T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

16. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN RUMELİLİ ZAÎFÎ
ve
MANZUM BÛSTÂN TERCÜMESİ: *KİTÂB-I BÂĞ-I BEHİŞT*
(Metin-Nesre Çeviri-İnceleme)

DOKTORA TEZİ

NİLGÜN BÜYÜKER

İSTANBUL 2017

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
ESKİ TÜRK EDEBİYATI BİLİM DALI

16. YÜZYIL ŞAİRLERİNDEN RUMELİLİ ZAÎFÎ
ve
MANZUM BÛSTÂN TERCÜMESİ: *KİTÂB-I BÂĞ-I BEHİŞT*
(Metin-Nesre Çeviri-İnceleme)

DOKTORA TEZİ

NİLGÜN BÜYÜKER

TEZ DANIŞMANI: Prof. Dr. Üzeyir ASLAN

İSTANBUL 2017

MARMARA ÜNİVERSİTESİ
TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ

Doktora öğrencisi Nilgün BÜYÜKER'in "16. Yüzyıl Şairlerindon Rumelili Zaîfî ve Manzum Bûstân Tercümesi Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt (Metin-Nesre Çeviri-İnceleme)" konulu tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı doktora tezi olarak oy birliği / ~~oy çokluğu~~ ile başarılı bulunmuştur.

		İmza
Tez Danışmanı Üniversitesi	: Prof. Dr. Üzeyir ASLAN Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Ömer ZÜLFE Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Gülay BEZER Marmara Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Prof. Dr. Esat HARMANCI Kocaeli Üniversitesi	.....
Üye Üniversitesi	: Doç. Dr. Secaattin TURAL İstanbul Medeniyet Üniversitesi	.....

ONAY

Yukarıdaki jüri kararı Enstitü Yönetim Kurulu'nun 21 / 11 / 2017 tarih ve 2017/29-04 sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Prof. Dr. Orkan YEŞİLOT
Müdür

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER I
ÖN SÖZ III
ÖZET V
ABSTRACT VI
KISALTMALAR VII
İŞARETLER IX
GİRİŞ 1
I. BÖLÜM 10
SADÎ-İ ŞÎRÂZÎ 10
1. HAYATI 10
1.1. Adı ve Mahlası 10
1.2. Doğum Yeri ve Yılı 11
1.3. Eğitimi ve Mesleği 11
1.4. Hayatı ve Kişiliğine Dair Bilgiler 12
1.5. Ölümü 13
2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ 14
3. ESERLERİ 17
3. 1. Gülistân 19
3. 2. Bûstân 20
II. BÖLÜM 23
RUMELİLİ ZAÎFÎ 23
1. HAYATI 23
1.1. Adı ve Mahlası 23
1.2. Doğum Yeri ve Yılı 23
1. 3. Ailesi ve Sosyal Çevresi 25
1. 4. Eğitimi 33
1. 5. Mesleği ve Hayatına Dair Diğer Bilgiler 34
1.6. Ölümü 40
1.7. Hayat Çizelgesi 41
2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ 44
3. ESERLERİ 46
3.1. Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt 49
3.2. Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân Dırahtistân-ı Sebzistân 50
3. 3. Kitâb-ı Gülşen-i Sîmurg 51
3. 4. Kitâb-ı Bûstân-ı Nasâyih 52
3.5. Dîvân-ı Zaîfî 53
3.6. Kitâb-ı Sergüzeşt 54
3.6.1. Işkî vü Maşûk 55
3.6.2. Fâl-ı Murgân 55
3.7. Kitâb-ı Gülşen-i Mülûk 56
3.8. Kitâb-ı Sabrü'l-Mesâyib 58
3.9. Kitâb-ı Cevâhirnâme 59
3.10. Suret-i Vakfiyye-i İbn-i Mîhâl 60
3.11. Başlıksız Bir Mesnevi 61
3. 12. Münşeât 62
3. 13. Risâle-i İmtihâniyye 63
3. 14. Risâle-i Vücûdiyye 63
3.15. (?) "Gazavatü'n-Nebi", "Gazavât-ı Sultân Murâd b. Selîm Hân-ı Sânî" ve "Akaid" 63

III. BÖLÜM 67
KİTÂB-I BÂĞ-I BEHİŞT 67
1. NAZIM ŞEKLİ 67
2. KONUSU ve TÜRÜ 68
3. YAZILIŞ SEBEBİ, TARİHİ ve YERİ 74
4. VEZİN HUSUSUNDA DİKKATLER 75
5. KAFİYE ve REDİF HUSUSUNDA DİKKATLER 88
5. İMLÂ 99
6. DİL ve ÜSLUP ÖZELLİKLERİ 103
7. VECİZ SÖZLER ve KALIP İFADELER 116
8. ARKAİK UNSURLAR 127
8.1. Kelimeler 127
8.2. Ekler 129
9. İKTİBASLAR 131
IV. BÖLÜM 140
METİN ve ÇEVİRİ 140
1. METİN ve ÇEVİRİDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR 140
2. ÇEVİRİ YAZI ABECESİ 142
3. METİN ve NESRE ÇEVİRİ 143
kitāb-ı bāğ-ı behişt 143
4. Der-Kenârlar 522
V. BÖLÜM 525
NOTLAR ve AÇIKLAMALAR 525
VI. BÖLÜM 622
DİZİN 622
1. KİŞİ ADLARI 622
2. BİTKİ ADLARI 624
3. HAYVAN ADLARI 625
4. COĞRAFİ UNSURLAR ve MİMARİ YAPILAR 627
SONUÇ 628
KAYNAKÇA 633
EK_1: KRATOVA HARİTASI ve FOTOĞRAFLARI 650
EK_2: TIPKIBASIM 653

ÖN SÖZ

Rumelili Zaîfî, Fars edebiyatının medâr-ı iftiharlarından Şirazlı Sadî'nin *Bûstân* isimli dünyaca ünlü eserini "Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt" adıyla Türkçeye nazmen tercüme etmiştir. Bu tercüme, -eldeki bilgilere göre- *Bûstân*'ın tamamına yapılan ilk manzum Türkçe tercüme olma niteliğini taşımaktadır ki bugüne kadar iki ilmî çalışmada ele alınmıştır: Şükran Bilgin 1966 yılında İstanbul Üniversitesi'nde mezuniyet tezi olarak hazırladığı çalışmasında Zaîfî'nin hayatının da yer aldığı sekiz sayfalık giriş mahiyetindeki inceleme bölümünün ardından eserin tamamının transkripsiyonlu metnini neşretmiştir. Lisans düzeyindeki bu çalışmanın metninde ciddi okuma hataları mevcuttur. Lâkin, itiraf etmek gerekir ki yakın dönem Klasik Türk Edebiyatı çalışmaları düşünüldüğünde beş bin küsur beyitlik hacimli bir eserin yalnızca metninin bile mezuniyet tezi olarak hazırlanıp neşredilmesi takdireşayandır. Mehmet Emin İnan ise 1998 yılında Erciyes Üniversitesi'nde hazırladığı yüksek lisans tezinde eserin yalnızca ilk 1154 beyiti üzerinde metin neşri ve tetkik çalışması ortaya koymuştur. Bu kısa bilgilerden de anlaşılacağı üzere her iki çalışma da eserin tamamına yönelik detayları arz edecek mahiyetten uzaktır. İşte elinizdeki bu doktora tez çalışması, özelde Rumelili Zaîfî ve Türkçe *Bûstân* tercümeleri konusundaki önemli bir boşluğu doldurmak, genelde ise Klasik Türk Edebiyatı saha çalışmalarına ufak bir katkıda bulunmak gayretiyle hazırlanmıştır.

"16. Yüzyıl Şairlerinden Rumelili Zaîfî ve Manzum Bûstân Tercümesi: *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* (Metin-Nesre Çeviri-İnceleme)" ismini taşıyan ve metnin anlaşılmasını önceleyen bu çalışmada ilk kez *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'in* tamamı ilmî bir yöntemle ele alınarak detaylıca incelenmeye çalışılmıştır. Bu tez çalışması altı bölümden oluşmaktadır: Öncelikle kaynak eser konumundaki *Bûstân* ve nâzımı Sadî hakkında Türkçe, Farsça ve İngilizce kaynaklardan bilgiler toplanarak tasnif edilmiştir. İkinci bölümde ise kaynak eserin mütercimi Zaîfî'nin hayatı, sanatı ve eserleri ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise eserin şekil incelemesi "nazım şekli, vezin, kafiye-redif, imla, dil ve üslup özellikleri" gibi başlıklar altında yapılırken eserdeki iktibaslar, arkaik unsurlar atasözü-deyim gibi kalıp ve veciz sözler elden geldiğince tespit edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölüm metin ve çeviriye ayrılmıştır. Metin müellif hattı olan tek yazma üzerinden (Topkapı Sarayı Ktp. Revan 822) tesis edilmiş, her beyit anlaşılır bir hâlde dipnotlar vesilesiyle günümüz Türkçesine aktarılmaya çalışılmıştır. Zaîfî tarafından metne dâhil edilmeyip sayfaların kenarlarına yazılan

beyitler, "Der-Kenârlar" başlığı altında toplanmıştır. Beşinci bölüm, metinde anlaşılmasının güç olacağına inanılan kimi hususların, izaha muhtaç kimi kavramların kısaca açıklanması suretiyle oluşturulmuştur. Bu açıklama ve notlar ekseriyetle günümüz Türkçesinde yapılan *Bûstân* tercümeleri ve Sûdî'nin *Bûstân* şerhinin mukayesesinden istifadeyle hazırlanmıştır. Altıncı bölümde kimi araştırmacıların işini bir nebze olsun kolaylaştırmak adına metinde geçen kişi, hayvan, bitki, coğrafi unsur ve mimari yapı adlarından müteşekkil bir dizinin hazırlanmasıyla iktifa edilmiştir. Metnin nesre çevirisi verildiğinden ayrıca sözlük yapmaya gerek görülmemiştir.

Bütün gayret ve dikkatimize rağmen içerisinde çeviri de bulunan bu çalışmada birtakım hata ve eksiklerin olması tabiîdir. Bilhassa metin kısmında teklif edilen okuma önerilerine ve çevirinin bazılarına farklı bakış açılarıyla itiraz edilebilir. Esere ve hazırlayıcısına katkı sağlayacak yapıcı eleştiriler almak en büyük temennilerimizdendir.

Bu uzun soluklu çalışmanın yürütülmesi esnasında "tez danışmanı" statüsünün çok ötesinde benden ilgi, bilgi ve desteğini hiçbir zaman eksik etmeyen, karşılaştığım her güçlükte bana sabır ve hoşgörüyle yardımcı olan, bilhassa metnin tesisi ve çevirisi aşamasında değerli zamanını benden esirgemeyerek her beyiti tek tek kontrol etme titizliğini gösteren sayın Prof. Dr. Üzeyir ASLAN'a teşekkürü borç bilirim. Ayrıca, başta vezin olmak üzere çözmekte zorlandığım birçok konuda değerli bilgi ve teklifleriyle bu çalışmanın hazırlanışını kolaylaştıran sayın Prof. Dr. Hakan TAŞ'a; Arapça kimi ifade ve ibarelerin anlaşılmasında değerli yardımlarını gördüğüm sayın Prof. Dr. Nurettin GEMİCİ'ye ve bu tezin konusunu belirlememde yardımcı olan Dr. İsa AKPINAR'a da teşekkürlerimi sunarım.

Son olarak… Benim için oldukça zorlu ve yıpratıcı olan bu süreçte türlü zahmetlerime tahammül eden, maddi ve manevi destekleriyle her daim yanımda olan sevgili aileme ve Bilgin GÜNGÖR'e minnet ve şükranla…

İstanbul, 2017

Nilgün BÜYÜKER

ÖZET

"16. Yüzyıl Şairlerinden Rumelili Zaîfî ve Manzum Bûstân Tercümesi: *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* (Metin-Nesre Çeviri-İnceleme)" ismini taşıyan bu çalışmada öncelikle dünyaca ünlü Fars şairi Şirazlı Sadî ve onun başyapıtlarından biri olarak kabul edilen *Bûstân* hakkındaki bilgiler yerli ve yabancı kaynaklardan toplanarak değerlendirilmiş, daha sonra çalışmanın esas konusunu teşkil eden velud Türk şairi Rumelili Zaîfî ve onun "Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt" namıyla Türkçeye nazmen aktardığı *Bûstân* tercümesine geçilerek bu hususta detaylı bilgiler verilmeye çalışılmıştır.

Çalışma altı ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Şirazlı Sadî'nin, ikinci bölümde ise Rumelili Zaîfî'nin hayatı, sanatı ve eserlerine ilişkin bilgiler verilmiştir. Üçüncü bölümde *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* şekil, muhteva, dil ve üslup bakımından tetkik edilmeye çalışılmıştır. Dördüncü bölümde eserin metni, müellif hatlı Topkapı Sarayı nüshası esas alınarak çeviriyazı abecesiyle ortaya koyulurken günümüz Türkçesine de nesir olarak aktarılmıştır. Beşinci bölümde, metnin daha iyi ve kolay anlaşılabilmesi için müphem kalabilecek, soru işareti oluşturabilecek kimi hususlar açıklanmaya çalışılmıştır. Altıncı bölümde ise metinde geçen kişi, bitki, hayvan adlarıyla coğrafi unsurların ve mimari yapıların adlarını listeleyen dizinlere yer verilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Sadî, Bûstân, Rumelili Zaîfî, Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt, Bûstân Tercümesi, Mesnevi, Türk Edebiyatı.

ABSTRACT

In this work bearing the name of "Rumelian Zaîfî from the 16th Century Poetsand Bûstân Translation in Verse: *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* (Text- Translation to Prose-Inspection)", the information about the famous Persian poet Sadî-i Shîrâzî and his masterpieces were gathered and evaluated from the local and foreign sources and then evaluated by the velud Turkish poet Rumelian Zaîfî and his "Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt" to transfer detailed information to this issue.

The study consists of six main sections: In the first part, the life, art and works of Sadî-i Shîrâzî; in the second part, the life, art and works of Rumelian Zaîfî are given. In the third chapter, *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* tried to be examined in terms of form, content, language and style. In the fourth chapter, the text of the work was transferred as a prose to contemporary Turkic, while being based on the mastercopy of the Topkapı Palace. In the fifth chapter, some points that may be ambiguous to make the text beter and easier to understand can be created. In the sixth chapter, the names of geographical elements and architectural structures in the name of the person, plant, and animal in the text arelisted.

Keywords: Sadî, Bûstân, Rumelian Zaîfî, Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt, Translation of Bûstân, Masnavi, Turkish Literature.

KISALTMALAR

ABD : Ana Bilim Dalı

AÜ : Ankara Üniversitesi

age : Adı geçen eser

agm : 1. Adı geçen madde 2. Adı geçen makale

agy : Adı geçen yazar

B. : Beyit

BD : Bilim Dalı

B. N. : Bibliothèque Nationale Nüshası

bk. : Bakınız

C. : Cilt

çev. : Çeviren

d. : Doğumu

DTCF : Dil Tarih Coğrafya Fakültesi

EI : *Encyclopaedia of Islam*

E. T. : Erişim Tarihi

FEF : Fen-Edebiyat Fakültesi

G. : Gazel

H. : Halıcılar Hat Sanatları Müzesi Nüshası

h. : Hicrî

hzl : Hazırlayan

İA : *İslam Ansiklopedisi*

İÜ : İstanbul Üniversitesi

Kit. : Kitaplığı

Ktp. : Kütüphanesi

m. : Miladi

MEB : Milli Eğitim Bakanlığı

md.	: Madde
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
R.	: Topkapı Sarayı Revan Bölümü
s.	: Sayfa
S.	: Sayı
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.	: Topkapı Sarayı Nüshası
TDAY	: Türk Dili Araştırmaları Yıllığı
TDE	: Türk Dili ve Edebiyatı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDVİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi
TTK	: Türk Tarih Kurumu
terc.	: Tercüme eden
UBTKM	: *al-Uḳyānūsu'l-Basīṭ fī Tarcamati'l-Ḳāmūsi'l-Muḥīṭ*
Ünv.	: Üniversite
vb.	: Ve başkaları, ve benzerleri, ve bunun gibi
vd.	: Ve devamı, ve diğerleri
Yay.	: 1. Yayını, yayınları 2. Yayınlayan
yr.	: Yaprak
yy.	: Yüzyıl
yz.	: Yazması

İŞARETLER

[ ]	1. Yazmada olmayıp eklenen veya onarılan yerler 2. Açıklama
*	Açıklama ve notlar bölümüne bakılmalı.
<	1. Aracı ve kaynak dil 2. Türeyiş yolu
()	İkinci durumdaki bilgiler
(?)	Şüpheli
/	1. ve 2. ya da
//	Aparatta ikinci mısraya geçiş
< >	Metinden çıkarılan ya da çıkarılması gereken harf, sözcük parçası ya da sözcük
(…)	Devamı var.
(~)	Hemen hemen, yaklaşık olarak

GİRİŞ

Bir kimse okursa Bûstân'ı
Anlar o zaman nedir cihânı
Ziya Paşa

XVI. yüzyıl, Osmanlı Devleti'nin (y)etkin devlet adamlarının idaresiyle askerî ve siyasi saha başta olmak üzere hemen her sahada büyüme ve gelişmesini sürdürerek bir cihan devleti hâline gelmeyi başardığı altın çağıdır.

Başarılı siyasi ve içtimai gelişmelerin paralelinde Türk kültür ve medeniyetinin de hızla gelişerek şahsiyet ve kemaliyet kazandığı XVI. yüzyıl, Türk edebiyatının inkişafında da en parlak dönem olarak kabul edilmektedir. XIV. yüzyılda temelleri atılan, XV. yüzyılda bu temeller üzerine yükselerek gelişimini sürdüren Türk edebiyatı, XVI. yüzyılda zirveye ulaşarak "klasik" vasfını taşıyan edebî ürünler ortaya koymuştur.

XVI. yüzyılda Türk edebiyatı Osmanlı, Azeri ve Çağatay sahaları başta olmak üzere oldukça geniş bir coğrafyada etkinliğini sürdürmüştür. Bilhassa Azeri sahasından Fuzûlî, Osmanlı sahasından ise Bâkî, Zâtî, Nevî, Hayalî gibi şairler bu edebiyatın klasik niteliğe erişmesine önemli katkılar sağlamıştır. Klasik Türk Edebiyatı'nın zirve isimleri olarak kabul edilen bu şahsiyetlerin yanında Emrî, Ruhî, Lamiî, Taşlıcalı Yahya, Gelibolulu Âlî, Kemal Paşazâde, Edirneli Nazmî, Sehî Bey, Kastamonulu Latîfî, Âşık Çelebi, Gelibolulu Âlî, Bosnalı Sûdî gibi nazım ve nesir sahasındaki birçok ünlü sima da bu dönemin Türk edebiyatına armağan ettiklerindendir.

XVI. yüzyıl, devlet erkânının da edebiyata önemli ölçüde teveccüh ettiği bir devredir. II. Bayezit (Adlî), Yavuz (Selimî), Kanuni (Muhibbî), II. Selim (Selimî), III. Murat (Muradî), Cem, Korkut (Harimî), Mustafa (Muhlisî), Bayezit (Şahî) dönemin tanınmış şairlerindendir. Bu dönemde Şah İsmail (Hatayî), Azeri sahasında; Babür Şah (Babür) ise Çağatay sahasında önemli edebî ürünler ortaya koymuştur.

İşte böylesine velûd ve münbit bir dönem olan XVI. yüzyılda yetişen şairlerden biri de Rumelili Zaîfî'dir. Elinizdeki bu çalışmanın ana eksenini teşkil eden Zaîfî, bu yüzyılda yukarıda zikredilen kimi zirve isimlerin gölgesinde kalmış olsa da içinde bulunduğu döneme muvâzî bir surette -mevcudiyeti ve aidiyeti şüpheli iki eserin dışında- 16 eser kaleme alarak Türk edebiyatının en velud isimlerinden biri olmayı başarmıştır.[1]

[1] Vildan S. Coşkun, *TDVİA* "Zaîfî" maddesinde şairin 18 eserinin olduğunu söylemekle birlikte 15'inin adını zikretmektedir. Bunlar içinde Rumelili Zaîfî'ye ait olup olmadığı tartışmalı olan *Gazâvâtnâme* için ise Büyükkarcı'yı referans göstererek "···ona ait olduğu söylenen *Gazâvâtü'n-nebî* adlı eserleri mevcuttur." demektedir. Büyükkarcı ise

Tam anlamıyla mürettep olmasa da bir divanı bulunan Rumelili Zaîfî'nin eserleri incelendiğinde bunların ekseriyetle Fars edebiyatından tercüme edilen mesneviler olduğu görülmektedir: *Gülistân, Mantıku't-Tayr, Pendnâme…* Zaîfî, Fars edebiyatının mefharlarından biri olan Şirazlı Sadî'nin [ö.1292] *Bûstân* ismiyle meşhur olan 4000-5000 beyitlik[2] ahlâki mesnevisini de "Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt" ismiyle 5054 beyit[3] hâlinde Türkçeye kazandırmıştır ki bu tez çalışması işbu tercümeye binaen yürütülmüştür.

Eldeki mevcut bilgilere göre *Bûstân*'ı Türkçeye ilk kez 755 [m. 1354] yılında Hoca Mesûd b. Ahmed, 1081 beyitle "Ferhengnâme-i Sadî" adıyla çevirmiştir. Lakin *Bûstân*'ın neredeyse dörtte birini ihtiva eden bu tercüme muhtasar bir tercümedir. Hoca Mesûd, *Bûstân*'dan intihapla oluşturduğu[4] bu eserinde genel olarak hikâyelerin sonundaki hikemî beyitleri tercüme etmeyi tercih etmiştir.[5] *Bûstân*'ın tamamına yapılan ilk manzum Türkçe tercüme ise -mevcut bilgilere göre- Zaîfî'nin 956 yılında [m.1549] tamamladığı *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'idir.

1257 yılında Farsça olarak kaleme alınan ve dünya çapında bir üne sahip olan *Bûstân'*ın bugüne kadarki Türkçe tercüme ve şerhlerini[6] -tespit edebildiğimiz kadarıyla- kronolojik olarak şöyle sıralamak mümkündür:[7]

şairin 15 eserini zikrettikten sonra Âmil Çelebioğlu'nun verdiği bilgilere istinaden *Gazâvâtü'n-Nebî* ve manzum *Akâid*'i olabileceğini bildirmektedir. Bu hususta bizim kanaatimiz şairin bir *Gazâvâtnâme'sinin* ve *Akâid*'inin olmadığı yönündedir. Bk.: *II. Bölüm: Rumelili Zaîfî/ 3. Eserleri.*

[2] *Bûstân*'ın mündericatı hemen her nüsha ve baskıya göre farklılık arz etmekle birlikte araştırmacılar tarafından verilen sayı genellikle ya 4000 küsur ya da 5000 küsur olmaktadır. Bk.: TOKMAK, A. N.: *Bûstan, Sa'dî-yî Şîrâzî*: 17-18. s.

[3] Derkenârlar bu sayıya dâhil değildir.

[4] Kilisli Rıfat, bu eserle ilgili "Bostan'ın 'Ferhenkname-i Sâdi' adında bir de muhtasarı vardır. Bunun da nüshaları muhteliftir. Bir tanesini Hoca Mes'ud intihap ile, nazmen tercüme etmiştir. 1073 beyitten ibarettir." demektedir. Lakin eser üzerine bir yüksek lisans tezi hazırlayan Halil Gülenç'in çalışmasında, "Ferhengnâme" adıyla Farsça muhtasar *Bûstân* nüshaları olduğuna dair bir kayıt olmadığı gibi Hoca Mesud'un eserini oluştururken "Ferhengnâme"den değil direkt *Bûstân'*dan bölüm ve beyitler seçtiği bildirilmiştir. Bu çalışmanın özet, ön söz ve II. Bölüm'ünde eserin adı "Tercüme-i Ferhengnâme-i S'adî" olarak geçmektedir. Bu isimlendirmeyi neye binaen kullandığı çalışmada belli değildir. Zira çalışmanın sonunda verilen tıpkıbasımda ise eserin serlevhasında "Kitâb-ı Ferhengnâme-i Hoca Mesûd" yazmaktadır. Eğer bu isimlendirme doğru ise Kilisli'nin dediği gibi Hoca Mesud eserini *Bûstân*'dan intihapla değil 'Ferhengnâme-i Sadî" adındaki *Bûstân*'ın Farsça muhtasarların birinden intihapla oluşturmuştur. Bk.: Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 6. s., GÜLENÇ, H.: *Ferhengnâme-i Sadî (inceleme-metin):*17. ve 19. s.

[5] GÜLENÇ, H.: *Ferhengnâme-i Sadî (inceleme-metin):*19. s.

[6] *Bûstân*'ın Azerî Türkçesiyle yapılan tercümeleri de vardır:
Seyyid Zergâr, *Mîzânü'l-Adâlet*, 1912: *Bûstân*'ın yaklaşık dörtte birini *Bûstân* ile aynı vezinde manzum olarak Azerî Türkçesine tercüme eden Seyyid Zergâr'ın tercümesi zayıf tercümelerden biri olarak kabul edilmektedir.
M. Seyyidzâde, *Bostan*, 1958: Muhtasar olarak yapılan tercümenin ilk neşri 1958 yılında yapılmıştır. Bu tercümenin ikinci baskısı, birinciye nazaran içerik itibariyle daha zengindir. Seyyidzâde'nin çevirisi gerek kemiyet gerekse keyfiyet bakımından başarılı bulunmaktadır.
Abbâs-ı Büzürgemîn, *Sâdî'nin Bostanı*, 1951: Muhtasar olarak yapılan tercümede mütercimin eserin aslına sadık kaldığı görülmektedir.
Detaylı bilgi için bk.: KARTAL, Ahmet.: "Saʿdî-i Şirâzî'nin Bostan İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi:* 113-114. s.

[7] Detaylı bilgi için bk.: OLGUN, İbrahim: "Türkçe Sadi ve Hafız Çevirileri", *Türk Dili:* Ankara 1978, 322. S. (Çeviri Sorunları Özel Sayısı), 117-126. s.; KARTAL, Ahmet.: "Saʿdî-i Şirâzî'nin Bostan İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve

MANZUM TERCÜMELER	**1.**	**Mesud b. Ahmed,** ***Ferheng-nâme-i Sadî,*** **755 [m.1354]**	Bilinen ilk Türkçe *Bûstân* çevirisi olmasının yanında kullanılan kelimelerin yaklaşık %70'inin Türkçe olması da *Ferheng-nâme*'yi önemli kılmaktadır. 1081 beyitlik manzum eser, *Bûstân*'dan seçilmiş çeşitli öğütleri ihtiva eder. Kelimelere bağlı kalınmayıp mananın dikkate alındığı bu **muhtasar tercümede** Hoca Mesud sahanın uzmanlarınca başarılı bulunmaktadır.[8]
	2.	**Zaîfî,** ***Bâğ-ı Behişt*****,** **956 [m.1549]**	Eldeki bilgilere göre *Bûstân*'ın tamamına yapılan ilk manzum tercümedir. *Bûstân*'ı nazmen 5054 beyitle tercüme eden Zaîfî, hikâyelerin işleniş sırası, bâblar ve vezin konusunda Sadî'ye bağlı kalırken hikâye içeriklerine yer yer *Bûstân*'da olmayan parçalar da eklemiştir.
	3.	**Abdî,** ***Bûstân Tercümesi*****,** **963 [m. 1556]**	Tercümesine özel bir isim koymayan Abdî, Manisa'da kaleme aldığı bu tercümesini Kanunî'nin şehzadesi II. Selim'e sunmuştur. Abdî, eserinin 7200 beyit olduğunu bildirse de müellif hatlı nüsha üzerinden yapılan incelemede eserin 7118 beyit olduğu bildirilmektedir.[9] Bu hâliyle, eser Türk edebiyatının en hacimli *Bûstân* tercümesidir.
	4.	**Abdî,** ***Bâğçe,*** **960 [1552/53]**	Abdî mahlaslı bir şair tarafından *Bûstân*'ın sekiz bâbından bölümler seçilmiş ve bu bölümler Türkçeye mealen tercüme edilmiştir. Bu **muhtasar tercümenin** ulaşılabilen tek nüshası Millî Ktp. Fahri Bilge Bölümü 460'ta mahfuzdur. 969'da istinsah edilen nüshanın tamamı 70 varaktır. Her varakta yaklaşık 30 beyit bulunmaktadır.[10]
	5.	**İzzet Mehmed Paşa,** ***Gonce-i Bûstân,*** **1898**	1843'te Kayseri'de doğan ve 1914'te Erenköy'de vefat eden İzzet Paşa, Osmanlıcılık fikrini savunan bir düşünce adamıdır. Millet Ktp. Ali Emiri Bölümü Manzum 1203'te kayıtlı bulunan bu eser, müsvedde hâlindedir. On bâbın tamamını çeviren İzzet Paşa, bir satıra kaynak beyiti yazarak altına tercümesini yapar.[11]
	6.	**Ömer İhyâ,** **Bâkûre,** **1901**	Sivas'ın köklü ailelerinden Mütevellizâdeler'e mensup olan Ömer İhya, *Bûstân*'ın manzum ve **muhtasar** bir tercümesini yayınlamıştır. "Turfanda" anlamına gelen *Bâkûre,* 20 sayfadan ibaret bir risale mahiyetinde olup *Bûstân*'ın ilk iki babından intihapla oluşturulmuştur. Serbest bir tercümedir.[12]

Şerhleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi:* İstanbul 2001, 5. C., 99-120. s.; SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* 49-80. s.

[8] GÜLENÇ, H.: *Ferhengnâme-i Sadi:İnceleme-Metin*: 13. s.

[9] SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* 51. s.

[10] Bir önceki mütercim Abdî ile *Bâğçe*'nin sahibi olan Abdî'nin aynı şahsiyet olup olmadıkları hususunda net bilgi bulunmamakla birlikte iki eser üzerinde de detaylı incelemer yapan H. Sevindik, iki eserin aynı kalemden çıkmış olabilme ihtimalinin oldukça düşük olduğunu belirtmektedir. Bk.: SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* 60-63. s.

[11] İNAL, İBNÜ'L-EMİN M. K.: *Son Asır Türk Şairleri*: 1102. s.; Bursalı Mehmet Tahir: *Osmanlı Müellifleri*: 186. s., SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* 51-54. s.

[12] POLAT, N. H.: "Sivaslı Mütevellizade Ömer İhya ve 'Bâkûre'si", *TÜBİAR*: X. S., 121-167. s., İNAL, İBNÜ'L-EMİN M. K.: *Son Asır Türk Şairleri*: 1016. s.

	7.	**Mâhir,** **20. yy**	1860'da Kastamonu'da doğan ve 1925'te Kastamonu'da vefat eden Mahir'in manzum *Bûstân* tercümesi müsvedde hâlinde kalıp tanzim ve tebyiz edilememiştir.[13]
	8.	**Niğdeli Hakkı Eroğlu,** ***Bustan Tercümesi Çiçek Bahçesi*,** **1944**	Cumhuriyet döneminde yapılan ilk tercümelerden biri oluşu sebebiyle önemlidir. *Bûstân*'ı 4138 beyitle 6+5 hece vezninde, mesnevi şeklinde tercüme eden mütercim eserinin ön sözünde tercümede izlediği yolu detaylı olarak izah etmektedir: "Tercümem mealendir. Binaenaleyh kitabın aslındaki bütün kelimelerin tercümede karşılığını aramaya lüzum yoktur, cümlelerin manasını toplu olarak yoklamalıdır. Tercümem manzum olduğu için tabii olarak her şeyden evvel ahengi düşündüm. (…) Manzumemde tercüme kokusu bulunmamasını yani doğrudan doğruya Türk diliyle yazılmış bir eser hissi vermesini arzu ettim. (…)" İlk kez 1944 yılında Niğde'de yayımlanan eser daha sonra farklı yayınevleri tarafından farklı illerde de basılmıştır.
	9.	**A. Naci Tokmak,** ***Bûstan*,** **2012**	Fars filolojisi profesörü A. N. Tokmak, *Bûstân*'ın manzum çevirisini yaptığı çalışmasının ön sözünde "Önce mevzun mu yapalım serbest mi yapalım diye düşündük. (…) Aruzla yaptığımız takdirde Türkçede uzun ses olmadığı için ister istemez Arapça ya da Farsça kelimeler kullanmak zorunda kalacaktık. O zaman da günümüz okuyucusu anlama güçlüğü çekecekti. Hece ile yapmaya kalktığımızda ise bu kez beyitlerde anlatılmak istenen düşünceleri belli bir hece sayısı içinde hapsetmek zorunda kalacak dolayısıyla da metinden uzaklaşıp çok serbest bir çeviri yapmak zorunda kalacaktık. (…) Sonunda metne bağlı, serbest, ama mesnevî tarzında olduğu gibi, her beytinin mısraları birbiri ile kafiyeli bir çeviri tarzını benimseyip uyguladık." demektedir. Çeviride esas alınan nüshayla ilgili ise, İranlı araştırmacı Dr. G. Yusufî'nin on yazma nüsha ile *Bûstân*'ın muteber baskı ve şerhlerini de dikkate alarak oluşturduğu 4011 beyitlik tenkitli metni esas aldığını, gerektiğinde başka baskılara da baktığını bildirmektedir. Okuyucuların metni daha kolay anlayabilmeleri için metindeki iktibaslar, bazı terim, kelime ve remizler vb. dipnotlarda verilen kısa bilgilerle açıklanmıştır.
MENSUR TERCÜMELER	**10.**	**Kilisli Rifat Bilge,** ***Bostan*,** **1934**	Cumhuriyet döneminde yapılan ilk *Bûstân* tercümesidir. Ayrıca *Bûstân*'ın tamamını ihtiva eden ilk mensur tercümedir. Kilisli Rifat, tercümesinin başına *Bûstân* ile ilgili kısa bir ön söz eklemiştir. İlk kez İstanbul'da Ahmet Halit Kitabevi tarafından "Şarktan-Garptan Seçme Eserler" dizisinde basılan geniş izahlı bu serbest çeviri farklı yayınevleri tarafından da defalarca basılmıştır. En tanınmış *Bûstân* çevirilerinden biridir. İlaydın bu çeviriyle ilgili "Eser çok acele, adeta göz ucuyla

[13] İNAL, İBNÜ'L-EMİN M. K.: *Son Asır Türk Şairleri*: 1265. s.

			çevrilmiştir. Bununla beraber halkımızın sevebileceği serbest ve ihmalkâr bir dili vardır." demektedir.[14]
	11.	**Hikmet İlaydın,** ***Bostan*****, 1947**	Tercümesinin başında *Bûstân*'a dair bilgiler veren İlaydın, tercümesinin sonunda da "Açıklamalar ve Notlar" başlığı altında metinde çok geçen kelime, terim ve tabirlere dair küçük bir sözlüğe yer vermiştir. "Bizim esas ittihaz ettiğimiz nüsha Sudî şerhindeki metindir. Sudî bazı nüsha farklarını bile göstermiştir. Mamafih biz başka yazmalarla, basmalarla karşılaştırmalar yaptık ve yeni farklar tespit ederek mühimlerini notlarda gösterdik."[15] diyen İlaydın'ın ilk kez Ankara'da Milli Eğitim Bakanlığı Doğu-İslam Klasikleri dizisinde yayımlanan tercümesi en başarılı *Bûstân* çevirilerinden biri olarak kabul edilmektedir.[16]
	12.	**Yakup Kenan Necefzade,** ***Bustan*****, 1965**	Kilisli ve İlaydın'ın çevirilerinin gördüğü yoğun ilgiden sonra İstanbul'da yayımlanmıştır; ancak bu iki çevirinin gölgesinde kalmış, onları geçememiştir.
	13.	**Azmi Bilgin,** ***Bostan*****, 2012**	Niğdeli Hakkı Eroğlu'nun manzum çevirisi temel alınarak Türk filolojisi profesörü Azmi Bilgin tarafından hazırlanan tercüme günümüz okuyucusunun kolayca anlayabileceği bir dille, mensur olarak yapılmıştır. Metinde geçen bazı terimler ve özel adlar hakkında dipnotlar aracılığıyla kısa bilgi verilmiştir.
	14.	**Hicabi Kırlangıç, Bostan, 2012**	Fars filolojisi profesörü Hicabi Kırlangıç, Gulam Hüseyin Yusufî'nin hazırladığı tenkitli *Bûstân* neşrini esas alarak bir tercüme vücuda getirmiştir. Kaynak aldığı tenkitli metnin her beytini bir paragrafta tercüme eden Hicabi Kırlangıç, Tokmak'ın eserinde olduğu gibi dipnotlarla metinde geçen bazı kavram veya özel isimlere dair kısa açıklamalar da yapmıştır.
ŞERHLER	**15. (?)**	**Sürûrî,** ***Şerh-i Bûstân*****, 16. yy.**	Şehzâde Mustafa'nın hocalığını yaptığı sırada kaleme aldığı eserinde Sürûrî [ö.1562], fazla ayrıntı ve yoruma girmeden metnin daha çok çıplak anlamını kelime kelime vermiştir. Bu da yorumlara büyük önem veren muasırları veya kendinden sonra gelenlerce yeterli görülmemiştir. Eserin dilinin Türkçe olup olmadığı tartışmalı bir husustur.[17]

[14] İLAYDIN, H.: *Bostan*: X. s.

[15] İLAYDIN, H.: *Bostan*: XI. s.

[16] OLGUN, İ.: "Türkçe Sadi ve Hafız Çevirileri", *Türk Dili:* 124. s.

[17] Bu eserin dili hakkında kaynaklarda farklı bilgiler mevcuttur. Bu hususta Ahmet Kartal şunları söylemiştir: "….bu eserin dilini Kâtib Çelebi Türkçe, Âşık Çelebi ve Hasan Çelibi Arapça, Atâ'î ve Mehmed Süreyyâ ise Farsça olarak verir. Oysa eserin dili Kâtip Çelebi'nin belirttiği gibi Türkçedir." İbrahim Olgun da eserin dilinin Türkçe olduğu bildirmektedir. İsmail Güleç ise Serez 2568'de kayıtlı nüshanın 1^{b}-2^{a} sayfalarını kaynak göstererek bu eser hakkında şöyle demektedir: "Sâdî'nin meşhur eserine yaptığı Farsça şerhtir. Şehzade Mustafa'nın hocalığını yaptığı esnada, daha önce Gülistan'ı Arapça şerh ettiğini, çevresindeki dost ve talebelerinin bu sefer de Bostan'ı Farsça şerh etmesini istedikleri için şehzadeye ithafen kaleme alınmıştır." Sadık Yazar da Güleç gibi bu şerhin dilinin Farsça olduğunu bildirmektedir. Tabloda Rahmî Efendi tarafından yapılan bir sonraki tercümede de Sürûrî'nin bu eserinin Farsça olduğu bildirilmektedir. Bk.: YAZAR, S.: *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği:* 467. s., GÜLEÇ, İ.: "Gelibolulu Musluhiddin Sürûrî, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahrü'l-Maʿârif İsimli Eseri", *Osmanlı*

	16.	**Rahmî Efendi,** ***Tuhfe-i Dostân ü Şerh-i Bûstân Tercüme-i Şerh-i Sürûrî,*** **16. yy.**	İbnülemin Mahmut Kemal, Rahmî [ö. 1568] için "Sadî'nin *Bostan*'ını şerh ettiyse de tab olunmadı."[18] derken Bursalı Mehmet Tahir "Sadî'nin *Bostan*'ını tercüme etmişse de basılı değildir."[19] demektedir. Ankara Millî Ktp. 06 Mil Yz A 6178 arşiv numarasıyla Mehmed Rahmî b. Ahmed adına kayıtlı 1260 istinsah tarihli yazmanın başında "Tuhfe-i Dostân ü Şerh-i Bûstân Tercüme-i Şerh-i Sürûrî Eser Hame-i Mehmed Rahmî bin Ahmed" kaydı bulunmaktadır. Bu yazmanın başında şârih, Farsça bilmeyenlerin Surûrî şerhinden yeterince istifade edemeyecekleri için bu şerhi Türkçeye tercüme ettiğini bildirmektedir. Surûrî'nin yaptığı gibi kaynak metni kelime kelime değil de beyit beyit tercüme etmiştir.[20]
	17.	**Şemʿî,** ***Şerh-i Bûstân*,** **16. yy.**	XVI. yüzyılın ikinci yarısında Farsçadan yaptığı tercüme ve şerhlerle tanınan Şemʿî, çağdaşı Sürûrî'ye göre daha çok beğenilip sevilmesine rağmen eleştirilerden kurtulamamıştır.[21]
	18.	**Sûdî,** ***Şerh-i Bûstân*,** **1006 [m.1597]**	*Bûstân* şerhlerinin en meşhuru olan bu şerh için Kâtip Çelebi "şerhlerin en güzeli, en genişi ve doğruya en yakın olanı" demektedir.[22] Sûdî, bu şerhinde üç aşamalı bir plan uygulamıştır: 1. Metnin aslı. 2. Beyitte geçen kelimelerin gramatikal analizi. 3. "Mahsûl-i Beyt" başlıklarıyla beyitin tercümesi ve yorumlanması. Sûdî, eserini kaleme alırken farklı nüshaları titizlikle gözden geçirmiş bir nevi edisyon kritik yapmıştır. Nüshalardaki hatalı yazımları şiddetle eleştirmiştir. Sûdî şerhinde dikkat çeken unsurlardan biri de başka şârihlerin yanlışlarına işaret ettiği, yer yer sert ve acımasız eleştirilerini sıraladığı reddiyelerdir. Eserin çeşitli yerlerinde yer alan "Redd-i Sürûrî", "Redd-i Şemʿî" gibi kayıtlar Sûdî'nin kendinden önceki şârihleri takip ettiğini göstermesi ve bu şârihlerin kaleminden çıkan şerhleri beğenmeyerek daha iyi, daha güzel bir şerh yazmak amacıyla yola çıktığını göstermesi bakımından önemlidir. Sûdî'nin şerhi İstanbul'da iki cilt olarak 1288 (m.1871/72) tarihinde Matbaa-ı Âmire'de basılmıştır. Ayrıca yine iki cilt hâlinde Ekber Bihrûz tarafından Farsçaya da aktarılmıştır.
	19.	**Hevâyî-i Bursevî,** ***Şerh-i Bûstân*,** **16. yy.**	Kaynaklarda beğenilen *Bûstân* şerhlerinden biridir. Sürûrî ve Şemʿî'nin şerhlerini Sûdî gibi Hevâyî de tenkit etmiştir.

Ara ştırmaları: XXI. S., 8. s., KARTAL, A.: "Saʿdî-i Şirâzî'nin Bostan İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi:* 116-117. s. OLGUN, İ.: "Türkçe Sadi ve Hafız Çevirileri", *Türk Dili:* 119. s.

[18] İNAL, İBNÜ'L-EMİN M. K.: *Son Asır Türk Şairleri*: 1776. s.

[19] BURSALI MEHMET TAHİR: *Osmanlı Müellifleri*: 325. s.

[20] SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* 75-76. s.

[21] OLGUN, İ.: "Türkçe Sadi ve Hafız Çevirileri", *Türk Dili:* 120. s.

[22] KĀTİB ÇELEBĪ: *Keşfü'ẓ-Ẓünūn*: 237. s.

Seçme Beyit/ Bölümlerin Tercümeleri	**20.**	**Gülşen-i Saruhânî,** ***Râznâme,*** **1460**	Gülşen-i Saruhânî, Fatih'e sunduğu *Râznâme* isimli dinî-ahlaki mesnevisinde *Bûstân*'dan aldığı sekiz hikâyeyi Türkçeye tercüme etmiştir.[23]
	21.	**Hazım,** ***Bostân-ı Sâʿdî'den Nazmen Tercüme*,** **1885.**	Hazım, *Bûstân*'danki "Çaylakla Akbaba" hikâyesini Hamiyet dergisinin ikinci sayısında birkaç küçük değişiklikle -çaylak kuşunun yerine şahini kullanması vb.- Türkçeye manzum olarak tercüme etmiştir.[24]
	22.	**Şeyh Vasfî,** ***Hikemiyyât-ı İslâmiyye*,** **1887** ***Reyâhîn,*** **1888.**	Mutasavvıf, muallim ve şair Vasfî (1851-1910, İst.), Batı hayranlığıyla Doğu'nun hikmet külliyatının ihmal edildiği düşüncesindedir. Doğu klasiklerinin çevrilmesi hâlinde Batı'ya ihtiyaç kalmayacağını, bir an önce Osmanlı kütüphanelerinde bulunan Arap ve Fars klasiklerinin Türkçeye nakledilmesi gerektiğini vurgular. Bu düşüncelerle ilk kitabı *Hikemiyyât-ı İslâmiyye*'yi, *Gülistan* ve *Bûstân'*dan seçtiği hikâyelerin mensur çevirileriyle oluşturur. *Reyâhîn*'de ise *Bûstân* ve *Mesnevi*'den aldığı manzumeleri mealen tercüme eder.[25]
	23.	**Mehmet Akif Ersoy,** ***Sadî'den ve Hâfız'dan: Bedâyiü'l-Acem*,** **19. yy.**	Sadî, Mehmet Âkif Ersoy'un hayatında çok özel bir yer tutar. Akif, "… şiire Sadî meslekini taklit ile başlamıştım.", "Zannederim ki okuduğum Şark ve Garp muhalledatı içinde Sa'di'nin eserleri kadar üzerimde hiç biri müessir olmamıştır." "Sadi'nin küçük hikâyeleri beni saatlerce düşündürür… Demek ki büyük hikmetler söylemek için uzun vakalar yazmaya lüzum yok." vb. sözlerle Sadî'ye olan hayranlığını pek çok kez dile getirmiştir.[26] 1898'den itibaren dahil olduğu *Servetifünun'da "*Bedayiü'l-Acem" başlığı altında Acem dilinden çeviriler yapıyordu. Burada yaptığı tercümelerin birçoğu Bûstan'dan iken bir kısmı da Hafız'dandı.[27] "Sadî'den ve Hâfız'dan: Bedayiü'l-Acem" başlıklı yazıya *Mehmet Âkif Ersoy Külliyatı'*ndan ulaşılabilir.[28] Safahat'ta da "Durmayalım", "Azim" ve "Kalenderle Tilki" hikâyeleri Sadî'den tercümedir. Bu hikâyelerden ilki *Bûstân*'ın tevbe bahsinde, ikinci ve üçüncü hikâye ise ihsan bahsindedir.

[23] SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* 64. s.

[24] Hazım, "Bostân-ı Saʿdîden Nazmen Tercüme", *Hamiyet:* Numara 1, 17 Nisan 1302, 1. s. Bk.: KARTAL, Ahmet.: "Saʿdî-i Şirâzî'nin Bostan İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi:* 114. s., SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* 64. s.

[25] BURSALI MEHMET TAHİR: *Osmanlı Müellifleri*: II. C., 409. s.; ÖZSARI, M.: "Şeyh Vasfî", *TDVİA*: 39. C., 72. s., SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* 67-69. s.

[26] SEVGİ, A.: "Mehmet Âkif'te Sâdi Tesîri", *SÜ Sosyal Bilimler Dergisi:* 5. S., 183-194. s., KAYA, H.: *Mehmet Akif Ersoy'un Dini ve Siyasi Fikirleri:* 17. s.

[27] KAYA, H.: *Mehmet Akif Ersoy'un Dini ve Siyasi Fikirleri:* 20. s.

[28] ŞENGÜLER, İ. H.: *Açıklamalı Mehmed Akif Külliyatı*: V. C., 401. s.

Seçme Beyit/ Bölümlerin Şerhi	**24.**	**Tahirü'l-Mevlevî,** ***Şeyh Sadî'nin Bir Sergüzeşti,*** **1327 [m. 1909/10].**	Tahirü'l-Mevlevî, *Bûstân*'ın sekizinci babında Sûmenât mabedinde geçtiği rivayet edilen hikâyeyi şerh etmiş ve 48 sayfa olarak Asır Matbaasında 1327'de tab etmiştir. Eserin sonlarında *Bûstân*'daki "Eli Baltalı Çocuk" hikâyesini de mealen manzum bir şekilde tercüme etmiştir.[29]
SÖZLÜK	**25.**	***Lugat-i Bûstân***	*Bûstân*'da geçen anlaşılması nispeten zor Arapça-Farsça yaklaşık 1200 kelimenin Türkçe karşılıklarını satır aralarında veren, müellifi bilinmeyen "Lugat-i Bûstân-ı Şeyh Sadî- i Şirâzî" başlıklı bir sözlük de mevcuttur. Bu sözlüğün iki nüshası vardır. İstinsah tarihlerine bakılarak 1549'dan önce yazıldığı tahmin edilmektedir.[30]

Yukarıdaki tabloda verilen eserlerin dışında *Bûstân*'ın şimdiye kadar iki tane de satıraltı tercümesi ortaya çıkmıştır.[31] Yazma eser kütüphanelerinde yalnızca bu hususta yapılacak bir taramada *Bûstân*'la ilgili tercüme, şerh vb. eserlerin artacağı muhakkaktır. Klasik Türk Şiiri'nin ilk dönemlerinden son demlerine kadar *Bûstân* için yapılan bunca tercüme, şerh ve lugatin bulunması Sadî ve *Bûstân*'ının Türk halkı tarafından ilgi ve beğeniyle karşılandığını ifade ederken bu şair ve eserinin Türk edebiyatını uzun süre ne denli güçlü bir biçimde etkilediğinin de somut kanıtıdır.

Ziya Paşa'nın *Harabat*'ta "Her tarzda üstad-ı yektâ", "Sadî'dedir efser-i fazilet", "Her bir sözü dürr-i müntehebdir" mısralarıyla medhettiği[32] Sadî ve *Bûstân*'ının etkileri eski dönemlerdeki kadar olmasa da günümüz Türk edebiyatında izlenmektedir. Mesela post-modern Türk edebiyatının tartışmalı ismi Orhan Pamuk, ünlü romanı *Benim Adım Kırmızı'*ya *Bûstân*'ın birinci babında geçen bir hikâyeyi metinlerarasılık yöntemiyle dahil etmiştir.[33] Klasik Türk edebiyatı sahasının ünlü profesörü Ali Nihat Tarlan da babasından öğrendiği elifbâ cüzünün ardından Farsça *Gülistan* ve *Bûstân* okuyarak büyüdüğünü anlatır.

---

[29] Eserin transkripsiyonlu metni için ayrıca bk.: ÇAKAR, E.: "Tâhirü'l-Mevlevî'nin İlk Metin Şerhi Denemesi: Şeyh Sa'dî'nin Bir Sergüzeşti", *Doğu Araştırmaları*: İstanbul 2012 , 10. S., 47-74. s.

[30] KARTAL, Ahmet.: "Saʿdî-i Şirâzî'nin Bostan İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi:* 119. s.

[31] ***AÜ DTCF Ktp. Mustafa Con A 690*** : 264 varaktır. Eserin telif tarihine ve sahibine dair bir bilgi bulunmamaktadır. ***Ayasofya Ktp. 3806:*** Müstensihi Mahmûd b. Şeyh Mîrek'tir. Bk.: SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin*): 72. s.

[32] AYDIN, Ş.: "Ziya Paşa'nın Harâbât'ında Fars Şiiri ve Farsça Söyleyen Şairler", *Nüsha*: 168. s.

[33] SEVİNDİK, H.: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* 47. s.

Bûstân, makame [34] türünde kıssadan hisse mantığıyla bireyi arındırmayı amaçlayan, faydacı ve öğretici yanının ağır bastığı, hikmet ve kısmen de eğlence dolu ahlaki bir eser… Taşıdığı bu niteliklerle tam bir Doğu klasiği[35] olan bu eser hakkında belki de en çarpıcı ifade Sadî'ye büyük hayranlık besleyen, kendi sanatı üzerinde oldukça etkili olduğunu bildiren, zaman zaman Sadî mahlasını da kullanan Mehmet Âkif'e aittir: "Avrupalılarca, dünyaya gelen şâirlerin Homer'den sonra en büyüğü tanınan Firdevsî'yi ne yapayım? Altmış bin beyitlik Şehnâme'si *Bostan*'ın yedi sekiz beyite varan iki hikâyesi kadar insaniyete hizmet edebilmiş midir?"[36]

Rumelili Zaîfî de Âkif gibi düşünmüş olacak ki bu hikmet dolu eserin tamamını XVI. yüzyılda Türkçeye aktararak Türk halkının istifadesine sunmuştur.

Son olarak elinizdeki bu tez çalışmasının ana eksenini teşkil eden inceleme ve metin bölümüne geçmeden önce Sadî'nin ünlü eserinin bu tezin gerek adında gerekse içeriğinde ülkemizdeki yaygın "Bostan" telaffuzunun aksine "Bûstân" şeklinde yer almasının bilinçli bir tercih olduğunu söylemekte fayda vardır. Doğruluğu ve uygunluğu tartışmalı olan bu tercihte tezin hazırlanışı esnasında zaman zaman değerli fikir ve önerilerine başvurduğumuz ülkemiz Fars edebiyatı mütehassıslarından M. Kanar, A. N. Tokmak gibi isimlerin uyarısı etkili olmuştur. 2011 yılında *Bûstân*'ı nazmen Türkçeye tercüme eden A. Naci Tokmak bu eserinin ön sözünde bu tercihini şöyle açıklamaktadır: "Daha önceki çevirilerde kitabın adı Bostan konduğu hâlde biz Bûstan kelimesini daha doğru ve uygun bulduk. Çünkü Bostan dendiğinde Türkçemizde: 'Domates, salatalık, biber vs. kısaca zerzevat yetiştirilen tarla' anlaşılmaktadır. Oysaki *Bûstân* kelimesi 'Bû+stan'dır. Farsça Bû/y (koku, güzel koku) anlamında bir isim, stan ise yer zarfı yapan bir sonektir. Dolayısıyla Bûyistan/Bûstan, güzel kokuların geldiği/bulunduğu yer, yani çiçeklik, gül bahçesi anlamına gelen bir kelimedir."[37]

---

[34] Makame: Hayalî bir kahramanın başından geçen olayların hayalî bir hikâyeci tarafından dile getirildiği kısa hikâyeler serisinden (makāmât) meydana gelen edebî tür ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adıdır. Edebî bir tür olarak "makame"nin ilk defa Bedîüzzaman el-Hemedânî (ö. 398/1008) tarafından Arap edebiyatında ortaya konduğu görüşü araştırmacıların çoğu tarafından benimsenmektedir. Daha detaylı bilgi için bk.: AYYILDIZ, E.: "Makâme", *TDVİA*: 27. C., 417-419. s.

[35] Doğu klasiklerinin ortak özellikleri için ayrıca bk.: .: "Doğu Klasiklerinin Genel Özellikleri, Tesir Alanları ve Yeniden Yayınında Dikkat Edilmesi Gerekenler", *Doğu Araştırmaları:*58-59. s.

[36] ÇIKLA, S.: "Doğu Klasiklerinin Genel Özellikleri, Tesir Alanları ve Yeniden Yayınında Dikkat Edilmesi Gerekenler", *Doğu Araştırmaları*: 60. s.

[37] TOKMAK, A. N.: *Bûstan:Sa'dî-yî Şîrâzî:* 23. s.

I. BÖLÜM

SADÎ-İ ŞÎRÂZÎ

1. HAYATI

1.1. Adı ve Mahlası

Türk edebiyatındaki kimi asli kaynaklarda adının Muslihüddîn olduğu bildirilse de[38] Arap ve İran kaynaklarında adı ve lakabı hususunda tam bir ittifak yoktur.[39] İran'da son dönemde yapılan çalışmalara bakıldığında isminin tam künyesinin "Ebû Muhammed Müşereffuddîn (Şerefuddîn) Muslih b. Abdullah b. Müşerref es-Saʿdî eş-Şîrâzî" olduğu görülmektedir.[40] Oryantalist Edward G. Browne şairin ismini onunla ilgili bilinen en eski yazmayı [m. 1328] kaynak göstererek "Musharifu'd-dīn b. Muṣliḥu'd-Dīn ʿAbdul'llāh" olarak bildirir.[41]

Saʿdî mahlasını kullanmıştır. Es-saʿd [<Ar. s-ʿa-d] kelimesi "mübarek, ferhunde, kutlu, uğurlu, kuvvetli olmak" demektir.[42] Bu kelimeden oluşturulan Saʿdī mahlası, "saadete, uğura mensup" anlamındadır. Araştırmacıların çoğu mahlasını hamisi olan Salgurlu hanedanı[43] hükümdarı Saʿd b. Ebû Bekr b. Saʿd b. Zengî'den esinlenerek aldığını kabul etse de bu hususta da ihtilaflı bilgiler mevcuttur.[44]

---

[38] **Sudî:** "Ḥażret-i Şeyḫ Saʿdī mü'ellifüŋ maḫlaṣ-ı şerīfleridür ve ism-i laṭīfi Muṣliḥü'd-dīndür", **Lâmiî:** "Saʿdī muṣannifüŋ maḫlasıdur. Adı Müsliḥüddīn'dür.", **Rüşdî:** "Ve Saʿdī muṣannifüŋ raḥ maḫlasıdur. Ve ism-i şerīfleri Müṣliḥüddīn'dür. Ve muhtemel ki ismi Muṣṭafā ve Müṣliḥüddīn laḳabı ola. Muḥammed'e Muhiddīn ve Ahmed'e Şemsüddīn dedikleri gibi. Saʿdī yümn ü berekete mensūb demekdür."; **Safvet:** "Saʿdī ḥażret-i mü'ellifüŋ maḫlaṣ-ı şerīfleridür ve ism-i laṭīfi Muṣliḥiddīn'dür didi Şemʿī Bahāristān şerḥinde dėmişdür ki bunda tesāmuḥ var zīrā ismi Muṣṭafa'dur ki Muṣṭafa'ya Müṣliḥüddīn dirler." Bk.: YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: 28. s.; CANPOLAT, H.: *Saʿdî'nin Gülistān Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi*: 3-4. s.

[39] Saʿdî'den bahseden en eski müellif Hamd Allah Mustavfî adı, lakabı ve nisbesini "Musarrif al-Dîn Muslih b. ʿAbd Allah al-Şîrâzî"; Abu'l-Kasım Cunayd al-Şirâzî "Musarrif al-Dîn ʿAbd Allah al-Sadî"; Câmî ve Amîn Ahmed Râzî "Musarrif al-Dîn Muslih b. ʿAbd Allah al-Saʿdî"; Davlatşâh "Muslih al-Dîn" ve Rızâ Kulî Hân Hidâyat "Musarraf al-Dîn" olarak kaydetmektedir. Rıza Kulî Hân Hidâyat ayrıca adının Muslih olduğunu bildirmekte, Câmî de Baharistan'da sadece "Muslih al-Dîn" kaydına yer vermektedir. Dihhudâ da *Luġatnāme*'sinde "Müşerrefü'd-din Muslih bin ʿAbdullâh Saʿdî-i Şirâzî" kaydını düşmüştür. (Ayrıntılı bilgi için bk.: YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 36. s.; DİHḪUDĀ: *Luġatnāme*: 17. C., 520. s.)

[40] Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: İran Edebiyatı Tarihi: II.C., 117. s.

[41] BROWNE, E.G.: *A Literary History Of Persia*: II. C., 526. s.

[42] al-FİRŪZĀBĀDĪ: *al-Uḳyānūsu'l-Basīṭ fī Tarcamati'l-Ḳāmūsi'l-Muḥīṭ*: 2. C., 1457-58. s.; MEḤMED Ṣalāḥī: *Ḳāmūs-ı ʿOṣmānī:* 4. C., 26. s.

[43] İran'ın Fars bölgesinde hüküm süren Türk-İslâm hânedanı (1148-1286). Hânedan adını yirmi dört Oğuz boyundan biri olan Salgur'dan (Salur) alır. Bk.: MERÇİL, E.: "Salgurlular", *TDVİA*: 36. C., 29-31. s.

[44] YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 36-37. s.; ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 405. s.; YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXVI. s.; CANPOLAT, H.: *Saʿdî'nin Gülistān Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi*: 3-4. s.; Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 117. s.; TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı*: 91. s.; ARBERRY, A. J.: *Classical Persian Literature*: 188. s.; TOKMAK, A. N.: *Bûstan, Sâʿdî-yi Şîrâzî:* 13. s.

1.2. Doğum Yeri ve Yılı

Doğum yeri Şiraz olan şairin doğum yılı ile ilgili kaynaklarda kesin bir bilgi yoktur. Farklı dönemlerde araştırmacılar 571, 580, 581, 600-603, 606, 610 senelerini çeşitli dayanaklarla ileri sürseler de son yapılan araştırmalar şairin 610-615 [m.1213-1219] yılları arasında doğduğu kanaatini güçlendirmiştir.[45]

1.3. Eğitimi ve Mesleği

İlimle meşgul olan[46] bir ailede doğan Sadî, eğitimine ilk olarak Atabek Saʿd b. Zengî'nin mülazımı olan[47] babasının gözetiminde başlamıştır. Ancak yaklaşık 12 yaşında babasını kaybedince[48] anne tarafından dedesi Mesʿûd b. Muslih el-Fârisî tarafından yetiştirilmiştir.[49]

İlk edebî ve dinî bilgilerini Şiraz'da aldıktan sonra Harzemşah ve Moğol istilaları üzerine Bağdat'a gitmiş ve eğitimini oradaki ünlü Nizamiye Medresesi'nde[50] sürdürmüştür. Bağdat Müstansıriyye Medresesi'nde[51] hocalık yapan İbnü'l-Cevzî [ö. 656/1258] hizmetine de bu şehirde girmiştir.[52] Sadî'nin bu kişiden "mürebbi" ve "şeyh" diye söz etmesi kendisini dinî ve şerʿî ilimlerde eğitim süzgecinden geçiren kişi olması hasebiyledir.[53] Sadî'nin yine hizmetinde bulunarak kendisinden ilim tahsil ettiği diğer

---

[45] YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 37. s.; ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 405. s.; YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXVI. s.; TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı*: 91. s.; BROWNE, E.G.: *A Literary History Of Persia*: II. C., 526. s.; RYPKA, J.: *History of Iranian Literature*: 250. s.; Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 117. s.; ARBERRY, A. J.: *Classical Persian Literature*: 186-187. s.

[46] RYPKA, J.: *History of Iranian Literature*: 250. s.; TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı*: 91. s. Bazı çalışmalarda da şairin ailesi için "din âlimleri" ifadesi kullanılmaktadır. Bk.: YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXVI. s.; Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 117. s.

[47] ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 405. s.

[48] RYPKA, J.: *History of Iranian Literature*: 250. s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 37. s.; TOKMAK, A. N.: *Bûstâa, Sâʿdî-yi Şîrâzî:* 13. s.

[49] ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 405. s. Bazı çalışmalarda da şairin yetim kaldıktan sonra eğitimini annesinin üstlendiği bilgisi yer almaktadır. Bk.: Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 117. s.; YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXVI. s.

[50] Nizâmülmülk tarafından Büyük Selçuklu hâkimiyetindeki çeşitli şehirlerde kurulan medreselerdir. Bağdat Nizarniye Medresesi en meşhuru ve en muhteşemidir. Bk.: ÖZAYDIN, A.: "Nizamiye Medresesi", *TDVİA:* 33. C., 188-191. s.

[51] Abbâsî Halifesi Müstansır-Billâh (ö. 640/1242) tarafından Bağdat'ta inşa ettirilen medresedir. Dört mezhep fıkhı yanında Kur'an, hadis ve tıp alanlarında da yüksek öğretim vermesiyle üniversite özelliği gösteren ilk müessese olarak kabul edilmektedir. Bk.: SAKKAR, S., BOZKURT, N.: "Müstansıriyye Medresesi", *TDVİA*: 32. C., 121-123. s.

[52] Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 117. s.; TARLAN, A. N.: "Sadi" (mukaddime), *Bostan*: [terc.:] Kilisli Rıfat BİLGE: 8. s.; ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 405. s.; YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXVII. s.; BROWNE, E.G.: *A Literary History Of Persia*: II. C., 528. s.; DAVIS, R.: "Saʿdī", *EI*: 8. C., 719. s.

[53] Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 117. s.

bir isim Şihâbüddin Sühreverdî[54]'dir. Sühreverdî'nin arifane sözleri şairin dünya görüşünün şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir.[55] Sûdî, Suhreverdî'yi şairin mürşidi olarak gösterir.[56]

Kaynaklarda şairlik dışında herhangi bir mesleği icra ettiğine dair bilgi yoktur. Z. Safa; şairin ömrünü kasideler, gazeller nazmedip çeşitli risaleler yazarak belki de vaaz ve zikirle geçirdiğini bildirmektedir.[57]

1.4. Hayatı ve Kişiliğine Dair Bilgiler

Bağdat'ta dönemin önemli şeyh ve müderrislerinden dersler aldıktan sonra *her köşesinden bir fayda, her harmanından bir başak alacağı*[58] uzun yolculuklar dizisine başlamıştır. Kendisinden bahseden kimi eserlerdeki iddialara göre Hicaz, Şam, Lübnan ve Anadolu gibi İslam coğrafyasının önemli merkezlerini dolaşmıştır.[59] 620-621 [m. 1223-1224] yılları civarında başlayan bu yolculuklar 655 [m. 1257] yılı civarında Şiraz'a dönüşüyle sona ermiştir.

Salgurlulardan Saʿd b. Zengî'nin Moğollar ile yaptığı sulh sayesinde memleketin genelinde sükûnun teessüs edildiği dönemde Şiraz'a dönen Sadî, Sad b. Zengî'nin yakınları arasına girmeyi başarır. Bu hükümdar ve veliahtının adına yazdığı eserleriyle kısa zamanda büyük bir şöhret kazanır. Z. Safa, şairin Salgurluların sarayına intisap etmiş olmasına, bu hanedanın padişahlarını methetmesine rağmen asla bir saray şairi olmadığını, aksine hayatını özgürce irşad ve halka hizmetle geçirdiğini bildirir.[60]

---

[54] Ebû Hafs Şihâbüddîn Ömer b. Muhammed b. Abdillâh b. Ammûye el-Kureşî el-Bekrî es-Sühreverdî (ö. 632/1234). Sühreverdiyye tarikatının kurucusu, müfessir ve muhaddis. Sühreverdî ilim ve irşad faaliyetini birlikte yürütmüş, eserleriyle muhafazakâr Sünnî tasavvuf anlayışının temellendirilmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. "Avârifü'l-maârif", tarikatlar döneminde yazılan ilk eserlerden olup Sühreverdî'nin en önemli kitabıdır. Bk.: YILMAZ, H. K.: "SÜHREVERDÎ, Şehâbeddin", *TDVİA:* 38. C., 40-42. s.

[55] BROWNE, E.G.: *A Literary History Of Persia*: II. C., 527-528s.; Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 118. s.; DAVIS, R.: "Saʿdî", *EI*: 8. C., 719. s.; TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı*: 91. s.; ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 405. s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 37. s.

[56] YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXVII-XXVIII. s. (Bu hususta Zebihullâh-ı Safa, Devletşah ve Hidayet'in Sâdî'yi Şeyh Abdulkadir-i Geylânî'nin müridi olarak yazmalarının ciddi bir yanlış olduğunu bildirir. Bk.: Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 118. s.)

[57] Z. SAFA.: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 118. s.

[58] Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 118. s.

[59] S. NEFİSÎ: *Târîh-i Nazm u Nesr der-Îrân ve der-Zebân-ı Fârisî*: I. C., 167. s.; Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 118. s.; BROWNE, E.G.: *A Literary History Of Persia*: II. C., 529. s.; RYPKA, J.: *History of Iranian Literature*: 250. s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 37. s.; ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 406. s.; ARBERRY, A. J.: *Classical Persian Literature*: 190. s.(Şairin yazdığı hikâyelere dayanarak Kaşgar ve Hindistan'a gittiği iddia edilse de bazı araştırmacılar bunun kesinlikle hayal mahsulü olduğunu bildirmektedir. Bk.: RYPKA, J.: age; ARBERRY, A. J.: age; YAZICI, T.: agm; ÇİÇEKLER, M.: agm; BROWNE, E.G.: *age*)

[60] Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 118. s.

Salgurlu hanedanının 663 [m.1264]'te Moğol hâkimiyeti altına girmesiyle ortaya çıkan karışıklıklar esnasında Sadî tekrar Şiraz'dan ayrılır ve hac için Mekke'ye gider. Sonra Tebriz üzerinden tekrar Şiraz'a gelir. Sadî bu yolculuk esnasında kasidelerinde övgüyle bahsettiği Hâce Şemseddin Muhammed Sahib-divan Cüveynî ve kardeşi *Tarih-i Cihângüşâ* müellifi Ata Melik Cüveynî ile görüşmüştür. Yine bazı kaynaklarda Tebriz'de bulunduğu sırada Moğol hükümdarı Abaka Han ve meşhur şair Hümamüddîn Tebrîzî ile görüştüğü bilgisi de yer almaktadır.[61]

Şairi gerçek bir âlim olarak niteleyen A. N. Tarlan, bu seyahatlerin Sadî üzerindeki etkisini şöyle açıklar: "Çok hassas ruhunu, hayatın birçok hadiseleriyle karşı karşıya getiren, birçok insan tiplerini tetkike imkân veren seyahatleri, onu hakikaten mühim bir mütefekkir ve sosyolog payesine eriştirmiştir. Çok defa en ileri siyasi ve içtimai fikirleri onda bulabilirsiniz."[62]

Şairin kalan ömrünü Şiraz'da ibadet ve riyazetle geçirdiği bilgisi ilgili kaynakların hemen hepsinde yer almaktadır. Ş. Sami ise, şairin 102 yıl ömür sürüp çocuklukla geçen 12 senenin dışında ömrünün 30 senesini tahsille, 30 senesini seyahat ve askerlikle, 30 senesini de inziva ve ibadetle geçirdiğinin bilindiğini kaydetmiştir. [63]

1.5. Ölümü

Şair ölümüne dair kaynaklarda farklı tarihler[64] zikredilse de son yapılan araştırmalar neticesinde 27 Zilhicce 691 [m. 9 Aralık 1292] yılı şairin vefat tarihi olarak genel kabul görmüştür.[65] Bu bilgilere göre Sadî, takriben 70 yıllık bir ömür sürmüştür. Şiraz'da vefat eden şairin mezarı Şiraz'a yarım fersah mesafede, Kalʿa Bender dağına yakın bir mevkide "Sadiyye" ismiyle bilinen bir yerdedir. Şairin hankahı da buradadır. Zamanla harap olan mezarı ve hankahı 1766-1767 yıllarında Kerim Han Zend tarafından yeniden yaptırılmıştır.

---

[61] RYPKA, J.: *History of Iranian Literature*: 250. s.; TARLAN, A.N.: İran Edebiyatı: 92. s.

[62] TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı:* 90. s.

[63] Ş. SAMİ: *Kāmūsü'l-Aʿlām*: IV.C., 2572. s.

[64] YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 37. s.; KĀTİB ÇELEBĪ: *Keşfü'ẓ-Ẓünūn*: 237. s.; DİHḪUDĀ: *Luġatnāme:* 17. C., 520. s.

[65] S. NEFİSÎ.: *Târîh-i Nazm u Nesr der-Îrân ve der-Zebân-ı Fârisî:* I. C., 167. s.; YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXIX-XXX. s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 37. s.; RYPKA, J.: *History of Iranian Literature*: 251. s.; Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 118. s.

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Sadî, zengin Fars edebiyatının en büyük üç şairi arasında sayılır. İran'da yapılan çok yaygın bir edebî değerlendirmede "Fars şiirinin üç peygamberi vardır: Mesnevîde Firdevsî, kasidede Enverî, gazelde Sadî." denilir; "Hafız bu değerlendirmenin içinde neden yok?" diye sorulduğunda ise "Hafız şiirin tanrısıdır!" diye cevap verilirmiş.[66]

Yine araştırmalarda İran ediplerinin geniş bilgi ve yüksek tefekkürü; derin bir tetkik, tecrübe ve müşahede neticesinde insan ruhunu iyi bilişi; ince, keskin bir istihza ile insanın bütün zaaflarını teşhir edişi ve bilhassa cazip, samimi ve çok ahenkli, ruha büyü gibi tesir eden şiir ve nesri bakımından Sadî'yi Firdevsî ve Hafız'a tercih ettikleri bilgisi yer almaktadır.[67]

Sadî, *Gülistân* ve *Bûstân* eserlerinin dışında bilhassa gazelleri ile şöhret bulmuştur. Hatta gazeli bugünkü klasik hâline getiren de odur. Kendisinden önce yazılan gazeller kasidenin nesib kısmına benzer. Onun her türlü tekellüften uzak gazellerindeki hususiyetler şu şekilde özetlenebilir: Bilhassa teganni edilmeye uygun düşecek vezinler seçilmiş; duygular, tasannua kaçmadan rahatça ifade edilmiş; canlı tasvirler yapılmıştır. Seyyid Cemalüddin Kâşî, Emîr Hüsrev Dehlevî, Haco Kirmanî gazel vadisindeki takipçileridir. Sadî'nin elinde en yüksek derecesini bulan gazel, müteakip asırlarda çok rağbet kazanmış ve şairler kasideden ziyade gazel yazmışlardır.[68]

İ. Z. Eyüboğlu, Firdevsî'nin destanda, Hayyam'ın dörtlük türünde yaptığını Sadî gazelde yapmış ve gazele yeni bir öz, yeni bir nitelik kazandırmıştır derken Sadî'nin gazele kazandırdığı iki önemli özelliğin *incelik ve hikmet* olduğunu belirtir. Eskilerin *arifane tutum* diye niteledikleri bilgi eğilimini gazele soktuğunu; onda gazelin *ince duyuş, nükte, keskin zekâ, derine inen anlayış, özü kavrayış* gibi kültür eğilimlerini, bilgi olanaklarını içeren bir düşünce ürünü olduğunu ekler.[69]

A. N. Tarlan, Sadî'nin çok sağlam kasideler de yazdığını; ancak yüksek ahlak ve feragati ile onun alelade bir kasideci değil, padişahlara nasihat vermekten çekinmeyen bir mürşit olduğunu söyler. Kasidelerinde Hoca Şemseddin ile kardeşi Ata Melik Cüveynî'yi, Atabeklerden Ebubekir b. Saʿd, Selçukşah, Ebubekir'in oğlu Saʿd ve

---

[66] TOKMAK, A.N.: *Bûstan, Sâʿdî-yi Şîrâzî:* 15. s.
[67] TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı*: 90. s.
[68] TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı*: 90. s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 37. s.
[69] EYÜBOĞLU, İ. Z.: *İran Edebiyatı*: 80. s.

devrin diğer büyüklerini metheder.[70]Arapça kasideleri İran ve Hindistan'da genel olarak başarılı bulunsa da Arap akademisyenlerce vasat bulunur.[71] Kasideleri, ister Arapça ister Farsça yazdıkları olsun, içi boş övgülerin sıralandığı alışılmış kaside türünden farklı bulunurken bazılarında ise tekrara düştüğü söylenir.[72]

Sadî'nin eserlerinde, derin bilgi ve fikirler insanı sıkmayacak ölçüde edebî sanatlara başvurulmak suretiyle işlenir. Az da olsa Firdevsî, Asadî Tûsî, Sanâî ve Anvarî, Zâhir Faryâbî gibi eski şairlerin tesirlerinin görüldüğü şiirlerinde sık sık güzel teşbih ve hayallere rastlanır. Taklitçi olmaktan ziyade başkalarından almış olduğu bazı mazmunları kendi zevk ve mana süzgecinden geçirerek yeni bir hüviyet ile ortaya çıkardığı görülür.[73]

Ömer Ferit Kam, *nevi şahsına münhasır olgun bir filozof* olarak tanıttığı Sadî'nin *akıcılık ve latiflik örneği olan seçkin eserleri*nin meşhur "inne mine'l-beyâni li-sihren, inne mine'ş-şiʿri li hikmeten" [=Muhakkak ki beyanda bir sihir vardır ve şiirde de bir hikmet vardır.] sözüne tam olarak uygun olduğunu bildirmektedir.[74]

Sadî, İran'da nesirde de yeni bir üslup oluşturmuştur. Fesahat şartlarını en üst derecede barındıran yeni anlam ve mazmunlar kullanmıştır. Çağdaşlarına nazaran ayet ve hadislerden daha az nakiller yapmış, Arapça ilave ve şiirlere daha az rağbet etmiştir. Kullanmış olduğu Arapça kelimelerin tamamı Fars dilinde sık sık kullanılan ve gayet rahat anlaşılan türdendir. Nesrinde mananın şekle feda edilmesi gibi bir kusura da rastlanmaz.[75]

Manayı her şeyin önünde tutan Sadî'nin yapıtlarında görülen diğer bir özellik, nesir ile nazmı birlikte kullanmasıdır. Nesirle anlattığı bir hikâyeyi bir yolunu bularak şiirle pekiştirir, şiirle anlattığı olaya nesir ile uzlaştırıcı bir örnek verir. Her ikisinde de anlamı, inceliği, nükteyi egemen kılar. [76]

---

[70] TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı*: 90. s.
[71] BROWNE, E.G.: *A Literary History Of Persia*: II. C., 533. s.
[72] RYPKA, J.: *History of Iranian Literature*: 251-252. s.
[73] YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 40. s.
[74] KAM, Ö. F.: *Âsâr-ı Edebiyye Tetkikâtı*: 99. s. Ayrıca Ziya Paşa'nın Sâdî hakkındaki sözleri ve Sâdî'nin Bâkî üzerindeki etkisi için bk.: *age*: 99-100. s.
[75] YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 40. s.; Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 121-122. s.
[76] EYÜBOĞLU, İ. Z.: *İran Edebiyatı*: 81. s.

Sadî'nin nazmı da nesri de öğretici, açıklayıcı ve yorumlayıcıdır. Hemen her eseri bir toplum sorununa eğilir, onu açıklar, çözümler. Sadî insancıl duyguları işleyen, hümanist, ahlakçı bir ozandır.[77]

Sadî'yi daha hayattayken üne kavuşturan ve onu İran edebiyatında mihenk taşı yapan nitelikler şöyle sıralanabilir:

1. Fesahat ve belagatteki ustalığını sadece dönemin devlet adamlarını övmek veya âşıkane duyguları beyan etmek için gazel ve kasideye vakfetmeyip insanlara faydalı olmak, onları mutluluğa ulaştırmak için her türde göstermesi,

2. Dünya görmüş, tecrübeli, bilgi sahibi bir yazar ve şair olması,

3. İnce, latif sözlerini gönül okşayan mesel ve hikâyelerle süsleyerek etkileyici bir anlatım yakalaması,

4. Medih ve gazelde yeni ve taze bir üslup geliştirmesi,

5. Halkın hidayeti için söylediği hikmetli sözleri, vaazlarının yanında latifeci bir şair olup şirin sözleriyle okuyucuyla arasında güçlü bir etkileşim kurabilmesi,

6. Sözündeki fesahat ve akıcılığın, gerçekten onu "Sadî-yi Ahirü'z-Zamân" unvanına layık kılacak noktada olması. [78]

Rûdekî, Dakîkî, Ferruhî ve Firdevsî'den sonra gitgide şartlanma, ibham ve anlam tekrarına bulaşan ve kimi zaman da zevkten uzak lafızlara bulanan Fars şiirini Firdevsî'nin ulaştırdığı seviye tekrar çıkaran Sadî'dir.[79]

Sadî'nin başlıca muasırları Mevlana Celaleddin-i Rûmî, Hace Nasirüddin-i Tûsî, Attar-ı Nişâburî, Kemalüddin İsmail-i İsfahanî, Emir Husrev-i Dehlevî, Şihabüddin Sühreverdî, Esirüddin, İmamî-i Herevî, Mecd Hemger, Hümam-ı Tebrizî, Hakim Nizarî, Şemsüddin Mehmed bin Kays, , Evhadî-yi Marâgaî, Evhadî-yi Kirmânî, Baba Efdal, Hüseyni Sâdât, Mahmud Şebisterî, Muhiddin-i Arabî'dir. [80] Sadî'nin muasırlarından Mevlana ve Muhiddin-i Arabî ile görüştüğü yönünde zayıf iddialar olmakla birlikte Sühreverdi ve Hümam-ı Tebrizî ile görüştüğü kesindir. [81]

---

[77] EYÜBOĞLU, İ. Z.: *İran Edebiyatı*: 81. s.

[78] Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 121. s.

[79] Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 121. s.

[80] TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı*: 92. s.; RYPKA, J.: *History of Iranian Literature*: 253-254. s.; BROWNE, E.G.: *A Literary History Of Persia*: III. C., 484. s.

[81] TARLAN, A. N.: *İran Edebiyatı*: 92. s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 37. s.; DAVIS, R.: "Saʿdī", *EI*: 8. C., 719. s.; ARBERRY, A. J.: *Classical Persian Literature*: 189. s.

Sadî'nin tesiri sadece Fars edebiyatı ile sınırlı kalmamış Türk ve Urdu edebiyatlarıyla Batı dünyasında da önemli izler bırakmıştır. [82] Onun Osmanlı ve Babür İmparatorluğundaki popülerliği isminin Batı dünyasında da nispeten erken bilinmesini sağlamıştır. Onun yapıtlarından parçalar 17. yüzyılın ortalarında Fransız, Alman ve Latin dillerine aktarılır. 1651 yılında Gülistan'ın Amsterdam'da Latince çevirisi yayınlanır. Sadî'nin eserlerinde sık sık vurguladığı hoşgörü, insancıl duygular, iyilikler vb. Sadî'yi aydınlama çağı yazarları için çekici kılar. Voltaire Sadî'den etkilenerek *Zadig*'i yazar. Yine Almanya'da Herder, İngiltere'de Sir William Jones, Amerika'da Benjamin Franklin ve Ralp Waldo Emerson Sadî'den etkilenmeleriyle bilinen ünlü isimlerdir.[83]

3. ESERLERİ

Velud bir sanatçı olan Sadî'nin manzum ve mensur eserlerinin külliyat hâlinde toplanmasının sağlığında veya ölümünden hemen sonra olabileceğine yönelik bilgiler hemen her kaynakta zikredilmektedir. Ali b. Ahmed b. Ebû Bekr-i Bîsütûn tarafından 724 [m. 1326] ve 726 [m. 1333] yıllarında iki kez tertip edilen "Külliyat"ın ilkinde kaside ve gazellerin ilk harfi, ikincisinde ise son harfi esas alınmıştır.[84]

Külliyat 16 kitap ve 7 risale olmak üzere 23 eser ihtiva etmektedir. Ancak bazen rubaiyat ve müfradat birleştirilmek sureti ile eser sayısının 22'ye indiği de olur. *Külliyat'*taki mevcut isimlerin hepsinin bizzat müellif tarafından konulduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte bu eserleri şöyle sıralamak mümkündür:[85]

MANZUM ESERLERİ	*1.Bûstân (Sadînâme)*	Bir ahlâk kitabıdır. (Ayrıntılı bilgi için bk: *3.2. Bûstân.*)
	2. Kasâyid-i Arabî	700 beyit civarında medih ve nasihatle yazılmış kasidelerden oluşmaktadır.
	3. Kasâyid-i Fârsî	Vaaz, nasihat ve tevhidden başka zamanın hükümdar, vezir ve ileri gelen şahsiyetleri için yazılmış kasidelerden oluşmaktadır.
	4. Merâsî	Mu'tasım Billâh, Ebû Bekr b. Saʿd b. Zengî, Saʿd b. Ebû Bekir, Emir Fahreddin ve İzzeddin Ahmed b. Yûsuf için kaleme aldığı mersiyelerdir.
	5. Mülemmaʿât	Arapça ve Farsçayı karıştırarak yazdığı şiirleridir.

[82] ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 406. s

[83] DAVIS, R.: "Saʿdī", *EI*: 8. C., 722. s.;

[84] ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 406. s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 40. s.

[85] YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 40. s. Ayrıca eserlerle ilgili açıklamalar için bk.: ÇİÇEKLER, M.: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA*: 35. C., 406-407. s.; CANPOLAT, H.: *Saʿdî'nin Gülistān Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi*: 5-7. s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 38-40. s.

	6. Müsellesât	Arapça, Farsça ve Türkçe[86] üç dilde yazdığı şiirlerdir.
	7.Tercîʿat	İki terci-bend yazmıştır.
	8. Tayyibât	Hayatının üç devrine (gençlik, olgunluk ve ihtiyarlık) göre tertip edilmiş gazelleri dört kısımdan ibaret olup dört divan teşkil etmektedir.
	9. Bedâyîʿ	
	10. Havâtîm	
	11.Gazeliyyât-ı Kadîm	
	12.Sâhibiyye	Öğüt ve aşk temalı Farsça ve Arapça kıtalar yazmıştır. Bu kıtalardan çoğunluğu oluşturan ve Sahib-divan Şemseddin el-Cüveynî'ye methiye olanlar "Sahibiyye" ismiyle anılır.
	13. Mukattaʿât	
	14.Rubâʿiyyât	Öğüt vermek için rubailer de yazmıştır.
	15. Hubsiyyât	Hezel tarzında yazdığı şiirlerden oluşmaktadır.
	16. Müfredât	Sadî'nin vecizelerini içeren 5'i aşk üzerine olmak üzere toplam 84 müfretten oluşan eserdir.
MENSUR ESERLERİ	*17. Gülistân*	Öğütler veren hikâye kitabıdır. (Ayrıntılı bilgi için bkz: *III.2. Gülistân*.)
	18. Takrîr-i Dîbâce	Külliyât'ın eski nüshalarında bulunmayan bu bölüm hicri X. yüzyılda istinsah edilmiş yazmalarda yer alır. Ön söz mahiyetinde kaleme alınmış bu risaledeki nesir üslubu diğerleri kadar başarılı bulunmamaktadır.
	19. Nasîhatü'l-Mülûk	Sadî'nin dostlarından birinin isteği üzerine hükümdarlara öğüt vermek amacıyla, siyasetname türünde yazılan bu eser nazımla karışık bir risaledir. Gülistan ve Bustan'daki öğütlerin özeti gibidir.
	20. Risâle-i ʿAkl u ʿIşk	Sadeddin Netanzî'nin akıl ve aşkla ilgili sorusuna Sadî'nin sade dille verdiği cevaptır. Sadî bu risalede ayet, hadis ve din büyüklerinin sözleriyle "Akıl mı, aşk mı?" tartışmaları yapar.
	21. Risâle-i Enkiyânû	Yöneticilerin, hükümdarların davranışlarına dair bilmesi ve uyması gereken bazı hususlarda Melik Enkiyanu'ya verilen öğütlerden ibarettir.
	22. Mecâlis-i Pencgâne	Farsça ve Arapça şiirlerle karışık olarak muhtemelen Sadî'nin vaazlarından oluşan, ayet ve hadislerden faydalanılarak yazılmış beş meclisten ibaret bir eserdir.
	23. Risâle-i Selâse *(Takrîrât-ı Selâse, Se Risâle)*	Şu üç mektup metnini içeren bir risaledir: a. Su'âl-i Hâce Şemsüddîn Sâhib-dîvân b. Mülâkat-ı Şeyh bâ Abâkâ c. Hikâyât-ı Şemsüddîn Tâzîgûy

Arapça gramerine dair *Mîzân*[87] adlı bir eseri de bulunan Sadî'nin en meşhur eserleri *Gülistân* ve *Bûstân*'dır. Bu eserler hakkında daha detaylı bilgi için ilgili çalışma ve kaynaklardan edinilen bilgiler şöyledir:

[86] YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 40. s. Bu hususta Canpolat ise "Lôr Lehçesi" ile yazdığını bildirmektedir. Bk: CANPOLAT, H.: *Saʿdî'nin Gülistân Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi*: 7. s.

[87] S. NEFİSÎ: *Târîh-i Nazm u Nesr der-Îrân ve der-Zebân-ı Fârisî*: I. C., 168. s.

3. 1. Gülistân

Sadî'nin 656 [m. 1258] yılında Salgurlu hanedanından Ebu Bekir b. Saʿd b. Zengî adına makâme[88] türünde kaleme aldığı sehl-i mümteni şaheseri olarak kabul edilen *Gülistan*, Arapça-Farsça manzumeler de içeren mensur bir eserdir.[89]

Eser, sebeb-i telifin de içinde bulunduğu *Dîbâce* kısmından sonra kendi içerisinde sekiz bölüme ayrılır:[90]

1. Der-sîret-i pâdişâhân (Padişahların hâl ve hareketleri, 41 hikâye)
2. Der-Ahlâk-ı Dervîşân (Dervişlerin ahlakı, 48 hikâye)
3. Der-Fazîlet-i Kanâʿat (Kanaatin fazileti, 29 hikâye)
4. Der-Fevâʿid-i Hâmûşî (Suskunluğun faydaları, 14 hikâye)
5. Der-ʿIşk u Cüvânî (Aşk ve Gençlik, 21 hikâye)
6. Der-Zaʿf u Pîrî (Güçten kesilme ve yaşlılık, 9 hikâye)
7. Der-Te'sîr-i Terbiyet (Terbiyenin tesiri, 20 hikâye)
8. Der-Âdâb-ı Sohbet (Sohbet adabı)

Sadî'nin günlük hayata ilişkin olayları anlatarak nasihatler verdiği, ahlâki çıkarımlarda bulunduğu 182 küçük hikâyeden oluşan *Gülistan*[91], kaleme alındığı ilk dönemlerden itibaren hem İran'da hem de İran dışında büyük ilgi görmüştür. Eserin Türkçeye, Arapçaya, Hint, Urdu, Peştu ve Avrupa dillerine tercümeleri yapılmış; eser için sözlükler hazırlanmış, şerhler ve nazireler yazılmıştır.[92] 2013'te eseri Türkçeye çeviren Mehmet KANAR, "Gülistan yedisinde okunmaya başlanır; ama ancak yetmişinde anlaşılır." sözünü hatırlatarak kimi yerleri kolay görünen eserin şerhlerine başvurulmadan bir İranlı tarafından bile tam olarak anlaşılamayacağını belirtmektedir.[93]

---

[88] Makâme: Hayalî bir kahramanın başından geçen olayların hayalî bir hikâyeci tarafından dile getirildiği kısa hikâyeler serisinden (makāmât) meydana gelen edebî tür ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adı. Bk.: AYYILDIZ, E.: "Makâme", *TDVİA*: 27. C., 417-419. s.

[89] TARLAN, A. N.: "Sadi" (mukaddime), *Bostan*: [terc.:] Kilisli Rıfat BİLGE: 10-11.s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 38-39. s.; DİHḪUDĀ: *Luġatnāme:* 17. C., 520. s.

[90] YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXXIII. s.; CANPOLAT, H.: *Saʿdî'nin Gülistān Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi:* 10. s.

[91] YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXXIII. s.

[92] Eserin tercümeleri, şerhleri, sözlükleri ve -*hiçbir zaman onun başarısını yakalayaman*- nazireleri için bk.: ORAK, K., MORADİ, A.: "Türk Eğitim Kurumlarında Farsçanın Öğretilmesinde Saʿdî"; *Turkish Studies*: 1653-1670 s.; KARTAL, A.: "Sa'dî-i Şîrâzî'nin Gülistan İsimli Eseri'nin Türkçe Tercümeleri", 99-126. s.; OLGUN, İ.: "Türkçe Sadi ve Hafız Çevirileri", *Türk Dili Dergisi*: 117-126. s.; YILMAZ, O.: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi*: XXXIII-XLIII. s.; BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Zaʿîfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 14-22. s.; YAZICI, T.: "Gülistan", *TDVİA*: 14. C., 240-241. s.; YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 38-39. s.

[93] KANAR, M.: *Saʿdî-i Şirâzî: Gülistan*: 13. s.

Osmanlı döneminde havass u avam arasında okuyan, dinleyen herkesi etkilemeyi başaran eser, Farsça öğrenmek/öğretmek için de temel eserlerden biri olarak kabul edilmiştir. Osmanlı öğretim kurumlarının her kademesinde okutulmuş bu eser için İbrahim Olgun 1978'de yazdığı bir makalesinde "Bizde de bundan elli yıl öncesine değin Gülistan orta dereceli okullarımızda okunan, ezberlenen klasik bir yapıttı."[94] demektedir.[95]

3. 2. Bûstân

Farsçada *koku, hoş koku* anlamına gelen "bû(y)" ve *mekân edatı* olan "-sitân" kelimelerinin birleşmesinden oluşan "bûstân", *hoş kokulu güllerin yeri, çiçek bahçesi, güzel kokular yeri* manasındadır.[96] İlk yazma nüshalarında "Sadînâme" olarak adlandırılan ancak daha sonraları "Bûstân" olarak ün kazanan[97] eserin ismine dair Kilisli Rıfat Bilge şu bilgileri vermektedir: "Mümkün ki Bostan adını Sâdi'nin kendisi vermemiştir. Çünkü sarahat yoktur. Mümkün ki kitapta tasrih etmediği hâlde ağızdan böyle işitilmiştir. Mamafih tetkik ettiğim altmış kadar nüshanın yalnız birisinde 'Edebnâme' ismi yazıldığı hâlde diğerlerinde hep 'Bostan' adı yazılıydı. Gördüğüm nüshaların bir kısmı ise musavver idi."[98] Eser isminin *Bûstân* olarak yaygınlık kazanmasında bu kelimenin Sâdî'nin diğer ünlü eseri *Gülistân*'a anlam ve söyleyiş bakımından benzerliğinin etkili olduğu düşünülebilir.

Sâdî, Ebu Bekr b. Saʿd b. Zengî'ye sunduğu eserini, *Gülistân*'dan bir yıl önce 655 [m.1257] yılında fıtır (ramazan) ve kurban bayramı arasında tamamlamıştır.[99] Eserin başlangıcında şairin kendisi tarafından verilen bu tarihî bilgi 2 Şevval- 29 Zilhicce [m. 13 Ekim- 20 Aralık] arasındaki süreye denk gelir.[100] Sebeb-i telif bölümünde Sâdî, dünyanın birçok yerini dolaştığını, her harmandan bir başak aldığını ancak dünyanın hiçbir yerinde Şiraz halkı gibi kibirsiz insanlar görmediğini; Şiraz halkına duyduğu sevginin kendisini Şam ve Rum'dan ayırdığını belirterek "Mısırdan gelenler şeker getirirler, dostlarına bir armağan verirler. Gezdiğim bahçelerden dostların yanına eli boş dönmek

---

[94] OLGUN, İ.: "Türkçe Sadi ve Hafız Çevirileri", *Türk Dili Dergisi*: 117. s.

[95] BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Zaʿîfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 13. s.; KANAR, M.: *Saʿdî-i Şirâzî: Gülistan*: 12. s.; ORAK, K., MORADİ, A.: "Türk Eğitim Kurumlarında Farsçanın Öğretilmesinde Saʿdî"; *Turkish Studies*: 1668. s.

[96] DİHHUDA: *Luġatnāme*: 369. s.

[97] Z. SAFA: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân*: [çev.:] Hasan ALMAZ: *İran Edebiyatı Tarihi:* II.C., 120. s.; YAHAKKÎ, M. C. : "Bûstân", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*: 4. C. , 546. s.

[98] Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 3. s.

[99] YAHAKKÎ, M. C.: "Bûstân", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*: 4. C. , 546. s.; DİHḪUDĀ: *Luġatnāme:* 17. C., 520. s.

[100] WICKENS, G. M.: "Būstān", *Encyclopadia Iranica:* 4. C., 573. s.

bana acı geldi. Elimde o şekerden yoksa bile şekerden daha tatlı sözlerim vardı. Bu, manadan anlayanların kâğıt üstünde taşıdıkları şekerdi." demektedir.[101] Bu ifadelere dayanarak şairin *Bûstân*'ı Rum'un bir yerinde veya daha uzun müddet kaldığı Şam'da hazırladığı -kesinlik arz etmemekle birlikte- düşünülebilir.[102] Sûdî de *Şerh-i Bûstân*'da "Malûm ola ki Hazret-i Şeyh bu kitabı Şam-ı şerîfde, Kellâse[103] nâm medresede tasnif eylemişdir ve ahali-i Şam'dan bazı bilenler olduğu hücreyi bu dua-gûya gösterdiler."[104] diyerek Şam'ı işaret etmektedir.

Mesnevi şeklinde Şeh-nâme vezniyle kaleme alınan manzume bir mukaddime ve on bölüm (bâb) hâlinde tertip edilmiştir. Münacat, na't, dört halife sitayişi, kitabın yazılış sebebi ve tarihi, Atabeğ Ebubekir ile oğlu Muhammet için yazılan methiyeden sonra gelen bölümler sırasıyla şöyledir: *1. Adalet, 2. İhsan, 3. Aşk, 4. Tevazu, 5. Rıza, 6. Kanaat, 7. Terbiye, 8. Şükür, 9. Tövbe, 10. Münacat ve hatm-i kitab.* Bu bölümler birbiriyle bağlantılı konulardan oluştuğu için benzer hikâye ve örneklere farklı başlıklar rastlanabilmektedir. *Bûstân*'ı baştan sona kadar süzdüğünü ifade eden Kilisli Rıfat Bilge eserde işlenen konuları şöyle tasnif etmektedir: *1. Adalet, 2. Siyaset, 3. Hüsn-i idare (iyi yönetim), 4. Ahlâk-ı hamîde (güzel ahlâk), 5. Ahlâk-ı zemîme (kötü ahlâk), 6. Hâlıka karşı vazifemiz, 7. Etvar-ı beşer (insanın davranışları), 8. Terbiye, 9. Aşk, muhabbet, sema, 10. Teehhül (evlenme), 11. Tarihe müstenid teracime müteallik hikâyeler, 12. Din, dindarlık.*[105]

Bir kısmı uzun bir kısmı ise oldukça kısa hikâyelerden, güftarlardan oluşan *Bûstân*'ın 4011 beyit[106] içerdiği söylense de birçok nüshada beyit sayısı 5000'lere kadar çıkmaktadır.[107] Eser üzerinde yapılan incelemeler Sadî'nin ilk yazımından sonra eseri tekrar gözden geçirdiğini ve bazı değişiklikler yaptığını da ortaya koymaktadır.[108] Sadî çeşitli kaynaklardan derlediği hikâyeler, bizzat yaşadığı olaylar ve duyduğu rivayetlerle edindiği bilgi ve tecrübelerini anlatırken sade, çekici ve anlaşılır bir üslup kullanmış;

---

[101] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 10. s.

[102] Bazı araştırmacılar eserin Şiraz'da yazıldığını bildirmektedir. Bk.: NAFİCY, S.: "Būstān", *EI:* 1. C., 1345. s.

[103] Kellase Medresesi: Emeviyye Camii kompleksi içinde yer alan ve Nûreddin Mahmud Zengî tarafından yaptırılıp Selâhaddîn-i Eyyûbî tarafından ihya edilen medrese. Bk.: ERÜNSAL, İ. E.: "Kütüphane"*, TDVİA*: 27. C., 17. s

[104] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 61. s.

[105] Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 4.

[106] YAHAKKî, M. C.: "Bûstân", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*: 4. C. , 546. s.

[107] Prof. Dr. Naci Tokmak, çok okunan dolayısıyla da çokça istinsah edilen *Bûstân*'da müstensihlerin -bilerek veya bilmeyerek- ekleyip çıkardıkları beyitler yüzünden eserin beyit sayısının hemen her nüshada farklı olduğunu bildirmiş; İranlı araştırmacı Dr. Golamhuseyn-i Yusufî'nin 1981'de on yazma nüsha ile *Bûstân*'ın muteber baskı ve şerhlerini de dikkate alarak hazırladığı 4011 beyit içeren tenkitli metne dikkat çekmiştir. Bk: TOKMAK, A. N.: *Bûstan, Sâ'dî-yi Şîrâzî:* 17-18. s.

[108] KARAİSMAİLOĞLU, A.: "Bostân", *TDVİA:* 6. C., 307. s.

mübalağaya, anlaşılması güç teşbih ve hayallere başvurmamıştır.[109] *Bûstân*'da "sehl-i mümteni sayılacak ifadelere sık sık tesadüf edilir. [110] İsmail Zeki Eyüboğlu, *Gülistan*'ın halk diline daha yakın olduğunu ve daha kolay anlaşıldığını söylerken *Bûstân*'ın dilinin daha ağır, içerdiği konuların ise biraz daha okumuş kimselerce anlaşılabilecek nitelikte olduğunu belirtmektedir.[111] George Michael Wickens ise Sadî'nin bizzat kendisinin nazım-nesir karışık yazılan, daha popüler olan *Gülistân*'dan ziyade *Bûstân*'a önem vermiş olabileceğini, muhtemelen daha önce tasavvur ettiği ancak kullanmadığı malzemeleri *Bûstân*'dan birkaç ay sonra *Gülistan*'da gün yüzüne çıkardığını söylerken her iki eseri de oldukça zarif, akıcı, renkli ve etkileyici bulduğunu ancak *Bûstân*'ın verdiği mesajlar ve ton açısından kuşkusuz daha önemli olduğunu eklemektedir.[112]

Didaktik bir eser olan *Bûstân* dünya çapında bir şöhret kazanmıştır. Hintçe, Bengal, Sind ve Pencap gibi pek çok Doğu dilinde çeviri ve şerhleri bulunan *Bûstân*, 1800'lü yıllardan itibaren İngilizce, Almanca, Fransızca, Rusça gibi Batı dillerine de aktarılmıştır. Osmanlı'da Farsça öğretimindeki temel eserlerden biri olarak kabul edilen *Bûstân*'a dair -seçme beyit/bölümler haricinde- bugün elimizde 9'u manzum, 5'i mensur olmak üzere 14 tercüme, 5 şerh ve 1 lugat bulunmaktadır.[113]

---

[109] KARAİSMAİLOĞLU, A.: "Bostân", *TDVİA:* 6. C., 307. s.; GÖLPINARLI, A.: "Bûstân", *İA*: 2. C., 823. s.
[110] YAZICI, T.: "Saʿdî", *İA:* 10. C., 39. s.
[111] EYÜBOĞLU, İ. Z.: *İran Edebiyatı*: 80. s
[112] WICKENS, G. M.: "Būstān", *Encyclopadia Iranica:* 4. C., 573. s.
[113] Bu eserlerle ilgili detaylı bilgi için bk.: *Giriş.*

II. BÖLÜM

RUMELİLİ ZAÎFÎ

1. HAYATI

1.1. Adı ve Mahlası

Kaynaklarda adı "Muḥammed" [114];, "Pīr Muḥammed" [115], "Pīr Muḥammed b. Evrenos b. Nūre'd-dīn" [116], "Pīr Muḥammed Żaʿīfī Efendi bin Evrenos Ḫᵛāce bin Nūre'd-dīn Efendi" [117] olarak geçmektedir. Şairin eserlerini topladığı *Küllîyât*'ının nüshalarında ise "Pīr Muḥammed bin Evrenos bin Nūre'd-dīn bin Fāris"[118] ve "Pīr Muḥammed bin Evrenos bin Nūre'd-dīn"[119] kayıtları vardır.

Şiirlerinde Żaʿīfī mahlasını kullanmıştır. [120] Eż-żaʿf [<Ar. ż-ʿa-f] *zebunluk, mecalsizlik, fersizlik* demektir. [121] *Żaʿīfī* mahlası "zaʿfiyet sahibi, güçsüz, zayıflığa meyilli" anlamlarına gelir. *Sergüzeşt*'te mahlasının taşıdığı mananın aksine "güçlü, erkek deveyi yere serecek kadar kuvvetli olduğunu" [122], ilme meyletmeden önce "kudretli, yiğit bir genç olarak ecdâdı gibi sipahiliğe niyetlendiğini"[123] söyleyen şairin bu seçimiyle ilgili Kınalızâde "ber feḥvā-yı *huliḳa'l-insānu ḍaʿīfā (ḍaīfen)*[124] kendüyi ʿacz ü żaʿfa nisbet ėtdügünden ġayrı żaʿf-ı ḫilḳati daḫı var idi." demektedir. [125]

1.2. Doğum Yeri ve Yılı

Zaîfî'nin Rumeli'ndeki Karatova [126] kasabasından olduğu hususunda ittifak hâlinde olan kaynaklar şairin doğum yılıyla ilgili herhangi bir bilgi ihtiva

---

[114] ḲINALI-ZĀDE Ḥasan Çelebī: *Teẕkiretü'ş-Şuʿarā*: 578. s., Ş. SĀMĪ: *Ḳāmūsu'l-Aʿlām*: 4. C., 2979. s., MÜSTAḲĪM-ZĀDE: *Mecelletü'n-Nisāb*: 298[b].

[115] ʿĀŞIḲ ÇELEBĪ: *Meşāʿirü'ş-Şuʿarā*: 284[b]; GELİBOLULU ʿĀlī: *Künhü'l-Aḫbār ve Levāḳiḥü'l-Efkār*: 237. s.

[116] BURSALI MEHMET TAHİR*: Osmanlı Müellifleri*: II. C., 443. s.

[117] TUMAN: *Tuḥfe-i Nā'ilī:* II. C., 570. s., 2416. md.

[118] Topkapı R. Nüshası: 55[b] (Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'in temmet kaydı), Paris BN T.572 Nüshası : 171[a]. Bk.: BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Żaʿifî'nin Manzum Gülistān Tercümesi: Kitāb-ı Nigāristān-ı Şehristān-ı Dıraḫtistān-ı Sebzistān:* 23. s.; UYAR-AKALIN, B..: *Żaʿīfī: Gülşen-i Sī-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* 438. s.

[119] Topkapı R. Nüshası: 194[b]. Bk.: SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 114. s.

[120] Dönemin genel anlayışı içerisinde tevazuu vurgulayan bu sözcüğü kendisine mahlas edinen yaklaşık on dört divan şairi bulunmaktadır. Şehzâde Cihangir de bu şairlerden biridir Bk.: YÜKSEL, H.: "Meçhul Bir İsim ve Yeni Bir Eser: Bayburtlu veya Vanlı Zaifî ve Ahbârü'l-İber Adlı Mesnevisi", *Prof. Dr. Ramazan Şeşen Armağanı:* 115-118. s.

[121] al-FİRŪZĀBĀDĪ: *al-Uḳyānūsu'l-Basīṭ fī Tarcamati'l-Ḳāmūsi'l-Muḥīṭ*: 4. C., 3768. s.

[122] Żaʿīfī: *Sergüzeşt*: 83. B. Bk.: SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 131. s.

[123] Żaʿīfī: *Sergüzeşt*: 39-47. B. Bk.: SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 127. s.

[124] "Yurîdullâhu en yuhaffife ankum, ve hulika'l-insânu daîfâ(daîfen)": "Allah sizden (yükümlülükleri) hafifletmek istiyor. Çünkü insan zayıf yaratılmıştır.": Nisâ Sûresi, 28. ayet. Bk.: http://mushaf.diyanet.gov.tr/

[125] ḲINALI-ZĀDE Ḥasan Çelebī: *Teẕkiretü'ş-Şuʿarā*: 578. s.,

[126] Kratova [Makedonca: Кратово, Kratovo]: Makedonya'nın kuzeydoğusunda bulunan kasaba ve belediye merkezidir. 14-20 yy. arasında -Sırplarla kısa süreli el değiştirmeler olmakla birlikte- Osmanlı idaresindedir. I. Murat,

etmemektedir.[127] Ancak şairin 11 Şaban 950 [m. 9 Kasım 1543]'de tamamladığı *Kitāb-ı Nigāristān*'da elli yaşında olduğunu söylediği şu ifadelerine bakılacak olursa doğum yılı 900 [m.1494-95] olarak kabul edilebilir:

ḳo ġaflet uyḫusın **ėy yaşı elli**
senüŋ ḥālüŋ olur bėş günde belli

bu bėş gün ʿömr içün ṭūl-ı emel ne
bu elli yılda ne ḳılduŋ ʿamel ne[128]

Zaîfî'nin eserlerini içeren *Küllîyyât'*ın Topkapı Sarayı Kütüphanesi R. 822 numarada kayıtlı bulunan müellif hatlı nüshasının ketebe kaydında geçen "… eş-şehīr bi-Żaʿīfī er-Rūmī el-Maʿdenī el-Ḳaraṭovavī sümme el-Ḳonsṭanṭinī…" ifadelerine bakılırsa şairin kendisini Rumlu[129], Madenli[130] Karatovalı ve İstanbullu olarak tanıttığı

Kosova seferinden dönerken bölgenin gümüş ve altın yatakları konusunda zenginliğini duyunca burada kurulacak olan Osmanlı darphanesinin temelleri atılmıştır. 2002 nüfus sayımlarına göre toplam nüfusu 10.441 kişi olan kasabada etnik dağılım şöyledir: 10231 Makedon, 151 Roman, 33 Sırp, 8 Türk, 18 Diğer halklar. Tarihî kaynaklarda Kosova vilayetinin Üsküp sancağında ve Üsküp'ün 70 km kuzeydoğusunda bulunan, yaklaşık 6000-7000 sâkini ve 42-46 köyü olan, yüksek dağların eteklerinde ortasından geçen çayla ikiye bölünen bir kaza merkezi olarak anlatılan Karatova, çeşitli hububat ve sebzeleri, leziz meyvelerinin yanında kadınlarının el ürünleri ile de anılmaktadır. Kasabada tarım, dokumacılık, dericilik ve hayvancılığın başlıca geçim kaynağı olduğu bildirilirken gümüş, kurşun, kükürt, krom vs. birçok madenin keşfolunduğu ancak bunların etkin bir biçimde işletilemediği/çıkarılamadığı bildirilmektedir.1896 yılına ait bir salnamede işletilenin yalnızca değirmen taşı madeni olduğu kayıtlıdır. Yine bu salnamede Kratova'da bir hükümet konağı, beş cami-i şerif, 1 medrese, 1 mekteb-i rüşdî, 1 çalar saat, 2 hamam, 1 kilise, 45 mevcutlu bir rüştiye mektebi, 69 mevcutlu bir ibtidâî zükûr ile 65 şakirtli keza bir sıbyan zükûr ve ve 70 talebeyi havi bir inas sıbyan Müslim ve 240 mevcutlu iki Hristiyan mektebi, 2 han, 100 dükkan, müteaddid debbağhanelerle köprüler ve boyacı dükkanlarının olduğu kayıtlıdır. Ayrıntılı bilgi için bk.: Ş. SĀMĪ: *Ḳāmūsu'l-Aʿlām*: 5. C., 3639. s., ʿALĪ CEVĀD: *Memālik-i ʿOsmāniyyeniŋ Tarīḫ ve Coġrāfyā Luġātı:* 2. C., 605. s.; AKBAYAR, N.: *Osmanlı Yer Adları Sözlügü:* 105. s.; MOSTRAS, C.: *Dictionnaire Geographique de l'Empire Ottoman:138. s.;* Republic of Macedonia State Statistical Office*: Census of population, households and dwellings in the republic of Macedonia 2002:* 35. s. , *Salname-i Vilayet-i Kosova:* [haz.:] H. Yıldırım AĞANOĞLU: *1896 (Hicri 1314) Kosova Vilayeti Salnamesi (Üsküp, Priştine, Prizren, İpek, Yenpazar, Taşlıca)*: 163-166. s. Ayrıca Kratova harita ve fotoğrafları için Bk.: Ek_1.

[127] ḲINALI-ZĀDE Ḥasan Çelebī: *Tezkiretü'ş-Şuʿarā*: 578. s., Ş. SĀMĪ: *Ḳāmūsu'l-Aʿlām*: 4. C., 2979. s., MÜSTAḲĪM-ZĀDE: *Mecelletü'n-Nisāb*: 298[b], ʿĀṢIḲ ÇELEBĪ: *Meşāʿirü'ş-Şuʿarā*: 284[b]; GELİBOLULU ʿĀlī: Künhü'l-Ahbār ve Levāḳiḥü'l-Efkār: 237. s., TUMAN: Tuḥfe-i Nā'ilī: II. C., 570. s., 2416. md., Bursalı Mehmet Tahir: *Osmanlı Müellifleri*: II. C., 443. s.

[128] Żaʿīfī: *Kitāb-ı Nigāristān-ı Şehristān-ı Dıraḫtistān-ı Sebzistān*: 118-119. B. Bk.: TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 112. s., AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî: Hayâtı, Sanʿatı, Eserleri ve Dîvânından Seçmeler:*11. s., BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Żaʿīfī'nin Manzum Gülistān Tercümesi: Kitāb-ı Nigāristān-ı Şehristān-ı Dıraḫtistān-ı Sebzistān:* 23. s.

[129] Harun Tolasa, "Rûm-Rûmeli"yi açıklardan -*Kamusü'l-A'lâm*'dan da yararlanarak- şöyle demektedir: Bu iki bölgenin coğrafi boyutları hakkında tezkirelerce yapılmış herhangi bir özel açıklama yoktur. Her ikisi de kesin sınırları belli olmayan birer bölgedir. Bilindiği gibi *Rûmeli* ile esas olarak Trakya'dan Balkanlar'a doğru uzanan Osmanlılarca feth edilmiş Türk bölge veya toprakları; *Rûm* ile de eskiden Bizans'ın egemenliğinde olup da sonradan Selçuklular ve Osmanlılarca ele geçirilip Türk yurdu hâline getirilen topraklar, özellikle Anadolu kastedilmektedir. Rûmî ile de doğal olarak bu topraklarda yaşayan halkların, özellikle Müslüman Türklerin kastedildiğni söyleyebiliriz. Tezkirecilerin kullanışlarında bunların dışında bir anlamın belirdiği pek görülmez. Sadece bu kullanışların bir kısmında Rûmî kelimesiyle etnik yapı olarak Türklüğün kastedildiği daha açık bir şekilde hissedilir. Bk.: TOLASA, H.: *Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi:*13-15. s.

Salih Özbaran ise, Rumeli (Rum-İli) için -İnalcık ve Wittek'ten istifade ederek- şöyle demektedir: Osmanlıların Balkan yarımadasına verdikleri isim kadar bu bölgeyi içine alan yönetim biriminin adıdır. (…) Osmanlılar tarafından Anadolu'ya karşı denizin ötesinde Bizanslılardan alınan bölgeler için kullanılmıştır. (…) Arnavutluk'tan Çatalca'ya ve Vize'den İşkodra'ya ve diğer taraftan da Mora'ya Tuna'nın Belgrad'dan denize döküldüğü Karadeniz kıyılarına kadar fethedilmiş ülkeleri içerir. Detaylı bilgi için bk.: ÖZBARAN, S.: *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmi Aidiyet ve İmgeleri:* 49. s.

görülmektedir.[131] Bu durum ömrünün büyük bir kısmını türlü sebep ve memuriyetlerle Karatova, Üsküp, Vardar Yenicesi, Edirne, Bursa, İznik, İstanbul'da geçirmesinden ileri gelebilir. Yine *Nigâristân* adlı eserinde bulunan bir manzumeye düştüğü "Maʿden-i Ḳaraṭova ki Żaʿīfīnüŋ mevlididür…" başlığıyla doğum yerinin Karatova olduğunu açıkça belirtmektedir.[132]

Zaîfî eserlerinde memleketi Karatova'yı maden cevherlerini barındırması, arazisinin taş olması, vadi arasında alçakta bulunmasıyla; yüksek dağları, her dağda akan pınarları, havasının suyunun güzelliği ve Kâbe gibi ziyaret edilen imaretleriyle tasvir ederek methetmektedir.[133]

1. 3. Ailesi ve Sosyal Çevresi

Zaîfî birçok eserinde yer verdiği "Pîr Muhammed bin Evranos bin Nûreddîn bin Fâris" şeklindeki temmet kaydıyla dört kuşaklık silsilesini "Fâris>Nûreddîn>Evranos>Za'îfî" olarak bildirmektedir. Büyük dedesinin "binici, ata binmekte maharetli"[134] anlamlarına gelen "Fâris" isminden ve eserlerinde soyundan bahsederken kullandığı ifadelerden ceddinin sipahi olduğu ancak **babası Hâce Evrenos'un** ilim yolunu tuttuğu anlaşılmaktadır:

ḳamu ecdādum olmışlar sipāhī
peder dutmış diyār-ı ilme rāhı[135]

atam merḥūm ḫ^{v}āce evranosı
ilāhī eyle ḥurīler ʿarūsı[136]

---

[130] *Gülşen-i Sîmurg* üzerine bir doktora tezi hazırlayan Berrin Uyar, şairin kendini "Madenli" olarak tanıtmasını şöyle açıklamaktadır: "... şairin Ma'denli olarak kendisinden bahsetmesi, büyük bir ihtimalle Kütahya ve Diyarbakır dolaylarında da görev yapmış olmasından ileri gelebilir çünkü, Rumeli bölgesinde Maden isimli bir yerleşim yeri bulunmamaktadır. Anadolu'da ise yöredeki bakır yataklarının zenginliğiyle tanınan ve 16. yüzyıl başlarında Osmanlı topraklarına katılarak 'Diyâr-ı Bekr' vilayetinin Amid sancağına bağlı Erganimaden kazasının sınırları içerisinde yer alan 'Maden' isimli bir yerleşim yeri bulunmaktadır. Buna göre Maden'in şairin Diyarbekir Beylerbeyi Sofu Mehmet Paşa'nın daveti üzerine Diyarbekir'e iderken geçirdiği zorlu yolculuk sırasında konakladığı ve kendisi için önemli bir yerleşim yeri olması ihtimali büyüktür." Bk.: UYAR-AKALIN, B.: *age*: 39. s. Lakin biz bu kanaati taşımamaktayız. Şairin "Maden" ile bahsettiği yine madeniyle de meşhur olan doğum yeri, asli memleketi Kratova'dır. Devlet arşivlerinde Üsküp eyaletine bağlı Kratova kazasının adı "Kratova maa Maden: قره طوه مع معدن" olarak da geçmektedir. Bk.: SEZEN, T.: *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla):* 327. ve 658. s. *Nigâristân* gibi birkaç eserinde de "Ma'den-i Karatova" kaydı bulunmaktadır. BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *age:* 555-556. s.

[131] UYAR-AKALIN, B. .: *Żaʿīfī: Gülşen-i Sī-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* 38. s.

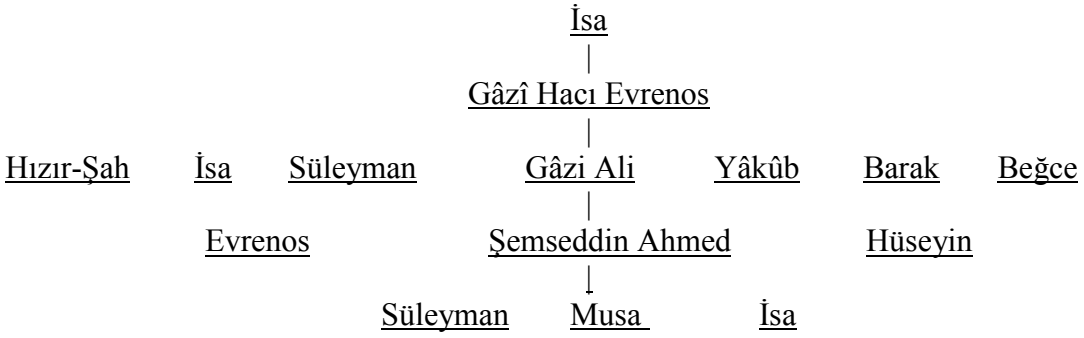
[132] BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Żaʿīfī'nin Manzum Gülistān Tercümesi: Kitāb-ı Nigāristān-ı Şehristān-ı Dıraḫtistān-ı Sebzistān:* 555. s.

[133] Şair Nigaristân'da "Maʿden-i Ḳaraṭova ki Żaʿīfīnüŋ mevlididür ve ehl-i tevāżuʿ medḥindedür" başlığı ile 17 beyitte memleketini tasvir etmektedir. Bk.: BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Żaʿīfī'nin Manzum Gülistān Tercümesi: Kitāb-ı Nigāristān-ı Şehristān-ı Dıraḫtistān-ı Sebzistān:* 555-56. s. Yine Sergüzeşt'inde 35-37. beyitlerde benzer ifadelerle Karatova'yı anlatır. Bk.: SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 126-127. s

[134] DEVELLİOĞLU: *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lûgat:* 299. s.

[135] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 127. s

Bu bilgilere binaen şairin silsilesinin meşhur Türk akıncı ailesi Evrenosoğulları'na[137] dayandığı düşünülebilir[138]; ancak babasının meşhur akıncı beyi Evrenos Bey olmadığı kesindir. Zira Zaîfî'nin doğum yılı 900 [m. 1494-95] ve civarı iken Evrenos Bey 820 [m. 1417] yılında Vardar Yenicesi'nde vefat etmiştir. Yine şairin "Evrenos Bey Yöresi" olarak bilinen Vardar Yenicesi'nde görev yaptığında bu ata toprağı için medh içeren veya herhangi bir rabıta bildiren söz/ manzume söylememiş olmaması da bu noktada dikkati celbetmektedir. Zaten Evrenosoğulları'nın şeceresinde[139] de Zaîfî'nin isimlerini zikrettiği dedeleri görülmemektedir ki bu da şairin Evrenosoğulları'yla bir bağı olsa dahi bu bağının oldukça dolaylı olduğunun göstergesidir:



Âşık Çelebi "Babasına Evrenos Ḫāce dėrler bir na'ib idi, baʿż-ı ḳuḍāta sātir-i meʿā'ib ve dāfiʿ-i nevā'ib idi." diyerek şairin babasının bazı kadılar için kusurları örten,

---

[136] BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Żaʿīfī'nin Manzum Gülistān Tercümesi: Kitāb-ı Nigāristān-ı Şehristān-ı Dıraḫtistān-ı Sebzistān:* 563. s.

[137] Evrenosoğulları, Osmanlı Devleti'nin kuruluş döneminde özellikle Rumeli'nin fethinde büyük hizmetleri görülen ünlü akıncı ailesidir. Akıncı; keşif, yağma veya tahrip amacıyla yabancı devlet arazilerine seferler düzenleyen hafif süvari birliklerine verilen askerî bir isimdir. Akıncılık teşkilatı, babadan oğla geçen bir yapıya sahiptir. Karesi Beyliği emirlerinden olan Evrenos Bey, 1345 tarihinden itibaren yani beyliğin tamamen Osmanlı hâkimiyetine geçmesinden sonra Karesi Beyi Aclan Bey'in veziri Hacı İlbeyi, Orhan Bey'in yanına sığınmış olan Tursun Bey, Gazi Fazıl ve Ece Bey gibi beyliğin ileri gelenleri ile birlikte Osmanlı hizmetinde çalışmaya başlamıştır. Rumeli'deki ilk akıncı beyi olarak bilinen Hacı İlbeyi'nin ölümünden sonra Evrenos Bey uc önderliği yapmıştır. Orhan Bey'in oğlu Şehzâde Süleyman Paşa ile Rumeli fetihlerine başlayan Evrenos Bey, I. Murad, I. Bayezid, Süleyman Çelebi ve I. Mehmed dönemlerinde hizmetlerde bulunmuş ve hayatı boyunca Osmanlı'nın Balkanlardaki fetih hareketlerine katılmıştır. Evrenos Bey, fethettiği yerlerden önce Gümülcine, daha sonra Serez ve son olarak da Yenice-i Vardar'da ikâmet etmiştir. Yenice-i Vardar'ın "Evrenos Bey Yöresi" olduğunu Evliya Çelebi yazmaktadır. 7 Şevval 820'de Yenice-i Vardar'da vefat etmiş ve burada yaptırmış olduğu türbeye defnedilmiştir. Oğullarından Ali Bey 840'dan sonra, İsa Bey 1421-51'de vefat etmiştir. Torunlarından İsa Bey 890'lara kadar savaşlarda bulunmuş, Süleyman Bey 892'de esir düşmüş, Gazi Ahmed Bey Semendire Beyi olarak 905'te vefat etmiş, Mehmed Bey Bosna valisi olarak vefat etmiş, Abdî Bey ise 950 tarihlerinde sancakbeylerinden olmuştur. Ayrıntılı bilgi için bk.: UZUNÇARŞILI, İ. H.: "Evrenos", *İA*: 4. C., 414-418. s., MEḤMED Şüreyyā: *Sicill-i ʿOṣmānī*: II. C., 500. s., BAŞAR, F.: "Evrenosoğulları", *TDVİA*: 11. C., 539-541. s., ÇALI, A.: "Akıncı Beyi Evrenos Bey'e Ait Mülknâme", *AÜ OTAM Dergisi:* 20. S., 59-79 s.

[138] F. Y. Büyükkarcı şairin meşhur Ḫācī Evranos sülalesinden geldiğini söylerken, V. S. Coşkun "Zaʿîfi yüksek ihtimalle Karatova'da yaşayan meşhur Hacı Evrenos sülalesinden gelmektedir." demektedir.

[139] UZUNÇARŞILI, İ. H.: "Evrenos", *İA*: 4. C., 417. s.

belaları defeden bir naib[140] olduğunu bildirmektedir. [141] Zaîfî de babasının "eşek yükü" nice kitabı olan ilim irfan sahibi, yumuşak huylu bir hâkim olduğunu anlatır:

peder merḥūm olup ser-çeşme-i ʿilm
diyārındaydı ḥākim ṣāḥibü'l-ḥilm

kitābı var idi bir nėçe ḫarvār
ne fenden istenilse vardı tekrār[142]

*Sergüzeştnâme'*sinde Körfüz/ Korfu [944/1537] seferine iştirakini anlattığı bölümde memleketine uğrayarak oldukça fakir ve hasta olan **kardeşine** cebindeki son iki yüz akçesinin yarısını verdiği öğrenilmektedir:

hemīn iki yüz aḳçam ḳalmış idi
ḳalan yollarda hep ḫarc olmış idi

faḳīr olmış bürāder vardı ġāyet
ki bīmār olmış imiş bī-nihāyet

esirgeyüp yüz aḳça vėrdüm aña
üleşdük nıṣfı aña nıṣfı baña[143]

Münşeât'ında Tebriz'den, Diyâr-ı Acemden Rum'a gönderdiği "helâlüm hazret-i sultan…" şeklindeki benzeri başlıkları ihtiva eden mektuplarından **evli** olduğu [144] anlaşılmaktadır. Münşeatında eşine yazdığı beş adet mektupta derin bir aşk ve özlem hissedilmektedir. Yine bu mektuplardan eşinin de şaire cevap verdiği anlaşılmaktadır. Eşinin, ağır ve süslü bir dille kaleme alınan bu mektupları okuyup anlıyor olabilmesi, karşılık verebilmesi onun da belirli bir eğitim/kültür seviyesine sahip olduğuna işaret etmektedir. Bu mektupların birinden örnek olarak birkaç satıra yer vermek gerekirse:

"Tebrīz'den Rūma irsāl olunan nāme ṣūretidür. Ḥelālüm ḥażret-i sulṭānü'l-muʿaẓẓama. Seyyidetü nisā'i'z-zamān saʿīdetü sü'edā'i'd-devrān faṣīḥatü'l-beyān fī'l-ʿibārāt melīḥatü't-tibyān (…) *Felekveş başına bir tāc ḳonmış/ Yüzi vü alını māh u mihre dönmiş* (…) Gāh deryā-miṣāl ṭoḳuz ölümleyin ırmaġlar göçüp gāh felekvār ḳara ḳan ṭaġları emṣāli kūhlardan göçüp elān ısılarda ve ṣovuḳlarda

[140] Nâibler, medrese eğitimi alarak özellikle fıkıh alanında kendi kaza dairesinde ihtilâfları çözebilecek bir seviyede tahsil görmüş ilmiye mesleği mensubu kimselerdi. Osmanlı adlî teşkilâtında kadı yardımcısı ve vekili olan nâib kadı tarafından belirlenir, Anadolu veya Rumeli kazaskeri tarafından tasdik edilirdi. Nâibler kendisini bu göreve getiren kadı tarafından re'sen görevden alınamayacağı gibi nâibi olduğu kadının azli veya ölümüyle de görevleri sona ermezdi. Ancak yetersizlikleri, bilgisizlikleri, bir yolsuzluğa karışmaları, ehl-i örf ile iş birliği yapmaları gibi sebeplerle azledilirlerdi. Kadılarla aynı yetkilere sahip olarak imparatorluğun her tarafına dağılan ve adaletin tevziinde önemli hizmetler gören nâibler keşif, teftiş ve tahkik için olay mahalline giderlerdi, bu da özellikle kadıların maiyetinde çalışan nâiblerin başlıca görevlerindendi. Bk.: İPŞİRLİ, M.: "Nâib *(Osmanlılar'da)*", *TDVİA*: 32. C. 312-313. s.

[141] ĀŞIḲ ÇELEBĪ: *Meşāʿirü'ş-Şuʿarā*: 284[b].

[142] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 127. s

[143] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 284. s

[144] Żaʿīfī: *Münşeat*: 190[b]- 192[a]. (R. 822)

at arḳasından inmeyüp düşmen-i evbāş aʿnī belīd ḳızılbaşuŋ helāki tedbīrinde gözlerümüze uyḫu gelmez bu mertebede ıżṭırāb u inkisārda iken nice defʿa ḥaḳīrāne nāme-i maḥabbet gönderülmişdür (…)"[145]

Yine *Gülşen-i Sîmurg'*da "Vaṣiyyet-i Mevlānā Żaʿīfī Be-Ferzendān-ı Ḫod" başlığıyla yer alan nasihatlerinden de **Abdullah Muhammed adında bir oğlu** olduğu anlaşılmaktadır:

ėy gözüm nūrı vü göŋlümde çirāġ
diŋle ʿabdullāh muḥammed dut ḳulag[146]

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'in çalışmamıza kaynaklık eden T. nüshasının sonundaki ketebe kaydında ise "Zaîfî diye meşhur hakir müderrris bu (eseri) Allah'ın kendisine verdiği altı evladının -beşi erkek, biri kız- vefatından sonra yazdı. Yazdığım bu eserde bir hata, kusur gören olursa beni kınamasın. (Şunu bilsin ki) benim gözlerim, ismim ve cismim gibi zaafa uğradı. Özür beyan etmek büyüklerin yanında makbuldür, geçerlidir." notunu düşmüştür. Mesnevisinin giriş kısmında hayatına dair önemli bilgiler veren, bilhassa mesleki yaşamına dair türlü sıkıntıları dile getiren Zaîfî'nin böylesine elim bir hadiseden yalnızca eserinin sonuna düştüğü birkaç satırlık notla bahsetmesi ilgi çekicidir. Zaîfî'nin *Kitâbı Bâğ-ı Behişt'*i 13-15 Muharrem 956'da [=11-13 Şubat 1549] yazdığı göz önüne alındığında altı çocuğunu bu yüzyıllarda sıkça görülen veba salgınlarında kaybetmiş olabileceği tahmini yürütülebilir.[147]

İlk eğitimini babasından aldıktan sonra Üsküp'e giderek **Kadı Bedreddin'in**[148] öğrencisi olmuştur:

yine pes ḫāk-i üskübe ḳoyup ten
oḳıdum ḳāżī bedre'd-dīnden ben[149]

---

[145] Beş mektubun tam metni ve tetkiki için bk.: ÇAKIR, M.: "Rumelili Şair Zaîfî'nin Eşine Yazdığı Mektuplar", *SÜ FEF Edebiyat Dergisi*: 20. S., 115-131. s.

[146] UYAR-AKALIN, B.: *Żaʿīfī: Gülşen-i Sī-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* 904. s., ÖZUYGUN, A. R.: *Zaifî Pir Mehmed Gülşen-i SiMurg (Metin-İnceleme)* 9. s.

[147] Veba/Taun, "Kara Ölüm" olarak da bilinen bulaşıcı bir hastalıktır. XV. yüzyıldan itibaren Osmanlı'da veba risalelerine rastlanır. XVI. yüzyıldan itibaren bu risalelerde hastalığın bulaşıcı olduğuna dikkat çekilmiştir. XVI. yüzyılda İslâm ülkelerini etkileyen salgınlar arasında en önemlileri 1511-1513, 1520-1529, 1533-1549, 1552-1566 yılları arasında görülmüştür. Bu salgın özellikle İstanbul, Anadolu, Balkanlar, Mısır ve Kuzey Afrika'da, ayrıca Safevî ve Bâbürlü topraklarında ve Avrupa'da son derece etkili olmuştur. Bk.: VARLIK, N.: "Tâun", *TDVİA:* 40. C., 176. s.

[148] Şair, hayatını anlatırken Üsküp'te eğitim aldığını söyleyip geçmediğine, hocasının ismini zikrettiğine göre Kadı Bedreddin dönemin ünlü simalarından olsa gerektir. Ancak *Sergüzeşt*'i yayınladığı çalışmasında Robert Anhegger, Üsküp'te vazife gören Kadı Bedreddin hakkında herhangi bir malûmat bulamadığını söylemektedir. Tarafımızdan taranan İSAM Ktp. kadı sicilleri katalogu, tezkireler, *Sicill* ve ilgili kimi ansiklopedilerde de Kadı Bedreddin'le ilgili bir bilgiye maalesef tesadüf edilemedi. Bk.: ANHEGGER, R.: "16. Asır Şairlerinden Zaʿifî", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 4. C., 1-2 S., 137. s.

[149] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 128. s

İstanbul'daki Sahn-ı Semân medreselerinde Cemaleddin Ali ile tanışmış, ondan mülazım olmuştur. Cemaleddin Ali **"Zenbilli Ali Cemâlî Efendi"**[150] [ö. 932/1526] lakabıyla bilinen dönemin ünlü müftüsü ve hocasıdır. Kaynaklarda ilmî meselelerde asla tâviz vermediği, fetvalarıyla sert mizaçlı Yavuz Sultan Selim'e bile karşı çıktığı anlatılan bu âlim müftüyü Zaîfî de methetmektedir. Öğrencisi olmaktan gurur duyduğu hocasının ölümünden büyük üzüntü duymuştur:

pes üstād-ı güzīn ü müftī-i rūm
ʿulūmuŋ cāmiʿi mānendi maʿdūm

cemāle'd-dīn ʿalī müftī vü mellā
ki fetvāsına kimse dėmedi lā

nėçe eyyām ḳulluġında oldum
aŋa şākird olup çoḳ faż̧l buldum

zamān çoḳ geçmedi menlā-yı ẕī-ḥilm
vefāt eyledi ol ser-çeşme-i ʿilm

ḳamu ḳalduḳ yetīmān ü ġarībān
ḥaḳīr ü künc-i ġamda bī-naṣībān[151]

Sergüzeşt'ten hocasının ölümüyle bir dönem tasavvufa meylettiğini öğrendiğimiz Zaîfî, Halvetiyye-Cemâliyye tarikatının Sünbül Sinan'a atfedilen kolu olan Sünbüliyye[152] tarikatında terbiye görerek sülûkünü tamamlamış biridir.[153] **Sünbül**

---

150 Fetva almak üzere kendisine başvuranların işlerini kısa sürede sonuçlandırmak için evinin penceresinden sarkıttığı zenbille soruları alıp cevapları yine zenbile koyup vermesinden dolayı halk arasında "Zenbilli müftü, Zenbilli Ali Efendi" olarak tanınmıştır. Doğum tarihine ve yerine dair kesin bilgi yoktur. Fıkıh, usul, edebiyat, lugat, nahiv, tefsir ve hadis sahasında otorite sahibi vakur bir ilim adamı idi. Uzun süre fetva makamında kaldığı halde hayatının sonuna kadar tevazuu elden bırakmamıştı. İnsanların işlerini kolaylaştırmaktan zevk alır, fetva almak üzere başvuranların işlerini kısa sürede sonuçlandırırdı. Rivayete göre II. Bayezid bir gece rüyasında Ali Cemâlî'yi görmüş, onunla görüşüp konuşmak istemiş, Ali Cemâlî Efendi, "Selâtîn ile mülâkat ebgaz-ı mubâhâttır" diyerek bunu kabul etmemiş, ancak padişah yine de onu müderris olarak tayin etmiştir. Sultan (Beyazıt) Medresesini ilmî seviyesine uygun görmediği için kendisine verilmesini kabulde tereddüt gösterince Semâniye medreselerinden birine nakledilmiştir. İlmî gelişmeleri takip ederek kendisini sürekli yenilediği ileri sürülür ve kitaba da çok meraklı olup çeşitli yerlerden eserler getirttiği belirtilir. Hayır severliğiyle de tanınmış, İstanbul'un değişik yerlerinde cami, mescid ve mektep inşa ettirmiştir.

Görevlilere hukukî kurallar çerçevesinde ceza verileceğini, padişahın emriyle katledilemeyeceklerini, idamın mahkeme kararından sonra müftünün fetvasıyla mümkün olabileceğini çekinmeden padişaha söylediği ve birtakım şahsî uygulamalarının önüne geçtiği, padişahın yetkisinin sınırlarını da belirlediği ileri sürülür. Rivayete göre bir defasında Yavuz Sultan Selim'e "ahkâm-ı şerʿiyyeye mugayir" infazda bulunacak olursa halʿine fetva vereceğini açıkça söylemişti. Padişah yönetimle ilgili vereceği kararlara karışmamasını sert bir dille bildirince Zenbilli Ali Efendi izin almadan hiddetle padişahın yanından ayrılmıştı. Bu davranışının yanlışlığını daha sonra anlayan Yavuz Sultan Selim ona iltifatta bulunmuş, Anadolu ve Rumeli kazaskerliklerini vermeyi teklif etmişti. Zenbilli Ali Efendi ile Yavuz Sultan Selim hakkında anlatılan bu tür rivayetlerin, aslında yeni bir resmî kurum halinde teşekkül etmekte olan şeyhülislâmlık makamının önemini vurgulamaya yönelik olma ihtimali çok yüksektir. Nitekim İstanbul müftülüğü makamının dinî kontrolü sağlayacak biçimde vezîriâzamlık makamı gibi bir şekle bürünmesinin ilk önemli adımları onun görevi sırasında atılmıştır. Bk.: KÜÇÜKDAĞ, Y.: "Zenbilli Ali Efendi", *TDVİA*: 44. C., 247-49. s.

151 SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 129., 147., 148. s.

152 Sünbüliyye tarikatında uyulması gereken prensiplerini kurucusu Sünbül Sinan Tarîkatnâme adlı risâlesinde açıklamıştır. Diğer Halvetî şubeleri gibi Sünbüliyye de nefis terbiyesine, Allah'ı yedi ism-i ilâhî ile zikretmeye,

Sinan[154] da Zaîfî'nin tanıdığı, hayatında bilhassa gönül dünyasında önemli etkileri olan şahıslardandır. Şair eserlerinde şeyhi Sünbül Sinan'dan övgü ile bahseder.[155]

Zaîfî'nin hayatındaki en önemli isimlerden biri kuşkusuz eserlerinde sıkça bahsettiği **Muhammed Paşa'dır**. Şairin adeta hamisi durumundaki Muhammed Paşa'nın *Sergüzeşt*'te anlatıldığı üzere sırasıyla Diyarbakır Beylerbeyi, Anadolu Beylerbeyi, Rumeli Beylerbeyi olduktan sonra vezirliğe tayin edildiği anlaşılmaktadır[156] Zaîfî *Sergüzeşt*'inde Körfüz (Korfu) seferini anlattığı bölümden itibaren ise Paşa'yı "Gazi" unvanıyla zikretmeye başlar.[157] Yine *Münşeat*'ta "Hacı ve Gazi Bosna Beyi Muhammed Paşa'ya Gönderilen Mektup Suretidir" başlığında bir mektup yer almaktadır.[158] Zaîfî'nin kazandığı mansıplarda, devlet ricaliyle olan ilişkisinde daima aracı olan; şairin sohbetinden, arkadaşlığından keyif alan, onu daima çevresinde tutan Muhammed Paşa, kaynakların "Sofu, Hacı" lakaplarıyla bahsettiği Mehmed Paşa olsa gerektir.[159] Zaîfî *Gülşen-i Mülûk*'u Paşa'nın isteği üzerine Farsçadan Türkçeye çevirmiştir.[160] Muhammed Paşa, Zaîfî'yi özlediğini belirtip onu görev yaptığı Vardar Yenicesi'nden İstanbul'a çağırtacak kadar samimi bir dost olsa da hiçbir zaman şairi

---

riyâzet ve çileye dayanmaktadır. Tarikatta erbaînin ve halvetin büyük önemi vardır. Sünbülî âyinlerini şekil itibariyle Halvetîlik'ten ayıran bazı özellikler vardır. Halvetiyye tarikatının birçok padişah ve devlet erkânını etkilediği bilinmektedir. Yavuz Sultan Selim'in yanında Sünbül Sinan, Kanûnî Sultan Süleyman'ın yanında Merkez Efendi bulunmaktadır. Kanûnî Sultan Süleyman, Mayıs 1537'de Korfu seferine çıkarken Merkez Efendi'yi ordu şeyhliğine tayin etmiştir. Anadolu'da XVI ve XVII. yüzyıllarda Kütahya, Amasya, Manisa, Kastamonu gibi şehirlerde faaliyet göstermiştir. Balkanlar ve Mora'da da yayılan tarikatın son yapılan araştırmalara göre Sîdî (Seyyid) Mahmûd el-Bağdâdî tarafından Nijer'in Âir bölgesine taşındığı anlaşılmaktadır. Bk.: YÜCER, H. M.: "Sünbüliyye", *TDVİA*: 38. C., 136-140. s.

153 SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 99. s.

154 Halvetiyye tarikatının Sünbüliyye kolunun kurucusudur. Merzifon'da doğdu. Asıl adı Yûsuf Sinan'dır. Doğum tarihiyle ilgili kesin bilgi yoktur. II. Bayezid, Yavuz Sultan Selim ve Kanûnî Sultan Süleyman dönemlerini idrak eden Sünbül Efendi, Muharrem 936'da (Eylül 1529) vefat etti. Medrese tahsili sırasında tasavvuf aleyhtarı olarak bilinen Sünbül Sinan, bir arkadaşı vasıtasıyla tanıştığı Halvetiyye tarikatının ana kollarından Cemâliyye'nin pîri Cemâl-i Halvetî'ye intisap ederek tasavvuf yoluna girdi. Üç yıl süren seyr ü sülûk döneminden sonra hilâfet aldı ve irşad göreviyle Mısır'a gönderildi. 899 (1494) yılından vefatına kadar, kendi adıyla anılacak olan Koca Mustafa Paşa Dergâhı'nda irşad faaliyetini sürdürdü, cuma günleri Ayasofya ve Fâtih camilerinde vaaz verdi, vaazların ardından dervişleriyle Halvetî devranı icra etti. Sünbül Efendi'nin devran uygulaması ulemâ ve meşâyih arasında tartışmalara sebep oldu. Bk.: YÜCER, H. M.: "Sünbül Sinan", *TDVİA*: 38. C., 135-136. s., BİLGİN, A.: *Ümmî Sinan Divanı: (İnceleme-Metin):* 7-10. s.

155 SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 101. s.

156 SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 237., 273., 274., 290. s.

157 SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 285., 290. s.

158 Żaʿīfī: *Münşeat*: 194[a]. (R. 822)

159 Mehmed Paşa (Sofu) (Hacı): Enderun'dan yetişip beylerden oldu. 941'de Rumeli Beylerbeyi, 944'te kubbe veziri ve ikinci vezir oldu. 952'de Bağdat'a memur olup 954'te Bosna Beylerbeyi, 958'de Budin Beylerbeyi olmuş ve orada vefat eylemiştir. Bk.: M. Şüreyyā: *Sicill-i ʻOṣmānī:* 4. C., 1073. s.

160 KOÇİN, A.: *Zaʻîfî: Gülşen-i Mülûk*: 71. s.

arzu ettiği makam ve mevkilere getir(te)memiştir. Zaîfî'nin eserlerinde genelde medh ve hamd ile andığı Paşa'ya sitemkâr sözleri de yok değildir.[161]

Zaîfî'nin İstanbul'daki mülazemetinden sonra ilişki kurduğu önemli isimlerden biri de Abdüsselâm namında bir beydir. R. Anhegger'in de belirttiği gibi[162] bu kişi, dönemin ünlü **başdefterdarı Seyyid Abdüsselâm Çelebi** olmalıdır.[163] Zaîfî *Sergüzeşt*'inde "Namı Abdüsselam bir beg" diye anlattığı bu kişiden direkt defterdar olarak bahsetmez; ancak nice köşk ve saraylar yaptırdığından, Karun gibi zenginliğinden, altın üsküflülerin karşısında el bağlayıp durduğundan vs. dem vurur. Abdüsselâm Bey'den gelen teklif üzerine oğlu Pîr Ahmet Çelebi'ye[164] üç yıl özel ders verir, bu üç yılın sonunda da karşılığını yüklüce alır.

Zâ'îfî Dîvân'ı üzerinde çeşitli çalışmalar yapan K. Akarsu, *Dîvân*'daki tarih manzumelerine dayanarak şairin vezir-i azam **Pirî Mehmet Paşa**'dan [ö.939/1532][165] da ilgi gördüğünü bildirmektedir.[166] *Münşeat*'ta Zaîfî'nin emekli vezir Pîrî Mehmed Paşa'yı zehirleyerek öldürdüğü iddia edilen oğlu Edirne Kadısı Mehmet Çelebi'ye gönderdiği Farsça taziye mektubunu cani bir evlada hitaptan uzak ve samimi bulan

---

[161] Yaşadığı birçok azlden sonra Edirne'deki Hacı Hasan Medresesi'nden de rakabe ihtiyacıyla azledilince Paşa'ya sitem eder. Bk.: SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 293-297. s.

[162] ANHEGGER, R.: "16. Asır Şairlerinden Za'ifî", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 4. C., 1-2 S., 139. s.

[163] Zaîfî Abdüsselâm'ın oğluna verdiği dersleri anlatırken "Gah Çekmecede kılup mesken/ Okıdurdum mesâ vü subh anı ben" (150. B.) demektedir. Burada zikrettiği "Çekmece" ve yaklaşık 70 beyitte anlattığı nitelikler "Abdüsselâm"ın, bugünkü Küçükçekmece'nin kurucusu olarak bilinen, dönemin ünlü simalarından başdefterdar Seyyid Abdüsselam Çelebi olabileceğini kuvvetle düşündürtmektedir.

Abdüsselâm Çelebi (Seyyid): Seyyid Abdüla'lâm'ın oğludur. Mısır'ın fethinden sonra İstanbul'a getirilerek maliye işlerinde çalışmış ve yükselerek başdefterdar olmuş, 932'de (1526) ayrılmış ve Küçükçekmece'de otururken vefat etmiştir. Orada inşa eylediği medrese ve imaretinde medfundur. Hasköy'de bir cami ve Küçükpazar'da bir mektebi vardır. Siyakat yazısının kurallarını değiştirmiş hünerli bir zat idi. Bk.: Süreyyâ, M.: *Sicill-i Osmânî*: 1. C., 139. s.

Ayrıca bk.: Küçükçekmece Seyyid Abdüsselam İlim, Kültür ve Yardımlaşma Derneği: http://www.kusayder.com/seyyid-abdusselam-celebi/

[164] Hakkında malumat bulanamadı.

[165] Pîrî Mehmed Paşa, Yavuz Sultan Selim'in vefatına kadar vezîriâzamlık görevini koruduğu gibi Kanûnî Sultan Süleyman'a da üç yıla yakın vezîriâzamlık yaptı. Ölümünde onun yeniden padişah katında itibar kazanmaya başlamasından endişe eden İbrâhim Paşa'nın rolü olduğu ve Pîrî Paşa'nın oğlu Edirne kadısı Muhyiddin Mehmed Râşid Efendi'ye babasını zehirlettiği rivayet edilir. Pîrî Mehmed Paşa kaynaklarda genellikle iyi bir devlet adamı olarak tanımlanır. İlmiyeden yetişmesine rağmen savaşlarda ve kuşatmalarda askerî yeteneklerini de göstermiş ve kazanılan başarılarda önemli rol oynamış, donanmanın gelişmesinde ve İstanbul'da büyük bir tersane yapılmasında hizmeti görülmüştür. Kaynaklarda "Remzî" mahlasıyla şiirler yazdığı ve bunları bir divançede topladığı belirtilirse de böyle bir eseri günümüze ulaşmamıştır.

On iki vezirinden dokuzunu öldüren, birini hançeriyle yaralayıp diğerini yumruklayan Yavuz Sultan Selim'e uzun yıllar veziriazamlık yapmış olması onun tecrübeli ve iş bilir bir şahsiyet olmasına yorulur. Yavuz'un şiddet ve gazabından korktuğu bir olay sonrası "Eninde sonunda bir bahaneyle beni öldürteceksin. Bari hemen halas etsen de kurtulsam, münasiptir." dediğinde Yavuz'un yarı şaka yarı ciddi "Benim dahi bu mana muradım lakin yerini tutar bir adam bulunmaz." diye karşılık verdiği rivayet edilir. Bk.: KÜÇÜKDAĞ, Y.: "Pîrî Mehmed Paşa", *TDVİA*: 34. C., 280-281. s., BEYZADEOĞLU, S.: "Vezir-i Azam Pîrî Mehmed Paşa ve Tesdis Edilen Bir Beyt-i Bercestesi", *TDAY Belleten*: 44. S., 24-33. s.

[166] AKARSU, K.: *Rumelili Za'îfî: Hayâtı, San'atı, Eserleri ve Dîvânından Seçmeler:*16. s.

Akarsu, bu mektubun incelenmesinin Paşa'nın oğlunun aklanmasına, işin gerçek yüzünün ortaya çıkarılmasına vesile olabileceği kanaatindedir.[167]

Zaîfî'nin tanıdıkları arasında dikkat çeken isimlerden biri de **Mihaloğlu Hazar Bey'd**ir.[168] Zaîfî, Hazar Bey ile Plevne'de Mihaloğlu Medresesi'nde müderrislik yaptığı dönemde tanışmış ve onun ricası üzerine Mihaloğlu Ali Bey tarafından 901 [m. 1496] yılında yazılan *Vakfiye*'yi Arapçadan Türkçeye çevirmiştir.

Eserlerinden anlaşıldığı üzere Zaîfî hamisi Muhammed Paşa'nın daveti ve aracılığıyla **Kanuni Sultan Süleyman**'ın [ö. 1566] bizzat katıldığı Irakeyn ve Korfu seferlerine iştirak ederken hünkârın divan erkânıyla gittiği Edirne seyahatinde de yer almıştır. Bu seyahat esnasında hünkâr, şaire otuz akçelik Hacı Hasanzâde Medresesi'ni mansıp olarak vermiştir.

Âşık Çelebi tezkiresinde **Edirneli Yaḳīnī'**yi anlatırken "(…) Monlā Żaʿīfī ile muṣāhibler ü muʿāşir ü muʿāṣırlar imiş. Bu ṭarża murabbaʿı evvel Yaḳīnī dėyüp Żaʿīfī daḫı pey-revlik etmişlerdür. (…)" demektedir.[169] Âşık Çelebi, Yakînî'nin doğum ve ölüm tarihine dair bir bilgi vermez; ancak tezkiresinde yer verdiği "(…) Sulṭān Süleymān-ı merhūm ile şehzādelikleri zemānında şeref-i ṣohbetleri ile ve bir defʿa yaylakdan inerken maḥmūm olduḳda ḫaṣṣa ʿarabalarına binmekle merʿī olmış, ölince tecerrüd ile geçüp (…)" ifadelerinden Yakinî'nin de tıpkı Zaîfî gibi Kanunî Sultan Süleyman devri şairlerinden olduğu anlaşılmaktadır. İlim yolundan feragat edip sonrasında Edirne'de kırk akçe ile mütevelli olduğu bildirilen Edirneli Yakinî'nin musahibi ve muaşiri olan Zaîfî, büyük ihtimalle, Rumelili Zaîfî'dir.

---

[167] AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî: Hayâtı, Sanʿatı, Eserleri ve Dîvânından Seçmeler:*16. s

[168] T. nüshasında fetha ile işaretlendiği için "Hazar" okunmuştur. Ancak kaynaklarda bu kişinin genellikle "Hızır Bey" diye geçtiği görülmektedir ki burada bahsedilen Mihaloğlu, Segedin Sancak Beyi Hızır Bey'dir.

Mihaloğulları ailesi, Osmanlı'nın Balkanların fethi ve idaresinde önemli katkıda bulunmuş ve şöhret kazanmış bir ailedir. Aile mensupları akıncı komutanları olarak Osmanlı beylerinin önemli fetihler için yolunu açmış, aynı zamanda büyük sayıda vakıf kurarak Osmanlı idaresini güçlendirmişlerdir. Ailenin kurucusu Köse Mihal'dir. Mihaloğulları ailesinin Rumeli kolunun esas kurucusunun Gazi Mihal Bey (ö. 1435–1436)'dir. Gazi Mihal Bey'in oğlu Hızır Bey de Plevne'de bir vakıf kurmuştur. Hızır Bey'in oğlu Mihaloğlu Ali Bey 901 [1496] tarihli vakfiye ile Plevne'nin en büyük vakfını kurmuştur. Hızır Bey'in oğulları arasında en ünlüsü Ali Bey idi. Gazi Ali Bey'in Gazi Hasan, Ahmed, Mehmed, Hızır ve Mustafa adlarında beş oğlu vardı. Bunlardan **Hızır Bey** 949'da [1542] Segedin (Szeged) sancak beyi idi. Bk.: SABEV, O.: "Osmanlıların Balkanları Fethi ve İdaresinde Mihaloğulları Ailesi (XIV.-XIX. Yüzyıllar): Mülkler, Vakıflar, Hizmetler", *OTAM*: 33. S., 229-244. s., BAŞAR, F.: "Mihaloğulları", *TDVİA*: 30. C. , 24-25. s.

[169] *Âşık Çelebi: Meşaʿirü'ş-Şuʿarâ:* 682-684. s. (Bk.: KILIÇ, F.: *Meşairü'ş-Şuara : İnceleme - Metin*: İstanbul 2010, 2. C., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.)

Münşeat'ındaki mektup, arzuhal ve dua-namelerinden **Sadrazam Rüstem Paşa** [170] , **Vezir İbrahim Paşa**, Sultan Mehmed'in saatçisi **Seyyid Necmeddin**, **Mevlana Yahya Efendi** ve **Yeniçeri Ağası** ile de bir şekilde ilişki içinde olduğu anlaşılmaktadır.[171] Yine *Dîvân*'ında **Ferhad Paşa**'ya ve Selanik Sancak Beyi olan **Abdî Paşa'**ya yazdığı kasideler de şairin sosyal çevresinin oldukça geniş olduğunun göstergesi olarak kabul edilebilir.

1. 4. Eğitimi

Zaîfî'nin otobiyografik eseri *Sergüzeşt*'teki ifadelerinden öğrenim hayatına dair şu bilgiler edinilmektedir: Tahsil hayatına âlim olan babasıyla başlamış, yaklaşık 4-5 yaşında okuma yazma öğrenmiştir. Sonra yaşı on sekize (?) gelince Üsküp'e giderek Kadı Bedreddin'den[172] kelam, hikmet, sarf ve nahiv dersleri almış; yaşı yirmiye gelince de metin, mantık, fıkıh ve fen okumuştur.[173] Medrese tahsili için sırasıyla Edirne, Bursa ve İstanbul'a gitmiş, buralarda metin ve şerhe vakıf olabilmek için *Metali, Şerh-i Miftah* ve *Mevakıf* okumuştur.[174] İstanbul'da Sahn-ı Seman medreselerinde[175] uzun yıllar tahsil

---

[170] Rüstem Paşa [ö. 968/1561]: 1500'lü yılların başında Saraybosna yakınlarında Butomir veya Sarajevsko Polje'nin batısındaki bir köyde doğduğu rivayet edilir. Kanuni'nin kızı Mihrimah Sultan ile evlenmiştir. İlkinde dokuz, ikincisinde yaklaşık altı yıl olmak üzere iki kez veziriazamlığa getirilmiştir. Fransızlar'ın "korkunç yaratık", Almanlar'ın "gaddar ve menfur" diye tanımladığı, Venedikliler'in çekindiği Rüstem Paşa, mantıklı sebepler ileri sürüldüğünde bunları kabul etmekten çekinmeyen zeki ve uzak görüşlü bir devlet adamı olarak tavsif edilir. Osmanlı kaynaklarında ise iyi tedbir sahibi, tutumlu, zengin, şairlerden hoşlanmayan, yararlı düşünceli gibi sıfatlarla anılır. Devrin tarihçilerinin Rüstem Paşa'yı rüşvetle suçlaması, aslında bu dönemlerde ortaya çıkan yeni bir makam vergisi türü olan câize ile ilgilidir. Bir göreve tayin edilen kişilerin vezîriâzama ödedikleri paralar resmî defterlere kaydedilir, gizli alınıp verilmezdi. Bk.: AFYONCU, E.: "Rüstem Paşa", *TDVİA*: 35. C., 288-290. s.

[171] Gönül Alpay Tekin Yahya Efendi'nin kim olduğunu tespit edemediğini bildirirken burada yer alan Sultan Mehmet'in ya Kanuni'nin 1543'te ölen şehzadesi Mehmet ya da II. Selim'in şehzadesi olan Mehmet olabileceğini düşünmektedir. Yine adı geçen İbrahim Paşa'nın da ya Frenk İbrahim Paşa (ö. 942) ya da Hadım İbrahim Paşa (ö.973) olduğu kanaatindedir. Bk.: TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 125. s.

[172] Hakkında malumat edinilemedi.

[173] Bu bilgiler, Sergüzeşt'e binaen verilmiştir. Bk. : SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si:*127, 128 ve 151. s. (Ayrıca bk.: *age*: 45. B., 49. B., 51. B., 133[a]; *Sefer-i Kerden-i 'Işḳī Be-Şehr-i Üsküb,* 136[a])

[174] **Metali:**[Mantık eserlerinden] Kadı Siraceddin Mahmud el-Urmevî'nin (öl.1283) Metâliʿu'l-Envâr fi'l-Mantık" adlı eserine pek çok şerh ve haşiye yapılmıştır. Osmanlı medreselerinde okutulan Seyyid Şerif'in şerhi ve Kara Davud'un haşiyesi idi. Bk.: HIZLI, M.: "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi:* Bursa 2008, 17. C., 1. S., 39. s.

Klasik mantık konularını ele alan *Metâliʻu'l-Envâr*'ın dışında Osmanlı medreselerinde okutulan bir eser de *Metaliü'l-Enzâr*'dır. Kadı Beydâvî (öl.1286) tarafından kelam ilmine dair yazılan bu eserin tam adı *Tevâliʻu'l-Envâr min Metâliʻi'l-Enzâr*'dır. Eser, felsefî konulara ağırlık vermek suretiyle kelâm kitaplarının âdeta felsefe kitabı haline gelmesine öncülük yapmıştır. Eser önce Şemseddin Mahmud İsfehânî tarafından şerh edilmiş, daha sonra da bu şerhe Cürcânî haşiye yazmıştır; ki bu haşiye medreselerde çok tutulmuştur. Bk.: HIZLI, M.: "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi:* Bursa 2008, 17. C., 1. S., 39. s., YAVUZ, Y. Ş.: "Tavaliu'l-Envâr", *TDVİA*: 40. C., 180-181. s.

Miftah al-ʻulûm: : [Belagat eserlerinden] Siracuddin Ebî Yakub Yusuf b. Ebubekir Sekkakî'nin, sarf-nahiv-maanî-beyan ilimlerine temas ettiği eseridir. Bu esere yapılan şerhler arasında en güzel olanları İbn Kemal, Mesud Şirâzî, Ömer Taftazânî, Seyyid Şerif Cürcanî'ye aittir. Medreselerde bu isimlere ait olup aynı ad ile anılan **"Şerh-i Miftâh"** adlı eserlerden biri okunuyordu. Fatih zamanında 30-35 akçe yevmiyeli medreselere, bu kitabın adına izafeten "Miftah medreseleri" denilmişti. Bk.: HIZLI, M.: "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*: Bursa 2008, 17. C., 1. S., 35. s.; BİLGE, M.: *İlk Osmanlı Medreseleri*: 55-56. s.

görmüş[176], bu medreselerde gece gündüz fıkıh, tefsir, hadis vb. ilimler okumuştur. Sonra dönemin seçkin üstat ve âlimlerinden ünlü müftü Zenbilli Cemaleddin Ali'nin[177] öğrencisi olup ondan çokça fazilet bulmuş, *Keşşaf tefsiri*[178] okumuştur.

Şairin hayatıyla ilgili diğer kaynaklara nazaran daha fazla bilgi veren Âşık Çelebi, Kratova'dan Zaîfî gibi ilme meyyal birinin bir daha çıkmadığını, bu açıdan tek olduğunu bildirirken şöyle demektedir: "Ol ḳaṣabadan bir daḫı ol maḳūle ʿilme ṭālib ve maʿrifete rāġıb kimesne ẓuhūr ėtmeyüp ol cihetden ferīddür. Gūyā ki bu rūḥ ve ol ḳaṣaba aŋa bedendir.."[179]

1. 5. Mesleği ve Hayatına Dair Diğer Bilgiler[180]

İstanbul'da fakirlik içinde okuyup ilim ile meşgul olurken Defterdâr Seyyid Abdüsselâm Çelebi'nin oğlu Pîr Ahmed Çelebi'ye üç yıl özel ders verir; karşılığını da ancak üç yıl sonra ama hatırı sayılır bir meblağ olarak alır. Bu parayla kâğıt, kalem

---

Mevakıf: [Kelam/Akaid eserlerinden] Adudüddin el-Îcî'nin (ö. 756/1355) kelâma dair eseri. Ehl-i sünnet'in kelâm görüşlerini Eşʿariyye mezhebine göre ortaya koyan el-Mevâḳıf klasik kelâm tarihinin son hacimli metni olarak kabul edilebilir. Kitap, müellifinin de ifade ettiği gibi (s. 4-5) kendinden önceki ve devrindeki kelâm düşüncesinin özlü ve sistematik bir ifadesi niteliğindedir. Kelâm ilminin önemli kaynaklarından biri haline gelen eser, İslâm düşüncesi ve Osmanlı ilim anlayışı üzerinde kalıcı bir tesir bırakmış, özellikle Cürcânî'nin şerhiyle birlikte Osmanlı medreselerinde ders kitabı olarak okutulmuştur. Bk.: SİNANOĞLU, M.: "el-Mevâkıf", *TDVİA*: 29. C., 422-424. s.

[175] **Sahn-ı Seman:** Fâtih Sultan Mehmed tarafından İstanbul'da kurulan döneminin en yüksek dereceli eğitimini veren medreselerdir. Fatih Külliyesi içerisinde yer alan ve sekiz medreseden müteşekkil Sahn-ı Seman, külliye bütünlüğü içerisinde yapılmıştır. İnşaatı 1463 ile 1470 yılları arasında sürmüştür. Fatih medreselerinin kurulması Osmanlı medrese teşkilâtı için bir yenilik sayılır. Fatih Kanunnâmesi'nde Sahn-ı Semân diye adlandırılan medreselere Semâniye Medreseleri de denir. Bu medreseler Haşiye-i Tecrid (20-25 akçe), Miftâh (30-35 akçe), Kırklı (40 akçe), Ellili, Hariç, Dâhil, Sahn-ı Semân, Altmışlı olarak zikredilebilir. Sahn medreseleri aklî ve naklî ilimlere göre planlanmıştı. Külliye vakfiyesinde Sahn medreselerinin her birine başlangıç ve giriş (mebâdî ve mukaddemât) ilimleriyle aklî ve naklî ilimleri iyi bilen birer müderris tayin edilmesi, müderrislere yardımcı olarak seçilen muîdlerin muhtasar kitapları öğretebilecek, teferruatlı olanları öğrenip anlayabilecek kabiliyette olması öngörülmekteydi. Fâtih Sultan Mehmed'in, medreselerin ders programlarını Molla Hüsrev ve Ali Kuşçu ile âlim bir zat olan Vezîriâzam Mahmud Paşa'ya yaptırdığı ileri sürülürse de bu hususta kesin delil bulunmaz. Uzunçarşılı kitaplarla ilgili bilgi vermeden Sahn medreselerinde tefsir, hadis, fıkıh, usûl-i fıkıh, kelâm ve Arapça ile ilgili eserlerin okunduğunu, bu yapısıyla Semâniye medreselerinin ilâhiyat, İslâm hukuku ve Arap edebiyatının tahsil edildiği bir "fakülte" niteliğinde olduğunu kaydeder. Bk.: UZUNÇARŞILI, İ. H.: *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı:* 5-33. s., UNAN, F.: "Sahn-ı Seman", *TDVİA*: 35. C., 532-534. s., KILIÇ, R.: "Osmanlı Devleti'nde Medreseler", *Türk Kültürü*: 456. S., 205-216. s.

[176] Sergüzeşt'indeki bir beyitten yaklaşık 10 yıl İstanbul'da medrese eğitimi aldığı anlaşılmaktadır: *Varup altıncı yılda şaḥna ḫoş-ḥāl/ şemāniyyede çāra irdi çün sāl* (Bk.: SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si:*128. s. (Ayrıca bk.: *age*: 54. B.)

[177] Cemaleddin Ali hakkında bilgi için bk.: *1.3. Ailesi ve Sosyal Çevresi*

[178] **el-Keşşâf:** Muʿtezile âlimlerinden Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) ağırlıklı olarak dirayet metoduyla yazdığı tefsiri. Tam adı el-Keşşâf ʿan ḥaḳā'iḳı ġavâmiżi't-tenzîl ve ʿuyûni'l-eḳāvîl fî vücûhi't-te'vîl'dir. Yazıldığı dönemden başlayarak müfessirlerin ilgisini çeken el-Keşşâf Kur'an'ı lugat, nahiv ve belâgat ilkelerini dikkate alarak yorumlaması, Kur'ân-ı Kerîm'in iʿcaz yönlerini, özellikle taşıdığı edebî üstünlüğü ve erişilmez nazım güzelliğini ortaya koyması, Kur'an'da mânaların tasvir ve temsil yoluyla anlatılmasının etkili bir metot olduğunu göstermesi gibi özellikleriyle çok beğenilmiş ve hemen bütün müfessirlerce kaynak olarak alınmıştır. ÖZEK, A.: "el-Keşşâf", *TDVİA:* 25. C., 329-330. s.

[179] ʿĀŞIḲ ÇELEBĪ: *Meşāʿirü'ş-Şuʿarā*: 284[b];

[180] Detaylı bilgi için bk.: SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 127-297. s.; ÜZÜMCÜ, M. A.: *Kitāb-ı Sergüẕeşt-i Żaʿīfī: İnceleme-Metin-Nesre Çeviri-İndeks*: 59-428. s.; ANHEGGER, R.: "16. Asır Şairlerinden Zaʿifî", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 4. C., 1-2 S., 135-166. s.

alarak defter ve kitap tertip eder.[181] Müftü Cemaleddin Ali bütün öğrencilerine mülazemet verince Zaîfî de mülazımlığa başlar. Müftü Ali Çelebi ölünce öğrencilerinin her biri bir yana dağılır; mülazımlığa devam eden Zaîfî bu esnada tasavvufa meyleder. Arkadaşlarının ısrarı üzerine önce *Kıssa-i Işkî vü Maʿşûk*'ı ardından *Fâl-ı Murgân*'ı yazar.

Yedi yıllık mülazımlığın ardından Vardar Yenicesi'nde[182] yirmi akçelik **Musa Bey Medresesi'ne**[183] müderris olarak tayin edilir. Uzun süre beklediği müderrislik[184] onu mutlu etmez; İstanbul'daki mülazımlığı[185] taşradaki müderrisliğe tercih etmeye

---

[181] Fatma Yılmaz Büyükkarcı, şairin *Nigâristân*'ı üzerine hazırladığı doktora tezinde Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırmaları Enstitüsü Kütüphanesi'nde 123 numarada kayıtlı olan ve içinde şairin elinden çıkan 15 risale bulunduran yazmadan hareketle Zaʿîfî'nin hayatını kazanmak için müstensihlik yaptığını ileri sürmektedir. Sergüzeşt 134[b] 'de geçen "N'oldı diŋle baŋa olan ā'id/ Ḫarc ėdüp defter eyledüm kāgıd| Ḳalem alup ele ḥisāb ėtdüm/ Ḥāṣılum defter ü kitāb ėtdüm" diye başlayıp devam eden beyitler Büyükkarcı'nın bu iddiasını destekler mahiyettedir.

[182] **Yenice-i Vardar:** Osmanlı zamanında Selanik vilayetine bağlı bir kazadır. Günümüzde ise Yunanistan'da "Giannitsa" adıyla anılan tarihî bir kasabadır. Büyük Makedonya ovasının (Kampania) kuzey kenarında, Paikon dağlarının güney etekleriyle daha güneyde bulunan ve sığ bir göl olan Yenice gölü (bugün kısmen kurutulmuştur) arasında yer alır. Burası Gazi Evrenos Bey tarafından XIV. yüzyılın sonlarında kurulmuştur. Kuzey Yunanistan'ın önemli ulaşım eksenlerinden Selânik-Vodina yolu kasabadan geçer. Yenice-i Vardar'ın bugüne ulaşan en eski tahrir defteri 925 (1519) yılına ait olup buna göre kasabada 793 hâne ve 284 mücerretten (bekâr erkek) meydana gelen müslüman nüfusu (4000 dolayında), yirmi beş hâne hıristiyan ve yirmi beş hâne de yahudi bulunmaktaydı. Bu rakamlar 4000'i biraz geçen bir nüfus miktarını verir. Nüfusun % 94'ü müslümanlardan oluşmaktaydı. 994 (1586) yazında Yenice-i Vardar'ı ziyaret eden Âşık Mehmed şehri suru olmayan; camileri, hamamları, pek çok pazar yeri ve bir bedesteni bulunan açık bir yerleşim birimi diye tanımlar; kasabadaki birkaç medresenin varlığını haber verir; kasaba ahalisinin zeki insanlar olduğunu, pek çok ulemâ ve muallimin bulunduğunu söyler. Daha sonra 1668'de şehri gören Evliya Çelebi burası hakkında geniş bilgi verir. I. Balkan Savaşı'nda Osmanlı ve Yunan orduları arasındaki Yannitsa savaşı esnasında (11 Kasım 1912) Yenice-i Vardar'ın büyük bölümü yakılmış ve tahribata uğramıştır. Yenice-i Vardar aralarında şairler, yazarlar ve tasavvuf erbabının da bulunduğu birçok kişinin memleketidir. Tezkirelerde "mecma-ı şuarâ, menbit-i şuarâ, ma'den-i zurefâ, ma'den-i şuarâ-yı belâgat-şiâr, şuarâ ve zurefâ menşei" gibi tabirlerle anılır. Bk.: KİEL, M.: "Yenice-i Vardar", *TDVİA*: 43. C., 445-448. s.; TOLASA, H.: *Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi:* 30. s.; SEZEN, T.: *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla):* 524. s.; AKBAYAR, N.: *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*: 170. s.

Evliya Çelebi de bu şehri detaylı olarak tavsif etmiştir. Yenice-i Vardar Dağı Yaylağı, Gölü, Ziyaretgâhları ve Kalesi için bk.: *EVLİYA ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ:* [haz.:] S. A. Kahraman: 8. Kitap, 1. Cilt, 167-173. s.

[183] **Musa Bey Medresesi (Yenice-i Vardar):** Hakkında malumat edinilemedi. Bânîsinin Evrenosoğlu Musa Bey olması kuvvetle muhtemeldir. E. H. Ayverdi, bu medresenin Süleymaniye Ktp. Esad Efendi 3384 numaralı Rumeli Medreseleri yazmasından anlaşıldığını bildirmektedir. Bk.: AYVERDİ, E. H.: *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk:* IV. C., 305. s

[184] **Müderris:** Osmanlı ilmiye teşkilâtında kadılık ve müftülükle birlikte oluşan üç temel görevden biri olan müderrislik medreselerde çeşitli dersler veren hocaları nitelemek üzere kullanılmıştır. Medrese sisteminin ortadan kalkmasından sonra da yüksek dereceli okullarda görev yapan hocalar için bu unvan sürdürülmüştür. XIX. yüzyılda açılan Batı tarzındaki eğitim kurumlarının hocaları da müderris unvanıyla anılmıştır. Bk.: İPŞİRLİ, M.: "Müderris", *TDVİA*: 31. C., 468-470. s.

[185] **Mülâzim:** Stajyer yerinde kullanılılır bir tabirdir. Bk.: PAKALIN, M. Z.: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü:* II. C., 611-612. s.

Mülâzemet: İlmiye mesleği adaylarının meslekî stajları ve görev bekleme süreleri için kullanılan terimdir. Medrese mezunlarının müderrislik ve kadılık almak için sıra beklemeleri, bu arada meslekî tecrübe kazanmaları ve belirli kontenjanlardan istifade ile göreve başlamalarını ifade eder. İlmiyede medreseden mezuniyetle bir göreve ilk tayin arasında geçen belli süreye mülâzemet denildiği gibi ayrıca iki görev arasındaki süre için de aynı tabir kullanılmıştır. Genel olarak Osmanlı sisteminde ilmiye, seyfiye ve kalemiye denilen idarî / bürokratik yapılanmada görevler / memuriyetler belirli süreler için verilirdi. Bu süreyi dolduran görevli mâzul sayılır ve yeni bir görev için İstanbul'a gelir, bir iki yıl kadar, bazen daha uzun bir müddet beklerdi. Böylece bir ilmiye mensubu meslek hayatı boyunca birkaç defa mülâzemet dönemi geçirirdi. Bu süreler zarfında kazasker divanında yardımcı görevler alır, İstanbul'da bulunmanın verdiği imkânlarla bilgisini, tecrübesini arttırırdı. Kendilerine bazan başta vakıflar olmak üzere bir kısım kaynaklardan malî imkân sağlanırdı. Bk.: İPŞİRLİ, M.: "Mülâzemet", *TDVİA*: 31. C., 537-539. s.

başlar.[186] Kanûnî Sultan Süleyman'a [d. 1494- ö.1566] bu sıkıntısını "ilet" redifli bir gazel ile bildirir.[187] Şairin arzusu bir şekilde dikkate alınır ve Zaîfî iki yıllık müderrislik tecrübesinin ardından hâmisi Sofu Muhammed Paşa tarafından gönderilen ve kendisinin Acem Seferine (Irakeyn Seferi 1533-1535)[188] davet edildiğini bildiren mektup üzerine İstanbul'a döner. Ordu ile dağ, ova, deniz aşıp (Karadeniz üzerinden) Sivas'a ulaşır. Ancak padişah ordu ile birlikte Hemedan ve Bağdat'a giderken Zaîfî bazı sebeplerle Sivas'ta bekletilen kişilerdendir. Padişahın Tebriz, Ucan, Hemedan, Bağdat ve Necef'e girip buraları fethettiğini Sivas'ta öğrenir.

Bir müddet sonra Diyarbakır'a Beylerbeyi olarak atanan Sofu Muhammed Paşa, Zaîfî'ye bir mektup göndererek onu Diyarbakır'a davet eder. Zaîfî oyalanmadan kervanla birlikte yola koyulur ve kış mevsiminde çok zorlu bir yolculuk yaparak Diyarbakır'a ulaşır.[189] Bir süre sonra Diyarbakır'dan Tebriz'e hareket eden Paşa, seferdeyken Kazasker'den Zaîfî için mansıp talep eder. Kazasker "Bizde emre itaat vardır, sözünüz başımın üzerinde tacdır." diyerek uygun bir müderrislik için Zaîfî 'nin gelip kendisiyle görüşmesini söyler. Bunun üzerine Zaîfî Kazasker'in çadırında onunla görüşür; ancak Kazasker, sebepsiz yere bir mollanın azledilerek yerine Zaîfî'nin alınmasının reva olmadığını, sefer zamanı meşakkatli hâllerin bulunduğunu, Rum'a dönünce Zaîfî'ye bir memuriyet ve makam verileceğini vs. söyleyerek bu talebi yerine getirmez. Hayatına çaresiz bir müddet daha Paşa'nın maiyetinde devam ettiren Zaîfî, sefer esnasında Rum'a yönelen orduyla birlikte Diyarbakır'dan gitmek isterse de hastalanarak yatağa düşer. İki ay sonra sağlığına kavuşan şaire, Paşa'nın aracı olmasıyla

---

[186] UYAR-AKALIN, B.: *Żaʿīfī: Gülşen-i Sī-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* 42. s.

[187] AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):* 26. G., 87. s.

[188] **Irakeyn Seferi:** Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1533-1535 yılları arasında yaptığı ilk İran seferi. Osmanlı ordusunun doğuya yönelik en büyük ve en uzun süreli askerî harekâtlarından biri olup sefer sırasında Kuzeybatı İran kesimiyle (Irâk-ı Acem) Bağdat ve yöresine (Irâk-ı Arap) girilmesi sebebiyle kaynaklarda Irakeyn (iki Irak) Seferi olarak adlandırılır. Bu sefer, Çaldıran Savaşı'nın (1514) ardından geçen on dokuz-yirmi yıllık bir aradan sonra Osmanlı-Safevî mücadelesini yeniden başlatmıştır. Osmanlılar'ın sadece doğu sınırlarının muhafaza altına alınması için değil, aynı zamanda devralmış oldukları Sünnî dünyasının temsilcisi olma misyonlarını dinî zeminde sarsmaya ve kendileriyle üstünlük yarışına girişmeye kararlı Safevîler'i tamamen bertaraf etmek düşüncesiyle bu büyük askerî harekâta giriştikleri anlaşılmaktadır.(…) Osmanlı tarihinin bu en uzun ve büyük askerî harekâtının neticeleri bakımından tek faydası, Bağdat ve civarında Osmanlı hâkimiyetinin başlaması ve doğu sınırında Erzurum, Kemah, Bayburt ve yöresini içine alan yeni bir beylerbeyiliğin kurulup sınır boylarının takviye edilmesidir. Bu harekât sonucu İran topraklarındaki hâkimiyetin geçici olacağı, Safevîler'in ortadan kaldırılamayacağı anlaşılmış ve bundan sonraki Osmanlı seferlerinin asıl hedefi onları belirli bir sınır bölgesinin dışında tutmak olmuştur. Bk.: EMECEN, F.: "Irakeyn Seferi", *TDVİA*: 19. C., 116-117. s.

[189] Zaʿîfî ölüm tehlikesi atlattığı Diyarbakır yolculuğunu ve orada Paşa'yla geçirdiği günleri, Paşa'nın Diyarbakır'dan Tebriz'e gidişini, katıldığı seferleri vb. detaylıca *Sergüzeşt*'inde anlatır. Bk.: SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 239-265. s., ÜZÜMCÜ, M. A.: *Kitāb-ı Sergüẕeşt-i Żaʿīfī: İnceleme-Metin-Nesre Çeviri-İndeks*: 319-354. s.

Diyarbakır'daki otuz akçelik meşhur **Ziyaiyye Medresesi'nde**[190] müderrislik görevi verilir. Paşa, Anadolu Beylerbeyliğine atanınca onunla birlikte Kütahya'ya, Rumeli Beylerbeyliğine atanınca da yine onunla birlikte İstanbul'a gelir.

İlme rağbet gösterilmediğini, maddi açıdan güçlük çektiğini *Sergüzeşt*'inde birçok kez dile getiren şair, mansıp ve makam kendisine yetmeyince ticarete meyleder. Acem memleketine giderken babasından kalan mirastan yol harçlığı olarak yanına 7.000 akçe almış, 30.000 akçeyi de helal yolda işletmesi şartıyla vekil tayin ettiği Molla Sinan'a bırakmıştır. Memleketten ayrı kaldığı bu dönemde, Paşa'dan aldıklarıyla birlikte, 10.000 akçe biriktirir. Molla Sinan, şaire "Felek terse döndü. Ayak baş, baş ayak oldu. Yok yere elem ve dert çekmektesin. Başkasının kapısına neden yüz sürüyorsun? Boş yere kapı kapı gezmektesin. Sözümü dinlersen hiç kimseye muhtaç olmaz, aç kalmazsın." diyerek artık medrese/ilim sevdasını bırakıp parasını kumaş ticaretine yatırmasını önerir. Molla Sinan'ın sözleriyle ikna olan Zaîfî hemen akçesini bozdurup bütün parasıyla kumaş alır. Fakat bir Cuma namazı sonrası Ayasofya'dan dönerken evinin soyulduğunu, bütün kumaşlarının götürüldüğünü geriye yalnızca boş sandıklarla kitaplarının kaldığını öğrenir. Durumunu Muhammed Paşa'ya da söylemez. Bir süre sonra memleketten gelen bir tanıdıktan iflas eden Molla Sinan'ın bir anda refaha kavuştuğu, ev yaptırdığı haberini alınca olayların içyüzünü anlar. Elinde avucunda ne varsa kaybeden şair maddi açıdan ciddi sorunlar yaşar, çaresiz mülazımların yolunu tutar, bir arkadaşından bin akçe borç alarak onunla birlikte gazaya gider.

Padişah ve Muhammed Paşa ile birlikte Körfüz (Korfu)[191] [944/1537] seferine katılarak Arnavut illerine doğru yol alır. Yol üzerinde bulunan Karatova'ya üç yıllık

---

190 **Ziyaiye Medresesi:** Bugün mevcut olmayan yapı hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanmamaktadır. Bu yüzden yapının hangi devre ait olduğu, yaptıranın kimliği hakkında da fikir ileri sürmek mümkün gözükmemektedir. Ancak Osmanlı devrinden önce de var olduğu bilinmektedir. Medrese vakfı 1518 tahririne göre gelir kaynaklarınca sayı olarak zengin gözükmese de bu kaynakların sağladığı gelirler vakfın tüm giderlerini karşılamaya yeter durumdadır. Bk.: BİZBİRLİK, A.: *16. Yüzyıl Ortalarında Diyarbekir Beylerbeyliği'nde Vakıflar:* 295. s.

191 **Korfu:** Akdeniz'de Adriyatik girişinde Yunanistan'a ait bir ada. Osmanlılar tarafından Korfu'ya yönelik ilk ciddi sefer 1537'de gerçekleşti. Kaynaklarda "sefer-i Pulya ve gazâ-yı Körfös" adıyla zikredilen kuşatma için donanma, Kaptanıderyâ Barbaros Hayreddin Paşa kumandasında ve üçüncü vezir Lutfi Paşa'nın serdarlığında Zilhicce 943'te (Mayıs 1537) denize açıldı. Bizzat Kanûnî Sultan Süleyman'ın emrindeki kara ordusu da İstanbul'dan yola çıktı. Osmanlı kara ve deniz ordusu Avlonya'da buluştuktan sonra donanma kuvvetleri 18 Rebîülevvel 944'te (25 Ağustos 1537) Korfu adasına asker ve top çıkardı. Kanûnî kara ordusuyla adanın karşı sahilinde karargâh kurdu ve Sadrazam Ayas Paşa'nın kumandasında adaya ikinci defa çıkarma harekâtına girişildi. Önce adanın tamamı ele geçirilip kale kuşatıldığı ve bazı gedikler açıldığı halde bir sonuç alınamadı. Hava şartlarının olumsuzluğu ve belki daha önemlisi siyasî sebeplerle kuşatma kaldırıldı (30 Rebîülevvel/ 6 Eylül) Osmanlı kuvvetlerinin adadan çekilmesi dokuz gün sürdü. Bu kuşatmanın ardından Korfu Kalesi yeniden tahkim edildi. 1538'de Preveze'de Osmanlı donanmasının karşısına çıkan müttefik Haçlı donanması Korfu'yu üs olarak kullandı. Bk.: BOSTAN, İ.: "Korfu", *TDVİA*: 26. C., 201-202 s.

aradan sonra uğrar, fakir ve hasta kardeşini ziyaret ederek cebindeki 200 akçenin yarısını ona verir. O esnada Molla Sinan'ın da yanına uğrayıp hesap sorar. Molla Sinan utancından renkten renge girer, ağzını açıp iyi veya kötü hiçbir şey söylemez, şairin yanından kalkıp gider. Sonra biriyle Zaîfî'ye 300 akçe gönderir, kalanını ödemeye gücü olmadığını bildirir. Zaîfî mecburen orduyla birlikte sefere devam eder. Padişah Muhammed Paşa'yı savaşa gönderince Zaîfî orduyu Kazasker'le birlikte geride kalarak takip eder. Bu esnada Kazasker'le sohbet imkânı bulur ve hâlini arz eder. Kazasker, merkezi yerlerdeki mansıbın arkası güçlü birçok kişi tarafından talep edildiği gerekçesiyle şaire Plevne'deki yirmibeş akçelik **Mihaloğlu Medresesi'ni**[192] teklif eder. Zaîfî ümit ettiği makam ve mevkii bulamasa da teklifi eli mahkûm kabul eder.

Plevne'deki iki yıllık müderrisliği esnasında *Mihaloğlu Vakfiyesi'*ni Türkçeye çevirir ve *Sabrü'l-Mesâ'ib*'i yazar. Bir süre sonra Zaîfî Kazasker'in azledildiği ve Muhammed Paşa'nın vezirliğe getirildiği haberiyle sevinir. Artık Vezir olan Muhammed Gazi Paşa, şairi Vardar Yenicesi'ndeki otuz akçelik **Ahmed Bey Medresesi'**ne[193] atar. Bir yıl sonra Muhammed Paşa şairi özleyip görmek istediğini bildiren bir mektup yazarak onu İstanbul'a çağırır. İstanbul'daki görüşmede Paşa, Zaîfî'ye medreseden el çekmesini söyler. Bu teklif üzerine müderrisliği bırakan Zaîfî, bir yıl kazaskere mülazım olur. Padişah erkân-ı divanla Edirne'ye giderken Zaîfî de beraberindedir. Padişah burada şaire mansıp olarak otuz akçelik **Hacı Hasanzâde Medresesi'**ni[194] verir. İki yıl sonra Muhammed Paşa'nın vakfın rakabe ihtiyacını

---

[192] **Mihaloğlu Ali Bey Medresesi (Plevne)**: Bânîsi, XV. asır Osmanlı akıncıları arasında ehemmiyetli bir mevkii işgal eden Mihaloğullarından Gazi Ali Bey'dir. Tevcihattan anlaşıldığına göre tevliyeti Mihaloğullarına şart kılınmış olan medresenin inşa tarihini ve son durumunu bilemiyoruz. Paye itibariyle 950'den önce yirmili idi. 975'ten önce de aynı durumunu muhafaza ediyordu. Bk.: BALTACI, C.: *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri: Teşkilat, Tarih:* 85-86. s.

[193] **Ahmed Bey Medresesi (Yenice-i Vardar):** Hakkında malumât edinilemedi. Bânîsinin Evrenosoğullarından Ahmed Bey olması kuvvetle muhtemeldir. Zira kaynaklar Gazi Evrenos Bey'in Yenice-i Vardar'da cami, imaret ve medreseden oluşan bir külliye yaptırdığı gibi oğullarından Ali Bey'in oğlu Şemseddin Ahmed Bey'in de aynı kasabada cami, imaret ve medreseden meydana gelen bir külliye inşa ettirerek -vefatından bir yıl önce- 1498'de vakfettiğini bildirmektedir. Ahmed Bey Vardar Yenicesi'ndeki cami, medrese, imareti için Yenice Karasu'da 5 köy, mezra, bahçeler, değirmenler, pirinç dinkleri, 1000 manda, 100 öküz, 20 deve, çifte hamam, tek hamam vakfetmiştir. Bunların iradından çeşitli tevcihler, ücretler, köle azaldığı, fukaraya sadaka verilmektedir.

Semavi Eyice ve Ekrem Hakkı Ayverdi Vardar Yenicesi'nden geçtiklerini; ancak bu eserleri bulamadıklarını bildirmektedirler. Bk.: EYİCE, S.: "Gazi Evrenosoğlu Camii ve Türbesi", *TDVİA*: 13. C., 49-50. s. ; AYVERDİ, E. H.: *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri*: IV. C., 886-887. s. ; AYVERDİ, E. H.: *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk:* IV. C., 303-304. s.; EYİCE, S.: "Yunanistan'da Türk Mimarî Eserleri", *Türkiyat Mecmuası*: XII C., 205-206. s.; YÜKSEL, İ. A.: *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri*: V. C., 412. s.

[194] Zaîfî, *Sergüzeşt*'inde bu medresenin nerede bulunduğunu belirtmemektedir. Sultan Süleymân'ın divân erkânıyla Edirne'de bulunduğu sırada kendisine bu medreseyi verdiğini söylemesi ilk başta akla medresenin Edirne'de olduğu ihtimalini getirse de kaynaklarda Edirne medreseleri arasında bu isme tesadüf edilememiştir. Kaynaklarda İstanbul'da olduğu bildirilen "Hacı Hasanzâde Medresesi"yle ilgili malumat ise şöyledir:

bildirmesi üzerine bu medreseden de ayrılmak zorunda kalır. Azledildiği için Paşa'ya sitemde bulununca Paşa ondan müderrisliği bırakmasını ister, Zaîfî de çaresiz bu teklifi kabul eder.[195]

İki yıl işsiz kalıp elinde ne varsa yer, fakir düşer. Üçüncü yıl kırk akçelik **Davud Paşa Medresesi**'ne[196] tayin edilir. Burada üç yıl çalıştıktan sonra yine azledilir. Yedi aylık işsizlikten sonra bu defa İznik'e **Orhan Gazi Medresesi'**ne[197] tayin edilir. Burada "kederi, gamı giden gönlüne neşe gelen" Zaîfî, *Bâğ-ı Behişt*'i nazmeder.[198] Âşık Çelebi, Kınalızâde ve Gelibolulu Âlî'nin verdiği bilgiler toparlanırsa Zaîfî'nin çok zaman çektiği zilletten sonra bu medreseden elli akçe ile emekli olup inzivaya çekildiği, kalan vaktini kesb-i kemâlâta harcadığı, ömrünü ibadetle geçirdiği söylenebilir.[199]

Hacı Hasanzâde Medresesi (İstanbul): Bânîsi II. Bayezid'in kazaskerlerinden Balıkesirli Mehmed b. Mustafa b. Hacı Hasan [ö. 911/ 1505-1506]'dır. İlk Anadolu kazaskeridir. Hacıhasanzâde'nin uzun kazaskerlik görevi süresinde icraatının neler olduğu kaynaklarda pek zikredilmemektedir. İlmiye mesleğinde mülâzemet sisteminin gelişmesinde etkili olduğu, II. Bayezid dönemine ait bugün mevcut en eski mülâzemet defterlerinden birinin onun zamanında tutulduğu sanılmaktadır (TSMA, nr. D 5601/1). Ayrıca birçok talebe kendisinden mülâzım olmuştur. Tâcîzâde Câfer Çelebi'nin Hevesnâme adlı eserinde methettiği dört kişiden biri de hocası Hacıhasanzâde'dir.
İstanbul Fatih'te Çırçır ve Haydar'ın baş tarafında bulunan medresesi ve mektebi bugün mevcut değildir. Fâtih semtinin Haliç'e inen yamacındaki Sinanağa Mahallesi Hacıhasan sokağında bulunan ve bugün halk arasında "Hacı Hasan Camii" olarak anılan mescidi hâlâ ibadete açıktır. Bunlar için Müeyyedzâde Abdurrahman Efendi imzasıyla evail-i Safer 911 (Ağustos 1505) tarihinde vakfiye tanzim edilmiştir. Medrese de bu veya buna yakın bir tarihte tesis edilmiş olmalıdır. Hacı Hasanzâde bunlar için vakıflar bırakmıştır. Paye bakımından medrese vakfiyesine göre otuzluidi. Müderrise yevmî 30, talebeye 15 akçe veriliyordu. Şart-ı vakıfta mutfakta pişen yemekten 15 çanak talebeye verilmesi kaydından medresede 15 talebe bulunduğu anlaşılmaktadır. Medrese 994'ten önce kırklı idi. 1008 tarihinde ise ellililer arasında bulunuyordu. Bk.: BALTACI, C.: *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri: Teşkilat, Tarih:* 218-220. s.; İPŞİRLİ, M.: "Hacıhasanzâde Efendi", *TDVİA*: 14. C, 503-504. s.; EYİCE, S.: "Hacıhasanzâde Mescidi", *TDVİA*: 14. C., 504-505. s. ; YÜKSEL, İ. A.: *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri*: V. C., 253. s

[195] Şairin otobiyografik eseri *Sergüzeşt,* Hacı Hasanzâde Medresesi'ndeki azlden sonra Muhammed Paşa'nın müderrisliği bırakması yönündeki teklifini kabul etmesiyle sona ermektedir. Bu olaydan sonra şairin hayatına dair bilgiler mektuplarından, *Bâğ-ı Behişt'*inin sebeb-i telif bölümünden ve tezkirelerden edinilmektedir.

[196] **Davud Paşa Medresesi (İstanbul):** Bânîsi, Fatih devri vezirlerinden ve II. Bayezid'in Veziriazamlarından Davud Paşa'dır. Medrese Cerrahpaşa Hastahanesi'nden sonra Hekimoğlu ve Koca Mustafa Paşa Caddeleri arasında buluna Davud Paşa Camii'nin doğuya açılan kapısının tam karşısında 16 hücre ve bir dershaneden meydana gelmektedir. Bugün harap vaziyettedir. Paye bakımından medrese ilk zamanlarda yirmili iken daha sonraki tarihlerde kırklı payesine yükselmiştir. 940'dan önce bu durumunu muhafaza etmiş ve 941 tarihinde de ellililer arasına girmiştir. Bk.: BALTACI, C.: *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri: Teşkilat, Tarih:* 183-188. s.

[197] **Orhan Gazi Medresesi (İznik):** Bânîsi II. Osmanlı Sultanı Orhan Gazi'dir. Sultan Orhan İznik'te Hayreddin Paşa Medresesi yanında bu medreseyi inşa ettirmiş ve Kozluca köyünü bu medreseye vakfetmiştir. Medresenin Saint Ellie Manastırı'ndan tahvil edildiği yönünde iddialar, "Manastır Medresesi" diye de anıldığı yönünde bilgiler de mevcuttur. (bk.: HIZLI) Osmanlı medreseleri içinde itibarî bir mevkiiye sahip bu medresenin vakfiyesinin tarihi 761 (1359-60)'dır. 736 tarihinde kurulan medrese, Bursa'da kurulan ilk medresedir (bk.: KOYUNLUOĞLU). Mütevelli olarak Davud-ı Kayser b. Abdülkerim tayin edilmiştir. Vakfiyede onun vefatından sonra da bu görevin çocuklarına geçeceği, eğer nesli kesilirse mütevellilik ve nazırlık görevlerinin medresenin müderrislerinden âlim olan bir kimseye verileceği beyan edilmiştir. Yine medresenin vakfiyesine göre müderrisin her gün medresede talebelere ders okutacak, vakıf gelirlerinin 1/6'sını medrese talebelerine eşit olarak paylaştıracak, vakıf gelirlerinden artan miktarı da müderrislik ve mütevellilik ücreti olarak alacaktır. Bk.: BALTACI, C.: *XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri: Teşkilat, Tarih:* 326-330. s.; ÖCALAN, H.B. vd.: *Bursa Vakfiyeleri-I:* 122-130. s.; KOYUNLUOĞLU, T.: *İznik ve Bursa Tarihi*: 155. s.; HIZLI, M.: *XIV-XVI. Yüzyıllarda Bursa Medreseleri:* 1-3. s. , ERGENÇ, Ö.: *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*: 78-80. s.

[198] Żaʿīfī: *Kitāb-ı Bāğ-ı Behişt:* 3[a].

[199] ḲINALI-ZĀDE Ḥasan Çelebī: *Teẕkiretü'ş-Şuʿarā*: 578. s., ʿĀŞIḲ ÇELEBĪ: *Meşāʿirü'ş-Şuʿarā*: 284[b]; GELİBOLULU ʿĀlī: *Künhü'l-Ahbār ve Levāḳiḥü'l-Efkār*: 237. s.

Meslek hayatı azil ve tayinlerle geçen şairin çektiği maddi ve manevi sıkıntılara rağmen cahil addettiği ekâbire dalkavukluk etmeyerek tevekkülane bir ruh haliyle hayat karşısında güçlü, kanaatkâr bir duruş sergilediği görülmektedir[200]:

ġayret altında ölürüz hāşā
dėmezüz cāhile begüm paşa

vėrdügine ḥaḳuŋ ḳanāʿat ḳıl
ėtme bed emrine iṭāʿat ḳıl

ʿāḳil iseŋ tevekkül evine var
beg ḳapusına varmaġıl zīnhār

ekābirden çü gördüm yoḳ baŋa sūd
pes oldum faḳruma rāżī vü ḫoşnūd[201]

1.6. Ölümü

Zaîfî'nin kesinlik arz etmeyen ölüm tarihi ile ilgili Nâil Tûman ve Mehmed Tâhir 960 [m.1552], Agâh S. Levend 967 [m. 1559] yılını bildirirken Fehmi E. Karatay, "964 [m. 1557] den sonra ölmüş olması muhtemeldir." demektedir.[202] Şairin elinden en son çıkan eser *Vakfiyye*'nin 29 Safer 964 [1 Ocak 1557], *Münşeat-ı Mütenevvia*'nın 7 Rebiülevvel 964 [8 Ocak 1557] tarihlerini taşıdığı göz önüne alınırsa şairin 964'te veya sonrasında öldüğünü kabul etmek isabetli olacaktır.[203] Bu durumda 900 yılında doğması kuvvetle muhtemel Zaîfî'nin en az 64 yıllık bir ömür sürdüğü söylenebilir.

Zaîfî'nin yine kesinlik arz etmeyen ölüm yeriyle ilgili ise, Nâil Tuman ve Müstakimzâde'nin İznik'i bildirmesine[204] karşın kimi araştırmacılar şairin *Küllîyyât*'ını son yıllarında İstanbul'da temize çektiğini belirtmesine, bir İstanbul âşığı olmasına

---

[200] Şairin kişiliğiyle ilgili detaylı bilgi için bk.: SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: "Şahsiyeti": 29-36. s.; GÖKALP, H.: *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeştnameler*: 222-224. s.

[201] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 130, 144 ve 146. s.

[202] TUMAN: *Tuḥfe-i Nā'ilī*: II. C., 570. s., 2416. md., BURSALI MEHMET TAHİR: *Osmanlı Müellifleri*: II. C., 443. s., LEVEND, A. S.: *Türk Edebiyatı Tarihi:* 138. s., KARATAY, F. E.:*Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu:* 116. s.

[203] *Vakfiyye*'nin ne zaman yazıldığına dair bir kayıt yoktur. Lakin Zaîfî *Sergüzeşt*'inde bu eseri Plevne'de müderris iken Türkçeye aktardığını bildirmektedir. Şaire bu mansıp Korfu Seferi'nden (944) sonra verildiği ve şairin burada iki yıl çalıştığı bilinmektedir. Bu durumda eserin 945-946 yılında tercüme edildiği söylenebilir. Burada zikredilen 964 tarihi ise Zaîfî'nin elinden çıktığı bilinen bir nüshanın istinsah tarihidir. Zira Bibliotheque Nationale'de bulunan Külliyat'ın nüshası 964 yılında istinsah edilen bu müellif hatlı orijinal nüshaya dayanılarak muhtemelen 969 yılında Mustafa b. İbrahim tarafından istinsah edilmiştir. Yine B.N.'de bulunan *Külliyat*'taki *Münşeat* Zaîfî'nin eliyle 7 Rebiülevvel 964'te yazılan bir nüshadan istinsah edilmiştir. Bk.: TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies:* 118. s., AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):* 9. s., BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Żaʿîfî'nin Manzum Gülistān Tercümesi: Kitāb-ı Nigāristān-ı Şehristān-ı Dıraḫtistān-ı Sebzistān:* 33. s.; UYAR-AKALIN, B.: *Żaʿîfî: Gülşen-i Sī-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* 45. s.

[204] TUMAN: *Tuḥfe-i Nā'ilī:* II. C., 570. s., 2416. md., MÜSTAḲĪM-ZĀDE: *Mecelletü'n-Nisāb*: 298[b].

binaen ömrünün son yıllarını İstanbul'da geçirmiş olabileceği ihtimali üzerinde durmaktadırlar.[205]

1.7. Hayat Çizelgesi

Zaîfî'nin hayatı bu bölüme kadar gerek kendi eserlerinde yer alan bilgi kırıntılarının gerek hakkındaki kaynak ve araştırmalarda yer verilen malumatın derlenmesi ve belli bir tasnife tabi tutulması suretiyle ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır. "Hayat Çizelgesi" başlığını taşıyan bu bölümde ise Zaîfî'nin hayatına dair bilgiler ana hatlarıyla yaş-yıl ve sıra gözetilerek bir çizelge hâlinde sunulmaya; detaylar içinde boğulmadan şairin hayatına kuşbakışı bakılmaya çalışılmıştır. Çizelgede herhangi bir malumatın elde edilemediği yıl-yaş sütunları boş bırakılırken kaynakların üzerinde müttefik olmadığı şüpheli veya kesinlik arz etmeyen tahminî kimi bilgiler de yanlarına koyulan "(?)" simgesi ile bildirilmiştir. Şairin hayat serüveninin özeti mahiyetindeki bu çizelge denemesi şöyledir:

Yaş	Sene	Olay	Süre	Malumat
0	900 (?)	Doğduğu tahmin edilmektedir.	Çocukluk-Gençlik ve ilk eğitimle Rumeli'de geçen yaklaşık 20 yıl	
1	901	Kratova'da geçen çocukluk yılları.		
2	902			
3	903			
4	904	Tahsil hayatına âlim olan babasıyla başladığı, dört-beş yaşında okuma yazma öğrendiği bilinmektedir.		
5	905			
6	906			
7	907			
8	908			
9	909			
10	910			
11	911			
12	912			
13	913			
14	914			
15	915			
16	916			
17	917			
18	918 (?)	On sekiz yaşında (?) Üsküp'e giderek Kadı Bedreddin'den kelam, hikmet sarf ve nahiv dersleri aldığı; yaşı yirmiye gelince de metin, mantık, fıkıh ve fen okuduğu bilinmektedir.		
19	919			
20	920			

[205] AKARSU, K.: *Rumelili Za'îfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):* 9. s.; UYAR-AKALIN, B.: *Ża'îfî: Gülşen-i Sî-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* 45-46. s., SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 29. s.

21	921	Medrese tahsili için önce Edirneye, sonra Bursa'ya sonra da İstanbul'a gelir. Bir beyitinde 10 yıl Sahn-ı Seman medreselerinde eğitim gördüğünü bildirmiştir. Mülazemetini ünlü müftü Zenbilli Ali'den almıştır. İstanbul'da okurken dönemin başdefterdarının oğluna hatırı sayılır bir meblağ karşılığında üç yıl özel ders verdiği de bilinmektedir.	Medrese eğitimiyle geçen 10 yıl	
22	922			
23	923			
24	924			
25	925			
26	926			
27	927			
28	928			
29	929			*Sergüzeşt*'ini bu yılda yazmaya başladığı tahmin edilmektedir. (?)
30	930			
31	931	Zenbilli Ali'nin ölümünden kısa bir süre önce mülazımlığa başladığı ve 7 yıl İstanbul'da mülazımlık yaptığı bilinmektedir. Zenbilli'nin ölümünden bir süre sonra da tasavvufa meylederek Halvetiye'nin Sünbüliye koluna intisap etmiştir. Şeyhinin Sünbül Sinan olduğu bilinmektedir. Bu dönemlerde tasavvufî mahiyetteki *Kıssa-ı Işkî vü Maşuk* ile *Fâl-ı Murgân*'ı yazmıştır. Ne kadar süre tasavvufla ilgilendiği kesin olarak bilinmemekle birlikte Işkî hikâyesine binaen 12 yıl şeyhine hizmet ettiği söylenmektedir.	Mülazımlıkla İstanbul'da geçen 7 yıl	
32	932			Şaban 932'den biraz önce hocası Zenbilli Ali Efendi vefat eder.
33	933			
34	934			
35	935			
36	936			Muharrem 936'da Şeyhi Sünbül Sinan vefat eder.
37	937			
38	938	Vardar Yenicesi'nde Musa Bey Medresesi'nde iki yıl müderrislik yapar.	İlk müderrislik görevinde geçen 2 yıl	
39	939			
40	940	Hamisi Sofu Muhammed Paşa'nın daveti üzerine müderrislik görevini bırakarak İstanbul'a dönüp oradan orduyla önce Sivas'a sonra Diyarbakır ve Tebriz'e geçer.	Seferlerde ve ikinci müderrislik görevinde geçen 5 yıl	Irakeyn Seferi'ne (940-942) katılır.
41	941			
42	942			
43	943	Diyarbakır Ziyaiyye Medresesi'nde müderrislik yapar. Hamisi Muhammed Paşa Rumeli Beylerbeyi olunca İstanbul'a gelir. Kendisine mansıp ve makam verilmeyince İstanbul'da kumaş ticaretine girer; ancak ortağı tarafından dolandırılarak tüm mal varlığını kaybeder. Bunun üzerine Korfu Seferi'ne katılır ve Frenk Arnavut illerine doğru yol alır.		
44	944			Korfu Seferi'ne (944) katılır.
45	945	Plevne'de Mihaloğlu Medresesi'nde müderrislik yapar ve burada *Mihaloğlu Vakfiyesi*'ni Türkçeye çevirir, *Sabrü'l-Mesâib*'i kaleme alır.	Üçüncü müderrislik görevinde geçen 2 yıl	
46	946			
47	947	Vardar Yenicesi'ndeki Ahmed Bey Medresesi'nde müderrislik yapar.	Dördüncü müderrislik görevinde geçen 1 yıl	*Gülşen-i Mülûk*'ı yazdığı tahmin edilmektedir. (?)

48	948	Kazaskere mülazım olur.	Müderrisliğin dışında geçen 1 yıl	
49	949	Bir ihtimale göre Edirne bir ihtimale göre de İstanbul'da bulunan Hacı Hasan Medresesi'nde müderrislik yapar.	Beşinci müderrislik görevinde geçen 2 yıl	
50	950			Bu görevinden azledildikten *Bûstân-ı Nasayih*'i (5 Muharrem 950) ve *Nigaristan*'ı (11 Şaban 950) İstanbul'da yazar.
51	951	Vakfın rakabe ihtiyacından ötürü medreseden azledilir.	İşsiz kaldığı 2 yıl	*Gülşen-i Sîmurg*'u (18 Cemaziyülevvel 951) İstanbul'da yazar.
52	952			*Risâle-i Cevâhirnâme*'yi (7 Recep 952) yazar.
53	953	İstanbul'da Davudpaşa Medresesi'nde müderrislik yapar.	Altıncı müderrislik görevinde geçen 3 yıl	
54	954			
55	955			
56	956	Son görevinde 3 yıl çalıştıktan sonra yine azledilir. İşsiz geçen 7 aylık süreden sonra İznik'e Orhan Gazi Medresesi'ne tayin edilir. Burada ne kadar çalıştığı tam olarak bilinmemekle birlikte kaynaklar Zaîfî'nin bu medreseden emekli olduğunu bildirmektedir.	İşsiz kaldığı 7 ay	*Bağ-ı Behiş*t'i azl döneminde yazmaya başlasa da (13-15 Muharrem 956) İznik'te tamamlar.
57	957		Süresi belli olmayan yedinci müderrislik görevi ve emekliliği	*Risâle-i İmtihaniye'yi* yazar.
58	958	T. nüshasında bulunan *Münşeat*'ta eşine yazdığı dördüncü mektup 13 Muharrem 958 tarihini taşımaktadır. Mektubun içeriğinden şairin bu yılda eşinden uzakta bulunduğu ve hasret çektiği anlaşılmaktadır. Kuvvetle muhtemeldir ki Zaîfî 958 yılında da İznik'tedir ve İstanbul'daki eşine buradan mektup yazmıştır.		Sofu Muhammed Paşa Budin Beylerbeyi olmuş ve orada ölmüştür.
59	959			
60	960			
61	961	Topkapı Sarayı R. 822'de kayıtlı *Külliyat*'ın içindeki *Bâğ-ı Behişt* nüshasının temmet kaydında bu eseri 961 yılında İstanbul'da tamamladığını bildirmektedir.	İstanbul'da emeklilik hayatı	
62	962	Topkapı Sarayı R. 822'deki *Külliyat*'ı 962'de hatt-ı destiyle istinsah etmiştir.	İstanbul'da bulunduğu tahmin edilmektedir.	*Sergüzeşt*'ini 7 Safer 962'de tamamlamıştır.
63	963	*Külliyat*'ını 963-964'te ikinci kez istinsah etmiştir. Zaîfî'nin hayatına dair izler bu yıla kadar sürülebilmektedir. Bu sebeple şairin 964 yılına kadar yaşadığı bilinmekte; bu yılda veya sonrasında vefat ettiği tahmin edilmektedir.		
64	964			*Risâle-i Vücudiye*'yi bu yılda yazdığı tahmin edilmektedir. (?)

2. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Klasik Türk Edebiyatının en parlak ve velut çağı olarak kabul edilen 16. yüzyılda yaşayan Zaîfî; Fuzûlî, Bâkî, Hayâlî, Yahya Bey gibi zirve şahsiyetlerin arasında adını duyurarak tezkirelere girmeyi başarmıştır. Tezkire yazarları şairin sanatından bahsederken genellikle onun ilmî kişiliğini öne çıkarmakta, onun şiirini "sade" bulmaktadırlar.

Şairin, şiir ve inşada kudretli olduğuna, gazeliyatının sade ve külfetsiz olduğuna dikkat çeken Âşık Çelebi şöyle demektedir: "Kendünüŋ ṭabʿı naẓīf ve ṭarzı ẓarīfdür. Şiʿr ü inşāda yed-i ṭūlāsı ve Fürsdānluḳda rütbe-i ʿulyāsı vardur ve inşādan Gülistān'a şerḥi vardur. El-ḥaḳ bir naẓm-ı āb-dārdur ve ġazeliyyātı daḫı egerçi sādedür ammā hele tekellüfātdan āzādedür."[206]

Şairin daha çok ilim sahasındaki yetkinliğini vurgulayan Gelibolulu Âlî ise "Şiʿr ü inşādan fenn-i Fürs ferasetinden daḫı ʿilmi vü ʿameli mukarrer imiş. (…) El-ḥaḳ bu iki Żaʿīfī ki vardur ikisi de kuvvet-i ṭabʿla nümūdār ve sözleri pesend ü taḥsīne sezāvārdur." demektedir.[207]

Birçok tezkire yazarı gibi şairin *Gülistân* şârihlerinden olduğuna dikkat çeken Hasan Çelebi de "Egerçi Gülistānı şerḥ ėtmişdür. Lakin ḥaḳīḳatde şāhid-i ʿilm ü maʿrifeti ḫarc ėtmişdür. Şiʿri sāde ve ḳayd-ı tekellüf ü taṣallüfden āzādedür." demektedir.[208]

Beyâni de "Bu ebyātı bed ve sezāvār-ı red degüldür." demektedir.[209]

Bursalı Mehmed Tahir, Zaîfî'nin faziletli şairlerden olduğunu belirtmektedir.[210] Şairin *Dîvân*'ı üzerinde ilmî çalışmalar yayınlayan Kâmil Akarsu, kaynakların "tekellüf ve tasallüften uzak" değerlendirmelerini son derece isabetli bulurken şu satırları da ekler: " (…) şairin zekice, dikkatli, emek mahsulü, yeni hayallerle bezeli şiirleri yanında basit, kaba, özentisiz ve zevksiz beyitleri de mevcuttur."[211]

Akarsu, Zaîfî'nin bilhassa "ses" konusunda çok başarılı bulduğu gazellerinin yanında kasidelerini de över; hatta şairin yazdığı yedi kaside arasında Sofu Paşa'ya

---

[206] ʿĀŞIḲ ÇELEBĪ: *Meşāʿirü'ş-Şuʿarā*: 284[b]

[207] Âlî, "El-hak bu iki Zaifi…" derken Kastamonulu Zaîfî ile Rumelili Zâifi'den bahsetmektedir. Bk.: GELİBOLULU ʿĀlī: *Künhü'l-Ahbār ve Levāḳiḥü'l-Efkār*: 237-238. s.

[208] ḲINALI-ZĀDE Ḥasan Çelebī: *Teẕkiretü'ş-Şuʿarā*: 578. s.,

[209] BEYĀNĪ: *Teẕkiretü'ş-Şuʿarā*: 154. s.,

[210] BURSALI MEHMET TAHİR: *Osmanlı Müellifleri*: II. C., 443. s.

[211] AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):* 12. s.,

yazdığı "Benefşe Kasidesi" için "Divan şiirinin örnek gösterilecek kasideleri arasında yer alacak güzelliktedir." der. [212]

Divanında hece vezniyle yazılmış sekiz adet manzumenin bulunduğu "Fi't-Türkiyyâti" başlıklı bölümle birlikte şiirlerinin genelinde şairin sade ve tabii Türkçeye ibtila derecesinde riayetine dikkat çeken Akarsu, Zaîfî'nin umum halkın çok kullandığı kelime ve söyleyişlere sık sık başvurduğunu, şairin dilinin günümüz insanlarının bile aşina olabileceği bir konuşma dili olduğunu söylemektedir.[213]

Gönül Alpay Tekin Zaîfî'yi usta bir çevirici olarak nitelerken " (…) *Sergüzeşt*'i ve *Divan*'ı gibi orijinal eserlerinde zaman zaman oldukça iyi bir şairle de karşılaşırız. Fakat şüphesiz bu iyi şair, hiçbir zaman XVI. yy'ın Bâkî, Fuzûlî, Hayâlî gibi büyük şairleri kadar ilhamı bol ve geniş nefesli değildir." demektedir.[214] Robert Anhegger ise Zaîfî'nin devrinin sayılı şairlerinden olmamakla birlikte hem edebî hem de tarihî bakımdan dikkate değer bir şahsiyet olduğu kanaatindedir. [215]

Akarsu'nun *divan şiiriyle halk şiiri arasında bir ortak şiir ve ortak zevk temsilcisi sanatkâr* olarak nitelediği Zaîfî [216] üzerinde çalışma yapan hemen her araştırmacının benzer tespitlerde bulunduğu görülmektedir.[217]

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt üzerinde yaptığımız inceleme sonucunda şairin edebî kişiliğine dair tarafımızda oluşan kanaat de yukarıda aktarılanlarla paralellik arz etmektedir. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te de uzun terkipli cümleler, ağdalı bir dil yerine konuşma dilinin kimi hususiyetlerinin açıkça izlendiği, akıcı, sade bir Türkçe kullanılmıştır. Yine sıkça yer verilen atasözü, deyim ve kalıp sözlerle anlatım canlı kılınmıştır. Arapçaya, bilhassa Farsçaya olan hâkimiyeti yaptığı çevirilerden ve mektuplarından anlaşılan, ilmiye sınıfından bir şair olan Zaîfî'nin, eserlerinde tercih ettiği "sade dil" ile döneminde oldukça fazla rağbet gören Arapça-Farsça kelime/terkiplerden mürekkep bir dil üzerine kurulan edebî tutuma karşı çıktığı düşünülebilir. Bununla birlikte yalnızca *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* esas alınacak olursa şairin ortalama halka hitap eden, onlara nasihatler veren bir kitabın dilini sanat gücünü

---

[212] AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî: Hayatı, Sanatı, Eserleri ve Divanından Seçmeler: 19. s.*

[213] AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):* 13-15. s.

[214] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 2. C., 107. s.

[215] ANHEGGER, R.: "16. Asır Şairlerinden Zaʿifî", *TDED*: 1-2. S., 4. C., 133. s.

[216] AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):* 13-15. s.

[217] KOÇİN, A.: *Zaʿîfî: Gülşen-i Mülûk*: 53-55..s.; BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Żaʿīfī'nin Manzum Gülistān Tercümesi: Kitāb-ı Nigāristān-ı Şehristān-ı Dıraḫtistān-ı Sebzistān:*45-52. s.; SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si*: 52-57. s.

göstermek adına ağırlaştırmaya, anlaşılması güç mazmun ve hayallerle örmeye gerek duymadığı da düşünülebilir.

*Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'*te konuşma dilindeki Türkçe kelimeleri aruza uydurmada zaman zaman zorluklar yaşadığı görülen Zaîfî'nin kimi yerlerde anlatım tekrarına düştüğü de görülmektedir. *Bûstân*'ı büyük oranda aslına uygun olarak mealen çeviren[218] Zaîfî, sayıları az olmakla birlikte, bazı hikâyelerde, atladığı veya bilinçli olarak almadığı/çevirmediği beyitlerle okuru anlama noktasında müşküle düşürmektedir. Orijinal hayal ve benzetmelerin nadir görüldüğü *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt,* şairin sanat gücünü göstermekten uzak halka hitaben yazılan didaktik, eğitici bir ahlak kitabı görünümündedir. Bütün bu izlenimlere binaen Zaîfî'nin *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* isimli eserinde çok iyi olmamakla birlikte kayda değer bir şair profili çizdiği, vasatın altına düşmediği söylenebilir.

3. ESERLERİ

Velut bir şair olan Zaîfî, hayattayken eserlerini bir araya toplamayı başarmıştır. Şairin kendi eliyle tertip ettiği "Külliyat"ının bilinen nüshalarını şöyle sıralamak mümkündür:

a. *Zaîfî Külliyatı* Topkapı Sarayı Kütüphanesi Nüshası (T.)

Revan Köşkü yazmaları bölümünde 822 numarayla kayıtlıdır. Müellif hattı olduğu kaydedilen nüshanın fihrist sayfasında sırasıyla şu başlıklar yer almaktadır:

1. Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt,
2. Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân Dırahtistân-ı Sebzistân,
3. Kitâb-ı Gülşen-i Sîmurg,
4. Kitâb-ı Bûstân-ı Nasâyih,
5. Kitâb-ı Sergüzeşt,
6. Kitâb-ı Gülşen-i Mülûk,
7. Kitâb-ı Sabrü'l-Mesâyib,
8. Kitâb-ı Cevâhirnâme,
9. Suret-i Vakfiyye,
10. İnşâhâ ki ez Hod Saht

T. nüshasının muhteviyatı fihrist sayfasında verilenlerle uyuşmamaktadır. Fihristte adı geçen *Nigâristân* ve *Gülşen-i Sîmurg* nüshanın içinde yer almazken

[218] "Eski edebiyatımızda 'terceme', bugünkü 'çeviri'yi aşan geniş bir anlam taşır. Tercümenin şu biçimlerini görmekteyiz: a. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler, b. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun yapılan çeviriler, c. Konusu aktarılarak yapılan çeviriler, ç. Genişletilerek yapılan çeviriler." Bk.: A. S. LEVEND: *Türk Edebiyatı Tarihi*: 80. s.

Bûstân-ı Nasâyih'ten sonra 75^{b}-77^{b} arasında başlıksız bir mesnevi, bu mesneviden sonra da *Dîvân-ı Zaîfî* bulunmaktadır.

Nüshanın katalog bilgileri şöyledir:

İstinsah Tarihi	: 962 (m. 1554/1555).
Müstensihi	: Zaîfî Muhammed b. Evrenos b. Nureddin er-Rûmî.
Kitap ölçüsü	: 330x225 mm., 220x133 mm.
Varak sayısı	: 194.
Yazı	: Kırmızı çerçeve içinde. Harekeli sıkı nesih. Başlıklar kırmızı. Manzum bölümler 4 sütun. 25 satır.
Kâğıt	: Aharlı, sarı renkli.
Cilt	: Siyah meşin bir kapak.
Nüshanın başı	: Hamd ü şükr eyleyümez zâtuna lâyık hiç kes Ger ėde yüz bin sena bir nimetüne her nefes
Nüshanın sonu	: Pir Muhammed b. Evrenos b. Nure'd-din er-Rumî el-müderris el-maʿdenî ellezi iştehere beyne'l-havâs ve'l avam be-Zaîfî el-hakir fi-şehrü'l-Kostantıniyyeyi'l-mahmiyyeti.

b. *Zaîfî Külliyatı* Bibliotheque Nationale Nüshası (B.N.)

Paris'te Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572'de kayıtlıdır. Bu nüshanın içinde bulunan eserler:[219] *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt, Kitâb-ı Gülşen-i Sîmurg, Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistan-ı Sebzistân, Kitâb-ı Bûstân-ı Nasâyih, Dîvân-ı Zaʿîfî, Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaîfî maʿâ Fâl-ı Murgân, Kıssa-ı Işkî vü Maʿşûk, Fâl-ı Murgân, Kitâb-ı Gülşen-i Mülûk ,Kitâb-ı Sabrü'l-Mesâyib, Risâle-i Cevheriyye, Risâle-i İmtihâniyye, Risâle-i Vücûdiyye, Sûret-i Vakfiye-i İbn-i Mihâl, Münşeat-ı Mütenevvia.* Nüshanın katalog bilgileri şöyledir:

İstinsah Tarihi	: 963 (m. 1555/1556).*
Müstensihi	: Pervâne b. Abdullah el-Efrencî el-Maltavî Mustafa b. İbrâhîm[220].
Varak sayısı	: 330.
Yazı	: Harekeli nesih. 25 satır, 4 sütun. Başlıklar ve ketebe kayıtları reyhani.
Nüshanın başı	: Hamd ü şükr eyleyümez zâtuna lâyık hiç kes

[219] *Bu nüshayı inceleme fırsatı bulan F. Y. Büyükkarcı, nüshanın istinsah tarihi olarak 963 yılını bildirmiştir. Lakin nüshanın sonu olarak yer verdiği Arapça kayıttan nüshanın Şevval 969'de istinsah edildiği anlaşılmaktadır. BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Zaʿîfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 34-44. s.

[220] E. Blochet tarafından "Ezmem" olarak okunmuştur; lâkin G. A. TEKİN ve K. AKARSU "Ezmem" okuyuşunun yanlış olduğu, doğrusunun "İbrahim" olduğu kanaatindedirler. Bk.: TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*:120. s.; AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):* 18. s.; BLOCHET, E.: *Catalogue des Manuscrits Turcs:* I. C., 402. s.

Ger ėde yüz bin sena bir nimetüne her nefes

Nüshanın sonu : Ketebe hâzihi'n-nüshati'ş-şerîfeti Mustafa b. İbrahim fî-nüshati müellifihi fe-temmet fî-evâhiri Şevvâl min-şühûri sene tis'a ve sittîn ve tis'a mi'e

c. *Zaîfî Külliyatı* Halıcılar/Hat Sanatları Müzesi Nüshası (H.)

Bu nüsha, Gönül Alpay Tekin tarafından 1978 yılında yazılan bir makaleyle ilim dünyasına tanıtılmıştır.[221] Tekin, çok sonraları bulunan bu nüshanın Vakıflar Umum Müdürlüğüne bağlı Türk Yazı Sanatları Halıcılar Müzesinde "Risaleler Mecmuası" adıyla kayıtlı bulunduğunu; envanter numarasının 840, kayıt numarasının ise 85 olduğunu bildirmektedir. Tekin, 1975 yılında yılında inceleme fırsatı bulduğu bu nüshaya dair şu bilgileri vermektedir:[222]

İstinsah Tarihi : 964 (m. 1556/1557).
Müstensihi : Mustafa b. İbrahim
Kitap ölçüsü : 214x313 mm., 147x232 mm.
Kapak ölçüsü : 217x313 mm.
Varak sayısı : 498 (Sonda dört sahife boştur. Eserler arasında da boş sahifeler bırakılmıştır.)
Yazı : Harekeli, sanatkârâne nesih. Başlıklar ve ketebe kayıtları sülüs. 4 sütun, 25 satır.
Kâğıt : Aharlı, açık krem renkli, kalın, filigranlı.
Cilt : Deri, kahverengi.
Filigran : Daire içine alınmış altı köşeli bir yıldızın bir ucuna bitişen daha küçük ve gene altı köşeli yıldız deseninden oluşmuştur.

Bu nüshada bulunan eserler sırasıyla şöyledir : *Bâğ-ı Behişt, Gülşen-i Sîmurg, Kitâb-ı Nigâristân ve Hadîka-i Sebzistân, Bûstân-ı Nasâyih, Sergüzeşt-i Zaîfî, Gülşen-i Mülûk, Risâle (Arapça), Risâle-i Cevhernâme, Sûret-i Vakfiye-i İbn-i Mihâl Alî Beg, Münşeat.*

Tekin, 1975 yılının sonuna kadar Halıcılar Müzesi'nin İstanbul'da Fındıkzâde Semti'nde Vatan Caddesi üzerinde eski bir medresede bulunduğunu; fakat 1976 yılı sonlarında bu müzenin kaldırıldığını, *Külliyat*'ın ve diğer eserlerin nereye

[221] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies (Türklük Bilgisi Araştırmaları)*: 1978, 2. C., 107-125. s., Cambridge.
[222] Ayrıca bk.: BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Za'îfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 126-127. s.

götürüldüğünü bilmediğini ifade etmektedir.[223] 1975'te bu nüsha üzerinde yaptığı incelemede şu sonuçlara varmıştır: "Zaifî'nin külliyatını 963-64 yıllarında, 962'de kendi eliyle yazmış olduğu Topkapı'daki *Külliyat*'tan ayrı olarak bir kere daha yazdığını ve Mustafa bin İbrahim'in de bu yıllarda yazılan *Külliyat*'tan Halıcılar Müzesi'ndeki *Külliyat*'ı 964 yılı içinde istinsah ettiğinin anlamaktayız. Böylece eldeki nüsha doğrudan doğruya şairin eliyle yazılmış bir nüshadan istinsah edilmesi ve orijinal nüsha ile aynı yılda yani 964 yılında yazılması bakımından önem taşımaktadır.(…) Bu nüsha Zaîfî'nin kendi *Külliyat'*ını bir kere 962 tarihinde bir kere de 963-64 yıllarında olmak üzere iki kere istinsah ettiğini göstermesi bakımından da ilginçtir."[224]

Zaîfî'nin bilinen bu üç adet *Külliyât* nüshasında yer alan ve bu nüshalarda yer almayıp farklı kütüphanelerde farklı kayıt numaralarıyla muhafaza edilen eserlerinin tamamını şöyle sıralamak mümkündür:

3.1. Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt

Sadî'nin ünlü *Bûstân* adlı eserinin manzum bir tercümesidir. On babdan oluşan 5054 beyitlik bu didaktik mesnevi *feʿûlün feʿûlün feʿûlün feʿûl* veznindedir. Sadî de eserini *Şehnâme* vezni diye bilinen bu vezinle kaleme almıştır. Eserin giriş bölümünde şairin hayatıyla ilgili bilgi kırıntıları da bulmak mümkündür. Zaîfî eserini 956 yılında Muharrem ayının ortasında [m. 11-13 Şubat 1549] İznik'te tamamladığını bildirmektedir.[225]

Eserin bilinen üç nüshası vardır:
1. Topkapı Sarayı Ktp. R. 822.
2. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572
3. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi 840.

T. nüshasındaki *Bâğ-ı Behişt* 961 yılında bizzat Zaîfî tarafından İstanbul'da temize çekilmiştir. Bu nüshadaki *Bâğ-ı Behişt'in* temmet kaydında "Ben bu kitabın yazılmasına 25 Şevval'de başladım ve 6 Zilhicce'de tamamladım. O kitabın yazılması 22 gün oldu. (…) Bu (eser) İstanbul'da 961 senesinin Zilkade ayının altıncı Çarşamba günü

[223] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 107 ve 121. s. Bugün Beyazıt'ta bulunan Vakıf Hat Sanatları Müzesi bu araştırmaların yapıldığı dönemde tadilatta olduğu için tarafımızca H. nüshasına ulaşılamamıştır. Bu çalışmada H. nüshasıyla ilgili verilen bilgiler nüshayı inceleme fırsatı bulan G. A. Tekin ve F. Y. Büyükkarcı'nın çalışmalarından alınmıştır. Daha detaylı bilgi için bk.: TEKİN, G. A.: *age*, 107-125. s., BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *age:* 126-127. s.

[224] Üç nüshanın benzerlik-farklılıkları noktasında daha fazla bilgi için de bk.: TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 119-120. s.

[225] Zaîfî, metinde eserini tamamladığında yılın 956 olduğunu, aylardan Muharrem olduğunu ve eyyam-ı bîd günlerinin yaşandığını bildirmektedir. Eyyam-ı bîd her kameri ayın ortasıdır, yani 13-14-15. günleridir. Bir hadiste her ayın 13-14-15'inin gündüzünde oruç tutulması tavsiye edilmektedir. Bu oruçlara "eyyâm-ı bîd orucu" denirmiş. Bk.: *Kitāb-ı Bāğ-ı Behişt:* 175. B., 198-200. B.

tamamlandı." bilgileri mevcuttur.[226] **B. N. nüshasındaki** ise 10 Şaban 963 (21 Haziran1556) tarihinde Zaîfî'nin eliyle yazılmış bir nüshadan 17 Şaban 967 (13 Mayıs 1560) tarihinde müstensih Pervâne b. Abdullah el-Efrencî el-Maltavî tarafından istinsah edilmiştir. Bu nüshanın sonunda eserin İstanbul'da zelzele olduğu günlerde yazıldığı kaydedilmiştir.[227] **H. nüshasında** da yer alan mesnevinin ketebe kaydı bulunmamaktadır.[228]

3.2. Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân Dırahtistân-ı Sebzistân[229]

Sadî'nin ünlü *Gülistân* adlı eserinin manzum bir tercümesidir. Sekiz bâbdan oluşan 4970 beyitlik bu didaktik mesnevi mefâʿîlün mefâʿîlün feʿûlün veznindedir. Zaîfî, münâcat, nat ve Kanunî Sultan Süleyman'ın methi bölümlerinden sonra gelen "Sebeb-i Telif"te kendisi hakkında bilgi verir; bu mesneviyi İstanbul'da kiraladığı bir evde 950 yılında 50 yaşındayken yazdığını söyler. Muhteviyatından altı ay gibi kısa bir sürede kaleme alındığı anlaşılan[230] *Nigâristân*'ın sonlarına doğru ise şairin hayatıyla ilgili Sünbül Sinan'a intisabı, 20 yıllık mülazemetine rağmen azledilerek 30 akçe maaşla sıkıntı içinde yaşadığı, on yıldır hiç şiir yazmayarak sadece Hamse ve Şehname okuduğu vb. bilgilerine tesadüf edilir.

Eserde sırasıyla şu konular ele alınmıştır: 1. Padişahların tavırları ve ahlakının nasıl olması gerektiği, 2. Dervişlerin ahlâkı, 3. Kanaatin fazileti, 4. Sessizlik, 5. Aşk ve gençlik, 6. Zayıflık ve ihtiyarlık, 7. Terbiye, 8. Sohbet adabı.

Eserin bilinen beş nüshası vardır: 1. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572.
2. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi 840.
3.Free Library of Philadelphia, John Frederick Lewis Collection 96.
4.British Library Or. 11 162.
5.Leningrad'ta I'Institute des Langues Orientales, No 92.

*"Külliyât"*lardan T.nin fihristinde eserin adı yer aldığı hâlde bu nüshanın içinde *Nigâristân* bulunmamaktadır. **B.N. nüshasında** bulunan *Nigâristân*, 24 Ramazan 963 (1 Ağustos 1556) tarihinde Zaifî'nin eliyle yazılmış bir nüshadan Pervane b. Abdullah el-

---

[226] Arapça kaydın tam metni ve anlamı için bu çalışmadaki metin bölümünün sonuna bakılabilir.

[227] BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Zaʿîfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 36. s.

[228] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 110. s.

[229] Detaylı bilgi için bk.: BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Zaʿîfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* İstanbul 2001, I.-II. C., XI+563+255 s., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Doktora Tezi.

[230] Zaîfî bu eserine 10 Safer 950 yılında başlayıp eserini 11 Şaban 950'de bitirmiştir: "ṣafer ayınuŋ onında bidāyet/ o yıl şaʿbānı on birinde ġayet". TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 112. s.

Efrenci el-Maltavî tarafından istinsah edilmiştir. **H. nüshasında** bulunanı ise Mustafa b. İbrahim tarafından 10 Sefer 964 (13 Aralık 1556) tarihinde istinsah edilmiştir.

Bu iki *Külliyat* nüshasına ilaveten eserin ABD, İngiltere ve Rusya'da olmak üzere üç ayrı nüshası daha mevcuttur:

Free Library of Philadelphia'da bulunan nüsha (P.) "Tercüme-i Manzûme-i Gülistân" başlığını taşır. Bu nüsha 46 varaklı güzel, harekeli bir nesih ile 968 (1560) yılında Behrâm b. Mahmûd tarafından 968 (1560-61) yılında istinsah edilmiştir. Bu nüshaya göre bu tercüme 5 Muharrem 950 (10 Nisan 1543) tarihinde bitirilmiştir.[231]

Eserin dördüncü nüshası **(B.L.) British Library'**de *Sergüzeşt* ile birlikte bulunmaktadır. Bu nüsha 13 Şaban 950'de (12 Kasım 1543) Zaifî'nin eliyle yazılmıştır. Tekin, ketebe kaydına binaen, bu nüshanın ilk ve orijinal nüsha olabileceği ihtimali üzerinde durmakla birlikte bu kaydın başka bir müntensih tarafından orijinalden aynen istinsah edilmiş olabileceği ihtimalini de göz önünde bulundurmak gerektiğini söylemektedir.[232]

Eserin beşinci nüshası **(L.) Leningrad**'ta bulunmaktadır. Bu nüshada yalnızca Nigâristân bulunmaktadır. Bu durum akla Leningrad nüshasının, fihristinde yer aldığı hâlde içerisinde *Nigâristân*'ın bulunmadığı T. Külliyat'ının bir parçası olabileceği ihtimalini getirmektedir. Ancak iki yazmanın karşılaştırılması ile açığa çıkarılacak bu durum maalesef hâlen muallâktadır.[233] Tekin'in Smirnow'dan aktardığı bilgilere göre nüshada Zaifî'nin bu eseri 961'de yazdığına dair bir kayıt bulunmaktadır. Yine nüshanın kenarlarında yapılan düzeltmeler bu nüshanın bizzat Zaifi tarafından yazılmış olabileceği veya müstensihin 961'de Zaîfî'nin yazdığı nüshadan düzelterek intinsah etmiş olabileceği ihtimallerini akla getirmektedir.[234]

3. 3. Kitâb-ı Gülşen-i Sîmurg[235]

Ferîdüddîn-i Attar'ın ünlü Mantıku't-Tayr adlı eserinin manzum tercümesidir. 5277 beyitten oluşan bu dinî-tasavvufî mesnevi fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün kalıbıyla

---

[231] ANHEGGER, R.: *16. Asır Şairlerinden Zaʿifî:* 134. s.

[232] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 113. s.

[233] F. Y. Büyükkarcı, Smirnow'un verdiği kapak/sayfa ölçülerinin ve yazılış tarihinin T. nüshasından farklı olmasına binaen bu ihtimali zayıf bulmaktadır. Bk.: BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Zaʿîfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 138. s.

[234] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 113. s.

[235] Detaylı bilgi için bk.: ÖZUYGUN, A. R.: *Zaifî Pir Mehmed: Gülşen-i Simurg (Metin-İnceleme):* Erzurum 1993, IX+433 s., Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi; UYAR-AKALIN, B.: *Żaʿīfī: Gülşen-i Sī-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* Ankara 2001, XIII+943 s., Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi; DİLÇİN, C.: Zaʿifî: *Gülşen-i Sîmurg*: Ankara 1968, AÜ DTCF Bitirme Tezi.

yazılmıştır. Şair Safer 951'de yazmaya başladığı eserini 18 Cemaziyülevvel 951'de birkaç ay gibi kısa bir sürede bitirdiğini söyler.[236] Münacat, nat, Hz. Muhammed ve dört halife ile Rabia Hatun hakkındaki menkıbeleri anlatan 17 bölümden sonra, asıl hikâye başlar. Gülşen-i Sîmurg kuşların konuşmalarını içeren 30 makaleden ibarettir. Her makale bir kuşun sorusuyla başlar, diğer kuşun verdiği cevapla devam eder. Aralara konulara uygun hikâyeler serpiştirilmiştir.

Gülşen-i Sîmurg'un Zaîfî'nin 22 Muharrem 964 (25 Kasım 1556) tarihinde İstanbul'da yazmış olduğu nüshadan farklı tarihlerde istinsah edilen üç yazma nüshası vardır:

1. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi, 840.
2. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572.
3. Türk Dil Kurumu, A 144.

H. nüshası Mustafa b. İbrahim tarafından 6 Cemaziu'l-ûlâ 964 (7 Mart 1557)'te, **B.N. nüshası** Pervane b. Abdullah tarafından 17 Zilhicce 967 (8 Eylül 1560)'de, **TDK nüshası** ise Behram b. Muhammed tarafından 9 Rebiü'l-âhîr 969 (9 Şubat 1561)'de yazılmıştır. Bu nüshanın baştan 20-25 sayfası eksiktir.

3. 4. Kitâb-ı Bûstân-ı Nasâyih[237]

Ferîduddîn-i Attar'ın ünlü *Pend-nâme* adlı eserinin manzum tercümesi olarak kabul edilmektedir.[238] Zaîfî eserinde bunu açıkça ifade etmez; ancak araştırmacılar şairin Attâr ve Sadî'ye dua ettiği iki beyiti bu hususta ipucu olarak kabul ederler.[239] Yine eser üzerinde bir yüksek lisans tezi hazırlayan Abdulhakim Koçin, 1571 beyitten oluşan mesnevinin ilk 985 beytinin *Pendnâme*'nin tercümesi olduğunu tespit etmiştir. Ahmet Kartal ise geriye kalan 585 beyitten 542'sinin Sadî'nin *Gülistân*'ının 8. bölümünden tercüme edildiğini söylemiştir.[240]

---

[236] "İbtidā naẓmı ṣafer ayında uş/Evvel-i eyyām-ı beyż içreydi ḫoş; Oldı hicretden ṭokuz yüz elli bir/ Künc-i nazma girdi tā bu genc-i sır; On sekiziydi cümaẓi evvelüŋ/ Yine bu yılda tamam oldı bilüŋ" Bk.: ÖZUYGUN, A. R.: *Zaifî Pir Mehmed Gülşen-i Simurg (Metin-İnceleme):* 15. s.; 4806, 4807 ve 4808. B.

[237] Detaylı bilgi için bk.: KOÇİN, A.: *Zaʿîfî ve Bûstân-ı Nasâyıh'ı (İnceleme ve Tenkitli Metin):* Ankara 1991, XVI+317s., Gazi Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi; TOKATLI, Ü.: *Pîr Mehmed b. Evrenos b. Nûreddin Zaʿîfî: Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih*: Kayseri 1995, XXII+295+53 s., Erciyes Üniversitesi Yayınları No:91.; KOÇİN, A.: "Feridüddin Attâr'ın Pendnâmesinin Türk Edebiyatına Etkisi ve Zaʿîfî'nin Bûstân-ı Nasâyıhı ile Karşılaştırılması", *Bilig*: Ankara 1999, 10. S., 93-100. s.

[238] İki eser arasındaki benzerlik ve farklılıklar için bk.: KOÇİN, A.: "Feridüddin Attâr'ın Pendnâmesinin Türk Edebiyatına Etkisi ve Zaifi'nin Bustân-ı Nasâyıhı ile Karşılaştırılması", *Bilig:* Yaz 1999, 10. S., 93-100. s.

[239] Hâce Attâra Hudâyâ lînet ėt — Şeyh Sadî cânına hem rahmet ėt
Menzilin mahşerde yarın cennet ėt (1562) — Nârdan rûhın vü cismin ismet ėt (1563)

[240] KOÇİN, A.: *Zaʿîfî: Gülşen-i Mülûk*:58. s.; KARTAL, A.: *Osmanlı Medeniyetini Besleyen Kültür Merkezleri (Edebî Açıdan): XV. asırdan XVI. asrın sonuna kadar Türk edebiyatı ile Fars edebiyatının münasebetleri:* 609. s.

Zaîfî, Kanûnî Sultan Süleyman'a ithaf ettiği eserini 5 Muharrem 950 [m. 10 Nisan 1543]'de İstanbul'da birkaç gün içinde yazmıştır.[241] Aruzun fâʿilâtün fâʿilâtün fâʿilün vezniyle yazılan bu dinî-tasavvufî didaktik mesnevinin dört nüshası bulunmaktadır:

1. Topkapı Sarayı Ktp. R. 822.
2. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi, 840.
3. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572.
4. Free Library of Philadelphia, John Frederick Lewis Collection 96.

T. nüshası 962 (1554-1555) yılında Zaîfî'nin eliyle yazılmıştır. **H. nüshası** 23 Sefer 964 (26 Aralık 1556)'te Mustafa b. İbrahim tarafından, **B.N. nüshası** 16 Zilkade 963 (21 Eylül 1556)'da Zaîfî tarafından yazılmış orijinal nüshadan Pervane b. Abdullah tarafından 3 Recep 968 (20 Mart 1561)'de istinsah edilmiştir. **P. nüshası** ise Behram b. Muhammed tarafından 968 (1560-1561) yılında istinsah edilmiştir. Bu yazmada "Bûstân-ı Nasâyih" adı yerine "Tercüme-i Pend-i Feridüddin Attar" adı kullanılmıştır. Bu adın müntensih tarafından verilmiş olması ihtimali yüksektir.[242]

3.5. Dîvân-ı Zaîfî[243]

Tam anlamıyla mürettep olmayan *Zaîfî Dîvânı*'nda bazı nazım şekillerinin birbirlerine karıştıklarını söyleyen Kâmil Akarsu, *Dîvân*'ın üç nüshasını karşılaştırarak ortaya çıkardığı manzumelerin sırasına ve sayılarına dair şu bilgiyi vermektedir: 7 kaside, 2 terci-bend, 4 murabba, 1 muhammes, 1 müseddes, 1 müstezat, 354 gazel, 1 müstezat, 1 murabba, 30 tarih manzumesi, 20 kıta, "Fi't-Türkiyyâtî" başlığında toplanan ve hece ile yazılan 8 manzume, "Rubai" başlıklı 28 dörtlük, 4 lugaz, 5 muamma,"Mühr" başlıklı 5 Farsça beyit, 26 müfret, Özr-name (4beyit).

Dîvân'ın bilinen nüshaları[244] :

1. Topkapı Sarayı Ktp. R. 822.
2. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572.
3. Çorum İl Halk Ktp. 2195. (Ç.)

---

[241] TOKATLI, Ü.: *Pîr Mehmed b. Evrenos b. Nûreddin Zaʿîfî: Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih*: XXII. s.; TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies:* 114. s.

[242] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 114. s.

[243] Detaylı bilgi için bk.: AKARSU, K.: *Zaʿîfî Divanı*: *Metin-Tahlil-Sistematik Endeks*: Ankara 1989, 582 s., Gazi Üniversitesi SBE Doktora Tezi. AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):* Ankara 2011, Berikan Yayınevi.; AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî: Hayâtı, Sanʿatı, Eserleri ve Dîvânından Seçmeler:*İstanbul 1993, 291 s., MEB.; TUNCAY, A.: *Divan-ı Zaifî*: İstanbul 1966, 305 s., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi.; ARAL, A.: *Divan-ı Zaifî:* İstanbul 1977, 196 s., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi.

[244] Koçin, eserin bir nüshasının da İÜ Edebiyat Fak. TDE Seminer Kitaplığı 132'de olduğunu bildirmektedir. KOÇİN, A.: *Gülşen-i Mülûk:* 61. s.

Külliyât'ın **T. nüshasında** 78[b]-131[b] sayfaları arasında yer alan müellif hatlı eser 16 Cemaziye'l-âhir 962 [8 Mayıs 1555] tarihlidir. Külliyât'ın **B.N. nüshasında** 195-249 sayfaları arasında yer alan eser 17 Rebiülahir 964 [17 Şubat 1557] tarihinde istinsahı tamamlanan müellif nüshasından Mustafa b. İbrahim tarafından 969 yılı Şevval ayının evahirinde [24 Haziran-3 Temmuz 1562] tamamlanmıştır. **Ç. nüshası** "Mecmua-i Resâil" başlıklı bir kitap içinde 73-109. sayfalar arasında yer alan eksik bir nüshadır.

3.6. Kitâb-ı Sergüzeşt[245]

Zaîfî'nin kendi hayat hikâyesini anlattığı eser mesnevi tarzında yazılmış gibi görünse de klasik mesnevi tertibine tam olarak uymamaktadır. Besmele-hamdele-salvele ve duadan oluşan giriş bölümünün ardından şair, hayat hikâyesini anlatmaya başlar. Muhtelif hikâyelerle devam eden bölüm mevʿize, nasihat, tarih ve dualaların yer aldığı hâtime ile son bulur. Daha sonra yine şairin hayat hikâyesi devam eder. Mensur-manzum karışık hâlde devam eden eserde "Işkî vü Maşûk" adında manzum-mensur karışık bir hikâye ile"Fâl-ı Mürgân" adında falname türünde bir eser de bulunur. Eserdeki manzum bölümlerde aruzun muhtelif kalıpları kullanılmıştır. V. S. Coşkun eserin derkenârlarla birlikte -falnâme hariç- toplam 1151 beyitten ibaret olduğunu bildirmektedir.[246] Sergüzeşt'in "Hâtime ve guften-i pend ü mevize vü târîh" bölümünde şöyle bir beyit yer almaktadır:

yıl ṭoḳuz yüz yigirmi ṭokuz idi
daḫı ṭoḳuz ay olsa otuz idi[247]

G. A. Tekin, burada zikredilen Rebiülevvel (?) 929 tarihinin *Sergüzeşt*'in yazılmaya başlandığı tarih olabileceğini bildirmektedir.[248] V. S. Coşkun da eserin 7 Safer 962'de tamamlandığını bildirmektedir.[249] Eserin bilinen dört nüshası şöyledir:

1. Topkapı Sarayı Ktp. R. 822.
2. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi, 840.
3. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572.
4. British Library Or 11 162.

---

[245] Detaylı bilgi için bk.: ANHEGGER, R.: "16. Asır Şairlerinden Zaʿifî", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: İstanbul 1950, 4. C., 1-2 S., 133-166. s.; ŞİMŞEK, Z.: *Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaîfî:* İstanbul 1977, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDEB Mezuniyet Tezi; ÜZÜMCÜ, M. A.: *Kitab-ı Sergüzeşt-i Zaifi (İnceleme, metin, nesre çeviri, indeks):* Kocaeli 2008, 472 s., Kocaeli Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi; GÖKALP, H.: *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler:"Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaîfî":* İstanbul 2009, 213-265. s., Kitabevi; SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si: "Sergüzeştüm Güzel Hikâyetdür":* İstanbul 2011, 382 s., İsam Yayınları.

[246] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si:* 68. s.

[247] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si:* 146. s.; 233. B.

[248] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 115. s.

[249] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si:* 68. s.

Müellif hattı olan **T. nüshasının** ketebe kaydında eserin 14 Rebiülevvel 962 (6 Şubat 1555) tarihinde yazıldığı bildirilirken Mustafa b. İbrahim tarafından istinsah edilen **H. nüshasında** *Sergüzeşt-i Zaîfî'*nin sonunda ketebe kaydı bulunmamaktadır. **B.N. nüshası** Pervane b. Abdullah el-Efrencî el-Maltavî Mustafa b. İbrahim tarafından 28 Rebiülevvel 968 (17 Aralık 1560) tarihinde istinsah edilmiştir. **B.L. nüshası** ise 13 Şaban 950 (11 Kasın 1543) tarihinde Zaifinin hatt-ı destiyle yazılmıştır.

*Sergüzeştnâme'*nin içinde yer alan iki eser:

3.6.1. Işkî vü Maşûk

Eserde anlatılan hikâyede her ne kadar Zaîfî'nin hayatından izler bulunsa da büyük ölçüde soyut ve kurmaca bir metindir. Mecazî ve hakiki aşkı anlatan tasavvufi mensur hikâyede Işkî ve Maşûk'un manzum mektupları da mevcuttur. Eserin tam olarak ne zaman telif edildiği bilinmemekle birlikte *Fâl-ı Murgân*'dan önce ve Şaban 932'den sonra[250] kaleme alındığı bilinmektedir. *Külliyât*'ın T. nüshasında 25 satırlık 28 sayfadan ibarettir. Zaîfî *Sergüzeşt*'inde hocası Müftü Ali Çelebi'nin vefatından duyduğu üzüntüyü aktardıktan sonra tasavvuf yoluna sülûk ettiğini söyler ve "Der-Beyân-ı Kıssa-ı Işkî vü Maşûk" başlığıyla bu hikâyeyi anlatmaya başlar.[251]

3.6.2. Fâl-ı Murgân[252]

Zaîfî'nin dostlarının tavsiyesi ve teşvikiyle yazdığını belirttiği bu manzum eseri, kuş isimlerinden yola çıkılarak insan karakterini tespit etmeye yarayan bir falnamedir. Her kuş için bir dörtlük olmak üzere 59 kıtadan meydana gelen eser Türk edebiyatının manzum kuş falı türünün güzel örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Zaîfi, bu eserinde fala nasıl bakılacağını, yazdığı falnamenin nasıl kullanılacağını da izah etmektedir. Eserin telifi için ebcedle şu tarihi düşürmüştür:

evvel-i māh-ı recebde ey hümām
yazdum ėdüp tārīḫin āḫir selām

ṣay ḥurūf aʿ dādını ḳo işlerüŋ
k'oldı tārīḫ naḳd-i fāl-ı ḳuşlaruŋ

[250] Zaîfî, *Sergüzeşt'*inde hocası Zenbilli Ali Efendi'nin ölümünden sonra tasavvuf yoluna girdiğini ve arkadaşlarının ısrarıyla önce *Işkı vü Maşuk'*u sonra da *Fal-ı Murgan*'ı kaleme aldığını anlatmaktadır. Zenbilli'nin de Şaban 932'den biraz önce vefat ettiği bilinmektedir. SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si:* 147, 148 ve 212. s.

[251] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 115. s.

[252] Detaylı bilgi için bk.: KURNAZ, C.: "16. Asır Şairlerinden Zaʿîfî'nin ʿFâl-ı Murgân'ı", *Şükrü Elçin Armağanı*: Ankara 1983, 221-234. s., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi: 1.

Lakin bu beyitlere binaen araştırmacılar eserin telifine dair farklı tarihleri zikretmektedirler. G. A. Tekin, "Zaifî, Fâl-ı Murgân'ı *931 Recebinin başında* (1525 Nisan sonu) iki günde yazdığını söyler. Yalnız metinde 931 tarihi ebced hesabıyla belirtilmiştir." derken; C. Kurnaz, "İkinci mısradaki 'nakd-ı fâlı kuşlarun' sözü ebced hesabıyla 921 eder. 'Say huruf adâdını ko işlerün' dediği için beyitteki harflerin tamamı sayılır, 47 tanedir. 'İşlerün' kelisinde 6 harf var. Bunu çıkarırsak 41 kalır. 921 ile 41 toplanınca çıkan *962 sayısı eserin yazılış tarihini* vermektedir." demektedir.[253] Zaîfî *Sergüzeşt*'inde hocası ünlü müftü Zenbilli Ali Çelebi öldükten sonra arkadaşlarıyla birlikte gam köşesinde nasipsiz ve hakir, yetim ve garip kaldıklarını bildirdikten sonra kendisinin tasavvuf yoluna sâlik olduğunu, meşayih sohbetinde zevk bulduğunu; bu yola girdikten sonra arkadaşlarının ısrarıyla *Işkî vü Maşuk* hikâyesi ile *Fâl-ı Murgân*'ı yazdığını söylemektedir.[254] Zenbilli Ali Efendi'nin vefat tarihinin Şâban 932'nin (Mayıs-Haziran 1526) biraz öncesi olduğu bilinmektedir.[255] Bu durumda Tekin'in bildirdiği Recep 931 (Nisan-Mayıs 1525) tarihi makul gibi görülebilir; lâkin Tekin 931 yılını Kurnaz gibi nasıl bir hesapla elde ettiğini anlatmadığı için akıllarda soru işareti oluşmaktadır. Çünkü gerçekten de "naḳd-i fāl ı ḳuşlaruŋ" ibaresi ebcedle 921'i vermektedir. Bunun dışında Kurnaz'ın verdiği 962 tarihinin de Topkapı Sarayı R. 822'de muhafaza edilen müellif hatlı *Zaîfî Külliyatı'*nın istinsah tarihi olması dikkati çekmektedir.

3.7. Kitâb-ı Gülşen-i Mülûk[256]

Padişahlara devlet yönetimi ile ilgili bilgi ve öğüt veren bir siyasetnamedir. Manzum-mensur karışık olan eser Kanunî Sultan Süleyman'a sunulmuştur. Zaîfî eserin sebeb-i telif bölümünde *Gülşen-i Mülûk*'u Kanunî Sultan Süleyman'ın arzusu ve pek çok kez yardımlarını gördüğü Muhammet Paşa'nın ricası üzerine Farsçadan Türkçeye çevirdiğini söylese de çevirdiği kitabın ismine veya yazarına dair bir bilgi vermez. Koçin eserin telif tarihiyle ilgili şu bilgileri vermektedir:

"Zaîfî bu cümleden hemen sonra da ebced hesabıyla eserin yazılış tarihini verir: 'İy pâk işit ki târîhdür tuhfetü'z-zekâ'. Ancak ebced hesabıyla verilen bu tarih (954) eserin sonundaki temmet başlığında 'Fi yevmi'l-erbaʿāʾi vaḳti'ẓ-ẓuhr fi-rabiʿ ʿaşere min rebiʿu'l-evvel min şuhūri. Sene işneyn ve sittīn ve tisʿa mi'e min hicreti'n-nebeviyyeti' şeklinde verilen tarihi (962) tutmamaktadır. Bu

[253] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 116. s., KURNAZ, C.: "16. Asır Şairlerinden Zaʿîfî'nin ʿFâl-ı Murgân'ı", *Şükrü Elçin Armağanı*: 222. s.

[254] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si:* 147, 148 ve 212. s.

[255] KÜÇÜKDAĞ, Y.: "Zenbilli Ali Efendi", *TDVİA:* 44. C., 248. s.

[256] Detaylı bilgi için bk.: KOÇİN, A.: *Zaʿîfî:Gülşen-i Mülûk:* Ankara 2005, 226+17 s., Akçağ; TOK, V. A.: Pîr *Mehmed Zaʿîfî: Gülşen-i Mülûk: Hükümdarlar Bahçesi*: İstanbul 2013, 196 s., Büyüyen Ay.; UĞUR, A.: *Osmanlı Siyâset-Nâmeleri:* Kayseri 1992, 203. s., Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 35.

durum göz önünde bulundurulduğunda ebced hesabıyla verilen tuhfetü'z-zekâ tamlaması belki tuhhafetü'z zekâ şeklinde okunabilir. Bu şekilde okunduğunda temmet kısmındaki 962 tarihi ortaya çıkmış olur."[257]

Bu noktada T. nüshasındaki *Külliyat*'ın istinsahının 962'de bitirildiğini lakin içindeki her eserin yazılış ve istinsah ediliş tarihinin farklı olduğunu hatırlamak gerekir. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'in metninde de Zaîfî, bu eseri 956 yılında İznik'te tamamladığını söylerken T. nüshasının sonundaki kayıtta eseri 961'de İstanbul'da tamamladığını yani temize çektiğini bildirmektedir. Dolayısıyla *Gülşen-i Mülûk* ile ilgili tarih ibaresinde de "tuhhafetü'z-zekâ" gibi bir zorlamaya gitmek gereksizdir. Koçin'in ebced hesabı doğru ise bu eser 954 (?) yılında yazılmıştır.[258]

Eserin bilinen altı nüshası vardır: 1. Topkapı Sarayı Ktp. R. 822.
2. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi, 840.
3. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572.
4. İstanbul Nuruosmaniye Ktp. 4168/1.
5. İstanbul Nuruosmaniye Ktp. 4169.[259]
6. Library of Leiden University Or. 981.[260]

T. nüshası Zaifî'nin hatt-ı destiyle 962 (1555) yılında yazılmıştır. **H.** ve **B.N. nüshalarının** sonunda ketebe kaydı yoktur; ancak külliyatların içindeki diğer eserlerle aynı yazıya sahip oldukları için **H.**'nin Mustafa b. İbrahim, **B.N.**'nin ise Pervane b. Abdullah el-Efrenci el-Maltavî'nin elinden çıktığı düşünülmektedir. **N1 nüshası** 965 yılında Mustafa b. İbrahim tarafından istinsah edilmiştir. Harekeli nesihle yazılmış nüshanın şirazesi dağılmış, sırtı harap olmuş, sağ kapağı kopmuştur. **N2 nüshası** 969 yılında Mustafa b. İbrahim tarafından istinsah edilmiştir. Yine harekeli nesihle yazılan nüshanın şirazesi dağılmış, sağ kapak şemse yeri oyulmuştur. İlk üç nüsha 9 varak iken, N1 nüshası 26, N2 nüshası 33 varaktan müteşekkildir. **L. nüshasında** istinsah tarihi vb. bulunmamaktadır.

---

[257] KOÇİN, A.: *Za'îfî:Gülşen-i Mülûk:*74. s.

[258] Abdulhakim Koçin bu ibareden ebced hesabıyla 954 yılını, Vedat Ali Tok ise miladi 1540 (946/947) yılını bulmuştur. Metinde bu ibare şöyle yazılmıştır: تحفة الزكا (Bk.: *Külliyat* T. nüshası: 161[b]) Bu harflerin ebced değerleri sırasıyla şöyledir: 400+8+80+400+1+30+7+20+1= 947. Bu bilgiye binaen eğer yanlış bir hesaplama yapılmadı ise eserin 947 yılında yazıldığı söylenebilir. Bk.: KOÇİN, A.: *Za'îfî:Gülşen-i Mülûk:*74. s., TOK, V. A.: *Gülşen-i Mülûk (Siyâset-nâme): Mustafa Zaifî:* 5. s.
http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/vedat_ali_tok_gulsenmuluk.pdf

[259] N1 ve N2 nüshaların tavsifi için bk.: KOÇİN, A.: *Za'îfî:Gülşen-i Mülûk:*152-153. s.

[260] **L. nüshası** için bk.: BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Za'îfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 41. s.; SCHMIDT, J: Catalogue of Turkish manuscripts in the Library of Leiden University and other collections in the Netherlands: Comprising the acquisitions of Turkish manuscripts in the seventeenth and eighteenth centuries: 335-337. s.

3.8. Kitâb-ı Sabrü'l-Mesâyib

Dinî bir risaledir. Soru cevap şeklinde yazılan bu mensur eserde ayetler delil gösterilerek nasihatler verilmektedir. Eserde yer alan konulardan bazıları şöyle sıralanabilir: Allah'a isyan etmemek, şükür etmek, riyadan uzak durmak, hac ve zekât gibi vecizeleri yerine getirmek, namazı doğru kılmak, bu dünyaya bel bağlamamak…[261]

Zaîfî *Sergüzeşt*'inde bu eserini iki yıl müderris olarak görev yaptığı Plevne Mihaloğlu Medresesi'nde yazdığını bildirmektedir. [262] Şaire bu mansıp Korfu Seferi'nden (944) sonra verildiğine göre eserin 945-946 yıllarında yazıldığı tahmin edilebilir. Eserin nüshaları şöyledir:

1. Topkapı Sarayı Ktp. R. 822.
2. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi, 840.
(?) 3. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572.

Külliyât'ın **T. nüshasında** 169[b]-173[b] sayfaları arasında bulunan müellif hatlı eser "Kitāb-ı Ṣabrü'l-Meṣāyīb" başlığını taşırken **H. nüshasında** 450-458 sayfaları arasında bulunmakta ve yalnızca "Risāle" başlığını taşımaktadır. Ketebe kaydı bulunmayan risalede yazı değişmediği için bu eserin de müstensih Mustafa b. İbrahim olduğu düşünülmektedir.[263]

Bu eserin *Külliyât*'ın **B.N.** nüshasında bulunup bulunmamasıyla ilgili araştırmacılar farklı bilgiler vermektedir. F. Y. Büyükkarcı *Sabrü'l-Mesâyib'*in 289[b]-293[b] sayfaları arasında bulunduğu bildirirken B. U. Akalın, bu eserin B.N. nüshasının fihristinde yer almasına rağmen muhteviyatında olmadığını söylemektedir. Onun yerine 300-308. yapraklarda bazı Kurân ayetlerinin Arapça açıklamasının yer aldığını bildirir. G. A. Tekin ise "Paris, B.N.'de bu risale yoktur; onun yerine üç tane Arapça bulunmaktadır." demektedir. Akalın ve Tekin'in bu ifadelerini dayandırdığı E. Blochet ise hazırladığı katalogda *Gülşen-i Mülûk*'tan sonra *Risâle-i İmtihâniyye, Risâle-i Vücûdiyye, Risâle-i Cevheriyye* ve *Münşeât* başlıklarını sıralamakla birlikte *Risâle-i İmtihâniyye* ile *Vücûdiyye* arasındaki bir sayfada (308-309. vr.) Kuran'dan birkaç ayetin Arapça açıklamalarının bulunduğunu bildirmektedir. [264]

---

[261] BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Za'îfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 41-42. s.

[262] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si:* 289. s., 1076. B.

[263] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 117. s.

[264] Blochet ve Büyükkarcı'nın bu nüshanın mündericatına dair verdiği bilgileri şöyle karşılaştırmak mümkündür:

3.9. Kitâb-ı Cevâhirnâme[265]

Değerli taşlar konusunda yazılmış mensur bir risâledir. *Külliyât*'ın T. nüshasındaki *Risâle-i Cevâhirnâme*'nin mukaddemesinde Zaîfî "…bu risāleyi aṣl cevher-nāmeden müntaḫab olandan terceme eylemişdür…" dese de asıl eserin ve seçkinin yazarına dair herhangi bir bilgi vermemektedir. Eseri çevriyazı ile yayınlayan ve eser üzerinde detaylı incelemeler yapan F. S. Kutlar buradaki "cevhernâme" kelimesinin eserin özel adı olabileceği gibi sadece cevherler konusunda yazıldığını bildiren bir tür adı olabileceğini de hatırlatmaktadır.[266] R. Anhegger, Zaîfî'nin bu eseri için "Bu risale, Ahmed b. Abdülaziz Gevherî'ye atfedilen Farsça bir cevâhirnâmeden tercüme olsa gerektir." demektedir.[267] Kutlar ise Zaîfî'nin tercümesinin Gevherî'ninki de dâhil olmak üzere kütüphanelerdeki birkaç Farsça cevhername ile benzerlikler taşıdığını, ancak kesin sonuca ulaşılamadığını bildirmektedir.[268]

Eserdeki on iki bâbın başlıkları sırasıyla "elmâs, yâkût, la'l, zümrüt, inci, fîrûze, pâ(d)-zehr-i hayvânî, anber-i eşheb, lâcivert, mercân, akîk, yeşim"dir. Her bâbda sözü edilen taşın, ilk kez nerede, kimin tarafından ve nasıl bulunduğu, çeşitleri, hangi çeşidinin daha değerli olduğu, renkleri, hâlen elde edildikleri yerler, elde ediliş ve kullanılış şekilleri, gerçeğini sahtesinden ayırma yolları, canlılar üzerinde yaptığı etkiler, yarar ve zararları anlatılmıştır.[269]

Eserin beş nüshası bulunmaktadır: 1. Topkapı Sarayı Ktp. R. 822.
2. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi, 840.

	E. Blochet	**F. Y. Büyükkarcı**
(...)	(…)	(…)
Gülşen-i Mülûk	279	279b-287b
Sabrü'l-Mesâyib	--	289b-293b
Risâle-i İmtihâniyye	299	299b-309a
Kuran'dan birkaç ayetin Arapça açıklaması	308	--
Risâle-i Vücûdiyye	309	309a-319b
Risâle-i Cevheriyye	310	310b-316-b
(…)	(…)	(…)

Detaylı bilgi için bk.: BLOCHET, E.: *Catalogue des Manuscrits Turcs:* I. C., 572. md., 400-402. s. ; BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Za'îfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 41-43. s.

[265] Detaylı bilgi için bk.: KUTLAR, F. S.: *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-Nâme*: Ankara 2005, X+204 s., Öncük Kitap; KUTLAR, F. S.: "16. VE 19. Yüzyılda Yazılmış İki Metnin İmlasına İlişkin Kimi Tespitler", *Turkish Studies*: Volume 3/6 Fall 2008, 499-510. s.; KUTLAR, F. S.: "İki Türkçe Cevâhir-nâmeye ve Cevherlerin Etkilerine Dair", *Millî Folklor*: 2003 Yaz, 58. S., 8. C., 15. Y., 121-128. s.

[266] KUTLAR, F. S.: *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-Nâme*: 54. s.

[267] ANHEGGER, R.: "16. Asır Şairlerinden Za'iffî", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 4. C., 1-2 S., 134. s.

[268] Benzerlik taşıyan bu Farsça cevhernamelerle ilgili bilgi için bk.: KUTLAR, F. S.: *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-Nâme*: 55. s

[269] KUTLAR, F. S.: "İki Türkçe Cevâhir-nâmeye ve Cevherlerin Etkilerine Dair", *Millî Folklor*: 123. s.

3. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572.
4. Feridun Nafiz Uzluk Ktp. 6785. (F.N.)
5. Millî Ktp. A 8046/2. (M.)

Külliyât'ın **T. nüshasında** bulunan eser "Risâle-i Cevâhirnâme" başlığını taşır. Zaîfî, 7 Recep 952 (14 Eylül 1545) tarihinde bitirdiği eserinin *Külliyât* içindeki yazımını 20 Rebiyülevvel 962 (12 Şubat 1555) tarihinde tamamladığını belirtmektedir. **H. nüshasında** "Risâle-i Cevhernâme" başlığını taşıyan eserin son sayfasında müstensih bu risaleyi 26 Safer 964 (29 Aralık 1556) tarihinde İstanbul'da Zaîfî'nin eliyle yazılmış bir nüshadan istinsah ettiğini bildirmekte ise de kendi adını ve eseri ne zaman istinsah ettiğini belirtmemektedir. Ancak yine yazmanın yazısından müstensihinin Mustafa b. İbrahim olduğu anlaşılmaktadır.[270]

B. N. nüshasında da 26 Safer 964'te İstanbul'da yazılan müellif nüshasından istinsah edildiği belirtilirken müstensih ismine yer verilmemiştir. Yine aynı hat olduğu için bu nüshanın da Pervâne b. Abdullah el-Efrencî el-Maltavî elinden çıktığı anlaşılmaktadır.[271] **F. N. nüshası** 28 varaktan müteşekkildir. Bu nüshanın 1^{b}-23^{a} arasında "Risale-i Cevheriyye" başlığıyla Zaîfî'nin eseri, 23^{a}-28^{b} arasında "Haza Şifaü'l-Fuad" başlığıyla başka bir risale yer almaktadır. Aynı müstensihin elinden çıktığı anlaşılan iki risalede de müstensihin adı ve istinsah tarihine dair bir bilgi yoktur.[272] **M. nüshası** "Haza Kitab-ı Cevahirname-i Dil-pezir" başlığını taşıyan bir mecmuanın 9^{b}-18^{b} varakları arasında yer almaktadır. Müstensihi ve istinsah tarihi belli değildir. Mecmuada aynı hatla yazılmış üçüncü risalenin sonunda 1227 (1812) tarihi kayıtlıdır.[273]

3.10. Suret-i Vakfiyye-i İbn-i Mîhâl[274]

Mihaloğlu Ali Bey tarafından 901 yılında Recep ayının ortalarında (26 Mart-6 Nisan 1496) Arapça olarak yazılan vakfiye[275] Zaîfî tarafından Türkçeye tercüme

---

[270] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 117. s., KUTLAR, F. S.: "16. ve 19. Yüzyılda Yazılmış İki Metin İmlasına İlişkin Kimi Tespitler", *Turkish Studies*: 501. s.

[271] BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Za'îfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 41-43. s.

[272] Detaylı bilgi için bk.: KUTLAR, F. S.: *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-Nâme*: 81-82. s

[273] KUTLAR, F. S.: *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-Nâme*: 82. s

[274] LEVEND, A. S.: *Ġazavāt-nāmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Ġāzavat-nāmesi:* 359-361. s.

[275] "Vakfedilen bir malın hangi hayır işlerinde kullanılacağını, ne şekilde yönetileceğini gösteren senet" anlamındaki vakfiyyenin (vakıfnâme) İslâm medeniyeti tarihinde önemli bir yeri vardır. (…) Vakfiyeler tesis edilen vakfın nasıl idare edileceği, nerelere ne gibi harcamalar yapılacağı, kaç kişinin çalışacağı, bunlara ne kadar maaş ödeneceği, harcamaların hangi gelirlerle karşılanacağı, vakıftan kimlerin ne şekilde faydalanacağı gibi hususların vâkıf

edilmiştir. Şairin bu tercümeyi ne zaman yaptığı belli değildir. *Sergüzeşt*'inde bu eseri Plevne'de Mihaloğlu Medresesi'nde iki yıl müderrislik yaptığı sırada Mihaloğlu Hazar Bey'in isteği üzerine Türkçeye çevirdiğini bildirmektedir.[276] Şaire bu mansıp Korfu Seferi'nden (944) sonra verildiğine göre bu tercümenin 945-946 yıllarında yapılmış olması kuvvetle muhtemeldir.

Eserin üç nüshası bulunmaktadır:
1. Topkapı Sarayı Ktp. R. 822.
2. İstanbul Vakıf Hat Sanatları Müzesi, 840.
3. Bibliotheque Nationale, Supplement T. 572.

G. A. Tekin, Vakfiye'nin en az iki defa yazıldığını bildirmektedir. Zira **T. nüshası** 20 Rebiülevvel 962 (12 Şubat 1555) yılında müellif hattıyla yazılmış olduğu gibi hem **H. nüshasının** hem de **B. N. nüshasının** 29 Safer 964 (1 Ocak 1557) tarihinde yine bizzat Zaîfî'nin eliyle yazılmış bir nüshadan istinsah edildiğini bildirmektedir. Tekin, **B. N. nüshasının** büyük bir ihtimalle 969 yılında istinsah edildiğini söylerken **H. nüshası** için bir tahmin yürütememektedir.[277] Nüshaların hatlarındaki benzerliklere binaen **B. N. nüshasının** müstensihinin Pervane b. Abdullah Efrenci el-Maltavî, **H. nüshasının** ise Mustafa b. İbrahim olduğu düşünülmektedir.[278]

3.11. Başlıksız Bir Mesnevi

Bu mesnevi, *Külliyât*'ın **T. nüshasında** 75^{b}-77^{b} sayfaları arasında bulunmaktadır. 214 beyitlik dinî muhtevalı ve muhtemelen de yarım kalmış bir manzumedir. E. Blochet *Külliyât*'ın **B. N. nüshasında** 25 Muharrem 964 (28 Kasım 1556) tarihinde yazılmış Nizâmî'nin bir şiirinin benzeri olan başlıksız bir mesnevi bulunduğunu söylese de bu ikisinin aynı eser olup olmadığı muhteviyatları karşılaştırılamadığı için henüz belli değildir. [279]

---

tarafından ayrıntılı biçimde belirlendiği belgeler haline gelmiştir.(…) Vakfiyeler tarihî birer belge olmanın yanında sosyal tarih, ekonomi ve kültür tarihi araştırmaları için önemli bilgiler içeren değerli kaynaklardır.(…) M. Fuad Köprülü'nün ifadesiyle cemiyetin hakiki bünyesini bu vesikalar sayesinde öğrenmek mümkündür. (…) Bk.: ÖZGÜDENLİ, O. G.: "Vakfiye", *TDVİA*: 42. C., 465-467. s.

[276] SERDAROĞLU-COŞKUN, V.: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si:* 288-289. s. , 1075-1076. B.

[277] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 118. s.

[278] BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Zaʿîfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 44. s.

[279] UYAR-AKALIN, B.: *Żaʿīfī: Gülşen-i Sī-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* 53. s.; KOÇİN, A.: *Gülşen-i Mülûk*: 60. s.; AKARSU, K.: *Rumelili Zaʿîfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):*23. s.

3. 12. Münşeât[280]

Zaîfî'nin Arapça, Farsça ve büyük bir bölümü Türkçe olmak üzere yazmış olduğu resmî ve özel mektuplarını kapsar: Mevlana Yahya Efendi'ye yazdığı Arapça bir mektup, Edirne Kadısı Mahdumzâde-i Pîrî Paşa Mehmed Çelebi'ye gönderdiği Farsça bir başsağlığı mektubu, Yeniçeri Ağasına yazılmış üç Türkçe mektup, Hacı ve Gazi Bosna Beği Mehmed Paşa'ya gönderdiği mektuplar, Sultan Mehmed'in saatçisi Seyyid Necmeddin'e yazdığı mektup ve Tebriz, Diyarbakır gibi yerlerden eşine yazdığı "helalüm…" başlıklı mektuplar…[281] Ayrıca Münşeât'ta Sadrazam Rüstem Paşa'ya iki, Vezir İbrahim Paşa'ya ise üç arz-i hâl ve yine Vezir İbrahim Paşa'ya yazılmış bir dua-nâme de yer almaktadır.[282]

Külliyât'ın üç nüshasında da **(T. , H. ve B. N. nüshaları)** *Münşeat* başlıklı bir bölüm yer almaktadır. T. nüshasında bulunan *Münşeât'*taki mektuplarından biri 13 Muharrem 958 tarihini taşırken[283] diğerlerinin ne zaman yazıldığı belli değildir. Yazılış tarihi belli olmayan bu mektupların bazılarının muhteviyatından, gönderildiği kişilerin unvanlarından hangi yıllarda yazıldığı yaklaşık olarak tahmin edilebilmektedir.[284]

T. nüshasındaki *Münşeat* 20 Rebiülevvel 962 (12 Şubat 1555) tarihinde bizzat Zaîfî tarafından İstanbul'da yazılmıştır. **H. nüshasındaki** *Münşeat* 7 Rebiülevvel 964 (8 Ocak 1557) tarihinde Zaîfî'nin eliyle yazılmış orijinal bir nüshadan istinsah edilmiştir; fakat eserin sonunda yine münstensih kendi adını ve istinsah tarihini belirtmemiştir. Hattın değişmemesi müstensihin yine Mustafa b. İbrahim olduğunu göstermektedir. **B.N. nüshasındaki** *Münşeat* ise 7 Rebiülevvel 964 (8 Ocak 1557) tarihinde Zaîfî'nin

---

[280] Detaylı bilgi için bk.: ÇAKIR, M.: "Rumelili Şair Zaîfî'nin Eşine Yazdığı Mektuplar", *SÜ FEF Edebiyat Dergisi*: 20. S., 115-131. s.

[281] Zaîfî biri Diyarbakır'dan, ikisi İran'dan olmak üzere eşine beş mektup yazar. Diğer iki mektubun nereden yazıldığı ile ilgili bilgi yoktur. Lakin nereden yazıldığı belli olmayan bu iki mektuptan biri 13 Muharrem 958 tarihini taşımaktadır ki şairin bu dönemde İznik'te Orhan Gazi Medresesi'nde görev yaptığı bilinmektedir. Kuvvetle muhtemel ki şair bu mektubu İznik'ten İstanbulda'ki eşine yazmıştır. Bu mektupların metinlerini de yayınlayarak üzerinde incelemelerde bulunan Mümine Çakır, mektuplarda şairin oldukça ağır ve şairane bir dil kullandığını bildirmektedir. "Helalim, Ulların Sultanı, Kerem Sahiplerinin Sultanı" vb. nitelemelerle eşine hitap eden Zaîfî, bu mektuplarda eşini divan şiirinin hayal dünyası içindeki sevgili imajıyla medhederken ailesine duyduğu özlemi de dile getirmekte, içinde bulunduğu durumu eşiyle paylaşmaktadır. Bk.: ÇAKIR, M.: "Rumelili Şair Zaîfî'nin Eşine Yazdığı Mektuplar", *SÜ FEF Edebiyat Dergisi*: 130. s.

[282] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 118. s.

[283] ÇAKIR, M.: "Rumelili Şair Zaîfî'nin Eşine Yazdığı Mektuplar", *SÜ FEF Edebiyat Dergisi*: 20. S.,128. s.

[284] TEKİN, G. A.: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: 125. s.

eliyle yazılmış orijinal bir nüshadan yine Pervane b. Abdullah el-Efrenci el-Maltavî tarafından istinsah edilmiş olmalıdır.[285]

3. 13. Risâle-i İmtihâniyye

Zaîfî'nin eserlerini ihtiva eden nüshalardan yalnızca **B. N.**'de bulunan bu Arapça mensur eser, 299[b]-309[a] varakları arasında yer almaktadır. 957 (1550) yılında yazdığı bu eserinde Zaîfî, gördüğü rüyalardan ve hayatının çeşitli safhalarında karşılaştığı olaylardan söz eder. Ketebe tarihi belli olmayan nüshayı, Mustafa b. İbrahim'in istinsah ettiği düşünülmektedir.[286]

3. 14. Risâle-i Vücûdiyye

Yalnızca **B. N.** nüshasında yer alan eser, 309[a]-319[b] varakları arasındadır. Seyyid Şeri-i Cürcânî'nin insanlar ve cinler hakkında Farsça olarak yazdığı incelemenin Zaîfî tarafından yapılmış Arapça tercümesidir. B. U. Akalın, Zaîfî'nin bu eseri muhtemelen 964 (Mart 1557) yılında yazdığını ve Mustafa b. İbrahim'in de bunu muhtemeler 969 yılında istinsah ettiğini bildirmektedir. [287]

3.15. (?) "Gazavatü'n-Nebi", "Gazavât-ı Sultân Murâd b. Selîm Hân-ı Sânî" ve "Akaid"

Âmil Çelebioğlu *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*'nda dinî mesnevileri anlatırken şöyle demektedir:

"Hz. Peygamberin savaşlarını konu alan 'Gazâvatü'n-Nebî' adlı bir mesnevî Zaîfî tarafından yazılmıştır. Birden fazla Zaîfî mahlasını taşıyan şair bilinmektedir. Bunlardan biri Kanûnî'nin bazı seferlerine de katılmış olan, manzum *Akaid*'i ve 961/1554 de kendi el yazısıyla yazdığı bir eseri ve daha başka eserleri de bulanan Pir Mehmed bin Evrenos bin Nureddin ise bu manzume de bu devre ait dinî mesnevîlerdendir."[288]

Zaîfî'nin kaynaklarda zikredilmeyen manzum bir *Akaid*'inin olduğunu ve şaire ait olması muhtemel "Gazavatü'n-Nebî" isimli eserden söz eden bu satırlar üzerine Millî Ktp.de yapılan katalog taramalarında şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. A 3822 Kıssa-ı Siyer-i Nebi, Zaifî Pir Mehmed b. Evrenos b. Nur ed-din el-Farisî
2. A 3823 Siyer-i Nebi Zaifî Pir Mehmed b. Evrenos b. Nur ed-din el-Farisî

---

[285] BÜYÜKKARCI-YILMAZ, F.: *Za'îfî'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitâb-ı Nigâristân-ı Şehristân-ı Dırahtistân-ı Sebzistân:* 44. s.
[286] UYAR-AKALIN, B.: *Ża'īfī: Gülşen-i Sī-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* 59. s.; KOÇİN, A.: *Gülşen-i Mülûk*: 70. s.
[287] UYAR-AKALIN, B.: *Ża'īfī: Gülşen-i Sī-Murġ: İnceleme-Tenkitli Metin:* 59 ve 60. s.
[288] ÇELEBİOĞLU, Â.: *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*: 87-88. s.

3. A 3824 Siyer-i Nebi Zaifî Pir Mehmed b. Evrenos b. Nur ed-din el-Farisî
4. A 2839 Manzum Siyer-i Nebi, Zaîfî
5. A. 3935 Manzume-i Gazavat-ı Nebi[289]
6. A 4714/10 Manzume-i Akaid, Zaifî Pir Mehmed b. Evrenos b. Nur ed-din[290]
7. 06 Hk 235/3 Manzûm Risâle-i İ'tikad, Za'îfî[291]

Bu yazmalardan "A 2839" numara ile kayıtlı olan üzerine Makbule Özmen bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır.[292] Özmen bu çalışmasında her ne kadar kütüphane kayıtlarında müellifin ismi Zaîfî olarak geçse de eserin içeriğinde bu mahlasa tesadüf edilemediğini bildirmektedir.[293] Dil hususiyetlerine bakarak eserin 14-15. yy.da Anadolu'da yazıldığını belirten Özmen, eserin kaynaklarda adı geçen Zaîfî mahlaslı şairlerden hangisine ait olduğu hakkında fikir yürütmenin zor olduğunu söylemektedir.[294] Araştırmacı, bu eserin Zaîfî mahlaslı şairlerden herhangi birinin kaynaklarda zikredilmeyen bir eseri olması ihtimalinin yanında yanlış katalog kaydı ihtimalinin de altını çizmektedir.[295]

Konuyla ilgili olarak Millî Kütüphanenin katalog taramasında "03 Gedik 18349 Gazavât, Za'îfî Mehmed Gelîbôlulu" kaydı da dikkati çekmektedir. Bu durum ilk etapta, Gelibolulu Zaîfî'ye ait olan bir gazavatnamenin sehven Rumelili Zaîfî adına kaydedilmiş olabileceği ihtimalini akla getirse de Âmil Çelebioğlu, başka bir makalesinde bu numaraya kayıtlı olan yazmada **Gelibolulu Zaîfî'nin** Sultan Murat'ın[296] gazalarını anlattığı bilgisini vermektedir.[297] Yazma eser kütüphaneleri tek tek

---

[289] Çelebioğlu, yukarıda alıntılanan paragrafın dipnotuna "Zaîfî, Gazâvatü'n-Nebî, Ankara, Millî Ktp. nr. A. 3935" kaydını düşmüştür. Millî Kütüphane'nin katalog taramasında bu numaradaki eserde yalnızca "Manzume-i Gazavat-ı Nebi" başlığı yer almakta, eserin müellifine dair bir kayda rastlanmamaktadır.

[290] Katalog kayıtlarında bu esere dair şu bilgiler yer alır: "İstinsah: 1786. Müstensih: İbrahim b. Mehmed. Ciltsiz. Eser; 16 y.y. Osmanlı edebiyatı ürünü, olup, temel islâmmançları üzerine yazılmış bir manzumedir. Sözbaşları kırmızıdır. Eser adı Ser-levladan alınmıştır. [202a-204a] Muhammed b.Yakub-es-Sûsîye ait risale ile İmam-ı Gazaliden alıntı vardır. [206a-207a] Suyutî'nin *Camiu's-Sağir* adlı Hadis Kitabından nakil vardır. [207b-211a] boştur."

[291] Sehî Bey, tezkiresinde ismi Muhammed, vatanı Gelibolu olan Zaîfî mahlaslı şairden bahsederken merhum Sultan Murad'ın gazalarını nazm edip kitap hâline getirdiğinden ve tasavvufla ilgili bir risale yazdığını bildirir. Milli Ktp.deki bu yazma çok büyük ihtimalle Gelibolulu Zaîfî'ye aittir. Bk.: İSEN, M.: *Sehi Bey Tezkiresi: Heşt-Behişt*: 124-125. s., Sehī Beg: *Heşt Bihişt:* [haz.] Günay KUT: 186-187. s.

[292] ÖZMEN, M.: *Zâifi'nin Manzum Siyer-i Nebî'sinin Transkripsiyonlu Çevirisi ve İncelenmesi*: Ordu 2012, 298 s., Ordu Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD Eski Türk Edebiyatı BD, Yüksek Lisans Tezi.

[293] ÖZMEN, M.: *Zâifi'nin Manzum Siyer-i Nebî'sinin Transkripsiyonlu Çevirisi ve İncelenmesi:* 18. s.

[294] M. Özmen, Türk edebiyatında eserin müellifi olabilecek "Zaîfî" mahlaslı altı şair olduğunu söylemiş; ancak *Siyer*'in hangisine ait olabileceğini incelerken yalnızca beş tanesine yer vermiştir. Rumelili Zaîfî'nin adı ne zikredilen bu altı şair arasında ne de incelenen beş Zaîfî mahlaslı şair arasında vardır. Bk.: *Zâifi'nin Manzum Siyer-i Nebî'sinin Transkripsiyonlu Çevirisi ve İncelenmesi:* 18. s.

[295] ÖZMEN, M.: *Zâifi'nin Manzum Siyer-i Nebî'sinin Transkripsiyonlu Çevirisi ve İncelenmesi:* 18. ve 22. s.

[296] I. Murat (1360-1389), II. Murat (1421-1444, 1446-1451), III. Murat (1574-1595), IV. Murat (1623-1640), V. Murat (1876).

[297] ÇELEBİOĞLU, Â.: "Zaîfî'nin 'Gazavât-ı Sultan Murad İbni Muhammed Han' Adlı Mesnevisi", *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları*: 151-158. s. Ayrıca bk.: LEVEND, A. S.: *Ġazavāt-nāmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Ġāzavat-*

tarandığında "Zaîfî" ismine kayıtlı "Akaid, Gazavat, Siyer-i Nebi" vb. eser künyelerinin sayıca artması oldukça yüksek ihtimaldir. Lakin yalnızca bu katalog kayıtlarına ve Çelebioğlu'nun -bilhassa *Akaid* için- hiçbir kaynağa dayandırmadan verdiği bir paragraflık bilgiye bakarak bu konuda kesin hüküm vermenin doğru olmayacağı kanaatindeyiz. Katalog taramalarının sonucunda ortaya çıkan ilgili künyelerdeki yazmalar detaylı olarak incelenene kadar bu konuya ihtiyatlı yaklaşmak elzemdir.

Çelebioğlu'nun dışında A. S. Levend de *Gazavât-nâmeler'*de *Gazavât-ı Sultân Murâd b. Selîm Hân-ı Sânî* adlı eser için -*Esmâü'l-Müellifîn'i* kaynak göstererek- "Karatovalı Zaîfî Mehmed b. Abdullah'ın (ö. 993/1585) eseri" demekte ve şöyle devam etmektedir: "Eski kaynaklardan Âşık Çl., Hasan Çl. Tez.leriyle Âlî Künh. ve Nevʿîzāde Şekâyık Z.nde Zaîfî mahlaslı Karatovalı Pîr Mehmed'den bahsedilirse de bunun babası Abdullah değil Evrenus Hoca'dır. Karatovalı başka Zaîfî Mehmed de yoktur. Bu şairden bahseden kaynaklarda bu eserin adı geçmez. Bu Zaîfî'nin Topkapı Revan Ktp.ndeki (No.822) Külliyatı içinde de bu eser yoktur."[298]

Levend'in kaynak gösterdiği Bağdatlı İsmail Paşa, *Esmâü'l-Müellifîn'*de "Zaîfî Er-Rûmî" başlığında "Mehmed bin Abdullah, Selanik'e bağlı Karatova'dandır ve aynı zamanda Kastamonuludur." bilgilerine yer vermektedir. İsmail Paşa'nın bahsettiği Rumlu Zaîfî, şair ve kadıdır; Kastamonu'da yaşamış ve takriben 993 yılında orada vefat etmiştir. Osmanlı tarihine dair II. Selim Han'ın oğlu Sultan Murad'ın gazalarını bir eseri vardır. Ayrıca Sadî-i Şirâzî'nin *Gülistân*'ını ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Mesnevi*'sini şerh etmiştir.[299]

Çalışmamızın esas konusunu teşkil eden Rumeli Zaîfî kadı değil müderristir, -hayatının kısa bir döneminde dahi- Kastamonu'da yaşadığına dair ne kendisi ne de kaynaklar bilgi vermektedir, babası Abdullah değil -Levent'in de fark ettiği üzere- Evrenos Hace'dir, Sadî'nin *Gülistan*'ınını şerh değil tercüme etmiştir, Mevlana'nın *Mesnevî'*sinin şerhi ve *Gazavat-ı Sultan Murad* isimli bir eserinin olduğuna dair bir bilgi, kendi hayat hikâyesini anlattığı *Sergüzeşt* dâhil, hiçbir kaynakta bulunmamaktadır. Kaldı ki Sultan Murat'ın hükümranlığı 982-1003 (1574-1595) yılları arasındadır. 900 yılında doğduğu kabul edilen Rumelili Zaîfî'nin ölümüne dair malûmat ise şairin 964 (1557) yılında veya bu yıldan daha sonra vefat ettiği yönündedir. Zaîfî'nin 964'te ölmeyip Sultan Murat'ın

---

nāmesi: 15. s. Ayrıca bk.: İSEN, M.: *Sehi Bey Tezkiresi: Heşt-Behişt*: 124-125. s., Sehī Beg: *Heşt Bihişt:* [haz.] Günay KUT: 186-187. s.

[298] LEVEND, A. S.: *Ġazavāt-nāmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Ġāzavat-nāmesi:* 81. s

[299] BAĞDATLI İSMAİL PAŞA: *Hediyyetü'l-ʿĀrifîn Esmāü'l-Mü'ellifîn ve Āṣārü'l-Muṣannafîn***:** II. C., 258. s**.**

devrine kadar yaşadığını farz edelim. Bu durumda Sultan Murat'ın gazalarını 80'li yaşlarda kaleme alan bir Zaîfî'nin varlığını da kabul etmek gerekir ki bu kabulleniş akla beraberinde başka soruları da getirmektedir: Şairin elinden son çıkan eserler (*Vakfiyye, Münşeat*) 964 (1557) tarihini taşımaktadır. Zaîfî gibi velud bir şair 964'ten 982-1003 tarihlerine kadar geçen yaklaşık 20-40 yılda hiç mi başka eser kaleme almamış, *Külliyât*'ını tekrar temize çekmemiş veya çekme ihtiyacı duymamıştır? Veya başka eserler yazmış, *Külliyât*'ını tekrar düzenlemiştir de bu son düzenlediği *Külliyât*'ının nüshaları vb. kayıp mıdır, bir tanesi bile günümüze ulaşmayı başaramamış mıdır? Şairin 964 yılına kadar kaleme aldığı eserler tezkirelere girebilmişken daha sonraki tezkireciler/kaynaklar niçin şairin bu yeni eserlerinden bahsetmemiştir? Levend, bu eser *Külliyât*'ın T. nüshasında yoktur derken 982-1003 yıllarında hüküm süren sultanın gazalarının 962 istinsah tarihli bir nüshada bittabi olamayacağını mı gözden kaçırmıştır? …

Sorular ve ihtimaller çoğaltılabilir, lâkin kanaatimiz Rumelili Zaîfî'nin *Gazavât-ı Sultan Murâd* isimli bir eseri olmadığı, A. S. Levend'in bu tespitinde yanıldığı ve Bağdatlı İsmail Paşa'nın ya Karatovalı ve Zaîfî mahlaslı ikinci bir şairden bahsettiği ya da Rumelili Zaîfî ile başka bir Zaîfî'yi karıştırdığı yönündedir.

III. BÖLÜM

KİTÂB-I BÂĞ-I BEHİŞT

1. NAZIM ŞEKLİ

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt, kaynak metin *Bûstân* gibi mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bu tez çalışmasında esas alınan T. nüshasının temmet kaydında Zaîfî her ne kadar mesnevisinin 5040 beyit olduğunu söylemiş olsa da tarafımızca yapılan incelemede bu mesnevinin 5054 beyitten müteşekkil olduğu görülmüştür. Bu sayıya şairin sayfa kenarlarına not ettiği (der-kenârlar) 30 küsur beyit dâhil değildir. O hâlde 14 beyitlik farkın nereden kaynaklandığı sorusu akıllara gelmektedir ki bu hususta net bir şey söylemek mümkün değildir. Düşük bir ihtimalle de olsa şairin beyit hesaplamasında bir yanlışlık yaptığı düşünülebilir. Bunun dışında yazmada cetvel içindeki bazı yerlerde aynı manaya gelen iki bazen üçer beyitin ardışık hâli dikkat çekmiştir. Şairin bu beyitlerden yalnızca birini bu hesaba almış olabileceği de akla gelen bir başka ihtimaldir. Aynı manadaki bu ardışık beyitlerin bir veya birkaçının çıkarılmasına dair yazmada herhangi bir not veya işaret görülmediğinden bu beyitler tarafımızca hazırlanan trankripsiyonlu metinde muhafaza edilmiştir.

Eserin başlangıç ve bitiş beyitleri şöyledir:

Başı : ḫudā nāmı ile ḳılup ibtidā
yazup dėdüm evvel be-nām-ı ḫudā

Sonu : ḫudā nāmı oldı söze ibtidā
pes oldı yine ḫatmi nām-ı ḫudā

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt genel mesnevi planına büyük oranda uymaktadır.[300] Zaîfî eserine tevhid, nat, sebeb-i telif gibi başlıkların yer aldığı 203 beyitlik kısa bir *giriş bölümü*yle başlamış daha sonra 10 başlık/bâb hâlinde *konuların işlendiği bölüm*le devam etmiştir. *Bitiş bölümü*ne dair ayrı bir başlık/manzume kaleme almasa da "Münacat" başlıklı 10. bölümün sonunda hatm-i kitap beyanında birkaç beyite yer vermiştir.

[300] Mesnevilerin planları genellikle birbirine benzer. Bu genel planda üç bölüm vardır: 1. Giriş Bölümü 2. Konunun İşlendiği Bölüm 3. Bitiş Bölümü. Bk. : ÜNVER, İ.: "Mesnevi", *Türk Dili:*Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), 432. s.

2. KONUSU ve TÜRÜ

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt, 10 bâb üzerine tanzim edilen, her bâbda farklı konuların çeşitli hikâye ve mevizelerle ele alınıp işlendiği didaktik bir eserdir. Kıssadan hisse mantığıyla okuru eğitmek, ona bilgi vermek maksadını güden bu ahlâkî mesnevi aslında bir tür nasihatnamedir.[301] Hayalî bir kahramanın başından geçen olayların hayalî bir hikâyeci tarafından dile getiridiği kısa hikâyeler serisinden müteşekkil olan ve bu yönüyle "makame"[302] türü içinde de değerlendirilebilinecek eserin bâbları ve içerikleri şöyle sıralanabilir: *1. Hükümdarların adalet, insaf ve tedbiri, 2. İhsan, 3. Hâl ehlinin aşkı, 4. Tevazu, 5. Kazanın kabulü, 6. Kanaat, 7. Terbiye ve ilim, 8. Şükür, 9. Tövbe, 10. Allah'a yakarış.*

Daha önce de belirtildiği gibi Zaîfî, bu mesnevisinde Fars edebiyatının dünyaca meşhur eseri *Bûstân*'ı nazmen Türkçeye aktarmıştır. Bu tercüme -eldeki bilgilere göre- *Bûstân*'ın tamamını ele alan ilk Türkçe tercümedir. Zaîfî, kaynak metnin kimi beyitlerinde hayal, remiz, kelime kadrosu vb. hususlarında kendince tasarruflarda bulunsa da eserin bâblarında ve dolayısıyla ana ekseninde Şirazlı Sadî'ye sadık kalmıştır.

Genel itibariyle bir ahlâk kitabı olarak nitelenen nasihatname türündeki eserin birinci bâbının bir *siyasetnâme* özelliği taşıdığını söylemek yanlış olmasa gerektir. Zira bu bölümde bir hükümdarın nasıl olması gerektiği anlatılırken bir hükümdarda bulunması elzem nitelikler -adalet, insaf, tedbir gibi- sıralanmakta ve idealize edilen bir hükümdar portresi çizilmektedir.[303]

---

[301] Ünver, mesnevileri yazılış amaçlarına göre dört ana gruba ayırır: I. Grup: Okuyucuya bilgi verip onu eğitmeyi amaçlayanlar (dinî-tasavvufî-ahlâkî-ansiklopedik), II. Grup: Okuyucunun kahramanlık duygusuna hitap edenler (menkabeler- tarihî konular) III. Grup: Okuyucunun edebî zevkine hitap edenler (aşk, macera konulular), IV. Grup: Toplum hayatından kesitler verenler; kişileri, yerleri, düğünleri vb.(şehrengiz, surname, sergüzeştname vb.) anlatanlar. Bu tasnife göre *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* "I. Grup>c. Ahlâkî Mesneviler" arasındadır. Bk.: ÜNVER, İ.: "Mesnevi", *Türk Dili:* Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), 438-447. s.

[302] Hayalî bir kahramanın başından geçen olayların hayalî bir hikâyeci tarafından dile getirildiği kısa hikâyeler serisinden (makâmât) meydana gelen edebî tür ve bu konuda yazılan eserlerin ortak adıdır. Bir edebî tür olarak "makāme"nin ilk defa Bedîüzzaman el-Hemedânî (ö. 398/1008) tarafından Arap edebiyatında ortaya konduğu görüşü araştırmacıların çoğu tarafından benimsenmektedir. Bedîüzzaman'ın 400 makâme yazdığını söylemekte ise de eldeki makamât mecmualarında onun elli iki makâmesinin mevcut olduğu bildirilmektedir. Türkçe tercümesine rastlanmayan Bediüzzaman'ın *Makâmât*'ının Latince, Almanca, İngilizce, Fransızca ve Hintçe tercümeleri vardır. Daha detaylı bilgi için bk.: AYYILDIZ, E.: "Makâme", *TDVİA:* 27. C., 417-419. s., ÂŞIK, N.: "Bedîüzzamân el-Hemedânî", *TDVİA*: 5. C., 328-329. s.

[303] **Siyâsetnâme:** Devlet yönetimine dair eserlerin ortak adıdır. Siyâsetnâmelerde devlet yönetiminin temel ilkeleri, devlet başkanında bulunması gereken başlıca özellikler, yönetimde dikkat edilmesi veya kaçınılması gereken hususlar, devlet görevlilerinin tayin ve denetimleri, beytülmâl idaresi, devletlerarası ilişkilerde uyulması gereken kurallar, hükümdarın Allah'a ve halka karşı sorumlulukları, devletin ayakta kalmasının temel şartları gibi konular üzerinde durulur. Osmanlılar'da ilk siyâsetnâme örneklerini tercümeler oluşturmaktadır. Bugüne ulaşan ilk tercüme Kelîle ve Dimne olup manzum olarak I. Murad'a sunulmuştur. Türün önemli örneklerinden *Kābûsnâme* ise Mercimek Ahmed tarafından Türkçeye çevrilmiş ve II. Murad'a takdim edilmiştir. Bk.: ADALIOĞLU, H. H.:

Eserde "Hikâyet" başlığını taşıyan 184 parçanın yanında "Hikâyet-i Kenizek-i Çinî, Hikâyet-i Şiblî, Hikâyet-i Şem ü Pervâne, Hikâyet-i Melik-i Salih, Hikâyet-i Hatem-i Tayî, Hikâyet-i Lokman Hekim, Hikâyet-i Sanem-i Âcî, Hikâyet-i Şâhzâde" başlıklarında 8 hikâye daha vardır. Temsil, mevize ve güftarların da bulunduğu *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'in mündericatına dair detaylı bilgi için aşağıdaki tablo yararlı olabilir:

Bölüm	Başlık	Beyit Sayısı	
Giriş	[Tevhid][304]	99	**203**
	Fī Naʿtı'n-Nebiyyī Ṣallallāhu ʿAleyhi vesellem	39	
	Der-Sebeb-i Te'līf-i Kitāb-ı Bāġ-ı Behişt	37	
	ʿÖẕr-Ḫᵛāsten Ez-Ehl-i Dilān	16	
	Der-Tehẕīb-i Ebvāb u Tertīb-i Kitāb	12	
Konuların İşlendiği Bölümler	**Bāb-ı Evvel Der ʿAdl u İnsāf u Tedbīr-i Cihāndārī**	38	**1044**
	Hikâyet	11	
	Hikâyet	21	
	Hikâyet	19	
	Hikâyet	17	
	Hikâyet	45	
	Hikâyet	181	
	Der-Beyān-ı İttibāʿ-ı Pādişāhān Be-Şerʿ	16	
	Der-Maʿnī-yi Şefḳat Ber-Raʿiyyet	18	
	Hikâyet	6	
	Hikâyet	15	
	Der-Pās Dārī-yi Rāʿiyyet	7	
	Hikâyet	6	
	Der-Maʿnī-yi Şefḳat-ı Mülūk-ı Pīşīn Der-Raʿiyyet	30	
	Hikâyet	16	
	Hikâyet	17	
	Hikâyet	26	
	Bī-Çāre K'ānrā Ẓulm Kerden Revā Nebāşed	13	
	Hikâyet	22	
	Hikâyet	12	
	Der-Beyān-ı Aḥvāl-i Ẓulm u Pāyān-ı Ān	13	
	Hikâyet	39	
	Hikâyet	9	
	Der-efżaliyeti ve Rāḥatī-yi Dervīş-i Ṣāḥib-Dil	8	
	Hikâyet	5	
	Der-Bedkārī vü ʿAḳıbet-i Ān	11	
	Hikâyet	19	
	Hikâyet	21	
	Der-Riʿāyet-i Zīr-i Destān	3	
	Hikâyet	30	

"Siyâsetnâme", *TDVİA:* 37. C., 304-306. s.; YILMAZ, C. "Siyâsetnâme (Osmanlı Döneminde)", *TDVİA*: 37. C., 306-308. s.

[304] Nüshada böyle bir başlık yoktur; ancak giriş bölümündeki bu 100 beyitin muhteviyatı incelendiğinde tevhid olduğu anlaşılmaktadır. Yine Zaîfî'nin tercümesinde bulunmayıp diğer Bûstân tercümelerinde yer alan "Hikâyet" başlıkları da köşeli parantez "[ ]" içinde gösterilmiştir.

	Der-Bī-Vefāī-yi Dünyā-yı Fānī	8	
	Hikâyet	15	
	Hikâyet	18	
	Hikâyet	3	
	Hikâyet	11	
	Hikâyet	67	
	Ḥikāyet-i Kenīzek-i Çīnī	18	
	Hikâyet	5	
	Hikâyet	28	
	Hikâyet	32	
	Hikâyet	21	
	Der-Tedbīr-i Sipehdārī	51	
	Ḳavī Bāzūvān u Āzmūdegānrā bāyed Firistāden-i Be-ceng	12	
	Hikâyet	8	
	Der-Terbiyyet-i Ehl-i Ḳalem u Şimşīr	6	
	Der-Ḥaẕer Kerden-i ez-mekr-i düşmenān	6	
	Der-Ḥaẕer Kerden Ez-Düşmenān	18	
	Ez-Dostī-i Düşmenān Der-Ḥaẕer Bāyed Buden	23	
	Bāb-ı Düvüm Der-İḥsān	30	**629**
	Hikâyet	8	
	Hikâyet	18	
	Der-Maʿnī-i İḥsān	3	
	Hikâyet	21	
	Hikâyet	29	
	Hikâyet	11	
	Hikâyet	11	
	Hikâyet	15	
	Hikâyet	32	
	Hikâyet	12	
	Der-Nīgū-yı vü Serencām-ı U	10	
	Hikâyet	35	
	Ḥikāyet-i Şiblī	16	
	Der-İḥsān u Fevāyidān-ı ān	8	
	Hikâyet	9	
	Hikâyet	25	
	Hikâyet	23	
	Hikâyet	32	
	Hikâyet	57	
	Hikâyet	14	
	Hikâyet	14	
	Hikâyet	19	
	Hikâyet	29	
	Der-Maʿnī-yi İḥsān Ba-Heme-i Kes	5	
	Hikâyet	9	
	Hikâyet	17	
	Hikâyet	27	
	Hikâyet	47	
	Neşāyed Bā-bedān Nīgūyī Kerden	12	
	Hikâyet	17	

	Hikâyet	14	
	Bāb-ı Sivüm Der-ʿIşḳ-ı Aṣḥāb-ı Ḥāl	14	**450**
	Temṯīl-i Derīn Maʿnī	9	
	Der-ʿ Işḳ Ehl-i Ḥaḳīḳat	21	
	Hikâyet	45	
	Hikâyet	8	
	Hikâyet	30	
	Hikâyet	27	
	Hikâyet	8	
	Hikâyet	26	
	Hikâyet	15	
	Hikâyet	15	
	Hikâyet	8	
	Hikâyet	8	
	Hikâyet	9	
	Hikâyet	5	
	Hikâyet	9	
	Hikâyet	17	
	Hikâyet	18	
	Der-Maʿnī-i Tevḥīd	11	
	Temṯīl-i Derīn Maʿnī	15	
	Temṯīl	6	
	Ḥikāyet	9	
	Ḥikāyet	8	
	Ḥikāyet	22	
	Der-Maʿnī-i Fenā	19	
	Ḥikāyet	11	
	Ḥikāyet-i Şemʿ u Pervāne	39	
	Ḥikāyet	18	
	Bāb-ı Çehārum Der-Tevāżuʿ	7	**670**
	Ḥikāyet	6	
	Ḥikāyet	18	
	Ḥikāyet	13	
	Der-Ẕemm-i Mütekebirrān ve ḫodbīnān	15	
	Ḥikāyet	68	
	Ḥikāyet	52	
	Ḥikāyet	68	
	Ḥikāyet	19	
	Ḥikāyet	8	
	Ḥikāyet	9	
	Ḥikāyet	26	
	Ḥikāyet	45	
	Ḥikāyet	39	
	Ḥikāyet-i Melik-i Ṣāliḥ	38	
	Ḥikāyet	8	
	Ḥikāyet	18	
	Ḥikāyet	18	
	Ḥikāyet-i Ḥatem-i Ṭāyī	18	
	Ḥikāyet	25	

	Ḥikāyet	11	
	Ḥikāyet	4	
	Ḥikāyet-i Loḳmān Ḥekīm	15	
	Ḥikāyet	15	
	Ḥikāyet	6	
	Ḥikāyet	27	
	Ḥikāyet	20	
	Ḥikāyet	14	
	Ḥikāyet	5	
	Ḥikāyet	35	
	Bāb-ı Pencüm Der Rıżā-yı Ḳażā	12	**251**
	Der-Beyān-ı Ḳażā u Ḳader	14	
	Ḥikāyet	64	
	Ḥikāyet	21	
	Ḥikāyet	7	
	Ḥikāyet	8	
	Ḥikāyet	5	
	Ḥikāyet	6	
	Ḥikāyet	14	
	Ḥikāyet	13	
	Ḥikāyet	17	
	Ḥikāyet	12	
	Ḥikāyet	7	
	Ḥikāyet	12	
	Ḥikāyet	39	
	Bāb-ı Şeşüm Der-Ḳanāʿat	34	**223**
	Ḥikāyet	11	
	Ḥikāyet	14	
	Ḥikāyet	10	
	Ḥikāyet	18	
	Ḥikāyet	6	
	Ḥikāyet	5	
	Ḥikāyet	13	
	Ḥikāyet	8	
	Ḥikāyet	9	
	Ḥikāyet	21	
	Ḥikāyet	7	
	Ḥikāyet	20	
	Mevʿiẓe	16	
	Ḥikāyet	31	
	Bāb-ı Heftüm Der-Terbiyyet u ʿİlm	17	**552**
	Der-Taḥammül-i Bār-ı Herkesān	16	
	Ḥikāyet	17	
	Ḥikāyet	26	
	Ḥikāyet	9	
	Ḥikāyet	18	
	Ḥikāyet	7	
	Ḥikāyet	8	
	Ḥikāyet	31	

	Ḥikāyet	32	
	Der-Nīgūhīden-i Ġaybet	5	
	Ḥikāyet	3	
	Ḥikāyet	5	
	Ḥikāyet	9	
	Ḥikāyet	8	
	Ḥikāyet	5	
	Ḥikāyet	22	
	Ḥikāyet	7	
	Ḥikāyet	10	
	Se Kesrā ġaybet Kerden Revāest	8	
	Ḥikāyet	4	
	Ḥikāyet	14	
	Ḥikāyet	37	
	Der-Beyān-ı Fevāyid-i Ḫişāl-i Ḫudāyī Der-Zenān	41	
	Ḥikāyet	7	
	Der-Terbiyyet-i Piserān	29	
	Merd-rā Tezvīc Bāyed Kerden ki ez-emrdān kesīrā vefā Neyāyed	13	
	Ḥikāyet	24	
	Ḥikāyet	6	
	Ḥikāyet	23	
	Der-Beyān-ı An-Ke Hīçkes Ez-zebān-ı Merdümān	56	
	Ḥikāyet	35	
	Bāb-ı Heştüm Der Şükr	26	**335**
	Ḥikāyet	35	
	Ḥikāyet	17	
	Ḥikāyet	5	
	ʿUlviyyāt ü Süfliyyāt ḫādimān-ı merdümānend	25	
	Mevʿiẓe	13	
	Ḥikāyet	19	
	Ḥikāyet	5	
	Ḥikāyet	7	
	Ḥikāyet	6	
	Ḥikāyet	6	
	Ḥikāyet	11	
	Mevʿiẓe	17	
	Güftār Der-Sābıḳa-ı Ezelī	15	
	Ḥikāyet-i Ṣanem-i ʿĀcī	128	
	Bāb-ı Nühüm Der-Tevbe	15	**533**
	Ḥikāyet	35	
	Ḥikāyet	26	
	Der-Beyān-ı Ġanīmet Şümürden Eyyām-ı Cüvānī	15	
	Ḥikāyet	34	
	Ḥikāyet	17	
	Ḥikāyet	8	
	Ḥikāyet	37	
	Ḥikāyet	31	
	Ḥikāyet	10	
	Mevʿiẓe	18	

	Ḥikāyet	20	
	Ḥikāyet	15	
	Ḥikāyet	21	
	Ḥikāyet	15	
	Ḥikāyet	12	
	Ḥikāyet	14	
	Ḥikāyet	7	
	Ḥikāyet	18	
	Ḥikāyet	11	
	Ḥikāyet	15	
	Ḥikāyet	10	
	Ḥikāyet	26	
	Ḥikāyet-i Şāhzāde	103	
	Bāb-ı Dehüm Der-Münācāt	29	**164**
	Ḥikāyet	47	
	Ḥikāyet	13	
	Ḥikāyet	10	
	Ḥikāyet	24	
	Ḥikāyet	41	
		Toplam:	5054

3. YAZILIŞ SEBEBİ, TARİHİ ve YERİ

"Der Sebeb-i Telif-i Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt" başlığında Zaîfî öncelikle dünya hayatının inişli çıkışlı olmasından yakınır, akabinde "Ne nasbe sevin ne azle yerin!" nasihatinde bulunarak kendi hayat hikâyesinden ufak bir bölümü anlatmaya başlar. Hacı Hasan ve Davud Paşa Medreselerinden azledildikten sonra yaşadığı üzüntünün ardından İznik Orhan Gazi Medresesi'ne irsal edilmesiyle yaşadığı mutluluğu dile getirir.

Zaîfî, İznik Orhan Gazi Medresesi'ne nasbedilmeden önce hiçbir eğlencenin olmadığı, gönlünün kederle kıvrandığı azl döneminde *Bûstân-ı Nasayih, Nigâristân, Gülşen-i Sîmurg*'u nazmettiğini, *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'i yarılamışken İznik'e tayinini bildiren beratın geldiğini ve bu sebeple *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'i İznik'te tamamladığını bildirmektedir. [305]

"Özr-H^{v}āsten Ez Ehl-i Dilân" başlıklı bölümde manzumesini "etek dolusu parıldayan mücevher" olarak niteleyen Zaîfî, eserinde kimi kusurların bulunabileceğini, bu bed sözleri görenlerin kendisini ayıplamamasını, hoş görmesini istemektedir. Şaire göre nasıl ki gülbahçesinde hem gül hem diken, denizde hem inci hem sadef varsa; bahçede uzun boylu ağaçların arasında kısa boyluları da bulunuyorsa bu birbirinden

[305] Bk.: *Kitāb-ı Bāğ-ı Behiş:* 175. B.

güzel beyitlerin arasında da birkaç kusurlu beyitin olması tabiidir. Bugünkü yaygın tabirle "Sürç-i lisân ettiysek affola!" manasındaki bu bölümde Zaîfî, manzumesinin Rum diyarındaki hürmeti için "Hoten'de kıymetsiz olan misk" benzetmesini yapmaktadır.

"Der Tehzîb-i Ebvâb ve Tertîb-i Kitâb" başlıklı bölümde eserini on bâb üzerine tanzim ettiğini söyleyen Zaîfî, her bâbda ele aldığı konuları açıkladıktan sonra *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'i **956 yılının Muharrem ayında eyyâm-ı bîd** günlerinde yani ayın 13-14-15'inde [11-13 Şubat 1549] tamamladığını bildirir:

198. mübārek gün idi hümāyūn sāl
ki bu gevher-i naẓma ėrdi kemāl

199. ṭoḳuz yüz daḫı elli altıydı ʿām
ne ḫoş tārīḫ oldı olup ḫoş tamām

200. muḥarremde eyyām-ı bīḍ idi hem
ki tesvīd ḳıldı beyāżın ḳalem

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'in bu çalışma yürütülürken esas alınan müellif hatlı T. nüshasının ketebe kaydında eserin yazılışına dair ilginç bir bilgi de vardır. Buna göre şair beşi erkek biri kız altı evladını da kaybettikten sonra bu eseri yazmıştır. Gözleri bu acıyla ağlamaktan ismi ve bedeni gibi zaafa uğramıştır. Bu sebeple eserde bir kusur görenin kendisini kınamamasını, hatalarının hoş görülmesini ve bu özrünün kabulünü dilemektedir. Bu kayıtta T. nüshasının istinsahına dair de şu bilgileri vermektedir: "Ben bu kitabın yazılmasına 25 Şevval'de başladım ve 6 Zilhicce'de tamamladım. O kitabın yazılması 22 gün sürdü (…) Bu (eser) İstanbul'da 961 senesinin Zilkade ayının altıncı Çarşamba günü tamamlandı."

4. VEZİN HUSUSUNDA DİKKATLER

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt aruzun mütekârib [=Yakın] bahrinden[306] "Şehnâme Vezni" olarak da bilinen *Feʿūlün Feʿūlün Feʿūlün Feʿūl* vezniyle nazmedilmiştir. Bu vezin *Şehnâme'*den beri İslam edebiyatında umumiyetle mesnevilere tatbik edilen bir vezindir. Türk şiirinde de -mevcut eserlere göre- kullanılan ilk aruz vezni olma önemini taşır ve hecenin öteden beri en yaygın şekli "on bir heceli vezn"e uyması gibi sebeplerle XI.

306 **Mütekârib:** Aruz sisteminde bir bahir. Halîl b. Ahmed'in ortaya koyduğu vezinlerden olup onun sisteminde müttefik veya mütekārib denilen beşinci dairede birinci, klasik genel sıralamada on beşinci bahir olarak yer alır. Tefʿilelerinin birbirine benzemesi, her iki vetid arasında bir sebep ve her iki sebep arasında bir vetid bulunmasından kaynaklanan yakınlık ve benzerlik dolayısıyla mütekārib (birbirine yakın) kelimesiyle adlandırılmıştır. Mütekārib bahrinde kısa ve tek tefʿilenin tekrarı sebebiyle ritmin seri oluşu yanında mûnis bir nitelik de göze çarpar. Bundan dolayı çağımız şairlerinin kahramanlıkla ilgili şiirlerde ve marşlarda çokça rağbet ettikleri bir vezindir. Türk şiirinde bahrin "feûlün / feûlün / feûlün / feûlün" ile "feûlün / feûlün / feûlün / feûl" şekilleri daha çok kullanılmıştır. Bk.: TOPUZOĞLU, T. R.: "Mütekârib", *TDVİA*: 32. C., 189. s.

yüzyıldan son zamanlara kadar rağbet görmüştür.[307] Sadî'nin kaynak metin *Bûstân*'da da kullandığı bu vezni, Zaîfî'nin mesnevisinde çok başarılı bir şekilde tatbik ettiği söylenemez. Eserde vezne dair hataların büyük çoğunluğunun aruzla Türk dili arasındaki intibaksızlıktan kaynaklandığını kabul etmekle birlikte Türk edebiyatının artık klasik hüviyetini kazandığı bu çağda hoş görülmeyecek birçok vezin kusurunun işlendiği de bir gerçektir. Zaîfî'nin metnin Farsça anlamına sadık kalmaya çalışırken birçok yerde aruzu Türkçeye tatbik etmede zorlandığı görülmüştür. Lâkin bu kusurlar 5000 küsur beyitlik hacimli bir eserin akıcılığını ciddi ölçüde sekteye uğratacak sıklıkta değildir. Bu sebeple şairin vezin hususunda çok iyi olmasa da vasatın da altına düşmediği söylenebilir. Şairin işlediği kimi aruz kusurları şöyle tasnif edilebilir:

- ***Vasıl* ile ilgili dikkatler**

Lügatte "eriştirme, ulaştırma" manalarına gelen "vasl" edebiyatta bir kelimenin son harfini sonraki lafzın sesli harflerle başlayan ilk hecesine vurmaktır. Eski şairler "a, e, i, o, ü" ile başlayan kelimelerde vaslı caiz görürler; fakat "ء ع ه" harflerine yapılan vaslı kusur sayarlardı. Bunlara **"vasl-ı hemze, vasl-ı ayn, vasl-ı hâ"** denirdi.[308] Muallim Naci tarafından "hücnet" olarak da adlandırılan[309] "vasl-ı ayn" hatasına Zaîfî'nin dört kez düştüğü görülmektedir:[310]

722. sefīhe naẓar **ėder ʿālim**-i līn
baḳup ḫışm-ıla dėdi ol pāk dīn

1841. ne yėrde ki ẓālim **var ʿafv** eyleme
kʾaŋa raḥmet olur cever ʿāleme

4590. bu ʿālem ki bir dem olur ādeme
ḫıred yeg **dėr ʿālemden** ol bir deme

4905. ḳılur pādişāha güneh bendegān
ümīd **eyler ʿafvuñ** velī her zamān

[307] Detaylı bilgi için ayrıca bk.: ÇETİN, N.: "Arûz", *TDVİA:* 3. C., 424-437. s.

[308] Tahîrü'l-Mevlevî: *Edebiyat Lügatı*: 179. s., İPEKTEN, H.: *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz:*144-146. s.

[309] SARAÇ, M. A. Y.: "Şiir Tenkidine Dair Bir Örnek: -Muallim Naci ve Muallim-", *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi:* XXIX. C., 249-250. s.

[310] Metin tamirine muhtaç 2271 numaralı beyite de bu bağlamda dikkat etmek gerekebilir: sen urmaḳ ḳadem rāh-ı ʿışḳa neden/ **şemʿ[üŋ] ʿışḳı** ḳandan ya sen ḳandan

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te "vasl-ı hâ"ya hiç tesadüf edilmezken bu tür ulamalar arasında en hafifi olarak görülen ve şairlerce sıkça düşülen "vasl-ı hemze" hatasına[311] birçok yerde tesadüf edilmektedir:

29. **ser-efrāz**-ı ʿālem olanlar müdām
ḳapusında yüz ḳor yėre ber-devām

592. ḫurūşa gele dād-ḫ^{v}āhān eger
uyıma **beg efġān** ėşit her seher

1373. **kim ėtdi** ʿaceb böyle reftār-ı ḫūb
müyesser kime oldı bu kār-ı ḫūb

3254. ṣaḳın olma ten-**perver ėy** ʿāḳil er
k'anı öldürür her ki besler çü ḫar

3448. ne deŋlü kim olsaydı mūy-ı dırāz
aŋa tīġ urup **ʿömrin ėderdi** az

3651. **maḥalleden ėl ʿaybın ėden** ne-şek
döker āb-ı rūyını el yek-be-yek

4076. gerek emr-i ḥaḳḳa müdām imtiṯāl
aŋa **ṭāʿat eyle** ʿalākülliḥāl

4749. ḳula **ʿizzet eyler** ḫudāvendigār
çü ḫoş **ḫiẕmet eyleye** aŋa yarar

(…)

Diftongun (ikiz ünlü) bulunmadığı Türkçede, kelimeyi meydana getiren hecelerin ve söz içinde yan yana gelen kelimelerin komşu hecelerinin de birbirlerini etkilediği ve bir düzene koyduğu belirtilir. Bununla ilgili olarak bazı birleşik kelimelerde ya birinci kelimenin son ya da ikinci kelimenin ilk ünlüsünün düştüğü görülür: *Niçin, kahvaltı* gibi. Bazen de birleşik olmayan iki kelime arasında ünsüz düşer: *ağ-lar-mo-la, ney-le-sin* gibi. Divan şiirinin yanı sıra Halk şiirinde de sıkça karşılaşılan **"ünlünün ünlüye vaslı"** hususundaki örneklerin *n'ola, v'ey, anun'çün, k'ol, k'ola, n'eyleyem* gibi yaygın ve alışılmış olanları metinlerde tabii olarak yer alırlar.[312] *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te de bu tabii örneklere çokça tesadüf edilmektedir:

15. ʿacāyib muṣavvirdür ol ḥayy u rab
k'ėder ḳaṭre ṣudan gül-i ġonca-leb

90. **ç'ola** maḥrem-i rāz sālik yaḳīn
gėrü dönme bābın yaparlar hemīn

[311] İPEKTEN, H.: *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz:*144. s.
[312] SARAÇ, M. A.Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 209-210. s.

111. ne ümmīdür ol **k'aña** ḫayy ü celīl
muʿallimdurur vāsıṭa cebreʾīl

655. ʿaceb ceyş-ile kişver alan **n'ėder**
ne bu kuru ġavġā çü ḳoyup gider

2194. söz ehli ne söz dėse **n'ėtse** ḫayāl
żaʿīfī dėnür lā-büd aŋa miṣāl

(…)

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te bu örneklerdeki gibi iki ünlüden birinin düşmesi değil, adeta kaynaşmasının söz konusu olduğu alışılmamış, yadırganacak nitelikte kimi vasıl örneklerine de rastlanılmaktadır:

125. ḫudādan dürūd u ṣenāʿ-i güzīn
saŋa vü hem **aṣḥābuña_olsun** ḳarīn

240. zehī ḳullaruŋa efendi şu ḳul
ki ḥaḳ ḳulluḳ ėde **efendisine_ol**

414. saḫun-gūy u dānā-yı şīrīn-kelām
çü buldurdı söz **pāyesine_iḫtitām**

800. żaʿīfīden uş diŋle gerçek süḫan
yürime_egri ṭoġrular izinde sen

1136. çü senden yegin ola **kimse_ėtme** ceng
ki ʿaḳlı olan tīġa dutar mı çeng

1322. ki aldum satun zerle yüzüm ṣuyın
o ser-keş **benümle_oynamadın** oyın

1726. senüŋ **nāmuŋa_oldı** benüm devletüm
saŋa devlet oldı benüm ẕilletüm

1748. ḳocunma yükin çek be her cāhilüŋ
girince_ele ser-vaḳti ehl-i dilüŋ

1911. bir āh ile yüz şehr ėderler ḫarāb
vėrür kūha **naʿra_atsalar** inḳılāb

2292. degül dost bālāsı üstümde ġam
ki pāyında **küşte_olmaġa** rāzīyam

2437. ʿibādet-perest ʿār eylerse ger
ʿadende **bile_olmadan** ėdüp ḥaẕer

3194. żaʿīfī **kimesne_eline** baḳma sen
ki muḥsin hemīn ḥaḳdur ėy pāk ten

3542. ne ḫoş rāz-ı sulṭānı ṣaḳlar ḳalem
başı üzre tīġ **olmasa_açmazdı** fem

4600. yine ėy güneh **tozına_ālūde** ḫoş
güẕer aḫer iḳlīme eylersin uş

(…)

- ***İmale*** **ile ilgili dikkatler**

Sözlükte "meylettirme, bir tarafa eğme, çekme" anlamına gelen imâle, aruz hatalarından biri olup "tabii olarak uzatılmaması gereken kısa heceleri vezne uydurmak için uzun hece halinde okumak" demektir. [313]

Atıf vavlarının, tamlama kesrelerinin, imla harfi olan ye'lerin imalesi eskiden beri belirgin bir kusur olarak görülmemektedir. Türkçe kelimelerde özellikle kelime ortasında ve i ünlüsünün dışındaki ünlülerde yapılan imaleler çirkin karşılanmaktadır.[314] *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'*teki imaleler umumiyetle kusur olarak görülmeyen veya az kusurlu olarak kabul edilen imaleler olmakla birlikte aralarında çirkin sayılabilecekleri de vardır:

505. bu**lara** baḳup ḥasret-ile bu dem
telef **o**lan eyyāmı yād eylerem

694. ser-i nā-tüvānı ḳılursaŋ şikest
a**yaġa** biner**se** urur **sa**ŋa dest

776. bi**ri di**le**di** tāc u taḫt ü nigīn
pes arturdı ʿöşr ü ḫarāc-ı zemīn

2766. be**gine** küsüp çekdi bir bende baş
arat**dı** bulın**ma**dı ol baġrı ṭaş

(…)

Ele alınan bu imâleler **"imâle-i maksûre"**dir. İmalenin ikinci şekli, yani "imâle-i memdûde" (medd) ile ilgili dikkat çeken hususlar ise şöyledir:

- ***Medd*** **ile ilgili dikkatler**

Lügatte "arttırmak, ziyade etmek, çekmek, yaymak, uzatmak, döşemek" gibi anlamlara gelen[315] *medd* kelimesi bir aruz terimi olarak ise bileşik hecelerin kendi değerlerinden biraz daha fazla uzun okunması demektir. [316] Hikmet İlaydın, bileşik heceler ile ilgili şöyle demektedir: "Alışık bulunduğumuzdan daha dolgun ses veren hecelerdir. Bir tam+bir yarım hece değerindedirler. Bunlar da uzun heceler gibi Arapçadan, Farsçadan geçen kelimelerde bulunurlar. Tipleri: 1. Bir uzun hece+bir

[313] GÖKYAY, O. Ş.: "İmâle", *TDVİA:* 22. C., 177. s.
[314] SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 211. s.
[315] İBN MANZÛR: *Lisânü'l-Arab*: 13. C., 50-53. s.
[316] SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 211. s.

sessiz: âb, bâb… 2. Bir tok hece+bir sessiz: aşk, derd… "[317] Kaynaklarda "imale-i memdûde" olarak da geçen *medd*, işte bu bileşik hecelerin bir uzun bir kısa hece değerinde, yani bir buçuk hecelik değerde okunmasıdır. Burada altının çizilmesi gereken bir husus da birinci tip bileşik hecelerde, hece sonundaki sessizin "n" olmamasıdır. Bu sessizle biten "ân, kân, cân" gibi yabancı heceler bileşik değil, tok hecedir.[318] Dolayısıyla da sonu nun harfi ile biten "-ûn, -în, -ân" gibi hecelerde kural gereği medd yapılmaması uygun görülmüştür.[319]

Birçok şair gibi Zaîfî'nin de "uzun ünlü+nun harfi"nin bulunduğu hecelerde medd yapılmaması kuralını sıkça göz ardı ettiği görülmektedir:

198. mübārek gün idi **hümāyūn** sāl
ki bu gevher-i naẓma ėrdi kemāl

224. dutup ehl-i ḥaḳḳuŋ her ān cāddesin
döşe rāst **merdān** seccādesin

318. ʿamel münʿime vėr diyāruŋda sen
ki müflisde yoḳ ḳorḳu **sulṭāndan**

355. ḥikāyet olındı ki **ʿummāndan**
sefer eyleyü geldi bir pāk ten

472. ṣanur ḫalk **çirkī̄n** ṣūret seni
saŋa dėr ḳamusı ḳabī̄h u denī̄

3073. urur ol çü **şāhī̄n** her ṣayda çeng
bu ėder şikār anda bebr u peleng

3846. çü **ḳārūn** māluŋ olursa daḫı
sen oġluŋa ḫoş ṣanʿat ögret aḫī̄

Kaynaklar, inşâd (özellikli şiir okuma) esnasında "nâz" ve "aşk" gibi bileşik heceleri med ile okumak gerektiğini, aksinin kusur olduğunu bildirmektedir.[320] Zaîfî'nin de med yapılması gereken kimi yerlerde med yapmayarak bu kusuru işlediği görülmektedir:

56. niyāz ėdene **nāz** u niʿmet vėrür
namāz ehline ʿadn u raḥmet vėrür

2047. ki ḳapuŋa geldüm olam saŋa żayf
çü maḥrūm olam ben zehī̄ **derd** ü ḫayf

[317] İLAYDIN, H.: *Türk Edebiyatında Nazım*: 39-40. s.
[318] Tok heceler kısa seslilerle kurulup bir sessizle biterler. Tipleri: 1. Kısa bir sesli+bir sessiz: ak… 2. Bir sessiz+kısa bir sesli+ bir sessiz: bak… Kelime Türkçe olmak şartıyla sondaki sessiz çift olabilmektedir: ürk, kurt, alt… Bk.: İLAYDIN, H.: *Türk Edebiyatında Nazım*: 39. s.
[319] SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 213. s.
[320] SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 212. s.

2110. olur ʿ**ışḳ** elinden ʿaḳal ser-nigūn
k'olur gūy çevgān elinde zebūn

Bir ünlü harften sonra sonu ünsüzle biten Türkçe kelimelerde de bazen med yapıldığı görülür. "Dağ, toprağ, var, al, baş, taş, yay, ay" kelimelerinin "dâğ, toprâğ, vâr, âl, bâş, tâş, yây,ây" şeklinde uzatılması bunun örneklerindendir.[321] Bu medler anlamla bağlantılı olarak ahenge katkı sağlıyorsa olumlu olarak değerlendirilmekte; lâkin yalnızca vezin gereği yapılıyor veya yapılmak zorunda kalınıyorsa aruz kusuru sayılmaktadır.[322] Zaîfî'nin, dönem metinlerinde pek tesadüf edilmeyen kimi Türkçe kelimeleri/ekleri yalnızca vezin gereği medli okutarak bu kusuru işlediği görülmektedir:

4. bu heft āsumān ile kürsī vü ʿarş
ḳamu ṣunʿıdur hem yėdi **ḳat** ferş

191. daşı ṭatlı yum**şaḳ** ḫurmaleyin
içi ḳatı açsaŋ çekirdek hemīn

773. o kişverde ḳārūna hīç **yėr** yoḳ
ki sulṭān saḫī ola dervīş toḳ

915. dürüş aŋa kim sende ḳala muḳīm
ki senden ḳalan ḥasret o**lur** bīm

943. şehi ḳabre ḳoydı pes ehl-i şeref
degül oturaḳ **yėr** cāy-ı hedef

997. çü ḳatʿ ėtdi dirlikden ümmīdi ol
dile her ne geldi dėdi **bol** bol

1774. ḳaḳırsaŋ daḫı_artuḳ zerüŋ **yėr**ler
düşürler yère bāmdaysaŋ eger

2242. çü dāne bütün ola bitmez nebāt
meger ḥāl-i evvel döne **ḳat** ḳat

2427. boġazına dek ġarḳ-ı āteşdurur
ʿömür yèle vėr**miş** ser-keşdurur

2442. der-i ḥaḳda bil ḳılma āvārelik
kibirden olur **yėg** bī-çārelik

2532. hemīn **bėş** olur bu ʿıyş-ı enām
bulur anı terk ėtse ʿıyş-ı müdām

2641. bütün şeb uyımadı yarum nefes
revān **er** ḳıldı fiġān ėtdi pes

---

[321] Detaylı bilgi için bk.:TAŞ, H.: "Klasik Türk Şirinde Türkçe Sözcüklerde Med", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*: 2008 İstanbul, 19. S. 143-156. s.

[322] SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 212. s.

2662. dutar bed-ṭabī‘ atlu ḫūy-ı peleng
yarar merdüm arar başı**na** seng

2695. meger oldı ‘amruŋ ṭaġarı bular
ki ḳoy**sañ** aṣlā degüldür dolar

2907. bu söy**ler** cem‘ olmış enbūh nās
temāşācılar merd u zen bī-ḳıyās

2925. açup **ol** cem‘de birisi dehen
degüldür dėdi böyle ėy bū’l-ḥasen

3591. ne gördüm bir **uzun** yeldā siyāh
ḳucaġına bir duḫter almış çü māh

3592. lebine urup **diş** rīş eylemiş
‘aceb diş ki çaḳ böyle iş eylemiş

3693. küçük barmaġuŋla arıt burnuŋ uş
ve sebbābe ile dişüŋ **ov** ḫoş

4354. ki var yolda ḳal**mış** dervīşler
faḳīrān mesākīn ü bī-ḥ^{v}īşler

4396. çü pīr**lik**den ḳondı başuŋa toz
daḫı dutma ‘ıyş-ı cüvānīye göz

4767. ḳaçan ḳad çeküp nāy oldı bülend
ki dest-i zamān **ėt**di bend bend

4795. ṣaḳınurlar-idi yavuz **yėl**den
ulalmaġa başladı yıl **yıl**dan

(…)

Zaîfî bazen de kafiye gereği kimi Türkçe kelimelerde med yapmıştır:

588. ḳılur ‘aḳl-ile pīr çūpānlıḳ
fikirsüz iş ėtmekdür oġ**lan**lıḳ

2181. yürür tīġ u şeş-perle ça**vuş**lar
kemer zerr ḳabā-yı zerīn pūşlar

3565. daḫı ḳalmamış murġ ol eyvānda
seḥer ḫīz ḳalmış hemīn **an**da

4112. senüŋ ṭāḳ-ı ḳaṣruŋdadur **yıl**lar
güneş māh u pervīn ḳandīller

4762. dėdi sa‘dī-i pīr ṣan‘ānda
ki bir oġlum ėtdi güẕeşt **an**da

(…)

Bunların dışında Zaîfî, aslen ana Türkçede uzunluklarını korudukları için medli okunmaları vezin geleneği açısından bir eksiklik teşkil etmeyen birçok Türkçe sözcükte

de med yapmıştır. Kusur teşkil etmeyen bu medli Türkçe sözcüklere şu birkaç örnek verilebilir:

539. bağışla ṣuçın alḳış al **çoḳ** çoḳ
ki bildüŋ güneh ʿavret oğlanda yoḳ

726. çü görem ki bir **aç** miskīn merd
boġazumda loḳma olur ẓehr ü derd

1359. degül müşterī mūr u aru meges
iki hafta görmez yüzin **bir** kes

1400. yazar **bir** eli ṭar kes iki ḥarf
ki ėy ehl-i vüsʿat ėden māl ṣarf

1452. nėçün ekşi ṣūret olur **bay**lar
ne ḳorḳmaz maḥşerde k'ėde vāylar

2197. biri dėdi ėy şeb-fürūz-ı zemīn
degülsin nėçün gündüzin **aydın**

2198. nėçün gündüzin **yoḳ** peydālığuŋ
görinmez bu zībā vü raʿnālığuŋ

2293. helāküme ḥırṣum budur üstüvār
ki ol **var**dur ben yoġ olsam ne var

2554. ḫamar yüklüsiydi ṭoḳuz **ay** ḫum
bu ḫavf içre düşerdi ḳız oldı güm

2993. zamān **çoḳ** geçmez ki yėr anı ḫāk
pes ėltür yine ʿāleme bād-ı pāk

3337. dėdi ney-şeker **al** ḫᵛāce ṣatun
vėr aḳçesin elüŋe girdügi gün

4079. gerek ṭoğru yol ṭoğru ḳāmet degül
çoḳ aġla bu fānīde sen **az** gül

4667. yu zellet tozın dāmenüŋden meded
ki başdan ola nā-geh ır**maġ** sed

4832. başup bağrı üzre ḳara **ṭaş**lar
aḳatdı gözinden revān **yaş**lar

5025. olupdur güneh bende ġāyet büyük
yüce **ṭağ**lar gibi başumda yük

5033. bilüp her günāhın çeker şeh ḳalem
çeker **baş** bilmez ḳul urup ḳadem

(…)

Örneklerden de anlaşılacağı üzere *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* Türkçe kelime ve eklerin medli okutulması hususunda oldukça fazla örnek ihtiva eden bir eserdir.[323]

- ***Zihaf* ile ilgili dikkatler**

Sözlükte "yürümek, (çocuk) emekleyerek yürümek, (yorgun deve) tabanını sürüyerek yürümek" anlamındaki zihâf, Türk edebiyatında bir aruz terimi olarak uzunca okunması lazım gelen bir hecenin vezin icabı kısa okunması, diğer bir ifadeyle, imâlenin zıttı olarak kapalı hecelerin açık hece hâline getirilmesidir.[324]

Medd ile okunması gereken yerleri medd ile okumamak, kelime sonunda bulunan "ye, vav" medd harflerini imla harfi gibi okumak, mahlasların sonundaki ye harfini kısaltarak okumak, sonunda nisbet ye'leri bulunduran kelimeler terkibe girdiğinde sondaki nisbet ye'lerini uzatarak okumamak veya "hîç" gibi çok kullanılan kelimelerde yapılan kısaltamalar metnin edebî değerini düşürmeyen ve bir ölçüde hoş görülen zihaflardır.[325] Kusur olarak görülmeyen bu zihaflara *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te sıkça rastlanılmaktadır:

1015. hümā devlet açup hemīn bāl ü per
anı ol **ḳū**ya ḳıldı fermān-ber

1023. bil ol vesme-i eb**rū**vānın esaḥḥ
muḳabil güne iki ḳavs-i ḳuzaḥ

1188. ṣavaşdan ḳaçup dutma ʿavret **ḫū**yın
bahādurlaruŋ dökme yüzi ṣuyın

1503. bitürmez bedī nī**gū** ʿāḳil dėmiş
ki toḫm-ı bedi vėrmez eyü yemiş

1758. ki bir gün çıḳar şehr-bendden **ḫᵛā**ce
yücelik vėrür saŋa ç'olur yüce

2997. dėdi saʿ **dī**-i pīr pīrūze rūz
ki şemsi żiyāsında ʿālem henüz

4996. ḳılup zārī ḫiẓmetler eyledi çoḳ
hīç olmadı bāb-ı murādı açuḳ

---

[323] Sıralanan örneklerin dışında ayrıca şu beyitlere bakılabilir: *162, 504, 781 (noksan), 853, 885, 1022, 1151, 1199, 1308, 1316 (altun), 1407, 1498, 1559, 1606 (kan), 1738, 2059, 2225 (gėç), 2710, 2765, 2678, 2984, 3005, 3301, 3417, 3821, 3855, 3926, 3964, 3974, 3992, 4162, 4283 (ağ-bağ), 4372, 4686, 4866…*

[324] Zihafın bir aruz terimi olarak aslında iki anlamı vardır. Yukarıda yer verilmeyen ve Türk edebiyatında unutulan bir anlamı da aruzun "efâîl-tefâîl" denilen asıl cüzlerinin ziyadelik veya noksanlık dolayısıyla değişmesidir. Bk.: TAHİRÜ'L-MEVLEVÎ: Edebiyat Lügati: 182. s., SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 215. s.; DURMUŞ, İ: "Zihaf ve İllet", *TDVİA*: 44. C., 402. s.

[325] Eserde "híç" kelimesi bazı yerlerde "hėç" olarak okunabilecekken birçok yerde de medli okunmuştur. "Híç"in medli okunduğu beyitler şöyledir: 856, 868, 1616, 1647, 1765, 1959, 2084, 2484, 2557, 3635, 3939, 4105, 4638. Yine **ḫᵛā**ce, kūy, yāḫud gibi kelimeler gibi yerlerde uzun kimi yerlerde hoca, kuy, yahud gibi kısa hece ile okunabilmektedir. Bu hususta metinde bir birlik gözükmemektedir.

5014. ḥikāyet ėder rā**vī**-i ḫoş ḫiṭāb
ki bir ḫāk ālūde mest-i şarāb
(…)

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te çok sık olmamakla birlikte metnin edebî değerini düşüren zihaflara da tesadüf edilmektedir. Bu zihafların birçoğunda Zaîfî'nin, uzun ünlüyle biten bir kelimeyi bir sonraki kelimeye ularken (vasl) bu uzun ünlüyü kısa kabul ettiği dikkati çekmektedir:

435. sükūn dutmasa der**vīş** öŋine dest
ġażab püşt-i pāyı ḳılaydı şikest

548. olur ėlli yıl ḫoş güzel nām yād
ėder pāymāl anı bir çirkīn ad

2529. pes eyitdi bīnende rāz u ʿalīm
saḫun-şī**rīn** epsem degülsin fehīm

2865. düşüp ayaġına ʿöẕür diledi
gülüp loḳ**mān** aṣṣı ne ʿöẕre dėdi

3852. ne bildüŋ żaʿīfī neden buldı kām
ne kān buldı ne iḳ**līm** aldı çü sām

4028. ataŋ arḳasından **pīr** olınca sen
ne teşrīf vėrdi gör ol ġaybdan

4237. nėçe ehl-i dil kimse ḳādir söze
gelürdi tażarruʿ yla ol dil-**sū**za

4275. dėyeydüŋ ki şām iḳ**līm**ine hücūm
ėdüp girdi bir gūşeden türk u rūm
(…)

Hikmet İlaydın, "zihaf" bahsinde şöyle demektedir: "Arapça, Farsça kelimelerin mühim bir kısmı zamanla Türk söyleşine mal edildiği cihetle, bazı uzun heceler kendiliğinden yarım hece hâline gelmiş ve birçok bileşik hece tam hece ayarına düşmüştür. Böyle Türkçeleşen kelimeler zihaflı sayılmazlar: şehr> şehir, sâat> saat, kayd> kayıt, bâğçe> bahçe…"[326] *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te de Arapça, Farsça kaynaklı bazı bileşik kelimelerin Türkçenin ses kurallarına uyarak iki hece hâline geldiği görülmektedir: [327]

[326] İLAYDIN, H.: *Türk Edebiyatında Nazım*: 62. s.

[327] *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te *ilim, şeher, zehir* gibi yaygın örneklerin dışında Türkçenin hemen hiçbir devrinde görülmeyen yadırganacak nitelikte iki heceli okunuşlara da rastlanılmaktadır: akl> akal, tıf> tafal, haşr>haşar, vehm>vehem, azil> azal, rahm>raham vb. Bilhassa günümüz söylenişlerinden farklı olarak fetha/üstün ile harekelenmesi dönemin Rumeli ağzının yansıması olabilir. Bk.: *III. Bölüm, 5. İmlâ.*

103. zehī menbaʿ-ı ʿayn-ı faż̇l u **ʿilim**
zehī maʿden-i cevher-i rıfḳ u ḥilm

313. şu pür-fitne olan ġarībi şehā
helāk ėtme lākin **şeher**de ḳoma

610. kişi görse ḫalḳı **zehir** nūş ėder
geçer mi boġazından āb-ı şeker

881. **ʿöẕürler** dile ḥaḳ teʿālīden öŋ
yine şeyḫ u ṣāliḥ duʿāsını ṣoŋ

498. niṣāb-ı **ḫüsündür** bulara naṣīb
bu dervīşe dīdāra yoḳdur şekīb

(…)

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te aslen Arapça, Farsça olan kelimelerdeki bu iki heceli okunuşların metnin tamamında değil de vezin zaruriyetiyle bir açık bir kapalı hece gerektiğinde yapılmış olması dikkat çekmektedir. Bu durum ister istemez "Türkçeleşme" hadisesinin dışında bunların birer vezin kusuru olabileceği kanaatini uyandırmaktadır:

207.	keremlerini ṣanma mīzān-ı **ʿaḳl** ėde vezn budur delālāt-ı naḳl	526.	**ʿaḳal** dėdi vėrmez hümā saŋa taḫt bu şeh ẓıllına gel bul iḳbāl u baḫt
214.	ne devletlü iḳlīm olur ol ki şāh ėde **ʿadl** u āsūde ola sipāh	276.	**ʿadelden** çevürme yüzüŋ ėy piser ki bu ḫalḳ elüŋden çevürmeye ser
706.	dėdi şeyḫ saʿdī ʿaceb sergüẕeşt ki seyyāḥ-ı **baḥr** idi vü berr ü deşt	356.	**baḥerde** vü berde çoḳ ėtmiş sefer ṣovuḳ ıssı çekmiş cihān-dīde er
385.	ki düstūr böyle müdebbir gerek eger **sehv** ėde şeh müẕekkir gerek	497.	eger luʿb u ger zindigānī vü lehv ḳo yaŋlış ḫayāl imiş ėtdüm **sehev**
1497.	çü yoḳ **raḥm** pervāneye şemʿde yaḳarlar anı dāyimā cemʿde	61.	ezelde ebedde anuŋdur ḳader ḳażā kilki naḳşın **raḥamda** ėder
156.	taʿaṣṣubla vüsʿini beẕl eyledi beni leşkere ḳāḍī ʿ**azl** eyledi	160.	çü yevmiye ḳırk oldı çıḳa ine ʿ**azal** eylediler beni pes yine
3707.	yüzinden eger **şerm** ederseŋ anuŋ bilen ġaybuŋ üstüŋde ḥāżır senüŋ	176.	getürdüm bir etek güher şeb-fürūz **şeremden** yüzüm ḫākdedür henüz
3926.	ėşit ey felek **ḳadr** ü ėy şems-i dīn ḳamer ṭoġdı gėce gözüŋ aydın	306.	yanuŋda ḳadīm olana vėr **ḳadar** ki perverdeŋ ėtmez saŋa hīç ġadar
1788.	cürümde dutuldı cüvān nā-gehān şeh emr ėtdi **ḳatl** ėdeler ol zamān	350.	maḥal olsa ger ḳatle suçlu yigit **ḳatal** ḳılma evvel ṣuçında ėşit
427.	degül **vehm** ü zanla bu söz pādişāh dėmezdüm yaḳīne ger ėrmese rāh	74.	ne fehm eli vaṣfī etegin açar **vehem** murġı ne evc-i ẕāta uçar
2431.	çü ḥāżır ola ḫalḳ rūz-ı **neşer** ilāhi beni ḳılma anuŋla **ḥaşr**	71.	var iken yoġ ėder yine ol ġanī **ḥaşar**da ėder **neşr** her bir teni
3969.	aŋa **ṭaʿn** ėden der ki ṣūret gibi ḳılur zeyn kendüyi ʿavret gibi	3964.	ėderler **ṭaʿan** bay yėrse ḳalīl kʾolur mālı ġayra naṣīb u sebīl

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te vasl, imale, med, zihaf dışında vezin konusunda dikkat çeken hususlardan biri de açık hece gerektiğinde kimi kelimelerin iç yapısının değiştirilerek mısranın hece sayısının artırılmasıdır. Divan şiirinde şairlerin bu yöndeki tasarruflarına sıkça rastlanılması bu durumun bir kusur olarak değerlendirilmediğini göstermektedir. Zaten metinde bu durumdaki kelimelerin birçoğu fazladan hareke koyulmadan da medli olarak okunabilen kelimelerdir (arslan>arsilan vb.) :

921. ḳızıl **arsilan** ḳalʿası ey hᵛāce
çü elvend idi ser-firāz u yüce

697. daġat genci cemʿ ėt dil-i **dositān**
göŋül cemʿine ḳıl hazāyin fişān

3120. eşek başı bekledügi **būsitān**
olur düşmenān vaḳfı ėy dostān

(…)

Zaîfî'nin vezin gereği birçok yerde tahfîf (kasr) yaparak şeddeli bir harfi şeddesiz okuttuğu da görülmektedir:

143. yürekler yaḳar gāh ḥarr-i **temūz**
vėrür cisme geh lerze berd-i ʿacūz

307. ola ḫādimüŋ çünki sābıḳ **ḥaḳı**
ferāmūş ėtme ḥaḳ-ı sābıḳı

1107. ki pīr-i **feruḫ**-ruḫ ėy ḫoş süḫan
dė var bu beşer ḳorḳsun allāhdan

3313. şeb u rūz yaḳma **tenūr**-ı şikem
ki bulmaduġuŋ gün dolar derd ü ġam

(…)

Yine bir vezin kusuru olmaktan ziyade Türk şairlerin aruzu Türkçeye uydurma çabalarındaki tasarruflarından biri olarak değerlendirilen *ayn* harfli hecelerin açık hece olarak değerlendirilmesi hususu *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te sıkça görülmektedir:

15. ʿ**acāyib** muṣavvirdür ol ḥayy u rab
k'ėder ḳaṭre ṣudan gül-i ġonca-leb

25. ʿ**iḳābından** anuŋ dilerler amān
melek murġ u māhī vü mūr ins ü cān

52. görür bed ʿ**amel** ol verāʿ-i ḥicāb
çeker aŋa ālāsı-ile niḳāb

127. üçüncisi ʿoşmāndur ehl-i ḥayā
çehārum velīdür ʿ**alī** murtażā

(…)

Zaîfî'nin bazen vezin zaruriyetiyle Türkçe kelimelerdeki orta hece vokalini düşürdüğü de metinde göze çarpan hususlardan biridir:

4022. şu kim bed iş işler aŋa vėr ʿaẕāb
ki senden ümīd ėde **ėylük** ṣevāb

1792. çü gördi bu derd **üzre** dervīş-i pīr
cüvānı belā bendi ḳılmış esīr

2177. bu milk içre erbāb-ı maʿnīden ol
ḳaçan ehl-i ṣūret buŋa **ėlte** yol

(…)

5. KAFİYE ve REDİF HUSUSUNDA DİKKATLER

Kafiye bir edebiyat terimi olarak mısra veya beyt sonundaki kelimelerin - aralarında *lafız*, *mana* veya *hem lafız hem mana* hasebiyle ihtilaf bulunması şartıyla- son

harf ve harekelerinin birbirine uygun olmasını ifade eder.[328] Sözlükte ise kafâ ve kâfiye kelimelerinin ilk ve asıl anlamı "başın boyunla bitişen arka ve son kısmı, ense"dir. Bu temel mânadan "bir şeyin sonu, arkası" anlamı, buradan da "beytin sonu" mânası türemiştir. Kafiye kelimesini "tâbi olmak, ardından gitmek" demek olan kafv / kufüvv masdarından "izleyen, ardından gelen" (kāfiye) veya "arkasından getirilen" (makfüvve) anlamında türetenler de vardır. Bunlara göre kafiyeli kelimelerin beyitlerin sonlarında birbirini izlemesi ya da arka arkaya tekrar edilmesi sebebiyle kafiyeye bu ad verilmiştir.[329]

Zaîfî, *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te mücerred ve mürekkep kafiyelerin hemen hepsini örnekleyen beyitler kaleme almakla birlikte en fazla **mürdef kafiyeyi** tercih etmiştir.[330] Mürekkeb kafiye grubundan olan mürdef kafiye, ridf harfinin[331] bulunduğu kafiyedir:

1634. eger tīr u terkeş u ger nīze t**īġ**
ṭaġıttı nite ṭaġıdur bād m**īġ**

1981. anuŋ ḥaḳḳı gösterdi tā ḥaḳ cem**āl**
ne görsem anuŋ ġayrıdur hep ḫay**āl**

2049. evüŋde yanup böyle çün m**ūm** olam
nėçün pes civāruŋda maḥr**ūm** olam

2898. degül ʿārif-i delḳ ki ėdüp niy**āz**
ḳıla ḥācet elini ḫalḳa dır**āz**

3362. segirdür ḳaçar ḳanı olmış rev**ān**
ṣanaḳ üstüḫʷān**ı** çeker bīm-i c**ān**

3669. ḥadīṣe çü maʿnī vėrem ben ʿay**ān**
derūn-ı ḫabīṣi bulanur hem**ān**

4164. ėşidür ḳaraŋu gėcede yaḳ**īn**
ki el ṭarlıġından kes eder en**īn**

4281. bir uġurdan ėtdi bular pes ḫur**ūş**
dėyeydüŋ ki baḥr urdı mevc ėtdi c**ūş**

4933. giren yola ṣıdḳ ile merd**ān**çün
senünçün fidā baş ėden c**ān**çün

---

[328] TAHİRÜ'L-MEVLEVÎ: *Edebiyat Lügati*: 77. s., MUALLİM NACİ*: Istılahat-ı Edebiyye*: 72. s.

[329] DURMUŞ, İ. vd.: "Kafiye", *TDVİA:* 24. C., 149. s.

[330] Kaynaklar kafiye çeşitlerinin belirlenmesinde esas alınan iki farklı husus olduğunu bildirmektedir: 1. Kafiye Harfleri, 2. Takti. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'i kafiye açısından tetkik ederken Arap alfasesi yazısının özelliklerine göre taksim olunduğu için açıklanması ve örneklendirilmesi zor olan "Takti" değil, "Kafiye Harfleri" esas alınmıştır. Bu tasnife göre kafiye çeşitleri şöyledir: **A)** Mücerred Kafiye **B)** Mürekkeb Kafiye: *Mürdef(e), Mukayyed, Müesses*. Detaylı bilgi için bk.: MUALLİM NACİ*: Istılahat-ı Edebiyye*: 89-90. s., ÖZÖN, M. N.: Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü: 147-148. s., SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 272. s.

[331] Ridf, kafiye düzeninde reviden (kafiye harfi) önceki med veya lîn harfleridir. Detaylı bilgi için bk.: MUALLİM NACİ*: Istılahat-ı Edebiyye*: 80-81. s

4944. cehennem odından ḫalā**ṣ** ėt beni
ėşigüŋde bir ʿabd-i ḫā**ṣ** ėt beni

4963. ṣıdum ʿahdi ġafletle ben ėy ġaf**ūr**
k'ėdemez ḳażā bile cehd eli z**ūr**

5032. görür perde için olur perde p**ūş**
ḳılur ṭaşrasından ḫalāyıḳ ḫur**ūş**

5046. budur ṣūret-i ḫūba maʿnī-laṭī**f**
ḳılur ʿafv her cürmi şāh-ı şerī**f**

(…)

Zaîfî'nin mürdef kafiyeden sonra en fazla yazmayı tercih ettiği kafiye türü **mücerred kafiye**dir. Yalnız revi harfi[332] ile yapılan mücerred kafiyeye dair *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'ten şu beyitler örnek verilebilir:

119. ʿaceb sürdi ṣaḥrā-yı ḳurba fere**s**
ki cibrīl ḳapḳaldı sidrede pe**s**

181. eger āster görseŋ açup ete**k**
ʿuyūbum etegüŋle ört ėy mele**k**

1606. dėyüp buldı pes ḳan içici e**r**
gidüp ḳodı ḥātem helākine se**r**

2305. başın terk ėden ʿışḳa ṣādı**ḳ** olur
ki kendüye odsuz kes ʿāşı**ḳ** olur

2337. çü ḫ^{v}ārlıḳla gördi özin her ṭara**f**
kenāra çeküp cān yėdürdi ṣade**f**

3249. ḳanāʿatde ol baḫt u rızḳuŋa se**n**
k'ezel ḥisse-i ḳısmetüŋdür gele**n**

4205. alışmaz ṭaʿām ile çün ṭabʿ-ı ke**s**
ḫarāb olur ol ḫāne āḫir nefe**s**

4420. ḳaçan sebz ile ola tāze di**l**üm
ki vėrmeyiser daḫı sebze gi**l**üm

4618. çü ṭāʿat yoḳ olmaya se**n**den köti
ḳoġıl lāf-ı merdīyi ze**n**den köti

(…)

Zaîfî, mücerred ve mürdef kafiye kadar olmasa da mürekkeb kafiye grubundan mukayyed kafiyeyle de beyitlerini söylemiştir. Kayıd harfinin[333] bulunduğu kafiye

[332] Revî, kafiye düzeninde tekrarlanan son sahih harftir. Detaylı bilgi için bk.: MUALLİM NACİ*: Istılahat-ı Edebiyye*: 76-78. s.

[333] Kayıd, kafiye düzeninde revîden önce bulunan ridf (elif/vav/yâ) dışındaki sâkin harftir. Detaylı bilgi için bk.: MUALLİM NACİ*: Istılahat-ı Edebiyye*: 82-83. s.

olarak tanımlanan **mukayyed kafiye**ye dair *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'ten şu örnekler verilebilir:

164. berātumı eliyle ḳa**yd** eylemiş
dilüm luṭfı aġıyla ṣa**yd** eylemiş

724. yüzüm bī-nevāy idi olmadı zer**d**
baŋa bī-nevāyān ġamı vėrdi de**rd**

1904. olur bezm-i sāḳīde ol eyle me**st**
ki bilmez özün nist midür yā he**st**

1962. çü cürmüm göresin baŋa ėtme ʿa**yb**
ki cėybümden açduŋ ser ėy şems-i ġa**yb**

2047. ki ḳapuŋa geldüm olam saŋa ża**yf**
çü maḥrūm olam ben zehī derd ü ḥa**yf**

2106. şikeste dil u dest ber-geşte ba**ḫt**
bunı èşidüp dėdi miskīn sa**ḫt**

2307. başumda yazılmışdur elbetde fe**vt**
dil-ārām elinden gelür datlu me**vt**

3618. anuŋ gibi şenʿatden uş böyle pe**nd**
ẓuhūr ėtdi eyle ḳulaġuŋa be**nd**

4145. yaġar ḳar u yaġmur u ṭūfān se**yl**
ṣovuḳ yėrde ditrer nėtekim sühe**yl**

4932. şehā ẕātuŋuŋ miṩl u māne**nd**i yoḳ
şerīk u naẓīri vü peyve**nd**i yoḳ

(…)

Zaîfî'nin *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te en az kullandığı kafiye türü ise müesses kafiyedir. Kısaca tesis harfinin [334] bulunduğu kafiye olarak tanımlanan **müesses kafiye**ye dair örnekler ise şöyle sıralanabilir:

469. bu ḥāle münāsib ḥik**āye**t de var
şehā ḫalḳ içinde riv**āyet** de var

1340. münāsib buŋa bir ḥik**āyet** olur
èşit rāviyāndan riv**āyet** olur

4878. çü şehzādeyi gördiler d**āye**ler
ṣaçu ṣaçdılar dürlü pīr**āye**ler

4925. bilürsin fürumānde bī-ç**āre**yem
esīr-i ġam-ı nefs-i emm**āre**yem

(…)

[334] Tesis, revî ile aralarında harekeli bir harf bulunan eliftir. Detaylı bilgi için bk.: MUALLİM NACİ*: Istılahat-ı Edebiyye*: 79-80. s.

Kafiye hususunda eserde dikkatleri celbeden bir husus da "zü-kafiyeteyn"[335] ve "zü'l-kavâfi"dir. ***Zü-kafiyeteyn***, aslî olandan bir fazla kafiyesi olan; ***zü'l-kavâfi*** aslî olandan mâadâ ikiden fazla kafiyesi bulunan nazımdır.[336] Zaîfî zaman zaman tek kafiye ile yetinmeyerek iç kafiyeye sahip beyit örneklerine yer vermiştir:

1830. bu el him**met**i sāy**e**sinde sel**ī̇m**
ḳamu niʿ **met**i ṣofr**a**sında muḳ**ī̇m**

1883. esī̇rān-ı b**end**i diler iḫtiṣ**āṣ**
şikār-ı kem**end**i dilemez ḫal**āṣ**

2318. ki yoḳ ṣ**abr**uŋ u ṣ**abr**a z**ehr**eŋ de yoḳ
dile c**ebr**üŋ ü c**ebr**e b**ehr**eŋ de yoḳ

1526. ne yād u biliş ge**l**di ne eş ne d**ost**
yaġ ėt gitdi ḳa**l**dı kemük ḳuru p**ost**

1609. güler yüzlü şī̇rī̇n zeb**ān** u faṣ**ī̇ḥ**
sözi datlu nāzük lis**ān**ı mel**ī̇ḥ**

1823. dudaḳlar yarılmış yanar h**er** yür**ek**
ḫalāyıḳ ḫurūşından iŋl**er** fel**ek**

1963. çeküp kendü n**ām**um başına ḳal**em**
ḳodum kendü k**ām**um başına ḳad**em**

2837. ḳoyup yėrde ol rāh-r**ev** ṭāl**ib**i
baṣup çignine çıḳdı **ev** ṣāḥ**ib**i

(…)

Zaîfî'nin bazı yerlerde vezinden ziyade kafiyeyi önceliediği de görülmektedir:

2181. yürür tī̇ġ u şeş-perle çav**uşlar**
kemer zerr ḳabā-yı zerī̇n p**ūşlar**

3109. meger bir gėce ol hizebr efg**eni**
uyutmadı hī̇ç derd pehlüv**eni**

3565. daḫı ḳalmamış murġ ol eyv**ānda**
seḥer ḫī̇z ḳalmış hemī̇n **anda**

4112. senüŋ ṭāḳ-ı ḳaṣruŋdadur y**ıllar**
güneş māh u pervī̇n ḳand**ī̇ller**

4237. nėçe ehl-i dil kimse ḳādir s**öze**
gelürdi tażarruʿ yla ol dil-s**ūza**

4762. dėdi saʿ dī̇-i pī̇r ṣanʿ **ānda**
ki bir oġlum ėtdi güẕeşt **anda**

[335] Zü-kafiyeteyn iki çeşittir: Mütekarrin ve Mahcûb. Kafiyeleri peşisıra olan, birbirini izleyene mütekarrin; kafiyeleri fasılalı olana mahcûb adı verilir. Bk.: MUALLİM NACİ: *Istılâhât-ı Edebiyye*: 101. s.

[336] TAHİRÜ'L-MEVLEVÎ: *Edebiyat Lügati*: 184. s.

(…)

Eserde sayıları az olmakla birlikle bazı kafiye kusurları[337] da bulunmaktadır. Bunlardan biri "revinin aralarında mahreç yakınlığı olan diğer bir harfe dönüşmesi" olarak tanımlanan **ikfâ**dır.[338] Daha çok b-p veya c-ç dönüşümü şeklinde yapılan kusura dair eserdeki örneklerden birkaç tanesi şöyledir:

778. çü cemʿ ėtdi cevr ile māl u **ẕeheb**
reʿāyā ṭaġaldı vü leşker de **hep**

985. bed-aḫterdür ol kes ḳo alsun **ilenç**
k'onuŋ raḥatı çün çeke ġayr **renc**

1790. müsāfir şeherlü ʿavām ibn u **eb**
bu ġavġā-ile ṭoldı hengāme **hep**

2598. urur mest-i nā-dān girībāna **çeng**
delüdür ėden şīr çengiyle **ceng**

2957. bir er vardı ḫoş ḫūy u aʿmāli **ḫūb**
ki çevgān-ı her şaḥṣa olmışdı **top**

(…)

*Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'*te görülen diğer bir kafiye kusuru ise aynı kafiyenin tekrarlanması manasına gelen **itâ**dır. Bir manada tekrar eden kelimeler, kelimelerin sonlarına bir sırada eklenen harfler üzerine katiyetle kafiye bina edilmemelidir. Gazelde redd-i matlaʿ dışında asla hoş görülmeyen *ita*, kaside ve mesnevi gibi uzun manzumelerde ise ancak yedişer beyitlik fasılalarla hoş görülmektedir.[339] Lakin Zaîfî, çok sık olmamakla birlikte, kimi zaman bu fasılaları yedişer beyitten az vermiştir:

834. çü nā-rāstī toḫmın ekdüŋdi d**ün**
ber-i nā-murādīyi cemʿ ėt bug**ün**

836. ḳuyu ḳazmış idüŋ yolumuzda d**ün**
özüŋ ḳazduġı çāha düşdüŋ bug**ün**

1781. kerīmā kerem bāb-ı cennet a**çar**
kişi her ne ekdiyse anı bi**çer**

1782. kerem desti cennet ḳapusın a**çar**
kişi ʿāḳıbet ekdügini bi**çer**

3219. şu fāsıḳ ki zāhid libās ola **ol**
yeg andan şu bed kimse kim ura y**ol**

3223. bulur menzil ol kim yürür ṭoġru y**ol**
yola girmeyen yolda ḳalur bil **ol**

---

[337] Eserde sinad ve ikvâ kusurlarının bulunduğu bir kafiyeye tesadüf edilememiştir.
[338] MUALLİM NACİ: *Istılâhât-ı Edebiyye*: 90. s.
[339] MUALLİM NACİ: *Istılâhât-ı Edebiyye*: 91-95. s.

4770. ʿaceb mi bitürürse gül ḫāk-i p**āk**
ki yatur nėçe gül ruḫān zīr-i ḫ**āk**

4771. revā olsa merdān-ı nā-pāk ḫ**āk**
ki yeg pīr-i ālūdeden ṭıfl-ı p**āk**

(…)

Aşağıdaki beyitlerde imlâ harfi olan elif ile med harfi olan elif revi olarak kabul edildiğinden kafiye kusuru vardır:[340]

1625. bu dem bī murādī saŋ**a** olmasun
daḫı bunca zaḥmet heb**ā** olmasun

4117. zemīn üzre ferrāş-ı bād-ı ṣab**ā**
bisāṭ-ı bahārı döşer ḫoş saŋ**a**

4355. ola kim benüm der-peyümce duʿ**ā**
kerem eyleyüp gönderesin baŋ**a**

4363. olur ḳadr-i māye ticāret saŋ**a**
metāʿ uŋa göre vėrürler bah**ā**

4404. şerem vėrdi ṭıflāne ẕenbüm baŋ**a**
baŋa aġlamaḳdur çü ṭıflān sez**ā**

(…)

Yine aşağıdaki beyitler de kafiye açısından kusurludur. Zira beyitteki mısraların birinde revi kelimenin aslî harfi iken diğer mısrada ek suretindedir:[341]

3839. dilerseŋ ḫoş aduŋ aŋa her gel**en**
ḫıredmendī rāy ögret oġluŋa s**en**

3977. eger zişt ṣūret u ger ḫoş be**den**
dėme ḳurtılur ṭaʿ n-ı bed güy**dan**

4179. kerem ḳıl günāhumı ʿafv eyleg**il**
ki oldum nihāyetde senden ḫac**il**

(…)

Açık bir şekilde kusur taşımasalar bile, bilhassa da Türkçe lafızlarla yapılan kafiyeler nazar-ı dikkate alındığında, bazı makbul görülmeyen kafiyelere de rastlanılmaktadır. Mesela Muallim Naci, zamme-i hafife-i makbûze (ü) ile zamme-i hafife-i mebsûteden (ö) oluşan kafiyelerin makbul olabileceği; ancak nasıl olursa olsun zamme-i sakîle ile zamme-i hafîfenin kafiyede eşleşmesine cevaz verilmemesi gerektiği görüşündedir. Lâkin Zaîfî'nin kafiyelerdeki fetha, kesre ve zammelerin ya ikisinin de sakil ya da ikisinin de hafif olması veya mebsût (geniş)- makbûz (dar) olması gibi hususları pek de göz önüne aldığı söylenemez:

---

[340] SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:*278. s.
[341] SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:*278-279. s.

4986. maṭar yaġdur ėy ebr-i raḥmet hen**üz**
ki çıḳmaz göge yaġmur ardınca t**oz**

4991. cihāndan ḳapu bağlayup y**üzine**
miyān-beste ḳomışdı yüz t**ozına**

546. yetīmüŋ gözi yaşın alma ṣaḳ**ın**
ki ʿarşa çıḳar dūd-ı āh-ı ḥaz**īn**

3593. kināra çeküp eyle ḳocmış ḳ**ızı**
ṣana ṣanki örtmiş gėce günd**üzi**

4637. alup dostdan göŋlüŋ ėy māyes**üz**
ne aṣṣı bu ḳalb aḳçeden diŋle s**öz**

4647. ki bir laḫẓa vėrmez āmān bir ḳ**ula**
çü peymāne devr-i zamāndan ṭ**ola**

4996. ḳılup zārī ḫizmetler eyledi **çoḳ**
hiç olmadı bāb-ı murādı aç**uḳ**

4997. nėçe gün tażarruʿlar eyledi b**ol**
hīç ol bulmadı feṭḥ-i bāba vüṣ**ūl**

(…)

Divan şiirinde kullanılan kafiye kelimelerinin daha çok sıfat, isim olması ve aynı türden kelimelerle kafiye yapıldığı şeklindeki yaygın kanaatin[342] *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* için pek de geçerli olmadığı görülmektedir. Zira Zaîfî, isim ve isim soylu kelimelerin yanında sıklıkla fiillerden de kafiye kelimeleri oluşturmuştur. Bu tercihte kaleme aldığı manzumenin kısa olay örgüsüne/eyleme dayalı olmasının etkisi bittabi yadsınamaz. Zaîfî daha çok aynı türden kelimelerle kafiye yapmakla birlikte isim, fiil, zarf gibi farklı türden birçok kelimeyi bir araya getirerek kafiye yapmaktan da geri durmamıştır[343]:

Aynı türden kelimelerle kafiyeler :

2980. anuŋçün bu kişverde ben **durmadum**
ki ben tek perīşān kesī **görmedüm**

4566. pes emr ėtdi ḫoş ḫaṭṭ ile **yazdılar**
mezārı ṭaşı üstine **ḳazdılar**

4949. saʿādet yüzinden gözüm **bağlama**
şeḳāvet odıyla dilüm **ṭağlama**

2222. ėrişdi hemīn aŋa **dīvānelik**
vücūdı serāyına **vīrānelik**

[342] SARAÇ, M. A. Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 272. s.

[343] Aynı cinsten kelimelerin birbiriyle kafiye yapılması kuralına Türk şairlerinin fazlaca itibar etmediği bu kural dışı uygulamaları sıkça yapmalarından anlaşılmaktadır. Bk.: SARAÇ, M.A.Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye:* 279. s.

2296. gerekdür ḳılasın sen aŋa **heves**
ki hem-derdüŋ ola senüŋ her **nefes**

2314. yanar cān-ı şīrīnde içüm **ṭaşum**
çü ferhād başdan çıḳar **āteşüm**

4804. bu envāʿ-ı tezyīni seyr **ėderek**
şeherden çıḳar ṭaşra ol **giderek**

(…)

Farklı türden kelimelerle kafiyeler:

2310. ki bir şeb degüldi bu çeşmān **uyur**
dėdi şemʿe pervāne ėy pāk **nūr**

2955. güç ėtme elüŋ altına olana **gel**
ki vardur elüŋ üzere senüŋ de **el**

3011. kemend-ile devlet dutılmaz **yigit**
gel ėtme bu farż-ı muḥāli ḳo **git**

3484. bu düşmenleri besler-iseŋ **eger**
ne emr ü ne nehy eyleseŋ baş **çeker**

2295. dėme baŋa ėy pāk dāmen **laṭīf**
var iste yüri saŋa lāyıḳ **ḥarīf**

3591. ne gördüm bir uzun yeldā **siyāh**
ḳucaġına bir duḫter almış çü **māh**

3289. ṣaḳın varma sulṭāna cerr **eyleyü**
ḫudā bābı ġayrından olmaz **nigū**

(…)

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'teki kafiye kelimelerinin menşeine dikkat edildiğinde ise Zaîfî'nin Arapça, Farsça, Türkçe kelimeleri birlikte kullanarak kafiye oluşturmaktan çekinmediği görülmektedir. İsim ve isim soylu kafiye kelimelerinin ekseriyetle Arapça-Farsça, fiil soyluların ise ekseriyetle Türkçe olduğu dikkati çekmektedir:

Aynı menşeden gelen kafiye kelimeleri

3482. bedāna çü ʿavn ėde sulṭān-ı **dehr**
hīç āsāyiş ėde dānā-yı **şehr**

3489. çü bisyār-dānsın bugün açma **fem**
ki yoḳdur yarın bī-zebāna **ḳalem**

3495. saḫun nefs-i insāna vėrür **kemāl**
saŋa vėrme nāḳış söz ile **zevāl**

3490. ṣadef gibi gevher şināş-ı **cihān**
bir an lülüden ġayra açmaz **dehān**

3503. derūnuŋ şeherdür içi genc-i **rāz**
derin bağla düşmenden ėy ser-**firāz**

3511. dilerseŋ ki sırruŋ ola **dāsitān**
senüŋ ġayruŋa söyle rāzuŋ **nihān**

3492. ṣoluḳ ṣoluḳ üstine söyler **dilüñ**
k'ėşitmeyesin vaʿẓ u pendin **elüñ**

4079. gerek ṭoġru yol ṭoġru ḳāmet **degül**
çoḳ ağla bu fānīde sen az **gül**

4081. şu kim vėrdi saŋa ʿaḳal dil **dudaḳ**
ḫilāf-ı murādınca basma **ayaḳ**

(…)

Farklı menşeden gelen kafiye kelimeleri:

3506. pes emr ėtdi cellāda dök **ḳanını**
bularuŋ bedenden götür **cānını**

3510. dėme kimseye sırruŋı ėr u **gėç**
ki sen ṣaḳlamaduŋ o ṣaḳlar mı **hīç**

4133. varup nevme bir ḳaç enīn **ėtmeyen**
degül şākir-i niʿmet ėy pāk **ten**

4085. tenine girür boynı nėte ki **fīl**
teni dönmese başı dönmezdi **bil**

4091. şehi görmege geldi bir gün ol **er**
fürūmāye ėtmedi aŋa **naẓar**

4124. gözüŋ ḳaşuŋ eliyle naḳş ėtdi **ol**
çü maḥremsin aġyārı ėtme **ḳabūl**

4137. leb-i diclede merd-i sīrāb **leb**
ṣusuz yolcu ḥālin ne bilür **ʿaceb**

4846. duʿā kāẕib olmaz çü ṣadḳ ėde **cān**
pes oldı hemīn ṣubḥ-ı ṣādıḳ **ʿayān**

4852. ḳamu oldı me'yūs u āşüfte **ser**
bilmedi bir kimse andan **ḫaber**

(…)

Zaîfî'nin *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te ahenk unsurlarından redifi de bolca kullandığı görülmektedir. Redif, manzumelerde revîden sonra gelen ve aynen tekerrür eden ek, kelime veya kelime grubuna verilen isimdir.[344] Redifin sözlük anlamı "arkadan gelen, takip eden"tir.[345] Muallim Nacî, kullanılması ve anlaşılması külfetli olan "vasl, hurûc,

[344] TAHİRÜ'L-MEVLEVÎ: *Edebiyat Lügati*: 80. s.
[345] ALBAYRAK, N.: "Redif", *TDVİA*: 34. C., 523. s.

mezîd, nâire"[346] tabirlerine ihtiyaç kalmaması için revîden sonra gelen her yapının redif sayılmasının yerinde olacağı görüşündedir.[347]

Eserde kullanılan redifleri kullanım sıklığına göre sırasıyla *ek hâlindeki* redifler, *ek+sözcük/söz öbeği hâlindeki* redifler ve *sözcük/söz öbeği hâlindeki* redifler olarak üç başlıkta tasnif etmek mümkündür.

Ek hâlindekiler:

74. ne fehm eli vaṣfī etegin aç**ar**
vehem murġı ne evc-i ẕāta uç**ar**

553. dėdi kimse ėy şāh-ı ʿālem sen**üñ**
nėçün ebrişimden degül ḳaftan**uñ**

3200. ata ana ḳoynın başın aç**dılar**
şeker badem aḳçe vü zer ṣaç**dılar**

3278. meger bunı beŋzer ki sen görme**düñ**
k'özin dāma ḥırṣı düşerdi dė**düñ**

4693. yavuzluḳda geçdiyse ʿömrüŋ sen**üñ**
sen olsın ki urduŋ oda ḫırmen**üñ**

(…)

Ek+sözcük/söz öbeği hâlindekiler:

2227. ne dergāh-ı cānāna bir rāh**ı var**
ne teşnīʿ-i yārāndan agāh**ı var**

2317. pes eyitdi bu sūznār**uñ degül**
var ėy müddeʿī ʿışḳ kār**uñ degül**

2456. her ādem yüce ḳadr**e lāyıḳ degül**
belī her kişi ṣadr**e lāyıḳ degül**

4955. ben ol ẕerreyem āfitāb**uñda maḥv**
vücūdum ʿadem gibi tāb**uñda maḥv**

5007. ḫabāṣet gilinden el**i yunmaduḳ**
küfür balçıġından dil**i yunmaduḳ**

(…)

Sözcük/söz öbeği hâlindekiler:

614. anuŋ gibi gevher **ele mi girür**
ya mānend-i zīver **ele mi girür**

[346] Revîden sonraki ilk harfe vasl, ikinciye hurûc, üçüncüye mezîd, dördüncü ve ondan sonrakilere nâire adı verilmiştir. Bk.: MUALLİM NACÎ: *Istılâhât-ı Edebiyye*: 83. s.
[347] MUALLİM NACÎ: *Istılâhât-ı Edebiyye*: 84. s.

609. dėdi ḫalḳa bu eyü kisvet **degül**
ben āsūde olmaḳ mürüvvet **degül**

1856. eyüler yavuz işde ṣaġır **gerek**
tepük merkebüŋ yüki aġır **gerek**

3288. ḳanāʿatle ḥaḳḳa yol ėr **göresin**
ġanī vü faḳīrānı bir **göresin**

3969. aŋa ṭaʿn ėden der ki ṣūret **gibi**
ḳılur zeyn kendüyi ʿavret **gibi**

4329. şehüŋ ʿadline geldüm ad **isteyü**
felekden ėşiginde dād **isteyü**

(…)

5. İMLÂ[348]

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'in Topkapı R.822'de kayıtlı olan müellif hatlı nüshası, harekeli bir metindir. Bu metinde bazı kelimelerin harekeleneşi günümüz Türkçesinden ve diğer 16. yy metinlerinden oldukça farklı ses özellikleri ortaya koymaktadır. "Kıyasa muhalefet"[349] örneği olup olmadığı tartışılacak bu farklı söylenişler şöyle gösterilebilir:

- Tek heceli ve çift ünsüzle biten Arapça-Farsça-Türkçe kelimelerin -*bilhassa da Faʿl babından olan Arapça kelimelerin*- iki heceli okunması gerektiği yerlerde ikinci hece üstün/fetha ile harekelenmiştir: *raḥm>raḥam, ḥaşr>ḥaşar, vehm>vehem, ʿazl> ʿazal, şerm>şerem, ḥaşv> ḥaşev, ḳadr>ḳadar, ġadr> ġadar, ḫaşm>ḫaşam, ḳatl>ḳatal, faḳr> faḳar, çeşm>çeşem, ḳabr>ḳabar, şehr>şeher, setr>seter…*

209. ulu niʿmetindendür ol kim ilāh
bir iḳlīme vėre ʿ**adel** pādişāh (adl)

270. memālik ḥarābı **ceverden** olur
ḳalur yavuz adı vü ẓālim olur (cevr)

668. **ṣabar** kūşesinde ḳaraŋu bucaḳ (sabr)
ḳılup iḫtiyār anda yaḳmış ocaḳ

968. ʿ**aḳaldan** ṣanuram ki bī-ġānesin (akl)
degül mest beŋzer ki dīvānesin

[348] Bu başlıkta 16. yy. metinlerinin büyük çoğunluğunun aksine yalnızca *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te görülen kimi imlâ hususiyetlerine değinilecektir. *tilki>dilkü, doğan>togan, et->it-, kılsın>kılsun, için>içün, döver>döger, söver>söger, gelip>gelüp(b), parmak>barmak* gibi günümüz Türkçesinden farklı olarak 16. yy. metinlerinin fonetiğine/imlasına uygun kullanımlar gösterilmeyecektir.

[349] Kıyasa muhalefet: Bir kelimenin ait olduğu dilin kurallarına ve o dili en iyi şekilde kullandığı kabul edilen üdebanın kullanış şekline aykırı olmasıdır. Bk.: SARAÇ, M. A. Y.: "Şiir Tenkidine Dair Bir Örnek -Muallim Naci ve Muallim-"; *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: 251-252. s.

1003. **ḥasamdan** ḫalāṣa çü imkān yoḳ (hasm)
ne var atdı bī-bāk terkeşde oḳ

1383. Nedür bu **ṣavam**dan ümīdi şehüŋ (savm)
Nedür ārzūsı şeh-i dergehüŋ

3114. ḳażāyı gör ol gėce öldi ṭabīb
o bīmār **ḳarḳ** yıl ṣaġ oldı ʿacīb (kırk)

3215. **ṭafaldan** beter cāhil olur şu pīr (tıfl)
k'ėde ṭāʿat ėl yüzine ol ḥaḳīr

3529. **maṣar** şehri içinde her āyine (Mısr)
eger varsa nā-dān budur yine

(…)

- İki heceli bazı Arapça-Farsça-Türkçe kelimelerde de yaygın söylenişteki veya aynı dönem metinlerindeki yaygın harekelenişteki -ı,-i, -u, -ü seslerinin yerine -a,-e sesini veren fetha/üstün harekesi koyulmuştur: *fīrāz>ferāz, daġıt>daġat, ṭınāb>ṭanāb, ṣaçılmış>ṣaçalmış, daġılmışdı>daġalmışdı, ḳılıc> ḳılac, ḳısalt>ḳasalt, açıldı>açaldı, ḳaçırmışdı>ḳaçarmışdı, ṣıġındı>ṣaġandı…*

411. bütün iki ʿālem ḳulı **yalaŋaz**
biri söylese söz çü yarım aġaz

1761. ne yėr ol bugün k'ėre āsāyişe
ne vėrür k'ėre **yaran** ārāyişe

2460. yanup çıḳdı başından āteş tütün
yaram ḳaldı yürek degül cān bütün

3072. çıḳarmışdı dilini ḫançer çü mār
kemend **aġaz** açmışdı s̱uʿ bānvār

3322. bulardan biri **maʿde** enbār idi
vėrür ārzūsın şikem-ḫ̱ʸār idi

3362. segirdür ḳaçar ḳanı olmış revān
ṣanaḳ üstüḫ̱ʸānı çeker bīm-i cān

3420. uzat himmet elini ol destgīr
ki hīç **yardam** ėtmedi şimşīr ü tīr

3438. olur **ṣarça** āyine ṭaşdan çü mā
çü pās ola ḳalmaz pes anda ṣafā

(…)

- "Sühan" kelimesi de metinde birçok yerde "sahun" olarak harekelenmiştir:

414. **saḫun**-gūy u dānā-yı şīrīn-kelām
çü buldurdı söz pāyesine_iḫtitām

415. **saḫun** menbaʿından revān ėtdi cūy
pes oldı iki serv ser-sebz-rūy

3495. **saḫun** nefs-i insāna vėrür kemāl
saŋa vėrme nāḳış söz-ile zevāl

3513. çeh-i dildedür baġlu dīv-i **saḫun**
aŋa dil ṣoḳup ṣaḳın açma dehen

(…)

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te yukarıda zikredilen bu kelimelerin dönem metinlerinin geneline uygun olarak harekelenmiş hâlleri de vardır. Birkaç örnek vermek gerekirse:

760. dil **aġız** dutuldı vü yumdı gözin
el ayaḳ fütāde bıraḳdı özin

856. **ṣınıḳ** dilliden hīç ḳorḳmaz mısın
vücūduŋ ėde pīç ḳorḳmaz mısın

954. ʿ**aḳıl**suz aġır yüklü olan eşek
helāke ėre iki günde ne şek

1277. baŋa ṣor bu **ṭıflān** derdin ki ben
üç aylıḳ **ṭıfl** ḳalmışam anadan

2734. olur bize ḫoş cāy **yarın** behişt
ki bugün belā ile tendür sirişt

3083. çü yüz dane cemʿ olsa bir ḫūşeye
ṭaġılduḳ ḳamumuz birer kūşeye

4535. ṭamaʿ eyle açmışdur **aġız** saŋa
ki ṭoymaz ebed ne yėdürseŋ aŋa

3167. çü kerkesden oldı bu nevʿe **süḫan**
taʿaccüb deŋizine düşdi zaġan

4710. büti vardı bānū-yı **mışr**uŋ ruḫām
ṭapardı varup aŋa her ṣubḥ u şām

(…)

Zaîfî'nin eserlerindeki genele aykırı olan bu harekelenişler ve bazı kelimelerin imlasında görülen bu ikilem hususunda araştırmacılar farklı görüşler ileri sürmüştür.[350]

[350] "Zaʿîfî'nin harekelerine ilk kez **Anhegger,** bir makalesindeki dipnot aracılığıyla dikkati çekmis, Zaʿîfî ʿ...fa'l babından olan kelimeleri, iki heceli okunması lâzım geldiği zaman bugün olduğu gibi fakır, vakıf, ağız vs. değil umumiyetle fakar, vakaf, ağaz şeklinde harekelemektedir...' diyerek konuya daha sonra döneceğini belirtmiştir. **Kurnaz,** *Fâl-ı Murgân* üzerine kaleme aldığı makalede ʿ...eserde bazı kuş isimleri bilinenin dışında harekelenmiştir: *Sungar, angat, sagarcık, baldarcın, saksıgan.* Metinde bunlar olduğu gibi yazılmıştır...' cümlesiyle herhangi bir değerlendirme yapmadan sadece bu özelliğe ve metninde bunları nasıl gösterdiğine işaret etmiştir. **Akarsu**, söz konusu durumun harekelerin ters konmasından kaynaklanan bir vokal yanlışı olduğunu ve bunun kesreleri fetha ile gösterme yanlışı olarak da özetlenebileceğini ileri sürmüştür. *Zaʿîfî Divanı*'ndan yaptığı seçmelerin girişinde örnek olarak da benzer özellikteki kelimelerden birkaçını vermiştir: ʿyığın, kasık, sınık' yerine ʿyağan, kasak, sanak'. Araştırmacı, arkaik bir kelimeyi kaçırma endişesiyle her kelimeyi incelediğini, bunun arkaik bir özellik olmadığını

Bu görüşler arasında *Zaîfî'nin bilinçli bir tercihle 16. yüzyıl Rumeli Türkçesini yazıya aktarmış olabileceği* ihtimali tarafımızdan da en kuvvetli ihtimal olarak görülmektedir. Zira kaynaklarca çok iyi eğitim aldığı, mülazımlık müderrislik yaptığı bildirilen bir şahsın bağlı bulunduğu edebî dilin fonetik özelliklerini bilmemesi düşünülemez. Şairin *Gülşen-i Sî-murg* adlı eserindeki ketebe kaydında bulunan "(…) tekellüme bi-lisâni er-Rûmiyyü't-Türkî" *(=Rumeli Türkçesinde konuştu.)* ibaresi de bu tasarrufların tesadüfen olmadığını doğrular niteliktedir.[351]

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'teki kimi kelimelerin imlasında görülen bu fonetik farklılık bugün Rumeli ağızlarına dair yapılan inceleme ve araştırmalarda da "genişleme" veya "dar ünlülerin genişlemesi" başlıklarıyla kendisine yer bulmaktadır. Tuncer Gülensoy bu hususta "çal**ı**ş->*çal**a**ş-,* kar**ı**nca>*kar**a**mca/kar**a**nca,* n**i**ne>*n**a**ne,* ş**i**mşek>*ş**e**mşek*, k**i**remit>*ç**e**remit,* bar**i**>*bar**e**,* **i**şemek>*e**ş**emek,* **i**n->*e**n**-,* s**i**ftah>*s**e**fte,* top**u**z>*top**o**z,* koy**u**n>*koy**o**n*, yun**u**s> *yon**o**s*, dok**u**z> *dok**o**s*, om**u**z**u**nda>*om**o**z**o**nda*, k**u**ma**r**>*k**o**m**o**r*, *çoc**o**k, vap**o**r, dok**o**n-, oy**a**n*-" gibi örnekleri sıralarken[352] Erdoğan Boz "bar**u**t>bar**o**t, dom**u**z>dom**o**s, d**u**a>d**o**va, oy**u**n>oy**o**n, yog**u**rt>yog**o**rt, **ı**rgat>**a**rgat, çar**ı**k>çar**a**k, k**ı**lavuz>k**a**lavuz, horl**u**k>horl**o**k, bog**o**lmak, ol**o**r, ot**o**rma, on**o**n, çokt**o**r" gibi örnekleri vermektedir.[353]

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te çok nadir olmakla birlikte kimi kelimelerde "e" sesi için *"ه"* harfinin kullanılmadığı, bunun yerine " ا " harfinin kullanıldığı da görülmektedir:

---

gördüğünü, dolayısıyla hazırladığı metinde bu yanlısları düzelttiğini eklemeyi de ihmal etmemiştir. **Uyar-Akalın**, *Gülsen-i Sîmurg*'daki kimi Türkçe, Arapça ve Farsça kelimelerdeki dar ünlülerin geniş, geniş ünlülerin dar okunacak şekilde harekelendiğini ve bunun ağız özelliği olduğunu belirtmiştir. Dil alanında çalışanlara da doğru malzeme sunabilmek için çevriyazısını yaptığı metinde harekelere bağlı kaldığını eklemiştir. Yazarın ayrıntılı bir şekilde incelediği ve ses değişimlerine göre tasnif ettiği böyle harekelenmiş kelimelerden bazıları şunlardır: (…) ʿbalık/ balak, çeşm/çeşem, ebr/eber, kısm/ kasım, tılısm/talasm, tıfl/tafal… **Çelik-Şavk** ise, Zaʿifinin *Risale-i Cevahir-name*'sini kimi kelimelerin harekelenmesindeki kararsızlık bağlamında ele aldığı çalışmasında önce ʿdüz ünlü geniş ünlü nöbetleşmesi' üzerinde durmuştur. Türk dilinin tarihi dönemlerinden günümüz ağızlarına kadar rastlanan bu ses olayı konusunda Radloff, Zieme, Tekin, Doerfer, Gabain, Gülensoy gibi araştırmacıların yorumlarını vermiş ve Gülensoy'un Rumeli ve Anadolu ağızları icin verdiği ʿçalaş- (çalış-), karanca (karınca), şemşek (şimşek), nane (nine), fasal (fasıl), ağar (ağır), tahan (tahin)…' gibi örnekleri aktardıktan sonra *Risale-i Cevahir-name*'deki bu durumu bir ağız özelliği yansıması olarak kabul ettiğini belirtmiştir. Zaʿifi'nin, bu tür kelimeleri harekeleme konusundaki ʿkararsızlığını' da işaret ederek ʿbağlı bulunduğu edebi dili çok iyi bildiği araştırmacılarca vurgulanan bir kişinin eserlerinde yöresinin ağız özelliklerine yer vermesi herhalde bir yanlışlık -bazı araştırmacılarca esre üstün karışıklığı ile- açıklanamayacak biçimde bilinçli bir harekettir. Yalnız dikkati çeken nokta bunlardan bazılarının hem edebi dilde hem de Rumeli ağzında kullanıldığı biçimiyle verilmiş olmasıdır.' değerlendirmesini yapmıştır. Çelik-Şavk'ın kök, gövde, bağlama ünlüsü ve eklerde görülen ʿdüz ünlü geniş ünlü nöbetleşmesi'ni, aynı kelime ya da ekin farklı şekilde harekelenmesiyle ortaya çıkan ve bir kısmı başka metinlerde de görülebilen kimi kararsızlıkları göstermek için seçtiği örneklerden bazıları şunlardır: (…) *ruşinalak/ruşenalak, sılaye/salaye, sırca/sarcacı, asanlak, aylak, hamlak, sadumanilak; azacuk, sekizenci; bulanukluk / bulanaklak, kurulık…*" Bk.: KUTLAR, F. S.: "16. ve 19. Yüzyılda Yazılmış İki Metin İmlasına İlişkin Kimi Tespitler", *Turkish Studies*: 502-504. s.

[351] KUTLAR, F. S.: "16. ve 19. Yüzyılda Yazılmış İki Metin İmlasına İlişkin Kimi Tespitler", *Turkish Studies*: 502. s.

[352] GÜLENSOY, T.: "Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme", *TDAY Belleten 1984*: 112. s.

[353] BOZ, E.: "Makedonya ve Kosova Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Ünlü Olayları", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*: 10-11. s.

dėnilmämiş, gögä, ögä ögä.. [354] Yine birkaç yerde "ben, sen" gibi kelimeler, esre/kesra ile harekelenerek *(bėn, sėn)* "i" sesiyle okutulmuştur. Bu hususların da dönemin Rumeli Türkçesinin fonetiğini yansıttığı söylenebilir.

6. DİL ve ÜSLUP ÖZELLİKLERİ

XVI. yüzyılın şiir dilinde daha önceki yıllardan farklı olarak Türkçe kelimelerin azaldığı, süslü ve külfetli bir dilin ortaya çıktığı herkesin malumudur.[355] Ancak *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te dil ve üsluba dair dikkati çeken ilk özellik "sadelik"tir. Zaîfî, eserinde bulunduğu döneme kıyasla oldukça yalın ve anlaşılır bir dil kullanmayı tercih ederek külfetsiz bir söyleyiş, duru ve akıcı bir anlatım yakalamıştır. Bilhassa *Sebeb-i Telif*'ten sonraki bölümlerde kullanılan dil, bir ahlâk ve nasihat kitabının amacına uygun olarak ortalama halkın rahatça anlayabileceği niteliktedir. Genellikle kısa hikâyelerin ve bu hikâyelere dayalı olarak verilen öğütlerin yer aldığı *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'*in söz varlığında -bilhassa isim kadrosunda- Farsça, Arapça kelimelerin yoğun olduğu görülse de bu kelimeler o dönem yazı/şiir dilinde sıkça kullanılan, aşina olunan kelimelerdir. Günümüz Türkçesi için bile çeviriye hacet bırakmayacak yüzlerce beyit mevcuttur:

461. benüm fikrüme gelmedi hīç bu ẓan
benüm ėtmedügüm dėmek pes neden

462. şehā bu sözi kim dėmüşdür ʿaceb
bu ẓanna buyuruŋ ne düşdi sebeb

788. eyüler sözini hiç ėşitmedi
çü bed-baḫt idi eyü iş ėtmedi

4751. felekden geçersin yüri ilerü
köpekden kötisin ḳalursaŋ gėrü

5025. olupdur güneh bende ġāyet büyük
yüce ṭaġlar gibi başumda yük

(…)[356]

Şairin, kısmen ağır bir dil kullandığı az sayıdaki beyitlerden birkaç örnek vermek gerekirse:

---

[354] Bu kullanımlar tarafımızdan hazırlanan metinde çeviriyazıdaki " ä " simgesiyle gösterilmiştir.

[355] "XVI. yüzyılda Osmanlı Türkçesi de klasik biçimini almış, Eski Anadolu Türkçesi özelliklerinden ayrılarak birçok Türkçe kelime yerine Arapça ve Farsçadan deyimler, kelimeler ve uzun tamlamalar kullanılmaya başlanmış, Türkçe yeni bir biçime dönüşmüştür. Bu yüzyılın dili önceki yüzyıllardan oldukça farklı, daha süslü ve ağdalı bir dildir. (…) Bu dilde Türkçe kelimeler azalmış, bunların yerini yabancı kelimeler almıştır. Buna karşın Türkçe, cümle yapısında kendini hissettirmeye devam etmiş, böylece kelimelerinin bir kısmı yabancı, ama söylenişi Türkçe olan bir şiir dili geliştirilmiştir." Bk.: İSEN, M., HORATA, O. vd.: *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı*: 88-89. s.

[356] Benzer beyit örnekleri için bk.: 153, 154, 582, 583, 790, 1461, 1465, 2026, 2030, 2725, 2727, 2863, 2865, 2973, 3058, 3060, 3071, 3198, 3200, 3295, 3312, 3507, 3566, 3788, 3938, 4129, 4243, 4514, 4624, 4688, 4832, 4896…

531. ṭaḥammülden olur tehī ser baʿīd
ser-i tāc fermān-dihi nā-bedīd

2489. ney-i büriyādur bülend üstüvār
degül ney-şekerveş leẕīẕ ābdār

3090. gelür bir cihān-sūz u peygār cūy
cüvān-ı nemed pūş ü pür-kīn ḫūy

(…)[357]

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te bugün için arkaik sayılan bazı kelime ve eklere de rastlanılmaktadır. (Bkz.: *Arkaik Unsurlar*) Ancak bu kelime ve eklerin eski şekilleri çeşitlilik ve kullanım sıklığı bakımından çok fazla değildir.

Sayıca az olmakla birlikte Eski Anadolu Türkçesinden geçen bazı kelime ve şekillerin kullanılmasına, kimi zaman Arapça-Farsça kelimelerle bu dillerin kurallarına uygun olarak yapılmış tamlamaların yer aldığı beyitlere, kimi zaman oldukça sade bir dilin kullanılmasına ve çoğu zaman Türkçe cümle yapısına uyulmasına istinaden *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'*in hem folklorik üslubun hem de klasik/bedîî üslubun dil ve anlatım özelliklerini taşıdığı söylenebilir.[358]

Rahat ve doğal söyleyişin, şiiri çekici kılan ve şiirde ahengi sağlayan özelliklerden biri olduğu; bunun da ancak konuşma dilinden, konuşma diline yerleşmiş anlatım biçimlerinden, kalıplaşmış unsurlardan yararlanılarak gerçekleştirildiği bilinmektedir.[359] Bu bağlamda deyim, atasözü ve lafzî iktibasların şiirdeki ahengi artırarak anlatımı çekici ve canlı kılacağı söylenmektedir. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te bu anlatım kalıplarından deyimlerin hâkimiyeti dikkat çekicidir. Bunların bir kısmı tümüyle Türkçe kelimelerden oluşmakla birlikte, Arapça ve Farsça kelimelerin yer aldığı deyimlerin sayısı da az değildir. Yine deyimler kadar çok olmasa da eserde atasözleri, kelam-ı kibar niteliğinde veciz sözler, hadis ve ayetler yer almaktadır. (Bkz.: *Veciz Sözler ve Kalıp İfadeler*)

Eserde tam anlamıyla bir atasözü veya vecize niteliğinde olmasa da birçok nasihat özlü bir söyleyişle dile getirilmiştir. Bir nevi *nasihatname* olarak kabul edilen eserin tamamına hâkim olan *hikemi tarz*ın varlığı dil ve üslup konusunda dikkati çeken özelliklerdendir:

---

[357] Benzer beyit örnekleri için bk.: 100, 101, 102, 103, 178, 230, 414, 767, 956, 1863, 2390, 2489, 3090, 3382, 4107, 4110, 4192, 4872 …

[358] İSEN ve HORATA; sade, açık, kolay anlaşılır metinleri "folklorik üslup" olarak tanımlarken folklorik üsluptan bedîî üsluba geçişin ilk örneklerine Şeyhî'de tesadüf edildiğini, Şeyhî ve Ahmet Paşa tarafından klasik/bedîî üslubun temellerinin atıldığını bildirmektedir. Bk.: İSEN, M., HORATA, O. vd.: *Eski Türk Edebiyatı El Kitabı:* 72. ve 89. s.

[359] MACİT, M.*: Divan Şiirinde Âhenk Unsurları*: 10-11. s.

802. yüki yeyni olan sebükter yürür
ağır yüklüler yolda ṣolur durur

1058. bu bėş günlücek ʿömre dil bağlama
yarın ağlama nāre ten ṭaġlama

1060. ḳodı senden artuḳ öŋüŋce gelen
alup gitmedi nesne illā kefen

3012. kemende düşer ṣanma gökden hümā
ḳuru ārzūdur hemīn bu saŋa

3743. şu kim dėye düşmen sözini saŋa
ol artuḳ gelür düşmenüŋden yaŋa

4567. ṣaḳın kimse mevtine şād olmaġıl
ki eylenmez ardıncasın sen de bil

(…)[360]

Zaîfî de birçok şair gibi anlatımını renklendirmek ve etkili kılmak amacıyla sözünü şiire dönüştürürken *edebî sanatlar*dan istifade etmiştir[361] Eserde, deyimlerin sık kullanılmasına bağlı olarak ortaya çıkan *kinaye* ve *mecaz-ı mürsel* örneklerinin yanı sıra özellikle tasvirin ön plana geçtiği beyitlerde *tenasüp, teşbih, mübalağa, teşhis, tezat* ve kısmen de *tevriye* sanatlarının hâkimiyeti dikkati çekmektedir. Yine birçok hikâyede mazi koridorundaki meşhur kişi ve hadiselerin hatırlatılmasıyla *telmih* sanatına dair birçok örnek bulmak mümkündür:

431. çü bed-gū ḥiyel çakmaġını çaḳar
dil-i şāh ocaġında āteş yaḳar

499. benümle gülerdi çü gül gülşenüm
ruḫum lāle nuʿman gibiydi benüm

763. ṣayılsa olur gökde necm ėr ü gėç
ṣayılmaz bular leşkeri mālı hīç

759. ʿömür ḫaymesinden ṭanāb-ı emel
üzüldü ki bek esdi bād-ı ecel

941. eger māl-i ḳārūn elüŋde ola
vėrüp yėdigündür ḳalanca saŋa

1000. ola ger ḳalemde bıçaḳdan nişān
başı ayrılur dili söyler revān

[360] Benzer beyit örnekleri için bk.: 1467, 2481, 1759, 1838, 1871, 2781, 2919, 2920, 2986, 3355, 3510, 3511, 3520, 3572, 3573, 3650, 3706, 3742, 3743, 3846, 3872, 4323, 4499, 4768, 5012…

[361] Burada edebî sanatların hepsinin sayılarak örneklendirilmesinin yerine eserin anlatımında ön plana çıkanlar üzerinde durulacaktır.

1001. bıçaḳ ḳonıcaḳ başı üzre hemān
ḳalem şaḳ olur iki dilli revān

1029. kılıç bir kez öldürür ėy pür-sitem
dehānuŋ ḳoḫusı velī dem-be-dem

1459. ʿuṭārid siyeh-baḫta çekdi ḳalem
eline vėrildi sicil-i elem

1951. sifīd olsa ger çeşm-i yaʿḳūbvār
dil aġlar bulam yūsufum dėr umar

1985. uzun ḳollulardur ḳıṣa ellüler
ṣınıḳ dillülerdür kesük dillüler

2085. her er ʿavretiyle ʿaceb dostdur
ṣanasın iki maġz u bir postdur

2550. küpüŋ aġrımış başını ṣardılar
sebūnuŋ çıḳarup için yardılar

2554. ḫamar yüklüsiydi ṭoḳuz ay ḫum
bu ḫavf içre düşerdi ḳız oldı güm

2560. eger çenge olsaydı bir fāsıḳ eş
ḳulaġın burarlardı ṭanbūrveş

2738. seḥer çün güneş çeşmesinüŋ ṣuyı
ḫalāyıḳ gözinden yudı uyḫuyı

2953. olaruŋ ayaġı semāda olur
bularuŋ yüzi püşt-i pāda olur

3051. aŋa ḳuvvet ėdüp el urmış felek
ʿaceb bükmiş erligi ḳolını bek

3502. aġaz dikdi pervāneveş ehl-i şemʿ
çü gördi dilinden yanar şemʿ-i cemʿ

3550. çü ġonca yumuḳ olsa aġzuŋ senüŋ
çü gül pārelenmezdi pīrāhenüŋ

3678. götür rūzigārından elüŋi sen
yėsün rūzigāruŋ elinden miḥan

4145. yaġar ḳar u yaġmur u ṭūfān seyl
ṣovuḳ yėrde ditrer nitekim süheyl

4235. gelür kārvān-ı cihān fevc fevc
baḥarveş zenān merdümān mevc mevc

4735. ḳılur āh mir'ātı gerçi siyāh
ėder rūşen āyine-i ḳalbi āh

(…)[362]

[362] Benzer beyit örnekleri için bk.: 78, 783, 993, 1066, 1166, 1282, 1318, 1495, 1730, 2129, 2315, 2960, 2998, 3021, 3513, 3575, 3577, 3593, 3975, 4021, 4265, 4391, 4765, 4831, 5025…

Yine lafzi sanatlardan cinas ve bilhassa tekrirler [363] anlatımı hareketlendirmektedir:[364]

9. ne cennet ne dūzāḫ ne ins ü ne cān
ne ḫayr u ne şerr ü ne sūd u ziyān

150. kimine vėrür ġam kimine sürūr
kimisine mātem kimisine sūr

630. açup ḫᵛāb-ı nūşından nergesüŋ
çü gül gül çü bülbül èşitdür sesüŋ

1126. gerek rüstem ola vü dārā gerek
ere düşmeniyle müdārā gerek

1132. ʿadūnuŋ derisini furṣatla yüz
müdārā-ile göster ammā ki yüz

1545. maḳāmına varduḳ erüŋ çün yaḳīn
buluşduḳ görüşdük öpüşdük hemīn

1906. ne kes muṭṭaliʿ dür bular derdine
ne var kes bilür bunlaruŋ derdi ne

2105. biri dėdi nolduŋ elüŋdür dü-tā
bu ser-pençe-i āhenīnle dut a

3042. çü geldi ʿaceb ḫūb iḳlīm-i şām
geçürdüm ḫoş evḳātumı ṣubḥ u şām

3050. nite ḳarlu ṭaġlar başı saçı ḳar
yüzinde çü mā berf-i pīri aḳar

3676. ilāhī bu ḫalḳun sen al dādını
cihān defterinden getür adını

4011. güzeldür ya çirkin sīretde ger
bilür yeg ḫudā senden içüm hey er

4429. dirīġā dirīġā dirīġā dirīġ
bizi başdı ġaflet nėte ḳara mīġ
(…)[365]

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te sıkça yapılan bu tekrarlar birçok yerde *paralelizm*[366] kavramını hatırlatacak mahiyette ahenk ve ritmi artırarak ifadeyi daha da etkili kılmaktadır:

[363] Tekriri mana ile ilgili sanatlara dâhil eden araştırmacılar da vardır. Mesela Yekta Saraç, ilgili çalışmasında "Zira tekrir, her ne kadar lafız tekrarına dayalı bir sanat ise de onda lafız değil mana ön plandadır. Nitekim bundan dolayı kendisine bedîʿin lafzî sanatları arasında değil mana ile ilgili sanatları arasında yer verilmiştir." demektedir. Bk.: SARAÇ, M.A.Y.: *Klâsik Edebiyat Bilgisi-Belâgat:* 167. s.

[364] Bütün söz veya sözcük tekrarları; reddü'l-ʿacûzʿala's-sadr, iʿâde, ʿaks gibi sanatlar tekrîr şemsiyesi altında düşünülmüştür.

[365] Benzer beyit örnekleri için bk.: 560, 643, 950, 1185, 1263,2022, 2023, 2100, 2692, 2966, 3262, 3788, 4955…

1446. nėçe güçlüler oldı üftādeler
çoḳ üftādeler oldı āzādeler

1472. kimüŋ cevri çeşmüŋe aḳıtdı yaş
kimüŋ zaḫmı baġruŋda bitürdi baş

1726. senüŋ nāmuŋa_oldı benüm devletüm
saŋa devlet oldı benüm ẕilletüm

1745. ḳaraŋuda göz ḳanġı ḳaş ḳanġıdur
bilmez güher ḳanġı ṭaş ḳanġıdur

1931. revān cān ḳıldı varup cān revān
ser-i kūyına ḫayme çekdi hemān

1943. ne vaṣla var imkān ne ṣabra mecāl
ne ḳaçmaġa ayaḳ ne uçmaġa bāl

1963. çeküp kendü nāmum başına ḳalem
ḳodum kendü kāmum başına ḳadem

2077. ne bu ḳapudan ġayrı bir ḳapu var
ne bu rāhdan ġayrı rāh üstüvār

2094. benüm gibi ḳul çoḳ bulınur saŋa
senüŋ gibi ḫ^{v}āce bulınmaz baŋa

3233. ne bilsün ėl er cāmesinde ne var
ki yazan bilür nāmesinde ne var

3629. olur şef^{ḳ} ü vitr ü^{ʿ}aded vitr ü şef^{ḳ}
cihān nef^{ḳ} u żardur ṭolu żarr u nef

3644. bu aŋa vü ol buŋa pīr ü cüvān
biri nīm mest dėr biri ser-girān

3806. ya başuŋı alup git āvāre ol
ya her gün ḳalup evde bī-çāre ol

3823. ki çoḳ yüz gören dişi yüzsüz olur
melāḥat gider sözi ṭuzsuz olur

4243. ne ḳuvvet var elde ne yürür ayaḳ
ne dil deprenür ne ḳımıldar dudaḳ

(…)

Bu hususta Zaîfî'nin ardışık beyitlerde yaptığı anlam ve lafız tekrarları veya tezatlıkları da ilgi çekicidir:

---

[366] "*Paralelizm,* şiir dilinde beyti oluşturan mısralar arasındaki benzer dil birliklerinin ve mütevazin kelimelerin anlamla bütünleşen sesin eşliğinde paralel sıralanışını ifade eden bir terimdir. Dörtlü, beşli söz tekrarlarında görülen aynı kelimelerin beytin her iki mısraında belli bir düzenle tekrarlanmasına karşılık paralelizmde sadece aynı kelimelerin değil; ses, anlam ve vezin itibariyle benzer kelimelerin tekrarı söz konusudur. (…) Beyitteki paralelizm divan edebiyatında kullanılan söz sanatlarından tarsiye benzemektedir. Gazelin tamamında görülen paralelizme en iyi örnek ise tedric ve tensik sanatının yapıldığı şiirlerdir." Bk.: MACİT, M.: *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları:*53-54. s.

1596. var idi yemende melik milki bol
ki nām-āver idi vü fermān-dih ol

1597. yoġ idi zamānında mānendi mīr
bulınmazdı aŋa seḫāda naẓīr

2290. ḫarāretle ol odı urmaz baŋa
ki mümkin ola anı dėmek saŋa

2291. güzellikde ol odı urmaz baŋa
ki mānend ola bār-ı zāhid aŋa

3248. ne ṭāʿat ḳılur ne bilür ḥaḳ şu ḳul
ki rızḳına olmaz ḳanāʿatde ol

3249. ḳanāʿatde ol baḫt u rızḳuŋa sen
k'ezel ḥisse-i ḳısmetüŋdür gelen

3977. eger zişt-ṣūret u ger ḫoş-beden
dėme ḳurtılur ṭaʿn-ı bed-gūydan

3978. eger ziştrūdur çü dīv-i ḳabīḥ
ṣubuḥveş ü ger olsa merd-i ṣabīḥ

4282. kimi āh eyler kimisi enīn
ceres gibi eyler kimisi ṭanīn

4283. kimi zārī eyler kimi aġlar
gögüsde kimi ellerin baġlar

(…)

Ardışık veya yakın sıralı beyitlerdeki tekrarlar, benzer ifadeler kimi zaman sanat olmaktan çıkarak ifadede kısırlığa ve tekdüzeliğe sebep olmaktadır. Bir imgeyi, bir hayali farklı bağlantılarla işleyerek yeniden kullanmak veya vurgulamak gibi bir amaçla değil de sadece uygun bir beyit veya mısra yazılamadığı için tekrarlandığı hissi uyandıran ifadeler kusur hüviyetindedir. Zaîfî'nin de kimi zaman aynı hayal ve manaları aynı kelimelerle ve üslupla dile getirerek bu kusuru işlediği görülmektedir. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'teki eserin anlatımına özel bir katkıda bulunmayan veya en azından özel bir katkıda bulunduğunu söylemenin güç olduğu bu tekrarlar şairin dili kullanmadaki gücü, -daha dar bir kapsamla belki de çeviri kabiliyeti- hususunda dikkate değer bir kıstas olabilir:

339. gelen gitdi ḳalmadı dünyāda şād
meger şol ki gidüp ḳodı yaḫşi ad

341. cihāna gelen ḳalmaz āḫir ölür
kişinüŋ hemīn yaḫşı adı ḳalur

342. bu dünyāya kim geldi kim ḳaldı ol
meger ehl-i devlet ki ḫayr ėtdi bol

560. ḫar-ı rūstāyī ʿadū çün alur
melik bācı her gün yā nėçün alur

561. ḫarın ol ḫarācın bu ḳılur ṭaleb
pes ol tāc u taḫtda ne ḳaldı ʿaceb

562. ḳomaz rüstāyīye çün gölgelik
ḫarāc u nüzül nėçün alur melik

564. bir üftāde rızḳın alup ėtme zār
ḳarınca ġıdāsını yėr murġ-ı ḫᵛār

565. yėyüp miskin aşuŋ dėme zinhār
ḳarınca ġıdasıyla bir ḳuş toyar

963. seni saŋa gösterme varsa gücüŋ
bu üftādeden mi alursın öcüŋ

964. gücüŋ varsa gösterme seni saŋa
ṣınama özüŋ bunda cengde ṣına

1455. çevürdi yüz andın hemīn rūzgār
ayaġ ėtdi başını bu zūrkār

1456. felek indürüp atdan oldı yayaḳ
ayaġ oldı baş u baş oldı ayaḳ

3238. güneş gibi vėrmek dilerseŋ żiyā
içüŋ ḥulle daşuŋı eyle ʿabā

3239. aduŋ dėrseŋ eyleye her dilde yėr
daşuŋ ḥaşv u içüŋi eyle ḥarīr

4432. ne ḫoş dėdi ol kūdek āmūz yār
iş işlemedük gitdi veh rūzigār

4433. dėr üstād şākirde hey bitmedük
günümüz geçürdük bir iş ėtmedük

4472. kişi aṣṣı ėtmek olur māyeden
ne aṣṣı ėder māyesini yėyen

4473. ėder aṣṣı ol kim ola māyegīr
ziyānkārdur şolki ser-māye yėr

1421. teni zinde ʿālim velī mürde dil
yeg ol zinde dil k'ola ten mürde gil

1422. zehī er ki öldi adı zindedür
eyü ad ėletdi ki o zindedür

1423. cihānda ne ḫoş dirlik ėtdi şu kes
k'adı ölmeyüp aŋıla her nefes

1424. şu dil zinde ten ger ölürse ne ġam
ki ʿuḳbāda zinde dil-i muḥterem

1425. ten-i zinde dil hergiz olmaz helāk
eger cism ölüp ḫāke girse ne bāk

1559. seḫāvet kerāmetdurur baʿd u ḳabl
nefˁasuz avurddur hemīn boş ṭabl

1560. nefˁasuz avurddur şişik boş ṭavul
ḳaba yėldür eser öŋünden ṣavul

4284. bu ḥāl üzre geçdi biraz çün zamān
ḫalāyıḳ ṭaġıldı vü ḳaldı muġān

4285. şu dem encümenden boş oldı deyr
reʾis-i muġān ḳaldı hep gitdi ġayr

4286. deyer ḳaldı ḫālī gidüp encümen
baŋa ḳıldı ḫandān naẓar berhemen

(…)[367]

Kitâb-ı Bâğ-ı Behiş'te ahengi artıran önemli ögelerden biri de kuşkusuz *armoni*dir.[368] Sayıları çok fazla olmamakla birlikte bazı beyitlerde ünlü veya ünsüz seslerin, tecnise varmayacak nitelikteki müşterek sesli hecelerin belirli aralıklarla yinelenmesi şiiri musikiye yaklaştırmıştır:

56. niy*āz* ėdene n*āz* u niʿmet vėrür
nam*āz* ehline ʿadn u raḥmet vėrür

101. saḫiyy*ün* emīn*ün* nebiyy*ün* kerīm
selīm*ün* ḥalīm*ün* resūl*ün* ʿaẓīm

1683. g*eh* eydür saḳaṭ g*āh* nefrīn u *āh*
g*eh* ėderdi düşnām aġlardı g*āh*

1985. uzun ḳo*ll*u*l*ardur ḳışa e*ll*ü*l*er
şınıḳ di*ll*ü*l*erdür kesük di*ll*ü*l*er

2300. ne ḫoş sözdürür bu söz ey ḫoş nihād
ki āteşdürür ʿışḳ ʿāşıḳ çü bād

3038. n*e* m*er*dīd*e* n*e* m*er*dümīd*e* ol *er*
naẓīr*i*ni gör*me*di çeşm-i beşer

2996. *ö*le b*ö*yle b*ü*lb*ü*l ʿacebd*ü*r g*ö*ŋ*ü*l
k'anuŋ *ü*st*ü*ḫᵛānında bitmeye g*ü*l

4174. var allaha ş*ü*kr *ė*t ki d*eg*ül s*enü*ŋ
b*enü*m gibi baġlu el*ü*ŋ g*er*d*enü*ŋ

[367] Benzer beyit örnekleri için bk.: 949-950-951, 3206-3207, 3868-3871, 3885-3886, 4010-4011…

[368] "Bir veya birkaç mısradaki seslerin birbirine uymasına, birbirleriyle veya bir manaya göre düzenlenmesine armoni (âheng-i selâset) denir. (…) Şiirde armoniyi sağlayan unsurlar aliterasyon ve asonans olmak üzere iki alt başlıkta incelenebilir. Aliterasyon, bir mısra içinde veya devam eden mısralar arasında aynı ünsüzlerin tekrarlanması anlamına gelir. Ancak ses tekrarlarının her zaman anlamla örtüştüğünü söylemek imkânsızdır. Şairler bazen ses tekrarlarını şiirde musikiyi artırmak için kullanırlar. (…) Şiirde teşekkül bakımından benzeşen ünlülerin bir mısradaki kelimelerin bünyesinde veya önceki yahut sonraki mısraların hecelerinde âhenk oluşturacak şekilde arka arkaya tekrarlandığı da olur. Buna asonans denir." Bk.: MACİT, M.: *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları:* 63-68. s.

4590. bu ʿālem ki bir dem olur ādeme
ḫıred yeg dėr ʿālemden ol bir deme

(…)

Her şair gibi Zaîfî de eserinde kendi şiirini övmektedir. Şiirleri için bilhassa "tatlı" vasfını kullanan şair, sözlerinin "hikmet" içerdiği için dinlenmesi gerektiğini de sıkça vurgulamaktadır. Bu övgü ifadelerine birkaç örnek vermek gerekirse:

190. żaʿīfī getürdi gülistāna gül
şeker mışra élten utanmaz degül

191. daşı ṭatlı yumşaḳ ḫurmaleyin
içi ḳatı açsaŋ çekirdek hemīn

242. żaʿīfī sözini édüp güşvār
güher gibi güşuŋda dut şehriyār

595. żaʿīfī süḫanda çü olduŋ dilīr
elüŋde ḳılıç eyle feṯḥ-i kebīr

897. ne her necm gökden żaʿīfī iner
ne her kere düşen ayaġa biner

1783. süḫan dėr żaʿīfī naṣīḥat şiʿār
olur ḫūb édersеŋ saŋa güşvār

(…)

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'in orijinal hayal ve imgelerle, mana incelikleriyle, söyleyiş farklarıyla örülü olduğunu belirtmek imkânsız olsa da Zaîfî, edebî sanatları başarılı bir şekilde kullanarak sıradan olay, durum ve nasihatlerin aktarımında kulağa hoş gelen ifadelerle etkileyici tasvirler yapmayı da bilmiştir:

1310. atup söz ṭaşın beyt-i ḫāṭır yıḳar
eẕā āteşiyle dil evin yaḳar

2555. yaraldı göbegine varınca meşk
ḳadeḥler gözi ṭoldı ḫūnīn eşk

2668. ḫasīs ādeme ḳarlu şu vėrme yaz
vėrürseŋ mükāfātını buza yaz

2688. çü görmez evinde iken ṣayd izin
açar mescid içinde dükkān yüzin

2706. bed ardumca ʿaybum ḫafī dėr geçer
bed andan ḳarīnüm yüzüme açar

2955. güç étme_elüŋ altına olana gel
ki vardur elüŋ üzere senüŋ de el

3021. ḳaçan destüme ėrdi vaḳt-i memāt
kökiyle çıḳup gitdi naḫl-i ḥayāt

3380. ṭoyurur gedāyı yaram aḳçe nān
ṭoyurmaz şehenşāhı bütün cihān

3404. ḫudā-bende bir şāh vardı ḥamūl
yaḳındı k'ėde şemsi ṭaġdan nüzūl

3405. semā'-ı ḥayātında ʿömri güni
zevāle gelüp ġarba dutdı yöni

3470. gėce yüklüdür gündüz içün nihān
görelüm ne ṭoġırur ėrte cihān

3502. aġaz dikdi pervāneveş ehl-i şemʿ
çü gördi dilinden yanar şemʿ-i cemʿ

3513. çeh-i dildedür baġlu dīv-i saḫun
aŋa dil ṣoḳup ṣaḳın açma dehen

3542. ne ḫoş rāz-ı sulṭānı ṣaḳlar ḳalem
başı üzre tīġ olmasa_açmazdı fem

3593. kināra çeküp eyle ḳocmış ḳızı
ṣana ṣanki örtmiş gėce gündüzi

(…)[369]

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te Klasik Türk edebiyatının ünlü beyitlerini hatırlatan beyitlere de tesadüf edilmektedir:[370]

1888. yüreginde cānānı cānān arar
yüzer baḥr-i ʿummānda ʿummān arar

1943. ne vaṣla var imkān ne ṣabra mecāl
ne ḳaçmaġa ayaḳ ne uçmaġa bāl

4142. ḫᵛāce ṭabl üninden uyanur ʿaceb
ṣoruŋ pāsübāna uzun mıydı şeb

4143. baŋa ṣor şeb uzunluġını baŋa
ki sevdā-yı zülfiyle ḳaldım ṭaŋa

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'te çok az görülmekle birlikte *beyt-i merhûnlar*[371] da mevcuttur:

---

[369] 431, 578, 654, 1211, 1456, 1459, 1961, 2006, 2554, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2673, 2776, 2777, 2830, 2965, 2967, 2998, 3016, 3021, 3103, 3406, 3552, 3575, 3577, 3591, 3598, 3834, 3975, 3976, 4022…

[370] *"Ne beyân-ı hâle cür'et ne figâna tâkatim var/ Ne recâ-yı vasla gayret ne firâka kudretim var*" (Enderunlu Vasıf, ö. 1824; 24. G.)
"Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkıt ne bilir/ Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç sâat" (Lâ-edrî) (Bu beyitin Sâbit'e (ö.1712) ait olduğu söylense de Turgut Karacan tarafından neşredilen *Sabit Divanı*'nda böyle bir beyite tesadüf edilmemiştir. Bk.: KARACAN, T.: Bosnalı Alaeddin Sabit: *Divan:* 365-369. s., UZUN, Ş.: "*Klasik Türk Şiirinde Şeb-i Yeldâ", SÜ Edebiyat Fak. Dergisi:* 365. s.)
"Cihân-ârâ cihân içindedir ârâyı bilmezler/ O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler" (Hayâlî, ö. 1556/57) (Bk.: TARLAN, A. N.: *Hayâlî Divanı*: 53. G., 107. s.)

8. yoġ idi cihān vardı ol ḫayy u rab
ne māder var idi ne ḫod ibn ü eb

9. ne cennet ne dūzāḫ ne ins ü ne cān
ne ḫayr u ne şerr ü ne sūd u ziyān

634. gėçen şāhlardan ḥikāyetde var
ḳ'ėder tikle çün taḫt-ı zenge ḳarār

635. zamānında ġam çekmedi bir beden
ne incindi devrinde kes kimseden

2767. hevāsında gezdi nėçe rūzigār
çü uṣlatdı devvāre-i zūrkār

2768. derūnında olan sitīz u ḫaşem
gidüp geldi mevlāsına şūḫ çeşm

3968. münaḳḳaş ėdüp ḳaṣr ü köşkin bir er
tenüŋ ḫoş libās-ile zeyn ėtse ger

3969. aŋa ṭaʿn ėden der ki ṣūret gibi
ḳılur zeyn kendüyi ʿavret gibi

4114. eger berf ü bārān eger bād u ebr
ve ger raʿd çün vėre ṣavt-ı hizebr

4115. ḳamu ḳārdadur eger ʿulūv sifl
zemīn içre toḫmuŋı besler çü ṭıfl

4847. bu cānibde lālālar vü dāyeler
serā çevresindeki hemsāyeler

4848. çü şehzāde oldı güm ü nā-bedīd
ḳamu seng-i ġam başa urdı şedīd

(…)

Soru-cevap olarak karşılıklı konuşma biçiminde yazılan şiirler edebiyatta mürâcaʿa olarak adlandırılır. Bir üslup özelliği olarak Zaîfî'nin ara ara bu üslubu tercih ettiği görülmektedir:

716. *dėdüm* aŋa ėy yār u ḫoş-ḫū yigit
neden böyle dermānsuz olduŋ eyit

717. hemīn ḥayḳırup *dėdi* ʿaḳluŋ ḳanı
özüŋ ḫod bilür ne ṣorarsın beni

720. *dėdüm* aŋa āḫir saŋa bāk yoḳ
yılan anı soḳar ki tiryāk yoḳ

722. sefīhe naẓar ėder ʿālim-i līn
baḳup ḫışm-ıla *dėdi* ol pāk dīn

---

[371] Bir şiir parçasında anlamın içinde bulunduğu beyitin dışına çıktığı beyitlerin her birine "başka bir beyite bağlı olan beyit" anlamında beyt-i merhûn adı verilir. Bk.: ʿAlī Şīr Nevāyī: [hzl.:] Kemal Eraslan: *Mīzānü'l-Evzān:* 172. s.

1509. *dėdüm* aŋa bu bāġ u ip ėy cüvān
yėder böyle bu gūsfendi her ān

1511. çü ʿıyş u oyundan yine geldi şād
beni pes görüp *dėdi* ėy ḫoş nihād

3054. *dėdüm* dün elüŋdendi şīrān zebūn
yoluḳsın çü rūbāḥ nėçün bugün

3055. *dėdi* urdı tā ceng-i tatar çeng
daḫı ḳalmadı başda sevdā-yı ceng

3661. *dėdüm* aŋa ėy merd-i āşüfte ser
ʿaceb geldi sözüŋ baŋa vėr ḫaber

3663. *eyitdi* ki düzdān tehevvür ḳılur
eli ḳuvvetiyle şikem pür ḳılur

(…)

Zaîfî'nin, Rumelili olması sebebiyle eserde yer yer mahallî ögelerden yararlandığı görülmektedir:

1601. ne bunca maḳālāt ey bād-senc
ne milk u ne leşker var anda be genc

2117. dėdi vāylı vāylı abu ben nėdem
firāḳına düşdük nite ṣabr ėdem

2418. ne ḳurtuldı ṭıfl iken ölen ė yār
ki pīrlikde ol gitmedi şermsār

4102. odun kes dėyü tīşe vėrdüm be toy
dėmedüm var ėl evi dīvārın oy

4323. żaʿīfī güzel pend ėder gözüŋ aç
çü dīvār esāsını ḳazduŋ be ḳaç

4599. degül ḳarṭovaya varasın çü sen
yuyasın sefer tozın aʿżāŋdan

(…)

Şair Rumeli ağızının kimi özelliklerini de eserine yansıtmıştır. Mesela "oğlum" kelimesini "ūlum/ōlum" olarak yazdığı yerler vardır. Bu hususta Tuncer Gülensoy da Rumeli ağızlarında iki ünlü arasında kalan *ğ* gibi bazı seslerin hece kaynaşması *(contraction)* sonucunda uzun ünlü meydana getirebileceğini bildirmektedir: *yapağı>yapā, lağım>lām, yoğur>yōrt-yūrt, doğur->dūr-, soğuk>sūk, oğul otu>ūl otu…* [372] Yine "Mısır>Masar,tıfl-tıfıl>tafal, akl-akıl>akal…" gibi birçok kelimede kullanılan

[372] GÜLENSOY, T.: "Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme", *TDAY Belleten 1984*: 93, 94 ve 128. s. Hatta Gülensoy, Prizren ve Priştine ağızlarında "alçalan ikiz ünlüler" (falling diphtong) ses olayının görüldüğünü de belirtmektedir: soğuk>souk, loğusa>lausa… Bk.: *age*, 96-97. s.

harekelerin kelimelerin alışıldık seslendirilişine uygun olmayışı vb.nin de Rumeli ağzıyla ilgili olduğu belirtilmişti (Bkz.: *İmla*):

58. *dėnilmämiş* esrār-ı kevne başīr
olunmamış aḥvāl-i ḫalḳa ḫabīr

1536. elin dut yėre düşmişüŋ ėy *ūlum*
özüŋ yėre urup dėme dut elüm

4578. *ḳaṣarġalu* bir bād ḳopdı hemīn
ki ġark oldı toza semā vü zemīn

4607. çü bilmez *ṭafal* ḫātemüŋ ḳadrini
alan aldı şīrīnlik ile anı

(…)

7. VECİZ SÖZLER ve KALIP İFADELER

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt bir öğüt ve ahlâk kitabı olduğundan muhteviyatında birçok nasihate, bilgece düşünceye, ibretlik söze, vecizce sözlenmiş dua ve beddualara rastlanmaktadır. Zaifi, atasözü veya atasözü niteliğindeki bu veciz sözlerin yanında kullandığı deyimlerle anlatımı canlı kılmayı bilmiştir.[373] Eserde geçen bu veciz sözlerdenvve -genel bir tabirle- "kalıp ifadelerden" bazılarını şöyle sıralamak mümkündür:[374]

âb-ı rû (2683)
açık dil ol- (600)
açık yüzlü (2506)
adem ayağına diken at- (698)
(~)Ağacın dikeninin cevrini çeken, tatlı meyvesini de yer. (3836)
Ağaç köksüz olduğunda tazelenmez. (1268)
Ağaç mıh gibi kökünden muhkem olur. (258)
ağır başlı (1432)
ağız (fem) aç- (3620, 4023)

---

[373] Klasik Türk şiirinde kullanılan deyim ve bilhassa atasözlerinin vezin ve kafiyeye icabı veya başka şiir kaideleri sebebiyle bazı değişikliklere uğradığı görülmektedir. Bu değişiklikler ana hatlarıyla şöyle sıralanabilir: 1. Kimi sözcüklerin eş-yakın anlamlılarıyla değiştirilmesi 2. Söz diziminin/çekiminin değiştirilmesi 3. Araya başka sözcüklerin dahil edilmesi. 3. Aradan kimi sözcüklerin çıkarılması. Böyle kısmi değişikliklere uğrayanlar bazı toplayıcılar tarafından tam atasözü bazılarınca ise "atasözlerine işaret" sayılmıştır. Bu hususta A. Karahan şöyle demektedir: "(…) Şinâsi-Ebüzziya'dan beri süregelen toplamaların büyükçe bir kısmında da uygulandığı üzere -eğer atasözlerinin amacı olan anlam değişmiyor ve sözlüklerle onların dizisinde de açık bir aykırılık fark edilmiyorsa manzumelerde sanatçıların duygu ve düşüncelerine güç katan ve kamuca benimsenmiş özsözler oldukları ilk okunuşta anlaşılan düstur niteliğindeki mısra ve beyitleri atasözleri saymamazlık edemeyiz. Bunların sözdiziminde değişiklik ya da sözcüklerine katkılar yapılmış olsa bile…(…)" Bk.: KARAHAN, A.: "Trabzon'lu Figanî'de Atasözleri ve Deyimler", *TDED:* 167. s. Karahan'ın bu düşüncelerini doğru bulduğumuzu ve bu bölümü bu bakış açısıyla oluşturduğumuzu bildirmek isteriz.

[374] Parantez içindeki sayılar ilgili deyimin geçtiği beyit/beyitlerden birinin numarasını göstermektedir. İlgili beyitin nesre çevirisi yapıldığı için bu bölümde söz kalıplarının anlamına yer verilmemiştir. Kimi ifadelerin başındaki (~) simgesi, ilgili ifadenin kısmi farklarla günümüz Türkçesine uyarlandığını ve daha yaygın bilinen kalıbına uygun hâle getirildiğini bildirmektedir. § simgesi ile de ilgili ifadenin kimi sözlüklerde karşılaşılan hâlleri/anlamları bildirilmektedir.

ağzı açık (3740)
ağzını dik- (3504)
ağzını tut- (3741)
Ahmak olan çorak yerde ağaç diker. (2663)
aklı cem olma- (2643)
aklını al- (2063)
aklını cem et- (532)
(~)Akrep yerinde daha kötü olur. (815)
aman dile- (25)
araya gir- (1150)
ardınca gözü kal- (2008)
(~) Arpa eken buğday biçemez. (840)
ateşi baştan çık- (2314)
(~)Ateş ile pamuğun oyunu olmaz.[375] (3838)
Atılan ok geri dönmez. (2062)
Av köpeği iyi veya kötü bebre hücum eder; savaş bilmeyen aslan tilkiden kaçar. (1181)
avrat huyunı tut- (1189)
ayağa bin- (897)
ayağa düş- (1756)
ayağı bağla- (4497)
ayağı bend-i resen ḳıl- (4451)
ayağı dûr eyle- (4393)
ayağı eflâke ko- (222)
ayağına düş- (1217)
ayağını bil- (696)
ayağının tozunu yel görme- (1409)
ayağının tozuna yel yetişeme- (1571)
ayak al- (1932)
ayak bağı (3332)
ayak bas- (532)
ayak çek- (2809)
ayak/pâ ko- (2461)
ayaktan düş- (567)
ayıp aç- (3572)
Bademin içini ye, kabını dışarıya at. (4032)
bâd-pâ(yân) (1586)
bâd-senc (/yel ölç-) (2922)
bağrı taş [ol-] (2766)
bağrı yan- (1704)
bahtı siyah(/kara) (1404)
Bal yaranın acısını tatlı etmez. (3365)
Baldarkı takvim işe yaramaz. (3827)
basiret gözü (4470)
baş (/ser) aç- (1603)
baş al- (1140)
baş aşağı et- (319)
baş (ser) çek- *(§karşı gelmek, serkeşlik etmek, itaatsizlik etmek)*[376] (2766)

[375] Şinasi: *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye:* [hzl.:] S. BEYZADEOĞLU: 395. md., 62. s.; GÖNEN, S.: *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri:* 56. s.

başını (ser) çek- *(§ilgiyi kesmek, uzaklaşmak)* (28, 2092)
baş eğ- (1269)
baş kaldır- (1313)
baş ko- (732)
baş(ımı/ını) ye- (288)
baş yitir- (2014)
başa çık- (2895)
başa gel- (4572)
Başa yazılan gelir. (3062)
başı ayak et- (1455)
Başı evc-i felekden aşa! (1097)
başı hoş ol- (422)
başı taş ye- (28)
başı yakaya çek- (2250)
Başı asumana (/göğe) er- (3488)
başına cihan teng ol- (3426)
başına dünyayı (/cihanı) teng et- (32)
başına milki dar eyle- (1714)
başından çıkart- (4421)
başından saye git- (1273)
başını alıp git- (3806)
başını ayak, ayağını baş et- (1456)
başını (/kellesini) göğe çıkar- (3853)
başını göğe ko- (223)
başını gökte tut- (1477)
başını hırkaya çekmek (1524)
başını kayır- (266)
başını yere eğ- (1382)
başlarının bahasını ye- (1171)
baştan ayağa (2330)
baştan çıkar- (§ doğru yoldan saptırmak) (4421)
(~)Bedehşan lalini kırmak kolaydır; güç olan kırık nesneyi yerine koymaktır. (354)
bel bağla- (1427)
Beyinsiz baş içi boş kovan gibidir. (2484)
Bir günün bin olsun! (3755)
bir nefeste anlat- (2959)
bir pula alınma- (2492)
boş gönder- (1467)
boynunda kanı kal- (575)
Bugün saadet tohumunu saçan, yarın Tuba dalından meyve yer. (2754)
buğday (/gendüm) gösterip arpa sat- (2692)
bulanuk gönüllü (2594)
buza yaz- (2668)
Büyük olmak istersen düşmanını sakın küçük görme! (796)
(~)Büyüklüğün ağırbaşlılıkta olduğunu bilmeyen kibirle coşar. (2680)
cân al- (2026)
cân bağışla- (2574)
cân revân ol- (1931)

[376] TANYERİ, M. A.: *Örnekleriyle Türk Halk Şiirinde Deyimler:* 30. s.

cân ver-[377] *(§canlanmasına yol açmak)* (16)
cân ver- *(§ölmek)* (1946)
cân yedir- (299)
cândan geç- (1931)
cânını revân kıl- 1939
ceng-i Tatar (3055)
cerr eyle- (3289)
ciğer yak- (3557)
cihân-dîde (926)
cihânı başına teng kıl- (32)
Cihânın gamını padişahlar çeker. (3383)
çak ol- (88)
Çekirge budu karıncaya ağır gelir. (1437)
Çengin sesi davuldan az olur, sarımsak gülün kokusunu çabuk bastırır. (2515)
çeşm ve guş aç- (1483)
Çifteli eşeğin yükünün ağır olması gerekir. (1856)
Çok duran suyun kokusu iyi değildir. (3431)
Çok yüz gören dişi yüzsüz olur; melahat gider, sözü tuzsuz olur. (3823)
(~)Çorak yere ağaç dikilmez. (2663)
dâmenden el çek- (2128)
(~) Damlaya damlaya göl olur. (1133)
dehen ölç- (2911)
Delilsiz (tanıksız) dava utanç verir. (1576)
*Dest [ber] bâlâ-yı dest. (§*El, elden üstündür*.) (2956)
dest-res ol- (236)
destine er- (3021)
destini çek- (2104)
devlet kösünden (/kûs-ı devletten) ses gel- (3408)
devlet topunu (/gûy-ı devleti) kap- (1258)
devlet ü câhdan düş- (3433)
Diken taşıyan yasemin biçemez. (739)
dil (gönül) ağırt- (398)
dil ağız dutul- (760)
dil (gönül) al- (1224)
dil (gönül) bağla- (1058)
dil uzat- *(§kötü söylemek)*[378] (2902)
dili uzun ol- (999)
dil-teng ol- (267)
dil (gönül) ver- (4594)
dilinden kurtulama- (halas bulma-/olma-) (3932)
dilini aç- (4715)
dilini bağla- (400)
dilini bend et- (2917)
diş ur- (932)
Doğru söz acı olur. (2505)
Doğruların izinde eğri yürüme. (800)

[377] TANYERİ, M. A.: *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler:* 73. s.
[378] TANYERİ, M. A.: *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*: 88. s.

Dolu çanak bir şey almaz. (2763)
domuzdan kıl kopar- (1835)
(~) Dost acı söyler. (1033)
(~) Dost dostun ayıbını yüzüne söyler. (1018)[379]
(~) Dost elinden acı, şeker olur. (1881)
Dönen taş üstünde ot bitmez. (3253)
Dua oku çabuk örs deler. (2523)
dü-tâ ol- (774)
dünyâyı teng et- (3007)
Düşman sözünü bilmemek iyidir. (3741)
Düşman eli er- (540)
Düşmanın başın üzere kılıç tutması halkın kara duman gibi söz musallat etmesinden iyidir. (3646)
el alıcı (13)
el arkası yerde ol- (2107)
el bendi (bağı) (3332)
el bir et- (321)
el çek- (121)
(~)El elden üstündür. (2955)
el(ini) al- (882)
el(ini) yıka- (/yu-) (3864, 274)
el(inden) tut- (5038)
el evinin duvarını oy- (4102)
el ur- (3155)
el uzat- *(§birinden bir hakkı almaya kalkışmak)*[380] (543)
el(ini) uzat- *(§yardım etmek)*[381] (3420)
Elçiye zeval olmaz. (298)
elden git- (3847)
ele bak- (1284)
ele bakma- (1284)
ele gel- (2755)
ele gir- (613)
eli er- (432)
eli gögüsde ol- (238)
eli gönli açuk (1462)
eli kısa (1207)
eli kûteh eyle- (4952)
eli taşla- (3944)
eli yufka (2454)
eli uzun (/dırâz) ol- (678)
Elin aybını sana diyen, senin aybını da ele der. (3723)
elini dişle çiğne- (1260)
elinin altında ol- (2955)
emanetten el çek- (320)

---

[379] TDK: *Atasözleri ve Deyimleri Sözlüğü:* http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.591394cd7f5bd5.13759483

[380] http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.58839242643b14.58325525

[381] AKSOY, Ö. A.: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü 2:* 765. s.

emr-i hakkın ermesi (1708)
Eşek altın çul da giyse o yine eşektir. (2495)
(~)Eşeğe altın semer vursalar yine eşektir. (2495)
Eşeğe ne yük vursan kabul eder. (2495)
Et, yağ gitti; kemik kuru post kaldı. (1526)
eteğin[e] yapış- (2035)
etek (/dâmen) bulaştır- (2395)
etek çek- (2818)
etek devşir- (2395)
etek tut- (4680)
Evine çoban gire, koynuna kurt! (256)
gam çek- (2037)
gam ye- (1070)
(~)Garez ehlinin sözünü dinleyin kişinin işi daima pişmanlık olur. (515)
gece yıldız say- (988)
geceyi (/şebi) diri dut- (1558)
gerden çek- (2571)
göğe çıkar- (220)
göğe el dut- (886)
gönlü kal- (3284)
gönlü siyah [ol-] (4018)
gönlü yan- (4490)
gönlünü aç- (2023)
gönlünü hoş eyle- (1467)
gönül al- (1292)
gönül bağla- (447)
gönül kap- (3915)
gönül tut- (1969)
gönül ver- (2221)
gönül yık- (1137)
(eli) gönlü açuk (1462)
göz açıp kulak tut- (4779)
göz aç- (4333)
göz bağla- (4949)
göz dik- (3881)
göz doyur- (3274)
göz ko- (1232)
göz kulak ol- (1816)
göz kulak tut- (3357)
göz nuru (1290)
göz tut- (1786)
göz yum- (2761)
göz yumma- (2727)
gözleri açık kal- (2500)
gözü açık (2547)
gözü aydın (3926)
Gözünün çerâğında nur kalmasın! (4056)
göz yaşı al- (546)
gurbet ele düş- (3849)

gûşı açık ol- (2247)
gûşına gir- (2776)
gûşmâl eyle- (4881)
güm ol- (92)
Günahsız olanın sözü bek olur. (484)
Güneş balçıkla sıvanmaz. (2928)
hâk et- (4787)
hâk ol- (2989)
hâk-i pây ol- (2828)
harf gel- (488)
harf eyle- (4019)
harfine parmak yeri ko- (60)
harf-i giran kıl- (488)
Her ağacın meyvesi yenmez. (3835)
Her gün bir bülbüle açılan güle gönül verme! (3867)
Her kamış şeker kamışı değildir. (4022)
Her kuşun eti yenmez. (2928)
Her yağmur tanesi inci olsaydı dükkânlar katırboncuğu gibi inci dolardı. (2000)
hiçe say- (2984)
Hudâ hulkı ile huluklan- (185)
Hudâ nâmı ile iptidâ kıl- (1)
Huzuru yalnızca dilenciler sürer. (3384)
Hümâ her ademe sâye salmaz. (3018)
Hümâ kuşu yere inmez. (2011)
hümayı koyup baykuşa göz tut- (1719)
içi şiş- (3633)
içini hulle, dışını âbâ eyle- (3238)
iğne (/sûzen) yeri kalma- (4279)
İhsan keskin dişi kör eder. (1130)
iki el göğüsde ol- (367)
İlacın acısı hastaya şifa verir. (867)
iş gör- (1337)
iş işle- (1484)
itden beter ol- (2886)
iti iti bak- (2455)
(~) İyi sözün gizli olması gerekmez. (584)
kadem bas- (4316)
kadem ko- (3712)
kadem ur- (4453)
Kafesten çıkıp giden vahşi kuş bir daha dönmez. (3517)
Kafesten kaçan kuş yakalanmaz. (1408)
kalem altına al- (399)
kalem(ler) çek- (2092, 5033)
kalkan bırak- (80)
kan dök- (2769)
kan iç- (4310)
kan içici (1606)
kan neşret- (2028)
kan(lar) yut- (734)

kanlu kefen giy- (2016)
kapısı boş olma- (1330)
kara yazılı (5049)
Kara yerde çimen biter. (2935)
kara yere gir- (3821)
karar etme- (11)
kaş çat- (1134)
katı gel- (1008)
kazdığı kuyuya kendisi düş- (836)
Keçiboynuzu hurma vermez. (842)
kefeni yırtmak (4486)
kenâr tut- (4418)
kendi çalıp kendi oyna- (1390)
kıl ucu (401)
kıl yarmak (3076)
(~) Kılıca el tutulmaz. (1136)
kılına dokun- (923)
kızıl kana yun- (2019)
(~) Kişi kendi kurbanına ok vurmaz. (438)
Kişi taabbüdle vâlâya, tevazuyla bâlâya erer. (2798)
Koca kurt avın aslını iyi bilir. (1177)
Konuk öldüren kişi nâmert olur. (436)
Köpeğe itibar kediye utanç verir. (2666)
Köpek kanını dökmek isteyen önce kemik verir, sonra başını keser. (1855)
(~) Köpek sırtı kedi gibi okşanmaz. (2665)
(~) Köprü üstüne ev yapılmaz. (3403)
Kötü adamın iyilik bulduğu görülmez. (824)
Kötü tohum iyi meyve vermez. (860)
(~) İyiliğe iyilik her kişinin kârı, kötülüğe iyilik er kişinin kârı. (1699)
kulağa bend eyle- (3618)
kulağa gir- (4151)
kulağa hoş gel- (626)
kulağa pend er- (813)
kulak küpesi (/mengûş-ı gûş) ol- (2212, 252)
kulak tut- (4779)
kulaktan çıkar- (2912)
kuru arzu (3012)
kuru bir deri kal- (2449)
kuru emek (3010)
kuru nâm (2650)
kuru nâmı kal- (3022)
kuru post, kemik kal- (1526)
kuru yel (2921)
kuru yele ver- (4358)
kuru yere (3383)
kuru zahmet çek- (1389)
Kuşsuz (tayrsız) kafes kıymetsiz olur. (4479)
leb dişle- (2008)

lebine diş ur- (3592)
Merdümden itlik gelmez. (2609)
Meyve dolu dal başını yere eğer. (2950)
miyân-beste ol- (4794)
miyan beste ko- (4991)
murg-ı devlet (4668)
nâm kal- (930)
nân nemek ver- (1290)
(~)Ne ekdinse onu biçersin. (843)
nikab çek- (52)
ocağına su koy- (1842)
oda yan- (1843)
Oka şestdeyken nazar eyle, kabzadan güzer eyledikten sonra değil! (391)
(~) Öfkeyle kalkan zararla oturur. (513)
önüne dest tutmak (435)
önünü al- (1568)
özünü dağıt- (2643)
özünü devşir- (2629)
özünü yere ur- (1536)
parmak basacak yol koma- (400)
pây ko- (3634)
pây öp- (4715)
pâya el ko- (364)
pây-bend (360)
pâyına rû ve ser sür- (1633)
pâyında yüz ko- (1957)
pâymâl et- (548)
pâymâl eyle- (3095)
pâymâl ḳıl- (250)
pâymâl ol- (4822)
perde yırt- (861)
rence kadem kıl- (2832)
Rıza varsa taşla altın bir olur. (3377)
sağ esen (888)
Sarhoş olan deve ağır yük çeker. (1882)
Sarımsak gülün kokusunu bastırır. (2515)
sâye sal- (3018)
Sel yolunda ev yapılmaz. (3401)
(~) Sel yolunda vatan tutulmaz. (3401)
ser çek- *(§baş egmek, dikbaşlılıktan vazgeçmek)* (2571)
ser çevür- (277)
ser ko- (3897)
sımah tut- (4438)
sindan dil ol- (4717)
siyaset gözi ile nigah kıl- (3762)
Soğan tohumu incir vermez. (843)
(~) Söğüt ağacından gül bitmez. (3158)
Söğüt ağacı meyve, hurma ağacı diken vermez. (839)
söz tutma- (3254)

suya seccade sal- *(keramet göstermek, keramet sahibi olmak*[382]*)* (2159)
Suyun dibi balçık olur. (3230)
şâmı diri tut- (623)
talii açık [ol-] (3135)
taş bağırlı [ol-] (1495)
(~)Taş üzerine tohum ekilmez. (3229)
Taze gül diken bitirir. (2935)
(~) tefe koyup çal- (2223)
tehî eyle- (2765)
ten ko- (2857)
tîğ-ı âb-dâr içir- (1689)
Tohum kötü olduğunda ekin de zayıf olur. (666)
(~)Tunç duvarı gençler hücumla, yaşlılar fikirle yıkar. (1148)
turuş-rû (2585)
tuş ol- (4439)
uyku yüzü görme- (2727)
üstüne titre- (4789)
üstühân üzere deri kal- (714)
vefâ et- (2086)
Yağmur da dağ başına düşer; ama yüce yerde durmaz aşağı iner. (1398)
Yağmur kara taşta gül bitirmez. (2937)
yaka yırt- (4483)
yakasını eline al- (982)
yakaya (ceybe) baş çek- (2179)
yarım ağız söz söyle- (411)
yarım cânı kal- (1685)
yarım pula satın al- (3385)
Yavuz besleyen kendi başını yer. (288)
Yavuzluk binasına esas vuran kendi milkini yıkar. (279)
yed uzat- (5003)
Yel ayaklı (1591)
yele var- (900)
yele ver- (2053)
Yemişli ağaca balta vurulmaz. (1831)
yere baş ko- (5009)
yere ur- (4744)
yere yüz ko- (4759)
yılan ayağı gibi kaybol- (4099)
Yılanı sakın dost koynuna sokma, zayıfı güçlünün boynuna bırakma. (795)
yılanın başını taşla ez- (4315)
Yılanın yavrusunu öldürdüğünde yer değiştirmelisin. (4320)
yıldızı düş- (2408)
yıldızı düşük/düşkün ol- (1075, 3139)
yıldızı yüce [ol-] (3135)
yol almak (1154)
yol bul- (4748)

[382] ÇAVUŞOĞLU, M.: *Yahya Bey ve Dîvânından Örnekler*: 127. s.

yol et- (853)
yol göster- (4860)
yola düş- (2707)
yoluna pây ko- (2461)
Yumuşaklık keskin kılıcı kör eder. (2782)
yüreği boşal- (1348)
yüreğine taş bağla- (732)
yürek dağla- (652)
yürek del- (4834)
yürek döy- (2275)
yürek kopar- (259)
yüz açıklığı (1321)
yüz burtar- (1134)
yüz çek- (1982)
yüz çevür- (276)
yüz döndür- (2749)
yüz kızart- (3500)
yüz ko- (239)
yüz perdesini çak çak edip helâk eyle- (3533)
yüz perdesini yırt- (3729)
yüz suyu (1322)
yüz sür- (4833)
yüz tut- (2119)
yüze gül- (2086)
yüzü bek (1349)
yüzü ekşi (2573)
Yüzü ekşinin balı acı olur. (2587)
yüzü göğe tut- (4903)
yüzü kara ol- (4307)
yüzü kızar- (3993)
yüzü nurı (3522)
yüzü ol- (3222)
yüzü suyu dök- (3650)
yüzü suyunu yere dök- (482)
yüzü tünd (1448)
yüzüne demek (3706)
yüzüne kapı bağla- (4991)
yüzünü ak et- (1404)
yüzünü döndür- (782)
yüzünü ekşit- (673)
yüzünü sirke etmek (3309)
yüzünü siyah etmek (3861)
yüzünü (bir yere) tut- (2737)
zebân bendi (2915)
zebân uzat- (3683)
zebânı bend et- (3944)
zeber-dest (3052)

8. ARKAİK UNSURLAR

Konuşulan ve yazılan dilde, kullanımdan düşmüş olan eski söz veya deyimler "arkaik" sözcüğüyle karşılanmaktadır.[383] Son dönem dil sahası araştırmalarında *arkaik* kelimesinin yerine "eskicil, eskicil ögeler, eskicil izler" gibi tabirlere de rastlanmaktadır. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te de günümüz Türkçesinde kullanılmayan birçok eskicil sözcük ve eke tesadüf edilirken günümüz Türkçesinde kullanılan birçok sözcüğün eskicil hâlleri de görülmektedir. Tespit edebildiğimiz kadarıyla bu eserde kullanılan arkaik sözcük, ek ve söylenişler, daha genel bir tabirle "eskicil izler"in görüldüğü unsurlar şöyle sıralanabilir:[384]

8.1. Kelimeler

ağ- (4985)
aḫī (185)
aŋ aŋ (4562)
anda (47)
andan (36)
alda- (3602)
aldayıcı (2652)
ancılayın (479)
aŋıl aŋıl (2299)
ard- (983)
arġac (4447)
aşşı (910)
aşaḳ (3074)
avurt/avurd (1559)
ayırtlan- (578)
ayıt- (1802)
ayruḳ (2022)
baldarḳı (3827)
başal- (2596)
başmaġ (1556)
bay (4162)
bek (2833)
berk (4462)
börk (1083)
bilesince (2063)
binit (2741)
biregü (4494)
birle (45)
burtar- (680)
çaġallıġ (1743)
çaḳ (184)
çaḳaldak (3960)
çap- (991)
çapıl- (80)
çav ėt- (1242)
çav (1572)
çep ėt- (1923)
çigin (2835)
çölmek (2776)
çönge (1130)

---

[383] TDK: *Büyük Türkçe Sözlük*. (http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5888c8a342e193.18555928)
L. Sami Akalın, "eskimiş; eskiyi andıran söz veya eser" olarak açıkladığı "arkaik" kavramıyla ilgili beş farklı tanımlama daha yapmıştır: *1. Eski ve ilk çağlar ve bu çağların ürünleri. 2. Yapıldığı çağdan daha önceki zamanların işine benzeyen ürünler. 3. Eski klasik çağ üslubundan önceki üsluba benzetilerek yapılan eserler. 4. Klasikten önceki eserler topluluğu. 5. Eskiyi andıran söz ya da yazı*. Bk.: AKALIN, L. S.: *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*: 27. s.
Turan Karataş ise "Arkaik/Arkaizm" maddesini "Geçmiş dönemleri, eski çağların ürünlerini, üslûbunu çağrıştıran, hatırlatan söz, yazı veya eser. Bazı çağdaş edebiyat eserlerinde, belki de özgün, farklı görünmek için, mazînin/tarihin mirası mesâbesinde olan geçmiş yüzyılların kelimeleri, biçimleri, üslûbu, malzemesi kullanılabilir; eskiye bağlılık ifade eden bu tavrın adı arkaizmdir." demektedir. Bk. KARATAŞ, T.: *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü:* 48. s.

[384] Bu dönem metinlerin hemen hepsinde görülen kelime başındaki /g>k/, /t,ṭ>d/, /b>p/ vb. ses değişimleri; düzlük-yuvarlaklık uyumunun ihlali, ŋ sesinin durumu, ön seste b ünsüzün korunması gibi ses hususiyetleri veya kafiye gereği kelime sonlarında yapılan /ḳ>ġ/, /t>d/ gibi ses değişiklikleri konu dışında tutulmuştur. Parantez içindeki sayılar, metinde ilgili ögeyi barındıran beyitlerden birinin numarasını ifade etmektedir. Metnin nesre çevirisi yapıldığı için bu ögelerin günümüz Türkçesindeki karşılıklarına burada yer verme gereği duyulmamıştır.

daḳın- (3026)
dalbın- (2807)
dayaḳ (4064)
depret- (876)
dėvşür- (2395)
döy- (2728)
dümük- (4676)
düriş- (dürüş-) (1128)
edük (4812)
egin (1470)
eŋek (1926)
epsem(4013)
ėrgür- (1048)
ėrte (1253)
esrik (4564)
ėv- (1125)
eyit- (229)
eylen- (1072)
furṣat (1132)
gėŋ (1714)
geŋez (354)
göyne- (1473)
gözgü (4509)
güçer ulu (2601)
gürg (4709)
ḫorata (3660)
ılı (2589)
ıŋran- (2466)
ımızġan- (2674)
ır- (275)
içre (2720)
igen (2833)
iglig (869)
ilen- (3413)
ilenç (985)
iŋildü (4573)
issi (792)
ḳaçan (727)
ḳaḳı- (349)
ḳaman- (2009)
ḳamu (2124)
ḳanda (3193)
ḳandan (2271)
ḳanı (1631)
ḳangı (1314)
ḳap- (4394)
karaŋu (668)
ḳatı (868)
ḳayır (902)
ḳayu (2880)
ḳayur- (266)
kendüzü (4934)
key (1623)
ḳıyık (1170)
kiçirek (2603)
ḳo- (1852)
ḳoc- (koç-) (3962)
ḳocun- (1570)
ḳop- (128)
ḳor- (3643)
köşek (3190)
ḳut (3360)
oġrı (2821)
oḳı- (4923)
oŋat (2781)
oŋul- (2396)
oyanmaz oyur (633)
ök (2823)
öküş (2892)
önegü (700)
önegülen- (1210)
ṣaġış- (2446)
saḳalcım/sıḳılcım (2943)
ṣanu (429)
ṭaşra (83)
ṣatu (1457)
ṭayın- (896)
ṣaçu (4878)
ṣayru (2396)
semür- (4624)
ṣı- (354)
sıga- (3349)
sıġıncak (2023)
ṣın- (975)
ṣınıḳ (354)
ṣıvar- (1429)
siŋirle- (84)
ṣovuḳ (356)
ṭoyla- (430)
soyla- (3876)
söyün- (1842)
ṣuvar- (1866)
sün- (1155)
ṭabanca (2559)
ṭaġar (2695)
ṭaġuk (3581)

taŋ (4058)
taḳaḳ (3491)
ṭala- (2605)
ṭamu (2887)
ṭaŋa ḳal- (1516)
ṭapu (2050)
ṭaraḳ- (1030)
ṭarlıḳ (1165)
tas tas (1465)
ṭayan- (2385)
ṭayın- (3996)
uçḳun (960)
uġur (1332)
ulal- (4795)
ulaşıḳ (2169)
ur- (932)
uṣlat- (2767)
uş (2013)
uş- (3523)
uvaḳ (3437)
uyat- (517)
uz (752)
ün (2644)
üş- (4242)
üşür- (3646)
üz- (1233)
yaġı (3105)
yaġır (703)
yaḫşı (549)
yaḳu (3872)
yalaŋaz (411)
yalaŋlat- (4274)
yalım (1397)
yalıŋ (447)
yalıncak (4903)
yalıŋlan- (3552)
yap- (90)
yap yap (93)
yapan- (2385)
yar- (123)
yaraġ, yaraḳ (659, 4875)
yaraḳlan- (26)
yaraş- (2452)
yarıcı (872)
yarlıġa- (5051)
yas- (3048)
yastan- (3809)
yaşın yaşın (227)
yatlu (284)
yavuz (288)
yayaḳ (822)
yegin (1136)
yėl- (4130)
yėl ölç- (bâd-senc) (§*eli boşa çıkmak*)[385] (2922)
yėle yėle (3356)
yelek (1836)
yeyni (802)
yeynilet- (2630)
yırla- (626)
yigrek (1124)
yol az- (4063)
yoluḳ (3054)
yorġa (960)
yöri- (3310)
yu- (4395)
yuḫu (2545)
yun- (2019)
yülüt- (4416)

8.2. Ekler:[386]

-Am: *varam, dėyem, eylerem, dilerem…* (505, 912, 1320, 2252…)
-AyIn: *göreyin ėdeyin aġlayayın vėreyin…* (1522, 2789, 3131, 4146…)
-cIlAyIn: *ancılayın* (479)
(-)dUrUr: *ṭarīḳatdurur, ṣā'imdurur, budurur, kerāmetdurur…* (644, 1381, 1477, 2007…)
-ġIl: *olġıl, aḳmaġıl, yaḳmaġıl, duṭġıl...* (447, 1165, 2234, 3311, 4195, 4349…)
-İcEK: *olıcaḳ, göricek, ḳalmayıcaḳ…* (2335, 3213, 3500…)
-İsEr: *vermeyiser, olmayısar, olısar…* (97, 821, 1231, 2366, 4420, 4534…)

[385] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama&kategori1=veritbn&kelimesec=13204
[386] Eklerde görülen arkaik hususiyetlerle ilgili detaylı bilgi için bk.: MERT, Y.: *Necati Bey Divanı'nda Arkaik Unsurlar:* 11-40. s.

-lAyIn: *ḫurmaleyin, ġoncaleyin, encümleyin, ḫūbānleyin* (191, 923, 1031, 3074)
-UpDUr-: *olupdur, olupdurdı, ėdüpdürdi...* (492, 835, 1041, 2558, 3759…)
-ÜbEn: *vėrüben, kesüben, oluban, saçuban…* (478, 2189, 3594, 3954,4726 …)
-vUz: *çekevüz, olavuz…*(1362, 2735, 4507, 4902…)

9. İKTİBASLAR

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'teki iktibasları şöyle gösterebiliriz:[387]

3.	naẓīr olmaz iki cihānda aŋa eḥaddür ṣamed lem yelid ol ḫudā	*Kur'ân-ı Kerîm*, ***İhlâs* 112**/1-4: De ki: "O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.) Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey ona denk ve benzer değildir."[388]
27.	muʿīn olsa raḥmān fe niʿme'l-muʿīn ḳarīn olsa şeytān fe bi'se'l-ḳarīn	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Zuhrûf* 43**/38: Sonunda bize geldiğinde, arkadaşına, "Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı! Ne kötü arkadaşmışsın!, der."[389] *Kur'ân-ı Kerîm,* ***Enfâl* 8**/40: Eğer yüz çevirirlerse bilin ki Allah sizin dostunuzdur. O ne güzel dosttur, O ne güzel yardımcıdır![390]
28.	der-i ʿizzetinden şu kim çekdi baş ne ḳapuya varursa yėr başı ṭaş	***Hadis**:* Tanrı'dan başkasından yardım umanın çabası boşa gitmiştir.[391]
39.	cefā-pīşe olmaġa iveydi rab emān kim bula-idi andan ʿaceb	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Fâtır* 35**/45: Eğer Allah insanları, kazandıkları yüzünden hemen cezalandıracak olsaydı, yerkürenin sırtında hiçbir canlı bırakmazdı. Ne var ki, onları belirli bir süreye kadar erteliyor. Nihayet süreleri gelince, (gerekeni yapar). Çünkü Allah, kullarını hakkıyla görmektedir.[392]
46.	ṣıfatı vü ẕātıdur anuŋ ḳadīm aŋa yaraşur benlik oldur ʿaẓīm	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Câsiye* 45**/37: Göklerde ve yerde, büyüklük ve azamet ona mahsustur. Ve o, azizdir; hakîmdir.[393]
47.	atup nīle tābūt-ı mūsāyı ol vėrür ḥıfẓ içün anda fir'avna yol	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Tâhâ* 20**/39: Onu (bebek Mûsâ'yı) sandığın içine koy ve denize (Nil'e) bırak ki, deniz onu kıyıya atsın da kendisini, hem bana düşman, hem de ona düşman olan birisi (Firavun) alsın. Sana da, ey Mûsâ,

---

387 Bu konu hazırlanırken Naci TOKMAK'ın nazmen tercüme ettiği *Bûstan*'dan istifade edilmiştir. Detaylı bilgi için bk.: TOKMAK, A. Naci.: *Bûstan: Sa'dî-yî Şîrâzî*: İstanbul 2015, 373 s., Şule Yayınları. Yukarıdaki tabloda ve aşağıdaki dipnotlarda yer alan ayetlerin Arapça yazılışı-okunuşu ve Türkçe mealleri ise şu iki e-kaynaktan alınmıştır: http://kuran.diyanet.gov.tr/ , http://www.kuranmeali.org/

388 ***Kul huvallâhu ehad(ehadun).Allâhus samed(samedu).Lem yelid ve lem yûled.Ve lem yekun lehu kufuven ehad(ehadun).***
قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (') اللَّهُ الصَّمَدُ (') لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ (') وَلَمْ يَكُنْ لَهُ كُفُوًا أَحَدٌ

389 ***Hattâ izâ câenâ kâle yâ leyte beynî ve beyneke bu'del meşrikayni fe bi'sel karîn(karînu).***
حَتَّى إِذَا جَاءنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ

390 ***Ve in tevellev fa'lemû ennallâhe mevlâkum, ni'mel mevlâ ve ni'men nasîr(nasîru).***
وَإِن تَوَلَّوْاْ فَاعْلَمُواْ أَنَّ اللّهَ مَوْلاكُمْ نِعْمَ الْمَوْلَى وَنِعْمَ النَّصِيرُ

391 Naci TOKMAK, "Her kimse ki O'nun dergâhından yüz çevirse/ Rağbet bulamaz hangi kapının kolunu çevirse" beytinin dipnotuna "Bûstan dipnotu" uyarısı şu hadisi not etmiştir: ***Zalle sa'yu men' isti'âne bi gayri'llâh.*** Bk.: TOKMAK, A. N.: *Bûstan: Sa'dî-yî Şîrâzî*: 25. s.

392 ***Ve lev yuâhızullâhun nâse bimâ kesebû mâ terake alâ zahrihâ min dâbbetin, ve lâkin yuahhıruhum ilâ ecelin musemmâ (musemmen), fe izâ câe eceluhum fe innallâhe kâne bi ibâdihî basîrâ (basîran).***
وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِن دَابَّةٍ وَلَكِن يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُّسَمًّى فَإِذَا جَاء أَجَلُهُمْ فَإِنَّ اللَّهَ كَانَ بِعِبَادِهِ بَصِيرً

393 ***Ve lehul kibriyâu fis semâvâti vel ard(ardı), ve huvel azîzul hakîm(hakîmu).***
وَلَهُ الْكِبْرِيَاء فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ

	sevilesin ve gözetimimizde yetiştirilesin diye tarafımızdan bir sevgi bırakmıştım.[394]
48. birine ėder āteşi gül-sitān birine ḳılur nīli nār u duḫān	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Enbiyâ* 21**/69: Ey ateş! İbrahim'e karşı serin ve esenlik ol!, dedik.[395]
49. bunuŋ taḫtın alup ḳılur ḫāksār aŋa taḫt vėrüp ėder tācdār	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Âl-i İmrân* 3**/26: De ki: Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin.[396]
53. vėre ḥükme tehdīd ger müsteʿān esamm ebkemīn ḳala kerrūbiyān	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Bakara* 2**/18: Onlar, sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler. Artık (hakka) dönmezler.[397]
57. tażarruʿ ėdenüŋ duʿāsın mücīb fürūmāndeye raḥmetiyle ḳarīb	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Bakara* 2**/186: Kullarım, beni senden sorarlarsa, (bilsinler ki), gerçekten ben (onlara çok) yakınım. Bana dua edince, dua edenin duasına cevap veririm. O halde, doğru yolu bulmaları için benim davetime uysunlar, bana iman etsinler.[398]
61. ezelde ebedde anuŋdur ḳader ḳażā kilki naḳşın raḥamda ėder 64. ėder nuṭfeyi ḫoş melek-ṣūret ol kim ėtdürür āb üzre naḳşı kabul	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Âl-i İmrân* 3**/6: O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir. Ondan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.[399]
63. teb-i lerzeden ʿacze ėrdi çü yėr sükūn mīḫ -i kūhıyla vėrdi ṯabīr	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Nebe* 78**/6-7: Biz, yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı?[400]
68. degül gizlü bir ẕerre aŋdan cihān nihān u ʿayān birdür aŋa her ān	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Sebe'* 34**/3: İnkâr edenler, "Kıyamet bize gelmeyecektir" dediler. De ki: "Hayır, öyle değil, gaybı bilen Rabbime and olsun ki, Kıyamet size mutlaka gelecektir. Ne göklerde ve ne de yerde zerre ağırlığında

[394] ***Enıkzifihi fit tâbûti fakzifihi fil yemmi felyulkıhil yemmu bis sâhıli ye'huzhu aduvvun lî ve aduvvun lehu, ve elkaytu aleyke mehabbeten minnî ve li tusnea alâ aynî.***
أَنِ اقْذِفِيهِ فِي التَّابُوتِ فَاقْذِفِيهِ فِي الْيَمِّ فَلْيُلْقِهِ الْيَمُّ بِالسَّاحِلِ يَأْخُذْهُ عَدُوٌّ لِّي وَعَدُوٌّ لَّهُ وَأَلْقَيْتُ عَلَيْكَ مَحَبَّةً مِّنِّي وَلِتُصْنَعَ عَلَى عَيْنِي

[395] ***Kulnâ yâ nâru kûnî berden ve selâmen alâ ibrâhîm(ibrâhîme).***
قُلْنَا يَا نَارُ كُونِي بَرْدًا وَسَلَامًا عَلَى إِبْرَاهِيمَ
"Divanlarda yer alan çeşitli manzumelerde Hz. İbrâhim'den sıkça bahsedilmiştir. (…) Doğumu ve doğumuyla ilgili olaylar, eşini ve çocuğunu Mekke'de bırakması, Allah'ın emri üzerine oğluyla birlikte Kâbe'yi inşa etmesi, putları kırması, yıldızlarla alâkası, duaları, oğlu İsmâil'i kurban etmeye teşebbüsü sebebiyle kurban ve sünnet olmayı başlatan kişi olması, mancınıkla ateşe atılması (mancınık-ateş), ateşin onu yakmaması (nâr-nur), düştüğü yerin cennet bahçelerinden bir gül bahçesi haline dönüşmesi ve oradan soğuk bir su kaynaması (âteş-âb), burada bir göl meydana gelmesi (cennet-cehennem) gibi motifler telmih yoluyla zikredilmiştir." Bk.: UZUN, M.: *TDVİA,* "İbrâhim (Türk Edebiyatı)": 21. C., 272-273. s.

[396] قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاء وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاء وَتُعِزُّ مَن تَشَاء وَتُذِلُّ مَن تَشَاء بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ
:***Kulillâhumme mâlikel mulki tû'til mulke men teşâu ve tenziul mulke mimmen teşâ'(teşâu), ve tuizzu men teşâu ve tuzillu men teşâ'(teşâu, bi yedikel hayr(hayru), inneke alâ kulli şey'in kadîr(kadîrun).***

[397] صُمٌّ بُكْمٌ عُمْيٌ فَهُمْ لاَ يَرْجِعُونَ ***:Summun bukmun umyun fe hum lâ yerciûn(yerciûne).***

[398] (١٨٦) وَإِذَا سَأَلَكَ عِبَادِي عَنِّي فَإِنِّي قَرِيبٌ أُجِيبُ دَعْوَةَ الدَّاعِ إِذَا دَعَانِ فَلْيَسْتَجِيبُواْ لِي وَلْيُؤْمِنُواْ بِي لَعَلَّهُمْ يَرْشُدُونَ: ***Ve izâ seeleke ıbâdî annî fe innî karîb(karîbun) ucîbu da'veted dâi izâ deâni, felyestecîbû lî velyu'minû bî leallehum yerşudûn(yerşudûne).***

[399] (٦) هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاء لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ: ***Huvellezî yusavvirukum fil erhâmi keyfe yeşâ'(yeşâu), lâ ilâhe illâ huvel azîzul hakîm(hakîmu).***

[400] (٦) أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ مِهَادًا: ***E lem nec'alil arda mihâdâ(mihâden).*** (٧) وَالْجِبَالَ أَوْتَادًا: ***Vel cibâle evtâdâ(evtâden).***

		bir şey bile ondan gizli kalmaz. Bundan daha küçük ve daha büyük ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."[401] *Kur'ân-ı Kerîm,* ***Âl-i İmrân*** 3/5: Şüphesiz yerde ve gökte Allah'a hiçbir şey gizli kalmaz.[402] *Kur'ân-ı Kerîm,* ***A'lâ*** 87/7: Ancak Allah'ın dilediği başka. Şüphesiz O, açık olanı da bilir, gizliyi de.[403]
79.	feres sürdi ḥāṣān bu meydānda bol ḳalup yılmadan dėdi *lā-uḥsī* ol	***Hadis:*** (…) Sana layık olduğun senayı yapamam. Sen kendini sena ettiğin gibisin, diyordu.[404]
85.	ki ta ʿışḳ būyı seni ėde mest ḳıluban ṭaleb-kār-ı ʿahd-i elest	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***A'râf*** **7**/172: Hani Rabbin (ezelde) Ademoğullarının sulplerinden zürriyetlerini almış, onları kendilerine karşı şahit tutarak, "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" demişti. Onlar da, "Evet, şahit olduk (ki Rabbimizsin)" demişlerdi. Böyle yapmamız kıyamet günü, "Biz bundan habersizdik" dememeniz içindir.[405]
90.	ç'ola maḥrem-i rāz sālik yaḳīn gėrü dönme bābın yaparlar hemīn	***Ehâdîs-i Mesnevî****:* Tanrı'yı tanıyan kişinin dili lâl olur.[406]
136.	saŋa ʿizz ü levlāk temkīn yėter ve tāhā vü yāsīn şenā muʿteber	***Hadis:*** Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım.[407] Ayrıca *Tâhâ* Kuran-ı Kerim'deki 20. sure, *Yâsîn* ise 36. suredir.
260.	eger ṭoġru yol ister iseŋ saŋa olur zāhidān yolı ḫavf u recā	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Zumer*** **39**/53: De ki: "Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."[408] *Kur'ân-ı Kerîm,* ***Fussilet*** **41**/43: Sana ancak, senden önceki peygamberlere söylenenler söylenmektedir. Hiç şüphesiz senin Rabbin hem bağışlama sahibidir, hem de elem dolu bir azap sahibidir.[409]

---

[401] وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لَا تَأْتِينَا السَّاعَةُ قُلْ بَلَى وَرَبِّي لَتَأْتِيَنَّكُمْ عَالِمِ الْغَيْبِ لَا يَعْزُبُ عَنْهُ مِثْقَالُ ذَرَّةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَلَا فِي الْأَرْضِ وَلَا أَصْغَرُ مِن ذَلِكَ وَلَا أَكْبَرُ إِلَّا فِي كِتَابٍ مُّبِينٍ (٣): **Ve kâlellezîne keferû lâ te'tînâs sâatu, kul belâ ve rabbî le te'tiyennekum âlimil gaybi, lâ ya'zubu anhu miskâlu zerretin fîs semâvâti ve lâ fîl ardı ve lâ asgaru min zâlike ve lâ ekberu illâ fî kitâbin mubîn(mubînin).**

[402] إِنَّ اللَّهَ لاَ يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الأَرْضِ وَلاَ فِي السَّمَاء (٥) **İnnallâhe lâ yahfâ aleyhi şey'un fîl ardı ve lâ fîs semâ'(semâi).**

[403] إِلَّا مَا شَاء اللَّهُ إِنَّهُ يَعْلَمُ الْجَهْرَ وَمَا يَخْفَى (٧) ***İllâ mâ şâallâh(şâallâhu), innehu ya'lemul cehra ve mâ yahfâ.***

[404] (…) ***La uhsi senaen aleyke. Ente kema esneyte ala nefsike.***
Kaynak: Buhari, Ezan 123, 139, Meğazi 50, Tefsir, İzacae nasrullahi vel-Feth; Müslim, Salat 217, (484); Ebu Davud, Salat 152. (877); Nesai, İftitah 153, (2, 219). **Ravi**: Aişe. Bk.: http://muhaddis.org/cgi-bin/dbman/db.cgi?db=ks&uid=default&view_records=1&SNo=*&nh=180

[405] وَإِذْ أَخَذَ رَبُّكَ مِن بَنِي آدَمَ مِن ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَأَشْهَدَهُمْ عَلَى أَنفُسِهِمْ أَلَسْتَ بِرَبِّكُمْ قَالُواْ بَلَى شَهِدْنَا أَن تَقُولُواْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ إِنَّا كُنَّا عَنْ هَذَا غَافِلِينَ (١٧٢)
Ve iz ehaze rabbuke min benî âdeme min zuhûrihim zurriyyetehum ve eşhedehum alâ enfusihim, e lestu birabbikum, kâlû belâ, şehidnâ, en tekûlû yevmel kıyâmeti innâ kunnâ an hâzâ gâfilîn(gâfilîne).

[406] ***Men 'arafallâhe kelle lisânuhu.*** Naci Tokmak, bu iktibas için "Bedîʿü'z-zemân Fürûzânfer: *Ehâdîs-i Mesnevî, Be cemʿ ve tedvin*: 67. s."ye bakılması gerektiğini bildiriyor. Bk.: TOKMAK, A. N..: *Bûstan: Sa'dî-yî Şîrâzî: 30. s.*

[407] Kutsi olduğu şüpheli hadis: ***Levlâke levlâk lemmâ halaktü'l-eflâk.***

[408] قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَى أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ (٥٣)
Kul yâ ıbâdiyellezîne esrefû alâ enfusihim lâ taknetû min rahmetillâhi, innallâhe yagfiruz zunûbe cemîâ(cemîan), innehu huvel gafûrur rahîm(rahîmu).

[409] مَا يُقَالُ لَكَ إِلَّا مَا قَدْ قِيلَ لِلرُّسُلِ مِن قَبْلِكَ إِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ وَذُو عِقَابٍ أَلِيمٍ (٤٣)
Mâ yukâlu leke illâ mâ kad kîle lir rusuli min kablike, inne rabbeke le zû magfiratin ve zû ikâbin elîm(elîmin).

335. kerem ehli ḫoş-ḫū cüvān-merd ol saŋa vėrdi ḥaḳ ḫalḳa vėr sen de bol	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Kasas* 28**/77: "Allah'ın sana verdiği şeylerde ahiret yurdunu ara. Dünyadan da nasibini unutma. Allah'ın sana iyilik yaptığı gibi sen de iyilik yap ve yeryüzünde bozgunculuk isteme. Çünkü Allah bozguncuları sevmez."[410]
631. dėdi uyḫuda'ken o ruḫ āyine baŋa fitne dėr uyıma dėr yine	***Hadis:*** Fitne uykudadır; uyandırana Allah lanet etsin.[411]
661. şu kim gitdi ḳoyup cihānda eşer aŋa raḥmet oḳur aŋup her beşer	***Hadis:*** İnsan öldüğü zaman amel defteri kapanır ancak üç şey müstesna: sadaka-i câriye (yaptığı hayır işleri, hayrı devam eden iyilikler), kendisiyle amel olunan ilim ve onun için dua eden salih bir evlât.[412]
745. bir iḳlīmi ḳılmaḳ dilerse tebāh vėrür aŋa ẓulm ehli bir pādişāh	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***İsra* 17**/16: Biz bir memleketi helâk etmek istediğimizde, onun refah içinde yaşayan şımarık elebaşlarına (itaati) emrederiz de onlar orada kötülük işlerler. Böylece o memleket hakkındaki hükmümüz gerçekleşir de oranın altını üstüne getiririz.[413]
899. götürmedi mi bād her ṣubḥ u şām süleymān u taḫ[t]ın ʿaleyhi's-selām	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Sebe'* 34**/12: Süleyman'ın emrine de, sabah esişi bir ay, akşam esişi de bir ay(lık yol) olan rüzgarı verdik. Erimiş bakır ocağını da ona sel gibi akıttık. Cinlerden de Rabbinin izniyle onun önünde çalışanlar vardı. İçlerinden kim bizim emrimizden çıkarsa ona alevli ateş azabını tattırırız.[414]
903. ḳamu māl u milke ėrişür zevāl degül bāḳi illā ḫudā ẕū'l-celāl	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Rahman* 55**/26-27: Yer üzerinde bulunan her canlı yok olacaktır. Ancak azamet ve ikram sahibi Rabbinin zâtı bâki kalacaktır.[415]
970. degül mest ü dīvāne ol ẕū-fünūn şıdı nā-tüvānān gemisin niçün 971. dėdi pādişeh bu sözi kem dėdüŋ anı neyçün ėtdi ḫıżır bilmedüŋ	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Kehf* 18**/ 71-79: Derken yola koyuldular. Nihayet, bir gemiye bindiklerinde (adam) gemiyi deldi. Mûsâ, "Sen onu içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu, şaşılacak bir iş yaptın." dedi. Adam, "Sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin, demedim mi?" dedi. Mûsâ, "Unuttuğum için bana çıkışma ve bu işimde bana güçlük çıkarma!" dedi. Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocukla karşılaştıklarında adam (hemen) onu öldürdü. Mûsâ, "Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün? Ant olsun çok kötü bir iş yaptın!" dedi. Adam, "Sana, benimle beraberliğe asla sabredemezsin demedim mi?"

[410] وَابْتَغِ فِيمَا آتَاكَ اللَّهُ الدَّارَ الْآخِرَةَ وَلَا تَنسَ نَصِيبَكَ مِنَ الدُّنْيَا وَأَحْسِن كَمَا أَحْسَنَ اللَّهُ إِلَيْكَ وَلَا تَبْغِ الْفَسَادَ فِي الْأَرْضِ إِنَّ اللَّهَ لَا يُحِبُّ الْمُفْسِدِينَ (٧٧)
Vebtegı fîmâ âtâkellâhud dârel âhırate ve lâ tense nasîbeke mined dunyâ ve ahsin kemâ ahsenallâhu ileyke ve lâ tebgıl fesâde fîl ard(ardı), innallâhe lâ yuhıbbul mufsidîn(mufsidîne).

[411] ***El fitnetu naimetun la'anallâhu men eykazehâ.*** Suyutî: *El-Câmi'u's-Sağîr*: II, 66.

[412] إذا مات ابن آدم انقطع عمله إلا من ثلاث صدقة جارية أو علم ينتفع به أو ولدٍ صالح يدعو له
İzâ mâte'l-insânü inkata'a amelühü anhü illâ min selâsetin illâ min sadakatin câriyetin ev ilmin yüntefe'u bihi ev veledün sâlihün yed'û lehû sadaka habîbullah. Müslim, *Kitabu'l-Vasaya,* Hadis No: 1631. Bk.: http://uludag.dergipark.gov.tr/download/article-file/214808

[413] وَإِذَا أَرَدْنَا أَن نُّهْلِكَ قَرْيَةً أَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُواْ فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا (١٦)
Ve izâ eradnâ en nuhlike karyeten emernâ mutrafîhâ fe fesekû fîhâ fe hakka aleyhâl kavlu fe demmernâhâ tedmîrâ (tedmîran).

[414] وَلِسُلَيْمَانَ الرِّيحَ غُدُوُّهَا شَهْرٌ وَرَوَاحُهَا شَهْرٌ وَأَسَلْنَا لَهُ عَيْنَ الْقِطْرِ وَمِنَ الْجِنِّ مَن يَعْمَلُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِإِذْنِ رَبِّهِ وَمَن يَزِغْ مِنْهُمْ عَنْ أَمْرِنَا نُذِقْهُ مِنْ عَذَابِ السَّعِيرِ (١٢)
Ve li suleymâner rîha guduvvuhâ şehrun ve ravâhuhâ şehrun ve eselnâ lehu aynel kıtri, ve minel cinni men ya'melu beyne yedeyhi bi izni rabbihî, ve men yezığ minhum an emrinâ nuzıkhu min azâbis saîr(saîri).

[415] كُلُّ مَنْ عَلَيْهَا فَانٍ (٢٦) ***Kullu men aleyhâ fân(fânin).*** وَيَبْقَى وَجْهُ رَبِّكَ ذُو الْجَلَالِ وَالْإِكْرَامِ (٢٧) ***Ve yebkâ vechu rabbike zûl celâli vel ikrâm(ikrâmi).***

	dedi. Mûsâ, "Eğer bundan sonra sana bir şey hakkında soru sorarsam, artık benimle arkadaşlık etme. Doğrusu, tarafımdan (dilenecek son) özre ulaştın (bu son özür dileyişim)" dedi. Yine yola koyuldular. Nihayet bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Halk onları konuk etmek istemedi. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar gördüler. Adam hemen o duvarı doğrulttu. Mûsâ, "İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın" dedi. Adam, "İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir" dedi. "Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım." "O gemi, denizde çalışan bir takım yoksul kimselere ait idi. Onu yaralamak istedim, çünkü onların ilerisinde, her gemiyi zorla ele geçiren bir kral vardı."[416]
1004. ümīdin kesüp dėdi ol bī-mecāl olur dihde aʿmā uyımaḳ muḥāl	*Kur'ân-ı Kerîm, **A'raf 7**/* 34: Her milletin belli bir eceli vardır. Onların eceli geldi mi, ne bir an geri kalabilirler, ne de öne geçebilirler.[417]
1048. ḥaḳ emrini ṭaʿatdür ėrgürse ḳul ne bāk ölmeden çünki bir demdür ol	*Kur'ân-ı Kerîm, **Âl-i İmrân 3**/* 104: Sizden, hayra çağıran, iyiliği emreden ve kötülükten men eden bir topluluk bulunsun. İşte kurtuluşa erenler onlardır.[418]
1129. żarar fîkr-i ḥaşmuŋdan olursa ḫūş dilin baġla taʿ vīẕ-i iḥsānla ḫoş	**Arap atasözü:** *İhsan, dili keser.*[419]
1257. saŋa sen azuḳ getür ėtme ḥaṭā ki ferzend ü zen şefḳat ėtmez saŋa	*Kur'ân-ı Kerîm, **Şuarâ 26**/* 88: O gün ki ne mal fayda verir ne oğullar![420]
1259. benüm ġamda barmaḳlarum veş ebed ḳaşımaz ser ü gevdemi bir eḥad	**Arap ve Acem darbımeseli:** Arap, "لايحك ظهرى مثل ظفرى" (La yahakke zahri mislu) der. Acem, "كس نخارد پشت من چون ناخن انكشت من" (Kes nehared püşt-i men çün nahun-i engüşt-i men.) der. "Kimse benim sırtımı kendi parmağımın tırnağı gibi kaşıyamaz.", "Benim işimi kimse benim gibi görmez." manalarına gelmektedir.[421]

[416] فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا رَكِبَا فِي السَّفِينَةِ خَرَقَهَا قَالَ أَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ أَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْئاً إِمْراً ***Fentaleka hatta iza rakiba fis sefıneti harakaha kale eharakteha li tüğrika ehleha le kad ci'te şey'en imra (71)*** قَالَ أَلَمْ أَقُلْ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْراً ***Kale e lem e kul inneke len testetıy'a meıye sabra (72)*** قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِي بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِي مِنْ أَمْرِي عُسْراً ***Kale la tüahıznı bima nesıtü ve la türhıknı min emrı usra (73*** فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا لَقِيَا غُلَاماً فَقَتَلَهُ قَالَ أَقَتَلْتَ نَفْساً زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْئاً نُكْراً ***Fentaleka hatta iza lekıya ğulamen fe katellehu kale e katelte nefsen zekiyyetem bi ğayri nefs le kad ci'te şey'en nükra (74)*** قَالَ أَلَمْ أَقُلْ لَكَ إِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِيَ صَبْراً ***Kale elem e kul leke inneke len testetıy'a meıye sabra (75)*** قَالَ إِنْ سَأَلْتُكَ عَنْ شَيْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِي قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّي عُذْراً ***Kale in seeltüke an şey'im ba'deha fe la tüsahıbnı kad belağte mil ledünnı uzra (76)*** فَانْطَلَقَا حَتَّى إِذَا أَتَيَا أَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَا أَهْلَهَا فَأَبَوْا أَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَاراً يُرِيدُ أَنْ يَنْقَضَّ فَأَقَامَهُ قَالَ لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ أَجْراً ***Fentaleka hatta iza eteya ehle karyetinistet'ama ehleha fe ebev ey yüdayyifuhüma fe veceda fiha cidaray yürıdü en yenkadda fe ekameh kale lev şi'te lettehazte aleyhi ecra (77)***

قَالَ هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ سَأُنَبِّئُكَ بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْراً ***Kale haza firaku beynı ve beynik se ünebbiüke bi te'vıli ma lem testetı' aleyhi sabra (78)*** أَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ يَعْمَلُونَ فِي الْبَحْرِ فَأَرَدْتُ أَنْ أَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَاءَهُمْ مَلِكٌ يَأْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ غَصْباً ***Emmes sefinetü fe kanet li mesakıne ya'melune fil bahri fe eradtü en eıybeha ve kane veraehüm meliküy ye'huzü külle sefinetin gasba (79)***

[417] وَلِكُلِّ أُمَّةٍ أَجَلٌ فَإِذَا جَاءَ أَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ***Ve li kulli ummetin ecel(ecelun), fe izâ câe eceluhum lâ yeste'hırûne sâaten ve lâ yestakdimûn(yestakdimûne).***

[418] وَلْتَكُن مِّنكُمْ أُمَّةٌ يَدْعُونَ إِلَى الْخَيْرِ وَيَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنكَرِ وَأُوْلَئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ (١٠٤)
Veltekun minkum ummetun yed'ûne ilel hayri ve ye'murûne bil ma'rûfi ve yenhevne anil munker(munkeri), ve ulâike humul muflihûn(muflihûne).

[419] **الإحْسَانُ يَقْطَعُ اللِّسَانَ.** Bk.: http://www.arapdili.org/node/93

[420] يَوْمَ لَا يَنفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ (٨٨) ***Yevme lâ yenfau mâlun ve lâ benûn(benûne).***

[421] SÜDÎ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 372. s

1271.	şaḳın aġlamasun ki ʿarş-ı ʿaẕīm ḳılur lerze şol dem ki aġlar yetīm	**Hadis:** *Bir yetim ağladığında arş titrer.*[422]
1699.	yavuzluġa āsān yavuzluḳ ola kerīm isen *aḥsin ilā men esā*	**Arapça kelâm-ı kibar dâhilinde bir söz:** Sana kötülük edene sen iyilik et! (Ahsin ilâ men esâ'e ileyki.) (احسن الى من اساء اليكِ)
1812.	ḥadīṯ-i peyemberde budur ḫaber buyurdu ki iḥsān belā redd ėder	**Hadis:** *Sadaka belâyı def eder ve ömrü uzatır.*[423]
1912.	nihān çüst revler çü bād-ı seḥer ḫamūşān u tesbīḥ ḫᵛān çün ḥacer	*Kur'ân-ı Kerîm*, **İsra 17**/44: Yedi gök, yer ve bunların içinde bulunanlar Allah'ı tespih ederler. Her şey O'nu hamd ile tespih eder. Ancak, siz onların tespihlerini anlamazsınız. O, halîm'dir (hemen cezalandırmaz, mühlet verir), çok bağışlayandır.[424]
2054.	dėdi zemzemeyle ölüp ḫoş feraḥ *ve men daḳḳa bābe'l-kerīm infetāḥ*	**Arap sözü:** Kim çalarsa çalsın cömerdin kapısı mutlaka açılır! (Ve men dakka bâbe'l-kerîmi infetah)
2419.	şuçumdan gėç ėy rab-i çarḫ-ı berīn giderse benümle *fe-bi'sel-ḳarīn*	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Zuhruf 43***/ 38: Sonunda bize geldiğinde, arkadaşına, "Keşke benimle senin aranda doğu ile batı arası kadar uzaklık olsaydı! Ne kötü arkadaşmışsın!" der.[425]
2499.	çü iḥsān-ı ḳāḍīyi ḳıldı ḥaḳīr dėdi *inne haẕā yevmun ʿasīr*	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Kamer* 54**/8: Davetçiye doğru koşarlarken kâfirler, "Bu zor bir gün!" derler.[426] *Kur'ân-ı Kerîm,* ***Müddesir* 74**/9: İşte o gün çetin bir gündür.[427]
3182.	yuḳardan ne baġlarsa naḳş üstād anuŋ ṣüret-i naḳşıdur bī-ʿinād	*Kur'ân-ı Kerîm*, ***Bakara* 2**/32: Melekler, "Seni bütün eksikliklerden uzak tutarız. Senin bize öğrettiklerinden başka bizim hiçbir bilgimiz yoktur. Şüphesiz her şeyi hakkıyla bilen, her şeyi hikmetle yapan sensin" dediler.[428]
3275.	saḳar veş pür olduḳça cevf-i belīd çağırup yine dėr ki *hel min mezīd*	*Kur'ân-ı Kerîm*, ***Kâf* 50**/30: O gün Cehenneme, "Doldun mu?" deriz. O da, "daha var mı?" der.[429]
3373.	şikemde yüzi naḳşın ėden saḫī yazupdur anuŋ ʿömr ü rızḳın daḫı	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Âl-i İmrân* 3**/6: O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir. Ondan başka ilâh yoktur. O, mutlak güç sahibidir, hüküm ve hikmet sahibidir.[430]

---

[422] Kurtubi: *El-Camiu li-Ahkami'l-Kur'an*: 2/101.

[423] Heysemi: *Mecmaü'z-Zevaid:* III/63.

[424] تُسَبِّحُ لَهُ السَّمَاوَاتُ السَّبْعُ وَالأَرْضُ وَمَن فِيهِنَّ وَإِن مِّن شَيْءٍ إِلاَّ يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِن لاَّ تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ إِنَّهُ كَانَ حَلِيمًا غَفُورًا (٤٤)

Tusebbihu lehus semâvâtus seb'u vel ardu ve men fihinne, ve in min şey'in illâ yusebbihu bi hamdihî ve lâkin lâ tefkahûne tesbîhahum, innehu kâne halîmen gafûrâ(gafûran).

[425] حَتَّى إِذَا جَاءنَا قَالَ يَا لَيْتَ بَيْنِي وَبَيْنَكَ بُعْدَ الْمَشْرِقَيْنِ فَبِئْسَ الْقَرِينُ (٣٨)

Hattâ izâ câenâ kâle yâ leyte beynî ve beyneke bu'del meşrikayni fe bi'sel karîn (karînu).

[426] مُهْطِعِينَ إِلَى الدَّاعِ يَقُولُ الْكَافِرُونَ هَذَا يَوْمٌ عَسِرٌ (٨)

Muhtîne ilâd dâi, yekûlul kâfirûne hâzâ yevmun asir(asirun).

[427] فَذَلِكَ يَوْمَئِذٍ يَوْمٌ عَسِيرٌ (٩)

Fe zâlike yevme izin yevmun asîrun.

[428] قَالُواْ سُبْحَانَكَ لاَ عِلْمَ لَنَا إِلاَّ مَا عَلَّمْتَنَا إِنَّكَ أَنتَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ (٣٢)

Kâlû subhâneke lâ ilme lenâ illâ mâ allemtenâ inneke entel alîmul hakîm(hakîmu).

[429] يَوْمَ نَقُولُ لِجَهَنَّمَ هَلِ امْتَلأْتِ وَتَقُولُ هَلْ مِن مَّزِيدٍ (٣٠)

Yevme nekûlu li cehenneme helimtele'ti ve tekûlu hel min mezîdin.

[430] هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاء لاَ إِلَهَ إِلاَّ هُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ (٦) :***Huvellezî yusavvirukum fil erhâmi keyfe yeşâ'(yeşâu), lâ ilâhe illâ huvel azîzul hakîm(hakîmu).***

3430. eger merdüm iseŋ seni ẕāt-ı pāk ʿacebdür ki żāyiʿ ėde vü helāk	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Tevbe 9/120:*** *(…)* Şüphesiz Allah iyilik yapanların mükâfatını elbette zayi etmez.[431]
3515. ėrer dėmedügüŋ söze el yaḳīn çü dėseŋ saŋa el uzadur hemīn	**Hz. Ali'nin sözü:** Söylemediğin sürece söz senin emrindedir. Ancak söylersen artık sen onun emrine girersin.[432]
3593. kināra çeküp eyle ḳocmış ḳızı ṣana ṣanki örtmiş gėce gündüzi	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Araf 7/54:*** Şüphesiz sizin Rabbiniz, gökleri ve yeri altı gün içinde (altı evrede) yaratan ve Arş'a kurulan, geceyi, kendisini durmadan takip eden gündüze katan, güneşi, ayı ve bütün yıldızları da buyruğuna tabi olarak yaratan Allah'tır. Dikkat edin, yaratmak da, emretmek de yalnız O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah'ın şanı yücedir.[433] *Kur'ân-ı Kerîm,* ***Rad 13/3:*** O, yeri yayıp döşeyen, orada dağlar, nehirler meydana getiren, orada her türlü meyveden (erkekli-dişili) iki eş yaratandır. O geceyi gündüze bürüyor. Şüphesiz bunlarda, düşünen bir kavim için (Allah'ın varlığını gösteren) deliller vardır.[434]
3600. çü *lā ḥavl* oḳıdum şikest oldı dīv peri dāmenüm dutup ėtdi ġırīv	**Arapça bir dua:** Lâ havle velâ kuvvete illâ billâhi'l-aliyyi'l-azîm. (Bütün güç ve kuvvet, yalnızca en yüce ve en büyük olan Allah'ın yardımıyla elde edilir.)
3701. ṣavam güni misvāk degül ʿacīb yėmek olmış ādem etindür ġarīb 3705. ḳafasında ḫoş söyle er sīretin yėme ḳardaşuŋ meyte iken etin	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Hucurât 49/12:*** Ey iman edenler! Zannın bir çoğundan sakının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurlarını ve mahremiyetlerini araştırmayın. Birbirinizin gıybetini yapmayın. Herhangi biriniz ölü kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı? İşte bundan tiksindiniz! Allah'a karşı gelmekten sakının. Şüphesiz Allah tövbeyi çok kabul edendir, çok merhamet edendir.[435]
3736. çaġırup dėdi düzd-i bī-reh meded ḫudāyā kerīmā eḥadsin ṣamed	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***İhlâs 112/1-2:*** De ki: "O, Allah'tır, bir tektir." "Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir.)"[436]
3749. ḳılur pest ġavġayı bālā ḫabīş yatur fitne ḳaldurmaz illā ḫabīş	***Hadis:*** Fitne uykudadır; uyandırana Allah lanet etsin.[437]
3777. belā tīrinedür çü cevşen duʿā ġanīmet görür anı merd-i ḫudā	***Hadis:*** Dua belayı deffeder.[438]

---

[431] (…) إِنَّ اللَّهَ لاَ يُضِيعُ أَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ***innallâhe lâ yudîu ecrel muhsinîn(muhsinîne).***

[432] Nehcu'l-Belâge: III, 246. " ***Elkelâmu fî vesâkıke m âlem tetekellem bihi feizâ tekellemte bihi sırte fî vesâkihi."***

[433] إِنَّ رَبَّكُمُ اللَّهُ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضَ فِي سِتَّةِ أَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوَى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ مُسَخَّرَاتٍ بِأَمْرِهِ أَلاَ لَهُ الْخَلْقُ وَالأَمْرُ تَبَارَكَ اللَّهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ (٥٤) ***İnne rabbekumullâhullezî halakas semâvâti vel arda fî sitteti eyyâmin summestevâ alâl arşı, yugşîl leylen nehâre yatlubuhu hasîsen veş şemse vel kamere ven nucûme musahharâtin bi emrihi, e lâ lehul halku vel emr(emru), tebârakallâhu rabbulâlemîn(âlemîne).***

[434] وَهُوَ الَّذِي مَدَّ الأَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِيَ وَأَنْهَارًا وَمِن كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ يُغْشِي اللَّيْلَ النَّهَارَ إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ (٣) ***Ve huvellezî meddel arda ve ceale fîhâ ravâsiye ve enhârâ(enhâren), ve min kullis semerâti ceale fîhâ zevceynisneyni yugşil leylen nehâr(nehâre), inne fî zâlike le âyâtin li kavmin yetefekkerûn(yetefekkerûne).***

[435] يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا اجْتَنِبُوا كَثِيرًا مِّنَ الظَّنِّ إِنَّ بَعْضَ الظَّنِّ إِثْمٌ وَلَا تَجَسَّسُوا وَلَا يَغْتَب بَّعْضُكُم بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا فَكَرِهْتُمُوهُ وَاتَّقُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ تَوَّابٌ رَّحِيمٌ (١٢) ***Yâ eyyyuhâllezîne âmenûctenibû kesîran minez zanni, inne ba'daz zanni ismun, ve lâ tecessesû ve lâ yagteb ba'dukum ba'dâ(ba'dan), e yuhıbbu ehadukum en ye'kule lahme ahîhi meyten fe kerihtumûhu, vettekullâhe, innallâhe tevvâbun rahîmun.***

[436] قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (١) ***Kul huvallâhu ehad (ehadun).*** اللَّهُ الصَّمَدُ (٢) ***Allâhus samed (samedu).***

[437] ***El fitnetu naimetun la'anallâhu men eykazehâ.*** Suyutî: *El-Câmi'u's-Sağîr*: II, 66.

[438] ***Ed-du'âu yeruddu'l-belâu.*** Suyutî: *El-Câmi'u's-Sağîr*: II, 14.

3923.	muḥaḳḳıḳ cemelde ne görse yaḳīn güzel rūmī ṣūretde oldur hemīn	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Gâşiyye 88/****17:* Deveye bakmıyorlar mı, nasıl yaratılmıştır![439]
3997.	ḳılur el biraz nesne içün cefā velī dėr büzürgān *ḫuẕ mā ṣafā*	**Arapça kelâm-ı kibar:** Hûz mâ safâ da'î mâ keder. (Durulanı al, bulananı bırak; iyisini al, kötüsünü bırak!)
4079.	gerek ṭoġru yol ṭoġru ḳāmet degül çoḳ aġla bu fānīde sen az gül	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Tevbe 9/****82:* Artık kazandıklarının karşılığı olarak, az gülsünler, çok ağlasınlar.[440]
4111. 4113.	senüŋçün müdām oldı gerdān sipihr fürūzende māh-ile raḫşende mihr şeb āsāyişüŋ ʿıyşuŋ çün nehār ėdüp sėni ḥıfẓ ėtdi perverdigār	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Yunus 10/*** *67:* O, içinde dinlenesiniz diye geceyi sizin için (karanlık); gündüzü ise aydınlık kılandır. Şüphesiz bunda işiten bir toplum için ibretler vardır.[441] *Kur'ân-ı Kerîm,* ***Nebe 78/*** *9-11:* Uykunuzu bir dinlenme (sebebi) kıldık. Geceyi (sizi örten) bir elbise yaptık. Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık.[442]
4122.	hevādan olur menn naḥalden ʿasel yėyüp vėrme ḳulluḳda cisme kesel	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Araf 7/ 160:*** Biz onları on iki kabile halinde topluluklara ayırdık. (Tîh sahrasında susuzluktan sıkılan) kavmi Mûsâ'dan su istediğinde biz ona, "Asânı taşa vur" diye vahyettik. (Vurunca) taştan on iki pınar fışkırdı. Herkes (kendi) su içeceği yeri bildi. Üzerlerine bulutu da gölgelik yaptık ve onlara kudret helvası ve bıldırcın indirdik. "Size rızık olarak verdiğimiz şeylerin iyi ve temiz olanlarından yiyin" (dedik). Onlar bize zulmetmediler, fakat kendi nefislerine zulmediyorlardı.[443]
4305.	anuŋ ġavrına ėrdüm ėdüp hücūm nėte āhen olmışdı dāvuda mūm	*Kur'ân-ı Kerîm,* ***Sebe 34/*** *10-11:* Andolsun, Davud'a tarafımızdan bir lütuf verdik. "Ey dağlar! Kuşların eşliğinde onunla birlikte tespih edin" dedik ve "(Bütün vücudu örtecek) zırhlar yap, işçilikte de ölçüyü tuttur diye demiri ona yumuşattık. "Salih amel işleyin. Çünkü ben sizin yaptıklarınızı görürüm" diye vahyettik.[444]
4467.	toḫum vaḳtidür şimdi saç besle uş dilerseŋ yėyesin yemişini ḫoş	**Hadis:** Dünya ahiretin tarlasıdır.[445]
4482.	ʿömür żāyiʿ ėtme kʾolur cāna ḥayf ġanīmetdürür furṣat u vaḳt ṣeyf	**Arap atasözü:** Zaman bir kılıçtır, sen onu kesmezsen o seni keser.[446]

[439] (١٧) أَفَلَا يَنظُرُونَ إِلَى الْإِبِلِ كَيْفَ خُلِقَتْ ***E fe lâ yanzurûne ilâl ibili keyfe hulikat.***

[440] (٨٢) فَلْيَضْحَكُواْ قَلِيلاً وَلْيَبْكُواْ كَثِيرًا جَزَاء بِمَا كَانُواْ يَكْسِبُونَ ***Fel yadhakû kalîlen vel yebkû kesîrâ(kesîran), cezâen bi mâ kânû yeksibûn(yeksibûne).***

[441] (٦٧) هُوَ الَّذِي جَعَلَ لَكُمُ اللَّيْلَ لِتَسْكُنُواْ فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا إِنَّ فِي ذَلِكَ لآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ***Huvellezî ceale lekumul leyle li teskunû fihi ven nehâre mubsırâ(mubsıren), inne fî zâlike leâyâtin li kavmin yesmeûn(yesmeûne).***

[442] (٩) وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا (١٠) وَجَعَلْنَا اللَّيْلَ لِبَاسًا ***Ve cealnâ nevmekum subâtâ(subâten).*** ***Ve cealnâl leyle libâsâ(libâsen).*** (١١) وَجَعَلْنَا النَّهَارَ مَعَاشًا ***Ve cealnân nehâre meâşâ(meâşen).***

[443] وَقَطَّعْنَاهُمُ اثْنَتَيْ عَشْرَةَ أَسْبَاطًا أُمَمًا وَأَوْحَيْنَا إِلَى مُوسَى إِذِ اسْتَسْقَاهُ قَوْمُهُ أَنِ اضْرِب بِّعَصَاكَ الْحَجَرَ فَانبَجَسَتْ مِنْهُ اثْنَتَا عَشْرَةَ عَيْنًا قَدْ عَلِمَ كُلُّ أُنَاسٍ مَّشْرَبَهُمْ وَظَلَّلْنَا عَلَيْهِمُ الْغَمَامَ وَأَنزَلْنَا عَلَيْهِمُ الْمَنَّ وَالسَّلْوَى كُلُواْ مِن طَيِّبَاتِ مَا رَزَقْنَاكُمْ وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِن كَانُواْ أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (١٦٠)
Ve katta'nâhumusnetey aşrate esbâtan umemâ(umemen), ve evhaynâ ilâ mûsâ izisteskâhu kavmuhu enıdrıb bi asâkel hacer(hacere), fenbeceset minhusnetâ aşrate aynâ(aynen), kad alime kullu unâsin meşrabehum, ve zallelnâ aleyhimul gamame ve enzelnâ aleyhimul menne ves selvâ, kulû min tayyibâti mâ razaknâkum, ve mâ zâlemûnâ ve lâkin kânû enfusehum yazlimûn(yazlimûne).

[444] (١٠) وَلَقَدْ آتَيْنَا دَاوُودَ مِنَّا فَضْلًا يَا جِبَالُ أَوِّبِي مَعَهُ وَالطَّيْرَ وَأَلَنَّا لَهُ الْحَدِيدَ ***Ve lekad âteynâ dâvûde minnâ fadlâ(fadlen), yâ cibâlu evvibî meahu vet tayra, ve elennâ lehul hadîd(hadîde).*** (١١) أَنِ اعْمَلْ سَابِغَاتٍ وَقَدِّرْ فِي السَّرْدِ وَاعْمَلُوا صَالِحًا إِنِّي بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ
Eni'mel sâbigâtin ve kaddir fis serdi va'melû sâlihâ(sâlihan), innî bimâ tamelûne basîr(basîrun).

[445] ***Ed-dünyâ mezra'atü'l-âhireti.*** Yılmaz, bu sözün Kütüb-i Sitte dâhil sahih hadis kitaplarında bulunamadığını bildirmektedir. Bk.: YILMAZ, M.: *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*: 36. s.

4612. şorılur ḳamu fiʿl u ḳavl ėrte çün ülü'l-ʿazm olan daḫı ditrer o gün	*Kur'ân-ı Kerîm, **Ahkaf 46/** 35:* **(**Ey Muhammed!) O halde yüksek azim sahibi peygamberlerin sabretmesi gibi sabret. Onlar için acele etme. Onlar tehdit edildikleri azabı gördükleri gün, sanki dünyada gündüzün bir anından başka kalmadıklarını sanırlar. Bu bir duyurudur. Ancak yoldan çıkmış olan topluluk helak edilir.[447]
4662. biri menʿ ėdüp dėdi *tebbet yedāk* ki nā-pāksin git budur cā-yı pāk	*Kur'ân-ı Kerîm, **Tebbet 111/** 1:* Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu.[448]
4912. kimi ḫᵛār ḳılsaŋ ʿazīz olmaz ol ʿazīz ėtdügüŋ olmaya ḫᵛār ḳul	*Kur'ân-ı Kerîm, **Âl-i İmrân 3/** 26:* De ki: "Ey mülkün sahibi olan Allah'ım! Sen mülkü dilediğine verirsin. Dilediğinden de mülkü çeker alırsın. Dilediğini aziz edersin, dilediğini zelil edersin. Hayır senin elindedir. Şüphesiz sen her şeye hakkıyla gücü yetensin![449]
4931. *eḥadsın ṣamed baḳīsin lem yelīd* ne oldı ne olur saŋa küfv ü nidd	*Kur'ân-ı Kerîm, **İhlâs 112/**1-4:* De ki: O, Allah'tır, bir tektir. Allah Samed'dir. (Her şey O'na muhtaçtır, o, hiçbir şeye muhtaç değildir. Ondan çocuk olmamıştır (Kimsenin babası değildir). Kendisi de doğmamıştır (kimsenin çocuğu değildir). Hiçbir şey O'na denk ve benzer değildir.[450]
5046. budur ṣūret-i ḫūba maʿnī-i laṭīf ḳılur ʿafv her cürmi şāh-ı şerīf	*Hadis:* Siz hayrı güzel yüzlü kimselerden isteyin![451]
5047. olar ėtdügine bu ḳalmadı uş biḍaʿāt-ı müzcātı pes aldı ḫoş	*Kur'ân-ı Kerîm, **Yusûf 12/**88:* Bunun üzerine (Mısır'a dönüp) Yûsuf'un yanına girdiklerinde, "Ey güçlü vezir! Bize ve ailemize darlık ve sıkıntı dokundu. Değersiz bir sermaye ile geldik. Zahiremizi tam ölç, ayrıca bize sadaka ver. Şüphesiz Allah sadaka verenleri mükafatlandırır" dediler.[452]

---

[446] Bu söz bazı kaynaklarda İmam Şafiî'ye atfedilmekle birlikte Şafî'nin sözünün tamamına bakıldığında bu sözü o dönemin sufîlerinden öğrendiği anlaşılmaktadır: İmam Şafi, sufîlerle oturup kalkmayı pek severdi. Bir defasında kendisine "Sufilerle oturmaktan kazancın ne oldu?"diye soruldu. Dedi ki: "Onlardan iki şey öğrendim: Birincisi, vakit bir kılıçtır. Eğer sen onu kesmezsen o seni keser. İkincisi, şayet sen nefsini hayırla meşgul etmezsen, o seni şer ile meşgul eder." Şa'rânî: *el-Envarü'l-Kudsiyye*: 141. s.

[447] فَاصْبِرْ كَمَا صَبَرَ أُوْلُوا الْعَزْمِ مِنَ الرُّسُلِ وَلَا تَسْتَعْجِل لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ يَوْمَ يَرَوْنَ مَا يُوعَدُونَ لَمْ يَلْبَثُوا إِلَّا سَاعَةً مِّن نَّهَارٍ بَلَاغٌ فَهَلْ يُهْلَكُ إِلَّا الْقَوْمُ الْفَاسِقُونَ (٣٥)

Fasbir kemâ sabera ulûl azmi miner rusuli ve lâ testa'cil lehum, ke ennehum yevme yeravne mâ yûadûne lem yelbesû illâ sâaten min nehâr(nehârin), belâgun, fe hel yuhleku illâl kavmul fâsikûn(fâsikûne).

[448] تَبَّتْ يَدَا أَبِي لَهَبٍ وَتَبَّ (١) ***Tebbet yedâ ebî lehebin ve tebbe.***

[449] قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَن تَشَاء وَتَنزِعُ الْمُلْكَ مِمَّن تَشَاء وَتُعِزُّ مَن تَشَاء وَتُذِلُّ مَن تَشَاء بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَىَ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ (٢٦)

Kulillâhumme mâlikel mulki tû'til mulke men teşâu ve tenziul mulke mimmen teşâ'(teşâu), ve tuizzu men teşâu ve tuzillu men teşâ'(teşâu, bi yedikel hayr(hayru), inneke alâ kulli şey'in kadîr(kadîrun).

[450] قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ (١) ***Kul huvallâhu ehad(ehadun).*** (٢) اللَّهُ الصَّمَدُ ***Allâhus samed(samedu).*** (٣) لَمْ يَلِدْ وَلَمْ يُولَدْ ***Lem yelid ve lem yûled.*** (٤) وَلَمْ يَكُن لَّهُ كُفُوًا أَحَدٌ ***Ve lem yekun lehu kufuven ehad(ehadun).***

[451] Zayıf bir hadis olarak kabul edilmekle birlikte Taberanî, Beyhakî gibi birçok hadis kaynağında yer almaktadır. Bk.: https://sorularlaislamiyet.com/%E2%80%9Chayri-iyiligi-guzel-yuzlu-olanlarin-yaninda-arayin-anlaminda-bir-hadis-var-midir

[452] فَلَمَّا دَخَلُواْ عَلَيْهِ قَالُواْ يَا أَيُّهَا الْعَزِيزُ مَسَّنَا وَأَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُّزْجَاةٍ فَأَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَآ إِنَّ اللّهَ يَجْزِي الْمُتَصَدِّقِينَ (٨٨)

Fe lemmâ dehalû aleyhi kâlû yâ eyyuhâl azîzu messenâ ve ehlenâd durru ve ci'nâ bi bidâatin muzcâtin fe evfi lenâl keyle ve tesaddak aleynâ, innallâhe yezîl mutesaddikîn(mutesaddikîne).

IV. BÖLÜM

METİN ve ÇEVİRİ

1. METİN ve ÇEVİRİDE DİKKAT EDİLEN HUSUSLAR

=> Metin müellif hatlı T. nüshası (Topkapı Sarayı Revan 822) üzerinden tesis edilmiştir.

=> Metnin yazı çeviriminde Eski Türk Edebiyatı alanında bugüne değin uygulanagelen *Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu*'ndaki[453] çeviriyazı, imlasında ise İ. Ünver tarafından "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler" başlıklı makalede[454] teklif edilen imla sistemine elden geldiğince uyulmaya çalışılmıştır.

=>Vezin ve anlam yönünden eksik olduğu düşünülen beyitlere tarafımızca uygun görülen eklemeler köşeli parantez [ ] ile yapılmıştır.

=> Vezin ve anlam gereği fazla olan hece veya kelimeler ise beyitlerden çıkarılırken bu fazlalıklar < > simgesiyle ilgili dipnotta gösterilmiştir.

=> Mısra başları, özel adlar, iktibaslar dâhil olmak üzere çeviriyazılı metinde (temmet kaydı, ses ve aruz hususiyetleri haricinde) hiçbir surette büyük harf, koyu punto, italik yazı, noktalama işareti vb. kullanılmamış; yazmadaki metnin biçem özellikleri mümkün olduğunca korunmaya çalışılmıştır.

=> Her beyite numara verilmiştir. Yazmanın varak numaraları sayfaların başlarındaki beyitlerin sol tarafında gösterilmiştir. Bu sayıların üstündeki küçük a simgesi yaprağın ön yüzünü, küçük b ise yaprağın arka yüzünü göstermektedir.

=> Yazmada bir sözcüğün son harfi olarak *he* bulunmaktaysa ve *he'*den sonra akuzatif *hemze* ile gösterilmişse bu tür sözcükler *kimsei, kimse-y-i* veya *kimse[y]i* biçimlerinde değil, *kimseyi* biçimiyle imla edilmiştir.

=> Hece yedirmeli ulamalarda iki kelime birbirine bitişik yazılmışsa "k'ol, n'oldı" örneklerinde görüldüğü gibi araya kesme işareti; ayrı yazılmışsa ve vezin gereği ulanması gerekiyorsa "benümle_oynamadın, boynuma_olsun" şeklinde kelimelerin arasında alt tire _ konulmuştur.

=> Farsçadaki *vâv-ı madûle*ler üst simge olarak ^{v} ile gösterilmiştir.

---

[453] *Türk İlmî Transkripsiyon Kılavuzu*: İstanbul 1946, MEB.

[454] ÜNVER, İ. "Çevriyazıda Yazım Birliği Üzerine Öneriler", *Türkoloji Dergisi:* 1993, XI. C., 1. S., 51-89. s.

=> Türkçe olduğu düşünülen "yanık" anlamındaki *daġ* sözcüğü kısa ünlüyle gösterilmiştir.

=> Metinde harekelerin bazı kelimelerde tutarsız olduğu *(suḫan-saḫun, ṭıfıl-ṭafal, ḫāṭır-ḫāṭar vb.)* bazılarında da kelimelerin yaygın telaffuzunun aksini (*püser, ʿaḳıl, daġıt* vb. yerine *piser, ʿaḳal, daġat* vb.) gösterdiği görülmüştür. Kafiye gibi bir zorunluluğun dışında tam olarak anlaşılamayan bu durumun bir dil/ağız özelliğinin göstergesi olma ihtimali bulunduğundan metindeki hareke sistemine mümkün mertebe sadık kalınmaya çalışılmıştır.

=> Sayfa kenarlarına yazılan beyitler, asıl metne dâhil edilmesini bildiren bir işaretleme varsa metne dâhil edilmiş; yoksa metinden sonra yer alan "Der-Kenârlar" başlığı altında transkribe edilerek günümüz Türkçesine aktarılmıştır. Bu beyitlerin hemen hepsinin asıl metinde yer alan bir beyitin farklı kelimelerle Türkçeye yeniden nakli olduğu görüldüğünden ilgili beyitin dipnottaki nesre çevisinin sonuna "Bk.: Der-Kenâr" notu düşülmüş ve okur, tez çalışmasındaki bu başlığa yönlendirilmiştir.

=> Ayet, hadis, iktibas vb. ibareler de çeviriyazıya aktarılmış; anlamları ve tam hâlleri için dipnota düşülen "Bk.: İktibaslar" notuyla okur, çalışmadaki bu bölüme yönlendirilmiştir.

=> Beyitlerin nesre çevirilerinin yer aldığı kimi dipnotlarda küçük bir yıldız * simgesi ile okur *Açıklamalar ve Notlar* bölümüne yönlendirilmiştir. Bu bölümde metinde geçen ve meşhur olmayan şahıs, yer, eser vb. hakkında kısa bilgiler verilmiş, anlaşılması ve bilinmesi zor kimi hususlar açıklanmış, metnin kritik yerlerinde atlanan bir beyit veya bölüm varsa bunlar kaynak metin *Bûstân*'ın diğer Türkçe tercümelerinden ve Sûdî'nin şerhinden istifadeyle bildirilmiştir.

=> Her beyit anlaşılır hâlde dipnotlar vesilesiyle günümüz Türkçesine aktarılmaya çalışılmıştır. Lâkin aktarılmaya çalışılan metin, türlü anlam katmanları ihtiva edebilen "şiir" olunca birçok noktada metne farklı bakış açılarıyla yaklaşmak mümkün olabilmektedir. Bu yüzden kimi yerlerde eğik çizgi "/" işaretiyle kelimelerin bir diğer anlamlarına geçiş sağlanmıştır. Yine metinde kullanılan kimi tabir, terim, deyim vb.lerinin taşıdığı anlamlar parantez içinde eğik çizgiyle "(/)" verilmeye çalışılmıştır. Nesre çeviri yapılırken beyitte hiçbir surette bulunmadığı hâlde günümüz Türkçesinde beyitin anlaşılmasını kolaylaştıracak kelimelerin ilavesi de parantez içinde yapılmıştır.

2. ÇEVİRİ YAZI ABECESİ

ء	a, e, ʾ	ل	l
ا	ā, a	م	m
ب	b	ن	n
پ	p	و	v, o, ö, u, ü, ū
ت	t	ه	h, a, e
ث	ṣ	ی	y, i, ī
ج	c		
چ	ç		
ح	ḥ		
خ	ḫ		
د	d		
ذ	ẕ		
ر	r		
ز	z		
ژ	j		
س	s		
ش	ş		
ص	ṣ		
ض	ż, ḍ		
ط	ṭ		
ظ	ẓ		
ع	ʿ		
غ	ġ		
ف	f		
ق	ḳ		
ك	k, g, ŋ		

3. METİN ve NESRE ÇEVİRİ

1b

kitāb-ı bāġ-ı behişt

bi-smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm

feʿūlün feʿūlün feʿūlün feʿūl
mütekârib . - - / . - - / . - - /. -

1. ḫudā nāmı ile ḳılup ibtidā
yazup dėdüm evvel be-nām-ı ḫudā

ḫudā-yı zemīn [u] ḫudā-yı zamān
ḫudā-yı mekīn ü ḫudā-yı mekān

3. naẓīr olmaz iki cihānda aŋa
eḥaddür ṣamed lem yelid ol ḫudā

bu heft āsumān ile kürsī vü ʿarş
ḳamu ṣunʿıdur hem yėdi ḳat ferş

5. zemīn u zamānuŋ ilāhı ḫudā
iki ʿālemüŋ pādişāhı ḫudā

dü kevn emri-ile bulupdur ẓuhūr
iki ḥarf-ile oldı ẓulmāt u nūr

7. degül iki birdür ḫudā-yı kebīr
aŋa yoḳ müşīr ü naẓīr ü vezīr

yoġ idi cihān vardı ol ḫayy u rab
ne māder var idi ne ḫod ibn ü eb

9. ne cennet ne dūzāḫ ne ins ü ne cān
ne ḫayr u ne şerr ü ne sūd u ziyān

zemīne vėren ol sükūn u ḳarār
ḳodı çarḫı cümbişde leyl ü nehār

11. bu devrān-ı çarḫ emrinedür medār
anuŋ çün ebed laḥẓa ėtmez ḳarār

---

[1] Allah ismiyle başlayıp yazdım; önce Allah'ın adıyla dedim.
[2] Zemin ve zamanın sahibi, mekin ve mekânın sahibi olan Allah!
[3] İki cihanda ona benzer bulunmaz; o Allah *Ehaddir, Sameddir, Lemyeliddir*! (Bk.: *İktibaslar*)
[4] Bu yedi gökyüzüyle kürsi ve arş hem de yedi kat yeryüzü hepsi onun eseridir.
[5] Zemin ve zamanın ilahı Allah, iki âlemin padişahı Allah!
[6] İki âlem onun emriyle ortaya çıktı, iki harfiyle karanlık ve aydınlık oldu.
[7] Büyük Allah iki değil, birdir; ona emreden, benzeyen ve vekillik eden yoktur!
[8] Cihan yok iken o Hayy u Rab vardı; ne anne vardı ne babanın kendisi ne de oğlu vardı.
[9] Ne cennet ne cehennem ne insan ne de cinler; ne hayır ne şer ne fayda ne de ziyan vardı.
[10] Yeryüzüne o sakinliği ve durgunluğu veren gökyüzünü gece ve gündüz cümbüşde koydu.
[11] Bu dönen felek onun emrinedir, yörünge onun için bir an bile durmaz, ebediyen (döner).

anuŋ baḥr-i ʿilminde ḳaṭre dü kevn
anuŋ şems-i nūrında ẕerre dü kevn

13. kerīm ü el alıcı muḥsindür ol
ḫaṭāyı ėder ʿafv ü ʿöẕri ḳabūl

görür bir ḳulında bu gün biŋ günāh
ėder setr ḥilmiyle ol pādişāh

15. ʿacāyib muṣavvirdür ol ḥayy u rab
k'ėder ḳaṭre ṣudan gül-i ġonca-leb

ḫakīm eyledür kim vėrür cisme cān
zebāna vėrür söz çü āb-ı revān

17. ser-i āsumānda reh-i kehkeşān
anuŋ ḳudreti bābınadur nişān

anuŋ ṣunʿıdur cümle kevn ü mekān
zemīn ü semāvāt ü dūzaḫ cinān

19. ḳamu kāmilīn ü ḳamu māḥirīn
ḳamu evvelīn ü ḳamu āḫirīn

beşer cinn ü ġılmān melek ḫūr u ʿīn
anuŋ ḳullarıdur dü kevn ecmaʿīn

21. ḳamu kāyināt on sekiz biŋ cihān
yaratdı ḳamusını ol müsteʿān

cihān pādişāhı vü ḫalḳuŋ şehi
saʿīd ol ki aŋa ėletdi rehi

23. dü kevni vücūda getürendür ol
vėrür sevdügi ḳula ḫoş ṭoġru yol

girişmeyle ḳılsa kime bir naẕar
ėdemez cihān ḫalkı aŋa żarar

25. ʿiḳābından anuŋ dilerler amān
melek murġ u māhī vü mūr ins ü cān

---

[12] İki dünya onun ilim denizinde (sadece bir) damladır; iki dünya onun parlak güneşinde (sadece bir) zerredir.
[13] O yardımcı, kerim ve cömerttir; hatayı affeder, özrü kabul eder.
[14] O padişah bugün bir kulunda bin günah görür, onları yumuşaklığıyla örter
[15] O Hayy u Rabb bir damla sudan gonca ağızlı gül oluşturacak kadar acayip bir musavvirdir.
[16] Öyle bir hâkimdir ki cisme can verir, ab-ı revan gibi dile söz verir
[17] Gökyüzünün başında bulunan Samanyolu onun kudretinin kapısına nişandır.
[18] Bütün dünya; zemin ve gökyüzü, cennet ve cehennem onun eseridir.
[19] Bütün kâmil ve mahirler, bütün öncekiler ve sonrakiler,
[20] insan, cin, gılman, melek, huri ve güzel gözlüler… İki dünyadakilerin hepsi onun kullarıdır.
[21] Bütün kâinat, on sekiz bin cihan… Hepsini o Müstean (/kendisinden yardım istenen Allah) yarattı.
[22] Cihan padişahı ve halkın şahı (değil); yolu Allah'a ulaşan kişi mutludur.
[23] O iki dünyayı yaratandır; sevdiği kula hoş, doğru yolu verir.
[24] Nazla nazar kıldığı birine cihan halkı zarar veremez.
[25] Melek, kuş, balık, karınca, insan ve cinler… (Canlıların hepsi) onun azabından aman dilerler.

cihān ḫalkı anuŋ ḳulıdur ḳamu
bular çün yaraḳlandı cennet ṭamu

27. muʿīn olsa raḥmān fe-niʿme'l-muʿīn
ḳarīn olsa şeytān fe-bi'se'l-ḳarīn

der-i ʿizzetinden şu kim çekdi baş
ne ḳapuya varursa yėr başı ṭaş

29. ser-efrāz-ı ʿālem olanlar müdām
ḳapusında yüz ḳor yėre ber-devām

ne baş çekeni dutar ol fevr ile
ne ʿöẕr eyleyeni dutar cevr ile

31. ger uġrasa ḫışma ḳabīh işle ḳul
yine dönse aŋa ėder raḥmet ol

eger ḳılsa kimse atasıyla ceng
cihānı ḳılur oġlı başına teng

33. çü ḳavminden olmaya rāżı kişi
aŋa yād gibi olur cümbüşi

çü ḳul ḫidmetinde tekāsül ėde
riʿāyetde mevlā teġāfül ėde

35. refīḳuŋa yolda degülseŋ şefīḳ
ḳaçar nėçe ferseng senden refīḳ

eger ḫizmet ėtmese ceyşüŋ biri
olur şāh-ı kişverkeş andan beri

37. velīkin ḫudā-yı cihān ėr ü gėç
günehle der-ı rızḳı yapmadı hīç

zemīn ṣofra yaġmāsı çün müdām
bu yaġmāda birdür ḫavāṣ u ʿāvām

39. cefā-pīşe olmaġa iveydi rab
emān kim bulayıdı andan ʿaceb

---

[26] Cihan halkı hep onun kuludur; cennet, cehennem bunlar için hazırlandı.
[27] Rahman yardımcı olsa ne güzel yardımcı, şeytan arkadaş olsa ne kötü arkadaştır! (Bk.: *İktibaslar*)
[28] Onun izzet kapısından her kim başını çekerse hangi kapıya varırsa varsın başına taş yer. (Bk.: *İktibaslar*)
[29] Âlemin başta gelenleri/başı dik olanları onun kapısında devamlı yere yüz koyar.
[30] O, ne baş çekeni (/isyan edeni) hemen zapteder ne de özür dileyeni eziyetle alıkoyar.
[31] O, kötü işle hışma uğrayıp yine ona dönen kul(un)a rahmet eder.
[32] Bir kimse babasıyla cenk etse (o baba) dünyayı oğlunun başına dar eder.
[33] Biri kavminden razı olmasa cümbüşü kendine el gibi olur.
[34] Köle hizmetinde tembellik ederse sahibi de onu korumakta gafil olur.
[35] Arkadaşına yolda şefkatli değilsen arkadaş(ın) senden fersahlarca (uzağa) kaçar.
[36] Askerin biri hizmet etmese memleketin padişahı ondan uzak durur.
[37] Ancak cihanın yaratanı Allah, er ya da geç hīçbir zaman günah yüzünden rızk kapısını kapamadı.
[38] Yeryüzü sürekli yağma sofrası gibidir; bu yağmada halk ve ileri gelenler eşitdir.*
[39] Allah cefa işinde aceleci olsaydı acaba ondan kim aman bulabilirdi? (Bk.: *İktibaslar*)

yine her günāha ėdeydi ḳışās
kim olaydı ḳahrı elinden ḫalās

41. ʿumūm üzre basṭ oldı bir şofra yėr
bu yaġmādadur dost düşmenle bir

ġanī ins ü cin ṭāʿatinden ilāh
berī cins ü żıd töhmetinde [de] şāh

43. ḳamu emri ḳullarıdur yek-be-yek
beşer cinn melek murġ u mūr u siŋek

2ª açar eyle vüsʿatde ḫᵛān-ı[44] kerem
kʾėrer ḳāfda ḥışşe sīmurġa hem

45. kerem birle dānā-yı rāz-ı enām
ḳılur kār-ı kevneyni luṭfı tamām

ṣıfatı vü ẕātıdur anuŋ ḳadīm
aŋa yaraşur benlik oldur ʿaẓīm

47. atup nīle tābūt-ı mūsāyı ol
vėrür ḥıfẓ içün anda firʿavna yol

birine ėder āteşi gülsitān
birine ḳılur nīli nār u duḫān

49. bunuŋ taḫtın alup ḳılur ḫāksār
aŋa taḫt vėrüp ėder tācdār

saʿādet başında anuŋ yüce tāc
şekāvet cülinde bu muḥtāc u ac

51. ger ol ise menşūr iḥsān anuŋ
bu tevḳiʿ olur ise fermān anuŋ

görür bed ʿamel ol verāʿ-ı ḥicāb
çeker aŋa ālāsı-ile niḳāb

53. vėre ḥükme tehdīd ger müsteʿān
esamm ebkemīn ḳala kerrūbiyān

---

[40] Yine her günaha kısas etseydi kim onun kahır elinden kurtulabilirdi?
[41] Yeryüzü, herkes için açılan bir sofradır; dost düşmanla bu yağmada birdir.
[42] Allah, insan ve cin ibadetinden zengindir (/ibadetine muhtaç değildir); şah, benzerlik, zıtlık ve töhmetden de uzaktır.
[43] İnsan, cin, melek, kuş, karınca, sinek… Hepsi tek tek onun emrinin kullarıdır.
[44] [ḫᵛān: ḫūn] Kerem sofrasını öyle genişlikte açar ki Kaf Dağı'ndaki Simurg'a bile hisse ulaşır.
[45] Kerem ile bütün mahlûkatın sırrını bilendir; lütfu, iki dünyanın işini tamamlar.
[46] Kadim onun sıfatı ve zatıdır, ona yakışacak benlik azimdir.(Bk.: *İktibaslar*)
[47] O, Musa'nın sandığını korumak için Nil'e atıp o anda Firavun'a yol verir. (Bk.: *İktibaslar*)
[48] Birine ateşi gülbahçesi eder, birine Nil'i ateş ve duman eder. (Bk.: *İktibaslar*)
[49] Bunun tahtını alıp yerle bir eder; ona taht verip hükümdar eder. (Bk.: *İktibaslar*)
[50] Mutluluk onun başında yüce taçtır; bu, bela çulunda muhtaç ve açtır.*
[51] Eğer biri ihsan bulursa onun fermanıyladır, diğeri ceza bulursa yine onun fermanıyladır.
[52] O, perdenin arkasındaki kötü ameli görür; ona âlâsıyla örtü çeker.
[53] Kendisinden yardım istenen yaratıcı, eğer (celal sıfatıyla) korkutma hükmü verirse büyük melekler (bile) sağır ve dilsiz kalır.*

ėde ḫoş ṣalā-yı kerem ger ḳarīb
ʿazāzil dėye var baŋa da naṣīb

55. ululuġı ėşigi üzre ʿayān
ululuḳ başın ḳor yėre büzrigān

niyāz ėdene nāz u niʿmet vėrür
namāz ehline ʿadn u raḥmet vėrür

57. tażarruʿ ėdenüŋ duʿāsın mücīb
fürūmāndeye raḥmetiyle ḳarīb

dėnilmämiş esrār-ı kevne baṣīr
olınmamış aḥvāl-i ḫalḳa ḫabīr

59. ferāz u nişībüŋ nigehbānıdur
cezā rūzı dīvānı sulṭānıdur

ne müstaġnīdür ṭāʿatinden biri
ne var ḥarfine ḳona barmaḳ yėri

61. ezelde ebedde anuŋdur ḳader
ḳażā kilki naḳşın raḥamda ėder

vėrür şarḳ u ġarbe meh ü mihre yol
baḥarda yüridür nėte keştī ol

63. teb-i lerzeden ʿacze ėrdi çü yėr
sükūn mīḫ -i kūhıyla vėrdi ḫabīr

ėder nuṭfeyi ḫoş melek-ṣūret ol
kim ėtdürür āb üzre naḳşı kabul

65. vėrür laʿl ü yāḳūt ṭaşdan çü gül
zeberced budaġ üzre ḫoş-reng-i mül

atar baḥre bir ḳaṭre āb-ı seḥāb
vėrür ṣulbden baṭna nuṭfe çü āb

67. ḳılur ḳaṭreden ṣāf dürr-i yetīm
ėder nuṭfeden ḫūb-ṣūret ʿalīm

---

[54] Eğer (cemal sıfatıyla) hoşça lütuf çağrısında bulunursa Azazil (bile) "Bana da nasip var!" der.*

[55] Onun ululuğu eşiğinden bellidir; ulular onun eşiği üzerine ululuk başlarını yere koyarlar.

[56] Dua edene naz ve nimet verir; namaz ehline cennet ve rahmet verir.

[57] Tevazu ile yalvaranın duasını kabul edendir; âcize rahmetiyle yakındır. (Bk.:*İktibaslar*)

[58] Kâinatın denilmemiş sırlarına *basir*dir; halkın (henüz) olmamış hâllerine *habir*dir.

[59] Yokuş ve inişin gözcüsüdür; ceza günü divanının sultanıdır.

[60] Ne onun ibadetinden kaçınabilecek biri vardır ne de harfine koyulacak parmak yeri vardır.(/Sözünün üstüne söz söylenmez.)

[61] Kader, ezelde ve ebedde onundur; kaza kalemi, nakışını ana karnındayken çizer. (Bk.:*İktibaslar*)

[62] O, denizde gemi yürütür gibi ay ve güneşe doğudan batıya yol verir.

[63] Yeryüzü sıtma titremesi (gibi depremler) ile acze erince her şeyi bilen Allah, dağ çivisiyle (bu sarsıntıları) durdurdu.*(Bk.:*İktib.*)

[64] O, (bir damla) meniyi hoş melek suretli eder; (ondan başka) kim su üzerine resim yapabilir?*

[65] Taşdan lal ve yakut oluşturur; zümrüt budak üzerine de şarabın hoş rengi gibi gül kondurur.

[66] Bulutun suyundan denize bir damla atar; omurga kemiğinden de karına (bir damla) su gibi meni verir.

[67] Alîm/ (ilmi ezeli ve ebedi olan Allah) o damladan saf büyük inci, meniden ise güzel yüzlü (insan) yaratır.

degül gizlü bir ẕerre aŋdan cihān
nihān u ʿayān birdür aŋa her ān

69. vėrür rızḳını mār u mūruŋ saḫī
ve ger zūr el ayaḳ yoġısa daḫı

ʿademden vücūdı ol ėtdi nigār
anuŋ ġayrı kimdür ėde yoġı var

71. var iken yoġ ėder yine ol ġanī
ḥaşarda ėder neşr her bir teni

celāli verāsın baṣar görmedi
kemāli ṣoŋına beşer ėrmedi

73. ulūhiyyetin bildi her bir eḥad
velī künh-i ẕātı bilinmez ebed

ne fehm eli vaṣfī etegin açar
vehem murġı ne evc-i ẕāta uçar

75. bu deryāda ġarḳ oldı keştī hezār
ki bir taḫte bulmadı hergiz kenār

nėçe gėce oldum bu seyrānda güm
yeŋümi çeküp dehşet eyitdi ḳum

77 ne idrāk anuŋ künh-i ẕātın bilür
ne ġavr-i ṣıfatını fikret bulur

belāġatde seḥbāna vardur mecāl
velī künh-i sübḥāna ėrmek muḥāl

79. feres sürdi ḥāṣān bu meydānda bol
ḳalup yılmadan dėdi lā-uḥsī ol

ki her yėrde merkeb çapılmaz ne şek
yėr olur ki ḳalġan bıraḳmaḳ[80] gerek

81. bu bezm içre sāġar şu kimse içer
k'içinde ola dārū-yı hūş-ber

---

[68] Cihan ondan bir zerre (kadar bile) gizli değildir; onun için her an gizli ve açık birdir. (Bk.:*İktibaslar*)
[69] Gücü, eli ayağı olmamasına rağmen cömert Allah, karınca ve yılanın da rızkını verir.
[70] Yokluktan vücudu/varlığı o resmetti, ondan başka yoğu var edebilen kimdir?
[71] O Gani (/mutlak zengin Allah), var iken yine yok eder; mahşerde her bir teni neşreder.
[72] Onun celalinin ötesini göz görmedi; onun kemalinin sonuna insan ulaşmadı. (Bk.: *Derkenâr*)
[73] İlahlığını her bir kişi bildi; ancak zatının mahiyeti ebediyen bilinmez.
[74] Ne fehmin eli onun vasfının eteğini açar ne de vehmin kuşu onun zatının yuvasına uçar.
[75] Bu deryada pek çok gemi battı, bir tahtası bile asla sahile çıkamadı.
[76] Nice gece bu seyranda kayboldum; dehşet, kolumu çekip "Kalk!" dedi. (Ar. أَنْتَ قُمْ : *Ente kum*: Sen kalk!)
[77] Ne idrak onun zatının aslını bilir ne de düşünce onun sıfatının derinliğini bulur.
[78] Belagatte Sehban'a yetişmek mümkündür; ama Allah'ın mahiyetine erişmek imkânsızdır.*
[79] Has kullar bu meydanda bolca at sürdü; kalıp yılmadan "lâ-uhsî" dediler! (Bk.: *İktibaslar*)
[80] [bıraḳmaḳ: bıraġılmaḳ] Her yerde eşek sürülmez, (buna) ne şüphe! Kalkanın da bırakılması gereken yer olur.*
[81] Bu mecliste kadeh içen kimse (aslında) insanı kendinden geçiren ilacı içmiş olur.

biri bir ṭoġanuŋ gözin dikdi uş
bu gözlerin açup perin yaḳdı ḫoş

83. ėletmedi kes genc-i ḳārūna yol
çü girdi çıḳabilmedi ṭaşra ol

bu yėr ṭayyına ṭālib-iseŋ yaḳīn
dönüp gelmeŋ atın siŋirle hemīn

85. ki ta ʿışḳ būyı seni ėde mest
ḳıluban ṭalebkār-ı ʿahd-i elest

ṭaleb-pāyı ėlte rehüŋ bir yėre
maḥabbet periyle pes uç göklere

87. niḳāb açılup göresin bir cemāl
serā-perde ḳalmaya illā celāl

yaḳīn ile çāk ola setr-i ḫayāl
gide ẓulmet u ẓann u vehm-i muḥāl

89. melik ʿilmidür bil muḥīt-i basīṭ
degül anı sėnüŋ ḳıyāsuŋ muḥīṭ

ç'ola maḥrem-i rāz sālik yaḳīn
gėrü dönme bābın yaparlar hemīn

91. bu ḫūn-mevc deryā beni ḳıldı mürd
giren keştī ḳamu şınup oldı ḫurd

giren bu deŋize güm olur meded
çıkarmadı bundan gemi bir eḥad

93 dil āyinesinde ḳılursaŋ fikir
ṣafā bulasın yap yap eyle ẕikir

2[b] ʿaḳal merkebi gitmek isterse ger
taḥayyür ʿinānın dutup dur der

95. şular kim bu yoldan dutup gitdiler
düşüp oldılar çāhda geşte-i ser

---

[82] Biri, bir doğanın gözünü öylece dikti; bu, gözlerini açıp kanadını hoşça yaktı.*
[83] Kimse Karun'un hazinesine ulaşmadı; biri girdiyse de dışarıya çıkamadı.*
[84] Eğer gerçekten bu yeri geçip gitmeye talip isen dönüp gelmemen için atını hareket edemez hâle getirmelisin.*
[85] Aşk kokusu seni sarhoş etsin, Elest sözleşmesinin taliplisi olup (Bk.: *İktibaslar*)
[86] Talep basamağı senin yolunu bir yere ulaştırsın; aşk kanadıyla öylece göklere uç.*
[87] Peçe açılıp bir cemal göresin; celalden başka örtülü perde kalmasın.
[88] Hayal perdesi yakin ile yırtılsın; karanlık, şüphe ve boş korku gitsin.*
[89] Muhit-i basit sultan ilmidir, bil! Onu senin kıyasın muhit değildir.*
[90] Sâlik, sırların mahremine vakıf olduğunda hemen geri dönüş kapısını kapatırlar! (Bk.: *İktibaslar*)
[91] Bu kan dalgalı derya beni öldürdü; (bu deryaya) giren gemilerin hepsi kırılıp döküldü.
[92] Bu denize giren zayi olur, eyvah!, Bir kişi bile buradan gemisini kurtaramadı!
[93] Gönül aynasında etraflıca düşünüp zikredersen yavaş yavaş parlaklık/safa bulursun.
[94] Eğer akıl merkebi gitmek isterse hayret, dizginini tutup "Dur!" der.
[95] Bu yoldan tutup gidenler düşüp kuyuda baş aşağı oldular.

bu baḥri hemīn merd-i dāʿī geçer
helāk oldı dāʿiye uymayan er

şu varur ḫilāf-ı ṭarīḳ-i resūl
ki hīç menzile ėrmeyiserdür ol

pey-i muṣṭafa ġayri yoldan giden
o menzil ḳapusın bulur ṣanma sen

żaʿīfī çü var ʿışḳ-ı dergāh-ı ḥaḳ
muḥammed izin dut budur rāh-ı ḥaḳ

fī naʿtü'n-nebīyyi ṣallallāhu ʿaleyhi vesellem

şefīʿu'l-verā ḳudvetü'l-mürselīn
imāmu'l-hüdā maḫzenü'l-münzelīn

saḫiyyün emīnün nebiyyün kerīm
selīmün ḥalīmün resūlün ʿaẓīm

nebī ẕāt-ı pākest u sālār-ı pāk
zi-ser-tā-be-pāyest envār-ı pāk

zehī menbaʿ-ı ʿayn-ı fażl u ʿilim
zehī maʿden-i cevher-i rıfḳ u ḥilm

o ṣulṭān u kevneyn ḫayli ḳamu
melek cinn ü insān ṭufeylī ḳamu

resūl ü ḫudāvend ü sālār-ı dīn
yüzi bedridür şems-i rūy-ı zemīn

ʿaẓīm oldı ḫulḳı zebānı faṣīḥ
zehī cevher-i pāk u ḳavli ṣaḥīḥ

zehī aḥsenü'l-ḫalḳ ü ḫulḳı ḥasen
güzīn-i ḫalāyıḳdur ol pāk-ten

anı vaṣf ėde mi lisān-ı beşer
ḫudā k'anı ḳur'ānda kendü öger

---

[96] Bu denizi ancak resul geçer; resule uymayan kişi helak olur.
[97] Resulün yolunun tersine giden kimse hiçbir menzile varamayacaktır.
[98] Sen, Mustafa'nın gittiği yolun dışında bir yolda gidenin menzil kapısını bulacağını zannetme!
[99] Ey Zaîfî, Hakk'ın aşk dergâhına varmak için Muhammed'in izini tut; Hakk'ın yolu budur!
[100] Halkın şefaatçisi, peygamberlerin önde geleni, doğru yolun rehberi, kutsal kitapların mahzenidir.
[101] Cömerttir, güvenilirdir, nebidir, kerimdir; yumuşak huyludur, munisdir, resuldür, azametlidir.
[102] Peygamber temiz zattır, temiz kumandandır; baştan ayağa temiz nurdur.
[103] Ne güzel, fazilet ve ilim pınarının menbaıdır; ne güzel, huy yumuşaklığı cevherinin madenidir!
[104] O, sultandır; iki dünyadakilerin hepsi, melek, cin ve insan, hepsi onun sayesinde vardır.
[105] Dinin reisi, resulu ve efendisidir; yüzünün dolunayı yeryüzünün güneşidir.
[106] Yaratılışı yüce, dili fasih; ne güzel özü temiz, sözü doğrudur!
[107] Yaratılanların en güzelidir, tabiatı güzeldir; o temiz ten, yaratılmışların seçkinidir.
[108] İnsanın dili onu anlatabilir mi?! Zira onu Allah'ın kendisi Kuran'da övmektedir.

109. kelīm-i ḫudādur felek ṭūrıdur
bu envār-ı kevneyn anuŋ nūrıdur

ʿaceb ümmī kim yetmiş iki milel
kütübḫanesine vėrüpdür zelel

111. ne ümmīdür ol kʾaŋa ḥayy ü celīl
muʿallimdurur vāsıṭa cebreʾīl

zehī gevher-i pāk u dürr-i yetīm
kʾaŋa nāzil oldı kelām-ı ḳadīm

113. bir engüşti ḳıldı iki şaḳḳ ḳamer
nėtekim biçer tīġ-ı hindī siper

ėşitdi çü ṣītini gūş-ı cihān
yėre düşdi eyvān-ı nūşirevān

115. urup şerʿ çūpı ile lāte let
dėdi ʿizz-i dünyāyı ḫāke ėlet

ḳılup ʿizzet-i dīni ʿuzzāyı pest
belā ḳāmetin ḳıldı lātuŋ şikest

117. hemīn lāt u ʿuzzāyı ėtmedi fesḫ
ki tevrāt u incīle hem vėrdi nesḫ

binüp bir gėce geçdi yėdi felek
ėrebilmedi cāhına bir melek

119. ʿaceb sürdi ṣaḥrā-yı ḳurba feres
ki cibrīl ḳapḳaldı sidrede pes

dėdi aŋa sālār-ı beytü'l-ḥarem
gel ėy vaḥye ḫāmil berü bir ḳadem

121. çü bulduŋ saŋa yār-ı muḫliṣ ʿaceb
nedür bizden el çekmege pes sebeb

dėdi baŋa bundan yüce yoḳ mecāl
gidebilmege ṭāḳat-i perr ü bāl

---

109 Allah'ın konuştuğudur, gök onun dağıdır (Tûr); bu iki dünyanın nuru, onun nurudur.
110 Yetmiş iki milletin kütüphanesini hükümsüz bırakan acayip bir ümmidir.
111 O öyle bir ümmidir ki ona Allah, Cebrail vasıtasıyla öğretici olmuştur.
112 Kadim sözün nazil olduğu temiz gevher ve tek büyük incidir, ne güzel!
113 Hint kılıcının kalkanı biçmesi gibi bir parmağı ayı iki parça kıldı.*
114 Dünyanın kulağı sesini işittiğinde (/şöhreti yayıldığında) Nuşirevan'ın köşkü yerle bir oldu.*
115 Şeriat sopası ile Lât'e dayak vurup dünyanın izzetini yere düşürdün, dedi.
116 Onun dininin izzeti Uzza'yı aşağı düşürdü, *Belâ* da Lât'ın boyunu kırdı.*
117 Yalnızca Lat ve Uzza'yı ortadan kaldırmadı; Tevrat ve İncil'in de hükmünü kaldırdı.
118 Binip bir gece yedi felekten geçti; bir melek bile onun makamına ulaşamadı.
119 Yakınlık sahrasına (/kurb-ı ilahi fezasına) o kadar süratle at sürdü ki Cebrail, Sidre'de öylece kalakaldı.
120 Beytü'l-Harem'in reisi (/Peygamber) ona şöyle dedi: Ey vahiy taşıyan, bir adım beri gel!
121 Madem (beni) samimi bir dost biliyordun, o zaman bizden el çekmene (/geride durmana) sebep nedir?
122 (Cebrail:) Benim buradan yükseğe gidebilmek için mecalim yok, kanadımın takati kalmadı.

123. yüce bundan uçam ḳıl ucı yaram
tecellī şerārında yanar perüm

kime kim bu seyyid ola <bu> pīş-rev
ḳalur ṣanma ʿ ışyān evinde girev

125. ḫudādan dürūd u ṣenāʿ -i güzīn
saŋa vü hem aṣḥābuŋa_olsun ḳarīn

biridür ebū bekr-i ṣıddīyḳ-i pīr
ʿ ömerdür ikincisi farūḳ-ı şīr

127. üçüncisi ʿ oṣmāndur ehl-i ḥayā
çehārum velīdür ʿ alī murtażā

benī fāṭıma ḥubbı üzre beni
ḥaşarda bularla ḳopar yā ġanī

129. ḳabūl u eger reddidür reh-berüŋ
benüm el etek āl-i peyġam-berüŋ

neŋ eksilür ėy ṣadr-ı ʿ ālem-penāh
yüce ḳadrüŋüzden beyāb-ı ilāh

131. bir avuç gedā geçse sāyeŋde ḫoş
cināna girüp ḳılsalar ʿ ıyş ü nūş

bu ekvāna sensün çü aṣl-ı vücūd
feraʿ dür senüŋ ġayrüŋ ėy ehl-i cūd

133. ṣenā ėtdi taʿ ẓīm saŋa celīl
zemīn-būs ḳıldı emīn cebreʾīl

nebīdüŋ ṣu gildeydi ādem henüz
bülend āsumān ḫāk-i pāyüŋde toz

135. ne söz dėyeyin saŋa ėy pür-kerem
yücesin sen andan ki ben söylerem

saŋa ʿ izz ü levlāk temkīn yėter
ve tāhā vü yāsīn ṣenā muʿ teber

---

123 Buradan kıl ucu geçip yukarıya uçarsam tecellinin kıvılcımında kanadım yanar.

124 Bu seyyid kime önder olursa o kişi isyan evinde rehin kalmaz.(/Böyle peygamberi olan bir kişinin sürekli isyan edip sonunda ceza çekeceğini zannetme!)

125 Allah'ın en seçkin övgü ve duaları sana ve ashabına yakın olsun!

126 Biri yaşlı Ebubekr Sıddık'tır; ikincisi aslan Ömer Faruk'tur.

127 Üçüncüsü hayâ ehli Osman'dır; dördüncüsü veli Ali Murtaza'dır.

128 Ey Gani (mutlak zengin Allah), Hz.Fatıma'nın çocuklarının hürmetine beni mahşerde bunlarla ayağa kaldır!

129 (Allah'ım! İsteğimi) kabul de etsen red de etsen benim elim rehber (Muhammed'in) ve peygamber ailesinin eteğindedir.

130 Ey cihanın baş sığınağı, Allah'ın sakası (olan peygamber)! Yüce kadrinizden neyiniz eksilir?

131 Bir avuç dilenci sayenizde hoş geçinse, cennetlere girip zevk ü sefa kılsa…

132 Ey cömertlik ehli, bu kâinat için varlığın kökü sensin; senin dışındakiler daldır!

133 Ulu Allah sana büyük övgü düzdü; Emin Cebrail de yeri öptü.

134 Âdem daha balçık iken sen peygamberdin; yüce gökyüzü senin ayak toprağındaki tozdu.

135 Ey lütfu bol Allah'ım! Sana ne söz söyleyeyim?! Çünkü sen benim söyleyeceğim her şeyden daha yücesin.

136 Sana ululuk ve yücelik için *Levlak* (hitabı) yeter; övgü ve itibar olarak da Tâhâ ve Yâsîn (sureleri) yeter. (Bk.:*İktibaslar*)

137. ḳaçan vaṣfuŋ ėde ża‘īfī ḥaḳīr
ki bir ẕerre bu sen güneşsin münīr

ne na‘t eyleyem saŋa lāyıḳ müdām
‘aleyke’ṣ-ṣalātü ‘aleyke’s-selām

der-sebeb-i te’līf-i kitāb-ı bāġ-ı behişt

139. degül hīç devr-i felek ber-ḳarār
budur bī-ṣebāt olduġı rūzigār

bulur ẕillet u gāh ‘izzet kişi
bu nev‘ üzre olur felek gerdişi

141. gehī ġam ėrer merdüme geh sürūr
olur ba‘żı ‘āsī vü ba‘żı şekūr

3[a] ėrer buŋa ẓulmetde āb-ı ḥayāt
aŋa rūz-ı rūşende zehr-i memāt

143. yürekler yaḳar gāh ḥarr-i temūz
vėrür cisme geh lerze berd-i ‘acūz

çü ḫalvet-nişīnān örtüp yüzin
çeker [ḫod] şitāda zemīn erba‘īn

145. cihān bāġı olur gehī nev-bahār
olur gāh pür-mīve her şāḫsār

kimin kūteh ėder kimini dırāz
fütāde kimini kimin ser-firāz

147. kiminüŋ seri evc-i eflākde
kimisi meẕelletde vü ḫākde

kimi tācdār u kimi ḫāksār
kimi zişt ṣūret kimi gül-‘iẕār

149. vėrür şehd-i şīrīn ü geh ney-şeker
gehī yara urup nemekler eker

---

137 Bir zerre gibi hakir olan Zaîfî senin gibi parlak bir güneşi nasıl vasfetsin?
138 Sana layık olabilecek *Nat'ı* nasıl söylerim? Salât ve selam senin üzerine olsun…
139 Feleğin dönüşü hiç sabit değildir, zamanın sebatsız olması da bundandır.
140 Kişi bazen aşağılık bazen yücelik bulur; feleğin dönüşü bu şekil üzeredir.
141 İnsana kimi zaman gam kimi zaman sevinç ulaşır; (insan) bazen asi bazen çok şükredici olur.
142 Buna zulmette ölümsüzlük suyu ulaşır; ona aydınlık günde ölüm zehri ulaşır.
143 Bazen temmuz sıcağı yürekler yakar; bazen kocakarı soğuğu vücuda titreme verir.
144 Halvette orturanlar nasıl yüzünü örtüyorsa yeryüzü de kış mevsiminde erbain çeker.
145 Cihan bahçesi bazen ilkbahar olur, bazen her ağaçlık meyve dolu olur.
146 Kimini kısa kimini uzun eder, kimini düşkün eder kiminin başını yükseltir.
147 Kiminin başı gökyüzünün doruğundadır, kimisi zillet içinde ve topraktadır.
148 Kimi tac sahibi ve kimi toz toprak içindedir, kimi çirkin yüzlü kimi gül yanaklıdır.
149 Bazen tatlı bal ve şeker kamışı verir, bazen yara açıp tuzlar eker.

kimine vėrür ġam kimine sürūr
kimisine mātem kimisine sūr

olur biri manṣūb u maʿzūl ol
olur biri merdūd u maḳbūl ol

ḳulaġuŋ baŋa dut ki saŋa dėrin
ne naṣbe sevingil ne ʿazle yerin

ėşit ser-güzeştüm ḳulaḳ dut baŋa
anuŋ baʿżısını dėyeyin saŋa

çü ḥacı ḥasan medresesin ḫudā
baŋa vėrdi oldum müderris aŋa

ėdüp anda taʿlīm ḫoş nėçe fen
varup geldüm aŋa meh u sāl ben

taʿaṣṣubla vüsʿini beẕl eyledi
beni leşkere ḳāḍī ʿazl eyledi

iki yıl çü maʿzūl oldum ḥaḳīr
ṣatup yėdüm olanın oldum faḳīr

üçinci yıl olduḳda vėrdi ḫudā
dāvud paşa medresesini baŋa

tamām oldı çün üç yıl andan daḫı
zamān-ı ʿazal oldı pes ėy aḫī

çü yevmiye ḳırk oldı çıḳa ine
ʿazal eylediler beni pes yine

yöridüm çü maʿzūl ben yėdi māh
pes ėrdi yine baŋa ʿavn-i ilāh

şu medrese k'iznīḳdedür ʿayān
binā eylemiş anı orḫan ḫan

vėrüp anı irsāl eyledi hem
berātum seferden bir ehl-i kerem

---

150 Kimine gam kimine neşe; kimine yas kimine şenlik verir.
151 Biri iş sahibi olur biri işinden çıkarılır; biri red biri kabul olur.
152 Kulağını bana tut sana söyleyeyim: Ne işe girmeye sevin ne de işten kovulmaya üzül.
153 Bana kulak tut, serüvenimi işit. Onun bir kısmını sana anlatayım.
154 Allah, Hacı Hasan Medresesi'ni bana verdi ve ona müderris oldum.*
155 Onda birçok güzel ilimleri öğrettim; ben oraya aylarca yıllarca gidip geldim.
156 Kadı, haksız yere güç kullanarak beni askere azletti.
157 İki yıl bu sebeple işimden çıkartılıp hakir oldum; olanı satıp yedim, fakir kaldım.
158 Üçüncü yıl olduğunda Allah bana Davud Paşa Medresesi'ni verdi.*
159 Ey kardeş, orada da üç yıl tamamlanınca azil zamanı geldi.
160 Yevmiye çıka ine kırk oldu; sonra beni yine azlettiler.
161 Ben azledilmiş şekilde yedi ay geçirdim; sonra bana yine Allah'ın yardımı ulaştı:
162 İznik'te Orhan Han tarafından kurulmuş medrese göründü.*
163 Bir lütuf ehli, onu verip beratımı seferden gönderdi.

berātumı eliyle ḳayd eylemiş
dilüm luṭfı aġıyla ṣayd eylemiş

giderdi çü dilden ġamum müsteʿān
varup ėrdüm iznīḳe pes şādümān

eyitdüm nėçe māh ders-i ʿulūm
sürūr ėrdi cānuma gitdi hümūm

zamān-ı ʿazalde bir eglence hīç
yoġıdı dil olmışdı ġuṣṣayla pīç

ol esnāda būstān naṣāyıḥı naẓm
ėdüp ḳıldum ehline zībā bezm

pes oldı nigāristen-i gülsitān
ki gülzār-ı firdevsedür tercümān

yine gülşen-i ḫūb sīmurġ-ı cān
ki murġān dilinden oḳur dāsitān

bu ʿazlümde bir daḫı bezm eyledüm
ki bāġ-i behiştīyi naẓm eyledüm

çü pür-mīvedür ḫāk-i ʿanber-sirişt
anuŋçündurur nāmı bāġ-ı behişt

bu gülzār ṣolmaz ebed māh u sāl
müzeyyendurur bāġ-ı cennet miṣāl

velī nışfı olduḳda geldi berāt
anı ḳıldı taʿḳīb raʿnā bir at

olup ḫālī evḳātde feṭḥ-i bāb
tamām oldı iznīḳde bu kitāb

ʿöẕr-ḫᵛāsten ez-ehl-i dilān

getürdüm bir etek güher şeb-fürūz
şeremden yüzüm ḫākdedür henüz

---

164 Beratımı eliyle kaydetmiş, gönlümü lütfunun ağıyla avlamış.
165 Müstean (kendisinden yardım istenen Allah), gönülden üzüntümü götürdükten sonra İznik'e mutlu olarak ulaştım.
166 Aylarca ilim dersleri anlattım; canıma neşe geldi, üzüntüler gitti.
167 Azil zamanında hiçbir eğlence yoktu; gönül keder ile kıvranır olmuştu.
168 O esnada *Bostan-ı Nasayih*'i nazm edip meclis ehline süs kıldım.
169 Sonra cennetin gülbahçelerine tercüman olan *Gülistân*'ın (çevirisi) *Nigâristân* ortaya çıktı.
170 (*Nigâristân*) yine kuşların dilinden destan okuyan can simurgunun güzel gülbahçesidir.
171 Bu azlimde bir kez daha muhavere edip *Bâğ-ı Behiştî*'yi nazmettim.
172 Anber gibi toprağı meyve dolu olduğu için onun adı *Bağ-ı Behişt*'tir.
173 Bu gülbahçesi aylarca, yıllarca, ebediyen solmaz; cennet bağı gibi süslüdür.
174 Ama yarılayınca berat geldi, onu güzel bir at takip etti.
175 Boş vakitlerde konu açıldı, bu kitap İznik'te tamamlandı.
176 Bir etek (dolusu) geceyi aydınlatan mücevher getirdim; utançtan yüzüm hâlâ yerdedir.

177. ki dür varsa yemde ṣadef daḫı var
nète gülsitānda biter verd ü ḫār

eger bāġda var dıraḫt-ı bülend
miyānında lā-büd olur pest çend

179. gel ėy pāk-ḫūy u hünermend merd
ʿayıbcū hünermend işitmedi ferd

eger aṭlas ola ḳabā ger ḥarīr
olur āstāra[180] belī anda yėr

181. eger āster görseŋ açup etek
ʿuyūbum etegüŋle ört ėy melek

ḥaşevsüz degüldür çü ḳaftan aḫī
kerem eyle ḥaşvümi ört ėy saḫī

183. çü yoḳ faẓl u ser-māyeme iʿtimād
bu deryūzededür ḳulıŋ bī-ʿinād

ėşitdüm bedānı cezā rūzı ḥaḳ
baġışlar eyülere maḥşerde çaḳ

185. görürseŋ sözümde bedi sen daḫı
ḫudā ḫulkı ile ḫuluklan aḫī

eger ola bir beyt biŋden pesend
taandan dilüŋi dut ėy ercümend

187. ki rūm içre bu şiʿrümüŋ ḥürmeti
şu müşkdür ḫotende ki yoḳ ḳıymeti

hüner gösterür gerçi ẓāhir tenüm
velī ʿayb ile ṭolu ġaybüm benüm

189. ıraḳ yère bangum ėrer ṭablveş
tehī cevfüm aġzum ḳuru pür-ʿaṭaş

żaʿīfī getürdi gülistāna gül
şeker mışra ėlten utanmaz degül

---

177 Nasıl gül bahçesinde gül ve diken meydana geliyorsa, denizde de inci varsa istiridye de vardır.
178 Bahçede uzun ağaçlar varsa arasında mutlaka bodur ağaçlar da vardır.
179 Gel ey temiz huylu ve hünerli kişi, kimse ayıp arayan bir hünerli duymadı.
180 [āstāra: āstere] Kaftan ister atlas olsun isterse ipek, onda mutlaka astar için yer vardır.
181 Ey melek, eğer etek açıp astar görürsen ayıplarımı eteğinle ört!
182 Ey kardeş, kaftan haşvsiz değildir; ey cömert, cömertlik eyle haşvimi ört!
183 Fazilet ve sermayeme güven olmadığı için bu kulun ısrarsız dilenciliktedir.
184 Allah ceza günü mahşerde iyiler için kötüleri tamamen bağışlar (diye) duydum.
185 Ey kardeş, sen de sözümde kötülük görürsen Allah ahlâkı ile ahlâklan!
186 Ey muhterem, binlercesi arasından eğer (yalnızca) bir beyit beğenilmişse dilini tut ayıplama!
187 Rum diyarındaki bu şiirimin hürmeti Hoten'de kıymeti olmayan misk gibidir.
188 Aslında görünen tenim hüner gösterir; ama benim görünmeyen kısmım ayıpla doludur.
189 Sesim davul gibi uzak yere ulaşır; içim boştur; ağzım kuru, hararet doludur.
190 Zaîfî gülbahçesine gül getirdi; Mısır'a şeker götüren (gibi) utanmaktadır.*

3b

191. daşı ṭatlı yumşaḳ ḫurmaleyin
içi ḳatı açsaŋ çekirdek hemīn

der tehẕīb-i ebvāb u tertīb-i kitāb

bu şehr-i saʿādet bulup iḫtitām
pes on bāb ile sūrı oldı tamām

193. buŋa bāb-ı evveldurur ʿadl u dād
ikincisine bāb-ı iḥsāndur ad

üçüncisidür bāb-ı ʿışḳ-ı şebāb
tevāżuʿ durur aŋa dördünci bāb

195. beşincisi bāb-ı rıżādur yaḳīn
ḳanāʿatdur altıncı bāb ėy emīn

yėdincisidür terbiyet bābı ḫoş
sekizinci bāb-ı şükürdür ḫamūş

197. ṭoḳuzuncıdur bāb-ı tevbe daḫı
onuncı münācātdur ėy aḫī

mübārek gün idi hümāyūn sāl
ki bu gevher-i naẓma ėrdi kemāl

199. ṭoḳuz yüz daḫı ėlli altıydı ʿām
ne ḫoş tārīḫ oldı olup ḫoş tamām

muḥarremde eyyām-ı bīḍ idi hem
ki tesvīd ḳıldı beyāżın ḳalem

201. ḫudāya şükür minnet olsun müdām
ki ḫayr ile buldı bu naẓm iḫtitām

resūl u ḳamu enbiyāya selām
her an tā ḳıyāmet ola ber-devām

203. hem aṣḥābı vü āline ecmaʿīn
ḫudā raḥmet eylesün olup muʿīn

---

191 Dışı hurma gibi tatlı yumuşak, açsan içi tıpkı çekirdek gibi katıdır.
192 Bu mutluluk şehri tamamlandı; sonra on kapı ile de kalesi tamam oldu.
193 Birinci kapı adalet ve doğruluktur; ikincisinin ismi ihsan kapısıdır.
194 Üçüncüsü gençlik aşkının kapısıdır; dördüncü kapı tevazudur.
195 Ey emin! Beşincisi yakîn rıza kapısıdır; altıncı kapı kanaattir.
196 Yedincisi güzel terbiye/edep kapısıdır; sekizincisi sessiz şüküretme kapısıdır.
197 Ey kardeş! Dokuzuncusu da tevbe kapısıdır; onuncusu münacatdır.
198 Bu nazm cevheri kutlu yılın mübarek bir gününde tamamlandı.
199 Yıl 956 idi; güzelce tamamlandığı tarih ne hoş oldu.
200 Kalem beyazını siyah kıldığında (/boş sayfaları doldurduğunda/eser tamamlandığında) Muharrem ayında *eyyam-ı bid* idi.*
201 Bu nazm hayırlısı ile tamamlandığı için Allah'a daima minnet şükrolsun.
202 Resul ve bütün nebilere her an ta kıyamete kadar daima selam olsun.
203 Ashabı ve ailesine de hepsine Allah yardım edip rahmet eylesin.

bāb-ı evvel der ʿadl u insāf u tedbīr-i cihāndārī

nėce ḳulluḳ ėtsün lisān-ı sipās
ṣaġışmaz çü elṭāf-ı ḫaḳḳa ḳıyās

ne bir ḳaṭreye ṣıġa baḥr-i muḥīṭ
ne bir kürreye gire arż-ı basīṭ

kim ola beyān ėde ālāsını
ya inʿām u iḥsān u naʿmāsını

keremlerini şanma mīzān-ı ʿaḳl
ėde vezn budur delālāt-ı naḳl

ne dildür ki luṭfın beyān eyleye
ya iḥsānı vaṣfın ʿayān eyleye

ulu niʿmetindendür ol kim ilāh
bir iḳlīme vėre ʿadel pādişāh

ḫudāyā şu şeh k'ola dervīş dost
anı eyle ḫalḳıyla çün maġz post

memālikde ol şāhı pāyende ḳıl
ki ḫalḳ ola ḫulḳından āsūde dil

zehī şāh u kişverler ārāyişi
ki ẓıllında ḫalḳ ėde āsāyişi

reʿāyāda sulṭāna çün ḥubb olur
ḫalāyıḳ ḳışır şāh çün lübb olur

ne devletlü iḳlīm olur ol ki şāh
ėde ʿadl u āsūde ola sipāh

anuŋ naḫl-i ʿömrini ser-sebz ü rāst
ėdüp şāḫına vėrme noḳṣān u kāst

ümīdi dıraḫtını pür-mīve ḳıl
ser-i şāḫsārını pür-şīve ḳıl

---

[204] Hakkın lutufları ölçüye sığmaz; (kişi) şükür diliyle nasıl kulluk etsin?
[205] Ne bir damlaya okyanus sığar ne de bir küreye yeryüzü girer.
[206] Onun ihsanlarını veya nimetlerini, bahşişlerini, lütuflarını beyan edebilecek olan kimdir?
[207] Akıl terazisinin onun lütuflarını ölçebileceğini sanma, naklin delilleri budur!*
[208] Lütfunı beyan edecek ya da ihsanının niteliğini ortaya çıkaracak bir dil nasıl olabilir?
[209] Padişahın bir memlekete adalet vermesi (/adaletli padişah vermesi) Allah'ın büyük nimetindendir.
[210] Ey Allah'ım, fakir dostu olan padişahı halkıyla mağz ve post (/iç ve dış/kabuki ve öz) gibi eyle!
[211] Varlığından halkın gönlünün rahat edeceği o padişahı memleketlerde daimi kıl!
[212] Gölgesinde halkın huzur içinde olduğu sultan, ülkeler süsüdür; ne güzel!.
[213] Halkta sultana karşı sevgi olduğunda insanlar, kabuk; padişah, iç gibi olur.
[214] Padişahın adalet dağıttığı ve askerin huzurlu olduğu memleket, ne kutlu olur!
[215] Onun ömür fidanını yemyeşil ve dik edip dalına eksiklik ve kusur verme.
[216] Ümidinin ağacını meyve doldur, dallarının ucunu güzellikle doldur.

aŋa ʿavn u tevfīḳuŋ ėrgör müdām
dilin zinde ṭāʿatle ḳıl ṣubḥ u şām

ṣalınsun dıraḫt-ı vücūdı çü serv
reviş nāz ile ḳılsun ol çün teẕerv

yüzin raḥmetüŋ nūrı ḳılsun sefīd
ḳalem levḥ-i maḥfūẓa yazsun saʿīd

żaʿīfī tekellüfle ögä ögä
ne ḥācet çıḳarmaḳ yėdi ḳat gögä

çü şeh rāh-revdür ü sen rāh-ber
ḥaḳāyıḳ şinevdür dėgil ḥaḳ ḥaber

dėme ʿizzet ayaġın eflāke ḳo
de iḫlās yüzin sürüp ḫāke ḳo

başuŋ göge ṭāʿatle ḳo çün melek
budur ṭoġrular yolı bil ḥaḳḳa dek

dutup ehl-i ḥaḳḳuŋ her ān cāddesin
döşe rāst merdān seccādesin

ḥużur-ı ġanīde mesākin miṣāl
der-i ḥaḳda yalvar öküş lā-yezāl

dilerseŋ başuŋ āsumāna ėre
ḳo başdan ḫudāvendī tācın yėre

ḳul iseŋ bu ḳapuya ḳo başuŋı
yaşın yaşın aġla aḳıt yaşuŋı

libās-ı şehi gėyme ṭāʿatde sen
ḫurūş ėt çü dervīş-i pākīze-ten

başuŋ yėre ḳoyup eyit yā ilāh
benem bende sen bī-miṣl pādişāh

mesākīn-perversin ėy girdgār
tüvāngersin ü ḫalḳı perverdgār

---

217 Ona daima yardımlarını ulaştır; dilini akşam ve sabah ibadetle diri kıl.
218 Onun vücudunun ağacı servi gibi salınsın, o naz ile sülün gibi yürüsün gitsin.
219 Rahmetin onun yüzünün nurunu beyaz kılsın (/ağartsın); kalem, levh-i mahfuza "Kutlu!" yazsın.*
220 Ey Zaîfî, (padişahı) tekellüfle övüp yedi kat göğe çıkarmaya ne gerek var?!*
221 Sen, yol gösterici (/şeyh); sultan, yolcu (/mürid) gibidir; sultan hakikatleri dinleyen olduğu için ona doğruları söyle!
222 (Padişahı medhedip) *büyüklük ayağını göklere koy,* deme; (şahına secde et/) *ihlas yüzünü toprağa sürüp koy*, de!
223 Melek gibi başını ibadetle göğe koy; Hakk'a kadar (ulaşan) doğruların yolu budur, bil!
224 Her an Hak ehlinin yolunu tutup doğru adamların seccadesini yay.
225 Zenginin huzurunda fakirler nasılsa sen de Hak kapısında çokça, sürekli yalvar yakar.
226 Başının gökyüzüne ulaşmasını dilersen başından hükümdarlık tacını yere koy.
227 Kul isen başını bu kapıya koy, için için ağlayıp yaşını akıt.
228 Sen ibadet ederken sultan elbisesi giyme, temiz tenli derviş (/fakir, dilenci) gibi coş!
229 Başını yere koyup şöyle de: Ey Allah'ım! Kul, benim; sen benzersiz padişahsın!
230 Ey kudret sahibi (Allah'ım), fakirleri besleyensin, zenginsin ve halkı koruyansın!

ne bir milke mālik ne ḫod ḥākimem
gedāyān-ı ḳapuŋda ben de kimem

ne işe yarar bu benüm işlerüm
meger dest-i ʿavnüŋ ola yāverüm

ḫudāyā delīl ol baŋa ḫayr işe
ḳo ṭāʿatde ḳuluŋ ḳoma ġayr işe

meger sen ḳılasın hidāyet baŋa
ki yoḳ ṭāʿatüm lāyıḳ ola saŋa

yol azdum meded ṭoġru göster sebīl
baŋa vā-veyl olmaz iseŋ delīl

ḳamu fiʿl-i ḫayra sen ol dest-res
ve illā kime ḫayr ėdem bir nefes

ėle şāhlıḳ gündüz eyle ḫ[v]āce
duʿā söz ile ḳıl gedāveş gėce

ḳapuŋ ḳullarınuŋ gögüsde eli
der-i ḥaḳda ẕākir gerek şeh dili

4[a] göre her ḳuluŋ çün ḳapuŋda özüŋ
ʿibādet ėşiginde sen ḳo yüzüŋ

zehī ḳullaruŋa efendi şu ḳul
ki ḥaḳ ḳulluḳ ėde efendisine_ol

żaʿīfī sözini ėdüp gūşvār
güher gibi gūşuŋda dut şehriyār

ḥikāyet

ḥikāyet ḳılurlar büzürgān-ı dīn
maʿārif-şināsān-ı ḥaḳḳaʿl-yaḳīn

ki bir ehl-i dil bir pelenge süvār
olup dutar elde zehirnāk mār

---

231 Ne bir ülkeye sahip ne kendime hakimim, senin kapının köleleri arasında ben de kimim!
232 Benim yaptıklarım ne işe yarar? Benim tek yardımcım senin elin olur!*
233 Ey Allah'ım! Hayırlı işte bana kılavuz ol, kulunu ibadette bırak başka işe bırakma!
234 Sana layık olacak ibadetim yok ise de sen bana hidayet kıl!
235 Yolu kaybettim, yardım et doğru yol göster; kılavuz olmaz isen bana yazıklar olsun!
236 Hayırlı işler işlemem için sen elini uzat, aksi hâlde kime bir nefescik bile hayredebilirim?
237 Ey efendi, gündüz ele sultanlık et, gece dilenci gibi sözle dua et!
238 Senin kapının kullarının eli gögüstedir; Hak kapısında da sultan dilinin zikredici olması gerekir.
239 Kapındaki her kul, kendileri gibi senin de ibadet eşiğine yüzünü koyduğunu görsün.
240 Efendisine (Allah'a) doğru kulluk eden şu kul, kullarına ne güzel efendidir (sultandır)!
241 Ey padişah, Zaîfî'nin sözünü küpe edip cevher gibi kulağında tut!
242 Hakka'l-yakîn bilgi sabihi din büyüklerinden (naklen şöyle bir) hikaye anlatırlar:*
243 Bir gönül ehli (/âşık), bir kaplana binip elinde zehirli yılan tutar.

biri dėdi ėy merd-i ṣāḥib-hüner
baŋa gitdügüŋ yola ol rāh-ber

ne ḳılduŋ ki böyle sibāʿ oldı rām
muṭīʿuŋ bu vech üzre vaḥş ü hevāmm

dėdi kerkes ü pīl ü dīv ü neheng
zebūnumsa taʿn mı yılan u peleng

dilerseŋ muṭīʿ ola ʿālem saŋa
muṭīʿ ol ḫudā ḥükmine dāyimā

yüzüŋ ḥükm-i ḥākimden eyleme pīç
ki dönmeye ḥükmüŋden el yüzi hīç

ne ḥākim k'ėde dāver emrin ḳabūl
ḫudā ʿavn ėdüp ola maḳbūl ḳul

seni bula ger dost olur muḥāl
ki düşmen elinde ḳıla pāy-māl

ṭarīḳat rehi budur ėy reh-güzār
ayaḳ baṣ murād esbine ol süvār

naṣīḥat şuŋa ola mengūş-ı gūş
ki aŋa żaʿīfī sözi gele ḫoş

ḥikāyet

dėdi hürmüze şāh nūşirevān
teninden revān olur iken revān

ki dervīşi ḫoş dut nigehdār ol
ten āsāyişin ḳo külehdār ol

diyāruŋda āsāyiş ėtmez kesī
çü āsāyişüŋde olasın besī

begenmez bunı dutan emlāk u yurd
k'evine çoban gire ḳoynuna ḳurd

---

[244] Biri, "Ey hüner sahibi adam! Bana gittiğin yol için kılavuz ol!" dedi.
[245] Yırtıcı hayvanları kendine böyle boyun eğdirecek ne yaptın? Yırtıcı hayvanlar ve haşereleri bu şekilde (nasıl) itaatkâr ettin?
[246] Akbaba, fil, dev, timsah, yılan ve kaplan bana boyun eğmişse şaşılır mı?
[247] Âlemin sana itaat etmesini istiyorsan daima sen de Allah'ın hükmine itaat et.
[248] Senin hükmünden el yüzünün dönmemesi için sen de hâkim Allah'ın hükmünden yüzünü çevirmemelisin.
[249] Daverin (/en adil ve insaflı Allah'ın) emrini kabul eden hâkime Allah da yardım eder, makbul kul olur.
[250] O seni dost bildikten sonra, imkânı yok, düşman elinde telef etmez.
[251] Ey yolcu, tarikat yolu budur! Murat atına ayak basıp binici ol!
[252] Nasihat ancak Zaîfî'nin sözünün hoş geldiği kişinin kulağına küpe olur.
[253] Sultan Nuşirevan teninden ruhu akıp giderken Hürmüz'e şöyle dedi:*
[254] Fakiri hoş tut, gözcü ol; kendi rahatını bırak külah sahibi ol!
[255] Rahatına düşkün olursan memleketinde hiç kimse rahat etmez.
[256] Mülk ve yurt tutan (akıllı kimseler) evine çoban, koynuna kurt girmesinden hoşlanmaz.

257. yüri saḳla dervīş ü muḥtācı var
ki sulṭān raʿiyyetledür tācdār

yemişlü aġac şeh raʿiyyet çü bīḫ
aġac muḥkem olur kökinden çü miḫ

259. yürek ḳoparup ḫalḳa yıġma yüküŋ
ḳoparur iseŋ ḳoparursun köküŋ

eger ṭoġru yol ister iseŋ saŋa
olur zāhidān yolı ḫavf u recā

261. yavuzluġa ḳorku recā eylüge
eger ḫū ėdinseŋ seni ḫalḳ ögä

eger bu iki nesne şehde ola
anuŋ milki ceyş ü sipehle ṭola

263 recā ėdene ḳıla iḥsān kerem
ḫudā baḫşīşini ümīd ėde hem

żarar gelmesün milkine dėyen er
dilemez ki kimseye ola żarar

265. şu şāhuŋ siriştinde k'olmaz bu ḫūy
yoḳ āsūde giden o kişverde boy

ayaġuŋda bag varsa ṣabr eyle bir
ger āzād er-iseŋ başuŋı ḳayur

267. raʿiyyet ki dil-teng ola şāhdan
ol ėlde ferāḫı ümīdin ḳo sen

sen andan ki ḳorḳmaz ḫudā[da]n da ḳorḳ
şu müstekbir olan gedā[da]n da ḳorḳ

269. düşinde görür milkin ābād o şāh
kʿėde ehl-i kişver ḳulubın tebāh

memālik ḥarābı ceverden olur
ḳalur yavuz adı vü ẓālim olur

---

257 Sultan tebaasıyla taç sahibi olduğu için (sen de) yürü git fakir ve muhtaçları koru!
258 Tebaa kök, sultan yemişli ağaç gibidir; ağaç çivi gibi kökünden sağlam olur.
259 Yürek koparıp yükünü halka yığma; eğer koparırsan (kendi) kökünü de koparmış olursun.
260 Eğer doğru yol istersen sana zahitlerin ümit ve korku yolu (doğru) olur. (Bk.: *İktibaslar*)
261 Eğer kötülüğe korku, iyiliğe ümidi huy edinir isen halk seni över.
262 Eğer bu iki nesne sultanda olursa onun ülkesi ordu ve askerle dolar.
263 Hem Allah'ın lütfunu umarak kendisinden ümitvar olana lütfeder.
264 Ülkesine zarar gelmesin diyen er, kimseye zarar olsun istemez.
265 Yaratılışında bu huyun bulunmadığı sultanın ülkesinde rahat giden boy yoktur.
266 Ayağında bağ varsa biraz sabret, eğer özgür er isen başını al git!
267 Sen, tebaanın sultandan kederli olduğu memlekette ferahlık ümit etmeyi bırak!
268 Sen Allah'tan korkmayandan da şu kibirli olan dilenciden de kork!
269 Memleket halkının kalplerini yıkan sultan memleketini abad ettiğini (ancak) düşünde görür.
270 Memleketlerin yıkılması eziyetten olur; adı kötü kalır ve (kendi) zalim olur.

271. reʿāyayı cevr ile ḳılma tebāh
çü şāha bular oldı püşt ü penāh

özüŋ çün ḳıl eylük reʿāyaya pīş
çü ḫoş dil ola işçi işler çoḳ iş

273. mürüvvet mi yavuzluḳ ėtmek şuŋa
ki çoḳ eylük ėtmiş ola ol saŋa

ḥikāyet

cihāndan çü ḫüsrev elini yudı
dėdiler ki şīrūye şāha dėdi

275. ne ʿazmüŋ ki var andan ırma baṣar
raʿiyyet ṣalāḥına eyle naẓar

ʿadelden çevürme yüzüŋ ėy piser
ki bu ḫalḳ elüŋden çevürmeye ser

277. daḫı gerdenüŋ rāyden ḳılma pīç
ki olmaya senden kesī pīç hīç

raʿiyyet ḳaçırıcı bī-dād er
ḳalur çirkīn adı cihānda semer

279. yavuzluḳ bināsına uran esās
yıḳar kendi milkini ol nā-sipās

ḫarāb eyler āteş çü ḥarr-i güneş
degül ṭıflı olan ḳarı dūdıveş

281. şol odı ki yaḳmış ola bīve-zen
nėçe şehri yaḳa şerār ėvme sėn

zehī baḫtlu şeh ki ʿadliyle żabṭ
ėde milkini ḥabl-i inṣāfa rabṭ

283. cihāndan güẕer vaḳti ėrdükde nās
revān ėdeler türbesine sipās

---

271 Tebaayı eziyet ile mahvetme; çünkü sultana dayanak ve sığınak olan bunlardır.
272 Öncelikle kendin için tebaaya iyilik etmelisin; çünkü gönlü hoş olan işçi daha çok iş yapar.
273 Sana çok iyilik etmiş olan birine kötülük etmek yiğitlik midir?
274 Hüsrev dünyadan elini temizlediğinde (/ölmek üzereyken) Şiruye Şah'a şöyle söylediği anlatılır:*
275 Azmettiğin her şeyde halkın iyiliğini gözet; gözünü ondan ayırma!
276 Ey oğul, bu halkın senin elinden baş çevirmemesi için adaletten yüzünü çevirmemelisin!
277 Senden bir kimsenin bile kırılmaması için boynunu akıldan da çevirme!
278 Halk kaçırıcı adaletsiz erin çirkin adı dünyada hikâye kalır.
279 Kötülük binasına temel vuran o şükürsüz, kendi ülkesini yıkar.
280 Ateş güneşin harareti gibi harab eyler; (ancak hiçbiri) çocuğu olan kadının (ah) dumanı kadar değildir!
281 Dul kadının yakmış olduğu ateşin kıvılcımı nice şehri yakar, acele etme sen!
282 Adaletiyle ülkesini idare eden insaf ipine bağlayan sultan kutludur, ne güzel!
283 Dünyadan geçme vakti geldiğinde herkes onun türbesine akın edip dua eder.

güẕer ėder āḫir eyü yatlu çün
eyü ad ėlet saŋa yegdür bu gün

285. ḫudā ters ḥayra olur münselik
ki perhīzkār oldı miʿmār-ı milk

4b bed-endīşüŋ ü ḫūn-ı ḫalḳı içer
saŋa nefʿ içün ḫalḳa ėden żarar

287. riyāset olur şunuŋ elinde ḫūb
k'elinden aça el duʿāya ḳılup

eyü iş bilür besle görme bedi
yavuz besleyen kendü başın yėdi

289. ʿivaż mūẕīye oḫşamaḳlıḳ degül
çıḳar kökini gülveş açıl da gül

sever ehl-i ẓulmı bu ḫalḳuŋ çoġı
semüzlükden olur deri ḳoḳduġı

291. gerekmez saŋa ẓālim işine ṣabr
aŋa teng zindān gerek k'ola ḳabr

kes ol ḳurd başını ėy ḥaḳ şinās
ḳoyun şekl yırtar cülūd-i ünās

ḥikāyet

293. ne ḫoş dėr şu bāzārgān-ı urūm
çü eṭrāfını aldı düzdān-ı şūm

bu dem reh-zenāndan çü erlik gelür
zenān cemʿine ḫayl-i merdān nedür

295. şu sulṭān ki bāzārgān incide
anuŋ kişverinden ḫayırlar gide

çü bāzārgāna ėde şāh ḥayf
ne raḥmet ine kişverine ne żayf

---

284 Sonunda iyi kötü (herkes) göçtüğü için bugün iyi ad bırakman senin için daha iyidir.
285 Ülkenin mimarı nefsini tuttu çünkü (ancak) Allah'tan korkan hayır yoluna girer.
286 Sana fayda için halka zarar veren senin kötülüğünü düşünen ve halkın kanını içendir.
287 Ellerini dua için açanın elinde başkanlık güzel olur.
288 İyi iş bileni besle, kötüyü görme; kötüyü besleyen kendi başını yedi.
289 Eziyet verene iltifat etmek karşılık değildir; (onun) kökünü çıkar, gül gibi açıl da gül!
290 Bu halkın çoğu zulm ehlini sever; derinin kokması semizlikten olur.
291 Sana zalim işine sabretmek gerekmez; ona kabir olacak dar zindan gerekir
292 Ey hak bilir, insan derilerini koyun şeklinde parçalayan kurdun başını kes!
293 Kötü hırsızların etrafını sardığı şu Rum taciri ne güzel der:
294 Haydutlardan erlik geldiği bu dönemde (memleketin) erkek ordusu ile kadın sürüsü (arasındaki fark) nedir?
295 Tacirleri inciten sultanın memleketinden hayırlar kaçar.
296 Tacire zülum eden sultanın memleketine ne rahmet ne misafir iner.

297. bed-āvāze resmin işiden ʿaceb
varup ol diyārı ėde mi ṭaleb

sen elçi vü bāzārgān elin al
meṣeldür ki elçiye olmaz zevāl

299. müsāfirlere cān yėdür gel hele
eyü aduŋı söylesüŋler ėle

ulular müsāfirleri ḫoş dutar
nėtekim mücāvirleri ḫoş dutar

301. müsāfir eyüler adın ėl ü şehr
gezüp söyler eylüklerin ṭūl-i dehr

şu yėrden ki incinmiş ola ġarīb
helāk ola ol memleket ʿan-ḳarīb

303. ġarībe vü seyyāḥa ol dostdār
ki cüllāb-ı merd-i nīgūdur bular

hem ol żayfdār u müsāfir-nevāz
velī fitnesinden ḥaẕer ḳıl biraz

305. gerek yād olandan ḥaẕer ėy ulu
k'olar gösterür dost şeklin ʿadū

yanuŋda ḳadīm olana vėr ḳadar
ki perverdeŋ ėtmez saŋa hīç ġadar

307. ola ḫādimüŋ çünki sābıḳ ḥaḳı
ferāmūş ėtme ḥaḳ-ı sābıḳı

çü eskiye ḫizmet-güẕār-ı ḳadīm
ḥaḳ-ı sāliyānı unutmaz kerīm

309. mecāli elin baġladıysa herem
ne ġam sende açuḳ çü dest-i kerem

---

297 Âdetinin kötü ününü işiten o memlekete gitmeyi ister mi acaba?

298 Sen elçi ve tacirin elini tut; atasözüdür: *Elçiye zeval olmaz.*

299 İyi adını ele söylemeleri için gel, misafirlere can yedir.

300 Büyükler tekke yanında çekilip oturanları hoş tuttuğu gibi misafirleri de hoş tutarlar.

301 Misafirler iyilerin adını, iyiliklerini dünya boyunca şehir şehir gezerek söylerler.

302 Garibin incinmiş olduğu yer (neresiyse) o memleket çok geçmeden helâk olur.

303 Garip ve seyyahlara dost ol; çünkü bunlar iyi adamların gülsuyudur.

304 Hem misafir koruyucu hem misafir okşayıcı ol ama (onların) fitnelerinden de biraz sakın.

305 Ey ulu, yabancı olandan sakınmak gerek; çünkü onlar dost şeklini gösteren düşman olabilir.

306 Yanında eskiden beri çalışana kıymet ver; çünkü beslediğinden sana hiç hainlik gelmez.

307 Emektarın (sana) hakkı geçtiği için onun geçmiş hakkını unutma!

308 Cömert olan, kadim hizmetçisi ihtiyarladığında onun yıllarının hakkını unutmaz!

309 İhtiyarlık onun mecalinin elini bağladıysa da gam değildir; çünkü sende cömertlik eli açıktır.

ḥikāyet

ėşitdüm ki şāpūr çekdi nefes
çü resmine ḫüsrev ḳalem çekdi pes

nevāyīden oldı çü ḥāli tebāh
aŋa bu sözi yazdı ol ʿöẕr-ḫᵛāh

yigitlügüm oldı yoluŋuzda beẕl
revā mı olam pīrlikde ʿazel

şu pür-fitne olan ġarībi şehā
helāk ėtme lākin şeherde ḳoma

revā aŋa ḫışm eylemezseŋ eger
ki düşmen ḳafasında bed-ḫū yėter

eger rūm olsa diyārını gör
ʿacem milkine vü ḫorasāna sür

pes anda daḫı vėrme sāʿat emān
ki tā ėrmeye nāsa andan ziyān

ki dėrler o yėr ḫalḳı olsun uyuz
ki andan gelür böyle ādem çü yūz

ʿamel münʿime vėr diyāruŋda sen
ki müflisde yoḳ ḳorḳu sulṭāndan

çü müflis baş aşaġa ėdüp durur
daḫı nesnesi yoḳ hemīn hayḳırur

çeke çün nigehbān emānetden el
ḳo nāẕır ki anuŋla ḳıla ʿamel

ger el bir ėdüp bolsa ol iş ḫalel
nigehbān u nāẕırda ḳoma ʿamel

gerek ḫavf-i bārī emīnde hemīn
çü senden emīn ḳorḳa olmaz emīn

---

310 Hüsrev, Şapur'un resmine kalem çekince Şapurʿun (yalnızca) nefes çektiğini duydum.*
311 Sonra refahı bozulunca özür dileyerek ona bu sözü yazdı:
312 Gençliğim yolunuzda saçıldı; yaşlı zamanımda işten çıkarılmam reva mıdır?
313 Ey sultan, şu fitne dolu olan garibi helâk etme; ama şehirde de bırakma.
314 Kafasındaki kötü huyu düşman olarak yeteceği için sen ona hışm eylemesen de revadır.
315 Memleketini gör, eğer Rum ise (onu) Acem ülkesine ve Horasan'a sür.
316 Hatta orada da halka ondan zarar gelmemesi için bir saat dahi aman verme!
317 Çünkü böyle pars gibi insan yetiştiren o yerin halkı uyuz olsun, derler.
318 İflas eden kişi sultandan korkmayacağı için memleketinde işi yedirip içirene ver.
319 İflas eden kişi başını aşağı eğip durur; yalnızca haykırır, başka bir şeyi yoktur.
320 Gözcü/mutemet emanetten el çektiğinde onunla amel edecek bir nazır/denetçi bul.
321 Eğer el birliği edip o işi bozarlarsa gözcü ve nazırda iş bırakma (ikisini de azlet)!
322 Mutemette yalnızca Allah korkusunun olması gerekir; senden korkan mutemet güvenilir değildir.

323. emīn ḥaḳdan olmaḳdur endīşnāk
degül ḥabs ü refʿ u ʿaẕāb u helāk

şıḳup silk ü şars anı geh geh yaḳīn
k'emīn bulımazsın çü yüzde birin

325. iki hem-ḳalem eski bir cins ere
maʿiyyetle vėrme ki bir iş göre

ki nā-gāh el bir ėdüp iki yār
biri oġrı ola biri perdedār

327. ola çünki düzdān yüreginde bīm
yüriye bular içre yolcu selīm

çü maʿzūl ėdesin birin cāhdan
biraz geçse ṣuçını baġışla sen

329. ḳırup kesmeden bend-i heftād esīr
yeg ehl-i ümīdüŋ murādını vėr

düşüre çü kātib sütūn-ı ʿamel
kesilmez elinden ṭınāb-ı emel

331. şeh-i dādger bende fermānına
peder gibi ḫışm eyler oġlanına

gehī öyle urur k'olur derdnāk
silüp gözi yaşın ḳılur gāh pāk

333. cihān senden ürker olursaŋ yavuz
ḫaşam erlenür bulsa nermī vü yüz

5[a] iriligi yumşaḳlıġa ḳar aḫī
çü reg-zen k'urur zaḫm u merhem daḫı

335. kerem ehli ḫoş-ḫū cüvān-merd ol
saŋa vėrdi ḥaḳ ḫalḳa vėr sen de bol

çü yād eyledüŋ ʿahd-i şāhānı dün
pes oḳı bu naḳşı soŋuŋda bu gün

---

323 Mutemet hapis, azl, azab ve helak olmaktan değil Allah'tan korkmalıdır,
324 Sık sık ipi sıkıp onu yakından denetlemelisin; çünkü (bu mutemetlerin) yüzde biri bile güvenilir değildir.
325 Eskiden beri arkadaş olan iki meslektaş ere aynı dairede iş verme!
326 Çünkü iki dost ansızın el birliği eder; biri hırsız olur, diğeri perde tutar.*
327 Hırsızların yüreğinde korku olursa yolcu, bunlar içinde selametle yürür.
328 Birini makamından azlettikten bir süre sonra sen onun suçunu bağışla.
329 Ümit ehlinin muradını vermek yetmiş esirin bağını kırıp kesmekden yeğdir.
330 Katip iş direğini düşürdüğünde emel (çadırının) ipi elinden kesilmez.
331 İnsaflı sultan emir kullarına babanın oğullarına kızdığı gibi kızar.
332 Bazen dertli eyleyecek (canını yakacak) kadar döver, bazen de gözünün yaşını silip temizler.
333 Kötü olursan dünya senden ürker; yumuşaklık ve yüz bulursa da düşman yiğitlenir.
334 Ey kardeş, hacamatçının yara ve merhemi birlikte vurması gibi sen de sertliği yumuşaklığa karıştır.
335 Cömertlik ehli, iyi huylu, eli açık ol; Allah sana verdi, sen de bolca halka ver. (Bk.: *İktibaslar*)
336 Dün sultanların devrini yâd ettiğin gibi bugün sonunda da bu nakşı yâd et:

337. olar daḫı ʿıyş u ṭarābdaydılar
ḫaşem ḫayl ü sāz u selebdeydiler

nėçe cāh u emvāl u ḫuddām u zer
ḳoyup gitdiler ferd ü āzāde ser

339. gelen gitdi ḳalmadı dünyāda şād
meger şol ki gidüp ḳodı yaḫşı ad

cihānuŋ ne bu ḳuru ārāyişi
getürür kişiye ġam ālāyişi

341 cihāna gelen ḳalmaz āḫir ölür
kişinüŋ hem͞in yaḫşı adı ḳalur

bu dünyāya kim geldi kim ḳaldı ol
meger ehl-i devlet ki ḫayr ėtdi bol

343. degül mürde ol kim ḳor ölmez oġul
ribāt u ʿimāret ya mescid ya pul

soŋında ki ḳalmaz anuŋ yādigār
vücūdı dıraḫtı getürmedi bār

345. ḳomazsaŋ gidüp anda bu yėrde ḫayr
duʿā eylemez rūḥıŋa ḫ͞ayrīş u ġayr

aduŋ söylesün dėrseŋ ehl-i zem͞in
nihān ėtme yād ėt ulular adın

347. eyü ad ėletdi cihāndan biri
birinüŋ yoḳ anda vü bunda yėri

çü söylene bir söz yėtiş ġavrine
rıżā vėrme hi͞çbir eḥad cevrine

349. unutdum dėyen suçlu ʿöẕrini dut
ḳaḳıduġunı hem gażab vaḳti yut

maḥal olsa ger ḳatle suçlu yigit
ḳatal ḳılma evvel ṣuçında ėşit

---

337 Onlar da yeme içmedeydiler; heybetli atların, silahların, savaş aletlerinin içindeydiler.
338 Binlerce makam, mal, hizmetçi ve altını koyup tek başlarına gailesizce gittiler.
339 Gelen gitti, dünyada mutlu kalmadı; gidip güzel ad bırakan hariç…
340 Dünyanın kişiye keder bulaşıklığı getiren bu kuru süsü nedir?
341 Dünyaya gelen kalmaz, sonunda ölür; kişinin yalnızca güzel adı kalır.
342 Bu dünyaya gelenlerden yalnızca bol hayır eden devlet ehli kaldı.
343 Oğul! Tekke, imaret, mescit ya da para bırakan kimse ölü değildir, ölmez!
344 Arkasında yadigâr bırakmayan (kişinin) varlık ağacı meyve vermemiş (demek)tir.
345 Bu yerde hayır yapmadan oraya gidersen akraba ve diğerleri (hiç kimse) ruhuna dua etmez.
346 Yeryüzü ehlinin adını söylemesini istersen büyüklerin adını gizleme, yad et!
347 Dünyadan biri iyi ad iletti, diğerinin orada da burada yeri yoktur.
348 Bir söz söylenildiğinde onun köküne ulaş; hiçbir kimsenin cevrine izin verme.
349 Unuttum diyen suçlunun özrünü kabul et; gazap vakti öfkelendiğini de yut!
350 Suçlu genç, katli için (sana) sığınırsa (hemen) ilk suçunda katletme, dinle!

351 gerek pend ammā ėşitmese pend
vėrüp gūşimāl eyle zindān u bend

eger pend ü bend olmaz ise müfīd
şaḳīdür helāk eyle olmaz saʿīd

353. günehlüye ḫışma taḥammül gerek
ʿiḳāb ėtmede çoḳ teʿemmül gerek

ki laʿl-i bedeḫşān geŋezdür şımaḳ
şanaḳ nesneyi güç yerine ḳomaḳ

ḥikāyet

355. ḥikāyet olındı ki ʿummāndan
sefer eyleyü geldi bir pāk-ten

baḥerde vü berde çoḳ ėtmiş sefer
şovuḳ ıssı çekmiş cihān-dīde er

357. ʿacem rūm u hind ü ʿarab görmiş ol
cihānuŋ yėdi baḥrine girmiş ol

ʿulūmuŋ fünūnında māhir kişi
suʿāl u cevābında ḥāżır kişi

359. olup şoḥbet-āmūz u dāniş-peẕīr
degüldi ḫafī aŋa bālā vü zīr

ḳavī heykel idi çü serv-i bülend
fürūmāndelikden velī pāy-bend

361. yamanmış pelāsında biŋ pāre var
çü maḥrūḳ ol ḫırḳa içre yanar

baḥerden çıḳup berre buldı kenār
var idi ol ėlde ulu şehriyār

363. müsāfir-nevāz idi dervīş dost
muḥibb-i garībāndı vü ḫᵛīş dost

---

351 Nasihat gerekir; ama nasihati dinlemezse kulağını büküp bağla ve hapset!
352 Eğer nasihat ve hapis faydalı olmaz ise o, iyi olmayacak bir hayduttur, helak eyle!
353 Suçluya öfkede tahammül gerekir; şiddetli ceza verirken çok iyi düşünmek gerekir.
354 Çünkü Bedehşan lalini kırmak kolaydır; kırık nesneyi yerine koymak ise güçtür.
355 Bir temiz tenlinin Umman'dan sefer eyleyüp geldiği hikâye edildi.
356 Denizde ve karada çok sefer etmiş, soğuk sıcak çekmiş, dünya görmüş bir erdir.
357 O Acem, Rum, Hint ve Arap (ülkelerini) görmüş; o, dünyanın yedi denizine girmiştir.
358 İlimlerin türlüsünde hünerli biridir; soru ve cevabında hazır kişidir.
359 Sohbet adabını bilen, bilgili (biri) olmuştu; aşağısı ve yukarısı ona gizli değildi, (her şeyi bilirdi.)
360 Büyük servi gibi sağlam kalıplıydı; ama yoksulluktan ayağı bağlıydı.
361 Elbisesinde yamanmış bin parça vardı; kav gibi o hırka içinde yanardı.*
362 Denizden karaya çıkıp sahili bulduğu o memlekette büyük bir sultan vardı.
363 Misafir sever, fakir dostu idi; garibanların sevgilisi ve akraba dostu idi.

ḫoş aḫlāḳ u ḫulḳı vü ṭabʿı güzel
ḳodı raḥm ėdüp pāy-ı dervīşe el

365. buyurdı hemīn pādişāh-ı kerem
ki hizmet ėde ḫādimān-ı ḥarem

ser ü cismi tozdandı ālāmda
yudılar tenin ḫūb ḥammāmda

367. eşiginde şāhuŋ ḳodı çünki ser
iki el gögüsde şehi medḥ ėder

pes eyvān-ı şehde dėdi ber-devām
yüce baḫtuŋ ola vü devlet ġulām

369. ola ḥāfiẓ u nāṣıruŋ müsteʿān
murāduŋı vėrsün ḫudā her zamān

dėdi şāh ḳandan gelürsiz ʿaceb
bize gelmeŋüze ne oldı sebeb

371. eyü yatludan kişverümüzde hem
ne görüp ne ėşitdüŋ ėy pāk-dem

dėdi ėy ḫudāvend ü pākīze-dīn
muʿīnuŋ ḫudā devlet ola ḳarīn

373. saŋa yāver olsuŋ her işde ḫudā
daḫı pīşüvā-yı ṭarīḳ-i hüdā

şehā görmedüm kişverüŋ içre ben
k'ola bir dil-āzürde āsībden

375. ne menzil ki gördüm ẓulümden berī
ne yėre ki geldüm ʿadel dāverī

yoḳ aġrur başı kimse illā ki ḫum
ki çenber ṣarılup urulmış düğüm

377. girān-ser degül kimse illā şarāb
ḫarābātīyi gördüm ancaḳ ḫarāb

---

364 İyi ahlaklı, yaratılışı ve tabiatı güzeldi; merhamet edip dervişin (/fakirin) ayağına el koydu.
365 Cömert padişah, hemen harem hizmetçilerinin hizmet etmesini buyurdu.
366 Başı ve bedeni elemlerden dolayı toz içindeydi; hamamda güzelce vücudunu yıkadılar.
367 Padişahın eşiğinde baş koyduktan sonra iki eli göğüste padişahı över.
368 Delikanlı, padişahın sarayında yüce bahtın ve devletin daim olsun, dedi.
369 Koruyanın ve yardımcın Allah olsun, Allah her zaman muradını versin!
370 Padişah: "Nereden geliyorsunuz, bize gelmenizin sebebi nedir acaba?" dedi.
371 Ey temiz nefesli, memleketimizde hem iyiden hem kötüden ne görüp ne duydun?
372 Ey hükümdar, temiz niyetli! Allah yardımcın, saadet arkadaşın olsun!
373 Allah sana her işte yardımcı ve de doğru yolun göstericisi olsun!
374 Ey padişah, ben memleketin içinde musibetten gönlü incinmiş birini görmedim.
375 Hangi menzili gördümse zulümden temizlenmişti, hangi yere geldimse adalet hâkimdi.
376 Yemeni sarılıp düğüm atılmış şarap küpünden başka başı ağrıyan kimse yok.
377 Şaraptan başka kimsenin başı ağrır değil, yıkık olarak da sadece meyhaneyi gördüm.

bu pīrāye şāha yėter soŋ u öŋ
degül rāżı incindügine kesüŋ

379. saḫun gevherin şaçdı dāmen çü kān
şu söz k'ėtdi şeh āsitīnin feşān

şehe geldi güftārı merdüŋ pesend
aŋup yanına ḳıldı ikrām çend

381. nėçe zer güher vėrdi şükr-i ḳudūm
dil ü ḫātırın nerm ḳıldı çü mūm

pes andan diyārın ü aslın tamām
dėyüp ḫāṭırın ḳıldı özine rām

5b 383. dėdi ser-güẕeştin ne ṣordıysa şāh
vėrüp ġayrlerden yüce pāygāh

melik kendü ḳalbinde eyledi rāy
ki milke bu nevʿe yarar ketḫudāy

385. ki düstūr böyle müdebbir gerek
eger sehv ėde şeh müẕekkir gerek

gerek bunda tedrīc ammā dürüst
gülüp dėmeye ėl ki rāy ėtdi süst

387. gerek imtiḥān ola ʿaḳlı çü zer
ola pāyigāhı be-ḳadr-i hüner

zer az vėr ki nā-gāh tācir ṣına
bir iş vėrmek isterseŋ evvel ṣına

389. ṣınanılmamış çoḳ iş eyler ṣaḳın
saŋa yükledür ġuṣṣa vü ġam yükin

çü fikriyle ḳażī yazar bir sicil
meger ḥīle ehlinden olmaz ḫacil

391. oḳa şestde iken ger eyle naẕar
degül ḳabżadan eyledükde güẕer

---

378 (Bir) padişah için *kimsenin önce veya sonra (hiçbir zaman) incinmesine razı olmamak* zineti, kafidir.
379 Maden ocağı gibi eteğindeki söz cevherini saçtı; söylediği bu sözler (üstüne) sultan kollarını salladı.
380 Padişaha adamın sözleri hoş geldi; onu yanına çağırıp birkaç ikramda bulundu.
381 Gelişinin şükrü için binlerce altın, mücevher verdi; gönlünü mum gibi yumuşattı.
382 Sonra ondan memleketini ve aslını sorup gönlünü kendisine bağladı.
383 Padişah ne sorduysa başından geçeni anlattı; diğerlerinden daha yüksek rütbe kazandı.
384 Hükümdar kendi kalbinden memlekete bu çeşit bir kethüda yararlı olur, diye geçirdi.
385 Tedbirli olmak gerek, kural böyle; eğer padişah yanılırsa hatırlatan lazımdır.
386 Halkın gülüp iyi düşünemedin dememesi için bu işte yavaş yavaş ama doğru adımlar atmak gerekir.
387 Onun aklını altın gibi ölçmek gerekir; hünerinin derecesine göre rütbesi olur.
388 Taciri hemen sınamak için az altın ver; bir iş vermek istersen once sınamalısın.
389 Denenilmemiş çok iş yapar; dikkat et, sana keder ve üzüntü yükünü yükletir!
390 Kadının ancak düşünerek yazdığı bir sicille hile ehli karşısında mahçup olmaması gibi.
391 Oka yüksükte iken bak, kabzadan geçtikten sonra değil!

dilerseŋ olasın çü yūsufᶜ azīz
var ol on yıl ehl-i ṣalāh u temīz

gerek nėçe eyyām ṣabruŋ senüŋ
ėrişince ġavrine bir kimsenüŋ

hünermend er idi vü pākize-dīn
her aḫlāḳın açmamış idi yaḳīn

ᶜilim gevherineydi ṣandūḳ-ı genc
maḳādīr bilürdi güftār-senc

güzel sīret idi vü ṣūretde ḫūb
çü mıḳnatıs ėderdi ceẕb-i ḳulūb

büzürgāndan artuḳ bulup rāyda
geçürdi vezīr üzre ālāyda

maᶜārif u ḥikmetde şöyleydi bil
ki nehiy ve emrde aġırtmazdı dil

ḳalem altına aldı milki tamām
elem çekmedi hergīz andan enām

dilin baġladı ḥarf-i girānuŋ ol
ki barmaḳ baṣacaḳ ḳomamışdı yol

ḫıyānet ḳıl ucı ėde ger ḥasūd
anı ṣoḳma tār ėdüp işe ya yud

göre kes ḫıyānet çü cevce revā
gerekmez iş içre çü gendüm ola

ne cevr āteşin ḳodı ne şemme dūd
yeŋi ġussaya düşdi eski ḫasūd

ṭarīḳ-i hüdāya olup münselik
dil-i rūşeninden żiyādaydı milk

ne dīvār-ı ᶜaḳlında bir raḥne var
ne kesden anuŋ rāyine ṭaᶜne var

---

392 Yusuf gibi aziz olmayı dilersen git on yıl temiz ve salih ehlinden ol.*

393 Bir kimsenin iç yüzünü anlayabilmek için senin nice gün sabır göstermen gerekir.

394 Hüner sahibi ve temiz niyetli bir er idi; her huyunu tam olarak göstermemişti.

395 İlim mücevheri için hazine sandığıydı; kısımları bilen ölçülü söz söyleyendi.

396 İçi ve dışı güzeldi, kalpleri mıknatıs gibi çekerdi.

397 Onu büyüklerden daha ileri görüşlü bulup toplumda vezirinin de üzerinde (olacak şekilde başa) geçirdi.

398 Emir ve yasakta kimsenin gönlünü kırmayacak kadar maârif ve hikmetteydi, bil!

399 Memleketi tamamen kalemi/hakimiyeti altına aldı; halk asla ondan elem çekmedi.

400 O, parmak basacak yol (eleştiriye açık kapı) bırakmayarak her işte ayıp arayanların dilini bağladı.

401 Hasetçi kıl ucu kadar hainlik ederse onu bir kıla sayıp/kıl edip işe sokma ya da katlan!

402 Çünkü arpa tanesi kadar hainliği uygun gören kişinin iş verildiğinde buğday gibi olması beklenemez.

403 Ne eziyet ateşini ne de koklamaya duman bıraktı, eski hasetçi yeni üzüntüye düştü.

404 Doğru yola girdi; (yeni başvezirin) parlak gönlünden dolayı ülke de aydınlandı.

405 Ne aklının duvarında bir yarık var ne de kimseden onun fikrine eleştiri var.

zehī ehl-i rāyī zehī hūşmend
ki ne iş ḳılursa olurdı pesend

hemīn mūr u ṭasdur ḥasūd u emīn
ki delmez ṭası zūr-ı mūr ėtse kīn

iki ḫoş ġulāmı var idi şehüŋ
naẓīriydi her biri mihr ü mehüŋ

iki pāk cevher çü hūr u perī
biribirisinden güzel her biri

birisiydi ḫurşīd ṭalʿat melek
biri yüzi enver çü bedr-i felek

bütün iki ʿālem ḳulı yalaŋaz
biri söylese söz çü yarım aġaz

iki ṣūret olmuş ṣanaşın ki bir
dėr ol bu bu ol naḳş-ı āyine-gīr

kemer-beste şeh ḫizmetinde müdām
çü mihr ü meh olurdı her ṣubḥ u şām

saḫun-gūy u dānā-yı şīrīn-kelām
çü buldurdı söz pāyesine_iḫtitām

saḫun menbaʿından revān ėtdi cūy
pes oldı iki serv ser-sebz-rūy

dil-āvīz sözlerle ol pāk-dīn
muḥibb eyledi kendüye her birin

çü gördiler evṣāf-ı ḫulḳın tamām
hevā-ḫᵛāhı oldı ol iki ġulām

aŋa da eşer ḳıldı meyl-i beşer
degül meyl-i kūtāh-bīn k'ėde şer

şu dem duydı āsāyişinden ḫaber
k'olar yüzine ḳıldı ol gün naẓar

---

406 Ne iş yaparsa rey ehli ve akıl sahipleri beğenirdi, ne güzel!
407 Hasetçi karınca, güvenilir kişi tas gibidir; kinlense de karıncanın gücü tası delemez.
408 Padişahın iki güzel kölesi vardı, her biri güneş ve ayın benzeriydi.
409 İki saf mücevher huri ve peri gibiydi; her biri birbirinden güzeldi.
410 Biri güneş yüzlü melekti, diğerinin yüzü gökyüzünün ayı gibi parlaktı.
411 Biri yarım ağız söz söylediğinde iki âlemin tamamı yalnız onun kuluydu.
412 İki şeklin bir olduğunu sanarsın, ayna tutucunun nakşı "O, bu; bu, o!" der.
413 Padişah hizmetinde daima kuşak bağlamıştı, her sabah ve akşam güneş ve ay gibi olurdu.
414 (Başvezir) söz mertebesine son noktayı koyan söz söyleyici ve şirin sözlü bilgindi.
415 Söz kaynağından nehir aktı; sonra iki servi, yeşil yüzlü oldu. (/Başvezirin sözleri kölelere tesir etmeye başladı.)
416 O temiz niyetli (başvezir), gönül çekici sözlerle herbirini kendisine dost eyledi.
417 O iki köle de (başvezirin) yaratılış niteliklerini tamamen gördükleri için onun dostu oldu.
418 İnsanî meyil onda da göründü; (ancak) kötülük eden basiretsizlerin meyli (gibi) değildi.
419 Onların yüzüne baktığı gün rahatlığın ne demek olduğunu bildi.

meger şemme duymuşdı bundan vezīr
ḳamu ḥālden şāhı ḳıldı ḫabīr

421. ki bu kimse kimdür ne dėrler buŋa
ḳapuŋda edeble dirilmez şehā

bu şehvet-perest ü ḫıyanet peẕīr
başı ḫoş işitdüm ġulāmanla bir

423. sefer çoḳ ėden lāubālī olur
olan bī-ḥayā böyle ḥālī olur

işi meẕhebi dīn ü millet degül
ki perverde-i milk ü devlet degül

425. gerekmez bunuŋ gibi bir tīre ser
ki eyvān-ı şāhīyi bed-nām ėder

ferāmūş-ı niʿmet olur ėy hümām
ki görem tebāhı vü ḫāmūş olam

427. degül vehm ü zanla bu söz pādişāh
dėmezdüm yaḳīne ger ėrmese rāh

biri ḳullarumdan görür bil yaḳīn
dėr-āġuş ėderken olaruŋ birin

429. degül söz ḫaṭā dil ya ṣanu ṣana
ṣınadum ben ėy şāh sen de ṣına

şu nā-ḫūb ṣūretle vaṣf eyledi
ki ġam niʿmetiyle şehi ṭoyladı

431. çü bed-gū ḥiyel çaḳmaġını çaḳar
dil-i şāh ocaġında āteş yaḳar

murādını bulan bed-endīş kes
eli ėrse lā-büd yürür ḳatle bes

6[a] 433. biraz çerpi ile dutışur od öŋ
yanar ursaŋ odunı yüklerle ṣoŋ

---

420 Ancak vezir bundan (kötü) koku duymuştu; bütün (bu) durumlardan sultanı haberdar etti.
421 Ey padişahım, kapında edeble toparlanmayan bu kimse kimdir, buna ne derler?
422 Bu, şehvetine düşkün ve hainlik yapabilecek (biri)dir; kölelerle başının hoş olduğunu duydum.
423 Çok gezen laubali olur; hayasız olanın hâli böyle olur.
424 Memleket ve devletin besleyip büyüttüğü biri olmadığı için onun işi mezhebi din ve millet değildir.
425 Hükümdarlık sarayını kötü şöhretli edecek bunun gibi bir kara başlı (saraya) yakışmaz!
426 Ey himmetli, bozukluğu görüp sussaydım nimeti unutan olurdum!
427 Ey padişahım, bu söz kuruntu ve zan ile değildir; eğer kati olarak bilmesem demezdim.
428 Kullarımdan biri (başveziri) onların birini kucaklarken de yakinen görmüştür.*
429 Söz yanlış değildir ya da gönül (bunu) tahmin zannetmesin; ey padişahım, ben denedim sen de dene!
430 (Olanları daha) çirkin şekilde anlattı; padişahı gam nimetiyle yedirip içirdi.
431 Kötü sözlü hile çakmağını çakınca sultanın gönül ocağında ateş yakar.
432 İsteğine kavuşan kötü düşünceli kişi, eli erse (/gücü yetse) kuşkusuz katle dek gider.
433 Ateş önce biraz dal budak kırpıntısı ile tutuşur; (ama) sonra odunu yüklerle vurursan da yanar.

dil-i şehde bu söz ʿaceb od yaḳar
çü micmer tütün kellesinden çıḳar

sükūn dutmasa dervīş öŋine dest
ġażab püşt-i pāyı ḳılaydı şikest

ʿadel der-peyince sitem serd olur
ḳonuḳ öldüren kişi nā-merd olur

şu kim ėde perverdesini helāk
ḳabūl ėtmesün anı öldükde ḫāk

eẕā ḳılma perverdenüŋ cānına
oḳ urur mı kes kendü ḳurbānına

neye besledüŋ niʿmetüŋle tenin
günehsüz çü dökmek dilersin ḳanın

hünerleri ḫod baŋa oldı yaḳīn
pes eyvān-ı şāhīye oldı ḳarīn

çü cürmine yoḳdur yaḳīnüm bu dem
ʿamel ḳavl-i düşmenle vėrür nedem

bu rāżı hemīn ḳıldı dilde penāh
ki ḳavl-i ḥakīmān işitmişdi şāh

göŋüldür çü zindān-ı rāz ėy aḫī
çü söylene zencīre gelmez daḫı

tecessüs ėde başladı şeh yaḳīn
ḫalel buldı hüşyār evinde hemīn

birisine pes ḳıldı nā-geh nigāh
görür ḫande zīr-i lebinde o şāh

iki kimse kim yek-dil ola vü gūş
revān dilleşürler dudaḳlar ḫamūş

dilerseŋ ḳızup yanmayasın çü gül
yalaŋ yüzlüye baġlamaġıl göŋül

---

434 Bu söz padişahın gönlünde acayip bir ateş yakar; buhurdan gibi tütün tepesinden çıkar.
435 Sükûnet, dervişin (/fakirin) önüne el tutmasa (/engel olmasa) gazab, onun ayağının arkasını kırardı.
436 Adaletin ardı sırasınca sitem soğuk olur, konuk öldüren kişi namert olur.
437 Kim besleyip büyüttüğünü helâk ederse toprak da onu öldüğünde kabul etmesin.
438 Besleyip büyüttüğünün canına eziyet etme, kişi kendi kurbanına ok vurur mu?
439 Günahsız kanını dökmeyi istedikten sonra onu nimetinle niye besledin?
440 Hünerleri bizzat bana yakın olduktan sonra (o) hükümdarlık sarayına girebildi.
441 Suçunu kati olarak bilmediğin bu vakitte düşman sözüyle amel etmek pişmanlık verir.
442 Padişah âlimlerin sözünü işittiği için bu sırrı hemen gönülde sakladı.
443 Ey kardeş, gönül sır zindanı gibidir; (söz) söylendiğinde (bir daha) zincire gelmez.
444 Padişah gizliden (başveziri) gözetlemeye başladı; hemen o akıllının evinde bozukluk buldu.
445 O padişah birisine ansızın baktı, sonra (o kölenin) dudak altından gülümsediğini gördü.
446 Tek gönül ve kulak olan iki kimse dudakları suskunken de neler neler konuşurlar.
447 Gül gibi kızıp yanmamayı dilersen alev/çıplak yüzlüye gönül bağlama.

şu k’ister yüce ḳadr ola lem-yezel
gerekdür çeke sāde-rūlardan el

449. ġaraż daḫı yoġ ise arada ger
vėrür heybetüŋe ziyān ḳıl ḥaẕer

bilürsin ki ṣāḥib-naẓar ėr ü gėç
ṣuya ḳanmadı dicle görmekle hīç

451. gümān-ı bedi ėrdi şāha tamām
diledi ġażabla ḳıla intiḳām

kemān-ı gümānīyi ḳurup hemīn
diledi ura ḫışm oḳın ez-kemīn

453. yine ḥüsn-i tedbīr ü rāyından uş
dėdi luṭf u āhestegī ile ḫoş

oḳurdum seni zīrek ü hūşmend
dėmezdüm saŋa ḫıyre vü nā-pesend

455. yėrüŋ miydi bu ʿālī pāye senüŋ
benüm ṣuç k’ėrürdüm semāya tenüŋ

revā mıydı bu yüce manṣıb saŋa
benümdür suç olmadı senden ḫaṭā

457. çü ben beslerem bed-güher lā-cerem
ḥaremde ḫıyānet revā görürem

ḳapumda ḫıyānet revā görmesem
belī bed-güher beslemezdüm bu dem

459. başın ḳaldurup dėdi bisyār dān
ki ėy ḫüsrev ü kārdān-ı cihān

cürümden benüm dāmenümdür çü pāk
bed-endīş ḥubṣinden olur mı bāk

461. benüm fikrüme gelmedi hīç bu ẓan
benüm ėtmedügüm dėmek pes neden

---

448 Daimi olarak yüksek bir derecesi olmasını isteyen kişinin tüysüz delikanlılardan el çekmesi gerekir.*

449 Arada bir şey yokken garez etmek büyüklüğüne zarar verir, dikkat et!

450 (Sevdiğinin yüzüne bakan) nazar sahibinin Dicle Nehri'ni görmekle er ya da geç hiçbir şekilde suya kanmayacağını bilirsin.

451 Padişah için kötü zannı kesinleşti, gazabla intikam almayı diledi.

452 Hemen zan kemanını kurup öfke okunu pusudan vurmayı diledi.

453 Yine tedbir ve fikrinin güzelliğinden lütuf ve hoşlukla yavaşça şöyle dedi:

454 Seni uyanık ve akıllı bilirdim, sana sersem ve beğenilmeyecek demezdim.

455 Bu yüce mertebe senin yerin miydi? Suç benim ki senin tenini göklere ulaştırdım.

456 Bu yüce memuriyet sana reva mıydı? Senin hatan değil, suç benimdir.

457 Elbette ben kötü cevher beslersem sonrasında haremimde hainliğe layık olurum.

458 Kapımda hainliği reva görmesem elbette bu zamanda kötü cevher beslemezdim

459 Bilgin (başvezir) başını kaldırıp "Ey dünyanın işbileni ve padişahı!" dedi.

460 Benim eteğim suçtan temiz olduktan sonra kötü düşünenin fenalığından korkulur mu?

461 Benim aklıma asla böyle zan gelmedi, benim yapmadığımı söylemek nedendir?

şehā bu sözi kim dėmüşdür ʿaceb
bu ẓanna buyuruŋ ne düşdi sebeb

dėdi ḫışm-ıla şāh uşda vezīr
ḳo bürhānı olmaz bu dem dil-peẕīr

el aġzına ḳoyup gülerek dėdi
ʿaceb olmaz ol her ne dėse bedi

maḳāmında göre beni çün ḥasūd
baŋa eyü dėmez dėse dė çi-sūd

ben ol an bildüm baŋa düşmenüm
ki pāyem yüce ḳılduŋ andan benüm

benüm pāyem arturdı ger şehriyār
velī bilmedi düşmen ardumca var

anuŋ ẕüllidür bildi ʿizzümi çün
beni ḥaşre dek sevmez ol baġrı ḫūn

bu ḥāle münāsib ḥikāyet de var
şehā ḫalḳ içinde rivāyet de var

görür düşde iblīsi bir pāk er
güneş yüzlü alnı çü ferr-i ḳamer

naẕar ḳıldı vü dėdi ėy pāk-rū
seni böyle ṣanmaz bu insān ḳamu

ṣanur ḫalk çirkīn ṣūret seni
saŋa dėr ḳamusı ḳabīh u denī

kömürlerle ḥammām dīvārına
yazarlar daḫı kilseler dārına

ʿaceb zīşt-ṣūret yazılur yüzüŋ
dilemez kes işide çirkīn sözüŋ

gülüp dėdi düşmen elinde ḳalem
ne dilerse göŋli yazar lā-cerem

---

462 Ey padişahım, acaba bu sözü kim demiştir? Bu zanna sebep olanın ne olduğunu söyleyin.
463 Sultan öfke ile "İşte vezir! Delili bırak, bu vakitte gönüle hoş gelen olmaz!" dedi.
464 (Başvezir) elini ağzına koyup gülerek "O (vezir), kötü her ne dese şaşılmaz." dedi.
465 Çünkü beni (kendi) makamında gören hasetçi bana iyi demez, dese de ne fayda!
466 Mertebemi ondan yüksek kıldığın anda ben, onun bana düşman olduğunu bildim.
467 Hükümdar benim mertebemi artırdı, ama arkamda düşman olduğunu bilmedi.
468 Büyüklüğümü onun aşağılığı olarak bildiğinden o bağrı kanlı (vezir) beni mahşere kadar sevmez.
469 Ey padişahım, bu duruma uygun hikâye de vardır halk içinde rivayet de vardır!:
470 Temiz bir er, rüyada şeytanı görür; güneş yüzlü, alnı ay ışığı gibidir.
471 Baktı ve "Ey temiz yüzlü! Bu insanların hiçbiri seni böyle sanmaz." dedi.
472 Halk seni çirkin görünüşlü sanır, hepsi sana çirkin ve rezil der.
473 Kömürlerle hamam duvarına, hatta kilise yerlerine yazarlar.
474 Yüzün çok çirkin şekilde yazılır, kimse çirkin sözünü duymayı istemez.
475 Gülüp "Elinde kalem olan düşman, kuşkusuz, gönlü neyi dilerse onu yazar." dedi.

degüldür benüm şeklüm ol yazduġı
ḥacer çūpe tīşe ile ḳazduġı

477. behişţden çıḳardum olar baḫtını
düşürdüm yėre tācını taḫtını

baŋa kin ėdüben yazarlar ḳabīḥ
benüm naḳşum ėtmez olar bil ṣaḥīḥ

479. pes ancılayın bende ėy nīk-nām
nīgūyem dilür bu velī intiḳām

başumdur saʿādetde devletlüdür
dėmez ėy bed-endīş ʿilletlüdür

481. vezīrüŋ çü vėrdüŋ baŋa cāhını
ḳamu seyl aldı çerāgāhını

yüzi ṣuyını dökdi cāhum yėre
gerek ol delükden delüge gire

6b 483. vücūdum ḳomaz aŋa çün ţumţuraḳ
gerek ola ferseng benden ıraḳ

şehā ţoġru sözdür işitmek gerek
günehsüz olanuŋ olur sözi bek

485. baŋa ḫışm-ı şehden ne ġussa ne ġam
ki yoḳdur günāhum çekem tā elem

ġam oldur k'ola muḥtesib baŋa ol
ya silke terāzūyı ya ṣarsa ḳol

487. çü düşmen ola muḥtesib bil yaḳīn
terāzūya ḳor ţaşı eksük ṣaḳın

ḳalemden çü ḥarfüm gele ḫoş dürüst
beni ḥarf-gīrān ḳılamaya süst

489. bu sözden ḳalup ḫıyre şāh-ı cihān
ṣalıvėrdi buyruḳ elini hemān

---

476 Benim şeklim o ağaca yazdığı, kazma ile taşa kazıdığı değildir.
477 Onların bahtını cennetten çıkardım; tacını, tahtını yere düşürdüm.
478 Bana kin ettikleri için çirkin yazarlar, benim nakşımı doğru çizmez onlar, bil!
479 Ey iyi şöhretli (padişahım)! İşte onun gibi ben de iyiyim, ama bu (vezir) intikam ister.
480 Ey kötü düşünen, (o vezir benim için) başı saadette, mutluluktadır demez; illettedir (der)!
481 Vezirin yerini bana verdiğinde onun bütün otlağını sel aldı.
482 Makamım onun yüzü suyunu yere döktü (/şerefi kırıldı); delikten deliğe girmesi gerekir.*
483 Benim varlığım ona gösteriş bırakmadığından benden fersahlarca uzak olması gerekir.
484 Ey padişahım! Doğru sözdür duymak gerekir; günahsız olanın sözü kuvvetli olur.
485 Elem çekecek günahım olmadığı için padişahın öfkesinden bana ne keder ne gam olur.
486 Bana bakacak hesap memurunun teraziyi silkecek ya da kolu sarsacak nitelikte olması gamdır.
487 Düşman hesap memuru olduğunda iyi bil ki teraziye taşı eksik koyar, dikkat et!
488 Kalem(im)den sözüm iyi, doğru geldikten sonra her işte ayıp arayanlar beni zayıf kılamaz.
489 Cihan padişahı bu sözden dolayı şaşırıp kaldı, emir elini hemen sallayıverdi.

ki sözle vü ḥīleyle ėy din eri
cürümden olur ṣanma mücrim beri

491. hemīn bunı ḫasmuŋ dėmedi baŋa
görüp cürmüŋi dėdüm uş ben saŋa

olan bārigāhumda ḫalḳ-ı güzīn
saŋa vü bulara açupdur gözin

493. gülüp dėdi ol merd-i pākīze kīş
gerekmez çü ṣorduŋ nühüft ola iş

revān emr ü ḥükmüŋ ola şehriyār
ėşidürseŋüz bunda ḫoş nükte var

495. görülmez mi dervīş u bī-māye er
ġanīye taḥassürle ḳılur naẓar

benüm ḫod yigitlügüm ü ḳudretüm
ḳamu ile vardı güzel ṣūretüm

497. eger luʿb u ger zindigānī vü lehv
ḳo yaŋlış ḫayāl imiş ėtdüm sehev

niṣāb-ı ḥüsündür bulara naṣīb
bu dervīşe dīdāra yoḳdur şekīb

499. benümle gülerdi çü gül gülşenüm
ruḫum lāle nuʿman gibiydi benüm

ten u ṣāʿidümdi çü billūr-ı ṣāf
cemālüm çü mirʿātdı bī-ḫilāf

501. kefen pes bu dem rişt olmaḳ gerek
ki penb'oldı rīşüm tenüm rīşte tek

benüm daḫı çehremdi gül-gūn reng
libāsum ṭarāvetden üstümde teng

503. dehende dizilmişdi inciler uş
iki ṣaf çü dīvārı sīmīndi ḫoş

---

490 Ey din eri, sözle ve hileyle suçlu suçundan kurtulur sanma!
491 Bunu bana sadece düşmanın demedi, işte ben de suçunu görüp sana dedim!
492 Divanhanemde olan seçkin halk sana ve bunlara gözünü açmıştır!
493 O temiz yaşayışlı adam gülüp şöyle dedi: Sorduğun için işin gizli kalması gerekmez.
494 Ey padişahım, emrin ve hükmün yürüsün! Dinlerseniz bunda hoş nükte vardır:
495 Derviş (/fakir) ve yoksul bir erin zengine iç geçirerek baktığı görülmez mi?
496 Benim de gençliğim ve kuvvetim, bütünüyle güzel bir görünüşüm vardı.
497 İster oyun ister hayat ve eğlence, bırak, yanlış hayal imiş, hata ettim.
498 Bunlara (/kölelere) güzellik sermayesi nasiptir, bu derviş (/fakir) için de yüz güzelliğine sabır yoktur.
499 Gül bahçem gül gibi benimle gülerdi, benim yanağım lale-i numan gibiydi.
500 Vücudum ve kolum (/pazılarım) saf kristal gibiydi, yüzüm de kuşkusuz ayna gibiydi.
501 Sakalımın pamuk, vücudumun ip gibi olduğu bu vakitte artık kefen dokumak gerekir.
502 Benim de yüzüm gül renkliydi, gürbüzlükten elbisem üstüme dar gelirdi.
503 Ağızda inciler gümüşten iki sıra duvar gibi güzelce dizilmişti.

bu dem söyledügümce söz yėr yėr
düşer eski ḫavlı gibi bir bir

bulara baḳup ḥasret-ile bu dem
telef olan eyyāmı yād eylerem

ḳanı rūzigār-ı azīzüm ḳanı
ʿömür buldı pāyān bu dem vā beni

çü bu maʿnī dürrini süft ėtdi ol
bu söz cevherini şeh ėtdi ḳabūl

dėdi var bu dānişvere bu mecāl
ki olmaya dėdügi maʿnī muḥāl

pes aʿyāna dönüp dėdi pādişāh
zehī lafẓ u maʿnī zehī ʿöẕr-ḫᵛāh

revā ṣāhide ol kes ėtsün naẓar
ki ʿöẕrin bu şāhidleriyle diler

çü ʿaḳl ėtdi āhestegīyle nigāh
pes olmadı ḫaṣmı söziyle tebāh

ger ėtmese āhestegī ʿaḳl-ı pāk
olayıdı ḫaṣmı söziyle helāk

ġaẓab vaḳti tīġa uran tīz elin
görürsün ki dişler nedāmet ḳolın

ġaraż ehli kimseyle ʿıyş eyleme
peşīmān olacaḳ bir iş eyleme

ġaraż ehli sözin işiden kişi
peşīmānlıḳ olur hemīşe işi

nīgū nāma teşrīf ėdüp vėrdi māl
velī ḳıldı bed-nāma ḫoş gūşimāl

hemīn ʿadl ü tedbīri dānişverün
uyatdı reʿāyāsını kişverüŋ

---

[504] Bu dönemde de yer yer söz söyledikçe eski avlu (duvarla/çitle çevrilmiş yer) gibi bir bir düşer.
[505] Bu dönemde bunlara bakıp geçen günleri hasretle yad ederim.
[506] Hani aziz zamanım, hani! Bu dönemde ömür son buldu, vah bana!
[507] O (başvezir) bu mana incisini deldiğinde padişah bu söz cevherini kabul etti.
[508] Bu âlim için bu mecal var; çünkü söyledikleri olmayacak (şeyler) değil.
[509] Sonra padişah ileri gelenlere dönüp "Ne güzel söz ve mana, ne güzel özür dilemek!" dedi.
[510] Özrünü bu şahitlerle (/kanıtlarla) dileyen kişinin şahide (/güzele) bakması revadır.
[511] (Padişah) ağır davranarak incelemeyi akıl ettiği için (başvezir) düşmanın sözüyle mahvolmadı.
[512] Eğer saf akıllı ağırdan almasa (başvezir) düşmanının sözüyle helak olacaktı.
[513] Öfke vakti elini çabucak kılıca vuranın pişmanlık kolunu dişlediğini görürsün.
[514] Öfke ehli biriyle eğlenme, pişman olacağın bir iş yapma.
[515] Öfke ehlinin sözünü işiten kişinin işi daima pişmanlık olur.
[516] İyi ismi (/başveziri) şereflendirip mal verdi; ama kötü ismi (/veziri) iyice ihtar etti.
[517] Âlimin (/başvezirin) adalet ve tedbiri o anda ülkenin tebaasını uyardı.

nīgū nāmı ile pes olup be-nām
aŋa ḫayr oḳurdı ḫavas u ʿavām

519. kerem ʿadl ile yıllar oldı vezīr
o gitdi vü ḳaldı nīgū nām-ı pīr

naẓar ḳıl cihāna gelüp ne ḳoduŋ
eyü ad-ile git aŋılsun aduŋ

521. gėçen pādişāhlar şerʿiden kemān
ėdüp ḥükm oḳıyla ururdı nişān

olup dīn-perver [ü] muṭīʿ-ı şerʿ
ʿadel mezraʿında ėderlerdi zerʿ

523. olardan görinmez bu ʿahd içre kes
eger var süleymān şāh ola pes

zehī naḫl-i firdevs ü ẓıll-i ilāh
ki ʿadlüŋ ṣalar sāye biŋ sāle rāh

525. dėr idüm ki ṭoġaydı nīk aḫterüm
ėrişeydi perr-i hümāya serüm

ʿaḳal dėdi vėrmez hümā saŋa taḫt
bu şeh ẓıllına gel bul iḳbāl u baḫt

527. meger ḳıldı raḥmet göziyle nigāh
ki bu sāyeyi ḫalḳa ṣaldı ilāh

bu devlet duʿā-gūyıyam bendevār
ḫudāyā bu ẓılluŋı pāyende dār

529. kes ėderse pend aŋa olur ṣavāb
ki ser-geşte peyvend olınmaz çü āb

ḫudāvend-i ḥaşmet şu kesdür dürüst
ki ġavġā-yı merdümden olmaya süst

531. ṭaḥammülden olur tehī ser baʿīd
ser-i tāc-ı fermān-dihi nā-bedīd

---

518 Sonra iyi nâm ile ünlendi; ileri gelenler ve halk ona hayır okurdu.
519 Cömertlik, adalet ile yıllarca vezir oldu; o gitti (öldü) ve eski adı iyi kaldı.
520 Dünyaya gelip ne bıraktığına bak, iyi isim ile git, adın anılsın.
521 Eski padişahlar şeriatden yay yapıp hüküm okuyla nişan vururdu.
522 (Onlar) dindardı, Allah'ın emirlerine uyarlardı; adalet tarlasında tohum saçarlardı.
523 Bu devir içinde onlar gibisi yok; eğer varsa (o yalnızca) Süleyman Şah olur!
524 Allah'ın gölgesi ve cennet ağacısın, adaletin bin yıllık yola gölge salar, ne güzel!
525 İyi yıldızım doğsa, başım Hüma kuşunun kanadına ulaşsa derdim.
526 Akıl, "Hüma, sana taht vermez; bu sultanın gölgesine gelip ikbal ve baht bul!" dedi.
527 Allah, rahmet gözüyle baktığı için halkın üzerine bu gölgeyi saldı!
528 Köle gibi bu devletin duacısıyım: Ey Allah'ım, bu gölgeni daimi kıl!
529 Sersem kişi su gibi bağlanamayacağı için biri ona nasihat ederse sevap olur. (Bk.: *Der-kenâr*)
530 Büyüklük sahibi kişi, insanların çekişmesinden zayıflamayan (halkın çekişmelerine sabır gösteren) dürüst kişidir.
531 Baş, tahammülden uzak, (tahammülden yana) boş olursa başın hükümdarlık tacı görülmez!

ayaḳ baṣ dėmem ceng vaḳti tamām
ġażab vaḳti ʿaḳluŋı cemʿ ėt müdām

7[a] 533. yarar ḫoş taḥammül ʿaḳal şānına
ḳaḳır bī-ʿaḳal zīr-i destānına

ḫışım leşkeri çün kemīnden çıḳar
gider ḫavf u inṣāf dīnden çıkar

535. gök altında olmaz buŋun gibi dīv
melekler ḳaçup bundan ėder ġırīv

der-beyān-ı ittibāʿ-ı pādişāhān be-şerʿ

ṣu şerʿile içmek degüldür ḫaṭā
ḳatal k'ola fetvā-iledür revā

537. çü fetvā vėre şerʿ eyle helāk
daḫı kimseden ḳılma ḳatlinde bāk

bilürseŋ eger ḳavmi dağnuḳların
hemīn afv ėdüp rāḥata ėr yaḳīn

539. bağışla ṣuçın alḳış al çoḳ çoḳ
ki bildüŋ güneh ʿavret oğlanda yoḳ

tenüŋdür ḳavī leşkerüŋ çoḳ velī
ḳoma ėre milküŋä düşmen eli

541. ki ṣığınsalar bir ḥisāra yüce
żarar bī-güneh ḫalḳa ėrer ḫ[v]āce

naẓar ehli zindāna ḳıl gāh gāh
düşer içlerinde olur bī-günāh

543. diyāruŋda bāzārgān olsa fevt
el uzatma mālına yād eyle mevt

ki arduŋca zārīlik ėdüp müdām
ḫısım ḳavmidür aġlayup ṣubḥ u şām

---

532 Savaş zamanı sebat et demiyorum, tamam; (ama) öfkelendiğin zaman daima aklını topla!
533 Hoşgörü aklın şanına yarar; akılsız olan elinin altındakilere öfkelenir.
534 Öfke askeri pusudan çıktığında korku ve insaf gider, (insan) dinden çıkar.
535 Gök altında bunun (/öfke) gibi şeytan olmaz; melekler bundan kaçıp feryat ederler.
536 Şeriat hükümlerince su içmek hata değildir; katletmek de fetva ile olursa revadır.
537 Şeriat fetva verdiğinde helâk eyle; (böylelerin) katlinde kimseden de korkma.
538 Eğer çoluğu çocuğu olduğunu öğrenirsen onları hemen affedip tamamen rahat bırak!
539 Kadın (ve) oğullarında günahın olmadığını bildiğinden suçunu bağışla, çok çok dua al!
540 Vücudun kuvvetli, askerin çoktur; ancak (yine de) memleketine düşman elinin ulaşmasına (/savaşa) izin verme!
541 Çünkü ey efendi, (düşman hükümdar ve ekâbiri) yüksek bir kaleye sığınsalar zarar, günahsız halka olur.!
542 Zindan ehline zaman zaman bak, içlerine düşen günahsız biri olabilir.
543 Memleketinde tüccar ölse onun malına el uzatma, ölümü hatırla!
544 Akraba topluluğu onun arkasından sürekli inleyerek sabah akşam ağlar:

545. ki fevt oldı düşmen diyārında āh
ḳamu mālını ẓālim ėtdi tebāh

yetīmüŋ gözi yaşın alma ṣaḳın
ki ʿarşa çıḳar dūd-ı āh-ı ḥazīn

547. atasuz anasuz ṭafaldan ḥaẕer
gerekdür ki başı şeherler yıḳar

olur ėlli yıl ḫoş güzel nām yād
ėder pāymāl anı bir çirkīn ad

549. ḳoyan yaḫşı nām ü olan sāzkār
ḳılur almadan kimse malını ʿār

cihān şāhı ise degül söz yalan
gedādur raʿiyyetden emvāl alan

551. eli boş çeker merd-i āzād elem
mesākīn yanından pür ėtmez şikem

der-maʿnī-yi şefḳat ber-raʿiyyet

ḥikāyetde var buyruḳ ehli bir er
bir āster iki yüzi ḳaftan gėyer

553. dėdi kimse ėy şāh-ı ʿālem senüŋ
nėçün ebrişimden degül ḳaftanuŋ

dėdi bu seter yėter āsāyişe
çü bundan geçer düşer ārāyişe

555. anuŋ çün mi vėrür raʿiyyet ḫarāc
k'ėdem zīnet içün libās ile tāc

zenān gibi ḥulle gėyersem bu dem
ḳaçan defʿ-i düşmende erlik ėdem

557. hevā ḥırṣ bende de vardur hezār
ḥazīne hemīn bėnüm olsa ė<y> yār

---

545 "Düşman memleketinde öldü, ah! Zalim (padişah) bütün malını helak etti!"
546 Yetimin gözünün yaşını sakın alma! Çünkü kederlinin ahının dumanı göğe çıkar!
547 Babasız annesiz yavrucaktan sakınmak gerekir; çünkü onun (gözünün) yaşı şehirler yıkar!
548 Elli yıldır iyi, güzel olarak anılan nâmı tek bir çirkin ad ayaklar altına alır!
549 İyi ad bırakan veya bırakacak olan kişi, birinin malını almaktan utanç duyar!
550 Tebaadan mal alan kişi dünya sultanı ise de (aslında) bir dilencidir, (bu) söz yalan değil!
551 Eli boş (/yoksul) olan hür adam elem çeker; (ama yine de) fakirlerin elinden karnını doldurmaz.
552 Hikayede iki yüzü astarlı bir kaftan giyen emir ehli bir er (/adil bir hükümdar) var.
553 Biri "Ey âlemin padişahı, niçin senin kaftanın ibrişimden değil?" dedi.
554 (Padişah da) "Çünkü bu örtü (bedenin) rahatı için yeterlidir; bundan fazlası süse kaçar." dedi.
555 Tebaa elbise ile taca süs etmem için mi vergi verir?
556 Bu zamanda kadınlar gibi hulle giyersem düşmanın kovulmasında nasıl erlik ederim?*
557 Ey dost, hazine sadece benim olsa bende de binlerce heves hırs vardır!

ḥazīne ṭolu leşker içün gerek
baŋa zīver içün degüldür ne-şek

sipāhī ki ḫoş degül şāhdan
olur ḫıfẓ ṣanma ol iḳlīmi sen

ḫar-ı rūstāyī ʿadū çün alur
melik bācı her gün ya nėçün alur

ḫarın ol ḫarācın bu ḳılur ṭaleb
pes ol tāc u taḫtda ne ḳaldı ʿaceb

ḳomaz rüstāyīye çün gölgelik
ḫarāc u nüzül nėçün alur melik

mürüvvet degül başma düşmiş zeni
alur mūrdān dāne murġ-ı denī

bir üftāde rızḳın alup ėtme zār
ḳarınca ġıdāsını yėr murġ-ı ḫʸār

yėyüp miskin aşuŋ dėme zinhār
ḳarınca ġıdasıyla bir ḳuş toyar

dilerseŋ cüvānīde pīrī vü baḫt
ṣaḳın dutmaġıl zīr-i destānı saḫt

ayaḳdan düşe zīr-i destān eger
ḥaẕer eylegil nālişinden seḥer

çü yumşaḳlıḳ ile alınur diyār
ḳanatma burun ceng ėdüp zinhār

senüŋ olmaġ-içün ser-ā-ser cihān
ḫaṭādur dökesin yėre damla ḳan

ḥikāyet

ėşitdüm ki cemşīd-i ferḫünde-fer
ki bir çeşme ṭaşı başına ḳazar

---

[558] Dolu hazine askerler için gereklidir; bana süs için değildir, şüphesiz!
[559] Padişahtan memnun olmayan askerin o memleketi koruyacağını zannetme sen!
[560] Düşman köylünün eşeğini alacaksa sultan her gün niçin vergi alır?
[561] O eşeğini, bu vergisini ister, sonra o tac ve tahtta ne kalır acaba?
[562] Sultan köylüye gölgelik koymayacaksa (/köylüyü koruyup rahat ettiremeyecekse) vergiyi niçin alır?
[563] Düşmüş kadını alt etmek yiğitlik değildir; (ancak) alçak kuş karıncadan tane alır.
[564] Bir düşkünün rızkını alıp ağlatma; (ancak) bayağı kuş karınca gıdasını yer.
[565] Fakir aşını yiyip sakın bir kuş karınca gıdasıyla doyar, deme!
[566] Gençlikte pirlik ve baht dilersen sakın elinin altındakilere sert davranma!
[567] Eğer elinin altındakiler ayaktan (/güçten) düşerse onların seherdeki inleyişinden sakın!
[568] Ülke yumuşaklık ile alındığı için sakın savaşıp burun kanatma!
[569] Dünyanın baştan başa senin olması için yere bir damla kan dökersen hata edersin!
[570] Kutlu ışıklı Cemşit'in bir çeşme taşının başına (şunu) nakşettiğini duydum:

571. nėçe kes vėrüp aldı bunda nefes
olardan gidüp ḳalmadı bunda kes

dem urdı bizüm gibi bu çeşmede
yumup çeşm ḳalmadı bu eşmede

573. cihān dutdum erlige zūrıyla ger
velī ḳabre girmez benümle bular

elüŋ ėre bir düşmene çün senüŋ
sen incitme yėter belāsı anuŋ

575. yeg ol düşmenüŋ diri ḫayrān ola
ki ḳatl ola boynuŋda ḳanı ḳala

ḫikāyet

ėşitdüm ki dārā-yı zerrīn-ḳabā
çıḳup ṣayda leşkerden oldı cüdā

577. görür ḳarşudan geldi çūpān hemīn
şeh oḳ yaya urdı elin ḫışmgīn

tikenden ayırtlandı gül evde ḫoş
ʿadūdan gerek pāk ṣaḥrāda uş

7ᵇ 579. hemīn ḳıldı çūpān yürekden ḫurūş
ki düşmen degülem baŋa ḳıyma uş

serīr-i cihānda[ki] bu mehteri
ki her ferdi bile vü her kihteri

581. bu ḫoş murġzār içre bil ėy emīr
şeh atlarını bekler işbu ḥaḳīr

gülüp dėdi hey fikri eksük kişi
ne cürʿetle ḳılduŋ ʿaceb bu işi

583. muʿīnuŋ ḫudā oldı bugün senüŋ
ger olma[sa] cānsuz ḳalurdı tenüŋ

---

571 Burada nice insan nefes verip aldı; burada onlardan kimse kalmadı, gitti.
572 Bizim gibi bu çeşmede zaman geçirdiler, gözlerini yumup bu pınarda kalmadılar.
573 Yiğitlik gücüyle dünyayı zaptettim; ancak bunlar benimle kabre girmez.
574 Bir düşmana senin elin erdiğinde (/gücün yettiğinde/ galip geldiğinde) sen onu incitme, onun belası (kendine) yeter.
575 Düşmanının hayatta kalıp (sana) hayran olması katledilip kanının (/günahının) boynunda kalmasından daha iyidir.
576 Altın kaftanlı Dara'nın ava çıkıp askerlerden ayrıldığını duydum.*
577 O sırada çobanın karşıdan geldiğini görür; padişah, elini öfkeyle ok ve yaya uzatır.
578 Evde dikenden ayıklanan güzel gül gibi ovanın da düşmandan temizlenmesi gerekir.
579 Çoban hemen, "Düşman değilim, bana kıyma!" diye yürekten telaş etti.
580 Dünya tahtında oturan bu reisin her ferdi ve her küçüğü bilmesi gerekir.
581 Ey emir, işte bu hakir güzel kuş bahçesi içinde padişah atlarını bekler!
582 (Padişah) gülüp "Ey az düşünceli kişi, bu işi ne cüretle yaptın acaba!" dedi.
583 Bugün yardımcın Allah oldu, eğer olmasaydı vücudun cansız kalırdı.

gülüp dėdi çūpān-ı ferḫūnde-ḫū
gerekmez nühüft ola pend-i nīgū

585. ne tedbīrdür ėy şeh-i ġarb u şarḳ
ki düşmenden olmaya bir dost farḳ

ḫużūruŋa geldüm maḥabbetle ben
bed-endīş ṣanduŋ ʿaceb beni sen

587. benüm ḳudretüm var buyurup dėseŋ
ki biŋden çıḳaram ne at k'isteseŋ

ḳılur ʿaḳl-ile pīr çūpānlıḳ
fikirsüz iş ėtmekdür oġlanlıḳ

589. ben ol rāʿīyem kim baŋa ʿaḳl yār
sen ol kellebān kelleŋ ayaḳda ḫᵛār

ḫālelden var ol milke ḫavf-ı tebāh
ki çūpāndan eksük ola rāy-ı şāh

der-pās dārī-yi rāʿiyyet

591. ḳaçan semʿüŋe gire efġān kişi
ki keyvāndadur ḫᵛābgāhuŋ başı

ḫurūşa gele dād-ḫᵛāhān eger
uyıma beg efġān ėşit her seher

593. iŋilderse ẓālimden ʿahdüŋde kes
senüŋdür anuŋ ẓulmi bil her nefes

köpek yırtmadı kārvān etegin
şu dihḳān yırtdı ki besler segin

595. żaʿīfī süḫanda çü olduŋ dilīr
elüŋde ḳılıç eyle feṭḥ-i kebīr

ne iḥsān ne rişvet ümīdindesin
ne ḥaḳ söz bilürsen de gūyendesin

---

584 İyi huylu çoban da gülüp "İyi sözün gizli olması gerekmez." dedi.
585 Ey Batı'nın ve Doğu'nun padişahı! Dostun düşmandan bir farkının olmaması nasıl bir tedbirdir!
586 Ben huzuruna sevgi ile geldim; sen beni kötü fikirli sandın, garip!
587 Buyurup bir at istesen, benim binlercesinin içinden onu bulup çıkartmaya kudretim vardır.
588 Yaşlı, akıl ile çobanlık yapar; düşüncesiz iş yapmak çocukluktur.
589 Ben, aklın yoldaş olduğu çobanım; sen, ayaktayken başı aşağıda olan başkansın!
590 Padişahın fikrinin çobandan az olduğu ülke için (böyle bir) bozukluktan dolayı yok olma tehlikesi vardır.
591 Feryat edenin iniltisi senin kulağına nasıl ulaşsın? Çünkü senin yatak odanın tavanı ta Zuhal yıldızındadır.
592 Eğer adalet isteyenler haykırırsa uyuma bey, her sabah iniltileri işit!
593 Senin zamanında biri zalimden inlerse her nefeste onun zulmünün senin olduğunu bil!
594 Yolcuların eteğini köpek yırtmadı, köpeği besleyen köylü yırttı!
595 Zaîfî sözde bahadır gibi oldun; kılıç elindedir, büyük fetih yap!
596 Ne ihsan ne rüşvet ümidindesin, doğru söz ne ise de onu söyleyensin.

597. ḳoma defterüŋde ṭamaʿ zinhār
ṭamaʿdan kesil her sözüŋ söyle var

ḥikāyet

ʿıraḳī bir ulu kes alur ḫaber
ki dėr zīr-i ṭāḳında bir miskin er

599. saŋa da çü var bir ḳapudan ümīd
ḳapuŋda revā ḳıl ümīd-i ʿabīd

dilerseŋ açuḳ dil olasın ü ḫāṣ
dil-i derdümend eyle ġamdan ḫalāṣ

601. perīşān dili dād-ḫᵛāhuŋ seḥer
şehenşāhı tīz memleketden sürer

uyursın ṣovuḳ evde rāḫat gėce
yatur miskin ısıda ṭaşra ḫᵛāce

603. murādın vėrür ol kişinüŋ ḫudā
ki dād istemekd'ola şehden cüdā

der-maʿnī-yi şefḳat-ı mülūk-ı pīşīn der-raʿiyyet

ulu kişilerden bir ehl-i temīz
rivāyet ėder k'ibn-i ʿabdü'l-ʿazīz

605. bir engüşterīsi var idi ṣemin
ki başında ḳaşıydı gevher nigīn

şeb-efrūz bir cevherāndı ʿacib
çü nev-rūz pür-zīver idi ġarīb

607. o cirm-i cihān-tāb şebde hemān
ḳapu idi gündüz żiyāsında ṣan

ḳażā ḳaḥṭdan ḫalḳa vėrdi libās
hilāl oldı pes bedr-i sīmā-yı nās

609. dėdi ḫalḳa bu eyü kisvet degül
ben āsūde olmaḳ mürüvvet degül

---

597 Defterinde sakın açgözlülük bırakma; açgözlülükten kesil, var her sözünü söyle!
598 Iraklı bir büyük kişi kubbesinin altında fakir bir erin şöyle dediğini haber alır:
599 Senin de bir kapıdan ümidin olduğu için sen de kapındaki kulun ümidini gerçekleştir.
600 Saf ve rahat gönüllü olmayı istersen dertli gönlü gamdan kurtar.
601 Adalet isteyenin kırık gönlü seher vakti padişahı çabucak memleketten sürer.
602 Ey efendi, sen serin evde gece rahat uyursun; fakir sıcakta (yanarak) dışarıda yatar!
603 Padişahın dışında birinden adalet isteyen kişinin Allah muradını verir!
604 Ulu kişilerden bir temiz insan, İbn-i Abdülaziz için şöyle bir hikaye anlatır:*
605 Çok değerli bir yüzüğü vardı, üstündeki kaşı mücevher olan bir yüzüktü.
606 Geceyi aydınlatan acayip bir mücevherdi; nevruz gibi çok süslüydü, farklıydı.
607 Dünyayı aydınlatan o yıldızı geceleyin (görsen) o anda gündüz ışığına (açılan) kapı sanarsın.
608 Kaza, halka kıtlıktan elbise verdi; sonra halkın dolunay yüzü hilale döndü.

kişi görse ḫalḳı zehir nūş ėder
geçer mi boġazından āb-ı şeker

611. faḳīr u yetīmi esirgeyüp ol
vėrüp anı aldı zer ü sīm bol

mesākīn u muḥtāc u dervīşlere
biraz günde ṣarf eyledi yeksere

613. nėçe kimse dėdi gelüp bir yėre
bunuŋ gibi düşmez ki ele gire

anuŋ gibi gevher ele mi girür
ya mānend-i zīver ele mi girür

615. anuŋ ṣatup alduŋ bahāsın ʿaceb
dönüp yine vėrdüŋ faḳīrāna hep

yanar dil aḳar yaşı güler yüzi
dili şemʿveş söyler işbu sözi

617. olur ʿayb şāh üzre pīrāye zīb
şeher ḳavmi düşkün ola bī-naṣīb

nigīnsüz yėter baŋa ḫātem bu dem
gerekmez ola şehr ḫalḳında ġam

619. saʿādetlü kes ḫalḳuŋ āsāyişin
diler terk ėdüp kendü arāyişin

hüner-perver olan diler mi ʿaceb
ki şād ola vü ġamda bu ḫalḳ hep

621. degül ol kişi merd-i āzād ü ḫoş
ki ġayruŋ ġamından ola şād ü ḫoş

serīrinde uyur çü āsūde mīr
sen umma ki āsūde uyur faḳīr

623. diri tutsa şāmı eger tā seḥer
uyur nāz ile ʿavret oġlan ü er

---

609 "Halk için bu elbise iyi değil; (onlar kıtlıktayken) benim rahat olmam insaniyet değil!" dedi.
610 Halkını zehir içerken gören kimsenin boğazından şerbet geçer mi?
611 O, fakir ve yetimi esirgedi; onu (/yüzüğü) verip bol altın ve gümüş aldı.
612 Fakirlere, muhtaç ve dervişlere (/dilencilere), hepsine birkaç günde harcadı.
613 Birçok kişi bir yere toplanıp "Bunun gibisi düşmeyeceği için (bir daha) ele de geçmez!" dedi.
614 Onun gibi mücevher ya da süs benzeri ele mi geçer?
615 Onu satıp pahasını aldın, dönüp yine hep fakirlere verdin, tuhaf!
616 [dili şem'veş: şem'veş dili] Mum gibi gönlü yanıp güler yüzünün yaşı akarken dili işte bu sözü söyler:
617 Şehir halkı nasipsiz, düşkün olduğunda padişahın üzerinde süs, zinet olması ayıp olur.
618 Bu zamanda mühürsüz bir yüzük de bana yeter, şehir halkında gam olmaması gerekir.
619 Saadetli kimse kendi süsünü terk edip halkın rahatını ister.
620 Hüner sahibi olan (kendisinin) mutlu olup bu halkın hep gamda olmasını ister mi acaba?
621 Başkalarının gamından mutlu ve iyi olan kişi, hür ve iyi adam değildir.
622 Sultan tahtında rahat uyuduğunda sen fakirin de rahat uyuyacağını bekleme!

ḫudāya dürūd olsun işbu ṭarīḳ
süleymān ḫāna olupdur refīḳ

625. daḫı fitneden rūma düşmez ġubār
meger ḫūb-rūya ḫat-ı müşk-bār

8[a] ḳulaġuma birkaç beyit geldi ḫoş
ki sāzende meclisde yırladı dūş

627. yatur gėce rāḥatda belḳīs fer
derāġūş ėderken beni ol ḳamer

çü gördüm yatur başı ḫ[v]āb ile mest
dėdüm ėy uzadan dile zülfi dest

629. ṭur ėy nāzenīn u dil-ārām u cān
baḳ ėy fitne-yi devr-i āḫir zamān

açup ḫ[v]āb-ı nūşīnden nergesüŋ
çü gül gül çü bülbül ėşitdür sesüŋ

631. dėdi uyḫuda'ken o ruḫ āyine
baŋa fitne dėr uyıma dėr yine

bu sulṭān-ı devrān zamānında hīç
uyanmaz ebed fitne bil ėr ü gėç

633. yüzin ʿālemüŋ ʿadli ṣuyıyla yur
zamānında fitne oyanmaz oyur

ḥikāyet

gėçen şāhlardan ḥikāyetde var
ḳ'ėder tikle çün taḫt-ı zenge ḳarār

635. zamānında ġam çekmedi bir beden
ne incindi devrinde kes kimseden

bu ʿaḳl u kiyāsetle ol şehriyār
ʿilim ögrenürdi vü ėtmezdi ʿār

---

623 Eğer akşamı sabaha kadar diri tutarsa (/gece boyu hiç uyumazsa) kadın, erkek ve oğullar huzurla uyur.
624 Allah'a şükürler olsun! İşte bu yol Süleyman Han'a yoldaş olmuştur!
625 Güzel yüze (düşen) misk saçıcı ayva tüylerden başka Rum diyarına fitneden toz dahi düşmez!
626 Sazendenin dün gece mecliste teganni ettiği şu birkaç beyit kulağıma hoş geldi:
627 Gece Belkıs gibi parlak o ay beni kucaklarken rahatça yatmaktaydım.
628 Başı uyku ile sarhoş yatarken gördüğümde "Ey saçı gönüle el uzatan! (/saçıyla gönlü bağlayan)" dedim.
629 Ey nazlı, can ve gönlü alan (sevgili), dur! Ey ahir zaman devrinin fitnesi, bak!
630 Nergisini (/gözlerini) tatlı uykusundan uyandırıp gül gibi gül, bülbül gibi sesini duyur!
631 O ayna yanaklı uykuda iken "Bana hem fitne dersin hem de uyuma dersin!" dedi. (Bk.: *İktibaslar*)
632 Bu devran sultanı zamanında fitne ebediyyen er ya da geç hiç uyanmaz, bil!
633 Âlemin yüzünü adaletinin suyuyla yıkar, onun zamanında fitne hiç uyanmayacakmışçasına uyur!
634 Eski sultanların hikâyelerinde vardır: Tikle, Zeng'in tahtına oturduktan sonra*
635 Onun zamanında ne bir kimse gam çekti ne de devrinde kimse kimseden incindi.
636 O hükümdar bu akıl ve zekâya rağmen ilim öğrenirdi ve (bundan) ar etmezdi.

637. diyārında var idi bir ehl-i dil
zer olurdı alsa ger avcına gil

dėr aŋa çü dirlik ṣoŋıdur ölüm
ʿömür āḫir oldı vü yoḳ ḥāṣılum

639. serāy-ı sipenc üzre ḳārūnī genc
olur zehr-i mār u yüreklerde renc

diler dil ki künc-i ʿibādetde ḫoş
oturup lisānumı ėdem ḫamūş

641. ḳalur bunda hep māl u cāh u serīr
ġınāyı alup gitmez illā faḳīr

güẕāfın degüldür serāy-ı sipenc
nedür aŋlasam nükte-yi rūz-ı penc

643. ėşitdi çü dānā-yı kāmil sözin
olup ḫıyre-rū tünd ḳıldı özin

dėdi kim ṭarīḳatdurur ʿadl-i ḫalḳ
degül tāc u tesbīḥ u seccāde delḳ

645. hemīn şāhdan ḫalḳa hizmet gerek
mesākīn ü cīrāna raḥmet gerek

otur taḫt-ı şāhīde olup ḥamūl
çü dervīş-i pākize-aḫlāḳ ol

647. miyān-beste ṣıdḳ u irādetde ol
dut elüŋ dilüŋ kibre hīç vėrme yol

gerekdür ṭarīḳatde dem hem ḳadem
aṣılsuzca olur ḳademsüzce dem

649. ṣafā naḳdine mālik ehl-i hüner
ḥarīr altına böyle ḫırḳa gėyer

---

637 Memleketinde bir gönül ehli (/âşık) vardı, toprağı avucuna alacak olsa altın olurdu.
638 Ona "Yaşamın sonu ölümdür, ömür sona geldi ve mahsulüm yok." dedi.
639 Dünya sarayı üstündeki Karun'un hazinesi yılan zehri ve yüreklerde sıkıntı olur
640 Gönül, ibadet köşesinde hoşça oturup dilimi sessiz kılayım ister.
641 Mal, makam ve taht hep burada kalır; fakirden başkası zenginliği alıp gitmez.
642 Dünya sarayı boşuna değildir, beş günlük nükte nedir anlayabilsem?
643 Kâmil bilgin, (padişahın bu) sözünü işittiğinde şaşırıp sinirlendi:
644 "Tarikat halkın adaletidir; tac, tespih, seccade veya hırka (demek) değildir!" dedi.
645 Padişahın yalnızca halka hizmet etmesi gerekir; fakirlere ve komşulara rahmet etmesi gerekir.
646 Hükümdarlık tahtında sabırlı olup otur, dervişler gibi temiz ahlâklı ol!
647 Doğruluk ve hizmette bel bağlamış ol; elini tut, gönlünde kibre hiç yol verme!
648 Tarikatte (yolda) hem nefes hem adım gerekir; adım atmadan (çalışmadan) nefes almak (söz söylemek) manasız olur.
649 Safa nakdine sahip olan hüner ehli, ipek altına böyle hırka giyer.*

ḥikāyet

rivāyetdür aġlardı sulṭān-ı rūm
çü fevt oldı bir ẕū-fünūn-ı ʿulūm

651. ṣoŋum gitdi düşmen eline dirīġ
benümle ḳalandur şeher ḳalʿa tīġ

dėdi kes ne böyle yürek ṭaġlamaḳ
bu ʿaḳl u bu fikre gerek aġlamaḳ

653. özüŋ aġla ʿāḳil ḳo sen ayruġı
ki ʿömrüŋ gidüpdür eyüsi çoġı

çaḳ ölince çūpāna yėter bu yurd
çü gitdüŋ girür ḳoynuŋ içine ḳurd

655. ʿaceb ceyş-ile kişver alan n'ėder
ne bu kuru ġavġā çü ḳoyup gider

bu miḳdār sen bunda olmaḳ yėter
çü gitdüŋ cihān ġayra olur maḳar

657. cihān milkin alan ḳılıçla ʿaceb
deger mi aŋa kim ḳoya ġayra hep

öküş kendü tedbīrüŋi eyle sen
ki kendü ġamın yėr ṣoŋuŋda gelen

659. bu bėş gün muḳīm olmaŋa ḳılma nāz
bu dem eyle gitmek yaraġın biraz

kime ėrdi sīm u zer ü genc ü māl
ki olmadı anuŋ ṣoŋı pāy-māl

661. şu kim gitdi ḳoyup cihānda eṯer
aŋa raḥmet oḳur aŋup her beşer

ėşit ėy dıraḫt-ı kerem-perver er
ümīd eyler iseŋ yėyesin ṯemer

---

650 Rum sultanının ilim sahibi biri öldüğünde ağladığı anlatılırdı.
651 Ne yazık ki sonum düşman eline gitti; benimle kalanlar şehir, kale, kılıçtır.
652 Biri "Böyle yürek dağlamak da nedir? Bu akıl ve bu fikre ağlamak gerekir!" dedi.
653 Ey akıllı, sen başkasını bırak kendin için ağla! Çünkü ömrünün çoğu ve en iyi kısmı geçmiştir!
654 Ölünceye kadar bu yurt çobana yeter, gittiğinde koyunun içine kurt girer.
655 Ordu ile memleket alan ne eder acaba? Bırakıp gidecekleri için bu kuru kavga nedendir?
656 Sana burada olduğunca bu miktar yeter; gittiğinde dünya başkasına karargâh olur.
657 Dünya mülkünü kılıçla alan kişi hepsini başkasına bırakıp gideceği için acaba (bu zahmete) değer mi?
658 Sen çokça kendi tedbirini al; çünkü senden sonra gelen de kendi gamını yer.
659 Bu beş günlük oturma için nazlanma, bu vakitte biraz gitmenin hazırlığını yap!
660 Gümüş, altın, hazine ve mal ulaşan kimin sonu ayaklar altında kalmak olmadı?
661 Dünyada eser bırakıp giden kimseyi her insan anıp ona rahmet okur.
662 Ey er, dinle! Meyve yemeyi ümit edersen cömertlik ağacı yetiştir!

663. kerem ḳıl ki yarın çü dīvān olur
her er menzili ḳadr-i iḥsān olur

şunuŋ kim keremde olur saʿyı çoḳ
olur aŋa cennet ḳapusı açuḳ

665. nedāmetle dişlesüŋ elin ḳo çoḳ
şu kim yaḳdı tennūru etmegi yoḳ

ekinciye bildür bu ḳavli dürüst
çü kem ola ṭoḫmı olur ġalle süst

ḥikāyet

667. bir er şāmda-idi ḫudā-dost nām
aŋa künc-i ʿādiydi anda maḳām

ṣabar kūşesinde ḳaraŋu bucaḳ
ḳılup iḫtiyār anda yaḳmış ocaḳ

669. ėdüp terk ḥırṣun temennīsin ol
ḫudāyāyī deryūzesindeydi bol

taḳāżā ėdeydi çü nefsi ṭaʿām
murādını vėrmez yürürdi müdām

671. ol ėlde ki olurdı bu merd-i rāh
var idi sitem ehli bir ẕī-külāh

bulaydı çü bir nā-tüvān-ı ḥazīn
bükerdi elin pençe urup hemīn

673. olup milkine ol amānsuz yaġı
cihān yüzin ekşitdi acılıġı

ne şefḳat ne raḥmet cihān-sūz kes
degüldi öz oġlına feryād-res

675. anuŋ cevr-i ẓulminden olup figār
nėçe kimseler ėtdi terk-i diyār

---

663 Yarın divan kurulduğunda her erin menzili yaptığı ihsan değerince olacağı için (sen de) kerem kıl!
664 Keremde emeği çok olana cennet kapısı açık olur.
665 Tandırı yakıp ekmeği yapmayan kişi pişmanlıkla elini çok dişlesin, bırak!
666 Bu doğru sözü ekinciye bildir: Tohumu kötü olduğunda ekin de zayıf olur.
667 Şam'da namı Hudadost, makamı bayağı bir köşe olan bir er vardı.
668 İhtiyar karanlık bir bucağın köşesinde (/mağaraya) ocak yakmış (yerleşmiş), (yıllarca) sabretmiş.
669 O, hırsını terk etme temennisindeydi; Allah'tan çokça dilenmekteydi.
670 Nefsi yemek için onu sıkıştırdığında, isteğini yapmaz daima yürürdü.
671 Bu yol adamının bulunduğu o memlekette sitem ehli bir külahlı (/komutan, muhafız, uçbeği) vardı.
672 (O külahlı) hüzünlü, çaresiz birini bulduğunda pençe vurup hemen elini bükerdi.
673 O, ülkesine amansız düşman oldu; acılığı dünyanın yüzünü ekşitti.
674 Ne şefkat ne rahmet (sahibi) cihan yakıcı biriydi; öz oğlunun feryadına yetişmezdi.
675 Onun zulmünün eziyetinden yaralanan birçok kişi memleketi terk etti.

varup memleketlerde nėçe enām
aŋarlardı bed-nāmını ṣubḥ u şām

677. nėçesi ḳalup anda miskīn u ḫ^{v}ār
ḳılurlardı nefrīn pelās içre zār

şu yėrde ki ẓulm eli ola dırāz
açılmaz bir aġaz ki güle biraz

679. ḳaçan gelse bu şeyhe ol ẓālim er
ḫudā-dost ėtmezdi aŋa naẓar

melik dėdi bir dem aŋa baŋa sen
yüzüŋ burtarup böyle nefret neden

681. bilürsün derūnī muḥibbem saŋa
ne ėtdüm ki düşmen olursın baŋa

degülem beni dut ki sālār-ı milk
ele alsaŋ olmaz mı mikdār-ı kilk

683. dėmem kimseden eyle artuḳ naẓar
beni ġayriler gibi dile yėter

çü dervīşden kem degülem ḫ^{v}āce
olarca yėter ʿizzet ėtme yüce

685. dėmem baḳ fażīletle ḳavmüŋce çaḳ
baŋa da ėle baḳduġuŋ gibi baḳ

ėşidüp sözin ʿābid-i hūşyār
dėdi incinüp diŋle ėy şehriyār

687. perīşān ėder ḫalḳı çirkīn sözüŋ
dilemem perīşānī cemʿ ėt özüŋ

benüm dostuma degülsin çü dost
baŋa dost olur mı bī-maġz post

689. yüri var elüm öpme çün dostān
revān dost ol dostuma hemān

---

676 Halkın çoğu (başka) memleketlere gidip sabah akşam onun kötü ismini yayarlardı.
677 Birçoğu da orada hakir ve zavallı olarak kalmıştı; lanet kılıp aba içinde ağlarlardı.
678 Zulüm elinin uzun olduğu yerde tek bir ağız bile gülmek için birazcık olsun açılmaz.
679 O zalim er ne zaman bu şeyhe gelse Hudadost ona bakmazdı.
680 Melik bir vakit ona, "Sen bana neden böyle yüzünü buruşturup nefret (duyarsın)?" dedi.
681 Sana içten sevgi duyarım, bilirsin. Ne ettim ki bana düşman olursun?
682 Tut ki ben memleketin hâkimi değilim, kalem miktarınca ele alsan olmaz mı?
683 Kimseden fazla itibar et demem, beni başkaları gibi dile yeter.
684 [Vezin icabı ḫ^{v}āce> ḫoca okunabilir.] Çünkü dervişten az değilim ey hoca, onlar kadar izzet et, fazla etme!
685 Tam olarak kavmindenmiş gibi faziletle bak demem, (ama) bana da ele bakdığın gibi bak.
686 Akıllı abid (bu) sözünü işitince incinip "Ey sultan, dinle!" dedi:
687 Kötü sözün halkı perişan eder, perişanlığı istemem, kendini topla!
688 Benim dostuma dost değilsin, akılsız post bana dost olur mu?
689 Dostlar gibi benim elimi öpme; yürü git, benim dostuma dost ol hemen!

düşe dostluḳ ger benümle saŋa
ḫudā düşmenine degüldür revā

691. ḫudā dostına mümteniᶜ dür bu yol
ki dost düşmenine ola dost ol

ᶜaceb seng-dil ḫᵛāba rāḥat varur
cihān ḫalḳı dil-teng yatup uyur

bī-çāre kᶜānrā ẓulm kerden revā nebāşed

693. gerekmez kihāna güç ėde mihān
ki ḳalmaz bir üslūb üzre cihān

ser-i nā-tüvānı ḳılursaŋ şikest
ayaġa binerse urur saŋa dest

695. ṣaḳın nā-tüvānuŋ ḳolın ḳılma pīç
k'eli ėrdügi dem ḳılur seni hīç

alursaŋ kimesne ayaġını bil
düşerseŋ ayaḳdan ḳalursın ẕelīl

697. daġat genci cemᶜ ėt dil-i dositān
göŋül cemᶜine ḳıl hazāyin fişān

tiken atmaḳ ādem ayaġına yoḳ
ki nā-geh düşesin ayaġına çoḳ

699. ḳavī zūrına ḳatlan ėy nā-tüvān
k'olasın ḳavī bir gün andan ᶜayān

başar bil önegüyi himmet yolı
yegin zūr elinden çü himmet ḳolı

701. şen ol ėy lebi ḫuşk maẓlūm şen
ki çekdi dişin ẓālimüŋ kelpeden

ḫᵛāce ṭabl āvāzıyla bīdār olur
ḳaçan pāsübān çeşmi ḥālin bilür

---

690 Senin için benimle dostluk (uygun) düşse de (benim için) Allah düşmanıyla dostluk uygun değildir!
691 Dostunun düşmanına dost olmak yolu Allah dostu için imkânsızdır!
692 Dünya halkı muzdarip gönülle yatıp uyurken taş kalplinin rahatça uykuya dalması gariptir!*
693 Büyüklerin küçüklere zulmetmemesi gerekir; çünkü dünya bir kararda kalmaz.
694 Çaresizin başını kırarsan ayağa kalktığında (/güçlendiğinde) sana tokat vurur (/seni alt eder).
695 Sakın çaresizin kolunu bükme; çünkü eli erdiği (/güçlendiği) an seni yok eder!
696 Birinin ayağını kaydırırsan (bir gün sen de) ayaktan düşüp zelil kalırsın, bil!
697 Hazineyi dağıt, dostların gönlünü topla; gönül toplama için hazine saç!
698 İnsan ayağına diken atmamalısın; çünkü ansızın (o insanın) ayağına düşersin!
699 Ey çaresiz, zorbanın zoruna katlan! Çünkü bir gün ondan daha güçlü olabilirsin.
700 Himmet yolu inatçıyı alt eder, bil! Çünkü himmet kolu, zor elinden daha üstündür.
701 Ey dudağı kurumuş mazlum, şen ol şen! Çünkü zalimin dişini kerpeten çekti.
702 Efendi, davul sesiyle uyanır, bekçinin gözünün hâlini nasıl bilir?*

703. çeker kendü yüki ġamın kārbān
belāda yaġırlu ḫar-i nā-tüvān

dutalum degülsin sen üftāde kes
ne dursın üftāde gördükde bes

705. bu ḥāle münāsib güzel ḫūb pend
ʿaceb leẕẕeti var çü şīrīn ḳand

ḥikāyet

dėdi şeyḫ saʿdī ʿaceb ser-güẕeşt
ki seyyāḥ-ı baḥr idi vü berr ü deşt

707. çü ḳaḥṭ oldı bir sāl arż-ı dımışḳ
unutdı ḳamu derdini ehl-i ʿışḳ

sema buḫl ėdüp ṣaçdı yėre odı
leb-i berg-i sebze ṣusuz ḳurudı

709. ʿuyūn oldı aḳmaz ḳuru eşmeler
ʿuyūn-ı yetīmān aḳar çeşmeler

içinden tütün çıḳsa bir revzenüŋ
degül dūd āhıydı bīve zenüŋ

711. her aġaç ṣoyulmuşdı dervīşvār
ḳavī ḳollulardı fütāde nizār

ekin yėr çekürge çekürgeyi nās
döküp yaş bu ḫuşkīye ḫalḳ ėtdi yas

713. ne ṭaġlarda sebze ne saḥrāda berg
nėçe bī-naṣīb olup ėrişdi merg

baŋa geldi ol vaḳt dostdan biri
hemīn üstüḫᵛān üzre ḳalmış deri

715. ʿaceb geldi bu ḥāl ġāyet baŋa
ki māl ehli idi vü cāh u ġınā

---

703 Kervan kendi gamının yükünü çeker; (halbuki) sırtı yaralı çaresiz eşek beladadır.
704 Tutalım ki sen düşkün kişi değilsin; (peki,) düşkün gördüğünde öylece niye dursun?!
705 Bu duruma uygun güzel bir öğüdün tatlı şeker gibi acayip bir lezzeti vardır.
706 Deniz, kara ve çölün seyyahı olan Şeyh Sadi acayip bir macera anlattı:
707 Şam memleketinde bir yıl kıtlık olduğunda aşk ehli bütün derdini unuttu.
708 Gökyüzü cimrilik edip yere ateşi saçtı; sebze yaprağının dudağı susuz kurudu.
709 Pınarlar, kumsal yerde kaynayan kuru pınarlar gibi akmaz oldu; yetimlerin (göz) pınarları çeşmeler gibi akar oldu.
710 Bir pencerinin içinden duman çıksa o duman değil dul kadının ahıydı.
711 Her ağaç derviş gibi soyulmuştu; güçlü pazılılar (artık) zavallı düşkünlerdi.
712 Çekirge ekini, insanlar çekirgeyi yerdi; halk bu kuraklığa yaş döküp yas tuttu.*
713 Ne dağlarda sebze ne ovada yaprak… Binlercesi nasipsiz oldu, (hepsine) ölüm erişti.
714 O dönemde dostlardan biri bana geldi; kemik üzerinde yalnızca deri kalmıştı (/çok zayıflamıştı).
715 Mal, makam ve zenginlik sahibi olduğu için bu durum bana oldukça tuhaf geldi.

dėdüm aŋa ėy yār u ḫoş-ḫū yigit
neden böyle dermānsuz olduŋ eyit

717. hemīn ḥayḳırup dėdi ʿaḳluŋ ḳanı
özüŋ ḫod bilür ne ṣorarsın beni

belā ġāyete ėrdi görmez misin
ḫalāyıḳ meşaḳḳatde ṣormaz mısın

719. semādan ne bārān yėre yaġar
ne göge yėr ehli tütüni aġar

dėdüm aŋa āḫir saŋa bāk yoḳ
yılan anı soḳar ki tiryāk yoḳ

9ª 721. helāk ėtse yoḳluḳtan ādem beden
senüŋ var ne ġam baṭṭa ṭūfāndan

sefīhe naẓar ėder ʿālim-i līn
baḳup ḫışm-ıla dėdi ol pāk dīn

723. hīç āsūde ṣāḥilde olmaz refīḳ
çü baḥr içre yoldaşı ola ġarīḳ

yüzüm bī-nevāy idi olmadı zerd
baŋa bī-nevāyān ġamı vėrdi derd

725. berī yaradan gerçi cismüm benüm
velī çün görem yāre ditrer tenüm

çü görem ki bir aç miskīn merd
boġazumda loḳma olur ẓehr ü derd

727. şunuŋ k'ola yārānı zindānda
ḳaçan ʿıyş u nuş ėde būstānda

ḥikāyet

yėr ehli gögi ḳıldı bir gėce dūd
çü baġdād nışfını yandurdı od

---

716 Ona "Ey dost ve iyi huylu yiğit! Söyle, neden böyle dermansız oldun?" dedim.
717 Hemen haykırıp "Aklın hani? dedi. "Kendi kendini bilirsin de beni niye sorarsın?" dedi.
718 Bela son haddeye çıktı görmez misin? İnsanlar zorda sormaz mısın?
719 Ne gökyüzünden yere yağmur yağar ne de yer halkının dumanı göğe çıkar!
720 Ona sonunda "Sana korku yok; çünkü yılan panzehirin olmadığı kişiyi sokar." dedim.
721 İnsanların bedeni yokluktan helak olsa da (sane ne) sen varlıklısın! Kaz için tufan gam değildir!
722 O temiz niyetli, mülayim âlimin zevk ve eğlence düşkününe bakması (gibi) bakıp hışım ile şöyle dedi:
723 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] Deniz içinde arkadaşı boğulurken sahilde olan hiçbir kişinin gönlü rahat olmaz.
724 Yüzüm fakirlikten sararmadı, bana fakirlerin gamı dert verdi.
725 Her ne kadar benim bedenim yaradan kurtulmuş ise de yara gördüğümde vücudum titrer.
726 Aç, fakir bir adam gördüğümde boğazımda lokma zehir ve dert olur.
727 Dostları zindanda olan kişi bahçesinde nasıl zevk ve sefada olur?
728 Bir gece halk(ın ahı), gökyüzünü dumana boğdu; çünkü (o gece çıkan bir) yangın Bağdat'ın yarısını yakmıştı.

729. dėr ol dem biri ḥamd sübḥānuma
żarar vėrmedi od dükḳānuma

cihān görmiş ādem aŋa dėdi bes
hemīn kendü ġuṣṣaŋ mı ėy bü'l-heves

731. evüŋ uçda olmaġın ėrmedi nār
saŋa ḫoş mı bir şehr oda yanar

ḳoduŋ dille ḫar-seng hevāsına baş
nėçeler yüregine bağladı ṭaş

733. ḳaçan loḳma yėr ol tüvānger ġanī
göre bir faḳīr aç açar aġzını

ġanī ṣanma aġzına şeker ḳoyar
çü dervīş görür ki ḳanlar yudar

735. dėme ḫastası olana ten dürüst
ki ḫasta gibidür anuŋ cismi süst

çü yārān ėre teng-dil menzile
uyur mı refīḳi degül çün bile

737. çeker yük dil-i aġniyā-yı kibār
göre gilde çün ḫār-keş bir ḥımār

saᶜādet serāyında varsa bir er
aŋa güft ü pend-i żaᶜifī yėter

739. ėşit ḫūb sözdür belī bu süḫan
semen yolamaz şol ki götür tiken

der-beyān-ı aḥvāl-i ẓulm u pāyān-ı ān

rivāyetde var ḫüsrevān-ı ᶜacem
reᶜāyāya ėderler idi sitem

741. o şāhī vü şevket aŋa ḳalmadı
bu ḫᵛārī vü ẕillet buŋa ḳalmadı

---

729 O anda biri "Çok şükür ateş dükkanıma zarar vermedi!" dedi.
730 Dünya görmüş biri ona şöyle dedi: Ey maymun iştahlı, yalnızca kendi kederini mi (düşünüyorsun)?
731 Evin kenarda olduğu için ateş ulaşmadı, bir şehrin ateşe yanması senin hoşuna mı gider?
732 Birçok kişi yüreğine taş bağlarken sen mideyle değirmen hevesine baş koydun.
733 O paralı zengin, aç bir fakirin ağzını açtığını gördüğünde nasıl lokma yer?
734 Zengin, dervişin (/fakirin) kanlar yuttuğunu gördüğünde ağzına şeker koyar sanma!
735 Hastası olanın vücudu sağlamdır deme, onun da vücudu hasta gibi zayıftır.
736 Sadık arkadaş olanlar, konak yerine içi sıkıntılı vardıklarında arkadaşları (orada) değilse uyuyabilir mi?
737 Kibar zenginlerin gönlü çamurda çalı çırpı taşıyan bir eşek gördüklerinde yük çeker (/ağırlık duyar).
738 Saadet sarayında bir er varsa ona Zaîfî'nin söz ve nasihati yeter.
739 Evet, bu söz güzel sözdür, dinle: Diken taşıyan kişi yasemin biçemez.
740 Tebaaya zulüm eden Acem hükümdarlarının olduğu anlatılırdı.
741 O şahlık ve heybet ona kalmadı; bu hakirlik ve aşağılık bu halka kalmadı.

ne fiʿli ki ẓālim ėder her zamān
gider ẓulm anuŋla ḳalur bu cihān

743. şunuŋ rūz-i maḥşerde güni ṭoġar
ki olʿarş ẓıllında ėde ḳarār

şu ḳavmüŋ ki fiʿli gelür ḥaḳḳa ḫoş
vėrür ḫüsrev-iʿādil ol milke uş

745. bir iḳlīmi ḳılmaḳ dilerse tebāh
vėrür aŋa ẓulm ehli bir pādişāh

ḫudā ḫışmıdur ẓālim olan sefīh
şaḳınur olardanʿalīm u faḳīh

747. ululuġı ḥaḳdan bil eyle sipās
ẕelīl olsun ol kim degül ḥaḳ şinās

bu milk u bu māla çü ḫoş şükr ola
ziyāde ola māl u milküŋ dola

749. eger pādişehlıḳda cevr ėdesin
bu şehlıḳ soŋında gedā gidesin

ḳavī yükini ger götüre żaʿīf
ḫoş uyḫu şehedür ḥarām ėy ḥerīf

751. sürüdür reʿāyā vü çūpān şāh
reʿāyayı incitme mikdār-ı kāh

çü ceng ėdüp iliyle olmaya uz
degüldür bu çūpān ḳurddur ḳuduz

ḥikāyet

753. peder bir iki ḫoş bürāder çü māh
ataları baḫter zemīndeydi şāh

beber-ten ḳavī şīr-bāzu çü fīl
dil-āver ḳılur ejdehālar ẕelīl

---

742 Zalimin her zaman yaptığı iş, zulüm onunla gider bu dünya kalır.
743 Allah'ın yüce katı gölgesinde karar edenin mahşer günü günü doğar.
744 Fiili Hakk'a hoş gelen kavmin ülkesine (Allah) âdil sultan verir.
745 Bir memleketi yıkmayı dilerse ona zulm ehli bir padişah verir. (Bk.: *İktibaslar*)
746 Zalim olan zevk ve sefa düşkünü (şahlar) Allah'ın hışmıdır; bilgin ve anlayışlı kimseler onlardan sakınır.
747 Büyüklüğü Allah'tan bil, şükret; Allahı tanımayan kim ise zelil olsun!
748 Bu memleket ve bu mala güzelce şükrettiğinde malın artar, memleketin dolar.
749 Eğer padişahlık (zamanın)da eziyet edersen padişahlık sonunda dilenci olarak gidersin.
750 Ey efendi, eğer güçlünün yükünü zayıf götürüyorsa padişaha iyi uyku haramdır.
751 Tebaa sürü, padişah çobandır; tebaayı saman çöpü kadar bile incitme.
752 Savaşıp memleketiyle uyuşmadığında o (şah) çoban değil, kuduz kurttur.
753 Babadan bir olan ay gibi iki hoş kardeş vardı; babaları Doğu memleketlerinde padişahtı.
754 Bebr vücutlu, güçlü, aslan pazılı, fil gibilerdi; ejderhaları zelil kılan yiğitlerdi.

755. bahādur görür her birini çü şāh
diler her biri k'ola şāh-ı sipāh

bular milk içün ḳıla nā-gāh ceng
dėyü ḳıldı tedbīr o bāzū peleng

757. iki ḳısm ėdüp ol diyārı hemīn
iki oġlına ḳıldı ḳısmet yerin

pes eglenmeyüp şāh-ı kişver-sitān
fenādan beḳā milke oldı revān

759. ʿömür ḫaymesinden ṭanāb-ı emel
üzüldü ki bek esdi bād-ı ecel

dil aġız dutuldı vü yumdı gözin
el ayaḳ fütāde bıraḳdı özin

761. çok ėtmişdi dünyā meyinden ḫurūş
pes içüp ecel cāmın oldı ḫamūş

ol iḳlīme oldı iki şehriyār
iki şāhuŋ oldı muḳarrer diyār

763. ṣayılsa olur gökde necm ėr ü gėç
ṣayılmaz bular leşkeri mālı hīç

özin her biri dilde ṣanup eyü
pes ol dutdı bir rāh bir yol da bu

765. eyü ad içün biri ʿadl ėtdi ḫoş
biri ẓulm ėdüp māl cemʿ ėtdi uş

müdām aŋa bīgāne vü ḫᵛīşler
el açup duāʿ daydı dervīşler

767. kerīm u bināsāz u leşker-nevāz
faḳīr u mesākīne şeb-ḫāne sāz

ℊᵇ iki milki dutmaġ içün yeksere
boşaldup ḫazīne vėrür leşkere

---

755 Padişah her birini yiğit olarak görür; her birinin ordu lideri olmasını dilerdi.
756 Bunlar ülke için ansızın (birbirleriyle) savaşırlar diye o kaplan pazılı (padişah) tedbir aldı.
757 Ülkeyi hemen iki kısma bölüp iki oğluna yerini verdi.
758 Ülkenin padişahı sonra çok kalmayıp geçici âlemden ebedî âleme göçtü.
759 Ecel rüzgarı sert esti, ömür çadırından emel ipini kopardı.
760 Dil, ağız tutuldu ve gözünü yumdu; el, ayak kendini düşkün bıraktı.
761 Dünya şarabından çok coşmuştu; sonra ecel kadehini içip suskun oldu.
762 O ülkeye iki sultan oldu; (o) kararlaştırılmış diyarlar iki padişahın oldu.
763 Gökteki yıldız er veya geç sayılabilir; (ama) bunların askeri, malı hiç sayılamazdı.
764 Her biri gönüllerinden kendini iyi sandı; sonra o bir yol tuttu, bir yol da bu tuttu.
765 Biri iyi ad için güzelce adalet etti; biri zulm edip mal topladı.
766 Ona yabancı ve akrabalar, dervişler (/fakirler) sürekli el açıp dua etmekteydi.
767 Cömert, ev yapan, asker okşayandı; fakir ve zavallılara gece kalmaları için yer yapandı.
768 İki ülkeyi bir baştan bir başa tutmak için hazineyi boşaltıp askere verir.

769. ʿadel ḳıldı vėrüp mesākīne sīm
çü sulṭan süleymān ḫān bin selīm

zehī nāmdār u zehī şehriyār
riyāż-ı ümīdi ola miyvedār

771. ėşit ol cüvān-baḫt u ferrūḫ nihāl
pesendīde ḫūy idi ferḫūnde fāl

ele ḫass u ʿāmuŋ alup göŋlini
geçürürdi ṭāʿatle düni güni

773. o kişverde ḳārūna hīç yėr yoḳ
ki sulṭān saḫi ola dervīş toḳ

elem çekmedi kimse ʿahdinde hīç
dü-tā olmadı kes meger zülf-i pīç

775. çü teʾyīd ile ḳıldı milke naẓar
ḳodı serverān ẕīr-i haṭṭında ser

biri diledi tāc u taḫt ü nigīn
pes arturdı ʿöşr ü ḫarāc-ı zemīn

777. uzanup ser-efrāzı iḳbāline
ṭamaʿ ḳıldı tācirler emvāline

çü cemʿ ėtdi cevr ile māl u ẕeheb
reʿāyā ṭaġaldı vü leşker de hep

779. ne yėdi ne yėdürdi cemʿ ėtdi genc
çoġaltdı zeri aldı vāfir ilenc

ėşidüp ḫaber aldı bāzārgān
ki ẓulm olur ol ėlde ḫalḳa ʿayān

781. kesildi alum ṣatum ol ėlden
ėle geldi noḳṣaŋ yıl yıldan

çü dönderdi ikbāl andan yüzin
hemīn baġladı dest-i düşmen gözin

---

769 Sultan Süleyman Han oğlu Selim gibi âdil olup fakirlere gümüş verdi.
770 Ne güzel ünlü ve ne güzel sultandı! Ümit bahçeleri meyveli olsun!
771 O, talihli ve uğurlu fidandı; güzel huylu, talihi açıktı.
772 Herkesin gönlünü ele alıp gecesini gündüzünü ibadetle geçirirdi.
773 Sultan cömert olup derviş (/fakir) tok oluduğu için o ülkede Karun'a hiç yer yoktu.
774 Hiç kimse döneminde elem çekmedi; kıvrımlı saçın dışında kimse iki kat olmadı.
775 Ülkeye sağlam bir şekilde baktığı için büyük kimseler fermanının altına baş koydu.
776 Biri tac, taht ve mühür diledi; sonra ülkenin harac ve öşür vergisini artırdı.
777 Dik başı ikbaline uzanıp tüccarların mallarına göz koydu.
778 Eziyetle mal ve altını topladığında tebaa da leşker de hep dağıldı.
779 Ne yedi ne yedirdi, hazineyi topladı; altını çoğalttı, bolca beddua aldı.
780 Tüccarlar o memlekette halka açıkça zulüm olduğunu işitip haber aldılar.
781 O memleketten alım satım kesildi, yıldan yıla memlekete az geldiler.
782 İkbal ondan yüzünü çevirdiğinde gözünü hemen düşman eli bağladı (/düşman galip geldi).

783. köki ile çıḳdı dıraḫt-ı murād
ümīdi yemīşin ṣuya atdı bād

başup düşmen atı ayaġ revān
getürdi bu milke belā nā-gehān

785. kim ėtsün vefāyı bu peymānsuza
kim ėtsün duʿāyı bu īmānsuza

raʿiyyet ḳanı kimden alsun ḫarāc
ḳanı tācir alsun olardan da bāc

787. ne eylük ümīd eyler ol bī-ṣafā
var anuŋ ḳafasında çün bed-duʿā

eyüler sözini hīç ėşitmedi
çü bed-baḫt idi eyü iş ėtmedi

789. şuŋa kim diye ḫalḳ-ı nīkān eyü
ne devletlü erdür zehī baḫtlu

bu aḳlı yoḳ ādem ne işe yarar
ʿadelde olanı ẓulümde arar

791. dıraḫt-ı ʿadeldür ser-ā-ser ṣemer
yė sen mīve yėmez çü bī-dād er

ḥikāyet

görür bāġçe issi ki vėrüp żarar
kesüp ç'ender aġaç budaġın bir er

793. dėdi fiʿli beddür ki işler bu merd
ėder nefsine baŋa degül bu derd

naṣīḥat güzel varsa semiʿ ḳabūl
budur ʿāḳilā saḳla ferʿ u uṣūl

795. yılanı ṣaḳın ṣoḳma dost ḳoynına
żaʿīfi bıraḳma ḳavī boynına

---

783 Murat ağacı kökü ile çıktı, rüzgâr yemişin ümidini suya attı.
784 Düşman atı hemen ayak basıp bu ülkeye ansızın bela getirdi.
785 Bu andsıza kim vefa etsin, bu imansıza kim dua etsin ki?
786 Tebaa hani, kimden harac alsın? Tüccar nerde ki onlardan da vergi alsın?
787 O kara gönüllüden ne iyilik ümit edilir? Çünkü onun kafasında beddua vardır.
788 İyilerin sözünü hiç duymadı; çünkü iyi iş yapmayan bedbaht idi.
789 İyi insanlar şu kişiye (diğer şehzadeye) iyi, ne devletli ne güzel bahtlı erdir derler.
790 Bu aklı olmayan, adaletle olacağı zulümde arayan insan ne işe yarar?
791 Adalet ağacı baştan başa meyve doludur; sen meyve ye, çünkü adaletsiz er yemez.
792 Bahçe sahibi, bir erin üzerinde bulunduğu ağaç dalını kesip zarar verdiğini görür.
793 Bu adamın işlediği fiil kötüdür; bu (kötülük) bana dert değil, kendi nefsine eder.
794 Dinleyip kabul eden varsa nasihat güzeldir; ey akil, yol ve usul budur, sakla!
795 Yılanı sakın dost koynuna sokma, zayıfı güçlünün boynuna bırakma.

ḳavī olmaḳ isterseŋ olup büyük
ṣaḳın düşmenüŋ görme alçaḳ küçük

797. ṣaḳın pençe-i nā-tüvāndan ėy yār
olursın ḳoluŋ bükse ger şermsār

ki ġāyet ḳabīḥ olur āzāde ḳul
yėre düşe düşmişler elinden ol

799. vėrür uṣluluḳ ululuġa revāc
ki ferzānelikle olur taḫt u tāc

żaʿīfīden uş diŋle gerçek süḫan
yürime_egri ṭoġrular izinde sen

der efżaliyyeti ve rāḥatī-yi dervīş-i ṣāḥib-dil

801. dėme salṭanatdan yüce nesne yoḳ
melikden olur ḥaẓẓ-ı dervīş çoḳ

yüki yeyni olan sebükter yürür
aġır yüklüler yolda ṣolur durur

803. çeker eli boş kimse teşvīş-i nān
cihān ġuṣṣasın yėr melik her zamān

gėce ḥāṣıl ėde çü bir nān faḳīr
uyur yėrde eyle ki taḫtında mīr

805. feraḥ ġam varur başa ėltür yolum
çıḳadur ikisinde başdan ölüm

nedür ol ki ḳodı başı üzre tāc
ya bu gerdeni üzre dutan ḫarac

807. ger eyvānı keyvāna ėre anuŋ
teni gire zindāna yāḫud bunuŋ

çü ḫāk ėde yeksān ikisin daḫı
bilinmez bu ol birbirinden aḫī

---

796 Büyük olup güçlü olmak istersen sakın düşmanını küçük, alçak görme!
797 Ey dost, çaresizin pençesinden sakın; eğer kolunu bükerse mahçup olursun!
798 Çünkü hür kulun düşmüşlerin elinden yere düşmesi oldukça yakışıksız olur.
799 Büyüklüğe değeri akıllılık verir; çünkü taht ve tac (ancak) âlimlikle olur.
800 İşte gerçek sözü Zaîfî'den dinle; sen doğrular izinde eğri yürüme!
801 Sultanlıktan daha yüksek bir şey yok deme; dervişin (/dilencinin) hazzı sultandan çok olur.
802 Yükü hafif olan daha rahat yürür, ağır yüklüler yolda durup soluklanır.
803 Eli boş kimse ekmek sıkıntısı çeker; sultan her zaman dünya gamını yer.
804 Fakir gece bir ekmek kazandığında yerde tahtındaki sultan gibi uyur.
805 Sevinç de gam da başa gelir, yoluma erişir; (ancak) ölüm ikisini de baştan giderir.
806 O, başı üzerine taç koymuş veya bu, boynu üzerinde vergi borcu tutmuş; ne farkı var?
807 İster onun köşkü Zuhal'e ersin veya bunun vücudu zindana girsin
808 Toprak ikisini de bir ettiğinde ey kardeş, bu o diye birbirinden ayırt edilemez!

ḥikāyet

809. ėşidür leb-i diclede bir kişi
ki bir ʿābide dėr bir ādem başı

ululuḳ külāhıydı başımda tāc
mutaʿ emrüme ḫalḳ alurdum ḫarāc

811. ḫudā yāverüm devlet oldı ẓahīr
ki dutdum ʿırāḳı vü oldum emīr

ṭamaʿ oldı kirmāni yėmek daḫı
başum yėdi kirmān benüm ėy aḫī

813. gider penbe-i ġafleti derdmend
k'ėre mürdelerden ḳulaġuŋa pend

der-bedkārī vü ʿāḳıbet-i ān

10[a] nīgūkār bed-fiʿle olmaz ḳarīn
ḫʷāce varken eylük bed ėtmez güzīn

815. ėşit reʿs-i şirrīr pür-şer olur
çü ʿaḳreb ki yėrinde bedter olur

nihāduŋda olmazsa kimseye nefʿ
olur cevherüŋ seng-i ḫārāya şefʿ

817. ḫaṭā dėdüm ol sengden sen baʿīd
ki nefʿa yarar seng-i rūy-ı ḥadīd

çü ʿārından ölmez ne ādemdür ol
ki andan olur faẓlı sengüŋ ḳabūl

819. her ādem degül cāneverden ecell
kem ādem olur cāneverden aḍall

sebuʿden yeg insān-ı ṣāḥib-ḫıred
şol insān degül kim ḳılur ḫalḳa bed

821. beşer kim yėye içe işleye şer
devābb üzre faẓlı ḳaçan olısar

---

809 Bir kişi Dicle ırmağının kenarında bir insan başının bir abide şöyle dediğini işitir:
810 Taç başımda büyüklük külahıydı; emrime itaat eden halktan vergi alırdım.
811 Allah yardımcım oldu, talih göründü. Böylece Irak'ı zapt ettim ve emir oldum.
812 Ey kardeş, Kirman'ı da yemek istedim; ama kurtlar(/Kirman) benim başımı yedi!*
813 Ey dertli, ölülerden kulağına nasihat ulaşması için gaflet pamuğunu çıkar.
814 İyi işli kimse kötü işe yakın olmaz; ey efendi, seçkin kişi iyilik varken kötülük etmez!
815 Dinle, çok şer çıkaran şerle dolar! Yerinde daha kötü olan akrep gibidir!
816 Tabiatında kimseye fayda olmazsa özün mermer taşa denktir.
817 Yanlış söyledim, sen o taştan da uzaksın; çünkü dağın yüzündeki taşın bile faydası vardır.
818 Taşın bile daha faziletli olduğu o kişi arından nasıl ölmez, o nasıl bir insandır?!
819 Her insan vahşi hayvandan üstün değildir; kötü insan vahşi hayvandan sapkın olur.
820 Akıl sahibi insan yırtıcı hayvandan daha iyidir; halka kötülük eden, insan değildir.
821 Yiyip içip kötülük eden insan, binek hayvanlarından nasıl daha faziletli olabilir?

bed-aḫter süvār ol ki bed-rāh ola
yayaḳ bula menzil o yolda ḳala

şu kim ṣaçdı ṭoḫm-ı nīgū nāmı pes
bulur ḫırmen-i kām-ı dil her nefes

eyü yatlu söyler bunı ʿāḳilā
hīç olmaz ki bed-merd eylük bula

ḥikāyet

var idi çeribaşı bir bed-fiʿāl
ki hevliyle ḳılurdı şīri şuġāl

ėderdi çü dīv ādemīzāde şer
ḳażādan ḳaraŋu ḳuyuya düşer

ḳuyuyı büyükçe ḳaz ėy rāh-zen
ki düşseŋ çıḳasın yine saġ esen

yavuz ṣanan ādem yavuzluḳ görür
ayaḳdan düşer ṭaşa başın urur

doḳınur bed-efʿāle ġāyibden oḳ
görür kendüden ʿāciz eşyā da yoḳ

uyımayup ėtdi gėce āh ü zār
perīşān dil ėtmedi laḫẓa ḳarār

leb-i çāh üzre ḳoyup biri baş
urur kellesine anuŋ pençe ṭaş

pes eyitdi aŋa ki ėy bed-fiʿāl
ḳanı dünki ḥālüŋ nedür şimdi ḥāl

ʿaceb kime olduŋdı feryād-res
bugün tā ki feryāduŋa ėre kes

çü nā-rāstī toḫmın ekdüŋdi dün
ber-i nā-murādīyi cemʿ ėt bugün

---

822 Kötü yola sapan (/yol bilmeyen) atlı bedbahttır; o atlı yolda kalır; yaya menzil bulur.
823 Kişi iyi ad tohumunu ektikten sonra her an gönlün dilediği harmanı bulur.
824 Ey akıllı, iyi kötü herkes bunu söyler: Kötü adamın iyilik bulduğu görülmez!
825 Kötü işler yapan bir komutan vardı; korkuyla aslanı çakal kılardı.
826 İnsanoğluna şeytan gibi kötülük ederdi; kaza ile karanlık kuyuya düştü.
827 Ey eşkiya, düştüğünde yine sağ salim çıkman için kuyuyu büyükçe kaz!
828 Kötü düşünen insan kötülük görür, ayaktan düşer başını taşa vurur.
829 Kötü işler yapana gaipten ok dokunur, kendinden daha aciz bir varlığın olmadığını görür.
830 Gece uyumayıp ağlayıp inledi; perişan gönül bir an durmadı.
831 Biri kuyunun kenarına başını koyup onun başına eliyle taş atar.
832 Sonra ona "Ey kötü işli! Dünkü hâlin hani, şimdiki hâlin nedir?" diye seslendi.
833 Acaba sen kimin feryadına yetiştin ki bugün de senin feryadına biri gelsin?!
834 Dün eğrilik (/nâmertlik) tohumunu ektiğin için bugün nasipsizlik meyvesini topla!

çü zaḫmuŋ urupdur yüreklere nīş
ne merhem umar cānuŋ içinde rīş

ḳuyu ḳazmış idüŋ yolumuzda dün
özüŋ ḳazduġı çāha düşdüŋ bugün

iki kes ḳuyu ḳazmaḳ ėder heves
biri eyü ādem biri yaṭlu kes

susuz ḳandurur ol ki yaş ola ḥalḳ
ḳazar çāh bu düşsün içine ḫalḳ

bed ėtdüŋse eylük yüzin görme sen
ki vėrmez sögüt mīve ḫurma tiken

ḫazān vaḳti ṣaçduŋ cev ėy ehrimen
biçen vaḳti gendüm ümīdi neden

eger cān yėdürseydüŋ umup şemer
ebed vėrmeye saŋa zaḳḳūm ber

bilürsin ki ḫarnūb vėrmez ruṭab
şekerle ne beslersin anı ʿaceb

dėme vėrür encīr toḫm-ı ṣoġan
ne ekdüŋse anı bulursın hemān

ḥikāyet

ėşitdüm ki var idi bir ketḫudā
ġażab ėtdi ḥaccāc-ı yūsuf aŋa

meger ḥālin ol pīr iʿlāmda
ḳusūr eylemiş şāha ikrāmda

pes emr eyleyüp dėdi cellāda tīz
döşe naṭʿ u ḫūnını ḳıl ḫāk rīz

biri dėdi ėy şehriyār-ı güzīn
yürekden bu pīre nedür böyle kīn

---

835 Senin iğnenden yüreklere yaralar açılmışken kendi canının yarası için ne merhemi umarsın?
836 Dün yolumuzda kuyu kazmıştın, kendi kazdığın kuyuya bugün sen düştün!
837 İki kişi kuyu kazmaya heves eder, biri iyi insan diğeri kötü kişidir.
838 O, susuz halkı suya kandırmak için bu, içine halk düşsün diye kuyu kazar.
839 Kötülük ettinse iyilik yüzünü görme sen; söğüt ağacı meyve, hurma ağacı diken vermez!
840 Ey Ehrimen! Sonbaharda arpa saçtın, biçme vakti buğday ümidi nedendir?*
841 Eğer meyve umup can yedirseydin de (/canınla beslesen bile) zakkum ağacı sana sonsuza kadar meyve vermezdi.
842 Keçiboynuzunun hurma vermeyeceğini bilirsin, acaba onu niye şekerle beslersin?
843 Soğan tohumu incir verir deme, ne ekdinse yalnızca onu bulursun!
844 Haccac-ı Yusuf'un gazap ettiği bir kahyanın olduğunu işittim.*
845 Meğer o ihtiyar, padişaha hürmette, hâlini anlatmada kusur eylemiş.
846 Sonra çabucak cellada emredip "Meşin yaygıyı ser ve kanını toprağa dök!" dedi.*
847 Biri "Ey seçkin padişah! Bu ihtiyara yürekten duyduğun kin nedir böyle?" dedi.

nèçe nās çün ḫükm-i dīvānīye
ḳılur tekye bu pīr dihḳānīye

biraz ḫalḳ ėdinmişdür anı ẓahīr
revā mı ḳatel defʿaten ėy emīr

şehā luṭf u ʿafv u kerem pīşe ḳıl
ʿiyāl u hem eṭfālin endīşe ḳıl

pür ėtdüŋ bir er ḫānedānın tiken
ʿadūsın meger ḫānedānuŋa sen

ḳulūbe urup daġ eyleme rīş
ki yarın urulmaya cānuŋa nīş

seḥer āh-ı maẓlūm ėder ʿarşa yol
keser başlar seyf-i ḳāṭıʿdur ol

yüreklere urma bugün cevr oḳın
ki ḫayret gelür saŋa yarın ṣaḳın

ṣaḳın āh-ı mazlūmdan her seḥer
k'uyanuḳ ėder uyur ardınca şer

ṣınıḳ dilliden hīç ḳorḳmaz mısın
vücūduŋ ėde pīç ḳorḳmaz mısın

ṣaḳın ḫalḳı dutma çü dīv-i merīd
k'ėderler seni daḫı baṭş-ı şedīd

ṣaḳınmaz mısın bir şeb açup lebi
dėye baġrı yanmış seḥer yā rabbī

şu deŋlü vėrüp pend sürdi süḫan
ki ḫüccet eli düşdi ḥaccācdan[859]

çü bed ḳıldı iblīs görmez nīgū
yaramaz toḫum mīve vėrmez eyü

kişi perdesin yırtma ceng içre var
ki var gizlü nesneŋ senüŋ de hezār

---

[848] Birçok insan divanın hükmüne güvendiği gibi bu ihtiyar çiftçiye de güvenir.
[849] Ey emir! Birçok insan arkasını ona dayamıştır, birden bire katledilmesi uygun mudur?
[850] Ey padişah, lutfedip bağışla, kerem göster! Geçindirmekle yükümlü olduklarını ve çocuklarını düşün.
[851] Sen ancak kendi ailenin düşmanıysan bir adamın ailesini dikenle doldurursun!
[852] Yarın (mahşerde) canına iğne vurulmaması için kalplere kızgın damga vurup yaralama!
[853] Mazlumun ahı seherde gökyüzüne ulaşır; o, başlar kesen keskin bir kılıçtır.
[854] Eziyet okunu yüreklere vurma bugün; çünkü yarın sana şaşkınlık gelir, sakın!
[855] Her seher mazlumun ahından sakın; çünkü uyanık olan uyuyanın ardından kötülük eder!
[856] Kırık gönüllüden hiç korkmaz mısın, vücudunu bükmesinden kormaz mısın?
[857] Halkı azgın şeytan gibi tutma sakın; çünkü (onlar da bir gün) seni şiddetle tutup yakalarlar!
[858] Bağrı yanmışların bir gece seher vakti ağzını açıp "Ya Rabbi!" demesinden korkmaz mısın?
[859] Kanıt eli Haccac'dan düşene kadar (/Haccac'ın delili tükenene kadar) nasihat edip söz söyledi.
[860] Kötülük edip iyilik görmeyen İblis gibi kötü tohum iyi meyve vermez.
[861] Birisiyle savaş içindeyken onun perdesini yırtma; çünkü senin de binlerce saklı nesnen vardır.

10ᵇ ricāl üzre çaġırup açma dehān
degül şīr-merdān çün kūdegān

863. cüvānīde gelseydi kes yanuma
vėrürdün elem zīr-i destānuma

ḳolum bir ḳavīden çü buldı şikest
uzatmadum ayruḳ żaʿ īfāna dest

der-riʿāyet-i zīr-i destān

865. gider ġafleti gözden ėy nīk-nām
ki sālār-ı ḫalḳadur uyḫu ḥarām

zeber-dest-i āfāḳ ḫavfı gerek
velī zīr-i destān ġamın daḫı çek

867. ġaraẓsuz naṣīḥatdur acı devā
vėrür telḫ-i dārū marīża şifā

ḥikāyet

mülūkuŋ biri ḳatı bīmār olur
devā bulımaz hīç nā-çār olur

869. żaʿ afdan teni ḳurur iglig gibi
nizār igle egrilmiş iplik gibi

şu deŋlü gelür aŋa żaʿ f-ı cesed
kʾėder zīr-i destāna miskīn ḥased

871. naṭaʿ da olur şāh ger nāmver
çü żaʿ f ėre beydaḳdan olur beter

dėdi pādişāha yėr öpüp nedīm
ola yarıcıŋuz ḫudā-yı ḳadīm

873. olur bir mübārek-nefes pārsā
şeherde ki hem-tā bulınmaz aŋa

---

862 Erkekler üzerine bağırıp ağzını açma! Yürekli kişiler çocuk gibi değildir!
863 Gençlikte biri yanıma gelseydi ellerimin altındakine elem verirdim!
864 Kolum bir zorba tarafından kırıldıktan sonra zayıflara el uzatmadım.
865 Ey iyi şöhretli! Gözden gafleti gider; çünkü halkın reisine uyku haramdır.
866 Feleğin elinin üstün gelmesinden (/seni alt etmesinden) korkman gerekir; ama elinin altındakilerin (/yönetimindekilerin) de gamını çekmelisin (/dertlerine çare bulmalısın)!
867 İyi niyetli nasihat acı ilaçtır, ilacın acısı hastaya şifa verir.
868 Hükümdarın biri ağır hasta olur, hiç deva bulamaz, çaresiz olur.
869 Zayıflıktan vücudu iğlik gibi, zayıf iğle eğrilmiş iplik gibi kurumuştu.*
870 Emri altındaki fakirleri kıskanacak kadar vücüdu zayıflamıştı.
871 Şah satrançta ünlü olsa da zayıflık ulaştıktan sonra piyadeden beter oldu.*
872 Meclis arkadaşı yer öpüp padişaha "Yardımcınız kadim Allah olsun!" dedi.
873 Şehirde benzeri bulunmayacak bir mübarek nefesli sofu vardır.

mühimmi olanlar aŋa bulsa yol
deminden bulurlar murāda vuṣūl

şeh emri ile ḫādimān-ı ḥarem
varup geldi pīr-i mübārek-ḳadem

dėdi ḳıl duʿā baŋa depret dudaġ
çü sūzen ayaġumda rīşte oldı bāġ

bu sözden olup tünd ol merd-i pīr
dürüşt bāng vėrüp dėdi ėy emīr

ʿadel ehlinedür ḫudā mehribān
ḥaḳ iḥsānı gibi ḳıl iḥsān her an

ḳaçan aṣṣı ėde duʿāmız saŋa
esīrān çü ḥabsüŋde pā-bend ola

senüŋ çünki yoḳ ḫalḳa baḫşāyişüŋ
ḳaçan ola devletde āsāyişüŋ

ʿözürler dile ḥaḳ teʿālīden öŋ
yine şeyḫ u ṣāliḥ duʿāsını ṣoŋ

ḳaçan ala şeyḫuŋ duʿāsı elüŋ
çü arduŋcadur bed-duʿāsı ilüŋ

ʿacem şāhına geldi bu söz ʿaẓīm
ḳaḳıyup utandı vü hem geldi bīm

ger incindi dilden velī dėdi ol
gerekdür ki ḥaḳḳ sözi ėdem ḳabūl

pes emr ėtdi zindānda olan esīr
ol an oldı āzād hep bir bir

hemīn ḳıldı şeyḫ iki rekʿat namāz
göge el dutup ėtdi zār u niyāz

ki ėy pādişāh-ı zemīn āsumān
yėter ceng sulḥ ėt diler ʿabd emān

---

874 İhtiyacı olanlar ona ulaşabildiğinde onun nefesinden isteklerine kavuşurlar.
875 Padişah emriyle haremin hizmetçileri ayağı uğurlu ihtiyara gittiler; (ihtiyar) geldi.
876 Bana dua et, dudaklarını kımıldat; iğne gibi ayağımda ip bağ oldu.
877 O ihtiyar adam bu söz yüzünden hiddetlendi sert bir sesle "Ey emir!" dedi.
878 Allah adalet ehline merhametlidir; her an Hak ihsanı gibi ihsan kıl!
879 Esirler senin zindanında ayakları bağlı hâldeyken duamız sana nasıl fayda eder?
880 Senin halka acıman yokken saltanatta huzurun nasıl olsun?
881 Önce Allah'tan af dile, sonra yine şeyh ve salihin duasını iste!
882 Memleketin bedduası arkanda olduğunda şeyhin duası senin elini nasıl alır (yardımcı olur)?
883 Bu söz Acem şahına mükemmel geldi, hem kızıp utandı hem de korku duydu.
884 O gönülden incindiyse de "Doğru sözü kabul etmem gerekir." dedi.
885 Sonra emretti, zindanda olan esirlerin hepsi o an bir bir azad oldu.
886 Şeyh hemen iki rekat namaz kıldı, göğe ellerini kaldırıp inleyip dua etti:
887 Ey yer ve göğün padişahı (Allah'ım)! Savaş yeter, barış yap; çünkü kul aman diler.

eli şeyḫ-i pīrüŋ duʿāda iken
başın ḳaldurup oldı şeh saġ esen

889. feraḥdan ṣan uçmaḳ diler pādişā
çü ṭāvus bāġdan ki ḳurtara pā

pes emr ėtdi şeh kim ser-ā-ser hemīn
zer ü sīme ġarḳ ola şeyḫ-i güzīn

891. der-i genc açıldı zer-i bī-şümār
ser ü pāyı şeyḫe olındı niṣār

gerekmez ki bāṭıl çün örtile ḥaḳ
geçenlerden al ʿārif-iseŋ sebaḳ

893. bunuŋ cümlesinden ṣoŋ ol şeyḫ-i pīr
etek silküp oldı süḫanda dilīr

pes eyitdi ol pārsā-yı emīn
ser-i zāhidān reh-nümā-yı güzīn

895. yola gitme ser-rişte ayruḳ şehā
ki rīşte ser olup ḳalursın dü-tā

çü bir kere düşdi ayaġuŋ daḫı
ṭayınur yerinden ṣaḳın bir daḫı

897. ne her necm gökden żaʿīfī iner
ne her kere düşen ayaġa biner

der-bī-vefāī-yi dünyā-yı fānī

cihān fānīdür milk bākī degül
aŋa ʿāḳil olan vėrür mi göŋül

899. götürmedi mi bād her ṣubḥ u şām
süleymān u taḫ[t]ın ʿaleyhi'ş-selām

ṣoŋ ucı yėle vardı ol tāc u taḫt
ḳamu devlet ü salṭanat ʿizz ü baḫt

---

888 İhtiyar şeyhin eli daha duada iken padişah başını kaldırıp sağlık sıhhat buldu.
889 Padişah ayağını bağdan kurtaran tavus kuşu gibi uçacaktı sanki.
890 Sonra padişah hemen seçkin şeyhin baştan ayağa altın ve gümüşe boğulmasını emretti.
891 Hazine kapısı açıldı sayısız altın şeyhin başına ve ayağına saçıldı.
892 Hakkın batıl gibi örtülmesi gereksizdir, arif isen yaşananlardan ders al.
893 Bu (iltifatların) hepsinden sonra o ihtiyar şeyh etek silkip söz söylemede yürekli yiğit oldu.
894 Sonra o emin sofu, seçkin kılavuz, sofuların başı şöyle söyledi:
895 Ey padişah, bundan sonra (kötülüğe) ipucu verecek yola gitme; aksi hâlde ip tekrar uç verir, iki büklüm kalırsın.*
896 Ayağın bir kere nasıl düştüyse bir kez daha kayabilir, dikkat et!
897 Ey Zaîfî, ne her gökten yıldız iner ne de her seferinde düşen kişi ayağa kalkar!
898 Dünya geçicidir, mülk kalıcı değildir; akıllı olan ona gönül verir mi?
899 Rüzgâr, Süleyman ve tahtını, selam üzerine olsun, her sabah ve akşam taşımadı mı? (Bk.: *İktibaslar*)
900 O tac u taht, bütün devlet ve saltanat, büyüklük ve baht nihayetinde yele gitti (/yitti).*

901. saʿādet anuŋ kim olup ḫoş nihād
ola dāniş ehli vü hem ehl-i dād

bu sevgülü cānına ḳayıra zād
gide ṭoġru dutup sebīl-i reşād

903. ḳamu māl u milke ėrişür zevāl
degül bāḳi illā ḫudā ẕū'l-celāl

ḳapar gūy-ı devlet bu yėrde şu ḳul
ki āsāyiş-i ḫalḳa çevgāndur ol

905. olur cemʿ ėdüp ṭagıdan uşlu merd
degül cemʿ ėde vü ḳoyup gide ferd

ḥikāyet

emīr-i ecell mıṣr içinde meger
ecel rūzigārına dutmış siper

907. ruḫ-ı dil-fürūzından uçmış cemāl
güni az ḳalup şemsi bulmış zevāl

11[a] vėrür uşlular naḳd-i mevte revāc
kʿölüm derdine ṭıbda yoḳdur ʿilāc

909. çü ʿömri güni şāma oldı ḳarīb
ėşitdiler āheste söyler mehīb

maṣar içre yoḳ gerçi benden ʿazīz
ne aṣṣı alup gitmezem bir peşīz

911. ḳodum ʿömr ekininde gendümi çoḳ
ne fāʾide kim ḥāṣılum cevce yoḳ

cihān cemʿ ėtdüm velī yėmedüm
öte başına çaḳ varam dėmedüm

913. yėyüp yėdürendür pesendīde rāy
oḳur āferin aŋa yoḫsul u bay

---

901 Saadet hem ilim ehli hem de adalet ehli olan o hoş tabiatlı kimsenin oldu.
902 Bu sevgili canına azık hazırlamak için Hak yolunu tutup doğru gitsin.
903 Bütül mal ve mülke zeval ulaşır, celal sahibi Allah'tan başkası baki değildir. (Bk.: *İktibaslar*)
904 Bu meydanda saltanat topunu (gûy) kapan kul, halkın rahatı için değnek (çevgân) olandır (/çalışandır).*
905 Toplayıp dağıtan akıllı adam olur, toplayıp (topladığını) koyup giden kişi değil!
906 Mısır içinde çok büyük bir emir meğer ecel rüzgârına siper tutmuş.
907 Gönüle ferahlık veren yanağından güzellik uçmuş, güneşinin günü az kalıp zeval bulmuş.
908 Ölüm derdine tıpta ilaç olmadığı için akıllılar ölüm nakdine kıymet verir.
909 Ömrünün güneşi akşama yaklaştığında o azametli kişinin yavaşça şöyle söylediğini işittiler:
910 Mısır içinde her ne kadar benden azizi yoksa da ne fayda! Bir pul alıp gidemiyorum.*
911 Ömür ekininde buğdayı çok koydum (ama) ne fayda! (Şimdi) arpaya (bile) sahip değilim!
912 Dünyayı topladım ama yemedim; (dünyanın) ta öteki başına (/ahirete) giderim demedim!
913 Makbul akıllı kişi, yiyip yedirendir; ona yoksul ve zengin aferin der.

perīşān māl ėden iḥsānlu ḳul
dü kevni ḳılur cemʿ kendüye ol

915. dürüş aŋa kim sende ḳala muḳīm
ki senden ḳalan ḥasret olur bīm

çü ḫʷāce yatur pisterinde zebūn
bir elin ḳışaldur bir elin uzun

917. eliyle işaret ḳılur ol zamān
ki dehşetden aġzında beste-zebān

uzat cūde birin çü ʿadn-i berīn
ḳo ḥırṣı ṭamaʿdan ḳışalt ol birin

919. çıḳar ḫār ayaḳdan elüŋ var iken
kefendey'ken elüŋ çıḳarmaz tiken

ṭoġa ay u günler nėçe yatasın
ḳaberden başuŋı çıḳarmayasın

ḥikāyet

921. ḳızıl arslan ḳalʿası ėy hʷāce
çü elvend idi ser-firāz u yüce

ḳomış pā şerāya şüreyyāya rū
ne muḥtāc şey'e ne ḫavf-i ʿadū

923. rehi zülf-i ḫūbānleyin pīç pīç
ḳılına ṭoḳunmazdı yād eli hīç

ḳuşanmışdı çepçevre bir ravżayı
ḳuşatmış yeşil ṣofra ṣan beyżayı

925. hünermend bir merd-i dil-āyine
ıraḳdan yaḳın geldi çün pāyine

cihān-dīde merd-i ḥaḳāyık şinās
ki ger ḳılsa himmet zer ola nüḥās

---

914 İhsanlı kul, malı dağıtandır; o (böylece) iki dünyayı kendisine toplar/ kazanır.

915 [İkinci mısrada vezin kusurlu.] Sen yanına kalacak olanlar için çalış; çünkü senin ardından kalan hasret, korku olur.

916 Efendi döşeğinde aciz yattığında bir elini uzatır bir elini çeker.

917 O zaman korkudan ağzında dili bağlandığı için eliyle işaret eder (ve demek ister ki:)

918 En yüce cennet gibi bir (elini) cömertliğe uzat; birini açgözlülükten kısalt, hırsı bırak!

919 Elin varken dikeni ayaktan çıkar, elin kefendeyken diken çıkarmaz.

920 Nice ay ve güneşler doğarken sen kabirden başını çıkaramadan yatacaksın.

921 [Vezin icabı hʷāce>hoca okunabilir.] Ey efendi! Kızılarslan'ın kalesi, başı yukarıda ve yüksekteki Elvend dağı gibiydi.*

922 Yere ayak, Süreyya yıldızına yüz koymuş; ne bir şeye muhtaçmış ne de düşman korkusu (duyulurmuş.)

923 Yolu güzellerin saçı gibi kıvrım kıvrımdı, yabancıların eli kılına hiç dokunmazdı.

924 Bir bahçeyi çepeçevre kuşanmıştı, sanki yumurtayı yeşil bir sofra kuşatmıştı.

925 Uzaklardan saf gönüllü, hünerli bir adam (Kızılarslan'ın) ayağına geldi.

926 Dünyayı görmüş, hakikat bilir bir adamdı; eğer himmet kılarsa bakır altın olurdu.

927. baḳup kalʿaya dėdi ḫurrem binā
velī aŋlamam böyle muḥkem ḳala

tebessüm ḳılup pes eyitdi ʿaceb
bu fānīye şāhāne bunca ṭaleb

929. önüŋce gelenler girüp nėtdiler
biraz sākin olup ḳoyup gitdiler

olarda degül miydi gerden-keşān
hemīn nām ḳaldı olardan nişān

931. şoŋunda gelenler de ėltür degül
ʿabeş nesneye baġladılar göŋül

vücūdun dıraḫtından alup yemiş
saŋa minnet ėtmez urur ḫalḳ diş

933. ataŋ milki devrānını yād ḳıl
kemend-i fikirden dil āzād ḳıl

anı şoḳdı bir künce bu rūzigār
ḳıl ucı taṣarruf degül aŋa yār

935. ḳamu nesneden oldı nevmīd çün
ḫudā fażlı ümmīdin eyler bu gün

cihān ḳahbe zendür ḥażer ḳıl aḫi
bir er ḳovsa varur yüzine daḫı

937. denīdür bu dünyā bilür hūşyār
eyü yėrde bir laḥẓa dutmaz ḳarar

bu dünyā-yı dūn rūspīdür meger
ki ʿaṭṭār u beytārı her gün gezer

ḥikāyet

939. dėdi şāh-ı kisrāya şūrīde er
ki ėy vāriş-i cem şeh-i nāmver

---

927 Kaleye bakıp "Ferahlık veren bir bina; ancak böyle sağlam kalır mı bilmem!" dedi.
928 Sonra tebessüm edip "Bu fani için bu kadar şahane istek gariptir." dedi.
929 Senden önce gelenler girip ne yaptılar? Biraz oturup koyup gittiler.
930 Onlar da mağrur değil miydi? Onlardan iz olarak sadece isim kaldı.
931 Senden sonra gelenler de götürecek değil. Boş yere nesneye gönül bağladılar.
932 Halk vücudunun ağacından yemiş alıp diş vurur, sana minnet etmez.
933 Atanın mülkünü, devranını hatırla; gönlü (böyle) fikir(lerin) kemendinden azad et!
934 Ey dost, bu felek onu (/babanı) (öyle) bir köşeye soktu ki kıl ucu kadar idare gücü yok.
935 Her şeyden ümidini kestiği bu dönemde Allah'ın faziletine ümidini bağladı.
936 Ey kardeş, dünya kahpe kadındır, dikkat et! Bir erkek kovsa yüzlercesine varır.
937 Akıllılar bu dünyanın rezil olduğunu bilir; (dünya) iyi yerde bir an durmaz.
938 Bu aşağılık dünya ancak attar ve baytarı her gün gezen bir fahişedir!
939 Çılgın er, Kisra sultanına "Ey Cem'in varisi ünlü padişah!" dedi.*

ḳalaydı ceme ger bu milk ü bu baḫt
müyesser mi-di saŋa bu tāc u taḫt

941. eger māl-i ḳārūn elüŋde ola
vėrüp yėdigündür ḳalanca saŋa

ḥikāyet

çü cān-baḫşa alparslan vėrdi cān
ḳodı başına oġlı tāc-i keyān

943. şehi ḳabre ḳoydı pes ehl-i şeref
degül oturaḳ yėr cāy-ı hedef

pes ėrte çü oġlını gördi süvār
dėdi anda dīvāne-yi hūşyār

945. döner çıḳar iner bu devrān-ı dūn
ata gitdi dün oġlan atda bugün

ḫudā-dād olanlar nėder āleti
beşikden getürür cüvān devleti

947. nėce milk olur dār-ı dünyā ʿaceb
ki anı seveni şoḳar yėre hep

zehī rūzigār u zehī zūrkār
vefāsuz döner tīz degül ber-ḳarār

949. cihāna göŋül vėrme bīgānedür
olan āşinā aŋa dīvānedür

degül ʿāḳil er ol ki dünyā seve
ki muṭrīb gibi varur evden eve

951. göŋül vėrme zinhār şol dil-bere
ki her gün vara tāze tāze ere

bu yıl kūy senüŋken nīgūyī olur
ki bir ketḫüda gelesi yıl gelür

---

940 Eğer bu ülke ve bu baht Cem'e kalsaydı bu tac ve taht sana nasip olur muydu?
941 Karun'un malı elinde olsaydı da sana kalacak olan verip yedirdiğindir.
942 Alparslan can veren Allah'a canını verdiğinde oğlu başına hükümdarlık tacını koydu.*
943 Sonra şeref ehli padişahı kabre koydu, hedef yeri (/dünya) oturacak yer değildi.
944 Ertesi gün akıllı bir divane Alparslan'ın oğlunu ata binmiş gördüğünde şöyle demiş:
945 Bu alçak felek döner, iner çıkar; baba dün gitti oğlan bugün attadır.
946 Allah'ın ihsanına ulaşanlar aleti ne yapar?! Genç, talihi beşikten getirir.
947 Dünya kapısı nasıl tuhaf bir mülktür?! Çünkü onu seveni hep yere sokar.
948 Ne güzel felek ne güzel zorba! Vefasızdır, hemen döner, sebatsızdır.
949 Dünyaya gönül verme yabancıdır, ona dalan divanedir.
950 Dünyayı seven akıllı er değildir; çünkü o, evden eve giden çalgıcı gibidir.
951 Her gün genç genç ere giden dilbere sakın gönül verme!
952 Bu yıl köy seninken iyilik et; çünkü gelecek yıl (başka) bir köy ağası gelir.

ḥikāyet

953. cefā-pīşe bir er ki ġūrda olur
ḫar-ı rūstāyī güc ile alur

11[b] ʿaḳılsuz aġır yüklü olan eşek
helāke ėre iki günde ne şek

955. bir alçaġı ḳaldura çün rūzigār
urur ol mesākīne sengīn-bār

olur ḫod-perest ol çü bām-ı bülend
ḳılur bevl ü ḫāşāk bām üzre çend

957. ėşitdüm ki ol şehriyār-ı küniş
meger bir seḥer ṣayda ʿazm eylemiş

düşüp ardına bir şikāruŋ sürer
ḥaşemden olur dūr aḫşām ėrer

959. yalıŋuz giderken ėre bir rehe
o reh gösterür bir dih ol şeb şehe

görür yorġa uçḳun bir erkek eşek
semüz güçlü ḳuvvetlü pālar direk

961. ele bir er alup ʿazīm üstüḫān
anuŋla kemügin ṣar ol bī-emān

dėdi incinüp şeh sözümi ėşit
bu miskīne cevr aşdı ḥadden yigit

963. seni saŋa gösterme varsa gücüŋ
bu üftādeden mi alursın öcüŋ

gücüŋ varsa gösterme seni saŋa
ṣınama özüŋ bunda cengde ṣına

965. çü ḫoş gelmedi ḳavl-i şāh-ı zemīn
hevelnāk ṣavt ėtdi dihḳān hemīn

---

953 Gur'da köylünün eşeğini zorla alan zalim bir er vardı.*

954 Akılsız ağır yüklü olan eşek iki günde helak olur, ne şüphe!

955 Felek bir alçağı (yükseğe) kaldırdığında o, fakirlere taştan yük vurur.

956 O kendini beğenen yüksek bir damda olduğunda (aşağısındaki) damlara işer, süprüntüler atar.

957 O hikâyedeki padişahın bir seher ava niyet ettiğini işittim.

958 Bir avın ardına düşüp (ardından) sürmüş, maiyetindekilerden uzaklaşmış, akşam olmuş.

959 Yalnız giderken bir yola gelmiş, o yol o gece padişaha bir köy göstermiş.

960 Semiz, güçlü, kuvvetli, ayakları direk (gibi olan) rahvan giden bir erkek eşek görür.

961 Eline büyük kemik alan amansız bir er, onunla eşeğin kemiğini kırar.

962 Padişah incinip "Sözümü işit delikanlı, bu zavallıya ettiğin eziyet sınırı aştı!" dedi..

963 Gücün varsa kendi kendine gösterme, öcünü bu düşkünden mi alırsın?!

964 Gücün varsa kendi kendine gösterme; kendini bunda sınama, savaşta sına!

965 Yeryüzü padişahının sözü hoş gelmediğinde köylü korkunç sesle hemen:

dėdi urmadum bunı bīhūde ben
degülsin bilür var git işüŋe sen

967. katı geldi şāha bu şaḫsuŋ işi
dėdi söyle nedür ṣavāb ėy kişi

ʿaḳaldan ṣanuram ki bī-ġānesin
degül mest beŋzer ki dīvānesin

969. gülüp dėdi hey türk bilmez ḥerīf
ḳulaġunda yoḳ ḥāl-i ḫıżr-ı şerīf

degül mest ü dīvāne ol ẕū-fünūn
ṣıdı nā-tüvānān gemisin nėçün

971. dėdi pādişeh bu sözi kem dėdüŋ
anı neyçün ėtdi ḫıżır bilmedüŋ

o deryāda vardı sitemkār merd
ġamındandı diller anuŋ baḥr-i derd

973. dil-i ḫalḳa bed-fiʿli vėrüp ḫurūş
ʿuyūn-ı yetīmāna ėrerdi cūş

anı maṣlaḥat görüp eytdi nebī
ki keştīyi almaya ẓālim ġabī

975. elüŋde metaʿ olsa ṣınmış ya süst
yeg andan ki düşmende ola dürüst

gülüp dėdi diḥkān-ı merd-i ḥaḳīr
ḥaḳ elümdedür ėy emīr-i kebīr

977. ḫar ayaġın ėtmem cehelden şikest
bu ḫavfüm ki cevvār şāh ura dest

eşek bunda yeg leng ü tīmār ola
ki yük çeke sulṭān elinde ḳala

979. dėme keştī dutdı sen ol cāhile
çü zişt ad-ıla ol ebed aŋıla

---

966 "Ben bunu boşuna vurmadım; bilmezsin, işine yürü git sen!" dedi.
967 Bu kişinin işi/cevabı padişaha sert geldi; "Ey kişi, nedir doğrusu söyle?", dedi.
968 Sanırım akılla ilgin yok; sarhoş da değilsin, divaneye benzersin.
969 Gülüp "Hey zalimi tanımayan adam, Hızır aleyhisselamın durumu kulağına gelmemiş!" dedi.*
970 O fen sahibi, sarhoş ve divane değildi; niçin zayıfların gemisini kırdı? (Bk.: *İktibaslar*)
971 Padişah "Bu sözü eksik dedin, Hızır onu ne için yaptı bilmedin!" dedi.
972 O denizde zalim bir adam vardı; onun gamından gönüller dert denizi olmuştu.
973 Kötü işleri halkın gönlüne telaş verir, yetimlerin gözleri dolup taşardı.
974 (Hızır) nebi, zalim ahmak gemiyi almasın diye onu gerekli görüp söyledi.
975 Elinde kırık ya da zayıf bir meta olması (onun) sağlam olarak düşmanda olmasından iyidir.
976 Küçük köylü adam gülüp "Ey büyük emir, (o hâlde) hak elimdedir/ben haklıyım!" dedi.
977 Eşeğin ayağını cehaletten kırmadım, korkum çok zalim olan padişahın ona el koymasıdır.
978 Eşeğin burada topal ve tımar olması, sultan elinde kalıp yük çekmesinden daha iyidir.
979 Sen o cahile gemi tuttu deme; çünkü ebediyyen o kötü isimle anılacak.

o devlet o milk ehli bulsun belā
kʿonuŋ şenʿati ta ḳıyāmet ḳala

ne cevr ėtse ẓālim ėder cānına
degül cān-ı dervīş u oġlānına

şu meclis ki yarın ḳıyāmet olur
yaḳasın saḳalın eline alur

yükin boynına ardar anuŋ ʿayān
degül ḳādir anı gidere bir an

dutalum çeker bunda yükin ḫımār
eşek yüklerin kim çeker anda zār

bed-aḫterdür ol kes ḳo alsun ilenç
k'onuŋ rāḥatı çün çeke ġayr renc

yeg ol mürde dil olup ola ḫamūş
ki āzürde dil merdüm uyıya ḫoş

ėşidüp sözin şeh dėmedi ḫaber
ata bend urdı nemed zīne ser

ṣayup gėce yılduz uyımadı hīç
çü zülf ü çü mār ėtdi fikr anı pīç

ėşitdi çü āvāz-ı murġ-ı seḥer
gėce ıżṭırābı hep ėtdi güẕer

süvār oldı atına pes şeh-süvār
revān dutdı ṣaḥra yolın şīrvār

gėce atlular çapdı ta çīn-seḥer
şehi buldılar at izinden meger

ol arada at üzre dururdı şāh
yayaḳ cümle şāha segirtdi sipāh

durup hizmete baş ḳodılar yėre
deŋiz oldı leşkerden ol dāʾire

---

980 O devlet, o ülke ehli bela bulsun; çünkü kıyamete kadar onun kötülüğü kalacaktır.
981 Zalim ne eziyet yaparsa kendi canına eder, derviş (/fakir) ve oğlanların canına değil!
982 Yarın kıyamette kurulan meclis onun yakasını, sakalını eline alır.
983 Yükini onun boynuna açıkça asarlar; onu gidermeye bir an (bile) kadir değildir.
984 Tutalım ki eşek burada yükünü çeker, (ama) orada eşeklerin yükünü hangi zayıf çekebilir?
985 Kendi rahatı için başkalarına üzüntü çektiren kişi kötü talihlidir, bırak beddua alsın.
986 Kırık gönüllülerin hoşça uykuya dalmaları için onun ölü gönüllü olup suskun olması daha iyidir.
987 Padişah, (köylünün) sözünü işitip bir şey demedi; atını bağladı, başını eğer keçesinin üzerine koydu.*
988 Gece yıldızları sayıp hiç uyumadı, zülf gibi ve yılan gibi fikirler onu kıvrandırdı.
989 Seher kuşunun sesini işittiğinde geceki ıztırabının hepsi geçti.
990 Sonra usta binici (padişah) atına bindi, aslan gibi çöl yolunu tuttu.
991 Atlılar gece ta seher vaktine kadar at koşturdular; nihayet at izinden padişahı buldular.
992 O esnada padişah da at üzerinde duruyordu, askerlerin hepsi yaya olarak padişaha koştular.
993 Hizmete durup yere baş koydular, o daire askerden deniz oldu.

ulular oturdı çekeldi sümāṭ
yiyüp içdiler cümle bulup neşāt

995. düzildi çü āyīn u resm-i ṭarāb
hemīn ḫāṭıra geldi dihḳān-ı şeb

bulup baġladılar keşān üstüvār
ḳodılar anı taḫt ayaġında ḫ[v]ār

997. çü ḳat[ʿ] ėtdi dirlikden ümmīdi ol
dile her ne geldi dėdi bol bol

çıḳacaḳ çü yėr bulmadı tīrveş
zebānını tīz ėtdi şemşīrveş

999. boġazına şunuŋ k'urılur bıçaḳ
dili uzun olur ḳalem gibi çaḳ

ola ger ḳalemde bıçaḳdan nişān
başı ayrılur dili söyler revān

1001. bıçaḳ ḳonıcaḳ başı üzre hemān
ḳalem şaḳ olur iki dilli revān

kimüŋ kim vėre başına tīġ elem
yarılur dil aġlar nėtekim ḳalem

1003. ḫasamdan ḫalāṣa çü imkān yoḳ
ne var atdı bī-bāk terkeşde oḳ

12[a] ümīdin kesüp dėdi ol bī-mecāl
olur dihde a[ʿ]mā uyımaḳ muḥāl

1005. çeken cevrüŋi ben yalıŋuz degül
ḳamu ḫalḳı ėtdüŋ perīşān göŋül

olardan beni daḫı bergeşte dut
bu dem tīġuŋ altında bir küşte dut

1007. eger güç gelürse sözüm ėy ulu
yėterse gücüŋ ḫalḳı öldür ḳamu

---

994 Büyükler oturdu ziyafet çekildi; hepsi neşelenip yiyip içtiler.
995 Tören ve eğlenci alayı dizildiğinde hemen geceki köylü hatıra geldi.
996 (Köylüyü) bulup zincirden yularla sağlamca bağladılar; onu taht ayağında hakir koydular.
997 O, yaşamdan ümidini kestiği için diline her ne geldiyse bol bol söyledi.
998 Ok gibi çıkacak yer bulamadığında dilini kılıç gibi keskin etti.
999 Kalem gibi boğazına bıçak vurulanın dili keskin olur.
1000 Eğer kalemde bıçaktan iz olursa başı ayrılır, dili hemen söyler.
1001 Başı üzerine bıçak konunca kalem hemen yarılır, iki dilli olur.
1002 Kılıç kimin başına elem verirse dil yarılır, kalem gibi ağlar.
1003 Düşmandan kurtulmaya imkân olmadığında korkusuzca mahfazada ne kadar ok varsa attı.
1004 O güçsüz, ümidini kesip "Gözü kapanacağın/eceli gelenin köyde/evinde uyuması imkânsız olur." dedi.* (Bk.:*İktibaslar*)
1005 Cevrini çeken yalnız ben değilim, bütün halkı perişan gönüllü ettin.
1006 Beni de o makûs talihlilerden say; bu vakit kılıcının altında katledilmiş say (bundan ne çıkar?)
1007 Ey ulu, eğer sözüm zoruna gidiyorsa, gücün yeterse bütün halkı öldür!

ḳatı geldi-se ḫorladugum eger
gel inṣāfa ḫorluḳ kökini çıḳar

ẓulüm terkidür saŋa çāre vü ʿadl
degül çāresüz bī-günāhı ḳatel

çü ẓālimsin ėtme tevaḳḳuʿ diger
ki eylükle yād ėde nāmuŋ bir er

ḳaçan uyḫuya vara bu dīdeler
ki ġamdan uyımaz sitem-dīdeler

hīç ögilmiş olur mı şāh-ı zemīn
ki ḫalḳ oŋa yüzine ḳarşu hemīn

ne sūd āferīn ėtmeden dositān
kʾėder çıḳrıḳ ardında nefrīn zenān

bu sözi ėşitdi çü cevvār şāh
açup ġafletün gözin ėtdi nigāh

hümā devlet açup hemīn bāl ü per
anı ol ḳūya ḳıldı fermān-ber

nīgū-ḫūy-ı ʿālimden ögren hüner
ẓulüm ḳılma ẓālimden eyle ḥaẕer

ėşit sīretüŋ düşmeninden ḳamu
ki ne görse sende görür dost eyü

seni saŋa ögen degül saŋa yār
dėyen ʿaybuŋ olur saŋa dostdār

turuş-rū ḳomaz sende hīç maġz u post
ne ḫoş datlu söyler güzel ṭabʿ dost

ḫikāyet-i kenīzek-i çīnī

çü meʿmūna devr-i ḫilāfet gelür
perī-rūy-ı çīnī kenīzek alur

1008 Eğer tarizlerim sert geldiyse, insafa gel tarizlerin kökünü çıkar.
1009 Senin için çare, zulmü terketmek ve adalettir, çaresizi, günahsızı katletmek değildir.
1010 Zalimsin; bu yüzden bir erin senin adını iyilikle anmasını umut etme!
1011 Bu gözler nasıl uykuya varsın; çünkü zulme uğramış olanlar gamdan uyuyamaz.
1012 [Vezin icabı hīç>hèç olrak okunabilir.] Halkın yalnızca yüzüne karşı övdüğü yeryüzü padişahı hiç (gerçekten) övülmüş olur mu?
1013 Çıkrık arkasındaki kadınlar beddua ederken dostlarının sana aferin demesinden ne fayda!
1014 Çok zalim padişah bu sözü işitti, gaflet gözünü açıp baktı.
1015 Hüma devlet kuşu hemen kanatlarını açıp onu o köye yönetici yaptı.
1016 Âlimin iyi huylusundan hüner öğren; zulmetme, zalimden sakın!
1017 Siretini hep düşmanından işit; çünkü dost sende ne görürse iyi görür.
1018 Seni sana öven sana dost değildir, ayıbını diyen sana dost olur.
1019 Turşu yüzlü, sende hiç iç ve dış koymaz/ her şeyi tenkit eder; güzel tabiatlı dost, ne hoş tatlı söyler!
1020 Hilafet dönemi Memun'a geldiğinde Çinli peri yüzlü bir cariye alır.*

1021. semen-bū gül endām u serv-i revān
ḳılur zülfi ʿaḳl-ıla bāzī nihān

ger urmasa ḫūn-ı ʿazīzāna çeng
olur mıydı barmaḳları al reng

1023. bil ol vesme-i ebrūvānın esaḥḥ
muḳābil güne iki ḳavs-i ḳuzaḥ

ʿacebler bu ḥāle yigit ger ḳoca
ki vėrmedi özini meʾmūn ḳuca

1025. ḳatı incinüp ḫışm ėtdi ʿaẓīm
diledi ki başını ḳıla dü nīm

dėdi durma ayruḳ yanumda bir an
başuŋ keseyin ḳanun olsun revān

1027. dėdi nemden incindüŋ ėy pādişāh
ne ḫūyum begenmedün ėy ehl-i cāh

ger öldür u ger yar başum bu dem
baŋa vėrdi aġzuŋ koḫusı elem

1029. kılıç bir kez öldürür ėy pür-sitem
dehānuŋ ḳoḫusı velī dem-be-dem

ḫalīfe bu sözden ṭaraḳdı eger
velī ḳıldı inṣāf ol pür-hüner

1031. ʿilāc ėtdi aġzına ol pāk dīn
güzel ḳoḫılu oldı ġoncaleyin

begendi işini vü hem cünbüşin
hemānā ėdindi anı hem-nişīn

1033. ki baŋa senüŋ gibi gerek nigār
ki ʿaybum dėyendür baŋa dostdār

nīgū-ḫᵛāhum olan dėr açup dehen
fülān yėrde vardur yoluŋda tiken

1021 Yasemin kokulu, gül endamlı ve salınan serviydi; saçları akıl ile gizli oyun kılardı.
1022 Eğer azizlerin kanına el vurmasa, parmakları kırmızı renk olur muydu?
1023 O rastıklı kaşları güneşe karşı iki gökkuşağıydı gerçekten, (bunu) bil!
1024 (Cariye) kendini Memûn'un kucağına teslim etmedi; bu duruma gençler, yaşlılar şaşırdılar!
1025 (Memûn) çok incinip çok öfkelendi; onun başını iki parçaya ayırmak istedi.
1026 "Yanımda bir an ayrı durma, başını keseyim kanın aksın!" dedi.
1027 Padişah, "A (cariye), neyimden incindin?" (o) makam sahibi " A (cariye) ne huyumu beğenmedin?" dedi.*
1028 Şu an ister öldür ister başımı yar (ama) ağzının kokusu bana ıstırap verdi.
1029 Ey sitem dolu, kılıç bir kez ama ağzının kokusu an be an öldürür!
1030 Halife bu sözden müteessir oldu; ancak yine de o hüner dolu (halife) insaf etti.
1031 O temiz niyetli ağzına ilaç yaptırdı, gonca gibi güzel kokulu oldu.
1032 (Cariyenin) işini ve hareketini beğendi, onu hemen meclis ehli edindi.
1033 Bana senin gibi sevgili gerek, bana ayıbımı söyleyen benim dostumdur.
1034 İyiliğimi isteyen ağzını açıp filan yerde yolunda diken vardır, der.

1035. yol azmışa yürürsin eyü dėmek
cefā̆dur ʿabeş yėre çeker emek

ʿuyūbuŋ saŋa dėmeseler eger
cehelden gelür ḳamu ʿaybuŋ hüner

1037. şuŋa kim gerek ola saḳmūniyā
dėme derdine şeker olur devā

ḥikāyet

ne ḫoş dėr şu dārū ṣatan āşinā
acı dārū al datlu ise şifā̆

1039. eger şerbet-i nāfiʿ isterseŋüz
gelüŋ dāru-yı telḫ-pend alıŋuz

ki cemʿ ėdüp eczā-yı maʿnī̆yi hep
ʿibādet şehdiyle ḳardum ʿaceb

1041. ėdüpdür bu şems-i ʿināyetde cūş
sizüŋ-çün olupdur bu terkī̆b ḫoş

żaʿīfī̆ müferriḥ getürdi size
duʿā var mı ferḥān deminde bize

ḥikāyet

1043. ėşitdüm ki bir merd-i ehl-i hüner
doḳunmış dil-i pādişāha meger

dilinden meger ḥaḳ söz olmuş revān
diler ala bundan o ẓulm issi ḫān

1045. hemī̆n bend ü zindāna ėrişdi rāy
k'olur şāhlar ḳolı zūr āzmāy

biri dostlardan aŋa dėr nihān
gerekmezdi dėnmek bu söz ėy fülān

1035 Yolu şaşırmışa iyi gidiyorsun demek, boş yere emek çekeceği için (aslında bir) cefadır.
1036 Ayıplarını sana demeseler bilmemezlikten bütün ayıpların hüner (gibi) gelir.
1037 Sekamonya otunun gerekli olduğu kişiye "Şeker derdine deva olur." deme!*
1038 Şu ilaç satan tanıdık ne güzel demiştir: *Tatlı şifa için (gerekirse) acı ilaç iç.*
1039 Eğer faydalı şerbet isterseniz gelin acı söz ilacı alınız!
1040 Mananın parçalarını tamamen toplayıp ibadet balıyla acayip karıştırdım.
1041 Bu terkip sizin için hoş olmuştur, lütuf güneşinde coşmuştur.
1042 Zaîfî size ferahlık getirdi, sevinçli zamanında bize dua var mı?
1043 Hüner ehli bir adamın padişahın gönlüne dokunduğunu işittim.
1044 Aslında dilinden doğru söz çıkmış, bundan o zulüm sahibi hanın nasiplenmesini istemiş
1045 Padişahların kolu güç denemelerini/gösterisini (sever) olduğundan âlim hemen bağlanıp zindana gönderilmiş.
1046 Dostlarından biri ona gizlice ey filan, bu sözü söylemen gerekmezdi, der.

1047. dėdi ėy hünermend ü pākīze dil
feṣāḥatde seḥbān sözüŋden ḥacīl

ḥaḳ emrini ṭaʿatdür ėrgürse ḳul
ne bāk ölmeden çünki bir demdür ol

1049. nihān gerçi söylenmiş-idi bu rāz
ėşitmiş velīkin anı ser-firāz

gülüp dėdi bīhūde dėr nā-bekār
ölincedurur bend ü habṣ içre ḫʷār

12[b] 1051. bunı dedi dervīşe pes bir ġulām
dėdi ėy piser var dė ėy şāh-ı ḫām

ḥaḳ emrini ṣanduŋ ki buyruḳ degül
denī dünyā bir demdür ayruḳ degül

1053. ber-ā-ber ġam u şādī dervīşde
ne teftīşdedür ne teşvīşde

ne alsaŋ elüm şād oluram aŋa
ne kesseŋ başumı gelür ġam baŋa

1055. ḫazāyin ʿasākirle siz kāmurān
fürūmānde vü żaʿfda biz her an

çü_ölüm bārgāhında dīvān olur
bėş on günde bu cümle yeksān olur

1057. nedür farḳ pes şāh u dervīşde
ber-ā-ber olur çünki bu işde

bu bėş günlücek ʿömre dil baġlama
yarın aġlama nāre ten ṭaġlama

1059. serāy-i sipence çü āb aḳmagıl
caḥīm āteşine tenüŋ yaḳmaġıl

ḳodı senden artuḳ öŋüŋce gelen
alup gitmedi nesne illā kefen

1047 Hünerli ve temiz gönüllü, fesahatte Sahban'ın sözünden utandığı (insan şöyle) dedi: Ey!

1048 Kulun Hak emrini ulaştırması ibadettir; bir anlık olan ölümden korkmak da nedir!* (Bk.: *İktibaslar*)

1049 [söylenmişdi gerçi>gerçi söylenmiş-idi]Bu sır her ne kadar gizlice söylenmiş olsa da onu itibar makamında bulunan (padişah) işitmiş.

1050 Gülüp tecrübesiz, boş konuşur; (o) hakir ölünceye kadar hapsedilecektir, dedi.

1051 Sonra bir köle bunu dervişe (/dilenciye) dedi, (o da) ey oğul git şöyle de dedi: Ey ham sultan!

1052 Hak emrini emir değil zannettin, alçak dünya bir anlıktır başka bir şey değil.

1053 Dervişte (/dilencide, fakirde) gam ve sevinç beraberdir, ne teftiştedir ne karışıklıktadır.

1054 Ne elimi aldığında sevinirim ne de başımı kestiğinde üzülürüm.

1055 Siz hazinelerle askerlerle mesutsunuz, biz her an aciz ve zayıfız.

1056 Ölüm çadırında divan kurulduğunda bunların hepsi beş on günde yerle bir olur.

1057 Sonra padişah ve dervişte (/dilencide) fark kalmaz; çünkü bu işte eşit olurlar.

1058 Bu beş günlük ömre gönül bağlama, yarın ağlama, ateşe vücut dağlama!

1059 Dünyaya su gibi akma, cehennem ateşine vücudunu yakma!

1060 Senden önce gelen(ler) daha fazla bıraktı, kefenden başka nesne alıp gitmedi!

olarda senüŋ gibi cemʿ ėtdi māl
ḫayır aldı māl issi bunlar vebāl

sitemkār begler ʿaceb netdiler
cihānı ḳoyup ẓulm ile gitdiler

bir iş ḳıl ki ḫalḳ ėde taḥsīnler
degül ḳabrüŋ üstinde nefrīnler

gerekmez ḳomaḳ resm ü ayīn-i bed
ki laʿnet oḳıya saŋa her aḥad

ḳabirden çıḳayıdı ẓulm ehli ḳul
daḫı ḫāki gör ėtmeyeydi ḳabūl

çü cevriyle ẓālim yürekler yaḳa
dili çün benefşe ḳafadan çıḳa

pes eyitdi ol merd-i ʿārif ne ġam
bu sözden ki dėrsin ebed ḳorḳmazam

eger dilsüz olsam ġamum yoḳ bu dem
ki dėnilmemişi bilür bilürem

eger güçlüyem ger żaʿifem şehā
ṣoŋum ḫayr olursa ne ġamdur baŋa

günüŋ ʿıyd u gėceŋ ḳadir ġam yėme
żaʿīfī ola ḫayr ger ḫātime

ḥikāyet

ḥikāyet ėderler ki bir müşt-zen
faḳirdendi ḥāk-ile ālūde-ten

ne gėce ṭaʿāmı var idi ne rūz
ḳara baḫtına eylenür aç uyuz

bulınmaz çü müşt ile rızḳ-ı enām
çeker idi ḫāk arḳasıyla müdām

1061 Onlar da senin gibi mal topladı, mal sahibi hayır aldı bunlar vebal!
1062 Zalim beyler acaba ne yaptılar? Cihanı zulüm ile bırakıp gittiler.
1063 Kabrinin üstünde halkın lanetler edeceği değil alkışlayacağı işler yap.
1064 Herkes sana lanet okuyacağı için kötü gelenek ve adet bırakmak gereksizdir.
1065 Zulüm ehli kul kabirden bir çıksaydı toprağın bile kabul etmediğini görürdün.
1066 Zalim eziyetiyle yürekler yaktığında dili(ni) menekşe gibi kafadan çıkar(ın, diye emretti).
1067 Sonra o arif adam "Ne gam! Dediğin bu sözden ebediyyen korkmuyorum!" dedi.
1068 Bu vakit dilsiz olsam da gamım yoktur; çünkü (Allah) söylenmeyeni de bilir, bilirim.
1069 Ey padişah, ister güçlü ister zayıf olayım sonum hayır olduktan sonra bana gam değildir!
1070 Ey Zaîfî, eğer sonun hayır olursa günün bayram gecen kadir gecesidir, üzülme!
1071 Fakir, toprak ile bulaşık vücutlu bir yumrukçu anlatırlardı.*
1072 Ne gece ne gündüz yiyeceği vardı; kara bahtına aç, uyuz direnirdi.
1073 Yumrukla mahlukatın rızkı kazanılmadığı için arkası ile sürekli toprak çekerdi.

ḳarın aç olıcaḳ çeker kişi zūr
vėrür zaʿf açlıḳ ḳılur fīli mūr

ḳaralmış ġama göŋli yaslu özi
daġalmışdı ʿaḳlı düşük yılduzı

yüzin ekşidüp gāh baḫtın söger
ėlüŋ datlu ʿıyşına gögsin döger

bulanuḳluġından gehī ʿālemüŋ
ururdı yėre ṣāfī cāmın cemüŋ

görür datludur ʿıyş u nūş-ı enām
bu acı acı yutḳunur ber-devām

geh aġlardı āşüfte ḥāline ol
geh ėderdi ölüm diyārına yol

geh aŋardı pervīzi nefrīn ile
geh oynar idi cān-ı şīrīn ile

kimüŋ dirlügidür acı böyle hīç
dėyüp datlu cānını ḳılurdı pīç

yėr ėl şehd-i şīrīn ü murġ u bere
benüm etmegüm görmez acı tere

revā mıdur ėy ehl-i cübbe vü börk
ki ben çaylaḳ olam gėye post gürg

ḳılur rūzigārum ʿaceb şīveler
vėrür şāḫ-ı ġamdan acı mīveler

ḳaraŋu bucaḳlara soḳup beni
diler görmeyem çarḫ rūşen güni

ḳaçan ayaġa bine üftāde ten
ki çaḳ cānuma ṣoḳdı miḥnet tiken

ʿömürler geçe tā ki heyhāt ben
tozum silküp ayaḳdan alam tiken

1074 Karın aç olunca kişi zor çeker; açlık zayıflık verir, fili karınca ederdi.
1075 Kendi yaslı, gönlü gama kararmıştı; yıldızı düşük, aklı dağılmıştı.
1076 Yüzünü ekşitip bazen bahtına söver, elin tatlı yaşayışına göğsünü döverdi.
1077 Bazen âlemin bulanıklığından Cem'in safi kadehini yere vururdu.
1078 Halkın yiyip içmesinin tatlı olduğunu görür, bu devamlı acı acı yutkunurdu.
1079 O bazen perişan haline ağlardı, bazen ölüm diyarına yol ederdi.
1080 Bazen Perviz'i lanet ile anardı, bazen tatlı/Şirin canı ile oynardı.*
1081 Hiç kimsenin hayatı böyle acı değildir, deyip tatlı canını kıvrandırırdı.
1082 El tatlı bal, kuş ve kuzu yer; benim ekmeğim acı tere görmez.
1083 Ey cüppe ve külah ehli, benim çaylak kuşu olup kurdun post giymesi reva mıdır?*
1084 Talihim acayip işveler kılar, gam dalından acı meyveler verir.
1085 Felek beni karanlık bucaklara sokup parlak günü görmememi diler.
1086 Düşkün vücut nasıl ayağa kalksın; çünkü mihnet tam canıma diken soktu.
1087 Ben tozumu silkip ayakdan dikeni alayım derken ömürler geçmekte, yazık!

meger ḳazar iken zemīn bir zamān
çürümiş çeŋe buldı ol nev-cüvān

üzülmiş bağı ṭoprak̟ içre ʿaceb
ṣaçalmış güher dişler eṭrāfa hep

ağız dilsüz ammā ki söyler nihān
dėr ėy ḫ̬ᵛāce naʿmaya şükr ėt her an

degül ṭoprak̟ içre ağız ḥāli bu
şeker yėr yāḫ̬ud zehr ėy pāk-rū

çü bī-pā vü ser çarḫ̬ durmaz döner
cihān gerdişinden ḳamu geşte-ser

çü nak̟ş oldı levḥ-i ḥayālinde bu
ġam evrāḳın atdı yabana ḳamu

dėdi nefsine hey nedür bunca ġam
nedür hey ʿak̟ılsuz bu deŋlü elem

murādāt-ı ʿuḳbāya ėrerse fevt
ėrer ġam yükinden vücūduŋa mevt

emānet yükin başa çıḳarsa ḳul
başı yücelüp ėlte çak̟ göge yol

eger bu yüki bir ḳul ėlte başa
anuŋ başı evc-i felekden aşa

şu demde ki ḥāli diger gūn ola
bular başdan ölümle ṭaşra ḳala

cihānda ferāḫ̬ ġam ḳalur ṣanma bil
nīgū-nām ḳalur ṣevāb-ı ʿamel

ḳalur saŋa iḥsān degül milk ü māl
ḳıl iḥsān ḳalan budur ėy ḫ̬oş-ḫ̬isāl

dayanma şehā cāh u milke bu dem
ki vardur önüŋde vü ṣoŋuŋda hem

1088 Ancak o delikanlı bir zaman yeri kazarken çürümüş bir çene buldu.
1089 Toprak içinde bağı kopmuş, inci dişleri acayip şekilde hep etrafa saçılmış.
1090 Ağız dilsiz ama sır söyler, "Ey efendi nimete her an şükret!", der.
1091 Ey temiz yüzlü, ister şeker isterse zehir yesin, (nihayetinde) toprak içinde ağzının hâli bu değil midir?
1092 Çünkü başsız ve ayaksız felek, durmaz döner; dünyanın dönüşünden bütün başlar dönmüştür.
1093 Bu, (yumrukçunun) hayal levhasında nakşolunca bütün gam yapraklarını yabana attı.
1094 Nefsine, "Hey, nedir bunca gam?! Hey akılsız, bu denli elem nedir?!" dedi.
1095 Ahiret arzuları kaybedilirse gam yükünden vücuduna ölüm ulaşır.
1096 Kul emanet yükünü başına çıkartsa da başı yükselip ta göğe kadar yol iletse de
1097 Bir kul ister bu yükü başına iletsin (isterse) onun başı feleğin zirvesinden aşsın
1098 Kulun hâli başkalaştığı anda ölümle birlikte bunlar (başta yük taşınması ve başın göğe ermesi) başın dışında kalır/baştan atılır.
1099 Cihanda ferahlık, gam kalır sanma; iyi isim, amelin sevabı kalır, bil!
1100 Ey hoş tabiatlı, sana mülk ve mal değil, ihsan kalır; ihsan kıl, kalan budur!
1101 Ey padişah, bu zamanda makam ve mülke güvenme; çünkü (bunlar) senden önce de vardı sonra da var olacak!

ḳoyup çün gidersin ṣaç ėy şāh zer
ṣaçar dürr żaʿīfī yoḳ altunı ger

ḥikāyet

1103. ḥikāyetde var bir cefā güster er
ki bir kişvere ḥükm ėderdi meger

zamānında ḫalḳūŋ güniydi çü şeb
o milke leheb ṣaldı ol bū leheb

1105. ḳılur pākler her gėce bed-duʿā
ėyüler çeker her gün andan belā

o ẓālimden aġlayu bir nėçe nās
varup bir ulu şeyḫe ḳılur sipās

1107. ki pīr-i feruḫ-ruḫ ėy ḫoş-süḫan
dė var bu beşer ḳorḳsun allāhdan

dėdi dost adın ḥayıfdur aŋam
ki ol ada lāyıḳ degüldür ʿavām

1109. şuŋa kim gelür ḥaḳ söz aġır ʿayān
ḥaḳ adını aŋma sen aŋa bir ān

sözüm ḥaḳdur ėy şehriyār-ı enām
ḥaḳ erine ḥaḳ ẕikr olınur müdām

1111. ṣaḳın merd-i nā-dāna ṣaçma ʿulūm
ėder şūredür ṭoḫmı żāyiʿ bu şūm

şehā ḥaḳ-revi ʿādet olsa müdām
baŋa ḳuvvet olur ki ḥaḳ-gūy olam

1113. eṣer ėtmese düşmeniyem hemān
anı incidürem ki incitdi cān

yüzük ḳaşınuŋ ḫasletidür başā
ėder naḳş mūma degül bek ṭaşa

1102 Ey padişah, koyup gideceğin için altın saç; Zaîfî altını olmadığı için inci saçar!
1103 Bir memlekete hükmeden zalim bir erin olduğu anlatılırdı.
1104 Onun zamanında halkın günü gece gibiydi, o Ebu Leheb, o ülkeye ateş saldı.*
1105 Temiz (yürekli)ler her gece beddua eder, iyiler her gün ondan bela çekerdi.
1106 Binlerce insan o zalimden ağlayarak bir ulu şeyhe gidip dua ettiler:
1107 Ey hoş sözlü, mübarek yüzlü ihtiyar; bu insana git Allah'tan korkmasını söyle!
1108 Dostun (/Allah'ın) adını (onun yanında) anmam yazıktır! Çünkü cahil takımı o isme layık değildir!
1109 Hak sözünün ağır geldiği kimseye sen bir an (bile) açıkça Hakk'ın adını anma!
1110 Ey halkın padişahı, sözüm hakdır! Hak erine sürekli Hak zikredilir.
1111 Cahil adama ilim saçma, sakın! Bu kötü kişi çorak topraktır, tohumu zayi eder.
1112 Ey padişah, Hak yolunda yürümek sürekli senin âdetin olsaydı, (bu) bana da hakkı söylemek için güç verirdi!
1113 Canları incittiği için onu incitirim; (sözüm ona) tesir etmezse hemen onun düşmanı olurum.
1114 Ey çelebi, sert taşa değil muma nakşetmek yüzük kaşının özelliğidir!

degül ẕālim incinse bizden ʿaceb
ki ol düzd biz pāsübānān-ı şeb

gel inṣāf-ile pāsübānsaŋ her ān
ḫudā ḥıfẓı olsun saŋa pāsbān

teʾemmül ḳılıcaḳ ne minnet saŋa
fażaldur ḥaḳuŋ minnet eyle aŋa

ki ḫayr işe ḳulluġa ḳonduŋ hemān
muʿaṭṭal degülsin çü ġayr ėy cüvān

bu meydān-ı kūşīşde herkes çapar
velī ṣanma hep gūy-ı baḫşīş ḳapar

degül ʿadn kūşişle ḥāṣıl saŋa
ḫudā vėrdi ḫūy-ı behiştī şehā

ola ṭāliʿ üŋ yüce baḫtuŋ ḳavī
ḳıla kevni rūşen yüzüŋ pertevi

gele ṣadruŋa açılup inşirāh
bulasın ṣalāḥıyla fevz ü felāḥ

ola ṭāʿat iḥsān duʿālar ḳabūl
cemīʿān murāda bulasın vüsūl

der-tedbīr-i sipehdārī

ʿadūyıla işde müdārā gerek
müdārā olur cengden yigrek

dutınca ʿadūyıla tedbīr-i kār
müdārā ḳıl ėtme ėvüp kārzār

gerek rüstem ola vü dārā gerek
ere düşmeniyle müdārā gerek

çü ḳuvvetle ṣınmaz ʿadū yap yap
der-i fitneyi himmet eliyle yap

Zalim bizden incinse şaşılacak şey değildir, çünkü o hırsız biz gece bekçileriyiz.
Bekçiysen her an insaf ile gel, Allah'ın koruması sana bekçi olsun!
İyice düşününce sana ne minnet! İhsan Allahın'dır, ona minnet eyle!
Ey delikanlı, kulluk gibi hayırlı bir işe koyulmuşsun hemen, başkaları gibi işsiz değilsin!
Bu gayret meydanında herkes koştururur; ama herkesin lütuf topunu kaptığını sanma!*
Ey padişah, cennet sana çalışmakla değil, Allah'ın verdiği cennetlik huy ile hasıl olacaktır!
Talihin yüce, bahtın sağlam olsun, yüzünün ışığı kainatı aydın kılsın!
Senin oturduğun yere ferahlık gelsin, iyilikle selamet ve mutluluk bulasın!
İbadetlerin, ihsan duaların kabul olsun, bütün dileklerine ulaşasın!
Düşman ile iyi geçinmek gerek, iyi geçinmek savaştan daha iyidir.
Düşmanla savaş hazırlığı başlayınca yüzüne gül, acele edip savaşma!
Gerek Rüstem olsun gerekse Dara, er kişiye düşmanıyla iyi geçinmek gerekir!*
Düşman kuvvetle yavaş yavaş yenilmediğinde fitne kapısını himmet eliyle kapat!

düriş ḳuyruġından dut ol yavuzı
üzilürse ḳuyruḳ görürsin tozı

żarar fikr-i ḥaṣmuŋdan olursa ḥūş
dilin baġla taʿvīẕ-i iḥsānla ḫoş

ṭaġat ḳum ḳayır gibi aʿdāya zer
ki keskün dişi çönge iḥsān ėder

ne tedrīc ile rüstem oldı şikār
ki bendden ḳaçarmışdı isfendiyār

ʿadūnuŋ derisini furṣatla yüz
müdārā-ile göster ammā ki yüz

dėme kemter erle ṣavaş sehl olur
k'olur ḳaṭreden seyl ʿālem alır

yüzüŋ burtarup çatma ḳaş ėy melek
ʿadū olmadan dostluḳ yeg ne şek

çü düşmen kesīr ola dostun ḳalīl
ḳavī düşmenüŋ dost olur ẕelīl

çü senden yegin ola kimse_ėtme ceng
ki ʿaḳlı olan tīġa dutar mı çeng

şıyup ʿāciz elini yıḳma göŋül
zen-i nā-tüvān başmaḳ erlik degül

beber-bāzū ten-şīr olsun gerek
savaşdan yeg insāna ṣulḥ eylemek

çü her ḥīleden ʿāciz ola ricāl
olur tīġa dutmaḳ elini ḥelāl

çü ṣulḥ isteye düşmen ol rāżī sen
çü ceng isteye var baş al ya kefen

der-i cengi ger yapsa ol üstüvār
senüŋ heybet ü ḳadrüŋ artar hezār

1128 Uğraş, o kötüyü kuyruğundan tut; kuyruk koparsa savruluşu görürsün!
1129 Düşmanından zarar geleceği endişesi varsa onun dilini ihsan muskasıyla bağla!* (Bk.: *İktibaslar*)
1130 Düşmana kum, çakıl gibi altın dağıt; çünkü ihsan keskin dişi kesmez eder.
1131 İsfendiyarın bend(in)den kaçırdığı Rüstem nasıl sıkıştırılarak av oldu?
1132 Yüzünü dost gibi göster; ama fırsat düşünce düşmanın derisini yüz.
1133 Zayıf erle savaş kolay olur deme; çünkü dünyayı kaplayan sel damladan oluşur.
1134 Ey melek, yüzünü buruşturup kaş çatma, dostluk düşman olmaktan iyidir, ne şüphe!
1135 Düşman bol, dostun az olduğunda düşmanın kuvvetli dostun zelil olur!
1136 Senden daha kuvvetli olan kimse ile savaşma; çünkü aklı olan kılıca el tutmaz.
1137 Acizin elini kırıp gönül yıkma, çaresiz kadını altetmek erlik değildir.
1138 Bebr pazılı, aslan vücutlu olsan da barış yapmak insana savaştan iyidir.
1139 Er kişilerin her hileden aciz olduklarında ellerini kılıca uzatmaları caiz olur.
1140 Düşman barış istediğinde sen razı ol; savaş istediğinde git ya baş al ya (kendine) kefen!
1141 Eğer o savaş kapısını sağlam kapatırsa, senin heybet ve kadrin binlerce artar.

velī üstüŋe gelüp ėderse ceng
ḥaşerde aŋadur degül saŋa neng

şu k'ister senüŋ cengüŋi eyle kīn
ḫaṭādur aŋa şefḳat ėtme ṣaḳın

luṭufla dėsen süfleye ger süḫan
ʿucub kibre başlar hemīn ehrimen

çü ʿacziyle düşmen ḳapuŋa gele
aŋa kibr ü ḫışmı getürme dile

çü düşmen ṣıġına saŋa ḳıl kerem
velī ḥīlesinden emīn olma hem

kühün-pīr tedbīrin işle müdām
ṣınanmış olur çoḳ yaşamış tamām

13ᵇ yıḳar tuç dīvārı ėy çeşm-i şūḫ
yigitler hücūmı vü rāy-ı şüyūḫ

ṣavaşda çaḳ ortaya girme cüvān
ne bildüŋ kimüŋdür ẓafer ol zamān

çü leşker kirişe el ura hemān
yalıŋuz araya girüp vėrme cān

sıvış ucda iseŋ yüri var ḥayy
ṣavaş içre düşmān libāsını gėy

iki yüz ʿadū siz hezār olsaŋuz
ėrişse diyārında şeb durmaŋuz

buṣuda ḳaraŋuda ḳırḳ atlu er
yėri yırta gelür çü biŋ şīr-i ner

dilerseŋ gėce yollar almaḳ eger
gerek öŋ kemingāhlardan ḥaẓer

şu kim el süner saŋa ḳorḳma yigit
ger efrāsiyāb ise başın ṭaġıt

1142 Ama üstüne gelip savaşırsa mahşerde haya sana değil onadır.
1143 Senin savaşmanı isteyene kin bağla; ona asla şefkat gösterme, (bu) hatadır!
1144 Alçak kimseye eğer lütufla söz dersen şeytan gibi kendini beğenmişliğe, kibre başlar.
1145 Düşman acziyetle kapına geldiğinde ona kibir ve öfkeyi dile getirme.
1146 Düşman sana sığındığında cömertlik kıl; ama hilesinden de emin olma.
1147 İhtiyarların tedbirinden işle sürekli, (çünkü) çok yaşamış olan tam anlamıyla sınanmış olur.
1148 Ey şuh gözlü, tunç duvarı gençlerin hücumu, yaşlıların ise fikirleri yıkar!
1149 Ey genç, zaferin kimin olacağını bilemediğin zaman savaşta tam ortaya girme!
1150 Asker kirişe el vurduğunda tek başına araya girip can verme!
1151 Kenarda isen sıvış, yürü sağ git! Savaş içinde düşman elbisesini giy.
1152 Düşman ikiyüz, siz bin olsanız bile (düşman) diyarında gece olunca durmayınız!
1153 Karanlıkta pusuda kırk atlı er, bin erkek aslan gibi yeri yırtarak gelir.
1154 Eğer gece yol almak istersen, önce pusu yerlerinden sakınman gerekir.
1155 Ey yiğit, sana kim el uzatırsa Efrasiyap bile olsa korkma başını dağıt!*

çü bir gün ḳala düşmen ėline rāh
gerek ḫaymeler ura şāh u sipāh

bilürsin ki leşker çü bir gün çapar
olur süst aʿżā vü bī-zūr u fer

yorulmış çeriyi ṣı var bī-elem
ki nā-dān kendüye ḳıldı sitem

ṣınan leşker ardınca çoḳ sürme yol
ki yoldaşdan ayru ḳalursın melūl

hevā tozdan olur ṣavaş kūyı mīġ
görürsin ṭolu çevreŋi gürz ü tīġ

gerekmez süre ġaret ardın sipāh
ki ḫālī ḳalur şāh-ı zerrīn külāh

sipāhī ḳoçaḳlar vėrüp cān u baş
şehi ṣaḳlamaḳ yeg k'ėdeler ṣavaş

çü göstere cengī bahādur hüner
gerek arta miḳdār-ı ḳadrince zer

ki bir kere daḫı gire cenge ol
ḳıla şīr-i ner olsa cengin ḳabūl

sipāhīyi vüsʿuŋda dutġıl laṭīf
ki ṭarlıḳda yaraya saŋa ḥarīf

bugün cengī merdānuŋ ellerin öp
yarın düp düp ėder yüregüŋ çü küp

bahādurlar elin bu dem eyle būs
degül düşmen urduġı dem ṭabl u kös

sipāhīye raġbet çü yoḳ ay u yıl
nėçün ceng güni ḳor ol mevte dil

dutar milki leşker sipāhīyi māl
sipāhīye vėr māl ėy ḫoş-ḫisāl

1156 Düşman memleketine bir günlük yol kaldığında padişah ve ordunun çadırlar kurması gerekir.
1157 Asker bir gün süratle hareket ettiğinde uzuvları gevşer, güçsüz ve fersiz olur.
1158 Yorulmuş askeri acımadan git kır! Çünkü cahil (düşman) kendisine zulmetmiştir.
1159 Kırılan asker ardınca çok yol sürme; çünkü yoldaşlarından mahzun bir şekilde ayrı kalırsın!
1160 Savaş mahali toz bulutuyla kararır; çevreni gürz ve kılıç dolu görürsün.
1161 Ordunun (düşman) arkasından yağmacılığı sürdürmesi gereksizdir; çünkü padişahın altın külahı boş kalır.
1162 Padişahın korunması savaşmaktan daha iyidir; asker can ve baş verip (padişahın etrafını) sarar.
1163 Savaşçı yiğit hüner gösterdiğinde kadri miktarınca altının artması gerekir.
1164 Böylece o bir kere daha savaşa girdiğinde erkek aslan bile olsa savaşını kabul eder.
1165 Darlıkta/savaş zamanında sana faydalı olması için genişliğinde/barış zamanında askeri yumuşak tut!
1166 Bugün savaşçı adamların ellerini öp; (aksi hâlde) yarın yüreğin küp gibi düp düp eder!
1167 Yiğitlerin ellerini bu vakit öp, düşmanın davul ve kös vurduğu (savaş) vakti değil!
1168 Ay ve yıllarca askere rağbet olmadığında o niçin savaş günü ölüme gönül koysun?
1169 Ey güzel tabiatlı, askere mal ver; (çünkü) ülkeyi ordu, askeri de mal tutar.

varur düşmenine ḳıyıḳ pādişāh
çü asūde vü ṭoḳ olalar sipāh

1171. bular başlarınuŋ bahāsını yėr
zemīn az zamānda ḳafasını yėr

pes inṣāf mı saḫtı görmek sipāh
buları gerek ḫoş duta pādişāh

1173. sipāhīye sulṭān ki vėrmeye māl
ḳılıca elin dutmaḳ olur muḥāl

sipāhiye ger māl vėrmeye şāh
ḥayafdur ki el duta tīġa sipāh

ḳavī bāzūvān u āzmūdegānrā bāyed firistāden-i be-ceng

1175. ʿadū cengine gönder aslanlar
demür ḳollular cengī merdānlar

cüvān ṣaf-şiken ḫoş dil-āver gerek
bahādur kılıc ellü server gerek

1177. cihān-dide rāy ile dut kār u yurd
ki ṣayd aṣlını ḫoş bilür ḳoca ḳurd

dilerseŋ ki milküŋ duta ḫoş reviş
yeŋi ėrmişe vėrmegil muʿẓam iş

1179. ḳo milk olsun ārāste pāyidār
ki nev-ḫᵛāsteden ṭaġılur ulu kār

olan leşkere pīş-rev çün melek
nėçe cenglerde sınanmış gerek

1181. varur bebre ṣayd eḥli seg nīk ü bed
ḳaçar dilküden ceng bilmez esed

şikār ile perverde olan püser
ṣavaşdan ebed ḳorkmaz ol pür-hüner

1170 Kan dökücü padişah düşmanına gittiğinde asker rahat ve tok olsun.
1171 Bunlar başlarının bahasını yer; meydan az zamanda kafalarını yer.
1172 Öyleyse askerin zoru görmesi insaf mıdır? Padişahın bunları hoş tutması gerekir.
1173 Sultan askere mal vermediğinde (askerin de) kılıca elini uzatması imkansız olur.
1174 Padişah askere eğer mal vermezse askerin kılıca el uzatması zulümdür!
1175 Düşman savaşına aslanlar, demir kollular, savaşçı yiğitler gönder.
1176 Genç, safları yaran, hoş dilaver gerek; yiğit, kılıç elli reisler gerek.
1177 Cihan görmüş insanların fikri ile iş ve yurt tut; çünkü koca kurt avın aslını iyi bilir.
1178 Memleketinin iyi yol tutmasını istersen büyük işleri yeni yetişenlere verme!
1179 Büyük iş yeni yetmeden bozulacağı için bırak memleket süslü/mamur kalsın!
1180 Hükümdar gibi askere öncü olanın birçok savaşta sınanmış olması gerekir.*
1181 Av köpeği iyi veya kötü bebre hücum eder; savaş bilmeyen aslan tilkiden kaçar.
1182 Av ile büyütülen çocuk savaştan ebediyyen korkmaz, o hüner doludur.

1183. şikār u güreş top u āmac ile
dilīr olur er ceng ü tārācile

şu perverde-i nān u ḥammām u ʿıyş
der-i ceng açılsa ḳaçup dėr sıvış

1185. eyer üstine iki kes bindirür
ʿadū ḥamlesi yėre tīz indürür

muḫanneṯ ḳılıc uran erden nīgū
olur zen gibi bī-vefā olsa bu

ḥikāyet

1187. ne ḫoş dėdi oġlına gürgīn nām
çü baġladı bėline tīġ u niyām

ṣavaşdan ḳaçup dutma ʿavret ḫūyın
bahādurlaruŋ dökme yüzi ṣuyın

1189. dutarsaŋ çü zen anda ḳaçmaḳ ḫūyın
döküp yüz ṣuyın varma cenge ṣaḳın

ṣavaşdan şol atlu ki yüz döndürür
degül kendü nām-āverān öldürür

1191. şecāʿat ėder şol iki er ki yār
olup cenge gire iki şeh-süvār

iki eski hem cins ü hem yek zebān
dürişür girüp ḳalb-i cenge be-cān

1193. ḳılur tīr öŋinden ṣavulmaġa ʿār
çeker düşmeni bende ėdüp şikār

çü gördük ki yārān degül yār ḫoş
ġanīmet bu meydānda ṣınmaḳdur uş

der-terbiyyet-i ehl-i ḳalem u şimşīr

1183 Av, güreş, top ve nişan tahtası ile (büyüyen) er, savaş ve yağmayla yürekli olur.
1184 Ekmek, hamam, zevk ve safa ile büyüyen, savaş kapısı açılsa sıvışayım der.
1185 Eyer üstüne (bile) iki kişi bindirir; düşman hamlesi çabucak yere indirir.
1186 Bu (çocuklar), kadın gibi vefasız olsa da korkakça kılıç vuran erden daha iyi olur.*
1187 Gürgin isimli kişi oğlu beline kılıç ve kın bağladığında ona ne güzel dedi:*
1188 Savaştan kaçıp kadın huyunu tutma, yiğitlerin yüzü suyunu dökme/şereflerini lekeleme!*
1189 Kadın gibi orada kaçmak huyunu tutarsan yüz suyunu döküp/şerefini lekeleyip sakın savaşa gitme!*
1190 Savaştan yüz çeviren şu atlı (sadece) kendini değil meşhur (yiğitleri de) öldürür.
1191 Yiğitlik eden şu iki dost er, iki atlı (olarak) savaşa girer
1192 Cinsleri bir, dilleri bir iki eski (dost) savaşın kalbine/ortasına girip canla başla çarpışırlar.
1193 Ok önünden kaçmaya utanır, düşmanı avlayıp bende çeker.
1194 Dostların iyi dost olmadığını gördüğün zaman bu meydanda ganimet (ölmeden) mağlup olmaktır.

14ª 1195. iki ṭā'ife besle ey şīr çeng
biri ehl-i rāy ü biri ehl-i ceng

olur devlet ehli vü nām-āverān
ki besleye ʿāḳil ḳılıc er şehān

1197. şu şeh kim ḳalem tīġı etmez ḳabūl
acıma vere datlu cānın ger ol

dut ehl-i ḳalem tīġ dutma denī
degül er ki muṭrib duta ya zeni

1199. şavaş altında ʿadū sen ʿaceb
rebāb u ney u çeng edersin ṭaleb

nece ehl-i devlet oyıncaḳ eder
oyıncaḳla devlet elinden gider

der-ḥaẕer kerden-i ez-mekr-i düşmenān

1201. demem ḳorḳ ceng-i bed-endīşden
çü sulḥ işidesin ḳatı ḳorḳ sen

oḳur āyet-i ṣulḥ çoḳ kes bugün
başar düşmen olup evüŋ erse dün

1203. şu merd-efgen erler zirihle yatur
zenān pister içinde yatur uyur

bürehne olup ṣanma kim tīġ-zen
uyur ḫayme u ḫānesinde çü zen

1205. gerekdür ki cengi düzeler nihān
ki düşmen nihānī çapar her zamān

ḥaẕer iş bilür erlere oldı kār
k'olur ceng meydānda tucdan ḥiṣār

der-ḥaẕer kerden-i ez-düşmenān

1207. eli ḳışa bed-ḫ^{v}āh iki kesle sen
otur uṣluluġ ile ey pāk-ten

1195 Ey aslan pençeli, iki taifeyi besle: Biri akıl sahipleri, biri savaş ehilleri.
1196 Akıllı insanı, kılıç erini besleyen hükümdarlar devlet ehli ve ünlü olurlar.
1197 Kalemi, kılıcı benimsemeyen hükümdar tatlı canını verirse acıma!
1198 Kalem, kılıç ehlini tut, alçağı tutma; çalgıcı veya kadını tutan, er değildir!
1199 [İlk mısrada vezin kusurlu.] Düşman savaşa hazırlanırken senin rebab, ney ve çeng istemen tuhaftır.
1200 Nice devlet ehli oyuncakla oyun ederken devleti elinden gitmiştir.
1201 Kötülük düşünenin savaşından kork demem; sen (ondan) barışı işittiğinde çok kork!
1202 Gündüz birçok kişi barış ayeti okur, gece olduğunda düşman olup senin evini basar.*
1203 Adam yıkan erler zırhlarıyla yatar, kadınlar döşek içinde yatıp uyur.
1204 Kılıç vuranın kadın gibi çadır ve evinde çıplak olup (zırhsız) uyuduğunu zannetme!
1205 Düşman her zaman gizlilikle saldıracağı için (senin de) savaşı gizlice hazırlaman gerekir.
1206 Savaş meydanında kalelerin tunçtan olması gibi ihtiyat, iş bilen erlere kâr olur.

ki bed ṣanup ėtse bular ittifāḳ
ḳıṣa el uzanup ėrer saŋa çaḳ

1209. velī birin işine meşġūl ḳıl
birin ḫāk-ı pāda ẕelīl ėt çü gil

önegülenüp düşmen alsa öŋüŋ
ḳanın tīġ-i tedbīrle dök eŋ ṣoŋuŋ

1211. anuŋ düşmeniyle var ol dost sen
ki pīrāhenin gülse ḳılsun tiken

düşe leşker-i düşmene ger ḫilāf
ḳo sen çıplaḳ olan ḳılıca ġılāf

1213. çü gürgān ura birbirine teni
baṣarlar ḳoyunlar arada seni

ʿadū ger ʿadūsına meşġūl ola
otur dostlarla sen ėy bü'l-vefā

1215. çü çekdüŋ ṣavaş tīġın ėy şeh-süvār
nihān ṣaḳla ṣulḥuŋ rehin sāzkār

ki şāhān-ı kişver-güşā tāc zer
nihān ṣulḥ ister ʿayān ceng ėder

1217. dut elini meydān erinüŋ nihān
düşe ayaġuŋa ola bir zamān

elüŋe çü bir bellü düşmen gire
biraz egle öldürme ṣokup yère

1219. ki nā-gāh bundan da bir ser-firāz
düşüp çenbere gire çün zūrbāz

çü ḫabsüŋdekin eyleyesin tebāh
o maḥbesdekin ėdemezsin nigāh

1221. şu bendde olana ḳılar zūr yol
nèçün bende düşem dėyü ḳorḳmaz ol

1207 Ey temiz insan! Sen; eli kısa/zayıf, kötülük isteyen iki kişiyle (otururken) tedbirle/akıllıca otur!
1208 Çünkü bunlar kötülük düşünüp ittifak ettiğinde kısa el uzanıp ta sana ulaşır!
1209 Oysa birini işine meşgul ederken birini kil gibi ayak toprağında zelil etmelisin!
1210 Düşman dikleşip senin önünü alırsa en sonunda tedbir kılıcı ile kanını dök!
1211 Gömleği gül ise diken kılması için git onun düşmanı ile sen dost ol!
1212 Düşman askerine ihtilaf düşerse sen çıplak olan kılıcını kınına koy!
1213 Kurtlar birbirlerine düştüklerinde koyunlar arada seni altına alır.*
1214 Düşman düşmanıyla meşgul olurken ey çok vefalı, sen dostlarla otur!
1215 Ey ata iyi binen, savaş kılıcını çektiğinde barışın yolunu da uygun bir şekilde gizlice korumalısın!
1216 Çünkü memleket fetheden altın taçlı hükümdarlar açıktan savaşırlar (ama) içten içe barış ister.
1217 Meydan erinin elini gizlice tut; (böylece) bir zaman olur senin ayağına düşerler.
1218 Eline ilerigelen bir düşman (kumandan) girdiğinde onu (hemen) yere sokup öldürme, biraz vakit geçir!
1219 Çünkü ansızın bundan daha yüksek mevkide olan biri (esir) düşüp zorbaz gibi (düşmanının) çemberine girebilir.
1220 Senin hapsinde bulunanı yok ettiğinde o hapishanedikini (onların elindeki adamını) göremezsin.

eli baġlunuŋ elin alur şu kes
k'esīr olmış ola çü murġ-ı ḳafes

1223. çü bir şeh ser-i ḥükmiŋe ḳor nişān
eyü dutmasaŋ ġayra yazar hemān

nihān şeh dil almaḳ ki ḳānūn ėde
yeg andan ki yüz kez şebīḫūn ėde

ez-dostī-i düşmenān der-ḥaẕer bāyed būden

1225. ola düşmenüŋ ḫīşi ger saŋa dost
ėder saŋa telbīs o bī-maġz [u] post

ki ṭoġrar dilin seyf-i kīn u fesād
çü peyvend ėde saŋa ḫīşi yād

1227. ʿadū datlu sözin ėşitme çü ḳahr
ki mümkindür ola ʿaselde zeh[e]r

şu k'ışmarladı dostın düşmene
getürdi ol āsīb-i düşmen tene

1229. dutar kīne ol şūḫ çaḳ sīnede
ki göre cihān ḫalḳıdur kīnede

şehine sipāhī ki ʿāṣī ola
anı ḫiẕmete dutma sen de şehā

1231. çü bilmedi şükrini sālārınuŋ
senüŋ daḫı bilmeyiser ṣoŋ ü öŋ

aŋa gözçü ḳo gizlü ėy şehriyār
ki andı vü ʿahdı degül üstüvār

1233. uzun imtiḫān ḫablin eyle aŋa
ki ger üzile gelmez ayruḳ saŋa

ṣavaşla ger alsaŋ ʿadū ḳalʿasın
o zindānda olana ḳo beklesin

1221 Hapiste olana güçlük çektiren kişi niçin (birgün) ben de düşebilirim diye korkmaz?
1222 Kafes kuşu gibi (bir kere) esir olmuş olan kişi, eli bağlının elini alır (/zincirlenene iyi davranır).
1223 Bir şah senin hükmünün başına nişan koyduğunda (/sana tabi olduğunda onu) hoş tutmazsan hemen başkasına yayar.
1224 Kanun yapmak/hükmetmek için hükümdarın gizlice gönül alması yüz kez gece baskını yapmasından iyidir.
1225 Eğer düşmanın akrabası sana dost olursa o akılsız sana oyun eder.
1226 Akrabası, (akrabalık) bağını hatırladıkça fesatlık ve kin kılıcı onun gönlünü doğrar.
1227 Düşmanın kahır gibi olan tatlı sözünü işitme, çünkü balda da zehrin olması mümkündür.
1228 Dostunu düşmanına emanet eden kişi düşman belasını vücuda getirir.
1229 O şuh, dünya halkının kinde olduğunu gördüğünde ta sinede kin tutar.
1230 Ey hükümdar, (kendi) hükümdarına isyan eden askeri sen de hizmette kullanma!
1231 Çünkü emirinin şükrünü bilmedi, er ya da geç seninkini de bilmeyecektir!
1232 Ey hükümdar, ona gizlice bir gözcü tayin et; çünkü yemini ve sözü güvenilir değildir.
1233 Ona imtihan ipini uzun yap; çünkü eğer koparsa sana bir daha gelmez.
1234 Eğer düşman kalesini savaşla alırsan (orayı) orada zindanda olanlara bırak korusunlar!

1235. baġ urma ki ḳorḳuyla zindān deler
içer ḫun-ı bī-dādı eyvān deler

çü düşmen elinden ḳoparduŋ ḥişār
reʿāyāyı sen yeg dut ey şehriyār

1237. ʿadūya şeher ḳapusın etme bend
ki şehrüŋde ġayra da erer gezend

ḳapuda meger düşmen-i tīġ-zen
ola pes şerīk etmek anı neden

1239. bed-endīş cengine tedbīr ḳıl
ẓamīrüŋ dėme ġayra ey pāk dil

dėme herkese rāz u sır ḳıl ḥaẕer
ki cāsūs olur nėçe hem-sāyeler

1241. sikender çü ḥarbe duta şarḳa yol
açardı der-i ḫaymeyi ġarba ol

14[b] çü behmen gide<ydi> ābilistāndan
ṣola çav ėdüp ṣaġa giderdi ten

1243. bile ger nedür rāyuŋı gāyr-ı ten
hemīn dāniş u ʿaḳluŋa aġla sen

ḳo cengi vü kīni ḳıl iḥsān her ān
ki zīr-i nigīnūŋda ola cihān

1245. degül ḳuvvetiyle sipeh ʿişmeti
gerek nā-tevānān ėde himmeti

żaʿīf ümmīd ehline ėtdür duʿā
ki bāzū-yı merdāndan ol yeg saŋa

1247. şu dervīşden istiʿānet bulan
bula cām-ı cem taḫt-ı nūşirevān

bāb-ı düvüm der-iḥsān

1235 (Mazlum mahpusa) bağ vurma çünkü korkuyla zindan deler; (serbest bırakırsan) zalimin kanını içer, saray deler!
1236 Ey hükümdar, düşman elinden bir kale aldığında sen ahalisini hoş tut!
1237 Düşmana (boşuna) şehir kapısını kapatma; çünkü şehrinde başkasına da musibet erebilir!*
1238 Kılıç çalan düşman kapıda olur peki ama (şehrinin içindekileri onlara) ortak etmenin sebebi nedir?*
1239 Ey temiz gönüllü, kötü fikirlinin savaşı için tedbirli ol, başkalarına niyetini söyleme!
1240 Herkese sırrını söyleme, sakın! Çünkü nice komşular casus olur.
1241 İskender savaş için doğuya yol tuttuğunda o çadırının kapısını batıya açardı.*
1242 Behmen de Abilistan'dan gittiğinde sola sapıp sağa giderdi.*
1243 Eğer senden başkası fikrini bilirse sen hemen bilgi ve aklına ağla!
1244 Dünyanın senin mührünün altında olması için savaşı ve kini bırak, her an ihsan kıl.
1245 Ordunun koruması (sadece kol) gücüyle değildir, zayıfların da himmet etmesi gerekir!
1246 Zayıf ümid ehline dua ettir; çünkü o, yiğitlerin pazularından senin için daha iyidir.
1247 Dervişten (/fakirden) yardım isteyip bulan kişi, Cem'in kadehini, Nuşirevan'ın tahtını bulur!

eger var ise ʿaḳluŋ ėy hūşmend
getür maʿnī ḳo ṣūret olmaz pesend

ki ṣūret gider maʿnī ḳalur hemān
bu maʿnīde ḥayretdedür ins ü cān

şu kim muḥsin u dāniş ehli degül
ne maʿnī bulur ṣūretinde göŋül

gerek er ola muḥsin u müttaḳī
seḫī dāniş ehli vü bile ḥaḳı

şu kes olur āsūde-dil lā-yezāl
k'ola merdümān andan āsūde ḥāl

bugün ṣaç ḫazā'in ele al göŋül
ki ėrte kilīdi elüŋde degül

dilerseŋ bula cemʿ-i ḫāṭır ṣübūt
perākende ḫāṭırları ḫoşça dut

ḫaşam ḳavmi ḳo kendü ġuṣṣaŋ yė sen
ki ölseŋ saŋa vėrmez illā kefen

senüŋken vėr ehline māl ü menāl
ṣoŋuŋda degül buyruġuŋda bu māl

saŋa sen azuḳ getür ėtme ḫaṭā
ki ferzend ü zen şefḳat ėtmez saŋa

ḳapar dünyāden gūy-ı devlet şu kes
ki berg ėlte ʿuḳbāya āḫir nefes

benüm ġamda barmaḳlarumveş ebed
ḳaşımaz ser ü gevdemi bir eḥad

ne bulursaŋ avcuna alma ṣaḳın
ki çeynersün elüŋi dişle yarın

dürüş var dervīşi setr ėt bugün
ki setr ola ʿaybuŋ yarın bī-füsūn

1248 Ey akıllı, eğer aklın varsa manayı getir; sureti bırak, o beğenilmez!
1249 Çünkü suret gider mana kalır, bu manada insanlar hayrettedir.
1250 Cömert ve bilgi ehli olmayan kişinin suretinde gönül ne mana bulur?!
1251 Er kişinin cömert, bilgi ehli ve hakkı bilen; cömert ve Allah'tan korkan olması gerekir!
1252 İnsanların kendisinden dolayı rahat hâlde olduğu kişinin gönlü de daima rahat olur.
1253 Bugün hazine saçıp gönlü ele al; çünkü geleceğin kilidi elinde değildir.
1254 Gönlünün perişan olmasını istemiyorsan perişan gönülleri hoşça tut!
1255 Düşman kavmini bırak, kendi üzüntünü ye sen; çünkü ölsen sana kefenden başkası verilmez.
1256 Seninken ehline varını yoğunu ver; bu mal sonunda senin emrinde olmayacak.
1257 Sana sen kendin azık getir, hata etme! Çünkü çocuk(ların) ve karın sana şefkat göstermez. (Bk.: *İktibaslar*)
1258 Son nefesinde ahirete azık ileten kişi, dünyadan devlet topunu kapmıştır.*
1259 Benim gamda parmaklarım gibi kimse başımı ve gövdemi ebediyyen kaşımaz.(Bk.: *İktibaslar*)
1260 Ne bulursan avcuna alma sakın; çünkü yarın elini dişle çiğnersin/pişman olursun.
1261 Git çalış bugün dervişi (/fakiri) ört/giydir; çünkü yarın hilesizce senin aybın da örtülür.

ḳapuŋda ġarīb ola ger bī-naṣīb
gezesün ḳapu ḳapu yarın ġarīb

ġanī ėrgürür ḥayra muḥtācı bol
ki ḳorkar ola ġayra muḥtāc ol

bu dem ḫasta-dil ḥālini gözle ḫoş
ki nā-gāh ḫasta-dil olasın uş

fürūmāndelik rūzın aŋup bu dem
fürūmāndeler gönline vėrme ġam

degülsün ḳapularda cerrār pes
ḳapuŋdan anuŋ şükri red ėtme kes

ataŋ mürde başına ṣal sāye ḫoş
yolup ḫārını sil ġubārını uş

ḳalupdur fürūmānde bī-dest ü pā
aġac tāzelenmez çü bī-bīḫ ola

göresin ki başını egmiş yetīm
aŋa ḳarşu oġluŋı öpme kerīm

kim alur yetīm aġlasa nārını
ġażab ėtse ya kim çeker bārını

ṣaḳın aġlamasun ki ʿarş-ı ʿaẓīm
ḳılur lerze şol dem ki aġlar yetīm

esirge gözi yaşını eyle pāk
gider şefḳat eyle yüzinde olsa ḫāk

başından eger gitse sāye anuŋ
alup besle sāyeŋde nėte tenüŋ

başum ol zamāndı benüm tācdār
ki ṣaḳlardı başum peder üstüvār

meges ḳonsa ger üstime bir nefes
olurdı perākende dil nėçe kes

1262 Eğer senin kapında bir garip nasipsiz olursa (sen de) yarın kapı kapı garip (gibi) gezersin.
1263 Zengin kişi başkasına muhtaç olmaktan korktuğu için muhtaç olanı bolca hayra ulaştırır.
1264 Bu vakit hasta gönül hâlini iyi gözle; çünkü ansızın sen de hasta gönüllü olabilirsin işte…
1265 Bu vakit acizlik gününü hatırla; acizlerin gönlüne gam verme!
1266 Kapılarda dilenci değilsin, öyleyse onun şükrü için kimseyi kapından geri çevirme!
1267 Babası ölmüşün başına güzel gölge sal, dikenini yolup tozunu işte böyle sil…
1268 Elsiz ve ayaksız aciz kalmıştır; ağaç köksüz olduğunda tazelenmez.
1269 Yetimin başını eğdiğini gördüğünde ona karşı oğlunu öpme!
1270 Yetim ağlasa onun ateşini kim alır ya da öfkelense yükünü kim çeker?
1271 Yetim sakın ağlamasın; çünkü yetim ağladığı vakit yüce gök titrer! (Bk.: *İktibaslar*)
1272 Merhamet et, gözünün yaşını sil, yüzünde toprak olsa şefkat gösterip temizle!
1273 Eğer onun başından gölgesi gittiyse nasıl kendi vücudunu besliyorsan onu alıp gölgende besle!
1274 Babam başımı güvenle koruduğu zaman benim başım taçlanırdı.
1275 Bir nefes üstüme eğer bir sinek konsa, birçok kişinin gönlü kırılırdı.

bu dem ger beni ḳıla düşmen esīr
bulınmaya bir dost-ı dest-gīr

1277. baŋa ṣor bu ṭıflān derdin ki ben
üç aylıḳ ṭıfıl ḳalmışam anadan

ḥikāyet

yetīm ayaġından tiken aldı kes
görür düşde ṣadr-ı ḫucendānı pes

1279. ki dėr cennet içinde mesrūr u şen
ne güller bitürdi baŋa bir tiken

hemīşe ḳoġıl merḥametde teni
esirge ki esirgeye ḥaḳ seni

1281. çoḳ inʿām ėdüp kendüŋi görme sen
ki ėl zīr-i destüm ser-efrāz ben

eger çarḫ atdıysa tīrin aḫı
henüz tīġını çekmemişdür daḫı

1283. duʿā-gūy-ı devlet çü görseŋ hezār
bu ḫoş niʿmete ḥaḳḳa şükr eyle var

k'elüŋe baḳar çeşm-i nėçe tenüŋ
gözüŋ baḳmaz eline hīç kimsenüŋ

1285. kerem olur aḫlāḳı şol serverüŋ
ki sīretlerin duta peyġam-berüŋ

ḥikāyet

ėşitdüm ki bir hafta eyyām-ı ṣayf
ḫalīlullāh evine gelmedi żayf

1287. bir ac gele dėyü ümīdiyle pīç
ḍuḥā vaḳtine dek yėmemişdi hīç

1276 Şimdi düşman beni esir alsa da yardımcı olacak bir dost bulunmaz.
1277 Bu çocukların derdini bana sor, çünkü ben üç aylıkken anadan (öksüz) çocuk kalmışım.
1278 Yetimin ayağından diken alan biri sonra rüyada Hocentli Sadr'ı görür.*
1279 Cennette sevinçli ve şen bir hâlde "Bir diken benim için ne güller bitirdi." der.
1280 Teni daima merhamette bırak; Allah'ın sana merhamet etmesi için sen de merhamet et.
1281 Çok ihsan edip ben üstünüm diğerleri elimin altındadır diye kendini (yüksekte) görme sen!
1282 Ey kardeş, felek okunu attıysa da henüz kılıcını çekmemiştir.
1283 Devletinin duacısının binlerce olduğunu gördüğünde bu güzel nimet için git Hakk'a şükret!
1284 Çünkü birçok kişinin gözü senin eline bakarken senin gözün hiç kimsenin eline bakmaz.
1285 Peygamberin ahlakını tutan liderin ahlakı kerem olur.
1286 Yaz günlerinde bir hafta Halilullah'ın (/Hz. İbrahim) evine misafirin gelmediğini işittim.
1287 Bir açın geleceği ümidiyle kıvranmış, kuşluk vaktine kadar hiç yememişti.

çıḳup ṭaşra eṭrāfa ḳıldı naẕar
baḳup gördi vādī içinden bir er

15[a] 1289. gelür şöyle tenhā ṣalup bėl ü el
aġartmış ḳocalıḳ tozı saç saḳal

dėdi ėy gözüm nūrı sözüm ėşit
vėrüp nān nemek baŋa merdümlük ėt

1291. neʿam dėdi vü turdı yėrinden uş
ki ferḫūnde ḫūy idi vü ehl-i hūş

çü resm-i kerimān ḫoş ėtdi ṣalā
alup göŋlüni eyledi merḥabā

1293. evinde ḳonuḳ gözleyenler laṭīf
yėr ėtdiler oturdı pīr-i zaʿīf

buyurdı hemīn hᵛān getürdiler
ḳamu ṣofraya gelüp oturdılar

1295. çü bismillāh ėdüp ḳamu sundı el
ėşildilmedi pīrden bu ʿamel

dėdi aŋa ėy çoḳ yaşamış ḳoca
çü pīrān ḳanı ṣıdḳ u ḫavf u recā

1297. aŋar rāzıḳın yėse ger ḳul ṭaʿām
ger aŋmasa ḳaṣden olur ol ḥarām

dėdi ḳılma bėnüm yolumı şikest
ki bu sözi dėmez bir āteş-perest

1299. hemīn bildi peyġam-ber-i ḫoş-ḫişāl
geberdür bu bed-baḫt u bu şom ḥāl

anı sürdi bīgāne görüp hemīn
yaraşmaz k'ola pāklerle laʿīn

1301. pes ėrişdi heybetle peyk-i celīl
melāmet ḳılup dėdi ḥaḳ ėy ḫalīl

1288 Dışarıya çıkıp etrafa göz attı, baktı, vadi içinde bir er gördü.
1289 İhtiyarlık tozunun saçını sakalını ağarttığı (biri) bel ve elini sallayarak tek başına geliyordu.
1290 Ey gözümün nuru sözümü dinle; bana ekmek, tuz verip insanlık et!*
1291 Hay hay, dedi ve yerinden ayağa kalktı; çünkü mübarek huylu ve akıl ehliydi.
1292 Cömertlerin alayı güzelce seslendiğinde gönlünü alıp merhaba dedi.
1293 Evinde konuk gözleyenler, nazikçe yer açtılar yaşlı konuk oturdu.
1294 Emretti, hemen sofra getirdiler; hepsi sofraya gelip oturdu.
1295 Hepsi "Bismillah!" deyip el uzattı; bu amel ihtiyardan işitilmedi.
1296 Ona "Ey çok yaşamış ihtiyar, ihtiyarların sıdkı, korkusu ve recası hani (sende)?" dedi.
1297 Eğer kul yiyecek yerse rızık verenini anar; eğer anmazsa o, bile bile haram olur.
1298 Benim yolumu bükme; çünkü bir ateşperest bu sözü demez, dedi.
1299 Güzel huylu peygamber hemen anladı, bu kötü bahtlı ve uğursuz hâlli (ihtiyar) Mecusi'dir.
1300 Temizlerle lanetlenmişin bir arada olması uygun olmaz diye onu yabancı görüp hemen kovdu.
1301 Sonra heybetle Allah'ın habercisi (Cebrail) ulaştı, Allah kınayıp "Ey halil!" dedi.

ʿaṭā rızḳ u cān yüz yıl ėtdüm aŋa
bu nefret neden bir dem içre saŋa

1303. ḳılur āzer öŋinde ol ger sücūd
nėçün sende kütāh ola dest-i cūd

der-maʿnī-i iḥsān

gel iḥsān bağı başına urma bend
ki ol ḥīle fendür bu zerḳ u güzend

1305. şu tefsīr-dān er ağız ḳoḫudur
ki nāna ṣatar ʿilm u ādābı gör

sen al anı kʾehl-i ʿaḳıllar olur
ki raġbetle ucuz ṣatandan alur

ḥikāyet

1307. bir ehl-i dile geldi bir ḫoş-zebān
ki düşdüm fürūmānde ḫāke revān

ki bir süfleye var deyn on derem
vėrür başuma dāngi on menn elem

1309. ġamı dilde her gėce baŋadur eş
yanumda durur her gün ol sāyeveş

atup söz ṭaşın beyt-i ḫāṭır yıḳar
eẕā āteşiyle dil evin yaḳar

1311. ṭoġalı anasından ol bed-liḳā
ol on dirhem olmış hemīn māl aŋa

hīç ol bilmemiş ṣuḫf-ı dīnden elif
oḳımamış illā ki lāyensarif

1313. ne gün kūhdan gün ki baş ḳaldurur
ḳapu ḥalḳasına ol elin urur

1302 Yüz yıldır ona ihsan, rızık ve can verdim; sana bir an için (geldiğinde) bu nefret neden?
1303 O ateş önünde secde ediyorsa da senin cömertlik elin neden kısalır?*
1304 O hilecidir, bu ikiyüzlü ve zararlıdır diye gel ihsan bağının başını bağlama!
1305 Şu tefsir yapan er ağız kokutur; çünkü ilm ve adabını ekmek için satar, gör!
1306 Sen (yine de) onu al; çünkü akıllılar ucuz satandan almayı tercih eder.
1307 Bir gönül ehline (/âşık) tatlı dilli biri bitkin bir şekilde "Çamura battım!" diyerek geldi.
1308 Bir alçağa on akçe borcum var, onun bir dangı (bana) on batman (kadar) elem verir.*
1309 Bunun gamı her gece gönülde bana eştir, her gün o gölge gibi yanımda durur.
1310 Söz taşını atıp gönül evini yıkar, eziyet ateşiyle gönül evini yakar.
1311 O kötü yüzlü anasından doğduğundan beri (sanki) yalnızca o on dirhem ona mâl olmuş.
1312 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] O, din sayfasından hiç elif öğrenmemiş; layensariften başkasını okumamış.*
1313 Güneşin dağdan başını kaldırdığı her gün o elini kapımın halkasına vurur.

bu endīşedeyin ki ḳangı kerīm
ėlüm ala vėrüp o dil-senge sīm

1315. ėşitdi bu sözi çü ferḫūnde pīr
iki zer ḳodı avcına bir bir

elüne çü altun girdi pes er
çıkup gitdi andan sür[ü]ḫ-rū çü zer

1317. dėdi kes bunı bilmedüŋ sen ne şekk
ger ölse aŋa aġlamamaḳ gerek

urur nerre şīre eyer fīle ṣarḥ
vėrür at u ferzin ebū zeyde ṭarḥ

1319. ḳaḳıyup aŋa āʿbid epsem dėdi
dil ehli degülsin hey ādem dėdi

eger rāst olam bu ṣanuda ben
dilerem aŋa tevbe allāhdan

1321. yüz açuḳluġın ėtdi ise eger
dėme ṭanz u suḫriyye ḳıldı ol er

ki aldum satun zerle yüzüm ṣuyın
o ser-keş benümle_oynamadın oyın

1323. bunun gibi gürbüzden olan ḥalāṣ
hudā bendedür olur olʿabd-i ḫāṣ

eyü yatluya sen zer u sīm vėr
ki ol ḫayra varur bu şer defʿ ėder

1325. saadetlü başdur şu devletlü ḳul
ki ehl-i dilān ḫulḳın ögrenür ol

gel ėy ehl-i dāniş gel ėy ʿāḳil er
ėşit saŋa pend-i zaʿifī yėter

1327. ki bu şīvede dutar ekṣer maḳal
degül zülf ü ḥaṭṭ degül mūy u ḫāl

1314 Hangi cömert insan o taş gönülleye gümüş verip elimi (ondan) alacak/kurtaracak diye düşünmekteyim.
1315 Mübarek ihtiyar bu sözü işitti, onun avcuna bir bir iki altın koydu.
1316 Eline altın girdikten sonra er oradan altın gibi kırmızı suratla çıkıp gitti.
1317 Birisi "Sen bu adamı kesinlikle tanımıyorsun! Eğer ölürse ona ağlamamak gerekir!" dedi.
1318 (O adam) erkek aslana, eğer; file, köşk vurur; Ebu Zeyd'e at verir, ferzini çıkarır.*
1319 Âbid öfkelenip sus, dedi; hey adem, gönül ehli değilsin, dedi.
1320 Eğer inandığım şey doğru çıkarsa ona Allah'tan tevbe dilerim.
1321 Eğer riyakârlık yaptıysa da o er (benimle) alay etti, eğlendi deme/zannetme!
1322 Çünkü, o isyankâr benimle oyun oynamadan ben (aslında verdiğim) altınla yüz suyumu (/şerefimi) satın aldım.
1323 Bunun gibi hilekârdan kurtulan Allah'a bağlıdır, o salih kul olur.
1324 İyi kötüye sen altın ve gümüş ver; çünkü o hayra ulaşır, bu şerri def eder.
1325 Gönüller ehlinin (/âşıkların) ahlakını öğrenen devletli kul, saadetli baştır.
1326 Gel ey bilgi ehli, gel ey akıllı er; Zaîfî'nin sözünü işit, sana yeter!
1327 Daha çok bu tarzda (/hakîmane) söz söyler; zülf ve hattı, kıl ve beni anlatmaz.

ḥikāyet

ölüp bir kişi yüz biŋ altun ḳodı
ḫalef bir cüvān-ı hümāyun ḳodı

degüldi ḫasīs u denī zer-perest
pes azādelerveş aŋa urdı dest

ḳapusı degül ḫālī dervīşden
müsāfir-nevāz idi ol pāk ten

dėmez ḫ^{v}īş u bigāne ḫoş yėr içer
zer u sīm kulı degül çün peder

biri dėdi cemʿ eyle aḥvālüŋi
ṭaġıtma bir ugurdan emvālüŋi

ḳalur ṣanma çoḳ niʿmet u māl u nāz
ḥikāyet kulaġuŋa girsün biraz

bugünlerde bir zāhid oġlına dėr
oġul cān-ı māder naṣīḥat-peẕīr

ne bu cemʿ-i dünyā mücerred yüri
serev gibi azāde ḫoş-ḳad yüri

15^{b} at arduŋa dünyāyı olġıl saḫī
öŋüŋ cemʿ ėt olma perīşān daḫı

çoḳ iş görmiş ü çok bilürdi piser
atasına dėdi ėşit ėy peder

ėdüp cemʿ bir yılda bir ḫirmeni
degül merdī bir demde yaḳmaḳ anı

çü yoḳ ṣabruŋ el ṭarlıġına senüŋ
ferāḫī zamānı gözet ḫırmenüŋ

münāsib buŋa bir ḥikāyet olur
ėşit rāviyāndan rivāyet olur

1328 Bir kişi ölüp yüz bin altın bıraktı; yerine geçecek mübarek bir genç bıraktı.
1329 Cimri, alçak ve altına tapan biri değildi, sonra hürler gibi ona (/altına) el vurdu.
1330 Kapısı dervişten (/fakirden, dilenciden) boş değildi (/her zaman yoksul misafiri vardı); o temiz insan misafir severdi.
1331 Akraba veya yabancı demeden güzelce yer içerdi; babası gibi altın ve gümüş kölesi değildi.
1332 Birisi "Kendini topla, mallarını bir yoldan (birdenbire) dağıtma!" dedi.
1333 Çok nimet, mal ve bolluk kalır sanma; (şu) hikâyeye biraz kulak ver:
1334 Bugünlerde bir sofu oğluna "Annenin canı, nasihat dinleyen oğul!" dedi.
1335 Bu dünyayı toplamak da nedir? (Derviş gibi) tek yaşa, düz servi gibi güzel boyla yürü!
1336 Dünyayı arkana at, cömert ol; önünü topla, perişan da olma!
1337 Oğul, çok iş görmüş ve çok bilirdi; babasına dinle ey baba, dedi.
1338 Bir harmanı bir yılda toplayıp onu bir anda yakmak mertlik değildir!
1339 Senin el darlığına sabrın olmadığı için harmanın bolluk zamanını gözetmelisin!
1340 Buna uygun bir hikâye var, hikâyeciler anlatır dinle!

dėdi köylü ʿavret ḳızına ḥabīb
ḳo vüsʿünde sen ṭarlıġunçün naṣīb

ṣusuz meşk ü destüni bir an ḳoma
ki dāyim degüldür revān kūyda mā

bulınsa olur ʿuḳbā dünyā-ile
zer ellü dutar pençe ʿanḳā ile

zerün vėrme hep dostāna bu dem
belā-yı ʿadūyī de fikr eyle hem

ėle vėrsen avcundaġın hep oġul
ḳalur vaḳt-i ḥacet elün boş çü küll

bil olmaz ġanī saʿyun-ile gedā
budur ḳorḳu semüz ki lāġar ola

dėdi ḳıṣṣayı çünki mennāʿ-ı ḫayr
saḫīde reg-i ġayret eyledi seyr

ʿayıb çü sözinden ṭaġaldı dili
boşaldı yüregi ṣalandı eli

dėdi ėy yüzi bek perīşān süḫun
ne bu ṣūret-i ḥaḳda bāṭıl oyun

bu zīnet elümde ki var ser-be-ser
bu mīrāṣdur baŋa vėrdi peder

olar dutdılar ḫisset-ile bunı
ḳamu gitdi ḳoyup bunı vü neyi

bu milk ü bu mālı benüm ṣaydılar
buḫul āteşine düşüp yandılar

ṣusuz ac uyuyup çü uyandılar
içüp āb-ı cām-ı ecel ḳandılar

degül atam ölüp baŋa zer ḳala
k'ölüp ben atam anı mīrās ala

1341 Köylü kadın kızına "Ey sevgili (kızım), zenginliğinde sen darlığın için pay bırak!" dedi.
1342 Su kabını ve testini bir an susuz bırakma; çünkü köyde su her zaman akmaz.
1343 Dünya ile ahiret kazanılır; (yalnızca elinde altın olan/) altın elli anka ile çarpışabilir.
1344 Bu vakit dostlara hep altınını verme; düşmanlık belasını da düşün.
1345 Ey oğul, avucundakini hep ele verirsen gerekli olduğu vakit elin bomboş kalır!
1346 Fakir senin çalışmanla(/himmetinle) zengin olmaz, bil! Korkulan, (sen gibi) semizin zayıflamasıdır.
1347 Hayrı önleyen kişi kıssayı söyleyince cömert kişide gayret damarı hareket etti (/kanı kaynadı, öfkelendi).
1348 [Vezin icabı sallandı>salandı okundu.] Onun ayıplayan sözünden gönlü perişan oldu, yüreği boşaldı, eli sallandı.
1349 "Ey yüzü sert, perişan sözlü! Hak suretinde bu batıl oyun nedir?" dedi.
1350 Elimde olan bu zinetin hepsi bana babamın verdiği mirastır.
1351 Onlar bunu cimrilik ile tuttular, hepsi bunu ve (daha) neleri bırakıp gitti.*
1352 Bu mülk ve bu malı benim saydılar, cimrilik ateşine düşüp yandılar.
1353 Aç susuz uyuyup uyandılar, ecel kadehinin suyunu içip kandılar.
1354 Babam ölüp bana altın kalmış değil (mi?); ben de ölünce ceddim onu miras alacak.

yėmekdense yarın kişinüŋ zeni
ḳo yėsün bugün yeg ėrenler anı

baġışla vü yė iç gėyüp rāḥat ol
ėl içün ne ṣaḳlarsın ėy bü'l-fuḍūl

ḥikāyet

erine dėr ol zen ki nān ėy saḫī
bu baḳḳāl-ı maḥleden alma daḫı

var etmekçilerden al ėy māyever
ki bu gösterür buġday arpa ṣatar

degül müşterī mūr u aru meges
iki hafta görmez yüzin bir kes

alup göŋlin ol merd-i şīrīn-süḫan
dėdi ėy zen incinme billāh sen

bu dükkānı bunda budur açduġı
ki kem ṣata ėlden budur ḳapduġı

yaraşmaz ki menʿ ėdevüz nefˁ ini
ne żarr isteme nefˁ inüŋ defˁ ini

dut üftāde elin çü āzādesin
ele çāresüz al çü istādesin

ḳıl iḥsān ḫudā bende teŋri ḥaḳı
alur nān-ı dükkān-ı bī-revnaḳı

dut āzāde merdān u nīkān kūyın
ʿalīyy-i velī şāh-ı merdān yolın

ṣorarsaŋ cüvānmerd kimdür velī
taḳīdür naḳīdür saḫīdür ʿalī

kerem kānıdur şāh-ı merdān ʿalī
seḫā maʿdenidür ʿalī-i velī

1355 Yarın kişinin karısının yemesindense bırak bugün erenler onu yesin, daha iyidir.
1356 Ey sersem, neden el için saklarsın?! Ye, iç, giyin ve bağışla, rahat ol!
1357 Bir kadın kocasına "Ey cömert, bu mahallenin bakkalından bir daha ekmek alma!" der.
1358 Ey mal sahibi, git ekmekçilerden al; çünkü bu (bakkal) buğday gösterip arpa satar!
1359 Müşteri (çokluğundan) değil, arı sinek ve karınca (çokluğundan dolayı) iki haftadır yüzünü bir kişi görmez.
1360 O tatlı sözlü adam gönlünü alıp "Ey kadın, billah sen incinme!" dedi.
1361 Elden eksik/kötü satmaktır kazancı; bu dükkânı burada bunun için açmıştır.*
1362 Kârını engellememiz yakışık almaz; (arpa unu yemenin) ne zararı (var)? Kârının ortadan kalkmasını isteme!
1363 Madem hürsün, düşkünün elini tut; madem ayaktasın eline çaresiz(in elini) al!
1364 İhsan kıl, Allah dostları Allah hakkı için gösterişi olmayan dükkanın ekmeğini alır!
1365 [Vezin icabı kūy>köy okunabilir.] Hür yiğitlerin ve iyilerin semtini tut; yiğitlerin şahı veli Hz. Ali'nin yolunu tut!*
1366 Kahraman kimdir diye sorarsan, Taki'dir, Naki'dir; cömert Ali'dir.*
1367 Yiğitlerin şahı Ali, bağış kaynağıdır; veli Ali, cömertlik madenidir.

ḥikāyet

ėşitdüm ki kaʿbe yolında bir er
yayaḳ ḥacca gitmişdi ol pür-hüner

1369. her adamda ḳılurdı ėdüp niyāz
varınca eve iki rekʿat namāz

yürür eyle şevḳ-ile ol merd-i rāh
ki ḳılmazdı ṣaġ u ṣolına nigāh

1371. ayaġına batsa olup pīç pīç
çıḳarmazdı ḫār-ı muġaylānı hīç

gelüp vesvese ḳalbine ʿāḳıbet
dėdi ḫoşça fiʿl oldı bu menḳabet

1373. kim ėtdi ʿaceb böyle reftār-ı ḫūb
müyesser kime oldı bu kār-ı ḫūb

ḫarāb ėtdi telbīs-i iblīs anı
ki düşürdi ol çāha cān u teni

1375. eger ėtmese raḥmet-i ḥaḳ ẓuhūr
çıḳarmazdı başını çehden ġurūr

aŋa hātif-i ġayb vėrdi ṣadā
ki ėy ḫoş-nihād u muḥib-i ḫudā

1377. eger ṭāʿatüŋ var at andan üzül
ki dergāhumıza getürdüŋ nüzül

her adamda biŋ rekʿat ėtseŋ namāz
yeg andan dil iḥsānla alsaŋ biraz

ḥikāyet

1379. dėdi şāh ser-hengine ʿavreti
der-i rızḳı daḳḳ ėt ėdüp nuṣreti

şehüŋ maṭbaḫından getür var ṭaʿām
ki kūdeklerüŋ yola baḳar müdām

1368 Kabe yolunda hüner dolu bir erin yaya olarak hacca gittiği işittim.
1369 Her adımda niyaz edip eve varınca iki rekat namaz kılardı.
1370 O yol insanı sağ ve soluna bakmadan şevkle yürürdü.
1371 Ayağına deve dikeni (bile) batsa onu hiç çıkarmaz, kıvranırdı.*
1372 Sonunda kalbine vesvese geldi; "Bu yaptıklarım güzel bir menkıbe oldu." dedi.
1373 Acaba kim böyle güzel yürüdü, böyle güzel iş kime nasip oldu?
1374 Şeytanın hilesi onu harap etti; can ve vücudu o kuyuya düşürdü.
1375 Hakkın rahmeti zuhur etmeseydi gurur onun başını kuyudan çıkarmazdı.
1376 Gaibten bir seslenici ona ses verdi: Ey güzel huylu ve Allah dostu!
1377 İbadet ettinse at, onlardan kurtul; çünkü (böyle gururlanarak) dergahımıza nüzul getirdin!
1378 Lütufla biraz gönül alman her adımda bin rekat namaz kılmandan daha iyidir.
1379 Hükümdarın çavuşuna karısı "Yardım isteyerek rızık kapısını çal!" dedi.
1380 Git, hükümdarın mutfağından yiyecek getir; çünkü çocukların sürekli yola bakar.

açılmaz dėdi maṭbaḫ-ı şāh-ı taḫt
ki ṣāʾimdurur şāh-ı fīrūz-baḫt

kesüp zen ümīdin baş egdi yėre
dėdi faḳr u fāḳa_ehli miskīn ere

16[a] nedür bu ṣavamdan ümīdi şehüŋ
nedür ārzūsı şeh-i dergehüŋ

şeh iftārı ṭıflāna bayrāmdur
orucı güni şām-ı alāmdur

yėyüp yėdüre ehl-i ḫayr ola şen
yeg ol ṣāʾimü'd-dehr olan pintiden

hemīşe ḫudā vėrsün aŋa reḫā
ki yėyüp ḳıla ḫalḳa ḫayr u seḫā

şu çoḳ ṣavm ėdenden k'ola zer-perest
hezārān yeg ol ḫayr ėden sīm-dest

oruc dutsa olur şol ehl-i seḫā
ki dermānsuza vėre nān-ı ḍuḥā

ve illā nėye ḳuru zaḥmet çeker
bitürür mi sünbül ʿaceb şūre yer

hemīn kendü yėr pinti ne bulsa nān
çalar kendüden kendü oynar hemān

şu nā-dān ki ḫalvet ėre yėrine
urur küfr u īmānı bir birine

şu cāhil ki dutar ḫayālāta el
ḳılur ḫalvete girse bāṭıl ʿamel

var āyine vü ābda ḫoş ṣafā
ṣafāda gerek pāki ammā çü mā

1381 (Çavuş) "Tahtın hükümdarının mutfağı açılmaz; çünkü kutlu talihli hükümdar oruçludur." dedi.
1382 Kadın ümidini kesip başını yere eğdi; fakirlik ehli miskin ere (şöyle) dedi:
1383 Hükümdarın bu oruçtan ümidi nedir, dergâhın şahının arzusu nedir?
1384 Sultanın iftarı çocuklara bayramdır; oruçlu günü (ise) elemler akşamıdır.
1385 Yiyip yedirip hayr ehlinin şen olması dünyanın orucunu tutup pinti olmasından daha iyidir.
1386 Yiyip halka hayır ve cömertlik kılması için Allah ona daima bolluk versin!
1387 Gümüş elli olup hayr eden kişi, altına tapıp çok oruç tutandan binlerce kez daha iyidir.
1388 Dermansıza kuşluk ekmeği verebilen cömertlik ehlinin oruç tutması (yerinde) olur.
1389 Yoksa ne için kuru zahmet çeker? Çorak yer (hiç) sünbül bitirir mi?
1390 Pinti ne bulsa hemen kendi yer, kendisinden ekmek çalar yine kendisi (için) harcar.
1391 Halvete çekilen cahil, küfür ve imanı birbirine vurur/karıştırır.*
1392 Hayallere el tutan cahil, halvete girse batıl amel eder.
1393 Aynada da suda da güzel berraklık vardır; ama berraklıkta su(yunkinde olduğu) gibi halislik olması gerekir!*

ḥikāyet

biri ehl-i ḫayr idi ḳuvveti yoḳ
kefāfı az ammā mürüvveti çoḳ

denī süfle ādem ġınā bulmasun
ebed esḫiyā desti ṭar olmasun

şu kim ola dānā vü himmet bülend
urur bī-murādī ayaġına bend

şu bir ʿālī himmet ki dāniş bulur
yalımı zamānede alçaḳ olur

çü bārān ki bir ṭaġ başına düşer
yüce yėrde durmaz aşaġa iner

küçüklükde ser-māye ḳılsaŋ kerem
bu el ṭarlıġın çekmez idüŋ bu dem

yazar bir eli ṭar kes iki ḥarf
ki ėy ehl-i vüsʿat ėden māl ṣarf

biraz dirhem-ile gel ol dest-gīr
ki zindāndayam bunca yıldur esīr

gözünde ebed ḳadri yoḳ nesnenüŋ
elinde pulı yoḳ velī teşnenüŋ

ḫaber gönderür merd-i dāyinlere
olan ḥabsüŋüzde şu miskīn ere

şu baḫtı siyāhuŋ yüzin aḳ ėdüŋ
bugün ḥabsüŋüzden ḫoş ıṭlāḳ ėdüŋ

biraz cemʿ-i māla vėrüŋüz zamān
ḳaçarsa benüm boynuma_olsun żamān

ḫaṣamlar rıżāsın bilüp ol cüvān
gelüp maḥbese dėdi durma bir ān

1394 Birisi hayır ehliydi; ama (vermeye) kuvveti yoktu; rızkı az ama cömertliği çoktu.
1395 Soysuz alçak kimse zenginlik bulmasın, cömertlerin eli ebediyen dar olmasın!
1396 Bilgili ve himmeti yüce olan kişinin ayağına muratsızlık bend vurur.
1397 Yüce himmetli, ilim sahibi birinin bu devirde mertebesi alçak olur.
1398 Yağmurun bir dağ başına düştüğünde yüksek yerde durmayıp aşağı indiği gibi…
1399 Sermayeni küçüklüğüne göre ihsan etseydin bu dönemde de bu el darlığın çekmezdin.
1400 Eli dar biri "Ey malını dağıtan refah ehli!" diye iki kelime yazar.
1401 Bunca yıldır zindanda esirim; biraz dirhem ile gel elimden tut (/beni kurtar)!
1402 [gözünde:gözümde] Herhangi bir şeyin gözünde ebediyen kadri yoktu; ama istenilen para heveskârın elinde yoktu.
1403 Borç veren adamlara haber gönderir: "Hapsinizde olan şu fakir er için
1404 Şu bahtı karanın yüzünü ak edin; bugün hapsinizden salıverin!
1405 Mal toplaması için biraz zaman veriniz, kaçarsa kefilliği benim boynuma olsun.
1406 O (cömert) yiğit, (mahkûmun) düşmanlarının isteğini bilip zindana gelerek (mahkûma) "Bir an durma!" dedi.

şeherde daḫı durma gözlerüŋ aç
ḳaçabildügüŋce yürü var ḳaç

şu ṭoġan gören serçe gibi hemīn
ḳafesden çıḳup dutdı rūy-ı zemīn

şabā gibi seyr ėtdi yėr yüzüni
şu seyrān ki görmezdi yėl tozunı

cüvānmerdi ḫaşmān hemīn duttılar
ki medyūnımuz vėr yāḫud sīm u zer

ḳafesden ḳaçan murġa érer mi ferd
ḳalur çāresüz girdi zindāna merd

gėce uyımaz gündüz ėtmez ḳarār
durur nėçe eyyām ḥayrān u zār

aŋa bir gün uġradı bir pārsā
mübārek-nefes pāk ü şīrīn-edā

dėdi ėy ṣalāḥ ehl-i müşfiḳ ʿazīz
mürüvvetlü dil-dār u ehl-i temīz

bilürem yėmezsin sen emvāl-i ḫalḳ
neden ḥabse düşdüŋ pes ėy ehl-i delḳ

dedi ėy mübārek-nefes ḥaḳ şinās
yemedüm ėdüp ḥīle emvāl-i nās

baŋa bir ḳul aġladı ḫālin nihān
ḫalāṣına ḥabsümdi dermān hemān

daḫı görmedüm çāre ayruḳ aŋa
meger kim bu ten ḥabs-i zindān ola

bunı görmedi ḫūb rāy-ı bülend
ki ḫoşlıḳda ben ġayr zindānda bend

benüm rāyuma gelmedi hīç bu ḫoş
ferāġatde ben ġayr maḥbesde uş

1407 Şehirde bile durma, gözlerini aç; yürü kaçabildiğince kaç!
1408 (Mahkûm) doğan gören serçe gibi kafesten çıkıp hemen yeryüzünü tuttu.
1409 Sabah yeli gibi yeryüzünü gezdi; öyle bir geziş ki yel (bile onun ayağının) tozunu göremezdi.*
1410 [Vezin icabı yāḫud>yaḫud okunabilir.] Düşmanlar, cömert adamı "Ya borçlumuzu ya da altın, gümüş ver!" diye hemen yakaladılar.
1411 Kafesten kaçan kuşa insan ulaşabilir mi?! (Cömert) adam çaresiz kalıp zindana girdi.
1412 Gece uyuyamaz, gündüz duramazdı; şaşkın ve ağlar hâlde nice gün geçirdi.
1413 Bir gün ona mübarek nefesli, temiz ve tatlı edalı bir sofu uğradı:
1414 Ey dindar, şefkat ehli aziz; saf, iyi, sevgili insan!
1415 Sen halkın mallarını yemezsin, bilirim; öyleyse ey aba ehli, neden hapse düştün?
1416 Ey mübarek nefesli, Hakk'ı tanıyan! Hile edip insanların mallarını yemedim, dedi.
1417 Bir kul bana gizlice hâlini ağladı; onun kurtuluşuna yalnızca benim hapsim çareydi.
1418 Onun için bu bedenin zindanda hapsolmasından başka bir çare de göremedim.
1419 Ben rahatlık içindeyken başkasının zindanda bağlı olmasını ahlâk anlayışım hoş görmedi.
1420 Bu benim düşünceme hiç hoş gelmedi: Ben huzurda, başkası hapiste…

teni zinde ʿālim velī mürde dil
yeg ol zinde dil k'ola ten mürde gil

zehī er ki öldi adı zindedür
eyü ad ėletdi ki o zindedür

cihānda ne ḫoş dirlik ėtdi şu kes
k'adı ölmeyüp aŋıla her nefes

şu dil zinde ten ger ölürse ne ġam
ki ʿuḳbāda<dur> zinde dil-i muḥterem

ten-i zinde dil hergiz olmaz helāk
eger cism ölüp ḫāke girse ne bāk

ḥikāyet

ṣusuz kelb gördi yabanda bir er
ki dirlikden ancaḳ ramaḳdur eşer

següŋ böyle ḥālin görüp aġladı
ṣıġandı vü ḳulluġa bėl baġladı

külāhın ḳoġa ėtdi dülbendin ip
ipi çāha ṣaldı vü ip buldı dip

ḳuyudan çıḳarup ṣuyı nev-cüvān
ṣıvardı seg-i nā-tüvānı hemān

ḫaber vėrdi ḥālinden anuŋ rüsūl
ki ḳıldı bu ḫayr işi allāh ḳabūl

16b

kamu seyyiātını maḥv eyledi
naʿīm-i cinānla anı ṭoyladı

gel endīşe eyle günehkārsaŋ
aġır başluca ol sebüksār-iseŋ

dėmem saŋa cevr ü cefākār ol
kerem pīşe eyle vefādār ol

1421 Bedeni toprakta ölü ama gönlü yaşayan olmak bedeni yaşayıp gönlü ölmüş olan âlimden daha iyidir.
1422 (Cömert) er öldü, (ama) adı yaşamaktadır; iyi ad bıraktığı için o canlıdır, ne güzel!
1423 Adı ölmeyip her nefeste anılan kişi dünyada ne güzel hayat geçirmiştir!
1424 Muhterem gönül ahirette yaşayacağı için zinde gönüllünün bedeninin ölmesi gam değildir!
1425 Beden ölüp toprağa girse de korkulmaz; çünkü zinde gönüllünün bedeni asla helak olmaz!
1426 Bir er, çölde yaşamdan eseri ancak bir nefes olan susuz bir köpek gördü.
1427 Köpeğin bu hâlini görüp ağladı, sıvandı ve kulluğa bel bağladı.
1428 Külahını kova, tülbentini ip etti; ipi kuyuya saldı ve ip dibi buldu.
1429 Genç, suyu kuyudan çıkartıp çaresiz köpeğe hemen su verdi.
1430 Peygamber bu hayırlı işin Allah tarafından kabul edildiğini haber verdi.
1431 Bütün günahlarını yok etti, cennetin bolluğuyla onu yedirip içirdi.
1432 Günahkârsan, akılsız isen gel düşün ağırbaşlıca ol!
1433 Sana zalim ol demem, cömertliği huy edin vefalı ol!

saŋa eylük ėdene vėren cinān
vėrür nīk merde daḫı ol çünān

elünden gelürse kerem eyle çoḳ
k'olur bāb-ı cennet kerīme açuḳ

şu gencden olan baḫş ḳınṭār-ı zer
degül renc-i destle olan pul ḳadar

kişi ḳadr-i ḳuvvet çeküp yük alur
çekürge budı mūra aġır gelür

der-nīgūyī ve serencām-ı ū

bu ḫalḳa ḳıl āsānı ėy nīk-baḫt
ki dutmaya anda ḫudā seni saḫt

ayaḳdan düşene olan dest-gīr
ṭayındurmaz anı ḫudā-yı ḳadīr

dil-āzārlıḳla buyurma ḳula
ki nā-gāh fermān-dih ola saŋa

ėde manṣıb u müknetüŋçün ẓuhūr
ʿavām u mesākīne eyleme zūr

düşer bu ki ol cāh u temkīn bulur
çü beydaḳ süre süre ferzīn olur

şu kim duta pend ü öŋini bile
ebed ṣaçmaya toḫm-ı kīn bir dile

ekin issi ḫırmende görür ziyān
başaḳ cemʿ ėdene k'ola ser-girān

dėmez mi faḳīre vara bu niʿam
çeke bundan anuŋ dili bār-ı ġam

nėçe güçlüler oldı üftādeler
çoḳ üftādeler oldı āzādeler

1434 Sana iyilik edene cennet veren (Allah) iyi insana daha bunun gibi neler verir!
1435 Elinden gelirse çok ihsan et; çünkü cennet kapısı ihsan sahibine açık olur.
1436 Hazineden bağışlanan kantar(larca) altın sıkıntılı elin verdiği pul kadar değildir.
1437 Kişi kuvvetinin derecesi kadar çekip yük alır; çekirgenin budu karıncaya ağır gelir.*
1438 Ey iyi bahtlı, Allah'ın seni zorlukta tutmaması için bu halka kolaylık kıl!
1439 Kadir Allah, ayaktan düşeninin elini tutan kişiyi (/kişinin ayağını) kaydırmaz!
1440 Köleye öfkelenerek emretme; çünkü o ansızın sana ferman veren olabilir.
1441 Kuvvetin ve makamın baş gösterdikçe halka ve fakirlere zorbalık etme!
1442 Piyadenin sürüye sürüye vezir olması gibi bu düşer, o makam ve kuvvet bulur.*
1443 Nasihat dinleyen ve ileri görüşlü olan kimseler ebediyen bir gönüle kin tohumunu saçmaz.
1444 Ekin sahibi harmanda başak toplayan için bıktırıcı olursa (kendi) zarar görür.*
1445 (Bir gün) bu nimet fakire ulaşabilir, buna mukabil onun gönlü gam yükü çekebilir demez mi?
1446 Nice güçlüler düşkün oldu, nice düşkünler hür oldu.

gerekmez ṣımaḳ zīr-i destānuŋı
ola bula ḳuvvet ala nānuŋı

ḥikāyet

var idi yüzi tünd bir ehl-i māl
varur bir faḳīr aŋa dermānde ḥāl

aŋa żaʿf u faḳrını bildürdi hep
ramaḳ sedd ėder nesne ḳıldı ṭaleb

degül zer ne aḳçe ne pul vėrdi ol
ġażabla çaġırup baş oynatdı bol

yaḳup sāʾili nār-ı ġam açdı leb
başın ḳaldurup pes dėdi ne ʿaceb

nėçün ekşi ṣūret olur baylar
ne ḳorḳmaz ḥaşirde kʾėde vāylar

buyurdı ġulāma pes ol bī-kerem
anı zecr ile sürdi ḫor ile hem

çü ḥaḳ niʿmeti şükrin ėtmedi hīç
dönüp devletinüŋ yüzi oldı pīç

çevürdi yüz andın hemīn rūzgār
ayaġ ėtdi başını bu zūrkār

felek indürüp atdan oldı yayaḳ
ayaġ oldı baş u baş oldı ayaḳ

bulup eksügüni ṣatuda ẕī-narḫ
ḳarartdı yüzin muḥtesibvār çarḫ

ululuḳ başını helāke ḳodı
nesi var ise seyl-i nekbet yudı

ʿuṭārid siyehbaḫta çekdi ḳalem
eline vėrildi sicil-i elem

1447 Elinin (/emrin) altındakileri kırmak gereksizdir; ola ki (onlar) kuvvet bulur, senin ekmeğini alır.
1448 Bir fakir aciz hâlde yüzü sert bir zenginin yanına gider.
1449 Ona tam olarak zayıflığını ve fakirliğini anlatır, (bu hâlini) azıcık önleyecek(/giderecek) kadar bir şey ister.
1450 O değil altın, ne akçe ne pul verdi; öfkeyle bağırıp bolca baş oynattı.
1451 Gam ateşi dilenciyi yakıp ağzını açtı(rdı); sonra başını kaldırıp "Ne şaşılacak şey!" dedi.
1452 [ḥaşirde>maḥşerde] Zenginler niçin ekşi surat olur; mahşerde ah vah edeceğinden nasıl korkmaz?
1453 Sonra o lütufsuz (zengin), köleye emretti, onu horlayarak kovdu.
1454 Hak nimetinin hiç şükrünü etmediği için bahtının yüzü dönüp büküldü.
1455 Felek ondan hemen yüz çevirdi, bu zorbanın başını ayak etti.
1456 Felek (o zengini) attan indirip yaya etti, başı ayak oldu ve ayağı baş oldu.
1457 Felek vergi memuru gibi pazar yerinde fiyatta kusurunu bulup yüzünü kararttı.
1458 Ululuk başını helake koydu, musibet seli nesi var ise yıkadı.
1459 Utarit bedbahta kalem çekti; elem sicili eline verildi.*

ne yük ḳaldı ne yük çeken hep feşār
ḳamu taḥs naḥs oldı vü tārümār

1461. ėle vėrdiler varın aylaḳ gibi
soyuldı vü ḳoḫdı ṣaramsaḳ gibi

ṣatılup ḳul aldı anı bir saḫī
eli gönli açuḳ cüvānmerd aḫi

1463. şen oldı bu bayuŋ yüzin görmeden
çü miskīn k'olur māl buldaḳda şen

gelür loḳma isteyü bir gün faḳīr
ḳapuya ser ü pā bürehne ḥaḳīr

1465. belā çekmeden şişmiş ayaḳları
yaralmışdı ṭas ṭas dudaḳları

buyurdı ġulāma pes ol kān-ı cūd
ki ėder aŋa çoḳ kişiler dürūd

1467. ḳapudan dilenciyi gönderme boş
varup ėy ġulām eyle göŋlini ḫoş

çü ėletdi ṣofradan aŋa ṭaʿām
gidüp uṣṣı bir naʿra urdı ġulām

1469. gelür ḫ^{v}ācesine ṣınaḳ ḫāṭır ol
aḳar gördi yaşı vü gāyet melūl

alup egnine ġuṣṣa ferācesin
yaşı şerḥ ėder rāzı dībācesin

1471. aŋa ṣordı pes ol cüvānbaḫt merd
neden ėy semen-ber yüzüŋ oldı zerd

kimüŋ cevri çeşmüŋe aḳıtdı yaş
kimüŋ zaḫmı baġruŋda bitürdi baş

1473. dėdi yüregüm acır aġlar gözüm
bu pīr-i siyeh-baḫta göyner özüm

1460 Ne yük ne yük çeken (hayvanı) kaldı, hepsinin suyu çıktı; bütün varlığı uğursuz ve perişan oldu.
1461 Varını bedavaymış gibi ele verdiler; sarımsak gibi soyuldu ve koktu.
1462 Ey kardeş, onun kölesi eli gönlü açık iyiliksever bir cömert tarafından satın alındı.
1463 (Köle) bu zenginin yüzünü görmeden şen oldu; çünkü fakir mal bulunca şen olur.
1464 Bir gün (bir) fakir lokma istemek için baş, ayak çıplak, kudretsiz hâlde kapıya gelir.
1465 Ayakları bela çekmekten şişmiş, dudakları parça parça yarılmıştı.
1466 Birçok kişinin kendisine dua ettiği o cömertlik madeni köleye buyurdu:
1467 Ey köle, dilenciyi kapıdan boş gönderme, gidip gönlünü hoş eyle!
1468 Köle gidip ona sofradan yemek ilettiğinde aklı gitti, bir nara attı.
1469 O kırık gönülle efendisine geldi, (efendisi onu) gözünün yaşı akar ve oldukça üzgün bir hâlde gördü.
1470 Gam cübbesini sırtına almıştı; gözyaşı, dibacesinin/içinden geçenlerin sırrını açıklıyordu.
1471 [pes:püs/pus] Sonra o talihli adam ona sordu, "Ey yasemin göğüslü neden yüzün sarı oldu?"
1472 Kimin eziyeti senin gözüne yaş akıttı, kimin yarası senin bağrında baş bitirdi?
1473 Yüreğim acır, gözüm ağlar, bu kara talihli ihtiyara içim yanar, dedi.

ki maḥkūmı vü ḳulı idüm anuŋ
ḫudāvendi idi nėçe maḫzenüŋ

1475. ḳışaldı çü naᶜmā vü ᶜizzet eli
uzun bāblarda yed-i sāᵓili

gülüp dėdi ėtme taᶜaccüb bu dem
ki gerdūn kimseye ḳılmaz sitem

1477. budurur şu bek yüzlü bāzārgān
ki gökde dutardı başın her zamān

ben olam ki sürdi derinden beni
pes anuŋ baŋa vėrdi rızḳın ġanī

17[a] 1479. ġam u ġuṣṣa tozın yüzümden yudı
başuma saᶜādet külāhın ḳodı

yapar bir ḳapu ḥikmetiyle ḥaḳ uş
açar fażl u raḥmetle birine ḫoş

1481. nėçe müflis ü bī-nevā ṭoḳ olur
nėçe māl u münᶜim gider yoḳ olur

nėçe ulular oldı zīr u zeber
nėçe alçaḳ ulu olup buldı fer

ḥikāyet-i şiblī

1483. ėşit sīret-i nīk merdānı uş
buŋa cān u gönülden aç çeşm u gūş

ulular işin işle merdāne ol
erenler yolıdur ararsaŋ bu yol

1485. ki gendüm alur şiblī dükkāndan
anı kūya ėltür pes ol pāk-ten

görür ġallede bir ḳarınca yürür
geh eṭrāfı geşt eyler ü geh durur

1474 Çünkü onun mahkûmu ve kölesi idim, (o) birçok hazinenin sahibi idi.
1475 İhsan ve izzet eli kısaldığı için (şimdi) dilenci eli kapılara uzanmaktadır.
1476 Gülüp "Bu vakit şaşırma; çünkü felek kimseye haksızlık etmez!" dedi
1477 Şu başını her zaman gökte tutan sert yüzlü tüccar budur.
1478 Ben kapısından sürdüğü kişiyim. Sonra onun rızkını Gani (/mutlak zengin Allah) bana verdi.
1479 Gam ve keder tozunu yüzümden yıkadı, başıma saadet külahını koydu.
1480 Allah işte böyle hikmetiyle bir kapı kapatır, diğerine fazilet ve rahmetle güzel (bir kapı) açar.
1481 Nice parasız kalmış, çaresizler tok olur; nice mal ve nimet gidip yok olur.
1482 Nice ulular alt üst oldu, nice alçaklar ulu olup güç buldu.
1483 İyi ahlaklı adamları işit, işte buna (/anlatacaklarıma) can u gönülden göz ve kulak aç:
1484 Uluların işini işle, adam gibi ol; ararsan bu yol, erenlerin yoludur.
1485 Şiblî, dükkândan buğday alır; sonra o temiz insan onu köye götürür.*
1486 Zahirede bir karıncanın yürüdüğünü görür; (karınca) bazen etrafı gezer, bazen durur.

1487. elem ḥayret almış anuŋ cānını
ḳuşatmış firāḳ eli her yanını

ėdüp merḥamet uyımadı gėce
pes ėrürdi meᶜ vāsına ol ḫᵛāce

1489. dėdi ol kerem kānı ol bü'l-vefâ
nigehdār-ı şerᶜ -i resūl-i ḫudā

mürüvvet degüldür ki bu mūrı ben
yėrinden ėdem dūr u bī-çāre ten

1491. perākendeler ḫāṭırın eyle cemᶜ
bulur cemᶜ -i ḫāṭır dutan baŋa semᶜ

ne ḫoş dėdi firdevsī-i reh-nümā
ki ḥaḳ raḥmet ėtsün aŋa dāyimā

1493. meyāzār mūrī ki dāne keş est
ki cāndāred o cān-ı şīrīn hoşest

ḳarıncayı incitme cān götürür
çeker dāne şīrīn revān götürür

1495. meger ṭaş baġırludur ol dil-siyāh
ki mūrı ḳılur teng-dil bī-günāh

dėmem güçsüze güçlü elüŋle ur
düşer pāyine düşmek anuŋ çü mūr

1497. çü yoḳ raḥm pervāneye şemᶜ de
yaḳarlar anı dāyimā cemᶜ de

dutalum ki var çoḳ senden żaᶜ īf
bulınur ḳavī daḫı senden ḥarīf

der-iḥsān u fevāyid-i ān

1499. benī ādemi mümkin iḥsānla ṣayd
nėtekim ḳılur vaḥşīyi ṣayd ḳayd

1487 Onun canını elem, hayret almış; her yanını ayrılık eli kuşatmış.

1488 [Vezin gereği ḫᵛāce>hoca okunabilir.] Merhamet edip gece uyumadı; sonra o efendi (karıncayı geri) yuvasına götürdü.

1489 O çok vefalı, o cömertlik madeni, Allah resulunün şeraitinin bekçisi şöyle dedi:

1490 Benim bu karıncayı yerinden uzaklaştırmam ve çaresiz bedenli kılmam insanlık değildir!

1491 Gönlü perişan olanların gönüllerini topla, bana kulak tutan (kendi) gönül toplayanını bulur.

1492 Yol gösterici Firdevsî, Allah daima ona rahmet etsin, ne güzel demiş:

1493 İncitme karıncayı, yuvaya dane çekmededir/ Çünkü onun da canı var ve can çok şirindir. (Bk.:TOKMAK, A.: *age*: 139.s.)

1494 Karıncayı incitme can götürür; (yuvaya) tane çeker, tatlı can taşır.

1495 Ancak kara gönüllü, taş bağırlı olan (kişi) günahsız karıncanın yüreğini incitir.

1496 Güçsüze güçlü elinle vur demem; (bir gün sen de) karınca gibi onun ayağına düşebilirsin.

1497 Mumda pervaneye acıma olmadığı için onu da toplantıda daima yakarlar.

1498 Farzedelim ki senden zayıf olan pek çok kişi var, (ama) senden güçlü olan insan da bulunur.

1499 Hayvanları kement nasıl avlarsa insanoğlunu da ihsan ile avlamak mümkündür.

ʿadū boynın iḥsānla bagla sen
ki kesmeye tīġ anı zincīrden

çü senden ʿadū göre luṭf u kerem
daḫı ḫubş ėder ṣanma ėy muḥterem

ḳıl eylük ki eylügä ėre özüŋ
luṭuf ḳıl ki çoḳ luṭf göre gözüŋ

bitürmez bedī nīgū ʿāḳil dėmiş
ki toḫm-ı bedi vėrmez eyü yemiş

çü senden göre dost düşvārlıḳ
saŋa eyleye ṣanma ġām-hᵛārlıḳ

ėlüŋ ėylügini dilerse ḫᵛāce
dėye ėylügin ḫalḳ ėrte gėce

eger ġayra ḫᵛāce ola nīk-hᵛāh
zamān geçmeye çoḳ seveler çü şāh

ḥikāyet

dėdi saʿdī-i pīr-i ferḫunde-ḫūy
cihān-dīde dānende vü rāst-gūy

ki öŋünce bir reh-ber-i ercümend
gider düşmiş ardına bir gūsfend

dėdüm aŋa bu bāġ u ip ėy cüvān
yėder böyle bu gūsfendi her ān

alup ṭavḳ u zincīrin ol dem hemīn
ṣalıvėrdi öpüp ṣaġın u ṣolın

çü ʿıyş u oyundan yine geldi şād
beni pes görüp dėdi ėy ḫoş-nihād

degül iple yėdilür ėy nīk-nām
olupdur bu iḥsān ṭanāb ile rām

1500 Sen düşman boynunu ihsanla bağla; çünkü kılıç onu (/ihsan bağını) zincir gibi kesemez.
1501 Ey muhterem, düşman senden lütuf ve ihsan gördüğünde kötülük eder sanma!
1502 İyilik et ki sen kendin de iyiliğe ulaşasın, lütuf kıl ki senin de gözün lütuf görsün!
1503 Akıllı kişi, "Kötülük, iyiyi meydana getirmez!" demiş; çünkü kötü tohum, iyi yemiş vermez.
1504 Dost(unun) senden zorluk gördüğünde sana dostluk edeceğini zannetme!
1505 Efendi halkın iyiliğini isterse, halk da ertesi gece onun iyiliğini söyler.
1506 Eğer efendi yabancının/diğerlerinin iyiliğini isterse zaman geçmeden (onlar da) efendiyi hükümdar gibi çok severler.
1507 Dünyayı görmüş, bilgili ve doğru sözlü, mübarek tabiatlı ihtiyar Sadi (şöyle) dedi:
1508 Önüme doğru muhterem bir rehber; (rehberin) ardına bir koyun düşmüş giderdi.
1509 Ona "Ey delikanlı, bu koyunu her an böyle çeken bu bağ ve iptir." dedim.
1510 O vakit hemen tasma ve zincirini aldı, sağını ve solunu öpüp salıverdi.*
1511 (Delikanlı) eğlence ve oyundan yine mutlu (geri) geldiğinde beni görüp "Ey iyi huylu!" dedi
1512 Ey iyi namlı, (koyun) iple çekilir değildir; bu, ihsan ipiyle itaat eden olmuştur.

görür luṭf pīl-i mehīb-i dürüşt
pes ol filciye ḥamle vėrmez ü püşt

yavaşlıḳla oḫşa yavuz düşmeni
ki seg etmegüŋ yėse ṣaḳlar seni

olur pars dendānı çönge şuŋa
k'anuŋ peynirin iki gün yalaya

ḥikāyet

biri gördi bir dilkü bī-dest ü pā
ḫudā ṣunʿ ına ṭaŋa ḳaldı aŋa

ki bu dünyede nėce dirlik ėder
eli ayaġı yoḳ nėce yėr içer

bu endīşedeyken o şūrīde pīr
görür ṣayd ile geldi bir nerre şīr

yėdi ol şikārı çü şīr ol zamān
ġıdā oldı dilküye andan ḳalan

yine ittifāḳ ėrte gördi hemān
ki vėrdi aŋa rızḳ rūzī-resān

gözin açdı çünkim yaḳīn iʿtiḳād
ḳılup āferīnendeye iʿtimād

dėdi bir bucaḳ ḳılayın iḫtiyār
ėdeyin ölince ben anda ḳarār

başum bir delügä ṣoḳayın çü mūr
yėmez rızḳ zūr ile vaḥş u ṭuyūr

başın ḫırḳaya çekdi pes ehl-i delḳ
k'ola göndere rızḳ ḫallāḳ-ı ḫalḳ

17ᵇ halāyıḳdan eyledi ʿuzlet bu ten
ümīd ėtdi rızḳı gele ġaybdan

1513 Sert heybetli fil (bile) lütuf gördükten sonra filciye hücum etmez, arkasını dönmez.
1514 Sert düşmanı yumuşaklıkla okşa; çünkü köpek ekmeğini yese seni korur.
1515 Parsın dişi iki gün peynirini yaladığı kişiye karşı kesmez olur.*
1516 Birisi elsiz ve ayaksız bir tilki gördü, bunun için Allah'ın yaratma gücüne şaşırıp kaldı.*
1517 Eli ayağı yok, nasıl yer içer; bu dünyada nasıl yaşar?
1518 O şaşkın ihtiyar bu düşüncedeyken bir erkek aslanın av ile geldiğini görür.
1519 Aslan o avı yediği zaman ondan artakalan tilkiye yemek oldu.
1520 Hemen ertesi gün yine tesadüfen rızık veren (Allah)ın ona rızık vermesini gördü.
1521 Gözünü açtı, yaradana sağlam olarak inanıp güvendi.
1522 Bir köşeyi seçeyim, ölünceye kadar ben orada durayım dedi.
1523 Yabani hayvanlar ve kuşlar (bile) zorbalıkla rızık yemiyor; (bundan sonra ben de) karınca gibi başımı bir deliğe sokayım.
1524 Sonra o aba ehli Allah rızkını gönderir diye başını hırkaya çekti.*
1525 Bu kişi yaratılmışlardan ayrılıp bir köşeye çekildi, gaipten rızkının geleceğini ümit etti.

ne yād u biliş geldi ne eş ne dost
yaġ ėt gitdi ḳaldı kemük ḳuru post

żaʿafdan çü ḳalmadı pes ṣabrı hīç
ḳamu ʿużvı oldı anuŋ pīç pīç

pes ėşitdi dīvārı ardından ol
ki dėr aŋa bir kimse ėy bü'l-fuḍūl

yüri yırtıcı arslan ol ḥarīf
ṣaḳın dilküveş olma şell u żaʿīf

dürüş eyle kim arta senden çü şīr
ne olduŋ ki ḳılduŋ çü rūbeh esir

getür avcuna ġayrlarla yė iç
revā mı yėmek fażla-yı ġayrı hīç

elüŋ emegini yėmege dürüş
ṣaḳın kimseye ḳılma yüzüŋ turuş

çalış eyle kendü terāzuŋa saʿy
ki ʿāḳil sürüsin ėder kendü raʿy

çü merdān çeküp renc ėr rāḥata
marażdan ḫalāṣ ol ėriş ṣıḥḥate

ḳazan saʿy bazūŋ-ile merdānevār
k'ėli rencin elüŋ muḫanneṣ yudar

elin dut yėre düşmişüŋ ėy ūlum
özüŋ yėre urup dėme dut elüm

ḥaḳuŋ ol ḳula oldı baḫşāyişi
k'ola varlıġı ḫalḳuŋ āsāyişi

olan maġzı başında iḥsān ėder
ki bī-himmet olur şu bī-maġz er

şunuŋ kim ola naġzı ol aŋa dost
ki olmaz kerem ehli bī-maġz u post

1526 Ne yabancı ve tanıdık ne eş ne de dost geldi; yağ, et gitti; kemik, kuru deri kaldı.
1527 Onun bütün organları kıvrım kıvrım oldu; zayıflıktan sabrı da kalmadı hiç…
1528 Sonra o, (mihrabın) duvarı arkasından bir kimsenin ona "Ey sersem!" dediğini işitti.*
1529 Yürü yırtıcı aslan ol, sakın tilki gibi çolak ve zayıf olma!
1530 Çalış, aslan gibi senden de artsın!, ne oldu da tilki gibi (başkalarına) esir oldun?
1531 Avucuna getir (/çalışıp kazan) başkalarıyla ye iç, başkalarının artığını yemek hiç uygun olur mu?
1532 (Kendi) elinin emeğini yemeye çalış; sakın kimseye yüzünü ekşitme!
1533 Çalış, kendi terazin için çaba sarfet; çünkü akıllı kişi sürüsünü kendi otlatır.
1534 Yiğitler gibi sıkıntı çekip rahata er, hastalıktan kurtulup sıhhate eriş.
1535 Yiğitler gibi pazınla kazan çalış; başkasının elinin zahmetini alçak(lar) yutar.
1536 Ey oğlum, yere düşmüşün elini tut; kendini yere vurup elimi tut deme!
1537 Varlığı halkın huzur (sebebi) olan kula Allah'ın da lutfu olur.
1538 Aklı başında olan iyilik eder; çünkü beyinsiz (/içi boş kabuk gibi olan) er lütufsuz olur.
1539 Akılsız olanlar kerem ehli olmayacağı için kimin iyiliği olursa (/kim iyilik sahibiyse) ona dost ol!

eyü olur iki cihānda şu kes
ki ḫalḳa ol eylük ėde her nefes

ḥikāyet

1541. ḥikāyet ėdüp saʿdī-i pür-hüner
dėr aḳṣā-yı rūmda ėşitdüm bir er

ki dānişver u rāh-rev-i pārsā
ṭarīḳat şināş u ḥaḳīḳat-nümā

1543. ben ü nėçe sālūs olup revān
ṭaleb ėtmede merdi olduḳ devān

geçüp nėçe derbend ü ṣaḥra vü deşt
pes ol merdüŋ ėline ėrdi güẕeşt

1545. maḳāmına varduḳ erüŋ çün yaḳīn
buluşduḳ görüşdük öpüşdük hemīn

bize ʿizzet ėtdi vü gösterdi yėr
çoḳ iʿzāz ḫaylī luṭuf ėtdi pīr

1547. çoḳ aġırladı vü çoḳ ikrām hem
nevāzişler ėtdi pes ol pāk-dem

ekini zeri raḫtı şākirdi çoḳ
velī bī-mürüvvet aġac bārı yoḳ

1549. evi ışıcaḳ līk kendi oyuk
ocaġı vü çömlegi külsüz ṣovuḳ

acından uyımaz gėce tā seḥer
revān dili tesbīḥ ü tehlīl ėder

1551. bize gelmedi gėce ayruḳ ol er
şuŋa dek ki ṣubḥ oldı vü çīn-seḥer

ḳapu açdı ḫizmetde baġladı bėl
ṣorup ḥālimüz ḳıldı luṭf-ı cemīl

1540 İki dünyada da iyi olacak kişi her nefeste halka iyilik edendir.
1541 Hüner dolu Sadi, "Aksa-yı Rum'da bir er işittim." diyerek (bir) hikâye anlatır:
1542 Âlim ve gezgin sofuydu; tarikat bilen ve hakikat gösterendi.
1543 Ben ve birkaç ikiyüzlü yola koyulup adamı (görmek) istemede acele ettik.
1544 Nice dar geçit, ova ve çöl geçip o adamın memleketine ulaştık.
1545 Erin evine tam olarak ulaştığımızda (onunla) hemen buluştuk, görüştük, öpüştük.
1546 İhtiyar, .ize kıymet verdi ve yer gösterdi; çok ikram, çok lutf etti.
1547 Hem çok ağırladı, çok ikram etti; sonra da o temiz nefesli, iltifatlar etti.
1548 Ekini, altını, at takımı, çırağı çok; ama mürüvvetsiz ağaçtı, meyvesi yoktu.
1549 Evi sıcak ama kendi korkuluk, ocağı ve çömleği külsüz soğuktu.
1550 Açlığından gece seher vaktine kadar uyumaz, dili sürekli tesbih ve tehlil ederdi.*
1551 O er bize sabah olana kadar gece bir daha gelmedi. Alacakaranlıkta,
1552 kapıyı açtı, hizmette bel bağladı; hâlimizi sorup güzel lütuf kıldı.

derāġūş ėdüp būse vėrdi yine
baş el ayaḳ öpüldi çıḳa ine

bir er ḫoş-ṭabʿ vardı çekmişdi yol
ol evde bizümle müsāfirdi ol

dėdi būse taşḥīfi ḫoşdur baŋa
ki yeg būseden tūşe ėy reh-nümā

ḳo başmaġumı öpme ḫiẕmetle ḫoş
vėr etmek ur eŋseme başmaḳla uş

ėletdi bil īşārla erler sebaḳ
ki her şofrasın ḳıldı ṭolu ṭabaḳ

dė zāhid şu k'ola kerem meẕhebi
degül mürde dil diri dutar şebi

seḫāvet kerāmetdurur baʿd u ḳabl
nefʿasuz avurddur hemīn boş ṭabl

nefʿasuz avurddur şişik boş ṭavul
ḳaba yėldür eser öŋünden ṣavul

behiştde cehennem görür baḥṣi çoḳ
ki maʿnī arar ortada maʿnī yoḳ

degül şān-ı ʿuşşāḳ ṣūret tişan
gerek daʿvīye maʿnī ʿışḳa nişān

olur daʿvīye maʿnī ṣādıḳ gevāh
ḳademsüz dem olur ḳuru tekyegāh

ḥikāyet

meger ḫayl-i ḥātemde bir ḫoş-feres
var idi ki reftār-ı āb-ı eres

zamān sürʿat ü bād-pā çün neheng
süheylinden ürkerdi bebr ü peleng

1553 Kucaklayıp öptü, yine eğilip kalkılarak baş, el, ayak öpüldü.
1554 O evde bizimle birlikte yol alan hoş tabiatlı misafir bir er vardı.
1555 Ey kılavuz, benim için buse tashifi hoştur; çünkü "tuşe" (azık), "buse"(öpücük)den daha iyidir.*
1556 Bırak, hoş hizmetle ayakkabımı öpme; ekmek ver, ayakkabıyla enseme vur!
1557 Her sofrasını tabakla dolu kılan erlerin cömertlikle kazandıklarını bil!
1558 Sofu cömertlik mezhebinden olan kişidir, geceyi diri dutup ölü gönüllü olan değil, de!*
1559 Cömertlik evvelde de ezelde de keramettir; anlamsız söz boş davul gibidir.
1560 Anlamsız söz, şişik boş davuldur, kaba yeldir, eser, önünden çekil.
1561 Sözü çok olan (kişi) cennette cehennem görür; mana arar (ama) ortada mana yoktur.
1562 Âşıkların şanı surete karışmak değildir; (çünkü) davaya mana, aşka nişan gerekir.
1563 Mana, davaya sadık şahit olur (/davayı güçlü kılar, kazanır); desteksiz/amelsiz söz kuru/boş dayanak olur.
1564 Hatem'in at sürüsünde yürüyüşü Aras Nehri gibi olan bir güzel at vardı.*
1565 Zaman (gibi) hızlı, rüzgâr ayaklıydı; timsah gibi Süheyl'inden bebr ve kaplan ürkerdi.*

ṣadāsı hemīn raʿd mānend idi
ḳavī vü yüce kūh-ı elvend idi

segirdişse ardında ḳalurdı yėl
ayaġı dolanup yinemezdi seyl

vėrür gözlere ḫıyre seyri çü raʿd
yarışda öŋin almadı raʿd ebed

döker jāle çün kūh u meydān geçer
bu sürʿatle ṣan ebr-i nīsān geçer

ḳocunur felek sürʿat ėtse eger
ki seyri zemīn u zamān ṭayy ėder

tozına yėl ėrmezdi atsa çü gām
dürer yėri reftārıyla müdām

ḳamu dilde evṣāf-ı ḥātemdi çav
ėrişmişdi rūma daḫı söz u ṣav

18[a] dėdiler şeh-i rūma vaṣfın anuŋ
ki hem-tāsı yoḳdur o cūd issinüŋ

ne olur anuŋ gibi bir dest-res
cihānda ne atı gibi var feres

deŋizde gemiveş gezer yer yüzin
ḳuş üstinden uçmaz yėl açmaz tozın

vezīre dėdi şāh-ı zerrīn külāh
vėrür şerm daʿvī kʾola bī-güvāh

ol atın ṭaleb ėdeyin ḥātemüŋ
vėrür luṭfı varsa ger ol ādemüŋ

saḫīdür vėrürse var anda mihī
ḫilāfıysadur ṣavt-ı ṭabl-ı tehī

hüner ehli bir tayyı bilür resūl
on er daḫı gönderdi bile hem ol

1566 Sesi gök gürültüsünün benzeri idi, güçlü ve yüksek Elvend Dağı idi.
1567 Koşsa yel arkasında kalırdı, selin ayağı dolanır (o atı) yenemezdi.
1568 Gökgürültüsü(yle olan şimşek) gibi onun seyri gözlere kamaşıklık verir, gökgürültüsü yarışta önüne geçemezdi.
1569 Bu hızla (terleyince) dağ ve meydan geçerken çiğ dökerdi; nisan bulutu geçiyor zannederdin.
1570 Eğer hızlanırsa gökyüzü korkardı; çünkü onun hareketi zemin ve zamanı tayyederdi.
1571 Adım attığında tozuna yel yetişemezdi, sürekli gidişiyle yeri dürerdi.*
1572 Hatem'in vasıfları bütün dillerde ünlenmişti, sözü Rûm'a bile ulaşmıştı.
1573 Rum sultanına "O cömertlik sahibinin benzeri yoktur!" diye onun vasfını söylediler.
1574 Dünyada ne onun gibi elini yetiştiren biri olur, ne de atı gibi at vardır.
1575 Geminin denizde gezdiği gibi yeryüzünü gezer; kuş üstünden uçmaz, yel tozunu açmaz.
1576 Altın külahlı sultan vezire şöyle dedi: Delilsiz/tanıksız dava utanç verir.
1577 Hatem'in o atını isteyeyim, eğer o adamın (gerçekten) lutfu varsa verir.
1578 Verirse cömerttir, onda büyüklük vardır; tersi olursa (şöhreti) boş davulun sesidir.
1579 Tayy'ı tanıyan hünerli bir elçiyi (ve) onunla birlikte on eri daha gönderdi.

ėrer ḥātemüŋ menziline bular
ṣusuz gibi k'āb-ı revān bulalar

bulara hemīn gösterüp inbisāṭ
kerem ehli ḥātem döşedi sumāṭ

etekle ṣaçup sīm u ḳand-ı nebāt
ḳodı ṣofra üstine biryān bir at

bugün oldılar anda yarınḳı gün
dėdiler nėye geldiler idi dün

hemīn ḥātem oldı perīşān dil
yüzi gülgül oldı vü beŋzi çü gil

eyitdi pes ėy mūbed-i ḫoş-hüner
nėçün vėrmedüŋ bundan evvel ḫaber

ben ol bād-pāyı kesüp dün gėce
sizüŋçün kebāb eyledüm ėy ḫ^{v}āce

aŋa beŋzer otlaḳda atlarda hīç
bulınmazdı mānendi olsa pīç

yoġ idi bahādār bundan daḫı
ne at cinsi ne nev^{ᶜ}-i āḫer aḫī

benüm meẕhebümde mürüvvet degül
ki mihmānlarum yata ḫasta-göŋül

degül ^{ᶜ}ādet ol nesne kim var ola
ḳonuḳ aç ü ṣaḥrāda seyyār ola

eyü adla aŋsun seni kāyināt
ėle ad içün vėr yėl ayaḳlu at

aŋa yėr ḳurıyup ṣular aġladı
ṣabā süst olup od için ṭaġladı

zer u sīm vėrdi bulara vü esb
ḫoş aḫlāḳ ḫılḳī degül mükteseb

1580 Bunlar susuz insanın ölümsüzlük suyunu bulması gibi Hatem'in bulunduğu yere ulaştılar.
1581 Cömertlik ehli Hatem bunlara hemen güleryüz gösterip sofra döşedi.
1582 Etekle gümüş ve şeker kamışı saçıp sofranın üstüne at kebabı koydu.
1583 Orada o gün gecelediler, ertesi gün dün niye geldiklerini söylediler.
1584 Hatem hemen perişan gönüllü oldu, yüzü gül renkli ve benzi kil gibi oldu.
1585 Sonra "Ey hoş hünerli reis, niçin bundan önce haber vermedin?" dedi.
1586 Ben o rüzgâr ayaklıyı dün gece kesip sizin için kebap yaptım ey efendi!
1587 Otlaktaki atlarda ona benzeyen, az da olsa onun benzeri olan hiç bulunmazdı.
1588 Bundan daha kıymetlisi yoktu, ne at cinsi ne başka tür ey kardeş!
1589 Benim mezhebimde misafirlerimin kırık gönüllü(/ıstırap içinde) yatması insanlık değildir.
1590 Konuk aç ve kırda dolaşıyorken (onu bu durumdan kurtaracak) o nesnenin var olması (elde tutulması) âdetim değildir.*
1591 Kâinat seni iyi ad ile ansın, rüzgâr ayaklı atı ele ad için ver.
1592 O (at) için yer kurudu, sular ağladı; sabah yeli zayıflayıp ateş içini dağladı.
1593 Bunlara(/misafilere) altın, gümüş ve at verdi; iyi ahlâk yaratılıştan gelir, sonradan kazanılmış değildir.

ḫaber şāh-ı rūma çü ėrdi hemīn
dėdi ḥāteme ṣad-hezār āferīn

1595. nedür ḥāteme böyle iḥsān yigit
daḫı ḫūb u raʿnā ḥikāyet ėşit

ḥikāyet

var idi yemende melik milki bol
ki nām-āver idi vü fermān-dih ol

1597. yoġ idi zamānında mānendi mīr
bulınmazdı aŋa seḫāda naẓīr

nigīn u ḳalem ehli ṣāḥib-direfş
ḫazāʾin ėderdi mesākīne baḫş

1599. meger ebr-i iḥsāndur ol pür-kerem
ki ṣaçar çü bārān eli zer direm

biri eyledi ḥātem adını yād
revā görmeyüm dėdi ferruḫ nijād

1601. ne bunca maḳālāt ėy bād-senc
ne milk u ne leşker var anda be genc

ėşitdüm mülūkāne çeşn ėdüp ol
nėçe ḫalḳı ṭoylar imiş ṣaġ u ṣol

1603. biri daḫı açar ṣenāsına ser
bir er daḫı ḫoş ẕikr-i ḥātem ėder

ḥased kīneden sīnesinde ḳarār
ėdüp ḳatlini diledi şehr-i yār

1605. zamānumda ḥātem ki mevcūd ola
degül nāmum eylükle maʿdūd ola

dėyüp buldı pes ḳan içici er
gidüp ḳodı ḥātem helākine ser

1594 Haber hemen Rum sultanına ulaştı, Hatem'e binlerce aferin dedi.
1595 Ey yiğit, Hatem için böyle ihsan nedir ki? Daha güzel ve hoş hikâye dinle: (Bk.: *Der-Kenâr*)
1596 Yemen'de mülkü bol, ünlü ve hükmü geçen bir hükümdar vardı.
1597 Devrinde eşi olan bir emir yoktu, cömertlikte ona benzer bulunmazdı.
1598 Mühür ve kalem ehli, sancak sahibiydi; fakirlere hazine bağışlardı.
1599 O kerem dolu kişi, olsa olsa ihsan bulutudur; çünkü eli yağmur gibi altın, para saçar.
1600 Biri Hatem'in adını yâd eyledi, mübarek soylu, "(Bahse) değer görmüyorum!" dedi.*
1601 Ey kibirli kişi, bunca (övgü dolu) söz nedir? Onda ne ülke ne de hazine, asker vardır.
1602 Onun hükümdarlara yakışır şekilde ziyafet verdiğini, sağ ve solundaki birçok halkı yedirip içirdiğini işittim.
1603 Biri daha onun övgüsüne baş açar, bir er daha hoşça Hatem'i anar.*
1604 Padişahın sinesinde kıskançlık kine dönüşüp kaldı, (Hatem'in) katlini istedi.
1605 Benim devrimde Hatem var oldukça benim ismim iyilikle sayılan olmayacak,
1606 deyip sonra kan içici bir er buldu, (o er) gidip Hatem'in helakına baş koydu.

cüvānmerd ḳatline ėdüp heves
benī ṭayy yolın isteyü gitdi pes

gelür ḳarşu yolına bir ḫoş-cüvān
bulur ṣoḥbetinden anuŋ üns cān

güler yüzlü şīrīn zebān u faṣīḥ
sözi datlu nāzük lisānı melīḥ

eve getürüp ḳıldı mihmān anı
öküş ṭoyladı kān-ı iḥsān anı

nevāzişler eyleyüp ol muḥterem
ṣorup ḫāṭırını ḫoş ėtdi kerem

o bed-ḫᵛāh idi vü bed-endīş idi
bu eylükle ḫoş göŋlin alup dėdi

bizümle biraz olsaŋuz daḫı siz
olurduḳ bu iḥsānla memnūn biz

dėdi [yoḳ] mecālüm kim olam muḳīm
ki vardur öŋümde mühimmüm ʿaẓīm

seḥerde el ayaḳ uyuşup hemīn
olup hem-iʿnān dutdı ṣaḥra yolın

dėdi ḫiẕmete ger ḳılursaŋ ḳabūl
ẓahīrüŋ olayın hīç olma melūl

iki yār u yek dil olup cāndan
ebed dönmeyem ʿahd u peymāndan

baŋa söyle rāzuŋ ki setr ėderin
ne yėre giderseŋ bile giderin

beni bil ki derd ehli hem-derdiyem
daḫı perde-pūş-ı cüvānmerdiyem

dėdi ṭoġru bilüriseŋ ger ḫaber
baŋa ḫātemi göster ėy pür-hüner

1607 İyilikseverin (/Hatem'in) katline heves etti, sonra Tay kabilesinin yolunu arayarak gitti.
1608 Yolu üstünde bir hoş delikanlıyla karşılaşır; onun sohbetinden can yakınlık bulur.
1609 (O delikanlı) güler yüzlü, şirin ve fasih dilli; sözü tatlı, lisanı güzel ve incedir.
1610 Eve getirip onu (/suikastçıyı) misafir etti; ihsan madeni (delikanlı), onu çok yedirip içirdi.
1611 O muhterem iltifatlar etti; o kerem, hatırını sorup (suikastçıyı) hoş eyledi.
1612 O, kötülük isteyen ve kötü fikirli idi; bu, iyilikle güzelce gönlünü alıp şöyle dedi:
1613 Siz bizimle biraz daha (birlikte) olsanız, biz bu ihsanla memnun olurduk.
1614 (Suikastçı ise şöyle dedi:) Misafir olmaya imkânım yok; çünkü önümde büyük, önemli bir iş vardır.
1615 Seherde hemen el ayakları birbirine uygun düştü, birlikte arkadaş olup ovanın yolunu tuttular.
1616 (Delikanlı) "Eğer hizmet için kabul edersen yardımcın olayım, hiç mahzun olma." dedi.
1617 Candan iki arkadaş ve tek gönül olup söz ve yeminden ebediyen dönmeyeyim;
1618 Sırrını bana söyle; çünkü saklarım; nereye gidersen birlikte oraya giderim;
1619 Benim dert ehli, dert yoldaşı olduğumu bil; ayrıca iyilikseverin sırrını saklarım, (dedi).
1620 (Suikastçı da) "Ey hüner dolu, eğer doğru bilgi biliyorsan bana Hatem'i göster!" dedi.

1621. ki ister yemen şāhı anuŋ başın
neden kīni var bilmem için ṭaşın

18[b] bu dem pīşvā ol baŋa reh-nümā
murādum bu luṭf u kerem ḳıl baŋa

1623. gülüp dėdi bu iş key āsāndur
senüŋ istedügüŋ şu bir cāndur

gel öldür beni başum ėlet aŋa
şeh ėtsün çoḳ ikrām u iḥsān saŋa

1625. bu dem bī-murādī saŋa olmasun
daḫı bunca zaḥmet hebā olmasun

seḥer vaḳti tenhā beşer kimse yoḳ
görür yoḳ seni vü beni az ü çoḳ

1627. ne görür ne bilür seni bir eḥad
żarar kimseden saŋa gelmez ebed

becidd dut bu işi ki güneş ṭoġar
murāduŋa ėrdüŋ bu dem ḳıl şikār

1629. kesüp tīġuŋ ile başum al yigit
benem ḥātem-i ṭayyī sözüm ėşit

nėtekim vėrür şāhına cān tezerv
ḫoş āzādelik ėtdi ḥātem çü serv

1631. düşüp atdan ol dem ḳodı yėre baş
dėdi ḳanı tīġ eyle başum tırāş

görüp ḥātemi böyle ol merd-i rāh
yėre düşdi urup zemīne külāh

1633. gehī ḫāk u geh dest u geh pā öper
sürer ḫāk u pāyına geh rū vü ser

eger tīr u terkeş u ger nīze tīġ
ṭaġıttı nėte ṭaġıdur bād mīġ

1621 Çünkü Yemen padişahı onun başını ister, neden kini vardır içini dışını bilmem;
1622 Bu vakit bana önder, kılavuz ol; isteğim bu, bana lutuf ve kerem kıl, (dedi.)
1623 (Delikanlı) gülüp bu iş çok kolaydır, senin istediğin şu bir candır, dedi (ve devam etti:)
1624 Gel öldür beni, başımı ona ilet; padişah sana çok ikram ve ihsan etsin.
1625 Bu vakit sana muratsızlık olmasın, bunca zahmet de boşa gitmesin.
1626 Seher vakti tenhadır, insan yoktur; seni ve beni az veya çok görecek kimse yoktur.
1627 Biri seni ne görür ne de bilir, sana ebediyen kimseden zarar gelmez.
1628 Ciddi tut bu işi; çünkü güneş doğmaktadır; bu vakit muradına erdin, avını yap!
1629 Kılıcın ile kesip başımı al yiğit; Hatem-i Tayî benim, sözümü işit!
1630 Hatem, servi gibi hoş azadelik etti; canını sülün gibi (Yemen) padişahı için verdi.
1631 O vakit attan inip yere baş koydu; "Kılıç nerede? Başımı kökünden kes!" dedi.
1632 O yolcu Hatem'i böyle görünce külahını zemine fırlatıp yere düştü.
1633 Bazen toprak bazen el bazen ayak öper, bazen (Hatem'in) toprağına baş, ayağına yüz sürer.
1634 Rüzgârın kara bulutu dağıtması gibi ok ve mahfazasını, mızrağını, kılıcını dağıttı.

1635. elin baġlayup durdı ḳarşu aŋa
dilini açup ḳıldı medḥ u ṣenā

dėdi ėy cüvān-baḫt u ferruḫ nijād
ġam u ġuṣṣa görme ebed yüri ṣād

1637. ne gül gülşenüŋden eger bir tiken
alam göre ser tīġ bu benim resen

eger ḳaṣd ėdem saŋa bī-ġayretüm
degül merd pūsīde bir ʿavretüm

1639. öpüp gözlerin ḳocdı anı revān
yemen cānibīne pes oldı devān

melik ḳarşudan gördi gelür cüvān
görür iki ebrūlarında nişān

1641. hemīn bildi ol er hīç iş ėtmemiş
ṣanasın şehüŋ sözin ėşitmemiş

dėdi gel berü söyle nedür ḫaber
boş ancaḳ kemendüŋ ḳanı ḳanlu ser

1643. meger ḥamle ḳıldı saŋa ad u ṣan
tenüŋ süst olup żaʿfa ėrişdi cān

bu işde bize nuṣretüŋ olmadı
ki ceng ėtmege ḳudretüŋ olmadı

1645. yėr öpüp cüvānmerd ṣāṭır hemīn
ṣenā oḳıdı medḥ ėdüp āferīn

dėdi ḥātemi buldum ėy pāk-rūy
seḫī vü hünermend ü ferḫunde-ḫūy

1647. naẓar ehli ġāyet cüvānmerd merd
naẓīr olmaz aŋa ebed hīç ferd

beni ḳıldı iḥsān yüki dü-tā
ḳuluŋda ne ser ḳodı luṭfı ne pā

1635 Elini bağlayıp ona karşı durdu, dilini açıp medh ve övgü kıldı.
1636 Ey talihli ve mübarek soylu, ebediyen gam ve keder görmeyip mutlu yürü!
1637 Ne gülü?! Senin gülbahçenden eğer bir diken alırsam bu benim başım kılıç ve ip görsün.
1638 Eğer sana kastedersem korkağım, adam değil bayağı bir kadınım!
1639 Gözlerini öpüp onu derhal kucakladı, sonra hızla Yemen tarafına gider oldu.
1640 Hükümdar karşıdan delikanlının geldiğini gördü, iki kaşında nişan gördü.
1641 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] O erin sanki padişahın sözünü işitmemiş gibi hiçbir iş yapmadığını hemen anladı.
1642 "Buraya gel, haber nedir söyle; kemendin boş, hani kanlı baş?" dedi.
1643 Yoksa ad ve sanlı (biri) sana saldırdı da bedenin gevşeyip canın (/gücün mü) zayıfladı?
1644 Savaşmaya gücün olmadığı için (mi) bu işte bize yardımın olmadı?
1645 Yiğit hizmetçi hemen yer öpüp övgü okudu, medh etti; çok yaşa, (dedi.)
1646 "Ey temiz yüzlü! Hatem'i buldum; cömert, hünerli ve mübarek huylu idi." dedi.
1647 İtibar ehli, oldukça iyiliksever bir adam, ona ebediyen hiçbir insan benzemez.
1648 Beni ihsan yüküyle iki büklüm kıldı, lütfu senin kulunda ne baş ne ayak bıraktı.

1649. iki biçdi şimşīr-i faẕlı beni
birükdürdi ḫāk ile cism u teni

dėdi her ne gördiyse andan kerem
ḳamusın ėşitdi şeh-i muḥterem

1651. hemīn āl-i ṭayya dėyüp āferīn
şehenşāh ḳıldı ṣenālar güzīn

firistādeye vėrdi mühr ol hümām
kerem āl-i ḥātemde oldı tamām

ḥikāyet

1653. resūlüŋ zamānında ṭayy ėy laṭīf
ḳabūl ėtmemiş ḥükm-i şerʿ-i şerīf

pes ol ḳavme gönderdi leşker resūl
getürdiler andan dutup nėçe ḳul

1655. buyurdı ki şimşīr-i kīn ile hep
kesüŋ istemezler çü dīn u edeb

bileydi meger bir zen-i pür-ḫıred
dėdi ḥātemüŋ ḳızıyam ben meded

1657. dėnüz ḥākim-i nāmdāra yaḳīn
beni ḳılsun āzād bu pāk dīn

mürüvvetlüsin eyle iḥsān bu dem
ki ben besteyem āl-i ehl-i kerem

1659. buyurdı resūl-i ḫudā rāh-ber
eli ayaġı bendini aldılar

ḳalanın ḳılıcla ḳavī vü zebūn
ḳıralar aḳıdalar envāʿ-ı ḫūn

1661. dėdi zen benüm daḫı kes başumı
bu dem öldürürsin çü yoldaşumı

1649 İhsan kılıcıyla beni ikiye biçti, toprak ile bedeni birleştirdi.
1650 Ondan her ne kadar kerem gördüyse anlattı, muhterem padişah hepsini işitti.
1651 Hemen Tayy ailesine aferin deyip, padişahlar padişahı seçkin övgüler kıldı.
1652 O himmetli elçiye mühür verdi, cömertlik Hatem ailesinde tamamlandı (/tescillendi).
1653 Ey latif, Resul'ün zamanında Tayy (kavmi) kutsal şeriatin hükümlerini kabul etmemiş.
1654 Sonra Resul o kavme asker gönderdi, oradan birçok köle tutup getirdiler.
1655 Din ve edep istemediklerinde kin kılıcı ile hepsini kesin diye emretti.
1656 Fakat çok akıllı bir kadın (kavimle) birlikteydi; "Ben Hatem'in kızıyım, meded!" dedi.
1657 Ünlü hâkime hemen söyleyiniz, bu temiz dinli beni azat etsin.
1658 Vicdanlısın, bu vakit ihsan et; çünkü ben kerem ehli ailesine bağlıyım.
1659 Allah'ın yolunu gösteren Resul emretti; (kızın) elinin ayağının bağını aldılar.
1660 Kalanını, güçlü veya aciz (hepsini) kılıçla kırmak, kanlarını türlü şekilde akıtmak (üzerelerken.)
1661 Kadın "Yoldaşımı öldürdüğün bu vakitte benim de başımı kes!" dedi.

mürüvvet degül ḳurtılam yalıŋuz
beni de kesüŋ siz esen ḳalıŋuz

bunı dėdi vü aġladı zār zār
ėşitdi sözini resūl-üstüvār

çü bu vechle zārīlıḳ ḳıldı ol
bu ḳavmi baġışladı aŋa resūl

aŋılur seḫāyıyla ḥātem çü ʿīd
nėte buḫl-ile yād pinti ḥamīd

ebed eylemez pāk cevher ḫaṭā
baḫīl eylemez bī-aṣaldur ʿaṭā

ḥikāyet

diler ḥātemüŋ dergehinden bir er
varup on direm aġırı kem şeker

rivāyetde var ḥātem-i pür-seḫā
revān ėtdi bir tenk şeker aŋa

bu ne reʾydür dėdi zen ḫaymeden
hemīn on direm dilediydi gelen

19[a] ėşidüp bunı ḥātem-i nāmver
gülüp dėdi ėy yüzi rūşen ḳamer

ger ol ḥāline lāyıḳ ister anı
cüvānmerdī-i āl-i ḥātem ḳanı

döne nėçe devrān çü ḥātem aḫī
cüvānmerd gelmeye bir kes daḫı

bugün şeh süleymān ḫān bin selīm
kerem kānıdur hem seḫāsı ʿamīm

baş ol dāyimā ėy raʿiyyet penāh
muʿīn u nigehdāruŋ olsun ilāh

1662 Tek başıma kurtulmam insanlık değil; beni de kesin, siz sağ kalınız.
1663 Bunu dedi ve inleye inleye ağladı; güvenilir Resul sözünü işitti.
1664 O, bu suretle ağlayıp sızladığında Resul ona bu kavmi bağışladı.
1665 Pinti Hamit nasıl cimriliğiyle anılırsa Hatem de bayram gibi cömertliğiyle anılır.*
1666 Saf cevher ebediyen hata yapmaz; cimri lütuf eylemez, asılsızdır.
1667 Bir er Hatem'in kapısına gidip on dirhem ağırlığınca az şeker ister.
1668 Cömertlik dolu Hatem'in ona içi dolu bir çuval şeker gönderdiği anlatılır.
1669 Kadın, çadırdan "Bu nasıl iştir? Gelen, yalnızca on dirhem istemişti." der.
1670 Ünlü Hatem bunu işitip güldü, "Ey yüzü parlak ay!" dedi.
1671 O hâline uygun olanı ister, Hatem ailesinin iyilikseverliği nerede?
1672 Ey kardeş, nice devran dönse de Hatem gibi iyiliksever bir kişi gelmez bir daha!
1673 Bugün Sultan Süleyman Hanın oğlu Selim, cömertlik madenidir; hem de cömertliği herkese mahsusdur.
1674 Ey halkın sığınağı, daima baş ol; Allah yardımcın ve koruyuncun olsun!

müsülmānī ʿadlüŋle abād ola
hem ervāḥı ecdāduŋuŋ şād ola

feraḫdur vücūduŋla iḳlīm-i rūm
zamānuŋda rāyic fünūn u ʿulūm

şenāpürdür ol nāmverden kitāb
senüŋle biledür şenā vü şevāb

ki ḥātem dilerdi hemīn ad u şan
diler nāmı ḥaḳḳuŋ rıżāsıyla ḫān

tekellüf çeker dėme dervīş-i merd
ki bir söz vaşıyyet ḳıla saŋa ferd

dürüş saʿy u cehd ėt yarınçün bugün
ki sen ḫayr ḳorsın żaʿīfī saḫun

ḥikāyet

birinüŋ gile düşdi yükle ḫarı
yüregini ḫūn ėtdi ġam ḫanceri

eser yėl ṣovuḳ seyl u bārān u ṭaġ
yaḳīn yėrde bir ḳarye yoḳ şehr ıraġ

geh eydür saḳaṭ gāh nefrīn u āh
geh ėderdi düşnām aġlardı gāh

söger dili ne dost dėr ne ʿadū
ne sulṭān ne ėl ḫalḳı yatlu eyü

bütün gėce bu ġuṣṣada tā seḥer
yaram cānı ḳalınca ʿömri geçer

vilāyet şehi ṣayd ėderken meger
çıḳup bir yüce yėrden ėder naẓar

ėşidür hemīn güş-ı sulṭān ḳamu
şu layıḳ degül sözleri mū-be-mū

1675 Müslümanlık adaletinle mamur olsun, hem de ecdadının ruhları şad olsun!
1676 Rum memleketi senin varlığınla ferahdır, senin zamanında ilim ve fenler rağbet buldu.
1677 O ünlüden (/Hatem'den) kitaplar övgüyle bahseder; (fakat şimdi) övgü ve sevap seninle birliktedir.
1678 Çünkü Hatem yalnızca ad ve san dilerdi; (Selim) Han ise ismi Hakk'ın rızayla birlikte diler.
1679 Ey fert! Mert derviş sana (şu) bir sözü vasiyet kılmak için külfet çeker deme:
1680 Bugün yarın için çabala, çalış ve azmet! Çünkü sen hayır bırakırsın, Zaifî söz bırakır.
1681 Birinin eşeği yükle çamura düştü, gam hançeri yüreğini kana buladı.
1682 Yel soğuk eser; sel, yağmur ve dağ (vardı)… Yakın yerde bir köy yok, şehir uzaktı.
1683 Bazen yanlış söyler, bazen lanet ve ah ederdi; bazen sövüp sayar, bazer ağlardı.
1684 Ne dost ne düşman ne sultan ne il halkı ne iyi kötü derdi; dili söverdi.
1685 Bütün gece bu kederde sehere, yarım canı kalıncaya ömrü geçene kadar (sövüp saydı).
1686 Memleketin sultanı av yaparken bir yüksek yere çıkıp bakar.
1687 Sultanın kulağı uygun olmayan bu sözleri hemen hepsini tek tek işitir.

ḥayādan melik ḫışm ile dėdi pes
ne ėtdüm ki dėr baŋa böyle bu kes

dėdiler ki bu teşnedür şehriyār
içürmek gerek buŋa tīġ<-ı> ābdār

ne oġul ne ḳız ḳodı ne er ne zen
diline getürdi ne varsa süḫan

baḳup gördi sulṭān-ı ʿāli-cenāb
ḫarı gilde vü ḥāli ġāyet ḫarāb

hemīn ḳaḳıduġın yudup pādişāh
şuçın ʿafv u miskīne raḥm ėtdi şāh

aŋa kürk vėrdi vü ḳaftan u esb
kʾanı eylemämişdi ʿömrince kesb

ʿafüv ḳatı ḫoşdur zamān-ı ġażab
mihir kīn zamānı nīgūdur ʿaceb

biri dėdi ėy pīr-i bī-ʿaḳl u bāk
seni tīġ-i şeh ḳıla yazı helāk

nʾolurduŋ dėse şeh be var şunı aş
şükür eyle olduŋ ḳatelden ḫalāṣ

dėdi epsem ol söyleme ėy cüvān
ki ben aġladum kendü derdüm hemān

bu küstāḫ ḳıldı edebsüzlük uş
şehe lāyıḳ inʿām-idi ḳıldı ḫoş

yavuzluġa āsān yavuzluḳ ola
kerīm isen aḥsin ilā men esā

ḥikāyet

mey-i kibr ile mest bir derdümend
evi ḳapusın sāʾile ḳıldı bend

1688 Hükümdar sonra utançtan öfke ile "Ne ettim ki bu kişi bana böyle der?" dedi.
1689 (Yanındakiler) "Bu susamıştır ey sultanım, buna sulu (keskin) kılıç içirmek gerekir." dediler.*
1690 Ne oğul ne kız bıraktı ne erkek ne kadın, diline ne geliyorsa söyledi.
1691 Yüce ruhlu sultan bakıp gördü: Eşeği çamurda ve hâli oldukça bitikti.
1692 Padişah hemen öfkesini yuttu, padişah onun suçunu affetti ve fakire acıdı.
1693 Ona ömrünce kazanamadığı kürk, kaftan ve at verdi.
1694 Öfke zamanı af katı hoştur, kin zamanı sevgi çok iyidir.
1695 Birisi "Ey akılsız ve korkusuz ihtiyar, seni padişahın kılıcı az kalsın helak edecekti!" dedi.
1696 Padişah gidip şunu asın dese ne olurdun, katledilmekten kurtuldun şükret!
1697 (O da) "Ey delikanlı, sessiz ol söyleme; çünkü ben yalnızca kendi derdimi ağladım!" dedi.
1698 Bu küstah işte böyle edepsizlik kıldı; sultana layık olan da ihsandı, (o da) güzelce onu yaptı.
1699 Kötülüğe kötülük kolay olur, kerim isen kötülük edene iyilik yap. (Bk.: *İktibaslar*)
1700 Kibir içkisiyle sarhoş bir karabahtlı (zengin tüccar), evinin kapısını dilenciye kapattı.

durur bir bucaḳda fürūmānde merd
yanar dil gögüs iŋler ü rūy zerd

iki çeşmi örtük bir ādem meger
anuŋ sūziş u āhını gūş ėder

dėr aŋa neden saŋa bu ḫışm u kīn
cigerden bezür böyle āh u enīn

egüp başın aġladı kūyında zār
fülān kimseden dėdi baġrum yanar

gel incinme dėdi pes ol ẕū-edeb
yė iç ḫānemüzde bizümle bu şeb

eve getürüp luṭf u ḫulḳ eyledi
gėce niʿmet ile anı ṭoyladı

çü diŋlendi dervīş-i rūşen żamīr
dėdi gözlerüŋ rūşen ėtsün baṣīr

pes ol gėce ėrüp aŋa emr-i ḥaḳ
dėdi ac gözüŋ ṣunʿ-ı ḫallāḳa baḳ

düşüp nergisinden gėce ḳaṭreler
açılur hemīn dīdeler çīn-seḥer

iki nergisi gülsitānı görür
bulup rūşināyī cihānı görür

gülistān u şehre düşüp ġulġule
çemende bunı dėrdi gül bülbüle

k'açılmış gėce gözsüzüŋ gözleri
aŋa rūşen olmış cihān yüzleri

ėşidür bunı ḫᵛāce-i bī-raḥm
ki dervīşe olmış sözi tīġ zaḫm

sözi tīri dervīşe kār eylemiş
bu gėŋ milki başına ṭar eylemiş

1701 Aciz adam bir köşede durur, gönlü yanar, göğsü inler ve yüzü sarıdır.
1702 Ancak iki gözü kapalı bir adam onun yanışını ve âhını duyar.
1703 Ona, "Sana bu öfke ve kin nedendir? Senin ciğerden böyle ah ve inilti saçman nedendir?" der.
1704 Başını eğip mahallesinde inleyip ağladı; bağrım filan kimseden yanar, dedi.
1705 Sonra o edep sahibi "Gel incinme, bu gece evimizde bizimle ye, iç!" dedi.
1706 Eve getirip âdet gereği lutfetti, gece nimet ile onu yedirip içirdi.
1707 Aydın gönüllü derviş dinlendiğinde Basîr (/her şeyi gören Allah), gözlerini aydın etsin, dedi.
1708 Sonra o gece ona Allah'ın emri ulaşıp "Gözünü aç, yaratanın eserine bak!" dedi.
1709 Gece nergis (gözünden) damlalar düşüp alacakaranlıkta hemen gözleri açıldı.
1710 İki nergis (gözü) gülbahçesini gördü; aydınlık bulup dünyayı gördü.
1711 Gülbahçesine ve şehre velvele düşüp bunu çimenlikte gül bülbüle derdi:
1712 Gece gözsüzün gözleri açılmış, ona dünya yüzleri aydın olmuş.
1713 Sözü dervişe kılıç yarası olan acımasız tüccar bunu işitti.
1714 Sözünün oku dervişe kâr eylemiş, bu geniş mülkü başına dar eylemiş.

1715. dėdi ḳıl ḥikāyet gel ėy nīk-rāy
neden oldı böyle bu saḫt iş ḳolay

kim oyardı gėce iki şemʿ üŋi
kim aḳıtdı cemʿ içre ya demʿ üŋi

1717. dėdi ėy perīşān ü āşüfte ḥāl
özüŋ cemʿ eyle ne bu ḳıyl u ḳāl

19[b] baŋa açdı iki ḳapu şol bir er
ki yüzine yapduŋ der ėy bī-baṣar

1719. belī böyledür rāy-ı kūteh naẓar
hümāyı ḳoyup bayḳuşa göz dutar

erenler türābın öperseŋ eger
vėrür çeşmüŋe rūşināʾī bir er

1721. şunuŋ k'örtülü ola çeşm-i dili
bu ḳuḥlü'l-cevāhīre ėrmez eli

olur ḫāk-i merdān kuḥl-i ġarīb
açar gözleri tūtiyādur ʿacīb

1723. bu sözi ėşitdi çü bergeşte baḫt
ḳolın dişleyüp oldı ġāyetde saḫt

dėr ol ʿaḳlı eksük perākende dil
olup işledügi fiʿilden ḫacil

1725. baŋa gelmiş iken varup bāġuŋa
ṭoġanum avı düşdi duzaġuŋa

senüŋ nāmuŋa_oldı benüm devletüm
saŋa devlet oldı benüm ẕilletüm

1727. şu kim seng-i ḥırşı ėde bāl u per
dėme anı yügrük ṭoġana yėter

perine şu kim seng-i āz ėde bend
uçar ḳuşa ėrmeye saʿy ėtse çend

1715 Ey iyi şeyh, gel anlat, bu zor iş nasıl böyle kolay oldu?
1716 Gece iki mumunu (/gözünü) kim yaktı ya da gözyaşını meclis içinde kim akıttı?
1717 (Eski âmâ) "Ey perişan ve dağınık hâlli! Kendini topla, bu dedikodu nedir?" dedi.
1718 "Ey basiretsiz, sen kapıyı yüzüne kapattığında bir er bana iki kapı açtı!"
1719 Evet, (senin gibi) kısa fikirlinin bakışı böyledir, hümayı bırakıp baykuşa göz koyar.*
1720 Eğer erenlerin toprağını öpersen, bir er senin gözüne aydınlık verir.
1721 Gönül gözü kapalı olanın eli bu cevherlerin ilacına erişmez.
1722 Yiğitlerin toprağı garibin sürmesi olur, o gözleri açan farklı sürmedir.
1723 Makûs talihli bu sözü işittiğinde kolunu dişleyip oldukça zorda kaldı.
1724 O aklı eksik, dağınık gönüllü yaptığı işten utanıp (şöyle) der:
1725 Doğanımın avı (aslında) bana gelmişken senin bağına gidip senin tuzağına düştü.*
1726 Benim devletim senin adına oldu; benim alçaklığım senin için devlet oldu.
1727 Hırs taşını kol ve kanat edinen kişi, hızlı giden doğana yetişir deme!
1728 Kanadına hırs taşını bağlayan kimse ne kadar çalışsa da uçan kuşa eremez.

der-maʿnī-yi iḥsān bā-heme-i kes

1729. gel ėy ṭālib-i ehl-i dil her zamān
işüŋde ṣaḳın kāhel olma bir an

ḳamu murġa sen dāne dök dāyimā
ola dāmuŋa düşe bir gün hümā

1731. atasın çü her kūşe tīr-i niyāz
elüŋ ṣayda ėrmege vardur cevāz

çü cevher dilersin ara durma kān
ki bir oḳ bulur yüz oḳ atsaŋ nişān

1733. baḥardan çıḳar durma nėçe ṣadef
ki dürr-i yetīm bulasın çün selef

ḥikāyet

biri rāḥileden yitürmiş piser
arar ḳāfileden gezüp ser-be-ser

1735. ḳamu ḫayme büngāh ü her bārgāh
aradı ki ta ėrdi şām-ı siyāh

ḳatı çok arar ʿāḳıbet yorılur
karaŋluḳda aydıŋluġını bulur

1737. peder boldı oġlın çün ol şām pes
ġayibden ḫiṭab eyledi aŋa kes

cihāna żiyā vėrdi ḫoş şems-i dīn
ḳamer ṭoġdı gėce gözüŋ aydın

1739. gelüp kārvāna ėrer çünki ol
dėdi sārvāna ki ėy nīk ḳul

ėşit kim nėce buldum ol dosta rāḥ
öŋüme gelen dėrdüm oldur çü māh

1741. dutar herkes izini ehl-i dilān
k'umar bir ere ėrişe bir zamān

1729 Ey gönül ehlinin talibi gel her zaman, işinde sakın bir an bile tembel (/kâhil) olma!
1730 Bütün kuşlara sen daima yem dök, bir gün tuzağına hüma/devletkuşu düşebilir.
1731 Her köşeye dua oku atasın, çünkü elini ava ulaştırmak için izin vardır!
1732 Cevher istediğinde, durmadan maden ocağı aramalısın! Yüz ok atsan (elbet içlerinden) bir ok nişanı bulur!
1733 Denizden birçok istiridye çıkar, vazgeçme! Selefin gibi sen de iri inci bulabilirsin!
1734 Birisi kafilede oğlunu kaybetmiş, kafileyi baştan başa gezip aramış.
1735 Akşamın karanlığı erene kadar bütün çadırları, malzeme çadırlarını ve sultan çadırını aradı.
1736 Pek çok arar, sonunda yorulur; karanlıkta aydınlığını (/oğlunu) bulur.
1737 O akşam peder oğlunu bulduktan sonra gaipten biri ona seslendi:
1738 Dinin güneşi dünyaya ışık verdi, gece ay doğdu gözün aydın!
1739 O (baba) gelip kervana ulaştığında deveciye "Ey iyi kul!" dedi.
1740 O dosta nasıl yol bulduğumu dinle!: Önüme gelen her ay gibiye (bu) odur derdim!
1741 Gönül sahipleri (/âşıklar) herkesin izini tutar; çünkü bir zaman (gelip gerçek) bir ere ulaşacaklarını umarlar.

olar bir dil içün çeker bārlar
bular bir gül içün yudar ḫārlar

ḥikāyet

1743. düşer bir güher tāc-ı şehzādeden
çaġallıġa bir gėce ėy pāk-ten

görüp bir dil ehli anı ol zamān
dėdi ėy süḫandān-ı rūşen revān

1745. ḳaraŋuda göz ḳanġı ḳaş ḳanġıdur
bilinmez güher ḳanġı ṭaş ḳanġıdur

bu şeb her ṭaşı ṣaḳla sen ėy püser
ki elüŋe gire yarın ol güher

1747. şu pākān ü evbaş-ı şūride ḥāl
olur ḳıṣṣa-ı seng ü güher miṣāl

ḳocunma yükin çek be her cāhilüŋ
girince_ele ser-vaḳti ehl-i dilüŋ

1749. başı ḫoş olan şehle ṭul-ı deher
çeker bār-ı aʿdā içer zehr-i ḳahr

şunuŋ k'ola bir dostla başı ḫoş
hemīşe çeker düşmeni yükin uş

1751. çü gül ḫar elinden ḳılur cāme çāk
güler çün enār içi od tābnāk

yüze ḳıl riʿāyet hemīn bir içün
ġamın ālemüŋ yė o dil-gīr içün

1753. kime ẓannuŋ ola ki beddür o ḳul
ne bildüŋ ki ṣāḥib-velāyetdür ol

açılur der-i maʿrifet bil şuŋa
ki her der yüzine açılmış ola

1742 Onlar bir gönül için yükler çeker, bunlar bir gül için dikenler yutar.
1743 Ey temiz insan! Bir gece şehzadenin tacından bir cevher çakıllığa düşer.
1744 Bir gönül ehli onu o zaman görüp "Ey akıcı, parlak söz söylemesini bilen!" der.
1745 Karanlıkta göz hangisi, kaş hangisidir; cevher hangisi, taş hangisidir bilinmez.
1746 Ey oğul, bu gece sen her taşı sakla, böylece yarın o cevher eline gelir.
1747 Şu veliler ve rezil şahısların karışmış hâli taş ve cevher kıssasına benzer.
1748 (Bir) gönül ehliyle (/âşık) görüşmeyi ele geçirinceye kadar her cahilin yükünü çekmekten kaçınma!*
1749 Başı şahla (/sevgiliyle) uzun süre hoş olan düşmanların yükünü çeker, kahır zehri içer.
1750 Bir dostla başı hoş olan kişi daima düşmanın yükünü çeker.
1751 Gül gibi diken elinden elbise yırtar, nar gibi içi parlak ateşli hâlde güler.
1752 Yalnızca bir (kişi) için yüze (/yüz kişiye) hürmet et; o gönlü incinmiş için (bütün) âlemin gamını ye!
1753 O kul kötüdür diye zan beslediğin kimsenin velilik sahibi olmayacağını ne bilirsin?
1754 Marifet kapısı her kapı yüzüne açılmış olana açılır, bil!*

çoḳ acı yėyüp acı dirlüklüler
yėyüp datlu cennetde ḥulle gėyer

eger var ise sende tedbīr u hüş
melikzāde elin öp ayaġa düş

dürüş ʿāḳil öp bāb-ı kāşānede
melikzāde elin nevā-ḫānede

ki bir gün çıḳar şehr-bendden ḫ^{v}āce
yücelik vėrür saŋa ç'olur yüce

ḫazānda gül aġacını yaḳma sen
k'olur tāze vaḳt-i bahār u çemen

ḥikāyet

birinüŋ eli ḫarca varmazdı hīç
zeri var yėmez idi ol ėr u gėç

ne yėr ol bugün k'ėre āsāyişe
ne vėrür k'ėre yaran ārāyişe

gėce gündüz ėder zer u sīm cemʿ
leʾīme zer u sīm olur ʿayn u semʿ

yère defn ėderdi o mümsik denī
bilür oġlı çün ḳande ṣaḳlar anı

zeri aldı zīr-i zemīnden piser
ḳodı pes anuŋ yėrine bir ḥacer

ḳomadı zerüŋ hīç bir dānesin
çü murġ āşiyan ėtdi kāşānesin

ne yüz ḳodı zerden ne altı yėdi
ṣol elle alup saġ eliyle yėdi

zerüŋ ne yeki ḳaldı ne nüh ṣadı
bir eliyle aldı biriyle yėdi

1755 Çok acı yiyip acı yaşayanlar, cennette tatlı yiyip cennet elbisesi giyerler.
1756 Eğer sende tedbir ve akıl var ise hükümdar oğlunun (henüz şehzadeyken) elini öp, ayağına kapan!
1757 Çalış, akıllı (ol), hükümdar oğlunun elini saray kapısında, devlethanede öp!
1758 [Vezin icabı ḫ^{v}āce>hoca okunabilir.] Çünkü ey efendi bir gün şehrbendden çıkar, yüce olduğunda sana da yücelik verir!
1759 Gül ağacını sonbaharda yakma sen; çünkü o, bahar ve çimen vakti yeşillenir!
1760 Birinin eli hiç harcamaya gitmezdi, onun altını vardı er veya geç yemezdi.
1761 O ne bugün rahata ereyim diye yerdi ne de yarın güzelliğe ulaşayım diye verirdi.
1762 Gece gündüz altın ve gümüş toplardı; alçak kişi için altın ve gümüş, göz ve kulak olur.
1763 O cimri (altın ve gümüşlerini) alçak yere gömerdi, oğlu onu nerde sakladığını bilirdi.
1764 Oğul, altını yerin altından aldı, sonra onun yerine bir taş koydu.
1765 Altının hiçbir tanesini bırakmadı, köşkünü kuş yuvası gibi etti.
1766 Altından ne yüz ne de altı yedi (tane) bıraktı, sol elle alıp sağ eliyle yedi.
1767 Altının ne biri kaldı ne dokuzyüzü bir eliyle aldı biriyle yedi.

bu işdendi bedter ki ol ṣāḥib-ev
zeni bed aṣaldı vü nā-pāk-rev

peder nāy-ı ḥulḳuma ḳor dest u çeng
güler oynar oġlan çalar nāy u çeng

peder aġlar eydür zerüm hep yėdi
piser ḫoş gülüp atasına dėdi

yėmek içmek içün olur sīm u zer
çü yėnmez nedür farḳ sīm u ḥacer

çıḳarlar zeri ḳara ṭaşdan bu nās
ki vėrüp yėyeler gėyeler libās

yavuz dirlügüŋ var ʿıyālüŋle çün
alalar çü nesneŋ ḳaḳırsın nėçün

ḳaḳırsaŋ daḫı_artuḳ zerüŋ yėrler
düşürler yėre bāmdaysaŋ eger

baḫīl u ġanīde ki māl u naṣīb
çü genc üzredür bir ṭılısım mehīb

ḳalur yıllar anuŋla ol māl u ḳısm
durur başı üstinde ditrer ṭılısm

ecel ṭaşın urup çü şırlar ʿayān
olur ḳısmet-i māl-i medfūn hemān

murādına ṣarf eyleyüp ḥādiṣān
ḥużūr-ile yėyüp içer vāriṣān

baḫīl ola vü ḳoya ger sīm u zer
vėrüŋ vāriṣ ü ḥādiṣe müjdeler

çü rızḳuŋı bir bir getürdüŋ çü mūr
yė iç şundan öŋ kim yėr aʿżāŋı gūr

kerīmā kerem bāb-ı cennet açar
kişi her ne ekdiyse anı biçer

1768 O ev sahibi, bu işten daha kötü olmuştu; karısı kötü asıllıydı ve kirli yolluydu.*

1769 Baba yaratılışının neyine (/gırtlağına) el, pençe koyuyor(/kendini boğmak istiyor); oğlan gülüp oynuyor, ney ve çeng çalıyordu.

1770 Peder ağladı, hep altınımı yedi, dedi; oğul güzelce gülüp babasına şöyle dedi:

1771 Altın ve gümüş yemek içmek için olur, yenmediğinde gümüş ve taşın farkı nedir?

1772 Bu halk yemek verip elbise giymek için altını kara taştan çıkartır!

1773 Ailenle kötü yaşantın var; çünkü senin bir şeyini aldıklarınla öfkelenirsin, neden?

1774 Eğer tuzakdaysan yere düşürürler, kızsan da kalan altınını yerler!

1775 Cimri ve zengindeki mal ve nasip, hazine üzerindeki korkulan bir tılsım gibidir.

1776 O para pul yıllarca onunla kalır, tılsım başı üstünde durur, titrer.

1777 Ecel taşını vurup sırlar açığa çıktığında hemen gömülü malın kısmeti (belli) olur.

1778 Mirasçılar varolanı (kendi) muratları için harcayıp huzurla yiyip içer.

1779 (İnsan) cimri olup eğer altın ve gümüş bırakırsa varis ve mal düşenlere müjdeler verin!

1780 Karınca gibi rızkını bir bir getirdiğinde mezar (kurdu), organlarını yemeden önce sen (o rızkları) ye iç!

1781 Ey kerim, kerem cennet kapısı açar, kişi her ne ekdiyse onu biçer!

kerem desti cennet ḳapusın açar
kişi ʿāḳıbet ekdügini biçer

süḫan dėr żaʿīfī naṣīḥat şiʿār
olur ḫūb ėderseŋ saŋa gūşvār

nefʿ-i ḳabl-i mevtdür ḳılursaŋ ʿamel
bulasın nėce aṣṣı baʿde'l-ecel

yüzüŋ döndürürseŋ saŋadur dirīġ
ki dökmez ger ölseŋ yaşın çeşm-i mīġ

dutar ehl-i dāniş dil ehline göz
kişi devletinden çevirür mi yüz

ḥikāyet

meger sā'il-i pīre bir nev-cüvān
ḳılupdurdı bir dāng iḥsān hemān

cürümde dutuldı cüvān nā-gehān
şeh emr ėtdi ḳatl ėdeler ol zamān

cüvān pīr u ṣıbyān faḳīr u ġanī
alup gitdiler dāra bu ḫalḳ anı

müsāfir şeherlü ʿavām ibn u eb
bu ġavġā-ile ṭoldı hengāme hep

ṣoḳaḳdan kimi kimi çār-ṭāḳdan
temāşāsın ėder ḳamu merd ü zen

çü gördi bu derd üzre dervīş-i pīr
cüvānı belā bendi ḳılmış esīr

hemīn aġlayup ḳıldı feryād u zār
ki fevt oldı uş pādişāh-ı diyār

o gitdi ve līkin ḳodı nīk-nām
ne ʿādil şeh idi o şāh-ı enām

1782 Kerem eli cennet kapısını açar, kişi sonunda ektiğini biçer!
1783 Zaîfî nasihat tarzında söz der, küpe edersen senin için iyi olur.
1784 Ölmeden önce (bu sözlere uygun) amel edersen faydalıdır, ecelden sonra nasıl faydasını bulabilirsin?
1785 Yüzünü çevirirsen sana yazıktır, ölsen de (hiç kimse senin için) bulanık göz yaşını dökmez!
1786 Kişi devletinden hiç yüz çevirir mi? Bilgi ehli (olan kişi) gönül ehline göz diker,
1787 Bir delikanlı, ihtiyar dilenciye hemen bir dang ihsan kıldı.*
1788 Delikanlı ansızın bir suçtan tutuklandı, padişah o vakit onun katlini emretti.
1789 Genç, yaşlı ve çocuk, fakir ve zengin herkes onu alıp darağacına gittiler.
1790 Misafir, şehirli halk, baba ve oğul; meydan hep bu gürültüyle doldu.
1791 Kimi sokaktan, kimi çardaktan bütün erkek ve kadınlar seyrederdi.
1792 İhtiyar derviş, genci şu dert içindeyken gördü: Bela bendi delikanlıyı esir kılmıştı.
1793 (Derviş) "Memleketin padişahı vefat etti!!" diye hemen ağlayıp feryat etti.
1794 O gitti ama iyi isim bıraktı, o halkların padişahı ne adil padişahtı!

1795. ovup ellerin dögdi gögsin çü ṭas
k’èşitdi ḫavāṣṣ u enām [u] ünās

çü gūş eylediler ḳılıc ellüler
ḫurūş eyledi pes demür ḳollular

1797. hücūm eyleyüp urdılar yère müşt
ne baş ḳaldı ne yüz ne sīne ne püşt

sürüp bārgāha yüz üzre anı
şehi gördi taḫt üzre aʿlā denī

1799. bu sözden pes ol pīr-i hengāme-gīr
şehüŋ pā-yı taḫtında oldı esīr

ġanīmet görüp fırṣatı pes cüvān
hemānā ḳaçup getdi ḳurtardı cān

1801. dil-i şāha nār-ı hevelden leheb
düşüp pīre gösterdi heybet ġażab

dèdi kim ne olduŋ ayıtġıl baŋa
neden düşdi mevtüm dilemek saŋa

1803. çü ben ḫū pesend olam u rāst gū
pes ètmek neden mevtümi ārzū

hemānā söze geldi pīr-i dilīr
ki emrüŋedür rām ḫurd u kebīr

1805. yalan sözle kim öldi sulṭān-ı nīk
şeh ölmedi ol er ḫalāṣ oldı līk

bu ḳıṣṣa ʿaceb geldi şāha ʿazīm
aŋa vèrdi cāme ʿimāme vü sīm

1807. bu ḥāletde yollara düşüp cüvān
giderdi tek u pūy-ile ḫoş devān

dèdi kes neden oldı k’olduŋ ḫalāṣ
saŋa ḫod şehüŋ emri idi ḳıṣāṣ

1795 Ellerini ovup tas gibi göğsünü dövdü, bütün halk bunu işitti.
1796 Kılıç elliler kulak tuttular, sonra demir kollular coştular.
1797 Hücum eyleyip yere yumruk vurdular, ne baş ne yüz ne gögüs ne sırt kaldı.
1798 Onu yüz üstü divana sürüklediler; soysuzu yücesi (herkes) padişahı taht üzerinde gördü.
1799 Bu sözden sonra o oyuncu ihtiyar, padişahın tahtının ayağında esir oldu.
1800 Sonra genç fırsatı ganimet görüp hemen kaçıp gitti, canını kurtardı.
1801 Sultanın gönlüne korkunç ateşten alev düşüp ihtiyara büyük öfke gösterdi.
1802 "Neden ölümümü dilemek sana düştü, ne oldun söyle bana?" dedi.
1803 Ben doğru sözlü ve iyi ahlâklı olduğum hâlde neden ölümümü arzu edersin?
1804 Cesur ihtiyar hemen söze geldi: Büyük ve küçük (herkes) senin emrine boyun eğer.
1805 "İyi sultan öldü!" yalan sözüyle padişah ölmedi ama o er kurtuldu.
1806 Bu hikâye padişahın çok hoşuna gitti; ona elbise, imame ve gümüş verdi.
1807 Delikanlı, bu hâlde yollara düşüp epey hızlı koşarak giderdi.
1808 Birisi, "Padişahın senin için emri kısastı, nasıl kurtuldun?" dedi.

ḳulaġına dėdi ki ėy reh-nümūn
açar bendi bir cān bir dang içün

anuŋçün toḫm yère ṣaçar bir er
ki bī-çārelik vaḳti yėye ṣemer

ėşitdüŋ ʿaṣāyı ki ḳūc öldürür
bir arpa belā ṣavup er güldürür

ḥadīṣ-i peyem-berde budur ḫaber
buyurdu ki iḥsān belā redd ėder

20[b] bu ėlde ėşidilmez āvāz-ı būm
ki sulṭān süleymāndur şāh-ı rūm

bu iḳlīme başmaya düşmen ayaḳ
ki leşkerle şeh dutdı ḫayme otaḳ

cihān dut gel şāh-ı kişver-güşāy
muʿīnüŋ ḥaḳ olsun her işüŋ ḳolay

saŋa pādişāha cihān vėrdi yüz
ḳamu buyruġuŋa ḳulaḳ oldı göz

şehā ʿadl-ile ḫalḳa eyle yasaḳ
ki emrüŋä ʿālem dutar göz ḳulaḳ

zamānuŋda bir kimse görmedi ġam
çemende güle vėrmedi ḫar elem

ne kimse çeker kimseden bārlar
ne ḫod zaḫm urur güle ḫārlar

bugün yėr yüzinde ḫudā ẓıllısın
ḳo sāyeŋde ḫoş geçsün ins ile cin

eger bilmese ḳadrüŋi kes ne ġam
bilinmez şeb-i ḳadr ėy muḥterem

görür maḥşeri düşde kimse çü ṭas
güneşdendi yer yüzi ḳızmış nuḥās

1809 Kulağına "Ey rehberler! Bir dang, bir can için bendi açar." dedi.*
1810 Bir er, çaresizlik zamanında meyve yemesi için yere tohum saçar.
1811 Kûc'u (?) öldüren asayı işittin, bir arpa bela savıp er güldürür!*
1812 Peygamber hadisinde haber şudur: "İhsan belayı kovar." diye buyurur. (Bk.: *İktibaslar*)
1813 Bu memlekette baykuş sesi işitilmez; çünkü Rum diyarının padişahı Sultan Süleyman'dır.
1814 Bu memlekete düşman ayak basmaz; çünkü padişah ordu ile çadır tuttu.
1815 Ey memleket fetheden padişah, gel dünyayı zaptet, yardımcın Allah, her işin kolay olsun!
1816 Ey padişah, cihan sana yüz verdi, herkes emrine göz kulak oldu!
1817 Ey padişah adalet ile halka buyruk eyle; çünkü senin emrine âlem göz kulak tutar!
1818 Senin zamanında bir kimse gam görmedi, çimenlikte diken güle elem vermedi.
1819 Ne kimse kimseden yük çeker, ne de dikenlerin güle yara açar.
1820 Bugün yeryüzünde Allah'ın gölgesisin, insan ve cinler bırak gölgende güzelce yaşasın!
1821 Ey muhterem, kimse senin kadrini bilmese de gam değildir; çünkü Kadir Gecesi de bilinmez.
1822 Biri rüyasında mahşeri gördü, yeryüzü güneşten kızmış bakır tas gibiydi.*

1823. dudaḳlar yarılmış yanar her yürek
ḫalāyıḳ ḫurūşından iŋler felek

bu nāsuŋ aġırı vü ger yeynisi
ol ıssıda ḳaynar başı beynisi

1825. bularuŋ içinde biri sāyede
oturur ḥużūr ile ḫoş pāyede

dėdi cümle ʿālem çeker ıżṭırāb
bu ḫoşluḳ neden saŋa vėrdi cevāb

1827. baġ aşmāsı vardı ḳapumda laṭīf
uyur sāyesinde bir iki şerīf

ḫudādan günāhum dilek eylemiş
baġışla ṣuçın yā ilahī dėmiş

1829. baŋa sāyesi vėrdi asāyişi
ḫudāyā aŋa eyle baḫşāyişi

bu el himmeti sāyesinde selīm
ḳamu niʿmeti ṣofrasında muḳīm

1831. yemişlü aġacdur kerem pür-şuʿab
bunuŋ ġayrı bī-mīve kūhī ḥaṭab

oduna ururlar teber tīşe ger
yemişlü aġaca urılmaz teber

1833. yaşa çoḳ ʿömür gör sen ėy naḫl-ı cūd
ki sāye u ber sende buldu vücūd

neşāyed bā-bedān nīgūyī kerden

dėdüm çoḳ süḫan bāb-ı iḥsānda ben
degül herkes içün velī bu süḫan

1835. dem-i merdüm azar u mālın yė iç
hünerdür ṭoŋuzdan ḳopar ḳıl dė gėc

1823 Dudaklar yarılmış, her yürek yanar; felek yaratılmışların bağırtısından inler.
1824 Bu halkın ağırı veya hafifi, o sıcaklıkta (herkesin) başı beyni kaynardı!
1825 Bunların içinde biri gölgede, güzel bir makamda huzurla oturur.
1826 "Cümle âlem ıztırap çekerdi, neden sana bu güzellik verildi? dedi. (Adam) cevap verdi:
1827 Kapımda güzel bir üzüm asması vardı, onun gölgesinde bir iki mübarek uyurdu.
1828 Allah'tan günahım için dilek dilemiş; "Yarabbi onun suçunu bağışla!" demiş.
1829 Onun gölgesi bana rahatlık verdi. Yarabbi ona lütuf eyle! (demiş.)
1830 Bu elin yardımı sayesinde kurtuldum, hep onun nimet sofrasına oturdum.
1831 Cömert insan dalları meyve dolu ağaçtır, bunun dışındakiler dağdaki meyvesiz odundur.
1832 Oduna balta, keser vururlarsa da meyveli ağaca balta vurulmaz.
1833 Ey cömertlik ağacı, sen çok ömür yaşa, gör! Çünkü gölge ve meyve sende varlık buldu.
1834 Ben ihsan babında çok söz söyledim, ama bu söz herkes için değildir.
1835 Azgın adamın kanını iç ve malını ye, domuzdan kıl koparmak hünerdir de geç!*

bu ḫalḳ incidür kimseyi ṣaḳla beg
çü duttuŋ ḳuşı ḳorḳma ḳopar yelek

çü ḫocaŋla ceng ėde kimse senüŋ
eline aġac ṭaş vėrme anuŋ

yemiş vėren aġacı ḫoş besle sen
çıḳarġıl şu köki ki vėrür tiken

vėr ol kimseye ululuḳ pāyesin
vėre kihterāna ki pīrāyesin

aŋa vėrme sen pāye-i mihterān
k'ėder kihterāne başını girān

ne yėrde ki ẓālim var ʿafv eyleme
k'aŋa raḥmet olur cever ʿāleme

ocaġına ṣu ḳoy cihān yaḳanuŋ
çeraġın söyündür eli çaḳanuŋ

bir oda yana yeg ki ḫalḳ-ı cihān
bir ola ḳatal yeg ki biŋ ola ḳan

şu kim düzde raḥmet ḳıla ėy ḥamūl
eliyle urur kārvān yolın ol

yėle vėr cefā-pīşe başın bu dem
ʿadeldür sitem- pīşeye ḳıl sitem

ḥikāyet

evi ġuṣṣasındaydı bir pāk-rū
ki saḳfında yapmış yuvalar aru

ḳo meskenlerin bozma dėdi zeni
ṭaġıtma vaṭandan bu birḳaç teni

nėçün dārımuzdan ola dūrlar
ki miskīncelerdür bu zenbūrlar

1836 Kuşu tuttuğunda korkma, tüyünü kopar; halkı inciten bu kimseyi sıkı tut!
1837 Biri senin efendinle savaşırken onun eline ağaç, taş verme!
1838 Sen meyve veren ağacı güzel besle, diken verenin kökünü çıkar!
1839 Küçüklere zinetini veren kişiye ululuk pâyesini ver!
1840 Küçüklerin başını ağrıtan kişiye sen büyüklerin pâyesini verme!
1841 Ne yerde zalim varsa affetme; çünkü ona rahmet âlem için eziyet olur!
1842 Dünyayı yakanın ocağına su koy (/ocağını söndür), eli çakanın ışığını söndür!
1843 Birinin ateşe yanması cihan halkının yanmasından iyidir, birinin katledilmesi binlerce kanın (dökülmesinden) iyidir.
1844 Ey sabırlı kişi, kim hırsıza merhamet ederse o kişi (kendi) eliyle kervan yolunu vurmuş (/kervanı soymuş) olur!
1845 Bu vakit zalimin başını yele ver (/telef et), zalime zulm etmek adalettir!
1846 Bir temiz yüzlü, evinin tasasındaydı; çünkü çatısında arılar yuva yapmıştı.
1847 Karısı "Bırak yuvalarını bozma, bu birkaç teni yurt(ların)dan ayırma!" dedi.
1848 Niçin evimizden uzak olsunlar, çünkü bu eşek arıları zavallıdırlar.

1849. er işine gider arular düşüp
ururlar zene nīş bir gün uşup

varup zen der u bām u yola çıḳar
enīn nāledeyken gelüp dėdi er

1851. yüzüŋ ėy zen ekşitme merdānesen
ne ġavġā ėdersin çü dīvānesen

dėdüŋ sen görüp böyle buçuḳları
ḳo öldürme miskīn arucukları

1853. yavuzlara eylük kim ėder yürür
taḥammül yavuzlara bed arturur

çü bir başı gördün ki ḫalḳ incidür
aŋa seyf-i ḳāṭıʿ elüŋ rencidür

1855. köpek ḳanını dökmek isteyen er
vėrür üstüḫ^{v}ān ṣoŋra başın keser

eyüler yavuz işde ṣaġır gerek
tepük merkebüŋ yüki aġır gerek

1857. ʿases göstere ger yavaşluḳ biraz
gėce oġrıdan kimse uyuyamaz

saŋa ceng güni ḳamışdan süŋü
olur biŋ şeker ḳamışından eyü

1859. degül lāyıkı māl her kimsenüŋ
buŋa māl vėr bur ḳulaġın anuŋ

ne ḳaftan ne ḫod pīrehen ḳor ne börk
yėr ādem çü semriye gürk-i sütürg

21[a] 1861. eger oḫşasaŋ gürbeni evde sen
kebūter duta başlar ol çeng-zen

esās-ı binā muḥkem olmasa ger
yüceltme ki üsti aşaġa iner

1849 Birgün adam işine gider, arılar kadına (doğru) uçup hücum edip (kadını) sokarlar.
1850 Kadın kapıya bacaya, yola çıkar; o ağlayıp inlemedeyken er gelip şöyle der:
1851 Ey kadın, mertsen yüzünü ekşitme, deli gibi ne kavga edersin?
1852 Sen bu küçükleri böyle görüp "Bırak, zavallı arıcıkları öldürme!" dedin.
1853 Kim kötülere iyilik edip yürüyebilmiş ki? Kötülere tahammül kötülüğü artırır.
1854 Bir başı halkı incitirken gördüğünde elinin zahmeti ona keskin kılıç (vurmaktır)!
1855 Köpek kanını dökmek isteyen er, (önce) kemik verir sonra başını keser.
1856 İyilerin kötü işte sağır olması gerekir, çifteli eşeğin yükünün ağır olması gerekir.
1857 Bekçi eğer biraz yavaşlık gösterirse gece hırsızdan kimse uyuyamaz.*
1858 Sana savaş günü kamıştan mızrak bin şeker kamışından iyi olur.
1859 Mal her kimsenin layığı değildir; buna mal ver, onun kulağını bük!
1860 Kızgın kurt şişmanladığında adamı yer; ne kaftan ne gömlek ne de kalpak bırakır.
1861 Eğer sen evde kedini okşarsan o pençe atan, güvercin tutmaya başlar.
1862 Eğer binanın temeli sağlam olmazsa (onu) yükseltme; çünkü aşağıya iner!

ḥikāyet

çü büḥrām-ı ṣaḥrā-nişīni çü seng
yère urdı yekrān-ı ṭūsen peleng

ne ḫoş söz dėdi anda büḥrām-ı merd
çü başına ḳopardı yek-rān gerd

sürüden bir at daḫı dutmaḳ gerek
eger baş çeke bir daḫı yek-be-yek

ṣuvarken gerekdür k'ola dicle bend
k'alur seyl çoḳ gelse bostān u kend

düşe çün kemendüŋä gürg-i belīd
helāk ėt yāḫud kes ġanemden ümīd

sücūd eylemez hergiz iblīs-i dīv
hemīn bed-güherden gelür mekr ü rīv

bed-endīşe vėrme ḳadar cāh u rū
gerek şīşede dīv çehde ʿadū

ne aṣṣı bed aṣl eylese ṣavm u cuʿ
ki her şeyi aṣlına ėder rücūʿ

ebed eylük ėder dėme bed-güher
ki gelmez bed olandan illā ki şer

dėme ḳatl-i māre gerek çūb-ı ḫoş
başı ṭaşuŋ altında ḫurd ėt çü mūş

şu kātib k'ėder zīr-i destine ḥayf
ḳalem çekse yeg k'ola destinde seyf

çü rāy-ile ḳor kimse ḳānūn-ı bed
saŋa nāra ėder duḫūle meded

dėme milküme bir müdebbir yėter
müdebbir degül müdbir-i bī-baṣar

1863 Vahşi kaplan (gibi bir) at, kırda yaşayan Behram'ı taş gibi yere vurduğunda,*
1864 at başına toz kopardığında yiğit Behram, ne güzel söz söyledi orada: *
1865 Bir daha baş çektiğinde (/asileştiğinde) teketek (zaptedilebilecek) başka bir atı sürüden almak gerekir.
1866 Sularken Dicle'nin bend olması gerekir; çünkü sel çok gelse bostan ve tarlayı alır.
1867 Kemendine ahmak kurt düştüğünde ya onu helak et ya da koyundan ümidini kes!
1868 Şeytan iblis asla secde etmez; kötü özlüden/mayası bozuktan yalnızca hile ve düzen gelir.
1869 Kötülük düşünene kıymet, makam ve yüz verme! Şeytanın şişede, düşmanın kuyuda olması gerekir!
1870 Kötü asıllı/mayası bozuk oruç tutup aç kalsa ne fayda! Çünkü her şeyi aslına geri döner.
1871 Kötü özlü/mayası bozuk kesinlikle iyilik eder deme; çünkü kötü olandan şerden başkası gelmez!.
1872 Yılanın katli için "Güzel sopa gerek!" deme; (yılanın) başı senin taşının altındayken fare gibi ez!
1873 Elinin (/emrinin) altındakine zulmeden kâtibin elinde kılıç olması (/elinin kesilmesi), kalem çekmesinden (/görevde kalmasından) daha iyidir!
1874 Kişi kötü kanunu hükümle koyduğunda senin cehenneme girmene sebep olur.
1875 Memleketime bir tedbirli (idareci) yeter deme; (o) tedbirli (idareci) değil, basiretsiz bir düşkündür!

żaʿīfī sözini dutan ḫoş şerīf
dutar memleket dīni ṣaḳlar laṭīf

bāb-ı sivüm der-ʿışḳ-ı aṣḥāb-ı ḥāl

ʿaceb ḫoş geçer ʿāşıḳuŋ her demi
ki görür gehī zaḫm u geh merhemi

ḳaçar şāhlıḳdan ḳalur ḫoş gedā
ümīd ile dutar gedāyīde cā

elem cāmın içüp dem-ā-dem yörür
çeker acılar datlu ḫurrem yörür

olup ʿıyş-ı mülde belā-yı ḫumār
olur şāh-ı verde sileḥdār ḫār

degül acı ṣabr olsa yādıyla ger
k'olur dost elinden acı ney-şeker

olup mest-i ʿışḳa melāmet hüner
çü mest ola üştür aġır yük çeker

esīrān-ı bendi diler iḫtiṣāṣ
şikār-ı kemendi dilemez ḫalāṣ

faḳīrān-ı ḥay şāh-ı ʿuzlet belī
bilür menzili iz yėtürmiş velī

ḳaçan vara ser-vaḳtlerine her at
ki ẓulmetdedürler çü āb-ı ḥayāt

çü beytü'l-mukaddes içi ḳubbe çoḳ
ḫarāb eski dīvārı daşı açuḳ

düşüp nāra pervāne gibi yanar
gügül ḳurdıveş ṣaḳlamaz ten bular

yüreginde cānānı cānān arar
yüzer baḥr-i ʿummānda ʿummān arar

1876 Zaîfî'nin sözünü tutan iyi, mübarek (kişi) memleketi muhafaza eder, dini güzelce korur!
1877 Kimi zaman yara kimi zaman merhem görse de âşığın her zamanı çok güzel geçer.
1878 Sultanlıktan kaçar, güzel dilenci olarak kalır; dilencilikte ümit ile yer tutar.*
1879 Elem kadehini içip anbean yürürler, acılar çeker tatlı, şen yürürler.
1880 Şarap eğlencesinde baş ağrısı belası olur; gül sultanına da silahdar diken olur.
1881 Eğer sabır onun yâdıyla ise acı değildir; çünkü acı, sevgili elindense şeker kamışı olur.*
1882 Aşk sarhoşu için melâmet (şarabı) hüner olur; çünkü sarhoş olan deve ağır yük çeker.
1883 Onun bendinin esirleri ihtisas diler; onun kemendinin avları kurtulmayı istemez.
1884 Uzlet sultanının diri dervişleri izini kaybetmiş olsalar da menzili bilirler.
1885 Her at onların dairelerine nasıl ulaşsın? Çünkü ab-ı hayat gibi Zulmet'tedirler.*
1886 Beytü'l-Mukaddes gibi içlerinde kubbe çoktur; dış duvarları harap, eski, açıktır.*
1887 Bunlar ipek böceği gibi beden(lerini) korumazlar; ateşe düşüp pervane gibi yanarlar.
1888 Sevgilisi yüreğindeyken sevgili ararlar, Umman Denizi'nde yüzerken Umman'ı ararlar.*

1889. kenārında ırmaġuŋ ammā ṣusuz
kurumış dudaḳlar ʿacebdür bu söz

dėmem ṣuya ḳādir degül ḫuşk-leb
lebi nīldeyken ṣu ḳılur ṭaleb

temṯīl-i derīn maʿnī

1891. ḳapar ṣabruŋı ʿışḳ dilden alur
seni kendü tek āb u gilden alur

anuŋ rengi ḫalḳun bu yanuḳluġı
ḫaṭ u ḫāle fitne uyanukluġı

1893. ʿaḳal gerdenine daḳupdur kemend
ḫayāl uyḫusundan olur pāy-bend

baş urup aŋa ṣadk ile baṣ ḳadem
cihānı vücūdıyla pes görʿadem

1895. zerüŋ ʿaynına şāhid almaya çün
görürsin zer u ḫāki yeksān bugün

anuŋ ġayra bildürme hergiz sesüŋ
k'ol olduġı yėrde yėri yoḳ kesüŋ

1897. dėme menzili gözdür açup yüzüŋ
ki dilde bulursın yumıcaḳ gözüŋ

ne var ṭāḳati ṣabra ḫoş-rāy ola
ne var ḫavfı kesden ki rüsvāy ola

1899. eger tīġ çekse vėrür ser durur
ve ger cān dilerse eline vėrür

der-ʿışḳ-ı ehl-i ḥaḳīḳat

esāsı ki ʿışḳuŋ ola ber-hevā
olur böyle fitne u fermān revā

1889 Irmağın kenarında ama susuz, dudakları kurumuş sözü ne gariptir!
1890 Dudağı kurumuşlar suya kâdir değil demem, onların dudağı Nil'deyken su isterler (/suya kanamazlar)!
1891 Aşk (seni) sararsa, senin sabrını gönülden alır; seni kendin gibi su ve çamurdan (yaratılmış biri) ele geçirir.
1892 Halk uyanıkken onun ayva tüyü ve beninin fitnesiyle, hilesiyle yanmaktadır.
1893 Aklın boynuna kement takmıştır, (halk) uykusunda onun hayaline bağlanıp kalır.
1894 Ona sıdk ile baş koyup ayak bastıktan sonra onun varlığının dışında dünyayı görmezsin.
1895 Şahit (/sevgili) senin altınına değer vermezse (sen de) bugün altın ve toprağı bir görürsün.
1896 Sesini onun dışındakilere asla bildirme (/kimseyle konuşma); çünkü onun olduğu yerde kimsenin yeri yoktur!
1897 Yüzünü açıp "Onun yeri göz(üm)dür!" deme; çünkü gözünü yumunca (onu) gönül(ün)de bulursun.
1898 Ne iyi âlim olmak için sabra gücü vardır ne de kimseden rezil olma korkusu vardır.
1899 Eğer (sevgili) kılıç çekerse başını verip durur ve eğer canını dilerse onun eline verir.
1900 Aşkın temeli kaybolursa böyle fitne ve ferman uygun olur.

1901. ḳıyās eyle kim sālikān-ı ṭarīḳ
ki deryā-yı maʿ nīdedürler ġarīḳ

dil-ārāmın aŋup cihāndan geçer
ve sevdā-yı cānānda cāndan geçer

1903. ḳaçar ẕikr-i ḥaḳda ḫalāyıḳdan ol
geçer her ne kim var ʿalāyıḳdan ol

olur bezm-i sāḳīde ol eyle mest
ki bilmez özün nist midür ya hest

1905. ne meclisdür ol kim dökilür şarāb
ḳamū bī-hüş evgār mest u ḫarāb

ne kes muṭṭaliʿ dür bular derdine
ne var kes bilür bunlaruŋ derdi ne

21[b] 1907. ne var derdlerine bularuŋ devā
ne ḳābil ʿilāca ki dermān ola

ezelde ki oldı eleste ṣalā
ėşidüp ḳamu dille ḳālū belā

1909. yine ʿuzlet ehli olur bir gürūh
ayaḳ çekmiş altına mānend-i kūh

ki ḫākī ḳademlerdür āteş nefes
olara olur rām bād u eres

1911. bir āh ile yüz şehr ėderler ḫarāb
vėrür kūha naʿra_atsalar inḳılāb

nihān çüst revler çü bād-ı seḥer
ḫamūşān u tesbīḥ-ḫᵛān çün ḥacer

1913. olup çeşmi dürle ṣadef gibi zeyn
aḳar yaşı gözden olup ʿayn ayn

yuyup kuḥl-ı ḫᵛābı çeşemden bular
müdām aḳıdur gözyaşın her seḥer

1901 Mana denizinde boğulan tarikat müritlerini kıyasla!
1902 Gönül alan sevgililerini anıp dünyadan geçerler ve sevgilinin sevdasında candan vaz geçerler.
1903 O, Allah'ın zikri için halktan kaçar; o, her ne, kim varsa münasebetlerden vazgeçer.
1904 O, sakinin meclisinde kendinin varlığını yokluğunu bilmeyecek kadar sarhoş olur.
1905 O, şarabın döküldüğü; herkesin akılsız, yaralı, sarhoş ve harap olduğu bir meclistir.
1906 Ne bunlar kimsenin derdine vakıftır ne de bunların derdinin ne olduğunu bilen biri vardır.
1907 Ne bunların dertlerine deva vardır ne de derman olabilecek bir ilaç vardır.
1908 Ezelde Elest (meclisin)deki sesi işitip gönülden "Belâ!" (/evet) dediler.
1909 Yine inziva ehli olan bir cemaat, dağ gibi ayaklarını altına çekmiştir.
1910 Ayakları toprak, nefesleri ateştir; rüzgâr ve Aras nehri onlara itaat eden olur.*
1911 Bir ah ile yüz(lerce) şehri harap ederler, nara atsalar dağı altüst ederler.
1912 Seher yeli gibi gizli, çabuk giderler; taş gibi sessizdirler ve tesbih ederler (/sürekli anarlar). (Bk.: *İktibaslar*)
1913 Gözü istiridye gibi inciyle süslenir, gözü pınar olup yaşı gözünden akar.
1914 Bunlar gözden uyku sürmesini yıkayıp her seher vakti gözyaşını sürekli akıtır.

1915. at öldürdiler gėce pek sürmeden
seḥer gėrü ḳalduḳ dėr aġlar giden

ġarīḳ-i yem-i sūzlar rūz u şeb
bilimez şeb u rūzı ḥayretde hep

1917. varup ḥüsn-i ṣūretden uş nefrete
yazar fitne naḳşın güzel ṣūrete

bular ḥüsn-i ṣūretle kār eylemez
bular ṣoḥbet-i ġayr-i yār eylemez

1919. dili ḳışr ile bilmez ehl-i dilān
bilür anı bī-maġz ebleh olan

şu kes nūş ėder baḥr-ı vaḥdet meyin
k'unutdı dü-kevnüŋ kemin u eyin

ḥikāyet

1921. meger bir zamānda bir ibnü'l-faḳīr
olur ʿışḳ-ı şehzāde ile esīr[1921]

bu sevdā-yı ḫām-ile nā-puḫte ser
yėler kūy-ı dil-berde çün bād eser

1923. ḫayāli boġazına ṭıḳmış dişin
çep ėtmiş ġam u ġuṣṣa hep ṣaġ işin

ḳılup ser bu meydānda çevgāna gūy
sürer pā-yı esbine her gāh rūy

1925. pes u pīş u ṣaġ u ṣolında durur
kesilmez çü sāye yanınca yürür

dilinde nihān rāzı pür-ḫūn yürek
döner baş bu sevdāda ditrer eŋek

1927. ayaḳ gilde ḳalmışdı çoḳ giryeden
görüp ḥālin aġlardı her merd u zen

1915 Gece çok sürmekten at(larını) öldürdüler; (buna rağmen bu) giden(ler) seher vakti "Geri kaldık!" diye ağladılar.
1916 Gece ve gündüz ateşler denizinde bulunurlar, geceyi ve gündüzü bilmezler hep hayrettedirler.
1917 Dış güzelliğinden işte böyle nefrete varırlar: Güzel suretlere (hep) fitne yazısını yazarlar (/yüz güzelliğine bakmazlar).
1918 Bunlar suret güzelliğiyle/ dış güzellikle iş yapmazlar; bunlar yârin dışındakilerle sohbet eyleyemezler.
1919 Gönül ehilleri (/âşık) gönlü kabuk ile bilmez (/dış güzelliğe kıymet vermez); onu beyinsiz, ahmak olan bilir.
1920 Vahdet denizinin şarabını (ancak) iki dünyanın da kötüsünü ve iyisini unutan kişi içer.
1921 Meğer bir zaman bir fakirin çocuğu şehzadenin aşkı ile esir olur.
1922 Ham baş bu, ham sevda ile sevgilinin mahallesinde rüzgâr gibi esip koşardı.
1923 (Sevgilinin) hayali dişini boğazına tıkmış, gam ve keder sağ işini hep sol etmişti.
1924 Başını bu meydanda çevgana top edip (sevgilinin) atının ayağına her yerde yüz sürerdi.*
1925 (Sevgilinin) arkasında, önünde, sağında ve solunda durur; gölge gibi yanında yürür uzaklaşmazdı.
1926 Gönlünde gizli sırrı (ile) yürek kan doluydu; bu sevdada başı döner, çenesi titrerdi.
1927 Çok gözyaşından ayağı çamurda kalmıştı; her kadın ve erkek onun hâlini görüp ağlardı.

çü bildi refīḳān derdin anuŋ
dėdiler gerek ise cān u tenüŋ

dolanma bu meydānı bir daḫı sen
nedür böyle şūḫī hey āşüfte ten

biraz gün gidüp aŋdı yarın yine
o seyrāngeh ü reh-güẕārın yine

revān cān ḳıldı varup cān revān
ser-i kūyına ḫayme çekdi hemān

ne baş dėdi ne göz ġulāmān-ı yār
çalışdı k'ayaġın alalar bular

dėdiler ne bu şūḫī bunca sitīz
saŋa bunda gelme dėmedük mi biz

varup çār u nā-çār gitdi cüvān
yürek daġ-ı lāle yüzi zaʿ ferān

yine ḳalmayup ṣabr u ārāmı hīç
yine vardı kūyına dil pīç pīç

pes ol gün gelenler yine geldiler
bunuŋ çevre yanın dutup aldılar

dėdi içlerinden biri hey kişi
dön arḳaŋ ʿaceb yėdi çūp u ṭaşı

ʿacāyib döyermiş cefāya tenüŋ
başuŋ ṭaşa ḫoş ṣabr ėdermiş senüŋ

dėdi dost elinden olur çün cefā
baŋa nāle ėtmek degüldür revā

ḳodı bende ol dost bābında rū
diler dost dėsün dilerse ʿadū

yanar cān içinde maḥabbet odı
anı dest-i ḳudret yürekde ḳodı

1928 (Şehzadenin) yardımcıları onun derdini anladılar (ve şöyle) dediler: "Can ve bedenin gerekiyorsa (/yaşamak istiyorsan)
1929 sen bu meydanı bir daha dolanma! Ey düşkün insan, böyle şuhluk da nedir?"
1930 Birkaç gün kayboldu (ama) ertesi gün yine onun geçeceği yolu ve onu görebileceği yeri andı.
1931 Canını feda etti, çok istekli (bir şekilde sevgilinin) mahallesinin başına gidip hemen çadır kurdu (yerleşti).*
1932 Sevgilinin hizmetçileri ne baş ne göz dediler (vurdular); bunlar onu yere sermeye çalıştılar.
1933 "Ne bu şuhluk, bunca çekişme? Biz sana buraya gelme demedik mi?!" dediler.
1934 Delikanlı yüreği lale (gibi) yaralı, yüzü safran hâlde ister istemez bırakıp gitti.
1935 Yine sabrı ve rahatı hiç kalmadı; gönlü karma karışık (hâlde) yine (sevgilinin) bulunduğu yere gitti.
1936 Sonra o gün gelenler yine geldiler, bunun her yanını tutup çevrelediler.
1937 İçlerinden biri "Hey kişi, arkanı dön!" dedi. Acayip sopa ve taş yedi.
1938 "Senin bedenin eziyete acayip dayanırmış, senin başın taşa güzel sabredermiş." (dedi.)
1939 "Eziyet dost (/sevgili) elinden olduğunda bana inlemek yaraşmaz!" dedi.
1940 O bana ister dost isterse düşman desin; benim için o, kapısında yüz koyduğum (ebedî) dosttur!
1941 Can içinde aşk ateşi yanar; onu, (Allah'ın) kudret eli yürekte bıraktı.

hīç ansuz baŋa ṣabra ṭāḳat mı var
perīşāndur ėtmez dil ansuz ḳarār

ne vaṣla var imkān ne ṣabra mecāl
ne ḳaçmaġa ayaḳ ne uçmaġa bāl

yüregüme ursun gerek rumḥ u sīḫ
başum ḫaymesinüŋ ṭınābında mīḫ

ḥaẕer eyle āh-ı seḥergāhdan
dėme başunı çek bu dergāhdan

ne ġam dost kūyında cān vėrmeden
dirilürdüm ölsem bucaġında ben

dėdi ger yėseŋ zaḫm-ı çevgānın uş
eyitdi ḳılam gūy başumı ḫoş

dėdi tīġ ile kese ger başuŋ ol
eyitdi bu ḥāżır tek ėtsün ḳabūl

bu dem bende ḫod yoḳdur agāh-ı ser
başum tācıdur zaḫm-ı tīr u teber

baŋa maʿnī-i ṣabra ḳılmaŋ ceber
ki vėrmez maḥabbetde ṣūret ṣabar

sifīd olsa ger çeşm-i yaʿḳūbvār
dil aġlar bulam yūsufum dėr umar

dėme çehde oldı yūsuf nā-bedīd
şeb u rūz yaʿḳūb kesmez [andan] ümīd

kimüŋ kimse ile başı olsa ḫoş
elinden zehirse ḳılur anı nūş

şunuŋ kim ġam-ı ʿışḳını kes yėye
degül incünür ol biraz nesneye

şu tīġ- ābdāruŋ bu ben teşneye
yėter ḥācet olmaz daḫı deşneye

1942 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Onsuz bende sabra takat olur mu hiç! Gönül onsuz perişandır, durmaz.
1943 Ne kavuşmaya imkân ne de sabretmeye güç var; ne kaçmaya ayak ne uçmaya kanat var.*
1944 Gerekirse yüreğime mızrak ve demir şiş vursun, başım çadırının ipinde kazık olsun!
1945 Başını bu dergâhtan çek deme, seher vaktinin ahından sakın!
1946 Dostun mahallesinde can vermekten ne gam! Ben ölsem onun bucağında dirilirdim.
1947 "Eğer onun çevganından yaralanırsan?" dedi. "Başımı güzelce gûy (/top) kılarım." (diye) cevapladı.*
1948 "Eğer o kılıçla başını keserse?" dedi, "Bu (baş) hazırdır, tek kabul etsin!" (diye) cevapladı.
1949 Bu vakitte benim kendi başımdan haberim yoktur, onun okunun ve baltasının yarası başımın tacıdır.
1950 Beni sabrın manası için zorlamayın! Çünkü aşkta sabır görünmez!
1951 (Gözlerim) eğer Yakub'un gözü gibi ağarsa da gönül (yine de) ağlar, Yusuf'umu bulayım der, bekler.
1952 Yusuf kuyuda görünmez oldu deme, Yakup gece ve gündüz ondan ümidini kesmez!
1953 İnsanın başı biriyle güzel (/âşık) olduğunda onun elindeki zehir de olsa onu içer!
1954 Aşkın gamını yiyen kimsenin azıcık nesne (/cefa) için incinmesi yoktur.
1955 Bu ben susuz için parlak kılıcın yeterlidir; daha hançere gerek yoktur.

meger bir gün ol māh-ı ṣāḥib-cemāl
çıḳar seyre çün mihr ebrū hilāl

rikābın öpüp ḳodı pāyında yüz
döküp göz yaşın dėdi bir nėçe söz

22[a] çeküp pes ʿinān dutdı yüzin aŋa
dėdi gör bu küstāḫ ne dėr baŋa

cüvān pes gülüp dėdi çekme ʿinān
ki çekmez ʿinān bendeye hīç ḫān

olup cām-ı şevḳuŋla evgār u mest
degül yāduŋ olsa bu dil ḫod-perest

senüŋ varlıġuŋla baŋa yoḳ vücūd
degül ġayra ancaḳ saŋadur sücūd

çü cürmüm göresin baŋa ėtme ʿayb
ki cėybümden açduŋ ser ėy şems-i ġayb

çeküp kendü nāmum başına ḳalem
ḳodum kendü kāmum başına ḳadem

beni ḫod ėder ḳatl ol çeşmi mest
ne ḥācet ḳılıc çekmek ėy şīr dest

bıraġup sen od geç git ėy baḫtlu
ki ne yaş ḳalur mīşede ne ḳuru

ḥikāyet

meger vardı bir çengī āvāzı ḫoş
felekden dutardı aŋa zühre gūş

ḳılup ṣavtı bir māh-rūya eşer
girür raḳsa ol dem çü şems ü ḳamer

yanuḳ dillerüŋ odı pīrāmenin
düşüp şemʿ yaḳdı biraz dāmenin

1956 Meğer bir gün o ay gibi güzel yüzlü, hilal kaşlı (şehzade), güneş gibi seyre çıkmış.
1957 (Delikanlı, şehzadenin) üzengisini öpüp ayağına yüz koydu, gözyaşını döküp birkaç söz söyledi. (Bk.: *Derkenâr*)
1958 Sonra (şehzade ondan) dizginini çekip yüzünü ona tuttu; "Bakın bu küstah bana ne der?!" dedi.
1959 Delikanlı sonra gülüp "Dizgini çekme; çünkü han, bir hiç olan köleden dizginini çekmez!" dedi
1960 Senin arzunun kadehiyle sarhoş ve mest oldum; bu gönül senin yâdın olduğunda kendini beğenmez.
1961 Senin varlığınla bana varlık yok; secdeye varmak başkalarına değil ancak sanadır.
1962 Suçumu gördüğünde beni ayıplama; çünkü ey gaybın güneşi, yakamdan sen baş gösterdin!
1963 Kendi ismimin üstüne kalem çekip kendi arzumun başına ayak koydum (/arzularımı ayakaltına aldım).
1964 Ey aslan elli, o sarhoş gözlerinin kendisi beni katleder, kılç çekmeye ne hacet!
1965 Ey talihli, sen ateşi bırakıp geç git; ormanda ne yaş ne kuru kalır!
1966 Sesi güzel bir rakkase vardı, Zühre gökyüzünden ona kulak tutardı.
1967 Sesi bir ay yüzlüyü etkilemiş, o vakit ay ve güneş gibi raksa girmiş.
1968 Mum düşüp eteğini azıcık yaktı (ama onu asıl yakan) etrafındaki yanık gönüllerin ateşiydi.

1969. perīşān ḫāṭır perākende ḥāl
olup gönŋlini dutdı ol dem melāl

dėdi dostlaruŋ biri ėy melek
ėder ḳulluġuŋ mihr ü māh u felek

1971. senüŋ yaḳdı āteş eger dāmenüŋ
beni ser-te-ser yaḳdı oduŋ senüŋ

beni benden alup ḳomadı vücūd
degül cān cihān yaḳdı ol odlu dūd

1973. eger yār ola ḳo seni zīnhār
k'olur şirk hem kendüŋ ola vü yār

ḥikāyet

ḥikāyet ḳılup pīr-i ferruḫ nijād
dėdi ol süḫan-gūy u ol ḫoş-nihād

1975. ki şūrīde nālān pür-derd-i ʿışḳ
düşüp gitdi ṣaḥrāya bir merd-i ʿışḳ

atası firāḳından içmez yėmez
bir an yoḳ ki yezdāna rāzın dėmez

1977. bu ḫalḳ atası ḥālin ėdüp naẓar
melāmet ėdüp oġlına dėdiler

ataŋı ḳoyup ġamda ėtdüŋ firār
ʿacebdür ki ḫalḳdan duttuŋ kenār

1979. ne bulduŋ ʿaceb böyle ṣaḥrāda sen
degül miydi ḫalḳa ḳarışsaŋ ḥasen

dėdi dost benümsin dėyeli baŋa
degülem daḫı kimseye āşinā

1981. anuŋ ḥaḳḳı gösterdi tā ḥaḳ cemāl
ne görsem anuŋ ġayrıdur hep ḫayāl

1969 Perişan gönül, dağınık hâlli olup gönlünü o vakit gam tuttu (/canı sıkıldı).
1970 Dostlarının biri "Ey melek! Güneş, ay ve gökyüzü kulluğunu eder." dedi.
1971 Ateş senin (yalnızca) eteğini yaktıysa da beni senin ateşin baştan başa yakmıştır.
1972 O ateşli duman, beni benden alıp varlık bırakmadı, canı değil cihanı yaktı.
1973 Eğer yar isen sen(lik)i bırakmalısın, aman! Çünkü hem kendin hem de yâr (bir arada) olursa şirk olur.
1974 Mübarek soylu pirden nakledilir, o söz söyleyici ve o güzel huylu (şöyle) dedi:
1975 Bir âşık, aşk derdiyle dolu hâlde çılgınca ağlayarak çöle düşüp gitmiş.
1976 Babası onun ayrılık acısından yemez içmezmiş, Allah'a sırrını demediği bir anı yokmuş.
1977 Bu halk babasının hâline bakıp oğluna serzeniş etmişler (şöyle) demişler:
1978 Babanı gamda bırakıp kaçman, halktan uzaklaşman gariptir.
1979 Acaba böyle çölde sen ne buldun? Halka karışman güzel olmaz mıydı?
1980 (Âşık) "Dost bana (sen) benimsin diyeli ben kimseye tanıdık değilim!" dedi.
1981 Onun (/Huda) hakkı (için), Hak yüzünü gösterdiğinden beri onun dışında ne görsem hep hayaldir.

degül güm ḫalāyıḳdan ol çekdi yüz
güm olmışları bulmaġiçün henüz

1983. perākendelerdür gök altında hep
bular hem melek hem sebuʿ dur ʿaceb

melekveş çekerler meleklikde bār
dutarlar sebuʿ gibi ḫalḳdan kenār

1985. uzun ḳollulardur ḳışa ellüler
ṣınıḳ dillülerdür kesük dillüler

bucaḳda geh āsūde ḫırḳa diker
yaḳar geh bezmde ol āşüfte ser

1987. ne var kendü sevdāsı ne kes ġamı
n'olur hem-nişīni ne var maḥremi

olur künc-i tārīk bunlara cā
olur rūşināyī bulara dücā

1989. bular menziline ne kimse varur
ne kimseye ḫalḳdan bular yalvarur

perākende ḫāṭır perīşān dil
ėşitmez ḳulaḳ ṭolu pend ėtse ėl

1991. nedür māhī bilmez belā-yı ġarīḳ
nėtekim semender ʿazāb-ı ḥarīḳ

hīç olur mı deryāya ġarḳ ola baṭṭ
ya alnuŋdan olur mı maḥv ola ḫaṭṭ

1993. boş ellü velī ṭolu ḳursaḳları
hemīşe olur nefse yasaḳları

bular ḥaḳ begendügin ėder pesend
ḫalāyıḳ pesende degül müstemend

1995. ḫalāyıḳ gözindendür örtülü ḫoş
degül beste zünnār bėl delḳ-pūş

1982 Kaybedilenleri bulmak için yaratılmışlardan yüz çeviren o (kimse), kayıp değildir!
1983 Gök altında hep dağılmışlardır, bunlar tuhaf şekilde hem melek hem de canavardır.
1984 Meleklikte melek gibi yük çekerler, yırtıcı hayvanlar gibi halktan uzakta dururlar.
1985 Elleri kısa, kolları uzundurlar; kırık gönüllü, kesik dillilerdir.
1986 Bazen köşede oturup sakince hırka dikerler, bazen mecliste kendilerinden geçip (hırkayı) yakarlar.
1987 Ne kendilerine sevdaları ne de birinden kaygıları vardır; ne arkadaşları ne de yakın akrabaları olur.
1988 Karanlık köşe bunlara yer olur, bunlar için karanlık aydınlık olur.
1989 Bunların menziline ne kimse ulaşır ne de bunlar halktan birine yalvarır.
1990 Dağınık zihinli, perişan gönüllüdürler; el, kulak dolusu nasihat verse de işitmezler!
1991 Balık boğulma belası nedir bilmez, nitekim semender de ateş azabını (bilmez.)
1992 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.]Kazın deryada boğulması hiç olur mu? Ya da ayva tüylerinin alnından yok olması olur mu?
1993 Boş ellidirler ama kursakları (/gönülleri) doludur; daima nefse yasakları olur.
1994 Bunlar Allah'ın beğendiğini beğenirler, halkın beğendiği zavallı(lar)ı değil!
1995 Halkın gözünde hoş örtülülerdir; beline zünnar bağlı hırka giymişlerden değildirler!

ḳamu nefʿ ver çün dıraḫt-ı enār
ḳamu sāyedār u ḳamu şāḫsār

1997. ṣadefveş çeküp baş aşaġa ḳamu
çü deryā-yı mevvāc kef yuḳaru

ḳamu ṣūret ü maʿnī baġında kök
dutupdur velī bir deriyle sünük

1999. ne her ḳul sulṭān alur ėy emīn
ne her jendede zinde olur yaḳīn

dür olsaydı her ḳaṭre bārān eger
çü ḫar-mühre ṭolaydı dükkānlar

2001. degül ġazīveş bir mekānda durur
ki aġacdan ayaḳ muḥkem yörür

çü içdi bular cām-ı bezm-i elest
olur nefḫa-ı ṣūra varınca mest

2003. çü ʿışḳ u ḥaẕerdür sirāce vü ṭaş
bular hīç ṣaḳınmaz urur tīġa baş

ḥikāyet

semerḳandī bir kimse vardı meger
güzel şāhdı vardı nāzük piser

22[b] 2005. cemālinde vardı güneşden gırev
ḳamer gibi rūşendi ol rāst-rev

vėrüp şūḫı ile cemāline tāb
ḳılur dīn u taḳvā bināsın ḫarāb

2007. teʿālā-llāh ol sīne vü dest u ḳol
üç āyetdurur ṣanki raḥmetden ol

görenler taʿaccüble dişlerdi leb
çü gėçse ḳalur gözler ardınca hep

1996 Hepsi nar ağacı gibi faydalıdır, hepsi dallı budaklıdır ve hepsi gölge ederler.
1997 İstiridye gibi hepsi başlarını aşağı çekmişlerdir, çok dalgalı deniz gibi elleri yukarıdır.
1998 Bir deriyle kemiktirler ama hepsi suret ve mana bağında kök tutmuştur.
1999 Ey emin, ne sultan her köleyi (satın) alır ne de her yamalı hırka(nın altın)dakinde yakîn diri olur!
2000 Eğer her yağmur damlası inci olsaydı dükkânlar katırboncuğu gibi (inci) dolardı.
2001 Ağaçtan ayak(la) sağlam(mışçasına) yürürken bir yerde (aniden) duran cambaz gibi değildirler.*
2002 Çünkü bunlar Elest meclisinin kadehini içtiler, Sur'un üfürülmesine varınca(ya kadar) sarhoş olurlar.
2003 Bunlar hiç korkmadan kılıca baş vururlar; (onlar için) aşk fener, korku taş gibidir. (Bk.: *Derkenâr*)
2004 Semerkantlı biri vardı, güzel sultandı, nazik oğlu vardı.
2005 Yüzünde güneşten iz vardı; o doğru giden, ay gibi parlaktı.
2006 İşvesiyle yüz güzelliğine çekicilikverip din ve takva binasını harap ederdi.
2007 O sine, el ve kol maşallah ne güzeldir! Sanki o rahmetten üç ayetdir.
2008 Görenler hayretle dudak ısırırlardı, geçtiğinde gözler hep onun arkasından bakakalırdı.

benekler degül ḳaftanınuŋ yüzi
yapışup ḳamanmışdı dostlar gözi

meger bir gün ol dost ḳıldı naẕar
görüp dėdi ḫışm ile aŋa piser

düşüp der-peyüme ne bunca emek
hümā yėre inmez ne ḥācet dėmek

degül ol ki sėnüŋ dilüŋden geçer
degül murġ-ı dāmuŋ bu gökde uçar

eger bir daḫı görem uş bī-dirīġ
çü düşmen başuŋ keserem uşda tīġ

biri dėdi epsem başuŋ çek kişi
bir āsānca iş dut yitürdüŋ başı

dėme cān bu cānāna vāṣıl olur
bu maḳṣūd ki ṣanma ḥāṣıl olur

bu dem lāleveş gėyme ḳanlu kefen
çü ḫūnīn ġonca baş oynatma sen

melāmet ėşitdi çü ʿāşıḳ hemīn
ėdüp derd ile āh ḳıldı enīn

dėdi ḳoŋ beni dost ėtsün helāk
başum ḳılsun öŋinde ġalṭān–ı ḫāk

bu dem ḫāk u ḫūna bulansun tenüm
ḳızıl ḳana yunsun yüzüm gerdenüm

ola kim bu meydānda her ḫāṣṣ u ʿām
görüp ḫāke ġālṭān cismüm enām

dėye düşmen u dost aʿlā denī
şehīd ėtdi şimşīr-i cānān bunı

ḳapusından ayruḳ yėrüm yoḳ varam
k'ayaġına düşüp yanam yalvaram

2009 Kaftanının yüzündekiler benek değildi, âşıkların gözü yapışıp kalmıştı.
2010 Bir gün o âşık baktı, oğul (bunu) görüp öfke ile ona (şöyle) dedi:
2011 Ardıma düşüp niçin bu kadar uğraşırsın? Hüma kuşu yere inmez, demeye ne gerek var!
2012 O senin gönlünden geçen değildir, senin tuzağının kuşu (/tuzağına düşecek kuş) değildir; bu gökte uçar.
2013 Eğer (seni) bir kez daha böyle görürsem, acımam, düşman gibi başını kılıçla keserim.
2014 Birisi "Sessizce başını çek (/bu sevdadan vazgeç), kolayca bir işin peşine düş, (yoksa) başını yitireceksin!" dedi.
2015 Can bu sevgiliye kavuşur deme, bu arzunun gerçekleşeceğini zannetme!
2016 Bu vakit lale gibi kanlı kefen giyme, kanlı gonca gibi baş oynatma sen!
2017 Âşık (bu) serzenişi işitince hemen dert ile ah edip inlemeye başladı.
2018 "Bırakın, yâr beni helak etsin; başım onun önünde toprakta yuvarlansın!" dedi.
2019 Bu vakit bedenim toprak ve kana bulansın, yüzüm boynum kızıl kanla yıkansın!
2020 Bu meydanda olan herkes, bütün mahlukât bedenimin toprağa yuvarlandığını görsün.
2021 Düşman ve dost, yüce ve aşağılık (herkes), "Sevgilinin kılıcı bunu şehit etti!" desin.
2022 Onun ayağına düşüp yanıp yalvarmam için onun kapısından başka gidecek yerim yoktur.

ne var bir ṣıġıncaḳ ki aŋa ḳaçam
ne seyrāngehüm var ki göŋlüm açam

benüm bāġ u bāġçem hemīn kūyıdur
baŋa ʿadn u kevṣer leb u rūyıdur

baŋa tevbe vėrme sen ėy ḫod-nümāy
bu söze sen ėt tevbe budur kolay

beni ḳo baŋa her ne ėderse ol
eger cānum alursa ėtdüm ḳabūl

yürek her gėce āteşiyle yanar
olur būy-ı ḫoşıyla zinde nehār

bugün ėde ḳanum eger dost neşr
dutam ḫayme yanında ben rūz-ı ḫaşr

ṣaḳın arḳa vėrme bu ceng içre sen
dürüş kim olasın bugün küşte ten

żaʿīfī diridür çü öldürdi ʿışḳ
nėçün aġlasun ol ki güldürdi ʿışḳ

ḫikāyet

ṣusuz cān vėrürken dėr ol merd-i rāh
saʿādetlü baş k'ola ṣuda tebāh

dėdi aŋa nā-bāliġ ādem ne farḳ
ya ṣusuz ölesin yāḫud ṣuya ġarḳ

dėdi aġzum ıṣlanmaḳ içün degül
diler tāze başdan bu cānı göŋül

düşer teşne ḫavż-ı ʿamīḳe ölür
ki bilür ġarīḳān seyrāb olur

eger ʿāşıḳ iseŋ etegin yapış
vėr isterse cānuŋ budur saŋa iş

2023 Ne kaçabileceğim bir sığınağım var ne de gönlümü açabileceğim bir gezinti yerim var.
2024 Benim bağ ve bahçem yalnızca onun mahallesidir, benim için cennet ve Kevser onun dudağı ve yüzüdür.
2025 Ey kendini beğenen, bana tövbe etmemi söyleme! Bu söz için sen tövbe et, kolay olan budur!
2026 O her ne ederse (etsin) beni bana bırak, eğer canımı alacaksa da kabul ettim.
2027 Yürek her gece onun ateşiyle yanar, gündüz onun hoş kokusuyla canlanır.
2028 Eğer sevgili bugün benim kanımı saçarsa ben mahşer gününde onun yanında gölgelik tutacağım.
2029 Bu savaş içinde sen sakın arkanı dönme (/kaçma), bugün şehit olabilmek için çalış!
2030 Zaîfî diridir; çünkü (onu da) aşk öldürmüştür; o niçin ağlasın, (aslında) aşk onu güldürdü!
2031 O yolcu susuz can vermek üzereyken "Suda helâk olan talihli insandır!" dedi.
2032 Aklı ermeyen biri ona "Ha susuz ölmüşsün ha suya batmışsın, (ölecek olduktan sonra) ne fark eder?" dedi.
2033 Ağzımı ıslatmak için değil; gönül, genç baştan (/sevgiliden) bu canı (/öpücük) diler.
2034 Boğulanların suya kanmış olacağını bildiği için susamış kişi derin havuza düşerek ölür.
2035 Eğer âşık isen (sevgilinin) eteğine yapış, isterse canını ver, senin için iş budur.

çü yoḳluḳ cahīmini ḫoş gėçesin
vücūduŋ behişţī ṣuyın içesin

2037. ṣaçan zerᶜe toḫm uyımaz ġam çeker
velī vaḳt-i ḫırmen uyur her seḥer

bu meclisde ol kimse kāma ėrer
ki devr āḫir olduḳda cāma ėrer

ḥikāyet

2039. rivāyet ḳılur rāvī rāh-ber
maᶜārif şinās ehl-i rāy u hüner

ki bir pīr deryūze ėdüp seḥer
der-i mescide gelür eyleyü cer

2041. bir er dėdi ḫalḳ evi degül ėşit
ki nesne vėreler saŋa yüri git

dėdi pes kimüŋ ḫānesidür dėye
ki iḥsānı yoḳdur anuŋ kimseye

2043. dėdi söyleme kim bu sözdür ḫaṭā
bu ev issidür kāyināta ḫudā

bu ev issidür ḫālıḳ-ı esḫiyā
ḫaṭā pūş u kevnine ėder ᶜaṭā

2045. çü miḥrāb u ḳandīl gördi hemīn
yüregi yanup nāle ėtdi enīn

dėdi ėy ḫudā-yı cihān-āferīn
baŋa raḥmetüŋ ḫᵛānın eyle ḳarīn

2047. ki ḳapuŋa geldüm olam saŋa żayf
çü maḥrūm olam ben zehī derd ü ḫayf

degülem çü maḥrūm bir kūyden
revā mı olam bunda maḥrūm ben

2036 Yokluk cehennemini güzelce geçtiğinde (ancak) vücudun cennetin suyunu içer.
2037 Ekin için tohum saçan uyumaz gam çeker, ama harman vakti (geldiğinde) her seherde uyur.
2038 Bu mecliste son devirde kadehe ulaşan kimse muradına ermiş olur.*
2039 Âlim, fikir ve hüner ehli bir hikâyeci rehber anlatır:
2040 Dilencilik eden bir ihtiyar seher vakti dilenmek için mescidin kapısına gelir.
2041 Bir er, "Dinle, (burası) halk evi değil ki sana bir şey versinler, yürü git!" dedi.
2042 Sonra kimseye ihsanı olmayan (dilenci) "Burası kimin hanesidir?" dedi.
2043 "Bu (ne) yanlış sözdür, sus! Bu evin sahibi kâinatın sahibidir." dedi.
2044 Bu evin sahibi en cömert yaratıcıdır, hata örter ve yarattıklarına ihsan eder.
2045 (Dilenci) mihrap ve kandili gördüğünde hemen yüreği yanıp inledi:
2046 "Ey dünyanın sahibi olan yaratıcı! Bana rahmetinin sofrasını yakın eyle!" dedi
2047 Çünkü kapına geldim sana (göre) âcizim, ben de dert ve sıkıntıdan kurtulduğumda ne güzel olur!
2048 Hiçbir mahalleden nasipsiz değilken burada nasipsiz olmam yaraşır mı?

2049. evüŋde yanup böyle çün mūm olam
nėçün pes civāruŋda maḥrūm olam

niyāz ile geldüm bugün ṭapuŋa
uzatdum iki ellerüm ḳapuŋa

2051. çü bildüm ki gitmez tehī dest kes
ilāhi sen ol baŋa feryād-res

tażarruʿ ėdenlerle her ṣubḥ u şām
mücāvir ḳarār ėtdi bir yıl tamām

23[a] 2053. vėrüp āḫir eyyām-ı ʿömrin yėle
ecel ṣoḳdı bir şeb ayaġın gile

dėdi zemzemeyle ölüp ḫoş feraḥ
ve men daḳḳa bābe'l-kerīm infetāḥ

2055. ṣabūr ol ṭalebde gel ėy ʿışḳ eri
melūl görmedi kimse kimyāgeri

ḳılurlar ocaḳda biraz cüzvī dems
ḳamer ya nuḥās ola tā külli şems

2057. nėçe zer ṣaçarlar siyeh ḫāke tā
ki bir gün ola kim mis altun ola

olur nesne almaġ içün zer laṭīf
ne alur ḫ[v]āce dost yükinden şerīf

2059. dile yār elinden gele ṭarlıḳ
ya yoḳluḳ ėrişüp gele varlıḳ

yüzüŋ ekşidüp ḳılma ʿıyşı turuş
yine var çü merdān pāyına düş

2061. güzellikde olmaz çü aŋa naẓīr
bir incinmeden urma terkin çü tīr

var imkān kesden alasın göŋül
oḳ atsaŋ velī dönmek imkān degül

2049 Senin evinde yanıp böyle mum gibi olayım, sonra niçin senin yerinde nasipsiz olayım?
2050 Bugün huzuruna niyaz ile geldim, iki ellerimi kapına uzattım.
2051 Çünkü kimsenin elinin boş gitmeyeceğini biliyorum; ya Rabb sen benim feryadıma yetişen ol!
2052 Her sabah ve akşam yalvaranlarla birlikte mücavir kalıp bir yılı geçirdi.*
2053 Sonra ömrünün günlerini yele verdi (/telef etti); ecel, bir gece onun ayağını çamura soktu.
2054 "Cömertin kapısını kim çalarsa çalsın mutlaka açılır." sözünü terennüm ederek rahatça öldü. (Bk. *İktibaslar*)
2055 Ey aşk yiğidi, gel istemede çok sabırlı ol; kimse kimyageri bıkmış görmemiştir!
2056 (Kimyagerler) bakır, ay /gümüş) ya da bütünüyle güneş (/altın) olana kadar (onları) biraz ateşte tutup (toprağa) gömerler.
2057 Bir gün bakırın altın olması için nice altını kara toprağa saçarlar.
2058 Altın bir şey almak için yardımcı olur; efendi dost yükünden (/dosta kavuşmaktan) daha yüce ne alabilir?
2059 Sevgili elinden gönüle darlık geldiğinde ya yokluk erişsin ya varlık (/yeni sevgili) gelsin!
2060 (Darlık veren sevgili için) yüzünü ekşitip yaşamı ekşi kılma; bu şekilde yine git yiğitlerin (/başka dilberin) ayağına düş!
2061 (Ama) güzellikte ona benzeyen olmadığında bir incinmeden dolayı ok gibi terkini vurma (/terk etme)!
2062 İmkânın (/ayrılığa gücün) varsa birinden gönlünü alırsın (/terk edersin); aksi hâlde oku atarsan dönmenin imkânı yoktur!

ne bildüŋ ki cānānda göŋlüŋ ḳala
gide ol bilesince ʿaḳluŋ ala

ne sen aŋa ne ol saŋa gelmek ola
degül ḥasret odına yanmaḳ revā

ḥikāyet

gėceyi diri dutdı bir zinde pīr
seḥer ḳaldurup el dėr ėy dest-gīr

dilerem bu dem senden ėy pādşā
k'ola ḥācetüm ėşigüŋde revā

ėrer ġaybdan gūşına bir ṣadā
ḳayır başuŋ olmadı ḥācet revā

ḳabūl olmadı bu duʿā pes ėşit
gerek zārī ḳıl dur gerek ḫor git

ʿibādet ėde yine bir şeb daḫı
uyumadı tā ṣubḥ olınca aḫī

bilüp ḥāl-i pīri meger bir mürīd
dėdi aŋa ėy merd-i ferruḫ reşīd

çü gördüŋ o yüzden ḳapu baġludur
bu bī-ḥāṣılıda ne bu renc-i ʿömr

ėdüp eşkini pīr ḫūnīn-fām
döküp ḥasretiyle dėdi ėy ġulām

yoḳ ümīd ammā ki saŋa uyup
ne yol dutayın pes bu yolu ḳoyup

dėme ger ʿinān çekdi benden nigār
duta pes kemendinden elüm kenār

çü maḥrūm ola sāʾil-i bü'l-fuḍūl
ne ġam bir ḳapu daḫı bilürse ol

2063 Senin gönlünün sevgilide kaldığını, o gittiğinde yanında senin aklını da aldığını bildiğinde
2064 hasret ateşine yanmak uygun değildir; ne senin ona ne de onun sana gelmesi olsun (/ayrılmayın).
2065 Zinde bir pir, geceyi diri tuttu (/sabaha kadar uyumadı), seher vakti elini kaldırıp "Ey el tutucu!" dedi.
2066 Ey sultan, bu vakit senden dileğimin kapında kabul edilmesini dilerim.
2067 Gaipten kulağına bir ses ulaşır: "Dileğin kabul edilmedi, başının çaresine bak!"
2068 Sonra "Bu dua kabul olmadı işit; ister ağlayıp sızlayıp dur ister defol git!" (denildi.)
2069 Ey kardeş, (o pir) yine bir gece daha ibadet eder, sabah oluncaya kadar uyumaz.
2070 Ancak bir mürit, pirinin hâlinden haberdar olmuş; ona "Ey hak yolundaki mübarek adam!" dedi.
2071 O taraftan kapının bağlı olduğunu gördüğün (hâlde) bu neticesiz durumda bu ömrünün zahmeti de nedir?
2072 Pir, hasret ile kan renginde gözyaşları döktü, "Ey delikanlı!" dedi.
2073 Ümit yok ama sana uyup bu yolu bırakırsam sonra hangi yolu tutayım?
2074 Sevgili benden dizgini çektiyse de (öyle) söyleme, elim onun kemendinin ucundan tutacaktır.
2075 Boşboğaz dilenci istediğini elde edemediğinde o (başka) bir kapı daha biliyorsa üzülecek bir şeyi yoktur.

ėşitdüm serāyına yol baŋa yoḳ
velī bir ḳapu daḫı bilmem açuḳ

ne bu ḳapudan ġayrı bir ḳapu var
ne bu rāhdan ġayrı rāh üstüvār

bu ḥāl üzre yüz yėrde dilde duʿā
ḳılurken ḳulaġına ėrdi nidā

revā oldı ḥācet eger yoḳ hüner
ki yoḳ bir ṣıġıncaġuŋ illā bu der

ḥikāyet

bir üstād pīre ėdüp dest-pūs
erinden şikāyet ḳılur bir ʿarūs

ki nā-mehrbān u sitemkārdur
ruḫum verdi derdiyle pür-ḫārdur

hemīşe dil-āşüfte şūrīde-ḥāl
olup baŋa andan ėrişür melāl

benüm gibi ḥāli diger-gūn bes
benüm menzilümde degül hīç kes

her er ʿavretiyle ʿaceb dostdur
ṣanasın iki maġz u bir postdur

erümden degül baŋa illā cefā
ne yüzüme güler ne ėder vefā

olur ay u yılum benüm aġlamaḳ
ġamı nārı ile yürek ṭaġlamaḳ

ėşitdi çü bu sözi pīr-i kebīr
ʿömür sürmiş idi söz ehli ḥabīr

2076 Onun sarayına benim için yol olmadığını işittim; ama ben bundan başka bir açık kapı bilmem.
2077 Ne bu kapıdan başka kapı vardır ne de bu yoldan başka yol güvenilirdir.
2078 Bu hâl üzere yüzü yerde (secdede) dua ederken kulağına (şöyle) bir ses ulaştı:
2079 Her ne kadar (bize layık) hünerin yoksa da bu kapıdan başka bir sığınağın olmadığı için dileğin kabul edildi.*
2080 Bir gelin üstat bir ihtiyarın elini öpüp kocasından (şöyle) şikâyet etmiş:
2081 Şefkatsiz ve zalimdir, yanağımın gülü onun derdiyle diken doludur.
2082 Daima dağınık gönüllü, perişan hâlliyim; bu yüzden keder içindeyim.
2083 Ben düşkünün hâli, ürkmüşlük; yaşamı, acılık ve kötülük olur.
2084 Benim gibi hâli bozuk olan çok, (ama) hiç kimse benim yerimde (/benim kadar) değil!
2085 Her koca, karısıyla acayip sevgilidir, (onları) bir kabuktaki iki(z) çekirdek zannedersin.
2086 Kocamdan başkası benim için sıkıntı değildir; (kocam) ne yüzüme güler ne de vefa eder.
2087 Benim ay ve yıllarım ağlamak, onun üzüntüsünün ateşiyle yürek dağlamakla geçer.
2088 Bu sözü tecrübeli, söz ehli, bilgili büyük pir işittiğinde

2089. başın ḳaldurup ḳıldı ol dem ḫiṭāb
aŋa vėrdi pīrāne bir ḫoş-cevāb

eger ḫūb-rūdur yükin çek anuŋ
ḳo zincir-i cevrine pes gerdenüŋ

2091. çevürme yüzüŋ gerdenüŋ ėy saḫī
bulınmaz anuŋ gibi çün bir daḫı

nėce baş çekersin ki ger çekse ser
vücūduŋ ḫaṭına ḳalemler çeker

2093. şu bir bendeye dil yanar ber-devām
ḫudāvendi ṣatduḳda dėdi ġulām

benüm gibi ḳul çoḳ bulınur saŋa
senün gibi ḫ^{v}āce bulınmaz baŋa

ḥikāyet

2095. var idi şeker ḫande bir ḫoş-ṭabīb
çü rummān ruḫdı vü ġabġab çü sīb

ne dil zaḫmınuŋ bilür ol merhemin
ne ḫod çeşm-i bīmārınuŋ bir demin

2097. ne bir nabż bilür ne bimār-ı ʿışḳ
ne dāru ʿilāc u ne tīmār -ı ʿışḳ

ḥikāyet ėder bir cüvān-ı ġarīb
ki ḫoş-ḥāl idi benüm ile ṭabīb

2099. dilemezdi göŋlüm k'olam ten-dürüst
dilerdüm ki cismüm ola dāḫı süst

23^{b} ki ġayr-ı ṭabībān ʿilāc ėtmesün
tenümden bu ḫūbuŋ eli gitmesün

2101. ḳaviy bāzūvān nėçe ʿaḳl issi merd
ḳılur bād-ı ʿışḳ anı ālūde-gerd

2089 o vakit, başını kaldırıp hitap etti; ona pirlere yakışır surette hoş bir cevap verdi:

2090 Eğer güzel yüzlü ise onun yükünü çek, öylece eziyetinin zincirine boynunu koy!

2091 Ey cömert, bir daha onun gibisi bulunamayacaksa yüzünü, boynunu çevirme!

2092 (Kocan) senden başını çektiğinde (/vazgeçtiğinde) varlığının hattına kalem çekebilecekken (/seni yok edebilecekken) sen ondan nasıl baş çekebilirsin?

2093 Gönül sürekli efendisi onu sattığında şöyle diyen şu köleye yanar:*

2094 Sana benim gibi kul çok bulunur, (ama) bana senin gibi efendi bulunmaz.*

2095 Gülüşü tatlı bir tabip vardı, yanağı lale ve çenesinin altı elma gibiydi.

2096 O ne (yaraladığı) gönül(lerin) yarasının merhemini ne de kendi baygın gözlerinin bir bakışını bilirdi.

2097 Ne bir nabız ne aşk hastası, ne ilaç ne de aşk yarasının tedavisini bilirdi.

2098 Çaresiz bir genç anlatır: Tabip benimle hoş hâldeydi (/tabipe âşıktım).

2099 Gönlüm sağlam vücutlu olmayı istemezdi, bedenimin daha da zayıf olmasını isterdim.

2100 Çünkü başka tabipler ilaç etmesin, bu güzelin eli bedenimden gitmesin.

2101 Aşkın rüzgârı nice güçlü pazılı, akıl sahibi adamı kedere bulaştırırdı.

çü sevdā vère ʿaḳla ḫoş güş-māl
ḫıred baş ḳaldurmaḳ olur muḥāl

ḥikāyet

2103. demür pençe-ile meger bir fetā
diler şīr pençe ile pençe duta

çün ol şīrveş çekdi destini cüst
bunuŋ ḳalmadı zūrı dest oldı süst

2105. biri dėdi nolduŋ elüŋdür dü-tā
bu ser-pençe-i āhenīnle dut a

şikeste dil u dest ber-geşte baḫt
bunı ėşidüp dėdi miskīn saḫt

2107. çü üstümdedür şīr pençe henüz
el arḳası yėrde buŋa pes ne söz

çü ʿaḳla ėre zūr-ı ʿışḳ ėy dilīr
hemānā demür pençedür dest-i şīr

2109. elüŋ şīr merdān elinde kʾola
demür pençe ne aṣṣı ėder saŋa

olur ʿışḳ elinden ʿaḳal ser-nigūn
kʾolur gūy çevgān elinde zebūn

ḥikāyet

2111. ėrer vaṣla ḫoş iki ʿamm-zādeler
çü serv iki ser-sebz āzādeler

mülāyim biri milk-i ḥüsnüŋ şehi
biri ser-keş idi çü serv-i sehī

2113. biri luṭf ile ḫulḳın iẓhārda
birinüŋ yüzi püşt-i dīvārda

2102 Sevda güzelce aklın kulağını büktüğünde aklın başını doğrultması imkânsız olur.
2103 Meğer bir delikanlı (kendi yaptırdığı) demirden pençeyle aslan ile pençe tutmak istemiş.
2104 O (aslan), aslana yakışır şekilde elini çevikçe çektiğinde bunun (/delikanlının) gücü kalmadı aciz oldu.
2105 Biri "Elin neden büküldü? Bu demirden pençeyle (aslanı) tutsana!" dedi.
2106 Kırık gönüllü ve elli, makûs talihli, zavallı (adam) bunu işitip güçlükle (şöyle) dedi:
2107 Çünkü aslan pençeli hâlâ üstümdedir, elinin arkası yerde olana daha ne söz (düşer)!
2108 Ey yiğit, aşkın gücü akla ulaştığında (/aşkla akıl karşılaştığında) aynı aslan eli (ile) demir pençe (gibi olurlar).
2109 Senin elin aslan yiğitlerin elinde olduğunda demir pençe sana ne fayda eder?
2110 Gûyun (/topun) çevgan elinde aciz olması gibi akıl da aşk elinden tepetaklak olur.*
2111 İki hoş amca çocuğu kavuştular (/evlendiler), iki taze düzgün servi gibiydiler.
2112 Biri mülayim, güzellik ülkesinin sultanı; biri doğru büyümüş servi gibi asi idi.
2113 Biri ihsanla tabiatını göstermekteydi, birinin yüzü duvarın arkasındaydı.

özin biri eyler ḫoş ārāste
ḫudādan biri mevtini ḫᵛāste

dėdiler pes ehl-i maḥalle ėşit
ki vėr mehrini yoḳ çü mihrüŋ yigit

gülüp dėdi imdi ki yüz kūsfend
gerek gerdeninden k'açıla bu bend

dėdi vāylı vāylı abu ben nėdem
firāḳına düşdük nėte ṣabr ėdem

ḳoyun yüz biŋ olsa degül biŋ ya yüz
deger mi yüzin görmemege henüz

dutarsaŋ anuŋ ġayrı her kime yüz
dil-ārāmuŋ oldur budur rāst söz

ḥikāyet

yazar biri şūrīde-ḥāle ʿaceb
saḳar mı ya cennet ḳılursan ṭaleb

dėdi ṣorma benden bunı ėy ḥamūl
ki ne görse lāyıḳ baŋa ḫoşdur ol

baŋa ne begendiyse oldur pesend
eger ḫışm u ḫande vü ger zehr ü ḳand

ya bostān ya külḫan ya gül ya tiken
eger pīrehendür ve yāḫud kefen

ne geldiyse andan eyü ḫoşdur
bed u nīk neyse ḳamu ḫoşdur

hikāyet

dėdi kimse mecnūna ėy ḫoş-edeb
nėçün kūyına gelmez olduŋ ʿaceb

2114 Biri kendini hoşça süsler, biri Allah'tan ölümünü isterdi.
2115 Sonra mahallenin büyükleri "Ey yiğit dinle, (karına) sevgin olmadığı için mehrini ver!" dediler.
2116 (Erkek) gülüp boynundan bu bağın açılması için şimdi yüz koyun (mu) gerek, dedi.
2117 (Kadın) vah vah ederek "Aman ben ne yapayım, ayrılırsak nasıl sabr ederim?" dedi.
2118 (Kadın) "Yüz ya da bin değil yüzbin koyun olsa şimdi onun yüzünü görmemeye değer mi?" (dedi.)
2119 Doğru söz şudur: Onun (/sevgilin) dışında her kime yüz tutarsan (/meşgul olursan) senin (asıl) sevgilin odur.
2120 Birisi hâli perişan olan (birine) "Cehennemi mi cenneti mi istersin?" diye yazar.
2121 "Ey metanetli, benden bunu sorma; çünkü o bana neyi layık görürse o güzeldir." dedi.
2122 Beğenici odur, benim için ne beğendiyse ister hışım veya gülme isterse zehir veya şeker…
2123 bostan veya hamam ocağı veya gül veya diken, ister gömlektir ister kefen…
2124 Ondan ne geldiyse iyi, güzeldir; kötü veya iyi her ne ise hepsi güzeldir.
2125 Birisi Mecnun'a "Ey güzel edepli, acaba niçin mahallene gelmez oldun?" dedi.

ya dutmadı leyli ḫayāli ḳarār
ya sevdāsı başuŋdan ėtdi fìrār

çü ḳalmadı meyl ü maḥabbet aŋa
yoluŋ varmaz oldı pes andan yaŋa

ėşitdi çü bī-çāre aġladı zār
dėdi dāmenümden çek elüŋi var

yüregüm benüm yaradur hep aḫī
ekersin nemek pāreme sen daḫı

ne var rūy-ı leylīye bir an ṣabar
ne var bir dem olmaya bu ḥāle cebr

velī bu ıraḳluḳ żarūrī olur
degül maʿnevī belki ṣūrī olur

dėdi ėy vefādār u ferruḫ liḳā
dė leylīye varsa peyāmuŋ baŋa

dėdi aŋma k'oldı çü ẓāhirde ġayb
adum olduġı yėrde olmasın ʿayb

ḥikāyet

dutar şāh-ı ġazneye bir nükte kes
k'ayazuŋ degül ḥüsni çend anca bes

ʿacebdür ki bu gülde yoḳ renk u bū
viṣālini bülbül ḳılur ārzū

dėdi kes çü maḥmūda anuŋ sözin
çevürmedi bu sözden ol şeh yüzin

dėdi ḫūyın anuŋ sever bu göŋül
sehī ḳāmetin ḫūb-rūyın degül

ėşitdüm ki teng yėrde nā-geh şütür
düşürdi vü şındurdı ṣandūḳ-ı dür

2126 Ya Leyla'nın hayali durmadı ya da sevdası başından firar (mı) etti?
2127 Ona meylin ve sevgin kalmadığı için (mi) ondan yana yolun varmaz oldu?
2128 Zavallı (bunu) işittiğinde inleyip ağladı "Eteğimden elini çek (/benden uzaklaş), git!" dedi.
2129 Ey kardeş, benim yüreğim hep yaradır, sen de yarama tuz ekersin!
2130 Ne Leyla'nın yüzüne bir an sabrım vardır ne de bu hâlde olmaya bir nefes takatim vardır.
2131 Ama bu uzaklık zaruri olur; hatta içte/manen değil (yalnızca) görünüşte olur.
2132 Ey vefalı ve mübarek yüzlü! Leyla'ya (verilecek) haberin varsa bana söyle, dedi.
2133 Onun olduğu yerde adımı anma, ayıp olmasın; çünkü (benim adım) zahirde kaybolmuştur.
2134 Birisi Gazne'nin Sultanına (şöyle) bir incitici söz söyler: Ayaz'ın güzelliği o kadar da çok değil!*
2135 Bülbülün, rengi ve kokusu olmayan bu gülün vuslatını arzu etmesi tuhaftır.
2136 Birisi onun sözünü Mahmut'a dediğinde o sultan bu sözden (dolayı Ayaz'dan) yüzünü çevirmedi.
2137 "Bu gönül onun huyunu sever; düzgün boyunu, güzel yüzünü değil!" dedi.
2138 Dar yerde devenin ansızın inci sandığını düşürüp kırdığını işittim.

2139. görüp pādişeh dėdi yaġmā hemān
geçüp bād-pāyıŋa oldı revān

dutup atlular laʿl u yāḳūta rū
ḳoyup şāhı yaġmāya gitdi ḳamu

2141. muḳarrebleri hep şehüŋ çoḳ u az
ḳafasında ḳalmadı illā ayaz

aŋa dėdi ėy dil-ber-i zülf-i pīç
ne alduŋ bu yaġmāda dėdi ki hīç

2143. pey-i şāhdan münḳaṭı olmadum
ḳoyup ḫizmetin niʿmete ḳalmadum

çü var ḳurbetüŋ dergehe dut ḳulaġ
ṭalup niʿmete şehden olma ıraġ

24[a] 2145. ṭarīḳat ḫilāfıdurur kʾevliyā
ḫudādan ḫudā ġayrın ister ola

çü dostdan naʿīmine vėrdüŋ göŋül
murāduŋdasın dost murādı degül

2147. başuŋda çü ḥırş aġzı açuḳ ola
degül sırr-ı ġayba göŋül āşinā

çü ḥırşuŋ dehānını açduŋ aḫī
dilüŋ rāz-ı ġaybı ėşitmez daḫı

2149. müzeyyen serādur ḥaḳāyıḳ çü rūz
hevā vü heves ḳara merfūʿ toz

şu yėrde ki toz ḳalḳa dutıla yol
ne deŋlü görür gözse göremez ol

ḫikāyet

2151. dėdi şeyḫ-i saʿdī mübārek-ḳadem
diledüm ki maġrib zemīne gidem

2139 Padişah görüp hemen "Yağmadır!" dedi; süratli atına geçip gitti.
2140 Atlılar lal ve yakuta yüz tuttu; hepsi şahı bırakıp yağmaya gitti.
2141 Sultanın yakınındakiler az veya çok hepsi (gitti) arkasında Ayaz'dan başkası kalmadı.
2142 Ona "Ey kıvırcık saçlı güzel, bu yağmadan ne aldın?" dedi; (o da) "Hiç!" dedi.
2143 Sultanın arkasından kesilmedim (/ardından koştum); hizmetini bırakıp nimete kalmadım.
2144 Dergâha yakınlığın olduğunda (şu söze) kulak tut: Nimete dalıp sultandan uzak olma!
2145 Evliyanın Allah'tan, Allah'tan başkasını istemesi tarikata terstir.
2146 Dosttan (gelecek) nimetlere gönül verdiğinde sen dostun muradında değil kendi muradındasındır.
2147 Başında hırsın ağzı açık olduğunda gönül, gaybın sırrına aşina değildir.
2148 Ey kardeş, hırsın ağzını açtığında gönlün gaybın sırrını artık işitmez!
2149 Hakikatler süslü saraydır, arzu ve heves gündüz vaktinde kalkıp (onu) karartan tozdur.
2150 Tozun kalkıp yolu kapladığı yerde ne kadar (iyi) gören göz olursa olsun o göremez.
2151 Mübarek adımlı, uğurlu şeyh "Mağrip diyarına gitmek istiyorum." dedi.*

benüm ile bir pīr-i ferruḫ liḳā
yönelmişdi maġrib ėlinden yaŋa

varup fāryāba ben u pīr hem
yanumda benüm var idi bir direm

ol aḳçeyi vėrdüm gemiye ḥaḳīr
gidüp keştī pes ḳaldı dervīş-i pīr

yürütdi siyāhān gemiyi çü dūd
bularda ne raḥmet ne ḫavf-ı vedūd

o yoldaşdan ayrılduġuma_aġladum
firāḳı odıyla yürek ṭaġladum

ḳoma ġuṣṣada benüm içün seni
gemiyi yüriden geçürür beni

şuya şaldı seccāde ol nīk ḳul
şanuram düşüm ya ḫayālümdür ol

çıḳup üstine geçdi pīr-i cihān
degül keştī yėl gibi oldı revān

uyumadı gözüm benüm ol gėce
beni görüp ėrte dėdi ol ḫ^{v}āce

ʿaceb geldi āb üzre seyrüm saŋa
getürdi sizi keştī bizi ḫudā

nėçün ehl-i daʿvī inanmaz ʿaceb
yürür āb u āteşde abdāl-ı rab

degüldür ṭıfılveş ki od bilmez ol
anı ṣaḳlar anası ḫoş ṣaġ u ṣol

şular baḥr-ı vecde ki ġarḳ ėtdi cān
ḫudā ʿaynı ḫıfżındadurlar her an

2152 Benimle birlikte bir mübarek yüzlü pir, Mağrip ilinden tarafa yönelmişti.*
2153 Ben ve pir birlikte Faryab'a vardık, benim yanımda bir dirhem vardı.*
2154 (Ben) fakir, o akçeyi gemiye verdim; gemi gitti, ihtiyar derviş öylece kaldı
2155 Zenciler gemiyi duman gibi yürüttü, bunlarda ne merhamet ne Allah korkusu (vardı).
2156 O yoldaştan ayrıldığım için ağladım, ayrılık ateşiyle yürek dağladım
2157 O benim ağlayışıma kahkaha atarak gülüp "Ey vefası çok, ağlama!" dedi.
2158 Benim için kendini kederde bırakma, gemiyi yürüten beni geçirir.
2159 O iyi kul seccadeyi suya saldı, o (gördüğümü) ya düşüm ya hayalim sandım.*
2160 Cihanın piri, üstüne çıkıp geçti; gemi gibi değil, yel gibi gitti.
2161 O gece benim gözüm uyumadı, o efendi ertesi gün beni görüp (şöyle) dedi:
2162 Su üstünde gidişim sana tuhaf geldi; sizi gemi, bizi Allah getirdi.
2163 Dava ehilleri, Allah'ın abdallarının su ve ateşte yürüdüğüne acaba niçin inanmaz?
2164 O, annesi tarafından güzelce sağı ve solu korunan, ateşi bilmeyen çocuk gibi değil midir?
2165 Canlarını vecd denizine batıranlar her an Allah'ın kendi korumasındadırlar.

ḳılup nīli tābūt-ı mūsāya yol
ḫalīlini ḥıfẓ ėtdi āteşden ol

2167. şenāya çü kūdek ki ḳaldura el
aŋa dicle vėrmeye ḫavf-ı ecel

ḳaçan dura baḥr üzre pāyuŋ senüŋ
çü merdān ki ḳuruda ter dāmenüŋ

der-maʿnī-i tevḥīd

2169. ʿaḳal yolları hep dolaşıḳ olur
ḥaḳa ehl-i ʿirfān ulaşıḳ olur

olur pīç her kūşe ʿaḳluŋ yolı
ḫudā ġayrını bilmez allāh ḳulı

2171. bu sözi dėmek ḥaḳ şināsa olur
nüketle ḳıyās ehli ḥayrān ḳalur

ki nedür ḳamer şems u arż u felek
beşer cin melek murġ u mūr u siŋek

2173. ėşidürseŋ ėy hūşmend-i fehīm
dėyeyin cevābın ḳulaḳ dut selīm

ki deryā vü ṣaḥrā vü seng ü cibāl
nücūm u semāvāt u bedr u hilāl

2175. uludur bu mevcile deryā saŋa
yuca evc-i rifʿatde mihr-i semā

olur kemter andan ḳamu her ne var
anuŋ varlıġıyla var olur bular

2177. bu milk içre erbāb-ı maʿnīden ol
ḳaçan ehl-i ṣūret buŋa ėlte yol

ki ger yėdi baḥr ise ḳaṭre degül
ve ger şems-i rūşense ẕerre degül

2166 O, Musa'nın sandığı için Nil'i yol kıldı, Halil'ini ateşten korudu.
2167 Çocuk şükür için el kaldırdığında Dicle ona ecel korkusu vermez.
2168 Senin ayağın yiğitler gibi deniz üzerinde nasıl dursun, (önce) ıslak eteğini kurutsana!*
2169 Akıl yolları hep karmaşık olur, irfan ehli Hakk'a yakın olur.
2170 Aklın yolunda her köşe kıvrım kıvrım olur, Allah'ın kulu Allah'tan başkasını bilmez.
2171 Bu söz Allah'ı bilenlere söylenebilir, kıyas ehli nüktelerle şaşırıp kalır:*
2172 Ay, güneş, yer ve gökyüzü, insan, cin, melek, kuş, karınca ve sinek nedir diye…
2173 Ey anlayışlı akıl sahibi, (bu soruları) işitirsen cevabını söyleyeyim, iyi dinle:
2174 Deniz ve derya, taş ve dağ, yıldızlar ve gökler, ay ve hilal…
2175 (Gerçi) senin için bu dalgalı deniz büyüktür, gökyüzünün güneşi yüceliğin en tepesindedir.
2176 (Ancak) bunlar onun varlığıyla var olur; bütün bu var olan şeyler, ondan çok aşağıdadır.
2177 Bu mülk içinde mana erbabından ol; suret ehli buna nasıl yol ulaştırabilir?
2178 Çünkü yedi deniz bir damla değildir, parlak güneş ise bir zerre değildir.

2179. ʿalem çekse ʿizzetle sulṭān-ı ẕāt
çeker ser ʿadem ceybine kāyināt

temṣīl-i derīn-maʿnī

meger oġlı ile reʾīsi dihüŋ
görürler sipāhını şāhenşehüŋ

2181. yürür tīġ u şeş-perle çavuşlar
kemer zerr ḳabā-yı zerīn pūşlar

ḳamu şīr-gīr ü ḳamu dest şīr
ḳamusında gürz u teber yāy u tīr

2183. ḳabālar ḥarīr aṭlas altun zeyīn
ḳamu ḫüsrevāne külāh-ı zerīn

kemāndār terkeş keş u tīr-dār
çü şīrān ü bebrān cüvānān süvār

2185. ʿaceb şevket ile ėdüp huy hay
yaṣanmış geçer leşker alay alay

piser bu temāşāya baḳup durur
atasını ġāyetde alçaḳ görür

2187. ki beŋzi ṣolup döndi yüzi ʿaceb
ḳaçup perde altında ṣaḳlandı eb[2187]

piser dėdi sensin bu dih ulusı
ʿaḳal dāniş ehli vü key uṣlusı

2189. ne olduŋ ki cāndan kesüben ümīd
seni ditredür bād-ı heybet çü bīd

bu fermān-dihüŋ dėdi sālārıyam
anuŋ dih de ben de anuŋ varıyam

2191. benüm ʿizzetüm kūyda olduḳça var
şeh olduġı yėrde benem ḫᵛār u zār

2179 Allah izzetle bayrak çekse, kainat yokluk yakasına baş çeker (/yok olup gider.)
2180 Bir köy ağası oğluyla padişahın askerlerini görür.
2181 Çavuşlar kılıç ve topuzlarla, altın kemer, kaftan, altından yapılmış zırhlar(la) yürürler.
2182 Hepsi arslanı tutacak derecede kuvvetli ve hepsi aslan pençelidir; hepsinde gürz, balta, yay ve ok (vardır).
2183 Hepsi sultan gibi altın işlemeli, ipek, atlas kaftanlı; sultanlara layık altın külahlıdırlar.
2184 Yay tutan, ok çeken ve ok tutanlar, genç at biniciler (hepsi) bebr ve aslanlar gibiydiler.
2185 Acayip bir şevketle hay huy edip alay alay yay çeken asker geçer.
2186 Oğul bu temaşaya bakakalır, babasını oldukça alçak görür.
2187 Baba(nın) benzi acayip (hâlde) solarak yüzü değişti; kaçıp perde altına saklandı.
2188 Oğul, "Bu köyün büyüğü sensin; akıl, bilgi ehlisin; büyüklerin akıllısısın!" dedi.
2189 Sana ne oldu da canından ümidini kestin, (bu) heybet rüzgârı seni söğüt ağacı gibi titretti?
2190 "Bu padişahın köy ağasıyım; köy de onun ben de onun malıyım." dedi.
2191 Benim büyüklüğüm köyde olduğumcadır, sultanın olduğu yerde ben değersiz ve zayıfım.

24ᵇ büzürgānı dehşet alur lā-cerem
k'olar oldılar ḫādimān-ı ḥarem

2193. sen ėy bī-ḫıred kūydasın çün ʿavām
ḳoyan manṣıba seni sensin müdām

söz ehli ne söz dėse n'ėtse ḫayāl
żaʿīfī dėnür lā-büd aŋa miṯāl

temṯīl

2195. olur bāġ u ṣaḥrāda bir ḳurdçuġaz
ki işlär gėceyle degüldür luġaz

vėrür şemʿ nūrı gibi ḫoş żiyā
münevver żiyāsıyla leyl-i dücā

2197. biri dėdi ėy şeb-fürūz-ı zemīn
degülsin nėçün gündüzin aydın

nėçün gündüzin yoḳ peydālıġuŋ
görinmez bu zībā vü raʿnālıġuŋ

2199. pes aydınluḳ içinden ėdüp ḫiṭāb
aŋa vėrdi gün gibi rūşen cevāb

şeb u rūz ṣaḥrādayam ben ʿayān
güneş ṭoġsa peydā degülem bir an

ḥikāyet

2201. gelüp saʿd-ı zengīye bir pāk merd
duʿā vü ṯenā ėtdi ol rūy-ı zerd

nevāziş ḳılup vėrdi ḫilʿat derem
anı dutdı ḳadr-i hüner muḥterem

2203. pes allāh kāfiydi naḳşı zerüŋ
bu ḫoş-naḳşa ṭuş oldı çeşmi erüŋ

2192 Kuşkusuz, haremin hizmetçisi olduklarında büyükleri korku alır.
2193 Ey akılsız, sen de herkes gibi köydesin; seni sürekli makama koyan sensin!
2194 Ey Zaîfî, söz ehli ne hayal etse ne söz söylese şüphesiz ona bir temsil söylenir!:
2195 Bağ ve kırlarda geceleyin çalışan bir böcek olur, bilinmez değildir (/herkes bilir).
2196 Mum ışığı gibi güzel ışık verir, karanlık gece onun ışığıyla aydınlanır.
2197 Biri, "Ey zeminin gece aydınlatıcısı, niçin güzdüzün parlak değilsin?" dedi.
2198 Niçin gündüzün varlığın yok, bu süs ve renkliliğin (niçin) görünmez?
2199 Sonra (ateşböceği) aydınlık içinden hitap edip ona gün gibi açık cevap verdi:
2200 Ben gece ve gündüz kırda, meydandayım; (ama) güneş doğduğunda bir an (bile) görünmüyorum.
2201 Saf bir adam Sad-ı Zengî'ye geldi, o yüzü sararmış, dua ve övgüde bulundu.*
2202 (Zengi de) onu okşayıp kaftan, para verdi; onu hünerinin kadrince yüceltti.
2203 Altının nakşı "Allah kâfîdir!"idi, sonra bu güzel nakşa erin gözü yenildi.*

çü zer naḳşıdur gördi allāh yėter
olan ḫilʿati hep bıraḳdı ol er

2205. hemīn bilmeyüp kişi ṣaġ u ṣolın
dutup gitdi kūh u beyābān yolın

dėdi anda bir hem-nişīni anuŋ
neden oldı ḥālüŋ diger-gūn senüŋ

2207. senüŋ evvel üç kez yėr öpdi özüŋ
gerekmezdi āḫir çevürmeŋ yüzüŋ

dėdi vardı evvelde ḫavf u recā
beden lerzede gözde ʿālem dücā

2209. elüm aldı āḫir çü allāh yėter
gözüm görmez oldı ḳabā sīm u zer

ḥikāyet

olur şām milkinde ġavġā-yı şehr
dutarlar ol eṣnāda bir pīr-i dehr

2211. çün ol pīre aʿdā kemend atdılar
elini ayaġını bend ėtdiler

dėdi bir söz ol pīr-i ferruḫ nihād
ki mengūş-ı gūşumdur ėy ḫoş-nijād

2213. işāret degülmişse şehden eger
ne cān ile ġāret ėdeydi bular

bunun gibi düşmen gerek dost ola
ki dostuŋı eyler ḥavāle saŋa

2215. eger ʿizz u manṣıb u ger ḥabs u ḳayd
hudādan bil ėtmez anı ʿamr u zeyd

çü irsāl ėde telḫ dārū ḥakīm
bī-leẕẕetle ʿilletden eyleme bīm

2204 "Allah yeter"in altının nakşı olduğunu gördüğünde o er hilatini, (sahip olduğu) her şeyi bıraktı.
2205 (O) kişi sağ ve solunu bilmedi, hemen dağ ve çöl yolunu tutup gitti.
2206 Orada onun bir arkadaşı "Senin hâlin neden değişti?" dedi
2207 Önce sen kendin üç kez yer öptün, sonra yüzünü çevirmen gerekmezdi. (dedi.)
2208 (Adam,) "Önce korku ve ümit vardı, beden titremedeydi, dünya gözde karanlıktı." dedi.
2209 Sonra "Allah yeter!" (yazısı) elimi aldığında gözüm kaftan, gümüş ve altını görmez oldu.
2210 Şam ülkesinde şehir kavgası olur, o esnada zamanın pirini tutuklarlar.
2211 Düşman o pire kemend attığında, elini ayağını bağladığında
2212 o mübarek tabiatlı pir, bir söz dedi, kulağımın küpesidir (/hiç unutmam): "Ey güzel soylu!
2213 Eğer işaret sultandan olmasaydı bunlar hangi yürekle (beni) yağma edebilirdi?
2214 Bunun gibi düşmanla dost olmak gerekir. Çünkü (o düşman) senin dostunun sana havale eylediğidir.
2215 İster izzet ve memuriyet, ister hapis ve kelepçe; (bunların hepsini) Allah'tan bil, onu Amr ve Zeyd etmez!*
2216 Tabip acı ilaç gönderdiğinde tatsızlıkla hastalıktan korkma!

elinden yė her ne ki vėrse ḥabīb
ki bīmārdan olur aʿlem ṭabīb

ḥikāyet

var idi hünermend bir rāst-rev
ki dil kimseye ėtmişidi gırev

maḥabbetden olmışdı miḥnet-zede
ėrişmämiş-idi varup maḳṣada

fażalda hünerdeydi ol hūşmend
edebde vü dānişde ėtdi pesend

bu ḥāliyle ʿışḳa çü vėrdi göŋül
ėrişdi o miskīne ġāyetde ẕüll

. ėrişdi hemīn aŋa dīvānelik
vücūdı serāyına vīrānelik

ḫalāyıḳ içinde olup nā-sipās
urur oldılar defle meclisde nās

ḳafasına eyle ururlardı ṭaş
çü mismār alnında vėrmişdi baş

başından leked eksük olmazdı hīç
urılurdı tīz tīz degül gėc gėc

başında ḫayāli olupdurdı çerb
ki bām-ı dimāġını ezmişdi ḍarb

ne dergāh-ı cānāna bir rāhı var
ne teşnīʿ-i yārāndan agāhı var

ne nükte bilür ḳavl-i yārāndan
ki bilmez ḫaber teşne bārāndan

çü ʿaḳl ayaġına ura ʿışḳ seng
dėme fikr ėder şīşe-i nām u neng

2217 Sevgili her ne verirse elinden ye; çünkü tabip hastadan daha bilgilidir.
2218 Gönlünü birine rehin bırakan, doğru yolda giden hünerli biri vardı.
2219 Aşk yüzünden gam çekmekteydi, maksadına varamamıştı.
2220 O akıllı (kişi) fazilette, hünerdeydi; edebde ve bilgide beğenilirdi.
2221 Bu hâliyle aşka gönül verdiğinde o fakire oldukça züll erişti.
2222 Ona hemen divanelik, vücudunun sarayına viranelik erişti.
2223 Halk içinde nankör(ler) vardı, (o) insanlar (onu) mecliste tefe koyup çalarlardı (/alaylı dedikodu yaparlardı.)
2224 Alnında mıh baş vermiş gibi kafasına taş vururlardı.
2225 Başından çifte hiç eksik olmazdı, geç geç değil tez tez vurulurdu.
2226 Başında hayalleri (beynini) sulandırmıştı, beyninin damını darp ederek (/tepinerek) ezmişti.
2227 Ne sevgilinin dergahına bir yolu vardı ne de dostların kınamalarından haberi vardı.
2228 Susuz olanın yağmurdan haberi olmaması gibi ne de dostlarının sözünden nükte bilirdi (/kınamalardan habersizdi).
2229 Aşk aklın ayağına taş vurduğunda nam ve şöhret şişesini düşünür deme!

gelür dīv bir şeb meger çün perī
der-āġūş ėder anı ol ʿışḳ eri

2231. seḥer yoḳ mecāli ki ḳıla namāz
degül ḥālini bile bir ehl-i rāz

iner bir serādan ṣu ėde ṭaleb
ḳapusıydı mermerle baġlu ʿaceb

2233. melāmet ėdüp dėdi bir şaḫṣ aŋa
ṣovuḳdur ṣu ṭoŋarsın ėy mübtelā

cüvān ėdüp inṣāf ḳıldı ḫurūş
melāmet yėter dėdi olġıl ḫamūş

2235. nėçe gündür almışdı göŋlüm piser
degüldi ġamı bende ṭavḳ-ı beşer

dile mihri kār eylemişdi ʿaceb
ki farḳ eylemezdüm bu gündür ya şeb

2237. benüm ṣormadı ḥālüm ol bir zamān
ki bār-ı ġamından ne çekmişdi cān

25[a] beni ol ki zinde_eyledi ḫākden
vėrüp cān tene ḫāki ėtdi beden

2239. ʿaceb mi anuŋ ḥükmi yükin çekem
ki iḥsān u fażlındayam dem-be-dem

der-maʿnī-i fenā

dut eksüklügüŋ ʿışḳ eriyseŋ müdām
yāḫud ten-dürüstlük yolın ḳıl merām

2241. maḥabbet seni ḳorḳma ėderse ḫāk
fenāda beḳādasın ėtse helāk

çü dāne bütün ola bitmez nebāt
meger ḥāl-i evvel döne ḳat ḳat

2230 Meğer bir gece şeytan peri gibi gelmiş, o aşk eri de onu kucaklamış.
2231 Seher vakti namaz kılmaya mecali yoktu, bir sır ehli onun hâlini bilmezdi.
2232 Tuhaf şekilde kapısı mermerle bağlı bir saraydan iner, (gusül için) su talep ederdi.
2233 Bir kişi onu azarlayıp "Ey tutkun, su soğuktur, donarsın!" dedi.
2234 Delikanlı edepli (şekilde) ses verdi, "Azarlama yeter, sessiz ol!" dedi.
2235 Nice gündür gönlümü bir oğul almıştı, onun bendeki gamı insanın dayabileneceği güçte değildi!
2236 Gönle sevgisi tuhaf şekilde işlemişti, öyle ki bu gündüz müdür gece midir fark edemezdim.
2237 Can gamının yükünden ne çekmişti diye o bir kere bile benim hâlimi sormadı.
2238 Beni topraktan canlandıran, bedene can verip toprağı beden eden odur (/Allah'tır!)
2239 Anbean onun ihsan ve faziletinde olduğum (Allah'ın) hükmünün yükünü çekmem tuhaf mı?
2240 Aşk eri isen devamlı eksikliğini dut (/alçakgönüllü ol) ya da (değilsen) sağlam vücutluluk yolunu arzu et!
2241 Aşk seni toprak ederse korkma, helak etse de fenadayken bekada olursun.
2242 Tohum (toprakta) sağlam olduğunda bitki yetişmez; (bu) ilk hâli değiştiğinde (ancak) kat kat (bitki yetişir).

şu k’eyleye seni elünden cüdā
vérür ḥaḳ ile āşināluḳ saña

çü sénünlesin saña hīç rāh yoḳ
olur bī-ḫod olana bu der açuḳ

başa ʿāşıḳ el ḳomasa çün meges
per urmaz meges anuŋ öŋünde pes

ne zīr u ne bemm bilür āşüfte şaḫş
urur ṣavt-ı murġān éşitdükde raḳs

degüldür serāyında bir dem ḫamūş
degüldür açuḳ līk her demde gūş

şu dem kim ola ʿāşıḳān mey-perest
olurlar çü mest éde āvāz mest

dönerler felekveş bular ber-zemīn
ḳılurlar çü dolāb zārī enīn

çü ḳalmaya ṭāḳat ḳılup sīne çāk
çeküp baş yaḳaya olurlar çü ḫāk

dilā mest u dervīşe eyleme daḳk
ki ġarḳ olduġıçün urur el ayaḳ

bilem müstemiʿ kim idügin eger
déyem nédügini semāʿ éy piser

uça burc-ı maʿ nīde ṭayrī çü bek
fürūmānde seyrinde ḳalur melek

ger olur ise laġv oyuncaḳ eri
dimāġı olur dīv-i melʿ ūn yéri

semāʿ ehli şehvet-perest olmaz uş
degül mest açar uyḫu āvāz-ı ḫoş

ṣabā yéli éder perīşān güli
yoġ odın ki żırr anı ṣarṣar yéli

2243 Seni (kendi) elinden ayıran sana Allah ile tanışıklık kazandırır.
2244 Seninle olduğunda senin için hiç yol yoktur, kendinden (/benliğinden) geçmiş olana bu kapı açık olur.
2245 Âşık sinek gibi (sema için) başa el koymasa (mümkün değil) sinek onun önünde öylece kanat vurmaz.* (Bk.: *Derkenâr*)
2246 Aşüfte kişi ne en ince teli ne de en kalın teli bilir, kuşların sesini işittiğinde dans eder
2247 (Kainat) sarayı bir an (bile) suskun değildir; lakin (insanların) kulak(ı) her zaman açık değildir (bu yüzden duyulmaz).
2248 Âşıklar içkiye düştükleri an ses onları mest eder, sarhoş gibi olurlar.
2249 Bunlar zeminde felek gibi dönerler, (su) dolabı gibi ağlayıp inlerler.
2250 Başı yakaya çekip toprak gibi olurlar, takat kalmadığında sineyi yırtarlar.
2251 Ey gönül, sarhoş ve dervişe vurma (/kınama); çünkü (o, aşk denizinde) boğulduğu için el ayak vurmaktadır.
2252 Ey oğul, eğer kimin dinlediğini bilirsem semanın ne olduğunu söyleyebilirim!*
2253 Mana burcunda bir kuş gibi hızlı uçtuğunda, melek (onu) izlerken şaşkın kalır.
2254 Eğer faydasız oyun (eğlence) insanı olursa dimağı lanetlenmiş şeytanın yeri olur.
2255 Sema ehli şehvet düşkünü olmaz, güzel ses ancak uyku(dakileri) açar, sarhoşları değil.
2256 Saba yeli gülü açar; (sadece) sarsar yelinin zarar verebildiği odunu değil!

2257. semāʿıyla pürdür ser-ā-ser cihān
velī ne görür güzgüde kör olan

şütürbān ḫoş-āvāz ėdüp gitse ger
revān cūşa gelüp şütür raḳṣ ėder

ḥikāyet

2259. ney ögrendi bir laʿli şekker cüvān
ḳuluba od urmaġa çün her ān

peder ḳaḳıyup ḳarur-idi çü dūd
ḳatı incinüp nāye ururdı od

2261. ḳulaġına bir şeb edā-yı piser
ėrüp dil perīşān oldı peder

dėdi ḫāke yaş döküp ol pür-ṣafā
hevāsı neyüŋ urdı āteş baŋa

2263. bilürsin ki mest olsa şūrīde ḳul
çü raḳṣ ėde destin fişān eyler ol

der-i vāridātı açup ol yaḳīn
bu ekvāndan silker iki elin

2265. olur dost yādıyla raḳṣuŋ ḥelāl
k'ola āstīnine cāne viṣāl

dutalum ki yüzmekdesin pür-hüner
bürehne olan er el ayaḳ ṣalar

2267. şu nāmūs u nengüŋ pelāsın gider
çeker ʿacz cāmeyle ġarḳ olsa er

kesil bu ʿalāyıḳdan uş vāṣıl ol
taḥalluḳ ḥicābın götür kāmil ol

2269. eger ʿāşıḳ iseŋ revān ėt fişān
gerek daʿvīye maʿnī ʿışḳa nişān

2257 Dünya baştanbaşa sema ile doludur; ama kör olan aynada neyi görebilir ki?
2258 Eğer deveci hoş ses edip yürüse deve hemen coşup dans eder.
2259 Şeker dudaklı bir delikanlı her an kalplere ateş vurmak için ney öğrendi.
2260 Babası öfkelenip duman gibi kararırdı, neye sertçe çarpıp (onu) ateşe atardı.
2261 Bir gece oğulun edası pederin kulağına gelip (pederin) gönlünü perişan etti.
2262 O safa dolu (peder) toprağa yaş döküp "Neyin havası bana ateş vurdu!" dedi.
2263 Perişân/şeyda kul sarhoş olsa dans ettiğinde onun ellerini (niçin) salladığını bilir (mi)sin?
2264 O yakin (ehli), ilham kapısını açıp iki elini bu iki dünyadan silker.*
2265 Sevgili yâdıyla (yapılan) dansın helal olur; çünkü kollarına can ulaşır.
2266 Çok hünerli (bir şekilde) yüzmekte olduğunu kabul edelim; (ancak) çıplak olan kişi el ayak sallayabilir.
2267 Şu namus ve hayânın çulunu çıkar; (çünkü) elbiseyle boğulan er acizlik çeker.
2268 Vuslata ulaşmak için bu (dünya) alakalarından kesil, süs perdesini götür, kâmil ol!
2269 Eğer âşık isen hemen saç; davaya mana, aşka nişan gerekir.

ḥikāyet-i şemʿ u pervāne

biri dėdi pervāneye ėy ḥaḳīr
senüŋ lāyıḳuŋ mı bu şemʿ-i münīr

2271. sen urmaḳ ḳadem rāh-ı ʿışḳa neden
şemʿ [üŋ] ʿışḳı ḳandan ya sen ḳandan

senüŋ lāyıḳuŋ iste ėy bü'l-heves
ki dutar edeb ehli olan nefes

2273. semender misin yoḫsa āteş-perest
k'ururs ın ʿaceb dāmen-i şemʿe dest

semender degülseŋ oda girme sen
ki erlik gerek cenge ėy ḫūr ten

2275. güneşden girür yėre gözsüz sebek
ki pençe-i şīriyle döymez yürek

dėme ʿışḳ-ı şemʿe sen asān u sehl
demür pençeye dutmaḳ eldür cehel

2277. şunı kim bilesin ki ḫaṣmuŋdur ol
degül dostla dutmaḳ ol şaḫṣı yol

güzel eyledüŋ kimse dėmez saŋa
ki cān ile baş oynadursın aŋa

2279. gedā kim diler pādişāhuŋ ḳızın
urur sille vü ṭaşa başın yüzin

ki sevdā-yı beyhūde ėdüp ḫayāl
ḳılur şāh olam dėyü farż-ı muḥāl

2281. senüŋ gibiyi ol ėdinür mi yār
mülūk u selāṭīn ç'aŋa yüz dutar

dėme çün varasın ulu meclise
müdārā ėde ol çü sen müflise

2270 Birisi pervaneye "Ey küçük, bu parlak mum senin layıkın mı?" dedi.
2271 Sen neden aşk yoluna adım atarsın? Mumun aşkı nerede ya sen neredesin?
2272 Ey maymun iştahlı, kendine layık olanı iste! Çünkü edep ehli olan nefsini tutar.
2273 Semender misin yoksa ateşe tapan mısın da mumun eteğine el vurursun?
2274 Semender değilsen sen ateşe girme; çünkü ey güneş tenli savaş için yiğitlik gerekir!
2275 Gözsüz yarasa güneşten yere girer/saklanır; aslanın pençesine de yürek dayanmaz.
2276 Sen mumun aşkına kolay deme, demir pençeye el tutmak cehalettir.
2277 Düşmanın olarak bildiğin kimseyi dost tutmak yol (/akıl kârı) değildir!
2278 Sana kimse güzel yaptın demez; çünkü ona can ile baş oynatmaktasın (/canını feda etmektesin).
2279 Padişahın kızını isteyen dilenci başına, yüzüne taş ve tokat yer.
2280 Padişah olayım diye boş varsayımlar kılar, beyhude sevdayı hayal eder.
2281 O (mum) senin gibiyi sevgili edinir mi; çünkü melikler ve sultanlar ona yüz tutmaktadır (/onunla ilgilenmektedirler).
2282 Büyük meclise vardığında o (sevgili) sen züğürte dost gibi davranır zannetme.

2283. eger cümle-i ḫalḳa ol nerm olur
çü bī-çāresin saŋa pes germ olur

pes eyitdi pervāne-i sūḫte
o ʿışḳ āteşine dil efrūḫte

25[b] 2285. olam nār-ı şemʿile çün sūznāk
eger cān vėrüp ölür isem ne bāk

yanar dilde şemʿüm çü nār-ı ḫalīl
dėme gildedür şuʿle yāḫud fitil

2287. çeker dāmenin ṣanma dil her seḥer
her an mihri cān yaḳası çeker

degülem uram şemʿe kendümi uş
ki boynumdadur şevḳi zinciri ḫoş

2289. beni dūr iken daḫı yaḳardı ol
degül baġruma şimdi od bula yol

ḥarāretle ol odı urmaz baŋa
ki mümkin ola anı dėmek saŋa

2291. güzellikde ol odı urmaz baŋa
ki mānend ola bār-ı zāhid aŋa

degül dost bālāsı üstümde ġam
ki pāyında küşte_olmaġa rāzīyam

2293. helāküme ḥırṣum budur üstüvār
ki ol vardur ben yoġ olsam ne var

yanayın ki oldur pesendīde yār
ola k'aŋa ḳıla sirāyet bu nār

2295. dėme baŋa ėy pāk dāmen laṭīf
var iste yüri saŋa lāyıḳ ḥarīf

gerekdür ḳılasın sen aŋa heves
ki hem-derdüŋ ola senüŋ her nefes

2283 O halkın hepsine yumuşak davransa da sana kızgınlık gösterir (/seni yakar); çünkü (sen) zavallısın!
2284 Sonra yanmış pervane (şöyle) söyledi: Gönül, o aşk ateşine yanmıştır.
2285 Mumun ateşiyle yanmış olayım, can verip ölsem de korku yoktur!
2286 Hz. İbrahim'in ateşi gibi gönülde mumum yanar, kor ya da fitil topraktadır deme!
2287 Gönül her sabah vakti (sevgilinin) eteğini çeker sanma, (sevgilinin) sevgisi her an (âşığın) can(ının) yakasını çeker!
2288 Kendimi (kendi irademle) muma vurmuş/atmış değilim; (sevgilinin) arzusunun zinciri zaten boynumdadır.
2289 O beni uzaktayken dahi yakardı, ateş bağrıma şimdi yol buluyor değil!
2290 O ateşi hararetle bana vurmaz ki sana (bana) onu demek mümkün olsun.*
2291 O güzellikte (/mahbublukta) ateşi bana vurmaz ki ona zahit yükü benzer olsun.*
2292 Dostun boyunun (/kınamasının) üstümde olması gam değildir; çünkü (ben o sevgilinin) ayağında ölmeye razım.
2293 Yok olmam için (gösterdiğim) hırsımın dayanağı şudur: O var olduktan sonra ben yok olmuşum ne çıkar!
2294 Ben yanayım ki o beğenilmiş sevgileye de bu ateş geçsin.
2295 Ey temiz etekli (/şerefli) latif! Bana "Yürü git, sana layık dost iste!" deme.
2296 Her nefeste senin dert yoldaşın olacağı için senin ona heves etmen gerekir.

2297. bu ol şaḫṣa beŋzer sözin diŋleme
ki ʿaḳreb ṣoḳana dėr ol iŋleme

aŋa eylemegil naṣīḥat ki ol
ne pend eyleseŋ sözüŋ ėtmez ḳabūl

2299. licāmı düşene dėmez kimse çap
ya sür atuŋ aŋıl aŋıl yap yap

ne ḫoş sözdürür bu söz ėy ḫoş-nihād
ki āteşdürür ʿışḳ ʿāşıḳ çü bād

2301. ki bād āteşi tīz ḳılur yüce
olur ḳaplan urulsa kīnlü hᵛāce

seni eyü gördüm bed ėtdüŋ baŋa
yüzüŋ burtarup ḳılma beni rehā

2303. saŋa iste senden yeg olanı ḫoş
ki senüŋ gibiyle kem olursın uş

yürür benlük izinde ol ḫod-perest
şu ḳorḫulu yollarda nėteki mest

2305. başın terk ėden ʿışḳa ṣādıḳ olur
ki kendüye odsuz kes ʿāşıḳ olur

ecel öldürür āḫir ėdüp kemīn
yeg ol baŋa kʾöldüre ol nāzenīn

2307. başumda yazılmışdur elbetde fevt
dil-ārām elinden gelür datlu mevt

vėrürem çü bī-çārelik ile cān
anı yeg ki cānāna ėdem revān

ḥikāyet

2309. ḥikāyet ėder saʿdī-yi şemʿ-i ʿışḳ
zehī ʿayn-ı ʿışḳ u zehī semʿ-i ʿışḳ

2297 Bu (öğütçü), akrebin soktuğu kişiye "İnleme!" diyene benzediği için onun sözünü dinleme.
2298 Ne nasihat etsen de sözünü kabul etmeyecek olana nasihat etme!
2299 Dizgini düşene kimse aykırı bir şekilde "Atını usul usul, yavaş yavaş sür!" demez.
2300 Ey güzel huylu, ne güzel sözdür bu: Aşk ateştir, âşık rüzgâr gibidir!
2301 Rüzgâr ateşi çabucak yükseltir; kaplan vuruldukça daha kinli (/kızgın) olur, a efendi!
2302 Seni iyi (biri olarak) gördüm, (ama sen) bana kötülük ettin; yüzünü buruşturup beni kurtarma!
2303 Sana (/kendin için) senden iyi, güzel olanı iste; çünkü senin (/kendin) gibiyle ancak kötü olursun!
2304 O kendini beğenmiş (ancak) benlik izinde yürür; şu korkulu/tehlikeli yollardaki sarhoş gibidir(ler).
2305 Başından vazgeçen aşka sadık olur; çünkü ateşsiz (aşksız) kişi kendisine âşık olur.
2306 Ecel eninde sonunda pusu kurup öldüreceği için o nazlı (sevgili)nin öldürmesi benim için daha iyidir.
2307 Elbette başımda ölüm yazılmıştır, (ama) ölüm sevgilimin elinden tatlı gelir.
2308 (Zaten bir gün) çaresizlikle can vereceğimden onu sevgili için feda etmem daha iyidir.*
2309 Aşk mumu olan Sadi anlatır, aşkla görmek ne güzeldir ve aşkla duymak ne güzeldir!

ki bir şeb degüldi bu çeşmān uyur
dėdi şemʿe pervāne ėy pāk nūr

ki ben ʿāşıḳam yansam olur revā
neden girye vü sūz her dem saŋa

dėdi ėy hevādār-ı ʿışḳam naḫīf
yanumdan kesil yüri miskīn żaʿīf

bu dem ėy vefādār şīrīn nigār
yüri ḫālüŋe dut benden kenār

yanar cān-ı şīrīnde içüm ṭaşum
çü ferhād başdan çıḳar āteşüm

başumda benüm her dem odlar yanar
tepemden tütünler çıḳar her seḥer

yanup dökdi göz yaşların her nefes
ki yaş ėtdi ruḫsār-ı zerdini pes

pes eyitdi bu sūznāruŋ degül
var ėy müddeʿī ʿışḳ kāruŋ degül

ki yoḳ ṣabruŋ u ṣabra zehreŋ de yoḳ
dile cebrüŋ ü cebre behreŋ de yoḳ

ḳaçarsın şu bir şuʿleden ben müdām
dikilüp dururum yanınca tamām

yaḳar sende ʿışḳ odı ger bāl u per
beni gör ki başdan ayaġa yaḳar

gėceden biraz ḳalmış idi meger
kesüp başın öldürdi bir māh fer

çıḳup dūdı başdan dėdi kān-ı ʿışḳ
olur böyle ėy dost pāyān-ı ʿışḳ

dė ʿāşıḳluḳ ögrendüŋ ise eger
bu yanmaḳdan ol ḳatle şād ėy piser

2310 Bu gözler bir gece uyumadığı için pervane, muma "Ey saf ışıklı!" dedi.
2311 Ben âşık olduğum için yanmam uygun olur, (ama) sen neden her an ağlayıp yanıyorsun?
2312 (Mum) "Ey (benim) aşkımın heveslisi aciz, zayıf, miskin! Yanımdan uzaklaş, git!" dedi.
2313 Ey vefalı şirin sevgili, bu vakit git hâline benden kenar tut (/uzaklaş)!
2314 İçim dışım tatlı/Şirin canda yanar, Ferhat gibi ateşim baştan çıkar.
2315 Benim başımda da her an ateşler yanar; her seher vakti tepemden tütünler çıkar.
2316 Her nefeste yanıp göz yaşlarını döktü, öylece sararmış yanağını ıslattı.
2317 Sonra (pervaneye şöyle) söyledi: Ey iddiacı, bu ateş senin ateşin değildir, aşk senin işin değildir, yürü!
2318 Çünkü senin sabrın yok, sabra yiğitliğin de yok; gönül için cefan ve cefaya dayanıklılığın da yok!
2319 Şu bir alevden kaçarsın ben ise tamamen yanıncaya (kadar) sürekli dikilip dururum.
2320 Aşk ateşi sende kol ve kanat yakarsa baştan ayağa yaktığı beni gör!
2321 Geceden biraz kalmıştı (/gecenin az vakti geçmişti) ki bir ay (yüzlü), ışığın başını kesip öldürdü (/mumu söndürdü).
2322 Aşk ocağı (mum), dumanı baştan çıkarken (şöyle) dedi: Ey dost, aşkın sonu böyle olur!
2323 Ey oğul, eğer âşıklığı öğrendin ise söyle! (Seni) yanmaktan (kurtaracak) o ölüme sevin!

aŋa aġlama sen ki maḳtūlıdur
dė elḥamdülillāh ki maḳbūlıdur

murādından ırmaz fidāyī elin
eger kesseler gūş u burnın dilin

ṣaḳın girme bu baḥre sen ėy ḥaḳīr
girürseŋ vücūduŋı ṭūfāna vėr

bāb-ı çehārum der-tevāżuʿ

ḫudā çün yaratdı seni ḫākden
pes üftādelik eyle ėy ḫākī ten

ḳo ser-keşlik u ḥarṣı ol çün zemīn
çü ḫāḳ-isen olma ṣaḳın āteşīn

çü ḫāki aṣal ḫāki olur hemīn
nėçün kibr ėder aṣlı māʾ-i mehīn

yaratdı çü ṭopraḳdan allāh seni
pes āteşden ėtme bu ḫāki teni

çü baş çekdi āteş vėrüben leheb
ḳılup ḫāk bī-çārelik rūz u şeb

o ser-keşlik ėtdi ser-efrāzlık
bu alçaḳlıḳ ėtdi vü dem-sāzlık

26[a] ėdüp ḫākden ādemi ol raḥīm
hem āteşden eyledi dīv-i recīm

ḥikāyet

yaġar baḥre bir ḳatre bārān-ı ebr
görüp vüsʿatin ḳıldı ḫacletle ṣabr

fütāde vü bī-çāre görüp özin
dėdi göricek ulu deryā yüzin

kimem baḥr olan yėrde ben ḳaṭre ḳul
yoġum ben şu yėrde ki var ola ol

2324 Sen ona (sevgilinin) maktulüdür diye ağlama, (sevgili onu) kabul ettiği için için şükür olsun de!
2325 Fedai (âşık) elini, dilini, burnunu ve kulağını kesseler de isteğinden vazgeçmez!
2326 Ey kudretsiz, sen sakın bu denize girme; girersen de vücudunu tufana ver!
2327 Ey toprak tenli! Allah seni topraktan yarattığı için (sen de) öyle mütevazı ol!
2328 Dikbaşlılığı ve hırsı bırak, yer gibi ol; çünkü (sen) topraktansın sakın ateşten olma!
2329 Aslı topraktan olan yalnızca toprak olur; aslı hakir su olan niçin kibir eder?
2330 Allah seni topraktan yarattığı için (sen) sonra bu topraklı teni ateşten etme (/ateşe benzetme)!
2331 Ateş alevlenip baş çektiğinde toprak, gece ve gündüz acizlik kıldı.
2332 O dikbaşlılık, asilik etti; bu alçaklık ve arkadaşlık etti.
2333 O Rahim (/merhametli Allah) topraktan insanı yaratıp ateşten de lanetlenmiş şeytanı yarattı.
2334 Bulutun yağmurundan bir damla denize yağdı; (damla, denizin) genişliğini görüp utançla bekledi.
2335 Kendini zavallı ve düşkün gördü, büyük denizin yüzünü görünce de (şöyle) dedi:

çü ḫ^{v}ārlıḳla gördi özin her ṭaraf
kenāra çeküp cān yėdürdi ṣadef

ėrişdürdi bir yere kār-ı ḳadīm
ki ḫoş nāmver oldı dürr-i yetīm

yüceligä alçaḳlıḳ ile vuṣūl
ėdüp buldı yoḳluḳda varlıġa ol

ḥikāyet

meger bir cüvān ḫoş seyāḥat ḳılur
baḥardan çü der-bend-i rūma gelür

görüp faż̇l u temiz u faḳrın anuŋ
vėrürler murādın o rūşen tenüŋ

bulup aŋa bir ḫūb cāy-ı şerīf
hemīn ḫoş maḳāma getürler laṭīf

anı bir ʿazīze ėderler ḳarīn
ki ol yerüŋ ol pīri idi güzīn

pes oldı nėçe rūz anuŋ-ile merd
şuŋa dek ki bir gün otururdı ferd

aŋa dėr şu kim ʿābidān başıdur
şu ḫāşāk u mescid tozın var süpür

cüvān bu sözi ḳıldı çün istimāʿ
hemānā çıḳup gitdi ėdüp semāʿ

ʿaceb gitdi kim kes yüzin görmedi
yėl ayaġınuŋ tozına ėrmedi

cüvān u eger pīr ü ger ḥür u ḳul
ḳamu dėdiler ḳaçdı ḫiẕmetden ol

bulup bir zamān dėdi ḫādim aŋa
bed ėtdün eyü eylemedüŋ saŋa

2336 Denizin olduğu yerde ben kimim? Bir damla kulum. Onun var olduğu yerde ben yokum.
2337 Kendini her açıdan hakir gördüğünde istiridye (onu) kenara çekip (/koynuna alıp) besledi.
2338 Felek (de onu) şu yere ulaştırdı: Güzel namlı dürr-i yetim (tek inci) oldu.
2339 O yüceliğe alçaklık (tevazu) ile ulaştı, yoklukta varlığı buldu.
2340 Meğer bir delikanlı güzelce seyahat edermiş, denizden Rum boğazına geldiğinde
2341 (oradakiler) onun faziletini, temizliğini ve yoksulluğunu görüp o aydın kişinin istediğini verirler.
2342 Ona güzel mübarek bir mekân (/tekke) bulup hemen nazikçe hoş bir makama getirirler
2343 Onu bir azize yakın ederler; çünkü o pir, o yerin seçkiniydi.
2344 Genç yiğit birkaç gün onunla geçirdikten sonra bir gün tek otururken
2345 abidlerin başı ona (şöyle) der: Git, şu çerçöpü ve mescidin tozunu süpür.
2346 Genç bu sözü duyduğunda hemen dönerek çıkıp gitti.
2347 Öyle gitti ki, kimse yüzünü görmedi, yel ayağının tozuna ulaşmadı (/çok hızlı gitti).
2348 Genç , yaşlı, hür, köle hepsi "O hizmetten kaçtı!" dediler.
2349 Bir zaman sonra bir hizmetçi onu bulup ona "Kötü ettin, senin için iyi bir şey yapmadın!" dedi.

ḳaçan ėresin böyle sen maḥfile
ki ḫiẕmetle merdān ėrer menzile

sen ėy kūdek-i ḫām-ı nā-puḫte
ḳo bu ḫod-pesendīyi ol suḫte

pes anı bu söz āteşī ṭaġladı
yürekden yanup ṣadḳ ile aġladı

dėdi ėy dil-efrūz u cān-perverüm
dil āyīnesinde yüzüŋ manẓarum

ne toz gördüm ol tebʿada ben ne ḫāk
ben ālūde idüm o mesciddi pāk

ben anuŋ-içün gitdüm ėy dīn eri
ki mescid ola ḫar u ḫasden beri

ṭarīḳat budur merd-i dervīşe bes
ki efgende duta özin her nefes

tevāżuʿyla bulur bülendi cüvān
ki bu çār-ṭāḳa budur nerdübān

ḥikāyet

zamān-ı seḥerde meger rūz-ı ʿīd
gelür idi ḥammāmdan bāyezīd

biri baş u ḳaftanı üzre seḥer
ṣaçar bir legen kül veli bī-ḫaber

bulaşdı ḳamu rīş u destār u mūy
dėdi ḳaldurup şükre ḫoş dest u rūy

ki ėy nefs oda lāyıḳ oldı tenüm
ki külden yüzüm derhem oldı benüm

bil özine ḳılmaz ulular naẓar
özinden dilemez ḫudādan diler

2350 Yiğitler hizmetle menzile ulaşır, sen böyle (hizmetten kaçarak) nasıl mahfile ulaşabilirsin?
2351 Sen ey pişmemiş, ham çocuk! Bu kendini beğenmişliği bırak, softa ol!
2352 Sonra bu sözün ateşi onu yaktı, yürekten yanıp gerçekten ağladı.
2353 "Ey gönül aydınlatan, can besleyenim! Gönül aynasında yüzüne baktığım!" dedi.
2354 O tebada ben ne toprak ne toz gördüm; ben kirli idim, o mescid temizdi.
2355 Ey din eri, ben mescidin çalı çırpıdan temizlenmesi için gittim!
2356 Derviş adam için tarikat (/uyulacak yol), her nefeste kendini aciz görmektir; başka bir şey değil!
2357 Delikanlı yüceliği tevazu ile bulur; çünkü bu çardağa merdiven budur.
2358 Meğer (bir) bayram günü seher vaktinde Bayezit hamamdan gelirmiş.*
2359 Ama biri, seher vaktinde habersizce (Bayezit'in) baş ve kaftanı üzerine bir leğen kül serpmiş.
2360 Bütün saçı, sakalı ve sarığına bulaştı; (ama o) şükür için güzelce elini yüzünü kaldırıp (şöyle) dedi:
2361 Ey nefis, (aslında) bedenim ateşe layıktı; (ama) benim yüzüm külden karmakarışık oldu!
2362 Büyükler kendilerine bakmazlar; Allah'tan isterler, kendilerinden istemezler, bil!

2363. dilegün ḫudādan dile rūz u şeb
şu kendüyi görenden ėtme ṭaleb

ululuḳ degül vaż‘ u güftār ile
ya da‘vī vü nāmūs u pindār ile

2365. tevāżu‘ vėrür saŋa rif‘at yüce
tekebbür ṣoḳar ḫāke seni ḫ‘āce

olısar tevāżu‘yla yėrüŋ felek
duraġuŋ tekebbürle taḥte’s-semek

2367. tevāżu‘ ş̱üreyyāya ėltür seni
tekebbür ḳılan ḳor ş̱erāda teni

tevāżu‘ ḫudā-bende āsāyişi
tekebbür cihān ḳulı ārāyişi

2369. ne bed-ḫūy olur ol tekebbür ėden
ki diler caḥīm içre duta vaṭan

ululuḳ dileme ulu olasın
tevāżu‘ ḳılursaŋ ḥaḳı bulasın

der-ẕemm-i mütekebirrān ve ḫod-bīnān

2371. şu kim ola maġrūr-ı dünyā-yı dūn
reh-i dīni ṣormaḳdur andan cünūn

ḫudāyı gör isteme ḫod-bīnden
ḳo dünyāyı çıḳma reh-i dīnden

2373. eger cāh u manṣıb bulursa özüŋ
ḥaḳaretle baḳmasun ėle gözüŋ

ḥaḳāret gözi ile baḳan ėle
düşer ‘āḳıbet ḫod dilden dile

2375. ḳaçan eyleye hūşmend er gümān
k’ola büzrügīde seri cāvidān

2363 Gece ve gündüz dileğini Allah'tan iste, şu kendisini görenden isteme!
2364 Vaaz ve sözler ile ya da dava, namus ve böbürlenme ile büyüklük olmaz!
2365 Ey efendi; yüksekliği, yüceliği sana tevazu verir; kibir seni toprağa sokar!
2366 Tevazu ile yerin gökyüzü, kibirle durağın balıktan aşağı olur.
2367 Tevazu seni Süreyya yıldızına iletir, kibirlilik eden kişi bedenini toprakta bırakır.
2368 Tevazu Allah'a kul olanın huzurudur; kibir dünyaya köle olanın süsüdür.
2369 O kibir eden, cehennem içinde vatan dutmayı dileyecek kadar kötü huylu olur.
2370 Büyüklük dilemezsen büyük olursun, tevazu kılırsan Allah'ı bulursun.
2371 Alçak dünyanın mağruru olan kişiden din yolunu sormak deliliktir.
2372 Sadece kendini görenden Allah'ı görmesini bekleme; dünyayı bırak, din yolundan çıkma!
2373 Eğer kendin makam ve mevki bulursan gözün başkasına aşağılayarak bakmasın!
2374 Başkalarına hakaret gözü ile bakanın sonunda kendi dilden dile düşer.
2375 Akıllı er, başının sonsuza kadar yücelikte olacağında nasıl şüphe eder?

her ol kim ola merdüm-i hūşmend
olur şānı ʿālī vü ḳadri bülend

ne ḫoş nāmverdurur ol ercümend
k'ola ḫilḳati ḫūb u ḫulḳı pesend

saʿadetlü başdur şu k'ola melīk
nīgū ḫulḳ ḫalḳa vü ḫilḳatde nīk

26b senüŋ gibi kes kibr ėde ger saŋa
gözüŋ görmez aŋa ululuḳ revā

senüŋ daḫı kibrüŋ olursa eger
şu sen baḳduġuŋ gözle saŋa baḳar

çü ḳadrüŋ yücedür maḳāmuŋ yüce
hīç üftāde ḥāline gülme ḫᵛāce

dutalum ʿayıbdan ḳamu pāksın
dėme ʿaybumı çün pür-idrāksin

biri kaʿbe ḥalḳasın elde dutar
bu mest ü ḫarābātī üftāde ser

eger gel dėye buŋa kim menʿ ėder
ya git dėye aŋa kim ėder naẓar

ne aʿmāle ṭayanmaḳ olur aŋa
ne tevbe ḳapusı yapandı buŋa

ḥikāyet

rivāyet ėder rāviyān-ı enām
ki yėrdeydi ʿīsā ʿaleyhi's-selām

var idi zamānında bir bed-kişi
ki bed işlemekdi hemīşe işi

ḳamu rūzigārını ḳılmış telef
ḳamu zindigānīsi bed-nā-ḫalef

2376 Akıllı insan olan her kişinin şanı yüce ve kadri yüksek olur.
2377 Yaratılışı güzel ve huyu beğenilen olan o muhterem, ne hoş namlıdır!
2378 Halka karşı iyi huylu ve yaratılışta iyi olan hükümdar kutlu reistir!
2379 Senin gibi biri eğer sana kibir ederse gözün onun için büyüklüğü reva görmez.
2380 Eğer senin de kibrin olursa şu senin baktığın gözle sana bakarlar.
2381 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] Ey efendi, kadrin yüce makamın yüce olduğunda düşkünün hâline hiç gülme!
2382 Ayıptan tamamıyla arındığını kabul edelim, anlayış doluysan (bana) ayıbımı söyleme!
2383 Biri Kabe halkasını elinde tutar; diğeri sarhoş, meyhane adamı, düşkün kişidir.
2384 (Allah'ın) gel dediğini kim men edebilir, git dediğini kim koruyabilir?
2385 Ne o amellerine güvenebilir ne de bunun için tevbe kapısı kapanır.
2386 Halk hikâyecileri anlatır: İsa aleyhissalam yeryüzündeydi.
2387 Onun zamanında daima işi kötülük etmek olan kötü bir kişi vardı.
2388 Bütün ömrünü telef etmiş, bütün yaşamını kötü azgınlıklarla (geçirmiş.)

sevādında bulmış cehel iḫtişām
beyāżında ḥarfī yoġ-idi tamām

ḍalāletde dil saḫt idi vü dilīr
hevā bendine līk nerm ü esīr

şu deŋlü ḥayāsuzdı nā-pāk idi
ki ḫacletden iblīs aŋa ḫāk idi

geçüp ʿömri bī-ḥāşılıda tamām
degüldi dil āsūde andan enām

ʿaḳaldan başı ḫāli pür-kibr ü cehl
saʿādetde ṣaʿb u şeḳāvetde sehl

ḥarām içmeden ḳarnı şişmiş çü ḫum
semüzlikden eŋsesi dügüm dügüm

ḫayardan etek dėvşürüp bü'l-fuḍūl
bed-efʿāle dāmen bulaşdurmış ol

hīç oŋulası şom ṣayru degül
görürler gibi pāyı ṭoġru degül

gėceler geçüp ġaflet ile güni
bugün ėrteden ayramazdı düni

ḳulaḳları ėtmez naṣīḥat ḳabūl
ne dutar ḥaḳ emrin ne ḳavl-i resūl

ḳaḥaṭ yıldan ürküp ḳaçar nėte nās
bu ḫalḳ andan eyle ḳaçar nā-sipās

yaḳīn varmaz idi aŋa ehl-i delḳ
ıraḳdan durup gösterürlerdi ḫalḳ

hevā seyli almış edeb ḫırmenin
heves yėli açmış ḥayā dāmenin

yaḳup mezraʿ-ı ʿömrini ḥırṣ odı
ʿaḳal ḫırmenin āb-ı sevdā yudı

2389 Karalığında cehalet ihtişam bulmuş, beyazında tamamlanan bir harf yoktu.*

2390 Sapkınlıkta katı yürekli ve cesurdu; ama nefsin bendine esir ve yumuşaktı.

2391 Şeytanı utancından yerin dibine sokacak kadar hayasızdı, pisti.

2392 Ömrünün tamamı faydasız olarak geçti, insanlar onun yüzünden huzursuzdu.

2393 Başı kibir ve cehalet dolu, akıldan yoksundu; zor mutluluk (verir), kolay kötülük (yapardı).

2394 Haram içmekten dolayı karnı küp gibi şişmişti; şişmanlıktan ensesi düğüm düğümdü.

2395 O sersem, hayırdan eteğini çekip (/hayır yapmayı bırakıp) kötü işlere etek bulaştırmıştı (/kötü işler yapar olmuştu.)

2396 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] Uğursuz hasta hiç iyileşecek değildi, ayağı görenler (/basiret sahipleri) gibi doğru değildi.

2397 Gecesi gündüzü gaflet ile geçip bugünü, dünü yarından ayıramazdı.

2398 Kulakları nasihatı kabul etmez, ne Hak emrini ne de peygamber sözünü tutardı.

2399 İnsanlar kuraklık yılından nasıl kaçarsa bu halk o şükürsüzden öyle kaçardı.

2400 Aba ehli ona yaklaşmazdı, halk uzakta durup onu gösterirdi.

2401 Edep harmanını arzu seli almış, haya eteğini heves yeli açmıştı.

2402 Hırs ateşi ömür mezrasını yaktı, sevda suyu akıl harmanını yıkadı.

2403. eyü işi cevce degül az u çoḳ
ḳamu ḥāṣıl-ı ḫayrı bir çöpce yoḳ

vėrür nefsinüŋ ārzūsın müdām
günehkār u ḫod-rāy ü ehl-i ḥarām

2405. yürür ġaflet ile şeb u rūz mest
gezer ol ḳolayına şehvet-perest

ėşitdüm ki ʿīsī̄ peyem-ber meger
ki maḳṣūre-i ehl-i zühde ėrer

2407. ėnüp ġurfeden pī̄r-i ḫalvet-nişī̄n
ḳodı ayaġına başın ber-zemī̄n

pes ol yıldızı düşmiş üftāde kes
çü pervāne şemʿe gelür ḫoş-nefes

2409. yanar dil peşī̄mān u ḥasretle zār
gelür māye ehline dervī̄şvār

eli gökde yüz yėrde başmış melāl
leb açup diler ḥālin āşüfte ḥāl

2411. geçen ʿömrini ġaflet ile ḳamu
teʾemmül ėde başladı mū-be-mū

bulud yaġmurı gibi göz yaşların
döküp başa ururdı ġam ṭaşların

2413. dėdi geçdi gafletle ʿömrüm dirī̄ġ
başum uşda ḥāżır getür ḳanı tī̄ġ

hevāya ḳılup naḳd-i ʿömrümi ḫarc
ʿamel defterinde degül ḥarf derc

2415. henüz yoḳ nī̄gūyından aşlā işüm
geçüp gitdi bedlikle yazum ḳışum

benüm gibi kimse diri olmasun
ölürsem baŋa kimse aġlamasun

2403 Az çok, arpa kadar iyi işi yoktu; bütün hayrının hasılı bir çöp kadar yoktu.
2404 Nefsinin isteğini sürekli verirdi; günahkar, bildiğinden şaşmayan ve haram ehliydi.
2405 Gece ve gündüz gafletle sarhoş (hâlde) yürür, o şehvet düşkünü başıboş gezerdi.
2406 İsa peygamberin (bir) takva ehlinin hücresine gittiğini duydum.
2407 Halvetteki pir, yüksek yerinden inip başını yerde onun ayağına koydu.
2408 O yıldızı düşmüş aciz kişi (/kötü adam) öylece muma hayranlıkla gelen pervane gibiydi.
2409 Gönül, pişmanlık ve hasretle yanıp ağlıyordu, zengin insanlara gelen derviş (/dilenci) gibiydi.
2410 Eli gökte, yüzü yerde, keder kaplıydı; perişan hâlli dudağını açıp halinin (özrünü) diledi.
2411 Gaflet ile geçen bütün ömrünü inceden inceye iyice düşündü.
2412 Gözyaşlarını bulutun yağmuru gibi döküp gam taşlarını başa vururdu.
2413 "Ömrüm ne yazık ki gaflet ile geçti, işte başım hazır, kılıç nerdeyse getir!" dedi.
2414 Ömrünün nakdini boşa harcayıp amel defterine harf yazılmış değildi.
2415 Henüz iyiliğe dair bir işim yok, yazım kışım kötülükle geçip gitti.
2416 Kimse benim gibi yaşayan olmasın, ölürsem kimse bana ağlamasın!

2417. olur mı benüm gibi bir zinde dūn
ölüm yeg bu dirlikden ėy ẕī-fünūn

ne ḳurtuldı ṭıfl iken ölen ė yār
ki pīrlikde ol gitmedi şermsār

2419. ṣuçumdan gėç ėy rab-i çarḫ-ı berīn
giderse benümle fe-bi'sel-ḳarīn

dėyüp aġlar idi günehkār pīr
oturmışdı bir kūşede çün esīr

2421. bilürsin benüm sen çü daşum içüm
pes eyle kerem luṭf ʿafv ėt ṣuçum

ḳoyup ḫacletiyle aşaġa başın
aḳıdurdı ḥasretle gözi yaşın

2423. bu cānibde ol ʿābid-i ser-firāz
ġurūr ile ėder namāz u niyāz

gehī fāsıḳa anda baḳup durur
çatup ḳaşlarını yüzin burtarur

2425. ki niye durur dėr peyümüzde bu
ḫabīṣ u nigūn-baḫt u cāhil delü

bu lāyıḳ mı ola bize hem-nişīn
yėridür çü ḳara duḫān āteşīn

2427. boġazına dek ġarḳ-ı āteşdurur
ʿömür yėle vėrmiş [ki] ser-keşdurur

27[a] mesīḥ u benümle diler ṣoḥbeti
anuŋçün namāza olur raġbeti

2429. ne ister ki bizden şu yaban eri
yıḳılup gideydi olayduḳ berī

şu nā-ḫoş yüzinden göŋül incinür
düşe nārı baŋa dėyü ḳocınur

2417 Ey bilgili! Benim gibi yaşayan bir alçak olur mu?! Ölüm bu yaşamdam daha iyidir!
2418 Ey sevgili! Çocukken ölen ihtiyarlıkta mahcup gitmekten kurtuldu.
2419 Ey yüce feleğin Rabbi, suçumu affet, (bu günahlar) benimle gelirse kötü yoldaş olur! (Bk.: *İktibaslar*)
2420 deyip ağlardı günahkar ihtiyar. Esir gibi bir köşede oturmuştu.
2421 Sen benim içimi dışımı bilirsin, öyleyse suçumu affet, kerem bağışla!
2422 Utançla başını aşağıya bırakıp, hasretle göz yaşını akıtırdı.
2423 Bu tarafta o başı dik abit, gurur ile namaz (kılıp) dua ederdi.
2424 Bazen oradaki günahkâra bakıp durur, kaşlarını çatıp yüzünü buruştururdu;
2425 bu pis, kötü talihli, cahil, deli niye ardısıramızda durur?, diye.
2426 Bunun bizimle birlikte oturması layık mı? Onun yeri ateşli kara dumandır
2427 Boğazına kadar ateşe batmıştır, ömrünü telef etmiş asidir!
2428 Mesih ve benimle sohbet diler, onun için namaza rağbeti vardır.
2429 Şu yaban eri bizden ne ister ki? Yıkılıp gitse de kurtulsak.
2430 Şu nahoş suratından gönül incinir, ateşi bana düşecek diye korkar.

çü ḥāżır ola ḫalḳ rūz-ı neşer
ilāhi beni ḳılma anuŋla ḥaşr

bu eşnāda vaḥy ėtdi ʿĪsāya ḥaḳ
k'ėrişdi duʿālar ḥużūruma çaḳ

bu ʿālimdürür gerçi cāhildur ol
sözi ikisinüŋde oldı ḳabūl

o ber-geşte baḫt u siyeh rūzigār
baŋa sūz ile aġlayup ḳıldı zār

gele çāresüzlükle çün dertli ḳul
ḳapumuzdan elbetde redd olmaz ol

kerīm ėşiginde o maḳbūl olur
şaḳīyse saʿādetlü ḫoş ḳul olur

ʿibādet-perest ʿār eylerse ger
ʿadende bile_olmadan ėdüp ḥaẕer

ḳabīḥ işlerini ėdüp ʿafv hep
maḳāmın behişt eyledüm bī-taʿab

aŋa ėtmesün dė ḳıyāmetde ʿār
k'anuŋ yėri cennet bunuŋ yėri nār

anuŋ baġrı pür-derd u pür-ḫūn u sūz
bu tekye ėder ṭāʿate leyl u rūz

ḫudā-bārigāhında bilmez bunı
ki yeg çāresüzlük ki kibr ü menī

der-i ḥaḳda bil ḳılma āvārelik
kibirden olur yėg bī-çārelik

şu kim cāme pāk ola sīret ḳabīḥ
açuḳdur der-i dūzaḫ aŋa ṣaḥīḥ

ʿacez bu ḳapuda vü miskīnlik
gerek ḫūy-ı nīk u ḫoş-āyīnlik

2431 Ya Rabbi, halk mahşer gününde hazır olduğunda beni onunla haşretme!
2432 Hak bu esnada İsa'ya (şöyle) vahyetti: Dualar huzuruma tam olarak ulaştı.
2433 Her ne kadar bu âlim, o cahil ise de ikisinin de sözü kabul oldu.
2434 O makus bahtlı ve kara ömürlü, bana yanıp yakılarak ağlayıp inledi.
2435 Dertli kul çaresizlikle geldiğinde o, elbette kapımızdan reddedilmez.
2436 O kerim eşiğinde kabul olunur, ağlayansa saadetli iyi kul olur!
2437 Eğer ibadet düşkünü (abit) cennette beraber olmaktan sakınıp utanırsa
2438 (günahkâr adamın) kötü işlerini hep affedip makamını zahmetsizce cennet eyledim.
2439 Söyle, kıyamette onun için utanmasın; çünkü onun yeri cennet, bunun yeri ateştir.
2440 Onun bağrı dert doludur, ateş ve kan doludur; bu (abit) gece ve gündüz (ettiği) ibadete güvenir.
2441 Allah'ın dergâhında çaresizliğin kibir ve benlikten daha iyi olduğunu bilmedi.
2442 Hakk'ın kapısında avarelik etme, biçâreliğin kibirden daha iyi olduğunu bil!
2443 Elbisesi temiz, içi kötü olan kişiye cehennemin kapısı açıktır şüphesiz!
2444 Bu kapıda acizlik ve yoksulluk, iyi huy ve hoş ayinlik gerekir!

gerekmez kişi ḫᵛīş-ten-bīn ola
göre ṭāᶜatin ḫoş bed-āyīn ola

özin eyü bilen olur bed-cüvān
ḫudāyīde benlik ṣaġışmaz bir ān

er iseŋ getürme dile erligüŋ
ḫudā bende böyle gerek dirligüŋ

bu derden açup eyleme güft u gūy
her atlu ḳapuya ėletmedi gūy

olur bī-hüner mürde ṣanma diri
gidüp maġz ḳalmış ḳuru bir deri

ḳo kibri işe gelmez ėy pāk ten
getür ṭaᶜat u ᶜöẕr u taḳṣīr sen

ᶜibādet yėmişin yėmez şol ebed
k'ola ḫalḳ ile eyü ḥaḳḳ ile bed

żaᶜīfī sözin eyle mengūşvār
yaraşur ḳulaḳlarda ḫoş gūşvār

günehkār kim ḥaḳḳı aŋup bile
yeg andan ki göstere ṭāᶜat ile

ḫikāyet

eli yufḳa ᶜālim libāsı pelās
geçer ḳāḍī ṣadrına ol bī-sipās

iti iti ḳāḍī baḳup dėdi ur
muᶜarrif yeŋini dutup dėdi tur

her ādem yüce ḳadre lāyıḳ degül
belī her kişi ṣadre lāyıḳ degül

olur fażl u ḳadrince rütbet ola
hünerle ėrer kişi ᶜālī yère

2445 Kişinin kendini beğenen, ibadetini hoş gören kötü ayinli olmaması gerekir!
2446 (A) delikanlı, kendini iyi bilen kötü olur; Allah'a bağlı olanda bir an bile benlik olmaz!
2447 Mert isen mertliğni dile getirme, Allah kulunun böyle yaşaması gerekir.
2448 Bu kapıdan açıp söz etme; her atlı kapıya (/kaleye) guy (/top) iletemez!*
2449 Hünersiz kişiyi yaşar sanma, ölü olur; kabuk gitmiş, bir kuru deri kalmıştır.*
2450 Ey saf kişi, işe yaramayan kibri bırak; sen ibadet, özür ve kusur getir!
2451 Hakk'a karşı iyi, halka karşı kötü olan kişi ebediyyen ibadetinin meyvesini yiyemez.
2452 Zaîfî'nin sözünü küpe gibi yap, kulaklarda güzel küpe yakışır.
2453 Hakk'ı anıp bilen (/çekinen) günahkâr ibadetiyle gösteriş yapan (abid)den daha iyidir.
2454 Elbisesi eski, eli yufka (/fakir), şükürsüz (bir) âlim, kadının makamına girer.* (Bk.: *Derkenâr*)
2455 Kadı sert sert bakıp "Vur!" dedi, yer göstermekle görevli memur kolunu tutup "Dur!" dedi.
2456 Her insan yüce kadre (/baş köşeye) layık değildir; evet, her kişi de makama layık değildir.
2457 Kişi fazilet ve kadrince rütbe (/yer) sahibi olur, hünerle yüce yere (/baş köşeye) ulaşır.

şu k’alçaḳda ḥürmetle ėtdi ḳarār
yüce yėrden alçaġa düşmedi ḫʸār

ululer maḳāmına olma dilīr
görür rence pençeŋ degülsin çü şīr

yanup çıḳdı başından āteş tütün
yaram ḳaldı yürek degül cān bütün

faḳīhān cedel yolına ḳodı pāy
limā lā-nüsellimle pes ṭoldı cāy

vėrüp fitne bābında bir bir zebān
neʿam dėr kimi lā dėr açup dehān

ḫorosān gibi ḳamu minḳār u çeng
urup bir birine ėderlerdi ceng

ġażab bī-ḫod u mest ḳılmış birin
biri yere ḳomış iki ellerin

pes ol ʿuḳde ḥallinde hīç biri yol
bulımadı vü ḳaldı maʿḳud ol

kühün pūş oturmışdı ṣaff-ı niʿāl
çü bebr ıŋranup turdı aslan miṣāl

dėdi bize bürhān gerek maʿnevī
reg-i gerden olmaz delīl-i ḳavī

ki var bende merdāne çevgān u gū
dėdiler eyit ger bilürseŋ nīgū

hemīn açdı kilk-i feṣāḥat dilin
göŋüllerde yazdı çü naḳş-ı nigīn

ser-i maʿnīye vėrdi ṣūret bu dem
ser-i ḥarf-i daʿvīye çekdi ḳalem

aŋa her ṭarafdan ḳılup āferīn
dėdiler zehī ʿaḳl u ṭabʿ-ı güzīn

Saygılı davranıp geride karar eden (/oturan kişi), aşağılanarak yüce yerden (/baş köşeden) geriye düşmez!

Ulular makamına yürekli olma (/cüret etme), aslan gibi değilsin pençen sıkıntı görür.

Ateş yanıp başından tütün çıktı, yürek yarım kaldı, can bütün değildi.*

Âlimler ilmî tartışma yoluna ayak koydular (/başladılar), sonra yer "Kabul etmeyiz!"lerle doldu.

Fitne kapısında bir bir dil verip ağızlarını açtılar, kimi "Evet!", (kimi) "Hayır!" dedi.*

Hepsi horozlar gibi gaga ve pençe vurup birbirine cenk ederlerdi.

Birini öfke kendinden geçirmiş ve sarhoş kılmış, biri iki ellerini yere koymuş…

Sonra o düğüm hâlinde hiçbiri (çözüm) yolu bulamadı ve o (düğüm) bağlı kaldı.

Eski elbiseli (âlim) ayakkabıların bırakıldığı yere oturmuştu, bebr gibi kükreyip aslan gibi (ayağa) kalktı.

"Bize manevî delil gerek; güçlü delil boyun damarından (/boyun damarını kabartmaktan) olmaz!" dedi.

"Bende mertlere yakışır çevgan ve gûy (/top) var!" (deyince) "Eğer iyi (bir şey) biliyorsan söyle!" dediler.*

Hemen fesahat kaleminin dilini açtı, mühür nakşı gibi gönüllere yazdı.

Bu vakit mananın başına suret verdi, dava kelimesinin başına kalem çekti (/iddiaları çürüttü).

Ona her taraftan aferin kılıp "Ne güzel akıl ve seçkin yaratılış!" dediler.

şu deŋlü söz atını sürdi ol er
ki ḳaldı çökek içre ḳāḍī çü ḥar

girüp pes evine düzüp kārını
tevāżuyla gönderdi destārınıʿ

açup yüzin ol dem çü tāze bahār
aŋa luṭf u ikrām ḳıldı hezār

ki ėy ehl-i fażl u faṣiḥ u belīġ
senün ḳadrüŋi bilemedük dirīġ

çü lāzımdı şükr-i ḳudūmuŋ bize
ḳuṣūr oldı ʿizzetde bizden size

yaraşmaz bu māyeyle ėy ḫoş-ḫiṣāl
ki yėrüŋ ola böyle ṣaff-ı niʿāl

muʿarrif diler gönlin ala revān
varup ḳāḍī destārın ėltür devān

anı menʿ ėdüp dėdi ėy yār-i mā
başum pāy-ı bend-i ġurūra ḳoma

çü dėrsiz baŋa ṣadr u mollā kebīr
nėçün ḫalḳ içinde dutarsız ḥaḳīr

çü şīrīn laṭīf ola māʾ-i maʿīn
tefāvüt ne zer olsa ẓarfı ya tīn

gerek er başında ola maġz u hūş
degül ser başuŋ gibi destār pūş

büyük baş ki bī-maġz ola bī-hüner
hīç erdür ne aṣṣı ʿaẓīm olsa ser

büyük başla olmaz kişi hīç çīz
k'olur beynisüz baş içi boş ḳafīz

uzatma boyın rīş u destār ile
ḳo faḫrı ḳaṣam yüŋ bir astār ile

2472 O er, kadı bataklık içindeki eşek gibi (aciz) kalana kadar söz atını sürdü.
2473 Sonra (kadı) makamına geldi (/kendine geldi); (kabahatli) işini düzeltip sarığını tevazuyla gönderdi.*
2474 O vakit taze bahar gibi yüzünü açıp ona binlerce lutuf ve ikram kıldı.
2475 Ey fazilet ehli, fasih ve beliğ; ne yazık ki senin kadrini bilemedik!
2476 Çünkü bize ayak basmanın (/teşrifinin) şükrü lazımdı; (ama) hürmette bizden size kusur oldu!
2477 Ey hoş tabiatlı, bu yaratılışla yerinin böyle ayakkabıların bırakıldığı yer olması yakışık almaz!
2478 Dervişler hemen gönlünü almak isterler, koşarak gidip kadı sarığını (âlime) iletirler.
2479 (Âlim) onu (/sarığı) men edip, "Ey bizim yârimiz, başımı gurur bendinin ayağına (/kibir sarığına) koyma!"
2480 Bana molla, sadr-ı kebir dediğinizde, niçin halk içinde hakir tutarsınız?*
2481 Akarsuyun suyu tatlı yumuşak olduğunda kabının altın ya da toprak olmasının farkı nedir?
2482 Erin başında senin büyük başın gibi sarık örtü değil, akıl ve beyin olması gerekir.
2483 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Baş büyük olsa ne fayda? Beyinsiz, hünersiz büyük başlı er bir hiçtir!
2484 Kişi büyük başla bir şey olmaz; çünkü beyinsiz baş, içi boş arı kovanı gibi olur.
2485 Sakal ve sarık ile boyunu uzatma, bir parça yün astarla övünmeyi bırak!

ḳuru penbe destār u başuŋ übük
bu seblet ḥaşīş ol başuŋ üzre yük

şu bir kimse kim ola ṣūretle kes
gerekdür çeke ol çü ṣūret nefes

gerek pāye insāna ḳadr-i hüner
ẕuḥalveş ne bu naḫs u tündī-i ser

ney-i büriyādur bülend üstüvār
degül ney-şekerveş leẕīẕ ābdār

bu ʿaḳl ile dėmem saŋa ben kesī
ger arduŋca ḳullar yürürse besī

ne ḫoş dėdi ḫar-mühre balçıḳda dün
çü ḳaldurdı anı ṭamaʿkār u dūn

be dīvāne ṣarma ḥarīre èşit
beni bir pula kimse almaz ḳo git

hemāndur ṭoŋuzlanböcegi hemān
ve ger olsa aŋa şaḳāyıḳ mekān

vėrür māyesi behterī münʿime
olur māl ile ḫalḳa mehter dėme

eşek gėyse zer çul yine ḫardur ol
ne yük kim ḫara ursaŋ ėder ḳabūl

dil-āzürde sözi dürüştdür dürüst
yère düşdi ḫaşmuŋ dürüş olma süst

çü var elde ḳuvvet ṣı düşmen başın
çıḳar maġzın eyle bir için ṭaşın

ki furṣat ṣuyı dil ġubārını yur
keder gitse āyīne ṣāfī olur

çü iḥsān-ı ḳāḍīyi ḳıldı ḥaḳīr
dėdi inne haẕā yevmun ʿasīr

2486 Sarık kuru pamuktur ve başın fes siperidir; bu bıyık(/sakal) kuru ot, o başının üzerindeki de yüktür.
2487 Sureten insan olan bir kişinin resim(lerde olduğu) gibi nefesini (/dilini) tutması gerekir.
2488 İnsana hünerinin kadrince rütbe gerekir, Zuhal yıldızı gibi bu uğursuzluk ve sertbaşlılık da nedir?
2489 Hasır kamışı uzun, sağlamdır; şeker kamışı gibi leziz, sulu değildir.
2490 Ardınca birçok köle yürüse de bu akıl ile ben sana insan demem!
2491 Tamahkar ve alçak (biri), gece çamurdaki katırboncuğunu aldığında (boncuk) ne güzel söylemiş:
2492 Be divane, dinle! Beni kimse bir pula almaz, ipeğe sarma, bırak git!
2493 Bokböceğinin mekânı gelincik de olsa o her zaman bokböceğidir!
2494 Nimete üstünlüğü özü verir; halka mal ile daha büyük olunur deme!
2495 Eşek altın çul giyse o yine eşektir, eşeğe ne kadar yük vurursan vur kabul eder.
2496 Gönlü incinenin sözü serttir doğrusu; düşmanın yere düştüğünde gevşek davranma, çarpış!
2497 Elde kuvvetin olduğunda düşmanın başını kır, beynini çıkar içini dışını bir et!
2498 Çünkü fırsat suyu, gönlünün tozunu (/kederini) yıkar; keder (/toz) giderse ayna temiz olur.
2499 (Âlim) kadının ihsanını böyle hakir kıldığında (kadı) "Bu çok çetin bir gündür!" dedi. (Bk.: *İktibaslar*)

ḳolın ısurup dėdi yā rab nėdeyn
açuḳ ḳaldı gözleri çün ferḳadeyn

pes andan çıḳup gitdi ol bu cüvān
daḫı kimse bulmadı andan nişān

bu meclis ululları eyleyü ḫaşm
ḳamu dėdi kim ola bu şūḫ çeşm

biri çıḳdı ṣorar ki ėy ḫalḳ-ı rab
bu vaṣf u bu ṣūretde kimdür ʿaceb

dėdiler bu sīmālu şīrīn-nefes
olur şehrümüzde hemīn saʿdī pes

aŋa āferīn kim bu sözi dėdi
olur ḥaḳ söz acı o şeker yėdi

ḥikāyet

dėdiler ki bir şāhzāde cüvān
açuḳ yüzlü bed-fiʿl ü nā-pāk cān

gėrür mescide ʿaḳlın almış şarāb
sirāyān def ü neyle mest ü ḫarāb

elinde şerāb u dilinde ġazel
ten evgār u yāḫud ser pā ḫalel

anuŋ ḫān-ḳāhında bir er muḳīm
var idi süḫanver selīm u ʿalīm

çıḳup kürsī üstinde çün şehd u ḳand
alana vėrür idi şīrīn pend

bir alāy cemāʿat olup müstemiʿ
anı diŋler idi olup müctemiʿ

ḳo hezli ẕikir eyle eyleme lāġ
degülsin çü ʿālīm dut aŋa ḳulaġ

2500 Kolunu ısırıp "Ya Rab! Ne yapayım?" dedi; gözleri Ferkadan (/İkizler yıldızı) gibi açık kaldı.
2501 Sonra o genç (âlim) oradan çıkıp gitti, kimse ondan bir iz dahi bulamadı.
2502 Bu meclis büyükleri hiddetlenip hepsi "Bu baygın gözlü de kim oluyor?" dedi.
2503 Biri (meclisten) çıktı, "Ey Allah'ın yarattıkları, bu vasıf ve bu suretteki kimdir acaba?" diye sordu.
2504 "Bu simalı, tatlı sözlü şehrimizde yalnızca Sadi vardır." dediler.
2505 Doğru söz acı olur, o şeker yiyerek bu sözü dediği için ona aferin!
2506 Açık yüzlü (/yırtık yüzlü, utanmaz), kötü işli ve pis kalpli genç bir şehzade (vardı) dediler.
2507 Şarap aklını almışken def ve neyle şarkı söyleyerek sarhoş ve harap (hâlde) mescide girer.
2508 Elinde şarap ve dilinde gazel, beden körkütük sarhoş, bir de baş ayak karışmıştı.
2509 Onun (/mescidin) tekkesinde düzgün konuşan, dürüst ve âlim bir er otururdu.
2510 Kürsünün üstüne çıkıp alana bal ve şeker gibi tatlı nasihat verirdi
2511 Bir alay cemaat dinleyici olup toplanır onu dinlerdi.
2512 Eğlenceyi bırak, zikret, latife etme; âlim olmadığın için ona kulak tut!

2513. edebsizlük ėtdi çün ol bī-edeb
yürekden ḥarīfān incindi hep

çü münker ėder şehr-i yār-ı diyār
kīmüŋ zehresi emr-i maʿrūfa var

2515. dühülden olur pest āvāz-ı çeng
baṣar sīr būy-ı güli bī-direng

elüŋden gele nehy-i münker eger
oturma çü bī-pāy göster hüner

2517. çü var dest-i ḳudret söze baṣ ayaḳ
ki diller olur pāk depret dudaḳ

dile vü ele ḳalmayıcaḳ mecāl
cebel ḳalʿ ėder himmetiyle ricāl

2519. o ḫalvet-nişīn şeyḫ öŋünde biri
tażarruʿ yla aġlayup öpdi yėri

ki bu rind ü meste meded bu zamān
duʿā ḳıl ki yoḳ bizde dest u zebān

2521. nefes tīrini atdı pes sūznāk
ki ṭoḳuz felek cevşenin ḳıldı çāk

degül ṣūret ol tīr idi maʿnevī
ki heftād tīġ u teberden ḳavī

2523. duʿā tīridür tīz sindān deler
duʿā ile maḥbūs zindān deler

o pīr-i cihān-dīde ḳaldurdı el
dėdi ėy semīʿ ü şeh-i bī-zelel

2525. ḫudāvend-i cehr ü ḫudāvend-i rāz
ḫudā-yı nişīb ü ḫudā-yı fırāz

28[a] geçer bu piser vaḳti ḫoşluḳla uş
ilāhī ḳamu vaḳtini eyle ḫoş

2513 O edepsiz (şehzade) edepsizlik ettiğinde adamların hepsi yürekten incindi.
2514 Memleketin padişahı şeriate aykırı işler yaptığında şeriatin emirlerini yerine getirmeye kimin cesareti olur?
2515 Çengin sesi davuldan az olur, sarımsak gülün kokusunu çabuk bastırır.
2516 Eğer elinden nehy-i münker gelirse ayaksız gibi oturma hüner göster!*
2517 Elinde kudret olduğunda söze ayak bas, dudak kımıldat; böylece gönüller temiz olur.*
2518 Dilde ve elde güç kalmayınca er kişilerin himmetiyle dağ yerinden sökülür.*
2519 Halvette oturan şeyhin önünde biri yalvararak ağlayıp yeri öptü:
2520 Bizde el ve dil olmadığı için bu rind ve meste (sen) dua ederek yardım et!*
2521 Sonra yakıcı nefesinin okunu attı, dokuz feleğin zırhını yırttı!
2522 O yetmiş kılıç ve baltadan güçlü ok, madden değil maneviydi!
2523 Dua oku çabuk örs deler, hapisteki kişi dua ile zindanı deler.
2524 O cihanı görmüş pir el kaldırdı, "Ey her şeyi işiten, eksiksiz sultan!" dedi.
2525 Görünenlerin ve sırların Rabbi, aşağıdakilerin (/yerkedilerin) ve yukarıdakilerin (/göktekilerin) Rabbi!
2526 Bu oğlanın vakti hoşlukla geçer; ya Rab, bütün vakitlerini işte böyle hoş eyle!

2527. biri dėdi ėy ḳıble-i ẕū-edeb
bu bed-ḫūya eylük diledüŋ ʿaceb

bu bed-merde sėn böyle çün nīk-ḫʷāh
neden ehl-i şehre bed ėy pīr-i rāh

2529. pes eyitdi bīnende rāz u ʿalīm
saḫun-şīrīn epsem degülsin fehīm

çü meclis degüldür riyāya vaṭan
ḫudādan diledüm aŋa tevbe ben

2531. geçe çünki bed-ḫūydan ol cüvān
ʿadende ere ʿıyşa ol cāvidān

hemīn bėş olur bu ʿıyş-ı enām
bulur anı terk ėtse ʿıyş-ı müdām

2533. bu sözi dėdi çün o ḳalbi diri
sözin şāha dėdi bulardan biri

. cüvān yaḳdı şevḳ āteşiyle özin
ḥayā ẓahr -i pāyına dikdi gözin

2535. gelüp vecde pür āb-ı çeşmān çü mīġ
iki gözden aḳıtdı seyl-i dirīġ

aŋa kimse irsāl ḳıldı ki gel
ḳadem rence ḳıl bize şeyḫ-i ecel

2537. inābet deri ḥalḳasında elüm
peşīmān ḳamu fiʿlümedür dilüm

ola kim bu cehl u bu nā-rāstı
tamām ola vü rāst bu kāstı

2539. ulular der-i şehde vėrdi ḫaber
içerü ki geldi ol er muʿteber

derūn-ı sirāye çü ʿazm ėtdi er
baḳup gördi ʿunnāb u şehd u şeker

2527 Biri "Ey edeb sahibinin kıblesi! Bu kötü huyluya iyilik diledin, tuhaf?" dedi.
2528 Ey (doğru) yolun öncüsü! Bu kötü adama sen böyle iyilik isteyerek şehir halkına kötülük (edersin), neden?
2529 Sonra basiretli bilgin (şöyle) dedi: Tatlı sözlü, edepli, anlayışlı değilsin!
2530 Meclis riyaya vatan olmadığı için ben ona Allah'tan tevbe diledim!
2531 O genç, kötü huydan vazgeçsin (ve neticesinde) o, cennette sonsuz yaşama kavuşsun!
2532 Bu günlerin zevk ü safası yalnızca beş (gün) olur, onu terk ederse daimi yaşamı bulur.
2533 O kalbi diri (pir) bu sözü dediğinde bunlardan biri onun sözünü şaha dedi.
2534 Genç şevk ateşiyle kendini yaktı, utanç(tan) gözünü ayağının üstüne dikti.
2535 Vecde gelip bulut gibi gözleri yaş doldu, iki gözden sel akıttı, eyvah!
2536 Ona (/pire) birini göndererek "Ey ecel şeyhi, gel bize tenezzül et!" (dedi.)
2537 Elim tevbe kapısının halkasında, dilim bütün işlerimden pişmandır!
2538 Bu cehalet ve bu yanlışlık doğru olsun, bu eksiklik tamamlansın!
2539 Ulular o saygın erin şahın kapısına geldiğini içeriye haber verdiler.
2540 Er sarayın içine girdiğinde bakıp hünnap meyvesi, bal ve şeker gördü.

2541. rebāb u kebāb u ḫoşāb u şarāb
ev ābād niʿ metle ḫalḳı ḫarāb

öter def ney iŋler ḳılur nāle çeng
mey ėtmiş ḥarīfānı bī-nām u neng

2543. biri bilmez özin biri nīm mest
biri şiʿr oḳur biri meyden şikest

ḳılur muṭribān bir ṭarafdan ḫurūş
bu cānibde sāḳīler eydür be-nūş

2545. yuḫudan duta sāḳī boynı çü çeng
elinde ḳadeḥ ṭolu yāḳūt reng

yatur ḳamu evgār pīr ü cüvān
ayaġ üzre kes yoḳ ṣürāḥī hemān

2547. ḳamu ḫᵛāb-ı mestīdeler az u çoḳ
degül nergesüŋ ġayrı bir göz açuḳ

buyurdı def u çengi ḫurd ėtdiler
meyi dökdiler şemʿ i mürd ėtdiler

2549. piyāle uvandı ḳadeh oldı ḫurd
pes oldı bedel ḫamr-ı ṣāfiye dürd

küpüŋ aġrımış başını ṣardılar
sebūnuŋ çıḳarup için yardılar

2551. yaraldı içi vü deşeldi fuçı
ṣucıyı çoḳ içdügi oldı ṣuçı

şarābın aḳıdup küpi ṣıdılar
bezem altını hep yaḳuŋ dėdiler

2553. mey-i erġuvānī ṭaġatdı gelen
ṣan oldı revān ḳan baṭ-ı küşteden

ḫamar yüklüsiydi ṭoḳuz ay ḫum
bu ḫavf içre düşerdi ḳız oldı güm

2541 Rebab sazı, kebab, hoşaf ve şarap… Evi nimetle abad, halkı haraptı.
2542 Def öter, ney inler, çeng inilti çıkarır; şarap, adamları namsız ve şöhretsiz etmişti.
2543 Biri kendini bilmez, biri çakırkeyfdi; biri şiir okur, biri şaraptan kırılmıştı.
2544 Çalgıcılar bir taraftan coşar, bu tarafta sakiler söylerdi: "İçiniz!"
2545 Elinde yakut renkli dolu kadeh olan saki, uykudan boynunu çeng gibi tutmaktaydı.
2546 İhtiyar ve yaşlı herkes körkütük yatmakta, sürahi dışında ayak üzere kimse yoktu.
2547 Az veya çok hepsi sarhoşluk uykusundaydılar, nergisin dışında bir gözü açık yoktu.
2548 (Şehzade) emretti, def ve çengi kırdılar, şarabı döktüler, mumu öldürdüler (/söndürdüler).
2549 Piyale ufalandı, kadeh kırıldı; sonra saflık şarabına bedel tortu oldu.
2550 Küpün ağrımış başını sardılar, testinin içini çıkarıp yardılar.
2551 Fıçının içi yarıldı ve deşildi, sucunun suçu çok içmesi oldu.
2552 Şarabını akıtıp küpü kırdılar, meclisin altını hep yakın dediler.
2553 Gelen erguvan renkli şarabı dağıttı, sanki öldürülmüş kazdan kan aktı.*
2554 Küp dokuz aylık şarap yüklüsüydü, bu korku içinde kızı düşürdü, kaybetti.*

2555. yaraldı göbegine varınca meşk
ḳadeḥler gözi ṭoldı ḫūnīn eşk

buyurdı serā ṣaḥnı ṭaşın imām
çıḳartdı yeŋilendi ferş-i ruḫām

2557. ki gül-güne-i mey ki dutmışdı rū
yuyımadı mermer yüzin hīç ṣu

ʿaceb mi ṣınup desti olsa ḫarāb
ki ol gün içüpdürdi vāfir şarāb

2559. ḳopuza şu kim urdı raġbetle kef
yėdi eŋsesinden ṭabanca çü def

eger çenge olsaydı bir fāsıḳ eş
ḳulaġın burarlardı ṭanbūrveş

2561. çü pīrān ḳoyup kibri ol nev-cüvān
ʿibādet bucaġın ėdindi mekān

pederden görüpdürdi zindān u bend
aŋa hergiz ėtmedi aṣṣı çü pend

2563. ḳatı sözi yumşaḳ dėmese ger er
başuŋdan cüvānı vü cehli gider

ġurūr-ı cüvānīyle ol pāk eri
dilerdi yüritmeye bir dem diri

2565. bıraḳmaz siper cengi ġarrende şīr
ḳılıcdan peleng almaz olma dilīr

çıḳar nermī ile ʿadū postın
ḳılur saḫtı düşmen kişi dostın

2567. şu kim saḫt-rūy oldı sindānvār
çeküc yėdi başı anuŋ ṣad-hezār

mülūk ile ḳılma dürüştī ėşit
irilik ėderlerse yumşaḳlıḳ ėt

2555 Tulumu göbeğine kadar yardılar, (bunu gören) kadehlerin gözü kanlı gözyaşıyla doldu.
2556 Şehzade sarayın meydanındaki taş(lar)ın çıkartılıp mermer döşemeyle yenilenmesini buyurdu.
2557 Çünkü şarabın gül rengi mermerin yüzünü suyun yıkayamayacağı kadar tutmuştu.
2558 O gün bolca şarap içirdiği için testi kırı(lı)p harap olsa şaşılır mı?*
2559 Kim kopuzu arzuyla eline alsa def gibi ensesinden tokat yedi.
2560 Eğer bir sapkın çenge eş olsaydı (/omuzunda çeng taşısaydı) tanbur gibi kulağını bükerlerdi.
2561 O delikanlı (şehzade) kibri bırakıp yaşlılar gibi ibadet köşesini mekân edindi.
2562 Babasından zindan ve hapis görmüştü ama ona (hiçbir şey) nasihat gibi asla fayda etmedi.
2563 Eğer er "Başından gençliği ve cehaleti gider!" (şeklindeki) sert sözünü yumuşak demese
2564 O (şehzade), temiz eri gençliğin gururuyla bir an diri yürütmemeyi (/öldürmeyi) dilerdi.
2565 Kükreyen aslant, saklanıp savaşı bırakmaz; kaplan kılıçtan korkmaz, (boş yere) cesur olma!
2566 Düşmanın derisini yumuşaklık ile yüzebilirsin; sertlik kişinin dostunu düşman kılar.
2567 Örs gibi kim sert yüzlü olduysa onun başı binlerce çekiç yedi.
2568 Dinle, hükümdarlar ile sertlik etme! (Onlar) sertlik ederlerse (sen) yumuşaklık et!

2569. faḳīr u ġanīdur dėme yaz u ḳış
her aḫlāḳı eyü olana yaḳış

eger ser-firāz u eger zīr-dest
enīs ol çü ḫoş ḫulḳı var ḳoma pest

2571. ki nāzüklüginden çeker gerden ol
çeker ser ḫoş-aḫlāḳ ile hem bu ḳul

olur ekşi ṣūret olan tünd-rūy
zebān-ḫoş olur merd-i şīrīn-gūy

2573. żaʿīfīden al datlu söz ḫoş oŋul
yüzi ekşiye dė acılıḳla öl

ḥikāyet

ṣatardı ʿasel bir şeker-leb cüvān
şeker ḫandesiyle baġışlardı cān

28[b] 2575. miyān-beste çün ney-şeker bir nebāt
lebiydi ṣanasın ki ʿayn-ı ḥayāt

dėyeydüŋ ki pālūdedür sükkerī
megesden çoḳ üşmiş aŋa müşterī

2577. zeher vėrse farżā o şīrīn-fürūş
älinden ʿasel gibi yėrlerdi ḫoş

gelüp bir ṣaḳīl er anuŋ işine
naẓar ḳıldı ḫıffetle cünbüşine

2579. durup ḳaldı ḥayretde ḫoş kārına
ḥased dilden eyledi bāzārına

bunuŋ geçmez işi revāc anda ḫoş
anuŋ cėbi ṭolu bunuŋ eli boş

2581. nėçe gezdi feryād ėdüp ṣaġ u ṣol
kesī ėtmedi engübīnin ḳabūl

2569 Yaz veya kış, fakir veya zengin demeden her ahlâkı iyi olana yaklaş!

2570 İster başı yukarıda (/büyüklerden) ister el altında (/halktan) olsun sen iyi yaratılışı olan herkese yumuşak ol, (onları) aşağılama!

2571 Böylece o (/büyükler) mülayimliğinden boyun indirir, bu kul (/küçükler) hoş ahlâkla başını çeker (/dikbaşlılıktan vazgeçer).

2572 Sert yüzlü olanın yüzü (daima) ekşi olur (/yüzü gülmez); dili tatlı (olan, devlet) topunu (çalarak) güleryüzlü adam olur.*

2573 Zaîfî'den tatlı söz al, hoş şifa bul; yüzü ekşiye "Acılıkla öl!" de!

2574 Şeker dudaklı bir genç bal satardı, şeker gülüşüyle can bağışlardı.

2575 Şeker kamışı gibi beli bağlı bir bitki gibiydi, dudağını hayat pınarı zannederdin.*

2576 Sanki şekerden yapılmış tatlının süzülmesi gibi ona sinekten çok müşteri üşüşmüştü.

2577 O şeker satıcısı faraza zehir verse elinden bal gibi güzelce yerlerdi.

2578 Çirkin (/sakallı) bir er onun işine rast gelip ciddiyetsizlikle onun satışına baktı.

2579 Güzel işine şaşırıp durdu, onun pazarlığına gönülden haset etti.

2580 Bunun işi değer bulmazken onda (işler) iyiydi, bunun eli boşken onun cebi doluydu.*

2581 Sağ ve sola bağırıp birçok yer gezdi, bir kişi (bile) balını kabul etmedi.

dolandı cihānı yine ėrte pes
ebed şehdine ḳonmadı bir meges

dönüp evine geldi pür-ġuṣṣa er
başında ʿasel ḳaşı sirke ṣatar

elinde çü yoḳ naḳdi dil-teng u ḫ^{v}ār
varup ev bucaġında ḳıldı ḳarār

turuş-rū çü ʿāṣī̄ k'ėşide vaʿīd
ya zindānī̄ler ḳaşı tek rūz-ı ʿīd

zeni bāzī̄ ėdüp dėdi hey ḳoca
tenüŋde ne bu ġuṣṣa ucdan uca

güler yüzlülerüŋ revācı olur
yüzi ekşinüŋ bālı acı olur

güzel ḫūyı vėrdi behiştden ṣamed
caḥī̄me ṣoḳar merdi bil ḫūy-ı bed

turuş rūnuŋ alma cülābını gėç
var ırmaḳ kenārında ılı su iç

ḥelāl olmaz andan yėmek kişi keş
çü ḳaşın çeke kendüye ṣofraveş

ėdinme ḫ^{v}āce kār-ı saḫtī̄ oyun
ki bed-ḫūy baḫtı olur ser-nigūn

dutalum zer u sī̄me ėrmez elüŋ
żaʿīfi gibi yoḳ mı datlu dilüŋ

ḥikāyet

bir er vardı ḫoş zāhid u ḥaḳ-perest
yaḳasın çeküp yartdı bir rind u mest

bulanuḳ göŋüllüden ol dil-i ṣafā
yėdi sille ḳaldurmadı ser ḳafā

2582 Ertesi gün de öylece dünyayı dolandı, gün sonuna kadar balına bir sinek konmadı.
2583 Er kafasında bal, kaşı sirke satar (halde) keder dolu dönüp evine geldi.
2584 Elinde parası olmadığı için gönlü daralmış ve aşağılanmıştı, eve gidip bir köşeye oturmuştu.
2585 Yüzü yaptıklarının cezasını duyan isyankar gibi ekşiydi, kaşı da bayram günü zindanda olanlar gibiydi.
2586 Karısı latife edip "Ey koca, baştan başa bedenindeki bu keder nedir?" dedi.
2587 Güler yüzlülerin geçerliliği olur, yüzü ekişinin balı acı olur!
2588 Allah güzel huyu cennetten verdi, kötü huy adamı cehenneme sokar, bil!
2589 Ekşi yüzlünün şerbetini alma, geç; git ırmak kenarında ılık su iç.
2590 Kaşını sofra gibi kendine çeken kişiden yemek yemek helal olmaz.
2591 Ey efendi, sertlik işini oyun edinme, çünkü kötü huylunun bahtı alt üst olur!
2592 Elinin altın ve gümüşe ulaşmadığını farz edelim, Zaîfî gibi tatlı dilin yok mu!?
2593 İyi sofu ve Hak âşığı bir er vardı, rint ve sarhoşun biri onun yakasını çekip yırttı.
2594 O temiz gönüllü bulanık gönüllüden tokat yedi, başını ensesini (bile) kaldırmadı.

2595. dėdi kimse ḥāşa degüldür sezā
bu nā-pāk işine taḥammül revā

başalmaḳ neden yoḳ mudur ḳudretüŋ
degülsin zen erseŋ ḳanı ġayretüŋ

2597. ėşidüp dėdi merd-i ḫoş-ḫūy aŋa
daḫı dėme bunuŋ gibi söz baŋa

urur mest-i nā-dān girībāna çeng
delüdür ėden şīr çengiyle ceng

2599. ayıḳ olsa ʿāḳil degül ḫoş ʿamel
ura mest-i nā-dāna pençe ya el

yaraşmaz ayıḳ olsa bir uşlu ḳul
yaḳasın duta mest-i nā-dānuŋ ol

ḥikāyet

2601. güçer ulu kes pāyın ışırdı seg
çü zehrine ḳahr-ile doḳındı reg

gėce uyḫu görmedi derdinden ol
fiġān ėtdi tā ṣubḥ enīn ėtdi bol

2603. çoḳ aġladı nāle edüp tā seḥer
ḳızı vardı kiçrek evinde meger

acıyup atası ġamını yėdi
ḳaḳıyup küsüp āḫir aŋa dėdi

2605. köpek çün ṭaladı ne idi işüŋ
senün daḫı yoḳ mıydı keskün dişüŋ

hemīn aġlar-iken ol āşüfte ser
gülüp dedi vü ʿaynı vü cān-peder

2607. benüm de gücüm vardı urmaġa zaḫm
velī eyledüm dişlerüme raḥam

2595 Birisi "Bu edepsizin işine katlanmak kesinlikle uygun değildir!" dedi.
2596 (Bu edepsize) alt olmak neden, kudretin yok mudur? Kadın değilsin, erkeksen gayretin hani?
2597 İyi huylu adam (bunları) işitip ona "Bir daha bana bunun gibi söz deme!" dedi.
2598 Cahil sarhoş yakaya el vurur, aslan pençesiyle savaşan delidir.
2599 Ayık olan akıllı kişinin cahil sarhoşa pence veya el vurması hoş iş değildir
2600 Akıllı bir kul ayık ise ona cahil sarhoşun yakasını tutmak yakışmaz.
2601 Köpek, göçebe birinin ayağını zehrine (/dişine) damarı geçirecek kadar hışımla ısırdı!*
2602 O, gece derdinden uyku görmedi, sabaha kadar feryat etti, çokça inledi.
2603 Seher vaktine kadar inleyip çok ağladı; meğer evinde küçücük kızı vardı.
2604 (Ona) acıyıp, babasının üzüntüsünü çekti; sonunda ona öfkelenip küsüp (şöyle) dedi:
2605 Köpek ısırdığında senin işin neydi? Senin de keskin dişin yok muydu?
2606 O perişan başlı, sürekli ağlarken gülüp "Babasının canı ve gözü!" dedi.
2607 Benim de yara açmak için gücüm vardı ama dişlerime acıdım.

ḳılıc başuma üşse her-āyīne
diş urmaḳ muḥāl olur it pāyine

2609. kişi nā-kese ḳulluḳ ėtmek olur
velī ṣanma merdümden itlük gelür

ḥikāyet

cihānuŋ hünermendi bir nīk merd
zamānında ḫoş-ḫūyluḳdaydı ferd

2611. ġulāmı var idi nigūn baḫt u bed
ki hīç görmemiş eylük andan eḥad

bu bed-ḫūdan alup damazlaḳ meger
yavuzluġı sirke yüzine sürer

2613. ṭolu zehr dendānı efʿ ī miṣāl
dökülse ḳanı çün ḥarāmī ḥelāl

cihān zişt rūyından almış gırev
yürür gitse çün mār egri verev

2615. sebelden gözi ṣuyı yüzinde seyl
ḳoḫār açsa aġzını çün çāh-ı veyl

ṣu görmez eli yüzi hīç ḳış u yaz
teri ḳoltuġunda çü bū-yı piyāz

2617. çatar söylese söz iki ḳaşını
baḳar yėre diküp gözin başını

ḳılur her kişi ile dāyim sitīz
urur ḫʷācesi ile söyleşe diz

2619. atasına nān yėrken eylese cer
bir içim ṣu vėrmez ölürse eger

ne söz kār ėderdi ne ḫod ḍarb-ı çūp
gėceler yürür idi evler açup

2608 Zorla başıma kılıç koysalar bile itin ayağına diş vurmak imkânsız olur.
2609 İnsanın alçağa kulluk etmesi mümkündür, ama mert kişiden itlik gelir sanma!
2610 Dünyanın hünerlisi bir iyi adam (vardı), devrinde iyi huylulukta benzeri yoktu.
2611 Kötü ve talihsiz kölesi vardı; çünkü hiçbir kimse ondan iyilik görmemişti.
2612 Bu (köle), kötü huyludan maya alıp kötülüğü ekşi yüzüne sürerdi.
2613 Dişleri engerek yılanı gibi zehir doluydu, eşkiya gibi kanı dökülse helaldi.
2614 Dünyanın çirkin yüzünü rehin almıştı; gitse, yılan gibi eğri, çapraz yürürdü.
2615 Sebel hastalığından gözünün suyu yüzünde seldi, ağzını açsa cehennem deresinin çukuru gibi kokardı.*
2616 Eli, yüzü kış ve yaz su görmezdi, koltuğundaki teri soğan kokusu gibiydi.
2617 Söz söylese iki kaşını çatar, gözünü başını yere dikip bakardı.
2618 Herkesle daima kavga eder, efendisi ile konuşsa diz vururdu.
2619 Ekmek yerken (efendisi) istese, ölse bile atasına (/efendisine) bir içim su vermezdi.
2620 Ne söz kâr ederdi ne de sopalamak, evler açıp geceler yürürdü. (/evde gece gündüz patırtı olurdu.)*

2621. ki atardı ṣu çāhına mākiyān
ėdüp ḫār u ḫas pür reh-i merdümān

29[a] ten u cümle endāmı vaḥşet ṭolu
yaramaz ṭabī[ʿ] atlu çirkīn ḫūlu

2623. biri dėdi ėy ḫ[v]āce-i mu[ʿ]teber
gerek ḳulda ḥüsn ü edeb ya hüner

üçinden de ḥırmāndadur bu ġulām
ḳamusından eksügi vardur tamām

2625. her eylükden ol pes maḥrūmdur
fesāda velīkin yanar mumdur

çekersin cefāsın götürüp yükin
çıḳar bed-şecerdür bu şāḫın kökin

2627. benüm var yüzi ṣulu uṣlu ġulām
anı al bunı ḫarca sür ėy hümām

eyüdür ḳulum ḫūb sīmāluca
bunı ṣat baḳar göresine ḫ[v]āce

2629. vėrürlerse bir pul çevürme yüzüŋ
aŋa çoḳdur ol daḫı dėvşür özüŋ

yükinden özüŋ yeynilet ḳıl rehā
ki ol hīçedür ḥabbe aġır behā

2631. yine dönüp eyitdi ėy ḫoş-nihād
laṭīf u hünermend u ferruḫ nijād

piserdür egerçi ki bed-ṭab[ʿ] u ḫū
gelür ṭab[ʿ]uma līk andan nīgū

2633. ėşitdi bu sözi çün ol ḫoş-hüner
gülüp dėdi ėy yār-ı ferḫunde-ser

çü cevrine ėdem taḥammül anuŋ
cefāsını çekmek olur her tenüŋ

2621 İnsanların yoluna çalı çırpı doldurup su kuyusuna tavuk atardı.
2622 Bedeni, bütün vücudu vahşet doluydu, kötü yaratılışlı, çirkin huyluydu.
2623 Birisi "Ey saygın efendi, kölede güzellik ve edep ya da hüner gerekir!" dedi.
2624 Bu köle üçünden de tamamen mahrumdur, hepsinden eksiği vardır.
2625 O, her iyilikten böyle mahrumdur, ama kötülüğe yanan mumdur.
2626 Yükünü götürüp cefasını çekersin, (o) kötü ağaçtır, bu dalın kökünü çıkar!
2627 Benim taze yüzlü, akıllı bir kölem var; onu al, bunu elden çıkar ey himmetli!
2628 Kölem güzel yüzlüdür, iyidir; ey efendi bunu alıcısına sat!
2629 Bir pul verirlerse yüzünü çevirme, o bile ona çoktur, kendini topla!
2630 Kendini onun yükünden hafiflet, kurtar; çünkü o bir hiçtir, değeri tane ağırlığıncadır.
2631 Latif, hünerli ve mübarek soylu (efendi) dönüp yine (şöyle) dedi: "Ey güzel tabiatlı!"
2632 Her ne kadar kötü tabiatlı ve huylu bir oğlan olsa da ondan benim tabiatıma iyilik gelir.
2633 O iyi hünerli (efendi) bu sözü işittiğinde gülüp "Ey mübarek başlı dost" dedi.
2634 Onun cevrine dayandığımda her kişinin cefasını çekebiliyorum.

2635. taḥammül öŋidür zeher şaḫṣa ger
bite çün ṭabīʿatde olur şeker

ḥikāyet

ėrer rāh-ı maʿrūf -i kerḫīye şol
ki maʿrūflıḳdan geçe evvel ol

2637. aŋa żayf oldı meger bir ġarīb
ḳatı ḫasta bī-çāre mevte ḳarīb

beŋiz ḳalmamış başı saçı uzun
ḳıla baġlu cānı teninde zebūn

2639. bozılmış yüzi rengi çökmiş ḳafa
dü-tā kaddi rūyında yoḳ hīç ṣafā

düşüp yatdı anda ḳoyup yėre baş
ḳılup nāle ü zār aḳıtdı yaş

2641. bütün şeb uyımadı yarum nefes
revān er ḳıldı fiġān ėtdi pes

ne ḫalḳı uyıtdı ne uyudı ol
enīni cihān ḫalḳın ėtdi melūl

2643. özin key ṭaġıtmış degül ʿaḳlı cemʿ
aḳıtdı gözinden [ki] demʿ ol çü şemʿ

fiġānıyla ḫalḳuŋ şeb oldı güni
ol ölmedi öldürdi ḫalḳı üni

2645. fiġānından ėtdi ḫalāyıḳ firār
hemīn kerḫī ėtdi yanında ḳarār

gėceyi uyımadı ḳulluḳdan ol
dutup sözin ėtdi her emrin ḳabūl

2647. meger leşkerin çekdi bir gėce ḫᵛāb
ten iḳlīmine vėrdi çoḳ ıżṭırāb

2635 Tahammül insan için önce zehirse de tabiatta bittiğinde şeker olur.
2636 Maruf-ı Kerhî'nin yoluna ermek için kişinin önce şöhretten vazgeçmesi gerekir.*
2637 Meğer çok hasta, çaresiz, ölüme yakın bir garip ona misafir olmuş.
2638 Başında uzun saçı, yüzünün rengi kalmamış; canı teninde kıla bağlanmış bir acizmiş.
2639 Yüzünün rengi bozulmuş, kafası çökmüş, beli iki katmış, yüzünde hiç berraklık yokmuş.
2640 Orada düşüp yatmış, başını yere koyup ağlayıp inlemiş, yaş akıtmış.
2641 Bütün gece yarım nefes uyumamış, er öylece devamlı feryat etmiş.
2642 Ne o uyumuş ne de halkı uyutmuş, inlemeleri cihan halkını bıktırmış.
2643 Kendini çok dağıtmıştı, aklı toplu değildi; o gözünden mum gibi gözyaşı akıttı.
2644 Halkın günü onun feryadıyla gece oldu, o ölmedi, (ama) sesi halkı öldürdü.
2645 Hizmetçi onun feryadından kaçtı, yalnızca Kerhî onun yanında durdu.
2646 O, hizmetçilik etmekten geceleri uyumadı, sözünü tutup her emrini kabul etti.
2647 Meğer bir gece uyku askerini çekmiş, vücut memleketine çok ıztırap vermişti.

hücūm eyleye ḫᵛāb çün bā-şitāb
nėçe getüre merd-i nā-ḫufte-tāb

2649. çü bir dem gözi ḫᵛāba vardı hemīn
dėdi ḫasta aŋa dile geldügin

ki laʿnet bu nā-pāk nesle müdām
hemīn zerḳ u nāmūsdur ḳuru nām

2651. bu bed-iʿtiḳādān u kisvet-naẓīf
ṣatar zühd nāsa geçinür laṭīf

gėyerler ʿabā döşenüp bu riyā
cihān aldayıcı vü ehl-i riyā

2653. ne bilsün anuŋ ḥālini mest-i ḫᵛāb
ki göz yummadı laḥża ḥāli ḫarāb

bir an ḫᵛāba varduġıçün imām
dėdi nėçe yüz dürlü münker kelām

2655. ne söz kim dedi merd-i ḫasta faḳīr
kerem birle yutḳundı pīr-i kebīr

ne kim dėdi ise eger şetm u ẕem
ėşitmişdi hep sākinān-ı ḥarem

2657. zeni dėdi maʿrūfa ėy merd-i dīn
bu bīmāruŋ ėşitdüŋüz dėdügin

dėŋüz aŋa görsün bir āḫer mekān
bizi ṣaġır ėtdi enīn u fiġān

2659. bu kāşāne bīmār-ḫāne degül
bize vėrme güç ġayrı yėrde var ol

yėrinde gerek eylük ėy nīk-nām
yavuzlara eylük bed olur müdām

2661. ḳoma girde bāliş ser-i süfleye
revādur ki anuŋ başı ṭaş yėye

2648 Uyku çabucak hücum eylediğinde uykusuz insan ne kadar dayanabilir?
2649 Yalnızca bir an gözü uykuya vardığında hasta ona diline geleni söyledi:
2650 Namusun yalnızca kuru nam olduğu ikiyüzlü bu kirli nesle daima lanet olsun!
2651 Bu kötü inançlılar ve temiz elbiseliler halka takva satar iyi geçinirler.
2652 Riya döşenip aba giyerler, dünya aldatıcısı ve riya ehlidirler.
2653 Uyku sarhoşu onun hâlini ne bilsin, çünkü bir an göz yummadı, hâli haraptı.
2654 İmam bir an uykuya vardığı için nice yüz türlü caiz olmayan söz söyledi.
2655 Fakir hasta adam ne söz dediyse yüce pir, kerem ile yutkundu.
2656 Ev sakinleri söylenen tüm sövme ve kınamaları işitmişti.
2657 Karısı Maruf'a "Ey din ehli, bu hastanın dediğini işittiniz!" dedi.
2658 "Ona başka bir yere gitmesini söyleyiniz; inlemeleri ve feryadı bizi sağır etti."
2659 Bu büyük ev hastahane değildir, bize zorluk verme(sin), başka yere git(sin)!
2660 Ey iyi şöhretli, iyilik yerinde gerekir, kötülere iyilik daima kötü olur!
2661 Alçak başlıya yuvarlak yastık koyma, onun başının taş yemesi uygundur.

. dutar bed-ṭabīʿ atlu ḫūy-ı peleng
yarar merdüm arar başına seng

2663. bedāna dėmem toḫm-ı nīgūyı ṣaç
ki aḥmaḳ diker şūre yerde aġaç

riʿāyet dėmem ḳılma merdümlere
kerem ḳıl müdām ādemine göre

2665. ḳo her yatlu ėtmesün arḳasını
kim oḫşar çü gürbe seg arḳasını

irilere gösterme aḫlāḳ-ı nerm
vėrür kelbe raġbet çü gürbe şerem

2667. çü sīretde ādem ola nā-sipās
bil andan yeg olur seg-i ḥaḳ şinās

. ḫasīs ādeme ḳarlu ṣu vėrme yaz
vėrürseŋ mükāfātını buza yaz

2669. görülmedi böyle kimi pīç pīç
bu hīç kimseyi sen esirgeme hīç

gülüp dėdi ėy cüft-i şīrīn dem
perīşān sözinden bunuŋ çekme ġam

29[b] 2671. ne dėdiyse nā-ḫoşluġından özi
gelür ḫoş anuŋ baŋa nā-ḫoş sözi

ėşitmek gerek böyle kesden cefā
k'aŋa yüz maraż vėrdi ṣaḥt-ı ḳafā

2673. ėder uyḫu ḫasta gözinden firār
perīşān dil olup olur bī-ḳarār

maraż şiddetinden ımızġanımaz
dili ıżṭırābından olur dırāz

2675. özüŋ çün göresin ḳavī ḥāl ü ten
çek ol şükre bār-ı żaʿīfānı sen

2662 [İkinci mısrada vezin kusuru olabilir.] Kötü yaratılışlı kaplan huyunu tutar, adamın başını yaracak taş arar!
2663 Kötülere iyilik tohumu saç demem, çünkü ahmak olan çorak yerde ağaç diker!
2664 İnsanlara itibar kılma demem, (ama) daima insanına gore kerem kıl!
2665 Her kötünün arkasını yapmayı bırak! Kim kedi gibi köpek sırtını okşar?!
2666 Sertlere yumuşak huy gösterme; çünkü köpeğe itibar, kediye utanç verir.
2667 İnsan şükürsüz karakterde olduğunda hak bilir köpek ondan iyi olur, bil!
2668 Cimri insana yazın karlı su verme, verirsen mükafatını buza yaz (/boşuna bekleme!)!*
2669 Böyle kahpeoğlu bir kişi görülmedi, bu hiç olan kimseyi sen hiç esirgeme!
2670 (Kerhî) gülüp "Ey tatlı nefesli eşim, bunun saçma sözünden dolayı üzülme!" dedi.
2671 Ne dediyse kendi kötülüğündendir, onun kötü sözü bana iyi gelir.
2672 Böyle kişiden cefa işitmek(e katlanmak) gerek; çünkü kafasının kalınlığı ona yüzlerce hastalık verdi.
2673 Uyku hasta gözünden kaçar, gönlü perişan olmuştur, muztariptir.
2674 Hastalık şiddetinden uyuklayamaz, dili ıztırabından uzar.
2675 Kendini sağlam vücutlu ve halli gördüğünde şükür için sen de zayıfların yükünü çek!

velī ṣūret iseŋ hemīn çün ṭılısm
ölürsin ü nāmuŋda ölür çü cism

2677. dıraḫt-ı kerem besler-iseŋ eger
vėrür nīk nāmī ṣemer lā-cerem

belī kerḫde var ḳabr türbe çoḳ
nėte ḳabr-ı maʿrūf maʿrūf yoḳ

2679. olur devlet ile şol er ser-firāz
ki atup kibir tācın ėde niyāz

çü bilmez ḥilimde olur ḥaşmet uş
ḳılur merd-i ḥaşmet kiberle ḫurūş

ḥikāyet

2681. gelür cerre bir şūḫ bir zāhidi
aŋa vėrecek nesnesi yoġ idi

eli cėbi ol dem tehīydi vü pāk
ki yüzine altun ṣaçaydı çü ḫāk

2683. çıḳup getdi cerrār -ı bed ḳavl u ḫū
ḳılup ẕemme āġāz o bī-āb-ı rū

ki bu ṭā'ifedür hep ehl-i riyā
ėder ṭaşı yaṣduḳ döşek bu riyā

2685. gėyerler pelengāne ṣaçma ʿabā
çü rūbāh içi ṭaşı köhne ḳabā

sükūt ehli ʿaḳreb bulardur ṣaḳın
yılanveş çü penç ola varma yaḳın

2687. ḳoyup gürbe gibi yüregine diz
dutar ṣayd düşe çü seg anı tīz

çü görmez evinde iken ṣayd izin
açar mescid içinde dükkān yüzin

2676 Ama yalnızca heykel gibi suretsen ölürsün ve namın da cismin gibi ölür.
2677 Eğer kerem ağacını beslersen kuşkusuz iyi namlılık meyvesini verir.
2678 Evet Kerh'te çok kabir, türbe var, (ama) Maruf'un kabri gibi ünlüsü yoktur.
2679 Ululukla başı yükselen er, kibir tacını atıp niyaz edendir.
2680 Büyüklüğün ağırbaşlılıkta olduğunu bilmediği için azametli insan kibirle coşar.
2681 Bir arsız bir sofuya dilenmeye geldi, (ama sofunun) ona verecek bir şeyi yoktu.
2682 O vakit eli, cebi boş ve temizdi; (yoksa) yüzüne toprak gibi altın saçardı.
2683 Kötü süzlü ve huylu dilenci çıkıp gitti, o haysiyetsiz (sofuyu şöyle) çekiştirmeye başladı.
2684 Riya ehli hep bu tayfadır, bu riya taşı yatak yastık eder.
2685 Kaplan gibi parça parça (alaca) aba giyerler; dışı eski cüppe, içi tilki gibidir.
2686 Sesi çıkmayan akrep bunlardır, dikkat et; yılan gibi eğri oldukları için (onlara) yakın gitme!
2687 Kedi gibi midelerine diz koyup (otururlar) av düştüğünde köpek gibi onu çabukça tutarlar.*
2688 Evinde av izini görmedikleri için yüz dükkânını mescit içinde açarlar.

2689. bu sāluṣluġıyla zer ėder ḳazanc
k'evinde otururs gider ḳazanc

urur ṣīr merdān reh-i kārbān
ġanīler libāsın bulardur ṣoyan

2691. gėyer aḳ ḳara ḫırḳa yüz pāreden
ki bu dām ile ṣayd olalar gelen

ėle gösterür gendüm arpa ṣatar
dili ḫırmeni toḫmın oda atar

2693. ʿibādetde pīrāndur nā-tüvān
velī raḳṣa geldükde cüst ü cüvān

nizār u ḳurudur çü ṭıfl-ı yetīm
ne vėrseŋ yudar çün ʿaṣā-yı kelīm

2695. meger oldı ʿamruŋ ṭaġarı bular
ki ḳoysaŋ aṣlā degüldür dolar

ne bir dānişi var ne perhīzi hīç
varur lūta sürʿatle ḳulluġa gėç

2697. yüzi zerd ü gėydügi degül bütün
bu ṣūretle dünyāyı alur ṣatun

gėyer ṣūf u şemle yoġ atında serc
zenān cāmesine ėder daḫli ḫarc

2699. iki sünnete var bularda heves
ṭaʿam-ı seḥer nevm-i ḳaylūle bes

ḳarın tā dehen loḳmadan pür çü seng
nėte sāʾil enbānı yüz dürlü reng

2701. yėter vaṣf ėtdüŋ bular ṣūretin
kişi şenʿat olur dėmek sīretin

dėmez görmeyen söz bu ṭarza yaḳīn
hüner göremez dīde-i ayb-bīn

2689 Bu ikiyüzlülüğüyle altın kazanır, evinde otururs kazancı gider.
2690 Aslan yiğitler kervan yolunu keser, bunlar zenginlerin elbiselerini soyanlardır.
2691 Siyah beyaz yüz parçalı hırka giyerler; çünkü bu tuzak ile gelenleri avlamak (isterler.)
2692 Ele buğday gösterip arpa satarlar, gönül harmanının tohmunu ateşe atarlar.
2693 İbadette zayıf, yaşlıdırlar; ama dansa geldiklerinde çevik ve gençtirler.
2694 Yetim çocuk gibi zayıf ve kurudurlar, (ama) Musa'nın asası gibi ne versen yutarlar.
2695 [İkinci mısrada vezin kusuru olabilir.] Bunlar ne koysan da asla dolmayacak Amr'ın küpü olmuşlardır.
2696 Ne bir bilgisi ne de hiçbir perhizi var, kulluğu bırakıp süratle Lut kavmine giderler!
2697 Yüzü sarıdır ve giydiği bütün değildir (/parçalı abadır); bu görünüşle (din satıp) dünyayı satın alırlar
2698 Yün ve sarık giyer, atında eyer yoktur; geliri kadınların elbisesine harcarlar.
2699 Bunlarda iki sünnete heves vardır: Sahur yemeği, öğle uykusu kafidir!
2700 Karınları ağızlarına kadar taş gibi doludur, dilencinin heybesi gibi yüz türlü renktedirler!*
2701 Ey Zaîfî, bunların görünüşünü anlattığın yeter, kişinin içini söylemesi kötülük olur!
2702 (İşin aslını) görmeyen bu yol için doğru demez, ayıp arayan göz hüner göremez!

2703. şu kim yüzi ṣuyın yère çoḳ döker
kimüŋ āb-ı rūyından ol ġam çeker

biri şeyḫe naḳl ėtdi bu sözi hep
budur ṭoġru söz kim degüldi edeb

2705. dėdi ol hünerver o ṣabr ehli er
zehī ehl-i fażl u zehī māyever

bed ardumca ʿaybum ḫafī dėr geçer
bed andan ḳarīnüm yüzüme açar

2707. yola düşdi tīr atdı nev-reste genc
ne cāna żarar vėrdi ne cisme renc

sen alup getürdüŋ yanuma anı
ḳoyup dilde azürde ḳılduŋ beni

2709. gülüp dėdi pes şeyḫ dėvşür özüŋ
bu āsāndurur söyle ṣaʿbın sözüŋ

baŋa azdur her ne söz kim o dėr
benüm bildügümden degül yüzde bir

2711. baŋa şek yüzinden dėr ol her sözi
açuḳ cürmümedür yaḳīnüm gözi

baŋa şol kimesne ki bir yıl gele
ḳaçan ėlli yıllıḳ ʿuyūbum bile

2713. benüm gibi bilmez kesī ʿaybumı
meger ḥaḳ ki bilür ḳamu ġaybumı

baŋa eyü ṣanur ne ḫoş āferīn
ki budur ṣanur ʿaybum ancaḳ hemīn

2715. ḥaşerde günāhuma şāhidse bu
saḳardan ne ḳorḫu kʾolur ḥāl eyü

bed-endīş ʿaybumı dėrse eger
dėŋüz nüsḫasın benden alsun ol er

2703 Birinin yüzü suyundan (/şerefinden) gam çeken kişi kendi yüzünün suyunu yere çok döker.*
2704 Biri bu sözü hep şeyhe nakletti, doğru söz şu ki (yaptığı) marifet değildi.
2705 Ne güzel fazilet ehli, ne güzel bilgili, hünerli, sabır ehli o er (şöyle) dedi:
2706 Kötü, ayıbımı arkamdan gizli der geçer; (ama ayıbımı) yüzüme vuran yakınım ondan (daha) kötüdür.
2707 Yeni yetişmiş genç ok attı, yola düştü; ne cana zarar ne bedene acı verdi.
2708 Sen onu alıp yanıma getirdin, gönülde bırakıp incittin beni.
2709 Sonra şeyh gülüp "Kendini topla; bu kolaydır, sözün zorunu söyle!" dedi.
2710 O her ne söz söylemişse benim için azdır; benim bildiğimin yüzde biri değildir.
2711 O her sözü bana şüphe yüzünden der; ama yakınımın gözü kabahatime açıktır.
2712 Bana (daha) bir yıl gelen bir kimse elli yıllık ayıplarımı nasıl bilebilir?
2713 Bir kişi bile ayıbımı benim gibi bilmez, bütün gizli olan şeylerimi ancak Allah bilir.
2714 Ayıbımı yalnızca bu kadar sandığı için beni iyi zanneder, ne güzel, aferin!
2715 Bu (dilenci) mahşer gününde günahıma şahit olursa amelim iyidir diyerek cehennemden korkmam!
2716 Kötü fikirli eğer ayıbımı derse o ere, (toplu) nüshasını benden almasını söyleyiniz!

2717. şol erdür ḫudā rāhı merdi ʿayān
ki tīr-i belāya ten ėtdi nişān

zebūn ol ki yırta gör[e] göŋi ėl
ki şuḫān yükini çeker ehl-i dil

2719. türāb-ı ricāl olsa bardaḳ ol an
anı ṭaşla sırlar melāmet künān

ḥikāyet-i melik-i ṣāliḥ

30[a] selāṭīn-i şām içre ṣāliḥ melik
var idi ki ḫalḳa_idi ḫoş gölgelik

2721. naẓar ehli şehdi ġarībi sever
melik ṣāliḥ olur bu ikiyle er

çıḳar seyr ėde ṭaşra ol nīk-nām
ṣubuḥ vaḳti yanınca muḳbil ġulām

2723. yanından kesilmezdi çün sāye ol
bilesince idi anuŋ ṣaġ u ṣol

ḳamu şehr ü bāzārı ol ẕū-edeb
niḳābıyla gezdi çü resm-i ʿarab

2725. yatur buldı mescidde iki faḳīr
ki yasduġı ṭaş u döşegi ḥaṣīr

beden tozlara ġārḳ ālūde gil
perākende ḫāṭır perīşān dil

2727. ṣovuḳdan bular yummamışdı gözin
gėce görmemişlerdi uyḫu yüzin

ʿaceb böyle yerde döyer cism u ber
çü ḫurmā ki harra taḥammül ėder

2729. uyanup biri birine dėr aḫī
çü dāver ola rūz-ı maḥşer saḫī

2717 Allah yolunun adamı açıkça bedenini bela okuna nişan eden erdir.
2718 Elin senin derini yırttığını gördüğünde aciz ol; çünkü gönül ehli (/âşık) arsızların yükünü çeker.
2719 İleri gelenlerin (/erenlerin) toprağı bardak olsa kınayanlar onu o anda taşla sırlarlar (/kırarlar)!
2720 Şam sultanları içinde halka güzel gölgelik eden bir Melik Salih vardı.*
2721 İleri görüşlü hükümdardı, garibi severdi; bu ikisiyle Melik Salih, er kişi olurdu!
2722 O iyi şöhretli, sabah vakti gezmek için yanında bahtiyar kölesiyle dışarı çıkardı.
2723 O gölge gibi yanından kesilmezdi, onun sağ ve solunda (her zaman) yanındaydı.
2724 O edep sahibi, bütün şehir ve pazarı Arap usulündeki gibi peçesiyle gezdi.
2725 İki fakiri mescitte taş yastık ve hasır döşekte yatarken buldu.
2726 Bedenleri tozlara batmış, çamura bulaşmıştı; zihinleri dağınık, gönülleri perişandı.
2727 Bunlar soğuktan gözlerini yummamıştı, gece uyku yüzünü görmemişlerdi.
2728 (Soğuğa dayanamayıp) sıcağa dayanan hurma gibi olan gövde ve göğsün böyle (soğuk) yerde dayanması tuhaftır.
2729 Uyanıp biri diğerine "Ey kardeş, mahşer günü Allah cömert olur!" der.

eger pādişāhān-ı zerrīn tāc
ki ėlden alur bāc u nüzl u ḫarāc

şeb u rūz ʿıyş u ṣafāda müdām
ḳılur zindigāni bular ṣubḥ u şām

girürlerse firdevse çün ācizān
ḳabardan çıḳarmayam uş ser bir ān

bugün pāyümüzde ki ġam bendi var
bize vėrilür ėrte dārü'l-bevār

olur bize ḫoş-cāy yarın behişt
ki bugün belā ile tendür sirişt

bulardan ne nefʿ ėrdi bugün aḫī
yükin çekevüz tā ki yarın daḫı

der-i ʿadne ṣāliḥ eger ḳoya ten
başını yarayın şu kefş ile ben

kişinüŋ çü ṣāliḥ ėşitdi sözin
hemān-dem serāyına dutdı yüzin

seḥer çün güneş çeşmesinüŋ ṣuyı
ḫalāyıḳ gözinden yudı uyḫuyı

buyurdı ikisin de getürdiler
serīrine ḥürmetle yėtürdiler

mehābet döşek ʿadl bālīn aŋa
naẓar eyledi ḫoş bulardan yaŋa

seḫāb-ı saḫādan pes āb-ı kerem
döküp vėrdi ḫilʿat binit zer direm

ol āb ile yudı bularuŋ yüzin
silüp aldı dilden ne varsa tozın

şu bārān ṣovuḳ bād rencin çeken
ḳarışdı ululara āsūde ten

2730 Eğer halktan haraç, baç ve nüzül vergisi alan altın taçlı padişahlar,
2731 gece ve gündüz sürekli eğlence ve zevkte olan, sabah ve akşam keyifle yaşayan bunlar (/padişahlar),
2732 âcizler gibi cennete girerlerse işte bu başı bir an kabirden çıkarmayacağım!
2733 Bugün ayağımızda gam bağı var, yarın da bize cehennem verilir.
2734 Yarın bizim için hoş (/hak) yer cennet olur; çünkü bugün mayamız bela ile vücut bulmuştur (/yaratılmıştır)!
2735 Ey kardeş bunlardan bugün ne fayda ulaştı ki yarın da yükünü çekelim!
2736 Cennet kapısına eğer Salih beden koyarsa, ben şu ayakkabı ile başını yararım!
2737 Salih (o) kişinin sözünü işittiğinde hemen yüzünü sarayına tuttu (/saraya doğru gitti).
2738 Güneş çeşmesinin suyu seher vakti herkesin gözünden uykuyu yıkadığında
2739 Emretti, ikisini de getirdiler; hürmetle tahtına ulaştırdılar.
2740 Azamet döşek, adalet yastıktı ona; bunlardan tarafa güzelce baktı.
2741 Sonra cömertlik bulutundan cömertlik suyu döküp kaftan, binecek hayvan, altın, dirhem verdi.
2742 O, su ile bunların yüzünü yıkadı, ne (kadar) toz varsa gönülden silip aldı.
2743 Şu yağmur, soğuk, rüzgâr eziyetini çeken(ler) ululara karıştı, rahatladılar.

gedā gėce bī-cāme ne od ne dūd
muʿaṭṭar bugün cāmeler būy-ı ʿūd

2745. bularuŋ birisi dedi şehr-i yār
ne ḫoş geldi biz ḳuldan ėy nāmdār

ki ḳılduŋ bize bunca luṭf u kerem
her iḥsāndan eksük ḳomaduŋ bu dem

2747. feraḥdan melik ḫoş açaldı çü gül
gülüp dėdi ėy çoḳ çeken faḳr u z̲üll

ġurūr-ı ḥaşemle degülem ben ol
ki bulmaya dervīşler baŋa yol

2749. hīç olmaz bulardan yüzüm döndürem
ya vėrmeyem ol ḳavme māl u direm

bugün bāb-ı ṣulḥı ben açdum size
yarın sizde yapmaŋ ḳapuyı bize

2751. benümle ḫoş ol ėy behişte sezā
degül anda nā-sāzkārī revā

eger muḳbil iseŋ gel ėy pāk dem
bunuŋ gibi rāha yönel baṣ ḳadem

2753. ataŋ yolını dut gel ibn-i ḫalef
faḳīrān elin al dilerseŋ şeref

bugün şol ki toḫm-ı saʿādet ṣaçar
yarın şāḫ-ı ṭūbīden ol yėr s̲emer

2755. irādet var ise saāʿdet dile
ki devlet gelür ḫiz̲met ile ele

ḳaçan şuʿleŋ ola şihāb iltihāb
ki pürsin çü ḳandīl kendüŋden āb

2757. şemʿaveş çü sīneŋ yanup vėre dūd
vėrür cemʿe ḫoş rūşināyı vücūd

2744 Geceleri elbisesiz, ne ateş ne duman (bulan) kölelerin elbiseleri bugün öd ağacı kokuluydu

2745 Bunların birisi padişaha "Ey şöhretli, biz kul(larınızdan size) hoş gelen neydi (/neyimizi beğendin)?" dedi.

2746 Çünkü bize bunca lütuf ve kerem kıldın, bu vakit hiçbir ihsandan eksik koymadın?

2747 Hükümdar sevinçten gül gibi güzel açıldı, gülüp "Ey çok fakirlik ve hakirlik çeken!" dedi.

2748 Ben dervişlerin bana yol bulamayacağı o büyüklük gururuna sahip değilim.

2749 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] Bunlardan yüzümü döndürdüğüm ya da o kavme mal ve dirhem vermediğim hiç olmaz.

2750 Bugün barış kapısını size ben açtım, yarın siz de kapıyı bize kapatmayın.

2751 Ey cennete layık, benimle hoş ol; orada muhaliflik uygun değildir! (Bk.: *Derkenâr*)

2752 Eğer talihli isen gel ey temiz nefesli! Bunun gibi yola yönel, ayak bas!

2753 Gel sonradan gelen oğul, atanın yolunu tut! Şeref istersen fakirlerin elini al (/fakirlere yardım et)!

2754 Bugün saadet tohmunu saçan yarın Tuba dalından meyve yer.

2755 Gönlün var ise saadet dile; çünkü büyüklük hizmet ile ele gelir.

2756 Senin ateşin nasıl tutuşan kıvılcım olsun? Çünkü kandil gibi benliğinden su dolusun.

2757 Göğsün mum gibi yanıp duman verdiğinde (ancak) varlığın meclise güzel aydınlık verir.

ḥikāyet

bilürdi biraz biri ʿilm-i nücūm
velī ḫamr-ı kibr ile mest idi şūm

2759. bu fennüŋ tamāmına diler vuṣūl
gelür gūşiyāre ıraḳ yėrden ol

dili pür irādetdi gerçi tamām
velī pür ġurūr idi başı müdām

2761. ol ehl-i ḫıred yumup andan gözin
hīç ögretmedi ḥarf o merd-i güzīn

çü ḳaṣd-i diyār ėtdi ol nā-murād
dėdi aŋa bir pīr-i ferruḫ nijād

2763. ṣanursın özüŋi ḫıredmend aḫī
pür olsa çanaḳ nesne almaz daḫı

çü daʿ vīyle pürsin gidersin tehī
tehī gel ṭolu maʿ nī git her gehī

2765. özüŋ varlıḳdan żaʿ īfī ṣıfat
tehī eyle pes yüri pür-maʿ rifet

ḥikāyet

begine küsüp çekdi bir bende baş
aratdı bulınmadı ol baġrı ṭaş

30[b] 2767. hevāsında gezdi nėçe rūzigār
çü uṣlatdı devvāre-i zūrkār

derūnında olan sitīz u ḫaşem
gidüp geldi mevlāsına şūḫ çeşm

2769. melik dėdi cellāda dök ḳanını
cüdā ḳıl teninden başın cānını

o cellād-ı ḫūnī u şimşīr-keş
çıḳardı dilin deşnenüŋ teşneveş

2758 Birisi biraz yıldız ilmini bilirdi, ama kibir şarabıyla fena sarhoştu.
2759 Bu ilmin tamamına ulaşmayı diler, o uzak yerden Gûşiyâr'e gelir.*
2760 Aslında gönlü istek doluydu tamam ama başı da daima gurur doluydu.
2761 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] O akıl ehli ondan gözünü yumdu, o seçkin insan (ona) hiçbir söz öğretmedi.
2762 O isteğine erişememiş, memleket(ine dönme) niyetindeyken mübarek soylu pir ona bir şey dedi
2763 Ey kardeş, kendini akıllı zannedersin; (unutma) çanak dolu olursa daha hiçbir şey almaz!
2764 İddia ile dolu olduğun için boş gidiyorsun; her zaman boş gel, mana (ile) dolu git!
2765 Zaîfî gibi kendini varlıktan boş eyle, sonra marifet dolu yürü!
2766 Bir köle beyine küsüp firar etti; (bey onu) arattı, o taş bağırlı bulunmadı.
2767 Birkaç zaman kendi havasında gezdi, zorluk gösteren felek onu akıllandırdığı için
2768 içinde olan kavga ve hiddet gitti, (o) şuh gözlü efendisine (geri) geldi.
2769 Hükümdar cellada "Kanını dök; başını canını bedeninden ayır!" dedi.
2770 O kılıç çeken ve kan dökmeye alışık cellat, susamış gibi hançerinin dilini çıkardı.

2771. hemīn bende diküp semāya gözin
ėdüp secde sürdi yėr üzre yüzin

ėyitdi ilāhī başum ḳanumı
ḥelāl ėtdüm aŋa tenüm cānumı

2773. ki nāz ü niʿamla beni dutdı ḫoş
nėçe yıllar oldı ṣafādaydum uş

ḥużūr ile yanında buldum murād
geçürdüm ḳamu rūzigārumı şād

2775. gerekmez yarın ḳanum içün anı
dutalar feraḥda ola düşmeni

melik gūşına girdi çün güft-i merd
ḫışım çölmegi doldı pes āb-ı serd

2777. ġażab dīgi cūş ėtmez oldı daḫı
ḥilim kėsesi aġzın açdı saḫī

yüzinde gözinde öpüp pādişāh
aŋa ṭabl u kūs u ʿalem vėrdi cāh

2779. ḫuşūnet anı ėde yazdı tebāh
çü rıfḳ ėtdi buldı ulu pāygāh

çü rıfḳ ile bāb-ı ḥilimden varaḳ
oḳıdı yüce pāyeler vėrdi ḥaḳ

2781. oŋat bil ki yumşaḳ söz ėy ḫoş kişi
ḳılur ḫışmı sākin çü āb āteşi

tevāżuʿ ḳıl olsa ger aʿdāŋ tünd
ki keskün ḳılıcı ėder nermī künd

2783. ki ceng güni merdān-ı şimşīr u tīr
zırıh içre ḳor nėçe yumşaḳ ḥarīr

2771 Köle hemen gözünü gökyüzüne dikti, secde edip yer üzerine yüzünü sürdü.
2772 "Ya rabb, başımın kanını, bedenimin canını ona helal ettim!" dedi.
2773 Çünkü beni naz ve nimetlerle hoş tuttu, birçok yıldır işte böyle sefadaydım.
2774 Onun yanında huzurla isteklerime kavuştum, bütüm ömrümü mutlu geçirdim.
2775 Yarın (ahirette) benim kanım için onu yakalamasınlar, düşmanı sevinmesin!
2776 Yiğidin sözü hükümdarın kulağına geldikten sonra öfke çömleği soğuk su doldu.
2777 Öfke kazanı daha kaynamaz oldu; yumuşaklık cömertin kesesinin ağzını açtı.
2778 Padişah yüzünü gözünü öpüp ona davul, kös, sancak ve makam verdi.*
2779 Sertlik onu az kalsın mahvediyordu, mülayimlik ettiğinde büyük rütbe buldu.
2780 Yumuşaklık babından mülayimlikle sayfa okuduğunda Allah yüce rütbeler verdi.
2781 Ey güzel kişi, iyi bil ki, yumuşak söz öfkenin ateşini su gibi sakinleştirir!
2782 Senin düşmanın sert olsa da tevazu kıl; çünkü yumuşaklık keskin kılıcı kör eder.
2783 Çünkü savaş günü kılıç ve oklu yiğitler zırhlarının içine nice yumuşak ipek koyarlar.*

ḥikāyet

meger vardı bir ʿārif-i köhne-pūş
otururdı vīrānesinde ḫamūş

ḫalāyıḳdan el çekmiş idi müdām
mekânında tenhā idi ṣubḥ u şām

bir ādem ėşidür ki bir kelb ulur
ṣadā ʿārifüŋ ḥücresinden gelür

dėdi bu kühen-pūş ṣāliḥ recül
degül vaḥşī ādem enīsi degül

ne seg ḥücresinde bunuŋ gürbe yoḳ
ʿacebdür bu seg kim nübāḥ ėtdi çoḳ

hele bir göreyin varup ḫānesin
ki tenhā ḳomış ola kāşānesin

varup bulmadı segden aṣlā nişān
degül anda illā ki ṣāliḥ hemān

bu sır keşfin ėtmekde eyledi şerm
ḫacil dönüben ḳıldı reftār-ı nerm

ayaḳ ṣavtın ėşitdi ʿārif hemān
dėdi durma ḳapuda gel ėy fülān

yaḳīn vardı çün pes o şaḫṣa dėdi
meger bunda ṣanduŋ üren kelb idi

çü meskendi tenhā vü ḫālī üren
degül ṣavt-ı seg ol ben idüm üren

çü bī-çāregī gördüm alur ḳodum
kiber nāzı u ʿaḳlı başdan yudum

çü gördüm ki seg gibi miskīn yoḳ
çaġırdum ḳapusında seg gibi çoḳ

2784 Eski püskü giyinen bir arif vardı, viranesinde suskun otururdu.
2785 Yaratılmışlardan süresiz el çekmişti, sabah ve akşam mekânında yalnızdı.
2786 Bir adam bir köpeğin uluduğunu işitir; ses arifin hücresinden gelir.
2787 Bu eski püskü giyinen derviş, hayvanı bırak insan dostu bile değildi.
2788 Ne köpeği bunun hücresinde kedi (bile) yoktur; çok havlayan bu köpek gariptir?
2789 Hele evine gidip bir göreyim, çünkü köşkünü terk etmiş olabilir.
2790 Gitti, köpekten hiçbir iz bulamadı, orada salihten başkası yoktu.
2791 Bu sırrı anlamak için yaptığından utandı, mahçup dönerek yavaşça yürüdü.
2792 Arif hemen ayak sesini işitti, "Ey filan, durma kapıda, gel!" dedi.
2793 Yaklaştıktan sonra o şahsa (şöyle) dedi: "Burada üreni köpek zannettin."
2794 Ancak o köpeğin sesi değildi, ev tenha ve boş olduğu için uluyan bendim.
2795 Çünkü (Allah'ın) biçareliği kabul ettiğini gördüm; kibiri bıraktım, nazı ve aklı baştan temizledim.
2796 Çünkü köpek gibi (başka) zavallının olmadığını gördüm; (Allah'ın) kapısında köpek gibi çok bağırdım.

2797. dilerseŋ ki ḳadr u şeref bulasın
özüŋ alçaḳ eyle yüce olasın

taʿabbüdle vālāya érer kişi
tevāzūʿyla bālāya érer kişi

2799. bu ḥażretde ol kimse bulur ṣadar
ki vérmeye kendü vücūdına ḳadr

gelür tünd u heybetle başdan çü seyl
düşüp ḳor yére rūy mānend-i feyl

2801. çü şebnem düşer ḫurd u miskīn hemān
mihirle çeker kendüye āsumān

ḥikāyet-i ḥātem-i ṭāyī

dédiler süḫan-gūy bir néçe ten
ki ḥātem aṣamm idi inanma sen

2803. gelür bir vazıldı dutar aŋa ses
ki örümcek aġına düşmiş meges

éşidür megesden ki ḳılur ṭanīn
ṣanasın ki bimār eyler enīn

2805. çeküp çenbere tārlar ʿankebūt
tevekkül bucaġında ḳılmış sükūt

ġaraż tārlardan anı ṣayd imiş
meges ḳand ṣanur meger ḳayd imiş

2807. çü cān dalbınur aġa düşmiş meges
ḳılur böyle bāġ içre uçmaḳ heves

bıraḳmış özin ʿankebūt aġına
dolaşmışdı ol bāġ ayaġına

2809. baḳup çeşm-i ʿibretle dédi sebāḳ
ayaḳ bāġuŋ olmış ṭamaʿ çek ayaḳ

2797 İtibar ve şeref bulmayı dilersen kendini alçak eyle, (ancak öyle) yüce olursun.
2798 Kişi kullukla yüceye ulaşır, kişi tevazuyla yükseğe ulaşır.
2799 Bu hazrette (/Allah'ın huzurunda) kendi varlığına değer vermeyen kişi yüksek makam bulur.
2800 Sel yukarıdan şiddetli ve korkutucu geldiği için fil gibi düşüp yere yüz koyar.
2801 Çiğ tanesi küçük ve aciz düştüğü için gökyüzü (onu) kendisine muhabbetle/güneşle çeker.
2802 Söz söyleyen bir çok kişi "Hatem sağırdı." dediler. İnanma sen!*
2803 Bir vızıltı sesi gelir, ona (kulak) tutar; (bir) sinek örümcek ağına düşmüştür.
2804 Sineğin vızıldadığını işitir; sanki hasta inlemektedir.
2805 Örümcek çembere ağlar çekip tevekkül köşesinde susmuş.
2806 Ağlardan amaç onu avlamakmış, sinek şeker sanmış meğer tuzak imiş.
2807 Böyle bağ içinde uçmaya heves ettiği için ağa düşen sinek can çekişir.
2808 Kendini örümcek ağına bırakmış, o bağ ayağına dolaşmıştı.
2809 İbret gözüyle bakıp (şöyle bir) ders demiş: Senin ayak bağın aç gözlülük olmuş, (ondan) ayağını çek!

ki her yėrde olmaz şeker şehd ü ḳand
düşer kūşelerde olur dām u sed

2811. bu rāy ehlinüŋ ḥalḳasından biri
dėdi ėy kerem kānı iḫsān eri

ḫurūş-ı meges boldı semʿüŋe yol
k'ėrer gūşımuza tekellüfle ol

2813. çü ṣavt-ı megesdensiz āgāh siz
aṣamm dėmezüz size min-baʿd biz

gülüp dėdi ėşit budur ḳavl-ı ḥaḳ
aṣamm yeg ki bāṭıl ėşide ḳulaḳ

31[a] 2815. şular ḫalvetümde k'olur ber-devām
ṣenāmı ėdüp medḥ ėdürler müdām

ḳulaḳ dīdedür ġayra ėy ʿabd-i ḫāṣ
ki ta her tekellüfden olam ḫalāṣ

2817. bunamış ṣanup ḫalḳ acı datlumı
dėsünler ne varsa eyü yatlumı

bed-işüm ėşitmek gele çünki bek
bed-iş işlemekden çekeyin etek

2819. ögülseŋ feraḥ olma ḳıl ṣoḥbetüŋ
çü ḥātem aṣamm ol ėşit ġıybetüŋ

ḥikāyet

meger vardı tebrīzde bir ʿazīz
ki dāyimdi bīdār u ehl-i temiz

2821. bir oġrıyı bir şeb görür kim kemend
ṣarup atdı bir bāma ḫoş ėtdi bend

ḫaber vėrdi pes ḫalḳ o şeb çūbla
peyine düşüp gitdi āşūbla

2810 Çünkü her yerde şeker, bal ve şeker kamışının suyu olmaz; köşelerde tuzak ve set olur düşersin!
2811 Bu âlim ehlinin halkasından biri "Ey kerem ocağı, ihsan eri!" dedi
2812 Bizim kulağımıza zorlukla ulaşan sineğin gürültüsü senin kulağına yol buldu.
2813 Siz sineğin sesinden haberdar olduğunuz için size biz bundan sonra sağır demeyiz.
2814 Gülüp "Hak söz budur, dinle! Kulağın bâtıl şeyleri işitmesindense sağır olması daha iyidir." dedi.
2815 Her zaman halvetimde olanlar, sürekli övgümü edip methederler.
2816 Ey has kul, her gösterişten kurtulana kadar başkaları için kulak gözdür!*
2817 Halk (beni) bunamış sanıp acılığımı tatlılığımı, iyiliğimi kötülüğümü ne varsa (her şeyi) desin.
2818 Kötü işimi işitmek sert geleceği için kötü iş işlemekten etek çekeyim.
2819 Sohbet ettiğinde övülürsen sevinme, Hatem gibi sağır ol gıybetini işit!
2820 Meğer Tebriz'de hiç uyumayan, temiz ehilden bir aziz varmış,
2821 Bir gece bir hırsızın kement sarıp bir dama attığını (ve oraya) güzelce bağladığını görmüş.*
2822 Sonra haber verdi, halk o gece sopayla bir kargaşayla (hırsızın) ardına düşüp gitti.

2823. ökin dėvşürüp baḳdı ṣaġ u ṣola
revā görmedi kim ḫaṭarda ola

ḳoma dut nehībinden āşüfte düzd
girīz iḫtiyār ėtdi bī-ecr u müzd

2825. o nā-merd ėşitdi çü merdān ünin
hemīn dutdı rāh-ı firāra yönin

görür düzd-i bī-çāre maḥrūm olur
dil-i pārsāya teraḥḥum gelür

2827. ḳaraŋuda bir ġayr yoldan öŋin
alup geldi pes düzde zāhid yaḳīn

dėdi gitme dur āşināyam saŋa
gel ėy pehlüvān ḫāk-i pāyem saŋa

2829. saŋa beŋzer er görmedüm ėy cüvān
ki erlik iki dürlü olur hemān

biri ceng içinden ḳılan cān ḫalāṣ
biri ceng ėdendür çü merdān-ı ḫāṣ

2831. bu iki hünerde senüŋ bendeŋem
efendümsin ü ʿabd-i efgendeŋem

ḳadem rence ḳılup ėderseŋ kerem
senüŋle bir eve varalum bu dem

2833. serā bilürem saḳfı yüksek degül
cidārı vü bāmı igen bek degül

yoḳ ādem ev içinde baġlu ḳapu
anı ṣanma düşvār u muḥkem yapu

2835. birümüz ḳoyup biri çignine pāy
başup bir ṭaş üzre çıḳaruz ḳolay

ḳılup cā bilüsi vü dildārı yol
getürdi çeküp kendü evine ol

2823 (Hırsız) aklını başına toplayıp sağ ve sola baktı; tehlikede olmayı uygun görmedi.
2824 Tutulup bırakılmama korkusundan perişan hırsız eli boş kaçmayı seçti.
2825 O alçak, adamların sesini işittiğinde hemen yüzünü kaçış yoluna tuttu.
2826 Çaresiz hırsızın istediğini elde edemediğini gördüğünde sofunun gönlüne acıma gelir.
2827 Sonra sofu karanlıkta bir başka yoldan hırsızın önünü kesip ona yaklaştı.
2828 "Gitme, dur, ben senin için dostum! Ey yiğit, gel, senin için ayak toprağıyım!" dedi.
2829 Ey genç, sana benzer er görmedim; çünkü erlik ancak iki türlü olur:
2830 Biri savaş içinden canını kurtaran, biri has yiğitler gibi savaşandır.
2831 Bu iki hünerde senin kölenim, düşkün kulunum, efendimsin!
2832 Zahmet edip lutfedersen şimdi seninle bir eve gidelim.
2833 Çatısı yüksek olmayan, duvarı ve damı çok sert olmayan saray biliyorum.
2834 Ev içinde bağlı kapı, adam yok; onu zor ve sağlam yapı zannetme.
2835 Birimiz birimizin omzuna ayak koyup bir taş üzerine basıp kolayca çıkarız.
2836 Hırsıza yer ve yol bilgisi verip kendi evine çekip getirdi.

2837. ḳoyup yėrde ol rāh-rev ṭālibi
baṣup çignine çıḳdı ev ṣāḥibi

ḳamu raḫt u esbābını yek-be-yek
yuḳarudan atup dėdi dut etek

2839. vėrüp varın eyledi ġavġa ki düzd
meded yardam eyleŋ cüvānān-ı müzd

çü hengāme düzdi ṣıçaratdı tīz
alup pārsā ṣevbin ėtdi girīz

2841. çü buldı murādını düzd-i ẓarīf
şen oldı pes ol pārsā-yı ʿafīf

ʿaceb şol ḫabīṣe ki hīç raḥmı yoḳ
ḳılur nīk-dil merd iḥsān çoḳ

2843. ʿacebdür bu k'ehl-i ḫıred gāh olur
keremden bedāna nīgūyī ḳılur

ėder ʿıyş iḳbāl-i nīkānda bed
deger ne degül ehl-i nīkī ebed

ḥikāyet

2845. żaʿīfī gibiydi biri sāde dil
ki bir sāde rūy idi üftāde dil

olupdurdı çevgān-ı saḫtīye gūy
vėrürdi cefā düşmen-i saḫt-gūy

2847. ne kimseye buġz eyler idi ne kīn
belādan ne ebrūsı dutardı çīn

çevürmezdi yüzini ger sögseler
dutardı ḫoş arḳasını dögseler

2849. ne kimse ki sille vü müşt ursa bol
döner elin ayaġın öperdi ol

2837 Ev sahibi, o yolcu talibini (/hırsızı) yerde koyup omzuna bastı, çıktı.
2838 Bütün at takımını ve vasıtalarını tek tek yukarıdan atıp "Eteğini aç!" dedi.
2839 Bütün malını verip "Hırsız! İmdat! Yardımsever gençler, yardım edin!" diye gürültü çıkardı.
2840 Gürültü hırsızı sıçrattığında sofunun elbisesini alıp çabucak kaçtı.
2841 Sonra dürüst sofu, zarif hırsız istediğini bulduğu için mutlu oldu.
2842 Hiç acıması olmayan kötüye şaşılır. İyi gönüllü insan çok ihsan kılar.
2843 Akıllıların bazen keremlerinden kötülere iyilik etmesi şaşırtıcıdır!
2844 İyilik ehlinin yaptıklarına layık olmasa da kötü (kişi), iyilerin ikbali (sayesinde) yaşar.
2845 Zaîfî gibi temiz kalpli, temiz yüzlü, alçak gönüllü biri vardı.
2846 Bir sert çevgana top (guy) olmuştu, sert sözlü düşman sıkıntı verirdi.*
2847 Kimseye ne nefret ne kin beslerdi ne de kaşı sıkıntıdan çatılırdı.
2848 Sövseler bile yüzünü çevirmezdi, sırtını dövseler yüzünü asmazdı.
2849 Birisi çokça tokat ve yumruk vursa bile o, döner onun elini ayağını öperdi.

biri dėdi ġayret ḳanı yoḳ mı neng
başuŋda nedür bunca sille vü seng

2851. çeker ḫār zaḫm u belāsını dūn
ḳılur düşmenine taḥammül zebūn

ṣaḳın geçme ėtse ḫaṭā düşmenüŋ
ḳoma bend-i zinc̄irine gerdenüŋ

2853. ki yoḳ erlige ṭāḳati dėr bu nās
belā-ḫ[v]āh olur düşmen-i nā-sipās

cevāb eyle vėrdi bu merd-i elem
revā zerle yazsa ger altun ḳalem

2855. anuŋ mihrinedür hem̄in dil serāy
daḫı kimseye k̄ine yoḳ anda cāy

ḥikāyet

ne ḫoş dėdi behlūl-i ṣābir ḥamūl
çü bir ġazī̄yi gördi ceng eyler ol

2857. ḫaber bilse bu müddeʿ ī̄ dostdan
ʿadū cengine h̄iç ḳomayaydı ten

eger bilse ḥaḳ varlığından ḫaber
bu ḫalḳı ḳamu dost bilürdi er

2859. ḫudāyı bileydi bu b̄ī-maġz u post
ḳamu ḫalḳı bileydi kendüye dost

ḥikāyet-i loḳmān ḥek̄im

ėşitdüm ki loḳmān siyeh f̄ām idi
ne nāzük-beden ne ḫoş endām idi

31[b] 2861. ṣanup kendü ḳulını bir seng-dil
çü gördi zebūn aŋa çekdürdi gil

2850 Birisi "Başındaki bunca bela ve taş nedir? (Sende) utanma yok mu? Gayret (/karşı koyna) hani?" dedi
2851 Alçak, diken yarasını ve belasını çeker; aciz, düşmanına tahammül kılar.
2852 Düşmanın hata ederse sakın affetme, onun zincirinin bağına boynunu koyma!
2853 Çünkü bu halk erliğe gücü yok der; nankör düşman belasını arar!
2854 Bu elemin adamı öyle bir cevap verdi ki altın kalem altınla yazsa yakışır:
2855 Gönül sarayı yalnızca onun (/Allah'ın) sevgisi içindir, onda birine kin tutmaya dahi yer yoktur.
2856 Bir gaziyi kavga ederken gördüğünde çok sabırlı Behlül ne güzel dedi:*
2857 Bu iddiacının dosttan haberi olsa düşman kavgasına hiç karışmazdı.
2858 Eğer erin Hak varlığından haberi olsa bu halkı hep dost bilirdi.
2859 Bu akılsız Allah'ı bilseydi bütün halkı kendisine dost bilirdi.
2860 Lokman'ın siyah renkli olduğunu, ince bedenli ve hoş endamlı olmadığını işittim.
2861 Bir taş gönüllü (Lokman'ı) kendi kölesi sanıp aciz gördüğü için toprak çektirdi.

degüldi vefā mihri bābı açuḳ
cefāsını pes aŋa çekdürdi çoḳ

2863. serayın yapup çekdi ḳahrın müdām
aŋa ḫizmet eyledi bir yıl tamām

giden ḳul çü geldi pes ol ḫāli cevf
ḫacil oldı loḳmāndan eyledi ḫavf

2865. düşüp ayaġına ʿöẕür diledi
gülüp loḳmān aṣṣı ne ʿöẕre dėdi

elüŋdendi bir sāl pür-ḫūn ciger
ḳaçan gide dilden bir anda hey er

2867. ṣuçuŋdan velī geçdüm ėy pür-cefā
ki aṣṣuŋ ziyān eylemedi baŋa

sen ābād ḳılduŋ şebistānuŋı
müzeyyen ėdüp bāġ u bostānuŋı

2869. velī bende artdı maʿārif ḥikem
ḫoş envār-ı ʿilmiyle doldı şikem

evümde ġulāmum var ėy ketḫudā
düşer aŋa saḫt iş buyurmaḳ baŋa

2871. daḫı vīr ṣayam aŋa saḫtī vü ġam
çü gil çekdügüm zaḥmetin yād ėdem

yėmeyen ulular cefāsını bol
żaʿīfān u ḫurdān ġamın çekmez ol

2873. eger ḥākimān ėtse saḫtī kelām
sen ėt zīr-i destüŋe nermī müdām

ger ehl-i ḥüküm saḫtī ėtse yigit
çü ḥükmüŋdedür ḫalḳa yumşaḳlıḳ ėt

2862 Vefa, sevgi kapısı açık değildi; ama ona cefasını çok çektirdi.
2863 Sarayını yapıp daima kahrını çekti, ona tam bir yıl boyunca hizmet etti.
2864 Sonunda giden köle (geri) geldiğinde o boş kalpli mahçup oldu, Lokman'dan korktu.
2865 Ayağına düşüp özür diledi, Lokman gülüp özrü için "Ne fayda!" dedi.
2866 Bir yıl senin elinden ciğer kan doldu; hey er, bir anda gönülden nasıl gider?
2867 Ey cefa dolu, yine de suçunu affettim, çünkü senin faydan bana ziyan etmedi.
2868 Sen bağ ve bostanını süsleyip harem daireni abad ettin.
2869 Ama bende de ilimler, hikmetler arttı; gönül ilmin nurlarıyla güzelce doldu.
2870 Ey kahya! Bevimde kölem var; bana da (bazen) ona zor iş buyurmak düşer.
2871 Toprak çektiğim (zamanların) zahmetini hatırladığımda ona daha zorluk ve üzüntü teklif etmem!
2872 Büyüklerin cefasını çok yemeyen kişi, zayıfların ve küçüklerin gamını çekmez.
2873 Baştakiler sert bir söz söylese de sen elinin altındakilere daima yumuşaklık göster.
2874 Ey yiğit, hüküm ehli sertlik etse de halk senin hükmünde olduğunda yumuşaklık et!

ḥikāyet

2875. ėşitdüm cüneydī ki şanʿānda
görür bir seg-i ṣaydī yābānda

dişi ḳalmamış ṣaydı çoḳ yėmeden
żaʿīf olmış acından āşüfte ten

2877. o gün pençesindendi şīrān zebūn
yatur ḫasta rūbāh elinde bu gün

ʿaceb tīz dendāndı mānend-i ḫūk
bu dem süst olmış çü dendān-ı ġūk

2879. dün ėderdi biri dişi zaḫmnāk
bu gün postını ėder gürbe çāk

dutar idi ḳahr ile ṭaġ ayusın
ʿacezden çeker şimdi cān ḳayusın

2881. dişinden ḳocınur iken gürk ü şīr
aŋa yeg gelür oldı yumşaḳ ḫamīr

çü miskīnī gördi ki yoḳ ḥāl-i ṣayd
aŋa nışf-ı zādını vėrdi cüneyd

2883. döküp eşk-i ḫūnīn pes ol pāk ten
dėdi kim bilür behter ol mı ya ben

ben andan bugün ẓāhiren behterem
ne bilem başuma ne yazdı ḳalem

2885. ṭayanursa ger pāy-ı īmānum āh
başum bula mı tāc-ı ʿafv-ı ilāh

cüdā kisvet-i maʿrifetden eger
ten olursa itden oluram beter

2887. ki bu nām-ı zişt ile fevt olsa it
dėmezler aŋa var ṭamuya git

2875 Cüneydî'nin Sanan'da sahrada bir av köpeği gördüğünü işittim.*

2876 Avı çok yemekten dişi kalmamış, açlıktan zayıflamış, bedeni perişanmış.

2877 O gün aslanlar onun pençesi yüzünden acizdi, bugün tilki elinde hasta yatmaktadır.

2878 Domuz gibi keskin dişliydi, bu vakit kurbağa dişleri gibi kör olmuş.*

2879 Dün dişi birini yaralardı, bugün postunu kedi yırtar.

2880 Dağ ayısını perişan ederek tutardı, şimdi acizlikten can kaygısı çeker.

2881 Kurt ve aslan onun dişinden korkarken yumuşak hamur ona daha iyi gelir oldu.

2882 Cüneyt, (köpeğin) ava gidemeyecek acizlikte olduğu görünce ona azığının yarısını verdi.

2883 Sonra o saf kişi, kanlı göz yaşı döküp "O mu ben mi daha iyiyim, kim bilir?" dedi.

2884 Görünüşte bugün ben ondan iyiyim, kalem (/kader) başıma ne yazdı ne bileyim?

2885 Ah, eğer imanımın ayağı dayanırsa (/kaymazsa), başım Allah'ın af tacını bulabilecek mi?

2886 Eğer beden marifet elbisesinden ayrılırsa itten beter olurum.

2887 Çünkü it bu kötü nam ile ölürse ona "Yürü, cehenneme git!" demezler.

żaʿīfī reh-i ḥaḳ budur yol eri
ḳamu ʿizzet-i dünyādandur berī

2889. bular görmedi yeg çü segden özin
şerefde meleklerden oldı güzīn

ḥikāyet

ḳopuzını bir gėce bir mest-i dūn
ser-i pārsāda ṣıyup döktü ḫūn

2891. çü rūz oldı ol merd-i ṣāḥib-kerem
o bī-raḥme vėrdi bir avuc direm

dėdi ol ṣabūr u ḥalīm ehl-i hüş
ḳoluŋa saŋa zaḥmet oldı öküş

2893. ki dün gėce maʿẕūr idüŋ ḳatı mest
benüm baş ḳopuz senüŋ oldı şikest

ḫoş oldı başum baŋa degül kem iş
ḫoş ėtmez senüŋ göŋlüŋ illā gümiş

2895. çıḳar başa ḥaḳ dostı anuŋçün
ki ḫalḳuŋ ṭaşın yėr başı dün ü gün

ḥikāyet

rivāyetde der k'ulularuŋ biri
nihān idi tenhāda ḫalvet yėri

2897. maʿārifde bulmışdı maʿnī yaḳīn
degül ṣūret oġrısı ol pāk dīn

degül ʿārif-i delḳ ki ėdüp niyāz
ḳıla ḥācet elini ḫalḳa dırāz

2899. yapup der yüzine ġayardan yaŋa
saʿādet ḳapusı açılmışdı_aŋa

geçinür idi ḫoş gehī ṭoḳ geh ac
hīç ėtmezdi kimseye ʿarż iḫtiyāc

2888 Ey Zaîfî! Doğru yol (/Hakk'ın yolu) şudur: Yol eri (/Hakk yolunun yolcusu) bütün dünyanın izzetinden uzaktır!
2889 Bunlar (/Hak yolunun erleri) kendilerini köpekten daha üstün görmedikleri için şerefte meleklerden daha seçkin oldular.
2890 Bir gece bir alçak sarhoş, kopuzunu sofunun başında kırıp kan döktü.
2891 Sabah olduğunda o kerem sahibi adam, o merhametsize bir avuç dirhem verdi.
2892 O sabrı çok, yumuşak huylu, akıl ehli (sofu, sarhoşa) "Koluna, sana çok zahmet oldu!" dedi.
2893 Çünkü dün gece çok sarhoştun, mazeretliydin; benim başım senin de kopuzun kırıldı.
2894 Başım iyileşti, bana kötü bir şey olmadı; ama senin gönlünü gümüşten başkası hoş etmez.
2895 Dün ve bugün başı halkın taşını yediği için Allah dostu başa çıkar (/çok değer kazanır)!
2896 Hikayede anlatılır: Ulların birinin halvet yeri tenhada gizliydi.
2897 O temiz niyetli, suret hırsızı değildi; ilimde manayı yakinen bulmuştu.*
2898 Dua edip ihtiyaç elini halka uzatan hırkalı arif(lerden) değildi.
2899 Ona saadet kapısı açılmıştı, (ama o) başkalarından (/dünyadan) yana şeylerin yüzüne kapıyı kapatmıştı.

2901. meger bir ʿaḳılsuz sefīh āteşi
ʿaceb şūḫ dillü yüzi bek kişi

ağız açup uzatdı dilin çü mār
o merd-i nīgūya dėdi bed-hezār

2903. ki bu bed-likāyadurur dīv eş
budur ehl-i telbīs-i iblīsveş

süleymān yėrinde oturup çü dīv
megerdür müdām işi destān u rīv

2905. çü gürbe yüzin yur müdām üstüvār
diler k'ėde müşān-ı kūyı şikār

ḳuru nāmçün çoḳ riyāżet ėder
ki boş ṭablüŋ üni ırağa gider

2907. bu söyler cemʿ olmış enbūh nās
temāşācılar merd u zen bī-ḳıyās

32[a] ol ulu döküp ḫūn pes dīdeden
dėdi tevbe vėr buŋa yā rabbi sen

2909. eger ṭoġru dėdiyse ėy ḥayy u pāk
baŋa tevbe vėr olmayam tā helāk

baŋa ḫoş gelür ʿayb-cūyem ʿaceb
ki bed-ḫūy mı bildürür baŋa hep

2911. ʿadūŋuŋ dėdügiyseŋ incinme sen
degülseŋ ḳuru yėldür ölçer dehen

ger ebleh dėse müşke çirkīn ḳoḳar
anı ṣaḳla sözin ḳulaḳdan çıḳar

2913. bir aḥmaḳ ʿabīre ki bu gende dėr
özüŋ cemʿ ḳıl ol perākende dėr

piyāza ḳoḫar bed dėse dėr saḥīḥ
ki ḳoḫar ṣaramsaḳ gibi ol ḳabīh

2900 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] Bazen tok bazen aç güzelce geçinirdi, asla kimseye ihtiyacını arz etmezdi.
2901 Akılsız, adi, hiddetli, kötü dilli, sert yüzlü bir kişi
2902 ağzını açıp yılan gibi dilini uzattı, o iyi adama pek çok kötü (söz) söyledi:
2903 Bu çirkin yüzlü şeytanın eşidir, bu iblis gibi hile ehlidir.
2904 Şeytan gibi Süleyman'ın yerinde oturur, işi daima hile ve düzendir.*
2905 Mahallenin farelerini avlamayı dileyen güçlü kedi gibi sürekli yüzünü yıkar (/abdest alır).
2906 Kuru şöhret için çok riyazet eder; çünkü boş davulun sesi uzağa gider.*
2907 (Birinci mısrada vezin kusuru olabilir.) Bu konuştukça kadın erkek birçok izleyici, çok sayıda insan toplanmış.
2908 O ulu, sonra gözden kan döküp "Ey rabbi! Sen buna tövbe ver!" demiş.
2909 Ey Hayy u Pak (Rab)! Eğer doğru söylediyse helak olmamak için bana tövbe ver!
2910 Bana hep kötü huyumu bildirdiği için ayıp arayanım bana çok hoş gelir.
2911 Düşmanın dediği (gibi) isen sen incinme; değilsen "Kuru yeldir (/boş laftır), ağız ölçer (/ağız yoklar)!" (de, geç)!
2912 Eğer aklı kıt, miske kötü kokar derse o (miski) sakla onun sözünü kulağından çıkar.
2913 Bir ahmak güzel kokuya bu fena koku derse kendini topla, o saçma söz der.

2915. çü hengāme-gīr ola düşmān-ı bed
zebān bendini dutmaz ehl-i ḫıred

degül rāst-rev gitdi egri yola
şu kes kim fīrīb-i müşaʿbid ola

2917. işini görüp oturan ʿāḳil er
bed-endīş olanuŋ dilin bend ėder

sen eyü yüriyişlü eyle tenüŋ
ki dėmeye bed-gūy naḳṣuŋ senüŋ

2919. tırıḳdura düşmen sözi çün seni
bulup ʿaybuŋ işleme daḫı anı

çü düşmen dėye bed ḳolun dişleme
bilüp ʿaybuŋ ayruḳ anı işleme

2921. nīgū-gūyem oldur benüm dāyimā
ki bed-ḫūyumı dėye rūşen saŋa

çü ʿaybuŋ dėye düşmen ėtme ilenc
o ʿaybuŋ yoġ ise eyit bād-senc

ḥikāyet

2923. meger bir kişinüŋ olur müşkili
varur ḥall ėde anı tā kim ʿalī

o dānende-i āsumānī kitāb
aŋa ʿilm u reʾyiyle vėrdi cevāb

2925. açup ol cemʿde birisi dehen
degüldür dėdi böyle ėy bū'l-ḥasen

pes incinmeyüp dėdi ḥaydar aŋa
daḫı yeg bilürseŋ bu dem ḳıl edā

2927. dėdi lāyıḳ olan sözi rāst ol
çü söz egri olmaya olur ḳabūl

2914 Soğana kötü kokar derse doğru der, çünkü sarımsak gibi o fena kokar.
2915 Kötü düşman kavgacı olduğunda akıllı kişi, (falcılardan o düşmanın) dil bağını bağlatmaz.
2916 Hileci hokkabaz olan kimse eğri yola gitti, doğru yürüyüşlü değildi.
2917 İşini görüp oturan akıllı er, kötü fikirli olanın dilini bağlar.
2918 Kötü sözlünün senin eksiğini dememesi için sen kendini iyi yürüyüşlü eyle.
2919 Düşman sözü seni üzdüğünde kendi ayıbını bul, bir daha onu yapma!
2920 Düşman kötü (söz) dediğinde kolunu ısırma, aybını bilip onu bir daha yapma!
2921 Benim daima iyiliğime konuşan kişi, kötü huyumu sana açıklayandır!
2922 Düşman senin aybını dediğinde beddua etme, o ayıbın yok ise "Yel ölçmüştür!(/eli boşa çıkmıştır/boş laftır)" de geç!*
2923 Meğer bir kişinin zor bir işi olmuş, halletmesi için Hz. Ali'ye gitmiş.
2924 Semavî kitabı (/Kuran'ı) bilen Ali, ona ilim ve görüşüyle cevap vermiş.
2925 O toplulukta birisi ağzını açıp "Ey Hasan'ın babası, böyle değildir!" dedi.
2926 Sonra Haydar incinmeyip ona "Daha iyisini biliyorsan şimdi söyle!" dedi.*
2927 O gerekli olan sözü doğru söyledi; söz eğri olmadığında kabul olur.

güneş balçıḳ ile ṣıvanmaz kişi
yėnür ṣanma gökde her uçan ḳuşı

2929. ʿalī dėdi çün rāst oldı cevāb
ḫaṭā eyledüm ben bu sözdür ṣevāb

begendi sözin şāh-ı merdān ʿalī
bu ḥaḳ söze inṣāf ėtdi velī

2931. ʿilimde ḳamudan ol iken yüce
dėdi yeg bunuŋ sözi benden ḫʷāce

bu günlerde olsaydı bu ehl-i cāh
kibirden dönüp ėtmez idi nigāh

2933. ḳapudan ėdüp ṭaşra ḥācib hemān
sürüp çıḳarurdı anı ol zamān

ki ḳanı yüzüŋ ṣuyı ya yoḳ mı yüz
degül de'b ulular öŋinde söz

2935. göremez mi kim ḳara yėrde çemen
biter bitirür tāze güller tiken

şu kimse başında ki pindār var
anı ḥaḳ ėşidür dėme zīnhār

2937. eṣer eylemez ḳavl-i ḥaḳ u rüsül
bitürmez ḳara ṭaşda bārān gül

ʿilimden vaʿaẓdan ḳılur ʿār u neng
ėder pend başına dünyāyı teng

2939. dür-i baḥr-ı faẓl iseŋ ėy pāk dil
ṣaçup pāy-ı dervīşe teẕkīr ḳıl

ḥakīmā ṣaçup yürime dürri sen
çü gördüŋ ki pürdür ḫʷāce kendüden

2941. ulu kendü kendinden olan fuẓūl
degül hīç kimi kimse gözine ol

2928 Ey insan, güneş balçık ile sıvanmaz! Gökte her uçan kuşu yenir sanma!
2929 Ali, cevap doğru olduğu için "Ben hata ettim, bu söz doğrudur." dedi
2930 Şâh-ı Merdan Ali, onun sözünü beğendi; Veli (Ali), bu sözün hakkını verdi.*
2931 O kişi ilimde herkesten yüceyken "Ey efendi(ler)! Bunun sözü benden daha iyidir!" dedi.
2932 Bu makam ehli, bu zamanlarda olsaydı kibirden (o adama) dönüp bakmazdı!
2933 Perdedar (/kapıcı memurlar) hemen onu kapıdan dışarı edip o vakit sürüp çıkartırlardı;
2934 "Büyüklerin önünde söz (söylemek) âdet değildir, yüzü suyun (/şerefin, edebin) hani? Ya da yüzün mü yok?! (/yüzsüz!)" diye.
2935 Kara yerde çimenin bittiğini, dikenin taze güller bitirdiğini göremez(ler) mi?
2936 Başında böbürlenme olanı asla Allah işitir deme!
2937 Hak ve peygamberlerin sözü tesir etmez, yağmur kara taşta gül bitirmez.
2938 İlimden, vaazdan arlanırlar; nasihat, dünyayı başına dar eder.
2939 Ey temiz gönüllü, fazilet denizinin incisi isen (inciyi) dervişin ayağına saçıp nasihat et!
2940 Ey hikmet sahibi! Sen (karşındaki) efendinin benlikle dolu olduğunu gördüğünde inciyi boşuna saçıp yürüme!
2941 Kendi kendine büyüklenen ulu, hiç kimsenin gözüne giremez.

dėme sen dėsün ḫalḳ şükrüŋ hezār
çü kendüŋ dėyesin dut ėlden kenār

ḥikāyet

2943. düşer bir ṣaḳalcımda bir gün meger
baṣar bir faḳīrüŋ ayaġın ʿömer

ʿömerdür bu bilmedi miskīn faḳīr
ki rencīde bilmez ṣaġīr u kebīr

2945. dedi incinüp aŋa körsin meger
aŋa dėdi ʿādil ḫalīfe ʿömer

ben aʿmā degülem velī nā-gehān
ḫaṭā ile oldı bu fiʿl ėy fülān

2947. çü benden günāh oldı ʿafv eylegil
kerem ḳıl ḫaṭā oldı ėy pāk dil

ne dīn ulularıydı inṣāf olar
hep inṣāf ehli ʿaceb ulular

2949. ki alçaḳlıḳ ėderdi cīrānına
tevāżuʿ ėdüp zīr-i destānına

hüş ehli dutar yüz yėre sāyevār
eger baş yėre şāḫ-ı pür-mīvedār

2951. çü serv olsa ser-sebz u ʿālī ḳıyām
ḫıred ehli alçaḳlıḳ ėder müdām

tevāżuʿ ėdenler yarın yüce şān
olur ser-nigūnān gerden-keşān

2953. olaruŋ ayaġı semāda olur
bularuŋ yüzi püşt-i pāda olur

bilürseŋ eger ḫavf-ı dünyā göçin
şu kim ḳorḳa senden bağışla ṣuçın

2942 İnsanlar senin binlerce övgünü desin, sen deme! Kendin dediğinde de elden kenar tut (/başkalarından bekleme)!
2943 Hz. Ömer bir gün bir izdihamda düşen bir fakirin ayağına basar.
2944 İncinmiş (kişi) büyük, küçük bilmeyeceği için miskin fakir de bunun Ömer olduğunu bilmedi.
2945 İncinip ona "Kör müsün?!" dedi. Adil halife Ömer ona (şöyle) dedi:
2946 Ey filan, ben kör değilim; ama bir anda bu iş hatayla oldu!
2947 Günah benden olduğu için affet, hata oldu kerem kıl, ey temiz gönüllü!
2948 Onlar ne insaflı din ulularıydı, ulular hep insaf ehlidir, garip
2949 Çünkü elinin altındakilere tevazu edip komşularına alçak gönüllülük(le muamele) ederlerdi.
2950 Akıl sahipleri gölge gibi yüzlerini yere tutar; meyve dolu dal başını yere eğer.
2951 Akıl sahipleri yemyeşil ve yüksek boylu servi gibi olsa da daima alçak (gönüllülük) eder.
2952 Tevazu edenler yarın yüce şanlı, kibirliler ise baş aşağı olurlar.
2953 Onların ayağı gökyüzünde olur, bunların yüzü ayak arkasında olur.
2954 Eğer dünyadan göçme korkusunu bilirsen senden korkan kimsenin suçunu bağışla!

güç ėtme_elüŋ altına olana gel
ki vardur elüŋ üzre senüŋ de el

32[b] uzatma elüŋ zīr-i deste çü mest
meṣeldür olur dest bālā-yı dest

ḥikāyet

bir er vardı ḫoş-ḫūy u aʿ māli ḫūb
ki çevgān-ı her şaḥṣa olmışdı top

görüpdürdi luṭfın anuŋ çoḳ kişi
eyülere eylükdi dāyim işi

çü geçdi anı gördi rüʾyāda kes
ėyit ser-güẕeştüŋ dėdi bir nefes

çü gül güldi ġoncaveş açup dehān
ḫoş āvāz ėtdi çü bülbül hemān

çü ben ėtmedün saḫtī kimseye hīç
ten u cānum olmadı saḫtıyla pīç

ḥikāyet

dėdi şeyḫ-i saʿ dī-i şīrīn-süḫan
maṣarda olurdum ben āzāde ten

bu yādumdadurur ki saḳkā-yı nīl
ṣuyın ėtmedi mıṣra bir yıl sebīl

dutup kūhsār u beyābāna rū
ḫalāyıḳ giderdi maṭar isteyü

ḫalāyıḳ çü deryā olup mevc mevc
ṭaġıldı maṣardan gidüp fevc fevc

ḳamu āh u zārī u feryād ėder
ḳamu dilde bārān dėyü yād ėder

2955 Gel, elinin altında olana zulüm etme; çünkü senin de elinin üzerinde el vardır!
2956 Elini sarhoş gibi elinin altındakilere uzatma; atasözüdür, el elden üstündür.
2957 Herkesin çevganına top olan iyi huylu ve güzel işler yapan bir er vardı!*
2958 Çok kişi onun iyiliğini görmüştü, işi daima iyilere iyilikti.
2959 Öldüğünde biri onu rüyada gördü, "Bir nefeste başından geçenleri anlat!" dedi.
2960 Goncaya benzeyen ağzını açıp gül gibi güldü, hemen bülbül misali güzel sesle (şöyle) söyledi:
2961 Ben kimseye hiç sertlik etmediğim için bedenim ve canım sertlikle kıvranmadı.
2962 Tatlı sözlü şeyh sadi anlattı: Ben hür bir şahıs olarak Mısır'daydım.
2963 Nil sucusunun bir yıl Mısır'a suyunu dağıtmadığı hatırımdadır.
2964 İnsanlar dağlara ve çöllere yüz tutup yağmur istemeye giderdi.
2965 İnsanlar deniz gibi dalga dalga olup, grup gurup gidip Mısır'dan dağıldı.
2966 Hepsi ağlar, ah u feryat eder; bütün gönülleriyle yağmur diyerek dua ederlerdi.

2967. zemīn ehli aġlardı olup ʿıṭāş
aḳıtmadı çeşm-i felek ḳaṭre yaş

semā ḥālümüze ola k'aġlaya
dėyü aġlaşurlardı atlu yaya

2969. bulardan çü ẕū'n-nūna ėrdi ḫaber
ki saḫṭī u renc ėrdi ḫalḳa żarar

duʿā ḳıl fürūmāndegāndur ʿibād
ki maḳbūldür sözüŋ ėy ḫoş-nihād

2971. ola kim semādan ola feṭḥ-i bāb
ki ṣāliḥ duʿāsı olur müstecāb

bu sözi ėşitdükde şeyḫ-i ʿazīz
ḳaçup medyene gitdi ẕū'n-nūn tīz

2973. çoḳ eglenmeyüp oldı bārān revān
ġamı gitdi ḫalḳuŋ şen oldı cihān

çü geçdi yigirmi gün ėy pāk dīn
ḫaber oldı medyende şeyḫe yaḳīn

2975. ki ḫalḳ aġladuġına ėy pīr-i rāh
acıyup çoḳ aġladı ebr-i siyāh

ol ulu bu sözden çün oldı ḫabīr
yine tīz mıṣra dönüp geldi pīr

2977. dėdi aŋa bir ʿārif ėy baḥr dürr
yine mıṣra gitmege ḥikmet nedür

eyitdi ėşitdüm ki bed -fiʿl-i ḫalḳ
keser rızḳ-ı ḥayvānı ėy ehl-i delḳ

2979. ḳamu ins u ṭayr u vuḥūş-ı diyār
olur teng rūzī ḳamu mūr u mār

anuŋçün bu kişverde ben durmadum
ki ben tek perīşān kesī görmedüm

2967 Yeryüzü halkı susamış olup ağlardı, gökyüzünün gözü damla yaş akıtmadı.
2968 Atlı, yaya (herkes belki) gökyüzü hâlimize ağlar diye ağlaşırdı.
2969 Bunlardan (biri) Zünnûn'a halka zorluk, eziyet ve zarar geldi diye haber ulaştırdı*:
2970 Ey güzel tabiatlı, kullar acizdir, senin sözün kabul edilir, dua et!
2971 Salih duası kabul olacağı için gökyüzünden kapı açılabilir.
2972 Aziz şeyh Zünnun bu sözü işittiğinde çabucak kaçıp Medyen'e gitti.*
2973 Çok geçmeden hemen yağmur yağdı; halkın gamı gitti, dünya şen oldu.
2974 Ey temiz niyetli, yirmi gün geçtiğinde Medyende şeyhe kesin olarak (şöyle) haber geldi:
2975 Ey (Hak) yolunun piri, halk ağladığında siyah bulut acıyıp çok ağladı.
2976 O ulu pir, bu sözden haberdar olduğunda yine dönüp çabucak Mısır'a geldi.
2977 Bir ârif ona "Ey deniz incisi, yine Mısır'a gitmekteki hikmet nedir?" dedi.
2978 (Şöyle) söyledi: Ey hırka ehli, halkın kötü işinin canlıların rızkını kestiğini işittim!
2979 (Kötülerin işleri yüzünden) memleketin bütün insanları, kuşları ve yabanileri; bütün karınca ve yılanlar dar rızıklı olur.
2980 Ben gibi perişan bir kimse görmediğim için de ben bu memlekette durmadım.

2981. mebādā ki şerrümden ėrüp güzend
ola bāb-ı ḫayrāt ḫalḳ üzre bend

eyüler gibi_olmaḳ dilerseŋ eyü
ḳamudan özüŋ ḫor bil ėy ulu

2983. ki bu ululuḳla cihānda bular
kesi görmedi kendülerden beter

şu dem varlık naḳdine ėre ten
ki ṣaymayasın hīçe kendüŋi sen

2985. şol er merdüm öŋinde olur ʿazīz
ki nā-çīz göre özin ḫāk-rīz

şol ulu ki kendüyi dutar küçük
dıraḫt-ı büzürgi vėrür anda kök

2987. yücelüp ser-i şāḫı ʿarşa ėre
zemīn ferşi ehline sāye vėre

ulu ola dünyā vü ʿuḳbāda ol
k'ululuḳda küçüklük ėtdi ḳabūl

2989. bu ṭoprakḷıḳ içre şu ḳul pāk olur
ki kemter kes ayaġına ḫāk olur

gel ėy eyleyen ḫākümüzden güẕer
duʿālarla eyle bu ḫāke naẓar

2991. eger ḫāk olursa żaʿīfī ne ġam
ki ol ḫāk idi dirliginde de hem

ḳodı ḫāke bī-çārelikle ten ol
çü yėl ʿālemi gerçi geşt ėtdi yol

2993. zamān çoḳ geçmez ki yėr anı ḫāk
pes ėltür yine ʿāleme bād-ı pāk

açıldı gülistān-ı maʿnī meger
ki bu beyti oḳıdı bülbül seḥer

2981 Kötülüğüm yüzünden halk üzerine musibet erip hayır kapıları bağlanmış olmasın diye.
2982 Ey ulu, iyiler gibi iyi olmayı dilersen herkesten kendini aşağıda bil!
2983 Çünkü bunlar bu ululukla dünyada hiç kimseyi kendilerinden beter görmedi!
2984 Sen kendini önemsemediğin vakit beden varlık nakdine ulaşır.
2985 Kendini dökülen toprak (gibi) çok küçük gören er, insan önünde aziz olur.
2986 Kendini küçük tutan ulu kişide büyüklük ağacı kök verir.
2987 Yükselip dalının başı arşa ersin, yeryüzü ehline gölge versin!
2988 O dünya ve ahirette ulu olsun; çünkü büyüklükte küçüklüğü kabul etti.
2989 Bu topraklık içinde aciz kişinin ayağına toprak olan kul temiz olur!
2990 Ey toprağımızdan (/mezarımızdan) geçen, gel! Bu toprağa dualarla bak!
2991 Eğer Zaîfî toprak olursa (/ölürse) ne gam! Çünkü o, zaten sağlığında da topraktı!
2992 Her ne kadar âlemi yel gibi gezip dolaşsa da o çaresizlikle toprağa bedenini bıraktı.
2993 Çok zaman geçmeden toprak onu yer, sonra yine temiz rüzgâr (onu) âleme iletir.
2994 Mana gülistanı açıldığı için bülbül, seher vakti bu beyiti okudu.

2995. ʿacebdür bunuŋ gibi bülbül öle
sifāl olmaya ḫāki rengīn güle

öle böyle bülbül ʿacebdür göŋül
kʾanuŋ üstüḫᵛānında bitmeye gül

bāb-ı pencüm der-rıżā-yı ḳażā

2997. dėdi saʿdī-i pīr pīrūze rūz
ki şemsi żiyāsında ʿālem henüz

belāġat çerāġın ḳılup şuʿle dār
yanardı fikir şemʿi bir şeb çü nār

2999. ėşitdi sözüm bir perākende-gūy
ki bed-ḫūy idi ḳatı piçīde mūy

pes aḥsenet dėdi baŋa ol refīḳ
bunuŋ ġayrı bulmadı daḫı ṭarīḳ

3001. ḫubuṣdan biraz nevʿ derc ėtdi pes
ki feryāda gelür żarūrī nefes

ki ʿālīdürür rāyı fikri belīġ
velī pendi ṭāmāt pürdür dirīġ

33[a] 3003. olup şīve-i vaʿẓı hezliyle pür
ṣatar ėle ḫar mühresini çü dür

degül gürz u gūpāl seng ile bu
ki var ġayrlarda bu şīve ṭolu

3005. bizüm cengümüz yoḳ kimseyle hīç
velī söz feżāsı degül teng u pīç

gelüŋüz bu meydānda açup dehān
saḫun gūy ėdelüm zebān ṣavlicān

3007. bu şīve bu ṭarẓ üzre ceng ėdelüm
ser-i ḫaṣma dünyāyı teng ėdelüm

2995 Bunun gibi bülbül öldüğünde onun toprağının renkli güle saksı olmamasına şaşılır!
2996 Böyle bülbül öldüğünde onun kemiğinde gül bitmezse hayret edilir!
2997 İhtiyar Sadi mavi/ aydınlık günde, âlem hâlâ güneşinin ışığındayken (şöyle) dedi:
2998 Bir gece belagat kandilini parlatmıştım, fikir mumu ateş gibi yanardı.
2999 Kötü huylu, çok kıvırcık saçlı olan bir boşboğaz sözümü işitti.
3000 Sonra o arkadaş bana "Ne güzel!" dedi. Bunun dışında daha bir yol bulamadı.
3001 Sonra kötülükten birkaç çeşit topladı (/iğnelemeye başladı); çünkü sıkıntılı nefes feryat ederdi (/yarası olan gocunurdu):
3002 Fikri beliğ, görüşü yücedir; ama ne yazık ki (Sadi'nin) sözü saçmalıkla doludur.
3003 Vaazının tarzı saçma sözleriyle dolu olup katır boncuğunu ele inci gibi satar.
3004 Başkaları gürz, top, taşlı (hamasi) tarzda doludur (/iyidir), ama bu (Sadi dolu/iyi) değildir!"*
3005 (Sadi şöyle cevap verir:) Bizim hiç kimseyle kavgamız yok, ama söz fezası dar ve kıvrık değildir.
3006 Bu meydanda ağız açıp geliniz, dili çevgan, sözü gûy edelim.*
3007 Bu şive, bu tarz üzere cenk edelim, düşmanın başına dünyayı dar edelim.

bu meydāndadur saŋa çevgān lisān
feṣāḥat ṭopına yėr ėt āsumān

der-beyān-ı ḳażā vü ḳader

3009. saʿādet ḥaḳ iḥsānı olur kişi
degül ol ḳavī bāzüvānuŋ işi

bu baḫşāyiş-i dāveridür ne şek
çeker zūr ėden kişi ḳuru emek

3011. kemend ile devlet dutılmaz yigit
gel ėtme bu farż-ı muḥāli ḳo git

kemende düşer ṣanma gökden hümā
ḳuru ārzūdur hemīn bu saŋa

3013. çü vėrmeye devlet sipihr-i ʿaẓīm
ele girmez erlikle hergiz naʿīm

ne żaʿfī ėder mūr rızḳını sedd
ne zūr ile yėr rızḳı bebr u esed

3015. çü olmaz güciyle kişi baḫtiyār
felek gerdişīne żarūrī uyar

çü yār olmadı dehr gördüŋ saŋa
zamān uymadı saŋa uy sen aŋa

3017. gerek ḥāl u müstaḳbel u mā-meżā
vėrür müʾmin olan ḳażāya rıżā

beni devlete saʿyüm ėltür dėme
ki ṣalmaz hümā sāye her ādeme

3019. ʿömür çoḳ yazaldıysa alnuŋda ger
bu dem ėdemez kimse saŋa żarar

ḥayātundan az ḳaldı-ise zamān
çü zehr öldürür nūş-ı dārū hemān

3008 Bu meydanda sana çevgan dildir, gökyüzü(nü) fesahat topuna yer et (/fesahati göklere çıkar)!*
3009 İnsan Allah'ın ihsanı ile mutlu olur, o güçlü pazılıların işi değildir.
3010 Bu (saadet) Allah'ın lütfudur, ne şüphe! Zorba kişi kuru emek çeker (/boş yere uğraşır)!
3011 Ey yiğit, kement ile talih tutulmaz; gel etme, bu olması imkânsızı bırak git!
3012 Hüma (/talih kuşu) gökten kemende düşer sanma, bu senin için yalnızca kuru hevestir.
3013 Yüce felek talih vermediğinde erlikle nimet asla ele girmez.
3014 Ne zayıflık karınca rızkını engeller ne de güç ile bebr ve aslan rızkını yer!
3015 Kişi (kendi) gücüyle bahtiyar olmadığı için felek dönüşüne mecburen uyar.
3016 Gördün, dünya sana yâr olmadı; zaman sana uymadı, sen uy ona!
3017 Gerek şimdi, (gerek) gelecek, (gerek) geçmiş (için) mümin olan kazaya rıza verir!
3018 Beni talihe çalışmalarım kavuşturur deme; çünkü hüma (/talih kuşu) her insana gölge salmaz.
3019 Eğer alnında ömür çok yazıldıysa bu vakit kimse sana zarar edemez!
3020 Hayatından az zaman kaldıysa ilaç içmek (bile seni) hemen zehir gibi öldürür.

3021. ḳaçan destüme ėrdi vaḳt-i memāt
kökiyle çıḳup gitdi naḫl-i ḥayāt

daḫı aṣṣı ėtmedi ser-pençesi
ḳuru nāmı ḳaldı pes ayruḳ nesi

ḥikāyet

3023. ḥikāyet edüp şeyḫ saʿdī dėdi
sipāhīler içre bir er var idi

baŋa dost idi vü ṣadḳ ile yār
ʿaceb cengī merd idi ḫoş üstüvār

3025. yed u tīġı her demdi ḫūnla ḫiżāb
elinde dil-i bed çü odda kebāb

kemān tīr u terkeş daḳınsaydı zūd
ṣaçar idi peykānı ejderveş od

3027. süŋüsi yılan dillü ejder miṣāl
çü ʿanḳā açar tīri minḳār u bāl

cidāsın ġażab birle rūz-ı ḳıtāl
ser-i kūha ursa ėder pāymāl

3029. ḳılurdı zebūn fīli işkencesi
ḳolın ṣardı şīrüŋ ḳavī pençesi

delerdi oḳ atsa yėdi ḳat siper
nėte sūzen-i ḫār gülden geçer

3031. hünermend oḳ atmaḳda yarardı mū
düşürürdi her tīri bir bir ʿadū

ne merde ki gürz ursa ol şīr-gīr
tuġulġa vü başın ḳılurdı ḫamīr

3033. melaḫ tek ʿadū ürker ėtse neberd
ber-ā-berdi cenginde serçe u merd

3021 Ölüm vakti elime ne zaman ulaştı, hayat ağacı köküyle çıkıp gitti.
3022 Güçlü eli dahi fayda etmedi, sonra kuru namından başka nesi kaldı.
3023 Şeyh Sadi (şöyle bir) hikaye anlattı: Atlı askerler içinde bir er vardı.
3024 Bana sadakatle arkadaştı, dosttu; acayip kuvvetli, iyi, savaşçı yiğitti.
3025 El ve kılıcı her an kan ile kınalıydı, kötünün gönlü onun elinde ateşteki kebab gibiydi.
3026 Yay, ok ve ok mahfazasını hemen takınsaydı okunun ucundaki sivri demiri ejder gibi ateş saçardı.
3027 Süngüsü yılan dilli ejder gibiydi, oku anka kuşu gibi gaga ve kanat açardı.
3028 Mızrağını muharebe günü öfkeyle dağın başına vursa perişan ederdi.
3029 İşkencesi fili aciz kılardı, güçlü pençesi aslanın kolunu sardı.
3030 Dikenin iğnesinin gülden geçtiği gibi ok atsa yedi kat kalkanı delerdi.
3031 Ok atmakta hünerliydi, kılı yarardı; her oku bir bir düşman düşürürdü.
3032 O aslanı tutacak derecede güçlü er, hangi yiğide gürz vursa miğfer ve başını hamur ederdi.
3033 Harp etse düşman çekirge gibi ürkerdi, onun savaşında serçe ve yiğit birdi.*

firīdūna ceng ėde çapsa cüvān
ḳılıc çekmege vėrmez idi amān

3035. zebūn zūr-ı ser-pençesinden peleng
urur maġz-ı şīrāna çengāli çeng

meger bend-i cengīye ger ursa el
yerinden ḳoparurdı olsa cebel

3037. zirih-pūşa tīġ ursa ger āhenīn
biçüp merdi bulurdı şimşīri zīn

ne merdīde ne merdümīde ol er
naẓīrini görmedi çeşm-i beşer

3039. elinden ḳomazdı elüm ol kişi
ki her rāst ṭabʿ īyle ḫoşdı başı

naṣībüm çü götrüldi ol bukʿ adan
sefer ėde gitdüm pes āsūde ten

3041. nėçe gün maḳāmumdı ḫāk-i ʿırāḳ
bu defʿ a ḳażā şāmı ḳıldı duraḳ

çü geldi ʿaceb ḫūb iḳlīm-i şām
geçürdüm ḫoş evḳātumı ṣubḥ u şām

3043. çü cān eyledi ārzū-yı vaṭan
ki dolmışdı peymānemüz şāmdan

pes oldı ḳażādan yine ittifāḳ
ki düşdi yoluma diyār-ı ʿırāḳ

3045. düşüp fikre bir şeb bu ālūde-gerd
dile geldi pes ol hünermend merd

ṭuz etmek yėmişdük severdi yürek
yeŋiletdi pes eski yaram nemek

3047. pes isteyü vardum sipāhīlere
çeküp mihri ėrdüm hünermend ere

3034 (Bu) delikanlı, Feridun'a savaş açıp hücum etse kılıç çekmeye aman vermezdi.*
3035 Kaplan onun pençesinin gücünden acizdi, çengeli aslanların beynine pençe vururdu.
3036 Savaşçının kemerine el vuracak olsa (/yakalasa) dağ olsa yerinden koparırdı.
3037 Eğer zırh giyinene kılıç vursa adamı biçip kılıcı eyeri bulurdu.
3038 O er ne erlikte ne insanlıkta (vardı), insan gözü onun benzerini görmedi.
3039 Her düzgün tabiatlıyla başı hoş olan o kişi, elimi elinden ayırmazdı.
3040 (Bir gün) o memleketten nasibim götürüldüğünde öyle sakince sefer ederek gittim.
3041 Irak(-ı Acem) toprağı nice gündür makamımdı, bu defa kader Şam'ı durak kıldı.
3042 Şam memleketi acayip güzel geldiği için sabah ve akşam vakitlerimi hoş geçirdim.
3043 Can, vatanı arzuladığında Şam'dan da kadehimiz dolmuştu.
3044 Sonra yine kaderden ittifak oldu (/tesadüfen), Irak diyarı yoluma düştü.
3045 Bir gece bu hüzün bulaşmış fikirlere daldım, sonra o hünerli yiğit hatıra geldi.
3046 Tuz ekmek yemiştik, gönül (onu) severdi; sonra tuz, eski yaramı yeniledi.
3047 Sonra (onu görmeyi) istediğim için İsfahan'a gittim; sevdiğim hünerli ere ulaştım.*

yāyın yaṣmış atmış oḳını cüvān
felek devri pīr eylemiş nā-tüvān

olup erġūvānı zaʿ ferānvār
ḫadengin kemān eylemiş rūzigār

nète ḳarlu ṭaġlar başı saçı ḳar
yüzinde çü mā berf-i pīrī aḳar

33[b] aŋa ḳuvvet ėdüp el urmış felek
ʿaceb bükmiş erligi ḳolını bek

ne barmaḳ ne el ḳomış anda ne ḳol
zeber-dest iken olmış üftāde ol

ġurūrın gidermiş başından zamān
egilmiş dizine başı nā-tüvān

dėdüm dün elüŋdendi şīrān zebūn
yoluḳsın çü rūbāḥ nėçün bugün

dėdi urdı tā ceng-i tatar çeng
daḫı ḳalmadı başda sevdā-yı ceng

ki gördüm pür-ādem denizi zemīn
ki mevc ėtdügince ḳılur çarḫ enīn

süŋülerden olmış[dı] nişān zemīn
ʿalemler odından hevā āteşīn

od atmış meger aŋa dest-i ḳażā
ki yanar içine giren ejdehā

licām aldum ele urup ata zīn
binüp gözledüm rāst meydān yüzin

ėdüp tozlara ġarḳ meydān yerin
helāk eyledüm bir nėçe ceng erin

çalışdum dürişdüm ėdüp ceng çoḳ
hüner neylesün başda devlet çü yoḳ

3048 Yiğit, yayın kirişini gevşetmiş, okunu atmış; feleğin dönüşü (onu) yaşlandırmış, zayıflatmış.
3049 Erguvanı safran gibi olup devran okunu yay eylemiş.
3050 Saçı başı karlı dağlar gibi kar; yüzünde ihtiyarlığın karı su gibi akar.
3051 Felek ona kuvvetlice el vurmuş, erliğinin kolunu acayip sert bükmüştü.
3052 Onda ne parmak ne el ne de kol bırakmıştı; o, el üstünde bulunan iken düşkün olmuştu.
3053 Zaman, başından gururunu gidermişti; başı dizine eğilmiş, güçsüzdü.
3054 Dün aslanlar senin elinden acizdi, bugün niçin tüyü dökülmüş tilki gibisin?
3055 "Tatar savaşı pençe vurduğundan beri başta savaş sevdası kalmadı!" dedi.*
3056 Çünkü (o gün) insanla dolu yeryüzünü dalgalandıkça feleği inleten deniz (gibi) gördüm.
3057 Yeryüzü süngülerden nişan olmuştu, sancakların ateşinden hava tutuşmuştu.
3058 Kaderin eli ona ateş atmıştı, öyle ki içine giren ejderha yanardı.
3059 Ata eyer vurup dizgini ele aldım, binip doğrudan meydan yüzünü gözledim.
3060 Meydan yerini tozlara batırıp birçok savaş erini helak eyledim.
3061 Çok savaş edip çarpıştım, çalıştım; başta talih olmadığında hüner neylesin?

kişiye ne aṣṣı ėder menḳıbet
çü başa yazılan gelür ʿāḳıbet

3063. ben o kim ziyān eylemeyüp ele
ḳapardum avucdan yüzük rumḥ ile

çü ṭāliʿ nigündı pes ėdüp ġulüvv
yüzük gibi çevremi aldı ʿadüvv

3065. pes ėtdüm firārı özüme siper
ki cengi ḳażā ile nā-dān ėder

ne yardum ėde cevş u miġferüm
çü yāver degüldi sepīd aḫterüm

3067. elüŋde degül çün kilīd-i ẓafer
der-i fetḥi ṣanma ki zūruŋ açar

bir alay bebr-efgen ü pīl-ten
ḳamu āhen efser demür pīrehen

3069. cüvānān u esbān zi-pā tā-be-farḳ
ḳamusı ser-ā-serdi pūlāde ġārḳ

birikdi iki leşker ol dem hemīn
dėyeydüŋ ki bir oldı gökle zemīn

3071. ṭoluveş çü yaġdurdı oḳı gelen
ölüm yaġmurı yaġdı her kūşeden

çıḳarmışdı dilini ḫançer çü mār
kemend aġaz açmışdı ṣuʿ bānvār

3073. urur ol çü şāhīn her ṣayda çeng
bu ėder şikār anda bebr u peleng

ḳara tozdan olmışdı ṣan gök zemīn
ḳılac berḳ aşaḳlardı encümleyin

3075. biz atlu idük ḫayl-i aʿ dā-yı cān
dutar ḳalḳan üstine ḳalḳan yayan

3062 Sonunda başa yazılan geldiği için insana hikâye ne fayda eder?
3063 Ben ele ziyan vermeden mızrak ile avuçtan yüzük kapardım.
3064 Bahtım tersine dönmüştü, sonra düşman hücum edip yüzük gibi çevremi sardı.
3065 Sonra kaçmayı kendime siper ettim; çünkü kader ile (ancak) cahil savaşır.
3066 Parlak yıldızım yardımcı olmadığında demir gömlek ve miğferim ne yardım etsin!
3067 Zaferin anahtarı elinde olmadığında fetih kapısını senin kuvvetin açar zannetme!
3068 (Düşman) hepsi fil bedenli ve bebr yıkıcı, demir taçlı, demir gömlekli olan bir alaydı.
3069 Erler ve atlar baştan ayağa, hepsi baştan başa çeliğe boğulmuştu.
3070 O vakit hemen iki ordu birbirine girdi, gökle yer bir oldu derdin.
3071 Gelen dolu gibi oku yağdırdı, her köşeden ölüm yağmuru yağdı.
3072 Hançer yılan gibi dilini çıkarmıştı, kement ejderha gibi ağız açmıştı.
3073 O, şahin gibi her ava pençe vurur, bu orada bebr ve kaplan avlardı.
3074 Kara tozdan sanki yer, gök olmuştu; kılıç yıldız gibi şimşek çaktırırdı.
3075 Biz atlıydık, can düşmanlarının sürüsü yaya olarak kalkan üstüne kalkan tutardı.

bizüm ḳıl yararken süŋü oḳımuz
çü yoḳ başda devlet ḳamu döndi yüz

3077. çü gördüŋ ʿadū geldi ġālib saŋa
helāk olmadan yeg k'olasın rehā

ḳabardı çü varduḳça gerd-i siyāh
pes ėtdük zirih ḫodı cāme külāh

3079. çü ebr atlar ile düşüp bayıra
çü bārān ḳılıcları dökdük yėre

ne nefʿ eyleye dest-i yārī-i kevn
çü bāzū-yı tevfīḳ ėtmeye ʿavn

3081. degüldi bu cengāverān tīġı künd
sitāreydi kīn-āver u rūy-ı tünd

bizüm çıḳmadı leşkerümüzden er
siyeh ḳanlu ḫaftān zırıhdı meger

3083. çü yüz dāne cemʿ olsa bir ḫūşeye
ṭaġılduḳ ḳamumuz birer kūşeye

hep el vėrdi nā-merdī eyle ʿaceb
çü māhī dutuldı duzaġ içre hep

3085. şu tīri ḥayātında sindān delen
ḥarīr içre vėrdi ʿaceb cān u ten

çü ṭālīʿ yüzin senden eyleye pīç
siperdür ḳażā tīri öŋinde hīç

ḥikāyet

3087. bir er erdebīl içre vardı büzürg
ki ser-pençesinden zebūn idi gürk

eger müşt uraydı o pūlād dest
ḳılur idi sindānı ḍarbı şikest

3076 Bizim süngümüz, okumuz kıl yararken talih başta olmadığından hepsi yüz çevirdi.
3077 Düşmanın sana galip geldiğini gördüğünde helak olmaktansa (kaçarak) kurtulmak daha iyidir. *
3078 Siyah toz kabarıp yaklaştıkça sonunda elbise, külahı zırhın kendisi yaptık.*
3079 Bulut gibi atlarla bayıra düşüp yağmur gibi kılıçları yere döktük.*
3080 Tevfikin pazısı (/Allah) yardım etmediğinde âlemin dostluk eli ne fayda etsin!
3081 Bu savaşçıların kılıcı kör değildi, kin taşıyan ve sert yüzlü yıldızdı.
3082 Bizim ordumuzdan (sağ) er çıkmadı, (çıkanların) kaftanları, zırhları siyah kanlıydı.
3083 Yüz tanenin toplandığı bir başağa benzerken hepimiz birer köşeye dağıldık.
3084 Namertlik öyle acayip el verdi ki hepimiz tuzak içinde tutulan balık gibiydik.
3085 Hayattayken oku örs delenler tuhaftır, ipek içinde can ve beden verdiler.*
3086 Talih senden yüzünü çevirdiğinde kaza oku önündeki siper hiçtir.
3087 Erdebil içinde kurdu gücüyle aciz kılan ulu bir er vardı.
3088 O çelik elli eğer yumruk vursa vuruşu örsü kırardı.

3089. oḳ atsa çeküp yāyın ol şīr-ten
gömülürdi ṭaşa geçüp fīlden

gelür bir cihān-sūz u peygār cūy
cüvān-ı nemed pūş ü pür-kīn ḫūy

3091. elinde dutar ḫām gönden kemend
ol er cengin ister k'ėde ḳayd u bend

nemed pūşe yāyın çeküp urdı tīr
nemedden geçüp tende ėtmedi yėr

3093. dil-āver ḫurūş ėdüp ol evreni
kemende çeküp aldı gitdi anı

. der-i ḫayme-i leşkerinde cüvān
elin ayaġın baġladı bī-amān

3095. ʿaceb bend ėdüp düzd-i ḫūnī miṣāl
ser ü efserin eyledi pāyimāl

gėce şerm ü ġayretden uyımadı
perestār-ı ḫayme seḥergeh dėdi

3097. delerken oḳuŋ āhen ėy şīr-gīr
nedendür nemed-pūşe olduŋ esīr

döküp eşk-i ḫūnīn dėdi sīne pīç
ecel rūzını kimse bilmedi hīç

3099. ben o kim ki rüstem çekä-idi gūş
eger şīve-i ḥarbüme olsa ṭūş

34[a] pes ögrenmege ceng deʾbin tamām
ola idi ḥalḳa-be-gūş u ġulām

3101. çün evvel ḳavī idi bāzū vü yed
baŋa fīl yoġunı gelürdi nemed

çü pençemde iḳbāldür ser-nigūn
nemed tīrüme pīlveşdür bugün

3089 O aslan bedenli yayını çekip ok atsa fildeп geçip taşa gömülürdü.
3090 Kavga arayan, cihan yakıcı biri gelir; o, keçe giyinmiş ve kin huyuyla dolu bir gençtir.
3091 Elinde ham deriden kement tutar; çünkü o er kavgasını bağlayarak yapmak ister.
3092 (Erdebilli genç) keçe giymişe yayını çekip ok attı, keçeden geçip bedende yer etmedi.
3093 Yiğit (keçeli) coşup o ejderhayı kemende çekip onu aldı gitti.
3094 Genç, asker çadırının kapısında (Erdebillinin) elini ayağını amansızca bağladı.
3095 Kanlı hırsız gibi sıkıca bağlayıp başını ve tacını ayaklar altına aldı.
3096 Gece utanç ve gayretten uyumadı, seher vaktinde çadırın hizmetçisi (şöyle) dedi:
3097 Ey aslan tutucu, okun demir delerken neden keçe giyinene esir oldun?
3098 Kanlı gözyaşı döküp kalbi burkularak (şöyle) dedi: "Ecel gününü hiçkimse bilmedi.
3099 Ben eğer savaş tarzıma denk gelirse Rüstem'in ders alacağı kişiyim.
3100 Sonra savaş tarzını tam olarak öğrenmek için kulağı halkalı köle olurdu.
3101 Önceden pazı ve el kuvvetli olduğunda bana fil kalınlığı keçe gelirdi.
3102 Avcumda talih ters döndüğü için bugün keçe okuma fil gibidir.

3103. yarar cevşeni nīze rūz-ı ecel
ecelsüz tene çıplaḳ ėtmez ʿamel

ḳafasında kimüŋ ecel tīġı var
bürehnedür ol gėyse cevşen hezār

3105. çü baḫt ola yāver cihān ger yaġı
ola ḳatl ėdemeye bir çıplaġı

ecelden ne dānā bulupdur ḫalāṣ
ne nā-dān ü ne ʿām u ne ʿabd-i ḫāṣ

3107. ne dānāyadur saʿy ile defʿ-i fevt
ne nā-sāz yėmekle nā-dāna mevt

ḥikāyet

bir er vardı bebr-efgen u pehlüvān
rezemdeydi mānend-i şīr-i jiyān

3109. meger bir gėce ol hizebr efgeni
uyutmadı hīç derd pehlüveni

pes ol nāḥiyetde meger bir ṭabīb
var idi ol olduġı yėre ḳarīb

3111. dėdi berg-i rezmi yėmiş şöyle bu
ṣaġ ėrteye çıḳarsa olur eyü

ki ṣadrında peykān-ı tatar uş
gelür nuḳl-i nā-sāzdan aŋa ḫoş

3113. miʿayda ki bir loḳmadan pīç ola
gidüp ʿömr-i nā-dān ḳamu hīç ola

ḳażāyı gör ol gėce öldi ṭabīb
o bīmār ḳarḳ yıl ṣaġ oldı ʿacīb

ḥikāyet

3115. ḫar-ı rūstāyī düşüp vėrdi cān
başın ḳıldı bir būsitānda nişān

3103 Ecel günü mızrak zırhı deler, (ama) eceli gelmeyen kişi çıplak olsa işlemez.
3104 Kafasında ecel kılıcının olduğu kimse binlerce zırh giyse de çıplaktır. (Bk. *Derkenâr*)
3105 Talih yardımcı olduğunda dünya düşman olsa da bir çıplağı katledemez.
3106 Ecelden ne âlim ne cahil ne halk ne de has kul kurtulabilmiştir.
3107 Ne âlim çalışmakla ölümü def edebilir ne de cahile uygunsuz yemekle ölüm (ulaşır.)
3108 Bebr yıkıcı ve pehlivan bir er vardı, kavgada kükremiş aslana benzerdi.
3109 [pehlüveni: pehlüvānı] Meğer bir gece o aslan yıkanı, pehlivanı derdi hiç uyutmamış.
3110 Sonra, o bölgede onun olduğu yere yakın bir tabip varmış.
3111 "Bu, (çok) asma yaprağı yemiş, Ertesi güne (bile) sağ çıkarsa iyidir." demiş.
3112 Göğsünde Tatar okunun ucundaki sivri demirin (kalması bile) onun için böyle uygunsuz mezeden daha iyidir.
3113 Bir lokma yüzünden bağırsakda kıvranma olunca cahilin ömrü tamamen gidip hiç olur.
3114 Çok acayiptir, kaderi gör ki o gece tabip öldü o hasta kırk yıl yaşadı.

geçüp bir cihān-dīde pīr-i ẕarīf
gülüp dėdi bāġ bekçisine ḥarīf

3117. ṣaḳın ṣanma zīnhār bu reʾs-i ḫar
ekinüŋ yavuz dīdeden menʿ ėder

ki çūp ėtdi gerdān u gūşını ḫurd
defʿ ėdemedi düşüben oldı mürd

3119. ṣaġ iken özin beklemeyen ḥımār
ölüp bekleye mi başı kişţzār

eşek başı bekledügi būsitān
olur düşmenān vaḳfı ėy dostān

3121. çü reʾs-i ḥımār ola nāṭūr-ı bāġ
dolar kişţzārı kelāġ ile zāġ

şu bī-çāreyi kim ḳılur mürde renc
ʿilāc eyleyümez aŋa ţıbb u genc

ḥikāyet

3123. bir altun düşürmişdi bir müflis er
çoḳ aradı anı ėdüp derd-i ser

çü bulmaḳdan āḫir olur nā-ümīd
anuŋ ġayrı bir altun olur bedīd

3125. olur şād u ḫandān alup anı ol
varur işine baḳmayup ṣaġ u ṣol

nīgū-baḫt u bed-baḫtı başda ḳalem
yazupdur yine bizde derd-i şikem

3127. yėmez zūr-ı pençeyle rızḳı bir er
demür ḳollunuŋ rızḳıdur tengter

3115 Köylünün eşeği düşüp can verdi; (köylü, eşeğin) başını bir bostanda nazarlık yaptı.
3116 Cihangörmüş bir zarif pir (oradan) geçerken gülüp bağın bekçisine (şöyle) dedi: "Ey adam,
3117 aman asla bu eşeğin başı ekinini kötü gözden korur zannetme!
3118 [düşüben: düşüp] (Kendi) boynunu ve kulağını kıran sopayı def edemedi, düşüp öldü. (Bk.: *Derkenâr*)
3119 Yaşarken kendini koruyamayan eşek ölünce onun başı mı tarlayı bekleyecek?
3120 Ey dostlar, eşek başının beklediği bostan düşmanların vakfı olur!
3121 Bağın bekçisi eşek başı olduğunda tarlası karga, kuzgunlarla dolar.
3122 Ağrının öldürdüğü biçareye tıp ve hazine ilaç eyleyemez! (Bk.: *Derkenâr*)
3123 Züğürt bir er, bir altın düşürmüştü; onu başına dert edip çok aradı.
3124 Sonunda bulmaktan ümidini kestiğinde bir başkası onun altınını gördü.
3125 O, onu alıp neşeli ve gülen olur, sağ ve sola bakmayıp işine gider.
3126 İyi bahtı ve kötü bahtı yine bizdeki karın derdini (en) başta (ilahî) Kalem yazmıştır.
3127 Bir er rızkı kendi pençesinin gücüyle yemez, demir kollunun rızkı daha dardır.

ḥikāyet

urur çūp ile oġlını bir peder
günāhum çü yoḳ urma dėdi piser

baŋa cevr ḳılsa kesī nā-gehān
saŋa aġlar idüm varup ol zamān

çü sen cevr ėdesin baŋa ėy saḫī
benüm aŋa yoḳ çārem ayruḳ daḫı

çü güldürmeyäsin beni ėy saḫī
kime aġlayayın varup ben daḫı

saŋa aġlaram cevr-i ėlden saŋa
ne çāre çü sen cevr ėdesin baŋa

ḫurūş eyle dilden gel ėy ehl-i hūş
ṣaḳın dest-i dāverden ėtme ḫurūş

ḥikāyet

bir er vardı nāmı anuŋ baḫtiyār
ki çoḳ māl vėrmişdi perverdigār

açuḳ ṭāliʿi vü yüce yılduzı
şebi ḳadr ʿıyd idi her gündüzi

zeri vardı ol buḳʿada bī-girān
veli teng destāndı hem-sāyegān

ḳılur ceng bir zen er ile ḫᵛāce
ki aŋa tehī dest varmış gėce

aŋa eydür ėy şūm ṭāliʿlü er
nefʿasuz yılansın zehernāk ser

ne yılduzı düşkünsin ėy baḫtı bed
k'urur meskenet müşti başuŋa yed

dil ālūde-i ġamsın u pīç pīç
bulınmaz senün gibi miskīn hīç

3128 Bir baba oğlunu sopayla dövüyordu; oğul, "Vurma, çünkü günahım yoktur!" dedi.
3129 Biri bana ansızın eziyet etse o vakit gelip sana ağlardım.
3130 Ey cömert, bana sen eziyet ettiğinde benim bunun için başka çarem de yoktur!
3131 Ey cömert, beni güldürmediğinde ben başka kime gidip ağlayayım?
3132 Elin eziyetinden sana ağlarım, sana! Sen bana eziyet ettiğinde çare nedir?
3133 Ey akıl sahibi, gel gönülden (Allah için) ıztırap çek; sakın Allah'ın elinden ıztırap çekme!
3134 Allah'ın çok mal verdiği bir er vardı, onun adı Bahtiyar idi.
3135 Bahtı açık ve yıldızı yüksekti, her gündüzü bayram, gecesi Kadir idi.
3136 O memlekette sınırsız altını vardı, ama komşularının elleri dardı.
3137 Ey efendi! Bir kadın kocası akşam eli boş geldiği için onunla kavga ediyordu.
3138 Ona "Ey kötü talihli er, başı zehirli faydasız yılansın!" diyordu.
3139 Ey bahtı kötü, ne yıldızı düşüksün! Miskinlik yumruğu başına yumruk vurmuş!
3140 Gönlü kıvrım kıvrım ve gama bulanmışsın! Senin gibi miskin hiç bulunmaz!

3141. bu ėlde benem zāhide-i diyār
degül bī-ḥayā ḳaḥbe-i rūzigār

degül rāygān rūspīveş bu cüft
degül belki ter-dāmen olanda müft

3143. ururs̱ın çü zenbūr-ı sürḫ ile nīş
çü yoḳ nūş-ı şehdüŋ ne her dem bu rīş

bu yoḳluḳ nėçeye-dek olur hey er
var ögretsün erligi hem-sāyeler

34[b] 3145. var olarda sīm u zer u milk u raḫt
degülsin nėçün sen daḫı nīk-baḫt

ṭabelveş tehī sīnesinden ḫurūş
ėdüp dėdi dervīş-i palās-pūş

3147. elümde benüm ḳonmadı iḫtiyār
ki ben kendümi eyleyem baḫtiyār

ḥikāyet

faṣīḥ er var idi lisānı melīḥ
velī hem-serīnüŋdi vechi ḳabīh

3149. dėdi aŋa birḳaç söz ol pāk-dem
ki altunla naḳş ėtsün anı ḳalem

ḳaża desti vėrdi çü zişti size
ḳo gül-güneyi sürme çirkīn yüze

3151. sirişt ėtdi dest-i ḳażā ḫışt-ı zişt
ḳızıllıḳla zībā olur mı bu ḫışt

nuḥası zer ėtmege ḳaynatma dīg
ki zūr-ile gelmez ele baḫt-ı nīk

3153. kime baḫt vėrdi ʿaceb dest-i zūr
vėrür mi kuḥul çeşm-i aʿmāya nūr

3141 Bu ilde ben memleketin zahidesiyim, zamanın utanmaz kahpesi değilim!
3142 Bu eş bedava orospu gibi değildir! Hatta namussuz olan (kadın) da bedava değildir (zaten)!
3143 Kırmızı eşekarısı gibi iğneyle vurursun, içeçek balın olmadığına göre her an bu kanatlanma nedir?
3144 Hey er! Bu yokluk ne vakte kadardır? Git komşular sana erliği öğretsin.
3145 Onlarda gümüş, altın, mal mülk var; niçin sen de iyi bahtlı değilsin?
3146 Çul giymiş derviş, davul gibi boş göğsünden coşup (şöyle) dedi:
3147 Kendimi bahtiyar eylecek tercih/irade benim elimde bırakılmadı.
3148 Lisanı güzel, ahenkli konuşan bir er vardı, ama eşinin suratı çirkindi.
3149 O temiz nefesli ona kalemin altınla yazacağı birkaç söz söyledi:
3150 Kaza eli size çirkinliği verdiği için allığı bırak, çirkin yüze (boşuna) sürme!
3151 Kaza eli çirkin kerpiçi yarattı, bu kerpiç kızıllıkla güzel olur mu?
3152 Bakırı altın etmek için (boşuna) kazan kaynatma; çünkü iyi baht zorla ele gelmez.
3153 Zor eli kime baht verdi acaba? Sürme, körün gözüne nur verir mi?

bed-ādemden ėtme eyü iş ḫayāl
ki segden dikicilik olur muḥāl

3155. ḳamu feylesof-ı cihān ursa el
ėdemeye zaḳḳūmı hergiz ʿasel

hīç olmaz ki bir vaḥşi ādem ola
aŋa saʿy ėdüp terbiyetdür ḫaṭā

3157. olur ḳılmaḳ āyīne jengin tırāş
velī āyīne olımaz ḳara ṭaş

ne gül bitürür gūşiş ile sögüt
ne teʾşir ėder eşḳiyāya ögüt

3159. ne zengīyi ḥamām aġardur kişi
ne ʿālemde erkek olısar dişi

ḳażā tīrin ėtmez çü hīç nesne red
ḳul ėtsün rıżādan siper aŋa sedd

ḥikāyet

3161. dėdi çaylaġa kerkes ėy hem-nişīn
benüm gibi bir kes degül dūr-bīn

eger dāne olsaydı bir rūze rāh
ḳılam yėr yüzinde hevādan nigāh

3163. dėdi çıplaḳ ėtdüŋ çü bu daʿvīyi
şu ṣaḥrāda göster bize maʿnīyi

ḳımılda ḳanat debret ėtme sükūn
ne görürsin eṭrāf-ı deştde bugün

3165. pes evc-i hevāya çıḳup gitdiler
yaḳīn zemherīre varup yėtdiler

dėdi oldı rūşen baŋa nėtedür
şu bir dāne gendüm ki hāmūndadur

3154 Kötü insandan iyi iş hayal etme; çünkü köpekten terzi olmaz.
3155 Bütün dünya filozofları el vursa zakkumu asla bal edemezler.
3156 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Bir vahşi hiçbir zaman insan olamaz, onu terbiye için çalışmak hatadır.
3157 Ayna pasını tıraşlamak mümkündür, ama kara taş ayna olamaz!
3158 Ne çalışmayla söğüt gül bitirir ne de eşkiyaya öğüt etki eder.
3159 Ne hamam zenciyi ağartır ne de dişi âlemde erkek olacaktır.
3160 Kaza okunu hiçbir şey geri çeviremediği için kul ona rızadan siper (/kalkan) yaparak korunsun.
3161 Akbaba, çaylak kuşuna "Ey arkadaş, hiçkimse benim gibi uzağı göremez!" dedi.
3162 Eğer yeryüzünde bir günlük yolda tane olsaydı havadan (onu) görürdüm.
3163 (Çaylak) "Bu davayı çıplak ettiğin/açtığın için şu sahrada bize manayı göster." dedi.
3164 Kımılda, kanat kımıldat, sessiz durma; bugün ovanın etrafında ne görürsün?
3165 Sonra havanın zirvesine çıkıp gittiler, karakışa yakın gidip ulaştılar.
3166 (Akbaba) "Bana nasıl olduysa büyük ovadaki şu bir tane buğday göründü." dedi.

çü kerkesden oldı bu nevʿe süḫan
taʿaccüb deŋizine düşdi zaġan

büküp pes ḳanat nėçe yol aldılar
yuḳardan aşaġa inüp geldiler

çü dāneye ėrişdi kerkes hemīn
dutuldı ayaḳları ṣaldı bėlin

ne bilsün ki dāne duraġında dehr
ḳoyup dāme gerdānın eyler ḳahr

ne her bir ṣadef ṭolu lülü olur
ne her bir zen-i şūy yüklü olur

ne her bir kemān dutan urur hedef
ne her nīk ata oġlı olur ḫalef

baḳup çeşm-i ʿibretle ol dem zaġan
aŋa cān dili ile açup dehen

dėdi dāne görmekden aṣṣı ne çün
gözüŋ görmedi dām-ı ḫaşmı bugün

aŋa dėdi kerkes boyın dāme bend
ḳaderden degüldür ḫaẕer sūdmend

el ursa ecel kimse ḫūnīne ger
ḳażā çeşm-i bārīk bīnin diker

şu deryāda kim aŋa yoḳdur kenār
dėme cehd ile yüzgüç andan çıḳar

ḫikāyet

var idi bir üstād dānende pīr
k'aŋa olmış idi ḳamu ḫalḳ esīr

ʿacāyib muʿallimdi mensūc-bāf
ki naḳşıydı zībā çü sīmurġ-ı ḳāf

3167 Akbabadan bu türlü söz geldiğinde çaylak şaşkınlık denizine düştü.
3168 Sonra kanat büküp epeyce yol aldılar, yukarıdan aşağıya inip geldiler.
3169 Akbaba hemen taneye ulaştığında ayakları tutuldu, belini saldı.
3170 Tane durağında dünyanın tuzak koyup boynunu kahreyleyeceğini ne bilsin!
3171 Ne her bir istiridye inci dolu olur ne de herbir kocanın karısı yüklü olur.
3172 Ne her bir yay tutan hedef vurur ne de her iyi babanın oğlu halef olur.
3173 Çaylak o vakit ibret gözüyle bakıp ona can diliyle ağız açıp
3174 "Bugün düşmanın tuzağını gözün görmedikten sonra tane görmekten ne fayda!" dedi.
3175 Akbaba boynunu tuzak bağlamış hâlde ona "Kaderden sakınmanın faydası yoktur!" dedi.
3176 Eğer ecel birisinin kanına el vurursa kaza onun ince gören gözünü diker.
3177 Kıyısı olmayan denizde yüzücü çaba ile oradan çıkar deme.
3178 Bütün halkın esir olduğu bilgin, üstat bir pir vardı.
3179 Nakışı Kaf'ın Simurg'u gibi süslü acayip (iyi bir) dokuma hocasıydı.

cihān aŋa şākird ammā biri
ʿaceb muḳbil idi o ṣanʿat eri

3181. dėdi ṭoḳur iken naḳş-ı ḥarīr
ki ʿanḳāya ḳapdurdı fīl ile şīr

yuḳardan ne baġlarsa naḳş üstād
anuŋ ṣüret-i naḳşıdur bī-ʿināد

3183. anuŋ fiʿlidür her ne ṣüret kʾolur
elümden benüm ṣanma bir iş gelür

ḳamu fiʿl anuŋ ben bir işçi kişi
çalışmaḳ benümdür ol işler işi

3185. eyü yatlu ṣüret veger laʿl u dür
anuŋ dest-i taḳdīri naḳşındadur

bu maʿnīdedür nevʿ-i şirk-i ḫafī
ki zeyd urdı dutmadı ʿamruŋ kefi

3187. kime kim vėre göz ḫüdā-yı cüneyd
daḫı görmeye ṣüret-i ʿamr u zeyd

çevire yüz ummam ḳulından ebed
ḳalem rızḳına ḳıldı mevlāsı sed

3189. geşāyiş vėre saŋa şālla saḫī
ki bu baġlanursa açılmaz daḫı

ḥikāyet

deve köşegi māderine dėdi
ki çün gördi yollarda nīki bedi

35[a] 3191. bu çoḳ yürimek ile bunca zamān
yumup kirpügüŋ uyumadın bir an

dėdi ger elümde olaydı mehār
benüm kimse görmezdi arḳamda bār

3180 O sanat eri acayip talihliydi; dünya ona çıraktı; (çıraklardan) biri
3181 ipek nakışı dokurken "Fil ile aslanı Anka kuşuna kaptırdı!" dedi.
3182 Üstat yukarıdan ne nakış bağlarsa inat etmeden onun nakşının sureti (olur.)*
3183 Her ne suret olursa onun fiilidir, sanma benim elimden bir iş gelir. (Bk. İktibaslar)
3184 Bütün fiil onun, ben bir işçi kişiyim; çalışmak benimdir, o işi işler.
3185 İyi kötü suret veya lal ve inci, onun takdir elinin nakışındadır.
3186 Zeyd vurdu Amr'ın eli tutmadı (gibi sözler) gizli şirk türü manasındadır.*
3187 Cüneyt'in Rabb'inin göz verdiği kimse Amr ve Zeyd'in suretini dahi göremez.*
3188 (Allah'ın) kulundan ebediyyen yüz çevireceğini, (kulunun) rızkına kalem çekeceğini (/rızkını keseceğini) zannetmem.
3189 (Allah tarafından) bağlanırsa/kapatılırsa bir daha açılmayacağı için cömert (Allah) sana inşallah açıklık/genişlik versin!
3190 Deve yavrusu iyiyi kötüyü yollarda gördüğünde annesine (şöyle) dedi:
3191 Bunca zaman çok yürüdün, kirpiğini yumup bir an bile uyumadın.
3192 (Anne) "Eğer yular elimde olsaydı benim arkamda kimse yük görmezdi!" dedi.

3193. gemiyi ḳażā ḳanda diler sürer
ḥaḳı bilmez ururs̱a da ṭaşa ser

żaʿīfī kimesne_eline baḳma sen
ki muḥsin hemīn ḥaḳdur ėy pāk-ten

3195. başuŋ ḳaldur ėderse ger tācdār
ve illā ümīd içre ol üstüvār

bilürseŋ ki yoḳ saŋa ʿavni ebed
ümīdüŋi kes yardam ėtmez eḥad

ḥikāyet

3197. meger ṭıfl-ı nā-bāliġ oruc dutar
ḍuḥā vaḳtine dek çeküp derd-i ser

peder çeşmin anası öpdi serin
muʿallim de dėdi aŋa āferīn

3199. küçükden bu iş geldi büyük hüner
yazup oḳımadı pes ol gün püser

ata ana ḳoynın başın açdılar
şeker badem aḳçe vü zer ṣaçdılar

3201. yaram gün çü geçdi pes āteşlü dūd
cigerden maʿīdeye ḳıldı ṣuʿūd

dėdi ḫāṭırından yėsem loḳma ger
ne bilürdi ʿaybumı māder peder

3203. pes ata vü ḳavmi yüzinde piser
nihān yėr oruc āşikāre ėder

çü ḥaḳ ḫavfi yoḳ kimse bilmez ʿamū
namāza durursaŋ eger bī-vużū

3205. ṭafaldan beter cāhil olur şu pīr
k'ėde ṭāʿat ėl yüzine ol ḥaḳīr

3193 Kaza gemiyi nereye isterse (oraya) sürer; (kaptan) başını taşa vursa da (/kendini paralasa da bu) gerçeği bilmez!
3194 Zaîfî, sen kimsenin eline bakma! Çünkü ey saf kişi, ihsan eden yalnızca Allah'tır!
3195 Eğer (Allah seni) taçlandırırsa başını kaldır ve ne olursa olsun ümit içinde güçlü ol!
3196 Sana ebediyyen (Allahʿın) yardımı olmadığını bilirsen ümidini kes, bir kişi (bile) yardım edemez!*
3197 Büluğa ermemiş bir çocuk baş ağırısı çekip kuşluk vaktine kadar oruç tutar.
3198 Babası gözünü, anası başını öptü, hocası da ona aferin dedi.
3199 Küçük çocuktan bu büyük hünerli iş geldi; o gün çocuk yazıp okumadı.
3200 Baba anne koynunu başını açtılar; şeker, badem, akçe ve altın saçtılar.*
3201 Yarım gün geçtikten sonra ateşli duman ciğerden mideye yükseldi.
3202 İçinden "(Birkaç) lokma yesem ayıbımı anne babam nasıl bilebilir?" dedi.
3203 Sonra çocuk gizlice yiyip babası ve ailesinin yanında oruç görünür.
3204 Ey amca, Allah korkusu olmadığında namaza abdestsiz dursan da kimse bilmez!
3205 Ele karşı ibadet eden ihtiyar, o değersiz; çocuktan daha kötü cahil olur.

ḳılursaŋ namāz ėl yüzine ṭavīl
olur vādī-i veyle fiʿlüŋ delīl

3207. ger ėl yüzine ḳarşu ḳılsaŋ derāz
cehennem kilīdi olur ol namāz

ḳılursaŋ ḫudā ġayrına caddeŋi
atarlar yanar oda seccādeŋi

ḥikāyet

3209. düşer nerdübāndan siyeh-baḫt kes
hemīn cān vėrür vėrmez ayruḳ nefes

eşek nerdübāna çıḳar dėr fülān
eşek ḳanı kim ḥāżır uş nerdübān

3211. anuŋ ḳalmış idi bir oġlı meger
biraz gün yanup dutdı yasın piser

nėçe rūz mātemle oldı ḥazīn
pes eşḫāṣla oldı piser hem-nişīn

3213. görür oġlı rüʾyāda bir şeb anı
dėdi neylediler ölicek seni

naṣīb oldı mı saŋa dārü'l-naʿīm
yaḫūd dūzaḫ içre ʿaẕāb-ı elīm

3215. ne yüzdendi aḥvāl-i rūz-ı ḥesāb
ne vech ile oldı suʾāl u cevāb

dėdi ḳıṣṣa vaḳti degül ol zamān
caḥīme düşürdi beni nerdübān

3217. yeg ol üsti toz altı ṣāfī cevāb
k'ola daşı maʿmūr içi ḫarāb

baŋa yeg gelür reh-zen-i bed-liḳā
ki zāhid ṭonın gėye fāsıḳ ola

3206 Ele karşı uzun namaz kılarsan yaptığın cehennem vadisi için delil olur.
3207 Eğer ele karşı uzun kılarsan, o namaz cehennemin anahtarı olur.
3208 Yolunu Allah'tan başkasına çevirirsen seccadeni yanan ateşe (/cehenneme) atarlar.
3209 Kara bahtlı biri merdivenden düşer, hemen can verir, bir daha nefes veremez.
3210 Falanca eşek merdivene çıkar "İşte merdiven hazır eşek hani nerede?" der.*
3211 Meğer onun bir oğlu kalmıştı, oğlu birkaç gün yanıp (babasının) yasını tuttu.
3212 Nice gün matemle kederlendi; sonra oğul, arkadaşlarıyla birlikte oturur oldu.
3213 Bir gece oğlu rüyada onu gördü, "Ölünce seni ne yaptılar?" dedi.
3214 Sana cennet mi yoksa cehennem içinde ıztıraplı azap mı nasip oldu?
3215 Hesap gününün vaziyeti nasıldı? Soru ve cevap ne şekildeydi?
3216 "O vakit hikâye (anlatma) vakti değil, merdiven beni (direkt) cehenneme düşürdü!" dedi.
3217 Dışı mamur içi harap olanın karşısında üstü toz altı temiz olan daha iyidir.
3218 Kötü yüzlü kılavuz bana sofu kıyafeti giyip günahkar olandan daha iyi gelir.

3219. şu fāsıḳ ki zāhid libās ola ol
yeg andan şu bed-kimse kim ura yol

ḫalāyıḳ derinde çeken kimse renc
aŋa ḥaḳ vère mi ḳıyāmetde genc

3221. ʿamardan varup ücret isteme dün
çü ḳılduŋ ʿamel zeyd evinde bugün

bulımaz reh-i dostı her bir er
şunuŋ kim yüzi aŋa ola meger

3223. bulur menzil ol kim yürür ṭoġru yol
yola girmeyen yolda ḳalur bil ol

baḳarveş ki uṣār baġlar gözin
dolanur bütün gėce durmaz izin

3225. çü miḥrābdan döne bir rū siyāh
maḥalle_ehli küfrine olur güvāh

niyāzuŋ ḫudā ġayrına ola ger
namāzuŋda ḳıbleye arḳaŋ döner

3227. şol aġaç köki kim ola ber-ḳarār
anı besle k'āḫir vėrür saŋa bār

degül ḥadde çün bīḫ-i iḫlāṣuŋ āh
senüŋ gibi olmaya maḥrūm-ı rāh

3229. ṭaş üzre eken toḫm nėçe gile
daḫal vaḳti bir cev getürmez ele

riyā ābına vėrme yüz ėy ġabī
ki böyle ṣuyuŋ balçıḳ olur dibi

3231. işüm yüzi ṣuyından ışşı ne var
çü sırrumda bed olan ü ḫāksār

riyādan geŋez ḫırḳa dikse denī
eger ṣatmaḳ olsa ḫudāya anı

3219 Yol kesen kötü kişi sofu elbiseli günahkârdan daha iyidir.
3220 (Dünyadayken) halkın (/yaratılmışların) kapısında sıkıntı çeken kimseye Hak (/yaratıcı) kıyamette hazine mi verir?
3221 Dün Zeyd'in evinde çalıştığın için bugün gidip Amr'dan ücret isteme!*
3222 Her bir er dostun yolunu bulamaz, yalnız yüzü ona (çevrilmiş) olanlar (bulur.)
3223 Doğru yolda yürüyen kişi menzil bulur, yola girmeyen yolda kalır, bil!
3224 Yağcının gözünü bağladığı öküz gibi bütün gece (aynı) izini dolanır, durmaz.
3225 Bir kara yüzlü mihraptan döndüğünde (/yüzünü çevirdiğinde) mahalle ahalisi onun küfrüne şahit olur.
3226 Eğer yalvarışın Allah'tan başkasına olursa namazında kıbleye arkanı dönmüş olursun.
3227 Tutan ağaç kökünü sana sonunda meyve vermesi için besle!
3228 İhlasının kökü sınırda olmadığında yazık! (Hiç kimse) senin kadar yoldan mahrum olamaz.
3229 Toprağa (eker) gibi taş üzere tohum ektiğinde hasat zamanı ele bir arpa getirmez.
3230 Ey ahmak, riya suyuna yüz verme; çünkü böyle suyun dibi balçık olur!
3231 İçimde perişan ve kötü olduktan sonra (dışarıdan gözüken) hâlimin şerefli olmasında ne fayda var?
3232 Eğer Allah'a satılabilseydi alçak kimsenin riyadan hırka dikmesi kolaydı.

ne bilsün ėl er cāmesinde ne var
ki yazan bilür nāmesinde ne var

çü mīzān-ı ʿadl ola dīvānda
yėlüŋ vezni n'ola boş enbānda

mürāʾī verʿadan ne gösterse çoḳ
görürler ki enbānda hīç nesne yoḳ

dutarlar yüzin āsterden latīf
ki bu gjzlüdür ol naẓarda şerīf

ululer naẓardan geçüp ser-be-ser
ḳılurlar iki yüzini āster

güneş gibi vėrmek dilerseŋ żiyā
içüŋ ḥulle daşuŋı eyle ʿabā

35b aduŋ dėrseŋ eyleye her dilde yėr
daşuŋ ḥaşv u içüŋi eyle ḥarīr

dėmez bāyezīd aŋla bāz ile dem
mürīddense münkirden emīnterem

şehenşāh u sulṭān u ger pādişā
bu dergāh eşīgindedürler gedā

gedāya ṭamaʿ merd-i maʿnīde yoḳ
ki el urmaḳ üftādeyedür yazuḳ

güher yüklüsiyseŋ ṭolu ḳıl etek
ṣadef gibi başuŋı kendüŋe çek

çü ṭapmaŋ yüzi ḥaḳḳadur ėy ḫalīl
revā görmez ise seni cebreʾīl

bu pend-i żaʿīfī yėter ėy piser
ataŋ pendiveş ėşidürseŋ eger

bugün şolki dutmaz ėşidüp sözüm
peşīmān olur ėrte iki gözüm

3233 Yabancı, er elbisesinin (altında) ne var ne bilsin; mektubun içinde ne olduğunu (ancak) yazan bilir.
3234 Divanda adalet ölçüsü olduğunda boş heybedeki havanın ölçüsü ne olur?
3235 İkiyüzlü korkudan çok şey gösterse de heybesinde hiçbir şeyin olmadığını görürler.
3236 Yüzünü (/dışlarını) astardan (/içlerinden daha) yumuşak tutarlar; çünkü bu (astar) gizlidir o (yüz) görünüşte şereflidir.
3237 Ulular görünenden baştanbaşa vazgeçip iki yüzünü de astar (gibi yumuşak) yaparlar.
3238 Güneş gibi ışık vermek istersen içini hulle dışını derviş hırkası yap!
3239 Adın her gönülde yer etsin dersen dışını kuru ot, içini ipek eyle!
3240 Beyazıt(-ı Bistamî bu) sözü latifeyle söylememişti, anla: "Müritdense münkirden daha eminim!"
3241 Padişah, sultan isterse şahlarşahı olsun (hepsi) bu dergah eşiğinde dilencidirler.
3242 Manayı anlayan insanda dilenciye tamah yoktur; çünkü düşküne el uzatmak günahtır.
3243 Cevher yüklüsü isen eteğini doldur, istiridye gibi başını kendine çek!
3244 Ey sadık dost, senin tapınman Allah'a olduktan sonra Cebrail seni görmese de olur!
3245 Ey oğul, eğer babanın sözü gibi dinlersen Zaîfî'nin bu öğütü yeterlidir!
3246 Bugün öğüdümü işitip tutmayan yarın pişman olur, iki gözüm!

3247. ḳıla bundan eyü naṣīḥat bir er
dėr iseŋ bulınur degül ėy piser

bāb-ı şeşüm der-ḳanāʿat

ne ṭāʿat ḳılur ne bilür ḥaḳ şu ḳul
ki rızḳına olmaz ḳanāʿatde ol

3249. ḳanāʿatde ol baḫt u rızḳuŋa sen
kʾezel ḥisse-i ḳısmetüŋdür gelen

ne rūzī ki baḫş oldı rūz-ı ezel
gelür bī-ḳuṣūr ol saŋa lem-yezel

3251. ḳanāʿat tüvānger ėder ādemi
ḥarīṣe vėrür faḳr ḥırṣ u ġamı

ḥarīṣ-i cihān-geşte vėrün ḫaber
ḳanāʿat ġınā merde vėrür çü zer

3253. nėçe bī-ṣebāt olasın bul ṣübūt
ki bitmez döner seng üstinde ot

ṣaḳın olma ten-perver ėy ʿāḳil er
kʾanı öldürür her ki besler çü ḫar

3255. ḫıredmend olandur hüner-perveri
ki ten perverāndur hüner lāġarı

yėmek içmek olur hemīn vaṣf-ı ded
degüldür bu āyīn ehl-i ḫıred

3257. nīgū-baḫt ol kim bulup bir bucaḳ
ola maʿrifetde bir ulu ocaḳ

ola dār-ı dünyāda bir gūşesi
ḳanāʿat ṭaʿāmı ola tūşesi

3259. şularda ki ḥaḳ sırrıdur āşikār
dėme bāṭıla meyl ėderler olar

3247 Ey oğul, bundan iyi nasihat kılacak bir er bulunur dersen de bulunmaz!
3248 Rızkına kanaat etmeyen kul ne Allah'ı bilir ne de ibadet etmiştir.
3249 Sen baht ve rızkına kanaatte ol; çünkü gelen, ezeldeki kısmetinin hissesidir.
3250 Ezel günü Lemyezel (/Bâkî Allah) tarafından ne kadar rızk bahşolunduysa o sana eksiksiz gelir.
3251 Kanaat insanı zengin eder, hırslıya hırs ve gamı fakirlik verir.
3252 Dünyayı dolaşan hırslıya haber verin: Kanaat, insana altın gibi zenginlik verir.
3253 Çok sebatsız isen sabit ol; çünkü dönen taşın üstünde ot bitmez.
3254 Ey akıllı er, sakın vücudunu beslemeye düşkün olma! Çünkü onu her kim eşek gibi beslerse öldürür!
3255 Akıllı olan hüner geliştirendir; kendini beslemeye düşkün olan, hünerce zayıftır.
3256 Yemek içmek yalnızca yabani hayvanın vasfı olur, bu yol akıl sahiplerinin değildir!
3257 Bir köşe bulup marifette bir ulu ocak olan kişi iyi bahtlıdır.
3258 Dünya yerinde bir köşesi olsun; azığı, kanaat yiyeceği olsun!
3259 Hakk sırrının aşikar olduğu kimseler için batıla meylederler deme!

. şu farḳ ėtmeyen ẓulmeti nūrdan
ne bilür nedür ḥūrī̇ ya ehrimen

3261. her ol kimse kim dūr ola dī̇deden
ne ḫar-mühre bilür ne dürr-i ʿaden

sen anuŋ-içün çāha atduŋ özüŋ
ki rāh üzre görmedi çāhı gözün

3263. sen evvel seg-i nefsüŋ eyle ḫamūş
yine ādemī̇ sī̇retin eyle gūş

uçup çıḳa mı evc-i eflāke bāz
ki bālinde baġludurur seng-i az

3265. rehā çeng-i şehvetden ėden etek
uça sidreye dek çü aʿẓam melek

yėseŋ ʿādetüŋden ṭaʿāmuŋ ger az
melek-ḫūy olurduŋ daḫı ser-firāz

3267. gerek pī̇şe-i sī̇ret-i ādemi
pes ur yine ḫūy-ı melekden demi

başı bek tay üzresin altuŋ kemer
ʿinānın ḳoma k'ola pī̇çī̇de ser

3269. ki dutmaz ʿinān gitse fermānuŋı
helāk ėder özin döker ḳanuŋı

yė ādemseŋ oranla ėy ehl-i zerḳ
şikem pür ya ādem ya ḫumdur ne farḳ

3271. içüŋdür nefes ḳut u ẕikre mekān
ṣanursın anı nān içündür hemān

ol enbān ḳaçan ẕikre ola maḳarr
nefes k'aŋa güciyle girer çıḳar

3273. tenin besler āşüfte bī̇-maġzdür
ki ḥikmetden olur tehī̇ maʿde pür

3260 Karanlığı nurdan ayıramayan Huri ya da Ehrimen nedir ne bilir!
3261 Gözden uzak olan her kişi ne katırboncuğunu ne de Aden'in incisini bilir!
3262 Gözün yol üzerinde çukuru görmediği için sen de kendini çukura attın!
3263 Sen önce nefsinin köpeğini sustur, yine insanlık siretini dinle!
3264 Kanadında hırs taşı bağlı olan doğan uçup gökyüzünün zirvesine çıkabilir mi?
3265 Şehvet pençesinden eteğini kurtaran, büyük melek gibi Sidre'ye dek uçar.
3266 Eğer yemeğini âdet (edindiğinden) az yersen melek huylu da olurdun başını yükseklere kaldıran da.
3267 (Önce) insanlık siretini kazanmak gerekir, sonra yine meleğin huyundan söz edersin.
3268 Altında köprü (varken sen) dik başlı tay üzerindesin; (tayın) başını bükmemesi için dizginini bırakma!
3269 Çünkü dizgin giderse emrini dinlemez; kendini helak eder, senin kanını döker.
3270 Ey riya ehli, insansan ölçülü ye! İşkembe dolunca insanla küpün farkı nedir?
3271 İçin nefes, gıda ve zikre mekândır, (sen) onu yalnızca ekmek için zannedersin.
3272 O heybe zikre nasıl karargâh olur? Çünkü nefes (bile) ona güçlükle girer çıkar.
3273 Vücudunu besleyen akılsız aşüftedir; çünkü (böylelerinin) midesi doludur (ama onlar) hikmet yönünden boştur.

ṭoyurmaz göz u ḳarnı bir nesne hīç
boş olsun ḳoyuŋ rūde-i pīç pīç

3275. saḳarveş pür olduḳça cevf-i belīd
çaġırup yine dėr ki hel min mezīd

göge çıḳdı lāġarlıġından mesīḥ
sen it besleyüp yėrde ḳalduŋ ḳabīḥ

3277. ṣaḳın dinüŋi ṣatma dünyāya sen
ḫarı alma incīl-i ʿīsāya sen

meger bunı beŋzer ki sen görmedüŋ
k'özin dāma ḥırṣı düşerdi dedüŋ

3279. vühūş üzre baş çekecigen peleng
yėmek ḥırṣı bağlar duzaġ içre teng

. ḳamū ṭayr u māhī sibāʿ ü vüḥūş
düşer ḥırṣ ucından duzaġa çü mūş

3281. yėyüp kimse nānını mūş ursa çeng
çeküp dāma anı urur tīr u seng

ḥikāyet

dėdi şeyḫ saʿdī ḳanāʿat-güzīn
ki dutmışdı ehl-i kerāmet izin

3283. baŋa vėrdi bir ḥācib-i pādişā
ṭaraḳ fīl dişindendi rūşen çü mā

biraz gönli ḳalmışdı anuŋ meger
ki seg dėdi bir kere baŋa ol er

3285. atup şāne dėdüm al bu kemük
gerekmez k'ola başum üstinde yük

seg aġzın kemük dutar ise aḫī
baŋa dėme sen seg gerekmez daḫı

3274 Göz ve karnı hiçbir nesne doyurmaz, bırakın kıvrım kıvrım bağırsak boş olsun!

3275 Ahmağın karnı cehennem gibi dolu oldukça çağırıp yine "Daha yok mu?" der. (Bk.: *İktibaslar*)

3276 Mesih zayıflığından göğe çıktı, sen it besleyip yerde kaldın ey çirkin!

3277 Sen sakın dünya için dinini satma, İsa'nın İncil'ine (karşılık) eşeği alma sen!

3278 Yırtıcı hayvanların (yemek) hırslarının kendilerini tuzağa düşürmesi (buna) benzer, ama sen bunu görmüyorsun!

3279 Kaplan yabani hayvanlar üzerinde baş çekerken(/boyun eğmezken) onu tuzak içinde sıkıştırıp bağlayan yemek hırsıdır.

3280 Bütün kuş, balık, yırtıcı ve yabani hayvanlar hırs yüzünden fare gibi tuzağa düşer.

3281 Fare birinin ekmeğine el vurup onu yese o kişi, fareyi tuzağa çekip ok ve taş vurur.*

3282 Keramet ehlinin izini dutan, kanaati seçen Şeyh Sadi (şöyle) dedi:

3283 Bana bir padişah hacibi fil dişinden su gibi parlak bir tarak verdi.

3284 Fakat (sonra) onun biraz gönlü kalınca (/güceninçe) o er bana bir kere "Köpek!" dedi.

3285 Tarağı atıp "Al, bu kemiğin başımın üstünde yük olması gereksizdir." dedim.

3286 Ey kardeş, kemik köpeğin ağzını tutar, bana sen bir daha köpek deme, (tarak) gerekmez!

36[a] 3287. ḳanāʿat ḳalıyla ḳıl ėy nefs tā
ki dervīş ü sulṭān bir ola saŋa

. ḳanāʿatle ḥaḳḳa yol ėr göresin
ġanī vü faḳīrānı bir göresin

3289. ṣaḳın varma sulṭāna cerr eyleyü
ḫudā bābı ġayrından olmaz nīgū

ḳamudan ṭamaʿ kesmişidüŋ çü sen
der-i ḫüsrevāne ṭamaʿ pes neden

3291. çü ben kendü sirkem yėyem lā-cerem
beni ṣanma ḥelvāyī cevrin çekem

eger ḫod-perestseŋ şikem ṭable ḳıl
var ėl ḫānesi bābını ḳıble ḳıl

ḥikāyet

3293. dėdiler ki bir kimse ḫᵛārzemşāh
öŋine varur k'ola ṣāḥib-külāh

seḥerden ḍuḥā vaḳtine dekdürür
yėre yüz sürer yine ḳalḳar durur

3295. çü ḫiẕmetde gördi egilür durur
gögüs iki el birbirine urur

dėdi oġlı cānum peder bu maḥal
benüm müşkilüm var anı eyle ḥal

3297. ki sen kaʿbeyedür dėdün ḳıblemüz
ḫilāfına sürdüŋ nėçün yüz ü göz

ḥicāza teveccüh ḥaḳa ḳıl niyāz
dėr idüŋ bugün ġayra ḳılduŋ namāz

3299. çü şehvet-perest ėtme ṭāʿat cüvān
ki bir ḳıbleye daḫı döner her ān

3287 Ey nefs, sana derviş (/dilenci) ve sultanın bir olması için kanaat kılıyla kıvrıl!
3288 Kanaatle Allah'a yol ulaştırasın, zengin ve fakirleri bir göresin!
3289 Bir şey istemek için sakın sultana gitme; (bunun için) Allah kapısından başkası iyi olmaz!*
3290 Sen herkesten tamahı kestikten sonra padişahlar kapısına tamah (etmen) nedendir? (/gereksizdir.)
3291 Şüphesiz ben kendi sirkemi yerim, bu yüzden benim helvacının eziyetini çekeceğimi zannetme!
3292 Eğer kendini beğenmişsen işkembeni tabla yap, git el evinin kapısını da kıble edin!
3293 Bir kimsenin külah sahibi olmak (/bir dilek) için Harzemşah'ın huzuruna çıktığını söylediler.*
3294 Seherden kuşluk vaktine dek yere yüz sürmüş, defalarca kalkıp durmuş.
3295 (Oğlu, babasını) hizmette eğilip durmuş, iki elini göğsünde birbirine yapıştırmış gördüğünde
3296 bu vakit oğlu "Canım babam, benim sorunum var onu hallet!" dedi.
3297 Sen kıblemiz Kabe'yedir dediğin hâlde niçin tersine yüz ve göz sürdün?
3298 Hicaz'a yönel, Allah'a yalvar derdin; bugün başka tarafa doğru namaz kıldın.
3299 Ey delikanlı, her an başka bir kıbleye dönen nefsine düşkün(ler) gibi ibadet etme!

olur evc-i ḳaṣr-ı ḳanāʿat yüce
serīr-i ṭamaʿ dize çıḳmaz ḫᵛāce

ṭamaʿ baylar yüzi ṣuyın döker
vėrür bir cev alsa eteklerle zer

olur ḳanmaḳ ırmaġ ṣuyı ile çün
döker yüz ṣuyın āb-ı berfe nėçün

ṣabarda tenaʿumdan ol ėy piser
ve illā żaruretlesin der-be-der

ḳaṣalt iki ḥırṣuŋ elin rāst çep
uzun yeŋ ne işüŋe yarar ʿaceb

düren kes ṭamaʿ dercini lā-cerem
gerekmez kesī yaza ʿabd-i ḥarem

seni her cemʿden tevaḳḳuʿ sürer
anı sür seni tā ki sürmeye ger

ḥikāyet

bir ehl-i dili dutdı ḥummā meger
dėdi kimse iste fülāndan şeker

dėdi aclıġıyla yeg ölmek baŋa
ki göstere ekşi yüz ol bed-liḳā

yėmez ʿāḳil ol kes elinden şeker
ki yüzin tekebbürle sirke ėder

yörime dilüŋ ister ardınca sen
göŋül nūrın ekser ki temkīn-i ten

ėder nefs-i emmāre çün merdi ḫᵛār
ʿazīz anı dutmaġıl ėy hūşyār

ne dilerse nefsüŋ yėrseŋ anı
ḳılur nā-murād ol hemīşe seni

3300 Ey efendi, kanaat kasrının zirvesi yüce olur; açgözlülüğün tahtı dize çıkmaz!
3301 Açgözlü zenginler yüzü suyunu dökerler (/şereflerini kaybederler), bir arpa alsalar eteklerle altın verirler.
3302 Irmak suyuyla kanabilirken niçin kar suyu için yüz suyunu dökersin?
3303 Ey oğul, sabrederek bolluk içinde ol; aksi hâlde fakirlikten derbeder olursun!
3304 Hırsının sağ ve soldaki iki elini kısaltmalısın, (aksi hâlde) uzun yen (giymen) ne işine yarayabilir ki!*
3305 Açgözlülük tomarını düren kişi kuşkusuz bir kimseye "Hareminizin kölesiyim!" diye yazmaya gerek duymaz.
3306 Beklenti (/tamah) seni her meclisten sürer; seni sürmemesi için sen onu sür!
3307 Bir gönül ehlini (/âşığı) sıtma tuttu; birisi ona filandan şeker iste, dedi.
3308 O, aksi yüzlü ekşi surat gösteceğinden "Benim için (sıtmanın) acılığıyla ölmek daha iyidir!" dedi.
3309 Akıllı kişi, yüzünü kibirle sirke eden kişinin elinden şeker yemez.
3310 Gönlünün (her) istediğinin ardından yürüme; çünkü bedenin kudreti gönül nurunu eksiltir.
3311 Nefs-i emmâre adamı hakir eder; ey akıllı, onu yüce tutma!*
3312 Nefsinin her istediğini yersen o daima seni muratsız kılar!

şeb u rūz yaḳma tenūr-ı şikem
ki bulmaduġuŋ gün dolar derd ü ġam

vėren maʿde-i tenge vüsʿat dü-rūz
ḳılur reng-i rūyını ṭarlıḳ çü tuz

çeker ḳarnı yükin pür ėden şikem
eger bulmaz ise çeker bār-ı ġam

şikem bendeyi çoḳ görürsün ḫacil
şikem ṭarlığı yeg ki teng ola dil

ḥikāyet

dėdi şeyḫ saʿdī-i şīrīn nefes
feṣāḥatde meydāna süren feres

saŋa başradan ne getürdüm ʿaceb
ḥikāyet ki şīrīndür çün ruṭab

reh-i rāstānda olup encümen
libās-ı taṣavvufda bir nėçe ten

yörürdük bile bār u büngāhumuz
pes ėrişdi ḫurmālığa rāhumuz

murādı nüzūl idi her bir tenüŋ
ḳamu ėrdi bir gūşesine anuŋ

bulardan biri maʿde enbār idi
vėrür ārzūsın şikem-ḫᵛār idi

baġarsaḳdı ḳarnında hep pīç pīç
ne bulursa yėr idi ṭoymazdı hīç

miyān-beste bir naḫl üstine ol
varup çıḳdı bir şāḫa baġladı ḳol

mücessem kişiydi vü ḳarnı büyük
şikenbesi miskīne olmışdı yük

3313 Gece ve gündüz karın fırınını yakma; çünkü bulamadığın gün dert ve gam dolar.
3314 Dar mideye iki gün genişlik verenin yüzünün rengini darlık tuz gibi kılar (/rengini kaçırtır).
3315 Karnını dolduran karın yükünü çeker; eğer bulamazsa da gam yükünü çeker.
3316 Karın kölesini çok (kere) mahçup görürsün, karın darlığı gönlün dar olmasından daha iyidir.
3317 Fesahatte meydana at süren tatlı sözlü Şeyh Sadi (şöyle) dedi:
3318 Sana Basra'dan hurma gibi acayip tatlı bir hikâye getirdim.*
3319 Tasavvuf elbisesinde birkaç bedendik, doğrular yolunda topluluk oluşturmuştuk.
3320 Yük ve çadırlarımızla yürürdük, sonra yolumuz hurmalığa ulaştı.
3321 Herkesin isteği konaklamaktı, herken onun (/hurmalığın) bir köşesine geçti
3322 Bunlardan biri ambar mideli; karnının isteğini veren, yedirendi.
3323 Karnında bağırsak hep kıvrım kıvrımdı, ne bulursa yerdi hiç doymazdı.
3324 O, beli bağlı (hâlde/eteğini beline toplayarak) gidip bir hurma ağacının üstüne çıktı, bir dala kolunu bağladı.*
3325 Karnı büyük ve yapılı kişiydi; karnı fakire yük olmuştu.

naḫalden ṭayınup el ayaḳ hemīn
ser ü gerdenini ḳodı ber-zemīn

köyüŋ ketḫudāsı u ḫalḳı hemān
ḳamu geldi üstine pīr ü cüvān

kim öldürdi dėdi reʾīse dėdüm
etegin dutup çekdi ḳarnı çü ḫum

dutup dāmenin çekdi bār-ı şikem
çü ḫar ṭopraġa urdı miskīni hem

murādınca her kimse ḫurmā yėmez
ṣaġ esen yürürken kes ölem dėmez

çü gendüm ṭamaʿ tişesi ḫurd ėder
bed-enbār āḫir seni mürd ėder

ayaḳ bağı el bendidür bil şikem
ėder ḥaḳḳa ṭāʿat şikem-bende kem

ser-ā-ser şikemdür çekürgä teni
çeker ḳarnı küçük ḳarınca anı

36b eger gerçek erseŋ içüŋ eyle pāk
ki ḳarnı pür ėtmedi illā ki ḫāk

ḥikāyet

götürür-idi başda bir ney-şeker
arar müşterī ṣaġ u ṣolda gezer

ėrer kūşe-i dihde bir merde ol
ki ṣāḥib-dil idi vü ehl-i vuṣūl

dėdi ney-şeker al ḫᵛāce ṣatun
vėr aḳçesin elüŋe girdügi gün

ne ḫoş söz dėdi aŋa ėdüp ḫiṭāb
yazalsa revā dīdede ol cevāb

3326 Eli ayağı hurma ağacından hemen kaydı, baş ve boynunu yere koydu.
3327 (Bunun) üstüne köyün kâhyası ve halkı, yaşlı ve genç herkes hemen (oraya) geldi.
3328 (Reis,) "Kim öldürdü?" dedi; reise "Küp gibi karnı eteğini tutup çekti." dedim.
3329 (Kendi) karnının yükü eteğini tutup (ağaçtan aşağıya) çekti hem de o miskini eşek gibi toprağa vurdu.
3330 Herkes istediğince hurma yemez, kimse sağ salim yürürken öleyim demez.
3331 Buğdayı açgözlülük baltası parçaladığı gibi kötü anbar da (/obur mide) sonunda seni öldürür.*
3332 Karın ayak bağı, el bendidir bil! Karnına düşkün olan Allah'a az ibadet eder!
3333 Çekirgenin bedeni baştan başa karındır, karnı küçük karınca onu çeker.
3334 Eğer gerçek ersen içini temizle; çünkü topraktan başkası karnı dolduramadı.
3335 (Birisi) başında bir şeker kamışı götürürdü, sağ ve solda gezerek müşteri arardı.
3336 O, köyün köşesinde dindar ve vuslat ehli bir adama rast geldi.
3337 "Efendi, şeker kamışı satın al, parasını eline geçtiği gün verirsin." dedi.
3338 (O vuslat ehli adam) ona seslenip ne güzel söz söyledi, o cevap gözde yazılsa yeridir:

3339. ṣabar olmayısar direm çün saŋa
velī ney-şekerden ṣabar var baŋa

şeker ḳamışı datlu olmaz bugün
ki vardur teḳāżā-yı telḫ ėrte çün

ḥikāyet

3341. bir er vardı rūşen dil u pāk-ten
gėyürdi ḥarīr aŋa şāh-ı ḫoten

çü gėydi öpüp el ḳodı yėre ser
dutup yüz semāya duʿ ā ḳıldı er

3343. ki şāhā saŋa āferīnler hezār
ḫudā yarıcuŋ ola leyl ü nehār

güzeldür ḫoten şāhı teşrīfi ḫoş
yeg andan gėyem ḫırḳa ben ḫırḳa pūş

3345. ḳuru yėrde āzāde yeg uyumaḳ
ki bir ḳalı içün yėre baş ḳomaḳ

ḥikāyet

bir ehl-i niyāzuŋ azuġıydı yoḳ
piyāzı var idi hemīn az u çoḳ

3347. eger yol eri iseŋ ėy ehl-i rāz
gerekdür piyāz elde dilde niyāz

eyitdi aŋa bir perākendegār
ṭaʿ ām al yüri ḫʷān-ı yaġmāya var

3349. ṣıġadı ḳuşandı elin cāmesin
varup gördi yaġmā vü hengāmesin

girişdi dürüşdi ḳarışdı aḫī
eli ṣandı yırtıldı ḳaftan daḫı

3339 Sende para için sabır olmayacaktır ama bende şeker kamışından (yana) sabır vardır.
3340 Bugün şeker kamışı tatlı olmaz, çünkü yarın için acı olan alacaklı sıkıştırması vardır.
3341 Aydın gönüllü ve temiz bedenli bir er vardı, Hoten sultanı ona ipek giydirdi.
3342 Er (o ipeği) giydiği için el öpüp başını yere koydu, yüzünü gökyüzüne çevirip dua etti.
3343 "Ey sultan, binlerce aferin sana! Allah gece ve gündüz yardımcın olsun!"
3344 Hoten sultanının şereflendirmesi hoş, güzeldir! (Ancak) ben dervişin kendi hırkasını giymesi ondan daha iyidir
3345 Kuru yerde hür (hâlde) uyumak bir halı için yere baş koymaktan daha iyidir.
3346 Bir niyaz ehlinin azığı yoktu, yalnızca birazcık soğanı vardı.
3347 Ey sır ehli, eğer yol eri isen elde soğan, dilde niyaz gerekdir!
3348 Perakendicilerden biri ona şöyle söyledi: Yürü yağma sofrasına git, yemek al!*
3349 Elbisesini kuşandı elini sıvadı gidip yağma ve hengamesini gördü.
3350 Ey kardeş, (o) girişti, mücadele etti, karıştı; (orada) eli kırıldı, kaftanı da yırtıldı!

3351. aḳar ḳanlu yaşı vü eydür meded
ḳabā pārelendi şikest oldı yed

nedür çāre ėy ḫ^{v}ār nefsüm saŋa
ḳomaduŋ bu ḥırşuŋla beni baŋa

3353. ṭamaᶜ-bende olan belā-cūy olur
giriftār-ı zindān ü bī-rūy olur

cihān saŋa min-baᶜd vīrānedür
hemīn nān piyāz u ben u ḫānedür

3355. kerem ehli ḫ^{v}ānından ėy pāk-dīn
baŋa yeg evümdeki nān-ı cevīn

ḳazandum anı çoḳ yėle yėle
getürdüm ele saᶜy-ı bāzūmla

3357. şu kes ehl-i şerdür degül ḫayrda
dutar göz ḳulaḳ ṣofra-ı ġayrda

ṭamaᶜkār yüzin ġam ābıyla yur
fürūmāye dil-teng yatur uyur

ḥikāyet

3359. meger vardı bir gürbe-i pīre-zen
acındandı bed-ḥāl ü üftāde ten

varur şāh-ı mihmān serāyına ol
bula ḳut-ı ḫoş lā-yemūta vuṣūl

3361. ṭavāf eyler iken o miskīn ḥaḳīr
şehüŋ bir ġulāmı urur aŋa tīr

segirdür ḳaçar ḳanı olmış revān
ṣanaḳ üstüḫ^{v}ānı çeker bīm-i cān

3363. alur zaḫm-ı tīr anı hem vehm-i cān
girīzān eydür ki yā müsteᶜān

3351 Kanlı yaşı akar hâlde yardım istedi; kaftanı parçalandı, eli kırıldı.
3352 Ey alçak nefsim, senin için çare nedir? Bu hırsınla beni bana bırakmadın.
3353 Hırsına köle olan bela arayan olur, zindan mahkumu ve yüzsüz olur.
3354 Cihan sana bundan böyle viranedir, yalnızca ekmek, soğan, ben ve ev vardır.
3355 Ey temiz niyetli, benim için evimdeki arpa ekmeği kerem ehlinin sofrasından daha iyidir.
3356 Onu çok koşa koşa kazandım, kolumun çalışmasıyla ele getirdim.
3357 Başkasının sofrasına göz kulak tutan kişi hayırda değildir, şer ehlidir.
3358 Açgözlü yüzünü gam suyuyla yıkar, mayası bozuk sıkıntılı yatıp uyur.
3359 Bir kocakarının kedisi vardı, açlıktan kötü halli ve zayıf bedenliydi.
3360 O iyi talih bulmak, ölmezliğe kavuşmak için sultanın misafirhanesine gitti.
3361 O miskin küçük etrafı dolaşırken sultanın bir kölesi ona ok vurur.
3362 Hemen koşup kaçtı, kanı akmış, kemiği kırılmış, can korkusu çemişti.
3363 Onu hem okların yarası hem de can korkusu sarar. Kaçarken (şöyle) söyler: Ey Müstean (kendisinden yardım dilenilen Allah'ım)!

eger ten ḫalāṣ ola bu zaḫmdan
yėter fāre-i ḫāne-i pīre-zen

ḳo ḥelvā-yı şāhīyi evde baṣal
ki zaḫm acısın datlu ėtmez ʿasel

ėrişmez şu ḳul rabbi naʿmāsına
ki rāżı degül ḥükm-i mevlāsına

ḥikāyet

dişi bitdi bir ṭıfl-ı nā-restenüŋ
pes atası düşdi ġamına anuŋ

ki ḳandan bulam berg ü nānın ʿaceb
ne yėrden ḳılayın ya ʿıyşın ṭaleb

ulalmaġa dutmışdur oġlan yöni
mürüvvet degül böyle ḳomaḳ bunı

zenīne çü bu yüzden ėtdi ḫiṭāb
aŋa vėrdi merdāne zen ḫoş cevāb

dėme ḳorḳup iblīs aŋa cān vėrür
aŋa cān u dendān vėren nān vėrür

şu ḳādir ki ḫalḳ ėtdi merd ü zeni
vėrür rızḳın ol sen ḳayırma anı

şikemde yüzi naḳşın ėden saḫī
yazupdur anuŋ ʿömr ü rızḳın daḫı

vėrür rızḳın ol kim ṣatun aldı ḳul
daḫı yeg şu kim ḳulı yaratdı ol

ḫudāya ṭayanmazsın eyle ki ḳul
ṭayanur ḫudāvendigārına ol

ḥikāyet

rivāyetdür evvel zamānda meger
ki abdāl elinde ṭaş olurdı zer

3364 Eğer bu yaradan bedenim kurtulursa kocakarının evindeki fare (bana) yeterlidir!
3365 Şahın helvasını bırak, evdeki soğanı (ye); çünkü bal yaranın acısını tatlı etmez.
3366 Efendisinin hükmüne razı olmayan kul Rabb'inin nimetlerine erişemez.
3367 Bir körpe çocuğun dişi çıkmıştı, sonra babası onan gamına düşmüştü:
3368 Acaba ekmeğini, katığını nereden bulayım ya da gıdasını nereden isteyeyim?
3369 Oğlan yönünü büyümeğe tutmuştur, bunu böyle bırakmak da insanlık değildir.
3370 Karısına bu yüzden seslendiğinde kadın ona mertçe güzel cevap verdi:
3371 Korkuya kapılıp İblis'in (duymaya) can attığı şeyler söyleme; ona can ve diş veren (Allah), ekmeğini de verir.
3372 Kadir (/her şeye gücü yeten Allah), erkek ve kadını yarattı; o (Allah) rızkını verir, sen onu düşünme (/tasalanma)!
3373 Karında onun yüzünü nakşeden cömert (Allah), onun ömür ve rızkını da yazmıştır. (Bk.: *İktibaslar*)
3374 Köle satan alan kimse (bile kölenin) rızkını verir; kulu yaratan o (Allah, o efendiden) daha iyidir!
3375 Sen, o efendisine güvenen köle kadar Allah'a güvenmez (mi)sin!

olur ḳavl-i maḳbūl bu māmeżā
bir olur ṭaş altun var ise rıżā

ṭafal teg ṭamaʿdan dil ėde çü pāk
nedür himmet-i pīrde zer yā ḫāk

şu dervīş-i sulṭān-perestede sen
ki miskīndür şāh dervīşden

ṭoyurur gedāyı yaram aḳçe nān
ṭoyurmaz şehenşāhı bütün cihān

belādur memālik nigehbānlıġı
ḳamu devlet ü baḫt u sulṭānlıġı

olur şāha düşvār ḥırz-ı bilād
daḫı saḫtdur ḥıfẓ-ıʿ ırż-ıʿ ibād

cihānuŋ ġamın pādişālar çeker
ḳuru yėre ġavġa belālar çeker

ḥużūrı mücerred gedālar sürer
yėr içer yatur ḫoş ṣafālar sürer

çü var ḳut-ı yevmī libāsı bütün
ġam ehlin yaram pula almaz ṣatun

bu maʿnī iledür gedā pādişā
eger ism ü ṣūretdedürler gedā

gedā k'olmaya bend-i ḫāṭır aŋa
yeg ol pādişehden ki ẓālim ola

yeg ol tārik-i dünyā ʿārif gedā
şu şehden ki ḥükminde ʿāciz ola

degül eyü ḥākim yamandur yaman
vėribilemez iki eşke ṣamān

uyur rūstāʾī vü cüfti de ḫoş
ki şāh uyımaz eyle ḳaşrında uş

3376 Eski zamanda bir abdalın elindeki taşın altın olduğu anlatılırdı.
3377 Bu makbul söz (sana göre ancak) geçmişte olur (belki, ama kadere) rıza var ise taş, altın bir olur.
3378 Gönül çocuk gibi açgözlülükten temizlendiğinde pirin himmetinde altın ya da toprak ne fark eder?
3379 Sen şu sultana tapan dervişe (/dilenciye) (söyle:) Sultan dervişten (/dilenciden) fakirdir.
3380 Dilenciyi yarım akçe, ekmek doyurur; şahlar şahını bütün dünya doyurmaz.
3381 Memleketlerin bekçiliği, bütün devlet, baht ve sultanlığı beladır.
3382 Beldelerin emniyeti sultan için güç olur, kulların ırzlarının korunması da daha güçtür.
3383 Dünyanın gamını padişahlar çeker, boş yere kavga, belalar çekerler.
3384 Huzuru tek başına dilenciler sürer; yer, içer, yatar; hoş safalar sürer.
3385 Günlük rızkı var olduğunda, elbisesi bütün olduğunda gam ehlini yarım pula satın almaz.
3386 İsim ve görünüşte dilenci iseler de aslında bu dilenciler padişahtır.
3387 Gönlü kayıtsız olan dilenci, zalim olan padişahtan daha iyidir.
3388 Dünya yolunda arif olan köle, hükmünde aciz olan padişahtan daha iyidir
3389 İki göz yaşına saman veremeyen iyi hakim değildir, kötüdür kötü!

3391. eger ʿabd u mevlā vü ger şāh u ḳavm
çü ḫ̬ʷāba varalar olur leyl yevm

gele ḫ̬ʷāb seyli yaturken bu ol
tefāvüt ne şeh taḫ̬t u yėrde_olsa ol

3393. çü bir bayı gördüŋ kibir ḫamrı mest
ėdüp ḳılmış evgār başın şikest

yüri şükr-i yezdān ḳıl ėy teng dest
ki sen olmaduŋ böyle ḫamr ile mest

3395. biḥamdillāh ėrmedi elüŋ aŋa
ki āzürde senden ḫalāyıḳ ola

şuŋa ėrmedi elüŋ eyle sipās
ki cevrüŋden incinmiş ola bu nās

ḥikāyet

3397. ėşitdüm ki bir ehl-i dil nīk ḳul
boyunca bir ev kendüye yapmış ol

dėdi kes ėrer elüŋ ėy nīk-baḫ̬t
ki bundan yeg ev yapasın ḫūb u saḫ̬t

3399. dėdi ol nīgū-nām u ol ḫoş-nihād
sezāvār taḥsīn u ʿālī nijād

nėder köşk ü ḳaṣrın yücelden bir er
yėter bu ḳadar çün ėle ḳor gider

3401. ṣaḳın seyl yolında ev yapma sen
ki ʿāḳil sel uġrında dutmaz vaṭan

senüŋ gibi yapdı gelen şeyh ü şāb
ʿimāret ėdemedi ḳaldı ḫarāb

3403. degül ehl-i ʿirfān degül pīşrev
yapan köprü üstinde kendüye ev

3390 Köylü de eşi de güzelce uyur, padişah sarayında işte öyle uyuyamaz!
3391 İster köle ve efendi isterse padişah ve halk (olsun) uykuya vardıklarında geceleri gündüz olur.
3392 Yatarken uyku seli geldiğinde bu padişah tahtta, o (dilenci) yerde olsa ne fark eder?
3393 Bir zengini kibir şarabı sarhoş edip perişan kılmış, başını kırmış gördüğünde
3394 Git Allah'a şükret ey dar elli! Çünkü sen böyle şarapla sarhoş olmadın.
3395 Elin ona ermedi, insanlar senden incinmedi, şükürler olsun!
3396 Bu halk senin eziyetinden incinmediği, elin buna erişmediği için şükret!
3397 Gönül ehli (/âşık), iyi bir kulun kendisine boyu kadar bir ev yaptığını işittim.
3398 Biri "Ey iyi bahtlı, bundan daha iyi, güzel ve sağlam ev yapmaya elin erer (/senin gücün yeterdi)." dedi.
3399 O iyi namlı ve o güzel huylu, yüce soylu ve övgüye layık (şöyle) dedi:
3400 Bir er yüksek köşk ve sarayı ne yapar? Ele koyup gideceği için bu kadarı yeterlidir.
3401 Sen sakın sel yolunda ev yapma, çünkü akıllı kişi sel önünde vatan tutmaz.
3402 Gelen ihtiyar ve genç senin gibi yaptı, bayındır edemedi, harap kaldı.
3403 Köprü üstünde kendine ev yapan irfan ehli değildir, öncü değildir.

ḥikāyet

ḫudā-bende bir şāh vardı ḥamūl
yaḳındı k'ėde şemsi ṭaġdan nüzūl

semā'-ı ḥayātında ʿömri güni
zevāle gelüp ġarba dutdı yöni

çü şemsi ġurūb ėtdi pes ėrdi şām
mehi yoġdı ardınca ḳāyīm maḳām

o kişverde bir şeyḫ vardı meger
aŋa intiʿḳāl ėtdi tāc u kemer

ėrer kūs-ı devletden aŋa çü ṣavt
olur künc-i ḫalvetde her ẕevḳi fevt

alur taḫt ẕevḳin çü ḫalvet-nişīn
şeb u rūz pes cenge ḳodı işin

çeke başladı leşker ol ṣaġ u ṣol
murādāt-ı dünyāya buldı vuṣūl

dil āzār oldı çü tīr-i kemān
anuŋçün perākende oldı cihān

pes olup dil āzürde pīr ü cüvān
çıḳup gitdi eṭrāfa ṣāḥib-dilān

ḳavī bāzüvān oldı vü tīz çeng
ki ilendi bī-çāre her ehl-i ceng

helāk ėtdi baʿżın perākendenüŋ
velī cemʿ oldı ḳalanı anuŋ

çü hem-püşt olup ḳıldı bunlar hücūm
ḥiṣāra ṣaġandı ḳaçup şeyḫ-i şūm

aŋa eyle yaġdurdılar tīr ü seng
ki vāsiʿ cihān oldı başına teng

3404 Sabırlı, Allah'a bağlı bir padişah vardı; (ömür) güneşi dağdan inmeye yakındı.
3405 Hayatının semasında ömrünün güneşi seyrinin sonuna gelip yönünü batıya çevirdi.
3406 Güneşi battıktan sonra akşam oldu, arkasında duran ayı da (/şehzadesi) yoktu.
3407 O memlekette meğer bir şeyh varmış, tac ve kemeri ona miras kaldı.
3408 Ona devlet kösünden ses eriştiğinde halvet köşesindeki her zevki elden kaçtı.
3409 Halvette oturan (şeyh), taht zevkini aldıktan sonra işini gece ve gündüz savaşa bıraktı.
3410 Sağ ve sola asker sıralamaya başladı, dünyanın isteklerine kavuştu.
3411 Yayın oku gibi hatır kıran oldu; dünya onun yüzünden dağıldı.
3412 Sonra ihtiyar ve genç, (herkesin) gönlü kırıldı, gönül sahipleri çıkıp etrafa gitti.
3413 Güçlü pazılı ve keskin pençeli oldu, her biçare savaş ehli (ona) beddua etti.
3414 Dağılmışlardan bazısını katletti, ama onun (/dağılmış kavimlerin) kalanı birlik oldu.
3415 Bunlar sırt sırta verip hücum ettiler, kötü şeyh kaçıp kaleye sığındı.
3416 Geniş dünyayı başına dar edecek kadar ona ok ve taş yağdırdılar.

bir er vardı şems-i cihān pāk-dīn
ki bedr-i ruḫındandı şeb aydın

aŋa kimse gönderdi ol bed-küniş
ki bī-çāre ḳaldum meded ḳıl yėtiş

ʿ ināyet ḳıl ėy merd-i rāh-i ḫudāy
fürūmānde ḳaldum yėrüm tengnāy

uzat himmet elini ol dest-gīr
ki hīç yardam ėtmedi şimşīr ü tīr

gülüp vėrdi ʿ ābid bu söze cevāb
ki ḳılsa duʿ āsı olur müstecāb

bilürdüŋ ki ġavġaludur taḫt çün
yaram nān yėyüp uyımaduŋ nėçün

bilimedi ḳārūn-ı bāṭıl dimāġ
ki genc-i selāmetdi künc-i ferāġ

mevʿiẓe

kerem ṣāḥibinde ki vardur kemāl
ne noḳṣān eger olmasa anda māl

37[b] eger süfleyi māl ḳarūn ėder
leʾīmü'l-ṭabʿ dur diger-gūn ėder

kerem-pīşe nān daḫı bulmazsa ger
nihādı tüvāngerdür anuŋ çü zer

olur zerʿ māye saḫāvet zemīn
laṭīf eyle toḫmuŋ k'ola ḫūb ekin

ataŋ yolına git sen ėy nīk-ḥāl
aṣaldan [ki] ferʿ ḳalmaz ėy ḫoş-ḫiṣāl

yaratdı ḫudā merdümi ḫākden
olur aṣl-ı merdüm bil ol pākden

3417 Temiz niyetli, cihanın güneşi bir er vardı, yanağının ayından gece aydınlanırdı.
3418 O kötü işli (şeyh), ona "Çaresiz kaldım, yetiş yardım et!" diye birisini gönderdi.
3419 Ey Allah yolunun eri, yardım et! Aciz kaldım, yerim sıkıntılı!
3420 Himmet elini uzat, el tutan ol! Çünkü kılıç ve ok hiç yardım etmedi!
3421 Dua etse kabul olunacak abit, gülüp bu söze cevap verdi:
3422 Tahtın kavgalı olduğunu bildiğin hâlde niçin yarım ekmek yiyip uyumadın?
3423 Boş beyinli Karun, selamet hazinesinin feragat köşesi olduğunu bilemedi.*
3424 Kerem sahibinde olgunluk vardır, onda mal olmasa da bu eksiklik değildir.
3425 Mal alçak insanı Karun ederse onun hâli değişir, alçak tabiatı ortaya çıkar.
3426 Kerem huylu ekmek dahi bulamasa onun tabiatı altın gibi zengindir.
3427 Cömertlik tarla, mal ekin (gibi) olur; ekinin güzel olması için tohmunu bolca lutfet!
3428 Ey iyi halli, sen babanın yoluna git! Ey iyi ahlaklı, dal kökten ayrılmaz!
3429 Allah insanı topraktan yarattı; insanın aslı o temizden olur, bil!

eger merdüm iseŋ seni ẕāt-ı pāk
ʿacebdür ki żāyiʿ ėde vü helāk

ne ḳorsın yėre ḳaynat ocaḳda dīg
ki çoḳ durmış ābüŋ degül būyı nīk

dürüş baḫşişe kim her āb-ı revān
meded gökden ėrer aŋa her zamān

düşe devlet ü cāhdan ger leʾim
az olur ki yine ola müstaḳīm

yėme ġam güherseŋ eger ābdār
ḳomaz yėrde żāyiʿ seni rūzigār

görürsin ki yollarda düşmiş kesek
olur bī-ḳadar ol nėtekim ḫaşek

anuŋ kimse baḳmaz yüzine ebed
buŋa iltifāt eylemez bir eḥad

zer uvaġını atsa dendān-ı gāz
ararlar şemʿ ile anı ḳış u yaz

olur ṣarça āyine ṭaşdan çü mā
çü pās ola ḳalmaz pes anda ṣafā

kişiye gerekdür hüner ḫoş-ḫiṣāl
ki gelür gider nesnedür cāh u māl

ḥikāyet

rivāyet ėder pīr-i ferruḫ żamīr
ki şehr içre var-idi bir köhne pīr

cihān içre görmişdi çoḳ pādişāh
hem eskitmiş ol çoḳ yeŋi şeb-külāh

ḳatı köhnemiş-idi çün çarḫ pīr
ʿamar tārīḫindendi ʿömri ḫabīr

3430 Eğer insan isen temiz zatın (/Allah'ın) seni zayi ve helak etmesi tuhaf olur! (Bk.: *İktibaslar*)
3431 Kazanı yere ne koyarsın, ocakta kaynat; çünkü çok duran suyun kokusu iyi değildir.
3432 Lütufkâr olmaya gayret et; çünkü her zaman her akarsuya gökten yardım ulaşır.
3433 Eğer alçak kimse devlet ve makamdan düşerse tekrar doğrulmaları nadiren olur.
3434 Parlak cevhersen (boşuna) üzülme, devran seni yerde bırakıp zayi etmez!
3435 Yolllarda düşmüş tezek görürsün, o çerçöp gibi değersiz olur.
3436 Onun yüzüne kimse ebediyyen bakmaz, bir kişi bile buna iltifat etmez.
3437 Budama bıçağının dişi altın ufağını atsa onu kış ve yaz mumla ararlar.
3438 Suyun taştan (çıktığı) gibi sırça ayna da taştan olur; ama pas olduğunda onda berraklık kalmaz.
3439 İnsana hüner, iyi huy gerekir; çünkü makam ve mal gelip giden şeylerdir.
3440 Mübarek gönüllü ihtiyar anlatır: Şehir içinde çok yaşlı bir ihtiyar vardı.
3441 Dünya içinde çok padişah görmüştü, birçok yeni şeb-külahlıyı da eskitmişti.*
3442 İhtiyar felek gibi çok yaşlanmıştı, ömrü Amr'ın tarihinden haberdardı.*

3443. dıraḫt-ı kühendi ki yoḳ şīvesi
var-idi velī tāze ḫoş mīvesi

adın yād ėderlerdi şāh u gedā
nīgū yėle vėrmişdi şīt u ṣadā

3445. zeneḫdān ḳadi üzereydi ʿacib
ki bitmişdi serv üze semīn sīb

ḳomaz ḳıl şu kim ḳordı öŋinde baş
urup senge tīġın ėderdi tıraş

3447. vėrürdi urup şāne-i müşk-rīz
kühün mūya ḫoş tāze ʿömr-i ʿazīz

ne deŋlü kim olsaydı mūy-ı dırāz
aŋa tīġ urup ʿömrin ėderdi az

3449. ne ser k'ėtse çün dest-i mūsā beyāż
çü firʿavn mūya gelürdi_inkıbāż

ḳıl ucı nīgūyīden ėtmişdi kem
hemānā ḳodılar serine şikem

3451. şeremden yüz üzre ḳoyup ser çü çeng
baş egmiş öŋinde saçı göŋli teng

biriydi dil-āşüfte aŋa meger
saçı gibi idi perākende ser

3453. aŋa dėdi kimse ki cevrin müdām
nėçe bir çekersin anuŋ ṣubḥ u şām

bu sevdā-yı bāṭıldan elüŋi çek
baṣ ayaġuŋı terk-i ḥubbında bek

3455. yüzüŋi çü pervāne dön kim bu şemʿ
ser-i ḥüsnini kesdi miḳrāż-ı cemʿ

hevādār-ı pür-ġam ḥurūş ėtdi cüst
ki ter-dāmenānuŋ olur ʿahdi süst

3443 İşvesi olmayan köhne ağaçtı, ama taze güzel meyvesi vardı.
3444 Padişah, dilenci (herkes) adını anardı; yele iyi ses ve seda vermişti (/güzelliğinin şöhreti yayılmıştı).
3445 Boyu üzerindeki çenesi çok acayipti, sanki servi üzerinde güzel elma bitmişti.
3446 (Babası çocukta) saç bırakmamak (için) başını önüne alır, kılıcını taşa vurup tıraş ederdi.
3447 Güzel genç, eski saçına misk saçan tarak vurup aziz ömrünü uzatırdı.
3448 (Babası ise çocukta) ne kadar uzun saç olursa olsun ona kılıç vurup ömrünü kısaltırdı.
3449 Başı Musa'nın eli gibi beyazladığında Firavun gibi saça sıkıntı gelirdi.*
3450 (Ustura çocuğun) saçından gelen güzelliğini azaltmıştı; hemen onun karnını başına koydular (/kapattılar).
3451 (Çocuk) utançtan başını çeng gibi yüzü üzerine koymuştu; önünde saçları, gönlü daralmış (hâlde) başını eğmişti.
3452 Biri ona gönülden vurgundu, aklı saçı gibi dağınıktı.
3453 Birisi ona "Onun sabah akşam bitmeyen eziyetini daha ne kadar çekeceksin?" dedi.
3454 Bu boş sevdadan elini çek, ayağını (sevgilinin) sevgisinin terkinde sağlam bas!
3455 Pervane gibi yüzünü çevir; çünkü meclisin makası bu mumun güzelliğinin başını kesti (/mumu söndürdü).
3456 Gam dolu âşık sertçe feryat etti: İffetsizlerin sözü gevşek olur!

3457. gerek dil-ber-i ḫūb ʿāşıḳ-perest
çü gül ura her bülbül eline dest

ḳo cehlinden atsun sacını peder
benümle tek olsun başı ḫoş piser

3459. çü cān mihri ile olupdur sirişt
bu meh-rū gelür baŋa ḥūr-ı behişt

çü zencīr-i ʿışḳ urdı bend-i girān
degül mūya baġlu bu āşüfte cān

3461. yėme ġam güzeldür çü yār ėy saḫī
eger düşdi bir ḳıl biter bir daḫı

baġ aşması dāyīm degül ḫᵛūşe- dār
döker gāh yapraḳ vėrür geh şimār

3463. büzürgān ḥicāb içre ḳodı cemāl
ḥasūdān şuya düşdi āḫker miş̱āl

güneş yine yap yap çıḳar ebrden
velī şuda aḫker ḳalur mürde ten

3465. üşenme ḳaraŋluḳdan ėy nīk ẕāt
ki mümkin ola anda āb-ı ḥayāt

ne cünbüşden eflāküŋ ārāmı var
ne dutdı żaʿīfī seferden ḳarār

3467. mübārek olur dėdi cünbiş peder
piser kāma ėrmez çoḳ ėtdi sefer

dilüŋ nā-murādīden uş leyl u rūz
elem nārına yaḳma cehd ėt henüz

3469. gėce yüklü olduġı içün cihān
güneşle ḥavādiş̱ ṭoġar tevʾemān

gėce yüklüdür gündüz içün nihān
görelüm ne ṭoġırur ėrte cihān

3457 Güzel sevgili(ye) âşıkperest olmalı; çünkü gül, her bülbülün eline el vurur.
3458 Varsın babası cehaletinden onun saçını atsın, yeter ki oğlanın başı benimle hoş olsun.
3459 Can onun sevgisiyle mayalanmıştır; bu yüzden bu ay yüzlü bana cennet hurisi gelir.
3460 Bu tutkun can kıla bağlı değildir; çünkü aşk zinciri ağır bent vurmuştur.
3461 Ey cömert, üzülme, çünkü sevgili güzeldir! Bir kıl düştüyse bir daha biter!
3462 Bağ asması her zaman salkımlı değildir, bazen yaprak döker bazen meyveler verir.
3463 Büyükler yüz güzelliğini perde içine koydu, kıskançlar kor misali suya düştü.
3464 Güneş yine yavaş yavaş buluttan çıkar, ama kor suda ölür!
3465 Ey iyi kişi, karanlıktan korkma; çünkü orada ab-ı hayat bulunabilir!
3466 Ne feleklerin hareketten durması var ne de Zaîfî yolculuktan geri durur!
3467 Baba hareket mübarek olur dedi, oğul çok yolculuk etti, isteğine ulaşamadı.
3468 Gece ve gündüz gönlünü muratsızlık yüzünden elem ateşine yakma, daha çok çalış!
3469 Dünya, gece gebe olduğu için güneşle olaylar ikiz doğar.
3470 Gece, gündüz için giz yüklüdür (/gebedir); görelim, yarın dünya ne doğuracak!

bāb-ı heftüm der-terbiyyet u ʿilm

3471. saḫundur ṣalāḥ-ile tedbīrde
degüldür kemān terkeş ü tīrde

nedür terbiyet ʿilm u āmūz u kesb
degül gūy-ı çevgān u meydān u esb

38[a] 3473. çü hem-ḫānesin nefs-i düşmenle sen
ḳaçan yād cengin ėde böyle ten

çeken er bed-işden ʿinān-ı murād
çü sām ü çü rüstem ḳor eylükle ad

3475. ṭafal tek saŋa çūp ile vėr edeb
ḳılur nėte kʾoġlını teʾdīb-i eb

özüŋ çūp-ı pend ile ḍarb ėt her ān
ser-i merdüme urma gürz-i girān

3477. senüŋ gibiden ḫavfı yoḳ kimsenüŋ
çü başuŋa dermānuŋ olmaz senüŋ

senüŋ tegʿadüvden yėmez kimse ġam
çü sen bilmedüŋ saŋa nedür ehemm

3479. şeherdür vücūduŋ eyü yatlu pür
özüŋ pādişā ʿaḳl düstūr-ı ḥürr

şular kʾoldı dūnān sevdā ile
bu şehri dutar ḥırṣ u ġavġa ile

3481. veraʿdur rıżā rāstī reh-revān
hevesdür hevā ile kej reh-zenān

bedāna çü ʿavn ėde sulṭān-ı dehr
hīç āsāyiş ėde dānā-yı şehr

3483. ṭolu ḥırṣ u şehvet ḥasedsin ü kīn
tenüŋde çü cān regde çün ḫūn hemīn

3471 Söz (artık) terbiye ile tedbirdedir; yay, ok mahfazası ve ok değildir.
3472 Terbiye, ilim, öğretmek ve öğrenmek nedir? Çevganın topu, meydan ve at değildir.*
3473 Sen düşman nefisle aynı evde oturuyorsun; böyle biri nasıl yabancılarla savaşır?
3474 Muradının dizginini kötü işten çeken er, Sam gibi, Rüstem gibi iyilikle ad bırakır.
3475 Sen kendine çocuk gibi değnekle edep ver, aynen babanın oğluna terbiye vermesi gibi.
3476 Her an kendini söz değneği ile darp et, insanların başına ağır gürz vurma!*
3477 Kimsenin senin gibisinden korkusu yoktur, çünkü senin (kendi) başına dermanın olmaz.
3478 Senin gibi düşmandan kimse çekinmez; çünkü sen sana neyin önemli olduğunu bilmedin!
3479 Vücudun iyilik ve kötülükle dolu şehirdir; kendin padişahsın, akıl da asil vezirdir.
3480 Sevda, hırs ve kavga bu şehri tutan alçaklardır.
3481 Rıza ve takva, doğru giden yolculardır; arzu ile heves, eğri yol kesenlerdir.
3482 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] Dünya sultanı kötülere yardım ettiğinde şehrin âlimleri hiç huzur bulur mu?
3483 Hırs, şehvet, haset ve kin dolusun; bunlar her zaman senin bedeninde can gibi, damarındaki kan gibidir.

bu düşmenleri besler-iseŋ eger
ne emr ü ne nehy eyleseŋ baş çeker

hevā u heves bil k'olur ser-nigūn
ʿaḳal pençesiyle ḳılursaŋ zebūn

gerek düşmene şeh siyāset ėde
reʿāyāyı tā kim ḥirāset ėde

ne ḥācet bu bāb içre güftār-ı çoḳ
girür var mı gel bāb-ı güftār açuḳ

der-taḥammül-i bār-ı herkesān

çekersen etegüŋe çün kūh ayaḳ
vaḳār ile başuŋ göge ėre çaḳ

çü bisyār-dānsın bugün açma fem
ki yoḳdur yarın bī-zebāna ḳalem

ṣadef gibi gevher şināṣ-ı cihān
bir an lülüden ġayra açmaz dehān

naṣīḥat işitmez zebānı çıḳıḳ
olur söyleyen çoḳ ḳulaġı taḳaḳ

ṣoluḳ ṣoluḳ üstine söyler dilüŋ
k'ėşitmeyesin vaʿẓ u pendin elüŋ

kişiye süḫanda teʾemmül gerek
girān-bāra ṣabr u taḥammül gerek

yeg ol fikr ėden kes ḫaṭā vü ṣevāb
ki çūp çeyneyüp ola ḥāżır cevāb

saḫun nefs-i insāna vėrür kemāl
saŋa vėrme nāḳıṣ söz ile zevāl

yüce ṣavtden yegdür āvāz-ı nerm
ki hergiz kem āvāz çekmedi şerm

3484 Eğer bu düşmanları besleyip (büyütürsen) ne emretsen ne yasaklasan da sana baş kaldırırlar!
3485 Akıl pençesiyle aciz kılabilirsen arzu ve hevesin tepetaklak olacağını bil!
3486 Reayayı koruyabilmesi için padişahın düşmana hakim olması gerekir.
3487 Bu bapta çok söze gerek yoktur; giren var mı? Gel, söz kapısı açık!
3488 Dağ gibi eteğine ayak çekersen ağırbaşlılıkla başın ta göğe erer!
3489 Çok bilensen de bugün ağız açma! Çünkü yarın dilsize kalem (/hesap) yoktur!
3490 İstiridye gibi cevherden anlayan bir an (bile) ağzını inciden başkasına açmaz.
3491 Dili çıkık (kimse) öğüt dinlemez, çok söyleyenin kulağı tıkalı olur.
3492 Dilin nefes nefese söylerse elin nasihat ve öğüdünü işitemezsin!
3493 Kişiye sözde iyice düşünmek gerekir, ağıryüklüye sabır ve tahammül gerekir.
3494 Hatayı, sevabı düşünen kimse çöp çiğneyip hazır cevap olandan daha iyidir.
3495 Söz insanın nefsine olgunluk verir, kendini kusurlu söz ile alçaltma!
3496 Yumuşak ses yüksek sesten daha iyidir; çünkü az sözlü hiç mahcup olmadı!

3497. baḳ öŋüŋi arduŋı bīnā gibi
sözi fikr ėdüp söyle dānā gibi

ḥaẕer ḳıl on er sözlü nā-dāndan
çig olma ner[i]m söyle ėy puḫte-ten

3499. yüz oḳ atduŋ anuŋ yüzi de ḫaṭā
bir oḳ yeg ki endāz ile ola

nėçün gizlü söyler şu sözi bir er
ki fāş olıcaḳ yüz ḳızardur çü zer

3501. nerem eyle dīvār öŋinde nefes
ki ardında nā-geh ḳulaḳ duta kes

aġaz dikdi pervāneveş ehl-i şemʿ
çü gördi dilinden yanar şemʿ-i cemʿ

3503. derūnuŋ şeherdür içi genc-i rāz
derin baġla düşmenden ėy ser-firāz

ḥikāyet

dėdi bir ḳula rāzını bir melik
ki hīç kimseye dėme aġzuŋı dik

3505. çü bir yıl geçer kimseye dėr ġulām
bilür anı bir günde pes ḫāṣṣ u ʿām

pes emr ėtdi cellāda dök ḳanını
bularuŋ bedenden götür cānını

3507. diledi bulardan birisi emān
eyitdi ki ėy pādişāh-ı cihān

bu ḳulları ḳatl eyleme bī-günāh
ki senden olupdur güneh pādişāh

3509. çü bende_ėtmedüŋ çeşme başını sen
çü seyl oldı ne_aṣṣı öŋin dutmadan

3497 Önüne arkasına gören gibi bak, âlim gibi sözü düşünüp söyle!
3498 On er kadar söz söyleyen cahilden sakın! Ey olgun insan, çiğ olma yumuşak söyle!
3499 İsabetli atılan bir ok, yüzü de hatalı atılan yüz oktan daha iyidir.
3500 Duyulduğunda altın gibi yüzü kızartacak sözü bir insan niçin gizli söyler?
3501 Duvar önünde yumuşak söyle; çünkü arkasında biri ansızın kulak tutabilir.
3502 Mum ehli pervane gibi ağzını dikti; çünkü meclisin mumunun dili yüzünden yandığını gördü.
3503 Gönlün, içi sır hazinesi(yle dolu) şehirdir; ey başını yükseklere uzatan, düşmandan kapını bağla!
3504 Bir hükümdar bir köleye, "Hiç kimseye söyleme, ağzını dik!" diyerek bir sırrını söyledi.
3505 (Hükümdarın) bir yıl geçtiğinde köleye dediği bu sırrı bir günde herkes öğrenir.
3506 Sonra cellada bunların (/kölelerin) kanını dökmesini, canlarını bedenden götürmesini emretti.
3507 Bunlardan birisi aman dileyip (şöyle) dedi: Ey cihanın padişahı!
3508 Bu günahsız kullarını katletme; çünkü suç senden olmuştur padişahım!
3509 Çünkü sen çeşmenin başını bağlamadın, sel olduğunda önünü tutmaktan ne fayda (çıkar)!

dème kimseye sırruŋı ér u géç
ki sen ṣaḳlamaduŋ o ṣaḳlar mı hīç

3511. dilerseŋ ki sırruŋ ola dāsitān
senüŋ ġayruŋa söyle rāzuŋ nihān

zerüŋ ṣaḳlasun vér ḫazineŋ dutan
velī rāzuŋı ṣaḳla kendüŋ hemān

3513. çeh-i dildedür baġlu dīv-i saḫun
aŋa dil ṣoḳup ṣaḳın açma dehen

ki çehden ḫalāṣ olsa dīv-i nijend
çekemez anı bende yüz biŋ kemend

3515. érer démedügüŋ söze el yaḳīn
çü déseŋ saŋa el uzadur hemīn

yol açmaḳ olur nerre dīve aḫī
çü ıṭlāḳ ola bende gelmez daḫı

3517. ḳafesden çıḳup gitse bir vaḥşī ḳuş
degül yine dönüp gele aŋa ḫoş

alur raḫş bendini bir ṭıfl-ı ḫurd
ḳaçup gitse dutmaz yétüp sām-ı gürd

3519. dème ol sözi kim melāya düşe
néçe nās andan belāya düşe

erine dédi bir zen éy bü'l-fuḍūl
sözi söyle dānişle ya epsem ol

ḥikāyet

38[b] 3521. bir er nīk-ḫūy ü kühen-pūş idi
maṣarda néçe rūz ḫāmūş idi

gelüp yüzi nūrına néte ki şemʿ
çü pervāne olmışdı çoḳ kişi cemʿ

3510 Sırrını er veya geç kimseye söyleme; çünkü sen saklamadın, o hiç saklar mı?
3511 Sırrının destan olmasını istersen senden başkasına sırrını gizlice söyle!
3512 Hazineni tutana altınını ver saklasın; ama sırrını yalnızca kendin sakla!
3513 Söz şeytanı gönül kuyusunda bağlıdır, ona dil sokup sakın ağzını açma.
3514 Kızgın dev kuyudan kurtulduğunda onu yüz bin kement bende çekemez.
3515 Demediğin söze sen hâkimsindir, ama dediğinde ise söz sana hâkim olur. (Bk.: *İktibaslar*)
3516 Ey kardeş, erkek iblise yol açılabilir; (ama) serbest bırakıldığında bir daha hapsedilemez!*
3517 Bir vahşi kuş kafesten çıkıp gitse ona tekrar güzelce dönüp gelmez.
3518 Bir küçük çocuk Rahş'ın/gösterişli atın bağını çözebilir, ama kaçıp gitse yiğit Sam yetişip tutamaz.*
3519 Meydana çıkınca birçok insanın onun yüzünden belaya düşeceği sözü söyleme!
3520 Bir kadın kocasına (şöyle) söyledi: Ey boşboğaz, ya sözü bilerek söyle ya da sus!
3521 Mısır'da iyi huylu ve eski püskü giyen bir er vardı, nice gündür suskundu.
3522 Mum gibi yüzünün nuru için pervane gibi çok kişi gelip toplanmıştı.

ıraġ u yaḳīnden nėçe ʿāḳil er
çü pervāne uşup yaḳarlardı per

geçer ḫāṭırından meger bir gėce
ki ol kendü nefsine eydür ḫᵛāce

ki pūşīdedür erde ʿayb u hüner
açılur derūnı çü söyleye er

eger kendüme böyle başum çekem
ne bilsün beni kes eyüyem ya kem

pes emr ėtdi cemʿ oldı pīr ü cüvān
şürūʿ eyledi vaʿẓa açup dehān

çü geldi söze bildi aʿdā vü dost
ki budur çürük cevz-i bī-maġz u post

maṣar şehri içinde her āyine
eger varsa nā-dān budur yine

perīşān dil oldı vü kārı ḳabīḥ
sefer eyleyü gitdi şeyḫ-i melīḥ

velī yazdı dīvār-ı mescīde ol
bu naẓmı k'ola pendi her ḥürr u ḳul

göreydüm yüzümi ger āyinede
dutardum bu bī-dānişi sīnede

bu bilmezlik ile ėdüp çāk çāk
yüzüm perdesin eylemezdüm helāk

anuŋçün açıldı bu perde-i zişt
ki gördümdi kendüm çü merd-i behişt

kem āvāzuŋ āvāzesi tīz olur
edāʾ-ı saḫun ėtse nā-çīz olur

ne revnaḳ vėrür bezme āvāz-ı pest
ki ṣavt-ı bülend ėder anı şikest

3523 Yakın ve uzaktan nice akıllı er, (ona) pervane gibi uçup kanat yakarlardı.
3524 Bir gece aklından kendi nefsine hitaben (şunlar) geçer: Ey efendi!
3525 Erde ayıp ve hüner örtülü olduğu için er, (ancak) konuştuğunda içi açılır (/meydana çıkar).
3526 Eğer başımı böyle kendime çekersem kötü ya da iyi olduğumu kim ne bilsin?
3527 Sonra emretti yaşlı, genç (herkes) toplandı, ağızını açıp vaaza başladı.
3528 Konuşmaya başladığında dost ve düşman (herkes) bunun içsiz ve kabuksuz (/kof), çürük ceviz olduğunu anladılar.
3529 Herkes Mısır şehri içinde eğer bir cahil varsa onun bu kişi olduğunu anladı.
3530 Gönlü perişan, işi kötü oldu. Güzel şeyh, (Mısır'dan) göç edip gitti.
3531 Ama o mescidin duvarına her hür ve köleye öğüt olacak bu nazmı yazdı:
3532 Eğer yüzümü aynada görebilseydim bu bilgisizi sinede saklardım.
3533 Bu bilmezlik ile yüzümün perdesini parça parça edip helak eylemezdim.
3534 Onun için bu çirkin perde açıldı; çünkü kendimi cennet insanı gibi görmüştüm.
3535 Az söyleyenin sesi keskin olur, çok söylese değersiz olur.
3536 Alçak ses meclise ne güzellik verir!? Yüksek ses onu kırar!

3537. saŋa ʿāḳilā ḫāmuşīdür vaḳār
görüp ʿayb-ı nā-ehli ol perdedār

eger ʿālim iseŋ açıcaḳ dehen
ṣaḳın heybetüŋi zamān-ı süḫan

3539. dürüş cāhil iseŋ ḳamu kārda
ṣaḳın perdeŋi yırtma güftārda

żamīr-i dilüŋ ṣaḳla kim söz dėseŋ
anı gösterürsin ne vaḳt isteseŋ

3541. velī rāz-ı merd ola çünkim ʿayān
dürişmekle olmaz k'ola ol nihān

ne ḫoş rāz-ı sulṭānı ṣaḳlar ḳalem
başı üzre tīġ olmasa_açmazdı fem

3543. beşerdür süḫan-gū behāʾim ḫamūş
behāʾim yeg olmasa güftārı ḫoş

şol ādem ki ola perākende gūy
yeg andan devābbān-ı ḫāmūş ḫūy

3545. sözi hūş ile dėye ādem gerek
ve illā behāʾimveş epsem gerek

bulur ʿaḳl u nuṭḳ ile ādem kemāl
degül sözde nā-dān ṭūtī miṣāl

ḥikāyet

3547. ḫuṣūmet zamānında bir bī-ḥayā
ʿaceb söyledi çoḳ süḫan nā-sezā

hemīn çekdiler anı bālā vü zīr
yėre düşdi ʿuryān u giryān ḥaḳīr

3549. girībānı çāk oldı sille yėdi
görüp anı bir merd-i ʿārif dėdi

3537 Ey akıllı kişi, sessizlik senin için ağırbaşlılıktır; ehil olmayanın aybını gördüğünde perdeci ol (/ört)!
3538 Eğer âlim isen ağzını açınca söz zamanı büyüklüğünü koru!
3539 Cahilsen bütün işlerde çalış; (ama) sakın sözde perdeni yırtma!
3540 Gönlünün içini sakla; çünkü ne vakit istersen söz söyleyerek onu gösterirsin.
3541 Ama insanın sırrı ortaya çıktığında uğraşmakla onu gizleyemezsin.
3542 Kalem sultanın sırrını ne güzel saklardı, başının üzerinde kılıç olmasa ağzını açmazdı.
3543 Dört ayaklı hayvan suskun, insan söz söyleyendir. Dört ayaklı hayvan, sözü güzel olmayan (insan)dan daha iyidir.
3544 Suskun huylu binek hayvanları saçma sözlü olan insandan daha iyidir.
3545 İnsanın sözü akılla söylemesi gerekir, aksi takdirde dört ayaklı hayvanlar gibi susması gerekir.
3546 İnsan akıl ve söz ile kemal bulur; sözde (konuşan ama) cahil (olan) papağan gibi değil!
3547 Kavga esnasında bir utanmaz, birçok uygunsuz söz söyledi.
3548 Onu hemen aşağıya yukarıya çektiler; çıplak, ağlar hâlde hakir olarak yere düştü.
3549 Yakası yırtıldı, tokat yedi. Onu bir arif adam görüp (şöyle) dedi:

çü ġonca yumuḳ olsa aġzuŋ senüŋ
çü gül pārelenmezdi pīrāhenüŋ

serāsīme söyler ḳolayına söz
urur lāf öter beynlisüz çün ḳopuz

ne deŋlü yalıŋlansa bir yanar od
söner āb dökseŋ ḳalur ḳara dūd

hünerden naṣībi çü var sen erüŋ
dėme sen seni ḳo dėsün gevherüŋ

eger ḫāṣ müşküŋ yoġ-ise eyit
ve ger var ḳoḫusı dėr anı yigit

yemīn ėtme ḫāliṣ degül dėyü zer
meḥekk dėy'vėrür anı ėy pür-hüner

ḥikāyet

var idi ʿaḍud nām bir rāh-ber
ḳavī bāzūvāndī vü ṣāḥib-hüner

olur oġlı bīmār ġāyet meger
atası ġam odına yaḳdı ciger

mecāli daḫı ḳalmadı ṣabra hīç
dü-tā oldı ḳaddi vü yüregi pīç

dėdi pend-gūne bir āzāde er
ḳıl āzād vaḥṣī ṭayr varsa ger

ḳamu ṭayr-ı vaḥşüŋ ḳafeslerini
ṣıdı açmaḳ içün nefeslerini

ḳafes ṣındı murġān ḳamu uçdı pes
çü zindān ṣına baġda ḳalur mı kes

uçup gitdi her murġ açup bāl u per
hemīn ḳaldı yėrinde murġ-ı seḥer

3550 Ağzın gonca gibi yumulu olsaydı gömleğin gül gibi parçalanmazdı.
3551 Sersem kimse kolayca söz söyler, içi boş kopuzun ötmesi gibi laf vurur.
3552 Yanan bir ateş ne kadar parlasa da su dökülünce söner, kara duman kalır.
3553 Sen (gibi) erin hünerden nasibi olduğunda sen seni söyleme, bırak cevherin konuşsun!
3554 Eğer halis miskin yoksa söyle; eğer varsa ey yiğit, onun kokusu onu söyler (zaten)!
3555 Ey hüner dolu, altın halis değil diye yemin etme, mihenk taşı onu söyleyiverir!
3556 Adud adlı güçlü pazılı ve hüner sahibi bir rehber vardı.*
3557 Oğlu çok hastalanmıştı, babası gam ateşine ciğer yaktı.
3558 Sabra mecali dahi kalmadı hiç; beli iki kat oldu, yüreği burkuldu.
3559 Hür bir kişi nasihatane bir söz dedi: Eğer (kafeste) yaban kuş var ise (onları) özgür bırak.
3560 Bütün yaban kuşlarının kafeslerini onların nefeslerini açmak için kırdı.
3561 Kafes kırıldı, sonra kuşların hepsi uçtu; zindan kırıldığında kimse bağlı kalır mı?
3562 Her kuş kol ve kanat açıp uçup gitti, yerinde yalnızca seher kuşu kaldı.

piser buldı ṣıḥḥat pes urup ḳadem
revān oldı bostāna ḫoş ṣubḥ-dem

ḳılur ṣaḥn-ı bostān serāya naẓar
görür anda bir bülbül-i nāmver

daḫı ḳalmamış murġ ol eyvānda
seḥer ḫīz ḳalmış hemīn anda

gülüp dėdi ėy bülbül ėşit beni
sözüŋ alıḳodı ḳafesde seni

özüŋ ḳıldı güftār bend-i ḳafes
ḳodı böyle bend içre ėy ḫoş-nefes

39[a] . ger olsa hünerden bir er behrever
hüner ehlini gösterür ol hüner

kimüŋ ne işi var dėnilmeyene
çü dėseŋ delīlinde sözüŋ yine

żaʿīfī zebān-bestedür bunca yıl
anuŋ çün dėmez aŋa ṭaʿn ehl-i ḳīl

diler āmin ol kes ėder der kenār
ki ḫalḳuŋ duta ṣoḥbetinden kenār

ėlüŋ ʿaybın açmaḳ degül saŋa yol
ḳo sen ḫalḳı ʿaybuŋa meşġūl ol

çü söz bāṭıl ola aŋa açma gūş
gözüŋ görse ʿayb ört gözüŋ ol ḫamūş

ḥikāyet

ḳılur bezmi türkān āher menān
olur mest ḳamu çü bebr-i jeyān

olardan birisi çü dīv-i nijend
urur kelle-i muṭribe sille çend

3563 Oğul sıhhat buldu, sonra ayaklanıp güzel sabah vakti bahçeye gitti.
3564 Köşk bahçesinin meydanına baktı, orada bir ünlü bülbül gördü.
3565 O köşkte başka kuş kalmamış, orada yalnızca sabah erken kalkan (bülbül) kalmıştı.
3566 Gülüp "Ey bülbül, beni dinle; seni sözün kafeste alıkoydu!" dedi.
3567 Ey güzel sesli, kendi sözün kafes bağı oldu, (seni) böyle bent içinde bıraktı.
3568 Bir er eğer hünerden nasibini almışsa o hüner, hüner sahibini gösterir.
3569 Söylenmeyenle kimsenin işi olmaz, konuştuğunda da yine sözün delilli olmalı.
3570 Zaîfî bunca yıl dilini bağlamıştır, onun için dedikodu ehli onu kötüleyemez.
3571 Rahatlık isteyen kişi kenarda durur, (kendini) insanların sohbetinden uzakta tutar.
3572 Elin ayıbını açmak sana yol değildir; bırak sen halkı, (kendi) ayıbınla ilgilen!
3573 Söz boş olduğunda ona kulak açma, gözün ayıp görse gözünü ört, sus!
3574 İfrit Türkler meclis kurar, hepsi kükremiş bebr gibi sarhoş olur.*
3575 Onlardan birisi kızgın dev gibi çalgıcının kellesine birkaç tokat vurur.* (Bk.: *Derkênar*)

çü dīv-i merīd oldı çün türk-i mest
def u çengini daḫı ėtdi şikest

3577. ġulāmān saçından çeküben çü çeng
yüzine çü def urdılar dest ü çeng

yüzi ḫāk idi ġuṣṣa meydānına
başı gūy idi sille çevgānına

3579. uyımadı şeb sille derdinden uş
dėdi ėrte taʿlīmde pīri ḫoş

yüzüŋe çü def dėrseŋ ėrmeye çeng
hemīşe yėre dut başuŋı çü çeng

ḥikāyet

3581. iki kes görür ceng u āşūb aḫī
ṭaġuḳ her ṭaraf seng naʿlīn daḫı

ḳaçar fitneden biri bir gūşeye
ḥużūra ėrer rāḥat u tūşeye

3583. biri cenge urur sefīhāne dest
bu ġavġada ḳılur baş ayaḳ şikest

özin ṣaḳlayandur ḫoş āzāde ḳul
ki ḫalḳuŋ eyü yatlusında degül

3585. başuŋda ḳodılar senüŋ göz ḳulaḳ
süḫan söyleyesin zebān u dudaḳ

dimāġ u dilüŋ cā-yı hūş ėtdiler
ḥayātıyla cismüŋi ḫoş ėtdiler

3587. nedür tā bilesin nişīb u firāz
bu kūteh dėmeyesin ü bu dırāz

ḳıṣa vü uzunında olma ėlüŋ
perākende olma vü cemʿ ėt dilün

3576 Sarhoş Türk güçlü dev gibi olduğunda (çalgıcının) def ve çengini de kırar.
3577 Hizmetçiler (o sarhoşu) çeng gibi saçından çekip yüzüne def gibi el ve pençe vurdular.
3578 Yüzü gam meydanı için topraktı, başı tokat çevganı için gûy idi.*
3579 Gece tokat derdinden uyumadı, ertesi gün talimde piri (şöyle) dedi:
3580 Yüzüne def gibi pençe ermesin dersen daima çeng gibi başını yere tut.
3581 Ey kardeş, iki kişi taş ve ayakkabıların her tarafa atıldığı bir kavga, kargaşa görür.
3582 Biri kargaşadan bir köşeye kaçar; azığa, rahat ve huzura kavuşur.
3583 Biri akılsızca kavgaya el atar; bu kavgada başı, ayağı kırılır.
3584 İyi, hür kişi kendini koruyandır; halkın iyisinde kötüsünde olan değildir.
3585 Senin başına göz, kulak; söz söylemen için de dil ve dudak koydular.
3586 Dimağ ve gönlünü akıl yeri ettiler, bedenini de hayatıyla iyi ettiler.*
3587 İniş ve yokuş nedir bilesin, bu kısa ve bu uzun demeyesin diye (sana bunlar verildi.)
3588 Başkasının kısa ve uzununda olma; dilini dağıtma, topla!

ḥikāyet

3589. gelür cāna pīrāne güftār ḫoş
ḥikāyet ėder pīr-i pākīze-hūş

ki hindūsitānda meger bir zamān
oturmış-idüm bir bucaḳda nihān

3591. ne gördüm bir uzun yeldā siyāh
ḳucaġına bir duḫter almış çü māh

lebine urup diş rīş eylemiş
ʿaceb diş ki çaḳ böyle iş eylemiş

3593. kināra çeküp eyle ḳocmış ḳızı
ṣana ṣanki örtmiş gėce gündüzi

bu küstāḫī āteş oluban hemīn
derūnumda cānuma oldı ḳarīn

3595. dutup nehy münker hemīn dāmenüm
ḳodum emr-i maʿrūfa pes gerdenüm

turup ṭaş aġac istedüm ṣaġ u ṣol
ki ėy teŋri ḫāʾīni küstāḫ ḳul

3597. nėçe zecr ü düşnām ėdüp anda ben
güc-ile ayırdum şebi rūzdan

nėte rūz şebden olur vaḳt-i şarḳ
fecerveş siyehden sepīd oldu farḳ

3599. çü gülşenden oldı siyāh ebr dūr
per-i zāġdan beyże ėtdi ẓuhūr

çü lā-ḥavl oḳıdum şikest oldı dīv
perī dāmenüm dutup ėtdi ġırīv

3601. ki ėy dīn ṣatup dünyā alan ḥarīf
ḳavī kesb-i dünyāya dīni żaʿīf

3589 Yaşlılara yakışır sözler cana hoş gelir, berrak zihinli bir ihtiyar anlatır:
3590 Bir vakitler Hindistan'da bir köşede gizlice oturmuştum.
3591 (Şeb-i) yelda (gibi) uzun siyah birinin kucağına ay gibi bir kızı aldığını gördüm.
3592 Dudağına diş vurup yaralamış, öyle bir diş ki tam böyle bir iş yapmış.
3593 Kucağa çekip öylece kucaklamış kızı, gece gündüzü örtmüş sanırsın. (Bk.: *İktibaslar*)
3594 Bu haddini bilmezlik, içimde hemen ateş olup canıma yaklaştı.
3595 Nehy münker hemen eteğimi tuttu, sonra boynumu emr-i marufa koydum.*
3596 Sağ ve solda taş ağaç aradım, (karşısına) durup "Ey tanrı haini, haddini bilmez kul!" dedim.
3597 Orada çokça sövüp sayarak güçlükle geceyi gündüzden ayırdım.
3598 Doğuş vakti nasıl gündüz geceden ayrılırsa tan vakti gibi (olan ben sayesinde) siyahtan beyaz ayrıldı.
3599 Siyah bulut gül bahçesinden uzaklaştı, karganın kanadından yumurta ortaya çıktı.
3600 *La havle* okuduğumda şeytan kırıldı, peri eteğimi tutup bağırdı: (Bk.: *İktibaslar*)
3601 Ey din satıp dünyayı alan, dünya kazancı güçlü, dini zayıf adam!

döşer zerḳ seccāde gėyüp palās
bu ṣūret ile diler aldaya nās

3603. siyehkārlıḳla aġartmış saḳal
ḥelāl ü ḥarāma süner çün çaḳal

elümden ʿömürlerdi gitmişdi dil
bu şaḫṣ-idüm āṣüfte dil nėçe yıl

3605. pişürdüm çü çig loḳmamı sen bu dem
çeküp alduŋ aġzumdan ėy pür-sitem

hemīn ḳıldı feryād ol bī-ʿaded
ki şefḳat ḳanı yoḳ mı raḥmet meded

3607. meded kimse yoḳ mı ki elüm ala
ayaḳdan düşen ḫᵛāra raḥmet ḳıla

cüvānān ḳanı pīr elinden bu dem
ḫalaṣ eyleye bėni ḳıla kerem

3609. ki yoḳ pīrlikden bunuŋ şerḥi hīç
bu nā-maḥremüŋ dāmenin ėtdi pīç

dutup dāmenümi meded dād dėr
yaḳamdan çeker bėni bālā u zīr

3611. atup cāmemi pes ṣoyuldum çü sīr
ki ḳorkdum ėde zecr bernā vü pīr

bürehne çıḳup gitdüm uş ḳaldı zen
elinde ḳala cāme yeg yoḫsa ben

3613. biraz geçdi müddet baŋa uġradı
kimem beni bildüŋ mi ʿārif dėdi

dėdüm tevbe ḳıldum elüŋden senüŋ
ki varmaya üstine hīç kimsenüŋ

39ᵇ 3615. fużulī daḫı kimseye zīnhār
ebed varmayam tevbe olsun hezār

3602 Aba giyip iki yüzlülük seccadesini serer, bu görünüşle halkı kandırmayı istersin!
3603 Günah işlemekle sakal ağartmış, çakal gibi helal ve harama uzanırsın!
3604 Nice yıldır bu kişiye tutkundum, gönül elimden gideli ömür geçmişti.
3605 Ey zalim, çiğ lokmamı pişirdiğim bu vakit sen ağzımdan (onu) çekip aldın!
3606 O hemen "(Sende) şefkat hani; rahmet, medet yok mu?" diye sayısız feryat etti.
3607 Yetişin, elimi alacak, ayaktan düşen hakire rahmet kılacak kimse yok mu?
3608 Bu vakit kerem kılarak beni (bu) ihtiyar elinden kurtaracak gençler hani?
3609 Çünkü ihtiyarlıktan bunun izahı hiç yoktur, bu namahremin eteğini kıvırdı!
3610 (O ayparçası,) eteğimi tutup "Yetişin, yardım!" der; beni yakamdan aşağı ve yukarıya çeker.
3611 Sonra elbisemi atıp sarımsak gibi soyuldum; çünkü genç ve ihtiyar(ların bana) eziyet etmesinden korktum.
3612 Çıplak çıkıp gittim, kadın öylece kaldı; elinde bendense elbisenin kalması daha iyidir.
3613 Biraz müddet geçti, (kız) bana uğradı; "Ey arif, ben kimim, tanıyabildin mi?" dedi.
3614 "Hiç kimsenin üstüne gitmemeye senin elinden (/sayende) tövbe ettim." dedim.
3615 Bir daha asla kimseye gereksiz yere ebediyyen karışmam, binlerce tövbe olsun!

kimüŋ başına geldi hīç böyle kār
ʿacāyib iş ėtdi baŋa rūzigār

3617. çeker bī-hüş olan ḫalāyıḳ ġamın
görür ʿāḳil olan işini hemīn

anuŋ gibi şenʿatden uş böyle pend
ẓuhūr ėtdi eyle ḳulaġuŋa bend

3619. dilüŋ ʿāḳilā dut budur saŋa yol
żaʿīfī gibi söyle ya epsem ol

ḥikāyet

açup biri dāvud-ı ṭāyīye fem
fülān ṣūfī içdi dėdi cām-ı cem

3621. yatur mest u evgār ḥālī ḫarāb
perākende ʿaḳl ėtmiş anı şarāb

ne destār ḳalmış ne ḫod pīrehen
ḳoyup yüz türāba sürer ḫırḳa ten

3623. mey ü ḳay' ālūde tāc u kemer
yatur şāhrāh üzere zīr ü zeber

ėşitdi bu sözi çün ol nīk-baḫt
naẓar ėtdi ḳaşın çatup aŋa saḫt

3625. biraz munḳabıż oldı pes şeyḫ-i pīr
başın ḳaldurup dėdi olġıl ḫabīr

şu k'ister ola ėrte ḥūrāne şefʿ
bugün ʿavn u şefḳat vėrür aŋa nefʿ

3627. żararla pür olsa cihān ser-be-ser
sen ol başdan ayaġa nefʿ ėy piser

degül her ʿaded ferd u her fiʿl ḫayr
yėrüŋ baʿżı mescid olur baʿżı deyr

3616 Böyle bir iş kimin başına gelmiştir? Felek bana acayip bir iş etti.
3617 Akılsız olan insanlar gamını çeker, akıllı olan (kendi) işini hemen halleder.
3618 Onun gibi kötülükten işte böyle nasihat ortaya çıktı, kulağına küpe et:
3619 Ey akıllı, dilini tut, sana yol budur! Ya Zaîfî gibi söyle ya da sus!
3620 Biri Davud-ı Tâî'ye ağzını açıp filan sofu şarap içti, dedi.*
3621 Sarhoş ve yorgun, harap hâlde yatar; şarap onu dağınık akıllı etmiş.
3622 Ne sarık kalmış ne de gömlek, toprağa yüz koyup hırkalı vücudunu (yere) sürer.
3623 Başlık ve kemerine şarap, kusmuk bulaşmış; caddede altüst olmuş hâlde yatar.
3624 Bu sözü o iyi talihli işittiğinde kaşını çatıp ona sert baktı.
3625 İhtiyar şeyh biraz somurtkan oldu sonra başını kaldırıp "Âlim ol!" dedi.
3626 Yarın (ahirette) hurilere eş olmak isteyen bugün (dünyada) ona fayda, yardım ve şefkat verir.
3627 Ey oğul, dünya baştan başa zararla dolu olsa da sen baştan ayağa fayda ol!
3628 Her bir insan ve her olay hayırlı değildir; yerin bazen mescit bazen kilise olur.

olur şefʿ ü vitr üʿ aded vitr ü şefʿ
cihān nefʿ u żardur ṭolu żarr u nefʿ

yüri var mekān-ı şenīʿ den anı
maḳamına getür göreyin seni

taṣavvufda ʿār u şerʿ nehy ėder
ki böyle şenīʿ yėrde ola bir er

getür arḳaŋ üzre kʾolan mest-i ẕüll
elinde ṭarīḳat ʿ inānı degül

bu sözden ṭaraḳdı anı ġamz ėden
fikir ḫamrı için şişürdi çü denn

tefekkür güline çü ḫar ḳodı pāy
yürekden iŋiledi nėteki nāy

sözin dutmamaġa ne var hīç yol
ne ḳādir ala çignine mesti ol

ne var zehre redd ėde şeyḫī sözin
ne ḫod görecek çeşm mestüŋ yüzin

bu sözden ṭaraḳdı yürek oldı pīç
bulımadı dermān bu derde hīç

etek ber-miyān ėtdi bī-iḫtiyār
ḳucaġa çeküp mesti ḳıldı kinār

çü mesti götürdi vü enbūh ḫalḳ
dėr içer ʿ acebdür ḫamr ehl-i delḳ

biri ṭaʿ n edüp dėr ki dervīşi gör
bu sālūs uyanıḳ mı yāḫud uyur

ʿ aceb nīst midür bu er yoḫsa hest
bu zāhid ayuḳ mı ola yoḫsa mest

içer ṣūfī sāḳī-i bīllūr sāḳ
elinden şerābı dutulmaz yasaḳ

3629 Çift ve tek, tek ve çift bir olur (farkı yoktur); dünya fayda ve zarardır, zarar ve fayda doludur.
3630 Yürü git onu kötü mekândan makamına getir, göreyim seni!
3631 Bir (Allah) erinin böyle utanılacak yerde olması tasavvufta utançtır ve (bunu) şeriat yasak eder.
3632 (O sarhoşu) sırtın üzerinde getir; çünkü tarikat dizgini alçalarak sarhoş olanın elinde değildir.
3633 Onu gammazlayan bu sözden sıkıldı; fikir şarabı içini küp gibi şişirdi.
3634 Tefekkür, gülüne diken gibi ayak koydu; ney gibi yürekten inledi.
3635 Ne sözünü tutmamaya yol ne de o sarhoşu omzuna almaya kudret vardı.
3636 Ne şeyhinin sözünü reddetmeye cesaret ne de sarhoşun yüzünü görecek göz vardı.
3637 Bu sözden içi sıkıldı, yüreği burkuldu; bu derde hiçbir derman bulamadı.
3638 Kendi isteğinin dışında (hizmete bel/) etek bağladı; sarhoşu kucağına çekip sardı.
3639 Sarhoşu (sırtında) götürdüğünde kalabalık halk, "Hırka ehlinin şarap içmesi gariptir! diyordu..
3640 Biri kınayıp "Dervişi görün! Bu ikiyüzlü uyanık mı yoksa uyuyor mu?" diyordu.
3641 Bu er acaba yok mudur yoksa var mıdır? Bu sofu ayık mı yoksa sarhoş mu olmuştur?
3642 Sofu, billur baldırlı sakinin elinden yasak tutulmayan şarabı içer!

3643. vėrür ṣūfī mey-ḫāneye çoḳ revāc
rehen ḳormaya ḫırḳa destār u tāc

bu aŋa vü ol buŋa pīr ü cüvān
biri nīm mest dėr biri ser-girān

3645. zehī pārsāyān dėr ululları
bulardur bu ṣınfuŋ key usluları

başuŋ üzre yegdür ʿadüv duta tīġ
ki söz üşüre ḫalḳ çün ḳara mīġ

3647. egerçi ki çoḳ çekdi ṭaʿn-ı ʿavām
velī hücresine ėrişdürdi şām

belā çekdi zecr ü cefā vü mihen
ėrerdi mekānına āḫir esen

3649. ḥayādan fikirle şeb uyımadı
aŋa ėrtesi ṭāyī gülüp dėdi

yüzi ṣuyını dökmegil kimsenüŋ
ki dökmeyeler āb rūyuŋ senüŋ

3651. maḥalleden ėl ʿaybın ėden ne şek
döker āb-ı rūyını el yek-be-yek

der-nīgūhīden-i ġaybet

ḫudādan bilür her bedī merd-i nīk
dėme ḳaynadursın bed ocaḳda dīg

3653. ki bed merd ise ḫaṣmuŋ ėtdüŋ senüŋ
nīgū merd ise yolın urduŋ anuŋ

fülan kimse beddür dėyen ṣubḥ u şām
çeküp kendü kürkini yırtar müdām

3655. ki lāzım fülān fiʿlin ėtmek beyān
ki tā ol fiʿlden bed ola ʿayān

3643 Sofu meyhaneye çok kıymet verir; hırka, sarık ve başlığını rehin bırakmasın?!"
3644 Bu ona, o buna; ihtiyar genç (herkes) "(Bu iki sofudan) biri çakırkeyf, biri çok sarhoş!" diyorlardı.
3645 Büyükleri "Ne güzel sofular! Bu sınıfın en akıllıları bunlar!" diyorlardı.
3646 Düşmanın başının üzerinde kılıç tutması, halkın kara duman gibi söz musallat etmesinden daha iyidir.
3647 Halkın kınamasını çok çektiyse de akşam (sarhoş dervişi) hücresine ulaştırdı.
3648 Zor, cefa, sıkıntı ve bela çekti; sonunda sağsalim mekânına ulaştırdı.
3649 Gece utançtan düşüncelerle uyumadı; ertesi gün Taî ona gülüp (şöyle) dedi:
3650 Senin yüz suyunun dökülmemesi için (sen de) kimsenin yüzü suyunu dökme (/şerefini kırma)!
3651 Mahalleden başkalarını rezil edenin yüzü suyunu da (/şerefini) kuşkusuz başkaları birer birer döker.
3652 İyi adam her kötülüğü Allah'tan bilir; sen kötü söyleme; (aksi hâlde) ocakta kazan kaynatırsın!
3653 Çünkü kötü insan ise senin düşmanın etmiş (olursun), iyi insan ise onun yolunu kesmiş (olursun).
3654 Sabah akşam filan kimse kötüdür diyen, sürekli kendi kürkünü çekip yırtar.
3655 Filanın (kötü) işini beyan etmek için o işteki kötülüğün açıkça ortada olması (/ispat) gerekir.

yaramaz dėmek ḫalḳa olursa ger
sözüŋ yaramaz ḳıl bu sözden ḥaẕer

ḥikāyet

3657. dilin ġaybete ḳıldı bir kes dırāz
aŋa dėdi bir ʿālim-i ser-fîrāz

yavuzluġını söyleme kimsenüŋ
kʿolur bed-gümānum ḥaḳuŋda senüŋ

3659. dutalum ki ḳadri kem olmış anuŋ
muḳarrer bu kim cāhuŋ artmaz senüŋ

ḥikāyet

bir er ḫorata ṣandum eydür ʿayān
ki ġaybetden oġrıluḳ ėydür nihān

40[a] 3661. dėdüm aŋa ėy merd-i āşüfte ser
ʿaceb geldi sözüŋ baŋa vėr ḫaber

ne var düzd-i reh-zende nīgūyīden
ki ġaybetden eyü dėdün aŋa sen

3663. eyitdi ki düzdān tehevvür ḳılur
eli ḳuvvetiyle şikem pür ḳılur

velī ġaybet ėden olup pür-günāh
yėmez nesne dīvānın ėder siyāh

ḥikāyet

3665. ḥikāyet ėder saʿdī-i pāk-dil
ki oldum niẓāmiyyede nėçe yıl

oḳurdum şeb u rūz ders ü sebaḳ
olurdı mükerrer baŋa her varaḳ

3667. nehār u leyāli ü esḥārda
zebānumdı telḳīn u tekrārda

3656 Eğer halka kötü demek gerekirse, bu sözden kaçın; (çünkü asıl) senin sözün kötüdür!
3657 Birisi dilini gıybete uzattı, mümtaz bir âlim ona (şöyle) dedi:
3658 Kimsenin kötülüğünü söyleme; çünkü senin hakkındaki zannım kötü olur.
3659 Farz edelim ki onun kadri azalmış olsun, bunun senin makamını artırmayacağı kesindir!
3660 Bir er şaka söylüyor sandım, çünkü açıkça "Hırsızlık gizli gıybetten iyidir!" dedi.*
3661 Ona "Ey aklı karışık yiğit, sözün bana garip geldi, açıkla!" dedim.
3662 Yol kesen hırsızda iyilikten ne var ki ona sen gıybetten iyi dedin?
3663 Şöyle cevapladı: Hırsız güç kullanır, elinin kuvvetiyle karnını doldurur.
3664 Ama gıybet eden günahla dolu olup divanını karalar, bir şey yiyemez!
3665 Temiz kalpli Sadi anlatır: Nice yıl Nizamiye Medresesi'nde kaldım.*
3666 Gece gündüz ders okurdum, her sayfa bana damıtılmış şeker gibi olurdu.
3667 Dilim gece, gündüz ve sabahları telkin ve tekrar etmeyle meşguldü.*

dėdüm bir gün üstāda ėy dīne sed
fülān dostum baŋa ḳılur ḥased

3669. ḥadīṯe çü maʿnī vėrem ben ʿayān
derūn-ı ḫabīṯi bulanur hemān

ḫaṭādan beyān eyleyem ger ṣevāb
düşer cān u dilden aŋa ıżṭırāb

3671. èşitdi bu sözi çü dānā-yı dīn
yüzin burtarup dėdi ol dem hemīn

ḥased dostuŋdan degüldür pesend
ya ġıybet eyü midür ėy derdmend

3673. eger ol bula yol saḳardan yaŋa
özüŋ ġayr yoldan ėrişür aŋa

ḥikāyet

biri dėdi ḥaccāc ḫūn-ḫᵛāredür
elinden dil-i ḫalḳ biŋ pāredür

3675. meger ḳalbidür seng ü pūlāddan
ki ḳorḳmaz seḥer āh u feryāddan

ilāhī bu ḫalḳun sen al dādını
cihān defterinden getür adını

3677. ki dād ala andan şerīf u denī
daḫı ġayrılardan anuŋ kīnini

götür rūzigārından elüŋi sen
yėsün rūzigāruŋ elinden miḥan

3679. anı zīr-i destine alsun felek
ḳamūsıyla vėrsün ne var mā-melek

caḥīme ėder müdbir āşüfte rāh
ki peymānesi ṭolu defter siyāh

3668 Bir gün üstada "Ey dinin anahtarı, filan dostum bana haset eder!" dedim.*
3669 Ben hadise açıkça (/doğru) mana verdiğimde onun fesat içi hemen bulanır.
3670 Eğer hatayı düzeltecek açıklama yaparsam can u gönülden ona ıztırap düşer.
3671 Din âlimi bu sözü işittiğinde yüzünü buruşturup hemen o vakit (şöyle) dedi:
3672 Ey dertli, dostunun haseti takdireşayan değildir, (peki) ya gıybet iyi midir?
3673 Eğer o cehennemden yana yol buluyorsa sen kendin de başka yoldan ona yetişiyorsun.
3674 Birisi "Haccac, kandökücüdür; onun elinden halkın gönlü bin parçadır." dedi.*
3675 Kalbi taş ve çelikten olduğu için seher (vakitlerindeki) ah ve feryattan korkmaz.
3676 Yarabbi, bu halkın hakkını (/intikamını) sen al! Onun adını dünya defterinden götür!*
3677 Asil ve soysuz (herkes) ondan hakkını alacak, diğerlerinden de onun (için besledikleri) kinin (hakkını) alacaklardır.
3678 Sen elini onun rüzgârından götür, (kendi) rüzgârının (/feleğinin) elinden gam yesin!
3679 Felek onu elinin altına alsın (/alt etsin), nesi varsa hepsini versin!
3680 (Ömür) kadehi dolu, (günah) defteri kara, yolu şaşırmış talihsiz cehenneme gider!

düşer ġaybet eyleyen izine pes
dilemez gire nāre tenhā bu kes

ḥikāyet

meger zāhidāndan èşitdüm bir er
laṭīfeyle bir ṭıfla baḳup güler

anuŋ ġayrı ḫalvet-nişīn zāhidān
anuŋ ġaybetine uzatdı zebān

açaldı bu gizlenmeyüp mū-be-mū
pes ehl-i naẓar semʿine èrdi bu

dèdi ol maʿārif şinās ehl-i ḥāl
güneh perdesin yırtmaḳ olur vebāl

şorarsaŋ budur ḥāl èy pāk-bāl
ne ṭībet ḥarām u ne ġıybet ḥelāl

ḥikāyet

dèdi saʿdī-i pīr ü pāk iʿtiḳād
ḫudāvend ü dānā ḫuceste nihād

ṭufūliyyet eyyāmı idi meger
diledüm ki ṣavm èdem èy pür-hüner

henüz ṭafl-ı nev-restelikdi çaġum
ki farḳ eylemezdüm ṣolumdan ṣaġum

bir er ʿābidān-ı şeherdendi uş
elüm yüzümi yumaḳ ögretdi ḫoş

dèdi ögren oġul budur rāst yol
dè bismillāh evvelki sünnetdür ol

pes ikinci niyet üçünci yu el
üçer kerre aġzuŋ yu burnuŋ güzel

3681 Sonra onun peşine gıybet eyleyen düşer; (çünkü) bu kişinin ateşe tek başına girmesini istemez!
3682 Sofulardan bir erin bir çocuğa latifeyle bakıp güldüğünü işittim.
3683 Onun dışında halvette oturan sofular, onun gıybetine dil uzattılar.
3684 Bu saklanmayarak birer birer açıldı, sonra bu nazar ehlinin kulağına ulaştı.
3685 O hâl ehli âlim "Günah perdesini yırtmak vebal olur." dedi.
3686 Ey temiz kalpli, sorarsan durum budur: Ne latife haramdır ne de gıybet helaldir.
3687 Hayırlı yaratılışlı, efendi ve âlim, tertemiz itikatlı Sadi (şöyle) dedi:
3688 Ey hüner dolu! Çocukluk günleriydi, oruç tutmayı istedim.
3689 Daha sağımı solumdan ayırt edemediğim yeni yetme çocukluk çağımdı.
3690 Şehrin sofularından bir er, güzelce elimi yüzümü yıkamayı öğretti.
3691 "Öğren oğul, doğru yol budur: İlk önce bismillah de, bu sünnettir." dedi.
3692 Sonra ikinci niyet, üçüncü el yıka! Üçer kere ağzını, burnunu güzelce yıka.

küçük barmaġuŋla arıt burnuŋ uş
ve sebbābe ile dişüŋ ov ḫoş

velī ṣavm güninde baʿdü'z-zevāl
bu misvākden nehy olındı ricāl

başuŋ saçı bitdügi yėrden tamām
çaḳ eŋeküŋ altına degin müdām

üç avuç ṣuyla yüzüŋ yu yine
ḳolun dirsegüŋle yu her-āyine

başuŋ mesḥ ėt ayaḳ yu pes ol nefes
tamām eyle nām-ı ḫudāyīyle pes

ne bilür-iseŋ ẕikr ü tesbīḥden
yuduġuŋca aʿżāŋ oḳı durma sen

bunı kimse bilmez benüm gibi hīç
imām ḫᵛāce ḫod oldı fertut u pīç

ėşidüp sözin ketḫudā-yı ḳadīm
dėdi ėy sefīh u ḫabīṯ u leʾīm

ṣavam güni misvāk degül ʿacīb
yėmek olmış ādem etindür ġarīb

bu nā-pāk sözlerden aġzuŋı öŋ
yėmekden yuyup yine pāk eyle ṣoŋ

yanuŋda kim aŋılsa ʿālī denī
eyü naʿt u ḫoş vaṣf ile aŋ anı

dėyesin çü ḫar ḫalḳa ėy merd-i ḫas
dėme eylük ile aduŋ aŋa kes

ḳafasında ḫoş söyle er sīretin
yėme ḳardaşuŋ meyte iken etin

dė şol sözi ardınca bir ʿavretüŋ
yüzine dėmege ola ḳudretüŋ

3693 Küçük parmağınla burnunu işte böyle temizle ve şehadet parmağınla dişini güzelce ov!
3694 Ama oruç gününde öğleden sonra insanlar bu misvakten men edildi.*
3695 Başını saçın bittiği yerden ta çenenin altına kadar tamamını devamlı
3696 üç avuç suyla yüzünü yine yıka, kolunu mutlaka dirseğinle birlikte yıka.
3697 Başını meshet sonra ayağını yıka, sonra nefes al, Allah'ın adıyla tamamla.
3698 Sen zikir ve tesbihten ne bilirsen organlarını yıkadıkça durma(dan) oku!
3699 Bunu hiç kimse benim gibi (iyi) bilmez, imam efendinin kendisi bunamıştır.
3700 Eski imam, (sofunun bu) sözünü işitip "Ey adi, fesat ve alçak!" dedi.
3701 Oruç günü misvak çok acayip değildir! İnsan etini yemek garip olmuştur! (Bk.: *İktibaslar*)
3702 Ağzını önce bu kirli sözlerden, sonra yine yemekten yıkayıp temizle!
3703 Asil (veya) soysuz yanında kim anılsa onu iyi övgü ve iyi vasıf ile an!
3704 Ey has adam, halka eşek dediğinde biri senin adını iyilikle anar deme!
3705 Erin siretini arkasından iyi söyle, kardeşinin etini leş iken yeme! (Bk.: *İktibaslar*)
3706 Bir kadının arkasından yüzüne karşı söylemeye de gücünün olacağı sözü söyle!

40[b] 3707. yüzinden eger şerm ėderseŋ anuŋ
bilen ġaybuŋ üstüŋde ḫāżır senüŋ

saŋa gelmeye şerm ḫaḳdan neden
şerem benden ėy beni ġaybet ėden

ḫikāyet

3709. maʿārif şināsān-ı ḫalvet-nişīn
olur bir yėre ḫalḳa nėte nigīn

olardan biri ẕikri ḳoyup biraz
zebān ġaybet-i şaḫṣa ḳılur dırāz

3711. dėdi kimse ėy güft ėden nā-sezā
hīç ėtdüŋ mi ʿömri firenge ġazā

dėdi daḫı bu çār dīvārdan
ḳadem ḳomadum ṭaşra ʿömrümde ben

3713. o ṣāliḥ aŋa dėdi olmaz aḫī
senüŋ gibi bir baḫtı dönmiş daḫı

ki küffār cengüŋden emīn ola
dilüŋ tīġı her dem müselmān ḫālā

3715. neden kāfire yoḳ ḳal u ḳīlüŋ
müsülmāna keskün ḳılıcdan dilüŋ

ḫikāyet

saḫun dėdi merġazda dīvāne şaḫṣ
k'èşidüp gülüp ḳıldum ol söze raḳṣ

3717. delüden èşit usluyāne ḫaber
eyitdi bu ḫoş sözi dīvāne er

dėmek dilesem ḫalḳa ziştī ü bed
anam ġayrını ġaybet ėtmem ebed

3707 Eğer onun yüzünden utanırsan senin gaybını bilen (Allah) üstünde hazırdır, (unutma)!
3708 Ey beni gıybet eden, benden utanırsın da (kendi yaptıklarını bilen) Allah'tan neden utanmazsın?
3709 Halvette oturan âlimler yüzük gibi bir yere halka oluştururlar.
3710 Onlardan biri zikri biraz bırakıp birinin gıybetine dil uzatır.
3711 [Vezin icabı hīç>hèç olarak okunabilir.] Biri "Ey uygunsuz konuşan! Ömründe hiç Frenk'e gaza ettin mi?" dedi.*
3712 "Ben ömrümde bu dört duvardan dışarıya adım dahi atmadım." dedi.
3713 O günahtan kaçınan kişi ona "Ey kardeş, senin gibi talihi dönmüş biri olmaz." dedi.
3714 "Kafirler senin savaşından emin bulunmakta (/kurtulmuştur; ama) dilinin kılıcı hâlâ her an müslümanlar (üstündedir)!"
3715 "Neden kafire dedikodun yok da müslümanlara keskin kılıçtan dilin (vardır)?"
3716 Mergaz'da divane bir şahıs bir söz söyledi. O sözü işitip güldüm, (hayretten) sıçradım.*
3717 Akılıca haberi deliden işit, divane er bu güzel sözü söyledi:
3718 Halk için çirkinlik ve kötülük istesem ebediyyen annemden başkasını gıybet etmem.

ki yeg ṭāʿatümi ala māderüm
ki oldur benüm cism ü cān-perverüm

nīgū-nāmdan ġayib olan ḫarīf
iki nesne andan degüldür laṭīf

anuŋ biri mālını bāṭıl yėmek
ikincisi ġaybetle nāmın dėmek

şu kim ḫalḳa söyler ʿuyūb-ı ʿabīd
ėde şükrüŋ eyleme andan ümīd

ki ėl ʿaybını saŋa dėyen aḫī
dėr ol ėle ʿaybuŋı senüŋ daḫı

aŋan merdümānı öŋüŋde yaḳīn
aŋar sėni arduŋda ḫalḳa hemīn

cihānda degül ġāfil ol ʿaḳl eri
k'ola kendüye şuġlı ėlden berī

se kesrā ġaybet kerden revāest

revā gaybet olınsa üç dürlü kes
daḫı māʿadādan lisānıŋı kes

bir ol şāh kim ḫalḳa vėrür żarar
cihān ẓulmi ile ṭolu şūr u şer

anuŋ ḫalḳa żulmin dėmekdür ḥelāl
ki nās ėde andan ḥaẕer lā-yezāl

ikinci ḥayāsuza ol perde-pūş
ki yırta yüzi perdesin kendü uş

anuŋ ḥavż-ı şuyına ėtme naẕar
k'özin çāha ol boynı üzre atar

üçüncisi ol kim degül rāst-gūy
ėdinmiş yalan sözi kendüye ḫūy

3719 Çünkü ibadetimi annemin alması daha iyidir; çünkü benim beden ve canımı besleyenim odur.*
3720 Kaybolan iyi namlı adamdan (yana) iki şey latif değildir:
3721 Biri onun malını haksız yemek, ikincisi onun ismini gıybetle söylemek.
3722 Sofuların ayıplarını halka söyleyen kimseden sana teşekkür geleceğini ümit etme!
3723 Ey kardeş, elin ayıbını sana söyleyen kişi senin aybını da ele söyler!
3724 Senin önünde insanlardan bahseden şüphesiz senin arkandan da hemen seni halka anlatır.
3725 Dünyada elden uzaklaşmış, meşguliyeti kendisiyle olan o akıl eri gafil değildir!
3726 Üç türlü insanın gıybet edilmesi uygundur, bunlardan başkasından dilini kes!
3727 Biri halka zarar veren padişahtır, dünya onun zulmüyle acı ve kötülük doludur.
3728 İnsanların ondan ebediyyen korunması için onun halka ettiği zulmü söylemek helaldir.
3729 İkincisi o perde örten hayasızdır, zaten yüzü perdesini kendisi yırtmıştır.
3730 Onun su biriktirdiği yere bakma, çünkü o kendini boynu üzere kuyuya atar.
3731 Üçüncüsü doğru sözlü olmayan kimsedir, o yalan sözü kendine huy edinmiştir.

terāzū-yı nā-rāstī̇den anı
düşür bī̇-behā ḳıl çü fels-i denī̇

anuŋ söyle fiʿl-i bedin ḫalḳa sen
nesin bilür-iseŋ de ėy ḫoş-süḫan

ḥikāyet

siyistānda bir oġrı uġrar meger
ḳılur şehr dervāzesinden güẕer

dutup ṣatu bazār ėderken yolın
uġurladı baḳḳāl anuŋ bir pulın

çaġırup dėdi düzd-i bī̇-reh meded
ḫudāyā kerī̇mā eḥadsin ṣamed

oda yaḳma yā rab şeb-rev yüzin
ki yol sī̇stānī̇ urur gündüzin

ḥikāyet

ṣafā ehli ṣūfī̇ye dėdi bir er
fülān saŋa ne dedi bilseŋ eger

saḫun nā-muvāfıḳ münāfıḳ miṣāl
haḳuŋda senüŋ dėdi çoḳ ḳī̇l u ḳāl

ḳafāŋa geçüp seni ẕemm ėtdi çoḳ
dėdi nėçe güftār ol aġzı açuḳ

eyitdi dut aġzuŋı ėy nī̇k-ḫū
ki düşmen sözin bilmemekdür eyü

ʿadū ne dėdügin budur yigirek
ki bildürmeye saŋa dostuŋ gerek

şu kim dėye düşmen sözini saŋa
ol artuḳ gelür düşmenüŋden yaŋa

3732 Onu eğri terazisinden düşür, adi pul gibi değersiz kıl!
3733 Ey iyi sözlü, sen onun kötü işini halka söyle, nesini biliyorsan de!
3734 Bir hırsız Siyistan'a uğramış, şehir kapısından geçti.*
3735 Yolunu pazara çevirip bir şey alırken bakkal onun bir pulunu çaldı.
3736 Yolsuz hırsız bağırıp "Ya Rab, ya Kerim! *Ehadsin! Samedsin!* Yardım et!" dedi. (Bk.: *İktibaslar*)
3737 Ya Rabbi, (hırsızlığa) gece gidenin yüzünü ateşe yakma! Çünkü Siyistanlılar gündüzün yol kesiyor!
3738 Bir er safa ehli sofuya "Filan sana ne dedi eğer bir bilsen…" dedi.
3739 Senin hakkında münafık gibi uygun olmayan söz, birçok dedikodu söyledi.
3740 Arkana geçip seni çok çekiştirdi, o ağzı açık (/dedikoducu) nice söz söyledi.
3741 (Sofu) "Ey iyi huylu, ağzını tut! Düşman sözünü bilmemek iyidir." dedi.
3742 Dostunun sana düşmanın ne dediğini bildirmemesi gerekir, bu daha iyidir.
3743 Sana düşman sözünü söyleyen artık senin düşmanından taraf olur.

eger düşmenüŋ-ile olmasa yār
getürmezdi andan söz ol nā-bekār

meded görmeyeyin sürük düşmenüm
ki sözin èşitdükde ditrer tenüm

ʿadūdan betersin ki açup dehān
dèdün böyle dèr saŋa düşmen nihān

ḳılur söz getüren ḥalīmi ġażūb
èder eski cengi yeŋi maʿde küp

ḳaç ol hem-nişīnden küçükçe kişi
k'ola fitne çeşmin oyarmaḳ işi

ḳılur pest ġavġayı bālā ḫabīş
yatur fitne ḳaldurmaz illā ḫabīş

yeg ol er ḳaraŋu ḳuyuya gire
k'alup gide fitneyi yèrden yère

iki kes arasında ceng oldı nār
saḫun-çīn odın cemʿ èdüp od yaḳar

ḥikāyet

41[a] vezīr-i ferīdūndı nīgū ḫişāl
pesendīde rāy u pesendīde ḳāl

maʿārif şinās idi rūşen żamīr
cüvān-devlet idi vü tedbīr-i pīr

görüp ḥaḳ rıżāsını evvel yine
şeh emrin dutar-idi her-āyine

varup şāha ḳıldı biri ḫoş duʿā
ki olsun senün bir günüŋ biŋ şehā

ġarażsuz olursaŋ naṣīḥat peẕīr
senüŋ düşmenüŋdür nihān bu vezīr

3744 Eğer dost, senin düşmanınla olmasaydı o işe yaramaz ondan söz getirmezdi.
3745 Sözünü işittiğimde bedenimi titrecek, meded görmeyeceğim azgın düşmanımdan
3746 daha kötüsün; çünkü ağzını açıp gizlice düşman sana böyle der dedin.
3747 Söz getiren yumuşak huyluyu kükretir, eski savaşı yeniler, mideyi küp eder!
3748 İşi fitne gözünü uyandırmak olan arkadaştan, küçük kişilerden kaç!
3749 Fesat, ufak kavgayı büyütür; yatan fitneyi habisten başkası uyandırmaz. (Bk.: *İktibaslar*)
3750 Adamın karanlık kuyuya girmesi fitneyi (bir) yerden (diğer) yere alıp götürmesinden daha iyidir.
3751 İki kişi arasındaki kavga ateştir, söz getirip götüren ise odun toplayıp ateş yakar.
3752 Feridun'un veziri iyi huyluydu, fikri ve sözü beğenilen idi.*
3753 Aydın gönüllü, âlimdi; genç yiğitti, yaşlı(lar gibi ileri) görüşlüydü.
3754 Önce yine Allah rızasını gözetip (sonra) mutlaka padişahın emrini tutardı.
3755 Biri padişaha gidip "Ey padişahım, senin bir günün bin olsun!" diye güzelce dua etti.
3756 Garezsiz, kabul edersen nasihat olabilecek (bir sözüm var:) Bu vezir senin gizli düşmanındır.

ḫavāṣ u ʿavām içre yoḳdur bir er
senüŋ çün kʾaŋa vėrmeye sīm ü zer

şu şarṭ ile kim şāha çün ėre fevt
vėreler bu mālı ḳamu baʿd-ı mevt

bu şarṭı ḳılup lāzım u belki farż
vėrüpdür ġanī vü faḳīrāne ḳarż

dilemez ḥayātıŋı ėy ẕāt-ı pāk
budur ḫavfı māl ola nā-geh helāk

diler mevtüŋ ėy şāh her-āyīne
ki ḳorḳar eli ėrmeye naḳdine

vezīrine pes şāh-ı devlet penāh
siyāset gözi ile ḳıldı nigāh

dėdi kām-bīn ü şeh-i kām-yāb
ki pāyine idi meh-i nev rikāb

daşuŋ gibi içüŋ degülmiş ṣaḥīḥ
senüŋ baŋa ḳaṣdüŋ var imiş ṣarīḥ

yüzüŋ gösterürsen baŋa dostvār
çü düşmen içüŋ zehr-i mānend-i mār

vezīr-i ḫıredmend ü pākīze dil
ẕehebveş çü ṣāf-idi bī-ġışş u ġıll

ḳoyup taḫt ayaġına başın yüzin
pes el bėlde baġlayu dėdi sözin

ki ėy tācdār u şeh-i milk ü taḫt
şeh-i raḫş u leşker şeh-i raḫt u baḫt

bu cevher çü bu nevʿ le oldı süft
gerekmez bu sırr ola daḫı nühüft

murādum bu idi ki ėy şehr-i yār
ola ḫalḳ yekser saŋa dostdār

3757 İleri gelenler ve halk içinde senin adına altın ve gümüş vermediği bir er yoktur.
3758 Ey padişahım, (zâtıâlinize) ölüm ulaştığında, ölümden sonra bütün bu malı geri vermek şartıyla!
3759 Bu şartı gerekli ve belki farz kılıp zengin ve fakirlere borç vermiştir.
3760 Ey temiz zat, korkusu malının ansızın yok olmasıdır, bu yüzden senin yaşamanı istemez!
3761 Ey padişahım, mutlaka senin ölümünü diler; çünkü elinin (bir daha) parasına ulaşamamasından korkar!
3762 Sonra devletin koruyucusu padişah, vezirine siyaset gözüyle (/idam kastiyle) baktı.*
3763 Yeniayın ayağına üzengi olduğu, isteklere kavuşturan ve isteklerine kavuşmuş padişah (vezire şöyle) dedi:
3764 İçin dışın gibi halis değilmiş, senin bana apaçık kötü niyetin varmış.
3765 Yüzünü bana dost gibi gösterirsin; (ama) için yılan gibi zehirli, çünkü düşmansın!
3766 Akıllı ve temiz kalpli vezir, altın gibi saftı, kin ve hileden uzaktı.
3767 Tahtının ayağına başını yüzünü koyup sonra elini belde bağlayıp sözünü söyledi:
3768 Ey taç sahibi, ülke ve tahtın padişahı! Gösterişli atların ve askerin padişahı! Raht ve bahtın padişahı!
3769 Bu cevher bu türlü delindiği için bu sırrın artık gizli kalması gerekmez.
3770 Ey padişahım! Muradım halkın hepsinin sana dost olması idi.

çü mevtüŋedür vaʿde sīm ü zerüm
duʿā-yı beḳāŋ olur ol serverüm

k'ėdüp ḫavf benden dilerler beḳāŋ
olur dūr pes mevt elinden yaḳaŋ

dilemez misin merdümān ḳış u yaz
senüŋ içün isteye ʿömr-i dırāz

niyāz ile ṣadḳ ile ḫalḳ-ı cihān
beḳāŋ isteyeler senüŋ cāvidān

ki bu şarṭ ile saŋa ėy ḫoş-nihād
beḳā-yı ḥayāt ister ehl-i bilād

dilerler ki ser-sebz ü ʿömrüŋ dıraz
olasın cihān içre ėy ser-firāz

belā tīrinedür çü cevşen duʿā
ġanīmet görür anı merd-i ḫudā

duʿā-ı ḫayır merdi leyl ü nehār
ḳılur tāze ser-sebz çün nev-bahār

begendi sözin şāh-ı rūşen göŋül
gülüp ġonca gibi açıldı çü gül

vizāretdürür ger yüce pāygāh
maḳāmından özge ḳadar vėrdi şāh

şeb u rūz ġammāz ser-geştedür
nigūn ṭāliʿi baḫtı bergeştedür

olur tīre-rāy u daḫı tīre rāh
çü aḥvel ḳılur dosta kej nigāh

güẕāfın urup nėçe yüz dürlü lāf
iki dost beyninde ḳor iḫtilāf

bular ḫoş ola çün nėte bal u yaġ
ḳalur ol siyeh rūy çün per-i zāġ

3771 Ey reisim! Gümüş ve altınımın vadesi senin ölümünedir; çünkü o senin bekanın duası olur.
3772 Çünkü benden korkup senin bekanı dilerler, sonra ölüm senin yakandan uzak olur.
3773 İnsanların kış ve yaz senin için uzun ömür dilemesini istemez misin?
3774 Dünya halkının duayla, halislikle ebediyyen senin bekanı istemesini, (istemez misin?)
3775 Ey iyi huylu, şehir sakinleri senin için bu şartla hayat bekası ister!
3776 Ey yüce! Dünya içinde ömrünün uzun ve talihli olmasını isterler.
3777 Dua bela okuna zırh gibidir, Allah'ın adamı onu ganimet görür. (Bk.: *İktibaslar*)
3778 Hayır duası adamı gece ve gündüz ilk bahar gib taze, yeşil kılar.
3779 Aydın gönüllü padişah (vezirin) sözünü beğendi, gonca gibi gülüp gül gibi açıldı.
3780 (En) yüce makam eğer vezirlikse de padişah, ona makamından başka değerler de verdi.
3781 Gammaz gece ve gündüz sersemdir; talihi ters dönmüş, bahtı yüz çevirmiştir.
3782 Kötü fikirli ve de karanlık *y*ollu olur, şaşı gibi dosta eğri bakar.
3783 Nice boş söz, yüz türlü laf vurup iki dost arasına ayrılık sokar.
3784 Sonra bunlar bal ve yağ gibi iyi olurlar, o siyah yüzlü de karga kanadı gibi kalır.

3785. yaḳan iki kimse arasında nār
girür bī-ʿaḳl ortasında yanar

żaʿīfī gibi ẕevḳ-i ḫalvet bulur
şu kim ḫalḳ ü ėlden ḳamu dūr olur

3787. şu söz k'ola nefʿī anı söyle ḫoş
daḫı ġayr söz dėme ya ol ḫamūş

ki dėrsin yarın eyü iş ėtmedüm
nėçün ḥaḳ sözi ben dün ėşitmedüm

der-beyān-ı fevāyid-i ḫışāl-i ḫudāyī der-zenān

3789. çü ḫūb u muṭīʿ dür zen-i pārsā
ḳılur merd-i dervīşi çün pādşā

dürüş günde bėş kez ḳapuŋı ṣula
çü sīneŋde yār-ı muvāfıḳ ola

3791. yėme ġam ḳamu rūz ġamdaysaŋ uş
çü var ġamdāruŋ gėce evde ḫoş

ev ābād u ev issi dost ola ger
ḥaḳ ol yaŋa raḥmetle ėder naẓar

3793. güzel yüzlü ḫātūn çü mestūr ola
behişte bu yüzden er ola sezā

şu ḫoş kimse göŋli murādın bulur
diler āmīnle ki yek dil olur

3795. ola pārsā vü nīgū-gūy eger
zenüŋ ḥüsn u ḳubḥına ėtme naẓar

zen-i dil-fişān u ṭabīʿat nīgū
ele getüren kişidür baḫtlu

3797. zen-i pārsā vü ḫoş āmūzkār
eger ʿaybı var setr ėder girdgār

3785 İki kimse arasında ateş yakan akılsız onların ortasına girip yanar.
3786 Zaîfî gibi halk ve elden hep uzak olan kimse halvet zevkini bulur.
3787 Faydalı olacak sözü güzelce söyle, daha başka söz deme ya da sus!
3788 Çünkü yarın iyi iş etmedim, niye ben dün bu doğru sözü dinlemedim dersin.
3789 İffetli kadın güzel ve itaatkâr olduğunda derviş (/dilenci) adamı padişah gibi yapar.
3790 Sinende uygun yâr olduğunda çalış, günde beş kez kapını sula!
3791 Gece evde güzel gam giderinin var olduğunda bütün gün gamdaysan da gam yeme!
3792 Eğer ev mamur, ev sahibi yâr olursa Allah o tarafa rahmetle bakar!
3793 Güzel yüzlü hatun örtülü olduğunda erkek bu yüzden cennete layık olur.
3794 Tek gönül olmayı aminle dileyen iyi kimsenin gönlü muradını bulur.
3795 Eğer iffetli ve güzel sözlü olursa kadının güzellik ve çirkinliğine bakma.
3796 İyi yaratılışlı, gönül açan kadını ele geçiren kişi talihlidir.
3797 İffetli ve iyi öğretici kadının eğer aybı olursa Allah (onu) örter!

kesil şol güzelden k’ola ḫūyı zişt
daḫı baḳma ger ola ḥūr-ı behişt

perī-rū velī ṭabʿı olsa çü dīv
ḳaçar görse ʿifrīt ėdüp ġırīv

41[b] güzel yüzlü zişt er elinden piyāz
çü ḥelvā yėyüp ėder aŋa niyāz

zen-i sirke ebrū ere şey dėmez
elinden şeker şehd ü ḥelvā yėmez

eyü ṣanılu zen dil-ārām olur
ne emr eylese zevcine rām olur

ḫudā birsün ol cüft-i bed-ḫᵛāhden
ere ṣanduġın bulsun allāhdan

nīgū-merd ü bed-zen çü ṭūṭī vü zāġ
k’ola bir ḳafes ikisine duraġ

ḳafesden ḫalāṣı o niʿmet bilür
bu cüft iftirāḳın ġanīmet bilür

ya başuŋı alup git āvāre ol
ya her gün ḳalup evde bī-çāre ol

bürehne ayaḳ yeg ki kefş ola teng
belā-yı sefer yeg k’ola evde ceng

girih ebrūvān görmeden evde yeg
olasın giriftār-ı zindān yek

seferde yeg ol yastana seng u ḫışt
ki ola serāyında bānū-yı zişt

ḳıl ol evde şinlik ḳapusını bend
ki ʿavret ün ėdüp çaġıra bülend

çü zen gide bāzāra ḍarb ėt tamām
ya ʿavret gibi otur evde müdām

3798 Huyu kötü olan güzelden ayrıl, cennet hurisi bile olsa bakma!
3799 Peri yüzlü ama tabiatı şeytan gibi olduğunda ifrit görse bağırıp kaçar.
3800 Güzel yüzlü (kadın), çirkin erinin elinden soğanı helva gibi yiyip ona dua eder
3801 Sirke kaşlı kadın ere bir şey demez; (erinin) elinden şeker, bal ve helva da yemez.
3802 İyi fikirli kadın gönül okşayıcı olur, eşine ne emretse boyun eğen olur.
3803 Rabb teksin, o kötülük isteyen eşten (esirge)! Eri için düşündüklerini Allah'tan bulsun!
3804 İyi adam ve kötü kadın ikisine de aynı kafesin mesken olduğu papağan ve karga gibidir.
3805 O, kafesten kurtuluşu nimet bilir; bu, çiftin ayrılışını ganimet bilir.
3806 Ya başını alıp git avare ol ya da her gün evde kalıp çaresiz ol!
3807 Çıplak ayak ayakkabının dar olmasından daha iyidir, yolculuk belası evde kavganın olmasından daha iyidir.
3808 Tek başına zindan tutuklusu olmak evde çatık kaş görmekten daha iyidir.
3809 Yolculuğa çıkıp taş ve kerpiçe yaslanmak, sarayında çirkin kadın olmasından daha iyidir
3810 Kadının yüksek ses çıkarıp bağırdığı evde sevinç kapısını bağla!
3811 Kadın pazara gittiğinde iyice döv! Ya da kadın gibi evde sürekli otur!

çü zen gūşı erde degül yeksere
geyür zīnet u ṭonın anuŋ ere

çü var egrilik zende cehl ü göŋül
başına belā almış er zen degül

ola żāyiʿ evden emānet çü cev
ḳo enbār-ı gendümi yıḳaldı ev

ḫudā ėylügüŋ diler ėy er senüŋ
eli dili ṭoġru ola çün zenüŋ

güle zen çü bīgāneye rū-be-rū
dė er ġayr söz lāf-ı merdīyi ḳo

ṭaʿāma icāzetsüz el ursa zen
eyit pençe ur var erüŋe dė sen

zenüŋ yādlardan kör olsun gözi
çıḳar ise ṭaşra güm olsun özi

erüŋ cüfti zen çün evinde degül
eri tek otururşa zinde degül

çü ṭarlıḳ vėre zen erüŋ maġzına
ḳaçup gire er yeg neheng aġzına

ki yeg ṭar dirlikden ölüm ere
bunuŋ gibi zen gire ḳara yėre

yüzin yād gözlerden ört ėy ḥakīm
ve illā bilinmez zen u merd kim

ki çoḳ yüz gören dişi yüzsüz olur
melāḥat gider sözi ṭuzsuz olur

ḳo şol çirkīn u nā-muvāfıḳ zeni
yüzi ḫoş güzel ṭabʿa yār ėt seni

sözüŋ maġzını söyler ol iki ten
buları ḳodı ḥayret içre çü zen

3812 Kadın kulağı erde olmayıp kendi başına buyruk olduğunda onun zinetini ve kıyafetini ere giydir!
3813 Kadında hainlik, cehalet ve gönül (koyma) olduğunda er, kadın değil başına bela almıştır.
3814 Evden emanet arpa gibi zayi olduğunda, buğday ambarını bırak, ev yıkıldı (demektir)!
3815 Ey er, karının eli dili doğru olduğunda Allah senin iyiliğini dilemiştir!
3816 Kadın yabancıya yüzyüze güldüğünde ey er, erkeklik sözünü bırak, başka söz söyle!
3817 Kadın yemeğe izinsiz el vururşa tokat vur, git erine de söyle!
3818 Kadının gözü yabancılara karşı kör olsun, kendisi dışarıya çıkarsa kaybolsun!
3819 Erin eşi kadın evinde olmadığında eri tek oturuyorsa canlı değildir!
3820 Kadın erin aklına darlık verdiğinde er kaçıp timsahın ağzına girse daha iyidir.
3821 Çünkü sıkıcı yaşamdan ölümün gelmesi daha iyidir, bunun gibi kadın kara yere girsin (/ölsün).
3822 Ey hikmet sahibi! Yüzünü yabancı gözlerden sakla! Aksi takdirde kadın ve erkek kim bilinmez.
3823 Çünkü çok yüz gören kadın yüzsüz olur, güzellik gider sözü tuzsuz olur.
3824 Şu çirkin ve uygunsuz kadını terk et; kendini yüzü hoş, güzel yaratılışlıya yâr et!
3825 Kadının hayretler içinde bıraktığı iki kişi sözün özünü söyler:

biri dėdi olsun zen-i bed helāk
biri zenden olsun dėdi dünyā pāk

yeŋile ḫ^{v}āce zeni geldükçe yaz
ki baldarḳı taḳvīm işe yaramaz

eger kimse görseŋ giriftār-ı zen
żaʿīfī kimesneye ṭaʿn ėtme sen

ki sen daḫı cevr-i perestārdan
degülsin şeb u rūz ferḥān şen

ḥikāyet

zen-i nā-muvāfıḳdan ol bir cüvān
yanup dėdi bir pīre ḥālin nihān

ki üstümde bār-ı girāndur bu zen
nėte āsiyā-seng altında ben

dėdi ḫ^{v}āce ḳatlan ḳo saḫtīye dil
ki ṣabr ėden olmadı hergiz ḫacil

gėce seng-i bālāsın ol ʿayna çün
bugün seng-i zīrin degülsin nėçün

çü gül-bünde gördüŋ ḫūşī vü ṣafā
olur ḫārı cevrin çekerseŋ revā

yėme mīvesin her dıraḫtuŋ müdām
anı puḫte olsun ḳo cemʿ ėtme ḫām

aġacdan şu kim yėye datlu şemer
eger varsa ḫārı da cevrin çeker

der-terbiyyet-i piserān

piser on yaşından ki ola füzūn
gerek ola nā-maḥrem andan birūn

oda penbe yanında vėrme şerer
ki göz yumup açınca ḫāneŋ yaḳar

3826 Biri kötü kadın helak olsun dedi, biri dünya kadından temizlensin dedi. .
3827 Ey efendi, yaz geldikçe kadını yenile; çünkü geçen yılki takvim işe yaramaz.
3828 Eğer kadın düşkünü (/kadına esir olmuş) kimseyi görürsen ey Zaîfî kimseyi kınama sen!
3829 Çünkü sen de gece ve gündüz kölenin (/karının) cevrinden memnun, şen değilsin!
3830 O bir genç aksi hanımından yanıp bir pire hâlini gizlice anlattı:
3831 Bu kadın üstümde ağır yüktür, ben değirmen taşının altında gibiyim.
3832 Hoca "Güçlüğe katlan, söylenmeyi bırak; çünkü sabreden asla mahçup olmadı." dedi.
3833 O pınar için gece (değirmenin) üst taşısın da niçin bugün alt taşı değilsin?
3834 Gül yetişen yerde hoşluk ve safa gördüğünde dikenin eziyetini çekmen münasip olur.
3835 Her ağacın meyvesini her zaman yeme, ham toplama, bırak onu olgunlaşsın!
3836 Ağaçtan tatlı meyve yiyen kimse eğer varsa dikenin cevrini de çeker.
3837 Çocuk on yaşından fazla olduğunda namahremin ondan uzak olması gerekir.

3839. dilerseŋ ḫoş aduŋ aŋa her gelen
ḫıredmendī rāy ögret oġluŋa sen

ki ger ʿaḳlı vü reʾyi olmaya çoḳ
kes arduŋca ḳalmaz sen olduḳda yoḳ

3841. ger oġlını besleye nāzük peder
göre nėçe saḫtī cihānda piser

muʿazzez gerekmez severseŋ ne var
anı ḳıl ḫıred ehli perhīzkār

3843. küçüklükde zecr eyle taʿlīm vėr
eyü yatluya vaʿde vü bīm vėr

piser ėy peder çün nev-āmūz ola
gerek evvel ādāb-ı taʿlīm aŋa

3845. nev-āmūze ẕikr āferīn ḫoş-süḫan
olur nīk tehdīd-i üstāddan

çü ḳārūn māluŋ olursa daḫı
sen oġlıŋa ḫoş ṣanʿat ögret aḫī

3847. elüŋde ki vardur ṭayanma aŋa
düşer niʿmet elden gider bir yaŋa

42[a] ėrer ġāyete kīse-i zer velī
boş olmaz ebed ehl-i ṣanʿat eli

3849. ne bildüŋ ki bu gerdiş-i rūzigār
düşüre anı ġurbet ėline zār

elinde ola çünki ḫoş pīşesi
ola mı ġamı yāhūd endīşesi

3851. eli emegin pīşever çün yėye
uzatmaya ḥācet elin kimseye

ne bildüŋ żaʿīfī neden buldı kām
ne kān buldı ne iḳlīm aldı çü sām

3838 Pamuk yanında ateşe kıvılcım verme (/ateş yakma); çünkü göz yumup açınca(ya kadar) evin yanar.
3839 Her gelen adını iyi ansın istersen sen oğluna akıllıca fikirler öğret.
3840 Çünkü eğer aklı ve fikri çok olmazsa sen öldüğünde arkanda kimse kalmaz.
3841 Baba eğer oğlunu nazik beslerse çocuk dünyada nice zorluk görür.
3842 (Çocuğunu) seversen de çok şımartmak gerekmez; onu akıl ehli, günahlardan sakınan (biri olarak) yetiştir.
3843 Küçüklükte (çocuğunu) zorla; ders ver; iyi ve kötüye ödül ve ceza ver.
3844 Ey baba, çocuk yeni öğrenen olduğunda önce ona talim adabı gerekir!
3845 Yeni öğrenene "Aferin!" sözü, güzel sözler hocanın tehditinden (daha) iyi olur.
3846 Ey kardeş, Karun (kadar) malın olduğunda dahi sen oğluna iyi sanat öğret!
3847 Elinde var olana güvenme, nimet elden düşer, başka tarafa gider.
3848 Altın kesesi sona erer ama sanat ehlinin eli ebediyyen boş olmaz.
3849 Feleğin dönüşünün onu gurbet eline ağlar (hâlde) düşürmeyeceğini nereden bilirsin?
3850 Elinde iyi mesleği olduğunda gamı yahut endişesi olur mu?
3851 Meslek sahibi gibi elinin emeğini yesin, ihtiyaç elini kimseye uzatmasın.

yėdi ṭıfl iken ulular sillesin
o sille çıḳardı göge kellesin

yėdi büzrgāndan küçükken ḳafā
çü büyidi allāh vėrdi ṣafā

çü şākird üstāda münḳād ola
zamān geçmeye çoḳ üstād ola

şu kim ḳodı fermāna gerdānını
dutarlar tīz anuŋda fermānını

çü ṭıfl ögreden desti püştin yėmez
dėme āḫir ol dehr müştin yėmez

dut oġluŋ eyü rāḥata_ėrgör özin
kes eline baḳdurma ṣaḳın gözin

şu k'oġlı ġamın yėmez ol ḫām olur
ġamın ġayrlar yėr bu bed-nām olur

bed-üstāda vėrmekden oġluŋ ṣaḳın
k'anuŋ gibi bed-baḫt olur hemīn

muḫanneṯdür ėtme şu cilfe nigāh
ḫaṭı gelmedin k'ėde yüzin siyāh

ne nā-merd olur gör ḫabīṯüŋ ḫūyın
ki merdümlerüŋ dökdi yüzi ṣuyın

ḫamiyet muḫanneṯde olmaz ʿayān
ḳaça bildügünce ḳaç andan her an

ḳalenderle otura çünkim piser
dė ḫayrından elini yusun peder

dėme ḥayf aŋa ger ėrişürse mevt
yeg ol nā-ḫalef ḳalmadan ola fevt

3852 Zaîfî'nin nereden murat bulduğunu ne bileceksin? (Çünkü o) ne ocak buldu ne de Sam gibi memleket aldı.*

3853 Çocukken büyüklerin tokatını yedi, o tokat başını göğe çıkardı.

3854 Küçükken büyüklerden kafa yedi, büyüdüğünde Allah safa verdi.

3855 Öğrenci üstada boyun eğdiğinde çok zaman geçmeden üstat olur.

3856 Fermana boynunu eğen kimsenin de tez zamanda fermanını tutarlar.

3857 Çocuk hocasının elinin tersini yemediğinde onun daha sonra dünyanın yumruğunu yemeyeceğini söyleme!

3858 Oğlunu iyi tut, kendisini rahata kavuştur; gözünü kimsenin eline baktırma sakın!

3859 Oğlunun gamını yemeyen (/kaygısını çekmeyen) kişi ham olur; (oğlunun) gamını başkaları yer, bu kötü namlı olur.

3860 Oğlunu kötü üstada vermekten sakın, çünkü hemen onun gibi kötü talihli olur.*

3861 Ayva tüyleri çıkmadan yüzünü kara eden ayak takımına bakma, (onlar) alçak tabiatlıdır!

3862 Erkeklerin yüzü suyunu döken (/şerefini düşüren) soysuzun huyunun ne namert olduğunu gör!

3863 Muhanneste (/tavırları kadın gibi olan erkekte) haysiyet aşikâr olmaz, ondan her an kaça bildiğince kaç!

3864 Çocuk Kalenderlerle oturduğunda babasına (oğlunun) hayrından elini yıkamasını (/ümidini kesmesini) söyle!*

3865 Eğer ona ölüm ulaşırsa yazık deme, soyuna çekmeyip hayırsız kalmasındansa o ölsün daha iyi!

merdrā tezvīc bāyed kerden ki ez-emrdān kesīrā vefā neyāyed

seni ev yıḳan şāhid ėder ḫarāb
ḳıl abād evüŋ zenle ėy nīk şāb

heves ėtme vėrüp gönŋül şol güle
ki açıla her günde bir bülbüle

çü her cemʿe şemʿ ola ėşit beni
dolanma çü pervāne hergiz anı

müʾeddeb ḫūyı ḫoş zen-i nāzenīn
ele getür izleme emred izin

evüŋe düzen vėre bir zen ḳazan
yeŋi ėrmiş emreddür evler bozan

şemʿedür çü her cemʿe mehr ü güneş
dolanma anı ẕerre pervāneveş

zen-i ḫūbı baġruŋa eyle yaḳu
yeŋice yėtişmişce nā-dānı ḳo

yüzüŋe vefā gösterür ġoncaveş
güler gül gibi saŋa arduŋca ḫᵛaş

hem ol kūdek-i ḫūb u bīhūdekār
çü yoḳ nuḳle vüsʿüŋ başuŋı yarar

baḳarsaŋ bu yüzine ḫūr-i behişt
baḳ ol bir yüzine hemīn dėyü zişt

ayaġın öperseŋ sipās eylemez
ve ger ḫāki olsaŋ saŋa soylamaz

çü ferzend-i merdāne vėrdüŋ dilüŋ
gider hūşı başdan keremden elüŋ

ṣaḳın kimse oġlına ḳılma nigāh
ki sen kendü oġluŋ ėdersin tebāh

3866 Ey iyi delikanlı, ev yıkan güzel seni harap eder, evini kadınla mamur kıl!
3867 Her gün bir bülbüle açılan güle gönül verip heves etme!
3868 Dinle beni, her meclise mum gibi olan (bir sevgilinin etrafında) asla pervane gibi dolanma!
3869 Edepli, huyu güzel, narin kadını elde et, tüysüz genç izini izleme!
3870 Evine düzen verecek bir kadın kazan, yeni yetişmiş tüysüz delikanlı evler bozandır!
3871 Her meclise mum, güneş olan (sevgilinin etrafında) zerre, pervane gibi dolanma!
3872 Güzel kadını bağrına yakı eyle, yeni yetişmiş cahili bırak!
3873 Gonca gibi yüzüne vefa gösterir, arkandan sana gül gibi güzelce güler!
3874 Hem o boşuna çalışan, güzel çocuk senin mezeyi alacak gücün olmadığında başını yarar.
3875 Bu yüzüne bakarsan cennet hurisi, diğer yüzüne bakacak olursan hemen çirkin dersin.
3876 Ayağını öpsen teşekkür etmez, toprağı olsan sana saygı göstermez.
3877 Gönlünü erkek çocuklara verdiğinde elin keremden, aklın da baştan gider.
3878 Sen kendi oğlunu mahvetmemek için sakın kimsenin oğluna bakma!

ḥikāyet

3879. rivāyet ėder rāvī-i muʿteber
ṣatun aldı bir ḫᵛāce bir ḳul meger

urur dāmenīne el ėrdükde şeb
ki sīmīn zenaḫdāndı rumān leb

3881. perī-rū görüp ġayr elinde özin
aŋa dikdi çün şīr āhū gözin

zeber-dest u tünd u ḳavīydi gulām
ser u maġzını ḳıldı pür-ḫūn tamām

3883. ḳılan her ḫaṭ-ı dil-firībe ṭamaʿ
ṭamaʿ la bulur āḫir ol demʿ i maʿ

olur ehl-i ʿaḳla ṭamaʿ nā-revā
ḫuṣūsā şenīʿ ola iş nā-sezā

3885. ḫudā vü resūli getürüp şefīʿ
dėdi ėtmeyem böyle fiʿl-i şenīʿ

dėdi şāhid olsun ḫudā vü resūl
bir iş ėtmeyem daḫı böyle fużūl

3887. meger aŋa ol hefte düşdi sefer
yüzi rīş u evgār bergeşte ser

revān çünki eyledi ʿazm-i sebīl
çıḳup kārbāndan çü bir iki mīl

3889. ilerüye gitdi bu bir ḳaç şefīḳ
olup bir biriyle muṣāḥib refīḳ

yol üstinde bir yėr var idi maḫūf
vėrürdi müsāfir günine küsūf

3891. yüce çün semā kūh sengi çü necm
müsāfirler ėderdi düzdān recm

3879 Saygın bir anlatıcı anlatır: Meğer bir efendi bir köle satın almış.
3880 (Köle) kırmızı dudaklı, gümüş çeneliydi; gece olunca (efendi) onun eteğine el vurdu.
3881 Peri yüzlü başkasının elini kendi (üstünde) görünce ceylan gözlerini aslan gibi ona dikti.
3882 Genç köle mahir, sert ve güçlüydü; başını ve beynini tamamen kan içinde bıraktı.
3883 Her gönül aldatanın ayva tüyüne tamah eden kişi sonunda tamahla birlikte gözyaşı bulur.
3884 Akıl sahiplerine tamah yakışıksız olur, bilhassa iş uygunsuz, kötü olduğunda!
3885 Allah ve resulünü şefaatçi getirip "Böyle kötü iş (bir daha) etmeyeyim!" dedi.
3886 "Allah ve resulü şahit olsun, böyle lüzumsuz bir iş etmem daha!" dedi.
3887 Ona o hafta yolculuk icap etti; yüzü yaralı bereli, başı alt üsttü.
3888 Derhal yola çıktı; kervandan bir iki mil ayrıldı.
3889 Bu, birkaç şefkatli kimse birbiriyle sohbet arkadaşı olup ileriye gittiler.
3890 Yol üstünde tehlikeli bir yer vardı, yolcu güneşine tutulma yaşatırdı.
3891 Dağ, gökyüzü gibi yüceydi, taşı yıldız gibiydi; hırsızlar yolcuları taşa tutarak öldürürdü.

nedür dėdi bu ḳalʿa nāmı eyit
aŋa dėdi çoḳ rāh görmiş yigit

3893. meger görmedüŋ teng-i türkānı sen
anuŋçün dėdün baŋa böyle süḫan

bular bu söz içreyken ol dem hemīn
baḳup gördi bir nėçe ten der-kemīn

3895. biri raʿdveş ḳıldı bir naʿra saḫt
ki ḳo raḫtuŋı hep gerek ise baḫt

42[b] ḳodı raḫt u esbānı ḫᵛāce hemān
yine geldügi yola oldı revān

3897. dėdi ḫᵛāce yoḳ maġz u hūşum eger
ḳoyam teng-i türkāna ben yine ser

ṣaḳın nefs-i kāfirden ėy hūşmend
murādı ḥiṣārı derin eyle bend

3899. yė let ṣaḳla sır ʿāşıḳ-iseŋ eger
ne let dėme sırruŋı terk eyle ser

ḳuluŋ eyle perverde heybetle saḫt
yėmek dilesen mīvesin çün dıraḫt

3901. lebin seyyidi ṣurup urursa diş
ṣoḳar burnına vü dimāġına şiş

ṣu çeksün kesüp ḫışt ḳo bendegān
k'olur nāzenīn bende yumruḳ uran

ḥikāyet

3903. bir alāy dil ehliyle bir ḫoş piser
oturup ilāhīce ṣoḥbet ėder

ki dīdār ʿāşıḳlarıyuz hemān
naẓar ehli vü pāk bār-i cihān

3892 "Bu kalenin ismi nedir? Söyle!" dedi. Çok yol görmüş yiğit ona (şöyle) dedi:
3893 "Fakat sen (hiç) Teng-i Türkân'ı görmedin mi? Onun için bana böyle söz söyledin!"*
3894 Bunlar bu söz içindeyken o esnada bakıp hemen pusuda bekleyen birkaç kişi gördü.
3895 Birisi baht gerektiğinde bütün takımlarını bıraktıracak, gökgürültüsü gibi güçlü bir nara attı.
3896 Efendi hemen atları ve takımları bıraktı, yine geldiği yola doğru koyuldu.
3897 Efendi "Teng-i Türkân'a bir daha baş koyarsam benim aklım ve beynim yoktur!"dedi.*
3898 Ey akıllı insan, kafirin nefsinden sakın; muradının kalesinin kapısını bağla!
3899 Eğer âşık isen dayak ye, sır sakla; dayak nedir ki, başını terk et (ama) sırrını söyleme!
3900 Ağaç gibi meyvesini yemeyi istersen köleni hürmetle iyi besle!
3901 Efendisi dudağını sürüp diş vurursa (kölesine, köle de efendisinin) burnuna ve beynine şiş sokar!
3902 Köleler kerpiç kesip su çeksin; çünkü nazlı köle (efendisine) yumruk vuran olur.
3903 Bir güzel çocuk, bir grup gönül ehliyle oturup ilahice sohbet eder:*
3904 Nazar ehli ve dünya yükünden temizlenmiş yalnızca (Allah'ın) yüzünün âşıklarıyız.

3905. bizüz cevher-i pāk degül ʿaraż
ebed bizde nefsānī olmaz ġaraż

beni ṣor bu devrānı eskitmiş er
ki ṣavm ehli ṣofrada ḥasret çeker

3907. cemel toḫm-ı ḫurmā yėr ėy hūşmend
ki var teng-i ḫurmāda ḳufl ile bend

yėr anuŋ içün gāv-i ʿuṣṣār kāh
ki vėrmez resen ṣusama aŋa rāh

ḥikāyet

3909. biri bir güzel ṣūrete vėrdi dil
ki naḳşında naḳḳāş-ı çīndi ḫacil

o naḳş anı ėtmişdi āşüfte ḥāl
dili levḥine müntaḳışdı_ol cemāl

3911. ʿaraḳ-rīz idi cismi pür-nem ḳamu
behiştī varaḳveşdi şebnem ḳamu

ḳılur aŋa boḳrāṭ bir gün güẕer
ṣorar kimseden ḥālin ol muʿteber

3913. dėdi kes bu ʿābiddürür pārsā
k'elinden bunuŋ çıḳmamışdur ḫaṭā

bu ėl ṣoḥbetinden ḳaçar beste-leb
beyābān u ṣaḥrādadur rūz u şeb

3915. çeküp ḳapdı göŋlini bir dil-firīb
anuŋ ʿışḳı ḳıldı bunı bī-şekīb

ḫalāyıḳ melāmetlerin ḳılsa gūş
melāmet yėterdür dėr ėy ehl-i hūş

3917. bu naḳş aldı göŋlüm elümden degül
anı baġlayan ḳapdı benden göŋül

3905 Biz saf cevher değil, cevhere muhtaç olanlarız; bizde ebediyyen nefse ait gaye olmaz.
3906 Ben (gibi) bu devranı eskitmiş ere sor! Çünkü oruçlu kimse sofraya hasret çeker.
3907 Ey akıllı kişi, hurma küfesinde kilit ile zincir var olduğunda deve hurmanın tohumunu yer.
3908 Yağcının öküzü saman yer; çünkü ip, susam için ona yol vermez.
3909 Nakşıyla Çinli nakkaş(ları bile) utandıran biri, bir güzel suretliye gönül verdi.
3910 O nakş onu darmadağınık etmişti, o yüz (nakkaşın) gönlünün levhasına işleme ile süslenmişti.
3911 Cennette hep çiğ taneli olan yapraklar gibi bedeni hep nem dolu, ter dökerdi.
3912 Bir gün Hipokrat (oradan) geçer; o saygın kişi birinden onun hâlini sorar.
3913 Adam "Bu, elinden asla hata çıkmayan dinine bağlı takva sahibi biridir." dedi.
3914 Bu dudağı bağlı, el sohbetinden kaçar; gece ve gündüz çöl ve ovadadır.
3915 Bir gönül alan, onun gönlünü çekip aldı; onun aşkı bunu tahammülsüz kıldı.
3916 (Bu abit,) insanların kınamalarını duyduğunda "Ey akıl sahipleri, (bu kadar) kınama yeterlidir!" diyor.
3917 "Gönlümü elimden alan bu nakış değildir, benden gönlümü alan onu bağlayandır (/yaratandır)." (diyor.)

bu sözi ėşitdi çü merd-i güzīn
teʾemmül ėdüp söyledi pes sözin

söz aṣlın bilür merd-i pīr-i kühün
dėmez ḫām güftār puḫte saḫun

dėdi ḥub ise bu eyüdür laṭīf
degül her kişiye bu ḥāl ėy ẓarīf

olur naḳşı ḫoş naḳş ėdende daḫı
k'ėder cān diyārını tārāc aḫī

nėçün dün ṭoġan ṭıfla dil vėrmez er
k'olur ṭıfl-ı ṣunʿa çü bāliġ eṣer

muḥaḳḳıḳ cemelde ne görse yaḳīn
güzel rūmī ṣūretde oldur hemīn

cemāline çekdüm bu sırruŋ niḳāb
ruḫ-ı dil-firībine aṣdum ḥicāb

bu yād ėlde ḳodum yüzine ḳınāʿ
sözin ėtmesün yād tā istimāʿ

ėşit ėy felek ḳadr ü ėy şems-i dīn
ḳamer ṭoġdı gėce gözüŋ aydın

ḥurūf-ı siyāh içre maʿnīye baḳ
meh u yārveş perde ebr içre çaḳ

dutar perde içre çü bunca cemāl
żaʿīfī dilinde ṣaġaşmaz melāl

şu meclisde kim olmaya eşḳıyā
vėrür sözlerüm şemʿveş ḫoş żiyā

şemʿ[a] gibi meclisde par par yanar
hem aydıŋluġı var yaḳar hem çü nār

ḥarāretle söyler ḳo ḫaşmāy hep
ki bu rūmī od vėrdi aʿdāya teb

3918 Seçkin adam bu sözü işittiğinde iyice düşündükten sonra sözünü söyledi.
3919 Sözün aslını bilen, ham söz demeyen, olgun sözlü yaşlı başlı adam,
3920 "Ey zarif, bu sevgi ise latiftir, iyidir; bu hâl her kişi için değildir!" dedi.
3921 Ey kardeş, nakış edende (/yaratanda) can diyarını yağma edecek daha çok hoş nakış vardır!
3922 Allah'ın sanatı çocuğa da ergin gibi tesir eder; (peki o zaman bu) er niçin dün doğan çocuğa gönül vermez?
3923 Muhakkık devede ne görüyorsa şüphesiz Rumlu güzelin suretinde de yalnızca onu görür.* (Bk.: *İktibaslar*)
3924 Bu sırrın güzel yüzüne peçe çektim, gönül alan yanağına perde astım.
3925 Yabancılar işitip de sözünü etmesinler diye bu yabancı elde, yüzüne kına koydum.
3926 Ey felek mertebeli, ey dinin güneşi, dinle! Gözün aydın, gece ay doğdu!
3927 Tam olarak bulut içindeki ay, perde içindeki sevgili gibi siyah harfler içindeki manaya bak!
3928 Perde içinde bunca güzel yüzü tuttuğu için Zaîfî'nin gönlüne keder sığmaz.
3929 Eşkıyanın olmadığı mecliste sözlerim mum gibi güzel ışık verir.
3930 (Sözlerim) mum gibi meclisde alev alev yanar, hem aydınlığı vardır hem de ateş gibi yakar.
3931 Düşmanlar hep kızgınlıkla konuşur, bırak! Çünkü bu Rumlu ateşi onlara sıtma verdi.*

der-beyān-ı an-ke hīçkes ez-zebān-ı merdümān nereset

dilinden ėlüŋ kimse bulmaz ḫalāṣ
ne ʿabd ü ne ḥürr ü ne ʿām ü ne ḫāṣ

3933. ḫalāyıḳ dilinden ḫalāṣ olmaz er
ḳapu bend ėde ėl yüzine meger

eger rāst-revdür ü ger kej revān
kes olmaz ki çekmeye cevr-i zebān

3935. semāya melekveş bir er açsa per
ėrer bed-gümān dāmeninden çeker

var imkān dutılmaġa tunca yolı
dutılmaz bed-endīşüŋ ammā dili

3937. biri gėyse ḫırḳa biri ḳohsa müşk
dėr ėl dām-ı nān ol bu ḫod zühd-i huşk

ḫudā ḳulluġında ḳo sen gerdenüŋ
ḳo ėl söylesün neŋ bilürse senüŋ

3939. ẕikirde vü ṭāʿatde ol her nefes
ḳayırmaz dėsünler saŋa hīç kes

çü ḳuldan ola rāżı rabbü'l-iʿbād
ne ġam rāżı olmasa ḫalḳ-ı bilād

3941. bed-endīş ḫalḳ olmaz agāh-ı ḥaḳ
bula mı bu ġavġāda hīç rāh-ı ḥaḳ

anuŋçün ėletmedi bir yėre yol
ki evvel ḳadem yol yaŋulmışdı ol

43[a] 3943. dutar bir ḥadīşe ḳulaḳ iki ḫāk
velī bundan aŋa semekden simāk

dutar pend ol işler bu iş nā-pesend
eli ṭaşlar ėtmez zebānını bend

3932 Elin dilinden kimse kurtulamaz, ne köle ne hür ne ileri gelenler ne de ayak takımı…
3933 Er el yüzüne kapısını bağlamadıkça insanların dilinden kurtulamaz.
3934 İster doğru giden olsun ister eğri giden, dilin cevrini çekmeyen kimse olmaz.
3935 Bir er melek gibi gökyüzüne kanat açsa kötü zan ulaşır onun eteğinden çeker.
3936 Tunca nehrinin yolunun tutulmasına imkân vardır ama kötü fikirlinin dili tutulmaz.
3937 Biri hırka giyse biri misk koksa el "O ekmek tuzağıdır!", "Bu da kaba sofudur!" der.
3938 Sen boynunu Allah'ın kulluğunda koy, bırak el neyini bilirse söylesin.
3939 Seni hiçe sayıp önem vermeseler de sen her nefes zikirde ve ibadette ol!
3940 Kulların Rabb'i kuldan razı olduğunda şehirlerin halkı razı olmasa da ne gam!
3941 Kötü fikirli insanlar Hakk'tan bihaberdirler, bu kavgada hiç Allah yolunu bulabilirler mi?
3942 İlk adımlarında yanlış yola gittikleri için yol (onları) bir yere götürmedi.
3943 Bir söze iki kişi kulak tutar, ama bundan ona (/aralarında) yıldızdan balık(a kadar fark olur.)
3944 O, nasihattir diye tutar; bu, iş beğenmez, dilini bağlamaz, eliyle taşlar.

3945. ḳılur ṭaʿn dėmez ṣaġīr ü kebīr
ḫalāyıḳ ʿuyūbınadur ḥarf-gīr

ḳaraŋu bucaḳda oturan füżūl
hīç aŋlar mı gītī-nümā cāmın ol

3947. bulardan dėme rūbeh ü ṣīr-i ḫāṣ
ki erlik ya hīleyle ola ḫalāṣ

çeküp ṣoḥbet-i ḫalḳdan ger başın
kes olursa ḫalvetde gūşa-nişīn

3949. meẕemmetle dėrler budur zerḳ u rīv
ḳaçar merdümān ṣoḥbetinden çü dėv

işe ḳarışup olsa ger ḫande-rūy
olur nāmı perhīzi yoḳ herze-gūy

3951. ger üstinde görse veşaḳ postın
çeker ġaybet-ile ġanī postın

ki varsa cihān içre firʿavn eger
budur ol ki var bunda çoḳ genc ü zer

3953. ve ger bī-naṣīb olup aġlarsa zār
siyeh-rūz dėrler nigūn-baḫt u kār

eger sürçüben düşse bir kāmurān
ġanīmet bilürler ḫudādan ʿayān

3955. ki bu cāh u gerden keşī buncadan
bu ḫoşluḳ nėçeye dek ėy ḫoş beden

ve ger māyesüz teng deste zamān
yüce pāye vėrse saʿādetle kān

3957. elin kīn ile çeyner ālūde-zehr
k'olur dūn-perver fürūmāye dehr

elüŋde iş olursa dėrler bu er
bu dünya-perestdür sever sīm u zer

3945 Küçük ve büyük demeden kınar, insanların kusurlarını arar.
3946 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] Karanlık köşede oturan haddini bilmez, hiç cihanı gösteren kadehten anlar mı?
3947 Has aslan ve tilkinin bunlardan (/dedikoducudan) erlik veya hileyle kurtulabileceğini söyleme!
3948 Eğer başını halkın sohbetinden çekip halvet köşesinde oturan kişi olursa
3949 kınamayla "Bu iki yüzlülük ve hiledir, şeytan gibi insanların sohbetinden kaçıyor." derler.
3950 Eğer işe karışıp güler yüzlü olsa ismi, iffeti olmayan saçma sözlü olur.
3951 Eğer üstünde vaşak postunu görse zenginlik postunu gıybet ile çeker (/yüzer).
3952 "Bunda çok hazine ve altın vardır, dünyada Firavun varsa o, budur!" (derler).
3953 Ve eğer nasipsiz olup inleyip ağlarsa kara günlü, bedbaht, uğursuz derler.
3954 Eğer bir bahtiyar sürçerek düşse açıkça Allah'tan ganimet bilirler.
3955 Ey güzel bedenli, bu kadar güzellik, bu kadar makam ve asilik nereye dek (sürecekti, derler).
3956 Ve eğer felek fakir, eli darda olana yüksek mevki, saadetle cevher verirse
3957 Zehir bulaşmış ellerini kinle çiğneyerek "(Zaten bu) sütü bozuk dünya (ancak) alçakları besleyici olur." (derler.)
3958 Elinde işi olan ere "Bu dünyaya tapar, altın ve gümüşü sever!" derler.

yoġ-ise ger işüŋde himmet eli
gedā-pīşe dėrler ger olsaŋ velī

degermen çaḳaldagısın söyleseŋ
dėnür naḳş-ı dīvār ṣumt eyleseŋ

dėmezler ḥamūl olan insāna merd
ki ḳaldurmadı baş çeker bunca derd

zenin ḳoçmadan ṭaşra çıḳmaz bu er
hīç ola mı bunda ʿaḳal ya hüner

eger varsa başında merdānelik
dėr ėl aŋa nedür bu dīvānelik

ėderler ṭaʿan bay yėrse ḳalīl
k'olur mālı ġayra naṣīb u sebīl

taʿāmuŋ nefsini ger yėrse ḫoş
şikem-bende perverde-ten dėrler uş

tekellüfsüz eylese ʿıyş ehl-i māl
ki ʿārī-i zīver gerekdür ricāl

ezādan dil üşürler aŋa çü tīġ
ki bed-baḫt ėder kendüden zer dirīġ

münaḳḳaş ėdüp ḳaṣr ü köşkin bir er
tenüŋ ḫoş libās-ile zeyn ėtse ger

aŋa ṭaʿn ėden der ki ṣūret gibi
ḳılur zeyn kendüyi ʿavret gibi

cihān görmemiş pārsā-ise ger
siyāḥat ėdenler dėmez aŋa er

ki dünyāyı seyr eylemez zen ḳocar
hīç ola mı bunda hüner üstüvār

derisin yüzerler cihān gezmişüŋ
ki üftān u ser-geştelikdür işüŋ

3959 Eğer işinde himmet eli yoksa veli de olsan dilenci huylu derler.
3960 Konuşsan değirmen çakıldakısın, sussan duvar nakışısın denir.
3961 Bunca dert çekip baş kaldırmadığı için sabırlı olan insana mert demezler.
3962 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] "Bu er karısını kucaklamadan dışarıya çıkmaz,bunda hiç akıl veya hüner olabilir mi?"(derler.) (Bk.: *3971. B.*)
3963 Eğer başında yiğitlik varsa el ona "Bu divanelik nedir?" der.
3964 Zengin az yerse kınarlar, "Malı başkalarına nasip ve sebil olacak!" (derler.)
3965 Eğer nefsinin yiyeceğini güzelce yerse o zaman "Midesine düşkün, kendini iyi besleyendir!" derler.
3966 Erkeklerin süsten uzak olması gerekir, (ama bir) zengin gösterişsiz zevk ü safa eylese
3967 cefada kılıç gibi olan dille "Bedbaht, altını kendisinden esirger!" diye ona üşüşürler.
3968 Eğer bir er saray ve köşkünü nakışlatsa, bedenini güzel elbise ile süslese
3969 Onu kınayan "Suret gibi, kadın gibi kendini süsler." Der.
3970 Eğer dünya görmemiş (/gezmemiş bir) sofu ise seyahat eden (dervişler) ona er demez.
3971 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] "Dünyayı gezmeyen, kadın kucaklayanda hiç hüner sağlam olur mu?" (derler.) (Bk.: *3962. B.*)
3972 Dünyayı gezenin (ise) "Senin işin düşmüşlük ve avareliktir!" diye derisini yüzerler.

saŋa devlet iḳbāl vėreydi beher
şeherden sürer miydi her şehre dehr

ʿazabsaŋ dėr ol cüst-rev-i ḥurde-gīr
zemīn ṣarṣılur ḳalḳup otursa bir

dėr evlense pādan dutuldı bu kes
nėtekim ʿasel içre pā-yı meges

ya eydür düşerdi anı nefs-i dūn
çü ḫar boynı üzre gele ser-nigūn

eger zişt-ṣūret u ger ḫoş-beden
dėme ḳurtılur ṭaʿn-ı bed-gūydan

eger zişt-rūdur çü dīv-i ḳabīḥ
ṣubuḥveş ü ger olsa merd-i ṣabīḥ

ebed cevr-i merdümden olmaz rehā
söz ėşidür olursa necm-i sühā

yėrüŋden seni çekse bir gün ḫışım
serāsīme dėrler saŋa şūḫ çeşm

çekerseŋ eger kimse yükini sen
dėr ėl saŋa bī-ġayret ėy pāk-ten

naṣīḥat ėdüp dėr bular söz saŋa
k'iki el yarın pīş ü pesde ola

ger olanına kişi ḳāniʿ ola
anı ẕemm ėdüp ḫalḳ şāniʿ ola

dėyeler peder gibi bu süfle er
ḳoyup niʿmeti vėre ḥasretle ser

çü bed-gūdan olmaz nebīler ḫalāṣ
selāmetde kimler bulur iḫtiṣāṣ

ḫudāya ki yoḳdur şerīk u naẓīr
ėşitdüŋ bir allāha tersā ne dėr

3973 "Felek sana baht açıklığı, nasip verseydi felek seni şehirden şehre sürer miydi?" (derler).
3974 O kusur arayan delikanlı bekâr isen "Bir kalkıp otursa yer sarsılır." der.
3975 Evlense bu kişi "Bal içindeki sineğin ayağı gibi ayaktan tutuldu." der.
3976 Ya da "Alçak nefsi onu eşeğin boynu üzere başaşağı gelmesi gibi düşürdü." der.
3977 İster çirkin suretli isterse güzel bedenli olsun, kötü söylenin kınamasından kurtulur deme!
3978 İster kötü şeytan gibi çirkin yüzlü olsun ister sabah gibi güzel adam olsun
3979 insanların cevrinden ebediyyen kurtulamaz, Süha yıldızı olsa (bile) söz işitir!
3980 Öfke birgün seni yerinden kaldırırsa sana "Şuh gözlü sersem!" derler.
3981 Ey saf kişi, eğer sen birinin yükünü çekersen el sana "Korkak!" der!
3982 Bunlar sana nasihat edip "İki el yarın ön ve arkada olursun." sözünü derler.*
3983 Eğer kişi kanaatkâr olursa da halk onu yerip kin tutar:
3984 "Bu aşağılık er, babası gibi nimeti hasretle bırakıp baş verecek (/ölecek)!" derler.
3985 Selamette kimler ihtisas bulabilmiştir?! Kötü sözlüden nebiler dahi kurtulamamıştır.
3986 Allah'a benzer ve ortak yoktur! Hristiyanın tek olan Allah'a ne dediğini işittin!

3987. rehā kimse kimseden olmaz çü hīç
budur reh olur çāre ṣabr ėr u gėç

ḥikāyet

ḥikāyet ėder saʿdī-i pāk-cān
ki vardı hünermend bir ḫoş cüvān

3989. vaʿaẓdaydı çālāk u ferzāne ḫoş
dil ehli nīgū-nām u merdāne ḫoş

ḫaṭ-ı ʿārıżından ḫacil ḫaṭṭ-ı dest
nīgū merd u ʿālimdi ol ḥaḳ-perest

3991. belāġatde muḥkem naḫvdeydi cüst
velī ḥarf-i ebced dėmezdi dürüst

43[b] bir ehl-i dile dėdüm ėy ʿışḳ eri
falān kimsenüŋ yoḳ öŋ dişleri

3993. benüm bu sözümden ḳızarup yüzi
dėdi böyle beyhūde dėme sözi

ʿuyūbını gördi gözüŋ bī-ḥicāb
hünerlerine çekdi ġaflet niḳāb

3995. bilürsin yaḳīn sen yarın sermedī
şu kim nīk-bīn ola görmez bedī

bir erde k'olur fażl u rāy u hüner
ṭayınsaydı ʿişmet ayaġı eger

3997. ḳılur ėl biraz nesne içün cefā
velī dėr büzürgān ḫuẕ mā ṣafā

tikenden gül er-çi-ki ḫālī degül
ḳo sen ḫārı cemʿ ėt nėçe deste gül

3999. siriştinde bed-ḫūy olan merdi baḳ
ki ṭāvusdan görmez illā ayaḳ

3987 Kimse kimseden asla kurtulamaz, er veya geç sabır yolu çare olur.*
3988 Temiz kalpli Sadi, "Hünerli, iyi bir genç vardı." diye anlatırdı.
3989 Vaazda çevik ve iyi âlimdi; gönül ehli, iyi namlı ve yürekliydi.
3990 El yazısı, yanağının ayva tüyünden utanırdı; o, hakperest, âlim ve iyi yiğitti.
3991 Belagatte sağlam, nahivde güçlüydü; ama ebced harfini düzgün diyemezdi.*
3992 Bir gönül ehline (/âşığa) "Ey aşk eri, falan kimsenin ön dişleri yoktur." dedim.
3993 Benim bu sözümden yüzü kızardı, "Böyle boş söz söyleme!" dedi.
3994 "Gözün onun örtüsüz ayıplarını gördü, gaflet onun hünerlerine perde çekti." (dedi.)
3995 Sen yarın kıyamet gününde ebediyyen iyiyi gören kimsenin kötülük görmeyeceğini bilirsin!*
3996 Fazilet, ilim ve hünerin bulunduğu bir erde eğer ismet ayağı kaydıysa
3997 el birkaç şey için (ona) cefa kılar; ama büyükler "Hûz mâ safâ!" der.* (Bk.: *İktibaslar*)
3998 Gül dikensiz değilse de sen dikeni bırak birçok gül demeti topla!
3999 Tabiatında kötü huylu olan insana bak, tavus kuşunda ayaktan başka birşey görmez!

ṣafā gösterüp ḫīre-rūy olma uş
yüzi tönse göstermez āyīne ḫoş

4001. ḫalāṣ-ı ʿuḳūbetde bul bir ṭarīḳ
ḳo barmaḳ ḳomaḳ ḥarfìni ėy refīḳ

çü sen ʿayb-ı ḫalḳa dutasın baṣar
senüŋ ʿaybuŋa perde ġaflet aṣar

4003. getürme ėlüŋ ʿaybın öŋüne sen
k'olur ʿaybuŋa perde ėy ḫākī ten

nėçün ḥadd uram dāmen-ālūdeye
nėçün ṭaʿn sengin atam bendeye

4005. ki kendüm bilürem ki ter-dāmenem
gil-i cürmle ālūde ḫāḳī tenem

çü bed gelmez eyü saŋa ėtme bed
dė hem-sāyeŋe de bed ėtme ebed

4007. ḫudā ḳulı ger ḫod-perestdür başum
içüm ḥaḳ ile ḫalḳ iledür daşum

daşum gāflet ileyse ārāste
içümdür ḥużur ile pīrāste

4009. çü ġafletle gördüŋ daşın kimsenüŋ
eger egri ger ṭoġru neŋ var senüŋ

ėyüdür ya kem sīret-i merdümi
bilür senden allāh yeg sırrumı

4011. güzeldür ya çirkīn sīretde ger
bilür yeg ḫudā senden içüm hey er

şu kim bed iş işler aŋa vėr ʿazāb
ki senden ümīd ėde eylük ṣevāb

4013. ėyüyem ve ger yatlu sen epsem ol
ziyān aṣṣı yükin bu tendür ḥamūl

4000 Aynanın yüzü dönse (/karanlık yüzlü olsa) güzel göstermez! İşte (sen de) böyle donuk yüzlü olma, parlak (gönüllülük) göster!
4001 Ey arkadaş, cezadan kurtuluş için bir yol bul; (birilerinin) ayıbına parmak basmayı bırak!
4002 Sen halkın ayıbına göz tuttuğunda gaflet senin (kendi) ayıbına perde asar (/görmeni engeller)!
4003 Ey toprak bedenli! Sen elin aybını önüne getirme; çünkü senin ayıbına perde olur.
4004 Bulaşık etekliye (/iffetsize) niçin hadd vurayım? Köleye niçin kınama taşını atayım?*
4005 Çünkü kendimin iffetsiz, kabahat çamuruyla bulanmış toprak bedenli (/hakir) olduğunu bilirim.
4006 Sana kötülük hoş gelmeyeceği için sen de kötülük etme, komşularına da ebediyyen kötülük etmeyin de!
4007 Başım ister Allah'ın kölesi ister kendine tapan olsun, içim Allah ile dışım insanlar iledir.
4008 Dışım gafletle süslense içim huzur ile süslenmiştir.
4009 Birinin dışını gafletle gördüğünde ister eğri ister doğru olsun (karışma), senin neyin var?
4010 İnsanın içi ya kötü ya iyidir; Allah sırrımı senden daha iyi bilir!
4011 Hey er! Sirette ister çirkin ister güzel olayım, Allah içimi senden daha iyi bilir!
4012 Senden iyilik, sevap ümit edip kötülük işleyen kimseye azap ver!
4013 İster kötü ister iyi olayım sen sus! (Çünkü) zarar (veya) fayda yükünün hamalı bu bedendir!

ger eyü iş işlese merd-i selīm
yazar birine on ḫudā-yı kerīm

gerek sende görsen eger bir hüner
on ʿaybından anuŋ gėç ėy pāk er

ʿuyūbuŋ birin ṣarma barmaġuŋa
dutup atma ʿırżı ḳuşın aġuŋa

fażīletle ṭolu ser-ā-ser cihān
anı hīçe ṣayma sen ėy türkmān

çü şiʿr-i żaʿīfīye düşmen nigāh
ėder nefret ile o göŋlü siyāh

ėşidürse yüz nükte olur ḫamūş
ve ger görse bir ḥarf eyler ḫurūş

budur ʿilleti gördi ḥaḳ ḫışmını
kör ėtdi ḥased nīk-bīn çeşmini

ṭoludur cihān içi ṣunʿ-ı ḫudā
eyü yatlu çirkīn güzel aḳ ḳara

degül her ḳamış datlu ḳand-ı nebāt
yė bādem içini ḳabın ṭaşra at

bāb-ı heştüm der-şükr

yoḳ ol ḳudret açam ṣenāya dehen
ki bilem şükür lāyıḳ-ı dost ben

ki her mū tenümdedür andan ʿaṭā
ḳaçan şükr her mūya vüsʿum ola

ṣenā vü sitāyiş aŋa ṣad-hezār
ki yoḳdan cihān ḫalḳın eyledi var

ne niʿmet ki var anuŋ iḥsānıdur
kerem luṭf u inʿām anuŋ şānıdur

4014 Kabahatsiz insan eğer iyi iş işlerse Kerim Allah biri için on yazar!
4015 Ey temiz er, eğer sen de bir hüner görürsen onun on ayıbından geçmelisin (/görmezden gelmelisin)!
4016 Birinin ayıplarını parmağına dolama, namusu tutup kuşun ağına atma (/yem etme)!
4017 Ey Türkmen! Dünya baştan başa faziletle dolu, sen onu hiçe sayma!
4018 O gönlü kara düşmanın Zaîfî'nin şiirine nefretle bakması gibi…
4019 Yüz (güzel) nükte işitirse sessiz kalır ve eğer bir kusur görürse gürler.
4020 Hak hışmını gördü, illeti budur: Kıskançlık, onun iyi gören gözünü kör etti.
4021 Dünyanın içi Allah'ın eseriyle doludur: İyi, kötü, çirkin, güzel, ak, kara…
4022 Her kamış tatlı şeker kamışı değildir; bademin içini ye, kabuğunu dışarıya at!
4023 Şükür için ağız açacak o kudret yok, çünkü ben sevgiliye (Allah'a) yakışacak şükrü bilemiyorum.
4024 Vücumdaki her kıl ondan ihsandır, her kıla şükredecek gücüm nasıl olsun?
4025 Yoktan dünya halkını var eylediği için ona binlerce övgü ve medih (olsun)!
4026 Ne nimet varsa (hepsi) onun ihsanıdır; kerem, lütuf ve iyilik onun şanıdır.

4027. o ḥayy ėtdi insānı gilden çü gül
bağışladı fehm u ʿaḳal cān göŋül

ataŋ arḳasından pīr olınca sen
ne teşrīf vėrdi gör ol ġaybdan

4029. yėr ėtdi çü pāk ol daḫı pāk sen
ḳomaḳ yėredür ʿār nā-pāk ten

tozın silüŋ āyīnenüŋ bī-direng
ki ṣayḳal ḳabūl eylemez dutsa jeng

4031. degül miydi āb-ı meni evvelüŋ
bu kibr ü menīden kes erseŋ dilüŋ

çü yüz saʿy-iledür bu rūzī vü zād
ṣaḳın rūz-ı bāzuŋa ḳılma_itimād

4033. nėçün ḥaḳḳı görmezsin ėy ḫod-perest
ki ḳoluŋ dutar gerdiş-i dehre dest

dürüşmekle ṣanma gelür saŋa ḫayr
bu tevfīḳ-i ḥaḳdur degül saʿy-ı ġayr

4035. degülsin özüŋden durur bir ḳadem
meded ġaybdandur saŋa dem-be-dem

zebān-beste bir ṭıfl idüŋ bī-ḫilāf
degül miydi rūzī saŋa ḫūn-ı nāf

4037. raḥamdan düşüp saŋa yėr oldı naṭʿ
keseldi çü nāf oldı rızḳuŋ da ḳaṭʿ

çü ėrdüŋ anaŋ gögsi bostānına
yapışduŋ iki elle pistānına

4039. ġarībe deher vėrse renc ü belā
nevāle vėrür ḥākim-i şehr aŋa

bulur ol şikemden yine perveriş
pes āşūb-ı maʿdeden ister ḫūriş

4027 O insanı topraktan gül gibi yarattı; can, gönül, anlayış ve akıl bağışladı.
4028 O, sana babanın arkasından (/belinde bulunduğun zamanlardan) sen ihtiyarlayıncaya kadar gayptan ne şerefler verdi, gör!
4029 O, temiz topraktan temiz seni yarattığı için toprağa (/mezara) kirli vücut koymak ayıptır!
4030 Aynanın tozunu durmadan silin! Çünkü pas tutarsa cila kabul etmez!
4031 Evvelin meni suyu değil miydi? Er isen bu kibir ve benlikten dilini kes!
4032 Çok çalışmayla bu rızık ve azığı elde ettiğinde sakın pazının rızkına güvenme!
4033 Ey kendine tapan! Dünyanın idaresi için koluna güç veren Allah'ı niçin görmezsin?!
4034 Çalışmakla sana hayır geleceğini sanma! Bu Allah'ın yardımıdır, başkasının çalışması değildir!
4035 Kendiliğinden ayakta durur değilsin, sana anbean yardım gayptandır!
4036 İhtilafsız, dili bağlı bir çocuk idin, sana göbek kanı rızık değil miydi?
4037 Rahimden düşüp döşek sana yer oldu, göbeğin kesildiğinde rızkın da kesildi!
4038 Ananın göğsünün bostanına ulaştığında iki elle onun memesine yapıştın.
4039 Dünya garibe sıkıntı ve bela verse şehrin hâkimi ona (memleketinin) yiyeceğini verir.*
4040 O (çocuk), yine (anasının) karnından beslenir, sonra midenin karışıklığından yiyecek ister.

44[a] 4041. iki çeşmedür iki pistān saŋa
ki andandurur perveriş dāyimā

anaŋ gögsi vü ḳucaġıdur behişt
süd ırmaġı pistānı ey ḫoş-sirişt

4043. dıraḫt-ı sehīdür yüce sebz boş
piser tāze mīve ḳucaġında ḫoş

degül dilde pistān ṭamarları bil
göz ac ḳıl naẓar şīrdür ḫūn-ı dil

4045. ʿacebdür ki ḫūnīne urduḳça diş
olur mihri cāndan bunuŋ aŋa bīş

çü bāz u ḳavī ola dendān sıṭabr
ṣıvar dāye pistānı agzına ṣabr

4047. anı ol ṣabar şöyle ḫāmūş eder
ki pistān u şīri ferāmūş eder

senüŋ daḫı tevbede ey ṭıfl-ı rāh
ferāmūş olur ṣabruŋ ile günāh

ḥikāyet

4049. anası sözinden bir er çekdi ser
yüregine miskīnüŋ atdı şerer

çü emrinden anuŋ çevürdi yüz ol
ḳoyup mehdin önüŋde dėdi oġul

4051. ṭufūliyyet eyyāmın ey süst mihr
unutduŋ mı ey yüzi māh-ı sipihr

beşigüŋde ḳonsa yüzüŋe meges
sürebilmez idüŋ anı bir nefes

4053. bürise eb[i]r gibi ger ṣūretüŋ
yoġ-idi meges defʿine ḳudretüŋ

4041 İki meme senin için daima ondan beslendiğin iki çeşmedir.
4042 Ey iyi tabiatlı! Cennet ananın göğsü ve kucağıdır, memesi (cennetin) süt ırmağıdır.
4043 (Anne) yüksek, yeşil, boş, düzgün ağaçtır; çocuk onun kucağındaki taze, güzel meyvedir.
4044 Meme damarları kalpte değil midir? Gözünü aç, bak, bil, kalbin kanı süttür!
4045 (Çocuk annenin) kanına diş vurdukça bunun (/annenin) ona (/çocuğa) çokça candan sevgisinin olması gariptir.
4046 (Çocuk) pazılanıp kuvvetlendiğinde dişleri kalınlaşınca sütannesi memesinin ağzına sabır otu sürer.*
4047 O sabır otu (çocuğa) meme ve sütü unutturarak onu susturur.
4048 Ey (tövbe) yol(unun) çocuğu, senin de tövbede göstereceğin sabırla günahın unutulur!
4049 Bir er annesinin sözüne baş kaldırdı, zavallanın yüreğine kıvılcım attı.
4050 O, onun emrinden yüz çevirdiğinde beşiğini getirip önünde "Oğul!" dedi.
4051 Ey sevgisi zayıf! Ey yüzü gökyüzünün ayı (gibi olan)! Çocukluk günlerini unuttun mu?
4052 Beşiğinde yüzüne sinek konsa onu bir nefes (kadar) uzaklaştıramazdın.
4053 Eğer senin suretini bulut gibi sarsa sineğin define kudretin yoktu.

ẕübābuŋ çekerdüŋ dün işkencesin
bugün merd-i sālār-ı ser-pençesin

yine ḳabr içinde ėre şöyle ḥāl
ki ḳalmaya hīç defᵏ -i mūra mecāl

dimāġuŋ yaġın yėye çün kirm gör
gözüŋüŋ çerāġında ḳalmaya nūr

gözüŋ perdelüdür var uġruŋda çāh
ḳaçan menzile ṭoġru ėlte bu rāh

şükür eyle kim vėrdi ḥaḳ göz saŋa
ve illā gider göz ḳalursun taŋa

cibilli ṣıfat sendedür ser-nibişt
ḳodı ḥaḳ nihāduŋda böyle sirişt

muᶜallim hīç ögretmedi rāy u hüş
sen ögrenmege çekmedüŋ renc öküş

ḥaḳ ėşitmeden dil ger ėtdüŋse menᶜ
görür ᶜayn-ı bāṭıl ḥaḳı pes bu semᶜ

bir engüştüŋüŋ gör ki ḳaç bendi var
girişdürdi ḫoş ṣunᶜ-ı perverdigār

yol azduŋ degül bu ḥaḳı aramaḳ
ḥaḳuŋ ḥarf-i ṣunᶜına barmaḳ ḳomaḳ

naẓar eyle yürimek-içün ayaḳ
aŋa ḳaç siŋir üstüḫᵛāndur dayaḳ

büzürgān-ı rūm u ᶜacem ger ᶜarab
bu ṣunᶜa cihān ḫalḳı ḥayrān hep

regüŋ rāst ḳıldı müdevver serüŋ
yüzüŋi açuḳ tende bī-mū derüŋ

egerçi ki aṣluŋdı āb u türāb
yüzüŋ yėrde olmadı nėte devāb

4054 Dün sineğin işkencesini çekerdin (/sinekten dahi incinirdin) bugün güçlü kumandan (gibi) adamsın!

4055 Yine kabir içinde karıncanın define hiç mecalin kalmayacağı duruma ulaşırsın!

4056 Kurdun senin beyninin yağını yediğini, gözünün kandilinde nurun kalmadığını göreceksin!

4057 Yolunda kuyu olup gözün perdeli (olduğunda seni) bu yol nasıl menzile doğru götürür?

4058 Allah sana göz verdiği için şükret; aksi takdirde göz gider, hayrete düşersin.

4059 Sendeki doğuştan gelen vasıf(lar Allah tarafından) yazılmıştır; Allah senin yaratılışında böyle maya koymuştur.

4060 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] Hoca (sana) hiç akıl ve fikir öğretmedi, sen öğrenmek için çok fazla sıkıntı çekmedin.

4061 Eğer gönlünü doğruyu dinlemekten men ettinse sonrasında bu kulak, Hakk'ı/gerçeği batılın aynısı (olarak) görür.

4062 Bir parmağının kaç boğumu olduğunu gör! Bütün varlıkları besleyen Allah'ın yaratma sanatı onları güzelce bir araya getirdi.

4063 Allah'ın yaratma sanatının harfine dahi parmak uzatman Allah'ı aramak değil, yoldan çıkmaktır.

4064 Yürümek için ayağa kaç sinir, kemik dayanak olmuştur gözlemle!

4065 Rum, Acem veya Arap büyükleri, dünya halkı bu yaratma sanatına hep hayrandır.

4066 Yuvarlak başının damarını düz, bedende yüzünü açık, derini kılsız kıldı.

4067 Her ne kadar aslın su ve topraksa da hayvanlar gibi yüzün yere doğru olmadı.

eger diz ṭopuḳ oynamasa müdām
hīç olmazdı meşy ü ḳuʿūd u ḳıyām

anuŋçün degül ādeme secde saḫt
ki ṣulbinde mühre degül bir laḫt

dizüp iki yüz mühre birbirine
ḳodı birbir eksügi yoḳ yivine

tenüŋde regüŋ ėy gülistān-ı zeyn
baġuŋda aḳar üç yüz altmış ʿayn

olur başda fikr ü başar ḫoş temiz
ʿaḳılla dil aʿżā gönülle ʿazīz

behāyim iki ḳat yėr üzre çü lām
elifveş ayaġ üzresinde ḳıyām

ḳoyup yüz yėre yėr devāb u köpek
sen elüŋle yėrsin alup nān nemek

bunuŋ gibi serverlik ile saŋa
degül lāyıḳ illā rıżā-yı ḫudā

gerek emr-i ḥaḳḳa müdām imtiṣāl
aŋa ṭāʿat eyle ʿalāküllihāl

saŋa dāne enʿāma vėrdi ṣamān
bu inʿāmı bilmezsen olur yamān

ṣaḳın ṣūrete aldanup olma ḫ^{v}ār
getür sīret-i ḫūb ele yüri var

gerek ṭoġru yol ṭoġru ḳāmet degül
çoḳ aġla bu fānīde sen az gül

reh-i rāst iste degül yāl u bāl
k'olur kāfirān ṣūretümiz miṣāl

şu kim vėrdi saŋa ʿaḳal dil dudaḳ
ḫilāf-ı murādınca başma ayaḳ

4068 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] Eğer diz, topuk sürekli oynamasa yürüme, oturma ve ayağa kalkma mümkün olmazdı.

4069 Omurlar omurganda tek parça olmadığı için insana secde zor değildir.

4070 İki yüz omurga kemiğini birbirine ekleyip eksiği olmadan birbir oyuklarına koydu.*

4071 Ey süslü gülbahçesi! Vücudunun bahçesinde damarların üçyüz altmış pınar (gibi) akar.*

4072 Başta görme, düşünme, idrak hoş olur; gönül akılla, uzuvlar gönülle azizdir.

4073 Hayvanlar lam harfi gibi yere doğru iki kattır, (ama sen) elif harfi gibi ayak üzerinde durmaktasın.

4074 Binek hayvanları ve köpek yere yüz koyup (yemek) yer; sen ekmeği, tuzu elinle alıp yersin.

4075 Bunun gibi büyüklükler için sana Allah rızasından başkası (için baş eğmen) layık değildir!

4076 Allah'ın emrine daima boyun eğmek gerekir, her hâlükârda ona itaat et!

4077 Sana tane, hayvanlara saman verdi; bu lutfu bilmezsen kötü olur.

4078 Sakın dış görünüşe aldanıp itibarsız olma, yürü git güzel ahlak elde et!

4079 Doğru boy değil, doğru yol gerekir; bu geçici dünyada sen çok ağla, az gül! (Bk.: *İktibaslar*)

4080 Kafirler de bizim suretimize benzediği için boy bos değil doğru yol iste!

4081 Sana akıl, dil, dudak veren (Allah'ın) isteğine aykırı şekilde ayak basma!

dutalum ki ururs̱ın aʿ dāŋa seng
cefā-pīşe isteme dostuŋla ceng

4083. selīmüʾṭ-ṭabʿ şükr bilen müdām
ḳılur beẕl minnetsüz inʿām-ı tam

ḥikāyet

segirdüp gider iken esbe süvār
düşer boynı üstine bir şehriyār

4085. tenine girür boynı nète ki fīl
teni dönmese başı dönmezdi bil

eger ten dönerse döner baş bile
yoḳ imkān boyun baş yėrine gele

4087. ʿilācında ḥayrān ḳaldı mihān
meger geldi bir feylesof-ı cihān

ki yunān zemīndendi fāżıl ʿalīm
fünūn-ı ḥikemdeydi māhir ḥekīm

44[b] 4089. başın ṣardı vü reglerin ḳıldı rāst
bu olmasa bāzārı olmışdı kāst

yaḳīn ḳalmış idi ki olaydı ḫāk
ḥekīm ėrmese olmış-idi helāk

4091. şehi görmege geldi bir gün ol er
fürūmāye ėtmedi aŋa naẕar

şeremden baş aşaġa eyledi merd
ḳi pas ėtdi mirāt-ı ḳalbin bu gerd

4093. biraz durdı pes ḳalḳup oldı revān
birine nihān dėdi açup dehān

eger ṣarmasam reʾs u boynını ḫoş
ṣarup burmaz-idi başın benden uş

4082 Düşmanına taş vurduğunu varsayalım, (ama) dostunla kavga dövüş isteme!
4083 Kusursuz tabiatlı, sürekli şükür bilen (kişi), eksiksiz lutfu minnetsiz bol bol verir.
4084 Bir padişah ata binmiş koştururken boynu üstüne düşer.
4085 Fil gibi boynu vücuduna girmiş; vücudu dönmeden başı da dönmezmiş, bil!
4086 Eğer vücut dönerse baş da döner, boynun baş yerine gelmesine imkân yoktur.
4087 Büyükler (padişahın) tedavisinde şaşıp kaldılar; ancak (sonra) bir cihan âlimi geldi.
4088 Faziletli, bilgili (bu âlim) Yunan toprağındandı; hikmetler ilminde hünerli, filozoftu.
4089 Başını sardı ve damarlarını düzeltti, bu (âlim) olmasa (padişahın) pazarı kesat olmuştu (/sakat kalacaktı).
4090 Toprak olmasına az kalmıştı, hekim ulaşmasaydı helâk olmuştu.
4091 O er, bir gün padişahı görmeye geldi; (ama) sütü bozuk (padişah) ona itibar etmedi.
4092 Adam utançtan başını aşağı eğdi; çünkü bu keder kalp aynasını paslandırdı.
4093 Biraz durdu sonra kalkıp gitti, birisine ağzını açıp gizlice (şöyle) söyledi:
4094 Eğer (ben o padişahın) başını ve boynunu güzelce sarmasaydım benden bu şekilde başını büküp çeviremezdi.

4095. ġulām-ile bir toḫm gönderdi pes
ki āteşde ʿūd eylesün bir nefes

melik ḳıldı çün dėdügin ol zamān
pes aḳsardı ėrdükde enfe duhān

4097. yėrinden ser u gerden oynadı yek
boyun çökdi yine yėdi ṣan kötek

devān ardına düşdi ʿöẕr-āverān
hīç andan bulımadı nām u nişān

4099. bulınmadı istendi çoḳ ṣaġ u ṣol
yılan ayaġı_ümīdi ġayb oldı ol

başuŋ şükr-i münʿimden eyleme pīç
ki ėrte olur her sözüŋ laġv u hīç

ḥikāyet

4101. burar bir ġulāmuŋ ḳulaġın bir er
ki ėy baḫtı dönmiş ʿaḳılsuz piser

odun kes dėyü tīşe vėrdüm be toy
dėmedüm var ėl evi dīvārın oy

4103. sipās u şükür çün gelüpdür zebān
degül ġaybet içün ola tercümān

ḳulaḳ pend u ḳurʾān güẕergāhıdur
degül bāṭıl ėşitmegüŋ rāhıdur

4105. iki gözle ḥaḳ ṣunʿın eyle nigāh
aḫuŋ ʿaybına vėrmegil hīç rāh

ʿulviyyāt u süfliyyāt ḫādimān-ı merdümānend

direksüz ṭoḳuz ḳubbe ėy pāk-rāy
güẕāfıŋ degüldür bu ʿālī serāy

4107. bu ḫoş bārgāh ü bu ʿarş-ı berīn
bu mīnā-yı zībā vü ferş-i zemīn

4095 Sonra ödağacı(yla birlikte) ateşte bekleterek(/tütsü yaparak) solusun diye köleyle bir tohum gönderdi.
4096 O vakit hükümdar (bilge hekimin) dediğini yaptı, sonra duman burnuna gelince aksırdı.
4097 Baş ve boynu bir daha yerinden oynadı, dayak yemiş gibi yine boynu çöktü.
4098 [Vezin icabı hīç>hėç okunabilir.] (Padişah hekimin) ardına düştü, özür için (erler) koştu; (ama) ondan hiçbir işaret ve iz bulamadı.
4099 Sağ ve solda çok arandı, (ama) bulunmadı; ümidi yılan ayağı (gibi) kayboldu.
4100 Başını velinimetinin (/Allah'ın) şükründen çevirme; çünkü yarın (/kıyamette) sözün hükümsüz ve hiç olur.
4101 Bir er bir delikanlının kulağını (şöyle) diyerek büker: Ey bahtı dönmüş, akılsız çocuk!
4102 Be çaylak! Baltayı odun kes diye verdim; elin evinin duvarını yar demedim!*
4103 Dil, hamt ve şükür için yaratılmıştır, gıybete tercüman olsun diye değil!
4104 Kulak, öğüt ve *Kuran*'ın geçit yeridir, batılı işitmenin yolu değildir!
4105 İki gözle de Allah'ın yaratma sanatını gözlemle, kardeşinin ayıbına hiç yol verme!
4106 Ey temiz düşünceli, dokuz kubbe direksizdir; bu yüce saray senin manasız sözün değildir.

muʿallā vü zībā muḳarnes otaḳ
degül lehv içün ola bu nüh ṭıbāḳ

4109. vülūcı şebüŋ rūze rūzuŋ şebe
bilür ehl-i ʿibret degül melʿabe

bu ṭāḳ-ı müzeyyen biṣāṭ-ı zemīn
ne ḫoş kār-ḫāne hezār āferīn

4111. senüŋçün müdām oldı gerdān sipihr
fürūzende māh-ile raḫşende mihr

senüŋ ṭāḳ-ı ḳaṣruŋdadur yıllar
güneş māh u pervīn ḳandīller

4113. şeb āsāyişüŋ ʿıyşuŋ çün nehār
ėdüp sėni ḥıfẓ ėtdi perverdigār

eger berf ü bārān eger bād u ebr
ve ger raʿd çün vėre ṣavt-ı hizebr

4115. ḳamu ḳārdadur eger ʿulūv sifl
zemīn içre toḫmuŋı besler çü ṭıfl

görüp saḫtı ḳalsaŋ ṣusuz eyle ṣabr
ki saŋa vėrür āb saḳḳā-yı ebr

4117. zemīn üzre ferrāş-ı bād-ı ṣabā
bisāṭ-ı bahārı döşer ḫoş saŋa

vėrür ḫākden reng ü bū dāyimā
ṭaʿām u nebātāta neşv u nemā

4119. olur çeşmüŋä ḫoş temāşā yėri
anuŋla dutar maġz u kāmuŋ feri

dıraḫtān emrūd u alma vėrür
çekirdek naḫal naḫl ḫurmā vėrür

4121. cihān naḫl-ı bendānı ḥayretde pes
ki bir naḫl baġlayumaz böyle kes

4107 Bu güzel çadır ve bu yüce arş, bu süslü parlak saray ve toprak yeryüzü,
4108 yüksek kubbe ve süslü çadır, bu dokuz tabaka (gökyüzü) eğlence için olmuş değildir! (Bk.: *Der-kenâr*)
4109 İbret ehli gecenin gündüze, gündüzün geceye girmesinin oyun olmadığını bilir.
4110 Bu süslü kubbe, yeryüzü döşeği; ne güzel dünya, binlerce aferin!
4111 Dönen gök, parlak ay ile parlayan güneş senin için daim oldu. (Bk.: *İktibaslar*)
4112 Güneş, ay ve ülker yıldızı yıllardır senin sarayının kubbesinde kandildirler.
4113 Senin rahatın için geceyi, eğlenmen için gündüzü var edip seni korudu. (Bk.: *İktibaslar*)
4114 İster kar ve yağmur ister rüzgâr ve bulut isterse aslan sesi gibi gök gürültüsü olsun…
4115 Yüksekte veya alçakta olan her şey yeryüzünde çocuk gibi senin tohumunu beslemek için işlemektedir.
4116 Zoru görüp susuz kalırsan sabret; çünkü bulut sakası sana su verir.
4117 Sabah rüzgârı döşemecisi senin için yeryüzüne güzel bahar döşeğini döşer.
4118 Daima topraktan renk ve koku verir, yemek ve bitkiler geliştirip büyütür.
4119 Gözüne güzel seyir yeri olur, onunla dimağ ve damağının kuvvetini tutar.
4120 Ağaçtan armut ve elma verir; çekirdek fidan, fidan hurma verir.

hevādan olur menn naḥalden ʿasel
yėyüp vėrme ḳulluḳda cisme kesel

4123. tiken gül vėrür nāfe müşk-i tatar
ḥacer laʿl u kān zer naḫal berg ü bār

gözüŋ ḳaşuŋ eliyle naḳş ėtdi ol
çü maḥremsin aġyārı ėtme ḳabūl

4125. çü ḫoş nāzenīn besleye pādişā
vėrür böyle elvān-ı niʿmet aŋa

anuŋ şükrini ṣanma kār-ı zebān
gerek cān u aʿżān-ile her zamān

4127. ḫudāyā ṭoludur yürek dīde ḫūn
ki şükrümden inʿāmuŋ olur füzūn

ḳamu cinn ü insān ez-taḫt-ı ferş
melek ḥūr u ġılmān tā fevḳ-ı ʿarş

4129. senüŋ şükrüŋi bunca yıldan berü
henüz biŋde birini ėtdi ḳamu

żaʿīfī ol āheste-rev yėlme çoḳ
segirtme şu rāha ki pāyānı yoḳ

mevʿiẓe

4131. bilür ḫoşluḳ vaḳti ḳadrin şu kes
ki saḫtīye düşmiş ola bir nefes

ḳışı dervīşüŋ ḳaḥṭ yıllarda hep
gelür sehl mālı olana ʿaceb

4133. varup nevme bir ḳaç enīn ėtmeyen
degül şākir-i niʿmet ėy pāk-ten

sebük pā-iseŋ tīz-rev şükrin ėt
yüri pāyı süst ayaġınca yigit

4121 Dünya nahilbentleri "Böyle bir nahli kimse bağlayamaz!" diye öylece hayrettedirler.*
4122 Havadan kudret helvası , arıdan bal olur; (bunları) yiyip kulluk etmede bedene tembellik verme!*
4123 Diken gül, nafe Tatar miski ; taş lal, maden altın, fidan yaprak ve meyve verir.
4124 O (Allah, senin) gözünü, kaşını kendi eliyle nakşetti;çünkü yabancıyı kabul etmeyecek (/yabancıya bırakılamayacak) mahremsin!
4125 Padişah (/Allah, kulunu) güzelce, nazla beslediği; ona böyle türlü nimetler verdiği için
4126 onun şükrünü (yerine getirmeyi) dilini harcı sanma; canın ve bütün uzuvlarınla her zaman şükretmen gerek!
4127 Ya Rabbi! Göz, yürek kan doludur; çünkü senin lütfun benim şükrümden çok olur!
4128 Yeryüzünün altındaki bütün cin ve insandan gökyüzünün üstündeki melek, huri ve gılmana kadar…
4129 Hepsi bunca yıldan beri senin şükrünün daha binde birini etti.
4130 Ey Zaîfî! Yavaş yürüyen ol, çok acele yürüme! Sonu olmayan yola koşma!
4131 Bir an zorluğa düşmüş olan kimse hoşluk vaktinin kıymetini bilir.
4132 Kıtlık yıllarında fakirin kışı, malı olana hep çok kolay gelir.
4133 Ey temiz kişi, uykuya varıp birkaç kez inlemeyen (sıhhatli kişi) nimetin şükredicisi değildir!
4134 Ey yiğit! Çabuk yürüyüşlü, ayağı çabuk olansan (bunun) şükrünü et! Güçsüz ayaklının ayağına uyarak yürü!

4135. tüvānā ėder nā-tüvāna ne raḫm
kühen pīre urma yigit tāze zaḫm

45[a] ne bilsün ṣu ḳadrini ceyhūnīler
güneşde yananlara ṣor ėy piser

4137. leb-i diclede merd-i sīrāb leb
ṣusuz yolcu ḥālin ne bilür ʿaceb

bilür ḳadr-i ten ṣıḥḥatini şol er
ki ḥummā odına yaḳa dil ciger

4139. şeb-i tīre saŋa gelä mi dırāz
ki var sīneŋ üstinde pehlū-yı nāz

şeb uzunluġını bilür şol kişi
ki ḳalḳar yatur tebden aġrır başı

4141. ḥużūr ile ḳaṣrında rāḥat olan
ne bilür nedür ḥāl-i zindāniyān

ḫ[v]āce ṭabl üninden uyanur ʿaceb
ṣoruŋ pāsübāna uzun mıydı şeb

4143. baŋa ṣor şeb uzunluġını baŋa
ki sevdā-yı zülfiyle ḳaldım ṭaŋa

ḥikāyet

zemistānda bir gėce ṭuġrul meger
ḳılur hindī bir pāsübāna güẕer

4145. yaġar ḳar u yaġmur u ṭūfān seyl
ṣovuḳ yėrde ditrer nėtekim süheyl

dėdi raḥm edüp şehryār-ı güzīn
vėreyin saŋa gėy ḳabā postın

4147. ḳapuda biraz muntaẓır ol ki tā
ġulām anı alup getürsün saŋa

4135 Ey genç, yaşlı ihtiyara taze yara vurma; güçlü, güçsüze merhamet eder!
4136 Ceyhun nehrindekiler suyun kıymetini ne bilsin! Ey oğul, (onu) güneşte yananlara sor!
4137 Dicle nehri kenarında dudağı suya kanmış adam susuz yolcunun hâlini ne bilebilir?
4138 Beden sağlığının kıymetini gönlünü, ciğerini sıtma ateşine yakan er bilir!
4139 Karanlık gece sana uzun gelir mi? Çünkü göğsün nazlı yanının üstündedir (/nazlı nazlı yatıyorsun).
4140 Gecenin uzunluğunu ateşten başı ağrıyan (sürekli) yatıp kalkan kişi bilir.
4141 Sarayında huzur ile rahat olan (padişah,) zindandakilerin hâli nedir ne bilir?
4142 Efendi davul sesinden uyanır; gece uzun muydu (diye) gece bekçisine sorun!*
4143 Bana sor, gece uzunluğunu bana! Çünkü (sevgilinin) zülfünün sevdasıyla şafak vaktine kaldım.*
4144 Kış mevsiminde bir gece Tuğrul, Hintli bir bekçiye uğrar.*
4145 Kar, yağmur yağar, tufan, sel (olur); (bekçi) soğuk yerde Süheyl yıldızı gibi titrer.
4146 Seçkin padişah merhamet edip "Kaftan postunu vereyim sana giy!" dedi.
4147 Köle onu alıp sana getirene kadar kapıda biraz bekle, (dedi).

pes oldı ṣabā yėli ol dem vezān
şeh eyvān-ı şāhī̇ye oldı revān

4149. var idi serāyında bir serv-i nāz
ki şāhuŋ aŋa meyli vardı biraz

çü rūmī̇ temāşāsına düşdi şāh
unuduldı pes ḥāl-i hindī̇ siyāh

4151. ḳulaġına girdi ḳabā postın
bu bed-baḫt unutdı eşin dostın

ṣovuḳ renci miskī̇ne yėtmezdi ġam
sipihr intizārını arturdı hem

4153. gör ol şāh ġafletle çün uyudı
aŋa ėrte çomaḳ uran ne dėdi

eyü baḫtuŋ unutduŋ ėy baḫtı bed
ki alup ḳucaġuŋa ḳocduŋ demed

4155. ḳaçan bilesin ḥālimüzden ḫaber
ki her gėce ʿıyşuŋ ṭarabla geçer

ne bilsün ṭaʿāma ṣunan ḳārbān
gėce ḳuma batmış kişiden nişān

4157. çek āb üzre keştī̇yi mellāḥ sen
ki bī̇-çāreler geçdi seyrābdan

biraz ḳatlanuŋ ėy cüvānān-ı cüst
ki var pī̇rler kārbān içre süst

4159. eger kūh u ṣaḥrā vü nezdī̇k ü dūr
nedür ḥāl yolda ḳalanlara ṣor

ḥużūr ile hevdecde rāḥatda sen
şütürbān mehār elde āşüfte ten

4161. seni ṭaġ gibi cemel getürür
faḳī̇r arḳasında cebel getürür

4148 Sonra o an sabah rüzgarı esti; padişah, şahlık sarayına gitti.
4149 Sarayında padişahın biraz ilgi duyduğu bir nazlı servi vardı.
4150 Padişah (o) Rumlunun seyrine düştükten sonra siyah Hintlinin hâli unutuldu.
4151 Kaftan postunun (sözü) kulağına girdi (/işitti); bu bedbaht (bekçi) eşini, dostunu unuttu.
4152 Zavallıya soğuk ıztırabı gam olarak yetmezmiş gibi bir de felek bekleyişini artırdı
4153 O padişah gafletle uyuduğunda ertesi gün onun için çomak vuran (/bekçi) bak ne dedi:
4154 Ey bahtı kötü, demetini kucağına alıp sarılınca iyi bahtını unuttun!*
4155 Hâlimizden nasıl haberin olsun; çünkü her gece yaşayışın eğlenceyle geçer.
4156 Yemeğe el uzatan kervan, gece kuma batmış kişinin izini nasıl bilsin?
4157 Ey kaptan sen, gemiyi su üstüne çek (/durdur)! Çünkü suyun derinliği zavallılar(ın başını) aştı!
4158 Çevik gençler, biraz bekleyin! Çünkü kervan içinde güçsüz ihtiyarlar var.
4159 Dağ, ova, yakın ve uzak nasıldır diye yolda kalanlara sor!
4160 Sen (devenin sırtındaki) mahfede huzur ile rahattasın; deveci elinde gem ile perişan hâldedir.
4161 Seni dağ gibi deve götürürken fakir, arkasında dağ götürür!

yatur bay ṭoḳ u degül teşne leb
ne bilsün ṣusuz ac ḥālin ʿaceb

ḥikāyet

birin baġlamışdı sütūna ʿases
bütün şeb ṣanaḳ dildi miskīn kes

ėşidür ḳaraŋu gėcede yaḳīn
ki el ṭarlıġından kes ėder enīn

gülüp dėdi düzd-i tebehkār aŋa
ne olduŋ ʿaceb nėtdi devrān saŋa

otur ḥaḳḳa şükr eyle ėy eli ṭar
k'elüŋ baġlamadı ʿases üstüvār

ṣaḳın nāle yoḳluḳdan ėtme ḥaḳīr
göresin çü var senden özge faḳīr

ḥikāyet

faḳīr idi bir kes degül ehl-i ġunc
alur kimseden ol bir aḳçe ödünc

bürehne ten idi vü ġāyet faḳir
yoġ-idi döşeneydi ḳuru ḥaṣīr

o bir aḳçe ile dilerdi ki ol
tenin örtecek kisvet ėdine bol

o faḳr āteşiyle olan puḫte ḫām
ṭamaʿdan ėdinmişdi bir aḳçe vām

sögüp tālīʿne dėr ėy baḫtı bed
güneş ḥarrına yandı bu ten meded

bu saḫtīde çün bu sözi söyledi
biri çāh-ı zindāndan aŋa dėdi

var allāha şükr ėt ki degül senüŋ
benüm gibi baġlu elüŋ gerdenüŋ

4162 Zengin tok ve suya kanmış yatarken aç susuzun hâlini acaba ne bilsin?
4163 Gece bekçisi birini direğe bağlamıştı, zavallı kişi bütün gece kırık gönüllüydü.
4164 Karanlık gecede yakınlarda birinin el darlığından inlediğini işitir.
4165 Harap olmuş hırsız gülüp ona "Ne oldun? Acaba felek sana ne yaptı?" dedi.
4166 Ey eli dar, otur Allah'a şükret; çünkü gece bekçisi elini sağlamca bağlamadı!, (dedi.)
4167 Ey değersiz, senden başka fakirin olduğunu gördüğünde sakın yokluktan dolayı inleme!
4168 Naz ehlinden olmayan fakir bir kimse birinden bir akçe ödüç alır.
4169 Çıplak bedenli ve oldukça fakirdi, yere sermek için kuru hasırı bile yoktu.
4170 O (fakir), o bir akçeyle bedenini bolca öretecek kıyafet (almayı) isterdi.
4171 O yoksulluk ateşiyle pişen ham (kişi), açgözlülüğünden bir akçe borç edinmişti.*
4172 Talihine sövüp "Ey bahtı kötü! Bu beden güneş sıcaklığına yandı, yardım et!" der.
4173 Bu sıkıntıda bu sözü söyleyince zindan kuyusundaki biri ona (şöyle) dedi:

ḥikāyet

4175. ḳılur biri bir pārsāya güẕer
yahūdī ṣanur ṣūretinden meger

urur eŋsesine ḳavī sille müşt
dutar inḳıyād ile şeyḫ aŋa püşt

4177. bunuŋ ol çü āzürde ḳıldı tenin
çıḳarup baġışladı pīrāhenin

ḳatı şerm ėdüp dėdi ḳıldım ḫaṭa
ṣuç ėtdüm degül bu zamān-ı ʿaṭā

4179. kerem ḳıl günāhumı ʿafv eylegil
ki oldum nihāyetde senden ḫacil

nėçün ėtmesün dėdi şükrin bu ten
degülem çü sen ṣanduġuŋ kimse ben

ḥikāyet

45[b] 4181. ḳalur yolda yorġun bir üftāde kes
bir ādem bulınmaz k'ola dest-i res

söger ṭālīʿ ne döker eşk-i çeşm
ilenüp ėder ḳara baḫtına ḫaşm

4183. ki var mı benüm gibi bed-baḫt tā
ḳoya böyle deşt u beyābānda pā

yanından geçer yük çeker bir ḥımār
dėr ėy bī-temiz ü çepel güfte-ḫʷār

4185. cefā-yı felekden ne bunca enīn
nėçün çāḳ bu ḥadde olursın ḫazīn

şükür ḳıl ki arḳaŋda ḫar yüki yoḳ
degül ḫar beşersin şükür eyle çoḳ

4174 "Senin elin, boynun benim gibi bağlı olmadığı için git, Allah'a şükret!"
4175 Biri bir sofuya rastlar, görünüşünden (onu) Yahudi zanneder.
4176 Ensesine güçlü tokat vurur, şeyh ona boyun eğerek sırtını döner.
4177 O kişi, bu sofunun bedenini incittiğinde (sofu) gömleğini çıkarıp bağışlar.
4178 Çok utanıp "Hata ettim, suç işledim; şimdi hediye zamanı değil!" dedi.
4179 "Cömertlik et, günahımı affet! Çünkü sonunda senden utanır oldum."
4180 (Şeyh,) "Bu beden niçin şükrünü etmesin? Çünkü ben senin sandığın kişi değilim." dedi.
4181 Yorgun bir biçare kimse yolda kalır, (kendisine yardım edecek/) eli yetişecek bir insan bulunmaz.
4182 Talihine söver, göz yaşı döker; beddua edip kara bahtına kızar:
4183 "Ayağını ova ve çöllerde koyan böyle benim gibi bedbaht var mıdır?" diye.
4184 Yanından yük çeken bir eşek geçerken (şöyle) der: Ey pis ve kötü sözlü!
4185 Feleğin cefasından bu kadar inlemek de nedir? Niçin ta bu derecede gamlı olursun?
4186 Arkanda eşek yükü olmadığı için şükret; eşek değil insansın çok şükret!

ḥikāyet

4187. bir üftāde mestī görür bir faḳīh
yatur ḫāke ġalṭān çü bī-hüş sefīh

şu sīret ki insānda mestūr olur
bu ṣūretden ol mest-i reh dūr olur

4189. hücūm eyleyüp aŋa ḫılḳī ṣıfāt
kibirden buŋa ėtmedi iltifāt

cüvān ḳaldurup ser dėr ėy pīr merd
nedür göŋlüŋ āyinesinde bu gerd

4191. yüri var şükür eyle niʿmetdesin
ḫudā desti ʿavniyle ʿişmetdesin

tekebbür cihān içre meẕmūm olur
ki müstekbir insān maḥrūm olur

4193. göresin çü bend içre kes gülme sen
ki nā-geh düşüresin ol bende ten

var imkān-ı taḳdīr yarın çü ben
ki mest olasın böyle üftāde ten

4195. saŋa mescide yazdı ḫaṭ āsumān
ḳoġıl ṭaʿnı küffār-ı deyre cüvān

müsilmān şükr eyle şād ėt göŋül
çü muġ bend-i zünnār bėlüŋ degül

4197. degül kendüden vara ṭālib aŋa
çeker luṭfi ʿunf ile ḥaḳdan yaŋa

mevʿiẓe

gerekdür ḳader seyrine iʿtiḳād
ki süstdür ḳażā ġayrına iʿtimād

4199. şifā var sirişt-i ʿaselde ʿaẓīm
degül zūrla mevte dermān ḥekīm

4187 Bir fakih akılsız, sefih gibi toprakta yuvarlanır hâlde bir düşkün sarhoş görür.
4188 Siret insanda gizli olur, o yol sarhoşu suretten uzak olur.
4189 Yaratılıştan gelen vasfı ona (/fakihe) hücum eyleyip buna (/sarhoşa) kibrinden iltifat etmedi.
4190 (Sarhoş) genç başını kaldırıp "Ey ihtiyar adam, gönlünün aynasındaki bu toz nedir?" der.
4191 Allah'ın elinin yardımıyla haramdan uzaksın, refahtasın; yürü git (bunlar için) şükret!
4192 Dünya içinde kibirlenmek kötü olur; çünkü kibirlenen insan nasipsiz olur.
4193 Tuzak içinde birini gördüğünde sen gülme! Çünkü o tuzağa ansızın sen de bedenini düşürebilirsin.
4194 Yarın ben gibi sarhoş olup böyle düşkün bedenli olmaya takdirin imkânı vardır!
4195 Ey genç, felek senin için mescide hat yazdı, kilisenin kafirlerini kınamayı bırak!
4196 Belin ateşe tapanlar gibi keşiş kuşağıyla bağlı olmadığı, Müslüman olduğun için şükret, gönlü mutlu et!
4197 Talip (/Hakk'ı arayan) ona kendiliğinden ulaşamaz; (onu dostun) lütfu şiddetle Hak'tan yana çeker!
4198 Kaderin seyrine inanmak gerekir; çünkü kazanın dışındakilere güvenmek acizliktir.
4199 Balın mayasında büyük şifa vardır; (ancak) hekim zorlasa da (bal) ölüme derman değildir!

ḫoş ėder ʿasel dirilerde mizāc
velī derd-i mevte olımaz ʿilāc

4201. ramaḳ ḳalmışa cān ki tenden çıḳar
ʿasel vėrmek aġzına n'aṣṣı ėder

aḳar başı beynisi yaruḳ deri
dedi zaḫmına merhem uruŋ biri

4203. ḫaṭar öŋine varma ḳoyup beden
ḳażāya ṣaḳın pençe tīz ėtme sen

çü ḳābil ola ekl ü şürbe derūn
olur şekl u rū tāze nāzük birūn

4205. alışmaz ṭaʿām ile çün ṭabʿ-ı kes
ḫarāb olur ol ḫāne āḫir nefes

mizācuŋ ṣovuk ḳuru yaş ıssıdan
bu dörd ṭabʿdandur mürekkeb beden

4207. biri ġayra ġālib gelüp ursa dest
vėrür ʿadl-i mīzān-ı ṭabʿa şikest

nefesden eger ėrmese bād-ı serd
yanaydı tef-i maʿdeden ḳalb-ı merd

4209. çü ḳaynatmaya dīg-i maʿde ṭaʿām
ne puḫte ḳalur ten işi cümle ḫām

muḳarrer göŋül vėrmedi aŋlayan
ki peyveste degül bular her zamān

4211. yėmekden bu ten ḳuvvetin ṣanma sen
bulur perveriş luṭf-ı ḫaḳ ile ten

bıçaḳ gözde ḳoyan be-ḥaḳ-ı ḫudā
ḫudā şükri ḥaḳḳın ėdemez edā

4213. çü ḳulluġa yüz ḳorsın ėy pāk-dīn
ṣenā ḥaḳḳa ḳıl görme kendüŋ ṣaḳın

4200 Bal dirilerde tabiatı iyi eder, ama ölüm derdine ilaç olmaz.

4201 Bedenden canının çıkmasına ramak kalmış (kimsenin) ağzına bal vermek ne fayda eder?

4202 Yarılmış derisinden başı beyni akan (kimse için) birisi "Yarasına merhem vurun." dedi.

4203 Tehlike önüne bedenini koyup gitme, (fakat) sen sakın kazaya pençeni keskin etme!

4204 (İnsanın) içi yeme ve içmeyi kabul ettiğince dışı taze görüntülü ve nazik yüzlü olur.

4205 Kişinin yaratılışı yemekle uyuşmadığında o hane son nefeste harap olur.

4206 Tabiatın kuru, yaş, soğuk, sıcaktandır; beden bu dört yaratılıştan oluşmuştur.*

4207 Biri diğerlerine galip gelip el vursa yaratılışın adalet terazisini kırar.

4208 Eğer nefesten soğuk rüzgâr ulaşmasa insanın kalbi midenin hararetinden yanardı.

4209 Mide kazanı yiyeceği kaynatmadığında bedenin işi tamamen ham kalır, ne pişmişi!

4210 Anlayan (/işi bilenler bunlara) kesinlikle gönül vermedi, çünkü bunlar (/dört unsur) her zaman uyuşmazlar.*

4211 Sen bu bedenin kuvvetini yemekten sanma, beden Allah'ın lütfuyla beslenir.

4212 Allah hakkı için bıçağı gözüne bırakan (bile yine de) Allah hakkının şükrünü ödeyemez!

4213 Ey temiz niyetli, kulluğa yüz koyduğunda sakın kendini görme, Allah için şükret!

gedāda gerekmez ki ola ġurūr
ne ḫoş kimde var şükr ü ẕikr ü ḥużūr

güftār der-sābıḳa-ı ezelī

4215. ḥaḳ evvel irādet ḳodı dilde dün
eşigüŋde baş ḳodı pes ḳul bugün

eger nesne vefretle ḥaḳdan ère
gerek ḳul mesākīne andan vère

4217. dile baḳma vère çü āvāz-ı ḫūb
aŋa baḳ ki ḳıldı saḫunsāz-ı ḫūb

göz oldı der-i maʿrifet ādeme
ki açıldı yėr ü gök u ʿāleme

4219. bilinmez sifil ʿulv her āyine
saŋa dönmese yüz yine āyine

ʿademden vücūda ḳoyup dest ü ser
sücūd ėtdi cūd aŋa vüsʿı ḳader

4221. ve illā yed-i cūdda yoḳ mecāl
sücūd eylemek başdın idi muḥāl

yaratdı lisān ile gūş-ı ʿabīd
ki ṣandūḳ-ı ḳalbe olalar kilīd

4223. zebān ėtmese ḳıṣṣa ger her nefes
ḫaber sırr-ı dilden bilinmezdi kes

eger saʿy-ı cāsūs semʿ olmasa
tecessüsle istedügin bulmasa

4225. ère miydi sulṭān-ı ʿaḳla ḫaber
bilemiydi insān nedür ḫayr u şer

baŋa vėrdi ḫᵛānende şīrīn-zebān
saŋa gūş u idrāk-ı dānendegān

4214 Dilencide gururun olması gereksizdir; şükür, zikir ve huzurun olduğu kimse ne güzeldir!
4215 Allah önce geçmişte gönüle istek koydu, sonra bugün kul (Allah'ın) eşiğine baş koydu.
4216 Eğer Allah'tan olgunlukla bir şey ulaşıyorsa kulun fakirlere ondan vermesi gerekir.
4217 Güzel ses verdiği için dile bakma! Güzel söz söyleyeni yaratana bak!
4218 Göz insan için yer, gök ve âleme açılan marifet kapısı oldu.
4219 Ayna yine sana yüz çevirmese alçaklık, yücelik hiçbir zaman bilinmezdi.*
4220 (Allah) başı ve eli yoktan var etti; (baş) ona secde, (el) gücü kadar cömertlik etti.
4221 Aksi takdirde cömertlik elinde güç yoktu, başın secde etmesi imkânsızdı.
4222 Kalp sandığına anahtar olsun diye abidin diliyle kulağını yarattı.
4223 Eğer dil her nefeste vaka anlatmasa kimse gönlün sırrından haberdar olmazdı.
4224 Eğer kulak casus (gibi) çalışmasa, merakla aradığını bulmasa
4225 akıl sultanına haber ulaşabilir miydi? İnsan hayır ve şer nedir bilebilir miydi?
4226 Bana tatlı söyleyen dili, sana bilginlerin idrak ve kulağını verdi.

4227. ḳapuda çü ḥācib dururlar müdām
ki sulṭāna sulṭāndan èlte peyām

46[a] ne fikr ètdüŋ işüŋ ṣanursın eyü
naẓar eyle tevfīḳ anuŋdur ḳamu

4229. şeh eyvānına bāġbān tuḥfeler
şehüŋ kendü bāġından èltür ṣemer

ḥikāyet-i ṣanem-i ʿācī̄

cihān-dīde saʿdī-i ferḫunde-dem
dèdi sūmenāt içre gördüm ṣanem

4231. büt-i ʿācī̄ ètmişdi ṣūret gerān
muṣannāʿ muraṣṣaʿydı vü zer nişān

nète cāhiliyetde zībā benāt
ser-ā-serdi zīnet velī bī-ḥayāt

4233. aŋa büt-tırāş eyle ḳılmış ʿamel
ki göz görmemiş idi bundan güzel

ʿaceb ṣūret ètmişdi timṯāl ger
ki bundan yeg olmazdı naḳş-ı ḥacer

4235. gelür kārvān-ı cihān fevc fevc
baḥarveş zenān merdümān mevc mevc

ebed görmedi ehl-i çīn ü ḫıṭā
żaʿīfī büt-i seng dilden vefā[4236]

4237. nèçe ehl-i dil kimse ḳādir söze
gelürdi tażarruʿyla ol dil-sūza

bunuŋ keşfi ḥālinde ḥayretde ben
cemāda ṭapar ḥayy olanlar neden

4239. o deyr içre bir muġ baŋa yār idi
ki hem ḥücrem-idi nīgūkār idi

4227 (Bu ikisi) sultana sultandan haber ileten hacip gibi sürekli kapıda dururlar.
4228 İşinin iyi olduğunu nasıl düşünürsün? Her şeyin Allah'ın yardımıyla olduğunu idrak et!
4229 Bahçıvan padişah sarayına hediye olarak (yine) padişahın kendi bağından meyve götürür.
4230 Cihangörmüş mübarek nefesli Sadî, "Sumenat kilisesinde put gördüm!" dedi.*
4231 Nakkaşlar fildişinden put yapmıştı; (put) çok süslü, kıymetli taşlarla bezenmiş ve altınla işlenmişti.
4232 Cahiliye dönemindeki süslü kızlar gibiydi, baştan başa süstü ama cansızdı.*
4233 Heykeltıraş onu öyle bir yontmuştu ki göz bundan daha güzelini görmemişti.
4234 Bundan daha güzel taş nakışının olmayacağı acayip bir suret şekillendirmişti.
4235 Cihan kervanları akın akın gelirdi, deniz gibi dalga dalga kadınlar, erkekler gelirdi.
4236 Ey Zaîfî, Çin ve Hata ehli ebediyyen taş gönüllü puttan vefa görmedi!
4237 Nice gönül ehli (/âşık), söze kadir kimseler yalvarıp yakarmayla o yürek yakana gelirdi.
4238 Diri olanların cansız nesnelere tapmasının nedenini keşfetmeye çalışan ben hayretteydim.
4239 O kilise içindeki bir ateşperest benim dostum idi, oda arkadaşımdı, cömertti.*

aŋa nerm ile dėdüm ėy berhemen
ʿaceb nesne gördüm bu deyr içre ben

4241. ki bu nā-tüvān peykerüŋ ʿāşıḳı
olup cümle bu nās olmış şaḳī

bu cānsuz zebānsuza üşmiş bu ḫalḳ
ḍalālet ḳuyusına düşmiş bu ḫalḳ

4243. ne ḳuvvet var elde ne yürür ayaḳ
ne dil deprenür ne ḳımıldar dudaḳ

düşürseŋ anı lā-büd olur muḥāl
ki bir laḥẓa durmaġa bula mecāl

4245. iki gözleridür anuŋ kehrübā
vefā tenk-çeşmāndan olur ḫaṭā

bu sözden beni düşmen aŋladı dost
dėdi girdgānsın ki bī-maġz u post

4247. çü āteş ḫaşemle yapışdı baŋa
ṣanasın ki sögdüm ḳaḳıdum aŋa

ḫaber ėtdi cemʿ oldı pīrān muġān
ḫayır görmedüm anda hīç ol zamān

4249. ḳamu gebr u zend ḫᵛān ėdüp şitāb
baŋa üşdi ol üstüḫᵛān çün kilāb

çü bī-çāre ḳaldum nėtekim ġarīḳ
hemānā müdārāyı buldum ṭarīḳ

4251. çü sen göresin cāhil eyledi kīn
selāmetle ḳıl anda teslīm-i dīn

keşişler ulusını ögdüm hemān
ki ėy ʿālim-i zend u tefsīr-ḫᵛān

4253. benüm de bu büt nefsüme ḫoş gelür
güzel şekli vü ḳaddi dil-keş gelür

4240 Ona yumuşaklıkla (şöyle) dedim: Ey Brahman, ben bu kilise içinde tuhaf bir şey gördüm!
4241 Bu insanların hepsi aciz bir güzel yüzlünün âşığı olup nasipsiz olmuşlar.
4242 Bu halk bu cansız dilsiz için toplanmış, bu halk sapkınlık kuyusuna düşmüş.
4243 Ne elde kuvvet var ne ayak yürür, ne gönül sarsılır ne dudak kımıldar.
4244 Onu devirsen bir an ayağa kalkmak için güç bulması kuşkusuz imkânsız olur.
4245 Onun iki gözü de kehribardır, sert (taş) gözlüden vefa (beklemek) hata olur.
4246 Dost bu söz yüzünden beni düşman bildi, "Kof cevizsin!" dedi
4247 Ateş gibi öfkeyle bana yapıştı; ona sövdüm, kızdım zannedersin.
4248 Haber verdi pirler, ateşperestler toplandı; o vakit orada hiç hayır görmedim.
4249 Bütün ateşperestler ve *Zend*'i okuyanlar acele edip o kemik(ten yapılmış put) için köpekler gibi bana saldırdılar*
4250 Suda boğulanlar gibi çaresiz kalınca (çıkış) yolunu hemen dost gibi görünmede buldum.
4251 Sen cahilin kinlendiğini gördüğünde orada dinin teslimini selametle kıl (/teslim ol, yumuşak davran)!
4252 Keşişlerin büyüğünü hemen (şöyle) övdüm: Ey *Zend*'in âlimi ve tefsir edeni!*
4253 Bu put benim de nefsime hoş gelir, şekli güzel ve boyu gönül çekici gelir.

naẓarda gelür ṣūreti bī-naẓīr
velī maʿnīsinden degülem ḫabīr

özün ferz bendi çü bu ruḳʿ anuŋ
senüŋdür ḥüküm şāhısın buḳʿ anuŋ

naṣīḥatgerisin berehmenlerüŋ
revānısın ėy pīr bu tenlerüŋ

bu büt ṣūretinde ne var maʿnīden
buyur olsun evvel ṭapan aŋa ben

berehmen yüzi güldi şādīden uş
begendi sözüŋdür dėdi ḫūb u ḫoş

suʾalüŋ ṣavāb u işüŋdür cemīl
ėrer menzile her kim ister delīl

senüŋ gibi ben de çoḳ ėtdüm sefer
siyāḥatle seyr eyledüm baḥr u berr

nėçe büt deyrlerde gördümdi ben
ki yoġ-idi hīç āgehi kendüden

velī her ṣubuḥ bu büt-i dil-nevāz
elin ḳaldurup ḥaḳḳa ėder niyāz

bu gėce diler-isen ol bunda sen
k'açıla yarın saŋa sırr-ı süḫan

gėce anda oldum çü emr ėtdi pīr
belā çāhı içre çü bījen esīr

ḳıyāmet güni gibi gėce uzun
ʿaceb gėce yeldā şebinden füzūn

ḳılur bī-ġusul bī-ṭahāret namāz
muġān çevrem alup ėderdi niyāz

keşişler ki hīç āba vėrmez elem
ne el yumış anuŋla ne yüz ne fem

4254 Sureti görünüşte benzersiz gelir, ama manasından haberdar değilim.
4255 Kendin bu deri (tablanın) ferzbendisin; bu büyük yapının şâhısın, hüküm senindir.*
4256 Ey pir, Brahmanların nasihat edicisisin, bu bedenlerin ruhusun!
4257 Bu put suretinde manaya dair ne olduğunu anlat ona önce ben tapayım!
4258 Brahman'ın yüzü mutluluktan güldü; "Sözün güzel ve hoştur!" dedi, beğendi.
4259 Sualin doğru, yaptığın güzeldir; her kim delil isterse menzile ulaşır.
4260 Senin gibi ben de çok seyahat ettim, denizi ve karayı yolculukla gezdim.
4261 Ben kiliselerde kendinden haberi olmayan nice put görmüştüm.
4262 Ama her sabah bu gönül okşayan put, elini kaldırıp Hakk'a dua eder.
4263 İstersen yarın sana söz sırrının açılması için bu gece sen burada ol.
4264 Pir emrettiği için gece bela kuyusunun içindeki Bijen gibi orada esir oldum.*
4265 Gece kıyamet gibi uzundu, tuhaf gece şeb-i yeldadan fazlaydı.
4266 Ateşperestler çevremi sarıp gusulsüz, taharetsiz namaz kılar, dua ederlerdi.
4267 Suya hiç elem vermeyen (/dokunmayan) keşişler onunla ne el ne yüz ne ağız yıkamıştı.

ḳoḫar ḳoltuġı her birinüŋ çü ḳīr
güneşde ḳoḫar nète murdār yèr

meger ḳıldı bu bende ẕenb-i ʿaẕīm
ki çekdüm ben ol şeb ʿaẕāb-ı elīm

bütün şebdi ġam nārınuŋ dil yèri
bir eldi yürekde duʿāda biri

ḫaṭīb-i siyeh-pūş-ı leyl ètdi cūş
ṣubuḥ tīġın aldı ġılāfından uş

bu ḥāletde nā-geh uruldı dühül
kevākib gözinden güneş aldı kuḥl

seḥer çeşme-i mihr cūş eyledi
ḳażādan berehmen ḥurūş eyledi

zemīni ṣubuḥ urdı çün āteşe
cihānı yalaŋlatdı başdan başa

dèyeydüŋ ki şām iḳlīmine hücūm
èdüp girdi bir gūşeden türk u rūm

yāḫud ḫıṭṭa-ı zengbāre nehār
girişmişdi bir gūşesinden tatar

46b yüzi yunmaduḳ işi mühmel muġān
ḳapudan bacadan ḳoyuldı hemān

girüp mū-yı zengī gibi mū-be-mū
ölüsi dirisine binmiş ḳamu

şeher geldi hep ʿavreti ü eri
kilīsāda ḳalmadı sūzen yèri

ben uyḫusuz içüm ṭolu nār-ı ġam
iki el göge dutdı nā-geh ṣanem

bir uġurdan ètdi bular pes ḫurūş
dèyeydüŋ ki baḥr urdı mevc ètdi cūş

4268 Herbirinin koltuğu katran gibi kokardı, güneşte kokan leşi yiyenler gibilerdi.
4269 Bu kul büyük günah işlemiş olmalı ki ben o gece büyük azap çektim.
4270 Bütün gece gam ateşinin yeri gönüldü, bir el yürekte biri duada idi.
4271 Gecenin siyah giyinmiş hatibi coştu, sabah kılıcını kınından aldı.
4272 Bu hâldeyken ansızın davul vuruldu, güneş yıldızların gözünden sürmeyi aldı.
4273 Sabah güneşin gözü kızdı, Brahman kazadan aşka geldi (/ezanvari şeyler okudu).*
4274 Sabah yeryüzünü ateşe vurduğunda dünyayı baştan başa alevlendirdi.
4275 Şam memleketine bir köşeden Türk ve Rum (askerleri) hücum edip girdi derdin.
4276 Ya da gündüz (zencilerin çokça bulunduğu) Zengbar diyarına bir köşeden Tatar (askerleri) girişmişti (sanardın).
4277 Yüzü yıkanmamış işi boş laf olan ateşperestler hemen kapıdan bacadan aktı.
4278 Hepsi birer birer ölüsü dirisine binmiş zenci kılı gibi (birbirine) girip
4279 kadını erkeği tüm şehir geldi, kilisede iğne yeri kalmadı (/çok kalabalıktı).
4280 Ben uykusuzdum, içim gam ateşiyle doluydu; ansızın put iki elini göğe tuttu.
4281 Bunlar sonra bir yoldan (/ağızdan) coştular, deniz coşup dalga vurdu derdin.

kimi āh eyler kimisi enīn
ceres gibi eyler kimisi ṭanīn

4283. kimi zārī eyler kimi aġlar
gögüsde kimi ellerin baġlar

bu ḥāl üzre geçdi biraz çün zamān
ḫalāyıḳ ṭaġıldı vü ḳaldı muġān

4285. şu dem encümenden ki boş oldı deyr
reʾis-i muġān ḳaldı hep gitdi ġayr

deyer ḳaldı ḫālī gidüp encümen
baŋa ḳıldı ḫandān naẓar berhemen

4287. ki ayruḳ senüŋ ḳalmadı müşkilüŋ
gidüp şekküŋ ėrdi yaḳīne dilüŋ

gidüp bāṭıl oldı ḥaḳīḳat ʿayān
bedīʿ ü meʿānī-i ṣūret beyān

4289. çü gördüm ki cehl anda muḥkemdurur
ḫayāl-i muḥāl içi müdġamdurur

hīç olmadı süsʿum kʾėdem ḥaḳ ʿayān
ḥaḳı bāṭıl ehlinden ėtdüm nihān

4291. zeber-dest görse özin zīr-i dest
degül pençesin merdī ėtmek şikest

o deyr içre sālūs u giryān u zār
olup durdum anda biraz rūzigār

4293. peşīmān oldum dėdügüm söze
elüm baġladum ben de ol dil-sūza

degüldür ʿaceb ṭaşı aġlatsa seyl
kʾėder giryeye kāfirān göŋli meyl

4295. baŋa ḫizmet ėde gelür oldı nās
riʿayet ėder oldı ulu papas

4282 Kimi ah eyler kimisi inler, kimisi çan gibi çınlardı.
4283 Kimi inler kimi ağlar kimi göğüste ellerini bağlar.
4284 Bu hâl üzere biraz zaman geçtiğinde insanlar dağıldı ve ateşperestler kaldı.
4285 Kilise topluluktan boşaldığı vakit ateşperestlerin reisi kaldı, diğerleri hep gitti.
4286 Topluluk gidip kilise boş kaldı, Brahman bana gülerek baktı:
4287 Bundan sonra senin müşkülün kalmadı, şüphen gidip gönlün gerçeğe ulaşmıştır, (dedi.)
4288 Batıl gidip hakikat ortaya çıktı, suretin meanisi ve bedii ortaya çıktı, (dedi.)
4289 Cehaletin onda sağlam olduğunu, içinin imkansız hayallerle dolu olduğunu gördüğümde
4290 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Hakkı ortaya koymaya hiç gücüm olmadı, hakkı batıl ehlinden sakladım.
4291 Elin altı kendini el üstünde görse onun elini kırmak yiğitlik değildir.
4292 O kilise içinde iki yüzlü, ağlayan ve inleyen olup orada birkaç zaman durdum:
4293 Dediğim söze pişman oldum, ben de o gönül yakana elimi bağladım! (dedim.)
4294 Sel, taşı ağlatsa tuhaf değildir, çünkü kafirlerin gönlü gözyaşına meyleder.
4295 İnsanlar bana hizmet etmek için gelir oldu, ulu papaz hürmet eder oldu.

keşişlerdi pervāne ben şemʿ-i cemʿ
dutarlardı emrüme her biri semʿ

elümden dutar oldı ḥürmetle ḫalḳ
ne yėrde otursam dėmez kimse ḳalḳ

dilerdüm ʿöẕür şaḫs-ı ʿācīden uş
k'olur taḫt-ı sac üzre kürsīde ḫoş

segirdüp elin öperem ėy aḫī
ki laʿnet büte büt-pereste daḫı

maḳāmāt-ı zendde olup berhemen
ėdindüm ʿamel küfr-i taḳlīdi fen

çü gördüm emīn oldum ol deyre ben
feraḥdan zemīne ṣıġaşmadı ten

der-i deyri bir şeb ėdüp üstüvār
çü ʿaḳreb dolandum yemīn u yesār

ėdüp zīr ü bālā-yı taḫta nigāh
pes altunlu bir perde gördüm siyāh

bu perdenüŋ ardında bir zaḫme-zen
oturup dutar elde ṭarf-ı resen

anuŋ ġavrına ėrdüm ėdüp hücūm
nėte āhen olmışdı dāvuda mūm

żarūrī ip ucı çeküldügi dem
fiġān eyleyü ḳaldurur el ṣanem

berehmen olup şermsār u ḫacil
beni görüp oldı yüzi ḳara gil

ere ḥīle murdār ṣanʿat olur
her iş yüzine baḫye şenʿat olur

hemīn ḳaçdı ardından ėrdüm aŋa
yėtüp çāha atdum başı aşaġa

4296 Meclisin mumu ben, pervanesi keşişlerdi; her biri emrime kulak tutardı.
4297 Halk elimden hürmetle tutar oldu, ne yerde otursam kimse kalk demezdi.
4298 Sac taht üzerindeki kürside güzelce duran fildişinden yapılmış suretten özür dilerdim.
4299 Koşup elini öptüm; ey kardeş, puta da putpereste de lanet olsun!
4300 *Zend*'in makamlarına göre Brahman olup hilekârlıkla kafirlere benzeyen ameller eyledim.*
4301 O kilisede benim güvende olduğumu gördüğümde sevinçten bedenim yere sığmadı.
4302 Kilisenin kapısını bir gece sağlama alıp akrep gibi sağ ve solunu dolandım.
4303 Tahtın üstüne ve altına bakıp siyah altın (işleme)li bir perde gördüm.
4304 Bu perdenin altında bir kayış vurucu oturup elinde ipin ucunu tutardı.
4305 Davud'a demir nasıl mum olmuş(sa ben de) bir anda onun aslını anladım.
4306 İpin ucu çekildiği zaman put, mecburen bağırıp el kaldırır.
4307 Brahman beni görüp utandı ve mahçup oldu, yüzü kara toprak (gibi) oldu.
4308 Er için hile kirli sanat olur, yüzüne yama vurulan her iş kötü olur.
4309 Hemen kaçtı, ardından ulaştım ona; itip başı aşağa kuyuya attım.

ki bildüm diri ḳalsa ger berhemen
benüm ḳanum içerdi ol rāh-zen

4311. vücūdum cihāndan dilerdi_ola kem
ki ḳorḳardı sırrın ʿayān eyleyem

çü müfsid işinden bilesin ḫaber
amān vėrme ḳıl anı zīr ü zeber

4313. ki ḳorsaŋ anı zinde ger ėy saḫī
ḳomaz saŋa dirlik cihānda daḫı

ḳapuŋda eger ḳulluġa ḳoya baş
ėrerse eli kelleŋ ėder tırāş

4315. firībende ḳoma uzatsun ayaḳ
başın ṭaş ile ez yılan gibi çāḳ

ḳoma başsun izüŋä bir dem ḳadem
görürseŋ vücūdını eyle ʿadem

4317. urup ṭaşla ḳatl ėtdüm anı tamām
ki hīç mürdeden gelmez ayruḳ peyām

çü gördüm ki ġavġā ḳopardum hemīn
çıḳup ḳaçdum ol ėlden ėy pāk-dīn

4319. bıraḳduŋ çü āteş neyīstāna uş
ṣaḳın şīrlerden eger varsa hūş

yılan yavrusın öldürürseŋ eger
degiş yėr k'ėrer āteşinden żarar

4321. çü ürküttün ev aruların ṣaḳın
maḥallede durma çıḳup ḳaç hemīn

çü senden ola cüst aŋa atma tīr
dişüŋle etegini dut çün esīr

4323. żaʿīfī güzel pend ėder gözüŋ aç
çü dīvār esāsını ḳazduŋ be ḳaç

4310 Çünkü Brahman diri kalırsa o haydutun benim kanımı içeceğini bildim.
4311 Sırrını ortaya çıkarmamdan korktuğu için dünyadan vücudumun eksilmesini dilerdi.
4312 Fesatlık edenin işinden haberdar olduğunda (ona) aman verme, onu alt üst et!
4313 Ey cömert, eğer onu yaşatırsan sana dünyada huzur bırakmaz.
4314 Eğer kapında kulluğa baş koyarsa eli erdiğinde kelleni tıraş eder.
4315 Aldatıcının ayak uzatmasına izin verme, başını tam olarak yılan gibi taşla ez!
4316 Senin izine bir an ayak basmasına izin verme, (bunu) görürsen vücudunu yok et!
4317 Ölüden bir daha hiç haber gelmeyeceği için taşla vurup onu tam olarak katlettim.
4318 Ey temiz niyetli, kavga kopardığımı gördüğümde hemen o memleketten çıkıp kaçtım!
4319 Sazlığa böyle ateş bıraktığında eğer aklın varsa aslanlardan sakın!*
4320 Eğer yılan yavrusunu öldürürsen ateşinden zarar ulaşmaması için yer değiştir.
4321 Arıların kovanını ürküttüğünde sakın! Mahallede durma çıkıp kaç hemen!
4322 Biri senden daha çevik olduğunda ona ok atma, (lakin olan olmuşsa da) esir gibi eteğini dişinle tut (/hızlıca koş, kaç)!
4323 Zaîfî güzel nasihat verir, gözünü aç: Duvarın temelini kazdığında (hemen oradan) kaç be!

pes eyitdi saʿdī-i seyyāḥ-ı dehr
yėyen çarḫ elinden şeker gāh zehr

4325. gelüp hinde ben ol ḳıyāmetden uş
pes ėrdüm yemen milkine şād u ḫoş

pes iḳlīm-i şīrāze ḫandān u şād
ėrişdüm görüp nėçe ḳarye bilād

46[b] 4327. nėçe saḫtī telḫī yėdürdi zamān
bugün gördüm aġzum ṭadını hemān

çün ėrişdi iḳbāl-i bū-bekr-i saʿd
pes idbār ḳıldı ġam-ı ḳabl u baʿd

4329. şehünŋ ʿadline geldüm ad isteyü
felekden ėşiginde dād isteyü

cefā-yı felekden benem dād-ḫᵛāh
penāh eylesün beni ẓıll-ı ilāh

4331. bu devlet duʿā-gūyīyem bendevār
ḳıl ābād bu ẓıllı ėy girdigār

ḳodı yāreme merhem ol şehriyār
degül yārem uş merhemine yarar

4333. kerem luṭf u inʿāmınuŋ lāyıḳı
olur böyle iḥsān teŋri ḥaḳı

ḳaçan niʿmeti şükrin ėdebilem
reh-i şükrine ḳande gidebilem

4335. başum ḫizmetinde ger olsa ayaḳ
ėdemeye şükrin anuŋ dil dudaḳ

çü oldum nėçe bendlerden ḫalāṣ
ḳulaġumdadur şimdi bu pend-i ḫāṣṣ

4337. ḳılam luʿbet-i çīnīyi çünki yād
ėder çeşm-i ḫod-bīnligüm ḫāk u bād

4324 Felek elinden bazen şeker bazen zehir yiyen dünya gezgini Sadi şöyle devam etti:
4325 ben, o kıyametten sonra Hindistan'a geçtim; sonra da Yemen memleketine mutlu ve iyi hâlde ulaştım.
4326 Sonra nice köy, belde görüp Şiraz memleketine gülerek ve mutlu hâlde ulaştım.
4327 Felek nice güçlük, acılık yedirdi; ağzımın tadınını (geldiğini) ancak bugün gördüm.
4328 Ebubekr Sad'ın ikbali eriştikten sonra önceki ve sonraki gamlar geri gitti.*
4329 Eşiğinde felekten adalet isteyerek, ad isteyerek padişahın adaletine geldim!
4330 Feleğin cefasından adalet isteyen benim, İlah'ın gölgesi beni korusun!
4331 Köle gibi bu devletin duacısıyım; ya Rabbi, bu gölgeyi sonsuz kıl!
4332 Padişah yarama merhem koydu, yaram onun merhemine layık değildi.
4333 Kerem, lütuf ve nimetinin layıkıncaydı; Allah hakkı için, ihsan da böyle olur!
4334 Nimetinin şükrünü nasıl edebilirim, şükrünün yoluna nereden gidebilirim?
4335 Başım onun hizmetinde ayak olsa da dil, dudak onun şükrünü edemez!
4336 Nice bağlardan kurtulduğum için şimdi bu has nasihat kulağımdadır:
4337 Çin oyuncağını (/putunu) her hatırladığımda bencilliğimin gözüne yel ve toprak doldurur.

bilürem ki dest-i ẓafer buldı yol
benüm ḳuvvetümle degül idi ol

degül ehl-i dil ḳaldurur el seḥer
ser-i rişte anı ġayibden çeker

açuḳdur der-i ḫayr u ṭāʿat velīk
degül ḳādir ėde her er fiʿl-i nīk

hemīn māniʿ oldur ki ol bāba rāh
varımaz meger ėre fermān-ı şāh

degül kes elinde kilīd-i ḳader
hemīn dest-i yezdāndadur ḫayr u şer

ḫudādur tevānā-yı muṭlaḳ hemīn
senüŋ kesb anuŋdur fiʿil bil yaḳīn

pes ėy ṭoġru yolda yėlen merd-i dīn
degül saŋa minnet aŋadur hemīn

siriştüŋ eyü ḳıldı ġaybetde çün
getürmez ebed ḫūyuŋ efʿāl-i dūn

ḥalāvet vėren arudan ṭūl-i dehr
hemīn ol vėrür māra daḫı zehr

ḳaçan milküŋ ister ḫarāb ėde ṣoŋ
ḳılur ḫalḳı senden perākende öŋ

ola ger saŋa luṭf u baḫşāyişi
senüŋle vėrür ḫalḳa āsāyişi

tekebbürle ḳaldurmaġıl gerdenüŋ
ki düşseŋ dutalar elüŋi senüŋ

ṭarīḳatde yürürseŋ ėy ḥaḳ şinās
ėrersin ėrenlere eyle sipās

söz aşılludur var-ise semʿ ḳabūl
ėrer yolda olan murāda vuṣūl

4338 Zafer elinin yol bulmasının benim kuvvetimle olmadığını bilirim.
4339 Seher vaktinde gönül ehli (/âşık) el kaldırır değildir, ipin ucu görülmeyen yerden (/gaybdan) çekilmektedir.
4340 İbadet ve hayır kapısı açıktır ama her er, iyi iş yapmaya kadir değildir!
4341 Padişahın fermanı ermeden o kapıya yol ulaşamaz, tek mani budur!
4342 Kaderin anahtarı kimsenin elinde değildir, hayır ve şer yalnızca Allah'ın elindedir!
4343 Mutlak güçlü yalnızca Allah'tır; kazanç senin, iş onundur, bunu iyi bil!
4344 Sonra, ey doğru yolda koşan din adamı! Minnet sana değil, yalnızca onadır!
4345 Gayb âleminde senin tabiatını iyi kıldığı için senin huyun ebediyyen alçakça işler ortaya koymaz!
4346 Zaman boyunca arıdan tatlılık veren de yılana zehir veren de yalnızca odur!
4347 Senin ülkeni viran etmek istediğinde önce senin yüzünden halkı perişan eder.
4348 Eğer sana lütuf ve ihsanı olursa halka seninle (/senin sayende) düzeni verir.
4349 Boynunu kibirle kaldırma, çünkü düştüğünde senin elini tutuyorlar (da öyle kalkıyorsun.)
4350 Ey Hakk'ı bilen! Tarikat (yolunda) yürürsen şükür et, erenlere erişirsin!
4351 Kulak kabul ederse (/dinlersen bu) söz(lerim) faydalıdır; yolda olan isteğine kavuşur!

ḳodılarsa yolda bulursun maḳām
saʿādet sümāṭında bāḳī ṭaʿām

4353. gerekmez velī anı tenhā yėmek
gerekdür mesākīni yād eylemek

ki var yolda ḳalmış dervīşler
faḳīrān mesākīn ü bī-ḥᵛīşler

4355. ola kim benüm der-peyümce duʿā
kerem eyleyüp gönderesin baŋa

ki yoḳ iʿtimādum bir işüme hīç
ne evvel ne ṣoŋra ne ėr ü ne gėç

4357. dirīġ ėtme benden ḫudā raḥmetin
żaʿīfiyle yād ėt resūl ümmetin

bāb-ı nühüm der-tevbe

gel ėy ʿömri yetmişden aşmış kişi
ḳuru yėle vėren bu geçmiş yaşı

4359. hep olmaḳ yaraġındasın bunca sāl
hīç eylemedüŋ göçmek emrin ḫayāl

nėçe olasın nevm-i ġafletde sen
uyan kim gelüpdür saŋa żaʿf-ı ten

4361. ḳavī süst olupdur bedendür żaʿīf
ḳaçandur ya tedbīr-i rāh ėy naḫīf

ḳıyāmet olur sūk-ı cennet fe-ḥasb
menāzildurur anda miḳdār-ı kesb

4363. olur ḳadr-i māye ticāret saŋa
metāʿuŋa göre vėrürler bahā

feraḥda saʿādetdedür māye dār
olur müflis olan kişi şermsār

4352 Yolda koydularsa (/yol verirlerse) makam, saadet sofrasında sonsuz nimet bulursun.
4353 Ama onu tek başına yememelisin, fakirleri yad etmen gerekir.
4354 Çünkü yolda kalmış dervişler, fakirler, miskinler ve kimsesizler vardır.
4355 Kerem eyleyip benim ardımdan da bana dua gönderen kimse olasın!
4356 Çünkü ne önce ne sonra ne erken ne geç benim hiçbir işime güvenim yoktur.
4357 Allah'ın rahmetini benden esirgeme, resulün ümmetini Zaîfi'yle birlikte yad et!
4358 Gel, ey ömrü yetmişi geçmiş, bu geçmiş yaşı kuru yele veren kişi!
4359 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Bunca yıl hep var olma hazırlığındasın, hiç göçmek emrini hayal etmedin!
4360 Sen nicedir gaflet uykusundasın, sana beden düşkünlüğü gelmiştir, uyan!
4361 Beden düşkün, güçlü zayıf olmuştur; ey nahif, peki (gidiş) yolunun tedbiri (/hazırlığı) ne zamandır?
4362 Kıyamette cennet pazarı kurulur, orada (dünyadaki) kazanç miktarı kadar menziller vardır.
4363 Karakterinin kadri sana ticaret olur, senin varlığına göre kıymet verirler.
4364 Karakterli rahatta, mutluluktadır; züğürt olan kişi mahçup olur.

4365. bıżāʿat getürdüŋse alduŋ ḳıyem
eger müflis iseŋ çekersin elem

ki bāzār çendān kʾola ṭolu ḫoş
perākendeter dil olur eli boş

4367. elüŋden çıḳup gide çün ėlli yıl
ġanīmet bu bėş günü ʿadd eylegil

eger ėlliden olsa kem bėş direm
ḳılur pāre ḳalbüŋi mıḳrāż-ı ġam

4369. eger mürde söze bulaydı mecāl
fiġān zārī ile ḳılaydı maḳāl

ki ėy zinde olduḳça vüsʿüŋ her ān
ẕikirden aġız yumma çün mürdegān

4371. ʿömür żāyiʿ ėtdüŋ ki ta ėrdi mevt
ġanīmetdürür furṣat eyleme fevt

bizüm ʿömrümüz geçdi ġafletle hep
gözüŋ aç ẕikr eyle sen rūz u şeb

ḥikāyet

4373. ḥikāyet ėder saʿdī-i ḫoş-żamīr
cüvān u cüvān-baḫt u tedbīr-i pīr

yigitlik zamānıydı vaḳt-i ḫurūş
cüvānān oturmışdı bir gėce ḫoş

47[b] 4375. çü bülbül gazelḫ[v]ān çü gül her biri
dıraḫt-ı sehī gibi mevzūn ṭarı

ter ü tāze ḫoş ʿunfevān-ı şebāb
ḳadeh femler içinde dürr-i ḫoş-āb

4377. çü deryā ėdüp şūḫı mevc ü ḫurūş
düşüpdürdi ġulġule eṭrāfa ḫoş

4365 Sermaye getirdinse kıymet alırsın; eğer züğürt isen elem çekersin.
4366 Pazar her ne kadar dolu, hoş olsa eli boş (/züğürt kişi) daha perişan gönüllü olur.
4367 Elli yıl elinden çıkıp gittiğinde (kalan) bu beş günü ganimet say!
4368 Eğer elliden beş akçe eksilirse gam makası kalbini parçalar.
4369 Eğer ölü söze güç bulsaydı ağlama inlemeyle (şöyle) söz söylerdi:
4370 Ey diri! Ölüler gibi zikirden ağzını yumma, gücün oldukça her an (zikret)!
4371 Ölüm gelene kadar ömrü boşa geçirdin fırsatı elden kaçırma, ganimettir!
4372 Bizim ömrümüz hep gafletle geçti, sen gözünü aç gece ve gündüz zikret!
4373 İyi kalpli, genç, talihli ve ileri görüşlü Sadi anlatır:
4374 Coşkunluk vakti, yiğitlik zamanıydı; bir gece gençler güzelce oturmuştu.
4375 Her biri gül için gazel okuyan bülbül gibiydi; düzgün ağaç, ölçülü darı gibiydi.
4376 Gençliğin başlangıcında güzel, genç ve körpeydiler, kadeh ağızları içinde parlak inciydiler.
4377 Derya gibi neşeyle dalgalanıp coşmuş etrafa hoş gürültü düşürmüşlerdi.

oturmuşdı bir pīr ehl-i rumūz
şeb-i mūyın ėtmiş felek devri rūz

görüp çoḳ geçürmişdi ol rūzigār
velī bizden ol dutmış idi kenār

çü fındıḳ saḫundaydı beste dehān
degül püsteveş ḫande-leb çün cüvān

varup bir cüvān dėdi ėy pīr merd
oturduŋ nėçün künc-i ḫalvetde ferd

girībān-ı ġamdan başuŋ eyle refʿ
açılsun dilüŋ ol cüvānāna şefʿ

oturduŋ neçün böyle sen yalŋız
bile ṣalınalum senüŋ ile biz

cihān-dīde pes aŋa ėtdi ḫiṭāb
ėşit nėce pīrāne vėrdi cevāb

gülistāna esse çü bād-ı ṣabā
dıraḫt-ı cüvānān ṣalınsa revā

igen ṣalınur genc ü ser-sebz iken
yėl esse uvanur çü_ola zerd-i ten

bahār aŋa dėrler ki bād-ı bahār
getüre her an bū-yı müşk-i tatār

bil ehl-i saḫun aŋa dėrler bahār
ki her berg ola nāfe-i müşk-bār

bahār ol ki vėre ṣabā būy-ı müşk
yėre dökmeye genc aġac berg-i ḫuşḳ

def avāzın ėşitmem ėy māh-ı çehr
ki doldurdı penbeyle gūşumı dehr

ʿiẕārumda ḫaṭṭ-ı siyehdür çü berf
bu levḥ üzre ḳalmadı bir ḳara ḥarf

İşaret ehli bir pir oturmuştu, feleğin dönüşü saç telinin gecesini gündüz etmişti.
O çok zaman görüp geçirmişti, ama o bizden uç tutmuştu (/uzaktaydı).
Sözde ağzı bağlı fındık gibiydi, gençler gibi fıstık benzeri gülen dudaklı değildi.
Bir genç gidip "Ey ihtiyar adam! Halvet köşesinde niçin tek oturdun?" dedi.
Gam yakasından başını kaldır, dilin açılsın gel gençlere çift ol!
Niçin sen böyle yalnız oturdun? Seninle birlikte biz salınalım.
Sonra dünya görmüş (ihtiyar) ona hitap etti. İhtiyarlara yakışır surette nasıl cevap verdiğini dinle:
Gülbahçesine sabah yeli estiğinde genç ağaçlar salınsa yakışır.
Yel estiğinde genç ve taze olan (ekinler) çok salınır, teni sararanlar kırılır.
Bahar vakti ona "Bahar rüzgârı, her an Tatar miskinin kokusunu getirsin!" derler.
Söz ehli ona "Baharda her yaprak misk saçan nafe olsun!" derler, bil!
Sabah yelinin misk kokusu verdiği, genç ağacın kuru yaprakları yere dökmediği (zaman) bahardır.*
Ey ay yüzlü! Def sesini işitmem, çünkü dünya kulağımı pamukla doldurdu.
Yanağımdaki siyah ayva tüyü kar gibidir, bu levha üzerinde bir kara harf kalmadı.

yaraşmaz ṣalınmaḳ yigitlerle ben
ki çün ḳayd-ı pīr ile bend oldı ten

yüzümde ėdüp ṣubḥ-ı pīrī ẓuhūr
ayaġum cüvānīden eyledi dūr

elümdeki baġlu ṭoġanum müdām
ser-i riştesini ḳapar ṣubḥ u şām

bu nevbet sizüŋdür gelüŋ ḫᵛāna ḫoş
elümüz yuduḳ biz tenaʿumdan uş

çü pīrlikden ḳondı başuŋa toz
daḫı dutma ʿıyş-ı cüvānīye göz

per-i zāġuma yaġdı berf-i sepīd
gülistāndanam bülbül-i nā-ümīd

yarar cilve ṭāvusa kim hüsni var
yoluḳ bāl şāhin ne işe yarar

biçen vaḳti geldi baŋa ġalle az
senüŋ tāze sebzeŋ ṣalın eyle nāz

gülistānımuz ṣoldı tāze degül
olur deste vü baġlu pejmürde gül

ʿaṣādur baŋa tekye cān-ı peder
ḥayāta ṭayanmam daḫı ėy piser

ṣarardı gül-i sürḫ rūyumdı ḫūb
ṣararsa güneş inüp ėder ġurūb

hevāsını ṭıfluŋ bişürmek olur
ḳalur pīr nā-puḫte ḫām olur

şerem vėrdi ṭıflāne ẕenbüm baŋa
baŋa aġlamaḳdur çü ṭıflān sezā

bugün yeg öŋ ḳapusı ola pīç
ki elde yarın māye ḳalmaya hīç

4392 Benim gençlerle salınmam yakışmaz, çünkü beden ihtiyarlık bağıyla bağlandı.
4393 İhtiyarlık güneşi yüzümde meydana çıkıp ayağımı gençlikten uzaklaştırdı.
4394 Elimdeki bağlı doğanım sabah ve akşam sürekli ipin ucunu koparır.*
4395 Bu nöbet sizindir, sofraya hoş geldiniz! Biz işte böyle nimetten elimizi yıkadık.
4396 İhtiyarlıktan başına toz konduğunda daha gençlik yaşayışına göz tutma!
4397 Karga kanadıma beyaz kar yağdı, gülbahçesinin ümitsiz bülbülüyüm.
4398 Cilve tavus kuşuna yakışır, çünkü güzelliği vardır; yoluk kanatlı şahin ne işe yakışır?!
4399 Benim ekinimim biçme vaktine az kaldı, senin sebzen (henüz) taze, naz eyleyerek salın!
4400 Gülbahçemiz soldu, (artık) taze değil! Eski gül bağlanıp deste mi olur?
4401 Ey babasının canı oğul, değnek bana dayanakken daha hayata dayanmam.
4402 Güzel yüzüm kırmızı güldü, sarardı; güneş sarardığında inip batar.
4403 Çocuğun hevesini pişirmek yerinde olur, ancak ihtiyarınki pişmemiş kalır, ham olur.
4404 Çocuk gibi suçum bana utanç verdi, bana (günahlarım için) çocuklar gibi ağlamak yakışır.
4405 Bugün ön kapının kapalı olması yarın elde hiçbir cevherin kalmamasından daha iyidir.

ne ḫoş dėdi loḳmān dirilmemek er
yeg andan k'olup diri ṣırf ėde şer

ėrür nėçe aġa ḳarasın cüvān
aġın ḳabre pīrān ėltür revān

ḥikāyet

ṭabībe gelür bir kühen-sāl pīr
k'özinden yaḳīn aŋa mevt-i neẕīr

ki yoḳdur ḳolumda ḳımıldar ṭamar
direnmez ayaġum yürisem eger

ʿaṣāsuz vücūdumda yoḳ bir ṭayaḳ
ṣanasın batupdur gile el ayaḳ

dėdi kes cihāndan elüŋ ḫayr u şer
ki pāyüŋ ḳıyāmetde gilden ḥaḳīr

cüvānāna yarar sürūr u neşāṭ
ki ġuṣṣa ḳomaz pīrde inbisāṭ

dėme yine pīrān olurlar cüvān
dönüp ʿaksine aḳmaz āb-ı revān

cüvānīde ḳılduŋsa raḳṣ u semāʿ
gerek vaḳt-i pīrīde hep inḳıṭāʿ

gerekmez hevā çün cüvānān öküş
ki hengām-ı pīrī gerek rāy u hüş

dilerseŋ saḳāluŋ yülüt dile ḳırḳ
cüvānī çıḳup gitdi geldi çü ḳırḳ

geçürdüŋ çü ḳırḳı ne bu ıżṭırāb
ḳo dalbınmaġı aşdı başuŋdan āb

nişāṭ ol zamān dutdı benden kenār
ki kühne bahār eyledi rūzigār

4406 Lokman ne güzel dedi: Erin diri olmaması diri olup yalnızca kötülük etmesinden daha iyidir!*
4407 Nice genç karasını beyaza ulaştırırken ihtiyarlar beyazını hemen kabre götürür.
4408 Çok seneler yaşamış, korkutan ölümün ona kendinden daha yakın olduğu bir ihtiyar, tabibe gelir:
4409 Yürüsem de ayağım direnmez, kolumda kımıldayan damar yoktur!
4410 Vücudumda asadan başka dayanılacak bir şey yok; el ayağı çamura batmış sanarsın!, (dedi.)
4411 (Tabip) "Kıyamette ayağın çamurdan aşağı (kalmaması/ çamura batmaması) için hayır ve şer elini dünyadan kes!" (dedi.)
4412 Sevinç ve neşe gençlere yakışır; çünkü gam ihtiyarda gönül açıklığı bırakmaz.
4413 İhtiyarlar yine genç olur deme, (çünkü) akarsu dönüp tersine akmaz.
4414 Gençlikte dans ve sema ettinse de ihtiyarlık vaktinde hep ara vermen gerekir.
4415 Gençler gibi çok heves gerekmez, çünkü ihtiyarlık vaktinde akıl ve fikir gerek.
4416 Sakalını ister kırp istersen tıraş ettir; çünkü gençlik çıkıp gitti kırk(lı yaşlar) geldi.
4417 Kırkı geçtiğin hâlde bu ıztırap da nedir? Çırpınmayı bırak su başından aştı.
4418 Felek sonbaharı getirdiği zaman neşe benden kenar tuttu (uzaklaşmaya başladı).

4419. ṭolu sīret u ṣūretümdür vaḳār
çü ṣubḥ-ı sepīde-dememçün nehār

ḳaçan sebz ile ola tāze dilüm
ki vėrmeyiser daḫı sebze gilüm

4421. çü gīsū hevāyı başuŋdan çıḳar
ki başdan çıḳarur heves ḳıl ḥaẕer

hevā vü hevesle teferruḥ künān
güẕer eyledüŋ nėçe ḫāk-ı kesān

4423. bize şimdi ġāyib olan kimseler
bizüm ḫākimüzden ėdiser güẕer

48[a] ḫoş-evḳāt-ı cān-perverümüz çü żayf
geçüp gitdi çün berḳ her ḳış u ṣayf

4425. cüvānī gidüp başdı pīrī çü mīġ
bu ebr-i sepīd aldı ʿömrüm dirīġ

dirīġā ki ġafletde geçdi dünüm
her ān oldı lehv ü leʿabda günüm

4427. beni aldı sevdā-yı pūşiş ḫoriş
ḳanı hey meded zād-ı dīn-perveriş

uyup bāṭıla ḥaḳdan olduḳ ıraġ
reh-i rāsta eylemedük yaraġ

4429. dirīġā dirīġā dirīġā dirīġ
bizi başdı ġaflet nėte ḳara mīġ

bizüz başdan ayaġa ʿayb u ḳuṣūr
ki ġaflet bizi ḥaḳdan eyledi dūr

4431. olup dūr ḥaḳdan ʿaceb ġāfilüz
hevā vü heves fiʿline ṣāġilüz

ne ḫoş dėdi ol kūdek āmūz yār
iş işlemedüŋ gitdi veh rūzigār

4419 İçim ve dışım ağırbaşlılık doludur, çünkü gündüz gibi sabahın aydınlık vaktiyim.
4420 Toprağım dahi yeşillik vermeyecekken gönlüm nasıl yeşillikle genç olsun?
4421 Omuza dökülen saç gibi hevesi başından çıkar, yoksa heves (seni) baştan çıkarır, dikkat et!
4422 Arzu ve hevesle içini ferahlandırarak nice kimselerin toprağından geçtin.
4423 Bizim şimdi tanımadığımız kimseler de bizim toprağımızdan geçecek.
4424 Can besleyen iyi zamanımız misafir gibiydi, her kış ve yaz şimşek gibi geçip gitti.
4425 Gençlik gidip ihtiyarlık sis gibi bastı, bu beyaz bulut ömrümü aldı, eyvah!
4426 Dünüm gaflette geçti, günüm her an oyun ve eğlencede oldu, eyvahlar olsun!
4427 Beni yeme, giyme sevdası aldı. Eyvah, hani dini besleyen azık?!
4428 Batıla uyup haktan uzak olduk, doğru yol için hazırlık etmedik.
4429 Yazıklar olsun, yazıklar olsun, yazıklar olsun, yazık! Kara bulut gibi bizi gaflet bastı.
4430 Biz baştan ayağa ayıp ve kusuruz, çünkü gaflet bizi haktan uzaklaştırdı.
4431 Haktan uzak olup çok gafiliz; arzu ve heves işine meşgulüz.
4432 O çocuk eğiten dost (/öğretmen) ne güzel dedi: İş yapmadın, zaman da geçti, vah!!

dėr üstād şākirde hey bitmedük
günümüz geçürdük bir iş ėtmedük

der-beyān-ı ġanīmet şümürden eyyām-ı cüvānī

gücüŋ var iken ṭāʿat eyle cüvān
ki pīrān olmaz cüvān bir zamān

ʿibādet cüvānīde eyle her an
ki hengām-ı pīrīdesin nā-tüvān

sözüm dut yigit saŋa bugün dėrin
ki pīr eyleyümez cüvānī yarın

çü var tende ḳuvvet dilüŋde ferāġ
özüŋ cemʿ ėdüp ḳıl sefer çün yaraġ

cüvānī zamānı vü meydān ferāḫ
pes ur gūya çevgān baŋa dut şımāḫ

ben ol rūz ḳadrini bilmedüm uş
çü bildüm hīç olmadum ol rūza ṭuş

benüm aldı bir rūzigārum ḳażā
ki ḳadr idi her bir şeb-i māmeżā

şitāb ėde yükle ḳaçan pīr ḫar
yüri sen binersin çü bād-ı seḥer

şınuḳ kāse bend olsa her çend cüst
getürmeyiserdür bahā-yı dürüst

çü ġafletle düşdi elüŋden güher
budur yol dut andan yükin ėy piser

saŋa kim dėdi at tunaya tenüŋ
çü düşdüŋ ne aşşı ėder şīvenüŋ

çü atduŋ özüŋ baḥr-ı nīl içre çaḳ
ġariḳān gibi ur yėre el ayaḳ

4433 Hoca öğrenciye (şöyle) der: Hey genç, günümüzü geçirdik, bir iş de yapmadık!
4434 Ey genç, gücün varken ibadet et, çünkü ihtiyarlar bir an (bile) genç olmaz!
4435 Gençlikte her an ibadet et, çünkü ihtiyarlık zamanında güçsüzsün.
4436 Sana bugün ey yiğit, sözümü tut derim; çünkü ihtiyar yarın genç olamaz!*
4437 Bedende kuvvet, gönlünde huzur olduğunda kendini toplayıp sefer için hazırlık yap!
4438 Gençlik zamanındayken ve meydan ferahken gûya çevgan vur, bana kulak tut!*
4439 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Ben o günün kadrini bilmedim, bildiğimde (ise) o güne hiç rastlamadım.
4440 Kader benim öyle bir zamanımı aldı ki, geçen gecelerin her biri Kadir gecesi idi.
4441 İhtiyar eşek yükle nasıl acele edebilir? Sen seher rüzgârı gibi (ata) binersin, yürü git!
4442 Kırık kase her ne kadar yapıştırılıp çevik olsa da sağlamınkinin değerini getirmeyecektir!
4443 Ey oğul, cevher elinden bilmeyerek düştüğünde tutulacak yol budur (/yapıştırmadır)!
4444 Sana kim bedenini Tuna nehrine at dedi? Düştüğünde feryadının ne faydası olur?
4445 Kendini ta Nil denizinin içine attığında boğulanlar gibi yere el ayak vur!

çü ġafletle elden gide pāk ṣu
teyemmüm türāb ile eyle vüżū

4447. çü ögrenmedüŋ çāpkāndan reviş
yüri düşe dura çü arġac ėriş

gide bād-pāyān segirdüp çü tīr
sen elsüz ayaḳsuz ḳalursın ḥaḳīr

ḥikāyet

4449. cihān seyr ėden saʿ dī-i pāk-cān
dėdi ol şerīf ü güzīn-i cihān

beyābānda ḫᵛāb almış-idi beni
dutup pāyum urmışdı yėre teni

4451. çü ḫᵛāb ayaġum ḳıldı bend-i resen
düşüp yatdum anda ḳoyup ḫāke ten

ḳoyup bir şütürbān başum üzre pā
sitīz ü hevelnāk dėdi baŋa

4453. beyābānda yatma yola ur ḳadem
zimām-ı şütürle başum urdı hem

meger ölmek istersin ėy ḫufte kes
ki seni oyarmadı bang-ı ceres

4455. benüm var avuncum senüŋ gibi ḫoş
velī uġrumuzdur beyābān vuḥūş

oyarmaz seni çünki bāng-ı raḥīl
ḳaçan ėresin menzile bī-delīl

4457. ėşit sārbān urdı ṭabl-ı şütür
öŋi kārbānuŋ ki menzildedür

zehī nīk-baḫt u zehī ʿāḳil er
dühül-zenden evvel ki raḫtın düzer

4446 Elinden temiz su gafletle gittiğinde toprakla teyemmüm abdesti al.
4447 Koşuculardan (hızlı) gidişi öğrenmediğinde argaç (/dokumacılıkta enine atılan iplik) gibi düşe kalka yürü git!
4448 Rüzgâr ayaklılar ok gibi koşup gider, sen elsiz ayaksız itibarsız kalırsın.
4449 Dünyanın seçkini ve asili, dünyayı gezmiş, iyi kalpli Sadi (şöyle) dedi:
4450 Çölde beni uyku almıştı, ayağımı tutup bedeni yere vurmuştu.
4451 Uyku ayağımı iple bağladığında orada bedeni toprağa koyup düşüp yattım.
4452 Bir deveci başımın üstüne ayak koyup bana korkunç ve kavga edercesine (bir sesle şöyle) dedi:
4453 "Çölde yatma, yola ayak bas!"; hem de devenin yularıyla başıma vurdu.
4454 Ey uyumuş kişi! Çan sesi seni uyandırmadığına göre galiba ölmek istersin.*
4455 [<de>: benim de] Benim de senin gibi hoş avuntum (/uykum) var; ama önümüz çöl, yabani hayvanlardır.
4456 Göç sesi seni uyandırmadığında delilsiz menzile nasıl ulaşabilirsin ki?
4457 Deveci deve kösünü vurdu, duy! Kervanın öncüsü menzile varmış (bile)!
4458 Davul vurandan önce yol takımını hazırlayan iyi bahtlı, akıllı er ne güzeldir!

4459. şu dem ḳaldurur yolda ser huftegān
ki görmez eṣer reftegāndan bir an

hīç ola mısın böyle merd-i sebīl
k'uyanduŋ şu demde ki göçdi hep ėl

4461. yol eri şu kesdür ki ḳalḳar er ol
degül ḫufte ḳala vü ėl ala yol

ėşit söz uyan şimdi uyıma berk
bu uyḫudan aṣṣı ne ėrer çü merg

4463 şebābı gidüp dutdı şeybi yüzüŋ
gėceŋ gündüz oldı uyutma gözüŋ

ʿömürden ben ol dem ki kesdüm ümīd
ki düşdi siyāhuma bir ḳıl-ı sefīd

4465. çü yıl geçdi ʿömr-i ʿazīzüm dīriġ
bu birḳaç demüm daḫı gėçer çü mīġ

ḫaṭā üzre geçdi ne kim geçdi hep
ṣevāb üzre ola mı ḳalan ʿaceb

4467. toḫum vaḳtidür şimdi ṣaç besle uş
dilerseŋ yėyesin yemişini ḫoş

ḳıyāmet ėline ṣaḳın teng dest
varup olma ḥasretle üftāde pest

4469. revā mı ne vechi var ėy ḫoş-sirişt
alup gidesin anda aʿmāl-i zişt

baṣīret gözi varsa tedbīr-i ḳabr
gerek ėdesin bunda nefsüŋe cebr

4471. münevver yüzüŋ yėmedin mūr-ı kūr
açup dīde-i ʿaḳlı olġıl şekūr

48[b] kişi aṣṣı ėtmek olur māyeden
ne aṣṣı ėder māyesini yėyen

4459 Yolda uyuyakalanlar başlarını kaldırdıkları zaman gidenlerden (/kervandan) bir an iz görmeyecekler!

4460 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] İlin hep göç edip gittiği vakitte uyandın (diyelim) hiç böyle yol adamı olabilir misin?

4461 Yol eri erkenden kalkan, başkaları yol alırken uyuyakalmayan kimsedir.

4462 Söz dinle, uyan şimdi derin uyuma! Ölüm ulaştığında bu uykudan fayda nedir?

4463 Gençlik gidip yüzün ihtiyarlığı tuttu, gecen gündüz oldu, gözünü uyutma!

4464 [<günde>: ki] Ben siyahıma bir beyaz kıl düştüğü vakitte ömürden ümidimi kestim.

4465 Kıymetli ömrüm, yıllar geçti, yazık! Bu birkaç nefesim de duman gibi geçer.

4466 Geçen hep hata üzerine geçti, acaba kalan doğruluk üzerinde olur mu?

4467 Şimdi tohum vaktidir, meyvesini güzelce yemek istersen saç, besle işte!* (Bk.: *İktibaslar*)

4468 Kıyamet iline sakın eli dar (/boş) gidip hasretle (bakan) düşkün alçak olma!

4469 Ey iyi yaratılışlı, orada çirkin işleri alıp gitmen reva mıdır, bunun ne sebebi var?

4470 Basiret gözün varsa kabir tedbiri (/hazırlığı) için burada nefsini zorlaman gerekir!

4471 Kör karınca parlak yüzünü yemeden akıl gözünü açıp her zaman şükreden ol!

4472 Kişi sermayeden kazanç sağlar, sermayesini yiyen ne kazanabilir?

4473. ėder aṣṣı ol kim ola māye-gīr
ziyānkārdur şolki ser-māye yėr

miyānuŋda iken dürüş āb-ı yemm
degül baḥr başuŋdan aşduġı dem

4475. baḳarken gözüŋ ağla yaşın yaşın
dil aġzuŋda iken niyāz ėt işin

dilüŋe getür ʿöẕr noḳṣānuŋa
dem-ā-dem dök eşkünj ʿişyānuŋa

4477. hemīşe ne aġazda ḳalur zebān
ne ḫod tende ḳalur hemīşe revān

bilenlerden ögren bugün ʿilm u kār
ki hevl ile dutup ḥaḳ ėrte ṣorar

4479. ġanīmetdür aŋla bu şīrīn nefes
ki ḳıymetsüz olur ṭayırsuz ḳafes

söz ögren söz ehlinden ėy nīk dil
suʾālüŋ cevābına olma ḫacil

4481. gerek maʿrifet sende ḫoş ābdār
ṣusuz ḳuru göze ne işe yarar

ʿömür żāyiʿ ėtme kʾolur cāna ḥayf
ġanīmetdürür furṣat u vaḳt ṣeyf

ḫikāyet

4483. ḳażā cān regin kesdi bir zindeden
yaḳa mergine yırtdı bir ġayr ten

nėçe zārī ėtdi vü feryād ol
ḳatı şīven eyleyüp aġladı bol

4485. görüp anı bir ẕū-fünūn u ʿalīm
dėdi ol ḫıred ehli dānā ḥakīm

4473 Sermaye tutan kimse kazanır, sermaye yiyen kişi zarar eder.
4474 Deniz suyu belindeyken çabala, deniz başından aştığı vakit değil!
4475 Gözün görürken gizli gizli ağla, dil ağzındayken işini niyaz et!
4476 Kusurların için diline özür getir, isyanın için an be an göz yaşı dök!
4477 Ne daima dil ağızda kalır ne de daima can bedende kalır.
4478 Bugün ilim ve işi, bilenlerden öğren; çünkü yarın Hak korkunç şekilde sorar.
4479 Bu tatlı nefes ganimetdir, anla! Çünkü kuşsuz kafes kıymetsiz olur.
4480 Ey iyi kalpli, söz ehlinden söz öğren, sorunun cevabı için mahçup olma!
4481 Sende güzel, sulu marifet gerekir; susuz kuru kaynak ne işe yarar?
4482 Ömrü boşa geçirme, çünkü cana yazık olur; vakit kılıç ve fırsat ganimettir! (Bk.: *İktibaslar*)
4483 Kaza, bir yaşayanın can damarını kesti; bir başkası da onun ölümü için yaka yırttı.*
4484 O çok inledi, feryat etti; çok sızlanıp çok ağladı.
4485 Bilgili, âlim biri onu gördü; o akıl ehli, basiret sahibi bilgin (şöyle) dedi:

sizüŋ elüŋüzden bu bī-çāre ten
diri olsa yırtaydı miskīn kefen

ki bunca feza[ᶜ] ne benümçün saŋa
çü bir iki gün ṣoŋ gelürsin baŋa

iki rūz [ᶜ]azmümdurur senden öŋ
gelürsin iki gün geçüp sende ṣoŋ

meger ėrte mevtüŋ unutdun ki cūş
ėdersin benümçün bugün hem ḫurūş

ölü üzre ṭoprak̟ döken pāk k̟ul
yanar göŋli özine aŋa degül

yak̟aŋ eyleme mevt-i ṭıflāna çāk
ki ḫoş pāk geldi vü ḫoş gitdi pāk

çü sen pāk geldüŋ ḫoş ol pāk-ten
ṣak̟ın gitmegil ḫāke nā-pāk sen

dürüş şimdi baġla bu murġ ayaġın
k'el ėrmez daḫı k̟urtarursa baġın

oturduŋ biregü yėrinde aḫī
oturlar mak̟āmuŋda senüŋ daḫı

eger şīr dilsin ü ger fīl ten
alup bile gitmezsin illā kefen

k̟olaŋ bendin üzüp k̟açar bulsa yol
çü k̟umda k̟ala pāy-bend olur ol

senüŋ de şuŋa dek var elüŋde zūr
ki ayaġuŋı baġlaya rīg gör

yėr ėdinme bu köhne çarḫ içre var
ki k̟oz künbed üstinde ėtmez k̟arār

çü dün gitdi girmez ele ėrte uş
bugün bir nefes fikrin et ol ḫamūş

4486 Bu aciz kişi diri olsaydı zavallı sizin elinizden (/yüzünüzden) kefeni yırtardı.
4487 Sana "Benim için bu kadar inleyip sızlama da nedir? Çünkü bir iki gün sonra (sen de) benim yanıma geleceksin." (derdi.)
4488 Senden iki gün önce yola çıktım, sen de iki gün geçtikten sonra gelirsin, (derdi.)
4489 Galiba yarın (kendi) ölümünü unuttun ki bugün benim için kendinden geçecek duruma gelirsin, (derdi.)
4490 Ölü üzerine toprak döken temiz kulun gönlü kendine yanar, ona değil.
4491 Çocukların ölümüne yakanı yırtma, çünkü iyi, temiz (olarak) geldi ve iyi, temiz (olarak) gitti.
4492 Sen temiz geldiğin için iyi, temiz ol; sen toprağa kirli gitme sakın!
4493 Çalış, bu kuşun ayağını şimdi bağla! Çünkü bağını kurtarırsa daha el ulaşmaz!
4494 Ey kardeş, (sen) başkasının yerinde oturdun, senin de makamında otururlar!
4495 İster aslan gönüllü ister fil bedenli ol kefenden başkasını alıp gidemezsin.
4496 Yaban eşeği yol bulsa bağını koparıp kaçar, (ama) o kumda kaldığında ayağı bağlanır.
4497 Senin de elinde (mezar) kumu ayağını bağlayana kadar güç vardır.
4498 Bu yaşlı dünya içinde yer edinme, git! Çünkü kubbe üstünde ceviz durmaz!
4499 Dün gittiği yarın ele girmeyeceği için bugün (aldığın) bir nefesi düşün, sessiz ol!

ḥikāyet

cemüŋ duḫteri öldi nāzük-beden
çü kirm eyledi ebrişimden kefen

varur ḳabrine bir gün ol şāh-ı nās
ki efġān u zārī ḳılup ėde yas

görür ol ḥarīrī kefen çürümiş
ḳabir kirmi nāzük tenin bürümiş

ḳılur kendüye pes su'āl ḫiṭāb
dehān-ı fikir dili vėrür cevāb

kirimden ḳoparmışdum eyleyü zor
bu dem cismin üşmiş yolar kirm gör

iki beyt baġrum kebāb eyledi
ki muṭrib rebābında ḫoş söyledi

dirīġā ki bizsüz nėçe rūzigār
bite güller ü açıla nev-bahār

nėçe ḳış u yaz u nėçe yay u güz
gele biz ḳabir içre ḫāk olavuz

ḥikāyet

var idi bir er pārsā ḫoş-sirişt
getürdi ele ol bir altun ḫışt

ser ü ʿaḳlını ḫīrelendürdi ol
dili gözgüsin tīrelendürdi ol

hevā ḳıldı pejmürde pes gülşenin
bulandurdı sevdā dil rūşenin

gėce ṣubḥa dek ḳıldı endīşe ol
ki bu māl ḫarcın ėde pul pul

4500 Cem'in kızı öldü; o, nazik bedenli (için ipek)böceği gibi ibrişimden kefen eyledi.
4501 O insanların padişahı bir gün yas tutup ağlayıp inleyerek (kızının) kabrine gider.
4502 O ipekten kefenin çürüdüğünü, (kızının) nazik bedenini kabir böceğinin sardığını görür.
4503 Sonra (kendi) kendine seslenip sorar, düşünce ağzının dili cevap verir:
4504 (Bu ipeği) zor kullanarak böcekten koparmıştım, şimdi böcek (kızımın) bedenini yolar, bak!*
4505 Hanendenin rebap (/saz) çalarken güzelce söylediği iki beyit bağrımı kebap eyledi:
4506 Bizsiz nice zaman güller bitecek, ilkbaharlar açılacak, yazık!
4507 Nice kış, yaz ve nice bahar, güz gelecek; biz kabir içinde toprak olacağız.
4508 İyi tabiatlı, sofu bir er vardı; o, bir altın kerpiç ele geçirdi.
4509 O başını ve aklını sersemleştirdi, o gönlünün aynasını bulanıklaştırdı.
4510 Sonra heves, gülbahçesini perişan etti; sevda, gönül aydınlığını bulandırdı.
4511 O, gece sabaha kadar bu malı pul pul (nereye) harcayacağını düşündü.

dėdi ṣarf olsa ne deŋlü bu māl
faḳar görmem ėrmez bu māla zevāl

4513. bu nevᶜe ḳarār ol ki bende duta
ᶜacez ḳāmetin ġayra ėtmem dü-tā

ne çıplaḳ ne ḫod ṣusuz olam ne ac
daḫı ġayra göstermeyem iḥtiyāc

4515. serāy ėdesin ferşi olsun ruḫām
ḳamu saḳfinuŋ çūpı ḫoş ᶜūd-ı ḫam

şu dostlar ki ḳılur baŋa iḥtiṣāṣ
olar çün yapam ḫub bir ḥücre ḫāṣ

4517. açılsun der-i ḥücre ḫoş gülşene
feraḥ seyri vėrsün dil-i rūşene

nedür pāre pāre bu kühne palās
gerek ola min baᶜd fāḫir libās

49[a] 4519. görüp ġayrlar üzere kisvet naẓīf
erir ḥasret odında ḳalb-i naḥīf

çü dėdüm bu eskiler içinde ben
ḳurıdı bu kühneler içinde ten

4521. bu kez rūḥuma rāḥat ėrsün benüm
ki ėrişdi rūḥ u ṣafāya tenüm

iki defᶜa her gün gelüp ḫᵛānuma
çekilsün niᶜam zīr-i destānuma

4523. benüm nėçe olsun nemed pisterüm
gerekdür ola ᶜabḳarī güsterüm

ḥarīf oldı māḫūlyādan zebūn
ṣanasın bunadı ya ėrdi cünūn

4525. şu deŋlü ḫayāliyle eyledi ceng
ki ṣan maġzına urdı ḫar ceng çeng

4512 "Bu mal ne kadar harcansa da bu mala zeval gelmez, (artık) fakirlik görmem." dedi.
4513 Bende şu türlü bir karar oluştu: (Artık) acz (içinde) boynumu başkasına iki kat etmem!
4514 Ne çıplak ne aç ne de susuz olurum, daha başkasına ihtiyaç duymam.
4515 Zemini mermer, çatısının tahta parçalarının tamamı güzel, ham öd ağacından olan saray yaptırırım.
4516 Bana bağlı olan dostlarım için güzel, hususi bir oda yaptırırım.
4517 Odanın kapısı güzel gülbahçesine açılsın, seyri aydın gönüle ferahlık versin.
4518 Bu parça parça (/yamalı) eski aba nedir? Bundan böyle ihtişamlı elbise gerekir.
4519 Başkaları üzerinde gördüğüm nahif kalpleri kıskançlık ateşinde eriten nazik elbiseler(den gerekir)!
4520 Çünkü bu eskiler içinde ben, bu köhneler içinde beden kurudu, dedim.
4521 Bu defa da benim ruhuma rahat ersin, çünkü bedenim ruh ve safaya ulaştı.
4522 Nimetler her gün iki defa soframa gelip ellerimin altına çekilsin.
4523 Benim daha ne kadar keçe yatağım olsun? Bana abkarî kumaşla döşenmiş (yatak) gerekir.*
4524 Herif kurup bozmaktan zayıfladı; bunadı ya da delirdi zannedersin.
4525 Sanki eşek beynine pençe vurmuş kadar hayaliyle mücadele etti.

ḳanı ol münācāt u ẕikr u namāz
ḳanı söz u fikr-i ʿavāḳıb niyāz

4527. beyābān-ı ṭul-i emelde yèle
ḳamusını ol gèce vèrdi yèle

ne ṭāʿat bu sevdāyla èy aḫī
unutdı kişi ḫurd u ḫʷābın daḫı

4529. çü bulmadı bir yèr ki ède ḳarār
bu ʿişveyle pes dutdı rāh-ı kenār

çıḳup gitdi ṣaḥrāya seyr èderek
pes èrişdi bir kimseye giderek

4531. ser-i gūr üzre èder gil sirişt
ki ḥāṣıl olan gil ola gūra ḫışt

biraz fikre varup başın egdi pīr
ki èy ʿaḳlı kütāh nefsi ḥaḳīr

4533. bugün aldı göŋlüŋ bu ḫışt-ı zerīn
senüŋde gilüŋ ḫışt èderler yarın

gerekmez zerīn ḫışte dil baġlamaḳ
gilüŋ ḫışt olısar gerek aġlamaḳ

4535. ṭamaʿ eyle açmışdur aġız saŋa
ki ṭoymaz ebed ne yèdürseŋ aŋa

ṭamaʿ üç ḥarefdür üçi daḫı boş
olur bī-ṭamaʿ ḥāli ġāyetde ḫoş

4537. henüz ṭoymayup ḳaldı ḥırṣ aġzı ac
ḳomaz kimde var cevherine revāc

bu ḫıştden elüŋ èy fürūmāye çek
ki ceyḥūnı sedd eylemez ḫışt bek

4539. sen endīşe-i mālde dil-i şikest
ʿömür māyesi oldı pā-māl u pest

4526 O yalvarma, zikir ve namaz nerde? Akıbet fikirleri, niyaz sözleri nerede?
4527 O gece sonu gelmez arzuların çölünde gezerken hepsini yele verdi.
4528 Ey kardeş, ne ibadeti, kişi yiyecek ve uykusunu dahi unuttu!
4529 Bu işveyle duracak bir yer bulamadığı için sonra kenarın yolunu tuttu.
4530 Gezerek kıra çıkıp gitti, sonra ilerleyerek bir kimseye ulaştı.
4531 (Bu kişi bir) mezarın başında, mezara kerpiç yapmak için çamur yoğuruyordu.
4532 İhtiyar biraz düşünüp başını eğdi: Ey aklı kısa, nefsi alçak!
4533 Gönlünü bugün bu altından yapılmış kerpiç aldı, (ama) yarın senin de toprağını kerpiç ederler.
4534 Altından yapılmış kerpiçe gönül bağlamak gereksizdir, senin toprağın kerpiç olunca ağlamak gerekir.
4535 Açgözlülük sana öyle bir ağız açmıştır ki ona ebediyyen ne yedirirsen yedir doymaz.
4536 Açgözlülük (طمع) üç harftir, üçü de boştur; açgözlü olmayanın hâli gayet iyi olur.
4537 Hırs ağzı daha doymayıp aç kaldı; (bu ağız) kimde varsa onun cevherinde değer bırakmaz.
4538 Ey alçak soylu, bu kerpiçten elini çek! Çünkü bir kerpiç Ceyhun nehrini engelleyemez.
4539 Sen mal endişesinde kırık gönüllüyken ömür sermayesi ayaklar altına alınmış, alçalmıştır.

seni aldı bu māl pī̇rāyesi
velī̇ ʿömrüŋüŋ gitdi ser-māyesi

4541. dilüŋ fikr-i mal aṣṣısında her ān
olur ʿömr ser-māyesinden ziyān

ʿömür ḫırmenin yaḳdı nār-ı heves
duḫān-ı hevā dutdı rāh-ı nefes

4543. güşāde degül tā ki ġaflet gözi
olur beste bāb-ı saʿādet yüzi

gözüŋde bugün kuḥl-ı ġaflet ḳoma
k'olasın yarın çeşm-i ḫāke cilā

ḥikāyet

4545. iki kes miyānında dāyim ʿamel
ʿadāvetdi vü ḫarb u şetm u cedel

baş urup iki düşmen ėderdi ceng
nėtekim iki ḫūnī̇ bebr u peleng

4547. göreydi çü biri birin nā-gehān
ikisine de teng olurdı cihān

hücūm-ile birine ceyş-i ecel
çapup ʿömri milkine vėrdi zelel

4549. ḳamu ʿıyşını ḫāke urdı çü cām
ḳamu devr-i eyyāmı oldı tamām

aŋa bed ṣanan oldı bes şādümān
anuŋ oldı gūyā ki iki cihān

4551. çü geçdi biraz müddet ol bü'l-fuḍūl
güẕer ḳabri üstinden eyledi ol

görür beyt-i ḳabrin terāb u meder
serāyın görüpdürdi pür-naḳş-ı zer

4540 Seni bu mal süsü aldı, ama (aslında) ömrünün sermayesi gitti.
4541 Gönlün her an mal kazanma fikrindeyken ömür sermayesinden zarar edersin.
4542 Heves ateşi ömür harmanını yaktı, arzu dumanı nefes yolunu tıkadı.
4543 Gaflet gözü açık olmadıkça saadet kapısının yüzü bağlı olur.
4544 Yarın toprağın gözüne cila olacağın için bugün gözünde gaflet sürmesi bırakma!*
4545 Aralarında her zaman düşmanlık, kavga, sövme ve münakaşa olan iki kişi vardı.
4546 İki düşman baş vurup savaşırdı, kan dökmeye meraklı iki bebr ve kaplan gibiydiler.
4547 Biri diğerini ansızın gördüğünde dünya ikisine de dar olurdu.
4548 Ecel askeri birine hücumla saldırıp ömür ülkesine eksiklik verdi.
4549 Kadeh gibi bütün yaşamını toprağa vurdu, bütün günlerinin dönüşü tamamlandı.*
4550 Ona kötülük düşünen çok mutlu oldu, sanki iki cihan onun oldu.
4551 O sersem, biraz zaman geçtikten sonra onun kabri üstünden geçti.
4552 Sarayının altın nakışla dolu olduğunu görmüştü, kabir meskeninin toprak ve kuru çamurunu da gördü.

4553. inüp pes ḫırāmānī bālīnine
dėdi kendüye ḫande ile yine

cüvān devlet ol kesdür olmaz ḳoca
ʿadū mevti ṣoŋında dostın ḳuca

4555. yoġ ol kimseye ger öle ġam yėri
k'öle düşmeni ḳala bir gün diri

ʿadāvet yüzinden çeküp ol hemīn
ḳopardı ḳabir taḫtasınuŋ birin

4557. naẓar içerü ḳıldı gördi āşikār
yatur ḫāke ġalṭān ser-i tācdār

ṭolu iki çeşm-i cihān-bīni ḫāk
teni üzre olmış kefen çāk çāk

4559. olup cismi zindān-ı ḳabre esīr
yatur zīr-i ḫāk içre ḫor u ḥaḳīr

ṭolu ḫāk olmış ḳamu üstüḫ^{v}ān
nėte pür-kuḥul ʿācden sürmedān

4561. felek devri bedrin hilāl eylemiş
zamān seyri servin nihāl eylemiş

aŋa dest-i eyyām içerüp zeher
ḳamu ʿużvın aŋ aŋ ayırmış deher

4563. ne el ne ayaḳ var ne ḫod çeşm u leb
ser-ā-ser perākende aʿżāsı hep

şu deŋlü esirikdi ol pāk-dil
ki eşkiyle eyledi ḫākini gil

4565. ėdüp ḫūn ile gözi yaşın sirişt
peşīmān oldı ne ḫū k'ėtdi zişt

pes emr ėtdi ḫoş ḫaṭṭ ile yazdılar
mezārı ṭaşı üstine ḳazdılar

4553 Sonra salınarak yastığına (/başucuna) inip yine gülerek kendi kendiye (şöyle) dedi:
4554 Düşmanının ölümünden sonra yârinin koynunda (yatan) kişi talihlidir, ihtiyarlamaz!
4555 Düşmanı öldükten sonra bir gün (bile) yaşayan kimse eğer ölürse ona üzülmek yersiz olur.
4556 O hemen düşmanlık yüzünden kabir tahtasının birini çekip kopardı.
4557 İçeri baktı, (vaktiyle) taçlı olan başın yuvarlanarak toprakta yattığını açıkça gördü.
4558 Cihanı gören iki gözü toprak dolu, kefen bedeni üzerinde parça parça olmuş.
4559 Bedeni kabir zindanına esir olup toprak altında değersizce yatmaktaydı.
4560 Bütün kemikleri toprak dolmuş, sanki fildişinden sürmeliğe sürme dolmuş.
4561 Feleğin dönüşü dolunay (yüzünü) hilal eylemiş, zamanın ilerleyişi servi (boyunu) fidan eylemiş.
4562 Zamanın eli ona zehir içirmiş; devir, bütün uzuvlarını çizgi çizgi ayırmış.
4563 Ne el ne ayak ne de göz, dudak var; baştan başa azaları hep dağılmış.
4564 O temiz gönüllü göz yaşıyla onun toprağını çamur eyleyecek kadar sarhoş olmuştu.
4565 Gözünün yaşını kanla karıştırıp ne kadar kötü huyluluk ettiyse pişman oldu.
4566 Sonra emretti mezar taşının üstüne güzel yazıyla (şunu) kazıyıp yazdılar:

4567. şaḳın kimse mevtine şād olmaġıl
ki eylenmez ardıncasın sen de bil

49[b] ėşitdi bunı ʿārif-i pāk cān
dėdi iŋleyüp ėy ḫudā-yı cihān

4569. şuŋa kʾaġlaya düşmen ėy pāk rab
aŋa raḥmetüŋ olmamaḳdur ʿaceb

olısar tenümüz bizümde çünān
kʾesirgeye bizi dil-i düşmenān

4571. çü göre ki düşmen esirger beni
var ümīd esirgeye dostdur ġanī

bir iş gele başa ėşit rāst söz
ki hīç yoġ idi ṣanasın başda göz

4573. yėre tīşe urdumdı bir gün meger
iŋildü ėşitdüm yürekler deler

ki ger merd iseŋ yab yab ur eyle rāy
kʾurursın yüz ü göz ḳulaḳ baş u pāy

4575. zemīndür meger ḫıṭṭa-ı zengbār
ki her gūşesinden ḳoyuldı tatar

ḥikāyet

4576. dėdi pāk-dil saʿdī-i pāk-ten
sefer ʿazmin ėtdümdi bir gėce ben

uyandum seḥer uyḫusından çü ḫoş
pey-i kārvānı dutup gitdüm uş

4578. ḳaṣarġalu bir bād ḳopdı hemīn
ki ġarḳ oldı toza semā vü zemīn

zemīni ġubāra ṭolandurdı hep
cihān yüzi ṣuyın bulandurdı hep

4567 Sakın kimsenin ölümüne sevinme! Çünkü sen de onun arkasından fazla kalmayacaksın, bil!
4568 Bunu temiz kalpli arif işitti, inleyip (şöyle) dedi: Ey dünyanın (sahibi) Allah'ım!
4569 Ey temiz Rabb'im! Düşmanının (bile) ağladığı kimseye senin rahmetin olmaması şaşırtıcıdır.
4570 Bizim de bedenimiz bunun gibi olacaktır, bizi düşmanların gönlü korusun!
4571 Düşmanın beni esirgediğini gördüğünde dostun daha fazla esirgeyeceğine ümidim var.
4572 Doğru sözü dinle: Başta gözün hiç olmadığını zannettirecek bir iş (/ölüm) başa gelecektir!
4573 Bir gün yere balta vurmuştum, (o anda) yürekleri delen inilti işittim.
4574 Eğer insansan düşün, yavaş yavaş vur; çünkü yüz, göz, kulak, baş ve ayağa vurabilirsin.
4575 Meğer yer yüzü her köşesinden Tatar'ın hücum ettiği (zencilerin çokca bulunduğu) Zengbâr memleketiymiş.
4576 Temiz bedenli, temiz kalpli Sadi anlattı: Ben bir gece yolculuğa niyet etmiştim.
4577 Güzel sabah uykusundan uyandığımda kervanın ardını tutup öylece gittim.
4578 Ancak gök ve yeryüzünü toza batıran kasırgalı bir rüzgâr koptu.
4579 Yeryüzünü hep toza buladı, dünyanın yüzü suyunu hep bulandırdı.

bir er ḫāne-i duḫtere dutdı yol
peder tozını sildi miʿcerle ol

4581. ṣabā eyle geçe bu ḫāk üzre bol
ki her ẕerremüz élte her yére ol

vücūduŋdadur nefs-i ser-keş ṭavar
aŋa eyle ḥabl-i şeraʿdan yular

4583. licām-ı şerʿ urmasaŋ bu ḥımār
murādın bulur dutmaz ayruḳ yular

segirdüp beni éltür ol ḳabre dek
vérürseŋ murādın belāsını çek

4585. ecel dizginin çün elüŋden alur
vücūduŋ düşer ḫāke yatup ḳalur

mevʿiẓe

ol agāh sen éy kemükden ḳafes
ki bir murġdur cānuŋ adı nefes

4587. ḳafesden bozup bendini çıḳa ḳuş
daḫı dām-ı ṣayduŋa olmaya ṭuş

çü murġ āşiyānından éde firār
gelüp anda étmez yine ol ḳarār

4589. ḳafesde bu cān murġın éy dut aḫī
ki ḳaçsa ṣapan ṭaşı érmez daḫı

bu ʿālem ki bir dem olur ādeme
ḫıred yeg dér ʿālemden ol bir deme

4591. sikender ki ʿālemde ḥükm étdi bol
ḳodı ʿālemi gitdügi demde ol

mehel vérmediler aŋa bir dem uş
ki ʿālem éde daḫı ʿālemde ḫoş

4580 Bir er kızının hanesine yol tuttu, o (kız) eşarpla babasının tozunu sildi.
4581 (Babası) "Sabah rüzgârı bu toprak üzerinde her zerremizi her yere iletecek şekilde daha çok esecek." (dedi.)*
4582 Asi nefis davarı vücudundadır, ona şeriat ipinden yular yap!
4583 Şeriat dizginini vurmasan bu eşek muradını bulur, bir daha yular tutmaz.
4584 O (eşek) beni kabre kadar koşturup götürür, muradını verirsen belasını da çekersin.
4585 Ecel, dizginini elinden aldığında vücudun toprağa düşer, yatıp kalır.
4586 Ey kemikten kafes! Can, adı nefes olan bir kuştur haberin olsun.
4587 Kuş bağını koparıp kafesten çıkarsa daha av tuzağına düşmez.
4588 Kuş yuvasından kaçtığında o tekrar gelip orada durmaz.
4589 Ey kardeş, bu can kuşunu kafeste tut; çünkü kaçarsa sapan taşı bile ulaşamaz!
4590 İnsan için bu dünya bir nefes(ten ibaret) olur; akıl(lı olan kişi) o bir nefes için "Dünyadan daha iyidir !" der.*
4591 Dünyada çokça hükmeden İskender (bile) dünyayı bıraktı; gittiği o vakitte
4592 ona dünyada birkez daha eğlenmesi için bir an (bile) vakit vermediler.

her ādem gidüp ekdügini biçer
ḳalur nāmı bunda ya ḫayr u ya şer

bu mihmān-serāya ne dil vėrelüm
giden reftegāna yürüŋ ėrelüm

nėçe bir cihānı yapup ölçelüm
olar göçdi nevbet bizüm göçelüm

bu dünyā dil-ārāmına vėrme dil
ki ol hem-nişīn ḳılur ḫāk u gil

cefā ḳıldı kime ki vėrdi ṣafā
kime vėrdi yüz döndi aŋa ḳafa

uyıyup ḳoyan ḫāk-i ḳabre yüzin
ḳıyāmetde silker yüzinden tozın

degül ḳarṭovaya varasın çü sen
yuyasın sefer tozın aʿżāŋdan

yine ėy güneh tozına_ālūde ḫoş
güẕer aḫer iḳlīme eylersin uş

bu iḳlīme geldüŋ nėtekim garīb
varursın bil ol şehre pes ʿan-ḳarīb

aḳıt iki göz çeşmesinden yaşuŋ
yu pāk eyle tozdan içüŋ hem ṭaşuŋ

ḳamu eyle yek reng ārāyişüŋ
yu dilde var ise ger ālāyişüŋ

ḥikāyet

ʿilim kānı saʿdī-i ʿālī güher
gelür yāduma dėdi ʿahd-i peder

ki ḫurdīde levḥ aldı defter ṣatun
bir altun yüzük daḫı benüm içün

4593 Her insan gidip ektiğini biçer, ismi burada ya iyi ya da kötü olarak kalır.
4594 Bu misafirhaneye niçin gönül verelim? Yürüyün gidenlere yetişelim.
4595 Cihanı ne zamana kadar yapıp yerleştirelim? Onlar göçtü; sıra bizim, göçelim.
4596 Bu dünyanın gönül okşayıcılığına gönül verme! Çünkü o toprak ve çamurla arkadaşlık ettirir.
4597 Kime safa verdiyse (sonra) cefa etti, kime yüz verdiyse (sonra) ona arkasını döndü.
4598 Uyuyup kabir toprağına yüzünü koyan (ancak) kıyamette yüzünden tozları temizler.
4599 Kartova'ya vardığında yolculuk tozunu uzuvlarından yıkamaz mısın?!*
4600 Ey günah tozuna iyice bulaşmış! Öyleyse yine (yakında) başka diyara geçeceksin.
4601 Bu diyara garip gibi geldin, yakında o şehre gideceğini bil!
4602 İki göz çeşmesinden yaşını akıt, hem içini hem dışını tozdan yıka, temizle!
4603 Süsünün hepsini tek renk yap, eğer gönülde bulaşıklığın varsa yıka!
4604 İlim madeni, yüce özlü Sadi anlattı: Pederin zamanı hatırıma gelir.
4605 Benim için küçük yazı tahtası, defter ve bir de altın yüzük satın aldı.*

çıḳa geldi nā-gāh bir müşterī̄
ṣatun aldı ḫurmāya engüşteri

4607. çü bilmez ṭafal ḫātemüŋ ḳadrini
alan aldı şī̄rī̄nlik ile anı

ʿömür ḳıymetin bilmedüŋ sen daḫı
k'anı ʿıyş-ı şī̄rī̄ne ṣatduŋ aḫī̄

4609. ėyüler ḳıyāmetde aġlaya çaḳ
ėreler ṣerādan şüreyyāya çaḳ

başuŋ ol dem önüŋde olur senüŋ
çü aʿmāluŋ üşe ṭolanup tenüŋ

4611. ṣaḳın ėtme fiʿl-i bedān zī̄nhār
ki nī̄kāndan olur yüzüŋ şermsār

ṣorılur ḳamu fiʿl u ḳavl ėrte çün
ülü'l-ʿazm olan daḫı ditrer o gün

4613. şu yėrde ki dehşetdedür enbiyā
günāhuŋa ʿöẕr anda n'olur saŋa

şu zen ḫaşyetiyle ki ṭāʿat ėder
yarın merd-i nā-pārsāyī̄ geçer

50[a] 4615. utanmaz mısın erligüŋden kişi
ki senden yeg ola zenānuŋ işi

zenānuŋ muʿayyen ki bir ʿöẕri var
dutarlar ʿibādetde andan kenār

4617. ʿabeş yėre bī̄-ʿöẕr otursaŋ çü sen
ne ersin ki senden yeg ol pāk zen

çü ṭāʿat yoḳ olmaya senden köti
ḳoġıl lāf-ı merdī̄yi zenden köti

4619. olur egri ṭoġruluḳ olmasa ger
ne erdür ki kem ola zenden bir er

4606 Ansızın bir müşteri çıkageldi, hurma karşılığında yüzüğü satın aldı.
4607 Çocuk mühürlü yüzüğün kıymetini bilmediği için onu alan tatlılıkla aldı.
4608 Ey kardeş, sen de ömürün kıymetini bilmedin, onu tatlı yaşayışa sattın!
4609 Kıyamette yalnız iyiler yükselecek, topraktan ta Süreyya yıldızına ulaşacaklar.
4610 Amellerin toplanıp bedenini sardığında, o vakit (utançtan) senin başın önünde olur.
4611 İyilerden yüzünün mahçup olmaması için asla kötü işler etme, dikkat et!
4612 Çünkü yarın bütün iş ve sözlerin sorulur, o gün *ülü'l-azm* bile titrer.* (Bk.: *İktibaslar*)
4613 Nebilerin (bile) korku içinde olduğu o yerde senin için günahına özür ne olabilir?
4614 Korkuyla ibadet eden kadın yarın takva sahibi olmayan adamı geçer.
4615 Ey erkek, kadınların işi senden daha iyi olduğunda erkekliğinden utanmaz mısın?
4616 Kadınların belli bir özrü olduğunda ibadetten kenarda dururlar..
4617 Sen boş yere, özürsüz oturtuğunda (/ibadet etmediğinde) erkek değilsin; o temiz kadın senden daha iyidir.
4618 İbadet etmediğinde senden kötüsü olmaz; kadından kötüsün, erkeklik lafını bırak!
4619 Eğer doğruluk olmazsa eğri olursun; kadından geri kalan bir erkek, erkek değildir.*

be hey yār nefsüŋi farż eyle sen
ki ḫoş besledüŋ nāz u niʿmetle şen

tenüŋ besledüŋ dut niʿam nāz ile
geçürdüŋ ḳamu ʿömrüŋi sāz ile

faḳīr u ġanī çünki bī-cān olur
türāb olıcaḳ cümle yeksān olur

żaʿīfī dut aʿdādan olduŋ ḳavī
gider ṣūreti ḥāl bul maʿnevī

ḥikāyet

biri ḳurd enügini besledi çoḳ
semürdi çü besleyeni ḳıldı yoḳ

çü ʿazrāʾile cānın ışmarladı
başı üzre pes bir saḥun-gū dėdi

ʿadūŋı nėçün besledüŋ nāzenīn
dėmedüŋ mi zaḫmı ġamın yėyesin

bizümçün ki ṭaʿn ėtdi iblīs bol
bize fiʿl-i bed ġayrın ėtmedi ol

benüm fiʿl-i nefsüm kʾolupdur ḳabīḥ
bu ḫavfum kʾola ẓann-ı şeyṭān ṣaḥīḥ

bize ḳahr melʿūna çün geldi ḫoş
bizümçün ataldı bu iḳlīme uş

yüzümüz mi ḳaldı ḳanı ʿār u neng
ki ṣulḥ ėtdük anuŋla ḥaḳḳ ile ceng

yüzüŋ tā ki düşmen yüzine ola
naẓar ėde mi dost senden yaŋa

dilerseŋ ki dostdan bulasın murād
ʿadüvv emrine eyleme inḳıyād

4620 Be hey dost! Nefsini naz ve nimetle bol, hoşça beslediğini farz et…
4621 Tut ki bedenini nimet, nazla besledin; bütün ömrünü saz ile geçirdin.
4622 Fakir ve zengin ölüp toprak olunca hepsi eşit olur.
4623 Ey Zaîfî, tut ki düşmandan güçlü oldun, görünen hâli götür, maneviyat bul!
4624 Biri kurt yavrusunu çok besledi, (yavru kurt) büyüdüğünde besleyenini yok etti.
4625 (Bu adam) Azrail'e canını ısmarladığı sırada başucunda (bulunan) bir söz ustası (şöyle) dedi:
4626 Düşmanını niçin nazla besledin, (hiç) yarasının acısını yerim demedin mi?
4627 İblis bizi çokça ayıpladı, o bizim için kötü işten başkasını yapmadı.*
4628 Benim nefsimin işleri kötü olmuştur, korkum şeytanın zannının doğru olmasıdır.
4629 Bize kahır (edilmesi) meluna hoş geldiğinden, bizim için işte bu diyara sürüldü.
4630 Yüzümüz mü kaldı, utanma ve haya hani? Çünkü onunla barışıp Allah ile kavga ettik.
4631 Yüzün düşman yüzüne döndüğünde dost senden tarafa bakar mı?
4632 Dosttan murat bulmayı istersen düşmanının emrine boyun eğme!

yėmiş dost bāġından isterseŋ uş
ʿadüvv mihri pīḫin çıḳar ol ḫamūş

diler dostdan ola bīgāne şol
ki bir düşmenin ėde hem-ḫāne ol

serāy içre düşmen göre lā-cerem
hīç ol ḫāneye dost urmaz ḳadem

kesüp mihr-i yūsufdan alan göŋül
güzel bundan özge hīç alur degül

alup dostdan göŋlüŋ ėy māyesüz
ne aṣṣı bu ḳalb aḳçeden diŋle söz

ıraġ olmaġıl dostdan zīnhār
ki düşmen saŋa ėtmesün hīç kār

ḥikayet

biri pādişāhına ḳılup ʿinād
bir emrine göstermedi inḳiyād

anı düşmene vėrdi k'ėde cezā
dėdi cānın eyle teninden cüdā

çü oldı giriftār-ı dest-i ʿadū
dėdi sūz u zā[r] ile aġlayu

ben incitmesem dostumı eger
cefā düşmen elinde görmezdi ser

sen ol dostuŋ-ile yek cān u ser
kökin düşmenüŋ çek dibinden çıḳar

ne kim dīv-i zişt ėtdi buyruḳ saŋa
melekler yazarlar ḳamu üstüŋe

ceheldür revā gördüŋ-ise eger
ki nā-pākligüŋ yaza pākler

4633 Dost bağından meyve istersen düşman sevgisinin reçinesini çıkar, sessiz ol!
4634 Dostan bigane olmayı isteyen kişi, onun düşmanıyla ev arkadaşlığı etsin.
4635 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Dost, saray içinde düşman gördüğünde şüphesiz o haneye adım atmaz.
4636 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Gönlünü Yusuf'un sevgisinden kesip alan (gönlüne) bundan başka güzeli asla alamaz!
4637 Ey karaktersiz, dosttan gönlünü alıp bu kalp (/sahte) akçeden ne fayda beklersin? (Şu) sözü dinle:
4638 Düşmanın sana hiçbir zaman işleyememesi için dosttan asla uzak olma!
4639 Birisi padişahına karşı gelip bir emrine boyun eğmedi.
4640 (Padişah) ceza olarak onu düşmana verdi, "Canını bedeninden ayır!" dedi.
4641 Düşmanın elinde esir olduğunda yana yakıla ağlayıp (şöyle) dedi:
4642 Eğer ben dostumu incitmeseydim başım düşman elinde cefa görmezdi!
4643 Sen dostunla tek gönüllü ve başlı ol (/dostunla bir ol); düşmanın kökünü çek, dibinden çıkar!
4644 Çirkin şeytan ne kadar emrettiyse melekler hepsini senin adına yazar.*
4645 Eğer kirliliğini temiz (melek)lerin yazmasını reva gördünse (bu) cahilliktir.

ara ṣulḥa bir yol getürgil ele
şefīʿ ün elin dut ʿ özürler dile

4647. ki bir laḫẓa vėrmez amān bir ḳula
çü peymāne devr-i zamāndan ṭola

çü yoḳ naḳṣa ḳudret eli pes dehān
açup zārī eyle çü bī-çāregān

4649. feṣāḥat dilünde yoġ ise her ān
niyāz elini ḳaldur aġlayu ḳan

eger ḥadden aşdıysa aʿ māl-i bed
çü varduŋ bedi ḳalmaz ayruḳ ebed

4651. der-i ṣulḥı bulsaŋ açuḳ gir hemīn
der-i tevbe örtüle nā-geh ṣaḳın

güneh yüki altına gel ḳoma ser
ki ḥammāl olur ʿ āciz ėtse sefer

4653. yüri nīk ėrenler izin dut müdām
ki bulur saʿ ādet dileyen merām

velī dīve uyduŋ çü sen rūz u şeb
ḳaçan ṣāliḥāna ėresin ʿ aceb

4655. peyem-ber şefāʿ at ėder şuŋa kʾol
dutar cānla rāh-ı şerʿ -i resūl

yüri ṭoġru yol kʾėresin menzile
hīç ėre mi bī-rāh olan maḥmile

4657. murāduŋa yolsuz dėme ėresin
yüri ṭoġru yol menzile giresin

ḳalur bī-reh olan dolanur durur
şeb u rūz ėremez murāda yürür

4659. çü ʿ uṣṣār ėder bend gāvuŋ gözin
döner durduġı yėrde durmaz izin

4646 Barış için bir yol ara, ele geçir; şefaat edenin elini tut, özürler dile!
4647 (Hayat) kadehi zamanın dönüşünden dolduğunda kul için bir an bile aman verilmez.
4648 Nakış için elinin kudreti yoksa (bari) acizler gibi ağız açıp inle!
4649 Dilinde fesahat yoksa her an kan ağlayıp niyaz elini kaldır!
4650 Kötü işlerin haddinden fazlaysa da (Allah'ın huzuruna tövbeyle) vardığında artık ebediyyen kötülük kalmaz, (affedilirsin.)
4651 Barış kapısını açık bulursan hemen gir, tövbe kapısı aniden kapanır, dikkat et!
4652 Gel, günah yükünün altına baş koyma! Çünkü hamal, yolculuk etse aciz kalır.
4653 Yürü, sürekli iyi erenler izini tut! Çünkü istek dileyen saadet bulur.
4654 Ama sen gece ve gündüz şeytana uydun, salihlere nasıl ulaşacaksın acaba!
4655 Peygamber, (ancak) resulün (gösterdiği) şeriat yolunu canla tutan kişiye şefaat eder.
4656 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Menzile erişmek için doğru yolda yürü, yolsuz olan hiç mahmile erebilir mi?
4657 Yolsuz muradına erişir deme, menzile girmek için doğru yolda yürü!
4658 Yolsuz olan dolanıp durur, kalır; gece ve gündüz yürür, (ama) muradına eremez!
4659 Yağcı, öküzün gözünü bağladığında öküz olduğu yerde döner, izini tutturamaz (/yol alamaz, ilerleyemez, hedefe varamaz).

ḥikāyet

bir er baḳmayup hīç ṣaġ u ṣolın
bulaşaḳ gile dutdı mescid yolın

4661. nigūn baḫtın umar k'ola ser-firāz
aça baġlu ebvābı dest-i niyāz

50[b] biri menʿ ėdüp dėdi tebbet yedāk
ki nā-pāksin git budur cā-yı pāk

4663. gelür baŋa gitmek bu yėrden sezā
ki firdevsdür pāk u ḫurrem-serā

gel ol yėre sen pāk u pākīze kār
gil-i cürme batmış ne işe yarar

4665. maʿāṣī giline bulaşdı etek
bu ālūdelikle ne ėtseŋ gerek

ėrer naḳde ėlten biżāʿat ṣemīn
alur ṭāʿat ėlten behişt-i berīn

4667. yu zellet tozın dāmenüŋden meded
ki başdan ola nā-geh ırmaġ sed

çıḳar ḳayddan murġ-ı devlet çü ṣoŋ
elüŋde ser-i rişte tedbīr ėt öŋ

4669. gėç oldıysa ger yüri sen tīz ü cüst
degül ġam gėç olsa tek olsun dürüst

dilenmek elin baġlamadın ecel
açup dest dergāh-ı dādāra gel

4671. uyan evvel uyḫudan ėy cürm ėden
güneh ʿöẕri içün dök eşküŋi sen

dökilür çü yüz ṣuyı bu rāhda
olur bārī olsun bu dergāhda

4660 Bir er hiç sağ ve soluna bakmayarak çamura bulaşmış hâlde mescidin yolunu tuttu.
4661 Baş aşağı dönmüş bahtının baş kaldırmasını, niyaz elinin bağlı kapıları açmasını umar.
4662 Birisi (onu) engelleyip "İki elin kurusun! Git, burası temiz yerdir, sen kirlisin!" dedi.* (Bk. *İktibaslar*)
4663 Cennet de temiz ve gönül açıcı olduğu için bana bu yerden gitmek uygun geldi.
4664 O yere sen temiz ve güzel işle gel, günah çamuruna batmış (kişi) ne işe yarar?
4665 Etek günahlar çamuruna bulaştı, bu bulaşıklıkla ne yapman gerekir?
4666 Kıymetli sermaye götüren paraya ulaşır; ibadet götüren en yüce cenneti alır.
4667 Eteğinden günah tozunu yıka, aman! Çünkü ırmak ansızın kaynağından engellenebilir!
4668 İpin ucu elindeyken önce önlem al, çünkü sonra devlet kuşu bağdan çıkabilir.
4669 Eğer geç olduysa sen çabuk ve çevik yürü; geç olsa da gam değildir, yalnızca doğru olsun!
4670 Ecel istek elini bağlamadan el açıp mutlak adil olan Allah'ın dergâhına gel!
4671 Ey günah işleyen, önce uykundan uyan! Sen günahının özrü için gözyaşını dök!
4672 Bu yolda yüz suyu dökülür; olacak bari bu dergâhta (/dünyada) olsun!

sened ḳalmaz arduŋca öŋce gerek
şefīʿ senden olmaz saŋa yigrek

beni ger süre ḳahrla ol semīʿ
ulular revānın getürem şefīʿ

ḥikāyet

ṭıfıldum dėdi saʿdī vālid saʿīd
alup ṭaşra gitdi beni rūz-ı ʿīd

temāşā-yı ḫalḳa dümükdüm meger
gözümden benüm gāʾib oldı peder

ḫurūş eyledüm bī-ḳarārīden uş
peder nā-gehān gūşumı çekdi ḫoş

ki ḳaç kerre dėdüm saŋa ḳıl ḥaẕer
elüŋden ḳoma dāmenüm ėy piser

bulımaz ṭafal yalŋuz ṣaġ u ṣol
çetin bilmedügi yėri bulmaḳ ol

çü reh ṭıflısın dutma sen de ṣübūt
yüri pīr-i ʿālim etegini dut

fürūmāye merdümle oturma sen
ve illā yu heybetden elüŋ çü zen

yapış pākler dāmenin üstüvār
ki deryūzeden ʿārif ėtmedi ʿār

olur kem ṭafaldan mecāl-i mürīd
meşāyiḫ çü dīvār-ı muḫkem ḥadīd

reviş ögrenigör ṭıfaldan hey er
ki dīvārdan istiʿānet ėder

girüp ḫalḳa-ı pārsāyāna bes
bu zencīr-i nā-pārsāyānı kes

4673 Destek arkandan (öldükten sonra) olmaz, öncesinde (ölmeden önce) gerekir; sana senden daha iyi şefaatçi olmaz.
4674 O Semi (/her şeyi işiten Allah), eğer beni (kapısından) kahırla sürerse de ulların ruhlarını şefaatçi getiririm.
4675 Sadi anlattı: Çocuktum, muhterem babam bayram günü beni alıp dışarıya gitti.
4676 Galiba halkı izlemeye düşmüşüm, babam benim gözümden kayboldu.
4677 Durmadan öylece feryat ettim, babam ansızın güzelce kulağımı çekti:
4678 Ey oğul! Sana kaç kere eteğimi elinden bırakma, dikkat et dedim!
4679 Çocuk tek başına sağ ve solunu bulamaz, bilmediği yeri bulmak zor olur.
4680 Sen de yol çocuğu olduğun için sabit durma, yürü âlim pirin eteğini tut!
4681 Sen alçak insanla oturma, aksi hâlde kadın gibi ululuktan elini yıka!
4682 Temizlerin eteğine sağlam yapış, çünkü arif olan dilencilikten utanmaz.
4683 Müridin gücü çocuktan az olur; şeyhler ise demirden yapılan sağlam duvar gibidir.
4684 Hey er! Duvardan yardım alan çocuktan yürümeyi öğren!
4685 Abitlerin halkasına girerek fasıkların zincirini kes!

çü var ḥācetüŋ ḥalḳa dut var sen
ki şāhān bu derdedür üftāde ten

ḥikāyet

biri ġalle cemʿ ėtdi vaḳtinde bil
ki ola zimistānda āsūde dil

yaḳar bir gėce āteş ol mest-ser
yanar ḫırmeni oda bu bīḫaber

çü ṣubḥ oldı açdı göz ol mest-ḫᵛāb
görür ḫırmen olmış ḫarāb u yebāb

çü yoḳ dāne ḫırmende hīç az u bol
pes ėrte varur ḫūşe cemʿine ol

görüp böyle sergeşte miskīn eri
dėdi kendü perverdesine biri

dilerseŋ ki olmayasın böyle zār
ṣaḳın ḫırmenüŋ yaḳma dīvānevār

yavuzluḳda geçdiyse ʿömrüŋ senüŋ
sen olsın ki urduŋ oda ḫırmenüŋ

fażīḥat olur ḫırmenüŋ yaḳasın
ėl eline ḫuşe içün baḳasın

çü cemʿ eyledüŋ anı żabṭ eyle ḫoş
ėdüp żāyiʿ olma ṣaḳın eli boş

bugün toḫm-ı dīn u ʿadel ḥāṣıl ėt
yėle ḫırmen-i nīkī vėrme ėşit

hevādan ṣaḳın ḫırmenüŋ ḥāṣılın
doḳındurma toḫmuŋa bidʿat yėlin

çü bir baḫtı dönmiş ola ḳayd u bend
olur nīk-baḫtāne ol bend pend

4686 Sen de ihtiyacın olduğunda git halkayı tut, çünkü padişahlar bile bu derde düşmüştür.
4687 Biri kış mevsiminde gönlü rahat olsun diye vaktinde ekini topladı, bil!
4688 O sarhoş (olduğu) bir gece ateş yakar; harmanı ateşte yanar, bunun haberi olmaz.
4689 Sabah oldu, o uyku sarhoşu gözünü açtığında harmanın harap ve yıkık olduğunu gördü.
4690 Az veya çok harmanda hiç tane kalmadığı için ertesi gün o, başak toplamaya gitti.*
4691 Biri miskin eri böyle şaşkın görünce kendi beslemesine (şöyle) dedi:
4692 Böyle ağlayan olmayayım istersen divane gibi sakın harmanını yakma!
4693 Senin ömrün kötülükte geçtiyse sen harmanını ateşe vuran kişisin!
4694 Harmanını yakman, başak için elin eline bakman rezalet olur.*
4695 Onu topladığında güzelce tut, zayi edip sakın eli boş olma!
4696 Bugün adalet ve din tohmunu hasıl et, iyilik harmanını yele verme, dinle!
4697 Harmanının mahsulünü havadan/hevesten koru, tohumuna bidat yeli dokundurma!
4698 Talihi dönmüş biri bağlı ve esir olunca o, iyi bahtlılara bağlayıcı (/ibret verici) öğüt olur.

4699. der-i ʿafvı daḳḳ ėt ʿuḳubetden öŋ
fiġān aṣṣı ėtmez çūb altında ṣoŋ

başuŋ ṣadr-ı ġafletden eyle yüce
kʾėrer pāye ėrte şeremden ḫᵛāce

ḥikāyet

4701. biri münker iş işledi ittifāḳ
aŋa ḳıldı bir nīk-maḥżar telāḳ

oturup ḫacil oldı ġarḳ-ı ʿaraḳ
ser-ā-ser yüzin dutdı reng-i şafaḳ

4703. ki şeyḫ-i kebirüŋ gözi oldı ṭuş
dėyüp ḳıldı miskīn cūş u ḫurūş

ḫaberdār olup pīr-i rūşen revān
ḫışımgīn dėdi aŋa bil ėy fülān

4705. saŋa şerm gelmez mi senden bugün
ki ḥāżır ḫudā şerm benden nėçün

üşenme cihān içre hīç kimseden
yüri cānib-i ḥaḳḳı tek ṣaḳla sen

4707. ḫudādan sen ol eyle şermende dil
ki yād u bilişden olursın ḫacil

ḥikāyet

51[a] züleyḫā mey-i ʿışḳ-ileydi çü mest
hemīn dāmen-i yūsufa urdı dest

4709. hücūm ėtdi şehvet çü dīv-i sütürg
ataldı revān yūsuf üzre çü gürg

büti vardı bānū-yı mıṣruŋ ruḫām
ṭapardı varup aŋa her ṣubḥ u şām

4711. pes anuŋ yüzin öpdi başını hem
ki ḳıldum saŋa ḳarşu ben ḳubḥ u kem

4699 Cezadan önce af kapısını çal! Sonra sopa altında feryat etmek fayda etmez!
4700 Ey efendi, başını gaflet göğsünden kaldır, yoksa yarın (başın) utançtan ayağa ulaşır (/öne eğilir)!
4701 Biri hoş olmayan bir iş yaptı, (o esnada) ona iyi görünüşlü biri denk geldi.
4702 Tere batarak oturup mahçup oldu, yüzünü baştan başa şafak rengi aldı.
4703 Miskin "Büyük şeyh (kendi) gözüyle denk geldi!" deyip ıztıraba düştü.
4704 Aydın pir (bunu) duyunca hemen ona öfkeyle "Ey filan, bil!" dedi.
4705 Bugün sana senden (/kendinden) utanç gelmez mi? Allah (her yerde) varken benden niye utanırsın?
4706 Dünya içinde hiç kimseden korkma! Git, yalnızca Allah tarafını (/rızasını) sakla sen!
4707 Yabancı ve tanıdıktan mahçup olursun (ama asıl) sen Allah'tan mahçup ol!
4708 Züleyha aşk şarabıyla sarhoş olunca hemen Yusuf'un eteğine el vurdu.*
4709 Şehvet büyük şeytan gibi hücum etti, kurt gibi hemen Yusuf'un üzerine atıldı.
4710 Mısır'ın hatununun (/Züleyha'nın) mermer putu vardı, her sabah ve akşam ona gidip tapardı.

bulaşmış ġama yūsuf-ı ḫūb-rūy
bucaḳda oturup ėder güft u gūy

4713. ḥikāyet ėder ḳalb-i ṣad-pāreden
şikāyet ėder nefs-i emmāreden

żamīri olupdurdı gūş u zebān
ki söyler ėşidürdi kendü hemān

4715. züleyḫā varup öpdi pāy u elin
tażarruʿlar eyleyü açdı dilin

ki ėy baş çeken ʿahd u peymānı süst
degül kiẕb ḥaḳdur bu ʿışḳum dürüst

4717. çü sindān dil olup çevürme yüzüŋ
perīşān olup tünd ḳılma yüzüŋ

zamān-ı cüvānī vü ʿāşıḳ nefīs
baŋa mūnis ol sen saŋa ben enīs

4719. çü gūş ėtdi yūsuf-ı ṣıddīḳ [u] pāk
derūndan enīn eyledi derdnāk

iki çeşme oldı revān gözleri
ṣadeflerdi lülüye ṣan gözleri

4721. dėdi pākdür bende dīn gevheri
ḫayāl ėtme nā-pāki benden yüri

şerem vėrdi bu seng yüzi saŋa
baŋa şerm vėrdi ḥużūr-ı ḫudā

4723. peşīmānlıḳdan ne aṣṣı bugün
telef oldı ser-māye-i ʿömr çün

yüzi öŋ ḳızarur kim içer şarāb
ḥayā zerd ėder anı ṣoŋ çün türāb

4725. bugün ʿöẕr ėdüp dile ṣuçuŋı sen
ki ḳalmaz yarın bil mecāl-i süḫan

4711 Sonra ben sana karşı günah ve kötülük ettim diye onun yüzünü, başını öptü.*
4712 Güzel yüzlü Yusuf gama bulaşmış (hâlde) bir köşede oturup konuşurdu.
4713 Parça parça olmuş kalbinden anlatır, nefs-i emmâreden şikâyet ederdi.*
4714 Gönlü (hem dinleyici) kulak (hem de konuşan) dil olmuştu, çünkü yalnız kendi söyleyip işitirdi.
4715 Züleyha gidip elini ve ayağını öptü, yalvar yakar gönlünü açtı:
4716 Ey baş çeken (/inatçı), vefasız! Bu aşkım yalan değil, doğru dürüsttür!
4717 Örs kalpli gibi olup yüzünü çevirme, perişan olup yüzünü sertleştirme!
4718 Gençlik zamanıdır ve nefis âşıktır! Sen bana yakın ol ben de sana yâr (olayım)!
4719 Çok sadık, temiz Yusuf (bunu) duyduğunda dertlenerek içten inledi.
4720 Gözleri akan iki çeşme oldu, gözlerini inci için istiridye sanardın.
4721 "Din cevheri bende temizdir; git, benden kirliliği hayal etme (/bekleme)!" dedi.
4722 Sana bu (putun) taş yüzü utanç verdi, bana Allah'ın huzuru utanç verdi.
4723 Ömür sermayesi telef olduktan sonra bugün pişmanlıktan ne fayda?
4724 Kim şarap içerse önce yüzü kızarır, sonra utanç onu toprak gibi sarartır.

ḥikāyet

ḳılur pāk yėri çü gürbe ḫarāb
görüp kubḥın örter ṣaçuban türāb

özüŋ nā-pesendīden azāddur
ḳamu ʿaybuŋ örtmege muʿtāddur

anı yoḳ mı ḫavfuŋ göre dīdeler
ki ʿayb ola saŋa pesendīdeler

naẓar ḳıl günehkār şol bir ġulām
ki ʿiṣyāndadur ḫʷācesine müdām

çeküp baş olur ḫiẕmetinden baʿīd
peşīmān olur ṣoŋra ʿabd-i ʿanīd

çü ṣıdḳ u niyāz-ile gelür yine
urur bend ḫʷāce anuŋ pāyına

sen ol şaḫṣa buġżuŋı ḳıl iḫtiṣāṣ
ya aŋa ẓafer ḳıl ya nefsüŋ ḫalāṣ

bugün bunda ḳıl sen ḥisāb-ı ʿamel
degül defter ėrdüŋde baʿde'l-ecel

bed ėtdiyse ol kes bed ėtmez eger
ḳıyāmetden evvel tedārük ėder

ḳılur āh mirʾātı gerçi siyāh
ėder rūşen āyine-i ḳalbi āh

günehlerden ėtdüŋse ger ḫavf sen
ḳıyāmetde ḫavf eyleme kimseden

ḥikāyet

dėdi saʿdī-i pīr merd-i edīb
çü geldüm ḥabeş iḳlīmine garīb

deherdendi fārig̈ dil-i rūşenüm
tehī ʿıyşdandı revānum tenüm

4725 Sen bugün ettiğin suçlar için özür dile; çünkü yarın söz (söylemeye) gücün kalmaz.
4726 Kedi temiz yeri pislettiğinde çirkinliğini görüp toprak saçarak örter.
4727 Özün beğenilmemişten azattır, büyün ayıplarını örtmeye alışkındır.
4728 Seni beğenenler karşısında ayıp etmekten, gözlerin onu görmesinden korkun yok mu?
4729 Efendisine daima isyanda olan günahkâr bir köleye dikkat et:
4730 Baş çekip (/isyan edip efendisinin) hizmetinden uzaklaşır, inatçı köle sonra pişman olur.
4731 Yine sadakat ve niyazla geldiğinde efendi onun ayağına bağ vurur.
4732 Sen birisine kin tutacaksan ya ona galip gelmelisin ya da kendi nefsini (ondan) kurtarmalısın!
4733 Sen bugün burada amel hesabını yap, ecel sonrası defteri geldiğinde değil!*
4734 Kötülük eden kişi eğer kıyametten önce bunu telafi ederse kötülük etmemiştir.
4735 Her ne kadar ah aynayı karartsa da ah, kalp aynasını parlatır!
4736 Eğer sen günahlardan korktunsa kıyamette kimseden korkma!
4737 Edip adam, ihtiyar Sadi anlattı: Kimsesiz Habeş memleketine geldiğimde

4739. meger anda bir ṣuffa gördüm yüce
nėçe pāy-ı miskīn bend ėy ḫ^{v}āce

hemānā sefer ḳıldum ol yėrden uş
beyābāna gitdüm ḳafesden çü ḳuş

4741. dėdi baŋa bir kimse ėy pāk-ḫū
şu bendde olan şeb-revāndur ḳamu

naṣīḥat dutup ḥaḳ ėşitmez bular
başı bek güre gibi dutmaz bular

4743. çü bir kimse görmez elüŋden sitem
eli şaḥne dutarsa saŋa ne ġam

alup ʿiffetüŋ yėre ursa deher
ḫıyānet eli saŋa ṣunar zeher

4745. kes ėtmez nīgū merd ceybini çāk
çü var ḫavf-ı ḥaḳ begden eyleme bāk

getürmez çü ġışş ʿāmil-i pāk ḳul
yėmez refʿ-i dīvāniyāndan ġam ol

4747. çü ḫizmet yerinde ola vü pesend
saŋa düşmen-i bed ėdemez güzend

çü gūşiş ėde ḳulluḳ ėtmekde ḳul
ḫudāvendī ḳurbına yol bulur ol

4749. ḳula ʿizzet eyler ḫudāvendigār
çü ḫoş ḫizmet eyleye aŋa yarar

çü ḫizmetde süst ola ʿabd ehremen
ḳılur anı ḫar bende cāndār iken

4751. felekden geçersin yüri ilerü
köpekden kötisin ḳalursaŋ gėrü

4738 aydın gönlüm dünyadan vazgeçmişti; bedenim ruhum yaşamı boşlamıştı.
4739 Ey efendi, orada birçok miskinin ayağının bağlandığı yüksek bir sofa (/etrafı çevrili bina/hapishane) gördüm.
4740 O yerden hemen uzaklaştım, kafesten (kaçan) kuş gibi çöle gittim.
4741 Bir kimse bana "Ey temiz huylu, şu bağlı olanların hepsi hırsızlardır!"dedi.
4742 Bunlar nasihat tutup Allah'ı/ doğruyu dinlemezler, bunlar dik başlı vahşi tay gibi (nasihat) tutmazlar.
4743 Senin elinden hiç kimse eziyet görmediğinde memleketi subaşı tutsa (/il şahne dolsa) da senin için gam değildir!*
4744 Dünya senin iffetin alıp yere vursa hıyanet eli sana zehir sunar.
4745 Kimse iyi adamın yakasını yırtmaz, Allah korkusu olduğunda beyden korkma!
4746 Temiz amil kulu hile yapmadığında divandakilerden (/saraya mensup yöneticilerden) gam yemez.*
4747 Hizmet yerinde ve beğenilir olduğunda sana kötü düşman zarar veremez.
4748 Kul, kulluk etmekte çabaladığında o, efendisinin yakınlığına yol bulur.
4749 Allah'a yakışan, hoş hizmetler eden kula Allah, yücelik verir.
4750 Kul, şeytan gibi hizmette tembel olduğunda onu cândâr iken eşek bağlayıcı yapar.*
4751 İleri yürü (/çalış), felekten geçersin; geri kalırsan köpekten kötüsün.

ḥikāyet

birin dögdi bir şāh çevgān ile
çü ṭabl eyledi zār efġān ile

4753. uyımadı ol şeb olup bī-ḳarār
görüp dėdi bir pārsā-i diyār

eger şaḥneye aġlayup yansa dün
yüzi ṣuyı dökülmez idi bu gün

51[b] 4755. şu kes rūz-ı maḥşerde olmaz ḫacil
gėceler ki dergehde yandurdı dil

henüz ṣulḥ vaḳtidür eyleme bīm
der-i ʿöẕri bend eylemedi kerīm

4757. güneh gündüz ėtdüŋse şeb ʿöẕrin ėt
yėr ü gök ilāhına yalvar yigit

ḳulısaŋ eger ḥācet elin uzat
ümid ile tā kim bulasın necāt

4759. güneh çoḳluġı ėtdi_ise şermsār
ḳo yüz yėre ʿöẕr eyle leyl ü nehār

bu ḳapuya ʿöẕr ėde gelse bir er
günāhın nedāmet ṣuyı pāk ėder

4761. şunuŋ yüzi ṣuyını dökmez ḫudā
ki cürmin döke gözyaşı dāyimā

ḥikāyet

dėdi saʿdī-i pīr ṣanʿānda
ki bir oġlum ėtdi güẕeşt anda

4763. urup pençe-i hicri cānuma dest
bėlüm bükdi vü cismüm ėtdi şikest

cihān seyrin ėtdüm aḳālīmi geşt
baŋa anda oldı ʿaceb ser-güẕeşt

4752 Padişah birini sopayla dövdü, o davul gibi feryat ederek inledi.
4753 O gece (eleminden) yerinde yatıp uyuyamadı, memleketin bir sofusu (onu) görüp (şöyle) dedi:
4754 Eğer gece şahneye gidip ağlayıp yakınsaydın bugün yüzü suyun dökülmezdi.*
4755 Geceleri gönlünü dergahta yandıran kişi mahşer günü mahçup olmaz.
4756 Korkma, hâlâ barış vaktidir; Kerim (/keremi bol Allah) özür kapısını bağlamadı.
4757 Ey yiğit, gündüz günah ettinse gece özrünü yap, yeryüzü ve gökyüzünün ilahına yalvar!
4758 Eğer kul isen kurtuluş bulana kadar ümitle dilek elini uzat!
4759 Günahının çokluğu seni mahçup ettiyse gece ve gündüz yere yüz koyup özür dile!
4760 Bir er bu kapıya özür dilemek için gelse onun günahını pişmanlık suyu temizler!
4761 Allah, suçu için daima göz yaşı döken kimsenin yüzü suyunu dökmez.
4762 İhtiyar Sadi "Sanan'da bir oğlum ölmüştü." diye anlattı.*
4763 Ayrılığının pençesi canıma el vurup belimi büktü, bedenimi kırdı.
4764 Dünyayı gezdim, memleketleri dolaştım; orada bana acayip bir serüven oldu.

4765. nėçe yūsuf-ı māh-rū zülfi ebr
çü yūnus anı yutdı māhī-i ḳabr

bu bāġuŋ ḳaçan bitdi bir servi çūb
ki ṣoŋucı olmadı bir deste çöp

4767. ḳaçan ḳad çeküp nāy oldı bülend
ki dest-i zamān ėtdi bend bend

felek ḳanġı merde içürdi ʿasel
ki ṣoŋ vėrmedi ṭas-ı zehr-i ecel

4769. ne ḥayvāna vėrdi bu devrān ʿalef
k'urup ḫāke ėtmedi āḫir telef

ʿaceb mi bitürürse gül ḫāk-i pāk
ki yatur nėçe gül-ruḫān zīr-i ḫāk

4771. revā olsa merdān-ı nā-pāk ḫāk
ki yeg pīr-i ālūdeden ṭıfl-ı pāk

bes āşüfte u sūzişümden hemīn
çeküp seng-i ḳabrüŋ ḳopardum birin

4773. ḳopardum anuŋ ḳabri boyunca ṭaş
ki āşüftesiydi bu şūrīde baş

açup ḳabri içine ḳıldum nigāh
o nāzük-beden gördüm olmış tebāh

4775. pes ol teng ü tārīk ḫākī ḳafes
bu cān murġına vėrdi hevl anda pes

şu deŋlü beni ḳıldı şūrīde ḥāl
ki uṣṣum gidüp ḳaldum uş bī-mecāl

4777. çü baḳdum o tārīk yėrde aŋa
gidüp beŋzüm ėrdi taġayyür baŋa

gidüp pes taġayyür biraz geldi hūş
dėdi baŋa ferzend-i dil-bendüm uş

4765 Kabir balığı Yunus('u yuttuğu) gibi nice ay yüzlü, bulut zülüflü Yusuf'u yuttu!
4766 Bu bağda sonu bir deste çöp olmayan bir servi çubuğu ne zaman bitmiştir ki!
4767 Kamış ne zaman boy atıp yükseldiyse zamanın eli onu halka halka etti.
4768 Felek hangi merde bal yedirip sonunda ecelin zehir kadehini vermedi ki?
4769 Bu devran hangi hayvana saman verdi de sonunda toprağa vurup telef etmedi?
4770 Temiz toprak gül bitirirse garip mi? Çünkü toprağın altında nice gül yüzlüler yatmaktadır.
4771 Temiz çocuk kirli ihtiyardan evla olduğu için kirli insanlar (/ihtiyarlar) toprak olsa uygundur.
4772 Hayli perişan ve yanan yüreğimle kabir taşının birini hemen çekip kopardım.
4773 Onun kabri boyunca taş kopardım, çünkü bu çılgın baş onun tutkunuydu.
4774 Kabrini açıp, içine baktım; o nazik bedenlinin mahvolduğunu gördüm.
4775 Sonra o dar, karanlık topraktan kafes, bu can kuşuna orada korku verdi.
4776 Aklım gidip mecalsiz kalacak kadar beni çılgın bir hâle koydu.
4777 O karanlık yerde ona baktığımda benzim attı, kendimden geçtim.
4778 Sonra o değişik hâller gidip aklım biraz başıma geldi; gönül bağlayan oğlum bana şöyle dedi:

4779. ḳulaġuŋı dut baŋa açup gözüŋ
perākende dil olma cemʿ ėt özüŋ

bu tārīkī vėrdiyse vaḥşet saŋa
getür rūşināyī gelecek baŋa

4781. dilerseŋ şeb-i ḳabr ola çün nehār
çerāġ-ı ʿamel getür anda yanar

dutar kārken cismini sıtmalar
ruṭab naḫli vėrmeye dėr ġam çeker

4783. nėçeler recā vü ṭamaʿ ėtdi bol
toḫum ṣaçmadın getüre ḫırmen ol

bulur ḫırmen ol kim toḫm ekdi bol
yemiş ol kişi bir k'aġac dikdi ol

4785. bugün ṣaç żaʿīfī ʿamel toḫmın uş
ki cemʿ ola ḫırmen yarın anda ḫoş

dilā ol bulur toḫm-ı aʿmāle yol
ki şehzāde pāyine bula vuṣūl

4787. elinden gidermeye hīç dāmenin
ayaġına ḫāk ėde cism ü tenin

ḥikāyet-i şāhzāde

güzel pādişehzāde vardı çü māh
güneş ṭalʿat idi vü zerrīn külāh

4789. aŋa dāye nāẓirdi ḫoş ṣaġ u ṣol
ṣuda mehveş üstine ditrerdi ol

yėl esse dutardı etek dāyeler
güneşden çekerlerdi ḫoş sāyeler

4791. iliklerle beslerler-idi anı
dutarlardı cānveş o nāzük-teni

4779 Gözünü açıp kulağını bana tut! Perişan gönüllü olma, kendini topla!
4780 Bu karanlık sana korku verdiyse bana (/buraya) aydınlık olacak (/ışığı) getir!
4781 Kabrinin gecesinin gündüz gibi olmasını dilersen orada yanacak amel kandilini getir!
4782 (Bağ) işçisinin bedenini sıtmalar tutar, hurma fidanı (meyve) vermeyebilir diye gam çeker.
4783 Niceleri de tohum saçmadan harman meydana getirmek için bolca ümit ve tamah etti.
4784 Harmanı bol tohum eken, meyveyi de bir ağaç diken kişi bulur.
4785 Ey Zaîfî, yarın orada güzelce harman toplamak için bugün amel tohumunu saç!
4786 Ey gönül, amellerin tohumuna yol bulan, şehzadenin ayağına ulaşır.
4787 Elinden eteğini hiç bırakmaz, beden ve tenini ayağına toprak eder!
4788 Ay gibi güzel şehzade vardı; altın külahlı ve güneş çehreliydi.
4789 Ona sütninesi bakardı, sağ ve solunu güzelce (kollardı); sudaki ay gibi onun üstüne titrerdi.
4790 Dadılar yel esse etek tutarlardı, güneş olduğundaysa güzel gölgelikler çekerlerdi.
4791 Onu iliklerle beslerlerdi, o nazik bedenliyi (kendi) canları gibi korurlardı.

olup nāz u niʿmetle perverde bes
aŋa yėdürürlerdi cān her nefes

4793. ḳamu ḫizmetine ḳoyup ten revān
yanından kesilmezdi hīç ḫādimān

miyān-beste el sīnede dāyimā
serāy içre ḫizmetde ėtdi aŋa

4795. ṣaḳınurlar-idi yavuz yėlden
ulalmaġa başladı yıl yıldan

daşından degüldi ḫaberdār ol
serāy içi ġayrına bulmazdı yol

4797. dolanup serāyını bir gün piser
revān anı seyr eyledi ser-be-ser

serā bābına ėrdi çün pūr-ı şāh
bir eyvān gördi yüce bārgāh

4799. çü vardı serāy ėşigine yaḳīn
ḳapudan çıḳup gitdi tenhā hemīn

görür bir yaṣanmış şeher ḫalḳı çoḳ
içinde bu ḫalḳuŋ bir işsüzi yoḳ

4801. büyūt ü dekākīn u bāzārlar
ḳuṣūr u ʿimāretler ü dārlar

metāʿ-ile bāzārı ārāste
dekākīni zīverle pīrāste

52[a] 4803. görüp gūne gūne bu zīnetleri
olur ḫīre çeşmān u ḥayrān seri

bu envāʿ-ı tezyīni seyr ėderek
şeherden çıḳar ṭaşra ol giderek

4805. görür tāze bir ḫūb ṣaḥrā cüvān
ne ucı ne bucaġı var bī-girān

4792 Hayli naz ve nimetle beslerlerdi, ona her nefeste can yedirirlerdi.
4793 Bedeni, canı hep onun hizmetine adayıp yanından hizmetçiler hiç ayrılmazdı.
4794 Saray içinde ona daima bel bağlı, el göğüste hizmet edildi.
4795 Sert yelden korurlardı, yıldan yıla büyümeye başladı.
4796 O, saray içinden başka yere yol bulmazdı, dış dünyadan haberdar değildi.
4797 Çocuk bir gün sarayını dolanıp baştan başa onu süratle gezdi.
4798 Padişahın oğlu saray kapısına geldiğinde yüksek makamlı bir köşk gördü.
4799 Saray eşiğine yaklaştığında tek başına hemen kapıdan çıkıp gitti.
4800 İnsanların çok olduğu, bu insanların içinde tek bir işsizin olmadığı yaşayan bir şehir görür.
4801 Evler, dükkânlar ve pazarlar; kasırlar, imaretler ve konaklar…
4802 Pazarı mal ile süslenmiş, dükkanları süsle donatılmıştı.
4803 Bu türlü türlü süsleri görüp gözleri bulanıklaşmış, başı şaşırmıştı.
4804 Bu süslerin türlüsünü seyrederek giderken şehirden dışarıya çıkar.
4805 Genç, güzel yiğit ne ucu ne bucağı olan sınırsız bir çöl görür.

çekilmiş anuŋ ṭulı sedd-i baṣar
degül ėre ʿarżına vehm-i beşer

4807. zamān nev-cüvāndı vü evvel bahār
yeŋilenmiş idi kühen rūzigār

piser ʿazm ėdüp gitdi pes ṣol u ṣaġ
serādan şeherden de düşdi ıraġ

4809. başında zer efser libāsı ḥarīr
miyānı kemer zerdi rūşen żamīr

muraṣṣaʿ cevāhir zerīn efseri
felekdeydi tāc-ı şehīyle seri

4811. kemer cevherī vü müẕehheb ḳabā
ṣaçar müşk zülfi doḳınsa ṣabā

muṣayḳaldı rengīn pāyında kefş
edük ḫūb u zība çü reng-i benefş

4813. şükūfeyle idi müzeyyen zemīn
zamān nev-ʿarūs idi ḫoş nāzenīn

bu ḥāletde çün dutdı ṣaḥrāya yol
ġurūr-ile gitdi ıraḳ yėre ol

4815. bu eṣnāda dutdı hevā yüzin ebr
yeri ḳıldı bārān çün naḳş-ı bebr

gil oldı çü her reh-güẕārında cāy
başar oldı seng olduġı yėre pāy

4817. libāsını gilden ṣaḳınup piser
ḥacer olduġı yėre başup gider

doḳındı biraz gil çü kefşine tīz
anı destmāliyle ḳıldı temiz

4819. yine bir iki yėre doḳındı pes
anı daḫı sildi hemīn ol nefes

4806 Uzunluğuna göz seddi çekilmişti, genişliğine insan düşüncesi erebilecek (gibi) değildi.
4807 Eski devir yenilenmişti, zaman ilkbahar ve delikanlıydı.
4808 Çocuk sonra yola koyulup sağ ve sola gitti; saraydan da şehirden de uzaklaştı.
4809 Başında altın taç, elbisesi ipek; beli altın kemerli, gönlü aydındı.
4810 Tacı cevher, altınla süslüydü; padişahlık tacıyla başı felekteydi.
4811 Kemeri mücevherli, kaftanı yaldızlıydı; sabah yeli dokunsa saçı misk saçardı.
4812 Ayağındaki papuç parlak renkli, cilalıydı; patiği menekşe renginde güzel ve süslüydü.
4813 Yeryüzü çiçekle süslüydü; zaman güzel, nazlı yeni gelindi.
4814 O, bu hâlde çöle yol tuttuğunda gururla uzak yere gitti.
4815 Bu esnada havanın yüzünü bulut kapladı, yağmur yeri bebr izi gibi yaptı.
4816 Her yerde geçilecek yollar çamur olduğu için taş olan yerlere ayak basar oldu.
4817 Çocuk elbisesini çamurdan koruyup taşın olduğu yere basıp giderdi.
4818 Pabucuna biraz çamur dokunduğunda onu hemen mendiliyle temizledi.
4819 Sonra yine bir iki yere dokundu, o an onu da hemen sildi.

çü bārān ḳavī oldı naḳş-ı peleng
gidüp ḳalmadı yolda ẓāhirde seng

ele aldı pes dāmenini piser
ḳadem yère urdı èderek ḥaẕer

gile yatdı pes kefş olup pāy-māl
daḫı silmege ḳalmadı hīç mecāl

öküş ebr-i bārān yaġar muttaṣıl
miyānına dek dāmen ālūde gil

ṣaḳınmaġa ayruḳ mecāl olmadı
özin cemʿe ṭāḳat daḫı ḳalmadı

hemānā olup dest ü dāmen-fişān
gile batdı vü oldı ġalṭan hemān

nihāyet bu ṣaḥrāya yoḳ gördi ol
kenārına bildi bulunmaz vuṣūl

serāyı vü sulṭānı fikr ètdi pes
cüvāna gèrü dönmek oldı heves

hemīn fikr èdüp ḳıldı ol demde rāy
ki dutup gide ḳıla ʿazm-i serāy

velī ḳaldı nā-çār u pür-ıẕṭırāb
gil içinde ṣaḥrāda ḥāli ḫarāb

gèce èrdi nā-gāh ḳaldı ḥazīn
enīn ède başladı ol nāzenīn

çekeldi göge āhı ejder miṣāl
yère geçdi eşki çü ḳarūnī māl

başup baġrı üzre ḳara ṭaşlar
aḳatdı gözinden revān yaşlar

fiġān ètdi derd-ile bī-çāre var
gile yüz sürüp eyledi āh ü zār

4820 Yağmur kaplan izi (açar) gibi şiddetlendiğinde yolda görünürde gidilecek taş kalmadı.
4821 Sonra çocuk eteğini eline aldı, yere dikkat ederek ayak bastı.
4822 Sonra pabuç kayıp çamura yattı, artık silmeye hiç gücü kalmadı.
4823 Yağmur bulutu aralıksız çok yağdı, eteği beline kadar çamura bulaştı.
4824 Sakınmaya artık mecali olmadı, kendini toplamaya bile takati kalmadı.
4825 Eli ve eteği tamamen dağılıp çamura battı ve o anda yuvarlandı.
4826 O, bu çölün sonu olmadığını gördü; ucuna gelemeyeceğini anladı.
4827 Sonra sultanı ve sarayı düşündü, delikanlı geri dönme arzusuna kapıldı.
4828 Hemen o vakitte saray yönünü tutup gitmeyi fikir edip düşündü.
4829 Ama çölde çamur içinde, hâli harap, ıztırapla dolu, çaresiz kaldı.
4830 Ansızın gece oldu, kederlendi; o nazlı, ağlamaya başladı.
4831 Ahı ejder misali göğe çekildi, gözyaşı Karun'un malı gibi yere geçti.*
4832 Bağrı üzerine kara taşlar basıp gözünden akarsu gibi yaşlar akıttı.
4833 Çaresizler gibi dertle feryat etti, çamura yüz sürüp ah edip inledi.

ʿaceb nāle ḳıldı piser ta seḥer
iŋildüsi sengīn yürekler deler

şeb-i tīre ebr-i siyeh bād u berḳ
ġarībi ḳılur ġam deŋizine ġarḳ

dilā saḳlasun merdümānı ḫüdā
beyābānda ḳalmasun ėlden cüdā

figānından iŋledi ṭas-ı felek
esirikdi ḥālīne gökde melek

vaṭan yād ėdüp aŋdı çün menzilin
ḳoyup yüz yėre göge dutdı elin

enīn ile ol dem tażarruʿ künān
dėdi yā ilāhī vü yā müsteāʿn

ġarībüm fütāde sen ol dest-gīr
ki sensin ġanī ben ẕelīl ü ḥaḳīr

tenümdür gil ālūde yā rab eger
ḳodı ḫāṭır u dil ėşigüŋde ser

bu ẓulmetde ḳoma beni yā ilāh
özüm ġarḳ-ı nūr eyle ėy pādişāh

ilāhī şebüm rūze tebdīl ḳıl
ġamum şādmānīye taḥvīl ḳıl

duʿā tīri ėrüp çü buldı nişān
semā raḥmet ābını ḳıldı fişān

ḫüdā ʿavn ėdüp oldı yāver sipihr
ʿināyet göginden ṭulūʿ ėtdi mihr

duʿā kāẕib olmaz çü ṣadḳ ėde cān
pes oldı hemīn ṣubḥ-ı ṣādıḳ ʿayān

bu cānibde lālālar vü dāyeler
serā çevresindeki hemsāyeler

4834 Çocuk sabaha kadar çok inledi, iniltisi taştan yürekleri bile delerdi.
4835 Karanlık gece, siyah bulut, rüzgâr ve şimşek garibi gam denizine batırdı.
4836 Ey gönül! Allah yiğitleri saklasın, memleketten uzak çölde kalmasın.
4837 Felek tasları onun feryadından inledi, gökteki melek onun hâli için çıldırdı.
4838 Vatanını yad edip menzilini andığında yere yüz koyup elini göğe tuttu.
4839 O vakit inlemeyle yalvarıp yakararak "Ey Allah'ım! Ey Müstean (/kendisinden yardım istenen Allah'ım)!" dedi.
4840 Garibim, düşkünüm, sen yardımcı ol! Çünkü zengin sensin, ben alçak ve değersizim!“
4841 Ey Allah'ım! Her ne kadar bedenime çamur bulaşmışsa da hatır ve gönül senin eşiğine baş koymuştur
4842 Ey Allah'ım! Beni bu karanlıkta bırakma! Ey padişahım! Özümü nura batır!
4843 Ey Allah'ım! Gecemi gündüze değiştir; gamımı mutluluğa çevir!
4844 Dua oku gidip hedefi bulduğunda gökyüzü rahmet suyunu saçtı.
4845 Allah yardım edip gökyüzü yardım eri oldu, lütuf göğünden güneş doğdu.
4846 Can dürüstlük ettiğinde dua yalancı olmaz; sonra hemen gerçek sabah ortaya çıktı.
4847 Bu tarafta lalalar ve dadılar, saray çevresindeki komşular,

çü şehzāde oldı güm ü nā-bedīd
ḳamu seng-i ġam başa urdı şedīd

4849. perīşān dil oldı pes ulu kiçi
arandı serāyuŋ ṭaşı vü içi

piserden bulınmadı nām ü nişān
ḳamu ḳaldı dil-ḫasta pür-ġuṣṣa cān

4851. arandı şeher gūşe gūşe tamām
ne vėrdi nişān kimse andan ne nām

ḳamu oldı meʾyūs u āşüfte ser
bilmedi bir kimse andan ḫaber

52[b] 4853. kimüŋ yüzi döyer kimüŋ dili var
dėye şāhzāde ḳanı şehr-i yār

bir ulu ḫalīfe-i sulṭān idi
serāye vü şehre nigehbān idi

4855. yüce idi ḳadri vü ḫulḳı ʿaẓīm
her iḳlīme raḥmetdi ḫalḳa kerīm

anuŋ cümle taḥt-ı yedindeydi milk
ki tīġ ehli idi vü hem ehl-i kilk

4857. naẓardan degül idi bir laḥẓa dūr
cebīn meh mihr çehre idi çü nūr

anı terbiyet kendü ḳılmışdı şāh
ėdüpdürdi pes muḳtedā-yı sipāh

4859. eḳālīm żabṭında leyl ü nehār
anuŋ ḥükmine rām idi her diyār

yol azmışa yol gösterüp ṣubḥ u şām
gözedürdi ṣaḥrā vü şehri müdām

4861. hem ol şeb dolaşmışdı ṣaḥrāyı bol
seḥer ḫāke ġalṭān cism gördi ol

4848 hepsi, şehzade kaybolup görünmediğinde gam taşını şiddetlice başlarına vurdular.
4849 Sonra büyüğü küçüğü perişan gönüllü oldu, sarayın içi ve dışı arandı.
4850 Çocuktan iz, belirti bulunmadı; hepsinin canı gam dolu, gönlü hasta kaldı.
4851 Şehir köşe bucak tamamen arandı, kimse ondan ne iz ne ad söyledi.
4852 Herkes ümitsiz ve perişandı, kimse ondan bir haber alamadı.
4853 Padişah kimin yüzü kimin dili varsa (herkesin) kapısını "Şehzade nerede?" diye çaldı.
4854 Bir büyük sultan halifesiydi, saraya ve şehre gözcüydü.
4855 Kadri yüce ve yaratılışı büyüktü, halka cömertti, her memlekete ihsan ederdi.
4856 Bütün memleket onun elinin altındaydı, hem kalem ehli hem de kılıç ehliydi.
4857 Nur gibi ay alınlı, güneş çehreliydi; bir an nazardan uzak değildi.
4858 Onu padişahın kendisi eğitmişti, sonra da onu ordunun önderi yapmıştı.
4859 Memleketlerin yönetiminde her memleket gece ve gündüz onun hükmüne boyun eğerdi.
4860 Sabah ve akşam yolunu şaşırmışa yol gösterip çölü ve şehri daima gözetlerdi.
4861 O gece çölü çok dolaşmıştı; o, sabah vakti toprakta yuvarlanan bir beden gördü.

ṣabī mi cüvān mı ya şeyḫ-i kebīr
ġanī mi degül bellü yāḫud faḳīr

4863. şu deŋlü gil ālūde idi piser
ki farḳ eyleyümezdi gilden beşer

ėşidüp iŋildüsin ol dem devān
elin aldı ḳaldurdı yėrden hemān

4865. ḥemānā dėdi aŋa şān-ı kerem
muʿaẓẓam ḫudāvend-i ḫoş muḥterem

münevver ḳılup kevni ėy şems-i dīn
ḳamer ṭoġdı gėce gözüŋ aydın

4867. pes alup elin eline_ol pāk cān
getürdi anı ḫānesine revān

ṣoyup cāmesin ḳıldı ʿuryān anı
yudı āb-ı pāk ile nāzük-teni

4869. çü pāk ėtdi başdan başa ṣaġ u ṣol
hemīn bildi kim şāhzādedür ol

urup şāne gīsūsına ʿanberīn
ḳodı başı üstine tāc-ı zerīn

4871. gėyürdi muraṣṣaʿ mücevher libās
kʾanuŋ ḳıymeti hīç olımaz ḳıyās

müẕehheb kemer cevher ārāste
edük kefş rengīn ü pīrāste

4873. anı şöyle terbiyyet ėtdi ol er
ki oldı hemīn nūr-ı maḥż ol piser

hezārāt ü üştür nėçe yüz ḳaṭar
cevāhir ki yükletdi ol şehr-i yār

4875. nėçe esb-i tāzī dėrüp çün burāḳ
serāy şeh ʿazmine ḳıldı yaraḳ

4862 Çocuk mu delikanlı mı ya da büyük şeyh mi, zengin mi yoksa fakir mi belli değildi.
4863 Çocuk insanın çamurdan ayırt edemeyeceği kadar çamura bulanmıştı.
4864 İniltisini işitip o an koşarak hemen elini aldı, yerden kaldırdı.
4865 O, hemen şehzadeye "Kerem şöhretli, yüce, iyi, saygıdeğer efendim!" dedi.
4866 Ey dinin güneşi, dünyayı aydınlattın; gece ay doğdu; gözün aydın olsun!
4867 Sonra o temiz kişi şehzadenin elini eline alıp onu hemen hanesine getirdi.
4868 Elbisesini çıkarıp onu çıplak bıraktı; nazik bedenliyi temiz suyla yıkadı.
4869 Baştan başa sağ ve solunu temizlediğinde o hemen onun şehzade olduğunu bildi.*
4870 Saçına amber kokulu tarak vurup başının üstüne altından taç koydu.
4871 Değeri asla ölçülemeyecek mücevherle süslenmiş elbise giydirdi.
4872 Kemeri mücevher süslü, yaldızlıydı; patiği, ayakkabısı süslü ve parlak renkliydi.
4873 O er, o çocuğu hemen saf nur olacak şekilde hazırladı.
4874 O padişah binlerce deve, yüzlerce katar mücevher yükletti.
4875 Burak gibi nice Arap atı toplandı; saray, padişahın yola çıkışı için hazırlandı.*

nèçe ḫādimān nèçe ġılmān bile
ki evṣāfı gelmez ḫayāl u dile

vèrüp düşdi şehzāde öŋine ol
getürüp serāyına ḳıldı vuṣūl

çü şehzādeyi gördiler dāyeler
ṣaçu ṣaçdılar dürlü pīrāyeler

cevāhir-niṣār ėtdiler başına
ser-ā-ser cevāhirdi tā pāşına

meger pādişeh bilmiş imiş yaḳīn
piser gitdügini yabana hemīn

buyurdı urun ḳayd u āteş niʿāl
geregi gibi eyleŋüz gūş-māl

ol ulu şefāʿat ėdüp ol zamān
dėdi ėy şehenşāh-ı fermān revān

baġışla ṣuçın ben ḳuluŋa bu dem
ki muḥsinsin ėy şehriyār-ı ümem

çü gördi ki bāb-ı luṭufdur açuḳ
tażarruʿlar eyledi yalvardı çoḳ

ḳabūl eyleyüp her sözin pādişāh
ḳamu cürmini ėtdi ʿafv ulu şāh

ḥużūr-ı şehenşāha bulup vuṣūl
görüp şāhı ḳıldı zemīn būs ol

ulu devlete ėrdi ol dem piser
saʿādet gögi ucına ḳodı ser

aŋa geldi hep kāyinātuŋ işi
dü kevnüŋ bu oldı pes ārāyişi

piser ol ḳadar oldı iḥsāna ṭuş
ki göz görmedi vü èşitmedi gūş

4876 Vasıfları hayale ve dile gelmeyecek nice hizmetçiler, nice köleler ile
4877 o şehzadenin önüne düştü, onu sarayına getirip kavuşturdu.
4878 Dadılar şehzadeyi gördüğünde türlü süsler, saçılar saçtılar.
4879 Başına mücevher saçtılar, baştan başa ta topuğuna kadar cevherdi.
4880 Meğer padişah çocuğun çöle gittiğini hemen yakinen bilmiş.
4881 (Şöyle) emretti: "Pabuçlarının yakıp bağlayın; gerektiği gibi kulağını bükün!"
4882 O ulu, o zaman şefaat edip "Ey hükmü geçen şahlar şahı!" dedi.
4883 Ey ümmetlerin padişahı, ihsan edensin! Ben kulun için bu vakit onun suçunu bağışla!
4884 Lütuf kapısını açık gördüğünde çok yalvardı, yakarışlar etti.
4885 Padişah her sözünü kabul etti, ulu şah (şehzadenin) bütün suçunu affetti.
4886 O (şehzade), şahlar şahının huzuruna çıktığında şahı görüp yeri öptü.
4887 O vakit çocuk büyük talihe ulaştı, saadet göğünün kenarına baş koydu.
4888 Kainatın işi hep ona geldi; sonra bu (şehzade), iki dünyanın süsü oldu.
4889 Çocuk gözün görmediği, kulağın işitmediği kadar ihsana kavuştu.

żaʿīfī ne ʿizzet ne devletdür ol
ki ėre bunuŋ gibi iḥsāna ḳul

bāb-ı dehüm der-münācāt

4891. başuŋ aç duʿāya bugün ḳaldur el
ki ḫāk içre olmaz yarın buʿamel

ḫazān faṣlı görmez misin kim dıraḫt
döke bergini çün esüp bād-ı saḫt

4893. uzadur ḳul açup başın ellerin
diker göz semāya dutar ḳolların

niyāz ellerin ḥaḳḳa ḳılur dırāz
tehī dest ḳalmaz ėrişdükde yaz

4895. avuçları boşdur eli yufḳa ger
niyāzı ḳılur dāmenin pür-şemer

çü tesbīḥdedür dıraḫtān dili
ḫudā raḥmetinden boş olmaz eli

4897. niyāz eyle miskīn-nevāza aç el
yüzüŋ sür ḳapusında ḳable'l-ecel

dėme şol ḳapu kim yapanmaz ebed
döner nā-ümīd aŋa kes dutsa yed

4899. vėrür çün bahār aŋa ḫilʿat ḳażā
daḫı mīve-i gülsitān-ı rıżā

ḳażā ḳılur anı müzeyyen bahār
ḳader bāġın eyler ḳamu mīvedār

4901. gelüŋ meskenet ṭāʿat eyleŋ niyāz
ki budur der-i şāh-ı miskīn-nevāz

53[a] nėce böyle bī-berg olavuz ʿaceb
dıraḫt-ı bürehne gibi rūz u şeb

4890 Ey Zaîfî, kulun bunun gibi ihsana ermesi ne izzet ne devlettir!
4891 Yarın bu amel toprak içinde yapılamayacağı için bugün başını aç, duaya el kaldır.
4892 Güz mevsiminde sert rüzgâr estiğinde ağacın yaprağını döktüğünü görmez misin?
4893 Kul başını açıp ellerini uzatır, gözlerini gökyüzüne dikip kollarını tutar.
4894 Niyaz ellerini Hakk'a uzatır, yaz geldiğinde (ağaçlarda) boş el kalmaz.
4895 (Güzün ağacın) eli ince, avuçları boşsa da niyazı eteğini (baharda) meyve doldurur.
4896 Ağaçların dili tesbihte olduğunda eli Allah'ın rahmetinden boş kalmaz.
4897 Aciz okşayan (/Allah'a) niyaz eyle, el aç; ecelden önce yüzünü (Allah'ın) kapısına sür.
4898 (Allah'ın) kapısı ebediyyen kapanmaz, ona el tutan kimsenin ümitsiz döneceğini söyleme!
4899 Kaza ona (/ağaca) bahar gibi kaftan, hatta rıza bahçesinin meyvesini verir.
4900 Kaza onu (/ağacı) baharla süsler, kader (ağacın) bütün bahçesini meyveyle doldurur.
4901 Gelin, acizlik, ibadet, niyaz eyleyin! Çünkü bu acizleri okşayan padişahın kapısıdır.
4902 Gece ve gündüz çıplak ağaç gibi böyle yapraksız olalım!

açalum yalıncaḳ şeçer gibi el
dutalum yüzümüz göge lem-yezel

ilāhī naẓar eyle cūduŋla sen
vücūd-ı ḫademden cürümdür gelen

ḳılur pādişāha güneh bendegān
ümīd eyler ʿafvuŋ velī her zamān

ḫudāvendigāruŋ umar raḥmetin
caḥīm āteşinden diler ʿişmetin

eger nīk u bed cümle bu derdeyüz
senüŋ niʿmetüŋ ile perverdeyüz

eger ṣuçlu ṣuçsuz ʿabīd-i ḥaḳuz
ḳamu baḥr-i luṭfuŋa müstaġraḳuz

göre gelmişüz luṭf u inʿāmuŋı
süre gelmişüz ʿizz u ikrāmuŋı

çü muḥsinden iḥsān göre bir ḥaḳīr
yanından dutup tīz gitmez faḳīr

ʿazīz eyledün bizi dünyāda çün
yine ḫoş ʿazīz eyle yarınki gün

kimi ḫᵛār ḳılsaŋ ʿazīz olmaz ol
ʿazīz ėtdügüŋ olmaya ḫᵛār ḳul

ulu ʿizzetüŋ çün bizi ḳılma ḫᵛār
günehlüyüz ėtme yarın şermsār

musallaṭ benüm miṣlüm ėtme baŋa
ʿuḳūbet çü var yeg elüŋden şehā

bunuŋ gibi bed hergiz olmaz baŋa
ki görem benüm gibilerden cefā

ḥużūruŋda baŋa bu ḫaclet yėter
ḫacil ġayruŋ öŋinde ḳılma diger

4903 Çıplak ağaç gibi el açalım yüzümüzü göğe Lemyezel'e (/zeval bulmaz Allah'a) tutalım!
4904 Ey Allah'ım! Sen (bize) lütfunla bak, kullarının varlığından gelen (ancak) günahtır.
4905 Kullar padişaha suç işler, ama her zaman affedilmelerini ümit ederler.
4906 Efendisinin rahmetini umar, cehennem ateşinden uzak olmayı diler.
4907 İster iyi ister kötü hepimiz bu dertteyiz, senin nimetinle beslenmekteyiz.
4908 İster suçlu ister suçsuz, hepimiz Hakk'ın kuluyuz, hepimiz senin lutfunun denizinde batmışız.
4909 Lütuf ve ihsanını görerek gelmişiz, izzet ve ikramını sürerek gelmişiz.
4910 Bir kudretsiz iyilik edenden ihsan gördüğünde o fakir onun bir yanından tutar, hemen gitmez.
4911 Bizi dünyada aziz eylediğin için yarınki gün yine hoş, aziz eyle!
4912 Kimi itibarsız kılsan o aziz olmaz, aziz ettiğin kul da itibarsız olmaz! (Bk.: *İktibaslar*)
4913 Ulu izzetin için bizi itibarsız kılma; günahkârız (ama) yarın bizi mahçup etme!
4914 Ey padişah, benim gibisini bana musallat etme; ceza senin elinden olduğunda daha iyidir!
4915 Benim gibilerden cefa görmem kadar (büyük) kötülük bana asla olamaz!
4916 Bana senin huzurundaki bu utanç yeter, bir de başkalarının önünde beni mahçup etme!

4917. bir an başuma düşse sāyeŋ şehā
ola kemterīn pāyem evc-i semā

elüm dut ki tā kes yėre urmaya
beni refʿ ḳıl ḫākden ėy ḫudā

4919. eger tāc vėrseŋ olam ser-firāz
ġınā vėrür iseŋ olam bī-niyāz

ḥikāyet

dėdi saʿdī gördüm ḥaremde bir er
tażarruʿyla ḥaḳḳa münācāt ėder

4921. münācātı gitmez dilümden benüm
ḳaçan yād ėdem lerze dutar tenüm

ki çoḳ zārī ḳılup dėdi yā ilāh
senün ġayr kimsem yoḳ ėy pādişāh

4923. ya luṭf ile oḳı ḳapuŋa beni
ḳapuŋdan ya redd eyleme ėy ġanī

ḳapuŋ ġayrı yoḳ baŋa bāb-ı penāh
ṣaġancaġum oldur hemīn yā ilāh

4925. bilürsin fürumānde bī-çāreyem
esīr-i ġam-ı nefs-i emmāreyem

degül nefs-i ser-keş çapar eyle germ
ki dutam ʿinānın çeküp yaŋa nerm

4927. kim ėdebilür nefs ü şeyṭānla ceng
ḳaçan eyleye mūr ceng-i peleng

ilāhi uluhiyetüŋ çün senüŋ
ki sensin hemīn rabbi her kimsenüŋ

4929. ulu ẕātuŋ içün senüŋ yā ilāh
ṣıfāt-ı ḳadīmüŋçün ėy pādişāh

4917 Ey padişah, bir an senin gölgen başıma düşse en düşük mertebem gökyüzünün zirvesi olur!
4918 Ey Allah'ım, kimsenin yere vurmaması için elimi tut, beni topraktan yukarı kaldır!
4919 Eğer taç verirsen seçkin kişi olurum, zenginlik verirsen niyazsız olurum!
4920 Sadi "Harem'de yalvarıp yakararak Allah'a dua eden bir er gördüm." dedi.*
4921 Yalvarışı benim dilimden gitmez, ne zaman yad etsem bedenimi titreme tutar.
4922 Çok inleyip "Ey padişah, ey Allah'ım! Senden başka kimsem yoktur!" dedi.
4923 Ey Gani (/mutlak zengin Allah'ım)! Ya beni kapına lütuf ile çağır ya da kapından geri çevirme!*
4924 Ey Allah'ım! Bana kapından başka sığınacak kapı yoktur, benim sığınağım yalnızca odur.
4925 Düşkün, acizim; nefs-i emmare gamının esiriyim (/mağlubuyum), bilirsin!*
4926 İsyankâr (/azgın) nefis, dizginini tutup yana çekince yavaşlatılamayacak kadar süratli koşar!
4927 Nefis ve şeytanla kim savaşabilir, karınca kaplanla nasıl savaşabilir?
4928 Ey Allah'ım! Herkesin Rabbi yalnızca sensin, senin ilahlığın hürmeti için!
4929 Ey Allah'ım, senin ulu zatın için! Ey padişah, senin kadim sıfatların için!

ḫudāvend-i ekvānsın lem-yezel
öŋüŋ yoḳ ṣoŋuŋ yoḳ ebed hem ezel

eḥadsın ṣamed bāḳīsin lem yelīd
ne oldı ne olur saŋa küfv ü nidd

şehā ẕātuŋuŋ miṣl u mānendi yoḳ
şerīk u naẓīri vü peyvendi yoḳ

giren yola ṣıdḳ ile merdānçün
senünçün fidā baş ėden cānçün

ki ḳıldı olara hidāyet özüŋ
naẓar luṭf ile eyledüŋ kendüzüŋ

olaruŋ yüzi ṣuyına yā ilāh
bu düşmenlerümden beni ḳıl penāh

ḥaremdeki lebbeyk-i ḥüccāc içün
niyāzān-ı sūzende muḥtāc içün

cihān faḫrı yeṯribde medfūn içün
iki kevne şāh-ı hümāyūnçün

ki oldur ḫüdāvend cümle enām
anuŋ ḥürmetiçün ʿaleyhi’s-selām

resūle gelen vaḥy-i ḳurān çün
duʿā güni tekbīr-i merdānçün

anuŋ ḥaḳḳı kim vaḥy-i münzeldür ol
k’anı ḫalḳa tebliġ ėtdi resūl

ʿibādāt u ṭāʿāt-ı pīrānçün
cüvānān-ı dil-pāk esīrānçün

ki ol bir nefes varṭadan beni sen
dilüm ṣaḳla saŋa iki dėmeden

şu dem kim ḳala bir sen u bir nefes
sen ol demde ol baŋa feryād-res

4930 Lemyezel (/zeval bulmayan Allah'ım)! Âlemlerin efendisisin, öncen yok, sonran yok, hem ezel hem ebedsin!
4931 *Ehadsin, Samedsin*, Bakisin, *Lemyelidsin*! Sana benzer ve eş ne oldu ne de olur! (Bk.: *İktibaslar*)
4932 Ey padişah! Zatının eşi ve benzeri yok! Ortağı, benzeri ve alakası yok!
4933 Sadakatle yola giren yiğitler için, senin için baş feda eden canlar için…
4934 Çünkü kendini onlara hidayet kıldın, kendi özünün lutfuyla baktın…
4935 Ey Allah'ım, onların yüzü suyuna bu düşmanlarımdan beni sakla!
4936 Harem'de hacıların *Lebbeyk*'i için, yanarak dua eden muhtaçlar için…*
4937 Medine'de gömülü cihan övüncü (/Hz. Muhammed) için, iki âlemin kutlu padişahı için…
4938 Bütün yaratılmışların efendisi odur, onun hürmeti için, selam onun üzerine olsun…
4939 Resule gelen Kuran vahyi için, dua günü yiğitlerin tekbiri için…
4940 Resulun halka tebliğ ettiği indirilen vahiylerin hakkı için…
4941 Pirlerin takva ve ibadetleri için, temiz gönüllü genç esirler için…
4942 Sen beni, dilimi o bir nefeste sana iki deme uçurumundan koru!
4943 Bir sen ve bir nefesin kaldığı vakitte sen benim feryadıma yetişen ol!

cehennem odından ḫalāṣ ėt beni
ėşigüŋde bir ʿabd-i ḫāṣ ėt beni

4945. ḳılan ḫāki insān u insānı gil
beni rūz-ı maḥşerde ḳılma ḫacil

ümīd ol ki ṭāʿat ėdenlerine
şefāʿat ėde ṭāʿat ėtmeyene

4947. bu ālāyiş-i dünyīden dūr ḳıl
ayaġum dayandıysa maʿẕūr ḳıl

şu pīrānçün k'oldı ḫam çün felek
güneh şermi egmiş başın yėre dek

4949. saʿādet yüzinden gözüm baġlama
şeḳāvet odıyla dilüm ṭaġlama

şehādet deminde dilüm ḳılma bend
baŋa düşmenümden ėrürme güzend

53[b] 4951. yaḳīnum çerāġını eyle münīr
ki rūşen ola tā serāy-ı żamīr

bed-efʿālden kūteh eyle elüm
şenā ḥamdüŋ ėtmege uzat dilüm

4953. gözümden görinmemişi dūr ḳıl
begenilmemişden de mehcūr ḳıl

şefāʿat żiyā vėre ger çün ḳamer
baŋa şems-i luṭfuŋ şuʿāʿı yėter

4955. ben ol ẕerreyem āfitābuŋda maḥv
vücūdum ʿadem gibi tābuŋda maḥv

bed olan olur behter ėtseŋ naẓar
şehüŋ iltifātı gedāya yėter

4957. beni ʿadl eliyle dutarsaŋ şehā
baŋa böyle dėmedi ʿafv-ı ḫudā

4944 Beni cehennem ateşinden kurtar, beni senin eşiğinde has bir kul et!
4945 Toprağı insan ve insanı toprak kılan! Mahşer günü beni mahçup etme!
4946 İbadet edenlerinden beklentim (o gün) ibadet etmeyenlere şefaat etmeleridir!
4947 Bu dünyanın debdebesinden (beni) uzak tut, ayağım kaydıysa da mazur gör.
4948 Felek gibi eğri olan, günah utancının başlarını yere kadar eğdiği pirler için…
4949 Saadete karşı gözümü bağlama, gönlümü kötü yaratılışlılık ateşiyle dağlama…
4950 Şehadet vaktinde dilimi bağlama, bana düşmanımdan zarar eriştirme!
4951 Yakînimin kandilini gönül sarayı aydınlanana kadar parlat!*
4952 Elimi kötü işlerden kısalt, dilimi sana övgü hamd etmek için uzat!
4953 Güzümü görülmeye layık olmayanlardan uzak tut, beğenilmeyeceklerden de ayrı kıl!
4954 Şefaat ay gibi ışık verirse de bana senin lütuf güneşinin (tek bir) ışığı yeter!
4955 Ben senin güneşinde yok olan zerreyim, senin ışığında varlığım da yokluğum gibi yoktur (/varlığımla yokluğum birdir)!
4956 Kötü olana nazar kılsan o daha iyi olur, padişahın bir iltifatı dilenci için kafidir.*
4957 Ey padişah! Beni adalet eliyle dutarsan "Allahın affı (/vaadi) bana böyle demedi." (derim.)* (Bk.: *İktibaslar*)

ḫudāyā ḳapuŋdan beni sürme ḫ^{v}ār
ki ġayruŋ ḳapusında yoḳ baŋa kār

4959. ceheldendi bu ġaybetüm rūz-ı çend
çü geldüm ḳapuŋ yüzüme ḳılma bend

bu ter-dāmeni ʿöẕre ḳomaz nefes
zebānum meger ʿaczümi dėye bes

4961. ḳınarsaŋ günāhum ḳadar vā beni
teraḥḥum ḫod ėder faḳīre ġanī

neçün żaʿf-ı ḥālümden aġlar bu ser
ḳavīdür penāhum żaʿīfüm eger

4963. ṣıdum ʿahdi ġafletle ben ėy ġafūr
k'ėdemez ḳażā bile cehd eli zūr

ne aṣṣı ėder dest-i tedbīrümüz
yėter nükte-i ʿöẕr-i taḳṣīrimüz

4965. sen ėtdüŋ ne ḳıldumsa her nīk ü bed
ḫudāyīde benlik ṣaġışmaz ebed

çü ḥikmet ḳodı başda böyle işüm
ḳaçan ṭaşra ḥikmetden ėdem başum

ḥikāyet

4967. siyeh-çerde rū bir kişi var idi
aŋa kes ne çirkīn yüzüŋ var dėdi

pes aŋa siyāh eyle ḳıldı ḫiṭāb
ki ḥayretde ḳodı anı ol cevāb

4969. bu şekli ben ėtmedüm ėy ḫūb-rū
ki ʿaybum bulasın bed ėtdüŋ dėyü

elümde ne var ėy behiştī sirişt
ki dėrsin cehemmen ḳarası vü zişt

4958 Ey Allah'ım, beni kapından hakir olarak sürme! Çünkü başkasının kapısında bana fayda yoktur!
4959 Birkaç gün kaybolmam cehalettendi; artık geldim, kapını yüzüme kapatma!
4960 Nefes bu namussuzu özür dilemeye bırakmaz, dilim yalnızca acziyetimi söyleyebilir.
4961 Günahım kadar cezalandırırsan vah bana! Zengin fakire merhamet eder!
4962 Bu baş niçin hâlimin zayıflığından ağlar? Ben zayıfsam da sığınağım güçlüdür!
4963 Ey Gafur (/çok bağışlayan Allah'ım)!(Elest bezmindeki) sözü gafletle bozdum, gayret eli kaza ile baş edemez(/takdir bu)!
4964 Tedbir elimiz ne fayda eder? Kusurlarımızın özrünün nüktesi (/günahlarımıza bu özür sözleri) yeter.
4965 İyi ve kötü her ne yaptımsa (aslında onları) sen yaptın! İlahlıkta benlik asla olmaz!*
4966 Bunun gibi işlerimi başıma senin hükmün koyduğu için başımı senin hükmünden nasıl dışarıya çıkarırım?
4967 Karayağız bir kişi vardı; biri ona "Ne çirkin yüzün var!" dedi.
4968 Esmer şahıs, ona öyle bir söz söyledi ki o cevap onu hayrette bıraktı.
4969 Ey güzel yüzlü, bu görünüşü ben yapmadığım için kötü yapmışsın diye beni ayıplayamazsın!
4970 Ey cennetlik tabiatlı! Cehennem karası ve çirkini dersin ama benim elimden ne gelir?

bu çirkīnligüm ne işüŋe yarar
ki ben ėtmedüm ḫūb u zişti nigār

beni zişt u zībā seni çün bahār
ėdendür o ḫallāḳ-ı leyl ü nehār

eger çeşm ü ebr ü eger cebhe yüz
ikimüz de bir ṣāniʿ üŋ ṣunʿ ıyuz

başumuzda her ne yazaldı ezel
ne artar ve ne eksilür lem-yezel

bilürsin ki ḳādir degüldür bu ten
tüvānā ġanī ḥaḳdur üftāde ben

kim olam ki ḳādir olam bir işe
senüŋ buyruġunsuz ya bir cünbişe

ėrem ḫayra olsaŋ eger reh-nümā
ḳalam sensüz üftāde bī-dest ü pā

muʿīn olmaya ger cihān-āferīn
ṣaḳınmaḳda ʿabde kim ola muʿīn

ʿināyet ger ėtmezse perverdigār
ḳaçan olısar bende perhīzkār

ḥikāyet

ne ḫoş dėdi kütāh dest ol bir er
ki şeb tevbe ėdüp ṣadı çīn-seḥer

ger ol vère tevbe ḳalur ḫoş dürüst
ki peymānemüzdür nėte mūm süst

bulur tevbemüz ʿavn ėderse ṣebāt
caḥīm āteşinden ten ü cān necāt

saʿīd eyle ben bendüŋ ėtme şaḳī
tenüm nāruŋa yaḳma nūruŋ ḥaḳı

4971 Bu çirkinliğim senin ne işine yarar? Güzel ve çirkini ben resmetmedim!*
4972 Beni çirkin, seni bahar gibi güzel yaratan gece ve gündüzün yaratıcısıdır!
4973 İster göz ve bulut isterse alın, yüz olsun ikimiz de bir yaratıcının eseriyiz.
4974 Lemyezel (/Bâkî Rabb'im), ezelde başımıza her ne yazıldıysa ondan ne artar ne de eksilir!*
4975 Bu bedenin kadir olmadığını bilirsin; güçlü, zengin Hakk'tır, düşkün benim!
4976 Ben kimim ki bir işe ya da senin emrin olmadan bir harekete kadir olayım?
4977 Eğer yol gösterici olursan ben iyiliğe kavuşabilirim, sensiz elsiz ve ayaksız biçare kalırım.
4978 Dünyayı yaratan (/Allah) eğer yardımcı olmasa (günahtan) sakınmakta kula kim yardımcı olur?
4979 Besleyen ve yetiştiren (/Allah) eğer yardım etmezse kul nasıl haramdan kaçınacak?
4980 Gece tövbe edip alacakaranlıkta (tövbesini) bozan (nefisten) kısa elli bir er ne güzel dedi:*
4981 Eğer tövbeyi o (/Allah) verirse iyi, sağlam kalır; çünkü bizim kadehimiz mum gibi zayıftır.*
4982 (Allah) yardım ederse tövbemiz sebat; beden ve can cehennem ateşinden kurtuluş bulur.
4983 Ben kulunu bahtsız etme, uğurlu kıl; nurunun hakkı için (ahirette) bedenimi ateşine yakma!

ulu ẕāt u esmā ṣıfātuŋ ḥaḳı
gözüm görmesün nesne illā ḥaḳı

yüzüm düşdi miskīnligümden yère
günāhum tozı aġdı tā göklere

maṭar yaġdur ey ebr-i raḥmet henüz
ki çıḳmaz göge yaġmur ardınca toz

bu èlde ḳomadı cürüm yèr baŋa
bir ayruḳ yèrüm yoḳ ki gidem aŋa

dili baġlunuŋ sen bilürsin için
bağışla cürüm ehli ḳullar ṣuçın

cirāḥatlu dillere merhem sen ur
ilāhī ḳapuŋdan beni ètme dūr

ḥikāyet

meger bir ṣanem ḥiẕmetin bir keşīş
şeb u rūz èdinmişdi kendüye iş

cihāndan ḳapu bağlayup yüzine
miyān-beste ḳomışdı yüz tozına

geçürdi bu ḥāl üzre çoḳ māh u sāl
aŋa vèrdi nā-geh ḳażā saʿb ḥāl

büt öŋinde ḫāke ḳoyup baş u rū
ḥuṣūl-i murād eyledi ārzū

tażarruʿ edüp ḳıldı ümīd-i ḫayr
tenin toza ġarḳ eyledi ḫāk-i deyr

elüm dut ki bī-çāreyem èy ṣanem
belā geçdi cāndan esirge bu dem

ḳılup zārī ḫiẕmetler eyledi çoḳ
hīç olmadı bāb-ı murādı açuḳ

4984 Ulu zatın ve isimlerinin sıfatı için gözüm Hakk'tan başka nesne görmesin!
4985 Biçarelikten yüzüm yere düştü, (fakat) günahımın tozu ta göklere çıktı!
4986 Ey rahmet bulutu, şimdi yağmur yağdır! Çünkü yağmur arkasından toz göğe çıkmaz.
4987 Suç bu diyarda bana yer bırakmadı, bir başka yerim de yok ki oraya gideyim!
4988 Dili bağlının içini sen bilirsin, suç ehli kulların suçunu bağışla!
4989 Ya Rab, yaralı gönüllere sen merhem vur; beni kapından uzaklaştırma!
4990 Bir keşiş bir putun hizmetini gece ve gündüz kendisine iş edinmiş.
4991 Dünyaya karşı yüzünü kapatmış, (putun hizmetine) bel bağlamış, tozuna yüz sürmüştü.
4992 Bu hâlde çok ay ve yıl geçirdi, kader ona ansızın güç bir durum verdi.
4993 Put önünde toprağa baş ve yüz koyup dileğinin gerçekleşmesini istedi.
4994 Yalvarıp iyiliğin ümidini kıldı, bedenini manastırın toprağına, tozuna batırdı.
4995 Ey put, çaresizim, elimi tut! Canın belaya düştüğü bu vakitte (beni) koru!
4996 [Vezin icabı hīç>hèç olarak okunabilir.] Çok inleyip hizmetler etti, (ama) murat kapısı hiç açık olmadı.

4997. nėçe gün tażarruʿ lar eyledi bol
hīç ol bulmadı feṯḥ-i bāba vuṣūl

54[a] kimüŋ ḥācetin büt bitürse gerek
ki ḳoruyamaz kendüden bir siŋek

4999. kimüŋ derdine ėdebilür devā
ya kimüŋ mühimmātın ėtdi revā

meger defʿ ėdemez aŋa çün o şer
ėde mi ṣanem kimseden defʿ -i şer

5001. dedi ėy ḍalālet türābında pest
ben oldum neden saŋa bāṭıl-perest

saŋa bu nėçe yıl ki ṭapdum ʿ abeş
reh-i ḥiżmetüŋ üzre çapdum ʿ abeş

5003. revā ḳıl mühimmüm uzat baŋa yed
ya andan dilerem ki oldur eḥad

yüzi büt öŋinde henüz ḳara toz
ki ḥaḳdan anuŋ kāmı ḳıldı bürūz

5005. baḳup ḳaldı ḥayretde bir ḥaḳ şināş
ġam āyīne-i ḳalbine vėrdi pās

ki bir dūn u ser-geşte vü büt-perest
henüz ḫamr-ı büt-ḫāneden başı mest

5007. ḫabāṣet gilinden eli yunmaduḳ
küfür balçıġından dili yunmaduḳ

anuŋ gönli ḳāmını vėrdi ḫudā
murād-ı mühimmini ḳıldı revā

5009. bu müşkilde ḥayrān ḳodı yėre ser
dili gūşına ėrdi pes bu ḫaber

büt öŋinde bu nāḳıṣu'l-ʿ aḳl ḳul
dėdi çoḳ söz olmadı biri ḳabūl

4997 [Vezin icabı hīç>hėç olarak okunabilir.] Nice gün çokça yalvarıp yakardı, (ama) o hiç kapının açılışına kavuşamadı.
4998 Kendini bir sinekten koruyamayan put, kimin dileğini nihayetlendirebilir?
4999 Kimin derdine deva bulabilir ya da kimin önemli işlerini layıkınca halledebilir?
5000 Put kimseden şerri defedemediği gibi ona gelen o şerri de defedemez!
5001 "Ey sapkınlık toprağındaki alçak! Ben neden senin için batıla tapar oldum!" dedi.
5002 [yıl: yıldır] Sana bunca yıl boşuna taptım, hizmetinin yolu üstünde boşuna koştum.
5003 Önemli işimi yerine getir, bana el uzat! Yoksa o tek (olan Allah'tan) isterim!
5004 Yüzü daha put önünde kara tozdayken onun isteği Allah tarafından meydana çıkarıldı.
5005 Gerçeği/Hakk'ı tanıyan biri bakıp hayrette kaldı; gam, kalbinin aynasına pas verdi.
5006 Bir alçak, şaşkın ve putperestti; başı puthane şarabından hala sarhoştu.
5007 Kötülük çamurundan eli yıkanmamış, küfür balçığından gönlü temizlenmemişti!
5008 Allah (böyle) birinin gönlünün muradını verdi, önemli isteğini yerine getirdi.
5009 Bu meselede yere hayranlıkla baş koydu, sonra gönül kulağına bu haber ulaştı:
5010 Put önündeki aklı eksik kul çok söz dedi, biri (bile) kabul olmadı.

eger ola dergāhmuzdan da redd
nėce farḳ olur pes ṣanemden ṣamed

ṣamed ḥubbına baġla ėy dost-ı dil
ḳamu şeyi ʿāciz ṣanem gibi bil

der-i ḥaḳda baş ḳorsaŋ olur muḥāl
ki ḥācet eli redd ola ya suʾāl

ḥikāyet

ḥikāyet ėder rāvī-i ḫoş ḫiṭāb
ki bir ḫāk ālūde mest-i şarāb

girüp mescid-i ḫānḳāh içre ol
tażarruʿ la aġladı miskīn ḳul

ḳoyup baş yėre dėdi yā rab sen
ėrür bėni firdevs-i aʿlāya şen

müʾezzin yaḳasın dutup dėdi tur
ki görseŋ segi mescid içinde ur

be heyʿ aḳlı vü dīni eksük kişi
huş u maġzdan dūr olmış başı

yarar ne işüŋ var dilersin behişt
yaraşmaz ki nāz eyleye rū-yı zişt

dėdi bu sözi aġlayup pīr-i mest
ki mestüm etegüme git urma dest

ʿacebler misin ki günehlü ʿabīd
ḫudā luṭfını eyleyeler ümīd

ṣaŋa demezüm ʿöẕrüm eyle ḳabūl
açuḳdur ḫudāya bugün rāst yol

öŋümde reh-i rāst allāh bir
açuḳ bāb-ı tevbe ḫudā dest-gīr

Dergâhımızdan da geri çevrilseydi (putla/) sanemle Samed (/muhtaç olmayan Allah) arasında ne fark olurdu?

Ey gönül dostu, (gönlünü) Samed (/muhtaç olmayan Allah) sevgisine bağla, (dünyanın) her şeyi put gibi âcizdir!

Hak kapısında baş koyarsan dilek elinin ya da sorunun geri çevrilmesi imkansız olur.

Hoş sözlü hikâyeci anlatır: Toprağa bulaşmış bir şarap sarhoşu,

miskin kul, tekkenin mescidine girip yalvararak ağladı.

Yere baş koyup "Ya Rab! Sen beni en yüce cennete mutlu hâlde eriştir." dedi.

Müezzin onun yakasını tutup "Dur!" dedi. Çünkü köpeği mescit içinde görürsen vurmalısın.

"Be hey aklı ve dini eksik, başı akıl ve beyinden uzak kalmış kişi!"

"Faydalı ne işin var da cennet dilersin, çirkin yüzüne naz eylemek yakışmaz!"

Sarhoş ihtiyar ağlayıp bu sözü söyledi: Sarhoşum, eteğime el vurma, git!

Günahkâr kulun Allah'ın lutfunu ümit etmesini garipser misin?

Sana özrümü kabul et demezim, bugün Allah'a giden doğru yol açıktır.

Doğru yol önümde, Allah birdir; tövbe kapısı açıktır, Allah elden tutandır.

ḳayır ḳum ṣaġışınca bende günāh
şerem vėrdi luṭf-ı kerīm ü ilāh

olupdur güneh bende ġāyet büyük
yüce ṭaġlar gibi başumda yük

ayaḳdan düşen pīr-i üftāde kes
elin dutmasaŋ ḳalḳamaz bir nefes

ḫudāyā meded dest-gīr ol bu dem
k'ayaḳdan düşen pīr-i üftādeyem

żaʿīfī ḳuluŋ pīr muḥammed ḥaḳīr
elin al bu düşmişüŋ ėy dest-gīr

dėmem ululuḳ cāh vėr baŋa bol
baġışla ṣuçum ʿöẕrüm eyle ḳabūl

zelel görse bir yār bende eger
beni ḫalḳa bī-hüş dėyü çav ėder

ḫudā perde örter açar perde ḳul
beşerden beşer ḫavf ėder gören ol

görür perde için olur perde pūş
ḳılur ṭaşrasından ḫalāyıḳ ḫurūş

bilüp her günāhın çeker şeh ḳalem
çeker baş bilmez ḳul urup ḳadem

baġışlarsa ger cürmi miḳdār-ı cūd
günehkār ḳalmaya taḥte'l-vücūd

günāha göre ḫışm ėderse eger
terazū ne ḥācet ḳo ṭolsun saḳar

dutarsaŋ elüm pāyum aʿlā olur
ser ü ḳāmet-i pest bālā olur

elüm kes dutamaz düşürseŋ eger
ḳalam zār u ḥayrān üftāde ser

Bende günah çakıl kum sayısınca olduğundan Kerim ve İlah'ın lütfu utanç verdi.
Bendeki çok büyük günahlar yüce dağlar gibi başıma yük olmuştur.
Ayaktan düşen aciz ihtiyar kişinin elini tutmazsan bir nefes (bile) kalkamaz!
Ey Allah'ım, medet! Bu vakitte elden tutan ol, çünkü ayaktan düşen aciz ihtiyarım.
Zaîfî Pir Muhammed senin hakir kulundur; ey elden tutan, bu düşmüşün elini al!
Bana çokça büyüklük, makam ver demem; (yalnızca) suçumu bağışla özrümü kabul et!
Eğer bir dost bende eksiklik görürse beni halka akılsız diye yayar.
Allah perde örter, kul perde açar; gören o (/Allah olduğu hâlde) insan insandan korkar
(Allah) perde içini görür, perde örten olur; insanlar dışından gürültü yapar.
Padişah her günahını bilip kalem çeker (/üstünü çizip siler); kul bilmez adım atıp baş çeker (/asilik eder)!
Cömertlik mikdarınca eğer suçu bağışlarsa, varlık altında (/kainatta) günahkâr kalmaz.
Eğer günaha göre öfkelenirse teraziye gerek yoktur, bırak cehennem dolsun!
Elimi ayağımı tutarsan yüce olurum; alçak boy ve baş (senin yardımınla) yüksek olur!
Eğer düşürürsen elimi kimse tutamaz, zayıf ve şaşkın, düşkün başlı kalırım!

kim ėder żarar yardam ėtseŋ baŋa
elüm kim dutar ursa destüŋ ḳafā

5039. yol iki olur iki yoluŋda ḳul
olur ėrte bilmem baŋa ḳanġı yol

yolum rāst kola giderse ʿaceb
ki benden gelen oldı gejī vü çep

5041. gelür göŋülüme bu fikr gāh gāh
ki mū-yı sifidden ėder şerm ilāh

ʿacebdür eger şerm ėde bendeden
ki kendümden ėtmem şer[i]m vāy ben

5043. dilā görmedi miydi yūsuf belā
çeh u bend ü zindān u zecr ü eẕā

çü ḳadri yüce oldı çün āsumān
ser-efrāz oldı vü ḥükmi revān

5045. ėdüp āl-i yaʿḳūba ʿafv-i günāh
baġışladı her cürmi bī-iştibāh

budur ṣūret-i ḫūba maʿnī-laṭīf
ḳılur ʿafv her cürmi şāh-ı şerīf

54[b] 5047. olar ėtdügine bu ḳalmadı uş
biḍaʿāt-ı müzcātı pes aldı ḫoş

senüŋ luṭfuŋa dutaruz dīdemiz
baġışla biḍāʿatsüzüz ėy ʿazīz

5049. görülmedi bir defter-i pīç pīç
kitābum gibi ḳara yazılu hīç

ki yoḳ bir pesendīde fīʿli anuŋ
olan ḥavl u ḳuvvet ḳamusı senüŋ

5051. ṭayandum senüŋ ʿavnuŋa ėy ġanī
ümīdüm bu yarlıġayasın beni

5038 Bana yardım etsen kim zarar verebilir, senin elin arka vursa elimi kim tutabilir?
5039 Kıyamette iki yol olur, iki yolunda da kul olur; bana hangisi yol olur bilmem.*
5040 Benden gelen eğrilik ve yanlışlık olduğu için yolum doğru yola giderse gariptir
5041 Zaman zaman "Allah beyaz kıldan utanır." fikri gönlüme gelir, (ümitlenirim.)
5042 Eğer kuldan utanırsa gariptir, çünkü ben kendimden utanmadım, vah!
5043 Ey gönül, Yusuf kuyu, bağ, zindan, eziyet, cefa ile bela görmemiş miydi?
5044 Kadri gök gibi yüce olduğunda, başı dik olup hükmü yürüdüğünde (Hz. Yusuf,)
5045 Yakupoğullarının günahlarını affedip her suçu şüphesiz bağışladı!
5046 Güzel surete latif mana budur, mübarek padişah her suçu affeder! (Bk.: *İktibaslar*)
5047 Onların yaptığına bu (/Yusuf) öylece kalmadı, sonra değersiz sermayeyi güzelce aldı. (Bk.: *İktibaslar*)
5048 Ey Aziz (/eşsiz kudretli Allah'ım), gözümüzü senin lütfuna tutarız, bizi sermayesiz bağışla!
5049 Benim kitabım gibi kara yazılı, kıvrım kıvrım bir defter hiç görülmedi!
5050 Onun beğenilecek tek işi yoktur, var olan güç ve kuvvetin hepsi senindir!
5051 Ey Gani (/mutlak zengin Allah'ım)! Senin yardımına dayandım, ümidim beni bağışlamandır.

biżāʿat getürmedüm illā ümīd
bağışla ṣuçum eyleme nā-ümīd

5053. ümīdüm saŋadur naẓar ḳıl baŋa
yüzüm süre geldüm ḳapuŋdan yaŋa

ḫudā nāmı oldı söze ibtidā
pes oldı yine ḫatmi nām-ı ḫudā

---------- o ----------

Temmet kitābeti kitāb-ı bāġ-ı behişt ʿan yedī ve hüve ke'l medīneti'l-muʿaẓzamati'l-vāsiʿati'l-memlūʾat bi'l-büyūti'l-müzeyyeneti'l-muraṣṣaʿati ebvābuhā ve ʿadedü ebyātihā ḫamsetü el-āfin ve erbaʿīne beyten ve ḳad ibdeteʾtü kitābetehā fī ḫāmisi ʿaşera min şehri şevvāl ve etmemtühā fī sādisi ẕi'l-ḥicce. Fekānet kitābetühā fī işneyn-i ʿışrīne yevmen ve kenā kātibuhü, men naẓamahu ve ṣannefahu ve hüve ażʿāfü'l-ʿibād Pīr Muḥammed bin Evranos bin Nūre'd-dīn bin Fārisi'r-Rūmī'l-Maʿdenī-meşhûr bi-Żaʿīfī el-müderris el-ḥaḳīr ve ḳad ketebehu baʿde vefāt-ı evlādi's-sitti minhā cāriyetu'llāhı vāḥideten ve ʿabīd ḫamsete. Felātaṭ'a'nâiẕâra'eyte fī hurūfi'l-mektūbati ḫabṭan feinnāʿayneyye ḳadża'fete ke-ismî ve cismî. Ve'l-ʿuẕrü ʿinde kirāmi'n-nāsi maḳbūlün.

Ve kāne temāmuhu fī yevmi'l-erbiʿā'i sādis ẕi'l-ḳaʿdeti min şühūri. Sene iḥd'a ve sittīn ve tisʿami'e fī Ḳosṭanṭiniyye.[5055]

[5052] Ümitten başka sermaye getirmedim, suçumu bağışla, ümitsiz etme!

[5053] Ümidim sanadır, bana bak (/lutfedip bağışla); kapından tarafa yüzümü sürerek geldim!

[5054] Allah adı söze başlangıç oldu, sonra yine (sözün) sonu Allah adı oldu.

[5055] Bu cennet bahçesi (/*Bâğ-ı Behişt)* kitabın benim elimle yazılması tamamlandı. O (kitap) sanki büyük, heybetli, geniş bir şehir gibi olup içinde gösterişli ve süslü kapıları (/bâb) olan evlerle (/beyt) doludur. O eserde beş bin kırk beyit vardır. Ben bu kitabın yazılmasına 25 Şevval'de başladım ve 6 Zilhicce'de tamamladım. O kitabın yazılması 22 gün sürdü ve onun yazarı, tanzim edeni ve düzenleyeni kullar içinde en zayıf olan Pir Muhammed bin Evranos bin Nureddin bin Fârise'r-Rûmî Ma'denî'dir. Zaʿîfî diye meşhur hakir müderrris bu (eseri) Allah'ın kendisine verdiği altı evladından -beşi erkek birisi kız- vefatından sonra yazdı. Yazdığım bu eserde bir hata, kusur gören olursa beni kınamasın. (Şunu bilsin ki) benim gözlerim ismim ve cismim gibi zaafa uğradı. Özür beyan etmek büyüklerin yanında makbuldür, geçerlidir. Bu (eser) İstanbul'da 961 senesinin zi'lkade ayının altıncı çarşamba günü tamamlandı.

4. Der-Kenârlar*

72. ėşigine sür ġāʾibāne yüzüŋ
göremezsün incitme görür gözüŋ[1] [2ª]

503. dehānum fuḳaʿ ında dürr-i ḫoş-āb
dökilür yère ḳaṭre ḳaṭre çü āb[2] [6ᵇ]

iki ṣaf dehānumda lüʿ lü-i nāb
dizilmiş dururdı çü dürr-i ḫoş-āb[3] [6ᵇ]

ʿacebdür ki çün taḫta-yı abanos
karardı çürüyüp uṣūl ü rüʾūs[4] [6ᵇ]

504. gümüş taḫtalar ḳaḳışup yèr yèr
düşer eski ḫavlı gibi bir bir[5] [6ᵇ]

529. aŋa evvelā pend-i kesdür ṣavāb [6ᵇ]

531. ser-i bī-taḥammül ġurūr ile bār
ḥarām aŋa fermān-dihī vü diyār[6] [6ᵇ]

760. olur ʿ āḳibet her ten-i zinde bil
ḳavī daḫı olursa çün zinde pīl[7] [9ª]

1595. cihānda ḳomakdan yüz altun serāy
bir eyü ad ḳomak yėgdür ėy keṯḫüdāy[8] [18ª]

1957. ėrer ādeme ṣanma dāim felāḥ
kāh esmez murād-ı sefīne riyāḥ[9] [21ᵇ]

2003. ġarażla el urmaz bular tīġa baş
k'olur 'ışḳ [u] perhīz ṣırçayla ṭaş[10] [22ª]

2245. per açdukça ʿ āşıḳ öŋünde meges
meges-vār urur başa el her nefes[11] [25ª]

2454. çü naḫl-i ser-efrāz idi mīvedār
eli yufḳa ammā çü berg-i çınār[12] [27ª]

---

* Bu bölümde yer alan beyitler yazmada sayfaların kenarlarına yazılmıştır. Beyitlerin bulunduğu sayfalar köşeli parantez içerisinde bildirilmiştir. Bu beyitler, esas metne dâhil edileceğini gösteren herhangi bir işaret bulundurmadığı için ayrı bir bölümde ele alınmıştır; lâkin bu beyitlerin hemen hepsinin taşıdıkları anlam itibariyle bir benzerinin esas metinde yer aldığı görülmüştür. Bu yüzden esas metinde ilgili oldukları beyit numaraları da -eş veya yakın anlamı taşıyan- sol tarafta bildirilmiştir.

1 Yüzünü gizliden onun eşiğine sür; (boşuna) gören gözünü incitme, göremezsin.

2 İyi inci ağzımın koyu kırmızısındadır; yere su gibi damla damla dökülür.

3 Ağzımda iyi inci gibi iki sıra halis inci dizilmiş dururdu.

4 Kökler ve başların abanoz tahtası gibi çürüyüp kararması gariptir.

5 Gümüş tahtalar yer yer itişip eski avlu (çitle/duvarla çevrilmiş yer) gibi bir bir düşer.

6 Gururla dolu tahammülsüz başa hükümdarlık ve memleket haramdır.

7 Yaşayan fil gibi güçlü de olsa her yaşayan bedenin sonu sonu vardır, bil!

8 Ey kethüda, dünyada bir iyi ad bırakmak yüz altın saray bırakmaktan daha iyidir!

9 İnsana her zaman selamet ulaşır zannetme; rüzgâr bazen geminin isteğine (göre) esmez.

10 Bunlar garezle kılıca el, baş vurmazlar; çünkü (onlar için) aşk ve perhiz sırça (/cam) ile taşa benzer.

11 Sinek, âşık önünde kanat açtıkça (âşık) her nefeste sinek gibi başına el vurur.

2751. velīler yolına olan münselik
bulur rāh-ı 'uḳbāda bir gölgelik[13] [30ª]

3104. ecel tīġ kimüŋ ḳafāsındadur
bürehnedür olsa libāsı demür[14] [34ª]

3118. ėdemez çü başından ol çūpı def[15]ᶜ
ḳaçan çeşm-i bed şirret eyleye defᶜ [34ª]

3122. nėçe çāre bilen ḳodı yėrde yüz [34ª]
selāmet ṭopın ḳapdı bir çāresüz[16]

3575. ḳılup bir mürīd anda yaᶜnī ki bend [39ª]
urur kelle-i muṭribe sille çend[17]

3576. çü dīv-i merīd idi bezm ehl-i mest
pes ėtdi def [ü] çeng daḫı şikest[18] [39ª]

4108. müzeyyen muḳarnes yėdi ḳat ṭūb
meh ü āfitāb ü ṭulu' ü ġurūb[19] [44ᵇ]

4389. bahār ol ki nevrūz-ı fīrūzda
vėre būy-ı ḫoş şebde vü rūzda[20] [47ᵇ]

bahār ol ki her bāġ ḫoşbūy ola
ṣadā-yı ṭuyūrla āleme ṭola[21] [47ᵇ]

bahār ol ki insāna vėre feraḥ
bir āb-ı ḥayāt ola zerrīn ḳadeḥ[22] [47ᵇ]

bahār ol ki ālemde ṣaḥrā vü ṭaġ
ser-ā-ser ola sebze gülizār ü baġ[23] [47ᵇ]

eber dāyesinden nebāt-ı benāt
içe yėr beşiğinde āb-ı ḥayāt[24] [47ᵇ]

bahār aŋa dėrler eyā nīkbaḫt
şükūfeyle zeyn ola her bir dıraḫt[25] [47ᵇ]

bisāṭ-ı zümürrüd vėre inbisāṭ

---

[12] Meyveli, uzun boylu fidan gibiydi; eli yufkaydı ama çınar yaprağı gibiydi.
[13] (Ancak) veliler yoluna giren, ahiret yolunda bir gölgelik bulabilir.
[14] Ecel kılıcı kafasında olan kimsenin elbisesi demirden de olsa (o aslında) çıplaktır.
[15] O (kendi) başından sopayı def edemediği için kötü gözün şirretini nasıl deffeylesin?
[16] Birçok çare bilen yere yüz koydu (/mağlup oldu); selamet topunu çaresizin biri kaptı!
[17] Orada takılıp kalan (/meclise katılan) bir mürit, çalgıcının kellesine birkaç tokat vurur.
[18] Meclis(teki) sarhoş ehli(nden olan mürit,) güçlü dev gibiydi; sonra (çalgıcının) def ve çengini de kırdı.
[19] Yedi kat tuğla (gibi olan bu) süslü kubbe, ay ve güneş, doğuş ve batış…
[20] Bahar, uğurlu Nevruz'da gece ve gündüz hoş koku verir.
[21] Bahar, her bağı hoş kokulu eder; âleme kuş sesleriyle doldurur.
[22] Bahar, insana ferahlık verir, altın kadehteki *âb-ı hayât* olur.
[23] Bahar, âlemdeki kır ve dağları, bağ ve gül bahçelerini baştanbaşa yeşertir.
[24] Bebek bitkiler beşiğinde bulut sütninesinden yer, *âb-ı hayat* içerler.
[25] Ey iyi bahtlı, her bir ağacın çiçekle süslenmesine bahar derler!

vėrüp ola ālem ser-ā-ser simāṭ[26] [47ᵇ]

4436. cüvānīde ey serv-i ḫoş serfirāz
çü sāye yėre yüz sür eyle niyāz[27] [48ᵃ]

gerek ḳulluḳ ėde cüvānān-ı cüst
k'olur pīrler ṭā'at ėtmekde süst[28] [48ᵃ]

4544. dilüŋden giderme ḫudā nāmını [49ᵃ]
ki yėrsün gėce gündüz in'āmını[29]

ḫudā nāmını dilde ẕikr ėt müdām
hem esmā-i ḥüsnāsını ṣubḥ u şām[30] [49ᵃ]

hüvāllah raḥman selām raḥīm
mü'min melik kuddūs alīm [49ᵃ]

müheymin 'azīz cebbār ḫabīr
ḫālıḳ mütekebbir bārī baṣīr [49ᵃ]

muṣavvir fettāḥ 'adl ġaffār
vehhāb rezzāḳ (…)[31] [49ᵃ]

[26] Zümrüt halısı açıldığında âlem baştan başa ziyafet veren olur.

[27] Ey güzel boylu servi, gençlikte gölge gibi yere yüz sür, niyaz eyle!

[28] Çevik gençlerin kulluk etmesi gerekir; çünkü ihtiyarlar ibadet etmekte gevşek (/aciz) olur!

[29] Allah ismini dilinden eksik etme, çünkü gece gündüz onun nimetini yersin.

[30] Allah ismini sürekli hem de esma-i hünsasını sabah akşam dilinde zikret!

[31] Bu şekilde 13 beyit boyunca "Esmaü'l-Hüsnâ" zikredilmektedir: *Allâh (c.c.), er-Rahmân, er-Rahîm, el-Melik, el-Kuddûs, esSelâm, el-Mü'min, el-Müheymin, el-Azîz, el-Cebbâr, el-Mütekebbir, el-Hâlık, el-Bâri', el-Musavvir, elGaffâr, el-Kahhâr, el-Vehhâb, er-Rezzâk, el-Fettâh, el-Alîm, el-Kâbız, el-Bâsıt, el-Hâfıd, er-Râfi‘, el-Muizz, el-Müzill, es-Semî‘, el-Basîr, el-Hakem, el-Adl, el-Latîf, el-Habîr, el-Halîm, el-Azîm, el-Gafûr, eş-Şekûr, elAliyy, el-Kebîr, el-Hafîz, el-Mukît, el-Hasîb, el-Celîl, el-Kerîm, er-Rakîb, el-Mücîb, el-Vâsi‘, el-Hakîm, elVedûd, el-Mecîd, el-Bâis, eş-Şehîd, el-Hak, el-Vekîl, el-Kavî, el-Metîn, el-Velî, el-Hamîd, el-Muhsî, elMübdi', el-Muîd, el-Muhyî, el-Mümît, el-Hayy, el-Kayyûm, el-Vâcid, el-Mâcid, el-Vâhid, el-Ehad, esSamed, el-Kâdir, el-Muktadir, el-Mukaddim, el-Muahhir, el-Evvel, el-Âhir, ez-Zâhir, el-Bâtın, el-Vâlî, elMüteâl, el-Birr, et-Tevvâb, el-Muntekım, el-Afüvv, er-Raûf, Mâlikü'l-Mülk, Zü'l-Celâli ve'l-İkrâm, elMuksıt, el-Câmi‘, el-Ganî, el-Muğnî, el-Mâni‘, ed-Dârr, en-Nâfi‘, en-Nûr, el-Hâdî, el-Bedî‘, el-Bâkî, elVâris, er-Reşîd, es-Sabûr.*

V. BÖLÜM

NOTLAR ve AÇIKLAMALAR

Bu bölümde *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'in günümüz *Bûstân* tercümeleri ve Sûdî'nin *Bûstân Şerhi*'yle kıyaslandığında içerdiği kimi farklılıklar bildirilirken eserde geçen ve izaha muhtaç olduğu düşünülen kimi kavram, terim, şahıs-yer isimleri, ibareler vb. hakkında da kısaca bilgi verilmiştir. "Metin ve Çeviri" bölümünde dip notlarda kimi beyit çevirilerinin sonundaki yıldız simgesi (*), o beyitle ilgili bir açıklama veya notun olduğuna işaret etmektedir. Farsça *Bûstân*'la *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt* arasındaki farklılıklar, beyitlerin çevirisine dair kimi uyarılar vb. dışında ele alınan açıklama maddelerini alfabetik olarak -ilgili beyit numaralarıyla birlikte- şu şekilde sıralamak mümkündür:

Ab-ı Hayat; Zulmet	1885, 3465
Abilistan	1242
Abkarî	4523
Adud	3556
Aguş	428
Alparslan	942
Amel defteri	2389, 4733
Âmil	4746
Amr	3442
Amr ü Zeyd	2215, 3186, 3221
Anasır-ı Erbaa/ Tabayi-i Erbaa/ Ahlât-ı Erbaa	4206, 4210
Aslan; sazlık	4319
Atı Sinirlemek	84
Ayîne; âb; safâ	1393
Azazil	54
Aziz	392, 910
Badem saçmak	3200
bâd-pâ; ayak-toz-yel/rüzgâr	1409, 1565, 1571
Bâd-senc	2922
Basra; hurma	3318
Baş açmak	1603
Başak toplamak, başakçı	1444, 4690, 4694
Başını hırkaya çekmek	1524
Bayezid-i Bistâmî	2358, 3240
Behlül	2856
Behmen	1242
Behram	1863, 1864
Beydak	871, 1442
Beytü'l-Mukaddes	1886
Bijen	4264
Bokrat	3912

Buğday; balta 3311
Burak 4875
Buza yazmak, buz üstüne yazı yazmak 2668
Can revan 1931, 2308
Cândâr 4750
Cerr, cerre çıkmak, cerr eylemek, cerci 2040, 3289
Cüneyd-i Bağdadî 2875, 3187
Çadır; sefer 1241
Çaylak 1083
Çekirge 712
çekirge; karınca; but/ayak 1437
Çul; külah/tâc 50
Dağ; çivi 63
Dârâ 576, 1126
Davud Paşa Medresesi 158
Davud Peygamber 4305
Davud-ı Taî 3620
Derem/Dirhem, Dang, Men 1308, 1787, 1809
Doğan 82, 1725, 4394
Domuzdan kıl koparmak 1835
Ebu Zeyd-Ferz 1318
Ebûbekr b. Sa'd 4328
Efrasiyab 1155
Eğer Keçesi 987
Ehrimen/Ehremen 840
Eli yufka 2454
Elvend-Kale 921, 1566
Emr bi'l-marûf; Nehy-i münker 1048, 2516, 2517, 2518, 2520, 3595
Evler açıp geceler yürümek 2620
Eyyam-ı Bid 200
Faryab/Firyab 2153
Feridun 3034, 3752
Ferz-bend 4255
Frenk 3711
Gazi 2001
Gazneli Mahmut-Ayaz/Ayas 2134
Geceyi diri tutmak 1558
Gûr 953
Gûş(i)yâr/ Kûşyâr 2759
Gûy u Çevgân 904, 1119, 1258, 1924, 1947, 2110, 2468, 2846, 2957, 3006, 3008, 3472, 3578, 4438
Gürgin 1187
Habeş 4737
Haccac-ı Yusuf 844, 3674
Hacı Hasan Medresesi 154
Had 4004
Hakka'l-Yakin 242

Han-ı Yağma 38, 3348
Harem 4920, 4936
Harir altına hırka giymek 649
Harir; Şimşir; Tir 2783
Harzemşahlar 3293
Hatem 1564, 1600
Hatem-i Asamm 2802
Hızır 969
Hocentli Sadr 1278
Hulle 556, 3238
Hûz mâ safâ 3937
Hüma-Baykuş 1719
Hürmüz 253
Hüsrev 274
İbrahim b. Edhem 1878
İki eli kurumak 4662
İltifat 4956
İpek 4504
İplik Çıbanı 869, 895
İsfahan 3047
İsfendiyar 1131
Kalender 3864
Kalkanı atmak 80
Karun 83, 3423, 4831
Kav;Yama 361, 2691, 2700
Kaz 2553
Kerrubiyan 53
Kıyas, Kıyas ehli 89, 2171
Kız; şarap 2554
Kızıl Arslan 921
Kirman 812
Kisra 939
Kös; kervan 4454
Kurbağa; diş 2878
Kütâh-dest 4980
Lat-Uzza 116
Layensarif 1312
Lebbeyk 4936
Leheb/Ebû Leheb 1104
Lem-yezel 448, 4974
Levh 4605
Lokman 2860, 4406
Mağrip 2151, 2152
Maruf-ı Kerhî 2636
Medyen 2972
Melah; serçe 3033

Melik Salih 2720
Me'mun 1020
Menn; kudret helvası 4122
Mergaz 3716
Mıkraz/ Mum makası 3455
Mısır; Şeker 190
Miyanbeste 3324
Mugaylan 1371
Muhakkık 3923
Muhit 89
Musa; el 3449
Mücavir 2052
Mühre 4070, 4071
Müştzen 1071
Nahl; Nahl-bend 4121
Naklî Delil 207
Nakş; üstad; bağlamak 3182
Nat' 846
Nefs-i Emmare 3311, 4713, 4925
Nigar 4971
Nizamiye Medresesi 3665
Nuşirevan; Eyvan; Hz. Muhammed 114
Ogrı 326, 1857, 2821, 2897, 3660
Orhan Gazi Medresesi 162
Ömer İbn-i Abdülaziz 604
Pars; Peynir 1515
Perviz 1080
Pinti Hamit 1655
Rahş 3518
Riyazet 2906
Rûmî od-; Ateş-i Parsî 3931
Rüstem 1126, 3474,
Sabır otu 1881, 4046
Sa'd-ı Zengî 2201
Sadr-ı kebir 2480
Sahban/Sehban 78, 1047
Sahib-külah 3293
Sam 3474, 3518, 3852
Sanan 2875, 4762
Sarık göndermek 2473
Sebel 2615
Sefid kılmak/ sefîd kerden 219
Sekamonya 1037
Ser-vakti ele geçirme 1748
Siyaset 3762
Siyistan/Seyistan/Sistan/Sicistan/Secistan 3734

Son devir; kadeh 2038, 4549
Sulh ayeti 1202
Sumenat 4230
Suya resim yapmak 64
Suya seccade salmak 2159
Süleyman; dîv/İblis/cin 2904, 3516
Şah-ı Merdan,Veli, Haydar 1365, 2926, 2930
Şahid/Şahit 510, 1895
Şahne 4743, 4754
Şakku'l-Kamer/ İnşikaku'l-Kamer 113
Şapur 310
Şeb-külah 3441
Şebrevân 4741
Şibli 1485
Şirin 1080
Şiruye 274
Tabl-Kûs-Alem 2778
Taki, Naki 1366
Talep 86
Talip 84
Tashif 1555
Tatar savaşı 3055
Ta'viz; Dilbağı 1129
Tekellüf 220
Teng-i Türkân 3893, 3897
Ter-dâmen 2168
Tesbih ve tehlil 1550
Tiğ içirmek 1689
Tikle-Zeng(î) 634
Tuğrul Şah 4144
Ûc/Uvuc-Asa 1811
Utarit 1459
Uzun yen 3304
Ülü'l-azm 4612
Yaka yırtmak 4483
Yakin 88, 1999, 2264, 2702, 2897, 3995, 4951
Yele varmak 900
Yusuf; Züleyha 4708
Yüzü suyı yere dökülmek 482, 1188, 1189, 1322, 2703
Zend 4249, 4252, 4300
Zünnun 2969

Metindeki kimi müphemiyetlerin giderilmesine yardımcı olmak, metnin tarafımızca nasıl anlaşıl(ama)dığını bildirmek adına hazırlanan *açıklama ve notlar* ise -metindeki beyitlerin sıralanışına göre- şöyledir:

38. Beyit=> ***Han-ı Yağma:*** Yağma sofrasıdır. Eskiden bazı Türk hükümetlerinde verilen umumi ziyafetlere "ḫ^{v}ān-ı yaġma" denilirmiş. Zengin veya fakir bu ziyafetlere davetsiz olarak gidip yemek yermiş. Oldukça değerli kaplarda yemek dağıtılır; altın, gümüş gibi değerli madenlerden çatal kaşıklar kullanılırmış. Yemeğin sonunda bu eşyalar ve sofra yaygıları orada bulunanlarca kapışılır, yağma edilirmiş. Diş kirası olarak kapışılan bu eşya daha sonra satılır veya saklanırmış.[1] Sûdî de han-ı yağma için "Yağma taâmı demekdir ki bayramlarda ve ekâbir düğünlerde kâselerle dizerler yağma için" demektedir.[2]

50. Beyit=> ***Çul-Külah/Tac:*** Farsça *Bûstân*'da bu beyitte "külâh-ı saadet" tamlaması yer almaktadır. Zaîfî, "külâh" yerine "tac" kelimesini tercih etmiştir. İlaydın, metnin yazıldığı dönemlerde fakirlerin çul gibi seyrek dokunmuş kaba kumaşlar giydiklerini, zenginlerin ise oldukça çeşitli külahlar taktıklarını bildirmektedir.[3] Sûdî de "külah"ın saadet beyanında olduğunu belirtirken beyitle ilgili açıklamasında Hazret-i Huda'nın kiminin başına taç, devlet, saadet koyduğunu yani kimilerini "mesut halk" ettiğini; enbiya ve evliya gibi birilerinin arkasına ve üstüne de şekavet ve bedbahtlık kilimi koyduğunu not etmiştir.[4] Beyitte bu iki kavram iki taraf arasındaki tezatlığı vurgulamak için kullanılmıştır.

53. Beyit=> ***Kerrubiyan:*** "Melâik-i mukarrebîn"[5], makam itibariyle Allah'a yakın olan melekler; en büyük meleklerdir. Bazen Kerrûbîlerin *Cebrail, Mikâil, İsrafîl* ve *Azrail'*den ibaret dört büyük olduğu söylense de Allah'a en yakın olarak arşı taşıyan sekiz meleği, "Hamele-i Arş"ı gösterenler de vardır.[6]

---

[1] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 335. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 16. s., PALA, İ.: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*: 202. s.

[2] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 217. s.

[3] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 336. s.

[4] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 17. s.

[5] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 18. s.

[6] **Hamele-i Arş:** Arşı taşıyan melekler. Allahu Teâlâ'nın Arş'ı taşımakla vazifelendirdiği sekiz müvekkel melek. Arşın mahiyeti bilinmediği gibi bu meleklerin arşı taşıma keyfiyeti de bilinmemektedir.. "Gök yarılmış ve o gün bitkin bir hale gelmiştir. Melekler onun çevresindedir. Ve o gün Rabbının Arş'ını, onların da üstünde sekiz tanesi yüklenir" (el-Hâkka, 69/16,17). Bu âyette anlatılan olay müteşâbihdir. Nasıllığı hakkında izahlar, sahih rivâyetlerin ötesinde fazla bir kıymet taşımaz. Bu melekler "Subhanallahi ve bihamdihi" diyerek Arş'ı tavaf ederler. Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur: "Size arşı taşıyan meleklerden bahsetmem konusunda bana izin verildi. Onlardan her birisinin kulak memesi ile boynunun arasındaki mesafe yedi yüz yıldır" (Ebû Dâvûd Sünne,18): Abdullah b. Amr "Arş'ı taşıyan melekler sekiz tanedir" der. Sa'id b. Cübeyr âyetteki "sekiz melek" ifadesini sekiz saf melek olarak tefsir etmiştir. Bu meleklere Allahu Teâla'ya yakın ve meleklerin efendileri olmalarından dolayı Kerûbiyyûn Melekleri denilir. İbn Abbâstan nakledilen bir rivâyete göre Kerûbiyyûn melekleri, sekiz bölümdür. Onlardan her bir cinsinin insan, cin, şeytan ve melek gücü kadar gücü vardır (İbn Kesîr, Tefsiru'l-Kur'âni'l-Azîm, VIII, 239). Detaylı bilgi için bk.: http://www.sevde.de/Fikhi/H/hamelei_ars.htm Yine *TDVİA*'nın "Melek" maddesinde de şöyle bir ibare vardır: "Bu dört büyük meleğin dışında Kur'an'da "el-melâiketü'l-mukarrebûn" diye geçen (en-Nisâ 4/172) ulûhiyyet

54. Beyit=> ***Azazil:*** Tokmak, bu kavramla ilgili "Rivayet göre, Tanrı'nın nefislerine hâkim olup olmadıklarını sınamak için yeryüzüne gönderdiği üç melekten biridir. Öbür ikisi Hârût ve Mârût'dur." bilgisini verirken Sûdî, ilgili beyitin açıklamasında yalnızca "Şeytanın bir ismidir. İblis dahi derler." demiştir.[7]

63. Beyit=> ***Dağ-çivi:*** İslamî gelenekte evrenin aslı, ortaya çıkışı ve gelişmesi konularında dağların hareketli yeryüzünü sabitlemek için çivi misali yeryüzüne çakıldığına dair bir inanış vardır. *Kuran-ı Kerim*'de "dağlar" farklı vasıflarla birçok ayette geçmekle birlikte dağları yeryüzünün çivileri olarak betimleyen ayetlerden bazıları şöyledir:

"Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağlar; yolunuzu bulmanız için de nehirler, yollar ve nice işaretler meydana getirdi. İnsanlar yıldızlarla da yollarını bulurlar." (Nahl, 15-16)

"Biz, yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı?" (Nebe, 6-7)

"Onları sarsmasın diye yere de sabit dağlar yerleştirdik ve ..." (Enbiya, 31)

"İlah gökleri görebileceğiniz direkler olmaksızın yarattı. Yeryüzüne de, sizi sarsmasın diye sabit dağlar yerleştirdi ve orada her türlü canlıyı yaydı. ..." (Lokman, 10)

64. Beyit=> ***Suya resim yapmak***: Yapılması imkânsız olan şeyleri anlatır. Lâkin beyitte yaratıcının adeta suya resim yaptığını, yani imkânsız bir şeyi imkân sahasına çıkardığı vurgulanmaktadır.[8] Sûdî de bu beyitle ilgili Allah'ın kudretiyle meniye peri gibi güzel suret verdiği, Allah'ın yalnızca bir damla sudan insan ve hayvanı yarattığı, Allah'tan başkasının "su üzere nakkaşlık" eyleyemeyeceği açıklamalarını yapmıştır .[9]

78. Beyit=> ***Sehban/Sahban:*** "Sahbân b. Züfer b. İyâs el-Vâilî el-Bâhilî [ö. I. yy. sonları / VIII. yy başları]. Vâil kabilesinin hatip ve şairidir. Câhiliye devrinde Vâil kabilesi arasında doğup bu kabile içinde yetişmiştir. Sahbânu Vâil, Sahbânu Vâil el-Bâhilî diye tanınmıştır. Bu dönemde ölüm sonrası dirilişe ilk inanan kimse olduğu kaydedilir. Hz. Peygamber zamanında müslüman olmakla birlikte onunla görüşemediği için muhadramûndan sayılır. Hem Câhiliye devrinde hem İslâmî dönemde hitabet, fesahat ve belâgatıyla meşhur olmuştur. Bu hususta

---

makamına yakın melekler vardır. Arşı taşıyan ve onun çevresinde bulunanlar da (ez-Zümer 39/75; el-Mü'min 40/7; el-Hâkka 69/17) mukarrebîn meleklerine dâhildir." Bk.: ÖZERVARLI, M. S.: "Melek", *TDVİA:* 29. C., 40-42. s.

[7] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 19. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 28. s.

[8] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 337. s

[9] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 24. s.

darbımesellere bile konu olmuştur.[10] Bu beyitte olduğu gibi edebî metinlerde ismi bir belâgat sembolü olarak kullanılmaktadır. Beyitte sahban-sübhan kelimeleriyle şeklî cinas da yapılmıştır.

80. Beyit=> ***Kalkanı atmak:*** Siper atmak, hasımdan kurtulmak için mağlubiyeti kabul ederek kaçmaktır. Eskiden Arap savaşçıları kaçacakları zaman ağırlıklarını atarlar; fakat her şeyden evvel kalkanlarını bırakırlarmış. İlaydın, Türkçedeki *pabuç bırakmak* deyiminin bunu az çok karşıladığı görüşündedir.[11]

82. Beyit=> ***Doğan:*** Eskiden avlarda kullanılan yırtıcı bir kuştur. Eskiden ortasına yem (dane) konmuş ağ, pâdâm vb. tuzaklarla yakalanan doğanlar yeleklenip gözleri dikilerek *bâzdâr* denilen kuş terbiyecileri tarafından ehlileştirilirmiş. Beyitte "gözleri dikilmek" ibaresiyle basiret gözünün kapanması anlatılmaktadır. Basiret gözü açık olan, gerçekleri görebilen doğanın/"sâlik"in de kanadı yanmıştır.[12]

83. Beyit=> ***Karun:*** Zenginliğiyle tanınan Karun, Hz. Musa ve Harun'un şahsında Allah'ın emirlerine karşı çıktığı için cezalandırılan kişidir. Kuran'da Karun adıyla kıssası nakledilen bu kişi, Tevrat'ta "Korah" diye anılmakta ve çöl hayatında Musa'nın otoritesine karşı başlatılan isyan hadisesinde başrolü oynamaktadır. [13] Kuran yorumcularının çoğuna göre Karun, İsrailoğulları halkından olup Hz. Musa'nın amcasının veya teyzesinin oğludur. (Kuran'daki kıssası için bk.: *Kasas Suresi* 28, 76-81). Firavun tarafından önemli bir makamda görevlendirilen Karun, güzelliği yüzünden "nurlu" nitelemesiyle bilinir. Arap, Fars, Türk vb. İslam edebiyatlarında Karun, çok fazla mal ve servet biriktiren; ama biriktirdiğinin yararını değil hep zararını görenler için kullanılır. Altın ve zenginliğin, mal biriktirmenin simgesidir. Karun'la ilgili anlatılanları kısaca şöyle özetlemek mümkündür:

Karun, Musa peygamberden Tur'a çıkmadan önce simyaya dair önemli bilgiler edinir. Musa peygamber Tur'a çıktığında da Samirî adlı biri çıkar ve altından yaptığı buzağı ile halkı dinden saptırır. Karun bu esnada Samirî'nin yaptığı buzağıyı eriterek ilaçlar ve çok sayıda altın eder; Musa Tur'dayken fazlasıyla zenginleşir. Ancak biriktiği mal ve zenginliğe aldanarak o da dinden çıkar. Bir gün Musa'nın vekil olarak bıraktığı Harun'a gider ve ondan bir mucize göstermesini ister. Lakin Harun'un gösterdiği mucizelere "Bu da Musa'nın büyülerinden biri!" diyerek inanmaz.

---

[10] Ayrıca detaylı bilgi için bk.: DURMUŞ,İ., ÖZ, M.: "Sahban el-Vaili*", TDVİA:* 35. C., 511-512. s.

[11] SÜDÎ: *Şerḥ-i Büstān*: I., C., 32 s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 338. s

[12] Doğan-avcılık ilişkisi hakkında detaylı bilgi için bk.: CEYLAN, Ö.: *Kuşlar Divanı: Osmanlı Şiir Kuşları:* 84-95. s., ZÜLFE, Ö.: *Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde:* 65-66. s. Beyitin şerhine dair bk.: SÜDÎ: *Şerḥ-i Büstān*: I. C., 33. s.

[13] Daha detaylı bilgi için bk.: HARMAN, Ö.F.: "Kârûn", *TDVİA*: 24. C., 519-520. s.

Musa peygamber Tur'dan döndükten sonra Karun'dan malının zekâtını vermesini ister; ancak Karun kabul etmez. Daha sonra Hz. Musa'ya bir kadın aracılığıyla iftira atmaya çalışır; ama başarılı olamaz. Yaptığı tüm bu yanlışlar yüzünden Hz. Musa, Karun'un hazinesinin yerin dibine geçmesi için dua eder, Allah da kabul eder. Lakin Hz. Musa dua ederken Karun hazinesinin üstünde oturduğu için hazine yerin dibine geçirilirken o da yerin dibine gömülür. Karun'un hazinesi yer altında daima hareket hâlinde olduğu ve derinliklere doğru yol aldığı için bu hazine "genc- revan" (yürüyen hazine) olarak da anılmaktadır. Bu hazinelerin kıyamet günü toprağın altından yeryüzüne çıkacağı da rivayet edilir.[14]

84. Beyit=> ***(Atı) Sinirlemek; Talip:*** *Atı sinirlemek,* Atı hareket edemez hâle koymak için vurup ayak sinirini kesmektir.[15] *Talip* ise isteyen, arayan, ilim öğrenen, istekli gibi anlamlarının dışında tarikate girmek isteyen kimse için kullanılan bir tasavvuf terimidir. Muhib de denir. Sülûk ehli denince de talipler akla gelir. Talipler iki çeşittir: Maksat ve muradı Allah rızası olan talipler, maksat ve muradı cennet olan talipler.[16]

86. Beyit=> ***Talep:*** Tasavvufta Tanrı'ya ulaşmak için çıkılan yoldaki birinci kademedir. Mutasavvıfların ifadelerinde bu yolun kademeleri için 7-40-100-1000 gibi farklı sayılar telaffuz edilmektedir. Misal Attar, *Mantıku't-Tayr*'da bu kademeleri yedi vadi olarak nitelendirmektedir: *Talep, Aşk, Marifet, İstiğna, Tevhid, Hayret, Fakr ü Fena.*[17]

88. Beyit=> ***Yakin:*** Kesin bilme, şüpheden sıyrılarak bilme, son derece emin olarak bilmedir. Kelamda, aksine ihtimal bulunmayan kesin ve sağlam bilgi manasınadır. Tasavvufta açık seçik ve kesin bilgi demektir. Tasavvufta üç hâli vardır: *İlme'l-yakin, ayne'l-yakin, hakka'l-yakin*. Yakîn, kalp gözüdür; ruhun sırrını keşfetmektir.[18] Yakin müşahededir. Yakin ile insan ateşe girer, su üzerinde yürür; yakin sahipleri katında bela nimete, rahatlık musibete dönüşür. İlim sâliki kullanır, yakin taşır.[19]

89. Beyit=> Muhit-Kıyas: Muhit, kuşatan demektir. Allah'ın güzel isimlerinden biri olarak *Kuran'*da geçer ve "kendisinden kaçılamayan, kudreti bütün yaratılmışları

---

[14] Daha detaylı bilgi için bk.: YILDIRIM, N.: *Fars Mitolojisi Sözlüğü:* 449-452. s.
[15] http://tdk.org.tr/index.php?option=com_tarama&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59068c0244c172.54751204
[16] Ayrıca detaylı bilgi için bk.: AKAY, H.: *İslami Terimler Sözlüğü:* 458. s.
[17] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 31. s.
[18] Ayrıca detaylı bilgi için bk.: AKAY, H.: *İslami Terimler Sözlüğü:* 499. s.
[19] ULUDAĞ, S.: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü:* 386. s.

kuşatan, kendisinden hiçbir şey saklanamayan, ilmi ve kudreti asla aciz ve gafil olmayan kemal sahibi" anlamını taşır.[20]

Kıyas, müçtehit olan bir kimsenin, bir meseledeki hükmü başka bir meseledeki hükme benzeterek hüküm çıkarmasıdır. Şerî delillerden biri olan fıkıh âliminin kıyası Kuran ve sünnet gibi nassa dayanan bir meselenin hükmünü, içtihat yoluyla aynı sebebi taşıyan, ancak hükmü nasslarda belirtilmemiş olan bir mesele için geçerli görmekten ibarettir.[21]

113. Beyit=> ***Şakku'l-Kamer/ İnşikaku'l-Kamer:*** Ayın yarılmasını, iki parçaya ayrılmasını ifade eden bir *Kurân* terimidir. *Kurân-ı Kerîm*'de kıyametin yaklaştığını bildiren âyette geçmektedir (el-Kamer 54/1). Rivayete göre Mekkelilerin Hz. Peygamber'den bir mucize göstermesini istemeleri üzerine Hz. Muhammed parmağıyla aya işaret etmiş ve ay ikiye ayrılmıştır. Mekkeliler bunun üzerine hayrete düşüp bu mucizeye "büyü" demişlerdir. Mucizeyle ilgili farklı görüş ve rivayetler bulunmaktadır.[22]

114. Beyit=> ***Nuşirevan-Eyvan-Hz. Muhammed:*** Nuşirevan, *Kisrâ Enûşirvân I. Hüsrev b. Kubâd* (ö. 579), Sâsânî hükümdarı (531-579)dır. *Enûşervân, Nûşîrevân, Nûşervân* şeklinde de kaydedilen bu kelime, Pehlevîce'de "ölümsüz ruh" anlamına gelen ve Zerdüşt metinlerinde ölüler için övgü sıfatı olarak kullanılan enûşeg-rüvânın değişik bir şekli olup genellikle Kisrâ I. Hüsrev'i II. Hüsrev Pervîz'den ayırt etmek için kullanılmıştır. Ahlâk ve nasihat kitaplarıyla bazı müstakil hikâye ve mesnevilerde daha çok adalet timsali kahraman bir hükümdar olarak yer almış, diğer manzum türlerde ise bu yönüyle teşbih, mecaz ve mazmunlara konu olmuştur. Peygamberin "Ben âdil bir sultanın devrinde dünyaya geldim." dediği rivayet edilir. Peygamber doğduğunda Sasanî tahtında oturan Nûşirevân'dır. Enûşirvân'ın Bağdat yakınlarında Dicle kıyısında Medâin'de yaptırmış olduğu geniş ve muhteşem sarayın çok büyük, gösterişli ve elips biçiminde, yaklaşık 30 m. yüksekliğinde bir tonozla örtülü Tâk-ı Kisrâ veya Eyvân-ı Kisrâ adlı salonu, kendi halkıyla yabancı devlet erkânı ve misafirleri kabul edip dinlediği, haksızlığa uğrayanların başvurduğu bir adalet sarayı olarak şöhret kazanmıştır. Peygamberin doğumu sırasında meydana gelen

[20] Ayrıca detaylı bilgi için bk.: AKAY, H.: *İslami Terimler Sözlüğü:* 318. s.
[21] Ayrıca detaylı bilgi için bk.: AKAY, H.: *İslami Terimler Sözlüğü:* 263-264. s.
[22] Detaylı bilgi için bk.: ÇELEBİ, İ.: "İnşikaku'l-Kamer", *TDVİA:* 22. C., 343-345. s.

mucizevî-beklenmedik olaylardan biri de bu sarayda zelzele olması ve sarayın taşlarından bazılarının dökülmesi, sarayın zarar görmesidir.[23] *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'*in Nat bölümünde bulunan bu beyitte de bu olaya telmihte bulunulmuştur.

116. Beyit=> *Lat-Uzza:* Cahiliye döneminde Arapların taptığı iki büyük puttur. Bir rivayete göre ikisi de peygamberin emriyle yıkılmıştır.

154, 158 ve 162. Beyit=> *Hacı Hasan Medresesi:* İstanbul Fatih'te Çırçır ve Haydar'ın baş tarafında bulunan medrese ve mektep bugün mevcut değildir.

Davud Paşa Medresesi (İstanbul): Medrese Cerrahpaşa Hastahanesi'nden sonra Hekimoğlu ve Koca Mustafa Paşa Caddeleri arasında buluna Davud Paşa Camii'nin doğuya açılan kapısının tam karşısında 16 hücre ve bir dershaneden meydana gelmektedir. Bugün harap vaziyettedir

Orhan Gazi Medresesi (İznik): Sultan Orhan İznik'te Hayreddin Paşa Medresesi yanında bu medreseyi inşa ettirmiş ve Kozluca köyünü bu medreseye vakfetmiştir. Medresenin Saint Ellie Manastırı'ndan tahvil edildiği yönünde iddialar, "Manastır Medresesi" diye de anıldığı yönünde bilgiler de mevcuttur.[24]

190. Beyit=> *Mısır-Şeker:* Dünya tarihinde şeker kamışından şeker yapımı ilk kez milattan önce 4. yüzyılda Hindistan'da başlamış, bu teknik oradan Mısır'a ve 11. yüzyılla birlikte Kıbrıs'a ulaşmıştır. Ada, şekerin Batı'ya doğru yayılmasında bir santral gibi görev yapmış, bu tatlı gıda daha sonra Sicilya Adası kanalıyla önce kıta Avrupa'sına buradan da Kanarya Adaları yolunu izleyerek Amerika kıtasına ulaşmıştır. 16. yüzyılda şeker artık uluslararası ticarete konu olan bir meta haline gelmiş, Hindistan'dan Kıbrıs'a, Portekiz'den Brezilya'ya eski ve yenidünyalarda şeker kamışından elde edilen şekerler üretilir ve tüketilir olmuştur. Özellikle Akdeniz coğrafyası ve buradaki adalar üretim açısından oldukça uygun coğrafi şartlara sahip olduğundan uluslararası ticaretin en yoğun trafiği buralarda yaşanmıştır. Dünyada giderek yayılan ve sevilen bu besinin Osmanlılarda da erken tarihlerden itibaren tüketildiği anlaşılmaktadır. Kaynaklar Fatih Mehmed ve halefi Osmanlı sultanları gerek şehzadelik zamanlarında gerekse padişahlık dönemlerinde başta Mısır olmak üzere şeker üretimi yapan bölgelerden talepte bulunduğunu, Mısır'ın fethiyle Osmanlı şeker ithalatçısı durumundan kurtulup

[23] TEFAZZÜLÎ, A., ALBAYRAK, N.: "Enûşirvân", *TDVİA*: 11. C., 255-256. s.

[24] Medreselerle ilgili detaylı bilgi için bu tezde bk.: *Zaîfî'nin Hayatı:"*Mesleği ve Hayatına Dair Diğer Bilgiler".

imal eden durumuna geçtiğini, 1573-1643 arasında İstanbul'un şeker ihtiyacının %86'sının Mısır tarafından karşılandığı, Mısır'dan gelen şekerlerin Mısır Çarşısında satıldığı, Mısır şeker kamışlarının üç adam uzunluğunda ve kol kalınlığında olduğu (Evliya Çelebi) vb. birçok bilgi bulunmaktadır.[25] Özetle eskiden Mısır'ın şekerinin çok meşhur olduğunu, Osmanlı'nın şeker ithalat-imalatını büyük oranda buradan yaptığını, edebi metinlerde şekerden bahsedilirken tıpkı bu beyitte olduğu gibi ekseriya Mısır'ın da zikredildiği söylenebilir. Beyitte "Mısır'a şeker götüren" ifadesinin bir nevi bugünkü "tereciye tere satmak"ı karşıladığı söylenebilir.

200. Beyit=> *Eyyam-ı Bid:* Bazı hadislerde kamerî (Arabî) ayın ortasındaki günlerde, yani ayın 13-14-15'inde oruç tutulması tavsiye edilmektedir. Gündüz güneşle, gece de dolunayla aydınlanan; 24 saati aydınlık olan bu günlere -fıkhî ifadesiyle- "eyyam-ı bîd", yani "beyaz günler" denilmiştir. Eyyâm-ı Bîd orucuyla alâkalı hadislere hadis kitaplarının hemen hepsi yer vermektedir. Bu hususta hadislerden biri şöyledir: "Efendimiz (sav) bize eyyâm-ı bîdde (13-14-15) oruç tutmayı emrederdi. Bu bütün sene oruç tutmak gibidir."[26]

207. Beyit=> *Naklî Delil:* Bütün öncülleri nakle dayanan delildir. Sübûtu, özellikle İslâm'ın ilk dönemlerinde işitmeye bağlı olduğundan "sem'î delil" diye anıldığı gibi "lafzî delil" diye de adlandırılır. Ehli Sünnet kelamcıları, naklî delili *Kur'an* ve sünnet olarak kabul etmişlerdir. Bütün kelam ekolleri *Kur'an*'ın delil olduğu konusunda anlaşmışlardır. Yine sübutu ve manaya delaleti kesin olan mütevâtir hadisler bütün kelam ekollerince delil sayılmıştır. Ancak âhad hâdislerin delil olması konusunda tartışma vardır. Kelamda İslam itikat esaslarını belirleyen yegâne unsur nakli delillerdir. Akli delil ile nakli delilin çelişmesi durumunda nasıl bir yol izleneceği hususunda kelâmcılar arasında da ihtilaflar mevcuttur.[27]

219. Beyit=> *Sefid kılmak/ sefid kerden*: Sefîd, "ak, beyaz" manasında Farsça sıfattır.[28] Beyitte geçen "yüzünü sefid kıl-" ifadesi *yüzünü ağartmak, yüz aklığını*

---

[25] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: KARADEMİR, Z.: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Şeker Üretim ve Tüketimi (1500-1700)", *OTAM:* 37. S., 181-218. s.

[26] KİLECİ, M. R.: "Eyyam-ı Bîd (Beyaz Günler)", *Deniz Dergisi*: http://www.denizdergisi.nl/kose-yazilari/eyyam-i-bid-beyaz-gunler/

[27] ŞAHİN, H.: "Kelamcılara Göre Delil ve Delil Türleri", *Kelam Araştırmaları*: 461. s. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/179954

[28] *Kubbealtı Lugati*: http://lugatim.com/s/sefid

müyesser etmek manalarında kullanılmıştır.[29] Farsçada da yine bu manada "sefid kerden" deyimi vardır.

220. Beyit: *Tekellüf*: Sûdî, bu beyit ve beyitte geçen *tekellüf* kelimesiyle ile ilgili şöyle demektedir: "… Mecazen tekellüf lugatde gönülde olmayan manâyı zuhûra getirmekdir. Ama bunun gibi yerlere riyâ ve tasannu muraddır. Hazret-i şeyh nefs-i şerîflerine hitâp edip buyurur. Mahsûl-i beyt: Ey Sa'dî, riyâ vü tasannu tarîkine gitmeye yanî pâdişâha bu kadar ta'rîfat ü medâyih ü ed'iyye vü esniyye ki eylersin bunlardan bûy-ı renk ü riyâ hâsıl olur deyü fehm olunur pes (…) yanî tarîkinde sâdıkın isen pâdişâhına nasîhat eyle tarîk-i rüşd ü râh-ı hidâyete delâlet eyle."[30]

232. Beyit=> Bu beyite dair Sûdî şu açıklamayı yapmaktadır: "Ey zahîr, pâdişâhın desin: Yâ Rab! Benim amelüm elinden ne hâsıl olur yanî benim sana lâyık amelim yok ve senin ululuğuna lâyık ü sezâvâr ibâdet ü tâate mâlik değilim meğer senin lutfun eli bana yâr ü yâver ola yanî senün lutf u ihsânın ki bana muîn ü zahîr ola her işim makbûl ü perverdir (…)"

242. Beyit: *Hakka'l-Yakin:* Bir şeyi yaşayarak, içine girerek, doğruluğundan şüpheye asla yer bırakmayacak biçimde kesin olarak bilmektir. (Ayrıca bk.: 88. beyit)

253. Beyit: *Hürmüz:* Nûşirevân'dan sonra yerine geçen oğlu; 579-590 yıllarında hüküm süren Sasani hükümdarı. Sasani imparatorlarından beşinin adı da "Hürmüz"dür. Burada kastedilen 4. Hürmüz'dür. Adaletiyle ünlü babasının aksine bir tutumla ülkeyi yönetmeye çalışınca 11 yıllık hükümdarlığının ardından tahttan indirilmiştir.[31] (Ayrıca bk.: *114. Beyitin Açk*.)

274. Beyit: *Hüsrev, Şiruye:* Sasani tahtına baba-oğul ilişkisiyle sırasıyla Nûşirevân, Hürmüz, Hüsrev-i Perviz, Şirûye(h) geçmiştir. Hüsrev 38 sene hüküm sürdükten sonra ıskat olunarak yerine oğlu Şirûye geçmiştir. Bir rivayete göre Hüsrev, Hz. Muhammed'in davetnamesini yırtmıştır. Yine bir rivayete göre Şiruye saltanat sevdasıyla babasının gözlerine mil çektirince Hüsrev de intikam almak için bir kavanozu zehirli macunla doldurup üzerine "Fazla mukavvidir." ibaresini

[29] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 85. s.
[30] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 85. s.
[31] EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 35. s.

yazdırmış, oğlunun bunu içmesini sağlayarak onu zehirle öldürmüştür. Bu yüzden Şiruye'nin hükümdarlığı yalnızca 9 ay sürmüştür.[32]

310. Beyit=> *Şapur:* Gencevî'nin *Hüsrev ü Şirin* adlı mesnevisinde adı geçen meşhur bir ressam ve Hüsrev'le Şirin'in aralarını yapan kişidir. Bu beyitte Sultan Hüsrev'in ressam Şapur'un yaptığı resmi beğenmeyerek onun işine son verdiği ve Şâpûr'un bu duruma hiç ses çıkarmadığı, itirazda veya sitemde bulunmadığı anlatılmaktadır.

"Hüsrev güngörmüş, ülkeler dolaşmış, maharetli bir ressam olan nedimi Şâpûr'dan Ermen melikesi Mihîn Bânû'nun Şîrin adında dünyalar güzeli bir yeğeni ve onun da Şebdîz adlı bir atının bulunduğunu öğrenir. Hakkında duydukları ile Şîrin'e âşık olan Hüsrev, Şîrin'i istetmek için Şâpûr'u Ermen diyarına gönderir. Şâpûr, Hüsrev'in resimlerini yaparak Şîrin'in görebileceği yerlere asıp onun ilgi ve merakını uyandırır. Daha sonra da rahip kılığı ile ortaya çıkar ve gerçeği anlatır. Şîrin de resimlerine bakarak Hüsrev'e âşık olur. Hüsrev'in bir yüzüğü ile beraber resmini Şîrin'e veren Şâpûr, Hüsrev'i bulmak üzere onun ülkesi Medâin'e gitmesini söyler. (…)"[33]

326. Beyit: *Oġrı*: Kimi Türk dili uzmanları, "hırsız" anlamına gelen uġrı/ uġru sözcüğünün /o/ ile okunması gerektiğini ve bu kelimenin eski dilde çalmak manasına gelen oġur- eyleminden {-I} eki ile türediğinin kabul edilmesi gerektiğini bildirmektedir. [34]

361. Beyit=>*Kav-Yama:* *Kav*, kibritin icadından önce ateş veya sigara yakmak için kullanılan ve çakmak taşı üzerine konup bir çelik parçası ile vurulduğunda kıvılcım çıkaran, kurumuş, kof duruma gelmiş ağaç kabuğu, bir nevi ağaç mantarıdır.[35] Eski dervişlerin de her parçası malı helal bir kimseden alınan yamalı hırkalar (murakka) giydikleri bilinir. Beyitte bahsi geçen kişi/ derviş görüntüsü itibariyle parça parça olan ve kolayca tutuşan kava benzetilmektedir.

392. Beyit=> *Aziz:* Eski Mısır'da maliye işlerine bakan kimseye verilen unvandır. Hz. Yusuf da yıllar süren meşakkatli bir hayattan sonra Mısır azizi olmuştur. Edebî metinlerde Hz. Yusuf'un unvanlarından birisidir. Kardeşleri Hz. Yusuf'un huzuruna geldiklerinde ona "aziz" diye hitap ederlermiş. Züleyha da eski Mısır azizinin zevcesidir. Şair "aziz" kelimesinin manaları üzerinde oynamaktadır.[36]

---

[32] EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 37. s. , İLAYDIN, H.: *Bostan:* 353. s.

[33] ERKAN, M.: "Hüsrev ve Şîrîn", *TDVİA:*53. s. http://www.islamansiklopedisi.info/dia/ayrmetin.php?idno=d190053 Ayrıca bk.: SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: 113-114. s.

[34] TAŞ, İ.: *Süheyl ü Nev-bahâr'da Eskicil Öğeler*: 157-158. s., TAŞ, H.: *Meâlî Dîvân*: 357. s.

[35] http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=kav&mi=0

[36] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 355. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 95. s., ŞENTÜRK, A.: *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*: I. C., 511-512. s..

428. Beyit=> *Aguş:* *Bûstân*'ın yazıldığı devirlerde kölelere ve cariyelere gördükleri işlere göre isimler takıldığı; "Agûş"un da eski köle/cariye isimlerinden olduğu ve yine Sûdî'nin *Gülistân*'da bildirdiğine göre köle/cariye adı olarak Aslan, Agûş isimlerinin kullanıldığı bilinmektedir.[37] Beyitte de "der-aguş" kucaklamak manasıyla kullanılırken aynı zamanda cariye ismi olan "Agûş"u hatırlatmaktadır.

448. Beyit=> *Lem-yezel:* Arapça olumsuzluk eki "-lem" ve "zevâl"den muzârî fiil "yezâlu"dan mürekkep bu kelime "yok olmaz, zeval bulmaz, baki, daimi, layezâl" manalarına gelmektedir. Allah'ın sıfatlarından biri olarak da sıkça kullanılmaktadır.[38]

482. Beyit=> *Yüzü suyı yere dökülmek:* Meninski, "yüz şuyı"nı "yüz aklığı, şeref, ırz, namus, itibar, şan, vakar, izz ü vakar" vb. anlamlarla karşılamıştır.[39] Bu beyitte ve sonraki birçok beyitte karşılaşılan *yüzi ṣuyı yėre dökil-* deyimi de "itibarını ve değerini kaybetmek, utanmak, namusuna halel getirmek, aşağı bir durumda olmak" anlamında düşünülebilir [40] Günümüz söz kalıplarından "şerefin/namusun/haysiyetin vb. iki paralık edilmesi" ile karşılanabileceğini söylemek yanlış olmasa gerektir.

510. Beyit: *Şahid:* Arapça *şahid*, "şehadet/şuhud" kökünden gelerek "1. Bir şeyin olduğu yerde hazır bulunup olanları gören kimse. 2. Bir dâvâda gördüklerini, bildiklerini anlatarak dâvânın halline yardımcı olan veya bir akdin yapılmasında hazır bulunan kimse, tanık. 3. Söylenen veya yazılan bir husûsu kuvvetlendirmek için tanınmış mûteber bir eserden alınan örnek. 4. Bir sözlükte kelime anlamlarında verilen imzâlı örnek." manalarına gelmektedir.[41] Farsça *şahid* kelimesi ise, "mahbub, güzel kadın, dilber, sevgili" manalarındadır. [42] Üzeyir Aslan da "şahid" kavramının klasik Türk şiirindeki kullanımına dair şu bilgileri paylaşmaktadır: "(…) şahid, 1. *tanık*, 2. *tasavvuf terimi olarak Allah, Hz. Muhammed, Ashab, Hz. Âdem, Hz. Yûsuf, Hz. İsa ve insân-ı kâmil*, 3. *mahbub (sevilen), köle ve cariye* manalarıyla kullanılmakta ve peri, sultan, mülk,

---

[37] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 356. s.; Ozan YILMAZ: *16. Yüzyıl Şârihlerinden Sûdî-i Bosnevî ve Şerh-i Gülistân'ı (İnceleme-Tenkitli Metin):* 854. s.

[38] YILMAZ, M.: *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*: 111. s., *Kubbealtı Lugati:* http://lugatim.com/s/LEMYEZEL.

[39] TULUM, M.: *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı:* 1914 ve 1917. s.

[40] ZÜLFE, Ö.: *Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde:* 58. s.

[41] *Kubbealtı Lugati:* http://lugatim.com/s/%C5%9E%C3%82H%C4%B0T

[42] *Kubbealtı Lugati*: http://lugatim.com/s/%C5%9E%C3%82H%C4%B0T, ONAY, A. T.: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar:* 446. s.

çiçek, servi, gül, vb. unsurlara teşbih edilmektedir. (…)" [43] Bu beyitte de kelimenin iki farklı dildeki iki farklı anlamıyla (*kanıt* ve *güzel kadın*) oyun yapılmaktadır.

556. Beyit=> *Hulle:* Sudî, biri alta diğeri üste giyilen çift kaftana hulle denildiğini, tek kaftana hulle denmeyeceğini bildirmektedir. (*Bûstân Şerhi* I, 179. s.) Sözlüklerde "belden aşağı ve belden yukarı olmak üzere giyilen iki parçadan ibaret elbise", "cennette giyilen elbise" gibi anlamlarla karşılanmaktadır.

576. Beyit=> *Dârâ:* Sasanilerin dışında Fars'ta hüküm süren ikinci bir hanedan da Ahemenîlerdir. İskender'in istilâsına kadar (m.ö. 331) bu bölgede hüküm süren Ahamenîlerin buraya tam olarak ne zaman geldikleri bilinmemektedir. Bu sülalede 3 hükümdarın adı Dârâ'dır. Bunlardan ünlüsü Büyük İskender'e yenilen ve kaçarken ölen III. Dârâ'dır. [44]

604. Beyit=> *Ömer İbn-i Abdülaziz:* Emevî halifesi (717-720)dir. Halifeliği İslâmî kurallar çerçevesinde yürütmeye çalışan Ömer b. Abdülazîz, uygulamalarında esas almak için Hz. Peygamber'in ve anne tarafından dedesi Hz. Ömer'in yönetimle ilgili karar ve icraatları hakkındaki belgeleri toplamış; meşhur âlimleri kendisine danışman seçmiştir. Ayrıca çeşitli vilâyetlerdeki âlimlere mektuplar yazarak onların tavsiyelerini istediği bilinir. Halife Ömer, saraydaki lüks eşyaları beytülmâle koydurması, köle ve câriyeleri âzat etmesi, halktan biri gibi yaşaması ve hutbelerde sadece halifeler için yapılan duayı halk için okunan umumi duaya çevirmesi gibi uygulamalarıyla Emevîler'in geleneksel saltanat görüntülerine son vermiştir. İlk dört halifeyi örnek alan bu davranışları sebebiyle Hulefâ-yi Râşidîn'in beşincisi sayılan Ömer idarî, iktisadî ve içtimaî sahalardaki icraatlarıyla da aynı çizgiyi devam ettirmiştir. Emevîler döneminin başında terkedilen İslâmî yönetim anlayışını yeniden uygulamaya koyan Ömer b. Abdülazîz, 20 veya 25 Receb 101 [5 veya 10 Şubat 720] günü Humus'a bağlı Deyrsemʿân'da vefat etmiştir. Bazı kaynaklarda Abdülmelik evlâdı tarafından zehirletilmesi sonucu öldüğü kaydedilir [45]

---

[43] ASLAN, Ü.: "Klâsik Türk Şiirinde Şâhid", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*: 1. S., 5. s.

[44] Eroğlu, *Kâmûsu'l-Alâm*'dan naklen Dârâ'nın sülalesini "Kiyanyan"; İlaydın, "Keyaniyan"; Tokmak, "Ahamenitler" olarak göstermektedir. Bk: EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 58. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 359. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 69. s

[45] YİĞİT, İ.: "Ömer b. Abdülaziz", *TDVİA:* 34. C., 54-55. s.

634. Beyit=> ***Tikle-Zeng(î):*** Metinde esre ile harekelenen kelime *Kâmûsu'l-Alâm*'da "Tekle"dir. N. Okçu da İranlıların kelimeyi "Tekle" olarak telaffuz ettiklerini bildirmektedir.[46] Tikle/Tekle, Fars'ta hüküm süren Atabek sülalesinin 3. hükümdarıdır. Zengî bin Mevdûd bin Salgur'un oğludur. 575 senesinde babasının vefatı üzerine tahta geçmiştir. Âdil ve nîk-sîret bir hükümdar olmakla ünlüdür. 20 sene hüküm sürdükten sonra vefat etmiştir.[47] ***Zengî:*** Atabek sülalesinin ikinci hükümdarıdır. Devlet mezkûresinin bânîsi olan Sungur'un biraderi ve Mevdud b. Salgur'un oğludur. 556-570 yıllarında 14 sene hüküm sürmüş ve birçok hayrata muvaffak olmuştur. Saltanat uzun süre Zengî'nin neslinde kaldığı için bu sülaleye âl-i Sungur veya Salgur denildiği gibi âl-i Zengî de denilmektedir.[48]

649. Beyit=> ***Harir altına hırka giymek:*** Zengin olunmasına rağmen yoksullar gibi derviş gönlüyle yaşamak; engin gönüllü zengin olmak kastedilmektedir.

692. Beyit=> O acımasız, taş gönüllü zalimin nasıl huzurla uyuduğuna şaşarım. Onun zulmü sebebiyle teng-dil ve perişan-hatır yatan halkın âh ü zârından, feryâd u figânından hiç mi etkilenmez, nasıl uyuyabilir?[49]

702. Beyit=> İlaydın, bu beyitle ilgili "O devirlerde halkın davul sesiyle uyandırıldığı anlaşılmaktadır." notunu düşmüştür. Sûdî de "hâce"den muradın "sahib-i devlet" olduğunu söyledikten sonra "Hâce ki temcîd vaktinde çalan davul avazesiyle uyandı. Yani sabah nakarasıyla bîdâr oldu. Ne bilür ki pâsübânın gecesi ne hâlle geçti? Soğuktan ve uykusuzluktan hâsılı pâsübânın ne çektiğini ne bilir?" demektedir. Bu durumda "davulla uyandırılma" âdetinin Zaîfî'nin yaşadığı 16. yy. Osmanlısından ziyade Şirazlı Sadî'nin yaşadığı dönem ve coğrafyada geçerli olduğunu söylemek isabetli olacaktır.[50]

712. Beyit=> ***Çekirge:*** Sûdî,[51] "Arap, melahın (çekirge) ahşâsından (bağırsak, ciğer vb. organlar) gayrını yer, yani karnı içini yemez kalanını yer, caizdir." bilgisini vermektedir.

---

[46] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 75. s
[47] Ş. SĀMĪ: *Ḳāmūs'l-A'lām:* 3. C., 1663. s.
[48] Ş. SĀMĪ: *Ḳāmūs'l-A'lām:* 4. C., 2425. s.
[49] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 219. s.
[50] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 362 s. Ayrıca bk.: SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 223. s.;
[51] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 226. s.

812. Beyit=> *Kirman:* İran'ın güneyinde bir eyalet. Farsçada "kirm" sözcüğü "böcek kurdu, kurtçuk"; "kirmân" ise "kurtlar, kurtçuklar" manalarına gelir. Metinde memleket adı olan "Kirman" ile kurtlar manasındaki "kirman" arasında cinas yapılmaktadır.

840. Beyit=> *Ehrimen/Ehremen:* "Eski Fars mecusîlerinin itikat ettikleri zulmet ve şer ilahı olan şeytandır. Hürmüzd adlı hayır, nur ve gündüz ilahıyla daima muhasamada bulunduğundan dünyadaki bütün hayır ve şer bunlardan zuhur edermiş. Bir gün Ehremen mağlup olacak, dünya saadete erecekmiş." [52] Beyitlerde cin, şeytan, ifrit, dev manalarında da kullanılır.

844. Beyit=> *Haccac-ı Yusuf:* Ebû Muhammed el-Haccâc b. Yûsuf b. el-Hakem es-Sekafî (ö. 95/714) Zalim lakabıyla meşhur Emevî valisidir. Haccâc, Emevîler'in muhaliflerine karşı çok sert ve acımasız davranmış, aralarında Enes b. Mâlik'in de bulunduğu pek çok kişiye zulmetmiş, meşhur muhaddis ve müfessir Saîd b. Cübeyr dâhil binlerce kişiyi öldürtmüş, kendisine yeminle biat ettirmiş, yeminlerinden dönenlere mürted muamelesi uygulamış, müslüman oldukları halde mevâlîden haraç ve cizye almıştır. Haccâc, Saîd b. Cübeyr'i öldürttükten birkaç ay sonra kendi ölümünü isteyecek kadar büyük ruhî sıkıntılara mâruz kalmış, sonunda dayanılmaz mide ağrıları ve elem içinde ölmüştür. Ölüm haberini alan âlimler ona rahmet dilememişlerdir. Mezarının tahrip edilmesi ihtimaline karşı sapa bir yere gömülerek üzerinden akarsu geçirilmiştir.[53] Sûdî de *Bûstân* ve *Gülistan Şerhi'*nde Hâccâc'la ilgili *Muaviye neslinden Mervan ibni Hakem'in oğlu Abdülmelik'in veziri olduğunu; Kabe'yi mancınıklar kurup yıktığını ve tekrar inşa ettirdiğini, şimdiki yapının ona ait olduğunu; binlerce müslümanı katlettiğini; zalimliği, kan dökücülüğü, işkenceleri hakkında sayısız kıssa* bulunduğunu bildirmektedir.[54]

846. Beyit=> *Nat':* Sûdî bu kelimeyle ilgili "Meşinden ve sahtiyandan olur, soğuk olduğu için yaz günlerinde döşenip üstünde otururlar. Arap diyarında çok olur. (…) O zamanlarda selâtin bir kimsenin yani muteber kimsenin boynu vurulacak olsa bir natın üzerine bir miktar kum dökülürmüş. Ve onun üzerinde boynu vurulurmuş. Ta kim nat kanla mülevves olmasın diye. Hatta Sultan Selim,

---

[52] ONAY, A. T.: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*: 202-203. s.

[53] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: AYCAN, İ.: "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *TDVİA:* 14. C., 427-428. s.

[54] Tam metin için bk.: YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*161. s. , SÜDÎ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 261. s.

Amasya'da Tâcîzâde'nin boynunu vururken böyle eylemiş derler. Haccac-ı Zalim de böyle edermiş." bilgilerini vermiştir.[55]

869. Beyit=> ***İplik çıbanı:*** Bu hikâyede iplik çıbanı hastalığına yakalanan bir hükümdardan bahsedilmektedir. Tokmak, *Ferheng-i Fârsî'*den naklen iplik çıbanı/rişte hastalığı hakkında şu bilgileri vermektedir:

> **Piyû veya piyûk:** İran'ın Lâristan, Bender Lenge ve Bender Abbas şehirlerinin bulunduğu güney sahillerinde yaygın olarak görülen bir yara. Deri altında ve adaleler üzerinde oluşan iplik gibi, boyu 50 cm'yi geçebilen bir kurtçuk, ciltte bir yara ortaya çıkmasına ve yaranın apse yapmasına neden olurmuş. O bölgenin kasap ve berberleri bu kurtçuğu oradan çıkarmakta usta imişler. Bu kişiler küçük bir ameliyatla apseyi açıp kurtçuğun başını büyük bir ihtiyatla yakalar, bir iki cm kadar dışarıya çektikten sonra bir kibrit çöpüne sararlar, çöpü öylece yaranın üstünden bırakırlar, ertesi gün yine bir iki cm çekerek çubuğa sararlarmış. Bu ameliye kurtçuk tamamen dışarıya çıkana kadar günlerce devam edermiş. Bu ameliye sırasında eğer bir kısmı dışarıya çıkmış olan kurtçuk bir yerinden koparsa çok tehlikeliymiş. O takdirde bedende kalan kurtçuk iltihaplanmaya ve şişmeye neden olduğu gibi çok büyük ıstırap verirmiş. Hatta hastanın ölümüne bile sebep olurmuş."[56]

871. Beyit=> ***Beydak:*** Lugat manası "satrançta piyâde denilen taş, paytak"tır.[57] Satrançta son haneye çıkan bir piyade hemen vezir olur ve şahı müşkül duruma düşürür.

895. Beyit=> Beyitte "ipin uç vermesi" *iplik hastalığının nüks etmesi*, "ipucu vermek" *sebebiyet vermek* manalarında kullanılarak "ip/rişte" ve "uç/ser" kelimeleri arasında oyun yapılmaktadır. Özetle beyitin "Bundan sonra da ayağını denk almazsan tekrar iplik çıbanına yakalanabilirsin." manasında olduğu söylenebilir. Ayrıca "İplik çıbanı" için bk.: *869. Beyit Açk.*

900. Beyit=> ***Yele varmak*****:** "Heba olmak, havaya gitmek, boşa gitmek, heder olmak, savrulup telef olmak"[58] anlamlarında kullanılan bir deyimdir. Beyitte sahip olunan bütün zenginlik ve iktidarın savrulup gittiği, kaybedildiği anlatılmaktadır.

904. Beyit=> ***Gûy u Çevgân*****:** Asya kıtasında oynanan, tarihi oldukça eski olan meşhur bir oyundur. Bu oyunda topa "gûy", topu çelmeye yarayan ucu eğri sopaya da "çevgân" adı verilir. Bu oyun, atlar üzerinde iki takım hâlinde oynanmaktadır. Biniciler ellerindeki çevgânla gûyu, karşı tarafın iki direk arasındaki kalesinden geçirmeye çalışırlardı. Bunu başaran taraf, oyunu kazanırdı. Sonradan çevgâna Türkler "savlecan" adını vermişlerdir. Bu oyunun kaynaklarda bazen "cirit"

---

[55] SŪDÎ: *Şerḥ-i Būstān*: I. c., 262. s.
[56] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 92. s
[57] http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=beydak&mi=0
[58] TANYERİ, M. A.: *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*: 246. s.

oyunu ile karıştırıldığı da görülmektedir. Bugün Batı'da oynanan birçok oyunun (Polo vb.) bu oyundan geliştirildiği düşünülmektedir. Evliya Çelebi, Bitliste Çevgân Meydânı'nda gördüğü bu oyunu şöyle nakletmektedir:[59]

"Çevgân oynamak oldur kim bu meydânun bir başında seng-i hârâ var. Bir başında yine bir sütûn-ı müntehâdikilmişdür. Bir tarafda bin atlı ve bir tarafda bin atlı cem' olub, ellerinde birer kızılcuk ağacından eğri bir gobâl ve çevgân ile âmâde olurlar. Mezkûr meydân-ı mülâ'abeye âdem kellesi kadar bir ağac-ı müdevver top korlar. Bir tarafdan sekiz kat mehter-hâneye hurralar urulub âvâz-ı dühül evce peyveste oldukda bir tarafdan bir âdem ve bir cânibden at bırağub meydândaki topa biri bir çevgân urub kendi taraflarındaki meyile geçirmeye bu topa çevgânlar ururlar. Biri dahi at ile segirdüb o galtân olan topa bir çevgân urub kendi hudûdundaki amûda götürmek ister. Biri dahi yetişüb top havâda tayerân iderken bir çevgân urub biri dahi urub netîce tarafeynün askereyni birbirlerine girüb fakîr topa öyle çevgân gobâllar ururlar kim niçesi pâre pâre olub elbette bir hâl ile bir tarafı halkı gâlib gelüb, topu kendi hudûdlarına götürüb karşı tarafdakiler mağlûb, topu alanlar gâlib, mağlûblar gâliblere bade'l-çevgân azîm ziyâfetler iderler. Bir acâyib temâşâdur. Ve acîb pehlivânlıkdur. Ve gâyetü'l-gâye fârisü'l-hayllikdür. Ammâ niçe atlarun ayağına çevgân râst gelüb hurd ider.. Yâhûd fakîr mühre ve hısân leng olur. Ammâ fakîr atlar eyle muallem olmışlar kim hirre fâreyi niçe gözedürse, çevgân atları topu eyle gözedürler. Hakkâ ki yegrek pehlivânlukdur. Ammâ niçe kerre bu top için ceng-i azîm olub niçe kan olmışdur. Ahir-i kâr kavil ile oynarlar. Meselâ beş kerre yâhûd on kerre kankı taraf halkı, topu kendileri tarafına kavilleri üzre meyillere götürürse, meydân anlara kalub ziyâfeti mağlûb olan ider."

910. Beyit=> ***Aziz:*** Bk.: *392. beyitin açk.*

921. Beyit=> ***Kızıl Arslan-Kale-Elvend*****:** Kızıl Arslan Muzafferüddîn İbn-i Ulduguz lakabıyla anılan ve 581-587 yıllarında hüküm sürmüş Azerbaycan Atabeki'dir. Sûdî, Kızıl Arslan Kalesi'nin Diyarbakır'da muhkem bir hisar olduğunu bildirmektedir. Elvend Dağı ise İran'ın batısında, Hemedan civarındadır. 3746 rakımlı yüksek bir dağdır. Üstünden Dâryûş (Salt: mö 522-486)'tan kalma "Bîsütûn" adını taşıyan, çivi yazısıyla yazılmış bir kitabe vardır. Sûdî, eski ilm-i mesaha kitaplarının bu dağı dünyanın en yüksek dağı olarak kabul ettiklerini ve Rum'daki birçok dağın Elvend'in yanında tepecik kaldığını bildirmektedir.[60]

939. Beyit=> ***Kisra:*** Araplar'ın Sâsânî hükümdarları için kullandıkları unvan. Sâsânî kral isimlerinden Hüsrev'in Süryânîce'de aldığı Kesrô (Kôsrô) şeklinden Arapçalaştırılmış ve "Sâsânî hükümdarı" mânasında cins ismi/unvan olarak kullanılmıştır. Sâsânî kisrâları içerisinde en çok meşhur olan ***Enûşirvân*** klasik Arap, Fars ve Türk edebiyatlarına konu olmuştur.[61] Beyitte de Nûşirevân kastedilmektedir. (Ayrıca bk.: *114. Beyitin Açk.*)

---

[59] Evliya Çelebi'nin "gûy u çevgân"ı anlattığı metnin tamamı ve daha detaylı bilgi için bk.: KARABEY, T.: "Evliyâ Çelebî Seyâhatnâmesinde Gûy u Çevgân Oyunu", *Turkish Studies*: Volume 7/1, Winter 2012, p. 81-86.

[60] SŪDĪ: Şerḥ-i Būstān: I. c., 280. s., YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*95. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 96. s

[61] AVCI, C.: "Kisra", TDVİA: 26. C., 71-72. s.

942. Beyit=> ***Alparslan:*** Malazgirt savaşıyla Anadolu'nun kapılarını Türklere açan Büyük Selçuklu devletinin ikinci hükümdarıdır. Beyitte zikredilen oğlu da Sultan Melikşah'tır.

953. Beyit=> ***Gûr:*** Herat'ın doğu ve güneydoğusunda bulunan Orta Afganistan'ın dağlık bölgesiyle Gürcistan'ın (Garşistan) güneyi, Cûzcân, Ferahrûd, Herîrûd ve Murgap nehirlerinin yöresindeki topraklara Gûr/Gor denilirdi.[62]

969. Beyit=> ***Hızır:*** Hz. Musa döneminde yaşamış, kendisine ilahi bilgi ve hikmet öğretilmiş kişidir. Beyitte *Kuran*'daki bir kıssaya telmih yapılmaktadır (Kehf,18/71-79):

"Derken yola koyuldular. Nihayet, bir gemiye bindiklerinde (adam) gemiyi deldi. Mûsâ, "Sen onu içindekileri boğmak için mi deldin? Doğrusu, şaşılacak bir iş yaptın." dedi. (71) Adam, "Sen benimle beraberliğe asla sabredemezsin, demedim mi?" dedi. (72)Mûsâ, "Unuttuğum için bana çıkışma ve bu işimde bana güçlük çıkarma!" dedi.(73) Yine yola koyuldular. Nihayet bir erkek çocukla karşılaştıklarında adam (hemen) onu öldürdü. Mûsâ, "Bir cana karşılık olmaksızın suçsuz birini mi öldürdün? Andolsun çok kötü bir iş yaptın!" dedi. (74) Adam, "Sana, benimle beraberliğe asla sabredemezsin demedim mi?" dedi. (75) Mûsâ, "Eğer bundan sonra sana bir şey hakkında soru sorarsam, artık benimle arkadaşlık etme. Doğrusu, tarafımdan (dilenecek son) özre ulaştın (bu son özür dileyişim)" dedi. (76) Yine yola koyuldular. Nihayet bir şehir halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Halk onları konuk etmek istemedi. Derken orada yıkılmaya yüz tutmuş bir duvar gördüler. Adam hemen o duvarı doğrulttu. Mûsâ, "İsteseydin bu iş için bir ücret alırdın" dedi. (77) Adam, "İşte bu birbirimizden ayrılmamız demektir" dedi. "Şimdi sana sabredemediğin şeylerin içyüzünü anlatacağım." (78) "O gemi, denizde çalışan bir takım yoksul kimselere ait idi. Onu yaralamak istedim, çünkü onların ilerisinde, her gemiyi zorla ele geçiren bir kral vardı." (79)

987. Beyit=> ***Eğer Keçesi:*** Katlanıp eğerin altına konan keçe. Konaklarda atın üzerinden alınır, kilim, yastık yerine kullanılırmış.[63]

1004. Beyit=> Sûdî, şerhinde bu beyit için şu açıklamayı yapmıştır: "… Mahsul-i beyt: Dihkan ümitsizlik[le] başını kaldırdı ve dedi yani hayattan recasını kat' edip dedi kabir gecesi hanede yatmak mümkün değildir hâsılı ecel gelicek bir nefes te'hir ü terâhı mümkün değildir."[64]

1020. Beyit=> ***Me'mun:*** İsminin tam künyesi Ebû Caʿfer (Ebü'l-Abbâs) Abdullāh el-Me'mûn b. Hârûn er-Reşîd b. Muhammed el-Mehdî b. Abdillâh el-Mansûr el-Abbâsî (ö. 218/833)'dir. Harunürreşid'in ikinci oğlu yedinci Abbâsî halifesi (813-833)dir. Ebû Caʿfer el-Mansûr zamanında başlayan Yunanca eserlerin Süryânîce tercümelerinden Arapçaya çevrilmesi işi Me'mûn döneminde oldukça hızlanmış ve doğrudan doğruya Yunancadan da Arapçaya çeviriler yapılmıştır.

---

[62] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: SIDDIQUİ,İ. H.: "Gurlular", *TDVİA:* 14. C., 207-211

[63] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 370. s.

[64] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. c., 307. s.

Mehdî ve Hârûnürreşîd zamanında dil ve edebiyatla sınırlı olan faaliyetler Me'mûn devrinde müsbet ilimler ve felsefe sahasına yansımış, bu da İslâm kültür tarihinde önemli sonuçlar doğurmuştur. 830 yılında Me'mûn'un Bağdat'ta kurduğu veya geliştirdiği Beytülhikme (Dârülhikme) bir tercüme ve araştırma enstitüsü, aynı zamanda bir rasathâne ve kütüphane fonksiyonu icra ediyordu. Bu dönemde felsefe, hendese, mûsiki ve tıp alanlarında yazılmış eserleri getirmeleri için İstanbul'a heyetler gönderilmiş, getirilen bu eserler Arapça'ya çevrilmiştir. Klasik felsefe ve tabiat ilimleriyle yakından ilgilenen halife hem âlimleri desteklemiş hem de kurumlar oluşturmuştur. İlim ve tercüme faaliyetlerine altın çağını yaşatan Beytülhikme'nin bu alanda seçkin bir yeri vardır.[65]

1027. Beyit=> *Bûstân*'ın Türkçe şerh ve tercümelerinde Halife Memûn, cariyeye "Neyimden hoşlanmadın, beni neden reddettin, benim neyimi beğenmiyorsun; gönlüne kimden zarar geldi?" şeklinde soru yöneltmektedir. [66] Burada ilk bakışta Zaîfî'nin "Ey padişah! Ey ehl-i cah!" hitaplarıyla bu beyti cariyenin ağzından Memûn'a yöneltilen bir soru olarak yazdığı görülse de daha dikkatli bir bakışla böyle bir anlamın bir sonraki beyitle örtüşmediği, hikâyenin kurgusuna uymadığı anlaşılmaktadır. Metinde bu durumun ortaya çıktığı başka beyitler de vardır. (Bk.: 1047. beyit) Hikâye akışında herhangi bir kopukluk yaşanmasına sebebiyet vermemek için şairin bazen beyit içinde kullandığı "Ey!" ünlemini hemen arkasından gelen beyitteki şahsa hitaben -seslenme, dikkat çekme; Bre!, Bak! gibi manalarda- kullandığını kabul etmek isabetli bir karar olacaktır.

1037. Beyit=> ***Sekamonya:*** Sûdî, bu bitkinin müshil olarak kullanıldığı bilgisini



verirken Kilisli Rıfat, bu ota "bingöz otu" denildiğini de yazmıştır.[67] Elektronik ortamda yapılan araştırmalarda da Latince adı *Convolvulus Scammoniae, Convolvulus Arvensis* bu bitkinin

[65] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: BOZKURT, N.: "Me'mûn", *TDVİA*: 29. C., 101-104. s.

[66] Beyitle ilgili diğer tercüme ve şerhler için bk.: SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. c., 316. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 77. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 103. s, Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 73. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 98. s.

[67] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. c., 319. s, Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 74. s.,

"Sekamonya/Mahmude/Mahmudiye/Bingöz Otu" olarak bilindiği anlaşılmaktadır:[68]

"Temmuz-Ağustos aylarında huni şeklinde sarımsı beyaz renkli çiçekler açan, sürünücü ve sütlü, 80-90 cm boyunda bir nebattır. Kumlu top bölgeleri sever. Güneşli ovalar, tepeler ve dağlarda bulunur. **Yetiştiği Yerler:** Akdeniz iklimi bitkisi olan mahmude, Anadolu'nun da yerli nebatlarındandır. Suriye, Irak, Mısır, Yunanistan ve Türkiye'de de özellikle Bursa, İzmir, Muğla, Antalya, Adana ve Antakya da mevcuttur. **Kullanılışı:** Mahmude'nin kökleri veya köklerinden elde edilen sakızı kullanılır. Kökleri için mahmude ilkbaharda topraktan sökülerek yıkanır. Toprak üstü kısımlarıyla, yan kökler kesilerek atılır ve kalan kökler temiz bir yere serilerek kurutulur. Kullanılacağı zaman toz haline getirilip yutulur. **Tıbbi Etkisi:** Kalın bağırsağa su çekerek dışkıyı yumuşatır ve ishale sebep olur. Özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde, mahmude kökü müshil ilaç olarak altın devrini yaşamıştır, toz haline getirilmiş kökleri günde 0,5 - 2 gr olarak yutulur."[69]

1047. Beyit=> *Sehban*: Bk. *78. Beyitin Açk.* Ayrıca bk.: *1027. Beyitin Açk.*

1048. Beyit=> *Emr bi'l-marûf ve nehy ani'l-münker*'e gönderme yapıldığı söylenebilir. İslam dininde bir ibadet olarak kabul edilen bu kavram, dine göre yapılması gereken işleri emir ve teşvik, yapılmaması gereken işleri de yasaklamaya, engellemeye gayret etmek demektir.[70] Kur'ân-ı Kerîm'de maʿrûf ve münker kelimeleri dokuz âyette "maʿrûfu emretme, münkeri nehyetme" anlamına gelen ifade kalıplarıyla geçmektedir. (Bk.: *Âl-i İmran* 3/104, 110, 114 vb.) Bu konuyla ilgili birçok hadis de vardır. Hadislerin birçoğunda nehy-i münkerin "elle, dille, gönülden dilemek" şeklinde üç türlü yapılması gerektiği söylenmektedir: *Kim bir kötülük görürse eliyle, buna gücü yetmezse diliyle onu önlesin; buna da gücü yetmezse kalbiyle kötülüğe öfke duysun; bu ise imanın en zayıf derecesidir. (*Müslim, "Îmân", 78; Ebû Dâvûd, "Salât", 232) İslam âlimleri de birçok kez bu konuya değinmiş, bunun farz olduğunu bildirmişlerdir[71]: *Emr-i maruf ve nehy-i münkeri el ile yapmak, hükümete, dille yapmak, din adamlarına, kalple yapmak da her Müslümana farzdır. Kendinin ve Müslümanların dinine veya dünyasına zarar gelecek işleri bırakmak vacip olur. Öldürüleceğini bilenin cihat yapması caiz olmaz. Sultanın, kendi aklıyla, arzusuyla verdiği emirlerine itaat etmek gerekmez. Fakat sultan zalimse, eziyet ve işkence ediyorsa, onun emirlerine uymak gerekir. Hele, itaat etmeyenleri öldürüyorsa, kendini tehlikeye atmak, kimseye caiz olmaz. Emr-i maruf, fitneye yol açarsa yapılmaz.* (Hadika)

---

[68] *Encyclopaedia Britannica:* "Bindweed", https://www.britannica.com/plant/bindweed#ref149434 , http://dogalbitkiler.com/mahmude-bingoz-otu-sekamonya-mahmudiye/

[69] http://www.bursabitkisel.com/makaleler/sekamonya

[70] AKAY, H.: *İslami Terimler Sözlüğü:* 19. s

[71] Ayrıca ayrıntılı bilgi için (dinî, hukuki, gelenek vs. açısından) bk.: ÇAĞRICI, M.: "Emir bi'l-Ma'rûf Nehiy ani'l-Münker", *TDVİA*: 11. C., 138-141. s .

1071. Beyit=> ***Müştzen:*** Yumrukçu, bir nevi eski zaman boksörüdür. Sûdî, bu sporcuların başparmaklarını avuç içine alarak sağ ellerini yumruk yaptıklarını, sol ellerinde matrak gibi bir nesneyi tuttuklarını, matrak oyunu gibi oynayıp dövüştüklerini bildirmektedir. Şam'da tahsilini yaparken Semerkantlı müştzenlerle karşılaştığını, bunları misafirlerdir diye hamama götürdüğünü ve bir süre sonra hamamda bu müştzenlerin duvarlara arka arkaya yumruk vurarak idman yaptıklarını anlatmaktadır.[72]

1080. Beyit=> ***Şirin-Perviz:*** Bir aşk macerasının anlatıldığı ünlü mesnevidir. Hikâyenin aslı Sâsâni Hükümdarı Pervîz'in hayatından alınmış olup *Hüsrev ü Şîrîn, Şîrîn ü Hüsrev, Ferhâd ve Şîrîn*, *Ferhadnâme* gibi adlarla da bilinmektedir.[73] Acem kahramanlarından Perviz, Hürmüz'ün oğlu Hüsrev'in lakabıdır. Bu yüzden birçok yerde Hüsrev-i Perviz şeklinde geçer. Şair bu beyitte şirin kelimesinin "tatlı" anlamıyla bir mesnevi karakterine nam oluşu arasında oyun yapmaktadır.

1083. Beyit=> ***Çaylak:*** Çaylaklar, yırtıcı kuşlar takımından bir bölük kuştur. Akrabaları olan kartal, şahin atmaca gibi kuşlardan beslenme davranışlarıyla ayrılırlar. Çaylaklar bu akrabaları gibi canlı hayvanları avlayabilir ve onlardan farklı olarak bulurlarsa leş de yerler. Avladıkları hayvanları doğanların aksine güvercin, turaç değil; tarla sıçanı, fare gibi küçük hayvanlardır. Renkleri ve kendilerini çöplükler civarında bir araya getiren benzer beslenme alışkanlıklarından ötürü divan şiirinde hemen her zaman karga (zağ) ile birlikte anılan çaylak (zeğan) olumsuz çağrışımlarla yüklüdür.[74] Çaylak, bu beyitte de yine olumsuz bir manada post sahibi kurttan aşağıda tutularak çıplaklık/fakirlik/açlık hâlinin simgesi olarak kullanılmıştır.

1104. Beyit=> ***Leheb-Ebû Leheb:*** Leheb, "alev, alevli ateş" demektir. Ebû Leheb, "Alev Babası"; İslam'ın baş düşmanlarından olan Abdüluzzâ adlı adama verilen lakaptır. Ebû Leheb, Hz. Peygamber'e eziyet ederdi; karısı Ümmü Cemil de diken toplar, Peygamber'in geleceği yollara, eziyet versin diye, serperdi. Ebu

---

[72] Metnin tamamı ve daha fazla bilgi için bk.: YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*CLXXXV. s. , SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 325. s.

[73] Ayrıca detaylı bilgi için bk.: ERKAN, M., HACIEMİNOĞLU, N., ÖZKAN, M.: "Hüsrev ü Şirin", *TDVİA*: 19. C, 53-57. s.

[74] CEYLAN, Ö.: *Kuşlar Divanı: Osmanlı Şiir Kuşları:* 77-78. s.

Leheb ve karısı -ve onun gibiler hakkında- "Mesed Suresi" inmiştir.[75] Bu sure Leheb/Tebbet adıyla da bilinir (Bk.: *Kurân-ı Kerîm*, 111. S.):

Ebû Leheb'in elleri kurusun. Zaten kurudu. (1) Ona ne malı fayda verdi, ne de kazandığı. (2) O, bir alevli ateşe girecektir, (3) Boynunda bükülmüş hurma liflerinden bir ip olduğu halde sırtında odun taşıyarak karısı da (o ateşe girecektir). (4-5)[76]

1119. Beyit=> *Gûy u Çevgân*: Bk.: *904. Beytin Açk.*

1126. Beyit=> *Dârâ-Rüstem:* *Dârâ,* Keyaniyan sülalesinden dokuzuncu ve sonuncu hükümdardır. Ekber, Keykubad da derler. İskender'le yaptığı harpte mağlup olmuş; vefatıyla sülalesi sona ermiştir.[77] (Daha geniş bilgi için bk.: 576. Beyit Açk., "Dârâ") *Rüstem* hakkında Şehnâme'yi esas alarak bilgi veren Nimet Yıldırım ise şunları nakletmektedir:

"(..)Rüstem, millî kahraman ak saçlı Zâl'in Kâbil Hükümdarı Mihrâb'ın kızı Rûdâbe ile evliliğinden, çok iri olduğu için doğumunu gerçekleştiremeyen annesinin karnını daha önce babası Zâl'i de büyütmüş olan Sîmurg'un yarmasıyla dünyaya gelmiş ve hızla büyüyüp gelişerek kısa sürede yiğitlere yaraşır bir vücut yapısına ve güce kavuşmuştur. Hayatının tamamı başarılarla dolu olarak Zâbülistân'da geçen Rüstem 700 batman ağırlığındaki gürzü, güçlü kemendi, kaplan postundan yapılmış elbisesi ve yıldırım hızındaki atı Rahş ile İran krallarının sıkıntıya düştükleri anda yardımlarına koşmuş, onları ve İran halkını büyük tehlikelerden kurtarmıştır. Bunlar arasında Hefthân'ı geçtikten sonra Dîv-i Sepîd ile savaşması, Bîjen'i Ehrimen yaratılışlı Efrâsiyâb'ın kuyusundan kurtarması ve Siyâveş'in intikamını alması, Eşkebûs'u ve âsi şehzade İsfendiyâr'ı öldürmesi sayılabilir. Bilmeden oğlu Sührâb ile de savaşmış ve onu yaralayarak ölümüne sebep olmuştur. Sonunda üvey kardeşi Şeğâd'ın hileleriyle mızrak ve hançer dolu bir kuyuya düşürülerek atıyla birlikte öldürülmüştür. (…)"[78]

1129. Beyit=> *Ta'viz-Dilbağı:* Sûdî, hamail/muska manasındaki dilbağına "taviz" dendiğini bildirmektedir. Beyitte Arapçadaki " **الإحْسَانُ يَقْطَعُ اللِّسَانَ** " (İhsan, dili keser.) özlü sözüne gönderme yapıldığı söylenebilir. Hakan Taş da eski metinlerde geçen "dil bağı" diye bir deyimin varlığından bahsederek bu deyimin "söyleme gücünü engelleyen şey" manasına geldiğini ve umumiyetle "zülf, nutk, lal, hırz, ta'vîz" vb. sözcüklerle birlikte kullanıldığını bildirmektedir. Beyitte bir isim tamlaması suretiyle olmasa da "taviz" kelimesiyle birlikte kullanılan "dilini bağla" ifadesinin yine "sustur, konuşmasını engelle" gibi benzer manaları taşıdığı söylenebilir.[79]

1131. Beyit=> *İsfendiyar:* İran'da İslâm öncesi hânedanlardan Keyânîler'in hükümdarı Güştâsb'ın en büyük oğludur. Babası hayatta iken Zerdüştîliği kabul eden İsfendiyâr, bu dini yaymak için birçok savaşa katılmış ve önemli başarılar elde

---

[75] AKAY, H.: *İslami Terimler Sözlüğü:* 274. s

[76] http://kuran.diyanet.gov.tr/mushaf/kuran-meal-2/tebbet-suresi-111/ayet-1/diyanet-isleri-baskanligi-meali-1

[77] ONAY, A. T.: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*: 73. s.

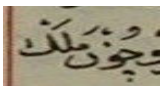
[78] YILDIRIM, N.: "Rüstem-i Zâl", *TDVİA*: 35. C., 294-295. s.

[79] TAŞ, H.: *Meâlî Dîvân*: 341. s., SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 337. s.

etmiştir. Bu yüzden Zerdüşt tarafından efsunlanır, "rûyînten" (tunç bedenli) olur. Bu sebeple gözleri hariç vücudunun öteki organları dış etkilerden ve silahlardan etkilenmez. Babasıyla arasında taht yüzünden bazı sıkıntılar oluşur. Babası Rüstem-i Zâl'i bağlayıp getirirse tahtı ona bırakacağını söyler; ancak asıl amacı ondan kurtulmaktır. İsfendiyar bu istek üzerine Şebistan'a gider ve Rüstem'le savaşa girişir. Uzun mücadeleler sırasında Rüstem, İsfendiyar'ın zayıf noktasının gözleri olduğunu öğrenir ve onu gözlerinden çatal bir okla vurarak öldürür.[80] (Ayrıca bk.: 1126. Beyit Açk., "Rüstem".)

1155. Beyit=> ***Efrasiyab:*** İran millî destanında İran düşmanı olarak gösterilen Turan hükümdarı Efrasiyab/ Afrasiyab hakkında Tahsin Yazıcı şu bilgileri vermektedir:

"(…) İran efsanevî tarihinde korkunç bir savaşçı ve büyük bir kumandan olarak geçen Efrâsiyâb, kötülük ilâhı Ehrimen'in yeryüzündeki temsilcisi sayılır ve şeceresi yedi göbekte yine efsanevî hükümdarlardan Ferîdun'a ulaşır. Efrâsiyâb Avesta'da hilekâr ve kötü insan tipini temsil ettiği gibi İran ırkının da baş düşmanı olarak gösterilir. Efrâsiyâb yer altında, duvarları demirden kale içinde bulunan 100 sütunlu bir sarayda yaşar. Bu saray güneş, ay ve yıldızlarla aydınlanır. Saray Efrâsiyâb'ın sihriyle donatılmış olup içinden su, şarap, süt ve yoğurt (mast-ı zete) ırmakları akar. Efrâsiyâb, hükümdarlık güç ve yeteneği olan "ferr"i ele geçirmek için birçok teşebbüste bulunursa da onu elde edemez. Ferre sahip olmak için dünyanın yedi iklimini dolaşır. Bu gezisi sırasında sadece kısa bir süre için onu elde edebilir. İranlılar, ülkelerini işgal eden Dahhâk'ın dedesi Zeynigev'e karşı Efrâsiyâb'dan yardım isterler. Efrâsiyâb Zeynigev'i kovar ve bir süre ferre kavuşmuş olur. Pehlevî kaynaklarından Meno Hred'e göre Ehrimen, Efrâsiyâb ile Dahhâk ve İskender'i ölümsüz kılar. Ancak Ahura Mazda onları ölümlü hale getirir. Buna karşılık Ehrimen de Cemşîd, Ferîdun ve Keykâvus'u ölümlü yapar. Genellikle çok uzun ömürlü olduğu kabul edilen Efrâsiyâb'ın 400-2000 yıl yaşadığı rivayetlerine rastlanır. (…) Efrâsiyâb, Şahnâme'de bir yandan dünyanın kötü hükümdarları arasında gösterilirken bir yandan da güçlü, kabiliyetli ve yiğit bir kumandan olarak nitelendirilir. Nitekim kötülüğü temsil eder gibi görünen Efrâsiyâb aynı zamanda merhametli ve yapıcı bir kahramandır. Onun Siyavuş'a karşı davranışı, Zerenc şehrini kurması, kanallar açtırması, ok ve yay yapma mahareti, İran'daki birçok yerleşim merkezinin ona atfedilmesi iyi yanlarını gösterir. Yunan kaynaklarında sözü edilen Keyhusrev, İran şahlık hânedanının kurucusu Kuroş olarak kabul edildiği takdirde Efrâsiyâb'ın da Med Kralı Astiyog olması gerekir. (…)"[81]

1155. Beyit=> Beyitin ilk mısraındaki son kelime iki üstün bir cezm ile harekelenmiştir:  . Ancak "melek/meleg" gibi okunuşlar beyitteki anlam örgüsüne uymamaktadır. Şairin burada bir kafiye hatasından kurtulmak için "melik" kelimesini "melek" olarak harekelediği akla gelmektedir. Tabii bu harflerin fethalı okunuşundan ibaret olan ve tarafımızca bilinmeyen/bulunamayan başka bir kelime/anlam olması da muhtemeldir. Beyitteki anlamı havada bırakmayacak

[80] ALBAYRAK, N.: "İsfendiyar", *TDVİA:* 22. C., 511-512. s.
[81] YAZICI, T.: "Efrâsiyâb", *TDVİA*: 10. C., 478-479. s.

şekilde yeni bir okuyuş/anlam teklifi gelene kadar bu kelimeyi "melik" anlamıyla nesre çeviriye dâhil etmenin isabetli olacağı kanaatindeyiz.

1186. Beyit=> Zaîfî, hikâyenin bu kısmında birkaç beyti tercümesine dâhil etmemiştir. Bu yüzden bu beyite gelindiğinde hikâye akışında kopukluk hissedilmektedir. Bunu gidermek ve beyti daha iyi anlamak adına diğer *Bûstân* tercüme ve şerhlerinden hikâyenin bu kısmını aktarmak isabetli olacaktır: "Savaşta birinin kaçtığını gördün mü? Onu düşman öldürmediyse sen öldür. Ahlaksız çocuklar, savaş günü kadın gibi kaçan kılıç erlerinden daha iyidirler."[82]

1187. Beyit=> *Gürgin:* Sûdî'nin "Şâhnâmede yazılan pehlivanlardan birinin ismidir." dediği Gürgin, Gürgân şehrini kurduğu söylenen efsanevi İran kahramanı Mîlâd'ın oğludur. İranlılar "Gorgîn" derler. Gürgin'in büyük macerası Bijen ile Münije'nin hikâyesindedir. Turan'la sınırda bir bölge olan Erman'a domuzlar musallat olmuştur; Ermanlılar tarım arazilerine zarar veren bu hayvanlardan kurtulmak için Hüsrev'den yardım isterler. Hüsrev de bu iş için Bijen'le Gürgin'i görevlendirir. Gürgin bu görev esnasında korkakça davranırken Bijen cesurdur ve Erman'a vardıklarında domuzları öldürür. Gürgin, Bijen'in cesaretini kıskanır. Gürgin, bir tuzak kurar ve Bijen'i Efrasiyap'ın kızı Münije'nin bir ziyafet düzenlediği düşman ülke Turan'a götürür. Münije'yle Bijen ilk bakışta âşık olurlar. Efrasiyap bu haberi alınca Bijen'i tutuklar. Önce öldürmek istese de sonra bundan vazgeçer ve onu bir zindana atar. Kızını da cezalandırır. Bu arada Gürgin, Bijen'in yaban eşeği yakalamaya çalışırken kaybolduğu hikâyesiyle eve döner. Yalan söylediği anlaşılır; zincire vurulur. Ancak daha sonra Rüstem'in yardımıyla serbest bırakılır. Hüsrev, Bijen'i kurtarmak için Rüstem'i görevlendirir. Rüstem Efrasiyab'ın ülkesine giderek savaşır, düşmanlarını yenerek Bijen'i kuyudan ip sarkıtarak çıkarır ve birlikte İran'a dönerler.[83]

1188 ve 1189. Beyit=> *Yüzü suyu dökmek*: Bk.:*482. Beyitin Açk.*

1202. Beyit=> *Sulh Ayeti:* Kaynaklarda bilhassa bu şekilde anılan bir ayete tesadüf edilemedi; bu sebeple burada Kuran-ı Kerim'de sulha ait hükümler içeren bütün ayetlerin kastedildiği söylenebilir. Sûdî de eserinde "sulh ayeti okuma"yı, "Yani

---

[82] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 88. s.

[83] İNCE, A.: "'Kuyu Cadısı' ve Düşündürdükleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*: 21. S., 115. s. KHALEGHİ-MOTLAGH, Djalal: "Gorgin", *Encyclopaedia Iranica:* Vol. XI, Fasc. 2, p. 163. http://www.iranicaonline.org/articles/gorgin

zahiren sulh etmek istedi." şeklinde açıklamakta, belirli bir ayeti zikretmemektedir. Kuran-ı Kerim'de sulha dair ayetlerden bazıları şöyledir:

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et. Çünkü o hakkıyla işitendir, hakkıyla bilendir." (Enfal 8/61), "Yeryüzünde ıslaha çalışmayıp fesat çıkaran haddi aşmışların emrine itaat etmeyin." (Şuara 26/151), "… Kim, bir insanı, bir can karşılığı veya yeryüzünde bir bozgunculuk çıkarmak karşılığı olmaksızın öldürürse, o sanki bütün insanları öldürmüştür. Her kim de birini (hayatını kurtararak) yaşatırsa sanki bütün insanları yaşatmıştır. …" (Maide 5/32), " Eğer müminlerden iki gurup birbirleriyle vuruşurlarsa aralarını düzeltin. " (Hucurat 49/9) (…)

1213. Beyit=> Diğer *Bûstân* tercüme ve şerhlerinde bu beyitin anlamı "Kurtlar birbirine düştüğü zaman koyunlar aralarında rahat ve huzura ererler. Çünkü kurtlar birbirine düştüğünde koyunları unuturlar; koyunlar kurtlardan salim ve emin olurlar." şeklindedir. [84] Bir sonraki beyitteki anlam da bu anlamı destekler mahiyette olduğu için 1213. beyitteki ikinci mısraın "başarlar ḳoyunlar arada seni" şeklindeki okunuşuna ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır.

1237-1238. Beyit=> Zaîfî, hikâyenin bu kısmında da birkaç beyti tercümesine dâhil etmemiştir. Bu yüzden bu bölümdeki beyitler nesre çevrildiğinde hikâyedeki akışın koptuğu hissedilmektedir. Diğer *Bûstân* tercüme ve şerhlerinde bu kısım şöyle nakledilmiştir: "Bir kaleyi düşmanın elinden koparınca halkını rahat ettir, onlara çok iyi davran. Çünkü düşman tekrar savaş kapısını çalacak olursa halkı seninle bir olur, düşmanın başını ezer. Ama eğer şehir halkına zarar verirsen şehir kapısını düşmanın yüzüne karşı kapaman gereksiz olur. Çünkü sen düşman savaşçılarını kapıdadır zannedersin ama düşmanla birlik olanlar, düşmanın müttefikleri şehrin içindedir."[85]

1241. Beyit=> ***Çadır-Sefer:*** Eskiden sefere hazırlanan kumandanlar, çadırlarının kapılarını gidecekleri yere doğru açtırırlarmış.[86]

1242. Beyit=> ***Behmen; Abilistan*: *Behmen*,** Keyaniyan hanedanından Güştasb'ın torunu ve İsfendiyar'ın oğludur. Bazı kaynaklar asıl adının Erdşîr olup Behmen'in lakap olduğunu nakledersе de bunun bir isim karışıklığından kaynaklandığı ileri sürülmektedir. 110 yıl tahtta kaldıktan sonra ölümü üzerine kızı (bir rivayete göre eşi) Hüma tahta geçer. İsfendiyar'ın Rüstem'in okuyla

[84] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 359. s. ; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 91. s.; TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 116. s.

[85] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 92-93. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 118. s, Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 87. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 115. s.; SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 366. s

[86] EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 115. s.

ölümü üzerine oğlu Behmen'i Rüstem büyütmüştür. Taberi Tarihi'ne göre Rüstem ona bütün savaş oyunlarını öğretmiştir. Bu beyitte de olduğu gibi Behmen birçok beyitte kahramanlık ve usta savaşçılık sembolü olarak geçmektedir. [87]

Abilistan, Sûdî'de ve diğer *Bûstân* tercümelerinde "Zabülistan" olarak geçmektedir. Sûdî, Zabülistan için "Gülistan ve Gülistan gibi bir memleket ismidir." demektedir. [88] İlaydın ise bu memleketin adının Şehname'de çok geçtiğini bildirerek "Afganistan'la Belucistan arasındaki dağlık arazi. Halkının cesur ve kahraman olmasıyla anılır." bilgilerini vermektedir. [89] Kelimeyi "Abilistan" olarak kabul edip kaynaklarda tarama yapıldığında ise *Oruç Beğ Tarihi*'nde bugünkü Elbistan'ın "Abilistan" olarak anıldığı bilgisine rastlanıldı.[90] Lakin -beyitte geçen "Behmen"e binaen- "Abilistan"la bugünkü Elbistan'ın kastedildiğini söylemek güçtür.

1258. Beyit: *Gûy u Çevgân*: Bk.: *904. Beytin Açk.*

1278. Beyit=> *Hocentli Sadr*: Hocend, Maveraünnehir'de Seyhun nehrinin kenarında bulunan bir şehirdir. Âl-i Hocend 12. yy.da İsfahan Şafiilerinin yönetimini elinde bulunduruyormuş. Bu ailenin fertlerinin çoğu, âlim, fazıl ve şair kişilermiş. Birkaçının lakabı da Sadreddinmiş. Mesela: Sadreddin Muhammed ibn-i Abdüllatif, onun oğlu Sadreddin Abdüllatif ibn-i Muhammed (ö. 1184), Sadreddin Muhammed ibn-i Abdüllatif ibn-i Muhammed (ö. 1196).[91]

1290. Beyit=> Bu ve akabindeki birkaç beyit *Bûstân*'ın diğer tercümelerinde farklılık arz etmektedir: "… birini gördü. Gönül alıcı bir tavırla ona "Merhaba!" dedi, kerem sahiplerinin âdeti üzerine buyur etti: Ey gözümün bebeği, gel konuğum ol; lütfet de beraber tuz, ekmek yiyelim. İhtiyar, "Hayhay!" diyerek kalkıp yürüdü. Çünkü Halil İbrahim'in ahlakını biliyordu. Halil İbrahim Peygamber'in misafirhanesindeki hizmetçiler koştular, düşkün ihtiyara ikramlarla yer

[87] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: ŞENTÜRK, A. A.: *Osmanlı Şiiri Kılavuzu:* II. C., 154-156. s.
[88] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 367. s
[89] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 375. s.
[90] ATSIZ: *Üç Osmanlı Tarihi:* 22. s.
[91] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 125. s.

gösterdiler. Peygamber emretti, sofra kurdular ve hep beraber sofranın etrafına oturdular."[92]

1303. Beyit=> *Bûstân*'da buraya kadar yer verilen hikâyenin devamını Sûdî şu şekilde nakletmektedir: *Hikâyet olunur ki Hz. İbrahim Cebrail'den bu cevabı işitince pirin ardına düşüp yetişti ve mecliste sorduklarından dolayı özür diledi. Pir sordu: "Bunun aslı nedir?". Hz. İbrahim olup biteni bir bir anlatınca pirin aklı başına geldi ve "Bir Huda ki düşmanından ötürü dostuyla böyle muamele eyleye! Onun dinini kabul eylemek gerek!" dedi. Sonra iman edip Müslüman oldu.*[93]

1308. Beyit=> ***Derem-Dang-Men:*** *Derem;* akçe, dirhem, nakd manasındadır. *Dang,* dirhemin altıda biridir. *Men;* eski bir ağırlık ölçüsü, "batman"dır. *Batman* ise yerine veya ölçülen mala göre birimi değişen eski bir ağırlık ölçüsüdür. Ülkemizde 2 okkadan 8 okkaya kadar değişen bu ağırlık ölçüsünün ekseriya 6 okkaya (~8 kg) denk geldiği söylenmektedir.[94]

1312. Beyit=> ***Layensarif:*** Kelimeleri şeklî açıdan, şekil bilgisi açısından inceleyen bilim dalının eski adı "sarf"tır. Arapça dil bilgisinde bir kökten türeyen ve manası az çok değişen çekimlerden her birine *bab* denir ve "lâ yensarif" de Arapça bir fiil çekimi, bir babdır. Bu beyitte alacaklı için "Din kitabından daha elifi bilmez, sarftan da layensarif babından başka bir şey okumamıştır." denmektedir. Lakin burada ihamla vurgulanan başka bir şey daha vardır: "İnsiraf"ın sözlük anlamı "rücu, geri dönme"dir; "layensarif" ise "ardıma düşüp geldikten sonra dahi dönüp gitmek bilmez", "dönüp gitmez" manasındadır. Bu kelimenin sözlük anlamıyla hikâyedeki alacaklının parasını istemekteki ısrarı bilhassa vurgulanmakta; bir nevi mana oyunu yapılmaktadır.

---

[92] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 126. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 97. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 120. s.; . Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 92. s.

[93] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 386. s.

[94] "Dirhem, bir «okka = kıyye» dört yüzde biri, 3,148 gramlık veznin adı idi. Şer'an yetmiş tane orta boy arpanın ağırlığından ibaretti. Dirhem, Sultan Orhan zamanında verilen bir karar mucibince şer'î dirhemin dörtte biri olmuştu. Dört kısma taksim ederek ve her kısmına «denk», her dengi dörde ayırarak her bir kısmına «kırat», her bir kıratı dörde taksim edip beher kısmına «buğday», her buğdayı dört kısma ayırarak her bir kısmına «fitil», her hir fitili ikiye bölerek her birine «nakır», her nakiri ikiye taksim ile her bir kısmına «kıtmir», her bir kıtmiri ikiye ayırarak beher kısmına «zerre» denilmiştir. Bir buçuk dirheme «miskal», 400 dirheme «okka», 44 okkaya «kantar», dört kantara «çeki» adı verilmiştir" Detaylı bilgi için bk.: PAKALIN, M. Z.: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*: I. C. 392, 174-175, 453-454. s.

1318. Beyit=> *Ebu Zeyd-Ferz*: Sûdî bu isimle ilgili "Satranç oyununda mahir ve meşhur bir kimsedir." [95] bilgisini verirken İlaydın, Huart'ın *Litterature Arabe'*sinden naklen şunları söylemektedir:

"Harirî'nin (takriben 1054-1122) Makamat'ındaki kahraman. Müellifin oğlu bu tipin uydurulmadığını, babasının buna benzer bir şahıs görerek böyle bir karakter yarattığını söylemiştir. Harirî'nin gördüğü bu adam sefil kılıklı bir yabancıymış. Camilere giriyor, bayram toplantılarında gözüküyor, şiirlerini de dağıtarak sadaka topluyor ve kendisini "Ebu Zeyd-i Sarûcî" diye takdim ediyormuş. Birinci Haçlılar seferinde kızı esir olmuş. Kendisi her şeyden mahrum ve halkın yardımına muhtaç bir durumda bulunuyormuş. Fakat o kadar canlı ve zengin bir üslubu varmış ki herkes bu belagat karşısında hayran kalıyormuş. Makamat'ta ekseriya hilekâr ve serseri olarak gösterilmiştir. Fakat orada da belagati fevkaladedir. Muhtelif makame'lerde türlü kılıklara girer; şair, seyyah, derviş olur."[96]

Ferz, satranç oyununda şahın veziri durumunda olan ve her tarafa doğru hareket edebilen taştır. *Ferz çıkarmak*, satrançta acemi bir oyuncuya meydan okuyup vezirsiz oynamaktır.

1322. Beyit=> *Yüzü suyu dökmek*: Bk.:*482. Beyit Açk.*

1343. Beyit=> Sûdî'nin şerhinden ve diğer Türkçe *Bûstân* tercümelerden anlaşılan şu ki Farsça *Bûstân'*da bu bölümde "Aslanın pençesi ancak para ile bükülür." manasında bir mısra vardır.[97] Lâkin Zaîfî "zer ellü dutar pençe ʿanḳā ile" demektedir. "Pençe dut-", *Tarama*'da "çarpışmak, pençeleşmek" manasındadır.[98] Mısrayı "Sadece elinde altın bulunduran kişi(ler) talih kuşunu/ankayı yakalar.", "Elinde altın bulunduranlar ancak ankayla pençeleşerek onu yakalayabilir." şeklinde anlamak gerekir.

1351. Beyit=> Burada Zaîfî'nin yine bir beyti tercümesine almadığı görülmektedir. Bu yüzden beyitteki "onlar" öznesi bir önceki beyitle kurduğu anlam ilişkisi açısından havada kalmaktadır. Diğer Türkçe *Bûstân* çevirilerinden naklen ilgili bölümün tamamı şöyle verilebilir: "Bana bu altınlar babamdan kaldı. Babamın söylediğine göre ona da dedemden kalmış. Demek ki bizden öncekiler de evvela

---

[95] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 386-387. s.

[96] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 378. s. Ayrıca HUART, C.: *Litterature Arabe:* 135-136. s. için bk.: https://archive.org/stream/littraturearabe00huargoog#page/n157/mode/1up

[97] Sûdî, "Dinarla aslanın pençesini burmak mümkündür."; Eroğlu, "Parayla aslanlar bile yenilir."; Tokmak, "Eğer paran varsa aslan bile sana kul köle olur."; İlaydın, "Aslanın pençesi ancak para ile bükülür."; Kilisli, "Altın ile aslanın pençesini bükmek mümkündür." şeklinde tercüme etmişlerdir. Bk.: TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 130. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 101. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 125. s.; . Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 95. s.; SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 391. s

[98] http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=257953

her şeyi saklamışlar; fakat sonunda hasretle ölmüşler ve bırakmışlar, öyle değil mi?"[99]

1361. Beyit=> Diğer *Bûstan* tercümelerinde bu bölüm şöyle çevrilmiştir: "Bu adam bize bel bağladığı için dükkânını burada açtı; onun kazancına engel olmamız insanlık sayılmaz."[100]

1365-1366. Beyit=> *Şah-ı Merdan-Veli; Taki; Naki:* *"Şah-ı Merdan",* "yiğitlerin şahı" anlamındadır; Hz. Ali'nin lakabıdır. *Veli*; Allah dostu, eren demektir; çoğulu ise "erenler" manasındaki "evliya"dır. Sufilerce peygamberler nebi olmakla beraber bundan daha önce "veli"dirler. Peygamber Hakk'tan veliliği ile emir alır ve bunu nebiliğiyle halka bildirir. Velilik peygamberliğin öz tarafı, nebilik dış tarafıdır.[101] *Taki* (Muhammed et-Takī el-Cevâd ö. 220/835) ve *Naki* (Ali en-Nakī el-Hâdî ö. 254/868) ise on iki imamdan ikisinin adıdır. Şiîliğin tarihinde imamların sayısına ve isimlerine göre çok değişik fırkalar oluşmuşsa da İsnâaşeriyye'ye göre on iki imam şunlardır: Ali b. Ebû Tâlib (ö. 40/661), Hasan b. Ali (ö. 49/669), Hüseyin b. Ali (ö. 61/680), Ali Zeynelâbidîn (ö. 94/713), Muhammed el-Bâkır (ö. 114/733), Caʿfer es-Sâdık (ö. 148/765), Mûsâ el-Kâzım (ö. 183/799), Ali er-Rızâ (ö. 203/818), Hasan b. Ali el-Askerî (ö. 260/874), Muhammed el-Mehdî el-Muntazar (el-Kāim, el-Hücce; doğumu, 15 Şâban 255 / 29 Temmuz 869).[102]

1371. Beyit=> *Mugaylan*: Sözlük anlamı *deve dikeni*dir. Sûdî, *Bûstân Şerhi*'nde "mugaylan"ın Kabe yolunda uzun dikenli bir ağaç olduğunu belirttikten sonra "Yolda onu yakarlar; Medîne'nin etrafında olan köylerin odunu odur." demektedir.[103] *Gülistân Şerhi*'nde ise "Muġaylān, Kaʿbe yolında yaʿnī beriyyede bir dikenli aġacuñ ismidür ki dikenleri uzun ve siyāh olur. Büyüklügi şeftali aġacı deñli ola. Beriyyenüñ odını oldur." yazdıktan sonra Hacc'a gidenlerin hemen her yerde bulunan mugaylanların altında yatarak gölgelendiklerini, dinlendiklerini bildirmektedir.[104]

---

[99] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 102. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 125. s.

[100] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 132. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 104. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 126. s.; BİLGİN, A.: *Sadî: Bostan*: 108. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:* 85. s.

[101] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 380. s.

[102] Ayrıca detaylı bilgi için bk.: FIĞLALI, E. R.: "İsnâaşeriyye", *TDVİA:* 23. C., 142-147. s.

[103] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 401. s.

[104] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*315. s.

1391. Beyit=> Yazmada halvet kelimesinin üstünde "tenhā" yazmaktadır. "Halvet"in lugat manası "**1.** Çevre ile her türlü ilişkiyi kesip yalnız kalma, tenhâya çekilme. **2.** İçinde hiç kimsenin bulunmadığı tenhâ ve kapalı yer **3.** Gözlerden uzak olacak şekilde bir yerde birileriyle baş başa kalma" şeklindedir.[105] Beyitteki manayı daha iyi yansıttığı kanaatiyle "tenha" yerine "halvet" tercih edilmiştir.

1393. Beyit=> ***Ayîne-âb-safâ:*** Ayna da su da berraktır; parlaktır. Ancak ikisinin parlaklığını, saflığını ayırt etmek lazımdır; aralarında büyük fark vardır. Kararmayan, kaybolmayan, katışıksız olan gerçek berraklık tabii ki suya aittir; safî olan sudur.

1409. Beyit=> ***ayak; toz; rüzgâr/yel; bâd-pâ:*** Birçok beyitte geçen "Ayağının tozuna rüzgâr yetişemedi.", "Ayağının tozunu yel görmedi." veya "rüzgâr ayaklı", "yel ayaklı/bâd-pâ" gibi sözler mübalağalı olarak "süratle gitmek, çok hızlıca gitmek", "rüzgârla yarışırcasına hızlı gitmek", "rüzgâr gibi hızlı", "rüzgârdan bile daha hızlı" anlamlarını ifade etmektedir.

1437. Beyit=> ***çekirge; karınca; but/ayak:*** Bu beyitte çekirge ayağının değerinin karıncaya göre büyüklüğü anlatılırken aslında Hz. Süleyman'ın bir hikâyesine işaret edilmektedir:

"Bir gün Süleyman Peygamber, ordusuyla birlikte sefere giderken bir vadiye ulaştıklarında karınca beyinin diğer karıncılara 'Kaçınız! Süleyman'ın orduları sizi ezmesin.' dediğini duydu. Bunun üzerine Süleyman Peygamber gülümsedi ve karıncaların beyini yanına davet etti. Karınca beyi, kendince çok değerli sayılan bir çekirge budu ile onu ziyarete geldi. Hz. Süleyman'ın duasıyla bu but bereketlendi ve bütün ordu, yarısından doydu. Geri kalan yarısını karıncaya iade etti ve ondan öğütler istedi. Karınca, Süleyman'a nasihatlerde bulundu. Süleyman, karıncaya 'Ben peygamber olduğum hâlde seni ve arkadaşlarını çiğneyebileceğimi nasıl düşündün ve niçin onlara kaçmalarını söyledin?' deyince karınca ona 'Senin debdebene dalıp da tembihlerini unuturlar diye söyledim.' cevabını verir. (…) Karınca aczin; Süleyman ise iktidar ve gücün timsali olarak tezat içinde verilir."[106]

1442. Beyit=> ***Beydak:*** Bk.: *871. Beyit Açk.*

1444. Beyit=> ***Başak toplamak/Başakçı*****:** Tarlalarda ekin biçildikten sonra artakalan başakları toplayarak geçimini sağlayan yoksul kişilere "başakçı" denir.[107]

---

[105] http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=halvet&mi=0

[106] PALA, İ.: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*: 425-426. s.

[107] *Kubbealtı Lugati*'nde bu kelimenin "Sokaklarda izmarit toplayan kimse" manasına da geldiğini bildirmektedir. Kelimenin bu ikinci anlamına Reşat Ekrem Koçu'dan alıntıladığı örnek şöyledir: *Çocuklar daha fazla kahve ve kıraathâneleri de dolaşırlar, masa ve iskemle altlarındaki izmaritleri toplarlardı. Bunlara "izmaritçi" denildiği gibi "başakçı" da derlerdi. Bk.:* http://lugatim.com/s/BA%C5%9EAK%C3%87I . Yine *Güncel Türkçe Sözlük*'te de "başakçı" kelimesi "Tarlalarda kalmış başakları veya bağlarda dökülmüş meyveleri toplayan kimse" olarak

1459. Beyit=> ***Utarit:*** Günümüzde "Merkür" adıyla bilinen Güneş'e yakın bir seyyaredir. Nücum ilmine göre yeri ikinci kat göktür. Katipler yıldızıdır. Bu yüzden ona "katib-i felek" derler. Şiir ve musahabenin, nutuk ve kitabetin piri sayılır. Şiir ve inşanın timsali hükmündedir. Sûdî şerhinden anlaşıldığı kadarıyla Farsça *Bûstân'*da, bu beyitte Utarit kalemini siyah mürekkebe batırmak suretiyle kötü kalpli zenginin kara bahtını yazıyor. Sûdî, Utarit'in hayrat ve ihsanatı yazmak için beyaz, seyyiat ve maasîyi yazmak için siyah mürekkep kullandığını da söylemektedir.[108] Zaîfî de kısmen farklı hayal ve motiflerle (Utarit'in artık bahtı kararmaya başlayan zengine kalem çektiğini -bir nevi üstünü çizdiğini- ve artık çekeceği elemlerin listesini hazırladığını) aynı anlamı aktarmıştır.

1485. Beyit=> ***Şiblî:*** Ebû Bekr Dülef b. Cahder (Caʿfer b. Yûnus) eş-Şiblî (ö. 334/946). İlk sûfîlerdendir. Cüneyd-i Bağdadî'nin müritlerinden olan Şiblî hakkında D. Gürer tafsilatlı olarak bilgi vermektedir:

"Şiblî'nin hayatına dair fazla bilgi yoktur. 247'de (861) Sâmerrâ'nın Şibliye köyünde Türk asıllı bir ailenin çocuğu olarak doğdu. Şiblî'nin adı kaynaklarda farklı şekillerde geçmektedir: *Serrâc, Kelâbâzî ve Hücvîrî Dülef b. Caʿfer, Sülemî ve Caʿfer b. Yûnus*... Tasavvuf eğitimini devrin en ünlü sufisi olan Cüneyd-i Bağdadî'nin yanında tamamlamıştır. Cüneyd'in, "Her topluluğun bir tacı vardır, sûfîlerin tacı da Şiblî'dir." sözü onun tasavvufta ulaşmış olduğu makama işaret etmektedir. Genç yaşta seyrü sülûkünün başında çokça seyahat eden Şiblî 334 yılı Zilhicce ayında (Temmuz 946) Bağdat'ta vefat etti. Şiblî sadece tasavvuf eğitimiyle yetinmeyip dinî ilimlerle de ilgilenmiş, yıllarca hadis ve fıkıh okumuş; ancak daha sonra bu ilimlere karşı olumsuz bir tavır almıştır. Gerçeğe ulaşmada bu iki ilmi yetersiz gören Şiblî'ye göre gerçek fıkıh Allah ile kul arasındaki halleri açıklayan fıkh-ı ilâhîdir; ancak kendisi fakihlerden bu ilmi öğretecek bir kimseyle karşılaşmamıştır. Kur'an'ı âyetlerin mânaları üzerinde yoğun biçimde düşünerek okumayı tavsiye eden Şiblî'nin bu usulle kırk üç yılda Kuran'ın ancak dörtte birini okuyabildiği kaydedilmektedir. Ebû Bekir eş-Şiblî tasavvufun bütün konu ve kavramları üzerinde fikir beyan etmiş ve onun bir ilim dalı olarak ortaya çıkmasına katkıda bulunmuştur. A. J. Arberry, Şiblî'yi IV. (X.) yüzyılın özgün düşünürlerinden ve tasavvuf teorisyenlerinden biri diye kabul eder. Şiblî'nin ele aldığı konuların başında mârifetullah ve tevhid gelmektedir. Ona göre tasavvuf başı mârifetullah, sonu tevhid olan bir yolculuktur. Gerçek mârifet kişiyi Allah'tan başka her şeyden alıkoyar. Şiblî'ye göre tasavvufun nihaî hedefi gerçek tevhiddir. Benliği terk etmeden gerçek tevhide ulaşmak mümkün değildir. Hallâc-ı Mansûr'un en yakın arkadaşlarından olan Şiblî ilâhî sırları halka açmaması hususunda kendisini defalarca uyardığını söyler. Özellikle idamı sırasında Hallâc'ın yanından hiç ayrılmamış, arkadaşına en zor anlarında destek olmaya çalışmıştır. Şiblî'nin, "Ben ve Hallâc aynı şey idik; beni divaneliğim kurtardı, onu aklı batırdı" sözü Hallâc ile aynı fikirleri paylaştığını gösterdiği gibi onun idam sonrası başlayan Hallâc taraftarlarını ortadan kaldırma hareketi sırasında canını nasıl kurtardığına da işaret etmektedir."[109]

1510. Beyit=> Zaifî'nin tercümesine dâhil etmediği birkaç *Bûstân* beyti sebebiyle buradaki hikâye akışında kopukluk hissedilmektedir. Bu beyitlerdeki olay

---

tanımlanmaktadır. Bk.: http://tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59937c558d44f9.24563906

[108] Ayrıca daha fazla bilgi için bk.: SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 418. s.; ONAY, A. T.: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar*: 487-488. s.

[109] Daha fazla bilgi için bk.: GÜRER, D.: "Şiblî, Ebubekir", *TDVİA*: 125-126. s.

örgüsü şöyle gelişmektedir: "Delikanlı derhal koyunun halkasını, zincirini çözdü; hayvan sağa sola koştu. Sonra o dilsiz hayvan gene koşa koşa delikanlının ardı sıra gidiyordu. Çünkü onun elinden arpa, ot yemişti. Delikanlı oynayıp eğlendikten sonra geri döndü, beni gördü: …"[110]

1515. Beyit=> ***Pars; Peynir:*** Sözlükte *pars*la ilgili "Eski Türkçede 'bars'. Kökü kesin biçimde belli olmayan kelime *pārs* şeklinde Farsçaya da geçmiştir. Kedigiller familyasından, tropik bölgelerde yaşayan, genellikle karın altına doğru beyazlaşan açık sarı postu siyaha yakın esmer beneklerle kaplı, çok güçlü, çevik, cesur, avlanması tehlikeli, yırtıcı, etçil memeli hayvan, leopar, panter." [111] bilgileri verilirken Sûdî, "pars" denilen yırtıcı hayvan için "peynîre ziyâde mâildür" demiştir.[112] Tokmak da *parsı*n kolay ehlileştirildiğini ve bu yüzden eski dönemlerde ehlileştirilerek ceylan avında kullanıldığını söylemektedir.[113]

1516. Beyit=> Mehmet Âkif Ersoy, *Bûstân*'daki "Dervişle Tilki" hikâyesini mealen denilebilecek şekilde Farsçadan Türkçeye tercüme etmiştir:

"Senin şu hâlini Sa'dî ne hoş hikâye eder…
İşittiğin olacaktır ya… Neyse, dinleyiver:
Kalenderin biri köyden sabahleyin fırlar,
Arar nasîbini; avdette kırda akşamlar.
Fakat güneş batarak, ortalık kararkça,
Görür ki: Yerde yatılmaz, hemen çıkar ağaca.
Herif ağaçta iken bir iniltidir işitir…
Bakar ki: Bir kötürüm tilkinin yanık sesidir.
Zavallı, pösteki olmuş, bacak yok işleyecek;
Boğazsa işlemek ister… Ne yapsın… İnleyecek!
Biraz geçince, kavî dişlerinde bir ceylân,
İner yakındaki vâdîye karşıdan arslan.
Yukarda çıkmaz olur, şimdi, yolcunun nefesi;
Tabîatiyle durur hastanın da inlemesi!
Yiyip şikârını arslan, dalınca ormanına;
Sürüklenir, yanaşır tilki sofranın yanına;
Doyar efendisinin artığıyla, sonra yatar.
Herif düşünmeye başlar eder de hâle nazar:
"Cenâb-ı Hak ne kadar merhametli, görmeli ki:
Açım! demekle amel-mânde bir topal tilki,
Ayağına gönderiyor rızkın en mükemmelini…
O halde çekmeli insan çalışmadan elini.
Değer mi koşmaya akşam, sabah, yalan dünyâ?
Dolaşmayan dolaşandan akıllı… Gördün ya:
Horul horul uyuyor kahbe tilki, senden tok!
Tevekkül etmeli öyleyse şimdiden tezi yok.
Yazık bu âna kadar çektiğim sıkıntılara!.."

---

[110] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 140. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 113. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 137. s.

[111] http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=pars&mi=0

[112] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*607. s.

[113] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 141. s.

Sabah olunca, herif dağ başında bir mağara
Tasarlayıp, ebedî i'tikâfa niyyet eder.
Birinci gün bakınır: Yok ne bir gelir, ne gider!
İkinci gün basar açlık, erir erir süzülür;
Üçüncü gün uyuşuk bir sinek olur, büzülür.
Ölüm mü, uyku mu, her neyse âkıbet uzanır;
Fakat işittiği bir sesle silkinir, uyanır:
"Dolaş da yırtıcı arslan kesil, behey miskin!
Niçin yatıp, kötürüm tilki olmak istersin?
Elin, kolun tutuyorken çalış, kazanmaya bak!
Ki artığınla geçinsin senin de bir yatalak."[114]

1524. Beyit=> ***Başını hırkaya çekmek:*** Tanyeri, bu deyimin anlamı için "Bir köşeye çekilip kimse ile görüşmemek, çevresiyle ilgisini kesmek; murakebeye dalmak" demektedir.[115] Beyitte de dervişlik yolunu tutmuş bir zatın dünyadan elini eteğini çektiğini, dünyayla ilgisini kesip bir köşeye çekildiğini anlatmaktadır.

1528. Beyit=> *Bûstân* tercümelerinde bu beyitte "mihrabın duvarından" ifadesi geçmektedir. Hatta burada geçen "mihrap" kelimesine binaen dervişin bir mescide kapandığından bahsedilmektedir.[116]

1550. Beyit=> ***Tesbih ve Tehlil:*** Tesbih, Allah'ı noksan sıfatlardan tenzih etmek, "Sübhanallah" demektir. Tehlil, "Allah'tan başka ilah yoktur." anlamındaki "Lâilaheillallah" cümlesini tekrarlama anlamında kullanılan bir terimdir.[117]

1555. Beyit=> ***Tashif:*** Arapça *ṣaḥafi* "yanlış okuyan"dan *taṣḥif*, "Yanlış yazma, bir ibâreyi bozma" demektir.[118] Bir edebiyat terimi olarak ise Arap imlasına göre bir kelimenin şeklini, noktalarını değiştirmektir. Mesela "sûr"u "şûr", "göz"ü "kör" şeklinde yazmak. Genellikle muammalarda kullanılan bir tabirdir.[119] Beyitte de Arap imlasıyla *öpücük* manasına gelen "bûse" kelimesinde noktasız "sin" harfine üç nokta ve b harfinin noktasına bir nokta daha eklenmek suretiyle üç noktalı "şın" ve çift noktalı "t" harfi elde edilir ve kelime gıda manasını karşılayan "tûşe"ye dönüşür. (بوسه > توشه) Hoş tabiatlı, latifeci derviş burada "Sen bize bûseyi tashif ederek ver!" derken "Sen bizi öpmekten vazgeç de bize yiyecek bir şeyler ver!" demektedir.

---

[114] ERSOY, M. A.: *Safahat 4: Fatih Kürsüsünde.*: *Vaiz Kürsüde.* Bk.: http://mehmetakifarastirmalari.com/2016/03/05/vaiz-kursude/

[115] TANYERİ, M. A.: *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*: 142. s.

[116] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 141. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 115 ve 382. s.

[117] AKAY, H.: *İslami Terimler Sözlüğü:* 466 ve 472. s.

[118] *Kubbealtı Lugati*: http://www.kubbealtilugati.com/sonuclar.aspx?km=tashif&mi=0

[119] Tâhirü'l-Mevlevî: *Edebiyat Lügati*: 149. s.

1558. Beyit=> ***Geceyi diri tutmak:*** Sabaha kadar uyumamak[120], geceyi uykusuz geçirmek, gece boyu uyumamak manalarında düşünülmelidir. Beyitte de derviş adabınca sabaha kadar uyumayarak geceyi ibadet ve zikirle geçirmek manasında kullanılmıştır.

1564. Beyit=> ***Hatem:*** *Hâtem-i Tâî, Hâtim et-Tâî* olarak bilinen şahsın isminin tam künyesi şöyledir: Ebû Seffâne (Ebû Adî) Hâtim b. Abdillâh b. Saʿd et-Tâî el-Kahtânî (ö. 578 [?]). Câhiliye döneminin cömertliğiyle ünlü şairidir. Tay kabilesinin reisidir. Hâtem menkıbelerde İslâmiyet'ten önceki mert ve cömert Arap tipinin ideal örneğini oluşturur. Bu menkıbelerden birine göre henüz çocukken bir gün develeri gütmeye gönderilen Hâtem, ikramda bulunacağı birini ararken bazı süvariler yanına gelerek misafir için yemeği olup olmadığını sorarlar; o da "Develeri gördüğünüz halde hâlâ misafir için yemek mi soruyorsunuz?" der ve onlara üç deve ikram eder. Bu süvariler, Hîre Hükümdarı Nuʿmân b. Münzir'e gitmekte olan zamanın ileri gelen şairlerinden Abîd b. Ebras, Bişr b. Ebû Hâzim ve Nâbiga ez-Zübyânî olup söyledikleri şiirlerle Hâtem'i methederler. Bunun üzerine Hâtim develerin tamamını aralarında bölüştürür; üç şairin her birine doksan dokuz deve düşer. Câhiliye devrinde yaşayan üç ünlü cömertten biri olan Hâtem'in (diğer ikisi Kâʿb b. Mâme ve Herim b. Sinân) bu özelliği darbımesel haline gelmiştir. Bugün dahi birinin cömertliği övülürken "Hâtem'den daha cömert" (ecved min Hâtim) denilmektedir. Kaynaklardan onun cömertlik, hoşgörü, tevazu, sadakat, iffet ve vefakârlık gibi erdemlerle temayüz etmiş bir insan olduğu, şarap içmeyi ve sefahati haram aydığı, Tay kabilesi arasında yaygın olmasına rağmen Hıristiyanlığı kabul etmediği ve atalarının dinine sadık kaldığı öğrenilmektedir. Cömertlikte aşırı gitmesine karşı çıkan eşlerine "Mal gider nam kalır." dediği rivayet edilmektedir. Yalnız Arap edebiyatında değil İran ve Türk edebiyatlarında da cömertlik timsali olarak tanınan Hâtim et-Tâî'nin İran'da çok sevilen hayat hikâyesi D. Forbes tarafından İngilizceye de çevrilmiştir.[121]

[120] TANYERİ, M. A.: *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*: 110. s.

[121] Ayrıca daha fazla bilgi için bk.: TÜLÜCÜ, S.: "Hâtim et-Tâî", *TDVİA:* 16. C., 472-473. s.

1565. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da Hâtem-i Tâyî'nin hikâyesinde "Süheyl-Neheng-Bebr-Peleng" kelimeleriyle örülen bir beyit bulunmamaktadır.[122] Bunun yerine bu bölümde atın renginin siyah ve şimşek gibi hızlı olduğu anlatılmaktadır. Bu kavramların tam olarak hangi ilgilerle bu beyitte toplandığı hususunda kesin bir bilgi edinilememekle birlikte *Acaibü'l-Mahlûkâ*t'ta şöyle bir bilgiye tesadüf edilmiştir: "Ṭa'if: Bir ḫūb şehrdür. Eydürler ki: Ṭa'if sinām arżıdur yaʿnī yir örgicidür ve yılda bir kez bir yil eser, gice-y-ile derileri edīm eyler, ve ol gicede ḳanbīl yaġar ol ādemīlerüŋ üzerine Süheyl'üŋ ṭoġmaġı-y-ıla, ʿālemde andan artuḳ yirde yaġmaz."[123] Yine *Acaibü'l-Mahlûkât*'ta timsahın kuyruğuyla arslanı vurup öldürdüğü bilgisinin yanı sıra "Bil ki havā yüzinde pādişāhlıḳ ṭavşancıluŋdur ve yirde arslanuŋdur ve suda nehengüŋdür." [124] ibaresi bulunmaktadır. Divan şiirindeki birçok beyitte olduğu gibi "bebr"in geçtiği bu beyitte de "peleng"in ve "peleng"le ses uyumu sağlayan "neheng"in yer alması tamamen tesadüfî bir durum olmakla[125] birlikte "bebr ve peleng"in timsahtan korkması gibi bir gerçeğin var olabileceği de göz ardı edilmemelidir. Yine atın süratle gitmesinin *Bûstân'*ın aslında olduğu gibi şimşek/berk yerine parlaklığıyla bilinen Süheyl yıldızı ile ilişkilendirilmesi vezin zaruretinin dışında manaya dair herhangi bir kasıt barındırmayabilir; "şimşek hızı" yerine "ışık hızı" denilmeye çalışılmış olabilir. Ancak *Acaibü'l-Mahlûkat'ta* yer alan "yılda bir kez esen yelin ardından gece Süheyl'in doğmasıyla kıvılcım/ateşlerin yağması" bilgisine istinaden yel ayaklı atın süratle koşarken tozu dumana katması, arkasında bir toz bulutunu oluşturması ihtimali de Süheyl'e benzerlik ilgisinin kurulmasına sebep olmuş olabilir. [Ayrıca "***bâd-pâ"*** için bk.: 1409. Beyit Açk.]

1566. Beyit=> *Elvend:* Bk.: *921. Beyit Açk.*

1571. Beyit=> *Tozuna yel ermemek:* Bk.: *1409. Beyit Açk*

1590. Beyit=> Hikâyenin akışında yaşanan kopukluğu gidermek amacıyla bu kısımda Farsça *Bûstân*'da anlatılanları şöyle nakletmek mümkündür: "... bir elçiyi yanına on kişi katarak Tay kabilesine gönderdi. Mevsim kış… Toprak ölmüş, bulut da

---

[122] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 441. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 144. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 117. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 140. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:* 95. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 109-110. s.

[123] SARIKAYA, B.: *Rükneddin Ahmed'in Acâibü'l-Mahlûkât Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük):* 71. s.
[**ḳanbīl:** *ateş, bomba*; **ṭoġ-:** *ufuktan yükselerek gökyüzünde görünmek*; **edīm:** *tabaklanmış deri*; **örgic:** *tümsek*; **sinām:** *deve hörgücü, üst, tepe*. Bk.: *age: "Sözlük"*]

[124] SARIKAYA, B.: *Rükneddin Ahmed'in Acâibü'l-Mahlûkât Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük):* 347. s.

[125] ŞENTÜRK, A.: *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*: II. C., 142. s..

onun üstüne ağlıyor. Yalnız sabah rüzgârı toprağa yeniden can bağışlamış. Elçi, Hâtem'in konağına indi. Zinderud Irmağı'na kavuşan bir susuz gibi birdenbire rahatladı. (…) Bana niçin daha önce haber vermedin? Ben o rüzgâr yürüyüşlü, Düldül gidişli atı dün gece senin için kebap ettim. Çünkü yağmur ve sel endişesiyle, at sürüsünün bulunduğu otlağa gitmenin doğru olmayacağını biliyordum. Sarayımda da bu attan başka hayvan yoktu. Âdetim buydu: Misafirlerimin ıstırap içinde aç yatmalarını mürüvvet sayamazdım. Çünkü ben adımın yayılmasını isterim. Varsın meşhur bineğim olmayıversin. (…)"[126]

1600. Beyit=> *Hatem:* Bk.: *1564. Beytin Açk.*

1603. Beyit=> *Baş açmak:* Eski metinlerde yalvarma, zillet, zulme uğrama ifadesi; matem alameti olarak kullanılan deyim, bazen de bu beyitte olduğu gibi şükrü ifade etmektedir. Atilla Şentürk, Divan Şiiri'nde şükür sadedinde başın açık tutulma geleneğini yansıtan pek çok beyitin bulunduğunu bildirmektedir: *Şükr-i Hudâya başın açar lâle-i çemen/ Rûy-i niyâzı hâke sürer berg-i yâsemîn.*[127]

1665. Beyit=> *Pinti Hamit*: Beyitte cömertlik timsali olan Hatem'in karşısında pintilik timsali olarak yer alan Hamit, hasisliğiyle daha birçok beyitte zikredildiği gibi bilhassa İstanbul'da derlenmiş yazma-basma letaif mecmualarında da sıkça karşımıza çıkmaktadır. [128] Cimriliğiyle şöhret bulan ve bu yönüyle edebiyatımızda bir "tip" hüviyeti kazanan Hamit'in ismi Teodor Kasap'ın 1290 (m.1873/74) yılında ünlü komedi yazarı Moliere'nin bugün "Cimri" adıyla bilinen eserinden uyarladığı oyununa da nâm olmuştur: *Pinti Hamid*.[129] Yine Osmanlı hükümdarlarından II. Abdülhamid Han'a da muhaliflerince "Pinti

---

[126] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 118. s.

[127] Daha ayrıntılı bilgi için bk.: ŞENTÜRK, A.: *Osmanlı Şiiri Kılavuzu:* II. C., 70-71. s.

[128] Bu mecmualarda Pinti Hamit'in yanı sıra Bekri Mustafa, İncili Çavuş, Borazan Tevfik gibi birçok renkli simanın da ismi geçmektedir. Bk.: İstanbul: ALBAYRAK, N.: "İstanbul: Halk Edebiyatında İstanbul", *TDVİA:* 290. s.

[129] **Teodor Kasap**: (1835-1897) Rum asıllı gazeteci, yazar ve çevirmen. Kayseri'nin ünlü Kasapoğulları ailesindendir. 1870'da ülkemizin ilk mizah dergisi Diyojen'i yayınlamıştır. Adapte ettiği oyunlar yanında Diyojen ve Hayâl gazetelerinde tiyatro üzerine yazılar yazmış, tiyatronun âdeta bir ahlâk okulu olduğu fikrini savunmuştur. Güllü Agop'un Osmanlı Tiyatrosu'nda sahnelediği oyunları Fransız ahlâk ve yaşayışını yansıtması, kötü çevrilmiş olması ve oyuncuların Türkçe telaffuz bozuklukları bakımından eleştirmiştir. Tanzimat'la beraber Batı'dan gelen tiyatroya karşı orta oyunu ve Karagöz'ü savunmuş, bu yerli damarın zamanın ihtiyacını karşılayacak şekilde ıslah edilmesini ve oynamakta olduğu avlulardan modern tiyatro sahnesine çıkarılmasını istemiştir. Daha detaylı bilgi için bk.: KUT, T.: "Teodor Kasap", *TDVİA:* 40. C., 473-475. s.
Pinti Hamit oyunu günümüzde de devlet tiyatrolarınca sahnelenmektedir: http://www.devtiyatro.gov.tr/hakkimizda-basdramaturgluk-oyunarsivi-2700.html Ayrıca bu oyunun metni günümüz Türkçesine aktarılarak Latin harfleriyle de yayınlanmıştır: ÖZCAN, M., ÖĞÜT, Y.: Teodor Kasap: *Eski Türk Oyunları 3: Pinti Hamit, İşkilli Memo:* İstanbul 2002, 112 s., Mitos Boyut Yayınları.

Hamid" denildiği bilinmektedir.[130] Fuad Köprülü "Pinti Hamid" i ele aldığı makalesinde şu bilgileri vermektedir:

"Eski edebiyatımızda hissetin timsali olarak daima 'Pinti Hamid'in ismi geçer. Eski letaif kitaplarında onun hissetine dair muhtelif fıkralara tesadüf olunduğu gibi, şairlerimiz de sık sık ondan bahsederler. Edebiyatımızda bu cins tipler pek nadir olduğundan bu hususta şimdiye kadar elimize geçebilen bazı vesikaları bir arada neşretmek istiyoruz: 1102'de (m. 1690) Şam'da vefat eden **İstanbullu Ahmed Sükûnî** hezl ü hicv ile marûf bir şairdir; Nâbî, Musahib Paşa kethudalığından azledildiği sırada ona bir hicviye yazmışdır ki burada 'Pinti Hamid'den bahseder: (…) Kezalik, on birinci asır şairlerinden meşhur **Edirneli Güftî** de hezlâmiz manzum tezkire-i şuarasında İsmetî'den bahsederken 'Pinti Hamid'i zikretmiştir: (…) Mamafih bunlardan evvel yani onuncu asırda da 'Pinti Hamit'in edebiyatımızda marûf olduğu biliniyor. 941'de (m. 1534/35) İstanbul'da vefat eden şair **Basîrî** yalnız şiirleriyle değil latifeleri ve nükteleriyle de o devirde büyük bir şöhret kazanmıştı. Basîrî bir gün bazı arkadaşlarıyla beraber şair Revânî Bey'in ziyaretine gider; Revânî Bey bunlara hiçbir ikramda bulunmadığından karınları aç olarak avdete mecbur olurlar. Bunun üzerine Basîrî, şu manzumeyi tanzim eder: revānīyle meger pinti ḥamīdüñ/ bir aradan yaradılmış revânı (…) 'Câmî-i Rûm' unvanıyla marûf olan Bursalı şair **Lâmî Çelebi'**nin meşhur ve gayr-ı matbu bir letâif mecmuası vardır. Lâmî, bu mecmuasında 'Pinti Hamid'in bir fıkrasını zikrederek onun İstanbul'un zengin tacirlerinden biri olduğunu kaydeder. Muahharen merhum **Faik Reşat Bey** tarafından *Külliyat-ı Letâif*'de dercedilen bu fıkra 'Pinti Hamid' hakkında destres olabildiğimiz en eski kayıttır. Fıkra hülaseten şundan ibarettir: (…) 'Pinti Hamit'in hisset ü denâetini gösteren diğer bir fıkrayı da **Süleyman Faik Efendi** meşhur mecmuasında kaydetmiştir ki aynen naklediyoruz: (…) Bütün bu zikrettiğimiz kayıtlar Pinti Hamit'in 10. asırdan evvel İstanbul'da hissetiyle şöhret kazanmış zengin bir tacir olduğunu ve menkıbelerinin asırlarca unutulmadığını gösteriyor. Müverrih **Gelibolulu Âlî**'nin *Nasihatü'l-Mülûk*'unda tesadüf ettiğimiz bir fıkra[131] Pinti Hamit'in Fatih devri adamlarından olduğunu ve hatta Fatih'in kendisinden ara sıra para aldığını sarahaten anlatmak suretiyle bu hususdaki sair vesikaları ikmal etmektedir: (…)[132]

Köprülü'nün yukarıda zikrettiği isimlere ilaveten "Pinti Hamit" isminin **Cinânî'**nin "Cilâü'l-Kulûb"unda da geçtiğini söyleyebiliriz: "Meger var idi bir

---

[130] "Bana 'Pinti Hamid' dediklerini biliyorum, fakat bundan dolayı kızmıyorum; bilakis iltifat olarak kabul ediyorum. Hesabımı gayet iyi bilirim ve paramı pencereden dışarı atmaktan da hoşlanmam. Amcam Abdülaziz'in israflı hayatının ortasında yaşadığımdan, müsrifliğin ne feci bir kusur olduğunu çok yakından gördüm. Maliyemizi mahveden ve imparatorluğumuzu iflasın iki parmak ötesine kadar götüren israflı hayat değil miydi?" Bk.: ÇOLAK, İ.: *Son İmparator Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası:* 285. s.

[131] Gelibolulu Âlî, Pinti Hamit'le ilgili şunları yazmıştır: "Bâ-husûs İstânbûl fâtihi merhûm Sultân Mehmed Hân-i saʿîd ol zamânun mütemevvili Pinti Hamîd'den gâh mukâraza yüzinden niçe bin sikke altun almak ve gâh leşker-i guzâta muʿâvenetin mutâlebe ile mezbûra defʿaten niçe kîse flori salmak vâkiʿ olurdı." Bk.: ERTAŞ, K.: *Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Nasihatü's-Selâtîn İsimli Eserinin Tenkidli Metni*: 150. s. Ayrıca bk.: KÖPRÜLÜ, F.: "Notlar ve Vesikalar: Pinti Hamid", *Türkiyat Mecmuası:* 2. C., 416. s.

[132] KÖPRÜLÜ, F.: "Notlar ve Vesikalar: Pinti Hamid", *Türkiyat Mecmuası:* 2. C., 415-416. s., 1928. http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuturkiyat/article/view/1023001028/pdf

hasîs-i cihân/ Ki olmışdı meşhûr-ı devr-i zamân// Denâ'etde ana sagîr ü kebîr/ Tutarlardı pinti Hamîd'i nazîr"[133]

*Bursa Kütüğü'*nde de 1480'de yaşamış "Pinti Hamid (Hoca)" isimli tüccar bir zattan şöyle bahsedilmektedir:[134]

"Oğlu Mustafa Çelebi vardı. Tamahkâr, cimri ve pintilik ile şöhret bulmuştur. Nasreddin Hoca gibi Bursa'da birçok hikâyeleri vardı. Hatta bir gün hastalanmış evvela bir hekim çağırıp 'Kaça tedavi edeceksin?' diye pazarlığa girişmiş. Mesela, yüz kuruş demiş. Hekimi savıp cenaze yıkayan adamı, yani imamı çağırıp 'Ben ölürsem kaça kaldırırsın ve ne masraf gider?' demiş. İmam da bu işin yetmiş kuruşa olacağını söyleyince 'Otuz kuruş ticaretim olacak, ölmek daha ehvendir.' demiştir. Daha bunun gibi birçok hikâyeleri vardır."[135]

1689. Beyit=> *Tîğ içirmek*: Kılıçla kelleyi keserek öldürmek, katletmek manalarına gelen bir deyimdir. Tanyeri bu deyimin anlamını "Bir kılıç darbesiyle başı yere düşürmek" olarak vermektedir.[136] Eski metinlerde "hançer içirmek" şekliyle de karşılaşılabilir. Beyitte "teşnedür" derken bahsedilen şahsın *ölüme susadığı* anlatılmaktadır. Bu ifadeyle *âbdâr*ın "sulu" anlamı arasında da "kılıca/çeliğe su verme" mazmunu gizlenerek oyun yapılmıştır.[137]

1719. Beyit=> *Hüma-Baykuş:* Baykuş Divan şiirinde genellikle "şom" kabul edilir ve uğursuzluğuyla, insanlara verdiği zararla, kötü baht getirmesiyle anılır. Hüma ise devlet kuşu, talih kuşudur; talih, saltanat, iyilik ve cennetin sembolüdür.[138]

1725. Beyit=> *Doğan:* Bk.*82. Beyitin Açk.*

1748. Beyit=> *Ser-vakti ele geçirme:* Bir gün bir gönül sahibinin, bir velinin huzuruna gelerek onun zevk ü şevkine düşüp ondan nasiplenme, müstefit olma manasındadır.[139]

---

[133] ÖZKAN, M.: *Cinânî: Cilâü'l-Kulûb: Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük:* 902 B., 903 B.

[134] Bursa Gazeteciler Cemiyeti'nin web sitesinde Pinti Hamit ile ilgili kaynak gösterilmeden şöyle bir bilgi vardır: "Pinti Hamit: (XV. yüzyıl) Bursa'da bir zamanlar hakkında çeşitli öyküler anlatılan kişi. Kayıtlara göre 1480'de yaşamaktaydı. Cimriliği ve çıkarlarına düşkünlüğü de ünlenmişti. (…)" Bu bilginin de Bursa Kütüğü'nden alınması kuvvetle muhtemeldir. Bk.: http://bgc.org.tr/ansiklopedi/pinti-hamit.html

[135] KEPECİOĞLU, K.: *Bursa Kütüğü*: 4. C., 41. s.

[136] TANYERİ, M. A.: *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*: 233. s.

[137] *Şehâ bir dem ney-i hâmen cihân bezminde dinlensün/* ***İçürsün*** *düşmene câm-ı fenâyı bir zamân* ***hançer*** (Bâkî, G.155-4). ***Tîğun içürdi*** *düşmene zahm-ı zebânları/ Bahs ėtmez oldı kimse kesildi lisânları* (Bâkî, Terci B. I-VI) Bk.: ERDOĞAN, M.: "Divan Şiirinde Mahallileşme Kavramı ve Bâkî Divanı'nda Bazı Mahallî Unsurlar", *Turkish Studies:* 134-136. s.

[138] Baykuş ve Hüma'yla ilgili daha detaylı bilgi için ayrıca bk.: CEYLAN, Ö.: *Kuşlar Divanı: Osmanlı Şiir Kuşları*: 51-56 ve 116-125. s.

[139] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 475. s

1754. Beyit=> Kanaatimize göre ilk mısradaki anlam devamındaki ikinci mısrada "bütün kapıların yüzüne kapandığı/ her kapının yüzüne açılmadığı kişiye" şeklinde tezatlık oluşturacak mahiyette bir anlamı icap ettirmektedir. Lakin yazmada bu ibare "ki her der yüzine **açılmış** ola" şeklindedir. Her *Bûstân* nüshasında bulunmayan bu beyiti İlaydın'ın tercümesinde de bu tezatlıkla görmekteyiz: "Marifet kapısı, kendilerine karşı bütün kapıların kapandığı kimseler için açıktır." [140] Zaîfî'nin tercümesindeki bu beyite ve bittabi tarafımızdan bu metne bağlı kalınarak yapılan nesre çeviriye ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır.

1768. Beyit=> Bu beyitten sonraki beyitlerde ve diğer *Bûstân* tercümelerinde hikâyeye konu olan şahıs(lar)ın "zeni"yle ilgili herhangi bir şey söylenmediği için hikâyenin tamamı göz önüne alındığında ilgisiz/havada kalan bu beyite veya tarafımızdan "zen" olarak okunan kelimeye ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır.

1787 ve 1809. Beyit=> *Dang*: *Bk.: 1308. Beyitin Açk.*

1811. Beyit=> *Ûc/Uvuc-Asa*: Sûdî'nin *Bûstân* şerhinde ve diğer *Bûstân* tercümelerinde hikâyenin bu beyitinde "Ûc/Uvuc"dan (عوج) bahsedilmektedir. Ancak Zaîfî'nin metninde bu kelime " قوچ " şeklindedir. "Koç-asa-öldürme" ilgisinde bazı kaynaklara bakıldıysa da bu ilgide herhangi bir hikâyeye tesadüf edilemedi. Bu durumda bu kelimenin "koç"tan ziyade "Uc"un Rumeli ağzındaki karşılığı olabileceği ihtimali akla gelmektedir. "Ûc"un İsrailiyat kaynaklı hikâyesi ise şöyledir: *Ûc, Hz. Adem'in kızı olan Unuk'un oğludur. Unuk aynı göbekten olan kardeşiyle zina eylemiş, Ûc bu münasebetten doğmuştur. Bu yüzden Hz. Âdem, kızını reddeder; Ûc'ı da bir dağda besler. Ûc, 3000 yıl yaşadı. Vücudu iri, boyu çok uzundu. Musa peygamber zamanında Firavun'un hizmetine girmişti. Firavun'un emriyle Hz. Musa ve kavmini helak eylemek için daima başının üzerinde bir büyük taşla gezerdi. Huda, Ûc'un üzerine bir kuş gönderdi. Kuş gagasıyla o taşı deldi ve taş Huda'nın emriyle Ûc'ın başına boynuna geçti. Sonra Hz. Musa'ya Ûc'ı katletmesi vahyolundu. Musa on arşın boyundaydı, asası da bir o kadar vardı. Hz. Musa on arşın miktarı havaya sıçradı ve asasıyla Ûc'un kafasına vurararak onu öldürdü.*[141]

---

[140] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 128. s.

[141] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 490. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 389. s. Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: YILDIRIM, N.: *Fars Mitolojisi Sözlüğü:* 697. s. , BOZKURT, N.: "Uc b. Unuk", *TDVİA:* 42.C., 34-35. s.

Sûdî Farsça *Bûstân*'daki bu beyitle ilgili açıklamasında şunları söylemektedir: "(…) Bir asa Uc b. Unuk gibi uzun boylu, iri vücutlu, kuvvet ve kudret sahibini helak eyledi. Yani bir küçük asa bir büyük şahsı katleyledi. Hâsılı azıcık sadaka çok belayı def eder." [142]

1822. Beyit=> Bazı *Bûstân* tercümelerinde bu bölüm ayrı bir "hikâye" başlığı altında verilmektedir.

1835. Beyit=> *Domuzdan kıl koparmak:* Tanyeri, bu deyimin anlamını şöyle vermektedir: "*Domuzdan kıl çekmek (üzmek):* Sevilmeyen ya da eli sıkı olan birinden az da olsa bir şey koparmak. *Bir kıl üzmek didiler fâidedür tonuzdan/ Bulıcak Zâtî rakîbün sakalın yolsa gerek* (Zâtî, 691/5)"[143] Domuzların kalın derileri kısa kıllarla seyrek olarak kaplanmıştır.[144] İslam kültüründe yenilmesi haram olan domuzun sevilmediği ve beslenmediği herkesin malumudur. Bu yüzden eski metinlerde geçen domuzları daha çok yaban domuzu olarak algılamak gerekir. Bu vahşi ve kalın derili, kılları kısa ve az olan hayvandan bir kıl koparmanın zorluğu burada olduğu gibi deyimlere konu olmuştur. Beyitte de azgın adam sevilmeyen domuza teşbih edilerek böylesinin malını yiyip içmek herkesin harcı değildir, adeta domuzdan kıl koparmaya benzer, hüner ister denilmektedir.

1857. Beyit=> *oğrı:* Bk.: *326. Beyitin Açk.*

1863 ve 1864. Beyit=> *Behram*: Sasani hükümdarlarından 420-438 yıllarında hüküm süren V. Behramdır. Sürekli yaban eşeği avına çıktığı için adı yaban eşeği anlamındaki *gûr* sözcüğüyle birlikte "Behram-ı Gûr" olarak anılır. Egemen olduğu ülkelerde dört yıl boyunca kimsenin ölmediği söylenir. Erdeşir-i Babekan ile Nuşirevan'dan sonra İran halkı tarafından en sevilen hükümdardır. Yine bir gün çıktığı yaban eşeği avında bir çukura düşerek öldüğü rivayet edilir. Şairlerin çukur/mezar anlamları da olan "*Gûr"* kelimesiyle şiirlerinde kelime oyunları yaptığı görülmektedir.[145]

---

[142] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 490. s

[143] TANYERİ, M. A.: *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler:* 89. s.

[144] *Encyclopaedia Britannica*, "Pig (Mammal Group)": https://www.britannica.com/animal/pig-mammal-group

[145] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: YILDIRIM, N.: *Fars Mitolojisi Sözlüğü:* 148-150. s.

1878. Beyit=> *İbrahim b. Edhem*: Burada Edhem oğlu İbrahim'e [ö. 778 (?)] telmihte bulunulmaktadır.[146] İbrahim b. Edhem hakkında kaynakların verdiği bilgiler çelişkilidir. Bazı kayıtlar zengin ve itibarlı bir ailenin çocuğu olduğunu söylerken bazıları Belh hükümdarı veya hükümdarın oğlu olduğunu söylemektedir. Genç yaşta sahip olduğu bütün dünya nimetlerini bırakıp züht yolunu seçmesi sebebiyle hayatı adeta destanlaştırılmış, hakkında birçok rivayet/menkıbe söylenegelmiştir. Hayatı ve kişiliğiyle manzum-mensur birçok edebî esere konu olan İbrahim-i Edhem'in daha çok tasavvufî bir mahiyet arz ettiği görülen maceralarından bir kısmı şöyledir:

"İbrâhim Edhem, tahtının üzerinde uyuya kaldığı bir gece rüyasında tavanın sallandığını hisseder. Orada kimin bulunduğunu sorunca, "Tanıdık biriyim, devemi kaybettim, onu arıyorum" cevabını alır. İbrâhim Edhem, damda deve aramanın şaşkınlık olduğunu söyleyince sesin sahibi ona, Allah'ı altın taht üzerinde ve atlas elbise içinde aramanın damda deve aramaktan daha büyük bir şaşkınlık olduğunu hatırlatır. Bunun üzerine İbrâhim Edhem düşünceye dalar. Olaydan birkaç gün sonra devlet ileri gelenlerinin bulunduğu şölende bir adam korkusuzca muhafızları geçerek İbrâhim Edhem'in karşısına dikilir. İbrâhim Edhem ne istediğini sorunca adam şölenin verildiği handa kalmak istediğini belirtir. İbrâhim Edhem, buranın han değil kendisine ait bir konak olduğunu ve her önüne gelenin burada kalamayacağını söyler. Adam, konağın daha önce kimlerin olduğunu ve onların şimdi nerede bulunduğunu sorar; İbrâhim Edhem de önceki sahiplerinin öldüğünü belirtir. Adam, "Bu ne biçim konaktır ki biri gelmede, biri gitmede" der ve oradan uzaklaşır. Bundan etkilenen İbrâhim Edhem onun peşine düşer; kendisiyle konuşmak istediğini belirterek kim olduğunu sorunca "Hızır" cevabını alır. Ertesi gün ava çıkan İbrâhim Edhem atının üzerinde iken "uyan!" diye bir ses duyar. Üç defa tekrarlanan bu sese aldırış etmeyince aynı ses, "Başkaları seni uyandırmadan önce kendin uyan!" cümlesiyle yankılanır. Ayrıca İbrâhim Edhem'in o esnada karşısına çıkan bir ceylân dile gelerek, "Ben seni avlamak için gönderildim; senin beni avlaman için değil. Bir bîçareye ok atıp avlamak için mi yaratıldın? Bundan başka işin yok mu?" der. Ardından aynı sözleri atının eyerinin kaşından ve kendi içinden de işiten İbrâhim Edhem âniden ruhî bir değişime uğrar, keşfi açılır. Allah'a tövbe eder ve "Rabbim! Beni koruduğun sürece bugünden itibaren sana âsi olmayacağım" diyerek üzerindeki kıymetli eşyaları, elbiselerini ve atını orada karşılaştığı çobanlarından birine verir, sürüyü de bağışlar ve çobanın elbiselerini giyip Belh'ten ayrılır."[147]

---

[146] SŪDÎ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 504. s.

[147] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: ÖNGÖREN, R.: "İbrahim b. Edhem", *TDVİA:* 21. C., 293-295. s; ALBAYRAK, N.: "İbrahim b. Edhem (Edebiyatta)", *TDVİA*: 21. C., 295-296. s.

1881. Beyit=> *Sabır*: Acı bir ottur. İlaç yapımında kullanılır.[148] Kelimenin "güçlüklere ve acılara dayanma, katlanma gücü" anlamıyla iham yapılmaktadır. [149] Eskiden çocuklarını sütten kesmek isteyen anneler memelerine sabırotu sürerlermiş; bugün de bazı anneler aynı amaçla memelerine aktarlardan edindikleri sarısabır taşı/sarısabır yağı sürmektedirler.



1885. Beyit=> *Ab-ı Hayat; Zulmet:* Ab-ı hayat, içeni ölümsüzlüğe kavuşturduğuna inanılan efsanevi sudur. Halk ve divan edebiyatında ab-ı hayatla ilgili zengin motifler teşekkül etmiştir. İçenin ebedî hayata kavuşması, ölümden kurtulması, öldürülse bile tekrar dirilmesi, ihtiyarsa gençleşmesi, hastaysa iyileşmesi gibi genel telakkilerin dışında ab-ı hayat, vahdet sırrına ermektir. Bu itibarla iman veya İslâm, ab-ı hayat ve kevsere benzetilir. Zulmet, "karanlık" demektir. Çoğulu ise *karanlıklar* anlamındaki "zulumat"tır. Ab-ı hayatın içinde bulunduğu ülkenin adıdır. Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya göre Zulumat diyarı 6 ay gece, 6 ay gündüz olan Kuzey Kutbu'dur. Hızır, İlyas ve İskender bu diyara gitmişler; ancak yalnızca Hızır'la İlyas ab-ı hayatı bularak içmiş ve ölümsüzlüğe kavuşmuşlardır. İskender ise karanlıklar içinde yolunu şaşırmıştır.[150] Bu beyitte olduğu gibi Divan şiirindeki birçok beyitte "Zulmet/Zulumat"ın mervi bir ülkeye ad oluşuyla "karanlık(lar)" anlamı arasında oyun yapılmaktadır.

1886. Beyit=> *Beytü'l-Mukaddes (Beytü'l-Makdis)*: Kudüs. Üç ilâhi dinde de önemli bir yere sahip olan ve kutsal sayılan bir şehirdir.[151]

1888. Beyit=> Bu beyit Hayâlî'nin [ö. 1556-57] şu meşhur beyitini hatırlatmaktadır:

Cihân-ârâ cihân içindedir ârâyı bilmezler
O mâhîler ki deryâ içredir deryâyı bilmezler (G.53)

---

[148] Farklı türleri olan sabır/sabırlık otuyla ilgili Turhan BAYTOP şu bilgileri vermektedir: "**Sarısabır: Aloe vera** L. (Liliaceae). Çok yıllık, etli yapraklı ve sarı çiçekli bir bitkidir. Vatanı Kuzeydoğu Afrika olan bu tür çok eski zamanlardan beri Akdeniz ülkelerinde yetiştirilmektedir. Türkiye'de Bemre (Antalya) yakınındaki tiyatro harabelerinde bulunmaktadır. Yapraklarından elde edilen usare müshil olarak kullanılır Eş anl:. **Ağu** (Demre-Antalya): **Sabırlık. Agave americana**>. (Amaryllidaceae) türüne de aynı ad verilmektedir (Antalya). **Aloe arborescе:** Miller - Testere (Antalya). Vatanı Güney Afrika olan, kırmızı çiçekli ve dişli yapraklı bir tür. Ege ve Akdeniz bölgelerinde bahçelerde süs bitkisi olarak yetiştirilir. " Bk.: BAYTOP, T.: *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü:* 238. s.

[149] SÜDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: I. C., 505. s.

[150] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: OCAK, A.Y.: "Âb-ı Hayât (Tasavvuf)", *TDVİA*: 1. C., 1-3. s., ÇELEBİOĞLU, A.: "Âb-ı Hayât (Edebiyat)", *TDVİA*: 1. C., 3-4. s., PALA, İ.: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*: 13-14. ve 507. s.

[151] *Kudüs, Beytü'l-Makdis, Beytü'l-Mukaddes, Mescid-i Aksa* vb. ile ilgili detaylı bilgi için bk.: HARMAN, Ö. F., AVCI, C., vd.: "Kudüs", *TDVİA*: 26. C., 323-338. s.

1895. Beyit=> *Şahid:* Farsça "mahbub, güzel kadın" anlamındadır. (Ayrıca bk.: *510.Beytin Açk.*)

1910. Beyit=> Burada toprak, tevazuyu; ateş, etkinliği simgelemektedir. Yani "Onlar alçakgönüllüdürler; fakat sözleri ve dilekleri geçkindir." denilmektedir.[152]

1924. Beyit: *Gûy u Çevgân*: Bk.: *904. Beytin Açk.*

1931. Beyit: *Cân revân*: Revân "yürüyen, akan, giden, tez akan; ruh, can, süratli, noksansız, fasılasız" anlamlarındadır. Beyitte bu iki kelimeyle iki farklı kalıp ifade oluşturulmuştur: 1. *cânını revân kılmak*, 2. *cân revân (hâlde olmak).* Bu ifadelerden ilkinin eski metinlerde "eylemek" yardımcı fiiliyle kullanıldığına da sıkça tesadüf edilir. *Cânını revân eylemek, cânını revân kılmak* "cânını feda etmek, gönlü akıtmak" anlamındadır.[153] Beyitte geçen ve içinde bulunulan bir hâli anlattığını düşündüğümüz *cân revân* ise "can atarak, çok istekli bir biçimde" anlamında olmalıdır.

1943. Beyit=> Beyitteki mana ve üslup Enderunlu Vasıf'ın [ö. 1824] aşağıdaki beyitini hatırlatmaktadır:

Ne beyân-ı hâle cür'et ne figâna tâkatim var
Ne recâ-yı vasla gayret ne firâka kudretim var

(G. 24/1)

1947. Beyit=> *Gûy u Çevgân:* Bk.: *904. Beytin Açk.*

1999. Beyit=> *Yakin:* Beyitte her yamalı, eski püskü hırka giyenin, murakkaa giyen sufinin "yakin" taşımadığı, yakin sahibi olmadığı anlatılmaktadır. (Ayrıca bk.: *88. Beytin Açk.)*

2001. Beyit=> *Gazi*: Sûdî, "gazi" kelimesinin burada "canbaz, rismanbaz, resenbaz" manasında olduğunu bildirmektedir. Beyitle ilgili de şu açıklamaları yapmaktadır: "Mezkur Huda dostları, canbaz gibi kendilerine âriyetî (eğreti) ağaç bağlamazlar. Yani kendi zatlarında olmayan sureti halka firib vermek (aldatmak) için izhar eylemezler. Yani çeple ve mekrle (hileyle) maaş eylemezler. Zira ağaç yerinden sıyrılıp üzülünce (kopunca) muhkem gider. Yani muhkem düşer. Yani bunlar Huda'yı ayne'l-yakin ile müşahede

[152] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 394. s.
[153] TAŞ, H.: *Me'âlî Dîvân (İnceleme-Metin-Çeviri-Açıklamalar)*: 336. s.

ederler. Hükemanın bazısı gibi istidlal (delille sonuca varma) eyleyemezler. Zira ki istidlal eyleyebilen hata eder ve hergiz ana ayne'l-yakin mubsır (görünen) olmaz." [154]

Sûdî, daha sonra da buradaki anlamla örtüşecek şekilde Mevlana'nın *Mesnevi*'sinden şu örneği verir: "İstidlalcilerin (her şeyi akıl, delil yoluyla halletmeye çalışanların) ayağı ağaçtandır. Fakat tahta ayak da tamamıyla çürük olur." *Mesnevi*'nin bu beyitinde Allah'a ulaşmanın salt akılla mümkün olamayacağı; Allah'ın varlığının aklın ötesinde aşk ve cezbeyle, ilham ve hadsle (delilden neticeye varma) anlaşılabileceği vurgulanmaktadır.[155]

2038. Beyit=> *Son devir*: Eskiden sohbet ve içki meclislerinde halka şeklinde oturulduktan sonra saki, sırayla elindeki şarabı tek kadeh kullanarak herkese sunarmış. Bu işlem bazen normal boyutlarda bir kadehle yapılır ve kadeh boşaldıkça içine şarap eklenirmiş; ancak bazen de *rıtl-ı giran* adı verilen büyük bir kadehe doldurulan şarap, önce halkanın başındaki kişiye ikram edilir, arkasından bu büyük kadeh elden ele birer yudum alınarak bütün meclis halkasını gezermiş. Birinin dudağının değdiği yere bir başkasının dudağının değmemesi için de bu büyük kadeh sürekli çevrilirmiş. Kadehin son devri, herkese son kadehin sunulması; zevkin en son, en yüksek noktasına varılması; meclis dağılmadan önceki son tur şarap demektir. Halkanın sonundaki kişi son devirde kadehteki en son şarabı içen kimsedir.[156] Kadehin dibinde kalan tortu, "cüra" ise içilmeyerek toprağa veya "cüradân" denilen çanaklara dökülürmüş.[157]

2040. Beyit: *Cerr, cerre çıkmak, cerr eylemek, cerci*: *Cerr,* lugat manasıyla "sürükleme çekme; kendine doğru çekme, celbetme"dir.[158] "Cerre çıkmak" ise, eskiden medreselerde okuyan talebelerin medreselerin tatil olduğu üç aylarda Kuran okumak, vaaz etmek, namaz kıldırmak gibi dinî hizmetlere karşılık para, yiyecek ve başka şeyler almak maksadıyla memleketin dört tarafına, bütün köşe ve bucaklarına dağılmasıdır. Talebeler bu suretle hem kışlık ihtiyaçlarını zemin

---

[154] SÜDÎ: *Şerḥ-i Büstān*: I. C., 530-531. s.

[155] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 397. s.

[156] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 397. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 174. s.

[157] ŞENTÜRK, A. A.: *Osmanlı Şiiri Kılavuzu:* 426-428. s.

[158] *Kubbealtı Lugati*: http://lugatim.com/s/cer . "Cer [< Ar. c-r-r], 'bir nesneyi öteden beriye çekmek; Hicaz'da Eşca' kabilesi diyarına yakın bir yer adı; büyük testi, dağın dibi; çukur ve engebe yer; sırtlan ini; tilki ini; zenbil; heybe tarzında zarf; ip; davarı yavaş yavaş sürmek; deveyi otlatarak gitmek; deve köşegi anasını emmemesi için dilini yarmak; gebe deve karnında çocuğunu senesi tamamlandıktan sonra bir veya iki ay ya da kırk gün dahi vaz eylemeyip çekip götürmek; gebe kısrak on bir aydan ziyade geçirip vaz eylemekle çekip götürmek; atın gebelik dönemi on bir aydır, bu vaktin geçmesine; cinayet eylemek… " Bk.: TAŞ, H.: *Meâlî Dîvân*: 337-338, el-FİRÛZÂBÂDİ: *UBTKM*: I. C., 793-794. s.

etmiş hem de halkı türlü din konularında aydınlatmış olurlardı. Bu usulün lehinde ve aleyhinde birçok söz söylenmiştir. Tanzimat'tan sonra açılan mektepler halk ile temas etmedikleri hâlde medreselilerin cer vasıtasıyla köylere kadar yayılarak onlarla temas etmesini halkçılık ve onlara hizmet bakımından faydalı görenler olmuştur. Bugün de halk arasında Allah rızasından çok bir menfaat karşılığı dinî hizmet verenlere "cerci hoca" denilebilmektedir. Bunun dışında "cerci" kelimesi dilenci manasına gelmektedir. Elinde tasla biraz yiyecek bulma ümidiyle dolaşıp dilenenler için "cerci, cerrar, cerî" kelimeleri kullanılmaktadır. Edebî metinlere asıl konu olan "cerrar"lar ellerinde bir tasla meyhanelerde dolaşan şarap dilencileri yani "cüra cerrarları"dır.[159] Bir de "harman cerrarları" yani harman dilencileri vardır ki onlar da eskiden harman zamanında bir hayvanla harman harman dolaşarak arpa, buğday dilenen kişilerdir.[160] Hasıl-ı kelam, beyitte "cer eylemek" *dilenmek* manasınadır.

2052. Beyit=> ***Mücavir:*** Lügat manası "komşu" demektir. İbadet maksadıyla, Hz. Muhammed'e daha yakın olma düşüncesiyle yerini yurdunu terk edip bir süreliğine veya süresiz olarak Mekke ve Medine'ye yerleşen kişiye "mücavir" denilmekle birlikte yine aynı maksatla bir mescide kapanan kişi de "mücavir" olarak anılmaktadır. Beyitte camiye yerleşen bir dilenci ihtiyardan "mücavir" olarak bahsedilmektedir.

2079. Beyit=> Sûdî şerhinde ve diğer *Bûstân* tercümelerinde bu beyitten/ hikâyeden sonra "Nişaburlu bir adam ile oğlu"nun anlatıldığı kısa bir hikâye vardır.[161] Lakin Zaîfî, tercümesinde bu hikâyeye yer vermemiştir. Bundan sonra yer alan "gelinle ihtiyar"ın hikâyesinde de -temel tema aynı olmakla birlikte- epeyce farklı söyleyişler, sıralamalar vs. görülmektedir.

2093 ve 2094. Beyit=> Bu iki beyit bir önceki "gelin ile ihtiyar" hikâyesine ait değildir. Bazı *Bûstân* tercümelerinde ayrı bir "hikâye" başlığı altında yer alan bu bölüm, Zaîfî tarafından kısmen eksik de tercüme edilmiştir. Diğer Türkçe tercümelerden naklen bu hikâye şöyle gelişmektedir: "Bir gün bir bey, kölesini satılığa çıkarmış, tellala vermişti. Köle o sırada efendisine şöyle dedi: 'Efendim, siz

---

[159] ŞENTÜRK, A. A.: *Osmanlı Şiiri Kılavuzu:* 393 ve 427. s. , SERTOĞLU, M.: Osmanlı Tarih Lügatı: 98. s., PAKALIN, M. Z.: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü:* I. C., 279-280. s.

[160] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 409. s.

[161] SŪDÎ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 549. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 149. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 177. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 139. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 173. s, BİLGİN, A.: *Sadî: Bostan*: 148. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:* 128. s.

benden daha iyi köle bulabilirsiniz; fakat ne yazık ki ben sizin gibi efendi bulamam.' Kölenin bu sözü gönlüme çok dokundu, yüreğimi yaktı."[162]

2110. Beyit: ***Gûy u Çevgân:*** Bk.: *904. Beytin Açk.*

2134. Beyit=> ***Gazneli Mahmut-Ayas/Ayaz*****:** Cömertliği ve şairleri korumasıyla tanınan Sultan Gazneli Mahmut'un (d. 971- ö. 1030) akıl, kabiliyet ve üstün feraseti sebebiyle aşk derecesinde bağlı bulunduğu meşhur kölesi ve musahibi olan Ayas hakkında İran ve Türk edebiyatlarında yüzlerce ibret verici hikâye ve rivayet geliştirilmiştir. Sultan Mahmut'un bir av dönüşü tesadüfen karşılaştığı bir köylü genci olan Ayas, aklı başında cevaplarıyla hükümdarın dikkatini çekmiş sultanın emriyle saraya alınıp yetiştirilmiştir. Kısa sürede bütün vezir ve devlet ricalinden daha yüksek bir mevki ve itibar kazanmıştır. Has ve sadık bir köle olan Ayas ileri görüşlülüğüyle sultanı yönlendirmeyi bilmiştir. Sultan bu genç köleyi ömrünün sonuna kadar hiç yanından ayırmamıştır. Ayas, Mahmut'un ölümünden sonra Nişabur'a giderek orada Gazneli Mesut'un hizmetine girmiş ve emirlik yapmıştır. Klasik şiirin temel konusunu oluşturan erkekçe "aşk" kavramı için -model teşkil etmesi bakımından- Ayas tiplemesi önemli bulunmaktadır. *Mahmud ü Ayas* hikâyelerinin temelinde nefsin cinsî ve hayvani arzularına inmeyecek derecede ulvi bir his; ilim, irfan ve hikmet üzerine kurulu bir aşk ilişkisi mevcuttur.[163]

2151 ve 2152. Beyit=> ***Mağrip:*** Lugat manası "güneşin battığı yer/yön, batı, garp"tır. Osmanlı zamanında imparatorluğa bağlı Mısır'ın batısında/solunda kalan sahil şeridindeki ülkelere (Endülüs/İspanya-Portekiz, Fas, Tunus, Cezayir vs.) verilen isimdir. Atlas Okyanusu'na da "Bahr-ı Mağrip" denilirmiş.[164]

2153. Beyit=> ***Faryab/Firyab*****:** Horasan'da Belh'in yakınında, Ceyhun mecrasının batısında bulunan -günümüzde harap olan- bir kasabadır. [165] Sûdî de Faryab için

---

[162] Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 139-140. s. Ayrıca bk.: SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 552. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 150-151. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 174.. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:* 123. s. Yalnızca A. N. TOKMAK bu bölümü ayrıca bir hikâye başlığı koymadan "gelin ile ihtiyarın" hikayesinin devamı olarak iki beyit hâlinde tercüme etmiştir. Bk.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 178. s.

[163] ŞENTÜRK, A. A.: *Osmanlı Şiiri Kılavuzu:* I. C., 468-470. s., YILDIRIM, N.: *Fars Mitolojisi Sözlüğü*: 496-497. s.

[164] Daha detaylı bilgi için bk.: Ş. SĀMĪ: *Ḳāmūsu'l-A'lām:* VI. C., 4337-4347. s.

[165] Ş. SĀMĪ: *Ḳāmūsu'l-A'lām:* V. C., 3329 s.

"Maveraünnehr'de bir şehir ismidir ki şair Zahîr bu şehirdendir." demektedir.[166] Faryab'ın bugünkü "Devletabad" (Afganistan) şehri olduğu söylenmektedir.[167]

2159. Beyit=> *Suya seccade salmak:* Keramet göstermek, keramet sahibi olmak.[168] Evliya menkıbelerinde sıkça geçen bir keramet motifidir. Osmanlıların Asya'dan Avrupa'ya geçişi de "suya seccade salmak" şeklinde anlatılmakta, betimlenmektedir. [169] Bu ifade, *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*'de de şöyle geçmektedir: "Suya seccâde serenlerdendir. *Kerâmet gösterip halka suya seccâde salmışsın/ Yakasın Rûm ilinin pençe-i himmetle almışsın* (Süleymân Dede/ Berâ-yı Mürûr-ı Şehzâde Süleymân Paşa be-Rûmili)"[170]

2168. Beyit=> *Ter-dâmen*: "Ter" yaş, ıslak; "dâmen" etek demektir. "Ter-dâmen" namussuz, iffetsiz anlamına gelen bir sözcüktür. Beyitte "Senin eteğin daha karadayken bile ıslanmış, kirlenmiş; önce onu kurut!" derken *evliyalar gibi kerâmet göstermeyi dilemeden önce evliyalar gibi iffetli, namuslu ol* denilmektedir.

2171. Beyit: *Kıyas ehli*: Her şeyi akıl yoluyla halledilebilir gibi kabul edenler.[171] (Ayrıca bk.: *89. Beyitin Açk.)*

2201. Beyit: *Sa'd-ı Zengî:* Salgurlular, İran'ın Fars bölgesinde 1148-1286 yıllarında hüküm süren Türk-İslâm hânedanıdır. Bu hanedanın ikinci hükümdarı olan Zengî'nin oğlu Sa'd, 1198-1226 yılları arasında hüküm sürmüş, Salgurlulara parlak bir dönem yaşatmıştır. Atabek Saʿd b. Zengî'nin 623'te (m.1226) ölümünün ardından Salgurlu tahtına oğlu Ebû Bekir geçmiştir.[172]

---

[166] SÜDÎ: *Şerḥ-i Bûstān*: I. C., 564. s

[167] ATALAY, M.: "Zahîr-i Faryabî", *TDVİA*: 44. C., 87-88. s.

[168] ÇAVUŞOĞLU, M.: *Yahya Bey ve Dîvânından Örnekler*: 127. s.

[169] Gelibolulu Mustafa Âli, Süleyman Paşa'nın Çimpe Kalesi'ni alarak ilk kez Rumeli topraklarına ayak basışını anlatırken Şeyh Mahmud'un şu beyitine yer verir: *Keramet gösterip halka suya seccade salmışsın*
Yakasın Rumelinin dest-i takva ile almışsın.
Ahmet Şimşirgil, bu ve benzeri beyitleri şu şekilde yorumlamıştır: "Şurası muhakkak ki Süleyman Paşa, Gelibolu'ya denize seccade sererek geçmemişti. Öyleyse Şeyh Mahmud ve Âli geçişi neden bu şekilde betimlemişlerdi? Bu noktada seccade kavramının ihtiva ettiği manayı da düşünmek gerekir. Neticede bu ifadeler o zamana kadar bir kara devleti olan Osmanlıların, hem ilk başarılı deniz harekâtını hem de Müslim-gayrimüslim farkı gözetmeksizin halka adalet ve merhametle yaklaşmasının toplum nazarındaki yansımalarını göstermekteydi." ŞİMŞİRGİL, A.: *Efsaneleştirilen Gerçek: Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi:*http://ahmetsimsirgil.com/wp-content/uploads/2015/11/Osmanl%C4%B1lar%C4%B1n-Rumeliye-Ge%C3%A7i%C5%9Fi.pdf

[170] ŞİNÂSÎ: *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye*: [hzl.] Süreyya BEYZÂDEOĞLU: 3395. md., 210. s.

[171] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 400. s.

[172] MERÇİL, E.: "Salgurlular", *TDVİA*: 36. C., 29-31. s.

2203. Beyit=> Salgurlular devrindeki altın paraların üstünde "Allah kâfidir!" veya bu mealde bir söz yazdığı anlaşılmaktadır.[173]

2215. Beyit=> *Amr ü Zeyd*: Beyitteki bu iki isim, Türkçede bir konuda bir örnek verilirken olayı basite indirgemek, sıradanlaştırmak için verilen "Ayşe Fatma", "Ahmet Mehmet" örnek isimleri yerine kullanılmıştır. Beyitin daha genel bir söyleyişle "Makamda yükseliş veya makamdan düşüş, iyilik veya kötülük, ödül veya ceza; başına ne gelirse gelsin bunların Ahmet'ten Mehmet'ten, Amr'dan Zeyd'den değil, hepsinin Allah'tan geldiğini bilmelisin!" manasını ihtiva ettiği söylenebilir.

2245. Beyit=> Sûdî *Bûstân* şerhinde bu beyitle ilgili "şeyda gönüllü âşığın sinek sesini duyduğunda bile sinek gibi ellerini başına vurarak divanelik ve sema edebileceğini" söylemektedir.[174] Yani tutkun, şeyda âşık, müziğe gerek olmadan yalnızca bir sineğin kanat çırpışıyla bile vecde gelebilir; meczup âşığın kendinden geçmesi, sema edebilmesi için bu kadarcık bir ses bile duyması kâfidir. Lakin Zaîfî'nin tercümesinde bu beyit kısmen farklı bir mana ihtiva edecek şekilde yer almaktadır: *Âşık sinek gibi ellerini başına koymasa, (semayla vecde gelmese) sinek onun önünde öylece kanat vurmazdı. Bûstân*'ın diğer tercüme-şerhleriyle kısmen ihtilaflı olacak şekilde tarafımızca ortaya koyulan bu manaya ihtiyatla yaklaşmakta fayda olduğunu söyleyebiliriz. Buna ilaveten bu beyitin bulunduğu sayfada sütunların ortasında yan yazılmış bir beyit daha vardır ki bu beyitin manası diğer *Bûstan* tercüme-şerhlerindeki manaya daha yakındır. Sütunda herhangi bir işaret, çentik vb. olmadığı için metne dâhil edilmeyerek "Derkenâr" bölümüne alınan bu beyit şöyledir (Bk.: *Derkenâr*, 2245. B., 25[a]):

per açdukça ʿāşıḳ öŋünde meges
meges-vār urur başa el her nefes

2252. Beyit=> Bu beyit ile başlayan bölüm kimi tercümelerde "Semâ'ın Hakikati Hakkında" başlığını taşımaktadır.[175]

2264. Beyit=> *Yakîn*: Bk.: *88. Beytin Açk.*

---

[173] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 400. s.
[174] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 584. s.
[175] Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 150. s

2290 ve 2291. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu iki beyit tek beyit olarak şu şekilde yer almaktadır:

نه ان میکند یار در شاهدی

که با اوتوان کفتن از زاهدی

Sûdî, bu beyitin şerhi için şunları yazmıştır: "(…) Mahsûl-i Beyt: Bu beyt câizdir ki pervânenin ola ve câizdir ki şeyhin ola yâr mahbûbluğunda ol vaz u hâlı eylemez yanî öyle müstağni ve fârig olmaz ki ana zühd ü takvadan söz söylemek mümkün ola. Hâsılı ziyâde bîbâk u bîpervâ olduğundan sözünü ısgâ eylemez nitekim herkesin bu kıssa malûmudur."[176]

2308. Beyit=> *Cân-revân:* Bk.: *1931. Beyitin Açk.*

2358. Beyit=> *Bayezit*: Bayezid-i Bistâmi [ö. 848 (?)], ilk büyük mutasavvıflardandır. İsminin tam künyesi *Ebû Yezîd Tayfûr b. Îsâ b. Sürûşân*'dır. İran'ın Horasan eyaletinde bulunan Bistâm kasabasında doğmuştur. Dedesi aslen İranlı Mecusî bir din adamıyken Müslüman olmuştur, babası da dindarlığı ile tanınır. Tasavvufun doğuş devrinde yaşayan Bâyezîd-i Bistâmî'nin, çağdaşı mutasavvıfların birçoğu ile ilgili menkıbeleri vardır. Bu menkıbelerin hemen hepsi Bâyezîd'in tasavvuftaki mertebesinin üstünlüğünü gösterir. Bâyezîd tasavvuf tarihinde sekr, fenâ, melâmet, tevhid, mârifet, muhabbet, miʿrac ve îsâr gibi konulardaki sözleri ve şathiyeleriyle tanınır. Mutasavvıfların zevkle tekrarladıkları ve dillerinden düşürmedikleri söz konusu şathiyeler bazı fıkıh ve kelâm âlimlerince nefretle karşılanmıştır. O sâlikin kendinden geçip (sekr) benliğini yok ederek (fenâ) Hakk'a ermesi gerektiği düşüncesindedir. Bâyezîd coşkulu davranışları, taşkın sözleri ve samimi hali ile çevresindekiler üzerinde derin tesirler bırakmış ve seçkin bir zümrenin kendi görüşleri etrafında toplanmasını sağlamıştır. Kendisini takip edenlere Tayfûrî, tuttuğu yola da Tayfûriyye veya Bistâmiyye adı verilmiştir. Ancak Tayfûriyye bilinen mânada bir tarikat olmayıp bir tasavvuf cereyanıdır. Hallâc, Şiblî, Harakanî, Ebû Saîd-i Ebü'l-Hayr, Nifferî, Senâî, Attâr, Câmî, İbnü'l-Arabî, İbnü'l-Fârız ve Mevlânâ gibi büyük mutasavvıflar hep bu cereyana bağlı kalmışlardır. Şüttâriyye ve Aşkıyye tarikatları da onu kendilerine pîr edinmişlerdir.[177]

---

[176] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., 595-596. s.

[177] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: ULUDAĞ, S.: "Bâyezîd-i Bistâmî", *TDVİA:* 5. C., 38-41. s.

2389. Beyit=> *Amel defteri:* Bu beyitte *Kirâmen kâtibin* meleklerinin yazdığına inanılan *defter-i a'male* gönderme yapılmaktadır. Yani bahsedilen kişinin günahlarının yazıldığı defter dolmuş, lâkin sevaplarının yazıldığı tarafta henüz tek harfin bulunmadığı, tek bir iyiliğinin olmadığı; safî günahkâr, kötü olduğu anlatılmaktadır.[178]

2448. ve 2449. Beyit=> Diğer *Bûstân* tercümelerine bakılınca hikâyenin bu bölümünde Zaîfî'nin birkaç beyiti atladığı görülmektedir. Anlam akışının sekteye uğramaması için diğer tercümelerde yer alan bu kısmı aktarmak isabetli olacaktır: Yiğitsen, yiğitliğinden söz etme hiçbir zaman! Her binici, her zaman topu çizgiden dışarı atamaz! Sen kendini iyilerden saydığın için kötü olursun. Çünkü Tanrı yoluna gurur sığmaz. İçinde fıstık gibi öz var zanneden o hünersiz, meğer soğan gibi hep kabuktan ibaretmiş. İbadet de böyle olunca işe yaramaz. Sen git, ibadette ettiğin kusurlar için özür dile!"[179]

2454. Beyit=> *Eli yufka:* Sûdî, bu deyim için "(…) eli yufka yani fakîr (…)" derken Saraçbaşı da bu deyimin anlamı için "fakir, yoksul" karşılığını vermektedir.[180]

2460. Beyit=> Diğer *Bûstân* tercümelerinden anlaşıldığı kadarıyla oturduğu yerden kaldırılarak kendisine daha geri sıralarda bir yer gösterilen âlim, bu davranışa ve muarrifin bu sözlerine çok üzülmüş, gücenmiş ancak yine de oturduğu yerden kalkarak kendisine gösterilen yere geçmiştir.[181] Zaîfî'nin tercümesinde bu beyitler yer almamaktadır.

2462. Beyit=> İlaydın, o devirlerde ilmî tartışmaların Arapça yapıldığı için bu beyitlerdeki "Kabul ederiz, etmeyiz; evet, hayır" gibi sözcüklerin Arapça yazıldığını bildirmektedir.[182]

2468. Beyit=> *Gûy u Çevgân*: Bk.: 904. Beyitin Açk.

---

[178] *Kirâmen Kâtibin*: İnsanın iki yanında bulunduğu ve sağdakinin sevapları, soldakinin günahları yazdığı kabul edilen iki melek. *Defter-i a'mal:* İnsanların iyi veya kötü, yaptıkları her şeyin kaydedildiği, âhirette ona göre muâmele görecekleri mânevî hesap defteri. Bk.: *Kubbealtı Lugatı:* http://lugatim.com/s/DEFTER ; http://lugatim.com/s/kiram?mobil=false

[179] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 174. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 201. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 162-163. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:* 144. s. Ayrıca Sûdî, şerhinde *2448. beyit* için şöyle yazmıştır: "Eğer mertsen kendi mertliğinden söz söyleme. Yani zâhid ü âbid isen zühd ü takvândan laf vurma! Zirâ çevgân oyununı oynayan her atlı pâdişâh dâireden gûyı taşra eyletmedi. Yani her zâhid ü âbid, zühdi ve ibâdeti sebebiyle kûy-ı cenneti kapmadı. Yani âbidliği muhibb-i cennet olmadı. Pes bu bârgâhda makbûl acz ü niyâzdur." SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 23. s.

[180] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 25. s., SARAÇBAŞI, M. E.: *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü:* I. C., 427. s.

[181] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 175. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 202. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 200. s.

[182] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 405. s.

2473. Beyit=> *Sarık göndermek:* Eski devirlerde birine sarık, cüppe/ferace göndermek saygı ve takdir nişanesi olarak kabul edilirmiş.[183]

2480. Beyit=> *Sadr-ı kebîr:* Yüksek ilmî paye sahiplerine verilen unvanlardan biridir. İlaydın, Anadolu'da kazaskerlere de bu unvanın verildiğini bildirmektedir.[184]

Diğer *Bûstân* tercümelerinde bu beyitin öncesinde yer alan bir beyit, Zaîfî'nin tercümesinde bulunmamaktadır. Bununla birlikte bu beyitin bilhassa ikinci mısraına verilen mana da diğer *Bûstân* tercümelerinde ve Sûdî tarafından yapılan şerhte şöyle bir farklılık arz etmektedir: "Yarın eskili püskülü insanların karşısında elli arşın sarıkla benim başım ağırlaşır. Bana mevlana derler, sadr-ı kebir derlerse bana kibir gelir, elâlem gözüme hakir görünür; burnum büyürse insanları hakir görebilirim."[185]

2516, 2517, 2518 ve 2520. Beyit=> *Nehy-i münker (kötüyü men etmek)*: İslamın yapılmasını istemediği amelleri men etmek üç şekilde olur: *Elle, dille, gönülden edilen dua ile.* Bk.: *1048. Beytin Açk.*

2553. Beyit=> *Kaz:* Arapça "batt" kaz demektir. Eski devirlerde bazı şarap sürahileri kaz biçiminde olurmuş. Formları tam olarak ne kadar benzerlik gösterir bilinmez ama günümüzde de "ördek/kaz sürahi" diye satılan sürahiler vardır.

2554. Beyit=> *kız; şarap*: Şarapla dolu küpün kırıldığı zaman içindeki şarabı akıtması dokuz aylık gebe kadının kızını düşürmesi olarak tahayyül edilmiştir. Bu hayalin temelinde Arap ve Fars dillerinde şaraba verilen bir nam yatmaktadır: *Üzümün kızı*. "Şarap" kelimesinin Arapçası "hamr"dır ve bu kelime Arapçada dişil/müennes olarak kabul edilmektedir. Buna binaen "üzümün kızı" manasında Araplar şaraba "bint-i ineb", Farslar ise "dohder-i ineb/ dohter-i rez" yakıştırmalarında bulunmuşlardır.[186]

2558. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu beyitte "lağım" anlamındaki "bâlûa" kelimesi geçmektedir ki Sûdî bu kelime için "Mutbahlardan ve evlerden duvar diplerinden ve gayriden bir delik peydâ ederler ki çirkefi ve kapkacak yuntusunu

---

[183] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 31. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 405. s.
[184] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 405. s.
[185] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 177. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 203. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 165. s.
[186] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 48. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 407. s.; TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 208. s.

ondan dışarıya dökerler ona balûa derler (…)" açıklamasını yapmaktadır.[187] Diğer *Bûstân* tercümelerinde de bu beyit "O gün lağım harap olduysa buna şaşılmaz. Çünkü bu kadar şarabı hep o içti." şeklinde nakledilmiştir.[188] Zaîfî'nin metninde bu manada bir kelime bulunmamasına rağmen bu beyitin tarafımızca ortaya konan okunuşuna ve nesre çevirisine ihtiyatla bakmak da fayda vardır.

2572. Beyit=> Beyit ilk okunduğunda ikinci mısranın "tatlı sözlü/dilli adam" manasına gelebilecek "merd-i şîrîn-gûy"la bittiği düşünülmüş ve beyit bu şekilde mısralar arası paralellik/tezatlık örgüsüne dayandırılarak anlamlandırılmaya çalışılmışsa da bir türlü akla yatan bir mana oluşturulamamıştır. Beyitin Sûdî şerhinde yer alan Farsçasına bakıldığında ise birtakım kelime farklılıkları olduğu görülmüş[189]; daha da önemlisi Sûdî'nin eserinde "gûy" kelimesi için "top" karşılığını verdiği fark edilmiştir. Farsça aslına bakıldığında Zaîfî'nin çevirideki sınırları zorlayarak sıkıntılı bir aktarma yaptığını söylemek mümkündür.[190] Bu beyite dair diğer *Bûstan* şerh ve tercümelerinde yer alan açıklamalar şöyledir[191]:

İLAYDIN: *Muvaffakıyet tatlı dille elde edilir. Hırçın tabiatlı kimse daima ıstırap çeker.*

KİLİSLİ: *Muvaffakıyet tatlı dildedir. Acı ve sert muamele daima hırçınlık ile karşılanır.*

NECEFZÂDE: *Başarı, tatlı dille mümkün olur! Acı dil ve sert muamele daima fena karşılanır ve kötü sonuç verir.*

TOKMAK: *Tatlı dildir insanı yücelten, götüren başarıya*
Sert tabiatsa sıkıntı verir, sürükler hep acıya

EROĞLU: *Tatlı dilli, olur merama vâsıl*
Acı sözlü, cefa çeker elhâsıl

SÛDÎ: *Şîrînzebânlıkla topu eyletmek olur yani tatlı söz ile gûy-ı murâdı tahsîl eylemek mümkündür. Hâsılı dünyâ ve ahret devlet ü saâdetini tatlı söz ile bulmak mümkündür. Zîrâ tündhûy u serkeş u muânnid dâimâ acılık çeker zîrâ hiddetle*

---

[187] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 49. s.

[188] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 182. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 208. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 208. s. (Eroğlu, tercümesinde "*1.Üstü kapalı suyolu, ark. 2.Su akıntısı. 3.Lağım" anlamları bulunan* "avgın" kelimesini tercih etmiştir. http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59658155618047.40253702)

[189] Bunlardan biri "tünd-rûy"dur. Farsça *Bûstân*'da bunun yerine "tünd-hûy" kelimesi geçmektedir ki Sûdî bu kelimenin anlamını "kötü huylu" olarak bildirmektedir. Lakin sanal ortamda pdf olarak erişilebilen kimi Farsça *Bûstân* eserlerinde -tıpkı Zaîfî'nin metninde olduğu gibi- bu kelimenin "tünd-rûy" olarak yazıldığı da görülmüştür ki bu da yüzlerce nüshası bulunan bir eser için tabi karşılanacak bir farktır. (Meninski "tünd-rûy"un anlamını, "türş yüzlü, berk yüzlü, ekşi yüzlü, saht-rûy" olarak bildirmektedir. Önceki beyitlerde davranışta "sertlik-yumuşaklık"tan bahsedildiği için biz bu tamlamayı "sert yüzlü" ifadesi ile karşılamayı tercih ettik. Bk.: TULUM, M. (haz.): *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı:* 1788. s.)

[190] Tabii Zaîfî'nin -*Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'in bazı bölümlerinde yaptığı gibi- *Bûstân*'ın aslına bağlı kalmayarak Sâdî ile benzer kimi ifadeler kullanarak kendi tahayyülünden bir beyit yazması da mümkündür ki eğer böyleyse bu beyit an itibariyle tarafımızca anlaşılamamıştır. Bu minvalde gelecek nesre çeviri tekliflerine şimdiden açık olduğumuzu söyleyebiliriz.

[191] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 52-53. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 183. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 209. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 170. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 209. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:* 152. s

bir iş işler ki ondan kendine zarar müterettib olur. Pes ondan bîhuzûr olup dâimâ yanıp yakılmadadır.

Beyitin Farsçası ise şu şekildedir: "**بشیرین زبانی توان برد کوی**
"که پیوسته تلخی برد تند خوی

"Gûy" kelimesinin aklımıza ilk gelen anlamıyla "diyen, söyleyen" manalarındaki "gû(y)" olmadığını "top" anlamındaki "gûy" olduğu fark ettikten ve yukarıda sıralanan bu şerh/tercümeleri okuduktan sonra *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'teki bu beyit için nesre çeviri önerimiz şu şekilde olmuştur: *Sert yüzlü olanın yüzü (daima) ekşi olur (/yüzü gülmez); dili tatlı (olan, devlet) topunu (çalarak) güleryüzlü adam olur.*

2575. Beyit=> Sûdî, bu beyitteki delikanlı ile şeker kamışı arasındaki benzetmeyle ilgili " (…) nite ki âdetdir bunun gibiler beline bir fota bağlar (…)" demektedir. [192] "Fota" veya "futa" ise "ön bezi, peştemal, mizar, mizer"[193], "bele bağlanan peştemal, önlük"[194] manalarına gelmektedir.

2580. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu beyitten önce bir beyit daha vardır. Hikâyedeki olay örgüsünün sekteye uğramaması adına Zaîfî'nin tercümesinde bulunmayan bu beyitteki anlamın verilmesi isabetli olacaktır: *Delikanlının kazancını kıskanan sakallı hasetçinin kendisi de ertesi gün başında bal tepsisiyle kaşları çatık hâlde dünyayı dolaşmaya çıktı.*[195]

2601. Beyit=> Sûdî şerhinde bu beyit için -diğer *Bûstân* tercümeleriyle örtüşecek şekilde- şöyle bir açıklama vardır: "(…) Mahsûl-i Beyt: Bir kelb bir sahrânişînin ayağını ısırdı bir hışımla ve gazabla ısırdı ki dişinden zehr tamdı (damladı) yanî ısırdığı ziyâde tesîr eyledi."[196]

2615. Beyit=> ***Sebel*:** Lugatlerde "Göze inen, görüşü dumanlı ve bulanık hâle getiren perde; dumanlı ve bulanık görme hastalığı"[197] olarak geçen *sebel*, günümüz tıp ilminde "pannus" olarak adlandırılan hastalıktır.[198] Pannus, yaklaşık 7 günlük bir

---

[192] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 53. s.

[193] MENİNSKİ: *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı:* Mertol TULUM [haz.]: 733. s

[194] TDK: *Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü:* http://tdk.org.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.596958cf9f1412.46148102

[195] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 54. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 183. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 210.

[196] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 53. s. "Köpeğin biri bir yürüğün ayağını ısırdı. Öyle bir şiddetle ısırdı ki gûya dişinden zehir damladı." Bk: İLAYDIN, H.: Bostan: 185. s. "Köpeğin biri bir konargöçerin ayağını ısırdı/ Ama ne ısırma? Sanki dişinden zehir akardı." TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 211. s.

[197] http://lugatim.com/s/sebel?mobil=false

[198] HOROZOĞLU, F., KESKİNBORA, H. K. vd.: "'Göz Nurunun Anahtarı ve Neşe Hazineleri' kitabındaki konjunktiva hastalıkları bilgilerinin günümüzle karşılaştırılması", http://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-goz-

kuluçka döneminden sonra ödem ve göz yaşarması gibi semptomlarla ortaya çıkmaktadır. Beyitte de sebele müptela kişinin hâli tasvir edilirken gözyaşlarının aşırılığına dikkat çekilmektedir. Sabuncuoğlu, gözde "sebel"in (Damarlı Et Parçası, Perde) (Korneal Vaskularizasyon, Pannus) kesilme yöntemi hakkında şu bilgileri vermektedir:[199]

"Sebel öyle bir hastalıktır ki, gözün üzerinde olur, örümcek ağı gibi kızıl damarlardır. Gözü görmez hale getirir ve de görmeyi zayıflatır. Bir müddet sonra göze bakılır, göz kuvvetli ise ve de sebelden başka hastalık yok ise sebel kesilir. Sebelin kesilme yöntemi: Hastanın başı ameliyatı yapacak olan hekimin önüne alınır. Yetişkin ve maharetli kişi tarafından hastanın gözü açılır, sinnare ile tabip damarları yukarı kaldırmalıdır. Sinnare resimdeki gibi gayet latif olmalıdır. Ya da çift sinnare ile yapılır. Sonra sebel ince bir makasla kesilmelidir. Yavaş yavaş kan silinir. Sebelden arınıp kanama bitinceye kadar silme işlemine devam edilir."

2620. Beyit=> ***evler açıp geceler yürümek:*** Kalıplaşmış bir söz mü yoksa söz sanatlarıyla örülü bir mısra mı olduğunu tam olarak kestiremediğimiz, bir sözlükte veya başka bir metinde kullanımını tespit edemediğimiz bu sözün anlamı diğer *Bûstân* şerh ve tercümelerinden çıkarabildiğimiz kadarıyla "gece boyu evden gürültünün kesilmediği"dir.[200]

2636. Beyit=> ***Maruf-ı Kerhî:*** Bağdat'ın Kerh mahallesinde doğan Iraklı zahit ve sufidir. İsminin tam künyesi Ebü'l-Mahfûz Maʿrûf b. Fîrûzân el-Kerhî (ö. 200/815-16 [?])'dir. Hıristiyan veya bir rivayete göre Vâsıtlı Sâbiî bir ailenin oğlu olan Maʿrûf'un çocukluğunda ailesi tarafından hıristiyan bir hocaya teslim edildiği, teslîs inancına karşı çıktığı için hocası kendisini dövünce ailesini terkedip kaçtığı, yıllar süren bu ayrılığı sırasında sekizinci imam Ali er-Rızâ ile karşılaştığı, onun vasıtasıyla müslüman olduğu, eve döndüğünde evlât hasretiyle yanan anne ve babasının da ona uyup müslüman oldukları bütün kaynaklarda belirtilmektedir.. Maʿrûf'un zühd hayatına yönelmesi, Dâvûd et-Tâî'nin müridi Ebü'l-Abbas İbnü's-Semmâk vasıtasıyla olmuştur. Tasavvuf tarihinin en büyük şahsiyetlerinden olan Marʿûf-i Kerhî'nin önemi birçok tarikatın silsilesinin

---

nurunun-anahtari-ve-nese-hazineleri-kitabindaki-konjunktiva-hastaliklari-bilgilerinin-gunumuzle-karsilastirilmasi-64528.html

[199] KESKİNBORA, H. K.: "Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun Cerrahiyetü'l-Haniye Kitabında Göz Hastalıkları Konuları", http://lokmanhekim.mersin.edu.tr/index.php/lokmanHekim/article/viewFile/173/270

[200] *Bûstân* şerhinde ve tercümelerinde bu beyitle ilgili açıklamalar şöyledir: "Mezkûr gulâma ne söz kâr ederdi ve ne değnek hâsılı hâcenin eli ol gulâmdan daimâ kötekte idi yani gece ve gündüz oğlan dövülmekte ve köteklenmekte idi. (…) gece ve gündüz o hâne gulâmdan kazılmakta ve kakılmakta yani hanenin gâh orasını yıkardı ve orasına nesne kakardı (…)" Bk.: SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 62. s.; "Bu yüzden gece gündüz evde gürültü patırtı eksik olmaz, evin temeli sarsılırdı." Bk.: Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 173. s., "Bu sebeple evlerinde gece gündüz patırtı eksik olmazdı." Bk.: İLAYDIN, H.: *Bostan:* 186. s.; "Ne kendi uyurdu ne uyuturdu/ Gece gündüz feryat eder dururdu" Bk.: EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 212. s..

kendisiyle devam etmesinden kaynaklanmaktadır. Maʿrûf-i Kerhî zâhidliğiyle tanınmış, duası kabul edildiğine inanıldığı için daha sağlığında zâviyesi herkesin rağbet ettiği bir yer haline gelmiştir. Müridi Serî es-Sakatî'ye, "Allah'tan bir şey dilersen Maʿrûf'un hürmetine diyerek iste" şeklindeki nasihati, tasavvuf tarihinde şeyhlerden istimdad ve tevessül geleneğini başlatan ilk örnek olması bakımından önemlidir.[201]

2668. Beyit= ***buza yazmak/ buz üstüne yazı yazmak:*** Nasıl ki buz üstüne yazılan yazı bir müddet sonra buzun erimesiyle kaybolacaksa beyitte de cimri insana yazın karlı su verip sonra bu iyiliğinin karşılığını boşuna bekleme, bu iyilik karşılık görmeden unutulup gidecektir denilmektedir. "Buza yaz-" deyimi devamsız bir iş için uğraşmak, boşuna zahmet çekmek, ümidi kesmek, etkisi ve süresi çok az olan geçici işler yapmak vb. manalara gelmektedir.

2687. Beyit=> Bu beyitte dervişlerin murakabe vaziyetlerine telmih vardır. Sufiler murakabeye vardıkları zaman diz çökerler yahut Sadî'nin tarif ettiği gibi sol ayakları üzerine otururlarmış.[202]

2691 ve 2700. Beyit=> ***Yama*****:** Bk.: *361. Beyitin Açk.*

2702. Beyit=> ***Yakin:*** Bk.: *88. Beyitin Açk.*

2703. Beyit=> ***Yüz suyu:*** Bk.*: 482. Beyitin Açk.*

2720. Beyit=> ***Melik Salih*****:** 1240-1249 yıllarında Eyyûbî tahtında oturan Melik Salih'in isminin tam künyesi "Ebü'l-Fütûh el-Melikü's-Sâlih Necmüddîn Eyyûb b. Muhammed"dir. 1249 yılında haçlı seferlerinde ölmüştür. El-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb heybetli, vakarlı, iffetli, cömert ve tedbirli bir hükümdardı. İmar faaliyetleriyle yakından ilgilenmiş, İskenderiye ve Dimyat kalelerini tamir ve tahkim ettirmiştir. 1241 yılında taşındığı Ravza adasını bir köprüyle karaya bağlatıp müstahkem mevki haline getirtmiş ve buraya XVIII. yüzyılın sonuna kadar ayakta kalan bir sarayla Türk memlükleri için kışlalar yaptırmıştır. Ayrıca Nil kıyısındaki Lûk mevkiinde, bugün kendi adını taşıyan Kahire'nin Sâlihiye semtinde ve diğer bazı av ve sayfiye yerlerinde çeşitli saraylarla köşkler

[201] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: ÖNGÖREN, R.: "M'arûf-i Kerhî", *TDVİA*: 28. C., 67-68. s.
[202] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 408. s.

yaptırdığı bilinmektedir. Onun bıraktığı mimari eserlerin en önemlisi dört Sünnî mezhebin okutulduğu el-Medresetü's-Sâlihiyye'dir.[203]

2759. Beyit=> ***Gûş(i)yâr/ Kûşyâr:*** İran'ın ünlü müneccimlerinden biri olan Gûşyâr'ın isminin tam künyesi "Kiyâ Ebü'l-Hasen Kûşyâr b. Lebbân b. Bâşehrî el-Cîlî" (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) şeklindedir. Hazar denizinin güneyinde bulunan Gîlân (Cîlân) bölgesinden Bağdat'a gelen bir aileye mensup olup hayatına dair bilgi yoktur. Gûşyâr, "usta" mânasına gelen Kiyâ lakabının da işaret ettiği gibi matematik, astronomi ve astroloji alanında ilk döneminin ileri gelen isimlerinden biridir. Bazı metinlerde IX. yüzyılın önde gelen müslüman astronom ve astrologlarından Ebu Ma'şer ile birlikte anılır.[204]

2778. Beyit=> ***Tabl-Kûs-Alem:*** Eski devirlerde birine sancak, davul, kös gibi şeylerin verilmesi onu yetki ve emir sahibi kılmak manasına gelirdi. Bunlar emirlere, valilere verilen salahiyet alametleriydi. Sûdî de bu beyiti açıklarken "Yani kul iken emir oldu." cümlesini kullanmaktadır.[205]

2783. Beyit=> ***Harir-Şimşir-Tir:*** Yumuşak ibrişimi keskin kılıç kolay kesmediği için eskiden savaşlarda zırhların içine kat kat ipekli ve pamuklu libas giyerlermiş.[206]

2802. Beyit=> ***Hatem-i Asamm*** **(/Esemm/Esamm):** Her ne kadar Zaîfî'nin tercümesinde bu beyitle başlayan hikâyeye "Hikâyet-i Hatem-i Tayî" başlığı atılmış olsa da burada anlatılan Hatem, Hatem-i Tayî değil, sağırlığıyla bilinen "Hatem-i Asamm"dır. Farsça *Bûstân*'da, *Bûstân*'ın diğer Türkçe şerh ve tercümelerinde de bu beyitle başlayan hikâye "Hatem-i Asamm" başlığını taşımaktadır.[207] "Asamm" sağır demektir. "Sağır Hatem" diye meşhur olan bu şahıs hakkında *Kâmûsü'l-Alâm* şu bilgileri vermektedir: "(Ebû Abdurrahman bin Ulvan) Meşâhîr-i ulemâ vü etkıyâdan olup Belh'de doğmuş; Şakîk-i Belhî'nin ashabından bulunmuştur. Kendisinden birçok akvâl-i hakîmâne vü nasâyih-i

---

[203] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: KÖK, B.: "El-Melikü's-Sâlih, Eyyûb", *TDVİA*: 29. C., 80-82. s. Sûdî de Melik Salih'e ehemmiyet vermiş, hakkında detaylı bilgiler nakletmiştir: (…) Melik Salih'in annesi "Ümm-i Salih" olarak meşhur imiş. Annesi ölünce onu Şam'a defnedip üzerine bir âli binalı medrese bina eyledi ki "Türbet-i Ümm-i Salih" demekle meşhuredir ve Şam-ı şerifte onun gibi ağır binalı medrese yoktur. Sonra o medrese şerefiyle etrafı mamur olup bir büyük kasaba oldu ki el'an o kasabaya "Salihiyye" derler ve müderrisin, beratlarında mezkûr medreseye Medrese-i Salihiyye diye yazarlar. (…) Bk.: SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 83. s.

[204] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: FAZLIOĞLU, İ.: "Kûşyâr b. Lebbân", *TDVİA*: 26. C., 476-477. s., SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 90. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 411. s.

[205] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 94. s.

[206] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 95. s., YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*475. s.

[207] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 98. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 196. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 222. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 183. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 223. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:*163. s.

zâhidâne menkûldür. 237 [m. 851/52] tarihinde vefat etmiştir."[208] İlaydın da bilgisi ve takvasıyla ün kazanan bu şahsın bilhassa alçak gönüllü olmasıyla tanındığını ve bir rivayete göre de aslında sağır olmadığını bir kadınının (veya kendi karısının) yaptığı bir kabahati duymazlıktan gelerek onu utandırmamak için bütün ömrünü sağır taklidi yapmakla geçirdiğini bildirmektedir.[209]

2816. Beyit=> Tam olarak anlayamadığımız bu beyitin yerine diğer tercümelerde var olan açıklama şu şekildedir: "… ayıplarımı örterek beni methederler. Ama onlar kötü tabiatlarımı sakladıkça bir gün gelir gururum beni alt edebilir, nefsime zebun olabilirim. İşte bu tekellüften kurtulayım diye işitmiyormuş gibi görünüyorum."[210]

2821. Beyit=> *oğrı:* Bk.: *326. Beyitin Açk.*

2846. Beyit=> *Gûy u Çevgân*: Bk.: *904. Beytin Açk.*

2856. Beyit=> *Behlül:* Şahsiyeti meçhul bir sûfî ve hakîmdir. İsminin tam künyesi "Ebû Vüheyb b. Amr b. el-Mugīre el-Kûfî es-Sayrafî (ö. 183/799 [?])"dir. Ukalâ-yi mecânînden (deli görünüşlü akıllılar) olan *Behlûl-i Dânâ Behlûl-i Dîvâne*, Sultânü'l-meczûbîn ve Abbâsî halifesi Hârûnürreşîd (788-809) ile olan münasebeti dolayısıyla *Behlûl er-Reşîd* diye de anılır. Hakkındaki bilgilerin büyük bir kısmı menkıbe mahiyetindedir. Diğer Behlûllere ve meczuplara ait söz ve hikâyeler çoğunlukla ona bağlandığı gibi birtakım halk fıkraları da kendisine mal edilmiştir. Kaynakların verdiği bilgilere göre Behlûl başlangıçta saf ve deli değildi. Sonradan ilâhî cezbeye tutularak kendinden geçtiğine, bir daha kendine gelemediğine ve nefsinin tamamıyla silinip gittiğine inanılan Behlûl'ün bundan sonraki hâl ve hareketleri oldukça gariptir. Yarı deli haline gelmesine rağmen sözleri nükteli ve iğneleyici, davranışları anlamlı ve uyarıcıdır. Hakkındaki menkıbelere göre mezarlarda ve harabelerde dolaşır, yalnızlığı sever, zaman zaman çocukların maskarası olur, onlar tarafından taşlanır, ama o bunları hep hoş karşılardı. Behlûl'e atfedilen fıkra ve hikâyeler hem güldürücü hem düşündürücüdür. Bunlar içinde oldukça garip ve çocukça olanları yanında müstehcen olanlarına da rastlanır. Akıllı ve ağır başlı kimselerin söylemekten ve yapmaktan hayâ ettikleri sözler ve davranışlar genellikle ona nispet edilmiştir.

---

[208] Ş. SĀMĪ: *Ḳāmūs'l-A'lām:* 3. C., 1903. s.
[209] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 411. s.
[210] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 197. s.

Bazı menkıbeler onu Hârûnürreşîd'in kardeşi, bazıları yeğeni, bazıları da nedimi olarak gösterir. [211]

2860. Beyit=> *Lokman:* *Kuran*'da kendisine hikmet verildiği bildirilen, peygamberliği tartışmalı bir din büyüğüdür. *Kuran*'da Lokman'la ilgili bilgiler, aynı adı taşıyan sûrede onun iki defa ismen zikredilmesinden ve oğluna verdiği bazı öğütlerin naklinden ibarettir. Buna karşılık Câhiliye şiirinde ve kısas-ı enbiyâ başta olmak üzere bazı İslâmî kaynaklarda Lokman'a dair çeşitli rivayetler yer almakta ve bu rivayetlerdeki bilgilerin aynı adı taşıyan veya benzer niteliklere sahip farklı kişilere ait olduğu ve bunların birbirine karıştırıldığı ifade edilmektedir. Gerçekte biri Kur'an'da zikredilen ve kendisine hikmet verilmesi sebebiyle *Lokmânü'l-hakîm (Lokman Hekim)* diye mâruf olan, diğeri ise Arap şiirinde Lokmân b. Âd olarak geçen iki kişinin mevcudiyeti yanında zaman içinde muhtelif kişilere ait çeşitli özellikler de bu isim etrafında toplanmıştır. Türk edebiyatında Lokman, Arap edebiyatında öne çıkan özellikleri yanında hakîm/filozof kimliğinden çok hekim/tabip hüviyetinde görülmektedir. Bunun sebebi hakîm kelimesinin halk ağzında hekîme dönüşmesi ve eski dönemde felsefenin tıp dâhil olmak üzere devrin belli başlı ilimlerini de içine almasıyla olmuştur. Lokman hekimin oğluna vasiyetleri, öğütleri, hikmetli sözleri, adı etrafında şekillenmiş efsaneler, onunla ilgili olarak nakledilen fıkralar Arap, Fars ve Türk edebiyatında, tasavvuf ve ahlâk kitaplarında ele alınmış, her üç edebiyatın nasihatnâme türü eserlerinde müstakil kitaplara konu olmuştur.[212]

2875. Beyit=> *Cüneydî, Sanan*: Cüneyd-i Bağdadî, ilk devir sûfîliğinin en güçlü temsilcilerinden olan meşhur sûfîdir. İsminin tam künyesi "Ebü'l-Kāsım Cüneyd b. Muhammed el-Hazzâz el-Kavârîrî (ö. 297/909)"dir. Bağdat'ta doğmuş ve orada yaşamıştır. Doğum tarihi belli değildir. Cüneyd şerʿî ilimleri iyice öğrendikten sonra kendini zühd, ibadet ve tasavvufa vermiştir. Aslında küçük yaştan itibaren tasavvufa hevesliymiş. Kaynaklar, henüz yedi yaşında iken şükrün ne olduğunu soran Serî'ye, "Verdiği nimete güvenerek Allah'a âsi olmamaktır." diye cevap vermesini onun bu alanda ne kadar yetenekli olduğunun göstergesi olduğunu bildirmektedir. Başta dayısı olmak üzere çevresinde büyük sûfîlerin bulunması, onun küçük yaşta tasavvufa yönelmesine sebep olmuştur. Cüneyd, tasavvufun

[211] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: ULUDAĞ, S.: "Behlûl-i Dânâ", *TDVİA*: 5. C., 352-353. s.
[212] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: HARMAN, Ö. F., UZUN, M.: "Lokman", *TDVİA*: 27. C., 205-208. s.

derinliklerine dalmak ve zihni sürekli ruhî konularla meşgul olmakla birlikte geçimini sağlamak için ticaretle de uğraşıyormuş. Cüneyd tasavvuf terimlerini, usul ve esaslarını tesbit ederek tasavvufun ortaya çıkışını sağlayan büyük sûfîlerden biridir. Tasavvufî görüşleri hem kendi risâleleri hem de kaynak eserler yoluyla günümüze ulaşmıştır. Sûfîliğin temel konularından biri, insan ile Allah arasındaki mesafeyi kapatma meselesidir. Ona göre bu mesafe ancak tasavvuf köprüsüyle kapatılabilir. Bundan dolayı tasavvufu, "Her şeyden alâkayı kesip Allah'la olmaktır." veya, "Allah'ın sendeki seni öldürüp kendisiyle diri kılmasıdır." şeklinde tarif eder..[213]

Sûdî **Sanan**'a dair şu bilgileri vermektedir: "Bilâd-ı Yemen'den bir azîm beldenin ismidir ki Abdürrezzâk-ı Yemenî oradandır. Arap hemzeyle (Sana) okur, ama Acem nun ile (Sanan) okur. Pes nunla hatadır diyen hata eylemiş."[214] Arap yarımadasının en eski yerleşim merkezlerinden biri olan Sana(n) bugün Yemen Cumhuriyeti'nin başşehridir. Sanʿa doğumlu veya bir süre burada yaşamış olup Sanʿânî nisbesiyle bilinen birçok kişi vardır.[215]

2878. Beyit: ***kurbağa; diş*****=>** Kurbağalar diş konusunda türlerine göre farklılık göstermektedir. Günümüz dünyasında birçok kurbağa dişlere sahip olmadan dünyaya gelir, ancak bazı kurbağa türleri bunu körelmiş bir genetik miras olarak taşımaktadır: Maxillar ve vomer dişler. İlki sıra halinde üst çene kenarında oldukça küçük hâlde ve çok sayıda bulunur. Bunların yiyeceği tutmak, kavramak gibi fonksiyonları vardır. Vomer ise burun deliklerinin ortasında bulunur; kurbanın kaçmasını önlemede yardımcı olur. Kurbağaların alt çenesinde ise diş yoktur. Kurbağalar hakkında kesin olarak bildiğimiz bir bilgi, avlarını "çiğnemek" amacıyla dişlerini asla kullanmadıklarıdır. Kurbağalar, tıpkı yılanlar gibi avlarını bütün olarak yutarlar. Avlarını yakalamak için, diğer pek çok hayvan gibi keskin dişlerini değil, yapışkan dillerini kullanırlar.[216]

2897. Beyit=> ***Yakîn*****:** Bk.: *88. Beyitin Açk.* **oğrı=>** Bk.: *326. Beyitin Açk.*

2904. Beyit=> ***Süleyman; dîv/iblis/cin:*** Süleyman peygamberin üzerinde İsm-i Azam (Allah'ın en büyük adı) yazılı olan mühürlü bir yüzüğü varmış. Süleyman

---

[213] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: ATEŞ, S.: "Cüneyd-i Bâğdâdî", *TDVİA*: 8.C., 119-121. s.
[214] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 114. s.
[215] Daha detaylı bilgi için bk.: BİLGE, M. L.: "San'a", *TDVİA*: 36. C., 88-90. s.
[216] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: http://www.evrimagaci.org/makale/198

peygamber, taşı kibrit-i ahmerden olan bu yüzükle bütün vahşi hayvanlara, kuşlara, rüzgâra ve hatta cinlere hükmedermiş. Süleyman peygamber bu yüzüğü yalnızca abdesthaneye giderken çıkararak Asaf adlı vezirine veya Amine adlı hanımına emanet edermiş. Yine yüzüğü hanımına emanet ettiği bir gün adı **"Sahr-ı cinnî"** olan bir cin, Süleyman peygamber kılığına girerek hanımını aldatmış ve yüzüğü ondan almış. Biraz sonra gelerek mührü isteyen Süleyman, sahtekârlıkla suçlanmış ve saraydan atılmış. Sahr-ı cinnî, "ziyâde bed-şekl ü çirkîn-kıyâfet imiş ki sâir ifritler ondan ürkermiş."[217] Yüzüğü alan dîv, Süleyman peygamberin yerine geçerek icraata başlamış. Süleyman, bu yüzüğü tekrar ele geçirinceye kadar çok zahmet çekmiş. Dîv, yüzüğü -bir daha Süleyman'ın eline geçmesin diye- denize atmış. Allah'ın izni ile bu yüzük bir balık tarafından yutulmuş. Bu balık da bir akşam Süleyman'ın sofrasına yiyecek olmuş. Süleyman balığı yemek için karnını yardığında kendi yüzüğünü görmüş. "Mühür kimdeyse Süleyman odur." sözü buradan çıkmıştır. [218]

2906. Beyit=> *Riyâzet:* İdman, eğitme, terbiye ve ıslah etme, boyun eğdirme, çekici ama zararlı şeylerden uzak kalmaya, zor ama faydalı şeyleri yapmaya kendini alıştırma. Sufiler az yemeye, az konuşmaya, az uyumaya, yalnız kalmaya, sürekli zikir ve tefekkür etmeye alışan nefsin kurtulacağına inanırlar. Nefsi terbiye için bazen onu zor ve ağır işlere koşarlar. Bir deri tabaklanmadan ve terbiye edilmeden önce pis, sonra temiz olduğu gibi nefis de mücahede ve riyazetten evvel pis, sonra temiz sayılır. Çile çekmek, erbain çıkarmak, sefere çıkmak, inzivaya çekilmek riyazet şekilleridir.[219]

2922. *Beyit=> Bâd-senc:* -Senc, sonuna geldiği kelimelere "tartan, ölçen, değerini anlayan, değerlendiren" anlamı katarak Farsça birleşik sıfatlar yapar. [220] *Bâd* ise, bilindiği üzere Farsçada rüzgâr, yel, hava demektir. *Bâd-senc* ise Türkçe "yel ölçmek" deyiminin karşılığıdır. *Yel ölç-,* eli boşa çıkmaktır.[221]

2926 ve 2930. Beyit=> *Haydar, Şah-ı Merdan, Veli:* Hepsi Hz. Ali'nin unvanlarıdır. "Haydar"ın lugat anlamı "arslan"dır. Hz. Ali'nin yiğitliğinden ve cesaretinden

---

[217] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*273. s. (YILMAZ, bu kelimeyi "Sahrecnî" olarak latinize etmiştir.)
[218] ONAY, A. T.: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar:* 445. s. , PALA, İ.: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*: 425. s.
[219] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: ULUDAĞ, S.: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*: 297-298. s.
[220] *Kubbealtı Lugati*: http://lugatim.com/s/senc
[221] TDK: *Tarama Sözlüğü*: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama&kategori1=veritbn&kelimesec=13204

dolayı ona nam olmuş, "yiğit ve cesur" anlamında kullanılmaktadır. "Şah-ı merdan", yiğitlerin şahı demektir. Yine yiğitliğinden ötürü edebî metinlerde Hz. Ali'nin lakabı olarak kullanılır. Hz.Ali'nin velilik makamında bulunduğunu söyleyenler vardır. Bu yüzden birçok metinde Hz. Ali "Veliyyü'l-Ali, Veli Ali" gibi sıfatlarla anılır. Aleviler "Lailaheillallah Muhammedün Resulullah Veliyyülali" veya "Ya Allah! Ya Muhammed! Ya Ali!" üçlemesinde bulunarak kelime-i tevhidi söylerler. Maide Suresi 55-56. ayetlerinin rükûda zekât verdiği rivayet edilen Hz. Ali için indiğini söyleyenler de vardır. Şöyle ki:

"Bir gün Peygamberimiz mescitte namaz kıldırırken bir dilenci girdi içeri. Saflardan geçerek sahabeden para dilendi. Cemaat tam rükûya indiğinde Hz. Ali, parmağında yüzüğü olan elini dilenciye doğru uzattı. Yoksul adam Hz. Ali'nin parmağından yüzüğü alarak dışarı çıktı. Bu olaydan hemen sonra Peygamber efendimize Maide suresinin 55. ve 56. ayeti nazil oldu: *Sizin veliniz ancak Allah, O'nun Resulü ve namaz kılan ve rükû hâlinde iken zekât veren müminlerdir. Kim Allah'ı, O'nun Resulünü ve sözü edilen müminleri veli edinirse, (bilsin ki) galip gelecek olanlar, yalnız Allah'ın hizbidir. (Maide: 55-56)*"[222]

2957. Beyit=> *Gûy u Çevgân*: Bk.: *904. Beyitin Açk.*

2969. Beyit=> *Zünnûn*: Zünnûn el-Mısrî, ilk dönem sufilerindendir. İsminin tam künyesi "Zünnûn Ebü'l-Feyz Sevbân b. İbrâhîm el-Mısrî el-İhmîmî (ö. 245/859 [?])"dir. Asıl adı Sevbân'dır. Zünnûn (balık sahibi, balıkçı) lakabını alışıyla ilgili olarak Ferîdüddin Attâr şu rivayeti nakletmektedir: *Sevbân bir gün bir gemiye biner, gemideki bir tüccarın mücevheri kaybolur, herkes ondan şüphelenir ve kendisine işkence edilir. Nihayet Sevbân dayanamayıp, "Yâ rabbi sen bilirsin" deyince denizin üzerinde çok sayıda balık belirir. Her birinin ağzında birer mücevher vardır. Elini denize uzatıp bu mücevherlerden birini alarak tüccara veren Sevbân bu olaydan sonra "Zünnûn" diye anılmaya başlanmıştır.* Mısır'da tasavvufa ve hikmete dair sohbetler yapmaya başlayan Zünnûn iki grubun eleştirisiyle karşılaşmıştır. Abdullah b. Abdülhakem'in başında bulunduğu Mısırlı Mâlikî fakihleri onu daha önce duyulmamış tasavvufî konuları anlatmakla suçlamış; Muʿtezile âlimleri ise kendisini, "*Kuran* mahlûk değildir" dediği için eleştirmiştir. Bu eleştiriler yüzünden 228'de (843) Mısır'dan ayrılmak zorunda kalmıştır. Ardından tekrar Mısır'a döndüğünde bu defa devrin idarecilerine şikâyet edilmiş ve 244 (858) yılında tutuklanarak Mısır'dan

[222] http://www.ehlibeyt.gen.tr/hz-imam-ali/maide-55-hz-ali-icin-mi-inmistir/

Bağdat'a götürülmüştür. Abbâsî Halifesi Mütevekkil-Alellah'ın Sâmerrâ'daki sarayında sorguya çekilmiş; yaptığı açıklamalardan memnun kalan halife onu ödüllendirerek Mısır'a gitmesine izin vermiştir. Zünnûn 245 (859) veya 248'de (862) Mısır'ın Cîze şehrinde vefat etmiştir.[223]

2972. Beyit=> *Medyen*: Hz. Şuayb'ın peygamber olarak gönderildiği kavmin ve bu kavmin yaşadığı yerin adıdır. Grek, Roma ve İslâm kaynaklarında Medyen Arabistan'da ve Kızıldeniz kenarında gösterilir, Josephus'a göre Kitâb-ı Mukaddes'teki Midyân burasıdır. İslâm kaynaklarında Medyen bölgesinin sınırları Hicaz'la Suriye arasında kuzeyde Lût gölü, güneyde Vâdilkurâ, doğuda Nüfûd çölü, batıda Akabe körfezi olarak verilmektedir. Medyen şehri, Suriye'yi Yemen'e ve Mısır'ı İran körfezine bağlayan iki işlek ticaret yolunun kavşak noktasında bulunuyordu. Kurân-ı Kerîm Medyen'in işlek bir yol üzerinde olduğunu bildirmektedir (el-Hicr 15/79). Medyen, Arap yarımadasının güneyinden ve özellikle Yemen'den gelip kuzeye, Filistin ve Suriye'ye giden ticaret kervanlarının, ayrıca Kenânlıların, Amorilerin ve Kuzey Araplarının Filistin ve Sînâ yarımadasına ve Aşağı Nil vadisine göç yolu üstündeydi. Öte yandan burası Kızıldeniz'deki deniz yolu güzergâhında önemli bir merkez durumundaydı. Medyen kelimesi, Kur'an'da Hz. Şuayb ve Mûsâ kıssaları dolayısıyla on yerde geçmektedir. [224]

3004. Beyit=> İlaydın, bu beyitte hasetçi birinin Sadî'yi tariz ederek Sadî'nin harp ve kahramanlık gibi konularda iyi olmadığını, bu konularda Firdevsî'nin çok gerisinde kaldığını ifade etmesi üzerine bu konuşmadan sonraki bölümde Sadî'nin cevaben "Isfahanlı Pehlivan" hikâyesini kaleme aldığını ve bu hikâyedeki harp tasvirlerinin bu yüzden haddinden fazla uzatıldığını bildirmektedir.[225]

3006 ve 3008. Beyit=> *Gûy u Çevgân*: Bk.: *904. Beytin Açk.*

3033. Beyit=> *Melah; serçe:* Mezkûr yiğit erin düşmanla savaşması serçelerin çekirgelere saldırışı, çekirgeleri avlamasıyla ilişkilendirilmiştir.

3034. Beyit=> *Feridun*: Cemşit'den sonra İran tahtına geçerek beş yüz yıl saltanat süren Feridun, İran'ın en büyük mitolojik kahramanıdır. Babası Dahhak

[223] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: TOSUN, N.:"Zünnûn el-Mısrî", *TDVİA*: 44. C., 575-576. s.
[224] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: HARMAN, Ö. F.: "Medyen", *TDVİA:* 28. C., 246-348. s.
[225] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 411. s.

tarafından öldürülünce annesi Feridun'un da öldürülebileceği korkusuyla oğlunu yeni doğum yapmış Bermâyûn adındaki ineğin sahibine teslim eder. Feridun bu ineğin sütüyle beslenip büyütülür. Dahhak bunu duyunca onları öldürmek ister; Bermâyûn'u öldürür ancak Feridun annesiyle kaçmayı başarır. Feridun büyüyüp güçlendiğinde babasının intikamını almak için harekete geçer ve onu alt etmeyi başarır. Ancak Suruş'un telkinleriyle onu öldürmekten vazgeçerek Demâvend dağında bir mağaraya hapseder. Fars edebiyatında güç, zafer ve başarı simgesi olarak bilinen Feridun, torunu Menuçehr hükümdar olduktan sonra ölür. İran'da Ferîdun'un Dahhâk'i yendiği gün bir zafer bayramı olarak kabul edilmiştir. "Mihregan" adı verilen bu günün kutlanması, "Mihregan Törenleri" Nevrûz gibi gelenek hâline gelmiştir.[226]

3047. Beyit=> *İsfahan/ Sipahiler*: Adı Arapça kaynaklarda *Sibâhân, İsbahân* ve bazı eski Farsça kaynaklarda *Sipâhân* şeklinde geçer. Genellikle kabul edildiğine göre kelimenin sözlük anlamı "-atlı- askerler" olup şehir, Sâsânî ordusu bir savaş çıktığında önündeki düzlükte toplandığı için bu adla anılmıştır.[227] Beyitte geçen "sipâhîlere" sözcüğü ile de "İsfahan'a" gidildiği anlatılmaktadır.

3055. Beyit=> *Tatar savaşı*: İlaydın bu beyitle ilgili şu bilgileri vermektedir: "O sıralarda Moğollarla yapılan muharebelerden biri anlatılıyor. Sadî Bostan'ı bitirirken İlhanlıların ilk hükümdarı Hülâgû bu tarafları çiğnemekteydi. Ertesi yıl da Bağdat üzerine yürüyecekti. İhtimal ki Sadî bu münasebetle memleketine dönmektedir."

3077-3079. Beyit=> Bu beyitler *Bûstân Şerhi*'nde ve tercümelerinde bulunmamaktadır.[228]

3085. Beyit=> *Harir-Şimşir-Tir*: Bk. *2783. Beyitin Açk.*

3182. Beyit=> *Nakş; üstad; bağlamak:* İlaydın, bu hikâyede konu edilen kumaş dokuma işiyle ilgili şu açıklayıcı bilgileri vermektedir: "Renkli kumaş dokuyan tezgâhlarda asıl usta biraz yukarıda oturur, meydana getirmek istediği şekillere göre iplikleri tanzim edermiş. Çırak da altta, tezgâhın başında mekik atarmış. Böylelikle kumaşın üzerinde onun bilmediği şekiller hâsıl olurmuş."

---

[226] YILDIRIM, N.: *Fars Mitolojisi Sözlüğü:* 307-311. s.
[227] ÖZGÜDENLİ, O. G.: "İsfahan", *TDVİA*: 22. C., 497-502. s.
[228] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 153. s.

3186 ve 3187. Beyit=> *Cüneyd, Amr ü Zeyd*: Bk. *2215 ve 2875. Beyitin Açk*. Bu beyitte Allah'ın gerçeği gören bir göz lutfettiği kimselerin artık Ahmet'in Mehmet'in şeklini görmeyeceği anlatılmak istenmiştir. Diğer *Bûstân* tercümelerinde bu beyitte "Cüneyd" ismi geçmemektedir. Zaîfî'nin burada zikrettiği "Cüneyd", Cüneyd-i Bâğdâdî'dir. Bu ismi burada zikretmesinin sebeplerinden biri Cüneyd-i Bağdâdi hakkındaki şu ve benzeri rivayetlerden ileri gelmiş olabilir:[229]

"Bir zaman Cüneyd-i Bağdâdî'nin gözlerinde ağrı meydana geldi. Tabip çağırdılar, gelen tabip, Hıristiyan idi. Muâyene edip 'Gözlerinize su değdirmeyeceksiniz.' dedi. Cüneyd-i Bağdâdî, 'Su değdirmesem nasıl abdest alırım?' deyince tabip 'Gözleriniz size lâzım ise su değdirmeyeceksiniz.' dedi. Cüneyd-i Bağdâdî abdest alıp namaz kıldı ve namazdan sonra bir miktâr uyudu. Uyandığında gözlerinde hiç ağrı kalmamıştı. O anda duyduğu ses 'Yâ Cüneyd! Sen bizim için gözlerini fedâ ettiğin için, biz de senden o ağrıyı aldık.' diyordu. Bir zaman sonra Hıristiyan tabip tekrar geldi. Baktı ki gözleri tamamen iyi olmuş. Hayret edip 'Nasıl yaptın da iyi oldu?' dedi. Cüneyd-i Bağdâdî olanları anlatınca Cüneyd-i Bağdâdî'nin elini öpüp iman etti ve 'Esas ağrıyan göz sizinki değil benim gözlerim imiş. Hakikatleri göremeyen ben imişim.' dedi."

"(…) Vefât ettiğinde 91 yaşındaydı. Cüneyd-i Bağdâdî'yi yıkayan kimse, mübarek gözlerinin içine su ulaştırabilmek için uğraştı ise de, mümkün olmadı. Gizliden bir ses duydu; 'Kendini yorma! Cüneyd'in gözü Allahü Teala'nın zikri ile kapanmıştır. Onun didarını görmeden açılmaz.' diyordu. Yıkayan kimse, parmaklarını da açmak için çalıştı. Fakat 'Kendisi açmayınca açılmaz.' diye bir nida geldi. Mübarek vücudu yıkandı, kefenlendi ve cenaze namazını oğlu kıldırdı. (…)"

3196. Beyit=> Diğer *Bûstân* tercümelerinde deve yavrusu ile annesinin konu edildiği hikâyenin arkasından "İhlasın bereketi, riyanın afeti" hakkında bir konuşma ve ünlü sufilerden Baba Kûhî'nin konu edildiği bir hikâye yer almaktadır.[230] Ancak Zaîfî'nin tercümesinde bu iki bölüme yer verilmemiştir.

3200. Beyit=> *Badem saçmak:* İran'da birini tebrik etmek için başına para ve badem saçarlarmış. Hacdan ve harpten dönenler için de aynı âdet uygulanırmış. Ayrıca ölünün tabutuna kara badem saçma âdeti de varmış.[231]

3210. Beyit=> Tam olarak doğru anladığımızdan emin olamadığımız bu beyit diğer *Bûstân* şerh ve tercümelerinde bulunmamaktadır.

3221. Beyit=> *Amr ü Zeyd:* Bk.: *2215. Beyit Açk.*

---

[229] http://biriz.biz/evliyalar/Cuneyd-iBagdadi.htm

[230] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 176-181. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 221-222. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 248-249. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 205-206. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 250-251. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:*182-183. s.

[231] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 181-182. s.

3238. Beyit=> *Hulle:* Bk.: *556. Beyit Açk.*

3240. *Beyit*=> *Bayezid-i Bistâmî:* Bk.: *2358. Beyit Açk.*

3281. Beyit=> *Bûstân'ın* diğer Türkçe şerh ve tercümelerinde "Der-Kanaat" başlığı altında yer alan bu beyitlerden sonra "Parasını tüketen sofi" hikâyesi yer almaktadır. [232] Ancak Zaîfî'nin tercümesinde bu hikâyeye yer vermediği görülmektedir.

3289. Beyit=> *Cerr:* Bk.: *2040. Beyit Açk.*

3293. Beyit=> *Sahib-külah, Harzemşah: Sahib-külah*; Muradına ermek, saadete ermek, isteğine kavuşmak, makam sahibi olmak vb. manasınadır. Beyitte tamahkâr birinin bir dilek için şahın huzuruna çıktığı anlatılmaktadır. (Ayrıca bk.: *50. Beyit Açk.)*

Harzemşahlar, 1097-1231 yıllarında Aşağı Ceyhun bölgesinde, Aral Gölü'nün güneyinde hüküm sürmüş bir Türk-İslam hanedanıdır. *Harzemşah*, Harzem hükümdarlarına genel olarak verilen unvandır. Sûdî, burada kastedilen Harzemşah'ın Sultan Muhammed olduğunu bildirirken Sadî'nin bu hükümdar tarafından Hata memleketine elçi olarak gönderildiğini de eklemektedir.[233]

3304. Beyit=> *Uzun yen:* İlaydın beyitte geçen "uzun yen"le ilgili şu bilgiyi aktarmaktadır: "O devirlerde, hattâ yakın zamanlara kadar dindar görünmek isteyenler uzun yenli cübbeler giyerlerdi. Sadî, görünüşün mühim olmadığını, asıl meselenin ihtiraslardan kurtulmaktan ibaret bulunduğunu anlatmak istiyor."[234]

3311. Beyit=> *Nefs-i Emmare*: Nefs, "can, benlik, ruh; aşağılık duygular" manasınadır. Tasavvufi olarak ise nefs, iki manada karşımıza çıkmaktadır: 1. Kulun kötü huyları ve çirkin vasıflarıdır. Bu anlamdaki nefs, kişinin en büyük düşmanı olduğundan onu ezmek, kırmak ve mücahede kılıcıyla katletmek gerekir. Bunun için riyazet yapılır, çile çıkarılır. Buna nefs-i emare ve nefs-i şehvani denir. 2. İnsanın zatı, mahiyetidir. Nefsin yedi makamı şöyle sıralanır:

---

[232] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 201-203. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 228. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 256. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 213. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 259-260. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:*188-189. s.

[233] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 205. s.

[234] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 422. s.

Nefs-i emmare (üzeri yoğun ve kalın perdelerle örtülü nefs),
Nefs-i levvame,
Nefs-i mülhime,
Nefs-i mutmainne,
Nefs-i raziye,
Nefs-i merdiyye,
Nefs-i kâmile (perdelerin tamamen kalktığı, zulmetin kalmadığı nefs makamı).

Birinci neftsen yedinci nefse doğru gelindikçe cismiyet, zulmaniyet, kesafet azalırken derece derece ruhaniyet, letafet artar. Her nefsin bir âlemi, bir seyri, bir hâli, bir vâridi, bir mahalli, bir müşahadesi, bir ismi ve bir nuru (rengi) vardır.[235]

3318. Beyit=> *Basra; Hurma*: Basra, güney Irak'ta Hz. Ömer tarafından kurulan bir şehirdir. Kanûnî Sultan Süleyman'ın 1534 yılında Bağdat'ı aldığı sırada Osmanlı idaresine girmiştir. Basra, Osmanlı idaresinde gerek ticaret gerekse ziraat bakımından oldukça hareketli bir şehir olmuştur. 1500'lü yıllara ait belgelerde bu bölgede mısır, pirinç ve hurma yetiştirildiği; Basra'nın bilhassa doğu ve güney taraflarında 196 adet hurma bahçesinin bulunduğu ve bunlardan yıllık toplam 16345 batman hurma elde edildiği; hurmalarının ve güllerinin çok meşhur olduğu; şehirde "sarifa" denilen kuru hurma dallarından yapılmış 2000 evin olduğu belirtilmektedir.[236] Şair bu beyitte Basra'nın hurma yetiştiriciliğiyle ünlü olmasına binaen hikâyesini tatlı bir hurmaya teşbih etmiştir.

3324. **Beyit=> *Miyanbeste*:** Farsça *Bûstân'*nın bu beyitinde " …میان بست مسکین " ifadesi yer almaktadır. Sûdî, bu mısra için "Mide-enbâr miskîn bel bağladı yani eteğin beline çaldı ağacın üzerine yani hurma ağacına çıktı." açıklamasını yapmaktadır.[237]

3331. **Beyit=> *Buğday; Balta*:** Bu beyit Farsça *Bûstân*'da yer almamaktadır. Buğday gibi hububâtları öğütmeye yarayan değirmenlerin yapıları incelendiğinde "balta" adı verilen bir bölümün var olduğu görülmektedir.[238] Beyitte "balta" lafzıyla (parça-bütün ilişkisiyle) daha genel manada "değirmen"in kastedilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

---

[235] ULUDAĞ, S.: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü:* 274-275. s.

[236] Basra hakkında daha detaylı için ayrıca bk.: HALAÇOĞLU, Y.: "Basra (Osmanlı Dönemi)", TDVİA: 5. C., 112-114. s.

[237] SÜDÎ: *Şerḥ-i Bûstān*: II. C., 205. s.

[238] Balta(cık) ve değirmenlerin yapısı için bk.: GÜRSES, R., KARABABA T., E. B.: "Anadolu'da Kaybolmakta Olan Bir Maddi Kültür Unsuru: Su Değirmenleri (Beypazarı Örneği)", *38. Icanas (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildirileri: Maddi Kültür:* I. C., 645-667. s., ACAR, Ş., BİR, A., KAÇAR, M.: *Datça'nın Su ve Yel Değirmenleri*: http://www.yapidergisi.com/makaleicerik.aspx?MakaleNum=47

3348. **Beyit=>*Han-ı Yağma*:** Bk.: *38. Beyitin Açk.*

3423. Beyit=> *Karun:* Bk. *83. Beyitin Açk.*

3441. Beyit=> *Şeb-külah*: Gece anlamına gelen "şeb"le bir çeşit başlık manasındaki "külah"ın birleşmesiyle oluşmuş bu kelime lugatlerde "gecelik külah; keçeden yapılmış bir külâh çeşidi" manasıyla karşılanmaktadır. Onay, şebkülâh için "Gece yatarken giyilen ser-pûşa isim olmuştur ki kırmızı çukadan ay biçimindeki askerî külahtır."[239] demektedir. Uzunçarşılı'nın verdiği bilgilerden de şebkülahın Cebeciler [240] tarafından giyilen bir tür başlık olduğu anlaşılmaktadır: "Cebeciler başlarına iki ucu omuzlarına doğru sarkan ve dört tarafı yeşil çuha olan *Şebkülah* denilen serpuşu giyerler ve merasim esnasında bunun üzerine tüy takarlardı."[241] Yine "Bursa Şeriye Sicilleri"nde taşralarda yeniçeri olmayanların yeniçeri kıyafetlerini giyerek halkı nasıl kandırdıklarının anlatıldığı bir bölümde *şebkülah* yeniçeri başlığı olarak karşımıza çıkmaktadır: "Levend tâifeleri hiç nesne değillerken, burma astar, yağmurluk, gürde ve varsak takınıp, önlüklü pabuç, yakalı dolama ve şebkülah giyinip yeniçeri adıyla gezip fukarayı incittikleri dahi haber alındığından…" [242] "Şebkülah" kelimesi elimizdeki Farsça *Bûstân* nüshalarında, Sûdî şerhinde ve diğer *Bûstân* tercümelerinde bulunmamaktadır. Beyitte, yaşlı ihtiyarın birçok padişah, birçok emir vb. gördüğü, eskittiği; çok yaşadığı anlatılmak istenmektedir. *Şebkülah* bu beyitte genel anlamda otoritenin askerî kanadında yetki sahibi olanları, kumandanları vs. ifade ediyor gibi gözükmektedir.

3442. **Beyit=> *Amr:*** Bu isim fetvalarda, gramer ve mantık misallerinde daima kullanıldığı için bu sözlerle ihtiyarın çok uzun yaşadığı anlatılmak istenmektedir.[243] (Ayrıca bk.: *2215. Beyit Açk.)*

3449. Beyit=> *Musa; el:* Burada Hz. Musa'ya verilen bir mucizeye telmih vardır: *Yed-i Beyza (Beyaz El).* Hz. Musa murad buyurduğunda elini koltuğuna sokup çıkarınca eli ışık saçarmış; elinde bir nur, bir parıltı olurmuş. Bu mûcize de Firavun ve

---

[239] ONAY, A. T.: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar:* 434. s.

[240] "Cebeci ocağı, Yeniçerilere ait ok, yay, tüfenk, kılınc, kazma, kürek, barut, fitil, kurşun, zırh, tulga, harbe ve buna mümasil harp levazımatını tedarik ile muhafaza eder ve muharebe zamanında Cebeciler bunları cepheye götürürler ve orada bunlardan lüzumu kadarını Yeniçerilere tevzi edip muharebeden sonra tekrar geri alarak tamire muhtaç olanları tamir ile muhafaza ederlerdi." Bk.: UZUNÇARŞILI, İ. H.: *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapukulu Ocakları:* II. C., 3. s.

[241] UZUNÇARŞILI, İ. H.: *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapukulu Ocakları:* II. C., 6. s.

[242] ÇİFTÇİ, C.: "Osmanlı Taşrasında Yeniçerilerin Varlığı ve Askerlik Dışı Faaliyetleri", *OTAM*: 27. S., 48. s.

[243] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 424. s.

adamlarına karşı Mûsâ'nın haklı ve yetkili olduğunu göstermek üzere Allah tarafından verilmiş bir delildir.[244] *Kuran*'da da bu olay "Elini (koynundan) çıkardı. Bir de ne görsünler o, bakanlar için, bembeyaz olmuş." şeklinde yer almaktadır. (*Araf* 7/108)

3455. Beyit=> *Mum Makası-Mıkraz:* Arapça "kesmek" manasındaki "karz" kökünden gelen "mıkraz", lugatte "kesecek alet, makas" anlamlarıyla karşılanmaktadır.[245]



Osman Ünlü, eskiden mumları söndürmek için kullanılan bir alet olan "mıkraz"ın Klasik Türk Şiirinde kullanımını ele aldığı makalesinde konuyla ilgili oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedir:

"Türkçede kullanılan mıkrâs ve makas kelimeleri bu kelimenin zamanla Türk fonetiğine uyum sağlamış şekilleridir. (…) Mıkraz, önceleri hem günümüzdeki makas hem de mum söndürme aracı olarak kullanılırken mumun günlük hayatta kullanımının ortadan kalkmasından sonra sadece kesme aleti anlamına daralmıştır. Mumu söndürmek için kullanılan mıkrazın makastan farkı üst tarafında bir haznesinin bulunmasıdır. Celal Esad Arseven, mum makası için şu bilgileri verir: 'Eski zamanlarda ispermeçet mumlarının icadından evvel yakılan yağ mumlarının fitili uzadıkça kesip şulesini düzeltmek için kullanılan bir makastır ki fitili kesecek demirine merbut bir küçük haznesi olup kesilen fitil uçları yere düşmeyerek burada kalır. Bu makaslar daima şamdanların yanında ve bir tepsi içinde bulundurulurdu.' (1966: 1473). Burada tarif edilen mıkrazın bir türü daha vardır. Dış görünüş olarak diğerinden farkı uçlarının keskin değil küt olmasıdır. Mum söndürüleceği zaman fitil bu küt kısımlar arasında sıkıştırılır ve havayla teması engellenmek suretiyle söndürülürdü (Resim 1). Günümüzde artık hiç kullanılmayan bu küçük alet eski dönemlerde günlük hayatın vaz geçilmez bir parçasıydı ve doğal olarak klasik şiiri besleyen günlük hayatın unsurlarından biriydi."[246]

Mum fitilinin ucundan makasla kesilmesinin asıl amacı mumu söndürmekten ziyade mumun parlaklığını artırmaktır; mumun daha parlak ışık vermesini sağlamak için bu kesme işlemi yapılır. Ancak bu beyitte saçları makasla kesildiği için güzelliğini kaybeden çocuk, başı makasla kesildiği için ışığını kaybeden/sönen muma benzetilmektedir. Bu hayal bu eylemin asıl amacıyla bir

---

[244] ONAY, A. T.: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar:* 365. s. ; HARMAN, Ö. F.: "Mûsâ", *TDVİA*: 31. C., 211. s.

[245] *Kubbealtı Lugatı:* http://lugatim.com/s/m%C4%B1kraz?mobil=false

[246] Mum makası ve külahıyla ilgili daha detaylı bilgi için bk.: ÜNLÜ, O.: "Klasik Türk Şiirinde Mum Makası: Mıkrâz", *Litteraturca*: Volume: 3, Issue: 1, p.: 321-329.

tezatlık oluştursa da klasik şiirin birçok beyitinde bu tezatlı ifadelere tesadüf edilmektedir.[247]

3465. Beyit=> *Ab-ı Hayat, Karanlık*: Bk.: *1885. Beyitin Açk.*

3472. Beyit=> *Gûy u Çevgân*: Bk.: *904. Beyitin Açk.*

3474. Beyit=> *Sam, Rüstem:* *Sam*, Neriman oğlu Sam (Sam-i Neriman) diye bilinen Şahnâme'nin ünlü kahramanıdır. Zal'ın babası ve Gerşasp'ın torunudur. Firdevsî onu bazen Neriman'ın kardeşi olarak da tanıtmaktadır. Sam, Mazda dini kurallarına göre kusurlarından dolayı Ahura Mazda'nın gözünden düşmüş ve bir Türk'ün eliyle baltayla yaralanıp kıyamet gününe kadar hissiz bir biçimde yaşamakla cezalandırılmıştır. Feridun ve Mehûçehr dönemlerinde yaşamın olan Sam'a Feridun tarafından dünya pehlivanı unvanı verilmiştir. Sam, oğlu Zal'ı doğumundan sonra dağa bırakmış, simurg onu bulup büyütmüş ve daha sonra da Sam gördüğü bir rüya üzerine onu arayıp bulmuştur. [248]*Rüstem* için bk.: *1126. Beyitin Açk.*

3476. Beyit=> Beyitte daha basit bir ifadeyle kastedilen mana şudur: "Gazaya gidip gürz-i girânla düşmanın başını vurmadan önce sen kendi nefis düşmanınla savaş!" Eskiler, harbe gitmeyi cihad-ı asgar (küçük savaş), nefisle mücadele etmeyi ise cihad-ı ekber (büyük savaş) sayarmış. Peygamberin savaş dönüşlerinde "Cihad-ı asgardan cihad-ı ekbere dönüyoruz!" dediği rivayet edilmektedir.[249]

3516. Beyit=> Dev/iblis/cin vs.nin hileyle kuyuya veya şişeye hapsedilmesi hayali sıkça işlenir. Süleyman Peygamber için de böyle bir rivayet vardır. Bk.: *2904. Beyitin Açk.*

3518. Beyit=> *Rahş, Sam*: "Rahş"ın lugat manası gösterişli, güzel attır; lâkin bunun dışında Şehnâme kahramanı Rüstem'in ünlü atının da adıdır. Sam için bk.: *3474. Beyit Açk.*

3556. Beyit=> *Adud:* İsminin tam künyesi Emîrü'l-ümerâ Adudüddevle Ebû Şücâ' Fennâ Hüsrev b. Rükniddevle (ö. 372/983)'dir. Büveyhî hükümdarı (978-983)dır.

---

[247] "Şem'-i kâfûrîdi yâhûd bezm-gâh-ı lutfda/ Aldılar mikrāz-ıla ucını k'ola pür-ziyâ" (Şevkî), "Germ olup dil uzandurmuş ruh-ı cânânuma şem'/ Tiz iriş od gibi kes başın anun ey mikras" (Zâtî) Farklı hayallerdeki örnekler için bk.: ÜNLÜ, O.: *agm*.

[248] YILDIRIM, N.: *Fars Mitolojisi Sözlüğü:* 603-604. s.

[249] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 238-239. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 425. s.

Adudüddevle iyiliksever, ihsanı bol, cesur, akıllı ve ileri görüşlü bir devlet adamı olarak bilinmektedir. Bununla birlikte bazı Sâsânî geleneklerini ihya etmeye çalışmak, ülkeyi istibdatla yönetmek, çok kan dökmek ve affedip eman verdiği insanlara hiyanet etmekle de itham edilmiştir. O sadece Büveyhîler'in değil, aynı zamanda o devrin en büyük hükümdarı olarak kabul edilmektedir. Büveyhîler en geniş sınırlarına onun zamanında ulaşmışlar ve hâkimiyet sahalarını Horasan'dan Suriye'deki Bizans sınırlarına, Hazar denizi sahillerinden Uman'a kadar genişletmişlerdir. İslâm tarihinde "melikülmülûk" ve "şâhinşah" unvanlarını ilk defa o kullanmış, hutbelerde halifeden sonra adını zikrettirmiş ve kapısında nevbet çaldırmıştır. İmar faaliyetleriyle de yakından ilgilenen Adudüddevle'nin Bağdat'ta büyük meblağlar harcayarak yaptırdığı hastahane (Bîmâristân-ı Adudî), o devrin en büyük ve en gelişmiş hastahanesidir. Ayrıca Şiraz'da da bir hastahane ile bir kütüphane, Kûr ırmağı üzerinde Bendiemîr adlı bir baraj, kervansaraylar, sarnıçlar, havuzlar ve Şiraz'da 360 odalı muhteşem bir saray yaptırmıştır. Irak-Mekke arasındaki hac yolunu düzenledi; yol boyunca kuyular açtırdı; hacılardan alınan vergileri kaldırmıştır. Ülkenin her yerinde kanallar ve köprüler yaptırmıştır. İç karışıklıklar yüzünden harabeye dönmüş olan Bağdat'ı imar ettirmiştir. Hz. Ali'nin kabri olduğu sanılan yerde bir türbe yaptırmış ve Hz. Hüseyin'in türbesini tamir ettirmiştir; çarşı ve camileri onarmış; yeni camiler ve hanlar yaptırmıştır. Bilginlere, kurrâya, imam ve müezzinlere, gariplere ve fakirlere maaş bağlamıştır. Bunun yanında hıristiyan veziri Nasr b. Hârûn vasıtasıyla kilise ve manastırları da tamir ettirmiştir. İlmi ve ilim adamlarını sever ve onları himaye edermiş. Arapça konusunda, ayrıca geometri ve astronomi sahasında geniş bilgisi olduğu bilinmektedir.[250]

3574. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu beyitte geçen "türkân" kelimesini diğer Türkçe *Bûstân* çevirileri "Moğollar" olarak tercüme ederken Sûdî "İşittim ki mest sipâhîler meclisinde…" ifadelerini kullanmıştır. Bu kelime lugatlerde "Türkler" olarak geçtiği için nesre çeviride de bu ifade tercih edilmiştir.

3575. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu hikâyede çalgıcının defini vs. kıran, meclis adabına uymayan kişi "bir mürit" olarak geçmektedir. Zaîfî burada "mürit" kelimesini kullanmadığı için hikâyenin sonundaki "pir" de anlam örgüsü açısından kısmen havada kalmaktadır. Zaîfî, bu hikâyenin bulunduğu sayfanın kenarına "ḳılup bir

[250] ÖZAYDIN, A.: "Adudüddevle", *TDVİA:* 1. C., 392-393. s.

mürīd anda yaʿnī ki bend/ urur kelle-i muṭribe sille çend" diye bir beyit yazmıştır. Buradaki beyitte her ne kadar "mürid" kelimesi geçse de bu beyitin esas metne dâhil edileceğini bildiren herhangi bir işaret/çentik vs. olmadığı için bu beyit "derkenâr" başlığına kaydedilmiştir.

3578. Beyit=> *Gûy u Çevgân*: Bk. *904. Beyitin Açk.*

3586. Beyit=> Eski dönemlerde kalp/gönül iman ve tefekkür merkezi olarak kabul edildiği için bu beyitte de aklın, düşünmenin yeri olarak "dimağ ve gönül" birlikte zikredilmektedir. [251]

3595. Beyit=> *Emr-i Maruf, Nehy-i Münker*: Bk.: *1048. Beyitin Açk.*

3620. Beyit=> *Dâvûd-ı Tâî*: Ebû Süleymân Dâvûd b. Nusayr et-Tâî (ö. 165/781 [?]). İlk dönem sûfî ve zâhidlerindendir. Doğum tarihi belli değildir. Dâvûd et-Tâî, "zamanının en fasih konuşanı ve Arapça'yı en iyi bileni", "fıkıhta ve re'yde imamların önde gelenlerinden biri" olduğu hâlde kaynaklarda farklı şekillerde gösterilen bazı sebeplerle kitaplarını Fırat nehrine atarak zühd ve ibadete çekildi. Bir çağdaşı onun büyüklüğünü anlatmak için, "Eğer Dâvûd et-Tâî Asr-ı saâdet'te yaşasaydı mutlaka Kur'an onun zühd ve takvâsından bahsederdi" demiştir. En tanınmış müridi olan Maʿrûf-i Kerhî mürşidini, "Tâî kadar dünyaya değer vermeyen birini görmedim" diyerek tanıtır. Birine iyi dilekte bulunurken, "Ölüm bayramın olsun" ifadesini kullanması ve ölümü zindandan kurtuluş olarak görmesi, o dönem zühd hayatının karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Ölüm hakkındaki bu iyimser anlayış daha sonraki dönemlerde "şeb-i arûs"a dönüşmüştür. Kabrinin ıssız bir yerde yapılmasını vasiyet eden ve böylece dünyadaki halvetinin orada da devam etmesini isteyen Dâvûd et-Tâî, ibadete büyük önem vermekle birlikte kişinin ibadetini kusursuz görmemesi ve ibadetlerine güvenmemesi gerektiğini söylerdi. Ona göre cömertliği ve mürüvveti olmayanın ibadeti tam olmaz. Nitekim kendisi de tasavvufa yöneldikten sonra babasından kalan parayı dostlarıyla birlikte harcamıştır.[252]

3660. Beyit=> *oġrı:* Bk.: *326. Beyitin Açk.*

3665. Beyit=> *Nizamiye Medreseleri:* Nizâmülmülk tarafından başta Bağdat olmak üzere Büyük Selçuklu hâkimiyetindeki çeşitli şehirlerde kurulan medreselerdir.

---

[251] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 426. s.

[252] KARA, M.: "Dâvûd et-Tâî", *TDVİA:* 9. C., 48-49. s.

Selçuklu Veziri Nizâmülmülk, Şiî Fâtımîler'in Sünnî Abbâsîler'i ve Selçuklular'ı yıpratmak amacıyla siyasî ve askerî faaliyetlerin yanı sıra ilmî açıdan da yoğun bir propagandaya giriştikleri dönemde Ehl-i sünnet akîdesini güçlendirmek ve devletin ihtiyaç duyduğu görevlileri yetiştirmek için ülkenin her tarafında medreseler açmaya karar vermiş, bu hususta Sultan Alparslan'ın iznini alarak, onun devrinde ve daha sonra Sultan Melikşah zamanında Irâk-ı Arab, Irâk-ı Acem, Horasan, Mâverâünnehir, Suriye ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde medreseler kurmuştur. Bağdat Nizâmiye Medresesi. Nizâmiye medreseleri içinde en meşhuru ve en muhteşemi olmakla beraber kuruluş tarihi itibariyle en eskisi değildir. İslâm dünyasında eriştiği şöhretten dolayı bazı âlimlerin Bağdat Nizâmiye Medresesi'nde ders verebilmek için birbirleriyle yarıştıkları ve bu isteklerini her vesileyle dile getirdikleri, hatta bu uğurda mezheplerini bile değiştirdikleri kaydedilmektedir. Nizâmiye medreselerinin devrin siyasî, ilmî ve dinî hayatı üzerinde büyük tesiri olmuş, birçok sultan, halife ve devlet adamı Nizâmülmülk'ün yolunu izleyerek kendi adlarına medreseler inşa ettirmiştir. Bu medreseler plan, teşkilât ve müfredatlarıyla tarihte bir dönüm noktası teşkil etmektedir. Daha önceki medreseler özel kuruluşlar olduğu halde Nizâmiye medreseleri devlet himayesinde ortaya çıkmıştır. Salerno, Paris ve Oxford gibi Batı'da kurulan üniversitelerin de Nizâmiye medreselerinden etkilendiği ileri sürülmektedir. Bağdat Nizâmiye Medresesi'nin Moğol istilâsı sırasında (656/1258) zarar görmediği söylenirse de zengin kütüphanesinden günümüze hiçbir eser intikal etmemiştir.[253] Sûdî, bu medrese hakkında "Bağdât'ın Kerh'inde bir medresedir kim Nizâmü'l-Mülk nâm bir vezîr bünyâd etmiştir. Hikâyet olunur ki dünyâda ondan evvel medrese binâ olunmamıştır. Ama bugün harâptır. Hemen duvarları yerindendir, bâkîsi harâptır." demektedir.[254]

3667. Beyit=> İlaydın, bu beyitteki ifadelere dayanarak Sâdî'nin Nizamiye Medresesi'nde müzakerecilikle meşgul olduğu yönünde bir tahmin yürütmektedir.[255]

---

[253] Ayrıca daha detaylı bilgi için bk.: ÖZAYDIN, A.: "Nizâmiye Medresesi", *TDVİA*: 33. C., 188-191. s.

[254] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 264. s.

[255] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 428. s. (**Müzâkereci**: Özellikle yatılı okullarda mütâlaa saatlerinde öğrencilerin başında durup rahat çalışabilmeleri için disiplini sağlayan, gerektiğinde derslerine yardım eden kimse, belletici. Bk.: *Kubbealtı Lugati*, http://lugatim.com/s/M%C3%9CZ%C3%82KEREC%C4%B0)

3668. Beyit=> İlaydın, bu beyitte bahsi geçen hocanın tefsir, fıkıh, siyer, tıp, tarih gibi sahalarda devrinin allamesi kabul edilen Ebü'l-Ferec İbn-i Cevzî olabileceğini bildirmektedir. [256] Zaten Sâdî'nin hayatına dair malumatlarda da Nizamiye Medresesi'nde öğrenim gördüğü, Bağdat'ta "el-Muhtesib" lakaplı Ebu'l-ferec bin Abdurrahmân Cevzî'nin (ö. 636/1238) hizmetinde bulunarak ondan ilim tahsil ettiği kaydedilmiştir. *Gülistan*'da Cevzî ile ilgili bir hikâye vardır.[257]

3674. Beyit=> *Haccâc:* Bk.: *844. Beyitin Açk.*

3676. Beyit=> Hikâyenin bu kısmında Zaîfî tarafından tercümeye alınmayan beyitler, hikâyenin anlaşılmasında ciddi sıkıntıya sebebiyet vermektedir. Bu hikâye *Bûstân* şerhi ve diğer *Bûstân* tercümelerinde şu şekildedir: "Bir delikanlı söyleniyordu: 'Haccac, kan dökücü bir zalimdir. Kalbi kara bir taş parçası gibidir. İnsanların ahından, feryadından korkmaz. Yarabbi, ondan halkın intikamını sen al!' Cihan görmüş, yaşlı bir ihtiyar bu delikanlıya ihtiyar nasihati verdi: 'Yarın ahirette Haccac'dan zulmettiği zavallı insanların intikamı, diğerlerinden de onun hakkında besledikleri kinin intikamını alacaklardır. Sen Haccac'la ve onun hayatıyla meşgul olmaktan vazgeç. Felek onu bizzat alt edecektir. Ben ne Haccac'ın zulmünü iyi bulurum ne de senin dedikodunu beğenirim.' İşlediği günahlar ömrünün kadehini dolduran kara defterli bir bedbahtı cehenneme sürükler. Bir başkası da cehenneme o yalnız gitmesin diye dedikoduculukla ardından koşar."[258]

3694. Beyit=> Çocuğa -oruçluyken- abdest almanın öğretildiği bölümün bu beyitinde abdest almada Şafi mezhebinin esas alındığı anlaşılmaktadır. Şöyle ki Şafi mezhebine göre misvak kullanmak abdestin sünnetlerindendir ve kuru misvakı oruçlu iken kullanmakta Hanefi ve Şafi mezhebine göre hiçbir mahzur yoktur. Yalnız bilindiği üzere yalnızca kuru misvak yoktur, taze/ ıslak misvaklar da mevcuttur. İster ıslak isterse sonradan ıslatılmak sureti ile ıslanmış bir misvakı Şafi mezhebine göre öğlen namazından önce kullanmak caiz, öğleden sonra kullanmak ise mekruhtur. Hanefi mezhebinde ise öğlen önce veya sonra ıslak veya ıslatılmış misvakı kullanmakta bir sakınca yoktur. Fakat bununla birlikte

---

[256] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 428. s.

[257] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*329. s.

[258] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 265-267. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 283. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 254. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 284-285. s.; NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:* 210-211. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 236. s.

ıslak misvakı kullanmak orucun edebine aykırı görülmüştür. Yani ıslak misvak kullanılması orucu bozmamaktadır; fakat ıslak bir şekilde kullanılmaması İslam dinine daha uygundur.

3711. Beyit=> ***Frenk:*** Lugat manası "Avrupalı; Avrupalılara ait, Avrupalılara has"tır.[259] Aslı Frank olan ve genelde "Batı Avrupalı" anlamını taşıyan Frenk kelimesi, Osmanlılar'da önceleri daha fazla ilişki içerisinde bulunulan İtalyanlar'la Fransızlar'ı, XV. yüzyıl sonlarından itibaren Almanlar'ı, XVI. yüzyılın ortalarından itibaren de tanışma sırasıyla diğer Batı Avrupalı kavimleri içine almıştır.[260] Lâkin Sûdî, bu beyitin şerhinde "… Frenge gaza eylemiş misin yani kâfire gaza eyledin mi?" demektedir. Buna istinaden Frenk'in o dönemlerde coğrafi fark bildiren "Avrupa" lafzından ziyade din farkını bildiren "kâfir, gayrimüslim" lafızlarıyla karşılanan bir kelime olduğu söylenebilir. Beyitte sorulan sorunun aslı da muhtemelen Haçlı Seferleri'ne katılıp katılınmadığı yönünder. Çünkü Sadî'nin *Bûstân*'ı yazdığı dönemlerde Haçlı Seferleri devam etmektedir. Sadî, bu seferleri Frenk savaşları diye anmaktadır. Gülistan'daki bir hikâyede de Şam'dan Kudüs'e giderken kendisinin Frenklere esir düştüğünü, Trablus hendeğine götürülerek Yahudilerle balçık ve toprak işlerinde çalıştırıldığını ve sonrasında Halep ekâbirinden bir dostunun kendisini burada tesadüfen görerek on dinara Frenk esaretinden kurtarıp Halep'e getirdiğini anlatmaktadır.[261]

3716. Beyit=> ***Mergaz*****:** Sûdî, Türkistan hududunda bir yerin ismi olduğunu bildirmektedir.[262]

3719. Beyit=> İslam dairesindeki bir inanca göre gıybet eden kişinin sevapları gıybet edilen kişiye verilir. Beyitte de bu inanca binaen "Yalnızca annemin gıybetini yaparım ki benim benim sevapların onun olsun, başkasının olmasın." denilmektedir. Sûdî bu beyitte ifade edilen inanca dair şunları not etmiştir: "Abdullâh bin Mübârek[263] der ki eğer ben halkı gıybet etmeli olsam atamı ve

---

[259] *Kubbealtı Lugati*, http://lugatim.com/s/FRENK

[260] ŞAKİROĞLU, M. H.: "Frenk", *TDVİA*: 13. C., 197-199. s.

[261] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*359-360. s.

[262] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 270. s.

[263] Abdullâh bin Mübârek, Tebeü't-tâbiînin ileri gelenlerinden olup muhaddis, zâhid ve fakihdir. 118'de (736) devrin kültür merkezlerinden biri olan Merv'de doğmuştur. Babası Türk'tür, annesinin de Hârizmli bir Türk olduğuna dair rivayet vardır. Detaylı bilgi için bk.: KÜÇÜK, R.: "Abdullâh b. Mübârek", *TDVİA*: 1.C., 122-124. s.

anamı ederdim. Zirâ akıl besleyiciler ki ol yeğdir ki tâati ve sevâbı ona ala hâsılı budur ki çün mugtâbın sevâp ve hasenâtını gıybet olunmuş kimseye verirler."[264]

3734. Beyit=> *Siyistan/Seyistan/Sistan/Secistan/ Sicistan*: Sûdî bu yerle ilgili şu bilgileri vermektedir: "Bir meşhûr şehrin ismidir ki Rüstem-i Zâl'i ona nispet ederler. Niteki Firdevsî *Şâhnâme*'sinde demiştir."[265] *Bûstân'*da bir şehir olarak zikredilen Sistân, günümüzde bir kısmı İran, bir kısmı Afganistan sınırları içinde kalan tarihî bir bölgedir. Orta Farsçada "sakaların ülkesi" anlamındaki *sakastân* kelimesinden gelen Sîstan Arapçaya Sicistan şeklinde geçmiştir. Bölge Horasan'ın güneyinde yer almasından dolayı başta *Şâhnâme* olmak üzere bazı eski metinlerde Nîmrûz (gün ortası, öğle) adıyla zikredilmiştir. [266] (Ayrıca **oġrı=>** Bk.: *326. Beyitin Açk.*)

3752. Beyit=> *Feridun:* Bk.: *3034. Beyitin Açk.*

3762. Beyit=> *Siyaset*: Eskiden ceza, bilhassa da idam cezası manasına gelirmiş. Beyitte *siyâset gözüyle bak-*, "idam niyetiyle, idam kastıyla bakmak" manasında olmalıdır. Pakalın "siyaset" kelimesi için "… devlet işlerini iyi idare etmemek gibi cürüm işliyenler üzerine terettüp eden cezayı icra etmek manasına da gelir." derken sözlüğünde *dâr-ı siyâset* ve *meydân-ı siyâset* tabirlerine de yer vermiştir.. Bunlardan ilki için "Mücrimlerin kanun hükümlerine dayanılarak asılmak suretiyle idam edildikleri ağaç manasına gelir bir tâbirdir. (…)"açıklamasını yaparken ikincisi için "Herhangi bir kabahatlerinden dolayı ölüm cezasına çarptırılanların asıldıkları yer manasına gelir bir tabirdir." demektedir.[267]

3852. Beyit=> *Sam*: Bk.: *3474. Beyitin Açk.*

3864. Beyit=> *Kalender*: Dünyayı ve dünyevî değerleri umursamayan, içinde yaşadıkları toplumun, toplumsal düzenin inanç ve geleneklerine karşı çıkan, bunu kılık kıyafet, tutum ve davranışlarıyla gündelik hayatlarına da yansıtan sûfîlere kalender, bunların temsil ettiği tasavvufî zümrelere de genel olarak kalenderiyye veya kalenderîlik adı verilmiştir. Kalenderîler kalp temizliğinin verdiği sarhoşlukla şer'î sınırları aşar, farzların dışında namaz ve oruç gibi ibadetleri azaltır, şeriatın izin verdiği, dünyevî lezzetlerden mubah olanını yeme

---

[264] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 271. s.
[265] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 272. s.
[266] ÖZGÜDENLİ, O. G.: "Sistân", *TDVİA*: 37. C., 274-276. s.
[267] PAKALIN, M. Z.: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*: 1. C. , 393-394. s., 2. C. 526. s.

içme konusunda titizlik göstermez, bu konularda azîmet yolunun inceliklerini değil ruhsatların kolaylığını tercih ederler. Bununla birlikte onlar ihtiyaçlarını giderecek para, yiyecek içecek gibi şeyleri biriktirmeyi, bunları toplama ve çoğaltmayı terkeder; dindar, âbid ve zâhidlerin kıyafet ve davranışlarını örnek almaz, Allah ile beraber olduğuna inandıkları kalplerinin temizliğiyle yetinirler.[268] Kalp temizliği dışında Kalenderîler'in erişecekleri bir hedefleri yoktur. Bu beyit ve *Gülistân'*daki birkaç hikâyeye bakılarak Sadî'nin Kalenderîlere karşı olumsuz bir tavır içinde olduğu söylenebilir.[269] *Bûstân*'ın birçok beyitinde (yer, şahıs isimleri vs.) kendince değişikliklere giden Zaîfî'nin bu beyitte "Kalender"i muhafaza etmesi bu hususta Sadî ile benzer düşüncede olduğu kanaatini uyandırmaktadır.

3860. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu beyitten sonra düğün gecesinin konu edildiği bir hikâye vardır. Bu beyitten sonraki beyitler de "Düğün Gecesi" hikâyesinde geçmektedir. Zaîfî, eserinde bu iki hikâyeyi birleştirerek tek bir hikâye olarak nakletmektedir. Sûdî'nin şerhinde de ayrı bir başlıkla olmasa "Düğün Gecesi" hikâyesinin anlatıldığı beyitler yer almaktadır.[270]

3893 ve 3897. Beyit=> *Teng-i Türkân:* "Teng" kelimesi *dar* kelimesinin yanı sıra *geçit* manasına da gelmektedir. "Türkân" ise *Türkler* demektir. "Teng-i Türkân"a bu tamlamayı oluşturan kelimelerin lugat manalarına binaen "Türkler Geçidi" manası verilebilir. Sûdî, "Teng-i Türkân"ın bir yer adı olduğunu bildirirken farklı bir hususa da dikkat çekmektedir: "Teng-i Türkân îhâm tarîkiyle vâkıadur zîrâ ol evvel yerin nâmı Teng-i Türkân'dır ve sâniyyen *Türkân* Türk'ün cemidir mahbûbân manâsına ve *teng*, dar demektir."[271] Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere "Türk" sözcüğü o dönem Farsçasında "mahbub, güzel"; çoğulu "Türkân" sözcüğü ise "mahbuplar, güzeller" anlamına gelmektedir. Bu durumda tamlama "Güzeller Geçidi" olarak da anlamdırılabilir. Sûdî'nin ihâmla işaret ettiği husus ise bu beyitte "Türk" yani "güzel" sözünü işiten tâcirin aklı bir(kaç) gece önce muradına eremediği kölesine gitmesindendir.

3903. Beyit=> Bu hikâyede bilhassa bu ilk beyit diğer *Bûstân* tercümelerinden kısmen farklıdır. Bu durum hikâye örgüsündeki bağıntıların tam olarak kurulamamasına

---

[268] Daha detaylı bilgi için bk.: AZAMAT, N.: "Kalenderiyye", *TDVİA*: 24. C., 253-256. s.
[269] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*730-751. s.
[270] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 287-289. s.
[271] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 296. s.

sebebiyet vermektedir. Bu hikâyenin başlangıcı diğer tercümelerde şu şekildedir: "Bazıları güzel oğlanlarla düşüp kalkarlar/otururlar sonra da 'Biz temiz sevgi taşırız, Cemâl âşıkıyız; nazar sahibi insanlarız; kötü niyet beslemeyiz!' vs. derler."[272]

3912. Beyit=> ***Bokrat:*** Asıl adı Hipokrat [m.ö. 460 (?)-375 (?)]'tır. Kos (İstanköy) adasında doğmuştur. Eski Yunan hükemâsından tıp fenninin mucidi, tabiplerin piri sayılır. Hastalıkları tedavi hususundaki mahareti mervîdir. Modern tıbbın babası sayılan Hipokrat, o güne kadar uygulanan geleneksel dinî-sihrî tedavi metotlarına karşı hem akla hem tecrübeye yer veren bir tıp anlayışı ortaya koymuştur. Ölümünden çok sonra kaleme alınan biyografilerinde birçok menkıbe ve efsaneye yer verildiği için hayatı ve gerçek şahsiyeti hakkında pek az güvenilir bilgi mevcuttur. Ceddinin şifa tanrısı Asklepios olduğu kabul edilen ve Asklepiades (Asklepios'un çocukları yahut şifa vericiler) denilen efsanevî bir sülâleye veya tabipler nesline mensuptur. İslâm kaynaklarında adı *Bukrât (Bokrat), Bukrâtîs, Ebukrât, İbukrât, İbukrâtîs* gibi şekillerde geçen Hipokrat (Hippokrates) hakkında müslümanlar köklü bir imaja sahiptir.[273]

3923. Beyit=> ***Muhakkık:*** Bu kelimenin sözlük anlamı "Bir şeyin, bir olay veya durumun aslını esâsını, doğru olup olmadığını araştıran, gerçeği ortaya koyan, tahkik eden kimse; soruşturma yapan kimse, soruşturmacı" demektir. [274] Tasavvufî bir terim olarak ise marifet ve keşif yoluyla varlıkların, meselelerin hakikatini bilme seviyesine erişen kimse, hâkbîndir. Muhakkık bir rehbersiz olarak Allah'ı gören, eşyanın hakikatini Hakk olarak bilen kimsedir.[275]

3931. Beyit=> ***Rûmî od- Ateş-i Pârsî:*** Farsça *Bûstân*'da bu beyitte Sadî kendi şiirlerine, parlak ve yakıcı olmalarından dolayı tevriyeli bir anlatımla "Fars ateşi" nitelemesinde bulunmaktadır.[276] Fars ateşi, ıstıraplı bir hastalığın/çıbanın ismi olmakla birlikte Mecusî İran'da Pars ülkesinin Istahr şehrindeki mabette hiç söndürülmeden yakılan ateşin de ismidir. Sadî bu ifadeyle üçüzlü bir tevriye

---

[272] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 297. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 269. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 300. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:* 223. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 249. s.

[273] Daha detaylı bilgi için bk.: KAHYA, E.: "Hipokrat", *TDVİA*: 18.C., 118-121. s., ONAY, A. T.: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar:* 143. s.

[274] *Kubbealtı Lugati:* http://lugatim.com/s/muhakkik?mobil=false

[275] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 298. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 432. s

[276] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 297. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 432. s.

sanatı yapmaktadır. Bilhassa mahlas beyitlerini kendine göre düzenleyen Zaîfî de yine bu beyitte kendisinin Rumlu olmasına binaen "âteş-i pârsî"yi "rûmî od" olarak çevirmiştir.

3982. Beyit=> Zaîfî'nin tercümesindeki bazı eksikliklerden dolayı beyit tam olarak anlaşılamamaktadır. Farsça *Bûstân*'da bu beyitte dedikoducuların, fasitlerin cömertleri hedef aldığı görülmektedir: "Cömert kişiye 'Yeter dağıttığın malını! Zira yarın bir elin önünde bir elin ardında kalacak!' diye öğüt verirler."[277] Yarın bir gün iki elin ön ve arkada kalması ise "Vücudunu örtecek kıyafet bile bulamazsın, çırılçıplak kalırsın; setr-i avret eylemeğe kâdir olamazsın; fakirliğin en uç noktasına varırsın." manasınadır.

3987. Beyit=> Bazı *Bûstân* nüshalarında bu beyitten sonra Mısır'daki bir kölenin konu edildiği kısa bir hikâye bulunmaktadır. Sûdî de şerhinde bu hikâyeye yer vermiştir.[278]

3991. Beyit=> Sûdî, bu beyitte vaizin ebced harfini dürüst söyleyememesini lisanında talâkat (düzgün, güzel ve rahat söz söyleme; dil açıklığı)ın bulunmaması olarak açıklamaktadır. Tokmak, "Bu mısrada söylenmek istenen dilinde rekâket (kekemelik) olduğu için Arapçadaki harflerin hepsini doğru telaffuz edemediğidir." derken İlaydın, "Ebced: Arap alfabesinin bir sıralanış formülüne verilen isim. Kendisinden bahsedilen genç vaiz bazı harfleri layıkiyle söyleyemediği için bütün harfleri ihtiva eden Ebced formülünü de doğru okuyamamış oluyor." demektedir. [279]

3995. Beyit=> ***Yakin:*** Sûdî bu beyitte geçen "yakîn" kelimesi için "Evvel sahîh ve tahkîk manâsınadır; sâni, kıyâmet manâsınadır."[280] demektedir. (Ayrıca bk.: *88. Beyitin Açk.)*

3997. Beyit=> ***Hûz mâ safâ*:** Sûdî, Arapça bu ibareyle ilgili "Mesel-i sâ'irdir ekâbir arasında derler *hûz mâ safâ da' mâ keder*. (…) İyiyi al, yaramazı terk eyle demektir murât budur ki kimsenin aybına nazar eyleme ki maksûd oldur."[281]

---

[277] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 304. s.

[278] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 305-306. s. Bu hikâyeye İlaydın, Necefzâde, Kilisli ve Eroğlu tercümelerinde yer vermiştir; lâkin Tokmak'ın tercümesinde de bu hikâye bulunmamaktadır. Bk.: TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 302. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 274. s., EROĞLU, Niğdeli H.: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: 306. s., NECEFZADE, Y. K.: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan:* 227. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 254. s.

[279] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 306. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 303. s.; İLAYDIN, H.: *Bostan:* 433. s.

[280] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 307. s.

4004. *Beyit*=> *Had:* Sûdî, bu kelimeyle ilgili, "Hadd-i şerî ya kırk ya seksen ya yüzdür cürmüne göre… Niçin dâmen-i âlûdeye yanî nâmeşrû iş işleyene had uram…" demektedir.[282] Bu ifadelerden *hadd*in şerî bir ceza dayağı olduğu ve bu cezanın infazında da değnek veya kırbacın kullanıldığı anlaşılmaktadır. Günümüz kaynaklarında da had "Kur'an ve Sünnet'te belirlenmiş, kısas ve diyet dışındaki cezaî müeyyideleri ifade eden fıkıh terimi" olarak tanımlanmaktadır.[283]

4039. Beyit=> Sûdî, o dönemlerde hastalanan birine ilaç için ya kendi memleketinden su verdiklerini ya da bulunduğu yerin suyuna kendi memleketinin toprağını kattıklarını bildirmektedir. Hipokrat da "Her hastalık kendi yöresinin ilaçlarıyla tedavi edilir. Her bölge insanının tabiatı, o bölgenin yiyecekleri ile uyumludur." demiştir.[284]

4046. Beyit=> *Sabır (otu):* Bk.: *1881. Beyitin Açk.*

4070 ve 4071. Beyit=> *Mühre:* Tıp dilinde "omurga kemiklerinden her biri, omur, fıkra, boyun omuru" anlamına gelmektedir.[285] O devrin tıp/anatomi bilgisi hakkında fikir veren bu beyitlere göre insan vücudunda 200 omurga kemiği, 360 da damar bulunmaktadır. Modern tıp/anatomi bilgilerine göre ise erişkin bir insan vücudunda ortalama 206 kemik bulunmaktadır. Bu sayı çocuklarda henüz bazı kemik bölümlerinin kaynaşmamış olması nedeniyle doğumda 270, 14 yaşında 254'tür.[286] Erişkin bir insan vücudunda bulunan damar türleri, damarların uzunluğu ile bilgiler var olsa da damar sayısıyla ilgili net bir bilgi yoktur.[287]

4102. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu beyitte "dîvâr-ı mescid" tamlaması geçmektedir. Çocuğun baltayla yıktığı "el evinin duvarı" değil mescidin duvarıdır.

4121. Beyit=> *Nahl; Nahl-bend:* Halk ağzında galat olarak "nakılbent" diye söylenen terkip için Sûdî, "… nahıl bağlayıcı. Nahıl, Türkîde tahrîf edip nakıl dedikleridir

---

[281] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 307. s.
[282] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 309. s.
[283] Daha detaylı bilgi için bk.: BARDAKOĞLU, A.: "Had", *TDVİA*: 14. C., 547-551. s.
[284] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 315. s., TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 310. s.
[285] *Kubbealtı Lugati:* http://lugatim.com/s/m%C3%BChre
[286] *Osteologia-Kemik Bilimi:* https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1220/mod_resource/content/2/Kemiklerin%20Genel%20%C3%96zellikleri.pdf
[287] İnsan vücudunda 360 eklemin olduğunu bildiren bir hadis bulunmaktadır.

gerekse bal mumundan olsun." [288] demektedir. Pakalın, *nahlbend*i "Balmumundan ağaç ve meyva şekilleri yapan sanatkâra verilen ad"[289] olarak tanımlarken aslında Arapça "hurma ağacı" demek olan ancak daha sonra bir merasim geleneği olarak karşımıza çıkan "nahl"la ilgili Âli, Solakzâde, Hammer gibi önemli müverrihlerin eserlerinden nakille mazi koridorlarına girerek oldukça detaylı bilgiler vermektedir:

"Nahıl: Balmumundan yapılarak gelin yahut sünnet çocuğunun önünde götürülen insan, hayvan resimleri meyva, çiçek ve kıymetli taşlarla ve sırma, klaptan gibi parlak teller ve yaldızlı kâğıtlarla süslü ağacın adıdır. (…) Arapça Kamus hurma ağacı şeklinde düzülen bir çeşit kadın süsüne de nahl denildiğini söylüyor. (…) Düğünler için hazırlanan ve düğünü yapanın mali kudretini ve içtimai mevkiini gösteren bir çeşit süstür. Nahl bize ne vakit ve nereden geçmiştir? (…) Nahlin yeşillik, şarap ve neşe tanrısı Diyonisos inanışıyla beraber doğduğu muhakkaktır. Romalılar tarafından Baküs şeklinde adlandırılan bu ilah nerede doğmuş ise nahlin de oradan çıkmış olması kabul edilebilir. Şu hâlde nahlin Küçük Asya'da doğmuş olması mümkündür. Dinler, milliyetler, mezhepler değiştikçe nahlin adı, şekli, ifade ettiği mana da değişmiştir. (…) Nahl, Hammer'ın anladığı gibi kızın cihazı (/çeyizi) asılan ağaç değildir. Bunun Türkçe adı da var: 'Düğün Mumu'dur. Âli bunu tasrih etmiştir. (…) Nahiller, çok kere servi ağacı şeklinde yapılırdı. Daha evvelleri hurma ağacı şeklinde yapıldığı ve dallarına mumdan süsler ve mulajlar takıldığı olmuştur. Nahillerin iskeletleri demirden hazırlanır ve her tarafına çengeller yapılırdı. Bunların bazıları o kadar büyük yapılırdı ki 200-300 kişi ancak taşıyabilirlerdi. (…) Nahlin bir yerden bir yere nakline 'Mum alması' denilirdi. (…)"[290]

Metin And da saray şenliklerini anlatırken "nahıl"a değinmekte, nahılın simgesel anlamı üzerinde de durarak minyatürlerdeki "nahıl" çizimlerine yer vermektedir: "(…)

Örneğin sünnet ve evlenme için düzenlenen şenliklerin zorunlu ve simgesel öğesi olan ve nahıl denilen yaşam ağacı bolluğu simgeler. Türkler nahıl yapımını güzel sanatlardan biri olarak görürler. Bunlardan kimisi dev boyutta konik yapılardır ve üzerinde rengârenk çiçekler, yemişler, gümüş ve altın bezemeler vardır. Büyük boyda olanlar bir sedye üzerinde taşınır ya da dört ayaklı bir sehpa üzerindedir. Kimisinin üzerinde aynalı lambalar ve en tepe noktalarında bir mum ve hilal bulunur. Boyları ve biçimi bakımından erkek cinsel organına benzediği için erkeğin gücünü, üzerindeki bol sayıda yapay yemişler de gelinin döl bereketini simgeler."[291]

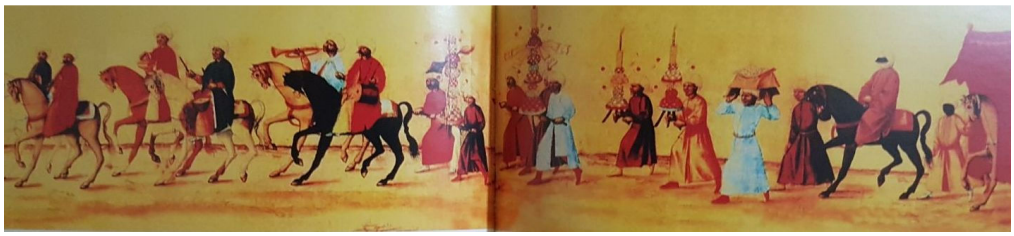
---

[288] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):* 96. s

[289] PAKALIN, M. Z.: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*: II. C., 644. s.

[290] PAKALIN, M. Z.: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*: II. C., 642-644. s.

[291] AND, M.: *16. Yüzyılda İstanbul:* 138-143. s.







4122. Beyit=> *Menn; Kudret Helvası*: Sûdî'nin verdiği bilgilere göre kudret helvası, Arapların *menn*, Farsçada *terengebîn* (/tarancibin) dedikleri helvadır. İlaveten, "Mûsul etrâfında havâdan yağar. Bazı eşcârın yapraklarından devşirip kaynatıp muhkem kıvâm bağlar. Ona ol yerlerde kirpi helvâsı derler. Kurân-ı şerîfde buyurduğu bu menndir." [292] demektedir. İslâmi kaynaklarda İsrailoğullarına çölde kaldıkları kırk yıl boyunca Allah tarafından kudret helvası gönderildiği söylenir. (Bk.: *İktibaslar*)

4142 ve 4143. Beyit=> Bu beyit, Klasik Türk edebiyatının şu meşhur beyitini hatırlatmaktadır:

Şeb-i yeldâyı müneccimle muvakkıt ne bilir
Mübtelâ-yı gama sor kim geceler kaç sâat [Lâ-edrî (?)] [293]

4144. Beyit=> *Tuğrul:* Sûdî bu hikâyede geçen şahısla ilgili "Tuğrul Şah, Doğan Şah'ın oğludur. Bunlar âl-i Selçuka'dandır. Enverî külliyâtından bunların saltanatını ve adâletini zikreylemiştir." [294] demektedir. *Bûstân* mütercimleri ise burada

---

[292] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 324. s.

[293] UZUN, Ş.: "Klasik Türk Şiirinde Şeb-i Yeldâ", *SÜ Edebiyat Fak. Dergisi:* 365. s. Bu beyitin Sâbit'e (ö.1712) ait olduğu söylense de Turgut Karacan tarafından neşredilen Sabit Divanı'nda böyle bir beyite tesadüf edilmemiştir. Bk.: KARACAN, T.: Bosnalı Alaeddin Sabit: Divan: 365-369. s.

[294] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 328. s.

zikredilen Tuğrul Şah'ın Büyük Selçuklu Devleti'nin kurucusu Tuğrul Bey mi [ö. 1063] yoksa Kirman Selçuklularının yedinci hükümdarı olan Tuğrul Şah mı [ö.1170] olduğu noktasında kararsızdırlar.[295] Sâdî'nin [ö.1292] burada zikrettiği şahsın Tuğrul Şah olması daha kuvvetli bir ihtimaldir.

4154. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu beyitte "nîkbaht" kelimesi geçmektedir ki Sûdî, bazılarının "bahtiyar, iyi bahtlı" anlamındaki bu kelimeyi Hintli kölenin ismi olarak kabul ettiğini bildirmektedir. Bu durumda Sâdî'nin isimle müsemma arasında bir tezatlık oluşturarak oyun yaptığı söylenebilir. Yine kölenin adı da Farsça *Bûstân*'da "Ağuş" olarak geçmektedir ki kelimenin "kucak" anlamıyla oyun yapıldığı herkesçe maruftur.[296]

4171. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da hikâyenin bu kısmında çıplak, fakir bir şahıs bir akçe borç alarak onunla kendi tenine ham deriden elbise yapar; yani bir deri satın alarak ona bürünür.[297]

4206 ve 4210. Beyit=> ***Tabayi-i Erbaa/ Anasır-ı Erbaa/ Ahlât-ı Erbaa:*** Nemlilik, kuruluk, sıcaklık ve soğukluk eski insanlar tarafından "dört tabiat" (tabayi-i erbaa) diye tanımlanırmış. Eski felsefeye ve sufilere göre bunlar, feleklerin dönmesiyle ortaya çıkar. Dünyada her türlü hadiseye tesir eden bu dört tabiatın mazharları ise sırasıyla su, toprak, ateş ve havadır ki eski insanlar bunları da "dört unsur" (anasır-ı erbaa) olarak adlandırmışlardır. İslâm felsefesindeki anâsır-ı erbaa anlayışı antik Yunan düşüncesinden gelmektedir. Bir de insanın biyolojik, ahlâkî ve psikolojik fonksiyonlarını etkilediği kabul edilen dört sıvı madde vardır ki bunlara da "dört hılt" (ahlat-ı erbaa) denirmiş: *Kan, balgam, safra, sevda*. Bedeni dolaşan *kan* akıcı ve sıcak, beyinde saklanan *balgam* akıcı ve soğuk, dalak ve midede bulunan *kara safra (sevda)* kuru ve soğuk, karaciğerde saklanan *sarı safra* ise kuru ve sıcak idi. Vücuda alınan besinler bu dört maddeye dönüşürdü ki eskilerin inancına göre ilkbahar *kanı,* yaz *safrayı*, sonbahar *sevdayı,* kış da *balgamı* harekete getirirdi. Hastalık ve sağlığın bunlar arasındaki denge veya dengesizliğe bağlı olduğuna inanılırdı. Dört sıvı ve onlara

---

[295] İlaydın, burada Büyük Selçuklularda Tuğrul adlı başka hükümdarlar varsa da Tuğrul Şah diye anılan zatın yalnızca Kirman Selçuklularının yedinci hükümdarı olan Muhyiddin Tuğrul Şah olduğunu söylerken Tokmak, "Büyük Selçuklu Devleti'ni kuran Tuğrul Bey olabileceği gibi Kirman Selçuklarının yedinci hükümdarı olan Tuğrul Şah da olabilir. İkincisinin olması daha kuvvetli bir ihtimaldir." demektedir. Eroğlu ise "İran'da hüküm süren Devlet-i Selçukiye hükümdarlarından Tuğrul adlı üç hükümdardan biridir." dipnotunu düşmüştür. Bk.: İLAYDIN: *age:* 435. s., TOKMAK: *age*: 317. s., EROĞLU: *age:* 318. s.

[296] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 330. s.

[297] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 332. s.

nisbet edilen sıcaklık, soğukluk, kuruluk ve yaşlık şeklindeki nitelikler, İslâm dünyasında mizaç teorilerinin geliştirilmesine de yol açmıştır. Demevî (sanguin), balgamî (flegmatique), safravî (colérique) ve sevdâî (mélancolique) terimleriyle ifade edilen psikolojik tiplemeler yanı sıra, mahrûr (sıcak tabiatlı), mebrûd (soğuk tabiatlı), yâbis (kuru tabiatlı) ve mertûb (yaş tabiatlı) şeklinde dört niteliğe dayalı karakter tasniflerine de gidilmiştir.[298]

4219. Beyit=> Bu beyit Farsça *Bûstân*'da biraz farklıdır:

کیت فهم کردی بشیب از فراز

کر این در نکردی بروی توباز

Sûdî bu beyitle ilgili şöyle demiştir: "Alçağı yokuştan kaçan fehmedip teşhîs ederdin eğer kapıyı yani dideleri Hudâ senin yüzünde halk eylemeyeydi."[299]

4230. Beyit=> ***Sumenat:*** Sumenat, (Somnât, bugünkü adıyla Somrat-Patan), Hindistan'ın Gucerât bölgesinde deniz kıyısında yer alan bir şehrin ve burada bulunan tapınakla putun adıdır. İbnü'l-Esîr, Gazneli Mahmud'un 416'da (1025) Sûmenât'ı fethini anlatırken bu tapınaktan ve puttan bahseder. Bunun Hindistan'daki putların en büyüğü olduğunu, çok sayıda kişi tarafından ziyaret edildiğini, buraya mücevher cinsinden büyük bağışların yapıldığını ve tapınağın kutsal Ganj nehrinden getirilen sularla her gün yıkandığını kaydeder.[300] *Kâmûsu'l-Alâm*'da Sultan Mahmud'un bu şehri zaptedip ekser âsâr-ı umrânını Gazne'ye naklettiği bilgisinden sonra *Bûstân*'da Sumenat'ın geçtiği bu beyiti delil göstererek "Ma hazâ Şeyh Sadî-i Şîrâzî'nin zamanında dahı bu şehrin ve büthânesinin mevcut bulunmuş olduğu şâir müşarünileyhin (…) beytinden anlaşılıyor. Badehu harâp olmuştur." demektedir.[301] Sûdî de Sumenat ile ilgili "Çin cânibinde bir meşhûr kilisenin ismidir. Ol şehre de Sûmenât derler ki ol büt ondadır."[302] bilgisini vermiştir.

4232. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu beyitte, İslamiyet öncesi yani Cahiliye döneminde putperest olan Arapların en büyük putlarından biri olarak kabul edilen "Menât" ismi yer almaktadır. Ancak Zaîfî, bu beyitte bu kelimeyi açıkça "b" harfi ile

---

[298] Daha detaylı bilgi için bk.: ERDEMİR, A. D.: "Ahlât-ı Erbaa", *TDVİA*: 2. C., 24. s., KARLIĞA, H. B.: "Anasır-ı Erbaa", *TDVİA*: 3. C., 149-151. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 437. s.

[299] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 338. s.

[300] GÜÇ, A.: "Sümeniyye", *TDVİA*: 38. C., 132-133. s.

[301] Ş. SĀMÍ: *Ḳāmūsu'l-'Alām*: 4. C., 2694-2695. s.

[302] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 339. s.

"benât" olarak yazmıştır ki "bint"in çoğulu olan bu kelime "kızlar, kadınlar" manasına gelmektedir.[303]

4239. Beyit=> Bu ve akabindeki beyitlerde Hindu Brahmanların puthanesinden bahsedilirken "muğ" yani "ateşperest" kelimesinin kullanılması bir çelişki gibi durmaktadır. Zira Brahmanlık ile Mecusilik yani Zerdüşt dini birbirlerinden oldukça farklı iki inanç sistemidir.

4249 ve 4252. Beyit=> *Zend*: Ateşperestlerin kutsal kitabı *Avesta*'nın tefsirine verilen addır. Zerdüşt mecusîlerin din ve iman kurallarını ihtiva eder.[304]

4255. Beyit=> *Ferz-bend:* Ferz, satranç oyununda şâhın vezîri durumunda olan ve her tarafa doğru hareket edebilen taş, vezirdir. Satrantça veziri bağlamaya ise "ferz-bend" derler.

4264. Beyit=> *Bijen*: Şehnâme'de maceraları anlatan bu büyük kahraman, Gîv'in oğlu, Guderz'in torunu, Rüstem'in kız kardeşinin oğludur. Efrasiyap'ın kızı Münije ile aşk yaşamaya başlayınca Efrasiyap tarafından bağlatılıp bir kuyuya atılır. Turan ülkesindeki bu kuyuya "Çâh-ı Bijen" veya "Çâh-ı Erjeng" denilir. Bu kuyu Fars edebiyatında oldukça ünlüdür, Türk edebiyatında da birçok beyitte kuyu-Bijen ilgisine değinilmiştir. Uzun süre kuyuda esir olan Bijen'in ihtiyaçları gizliden gizliye Münije tarafından giderilir. Sonunda kuyunun ağzını kapatan büyük kaya Rüstem tarafından kaldırılmış ve Bijen esaretten kurtarılmıştır.[305] (Ayrıca bk.: *1187. Beytin Açk.*)

4273. Beyit=> Bu beyitin ikinci mısraı Farsça *Bûstân'*ın nüshalarında farklılık arz etmektedir. Bazı nüshalarda " بخواند از قضا برهمن چون خروس " olarak yazılan mısra bazılarında da " نخواند ازفضا برهمن خروس " olarak geçmektedir. Sûdî bu beyiti farklılıklardan ilkini içeren hâliyle "Ki nâgâh davulcu kös çaldı yanî sabâh nevbetini çaldı böyle olunca nâgâh bir Berehmen horoz gibi okudu yani öttü yani kendilerinin âyîn-i bâtıl u üslûb-ı fâsidleri üzere ezân okudu." olarak açıklarken diğer ikinci mısra için "Vâkidir manâsı Berehmen'in sahrâsında horoz okudu yani öttü." demektedir. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'te ise "kazâ" ile başlayan bu beyitte "horos" kelimesi bulunmamaktadır. Bunun yerine "hurûş" kelimesi

[303] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 339-340. s.
[304] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 324. s
[305] N.: *Fars Mitolojisi Sözlüğü:* 171-173. s.

yazılmıştır. Yine de tarafımızca ortaya koyulan bu okunuş ve nesre çevireye ihtiyatla yaklaşmakta fayda vardır. (Bk.: *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*:46[a])

4300. Beyit: *Zend*: Bk.: *4249. Beyitin Açk.*

4305. Beyit=> *Davud*: Davut Peygamber demiri muma çeviren bir demir ustasıymış. Bu durum Kurân'da da geçmektedir. (Bk.: *İktibaslar*)

4319. Beyit=> *Aslan; Sazlık*: Karıncalar arslanların yavrularının kulaklarına girip onları helak eylerlermiş. Bu yüzden arslanlar karınca korkusundan dolayı genellikle kamışlıkta/sazlıkta yatarlarmış.[306]

4328. Beyit=> *Ebûbekr b. Sa'd*: Atabeg Saʿd b. Zengî'nin 623'te (1226) ölümünün ardından Salgurlu tahtına oğlu Ebû Bekir geçti. Ebû Bekir yaklaşan Moğol tehlikesi karşısında tedbir aldı, kardeşini Ögedey Han'a elçi olarak gönderip itaatini bildirdi. Ögedey Han onun bu davranışından memnun oldu ve Fars'ın idaresini kendisine bıraktı. Moğollar'a karşı sorumluluklarını yerine getiren Ebu Bekir, Moğollarla dostane münasebetlerini sürdürerek fetihler yapmıştır. "Sultânü'l-ber ve'l-bahr, muzafferü'd-dünyâ ve'd-dîn, âdil-i cihan" unvanlarıyla anılan Ebû Bekir 658'de (1260) vefat etti.[307] İlmi ve sanatı koruyan Ebû Bekir'in himayesinden Sadî de çokça istifade etmiştir. *Gülistan* ve *Bûstân'*ı bu hükümdar adına kaleme alan Sadî, eserlerinde Ebû Bekir'i minnetle anmaktadır.

4394. Beyit=> Bu beyitte bedendeki ruh, eskiden avlarda kullanılmak üzere eğitilen ayağı bağlı doğana benzetilmekte; ölüme yaklaşmış, ihtiyar bir insan anlatılmaktadır. (Ayrıca bk.: *82. Beyit Açk.*)

4406. Beyit=> *Lokman:* Bk.: *2860. Beyit Açk.*

4438. Beyit=> *Gûy u Çevgân*: Bk.: *904. Beyit Açk.*

4454. Beyit=> *Kös; kervan:* Kervanlarla yolculuk yapıldığı dönemlerde kervan bir yerde konakladıktan ve dinlendikten sonra tekrar yola çıkılacağı zaman yolculara bu hareket vaktini duyurmak için kös veya çan çalınırmış.[308]

4483. Beyit=> *Yaka yırtmak:* Büyük bir üzüntü ve çaresizlik içinde bulunmaktır.[309] Genellikle bir ölünün arkasından feryat u figan içinde üzülüp ağlamayı ifade

[306] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 349. s.
[307] MERÇİL, E.:"Salgurluluar", *TDVİA*: 36. C., 30. s.
[308] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 442. s. , TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 338. s.

eder. Beyitte de takdir-i ilahi, birinin can damarını yaşamdan kesince başka biri de onun ölümüne feryat edip yaka yırtmaktadır.

4504. Beyit=> *İpek:* İpek böceğinin vücudundaki bir çift bezin salgıladığı zamk gibi yapışkan bir sıvı, bu böceğin alt dudağındaki meme denilen çok küçük deliklerden iplik hâlinde dışarı çıkar. Bu sıvı havayla temas hâlinde donarak "ipek"i oluşturur. Böcek önce kozasının dış kısmını yapar, sonra kendi vücudunun etrafını sarmaya





başlar. Sarma işi ilerledikçe hayvan küçülür ve sonunda kozanın içinde görünmez olur. Böcek, koza içinde güveye dönüşür. Güve olmasıyla birlikte de kozayı yırtarak çıkar. Lakin bu durum ipeğe zarar verir. Bu yüzden ipek üreticileri bu kozayı delme/güve evresinden hemen önce "boğma" denilen işlemi gerçekleştirirler. Yani kozalar kaynar suya atılarak öldürülür ve sonrasında kozalardan ipek çekilir. Yarım kg ipek için yaklaşık olarak 2500-3000 koza gereklidir.[310] İpek böceği öldürülmeden ipek elde edilemediği için beyitte "zor, güç kullanarak" ifadesi yer almaktadır.

4523. Beyit=> *Abkarî:* Abkar, Yemen'de bulunduğuna inanılan bir kentin ismidir. Kent zamanla harap olmuş ve bir süre sonra da cinlere nispet edilmiştir. Bu yüzden Abkar dendiğinde kaynaklarda karşılaşılan ilk bilgi "Yemen'de cinlerin yaşadığına inanılan bir yer" vb. olmaktadır. Bu şehir kuyumcularıyla, halılarıyla ve bilhasa dokuma kumaş, döşemeleriyle meşhurdur. Burada üretilen ve çok güzel oluşları nedeniyle bazılarının inancına göre cinler tarafından dokunduğuna inanılan kumaşlara da "abkar" veya "abkarî" denilmiştir. Eskiden herhangi bir yerde çok güzel, ince ve ustalıkla işlenmiş bir kumaş olduğunda "abkarî"

---

[309] TANYERİ, M. A.: *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*: 241. s.

[310] *Encyclopaedia Britannica:* "Silk", https://www.britannica.com/topic/silk, *Encyclopaedia Britannica:* "Silkworm", https://www.britannica.com/animal/silkworm-moth , http://www.egelisesi.k12.tr/dosyalar/editor/file/proje04(3).pdf , http://www.nedir.com/ipek-b%C3%B6ce%C4%9Fi

ifadesiyle övülürmüş.[311] Bu ad sonraları "ince, olağanüstü güzel, mükemmel" anlamında sıfat olarak da kullanılır olmuştur. Abkar, aynı zamanda bir çeşit süslü döşeme, yaygı ismidir.[312] Nebi Bozkurt da kelimeyle ilgili şu bilgileri vermektedir: "Buhârî'nin Hz. Ömer'in faziletine dair bir rivayetinde de geçen *abkarî* kelimesi *zerâbî* olarak kabul edilmiş ve ince saçaklı veya tüylü halılar (tenâfis) şeklinde yorumlanmıştır. İbnü'l-Esîr, abkarînin "nakışlı ipek yaygılar" veya "sıkı dokunmuş halılar" şeklinde değişik mânalarına işaret eder. Araplar, daha sonraları halıyı genellikle namazlık olarak kullandıkları için seccâd adıyla anmışlardır." [313]

4549. Beyit=> *Kadeh-Son devir:* Bk. *2038. Beyitin Açk.*

4581. Beyit=> Hikâyenin bu kısmı diğer *Bûstân* tercümelerinde şöyle nakledilmiştir: "… Başörtüsüyle babasının tozlarını siliyordu. Babası 'A benim nazlı güzelim, beni pek sevdiğin için gönülceğizin üzülüyor. Fakat bir gün gelecek, bu çehreye öyle toz toprak konacak ki onu başörtüsüyle silmek kabil olmayacak!' dedi."[314]

4590. Beyit=> Tokmak, bu beyitin ikinci mısraındaki hayalin Kanuni tarafından çok güzel kullanıldığını hatırlatmaktadır[315]:

Halk içinde muteber bir nesne yok devlet gibi
Olmaya devlet cihanda bir nefes sıhhat gibi

4599. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da bu beyitte Sadî kendi memleti Şiraz'ı zikrederken Rumelili Zaîfî de kendi memleketi olan Kar(a)tova'ya (bugün Makedonya sınırlarında bulunan Kratova) yer vermiştir.

4605. Beyit=> *Levh:* *Gülistân*'daki bir hikâyede bir padişah oğlunu mektebe verirken koltuğunun altına da "levh-i sîmîn" yani "gümüş levh" vermektedir. Sudî bu kavramla ilgili şöyle bilgi vermiştir: "Levḥ lüġatde, muṭlaḳ taḫtadur ammā ʿArab ve ʿAcem evlādı üstinden taʿlīm eyledükleri taḫtanuñ cinsine ʿalem

---

[311] "Abkarî, türlü nakışları olan halı mânâsmdaki "Abkariyetun" kelimesinin çoğuludur. Ferrâ şöyle der: Abkarî, kalın halılar demektir. Ebû Ubeyd de şöyle der: Nakışlı olan her elbise, Araplara göre abkarîdir. Abkarî, nakış yapılan yere, (yani Abkar'a) mensup demektir. Ebussuûd ve bazı müfessirlerin beyanına göre Abkar, Arab'ın batıl inancına göre bir cin bölgesinin, beldesinin ismidir. Arablar, yabana, acaib gördükleri her şeyi ona nisbetle tasvif ederek "Abkarî" derler. Mecmu'u'l-Buldân'da şu açıklama vardır. "Abkar" dolu, yani buluttan inen donmuş sudur. Ayrıca demişlerdir ki, cinnin oturduğu yerdir. Meselde "Keennehum cini abkar" denilir." Daha detaylı bilgi için bk.: http://meal.ihya.org/kurani-terimler/abese.html, http://www.kuranikerim.com/telmalili/rahman.htm

[312] Daha detaylı bilgi ve metin örnekleri için bk.: ŞENTÜRK, A.: "Abkar, Abkarî", *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*: 1. C., 66-67. s.

[313] BOZKURT, N.: "Halı", *TDVİA*: 15. C., 252. s.

[314] İLAYDIN, H.: *Bostan:* 310. s. , TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 344-345. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 288. s.

[315] TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 345. s

olmuşdur. Gümişden de olsa aña levḥ dirler. Anuñ içün levḥ-i sīmīn dimişdür. Maʿlūm ola ki ebnā-yı selāṭīnüñ levḥi gümişden olur ammā ġāyetle ince olurmuş."[316] Beyitte de Sadî küçükken babasının ona okuma yazma öğrenmesi için levh ve defter satın aldığı anlatılmaktadır.

4612. Beyit=> ***Ülü'l-azm:*** Lugatlerde bu ifade için "azim sahibi olan, azimetle amel eden, sebat sahibi; sabırlı, gayretli ve kararlı kimseler" manaları verilmiştir. Bu ibare Kuran'da da geçme ve peygamberlerin bir kısmını ifade etmektedir. İslam âlimleri arasında muhtelif fikirler bulunmakla birlikte *Kuran*'ın bu ibareyle tanımladığı ulu peygambelerin *Hz. Nuh, İbrahim, Musa, İsa ve Muhammed* olduğu genel kabul gören görüştür.[317] (Bk.: *İktibaslar*)

4619. Beyit=> Farsça *Bûstân'*daki bu ve bundan sonraki beyitlerin İran'ın en büyük kaside şairlerinden biri olan Unsurî'ye ait olduğu belirtilmektedir: "Benim şairliğimin ne kıymeti var? Söz sultanı Unsurî şöyle diyor: Doğruluktan uzaklaştığında eğri olursun. Kadından daha noksan/aşağı bir kimsenin erliği nedir ki! Nefsini naz ü nimet içinde besliyorsan unutma ki uzun müddet düşmanına kuvvet vermiş olursun!"[318]

4627. Beyit=> Âdem topraktan yaratıldığı için ona secde etmeyi reddederek Allah'ın emrine karşı gelen Şeytan'ın insanoğlu için "Bunlardan yaramaz işten gayrı, fısk ve isyandan gayrı gelmez ve ondan asla sâdır olmaz!" dediği rivayet edilmektedir.

4644. Beyit=> Bu beyit ve akabindekiler diğer *Bûstân* tercümelerinde ve *Bûstân* şerhinde ayrı bir "hikâye" başlığı altında yer almaktadır. Bu hikâyenin başlangıcındaki birkaç beyit de Zaîfî'nin tercümesinde yoktur. Hikâyenin daha iyi anlaşılması amacıyla burada bulunmayan bu beyitleri diğer şerh ve tercümelerden nakletmek isabetli olacaktır: "Adamın biri, hile ile onun bunun malını yedi. Zıkkımlandıktan sonra da 'Şeytan'a lânet!' dedi. Bunu duyan Şeytan,

---

[316] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*622. s.

[317] "Bu tabir *Kur'an'*da, Resûl-i Ekrem'e peygamberlerden azimli ve kararlı olanların sabredişi gibi sabretmesinin emredildiği bir âyette geçmektedir (el-Ahkāf 46/35). Ahzâb sûresinde (33/7) peygamberlerden ağır taahhüt (mîsâk) alındığı belirtildikten sonra onlardan özellikle Hz. Muhammed, Nûh, İbrâhim, Mûsâ ve Îsâ'nın zikredilmesine dayanan âlimler, ülü'l-azm peygamberlerin bunlardan ibaret olduğunu söylemiştir. Mâtürîdî'nin de vurguladığı gibi (Te'vîlâtü'l-Ḳur'ân, XI, 310) Şûrâ sûresinde geçen ve söz konusu beş peygambere aynı dinin verildiğini bildiren âyet de (42/13) bu görüşü desteklemektedir. (…)" Daha detaylı bilgi için bk.: ARUÇİ, M.: "Ülü'l-Azm", *TDVİA:* 42. C.,94-95. s.

[318] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 380-381. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 312. s. , TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 347. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 289. s.

şöyle dedi: 'Ben senin gibi bir ahmak görmedim. A herif, sen asıl benimle barışıksın/benimle işbirliği yapıyorsun sonra da kalkıp bana lanet okuyorsun/bana karşı enseni dikip savaşa kalkıyorsun!' Ne yazık ki sen o çirkin Şeytan'ın emrini tutuyorsun. Lakin melekler bu fenalığı kendi elleriyle senin hesabına kaydedecekler."[319] Ayrıca bu beyitte sözü geçen sevap ve günahları yazmakla görevli "Kirâmen Kâtibîn" melekleri için bk.: *2389. Beyit Açk.*

4662. Beyit=> *İki eli kurumak*: Farsça metinde Arapça "Ellerin kurusun!" ibaresi vardır. "Sen helâk ol!" manasında bir bedduadır. Kuran'daki bir ayetten iktibas edilmiştir. Peygambere hakaret etmeye, hatta taş atmaya kalkışan müşrik Ebuleheb hakkında söylenmiştir. (Bk.: *İktibaslar* ve *1104. Beyitin Açk.*)

4690 ve 4694. Beyit=> *Başak toplamak/Başakçı*: Bk.: *1444. Beyitin Açk.*

4708. Beyit=> *Yusuf; Züleyha*: Yûsuf peygamberin Züleyhâ ile olan kıssası etrafında yazılan edebî eserlerin ortak adı "Yûsuf u Züleyhâ"dır. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'in bu hikâyesinde de bu ünlü kıssaya kısaca değinilmektedir. Hemen herkesin malumu olan bu kıssaya çalışmamızın bu bölümünde -lüzum olmadığı düşüncesiyle- yer verilmeyecektir.[320] Lakin Yûsuf kıssasının kadın kahramanı olan Züleyhâ'ya dair dikkatler kaçabilen şu bilginin buraya not edilmesi faydalı olabilir: "*Kuran*'da Yûsuf sûresinde Mısır azizinin eşi ve Yûsuf'a âşık olan kadın olarak yer almasına rağmen Züleyhâ'nın (Zelîhâ) adı geçmez. Tevrat'ta da Mısır azizinden Potifar adıyla söz edilirken eşinin adı verilmez, sadece İslâm sonrası bir Yahudi literatüründe (Yashar wa-Yesheb) Züleyha diye anılır. (…) Özellikle Farsça ve Türkçe mesnevilerde ise Zelîha ismi daha yaygın biçimde kullanılmıştır."[321]

4711. Beyit=> Farsça *Bûstân*'da hikâyenin bu kısmı şöyle bir farklılık arz etmektedir: "Züleyha Yusuf'a saldırmadan önce/visal talep eylediğinde putunun yüzünü başını bir bezle örttü, yaptığı çirkin işleri putunun gözü görmesin diye."[322]

4713. Beyit=> *Nefs-i Emmare:* Bk.: *3311. Beytin Açk.*

4733. Beyit=> *Amel Defteri:* Bk.: *2389. Beyitin Açk.*

---

[319] SŪDÎ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 383. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 314. s. , TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 348-349. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 291. s.

[320] Bu hususta elektronik ortamda kolayca erişilebilecek güvenilir nitelikteki detaylı bilgi için şu kaynağa bakılabilir: KONCU, H.: "Yûsuf ve Züleyha", *TDVİA*: 44. C., 38-40. s. http://www.islamansiklopedisi.info/

[321] Daha detaylı bilgi için bk.: ÖZTÜRK, Z.: "Züleyhâ", *TDVİA*: 44. C., 522-523. s.

[322] SŪDÎ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 392. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 319. s. , TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 353. s., Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 295. s.

4737. Beyit=> *Habeş*: *Kâmûsu'l-Alâm*'da galat olarak "Habeşistan" (Abyssinie) denildiği bildirilen "Afrika'nın kısm-i şarkîsinde büyük bir hıttadır." şeklinde tanıtılan Habeş'in bugünkü adı "Etiyopya"dır. Habeş memleketi Kızıldeniz'in güney kısmıyla Babü'l-Mendep Boğazı'nın batı yönünde vaki olup hudutları Kızıldeniz'in sahiline kadar uzanmamaktadır. Yüksek ve dağlık bir yer olup Nil'i bağlayan iki büyük nehirden Nil-i Ezrak'ın (Mavi Nil/Habeş Nil'i) kaynağına havidir. İslam devrinin öncesinde Habeş sınırları, Kızıldeniz'in sahiline kadar uzanmaktaydı. Sonradan mezkûr sahiller Osmanlı ülkesinin topraklarına katıldığı zaman da "Habeş Eyaleti" namıyla ayrıca bir eyalet olarak kabul olunmuştur. Sonra mezkûr sahiller bazen Cidde bazen Mısır eyaletine ilhak olunmaya Habeş ismi unutulmuş, Habeş Krallığı doğu ve batı yönünde darlaşmasına karşılık batı ve güney yönlerine doğru genişlemiştir. Habeş ahalisinin arasında lisan yönünden birçok ihtilaf bulunduğu hâlde simaca aralarında büyük bir fark bulunmayıp cümlesi çeşitli derecelere esmerdirler. Zenci ırkıyla az çok karışmış oldukları anlaşılıyorsa da kendileri zenci kavimlerinden olmayıp sırf ırk-ı Kafkasî'ye mensupturlar. Seçkin kimselerinde ve bilhassa kadınları arasına adeta beyaz renklileri var ise de aşağı sınıflara mensup olup da adeta siyah renkli olanlarının burun ve dudak vesair azaları dahi Kafkas ırkını andırır, zencilere benzerlikleri yoktur. Habeşliler sınıflara ayrılmışlardır: *Zâdegân (asiller), ruhban (rahipler), tüccar, çiftçi ve köleler*. Köleleri zencidir.[323]

4741. Beyit=> *Şeb-revân:* *Şeb* "gece" ve *revan* "git-" kelimelerinin birleşiminden oluşmuş bu sözcük için lugatlerde genellikle "gece giden, gece yolculuğu" giden anlamlarıyla karşılaşılsa da Sûdî, "şebrevân"a bu beyitte "uğru ve harâmîler" manasını vermektedir.[324] Hırsızlığın genelde geceleri yapıldığı düşünülürse bu kelimenin doğduğu temel anlamdan uzaklaşarak ikinci bir anlam, mecazi bir hüviyet kazandığı söylenebilir.

4743. Beyit=> *Şahne:* Sûdî bu kelimenin lugatte "naib" demek olduğunu [325]ancak bu beyitte "subaşı" anlamında bulunduğunu bildirmektedir. Beyiti şerh ederken de

---

[323] *Kâmûsü'l-Alâm'*da Habeş coğrafi konumu, tarihi, iklimi, yer altı ve yer üstü zenginlikleri, dili, önemli şehirleri, ahalisi, köleleri vb. cihetlerle detaylı olarak anlatılmıştır. Yukarıda aktarılan bilgiler ve daha fazlası için bk.: Ş. SĀMĪ: *Ḳāmūs'l-A'lām:* 3. C., 1921-.1924. s.

[324] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstān*: II. C., 395. s.

[325] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*580. s.

"Çün ki kimsenin üzerine zulmün gelmeye yani çün ki kimseye zulm ü taaddî eylemeyesin sana ne gam eğer cihân halkını şahne tutarsa yani dopdolu şahne olursa şahne subaşıya derler." demektedir.[326]

4746. Beyit=> ***Âmil:*** İslâm halîfeleri, hükümdarları ve emîrleri tarafından vergi toplamakla, idâre işleriyle, vâlilikle görevlendirilen kimselere verilen unvandır.[327]

4750. Beyit=> ***Cândâr:*** Orta Çağ'daki İslâm devletleriyle Osmanlılara kadar olan eski Türk devletlerinde hükümdarların ve sarayların korunmasına memur olan görevlilere verilen isim, bir çeşit askerî muhâfız; düzeni ve huzuru sağlamakla görevli kimsedir.[328] Muadil anlamlısı olan "silahtar"a göre daha az bilinir.

4754. Beyit=> ***Şahne:*** Bk. *4743. Beyitin Açk.*

4762. Beyit=> ***Sanan*****:** Bk. *2875. Beyitin Açk.*

4831. Beyit=> ***Karun:*** Bk. *83. Beyitin Açk.*

4869. Beyit=> Bu beyit hikâyenin akışına göre 4864. beyitten sonra gelmelidir. Lakin metinde herhangi bir takdim-tehir işareti olmadığı için yazmadaki sıralamaya bağlı kalınmıştır.

4875. Beyit=> ***Burak:*** Miraç gecesi Hz. Muhammed'i göğe çıkardığına inanılan semavi binektir. İslam önce Arap metinlerinde bu sözcüğe rastlanmamaktadır. Eşekten büyük, katırdan daha küçük olup yüzü insanların yüzü, başı at kafası, boynu deve boynu, ayakları öküz ayağı olarak tasvir edilir. Cennet hayvanlarından biri olduğuna inanılan Burak; çok hızlı koşan, gözün alabildiği mesafeyi bir adımda kat edebilen, hayvanlar arasındaki en güzel renge ve insan gibi duyduklarını anlayabilme yeteneğine sahip olağanüstü bir yaratık olarak kabul edilir. Edebî metinlerde hem gerçek hem de mecazi anlamda "at, hızlı koşan binek, ruhani seferlerde binilen binek" anlamlarında kullanılır.[329] Beyitte de bu benzetmeyle toplanan atların çok hızlı ve iyi olduğu mübalağalı şekilde anlatılmaktadır.

---

[326] SŪDÎ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 395. s.
[327] *Kubbealtı Lugati*: http://lugatim.com/s/amil?mobil=false
[328] *Kubbealtı Lugati*:http://lugatim.com/s/candar?mobil=false
[329] YILDIRIM, N.: *Fars Mitolojisi Sözlüğü:* 180. s.

4920. *Beyit=> Harem:* "Harem-i Mekke, Harem-i Şerif, Beytü'l-Haram" gibi isimlerle de anılan Kabe'dir. Bu beyitin başındaki "hikâye" başlığı ve bu ilk birkaç beyit bazı *Bûstân* nüshalarında bulunmamaktadır.[330]

4923. Beyit=> Bu beyit diğer *Bûstân* tercümelerinde ve Sûdî'nin şerhinde kısmen farklı bir manayla yer almaktadır: "Ya Rabb! İster lutfunla çağır ister kapından kov, ben başka eşiğe baş koymam!"[331]

4925. Beyit=> *Nefs-i Emmâre:* Bk.: *3311. Beyitin Açk.*

4936. Beyit: *Harem; Lebbeyk*: Harem, Kabe'dir. (Bk.: *4920. Beyitin Açk.*) "Lebbeyk" lugat manasıyla Arapça "Buyrunuz, ne emrettiniz efendim!" manalarına gelen bir sözdür. Ama aslında bir fıkıh terimi olarak hac ve umre sırasında ihrama giren hacılar tarafından Cenâbıhakk'a hitâben söylenen, "Senin emrini yerine getirmeye hazırım, maksadım dâima sensin, muhabbetim, ihlâsım, kulluğum sanadır!" anlamındaki bir cümlenin ilk kelimesidir.[332] Bu zikir cümlesinin tamamı şöyledir: *Lebbeyk Allâhümme lebbeyk lebbeyk lâ şerîke leke lebbeyk inne'l-hamde ve'n-niʿmete leke ve'l-mülk lâ şerîke lek* (Rabbim! Davetine sözüm ve özümle tekrar tekrar icabet ettim, emrine boyun eğdim. Rabbim! Senin davetine icabet boynumun borcudur. Senin eşin ve ortağın yoktur. Rabbim! Bütün varlığımla sana yöneldim; hamd senin, nimet senin, mülk senindir. Senin eşin ve ortağın yoktur).[333] Beyitte de bu zikir cümlesine işaret edilmektedir.

4951. Beyit=> *Yakîn*: Bk.: *88. Beyitin Açk.*

4956. Beyit=> *İltifat:* Sûdî, *Gülistan*'da "iltifat" kelimesi için şunları söylemektedir: "Giderken başını ardına döndürüp bakmağa dirler. Ekser âhû ve ceyrân cinsinde müstameldür. Hatta nakl olunur ki eger ceyrân cinsi kaçarken gâh gâh dönüp ardına bakmasa hergiz anı bir hayvân yetişmezdi."[334] *Gülistan Şerhi* üzerinde çalışmalar yürüten Ozan Yılmaz, şârihin bu ifadelerine binaen şunları söylemektedir:

---

[330] Mesela Tokmak'ın çevirisinde "Taç bağışlarsan bana göğe yükselir başım/ Sen elimden tutup kaldır ki düşmeyeyim" beyitinden sonra direkt bu hikâyedeki altıncı beyite yer verilmiştir: "Bilirsin ki biz hem yoksul hem zavallılarız/ Nefs-i emmârenin kötüye sürdüğü kullarız". Bk.: TOKMAK, A.N.: *Bûstan: Sa'dî-yi Şîrâzî*: 362-363. s. Sûdî'nin şerhinde bu başlık ve küçük farklarla da olsa bu ilk beyitler bulunmaktadır. Bk.: SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 401. s.

[331] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 401. s., İLAYDIN, H.: *Bostan:* 325. s. , Kilisli Rıfat [BİLGE]: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: 302. s.

[332] *Kubbealtı Lugati*: http://lugatim.com/s/lebbeyk?mobil=false

[333] Daha detaylı bilgi için bk.: ÖĞÜT, S.: "Telbiye", *TDVİA*: 40. C., 396-397. s.

[334] YILMAZ, O.: *Gülistan Şerhi (Sûdî-i Bosnevî):*80. s.

"Bu ifadelerden anlaşıldığına göre ahu ve ceylan benzeri av hayvanlarının, peşlerindeki avcı hayvanlardan kaçarken yakalanması mümkün değildir. Ancak kendilerini avlamak için takip eden yırtıcı hayvanlarla aralarında ne kadar mesafe kaldığını anlamak için geriye dönüp bakma ihtiyacı hissetmeleri, sonunda yakalanmalarına sebep olmaktadır. Dolayısıyla zaten teveccüh etme ve iyilikte bulunma anlamlarını çağrıştıran iltifat kelimesi, 'başını geriye doğru çevirerek bakma' manasını ceylan ve ahu cinsinin kendilerini korumak amacıyla peşlerine attıkları bakışa borçludur. Anlaşılan o ki kelimenin bir av tabiri olarak anlamı 'avlanmaya sebep olan hareket' şeklindedir."[335]

İltifat bu anlamı dolayısıyla birçok metinde "nazar" kelimesiyle birlikte zikredilir ki bu beyitte aynı durum söz konusudur. Sûdî *Bûstân*'daki bu beyiti şerh ederken "… bir yaramaza nazar sal ki ol senin nazarın şerefiyle cemî' âlemin makbûlü ve mergûbu olur hâsılı bir günâhkâra nazar eylesen her ne kadar bed ise azîz ve muhterem olur zîrâ gedâya şâhdan bir iltifât yeterdi imdi her ne kadar bed ise senin nazarınla nîk olur." demektedir.[336]

4957. Beyit=> Sûdî, Zumer suresindeki bir ayetten iktibas yapıldığını bildirdiği bu beyitin açıklamasında "Beni ya Rabb eğer insâf ü adlle tutarsan ve amele göre cezâ edersen feryâd ederim ki yâ Rabb senin affın bana vade vermedi mi zîrâ buyurmuşsun *innallâhe yagfiruz zunûbe cemîâ(cemîan)*" demektedir.[337] ("Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin!" mealindeki bu alıntının ait olduğu ayetin tamamı için bk.: *İktibaslar*) Bu beyit Fuzûlî'nin [ö.1556] şu ünlü beyitini hatırlatmaktadır:

Yok bende bir amel sana şāyeste āh eger
Aʿmālime göre vere ʿadlin cezā bana

(Eğer adâletin amelime göre ceza verecek olursa, ah ne yazık ki bende sana layık bir amel yok!)

4965. Beyit=> Sadî kulun bir tedbiri olacağına inanmakla birlikte yine de her konuda "takdir"in buna galip geleceğini kabul ederek iyi veya kötü her şeyi Allah'a bağlamaktadır. Bu İslamî ilimlerde sıkça karşılaşılan ve çokça tartışılan "kader" anlayışının bir türünün yansımasıdır. [338] Yine Bu beyitte de -Sûdî'nin açıklamalarıyla- "… her ne ki ezelde takdîr eyledin beni ona uydurdun

[335] YILMAZ, O.: "Bir Av Tabiri Olarak *İltifat*", *Acta Turcica*: 1. S., 435. s.
[336] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 403-404. s.
[337] SŪDĪ: *Şerḥ-i Būstān*: II. C., 404. s.
[338] İslam'da kader hususunda cebriyye, kaderiye, cüz-i iradeciler gibi birçok farklı görüş bulunmaktadır. *Cebriyye*, insanlara ait ihtiyarî fiillerin ilâhî irade ve kudretin zorlayıcı tesiriyle meydana geldiğini savunur; kaderiyye, sorumluluk doğuran fiillerin sadece insan iradesiyle gerçekleştiğini ileri sürer; *cüzi iradeciler* ise bu iki zıt fikri birleştirmeye çalışır.

muhâlefete kâdir olmadım zîrâ Hudâlığıyla bendelik ne kuvvet getirir hâsılı her husûsta hüküm Hudâ'nındır. Bende muhalefete mâlik değildir."[339] demektedir.

4971. Beyit=> ***Nigâr:*** Sûdî bu beyitte geçen "nigâr" kelimesinin anlamını "yazıcı" olarak bildirirken şunları söylemektedir: "*Zişt ü zîbâ nigâr*, aslı zişt nigâr vü zîbâ nigârdır. Vasf terkîbidir. Çirkin yazıcı ve güzel yazıcı demektir. Mahsûl-i Beyt: Eğer çirkin yüzlü isem senin benimle ne işin vardır? Âher zişt ü zîbâ nakkaşı ben değilim ki bana dahl ü tan edesin! (…)"[340]

4974. Beyit=> ***Lem-yezel:*** Bk.: *448. Beyitin Açk.*

4980. ***Beyit=> Kütâh-dest:*** Lugat manasıyla "kısa elli" olarak çevirilen bu tabir beyitte nefisten, arzu ve hevesten daha genel bir ifadeyle "dünyadan" elini eteğini çeken bir kişiyi tavsif etmektedir. Sûdî de bu beyiti şerh ederken nefis elinden âciz ve zebûn olan "derviş" demektedir.[341]

4981. Beyit=> Beyitin ikinci mısraı Farsça *Bûstân*'da "Ki peymân-ı mâ bî-sebâtest ü süst" şeklindedir. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'*te ise bu ikinci mısrada "andımız, yeminimiz" manalarında kullanılması gereken "peymânımuz" kelimesi yerine açıkça "peymanemüz" yazıldığı için transkribe edilen metinde bu okunuş muhafaza edilmiştir.

5039. Beyit=> *Kurân*'da "Bu, sûra üfürüleceği gün gerçekleşir ve siz bölük bölük gelirsiniz." denilmektedir. (Nebe Suresi, 78/18) Buna binaen birçok dinî eserde de kıyamette insanların iki bölük hâlinde bulunacağı bilgisi yer almaktadır. Mesela Geylanî, *Fütûhü'l-Gayb*'da "Sonra ahiret günü gelince insanlar iki bölük olacaktır: Bir bölük dünya peşinde, diğer bölük ahiret peşinde. İnsanlar kıyamet gününde de iki bölük olacaktır: Bir bölük cennette, bir bölük ateşte." [342] demektedir. Beyitte de iki yoldan kasıt insanların cennet ve cehennem ehli olarak iki bölük hâlinde bulunmasıdır.

---

[339] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 405. s.
[340] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 405. s.
[341] SÛDÎ: *Şerḥ-i Bûstân*: II. C., 406. s.
[342] A. GEYLÂNÎ: "36. Dünya ve Ahiret", *Fütûhu'l-Gayb:* 71. s.

VI. BÖLÜM

DİZİN

1. KİŞİ ADLARI

ʿAlī (1366, 2923, 2929)
ʿAlī Murtażā (127)
ʿAlī-i Velī Şāh-ı Merdān (1365, 1367, 2930)
Alparslan (942)
ʿAmr (2215, 2695, 3186, 3187)
Ayaz (2134, 2141)
Bāyezīd (2358, 3240)
Behlūl (2856)
Behmen (1242)
Belḳīs (627)
Bījen (4264)
Boḳrāṭ (3912)
(Bū) Leheb (1104)
Cem (939, 940, 1077, 1247, 3620, 4500)
Cemşīd (570)
Cüneyd(ī) (2875, 2882, 3187)
Dārā (576, 1126)
Dāvud (4305)
Dāvud-ı Ṭāyī (3620)
Ebū Zeyd (1318)
Ebū Bekr-i Ṣıddīyḳ (126)
Efrāsiyāb (1155)
Fāṭıma (128)
Ferhād (2314)
Ferīdūn (3752)
Firʿavn (47, 3449, 3952)
Firdevsī (1492)
Ḥaccāc (859, 3674)
Ḥaccāc-ı Yūsuf (844)
Ḫalīl (1301, 2166, 2286, 3244)
Ḫalīlullāh (1286)
(Pinti) Ḥamīd (1665)
Ḫʷārzemşāh (3293)
Ḥātem (1564, 1572, 1577, 1580, 1581, 1584, 1594, 1595, 1600, 1603, 1605, 1606, 1620, 1630, 1632, 1646, 1652, 1656, 1665, 1667, 1668, 1670-1672, 1678, 2802, 2819, 4607)
Ḥātem Ṭāyī: (1629)
Ḥaydar (2926)
Ḫıżır (971)
Ḫudā-dost (667, 679)
Hürmüz (253,)
Ḫüsrev (274, 310)
İbn-i ʿAbdü'l-Azīz (604)
İsfendiyār (1131)
ʿĪsī/ ʿİsā(2386, 2406, 2432, 3277)
Ḳārūn (83, 639, 773, 941, 3423, 3486).
Ḳızıl Arslan (921)
Kisrā (939)
Loḳmān (2860, 2864, 2865, 4406)
Maḥmūd (2186)
Maʿrūf-ı Kerḫī (2636, 2645)
Me'mūn (1024)
Muḥammed (99)
Muṣṭafa (98)
Mūsā (47, 2166, 3449)
Naḳī (1366)
Nūşirevān (114, 253, 1247)
ʿOşmān (127)
ʿÖmer (126, 2943-2945)
Pervīz (1080)
Rüstem (1126, 1131, 3099, 3474)
Saʿd-ı Zengī (2201)
(Şeyh) Saʿdī (706, 1507, 1541, 2151, 2309, 2504, 2962, 2997, 3023, 3282, 3317, 3665, 3687, 3988, 4230, 4234, 4373, 4449, 4576, 4604, 4675, 4737, 4762, 4920)
Ṣāliḥ Melik (2720, 2721, 2736, 2737)
Sām (3474, 3518, 3582)
Seḥbān (78, 1047)
Sikender (1241, 4591)
Süleymān (899, 2904) (peygamber)
Süleymān Ḫān/ Şāh (523, 624)
Sulṭān Süleymān (1813)
Sulṭān/Şeh Süleymān Ḫān b. Selīm (769, 1673)
Şāh-ı Ġazne (2134)
Şāpūr (310)
Şiblī (1485)
Şīrīn (1080, 2314)
Şīrūye (274)
Taḳī (1366)
Tikle (634)
Ülü'l-Azm (4612)
Yaʿḳūb (1951, 1952, 5045)

Yūnus (4765)
Yūsuf (392, 1951, 1952, 4636, 4708,
4709, 4712, 4719, 4765, 5043)
Żaʿīfī (Pīr Muḥammed) (99, 137, 190,
220, 241, 252, 595, 800, 897, 1042, 1070,
1102, 1680, 1783, 1876, 2030, 2194,
2452, 2573, 2765, 2845, 2888, 2991,
3194, 3245, 3466, 3570, 3619, 3786,
3828, 3852, 3928, 4018, 4130, 4236,
4323, 4623, 4785, 4890, 5028)
Zeng (634)
Zeyd (2215, 3186, 3187, 3321)
Züleyḫā (4708, 4715)
Ẕū'n-nūn (2972)

2. BİTKİ ADLARI

Alma (4120)
Arpa (1358, 1811, 2692)
Buġday (1358)
Cev (402, 840, 911, 2403, 3229, 3301, 3355, 3814,)
Emrūd (4120)
Enār (1751, 1996)
Encīr (843)
Erġūvān (2553, 3049)
Fındıḳ (4380)
Gendüm (402, 840, 911, 1485, 2692, 3166, 3331, 3814)
Ġonca (15, 1031, 2016, 2960, 3550, 3779, 3873)
Gül (15, 65, 148, 190, 289, 447, 499, 502, 578, 630, 1021, 1279, 1584, 1637, 1711, 1742, 1751, 1759, 1818, 1819, 2123, 2135, 2256, 2515, 2747, 2935, 2937, 2690, 2995, 2996, 3030, 3158, 3457, 3550, 3664, 3779, 3867, 3873, 3998, 4027, 4123, 4375, 4400, 4402, 4506, 4770)
Ḫarnūb (842)
Ḫurmā (191, 839, 2728, 3330, 3907, 4120, 4606)
Lāle (499, 1934, 2016)
Nergis (1709, 1710)
Ney-Şeker (149, 1881, 2489, 2575, 3335, 3337, 3339)
ʿÖd/ ūd (2744, 4515)
Piste (4380)
Piyāz (2616, 2914, 3346, 3347, 3354, 3800)
Rummān (2095)
Ruṭab (842, 3318, 4782)
Saḳmūniyā (1037)
Ṣaramsaḳ (1461, 2914,)
Semen (739, 1021, 1471)
Serv (218, 360, 415, 1021, 1630, 2111, 2112, 2951, 3445, 4149, 4561, 4766,)
Sīb (2095, 3445)
Sīr (2515, 3611)
Ṣoġan (843)
Sögüt (839, 3158)
Susam (3908)
Şaḳāyıḳ (2493)
Ṭūbī (2754)
ʿUnnāb (2540)
Zaʿferān (1934, 3049)
Zaḳḳūm (841, 3155)

3. HAYVAN ADLARI

Āhū (3881)
ʿAḳreb (815, 2297, 2686, 4302)
ʿAnḳā (1343, 3027, 3181)
ʿAnkebūt (2805, 2808)
Arslan (1529)
Aru (1852, 1359)
At (84, 174, 581, 587, 784, 945, 987, 991, 992, 1318, 1574, 1577, 1582, 1587, 1588, 1591, 1631, 1865, 1885, 1915, 2299, 2472, 2698, 3059, 3079)
Baṭṭ (721, 1992)
Bayḳuş (1719)
Bebr (1181, 1565, 2184, 2466, 3014, 3068, 3073, 3108, 3574, 4546, 4815)
Burāḳ (4875)
Bum (1813)
Bülbül (630, 1711, 2135, 2960, 2994, 2995, 2996, 3457, 3564, 3566, 3567, 4375, 4397)
Cemel (3907, 3923, 4161)
Çaḳal (3603)
Çaylaḳ (1083, 3161)
Çekirge (712, 1437, 3333)
Devāb (821, 4067, 4074)
Dilkü (1181, 1516, 1519, 1529)
Efʿī (2613)
Ejdeha/Ejder (754, 3026, 3027, 3058, 4831)
Esb (251, 1593, 1693, 1924, 3069, 3472, 3896, 4084, 4875)
Esed (1181, 3014)
Eşek (954, 960, 978, 984, 2495, 3120, 3210)
Evren (3093)
Fāre (3364)
Feres (79, 119, 1564, 1574, 3317)
Fīl (754, 1074, 1318, 3029, 3089, 3101, 3181, 3283, 4085, 4495)
Ġanem (1867)
Gāv (3908, 4659)
Ġūk (2878)
Gügül ḳurdı (1887)
Gürbe (1861, 2665, 2666, 2687, 2788, 2879, 2905, 3359, 4726)
Gürg (1083, 1187, 1213, 1867, 4709)
Ḫamīr (2881, 3032)
Ḫar (560, 561, 703, 732, 953, 977, 1681, 1691, 1751, 1818, 2495, 3115, 3117, 3254, 3261, 3277, 3329, 3634, 3704, 3976, 4186, 4441, 4525, 4750)
Ḫayl (337, 1564, 3075)
hevāmm (245)
Ḥımār (737, 984, 3119, 3121, 4184)
Hizebr (3109, 4114)
Ḫoros(ān) (2463)
Ḫūk (2878)
Hümā (525, 526, 1015, 1719, 1730, 2011, 3012, 3018)
İt (2608, 2886, 2887, 3276)
Ḳaplan (2301)
Ḳarınca (564, 565, 1486, 1494, 3333)
Ḳelāġ (3121)
Kelb (1426, 2666, 2786, 2793)
Kerkes (246, 3161, 3167, 3169, 3175)
Kirm (812, 4056, 4500, 4502, 4504)
Ḳolaŋ (4496)
Köpek (594, 1855, 2605, 4074, 4751)
Ḳurd (256, 292, 654, 752, 1177, 4624)
Ḳurdcuġaz (2195)
Māhī (25, 1991, 3084, 3280, 4765)
Mākiyān (2621)
Mār (69, 243, 639, 988, 1872, 2614, 2902, 2979, 3072, 3765, 4346)
Meges (1275, 1359, 2245, 2576, 2582, 2803, 3975, 4052, 4053)
Melaḫ (3033)
Merkep (80, 94, 1856)
Mūr (25, 43, 69, 407, 563, 1074, 1359, 1437, 1490, 1493, 1495, 1496, 1523, 1780, 2172, 2979, 3014, 4055, 4471, 4927)
Murġ(ān) (25, 74, 170, 563, 564, 581, 989, 1082, 1222, 1411, 1730, 1765, 2012, 2172, 2246, 3561, 3562, 3565, 4493, 4586, 4588, 4589, 4668, 4775)
Mūş (1872, 2905, 3280, 3281)
Neheng (246, 1565, 3820)
Nerre (1318, 1518, 3516)
Örümcek (2803)
Pars (1515)
Peleng (243, 246, 756, 1565, 1863, 2565, 2662, 2685, 3035, 3073, 3279, 4546, 4820, 4927)

Pervāne (1497, 1887, 2270, 2284, 2310, 2408, 3455, 3502, 3522, 3523, 3868, 3871, 4296)
Raḫş (3518, 3768)
Rūbāh/rūbeh (1530, 2685, 2877, 3054, 3947)
Ṣadef (177, 1733, 1913, 1997, 2337, 3171, 3243, 3490, 4720)
Sebek (2275)
Seg (594, 1181, 1427, 1429, 1514, 2601, 2601, 2665, 2667, 26787, 2788, 2790, 2794, 2796, 2875, 2889, 3154, 3263, 3284, 3286, 5017)
Semek (2366, 3943)
Semender (1991, 2273, 2274)
Serçe (1408, 3033)
Sibāʿ (245, 3280)
Siŋek (43, 2172, 4998)
Sīmurġ (44, 170, 3179, 3189)
Şāhin (3083, 4398)
Şīr (126, 754, 825, 862, 990, 1138, 1153, 1164, 1195, 1318, 1518, 1519, 1530, 1964, 2103, 2104, 2107-2109, 2182, 2184, 2275, 2459, 2565, 2598, 2690, 2877, 2881, 3032, 3035, 3054, 3089, 3097, 3108, 3181, 3881, 3947, 4044, 4319, 4495)
Şuġāl/şaġāl (825)
Ṭaġ Ayusı (2880)
Ṭāvus (889, 3999, 4398)
Ṭayr/ ṭuyūr (1523, 2253, 2979, 3280, 3359, 3560)
Teẕerv (218, 1630)
Ṭoġan (82, 1408, 1725, 1727, 3922, 4394)
Ṭoŋuz (1835)
Ṭoŋuzlanböcegi (2493)
Ṭūtī (3546)
Üştür (1882, 4874)
Vaḫş/ Vuḫūş (245, 1523, 2979, 4455)
Vaşaḳ (3951)
Yekrān (1863, 1864)
Yılan (246, 720, 795, 2686, 3027, 3138, 4315, 4320)
Yūz (317)
Zāġ (3121, 3599, 3784, 3804, 4397)
Zaġān (3167, 3173)
Zenbūr (1848, 3143)
Ẕübāb (4054)

4. COĞRAFİ UNSURLAR ve MİMARİ YAPILAR

Āb-ı Eres/ Eres (1564, 1910)
Ābilistān (1242)
ʿAbḳar (4523)
ʿAcem (315, 357, 740, 883, 4065)
ʿAden (2437, 2531, 3261)
Aḳṣā-yı Rūm (1541)
ʿArab (357, 2724, 4065)
Baġdād (728)
Baṣra (3318)
Bedeḫşān (354)
Beytü'l-ḥarem (120)
Beytü'l-Muḳaddes (1886)
Ceyḥūn (4538)
Çīn (1020, 3909, 4236, 4337)
Dāvud Paşa Medresesi (158)
Dımışḳ (707)
Dicle (450, 809, 1866, 2167, 4137)
Elvend (921, 1566)
Erdebīl (3087)
Fāryāb (2153)
Ġūr (953)
Ḥabeş (4737)
Ḥacı Ḥasan Medresesi (154)
Ḫıṭṭa-ı zengbār (4276, 4575)
Hind (113, 357, 4144, 4150, 4325)
Hindūsitan (3590)
Ḫoten (187, 3341, 3344)
ʿIrāḳ/diyār-ı ʿIrāḳ (598, 811, 3041, 3044)
İznīḳ Medresesi (162)
Kaʿbe (1368, 2383)
Ḳarṭova (4599)
Kenīzek (1020)
Kerḫ (2636, 2645, 2678)
Kirmān (812)
Medyen (2972, 2974)
Merġaz (3716)
Mışır (190, 906, 910, 2962, 2963, 2965, 2976, 2977, 3521, 3529, 4710)
Nīl (Baḥr-ı Nīl) (47, 48, 1890, 2166, 2963, 4445)
Niẓāmiyye Medresesi (3665)
Rūm-Rūmī (187, 315, 357, 625, 650, 1541, 1572, 1573, 1594, 1676, 1813, 2340, 3923, 3931, 4065, 4150, 4275)
Ṣanʿān (2875, 4762)
Siyistān (3734)
Sūmenāt (4230)
Şām (667, 2210, 2220, 3041, 3042, 3043, 4275)
Şīrāz (4326)
Tebrīz (2820)
Teng-i Türkān (3893, 3897)
Tuna (4444)
Tunca (3936)
Ṭūr (109)
ʿUmmān/Baḥr-ı ʿUmmān (355, 1888)
Yemen (1596, 1621, 1639, 4325)
Yeṯrib (4937)
Yunān Zemīni (4088)

SONUÇ

Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt, telif bir eser olmadığı için yalnızca bu hacimli mesneviyi esas alarak Zaîfî'nin şiir sanatındaki gücü hakkında net ve keskin bilgiler vermek mümkün değildir. Zaîfî'nin tercüme-şiir sahasında ne denli başarılı olduğu hususu ise takdir edileceği üzere *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'in Farsça *Bûstân*'la detaylı mukayesesini gerektirir ki böyle bir çalışma da ancak her iki dile hâkim *mukayeseli edebiyat araştırmacıları*nca ortaya koyulabilir. Lâkin Eski Türk Edebiyatı sahasında yürütülen bu tez çalışması, her ne kadar merkezinde bir Türk şair ve bir Türkçe manzume bulundursa da geçmişle gelecek arasındaki köprüleri kurarken metni ve şairini daha iyi anlayabilmek, kaynak eserle-hedef eser arasındaki belli başlı bağıntıları ortaya koyabilmek adına *Bûstân*'ın kimi Türkçe şerh ve tercümeleriyle[1] mukayeseli olarak yürütülmüştür. Bu mukayeseden elde edilen ve tarafımızca lüzumlu görülen bilgiler yeri geldikçe çalışmanın inceleme bölümünde, bilhassa da "Açıklamalar ve Notlar" bölümünde, belirtilmiştir. Zaîfî'ye ve *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'ine dair çalışmanın aralarına serpiştirilen bu bilgileri ana hatlarıyla şöyle özetlemek mümkündür:

1. *Bûstân*'ın beyit sayıları birbirinden oldukça farklı yüzlerce nüshası olduğu için mukayeseli çalışmalarda hangi nüshanın esas alınması gerektiği konusu sıkıntılıdır. Bu sebeple bu kaynak metnin *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'le hangi noktalarda tam olarak benzerlik veya farklılık gösterdiğini tespit etmek zordur; zira esas alınan Farsça metne göre bulgular da farklı olmaktadır. Mesela, İran'ın muteber araştırmacılarından Gulam Hüseyin Yusufî tarafından hazırlanan yaklaşık 4000 beyitlik Farsça tenkitli metne göre Zaîfî'nin 5054 beyitlik tercümesi "genişletilerek yapılan çeviriler" grubuna girerken Sûdî'nin şerhinde verdiği Farsça metin esas alındığında *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt,* "kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun yapılan çeviriler"e örnek teşkil etmektedir.[2]

Sûdî'nin şerhinde yer verdiği Farsça metnin Sadî'nin kaleminden çıkan metinle ne derece ölçüştüğüne dair elde bir bilgi yoktur; lakin bu mukayeseden anlaşılan şu ki Zaîfî de *Bûstân'ı* Türkçeye naklederken Yusufî'nin yayınladığı gibi 4000 küsurluk bir *Bûstân* metnini değil Sûdî'nin esas aldığı metin gibi daha hacimli bir *Bûstân*

---

[1] Bu çalışma hazırlanırken birçok hususta Sûdî'nin *Bûstân* şerhi ve bu şerhte verdiği Farsça metinden; *Bûstân'*ın Kilisli, İlaydın, Necefzâde, Eroğlu, Bilgin, Tokmak tarafından yapılan tercümelerden ve Gulam Hüseyin Yusufî'nin hazırladığı tenkitli *Bûstân* metninden istifade edilmiştir.

[2] Agâh Sırrı Levend, Eski Edebiyat'ımızdaki "terceme"nin bugünkü "çeviriyi" aşan geniş bir anlam taşıdığını söyledikten sonra bu edebiyattaki tercümelerin dört biçimde görüldüğünü belirtmektedir: a. Aslını bozmamak için kelime kelime yapılan çeviriler, b. Kelime kelime olmamakla birlikte aslına uygun yapılan çeviriler, c. Konusu aktarılarak yapılan çeviriler, d. Genişletilerek yapılan çeviriler. Bk.: LEVEND, A. S.: *Türk Edebiyatı Tarihi:* 1. C., 80-81. s.

metnini/nüshasını esas almıştır. Bu durumda *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*, telif-tercüme bir eser değil salt "tercüme" bir eserdir.

2. Sadî gibi Zaîfî de eserini mütekârib bahrinden -Şehnâme vezni olarak da bilinen- "Feʿûlün Feʿûlün Feʿûlün Feʿûl" vezniyle nazmetmiştir. Zaîfî'nin bu vezni Türkçeye tatbik etmekte kimi yerlerde zorlandığı, hoş görülmeyecek bazı aruz kusurları işlediği görülse de bütün bu olumsuzluklar bu hacimli metnin akıcılığını sekteye uğratacak mahiyette değildir.

3. Gerek Yusufî'nin hazırladığı gerek Sûdî'nin şerhinde verdiği Farsça metinde *Bûstân* 10 bâbdan ibarettir. Zaîfî de tercümesinde bu tasnife birebir uymuş ve her bâbı aynı sıra ve başlıklarla nakletmiştir. *Bâğ-ı Behişt*'teki manzume başlıkları da Farsçadır.

4. *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'in bilhassa giriş bölümünde kaynak metinlerle arasında farklar görülmektedir. Bu farkları bir tabloyla göstermek daha isabetli olacaktır:

Sûdî	Yusufî	Zaîfî
fī-şenā'llāhi teʿālā	niyāyiş-i ḫudāvend	[tevḥīd]
der-naʿt muḥammed muṣṭafā…	fī-naʿtı seyyidi'l-mürselīn	fī-naʿtı'n-nebiyyī …
der-naʿt çihār-yār-ı güzīn…	---	---
sebeb-i naẓm-ı kitāb	der-sebeb-i naẓm-ı kitāb	der-sebeb-i te'līf
ẕikr-i … saʿd b. zengī	… saʿd b. zengī	---
der-medh-i …muḥammed saʿd …	… muḥammed bin saʿd …	---
---	ḫikāyet	---
---	---	ʿöẕr-ḫᵛāsten ez-ehl-i dilān
---	---	der-tehẕīb-i ebvāb u tertīb-i kitāb

Zaîfî tercümesinde baştan sona telif olma özelliği gösteren tek bölüm *Sebeb-i Telif* bölümüdür. Zaîfî, bu bölümde kendi hayat hikâyesini, bilhassa da meslek hayatında yaşadığı iniş ve çıkışları, kısaca anlatmaktadır. Daha sonra gönül ehlinden özür dilediği bölümde ise yer yer *Bûstân*'da var olan ifadelerle eserinde bulunabilecek kusurların hoş görülmesini dilemektedir. "Der-Tehzîb-i Ebvâb u Tertîb-i Kitâb" başlığı da *Bûstân*'da bulunmamaktadır, bu sebeple teliftir; lâkin edebî açıdan pek bir önem arz etmemektedir. Zira ön söz mahiyetindeki bu bölümde Zaîfî, *Bûstân*'ın içeriğine/bölümlerine dair kısa bilgiler vermiştir. Farsça kaynak metinlerde dönemin hükümdarı ve şehzadesi hakkında methiyeler yer alırken Zaîfî'nin eserinde Kanûnî veya şehzadesi için bir methiye yoktur. Zaîfî, yalnızca giriş bölümünden sonraki birkaç beyitte Kanûnî ve Selîm'i övmektedir. Yusufî'nin metninde yer alan "kaplana hükmeden bir dervişin" anlatıldığı hikâye ise ne Zaîfî'de ne de Sûdî'de vardır.

5. Sûdî'nin şerhinde manzumelerin başlarında hikâye, mevize veya güftar olduğu parantez içinde bildirildikten sonra manzumenin içeriğine dair bir açıklama cümlesi yer almaktadır. Zaîfî ise ekseriyetle uzun manzumelerin başlıklarında içeriğe dair tanımlayıcı bilgiler yazarken kısa manzumeleri yalnızca "hikâyet, mevize" gibi başlıklar altında vermiştir. Bu durum tercümenin takibini zorlaştırmıştır. İlaveten, Zaîfî'nin tercümesinde Sûdî veya Yusufî'deki kimi "Hikâyet", "Güftâr" "Mevize" başlıklarının olmaması, bu bölümlerin bir önceki manzumeye dahilmişçesine gösterilmesi kimi zaman metnin anlaşılmasını güçleştirmiş, kimi hikâyelerin akışını sekteye uğratmıştır.

6. Zaîfî'nin bazen hikâyelerdeki Farsça metnin tamamını tercüme etmeyerek kimi beyitleri atladığı da görülmüştür. Hikâyelerin olay örgüsünde ciddi kopukluklara neden olan bu beyitler Sûdî'nin şerhinden ve diğer Türkçe *Bûstân* tercümelerinden istifade edilerek *Açıklamalar ve Notlar* bölümünde bildirilmiştir.

7. Zaîfî'nin sayıları oldukça az olmakla birlikte tercümesine hiç dâhil etmediği hikâyeler de vardır. *Açıklama ve Notlar* bölümünde Zaîfî'nin tercümesinde bulunmayıp diğer *Bûstân* metinlerinde bulunan bu hikâye veya bölümler elden geldiğince bildirilmeye çalışılmıştır. (Bk.: Üçüncü babdaki Nişaburlu adam ile oğlunun anlatıldığı hikâye; beşinci babdaki ihlas ile bereketi, riya ile afeti hakkındaki güftar ve Baba Kühî ile ihlası hakkındaki hikâye…)

8. Zaîfî'nin -her iki Farsça metne göre- bâblar içindeki kimi hikâyelerin veya hikaye içindeki kimi beyitlerin sıralanışında da farklı tasarruflarda bulunduğu görülmüştür. Bu değişikliklerden çok azı metnin akışını etkilemektedir ki bunlar *Açıklamalar ve Notlar* bölümünde bildirilmiştir.

9. Hikâyelerin seyrini değiştirmeyecek surette zaman zaman Zaîfî'nin metne bazı beyitler ilave ettiği de görülmektedir. Bu ilave beyitlerde umumiyetle tahlil ve tasvirlerin yapılmaktadır.

10. Zaîfî'nin tercümesini yaparken beyit temelinde izlediği yollar genel itibariyle şöyle sıralanabilir:

a. Bir beyitin bir beyitle birebir tercümesi,
b. Bir beyitin birden çok beyitle tercümesi,
c. Bir mısraın bir beyitle tercümesi,
d. Bir mısraın birebir tercüme edilip diğerinin değiştirilerek tercümesi,
e. Bir beyitin iki mısraının ayrı ayrı beyitlerde birer mısrayla tercümesi,
f. Beyitlerin anlamlarının değiştirilerek yeniden yazılması (sayıları oldukça az),
g. Bir beyitin anlamından hareketle ona paralele başka beyitler yazılması,
h. Bazı beyitlerin tercüme edilmemesi.

11. Zaîfî'nin kimi zaman Sadî'den farklı hayal ve mazmunlarla hikâyedeki olayları aktardığı da görülmektedir. Yine sayıları az olmakla birlikte kimi özel ad (bilhassa mahlaslar), nebat, coğrafi unsur vs. üzerinde değişiklikler yaptığı da

görülmüştür: *Sadî'yi Zaîfî, Dicle'yi Tunca, ılgın ağacını söğüt ve hurma ağacı, ebucehil karpuzunu harnup , dişi aslanı çakal* yapması; *Hindistan'a biber götürme*yi *Mısıra şeker götürme* olarak değiştirmesi gibi…

12. *Bûstân*'daki iktibasların hemen hepsini muhafaza etmiştir.

13. Tercümeye zaman zaman Türk atasözü ve deyimlerini eklemiş, metni Türk okur için daha canlı, kıvrak hâle getirmiştir. (Bk.: *Veciz Sözler ve Kalıp İfadeler*)

14. Tercümeye dair söyleyebileceğimiz son husus beyitlerin kelime kadrosuna dairdir. Zaîfî bu eserinde *Bûstân'*ı kelime kelime Türkçeye tercüme etmemekle birlikte birçok beyitte Farsça ortak anahtar kelimeleri muhafaza etmiş, bazı beyitlerde ise kaynak metindeki Farsça kelimelerin Türkçe eş anlamlılarını kullanmıştır. Farsça kaynak metni hiçbir şekilde lafzen veya mealen hatırlatmayacak nitelikte beyitler var olmakla birlikte metnin geneli düşünüldüğünde bunların sayısının oldukça az olduğu görülmüştür.

Farsça *Bûstân*'la mukayese mahiyetindeki bu bilgilerin dışında bu çalışmanın yürütülmesiyle elde edilen ve şimdiye kadar Zaîfî ile eserleri üzerine yapılan diğer çalışmalarda bulunmayan veya farklı olan bulgular şöyle sıralanabilir:

1. Şairin künyesinin yer aldığı kimi ketebe/temmet kayıtlarındaki "Maʿdenī" lafzının onun bir dönem, hamisi Diyarbakır Beylerbeyi Sofu Mehmet Paşa'nın davetiyle Diyarbakır'da bulunmasıyla ve bu vilayetin Erganimaden diye bir kazasının olmasıyla vs. bir ilgisi yoktur. Bu lafız şairin o dönemlerde madeniyle de ünlü olan memleketi Kratova ile ilgilidir. Diğer birkaç eserindeki temmet kaydında "Maden-i Karatova" ifadesine rastlanmıştır. Kratova'nın eski devlet arşivlerinde de "Kratova maa maden" olarak geçtiği tespit edilmiştir.

2. Temmet kayıtlarından ve şairin hakkındaki tezkire bilgilerinden atasının isminin "Evrenos" olduğu bilinmektedir. Lakin bu şahıs, ünlü Türk akıncı beyi Evrenos Gazi değildir. Zaîfî'nin babası "Evrenos Ḫʷāce" adındaki bir nâiptir. Evrenosoğullarının şeceresine bakılmış ve Zaîfî'nin bu künyelerde zikrettiği atalarının isimlerine tesadüf edilememiştir.

3. Mektuplarından evli ve bir oğlu olduğu bilinen Zaîfî'nin *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt'*i 956 [m.1549] yılında yazmadan evvel beşi erkek, biri kız altı evladını da kaybettiği bilgisine ulaşılmıştır.

4. Sosyal çevresi oldukça geniş olan Zaîfî'nin, muasırı Edirneli Yakînî ile de musahiplik ilişkisiyle temas içinde olması kuvvetle muhtemeldir.

5. Zaîfî'nin, kimi araştırmacılarca kendisine atfedilen *Gazavatnâme* ve manzum bir akaid eserinin olup olmadığı tartışılmış ve bu hususta bazı detaylı bilgilere binaen olumsuz hüküm içeren bir kanaat geliştirilmiştir.

6. Eserin baştan sona transkripsiyonlu hâli ve nesre çevirisi ilk kez ortaya konmuştur. Bu çalışmayla eserin mündericatının -der-kenarlarda yer alan 30 küsur beyitin dışında- 5054 beyit olduğu açığa çıkmıştır.

7. İlmiye sınıfına mensup olan ve iyi derecede Farsça-Arapça bilen Zaîfî'nin bu mesnevisinde ait olduğu devir ve kültürün çeşitli özelliklerini şiirine yansıttığı görülmüştür. Bu yansımaları "nesre çeviri" ile "açıklamalar ve notlar"da bulmak mümkündür.

8. Bu çalışmada Zaîfî'nin şairliği hususunda keskin hükümler vermekten kaçınılmış; tezkirelerden ve diğer ilmî çalışmalardan hareketle ana çizgilerin çizilmesiyle iktifa edilmiştir. Lâkin yalnızca bu tercüme esere binaen şairin edebî kişiliğine dair bir şeyler söylemek gerekirse şu maddeler sıralanabilir: a. Zaîfî üç dile de (Arapça-Farsça-Türkçe) hâkim âlim bir şahıstır. Eserde şairin ilim yönünün güçlü oluşuna dair izler net olarak görülmektedir. b. Vezin ve kafiye konusunda azımsanmayacak kimi kusurlar işlese de bu kusurlar eserin bütününe gölge düşürecek mahiyette değildir. c. Klasik Türk şiirinde şairlerce öncelenen ilk hususun daima vezin olduğu bilinmektedir. Lâkin Zaîfî, bu eserinde zaman zaman kafiyeyi veznin önüne geçirmektedir. d. Yer yer Rumeli ağzını metne yansıtmıştır ki kimi sözcüklerde vokal genişlemesi (akıl>akal, tıfıl>tafal vb.) olarak tezahür eden bu ağzın özellikleri birçok yerde kulağı tırmalamaktadır. Bu husus *kıyasa muhalefet* başlığı altında bile değerlendirilebilir. e. Deyim-atasözü gibi kalıp ve veciz sözleri bolca kullanmış; metni canlı ve renkli kılmıştır. f. Farsça bir eseri mensubu olduğu Türk-İslam kültürün düşünce ve hayal süzgecinden geçirerek mükemmel veya başarılı olmasa da kötü de kabul edilemeyecek, vasat sayılabilecek bir nitelikte Türkçeye nakledebilmiştir.

9. Son olarak *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt*'ın hikâye akışlarını sekteye uğratacak şekilde kimi beyit ve bölüm çevirilerine yer vermeyişi, kimi beyitlerde vezin-kafiye gibi şeklî kaidelerin öncelenerek anlamın ötelenişi ve hatta yer yer çıkmazlara girişi, kimi imla ve ifade kusurlarını ihtiva edişi vb. sebeplerle 16. yüzyılda kaleme alınan vasat bir manzum *Bûstân* tercümesi olduğu söylenebilir.

KAYNAKÇA

al-FĪRŪZĀBĀDĪ, Mecdu'd-dīn Ebū Ṭāhir Muḥammed b. Yaʿḳūb: *al-Uḳyānūsu'l-Basīṭ fī Tarcameti'l-Ḳāmūsi'l-Muḥīṭ*: [çev:] Cenānīoğlu Aḥmed ʿĀṢIM: [Çeviri: İstanbul 1805-1810]: [hzl.:] Mustafa KOÇ, Eyüp TANRIVERDİ: İstanbul 2013, 2. C., 1091-2114 s., 4. C., 3078-4053 s., Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı Yayınları.

Abdülkadir GEYLÂNÎ: *Fütûhu'l-Gayb:* [çev.:] *Osman Gülman: Sırlı Âlemlere Keşifler:* 2014 İstanbul, 145 s., Nesil Digital.

ACAR, Şinasi, BİR, Atilla, KAÇAR, Mustafa: *Datça'nın Su ve Yel Değirmenleri*: 2010, http://www.yapidergisi.com/makaleicerik.aspx?MakaleNum=47

ADALIOĞLU, Hasan Hüseyin: "Siyâsetnâme", *TDVİA*: İstanbul 2009, 37. C., 304-306. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

AFYONCU, Erhan: "Rüstem Paşa", *TDVİA*: İstanbul 2008, 35. C., 288-290. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

AKALIN, L. Sami: *Edebiyat Terimleri Sözlüğü:* İstanbul 1984, 316 s., Varlık Yayınları.

AKARSU, Kâmil: *Rumelili Zaʿîfî: Hayâtı, Sanʿatı, Eserleri ve Dîvânından Seçmeler:* Ankara 1993, 291 s., Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

AKAY, Hasan: *İslami Terimler Sözlüğü:* İstanbul 1995, 528 s., İşaret Yayınları.

AKBAYAR, Nuri: *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*: İstanbul 2003,VIII+189+73 s., Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

AKSOY, Ömer Asım: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü:* İstanbul 1988, 1. C. 486 s.; 2. C., 487-1205 s., İnkılap Kitabevi.

ALBAYRAK, Nurettin: "İbrahim b. Edhem (Edebiyatta)", *TDVİA:* İstanbul 2000, 21. C., 295-296. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "İsfendiyar", *TDVİA:* İstanbul 2000, 22. C., 511-512. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "İstanbul: Halk Edebiyatında İstanbul", TDVİA: İstanbul 2001, 290. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Redif", *TDVİA*: İstanbul 2007, 34. C., 523. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ʿALĪ CEVĀD: *Memālik-i ʿOsmāniyyeniŋ Tarīḫ ve Coġrāfyā Luġātı:* Dersaadet 1314, 2. C., 355-649 s., Mahmud Bey Matbaası.

ʿALİ ŞİR NEVÂÎ: *Mīzānü'l-Evzān*: [hzl.:] Kemal Eraslan:.Ankara 1993, XIV+[IV]+198 s. Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu TDK Yayınları: 568.

AND, Metin: *16. Yüzyılda İstanbul (Kent, Saray, Günlük Yaşam)*: İstanbul 1994, 326 s., Akbank Kültür ve Sanat A.Ş. Danışmanlığı.

ANHEGGER, Robert: "16. Asır Şairlerinden Zaʿifî", *Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*: İstanbul 1950, 4. C., 1-2 S., 133-166. s., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri: *Osteologia-Kemik Bilimi*: https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/1220/mod_resource/content/2/Kemiklerin%20Genel%20%C3%96zellikleri.pdf

ARBERRY, Arthur John: *Classical Persian Literature*: London 1967, 464 s., George Allen&Unwin Ltd.

ARUÇİ, Muhammed: "Ülü'l-Azm", *TDVİA:* İstanbul 2012, 42. C., 94-95. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ASLAN, Üzeyir: "Klâsik Türk Şiirinde Şâhid", *Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*; İstanbul 2010, 1. S., 1-28. s.

ʿĀŞIḲ ÇELEBĪ: *Meşāʿirü'ş-Şuʿarā*: [hzl.:] G. M. Meredith-Owens: *Meşāʿirü'ş-Şuʿarāor Tezkere of ʿĀşıḳ Çelebī:* London 1971, XXV s. + 66 s. + 299 y., E. J. W. Gibb Memorial: 24, Cambridge.

----------: ---------- [hzl.:] Filiz KILIÇ: *Âşık Çelebi: Meşâʿirü'ş-Şuʿarâ: İnceleme-Metin:* İstanbul 2010, 3. C., 1151-1739 s., İstanbul Araştırmaları Enstitüsü.

ÂŞIK, Nevzat: "Bedîüzzamân el-Hemedânî", *TDVİA*: İstanbul 1992, 5. C., 328-329. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ATSIZ, Nihal: *ÜÇ OSMANLI TARİHİ: Oruç Beğ Tarihi, Ahmedî: Dâstân ve Tevârîh-i Mülûk-i Âl-i Osman, Şükrullah: Behcetü't-Tevârîh:* İstanbul 2016., 240 s., Ötüken Neşriyat.

ATEŞ, Süleyman: "Cüneyd-i Bâğdâdî", *TDVİA*: İstanbul 1993, 8.C., 119-121. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

AVCI, Casim: "Kisra", *TDVİA*: İstanbul 2002, 26. C., 71-72. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

AYDIN, Şadi: "Ziya Paşa'nın Harâbât'ında Fars Şiiri ve Farsça Söyleyen Şairler", *Nüsha Şarkiyat Araştırmaları Dergisi*: Ankara 2015, 41. S., 15. C., 159-170. s.

AYCAN, İrfan: "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *TDVİA:* İstanbul 1996, 14. C., 427-428. s., Türkiye Diyanet Vakfı.

AYVERDİ, Ekrem Hakkı: *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri: Bulgaristan, Yunanistan, Arnavutluk*: İstanbul 1982, IV. C., 492 s., İstanbul Fethi Derneği.

----------: *Osmanlı Mimarisinde Fatih Devri:* İstanbul 1984, IV. C., 544 s., İstanbul Fethi Cemiyeti.

AYYILDIZ, Erol: "Makâme", *TDVİA*: İstanbul 2003, 27. C., 417-419. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

AZAMAT, Nihat: "Kalenderiyye", *TDVİA*: İstanbul 2001, 24. C., 253-256. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

BAĞDATLI İSMAİL PAŞA: *Hediyyetü'l-ʿĀrifîn Esmāü'l-Mü'ellifîn ve Āṯārü'l-Muṣannafîn***:** 1338/1920: [trc.:] Kilisli Rifat Bilge, [tsh.] İbnüleminMahmûd Kemal İnal, Avni Aktuç: Ankara 1955, II. C., 574 sütun, Maarif Basımevi.

BALTACI, C.:*XV-XVI. Asırlar Osmanlı Medreseleri (Teşkilat, Tarih)*: İstanbul 1976, 715 s.; İrfan Matbaası.

BARDAKOĞLU, Ali: "Had", *TDVİA*: İstanbul 1996, 14. C., 547-551. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

BAŞAR, Fahamettin: "Evrenosoğulları", *TDVİA*: İstanbul 1995, 11. C., 539-541. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Mihaloğulları", *TDVİA*: İstanbul 2005, 30. C. , 24-25. s.,Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

BAYTOP, Turhan: *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*: Ankara 1994, 508 s., Türk Dil Kurumu Yayınları.

BEYZADEOĞLU, Süreyyâ: "Vezir-i Azam PîrîMehmed Paşa ve Tesdis Edilen Bir Beyt-i Bercestesi", *TDAY Belleten*: Ankara 2001, 44. S., 24-33. s., TDK.

BİLGE, Mustafa: *İlk Osmanlı Medreseleri*: İstanbul 1984, 326 s., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

BİLGE, Mustafa L. : "San'a", *TDVİA*: İstanbul 2009, 36. C., 88-90. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

BİLGİN, Azmi: *Ümmî Sinan Divanı (inceleme-metin)*: e-yayın, 266 s., ISBN 978-975-17-3458-7, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

BİZBİRLİK, Alpay: *16. Yüzyıl Ortalarında DiyarbekirBeylerbeyliği'nde Vakıflar*: Ankara 2002, 471 s., Türk Tarih Kurumu Yayınları.

BLOCHET, Edgard: *Cataloguedes Manuscrits Turcs: BibliothequeNationale*: Paris 1932, 1. C. ,VIII+402 s., BibliothequeNationale.

BOSTAN, İdris: "Korfu", *TDVİA*: İstanbul 2002, 26. C., 201-202 s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

BOZ, Erdoğan: "Makedonya ve Kosova Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Ünlü Olayları", *AKÜ Sosyal Bilimler Dergisi*: Afyon 2003, V. C., 1. S., 1-12. s.

BOZKURT, Nahide: "Me'mûn", *TDVİA*: İstanbul 2004, 29. C., 101-104. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

BOZKURT, Nebi: "Uc b. Unuk", *TDVİA:* İstanbul 2012, 42. C., 34-35. s.,Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Halı", *TDVİA*: İstanbul 1997, 15. C., 251-262. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

BROWNE, Edward Granwille: *A LiteraryHistory Of Persia*: Cambridge 1956, II. C., 568. s., Cambridge University.

Bursa Gazeteciler Cemiyeti: "Pinti Hamit": http://bgc.org.tr/ansiklopedi/pinti-hamit.html

Bursa Vakfiyeleri: [Hzl.:] Hasan Basri ÖCALAN vd.: Bursa 2013, 1. C., 647 s., Bursa Büyükşehir Belediyesi.

BURSALI MEHMET TAHİR: *Osmanlı Müellifleri*: [hzl.:] A. Fikri YAVUZ, İ. ÖZEN: İstanbul 1972, II. C., 446 s., Meral Yayınevi.

CANPOLAT, Hülya: *Sa'dî'nin Gülistān Önsözüne Yapılan Türkçe Şerhlerin Karşılaştırılmalı İncelenmesi*: İzmir 2006, 587 s., Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eski Türk Edebiyatı ABD, Doktora Tezi.

CEYLAN, Ömür: *Kuşlar Divanı: Osmanlı Şiir Kuşları*: İstanbul 2007, 282 s., Kapı Yayınları.

ÇAĞRICI, Mustafa: "Emir bi'l-Ma'rûf Nehiy ani'l-Münker", *TDVİA*: 1995 İstanbul, 11. C., 138-141. s ., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÇAKAR, Esra: "Tâhirü'l-Mevlevî'nin İlk Metin Şerhi Denemesi: Şeyh Sa'dî'nin Bir Sergüzeşti", *Doğu Araştırmaları*: İstanbul 2012 , 10. S., 47-74. s.

ÇAKIR, Mümine: "Rumelili Şair Zaîfî'nin Eşine Yazdığı Mektuplar", *Selçuk Üniversitesi FEF Edebiyat Dergisi*: Konya 2008, 20. S., 115-131. s., Selçuk Üniversitesi Matbaası.

ÇALI, Ayşegül: "Akıncı Beyi Evrenos Bey'e Ait Mülknâme", *AÜ OTAM Dergisi:* Ankara 2006, 20. S., 59-79 s.

ÇAVUŞOĞLU, Mehmed: *Yahya Bey ve Dîvânından Örnekler:* Ankara 1983, 291 s., Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

ÇELEBİ, İlyas: "İnşikaku'l-Kamer", *TDVİA*: İstanbul 2000, 22. C., 343-345. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÇELEBİOĞLU, Âmil,: "Âb-ı Hayât (Edebiyat)", *TDVİA*: İstanbul 1988, 1. C., 3-4. s.,Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: *Kanûnî Sultân Süleymân Devri Türk Edebiyatı*: Ankara 1994, 147 s., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

----------: *Eski Türk Edebiyatı Araştırmaları:* Ankara 1998: 359. s., Milli Eğitim Bakanlığı Yay.

ÇETİN, Nihad M.: "Arûz", *TDVİA*: İstanbul 1991, 3. C., 424-437. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÇIKLA, Selçuk: "Doğu Klasiklerinin Genel Özellikleri, Tesir Alanları ve Yeniden Yayınında Dikkat Edilmesi Gerekenler", *Doğu Araştırmaları*: İstanbul 2012, 9. S., 57-64. s.

ÇİÇEKLER, Mustafa: "Saʿdî-i Şîrâzî", *TDVİA:* İstanbul 2008, 35. C., 405. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÇİFTÇİ, Cafer: "Osmanlı Taşrasında Yeniçerilerin Varlığı ve Askerlik Dışı Faaliyetleri", *OTAM (AÜ Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi)*: Ankara 2011, 27. S., Bahar 2010, 27-57. s.

ÇOLAK, İsmail: *Son İmparator Abdülhamid Han'ın Gizemli Dünyası:* İstanbul 2017, 2. bs., 400. s., Nesil Yayınları.

DAVIS, R.: "Saʿdî", *Encyclopaedia of İslam*: Leiden 1995, 8. C., 719-723. s.

DEVELLİOĞLU, Ferit: *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat: Eski ve Yeni Harflerle*: Ankara 1989, 1439 s., Aydın Kitabevi.

DİHḪUDĀ, Mīrzā ʿAlī Ekber: *Luġatnāme:* [zîr-i nazar:] Muhammed Muin, Seyyid Cafer Şehidi: Tahran 1330, 19. C., 405. s., Dânişgâh-ı Tahrân.

Diyanet İşleri Başkanlığı: *Kur'an-ı Kerim*: http://kuran.diyanet.gov.tr/

DURMUŞ, İsmail, ÖZTÜRK, Mürsel, PALA, İskender: "Kafiye", *TDVİA:* İstanbul 2001, 24. C., 149-153. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

DURMUŞ, İsmail, ÖZ, Mustafa: "Sahban el-Vaili", *TDVİA:* İstanbul 2008, 35. C., 511-512. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

DURMUŞ, İsmail: "Zihaf ve İllet", *TDVİA*: İstanbul 2013, 44. C., 402. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ENCYCLOPAEDIA BRİTANNICA: "Bindweed", https://www.britannica.com/plant/bindweed#ref149434 ; "Pig Mammal Group", https://www.britannica.com/animal/pig-mammal-group ; "Silk", https://www.britannica.com/topic/silk, "Silkworm", https://www.britannica.com/animal/silkworm-moth

ERGENÇ, Özer: *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*: Yerleşimi, Yenetimi, Ekonomik ve Sosyal Durumu Üzerine Bir Araştırma: Ankara 2014, 2. bs., 324 s., TTK Yayınları.

ERKAN, Mustafa: "Hüsrev ve Şîrîn", *TDVİA:* İstanbul 1999, 19. C., 53-55. s., TDV Yay.

EMECEN, Feridun: "Irakeyn Seferi", *TDVİA:* İstanbul 1999, 19. C., 116-117. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ERDEMİR, Ayşegül Demirhan: "Ahlât-ı Erbaa", *TDVİA:* İstanbul 1989, 2. C., 24. s.,Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ERDOĞAN, M.: "Divan Şiirinde Mahallileşme Kavramı ve Bâkî Divanı'nda Bazı Mahallî Unsurlar", *Turkish Studies:* 2009, Vol. 4/5, 114-165. pp.

ERKAN, Mustafa, HACIEMİNOĞLU, Necmeddin, ÖZKAN, Mustafa: "Hüsrev ü Şirin", *TDVİA*: İstanbul 1999, 19. C, 53-57. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ERSOY, Mehmet Akif: [hzl:] İsmail Hakkı Şengüler: *Açıklamalı ve Lügatçeli Mehmed Akif Külliyatı*: V. C., 484 s., Hikmet Neşriyat.

----------: "Vâiz Kürsüde", *Safahat*: http://mehmetakifarastirmalari.com/2016/03/05/vaiz-kursude/

ERTAŞ, Kasım: *Gelibolulu Mustafa Âlî'nin Nasihatü's-Selâtîn İsimli Eserinin Tenkidli Metni*: İstanbul 2008, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İlahiyat ABD, İslam Tarihi BD, Yüksek Lisans Tezi: 238 s.

ERÜNSAL, İsmail.: "Kütüphane", *TDVİA*: İstanbul 2003, 27. C., 17. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

EVLİYA ÇELEBİ, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi:* [hzl.:] Seyit Ali KAHRAMAN, Yücel DAĞLI: İstanbul 2003, 8. Kitap, 1. Cilt, 387-765 s., Yapı Kredi Yayınları.

EYİCE, Semavi: "Gazi Evrenosoğlu Camii ve Türbesi", *TDVİA:* 13. C., 49-50. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Hacıhasanzâde Mescidi", *TDVİA:* 14. C., 504-505. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Yunanistan'da Türk Mimarî Eserleri", *Türkiyat Mecmuası*: 1954, XI C., 205-230. s.

EYÜBOĞLU, İsmail Zeki: *İran Edebiyatı*: İstanbul 2007, 145 s., Pencere Yayınları.

FAZLIOĞLU, İhsan: "Kûşyâr b. Lebbân", *TDVİA*: İstanbul 2002, 26. C., 476-477. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

FIĞLALI, Ethem Ruhi: "İsnâaşeriyye", *TDVİA:*İstanbul 2001, 23. C., 142-147. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

FUŻŪLĪ: *Dīvān:* [hzl.:] Mehmet KANAR: *Fuzûlî: Dîvân:* İstanbul 2015, 477 s., Ayrıntı Yayınları.

GÖKALP, Haluk: *Eski Türk Edebiyatında Manzum Sergüzeşt-nâmeler:"Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaîfî":* İstanbul 2009, 213-265. s., Kitabevi.

GELİBOLULU ʿĀlī b. Aḥmed: *Künhü'l-Ahbār ve Levāḳiḥü'l-Efkār*: [Hzl.:] Mustafa İSEN: *Künhü'l-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı:* Ankara 1994, 396 s., AKM Yayınları.

GÖLPINARLI, Abdülbaki.: "Bûstân", *İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1979, 2. C., 5. bs., 823. s., Milli Eğitim Basımevi.

GÖKYAY, Orhan Şaik: "İmâle", *TDVİA:* İstanbul 2000, 22. C., 177. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

GÖNEN, Sinan: *Batı Türklerinin Manzum Atasözleri:* Konya 2011, 594 s., Könen Yayınları.

GÜÇ, Ahmet: "Sümeniyye", *TDVİA*: İstanbul 2010, 38. C., 132-133. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

GÜLEÇ, İsmail: "Gelibolulu Musluhiddin Sürûri, Hayatı, Kişiliği, Eserleri ve Bahrü'l-Maârif isimli eseri": *Osmanlı Araştırmaları: The Journal of Ottoman Studies*: İstanbul 2011, XXI S., 211–236. s.

GÜLENÇ, Halil: *Ferhengnâme-i Sadî (inceleme-metin):* 2010 Manisa, Celal Bayar Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD Yüksek Lisans Tezi.

GÜLENSOY, Tuncer: "Rumeli Ağızlarının Ses Bilgisi Üzerine Bir Deneme", *TDAY Belleten 1984:* Ankara 1987, 87-147. s. , TDK Yayınları: 533.

GÜRER, Dilaver: "Şiblî, Ebubekir", *TDVİA*: İstanbul 2010, 125-126. s.,Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

GÜRSES, Reşide, KARABABA TAŞKIN, E. Banu: "Anadolu'da Kaybolmakta Olan Bir Maddi Kültür Unsuru: Su Değirmenleri (Beypazarı Örneği)", *38. Icanas (Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi) Bildirileri: Maddi Kültür:* Ankara 2008, I. C., 645-667. s.

HALAÇOĞLU, Yusuf: "Basra (Osmanlı Dönemi)", *TDVİA*: 5. C., 112-114. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

HARMAN, Ömer Faruk, AVCI, Casim vd.: "Kudüs", *TDVİA*: İstanbul 2002, 26. C., 323-338. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

HARMAN, Ömer Faruk, UZUN, Mustafa: "Lokman", *TDVİA*: İstanbul 2003, 27. C., 205-208. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

HARMAN, Ömer Faruk: "Medyen", *TDVİA:* İstanbul 2003, 28. C., 246-348. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Mûsâ", *TDVİA:*İstanbul 2006, 31. C., 207-213. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Kârûn", *TDVİA*: İstanbul 2001, 24. C., 519-520. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

HIZLI, Mefail: *Bursa Medreseleri (Osmanlı Klasik Döneminde):* İstanbul 1998, 207 s., İz Yayıncılık.

----------: "Osmanlı Medreselerinde Okutulan Dersler ve Eserler", *UÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi:* Bursa 2008, 17. C., 1. S., 39. s.

HOROZOĞLU, F., KESKİNBORA, H. K. vd.: " 'Göz Nurunun Anahtarı ve Neşe Hazineleri' Kitabındaki Konjunktiva Hastalıkları Bilgilerinin Günümüzle Karşılaştırılması": http://www.turkiyeklinikleri.com/article/tr-goz-nurunun-anahtari-ve-nese-hazineleri-kitabindaki-konjunktiva-hastaliklari-bilgilerinin-gunumuzle-karsilastirilmasi-64528.html

HUART, Clément: *Littérature Arabe*: Paris 1902, XIV+470 s., https://archive.org/stream/littraturearabe00huargoog#page/n147/mode/1up

İBN MANZÛR, Ebü'l-Fazl Muhammed b. Mükerrem b. Ali el-Ensârî: *Lisânü'l-Arab:* [nşr.]: Emin Muhammed Abdülvehhab, Muhammed es-Sadık el-Ubeydi: 13. C., Beyrut Lübnan 1997, 2. bs., 381 s., Dârü'l-İhyai't-Türasi'l-Arabi.

İLAYDIN, Hikmet: *Türk Edebiyatında Nazım*: İstanbul 1959, 3. bs., 196 s., Maarif Basımevi.

İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal: *Son Asır Türk Şairleri (Kemâlü'ş-Şuarâ)*: [hzl.:] M. Kayahan ÖZGÜL: Ankara 2000, , II. C., 679-1224 s., AKM Yayınları.

----------: ----------: [hzl.:] Hidayet ÖZCAN: Ankara 2000, , III. C., 1225-1715 s., AKM Yayınları.

----------: ----------: [hzl.:] İbrahim BAŞTUĞ: Ankara 2002, , IV. C., 1717-2207 s., AKM Yayınları.

İNCE, Adnan: "'Kuyu Cadısı ve Düşündürdükleri", *Türklük Bilimi Araştırmaları*: 2007 Bahar, 21. S., 109-122. s.

İPEKTEN, Haluk: *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz:* İstanbul 2013, 16. bs., 368 s., Dergâh Yayınları.

İPŞİRLİ, Mehmet: "Hacıhasanzâde Efendi", *TDVİA*: İstanbul 1996, 14. C, 503-504. s.,Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Müderris", *TDVİA*: İstanbul 2006, 31. C., 468-470. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Mülâzemet", *TDVİA*: İstanbul 2006, 31. C., 537-539. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Nâib *(Osmanlılar'da)*", *TDVİA:* İstanbul 2006, 32. C. 312-313. s.,Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

İSEN, Mustafa, HORATA, Osman, MACİT, Muhsin vd.:*Eski Türk Edebiyatı El Kitabı:* Ankara 2002, 412 s., Grafiker Yayınları.

KAHYA, Esin: "Hipokrat", *TDVİA*: İstanbul 1998, 18.C., 118-121. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

KAM, Ömer Ferit: [hzl.:] Halil ÇELTİK: *Ömer Ferit Kam ve Âsâr-ı Edebiye Tetkikatı:* Ankara 1998, 320 s., T.C. Kültür Bakanlığı Kültür Eserleri.

KARA, Mustafa: "Dâvûd et-Tâî", *TDVİA:*İstanbul 1994, 9. C., 48-49. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

KARABEY, Turgut: "Evliyâ Çelebî Seyâhatnâmesinde Gûy u Çevgân Oyunu", *Turkish Studies*: Volume 7/1, Winter 2012, p. 81-86.

KARACAN, Turgut: *Bosnalı Alaeddin Sabit: Divan*: Sivas 1991, VIII+633 s., Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları No: 37.

KARADEMİR, Zafer: "Osmanlı İmparatorluğu'nda Şeker Üretim ve Tüketimi (1500-1700)", *OTAM:* 37. S., 181-218. s.

KARAHAN, Abdülkadir: "Trabzon'lu Figanî'de Atasözleri ve Deyimler", *TDED*: 1977-79, 23. S., 165-174. s.

KARAİSMAİLOĞLU, Adnan: "Bostân", *TDVİA:* İstanbul 1992, 6. C., 307. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

KARATAŞ, Turan: *Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü*: Ankara 2004, 2. baskı, 536 s., Akçağ Yayınları.

KARATAY, Fehmi Edhem: *Topkapı Sarayı Müzesi Türkçe Yazmalar Kataloğu:* İstanbul 1961, I-II. C.,XIII+644+526 s.,Topkapı Sarayı Müzesi Yayınları.

KARLIĞA, H. Bekir: "Anasır-ı Erbaa", *TDVİA*: 3. C., 149-151. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

KARTAL, Ahmet: "Sa'dî-i Şirâzî'nin Bostan İsimli Eserinin Türkçe Tercüme ve Şerhleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi:* İstanbul 2001, 5. C., 99-120. s.

----------: *Osmanlı Medeniyetini Besleyen Kültür Merkezleri (Edebî Açıdan): XV. asırdan XVI. asrın sonuna kadar Türk edebiyatı ile Fars edebiyatının münasebetleri:* Ankara 1999, XI+983 s., Gazi Üniversitesi SBE, Doktora Tezi.

KASAP, Teodor: *Eski Türk Oyunları 3: Pinti Hamit, İşkilli Memo:* [çev.:] ÖZCAN, Mustafa, ÖĞÜT, Yılmaz: İstanbul 2002, 112 s., Mitos Boyut Yayınları.

KĀTİB ÇELEBĪ: *Keşfü'z-Zünûn an Esâmi'l-Kütübive'l-Fünûn*: [çev.:] Rüştü BALCI: *Keşfü'z-Zunûn:* İstanbul 2007, I. C., 404 s., Tarih Vakfı Yayınları.

KAYA, Hasan: *Mehmet Akif Ersoy'un Dini ve Siyasi Fikirleri*: Elazığ 2009, VIII+144 s., FÜ SBE Temel İslami Bilimler ABD İslam Mezhepleri Tarihi BD, Yüksek Lisans Tezi.

KEPECİOĞLU, Kâmil: [hzl.:] Hüseyin ALGÜL, Osman ÇETİN, Mefail HIZLI vd.: *Bursa Kütüğü:* Bursa 2009, 4. C., 282 s., Bursa Kültür A.Ş.

KESKİNBORA, H. Kadircan: "Şerefeddin Sabuncuoğlu'nun Cerrahiyet-ül Haniye Kitabında Göz Hastalıkları Konuları" *Lokman Hekim Journal*: Mersin 2013, 3. S., 16-24. s. http://lokmanhekim.mersin.edu.tr/index.php/lokmanHekim/article/viewFile/173/270

KHALEGHİ-MOTLAGH, Djalal: "Gorgin", *Encyclopaedia İranica:* 2002, XI. C., 2. S., 163. s. http://www.iranicaonline.org/articles/gorgin

KIEL, Machiel: "Yenice-i Vardar", *TDVİA:*İstanbul 2013, 43. C., 445-448. s.; Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

KILIÇ, Remzi: "Osmanlı Devleti'nde Medreseler", *Türk Kültürü*: Ankara 2001, 456. S., 205-216. s.

KİLECİ, M. R.: "Eyyam-ı Bîd (Beyaz Günler)", *Deniz Dergisi*: http://www.denizdergisi.nl/kose-yazilari/eyyam-i-bid-beyaz-gunler/

ḲINALI-ZĀDE Ḥasan Çelebī: *Teẕkiretü'ş-Şuʿarā*: [hzl.:] İbrahim KUTLUK: Ankara 2014, II. C., 3. bsk., 577-1094 s., TTK Yayınları.

KOÇİN, Abdülhakim: "Feridüddin Attâr'ın Pendnâmesinin Türk Edebiyatına Etkisi ve Zaʿîfî'nin Bûstân-ı Nasâyıhı ile Karşılaştırılması", *Bilig*: Ankara 1999, 10. S., 93-100. s.

KONCU, Hanife: "Yûsuf ve Züleyhâ", TDVİA: İstanbul 2013, 44. C., 38-40. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

KOYUNOĞLU, Ahmet Memduh Turgut: *İznik ve Bursa Tarihi (Anadoluda Türkler, Eti, Frik, Lid, Bitinya, İran, Roma, Bizans, Büyük Selçuk, Anadolu Selçuk ve Osman oğulları zamanında)*: Bursa 1935, 216 s., Bursa Halkevleri.

KÖK, Bahaattin: "El-Melikü's-Sâlih, Eyyûb", *TDVİA*:29. C., 80-82. s.

KÖPRÜLÜ, Fuat: "Notlar ve Vesikalar: Pinti Hamid", *Türkiyat Mecmuası*: İstanbul 1928, 2. C., 415-416. s. http://www.journals.istanbul.edu.tr/iuturkiyat/article/view/1023001028/pdf

Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı: *Kubbealtı Lugati*: http://lugatim.com/

KUTLAR, Fatma Sabiha: "16. ve 19. Yüzyılda Yazılmış İki Metin İmlasına İlişkin Kimi Tespitler", *TurkishStudies*: Volume 3/6 Fall 2008, 499-510 p.

----------: "İki Türkçe Cevâhir-nâmeye ve Cevherlerin Etkilerine Dair", *Millî Folklor*: 2003 Yaz, 58. S., 8. C., 15. Y., 121-128. s.

----------: *Klâsik Dönem Metinlerinde Değerli Taşlar ve Risâle-i Cevâhir-Nâme*: Ankara 2005, X+204 s., Öncü Kitap.

KÜÇÜK, Raşit: "Abdullâh b. Mübârek", *TDVİA*: İstanbul 1988, 1.C., 122-124. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

KÜÇÜKDAĞ, Yusuf: "Pîrî Mehmed Paşa", *TDVİA*: İstanbul 2007, 34. C., 280-281. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

---------- : "Zenbilli Ali Efendi", *TDVİA*: İstanbul 2013, 44. C., 247-249. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

LEVEND, Agâh Sırrı: *Türk Edebiyatı Tarihi: Giriş:* Ankara 1988, I. C. XXIV+666 s., 3. bs., TTK Yayınları.

---------- : *Ġazavāt-nāmelerve Mihaloğlu Ali Bey'in Ġāzavat-nāmesi:* Ankara 1956, 392+61 s., TTK Yayınları.

MACİT, Muhsin: *Divan Şiirinde Âhenk Unsurları:* İstanbul 2005, 2. bs., 126 s., Kapı Yayınları.

ME'ĀLĪ: *Dīvān:* [hzl.:] TAŞ, Hakan: *Me'ālī [ö. 942/1535-6] Dīvān (İnceleme-Metin-Çeviri-Açıklamalar):* Yayıma hazır çalışma.

MEḤMED Ṣalāḥī: *Ḳāmūs-ı ʿOṯmānī*: İstanbul 1322, 4. C., 668 s., Mahmûd Bey Matbaası.

MEḤMED Şüreyyā: *Sicill-i ʿOṯmānī*: [hzl.:] Nuri AKBAYAR, Seyyit Ali KAHRAMAN: İstanbul 1996, I. C. XI+338 s. ; II. C., 685-1030. s.; 4. C. (1031-1376 s.) Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

MENİNSKİ, Franciscus á Mesgnien: *Thesaurus Linguarum Orientalium Turcicae-Arabicae-Persicae:* [hzl.:] Mertol TULUM: *XVII. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı:* 2011 Ankara, 1972 s., TDK.

MERÇİL, Erdoğan: "Salgurlular", *TDVİA*: İstanbul 2009, 36. C., 29-31. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

MERT, Yeliz: *Necati Bey Divanı'nda Arkaik Unsurlar:* Giresun 2015, 114 s., Giresun Üniversitesi SBE TDE ABD, Yüksek Lisans Tezi.

MOSTRAS, C.: *Dictionnaire Geographique de l'Empire Ottoman:* St. Petersbourg 1873, 241 s.,Academie Imperiale des Science.

MUALLİM NACİ: *Istılâhât-ı Edebiyye:* [hzl.] M. A. Yekta SARAÇ: *Edebiyat Terimleri: Istılâhât-ı Edebiyye:* İstanbul 1996, 211 s., Risale Basın Yayın.

MÜSTAḲĪM-ZĀDE Süleymān Saʿ deddīn Efendi: *Mecelletü'n-Nisāb*: Ankara 2000, 472. y., Tıpkıbasım, Kültür Bakanlığı Yayınları.

NEFİSÎ, SA'ÎD: *Târîh-i Nazm u Nesr der-Îrân ve der-Zebân-ı Fârisî*: I. C.; Tahran 1363, 664 s., Kitabfuruş-i Furugi.

----------: "Bûstân", *Encyclopaedia of İslam*: Leiden 1986, I. C. 1345. s.

OCAK, Ahmet Yaşa: "Ebü'l-Vefâ El-Bağdâdî", *TDVİA*: 10. C., 347-348. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

OLGUN, İbrahim: "Türkçe Sadi ve Hafız Çevirileri", *Türk Dili:* Ankara 1978, 322. S. (Çeviri Sorunları Özel Sayısı), 117-126. s.

ONAY, Ahmet Talat: *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar:* [hzl:] Cemal KURNAZ, Ankara 1992, 500 s., Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ORAK YILMAZ, Kadriye MORADİ, Abolfazl: "Türk Eğitim Kurumlarında Farsçanın Öğretilmesinde Saʿ dî", *Turkish Studies*: Winter2014, Vol. 9 Issue 3, p. 1653-1670.

ÖĞÜT, Salim: "Telbiye", *TDVİA*: İstanbul 2011, 40. C., 396-397. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÖNGÖREN, Reşat: "İbrahim b. Edhem", *TDVİA:*İstanbul 2000, 21. C., 293-295. s, Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÖNGÖREN, Reşat: "M'arûf-i Kerhî", *TDVİA*: 28. C., İstanbul 2003, 67-68. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÖZAYDIN, Abdülkerim: "Adudüddevle", *TDVİA:* 1. C., 392-393. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Nizâmiye Medresesi", *TDVİA*: İstanbul 2007, 33. C., 188-191. s. Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÖZBARAN, Salih: *Bir Osmanlı Kimliği: 14.-17. Yüzyıllarda Rûm/Rûmi Aidiyet ve İmgeleri:* İstanbul 2004, 159 s., Kitap Yayınevi.

ÖZEK, Ali: "el-Keşşâf", *TDVİA:* İstanbul 2002, 25. C., 329-330. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÖZERVARLI, M. Sait: "Melek", *TDVİA:*İstanbul 2004, 29. C., 40-42. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÖZGÜDENLİ, Osman Gazi: "İsfahan", *TDVİA*: İstanbul 2000, 22. C., 497-502. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Vakfiye", *TDVİA*: İstanbul 2002, 42. C., 465-467. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Sistân", *TDVİA*: İstanbul 2009, 37. C., 274-276. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÖZKAN, Mustafa: *Cinânî: Cilâü'l-Kulûb: Giriş-İnceleme-Metin-Sözlük:* T.C. Kültür Bakanlığı e-kitap projesi http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/Eklenti/10676,metinpdf.pdf?0

ÖZMEN, Makbule: *Zâifî'nin Manzum Siyer-i Nebî'sinin Transkripsiyonlu Çevirisi ve İncelenmesi*: Ordu 2012, 298 s., Ordu Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD Eski Türk Edebiyatı BD, Yüksek Lisans Tezi.

ÖZSARI, Mustafa: "Şeyh Vasfî", *TDVİA*: İstanbul 2010, 39. C., 71-72. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

ÖZÖN, Mustafa Nihat: *Edebiyat ve Tenkid Sözlüğü*: İstanbul 1954, XVI+292 s., İnkılâp Kitabevi.

ÖZTÜRK, Zehra: "Züleyhâ", *TDVİA*: İstanbul 2013, 44. C., 522-523. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

PAKALIN, Mehmet Zeki: *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü:* I. C., Ankara 1983, 279-280. s. Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

PALA, İskender: *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*: Ankara 1989, 202. s., Kültür Bakanlığı Yayınları.

POLAT, Nazım Hikmet: "Sivaslı Mütevellizade Ömer İhya ve 'Bâkûre'si", *Türklük Bilimi Araştırmaları*: X. S., 121-167. s.

Republic of MacedoniaState Statistical Office*: Census of population, house holds and dwellings in there public of Macedonia 2002: Skopje 2005, 52 s. http://www.stat.gov.mk/pdf/kniga_13.pdf*

RÜKNE'D-DĪN AḤMED: *'Acāibü'l-Maḥlūkāt ve Ġarāibü'l-Mevcūdāt* [hzl.:] Bekir SARIKAYA: *Rükneddin Ahmed'in Acâibü'l-Mahlûkât Tercümesi (Giriş-Metin-Sözlük):* İstanbul 2010, 982 s., Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD Türk Dili Bilim Dalı Doktora Tezi.

RYPKA, Jan.: *History of Iranian Literature:* Dordrecht 1968, 928 s., D. Reidel Publishing.

SABEV, Orlin: "Osmanlıların Balkanları Fethi ve İdaresinde Mihaloğulları Ailesi (XIV.-XIX. Yüzyıllar): Mülkler, Vakıflar, Hizmetler", *OTAM*: Ankara 2013, 33. S., 229-244. s., AÜ Yayınları.

SAʿDĪ-İ ŞİRAZÎ: *Bûstân*: [çev.:] Hikmet İLAYDIN: *Bostan:* Ankara 1950, 483 s., Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

----------:----------: [çev.:] Kilisli Rıfat BİLGE: *Şeyh Sâdî-i Şîrazî: Bostan*: İstanbul 1958, 192 s., Ahmet Halit Yaşaroğlu Kitapçılık ve Kağıtçılık.

----------:----------: [hzl.:] Azmi BİLGİN: *Sadî: Bostan:* İstanbul 2012, 256 s., Kesit Yayınları.

----------:----------: [çev.:] Niğdeli Hakkı EROĞLU]: *Bustan Tercümesi: Çiçek Bahçesi*: Niğde 1944, 239 s., Niğde Halkevi.

----------: --------: [çev.:] Yakub Kenan NECEFZADE: *Şirazlı Şeyh Sa'di: Bustan*: İstanbul 1964, 284 s., Yeni Şark Maarif Kütüphanesi.

----------:---------: [çev.:] Ali Naci TOKMAK: *Bûstan: Sa'dî-yîŞîrâzî*: İstanbul 2015, 373 s., Şule Yayınları.

----------: --------: [tsh.:] Hüseyin Yusuf GULAM: *Bûstân-ı Sa'dî: Sa'dînâme*: Tahran 1989, 3. bs., 620 s., İntişarat-ı Harizmi Est.

----------: *Gülistān:* [çev.:] Mehmet KANAR: *Sâdi-i Şirâzî: Gülistan*: İstanbul 2013, 254 s., Şule Yayınları.

SAFA, Zebîhullâh: *Târîh-i Edebiyât-ı Der Îrân (İran Edebiyatı Tarihi)*: [çev.:] Hasan ALMAZ: II.C., İstanbul 2002, 278 s., Nüsha Yayınları.

SAKKAR, Sâmi, BOZKURT, Nebi: "Müstansıriyye Medresesi", *TDVİA:*İstanbul 2006, 32. C., 121-123. s. Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Salname-i Vilayet-i Kosova: [hzl.:] H. Yıldırım AĞANOĞLU: *1896 (Hicri 1314) Kosova Vilayeti Salnamesi (Üsküp, Priştine, Prizren, İpek, Yenpazar, Taşlıca)*: İstanbul 2000, XX+ +382+13 s., Rumeli Türkleri Kültür ve Dayanışma Derneği Yayınları.

SARAÇ, M. A. Yekta: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Belâgat:* İstanbul 2000, 282 s., R Yayınları.

----------: *Klâsik Edebiyat Bilgisi: Biçim-Ölçü-Kafiye*: İstanbul 2007, 298 s., 3F Yayınevi.

----------: "Şiir Tenkidine Dair Bir Örnek: -Muallim Naci ve Muallim-", *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi:* İstanbul 2000, XXIX. C., 245-261. s.

SARAÇBAŞI, M. Ertuğrul: *Örnekleriyle Büyük Deyimler Sözlüğü:* İstanbul 2010, I. C., 686 s., YKY.

SEHÎ BEG: *Heşt Behişt:* [hzl.:] Mustafa İSEN: *Sehi Bey Tezkiresi Heşt Behişt:* 1998 Ankara, 304 s., Akçağ Yayınları.

----------: ----------: [hzl.:] Günay KUT: *The Tezkire by Sehī Beg:* Harvard 1978, 423 s., Harvard University.

SEVİNDİK, Hakan: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* Konya 2014, XIV+690 s., Selçuk Üniversitesi SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Doktora Tezi.

SCHMIDT, Jan: *Catalogue of Turkish manuscripts in the Library of Leiden University and other collections in the Netherlands: Comprising the acquisitions of Turkish manuscripts in the seventeen than deighteenth centuries:* Leiden 2000, VOLUME I., XV+641 s., Legatum Warnerianum in Leiden University Library.

SERTOĞLU, Midhat: *Osmanlı Tarih Lügatı:* İstanbul 1986, 384 s., Enderun Kitabevi.

SEVGİ, Ahmet: "Mehmet Âkif'te Sâdi Tesîri", *SÜ Sosyal Bilimler Dergisi*: Konya 1999, 5. S., 183-194. s.

SEVİNDİK, Hakan: *Türk Edebiyatında Bostan ve Abdî'nin Manzum Bostan Tercümesi (İnceleme-Metin):* Konya 2014, XIV+690 s., Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı Doktora Tezi.

SEZEN, Tahir: *Osmanlı Yer Adları (Alfabetik Sırayla):* Ankara 2006, 711 s., Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayın Nu. 21.

SIDDIQUİ, İqtidar Husain.: "Gurlular", *TDVİA:* İstanbul 1996, 14. C., 207-211., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

SİNANOĞLU, Mustafa: "el-Mevâkıf", *TDVİA*: İstanbul 2004, 29. C., 422-424. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

SŪDĪ-i BOSNEVĪ: *Şerḥ-i Būstān*: I. C., İstanbul 1288, 688 s.; II. C., İstanbul 1288, 412 s., Matbaa-i Âmire.

----------: Şerḥ-i Gülistān: [hzl:] Ozan YILMAZ: *Sûdî-i Bosnevî: Gülistan Şerhi:* İstanbul 2012, 792 s., Çamlıca Basım Yayın.

ŞAHİN, Hüseyin: "Kelamcılara Göre Delil ve Delil Türleri", *Kelam Araştırmaları*: 2015, 13/1, 453-472. s. http://dergipark.gov.tr/download/article-file/179954

ŞAKİROĞLU, Mehmet H.: "Frenk", *TDVİA*: İstanbul 1996, 13. C., 197-199. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

Ş[emseddīn] SĀMĪ: *Ḳāmūsu'l-A'lām*: İstanbul 1311, 4. C., 2401-3200. s; İstanbul 1314. 5. C., 3201-4000 s.; İstanbul 1316, 6. C., 4004-4830. s., Mihran Matbası

ŞENTÜRK, Ahmet Atilla: *Osmanlı Şiiri Kılavuzu*: I. C., İstanbul 2016, 519 s.; II. C.,İstanbul 2017, 591 s., OSEDAM.

ŞİMŞİRGİL, Ahmet: *Efsaneleştirilen Gerçek: Osmanlıların Rumeli'ye Geçişi*: 11 s., http://ahmetsimsirgil.com/wp-content/uploads/2015/11/Osmanl%C4%B1lar%C4%B1n-Rumeliye-Ge%C3%A7i%C5%9Fi.pdf

ŞİNASİ: *Durûb-ı Emsâl-i Osmaniye:* [hzl.:] Süreyya BEYZADEOĞLU: İstanbul 2003, 264 s., MEB.

TAHÎRÜ'L-MEVLEVÎ: *Edebiyat Lügatı*: [hzl.:] Kemâl Edip KÜRKÇÜOĞLU: İstanbul 1973, 184 s., Enderun Kitabevi.

TANYERİ, M. Ali: *Örnekleriyle Divan Şiirinde Deyimler*: Ankara 1999, 272 s.,Akçağ Yayınları.

----------: *Örnekleriyle Türk Halk Şiirinde Deyimler:* İstanbul 1996, 228 s., Özgür Yayınları.

TARLAN, Ali Nihat: *Hayâlî Divanı:* Ankara 1992, 323+[59] s., Akçağ Yayınları.

----------: *İran Edebiyatı*: İstanbul 1944, 168 s., Remzi Kitabevi.

----------: "Sadî" (mukaddime), *Şeyh Sâdi-î Şirazî Bostan Gülistan*: [terc.:] Kilisli Rıfat Bilge: İstanbul 1980, 12. bs., Meral Yayınevi.

TAŞ, Hakan: "Klasik Türk Şirinde Türkçe Sözcüklerde Med", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*: 2008 İstanbul, 19. S. 143-156. s.

TDK: *Büyük Türkçe Sözlük*: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts

-------: *Tarama Sözlüğü:* http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_tarama&view=tarama

-------: *Derleme Sözlüğü (Türkiye Türkçesi Ağızları Sözlüğü):* http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_ttas&view=ttas

-------: *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*: http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&view=atasozleri

TEFAZZÜLÎ, Ahmed, ALBAYRAK, Nurettin: "Enûşirvân", *TDVİA*: İstanbul 1995, 11. C., 255-256. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

TEKİN, Gönül Alpay: "Zaifi Külliyatının Yeni Bir Nüshası Hakkında", *Journal of Turkish Studies*: Cambridge 1978, 2. C., 107-125. s.

TOLASA, Harun: *Sehî, Lâtîfî ve Âşık Çelebi Tezkirelerine Göre 16. Yüzyılda Edebiyat Araştırma ve Eleştirisi:* Ankara 2002, XV+399 s.,Akçağ.

TOPUZOĞLU, Tevfik Rüştü: "Mütekârib", *TDVİA*: İstanbul 2006, 32. C., 189. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

TOSUN, Necdet: "Zünnûn el-Mısrî", *TDVİA*: İstanbul 2013, 44. C., 575-576. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

TUMAN, Mehmet Naili: *Tuhfe-i Naili : Divan Şairlerinin Muhtasar Biyografileri*: II. C., 142-294 s.

TÜLÜCÜ, Süleyman: "Hâtim et-Tâî", *TDVİA:* İstanbul 1997, 16. C., 472-473. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

UĞUR, Ahmet: *Osmanlı Siyâset-Nâmeleri*: Kayseri 1992, 203. s., Erciyes Üniversitesi Yayınları No: 35.

ULUDAĞ, Süleyman: "Bâyezîd-i Bistâmî", *TDVİA:*İstanbul 1992, 5. C., 38-41. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Behlûl-i Dânâ", *TDVİA*: İstanbul 1992, 5. C., 352-353. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*: İstanbul 1991, 297-298. s., Kabalcı Yayınevi.

UNAN, Fahri: "Sahn-ı Seman", *TDVİA*: İstanbul 2008, 35. C., 532-534. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

UZUN, Mustafa: "İbrâhim (Türk Edebiyatı)", *TDVİA:* İstanbul 2000, 21. C., 272-273. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

UZUN, Şerife: "Klasik Türk Şiirinde Şeb-i Yeldâ", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi:* Konya 2015, 34. S., 353-370. s.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: "Evrenos", *İslam Ansiklopedisi*: İstanbul 1987, 4. C., 414-418. s., MEB.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devlet Teşkilatından Kapukulu Ocakları II. Cebeci, Topcu, Top Arabacıları, Humbaracı, Lağımcı Ocakları ve Kapukulu Süvarileri:* Ankara1988, Türk Tarih Kurumu.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı: *Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı:*Ankara 1984, 349 s., Türk Tarih Kurumu.

ÜNLÜ, Osman: "Klasik Türk Şiirinde Mum Makası: Mıkrâz", *LitteraturcaJournal of Turkish Language andLiterature*: Volume: 3, Issue: 1, Winter 2017, p.: 321-329.

ÜNVER, İsmail, "Mesnevî" ,*Türk Dili:* Ankara 1986, Türk Şiiri Özel Sayısı II (Divan Şiiri), 415- 417. S., 430-563. s.

VARLIK, Nükhet: "Tâun", *TDVİA:* İstanbul 2011, 40. C., 175-177. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

WICKENS, G. Michael: "Būstān", *Encyclopadia Iranica:* 1990, 4. C., 573-574. s. http://www.iranicaonline.org/articles/bustan-sadi

YAHAKKÎ, Muhammed Cafer: "Bûstân", *Dânişnâme-i Cihân-ı İslâm*: Tahran 1999, 4. C., 546-548. s.

YAVAŞ, Doğan: Bursa'da Kitabeli Osmanlı Çeşmeleri", *UÜ FEF Sosyal Bilimler Dergisi:* 2000 Bursa, 2. S., 25-40. s. http://uludag.dergipark.gov.tr/download/article-file/214808

YAVUZ, Yusuf Şevki: "Tavaliu'l-Envâr", *TDVİA*: İstanbul 2011, 40. C., 180-181. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

YAZAR, Sadık: *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*: İstanbul 2011, İstanbul Üniversitesi TDE ABD, Doktora Tezi.

YAZICI, Tahsin: "Efrâsiyâb", *TDVİA*: İstanbul 1994, 10. C., 478-479. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Gülistan", *TDVİA*: İstanbul 1996, 14. C., 240-241. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

YAZICI, Tahsin.: "Sa'dî", *İslam Ansiklopedisi:* İstanbul 1988, 10. C., 36-41. s., Milli Eğitim Basımevi.

YILDIRIM, Nimet: "Rüstem-i Zâl", *TDVİA*: İstanbul 2008, 35. C., 294-295. s.; Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: *Fars Mitolojisi Sözlüğü:* İstanbul 2008, 815 s., Kabalcı Yayınevi.

YILMAZ, Coskun: "Siyâsetnâme (Osmanlı Döneminde)", *TDVİA*: İstanbul 2009, 37. C., 306-308. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

YILMAZ, Hasan Kâmil.: "SÜHREVERDÎ, Şehâbeddin", *TDVİA:* İstanbul 2010, 38. C., 40-42. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

YILMAZ, Mehmet: *Edebiyatımızda İslamî Kaynaklı Sözler*: *Ansiklopedik Sözlük*: İstanbul 1992, 196 s., Enderun Kitabevi.

YILMAZ, Ozan: "Bir Av Tabiri Olarak İltifat", *Acta Turcica (Çevrimiçi Tematik Türkoloji Dergisi*): 2009, 1. S., 434-441. s.

YİĞİT, İsmail: "Ömer b. Abdülaziz", *TDVİA:* 34. C., 54-55. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

YÜCER, Hür Mahmut: "Sünbüliyye", *TDVİA*: İstanbul 2010, 38. C., 136-140. s., Türkiye Diyanet Vakfı Yay.

----------: "Sünbül Sinan", *TDVİA*: İstanbul 2010, 38. C., 135-136. s.,

YÜKSEL, Hasan: "Meçhul Bir İsim ve Yeni Bir Eser: Bayburtlu veya Vanlı Zaifî ve Ahbâru'l-İber Adlı Mesnevisi", *Prof. Dr. Ramazan Şeşen Armağanı*: [ed.:]

Emine UYUMAZ, Süleyman KIZILTOPRAK: İstanbul 2005, 111-123. s., İSAR Vakfı Yayınları.

YÜKSEL, İ. Aydın: *Osmanlı Mimarisinde II. Bayezid ve Yavuz Selim Devri*: *886-926,* 5. C., İstannbul 1983, İstanbul Fetih Derneği.

ŻAʿĪFĪ: *Dīvān:* [hzl.:] Kâmil AKARSU: *Rumelili Zaʿîfî Dîvânı (Tenkîdli Metin):* Ankara 2011, X+384 s., Berikan Yayınevi.

----------: ---------: [hzl:] Ayşen ARAL: *Divan-ı Zaifî*: İstanbul 1977, 196 s., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Bitirme Tezi.

----------: ----------: [hzl.:] Alev TUNCAY: *Divan-ı Zaifî*: İstanbul 1966, 305 s., İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bitirme Tezi.

---------: *Gülşen-i Sīmurġ:* [hzl:] Ali Rıza ÖZUYGUN: *Zaifi Pir Mehmed Gülşen-i Simurg (Metin-İnceleme):* Erzurum 1993, IX+433 y., Atatürk Üniversitesi SBE, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Eski Türk Edebiyatı BD Yüksek Lisans Tezi.

---------:----------: [hzl.:] Berrin UYAR AKALIN: *Zaʿîfî Gülşen-i Sî-Murg: İnceleme Tenkitli Metin:* Ankara 2001, XIII+ 943 s., Hacettepe Üniversitesi, SBE Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Eski Türk Edebiyatı BD, Doktora Tezi.

----------: ----------: [hzl.:] Cem DİLÇİN: *Zaʿîfî: Gülşen-i Sîmurg*: Ankara 1968, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Bitirme Tezi.

---------: *Kitāb-ı Nigāristān-ı Şehristān-ı Dıraḫtistān-ı Sebzistān:* [hzl.:] Fatma Yılmaz BÜYÜKKARCI: *Zaʿifi'nin Manzum Gülistan Tercümesi: Kitab-ı Nigaristan-ı Şehristan-ı Dırahtistan-ı Sebzistan:* İstanbul 2001, 1. C. XI+563 y., 2. C. 255 y., Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı ABD, Eski Türk Edebiyatı Bilim Dalı, Doktora Tezi.

----------: *Kitāb-ı Bāġ-ı Behişt*: [hzl.:] Şükran BİLGİN: *Kitâb-ı Bâğ-ı Behişt Zaifî*: İstanbul 1966, 224 s., İÜ Edebiyat Fakültesi Bitirme Tezi.

----------: ----------: [hzl.:] İNAN, Mehmet Emin: *XVI. Asır Şairlerinden Żaʿīfī ve Bāġ-ı Behişt Mesnevīsi (1154 Beyti):* Kayseri 1998, VI+130 s., Erciyes Üniversitesi SBE Yüksek Lisans Tezi.

----------: *Būstān-ı Nasāyiḥ*: [hzl.:] Abdülhakim KOÇİN: *Zaʿîfî ve Bûstân-ı Nasâyıh'ı (İnceleme ve Tenkitli Metin):* Ankara 1991, XVI+317s., Gazi Üniversitesi SBE, Yüksek Lisans Tezi.

----------: ----------*:* [hzl.:] TOKATLI, Ümit: *Pîr Mehmed b. Evrenos b. Nûreddin Zaʿîfî: Kitâb-ı Bostân-ı Nasâyih*: Kayseri 1995, XXII+295+53 s., Erciyes Üniversitesi Yayınları No:91.

----------: *Gülşen-i Mülūk:* [hzl.:] Abdülhakim KOÇİN: *Zaʿîfî: Gülşen-i Mülûk:* Ankara 2005, 226+17 s.,Akçağ Yayınları.

----------: ----------: [hzl.:] Vedat Ali TOK: Pîr *Mehmed Zaʿîfî: Gülşen-i Mülûk: Hükümdarlar Bahçesi*: İstanbul 2013, 196 s., Büyüyen Ay.

----------: ----------: ----------: *Gülşen-i Mülûk (Siyâset-nâme): Mustafa Zaifî:* Kayseri 2004, 47 s., (E.T.: 29.10.2017) http://turkoloji.cu.edu.tr/ESKI%20TURK%20%20EDEBIYATI/vedat_ali_tok_gulsenmuluk.pdf

----------: *Sergüẕeştnāme:* [hzl.:] Züriye ŞİMŞEK: *Kitâb-ı Sergüzeşt-i Zaîfî*: İstanbul 1977, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi TDEB Mezuniyet Tezi.

----------: *Sergüẕeştnāme:* [hzl.:] Mehmet Ali ÜZÜMCÜ: *Kitāb-ı Sergüẕeşt-i Żaʿīfī (İnceleme, Metin, Nesre Çeviri, İndeks):* Kocaeli 2008, VII+462 s., Kocaeli Üniversitesi, SBE Yüksek Lisans Tezi.

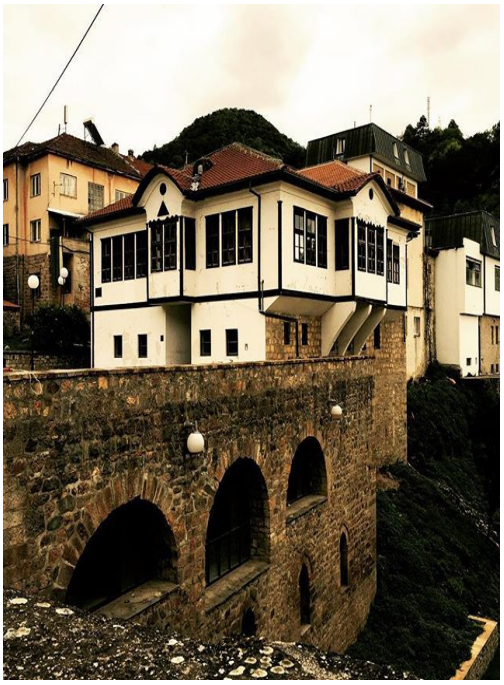
----------: *Sergüẕeştnāme:* [hzl.:] Vildan SERDAROĞLU COŞKUN: *Zaîfî'nin Sergüzeştnâme'si: "Sergüzeştüm Güzel Hikâyetdür":* İstanbul 2013, 2. bs., 382 s., İSAM Yayınları.

----------: *Fāl-ı Murġān*: [hzl.:] Cemal KURNAZ: "16. Asır Şairlerinden Zaʿîfî'nin Fâl-ı Murgân'ı", *Şükrü Elçin Armağanı*: Ankara 1983, 221-234. s., Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Armağan Dizisi: 1.

ZÜLFE, Ömer: *Şiirin İzinde Sözün Gölgesinde: Osmanlı Şiirinden Kelimeler, Kavramlar, Deyimler*: İstanbul 2011, 263 s., Bilge Kültür Sanat.

EK_1: KRATOVA HARİTASI ve FOTOĞRAFLARI[1]







The old mining picturesque town- Kratovo Onosimoski.
by: Ahmet Bekir.



Kratova Köprüsü (carski most) by: Darko

[1] Kratova ile ilgili burada yer alan fotoğraflar ve daha fazlası için bk.: http://makedonija.name/municipaliti-es/kratovo. Amatör video/belgesel için bk.: https://www.youtube.com/watch?v=zZ7Baw6mojU, https://www.youtube.com/watch?v=BRAX_2A3DLs

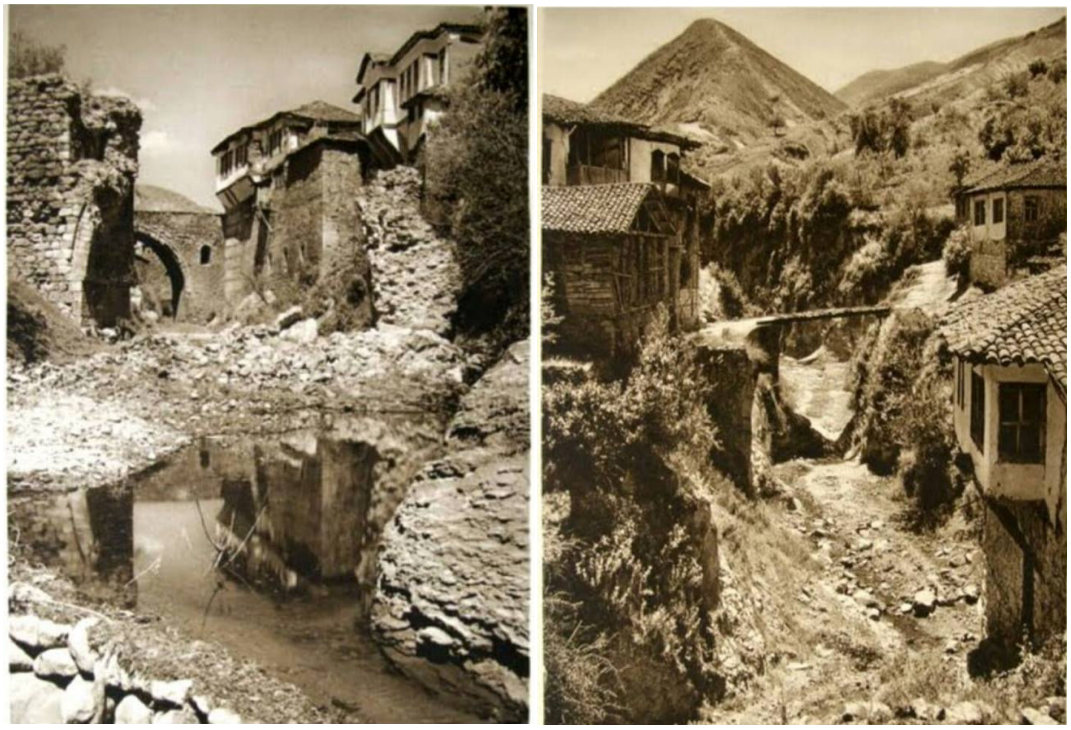


Kratovo - By: DraganMitić



Кратово - By: Sevdelin Atanasov.

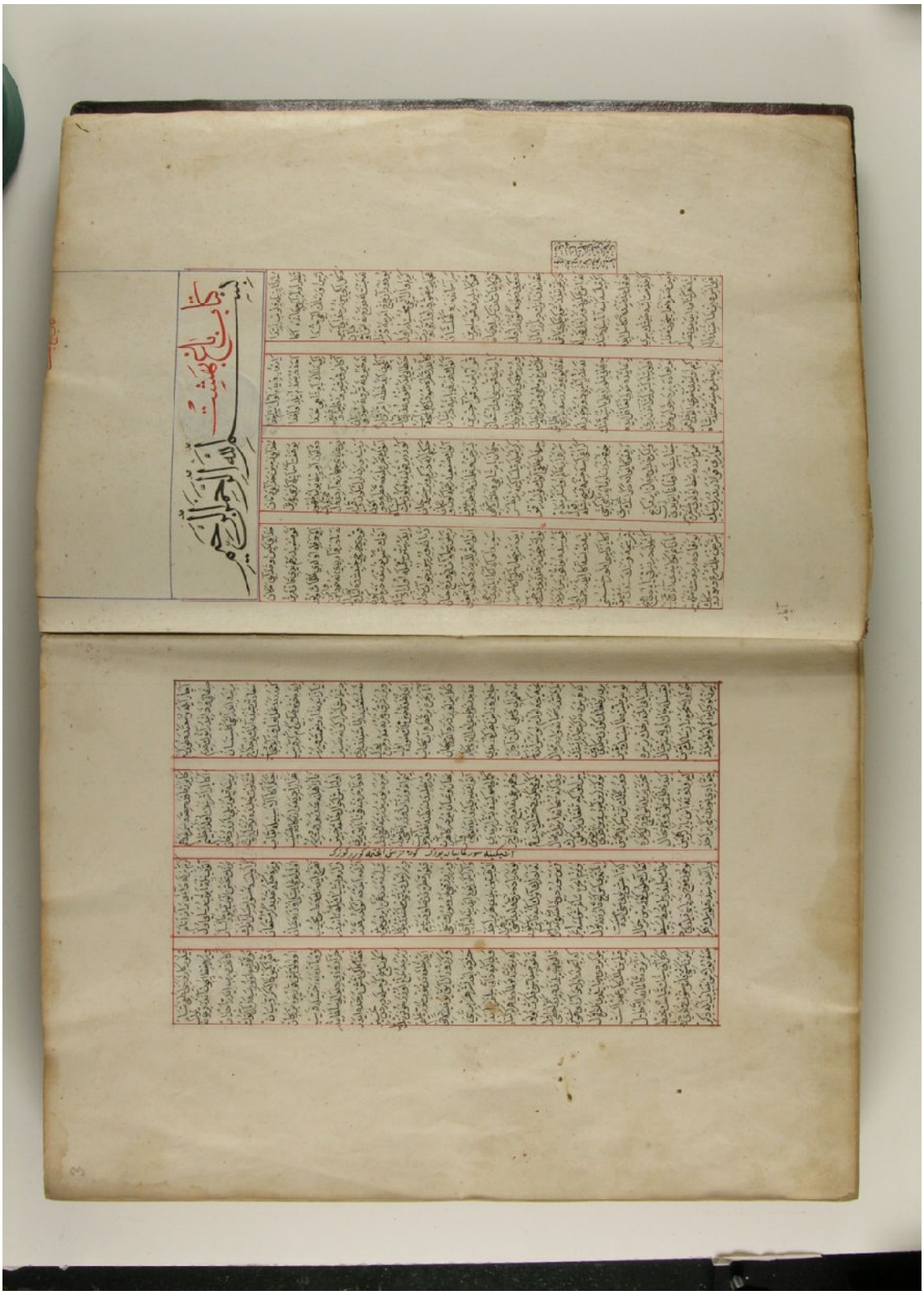


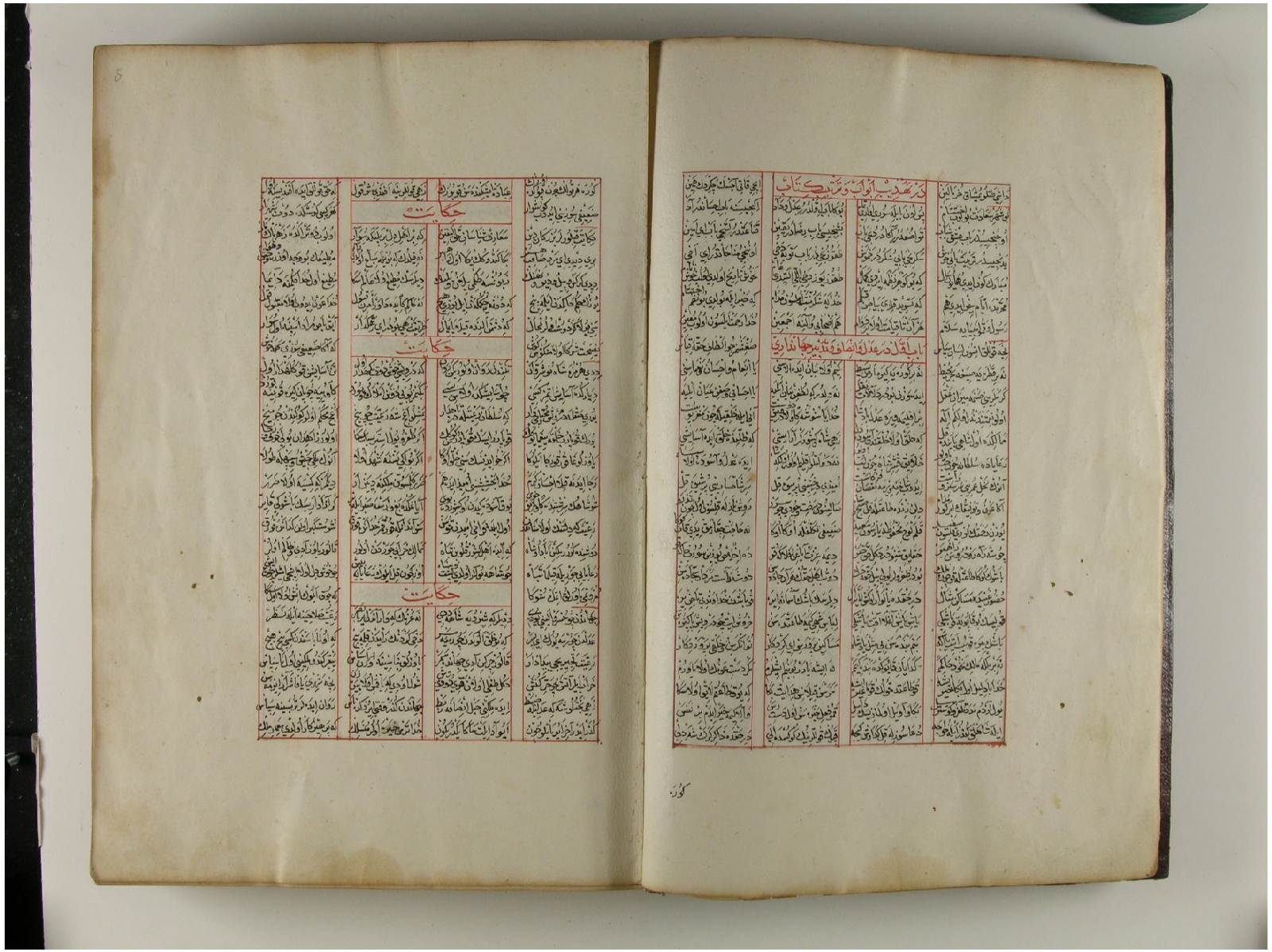


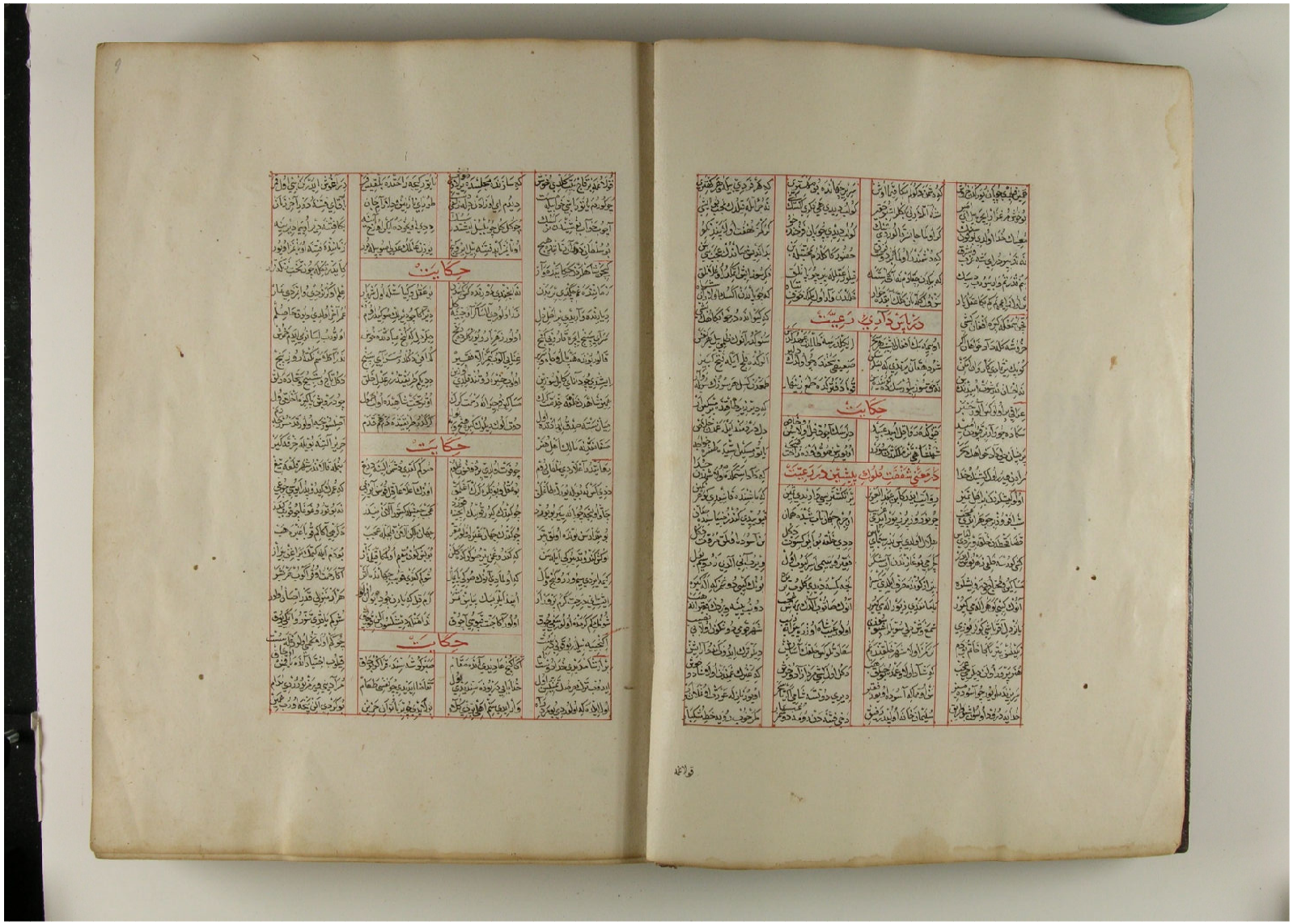
1925 yılı Kratova Fotoğrafları By: KONTRATA.int

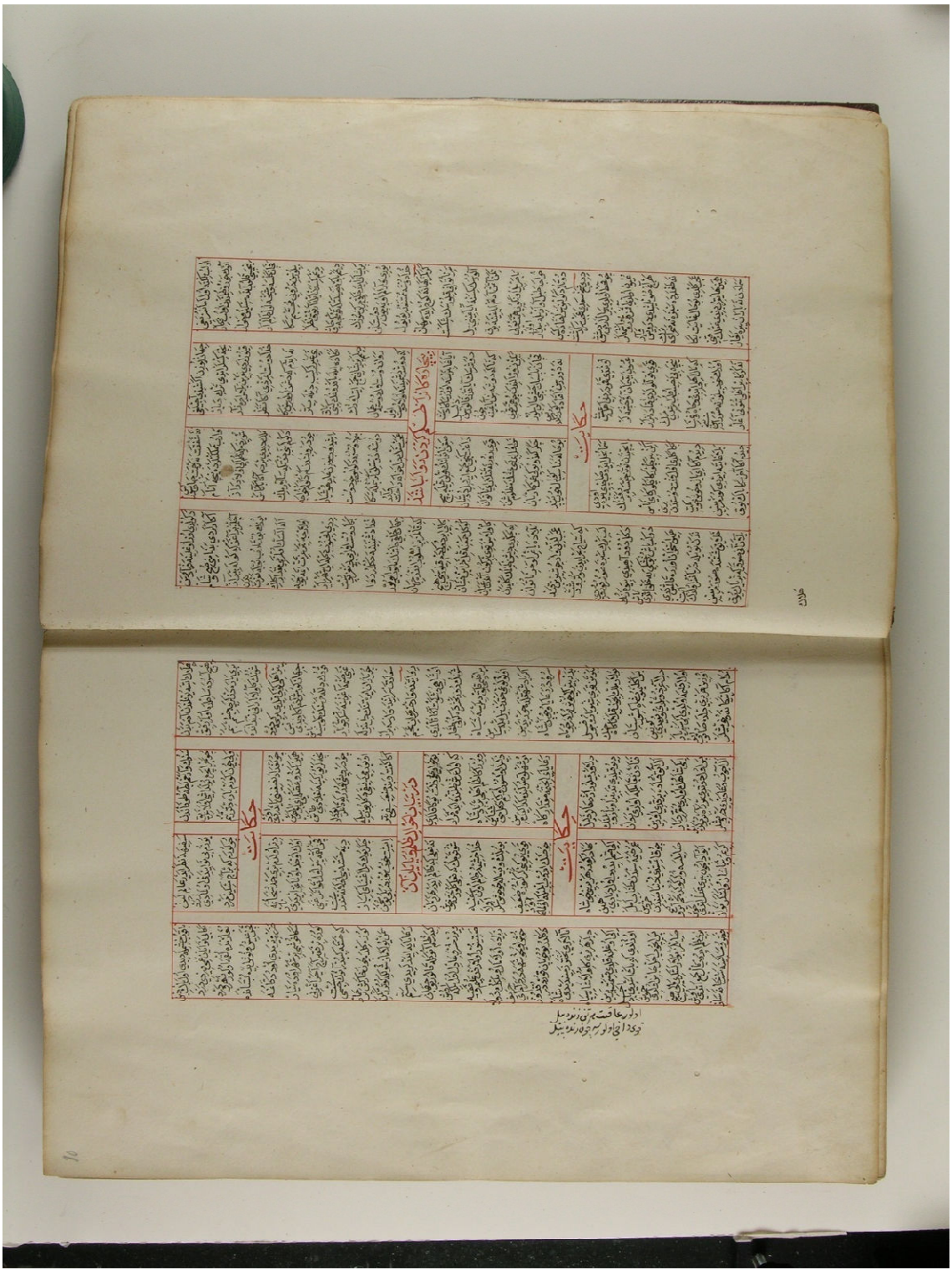


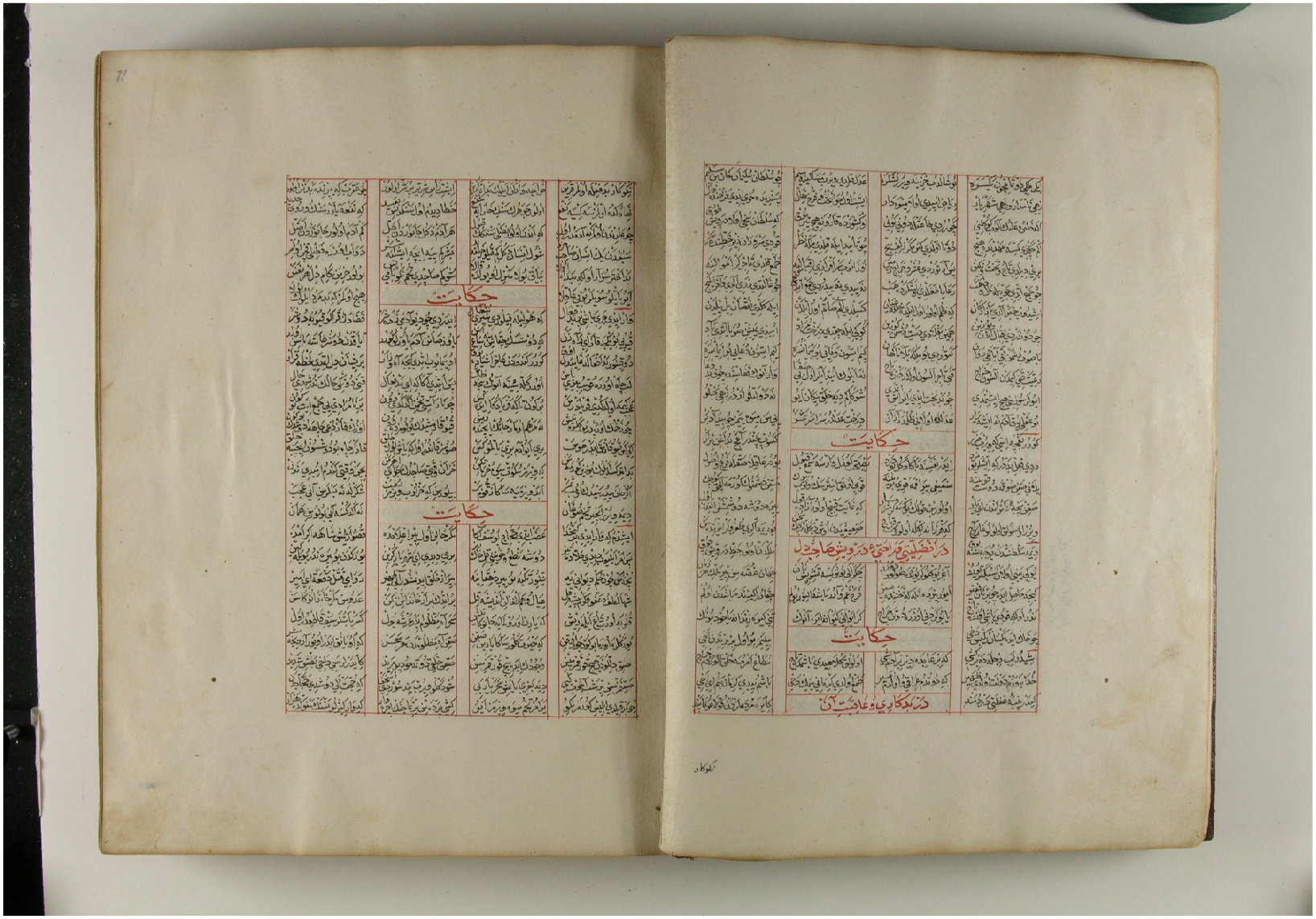
EK_2: TIPKIBASIM

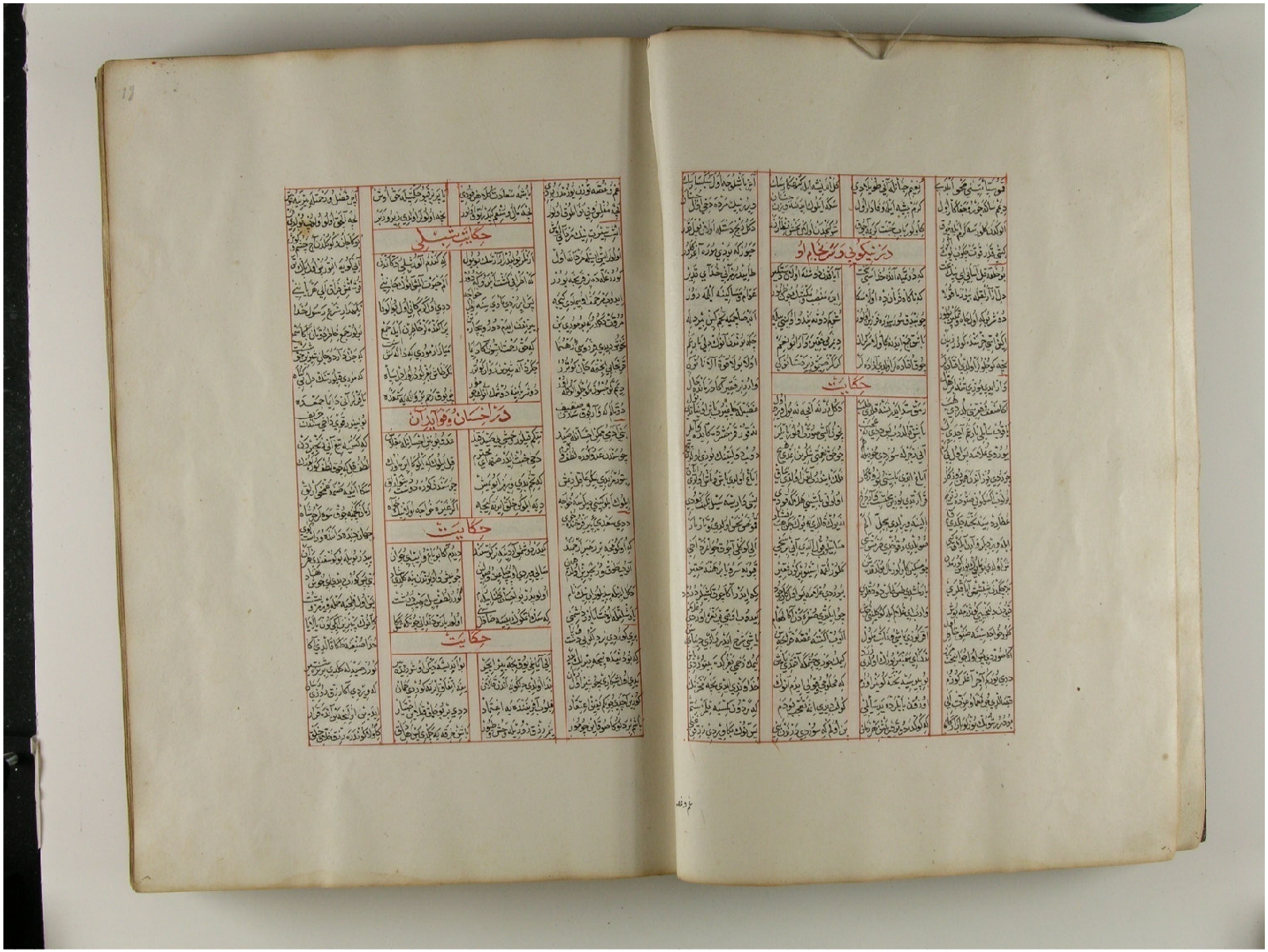












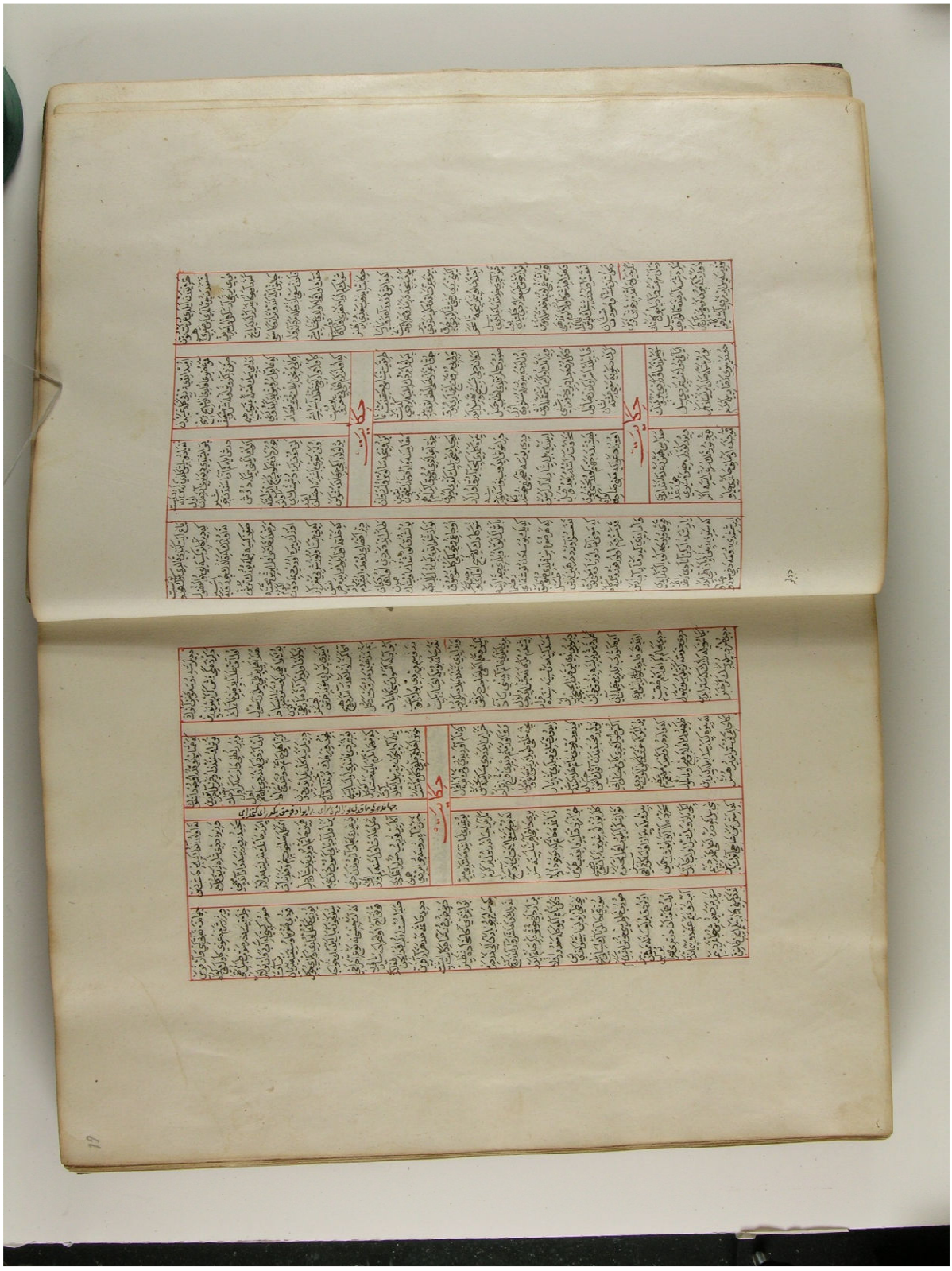
در نیکوئی و رحیم او

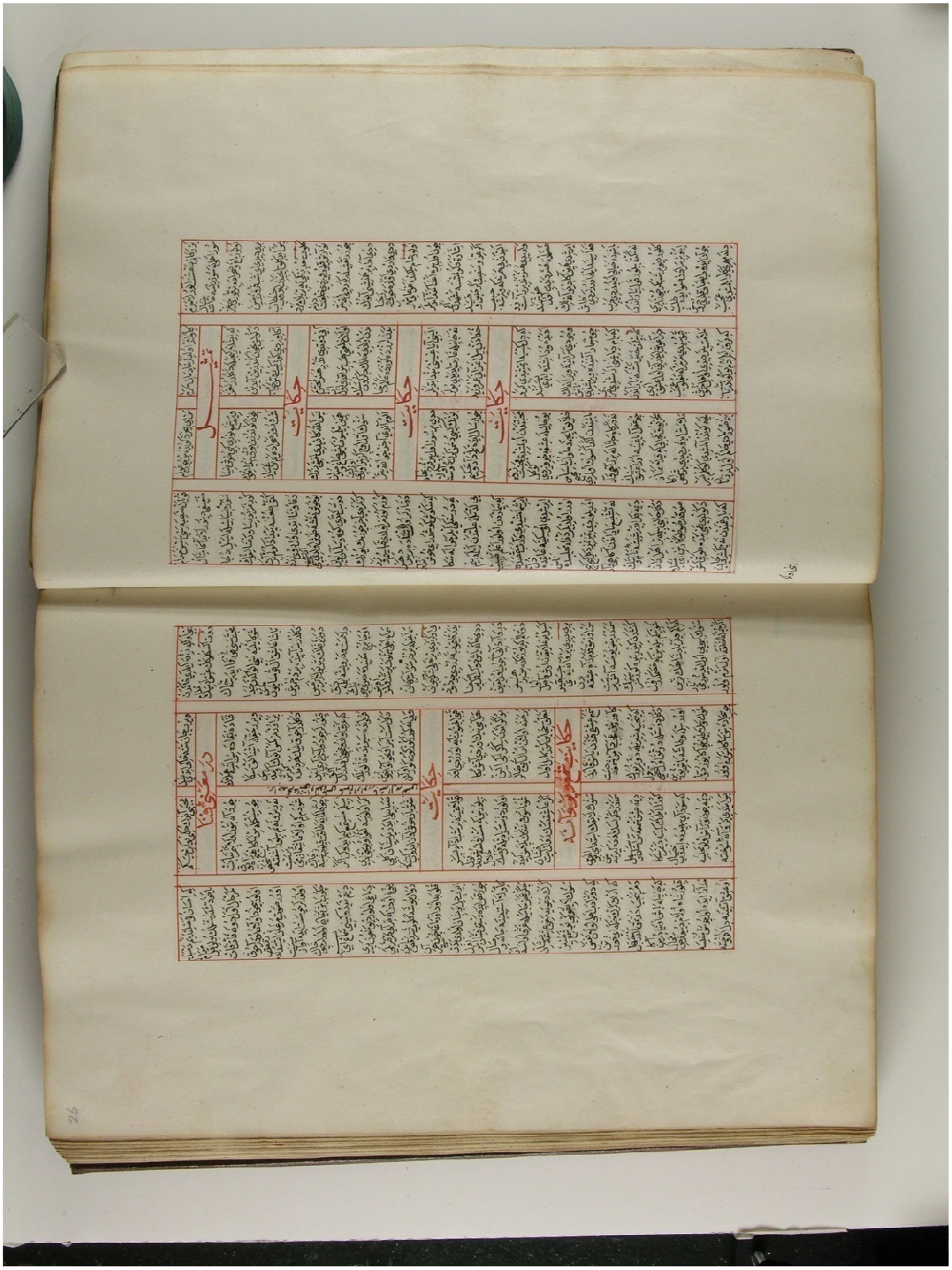
حکایت

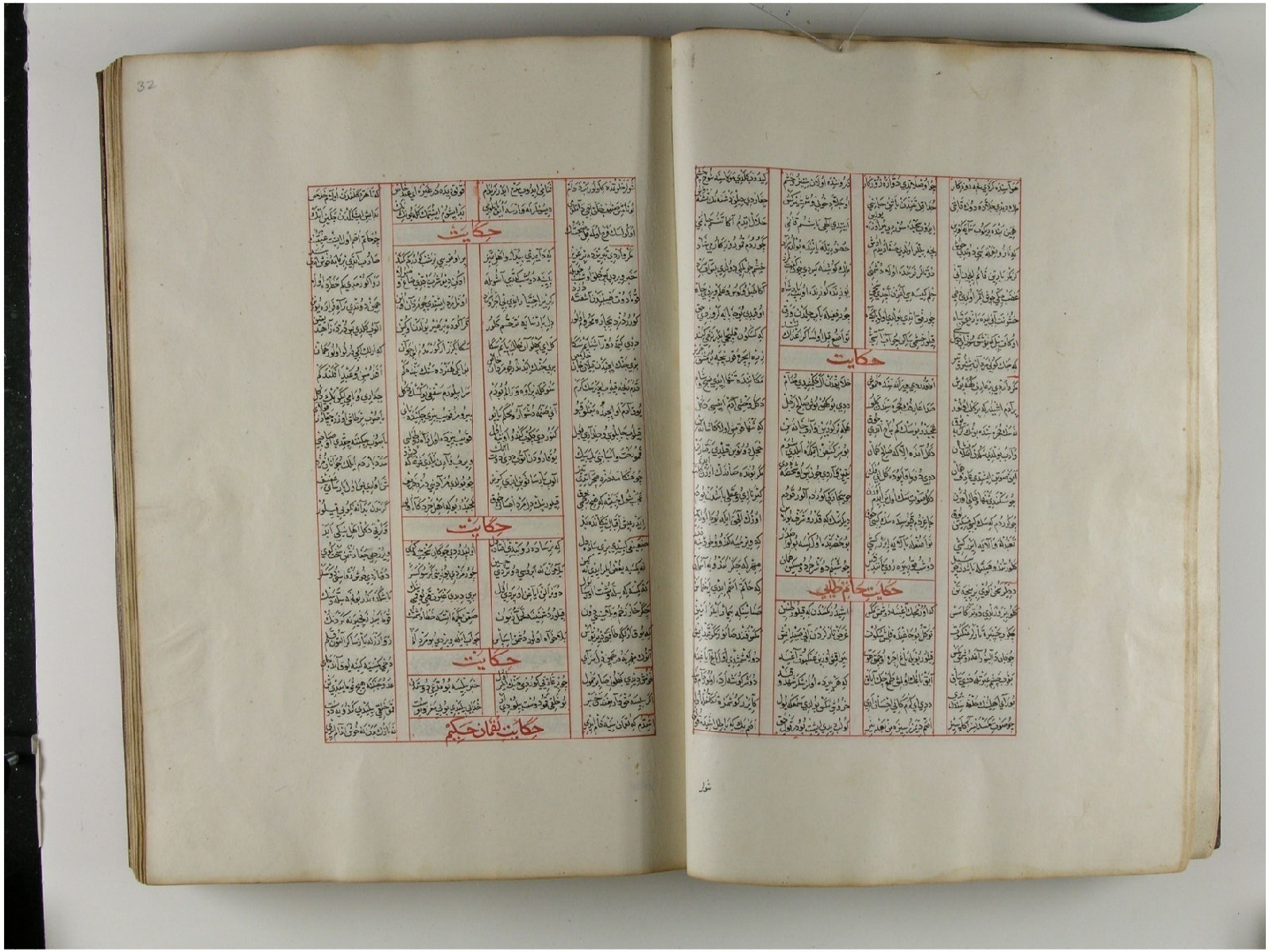
در احسان و مواعیدان

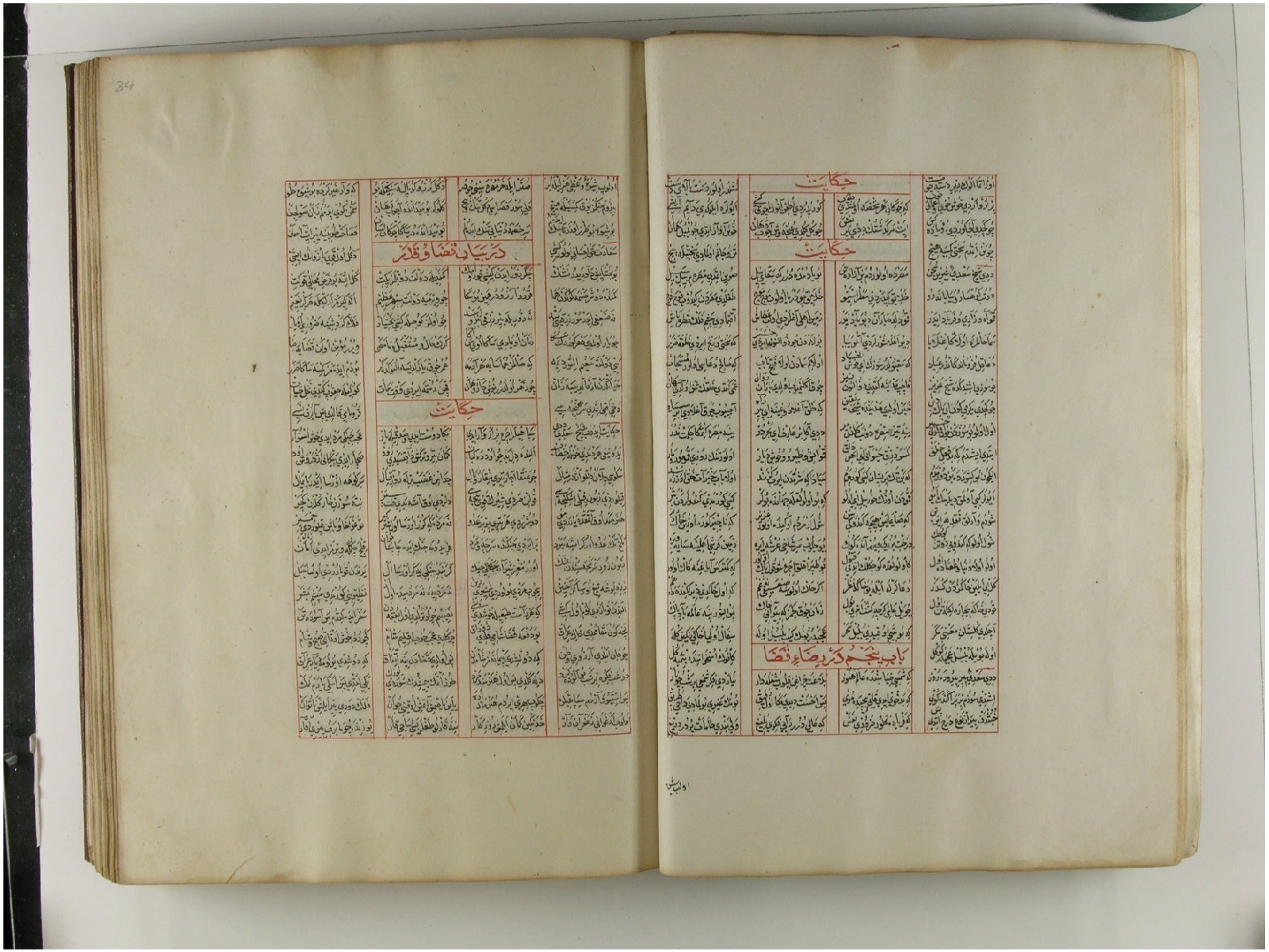
حکایت

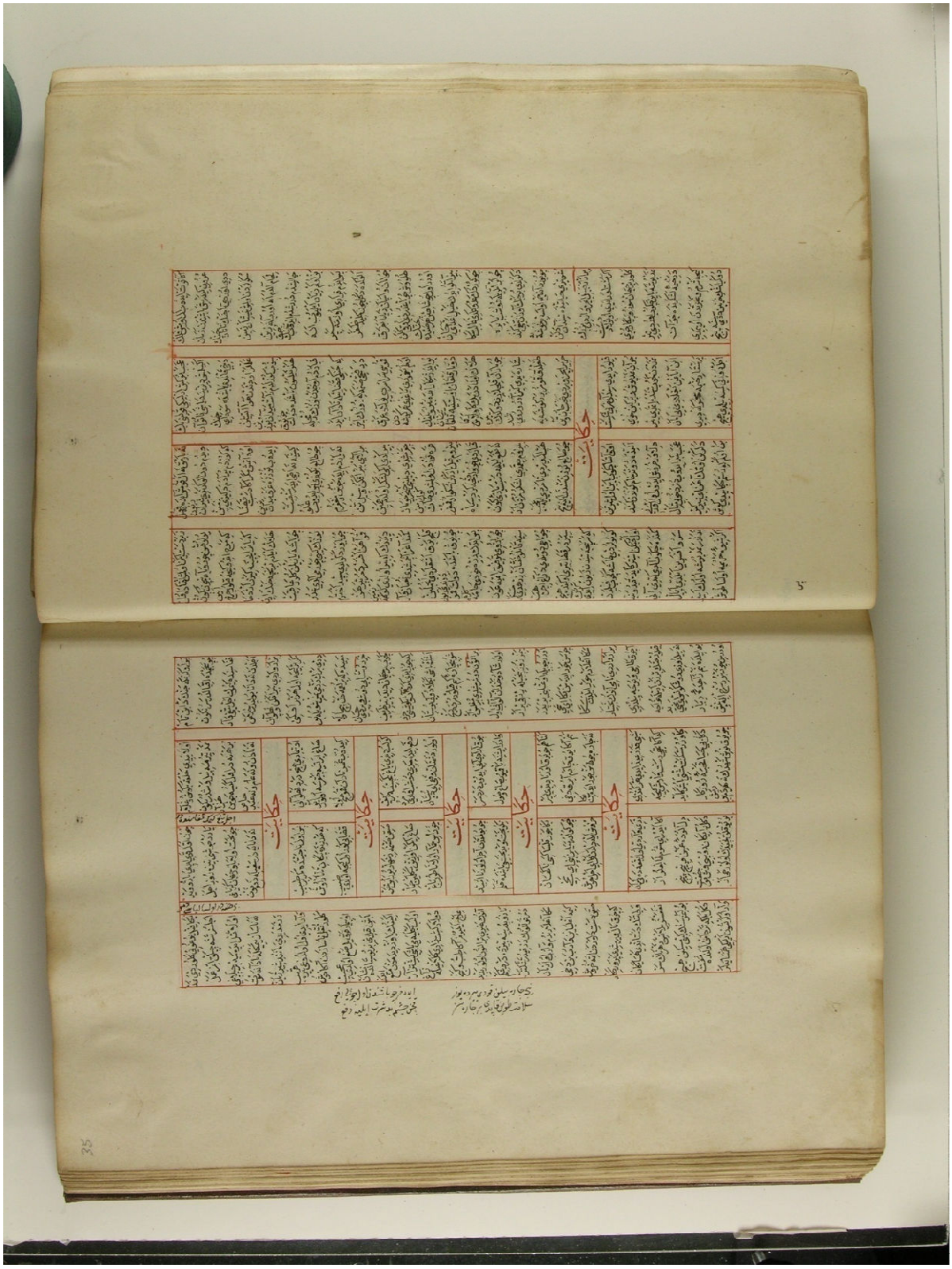
حکایت











حکایت

حکایت

سه کس را غیبت کردن روا است

حکایت

حکایت

حکایت

در بیان فواید خصال خوب و مذمّت

